

۱۵

هو الاول

ما خلقت الجن و الانس الا لیعبدون

اللهم وفقنا باتمام هذا الکتاب المستطاب دُر لفظ حجة الاسلام مقتدی الانام فقیه اهل البیت علیهم السلام عالم ربانی جناب الشیخ زین العابدین الحائری المازندرانی اطر ر

اسئلکم الدعاء ایها المؤمنین و المقلدین

سؤال و جواب

مسمّی به

ذخیرة المعاد

حسب الخواهش جمعی کثیر از مؤمنین و مقلدین

آن جناب از این جانبان اقل العباد ابن الحسن و ابن کلب آستان حضرت رضوی علیه السلام محمد صادق کتاب فروش و نور چشم ارجمند مشهدی محمد مهدی این نسخهٔ شریفه را از روی نسخهٔ حاجی بنده اوّل المسمی که بخط میرزا آقای حجة الاسلام بخط مبارک تصحیح

فرموده بودند استکتاب نموده و از روی آن نسخهٔ صحیحه تصحیح نمودیم مکررات عدیده و سعی بلیغ بمعرض طبع در آمد امید از رب مجید آنکه در آخرت ذخیره گردد بحق محمد و آله آمین رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله اجمعین الطیبین

فهرست کتاب ذخیرة المعاد المرتبة بطریقة السؤال والجواب

حنوط میت

هذا خطبة بسم الله الرحمن الرحيم بلبغة و بيانا انيقه

الحمد لله الذى لا بداية لابديته ولا نهاية لازليته والصلوة والسلام على افضل رسله وصفيه من بريته وخليفته فى خليقته وعترته المنادين ببيرته وذريته المتخلقين بسجيته وبعد فيقول العبد المفتقر الراجى الى رحمة ربه الغنى السيد كمال الدين بن السيد نظام الدين حسين بن السيد شرف الدين حسين الرضوى المشهدى الكهنوى الحقه الله بسلفه الصالحين وجعل له لسان صدق فى الاخرين ان من عرف ان له ربا وان لذلك الرب رضا وسخطا لا يعرفان الا بالوحى والرسل والائمة هداة السبيل ينبغى له ان يعرف ان لله عز وجل فى خلقه سفراء هم ولاة امر الله وخزنة حكمه وتراجمة علمه والحجج البالغة على من دون السماء ومن فوق الارض وهم ابواب الله وخلفاؤه فى ارضه وبهم يحتج الله تبارك وتعالى على خلقه وهم وسائط بينه وبين الله ياخذون من الله ويعطون الخلق ويتعلمون من لدنه ويعلمون الناس ويعبرون عنه الى خلقه وعباده ويدلونهم من عنده الى مصالحهم ومنافعهم وما به بقاءهم وفى تركه فسادهم وانه تعالى اخبر العباد بطرق الهدى وشرع لهم فيها المنار واخبرهم كيف يسلكون وقال انى لغفار لمن تاب وامن وعمل صالحا ثم اهتدى ولا يقبل الا العمل الصالح ولا يقبل الا بالوفاء بالشروط والعهود ولا يتقبل الا من المتقين فهؤلاء السفراء لهم الطاعة المفترضة لا يسع الناس الا معرفتهم ولا يعذر الناس بجهالتهم من عرفهم كان مؤمنا ومن انكرهم كان كافرا ومن اتقى فيما امره ووفى بشرطه واستعمل ما وصف فى عهده نال ما عنده واستكمل ولقى الله مؤمنا وان رسول الله صلى الله عليه واله وسلم كان خاتم السفراء من الانبياء وحجة من الله على خلقه فحين مضى فالحجة هو القران وهو لكونه ذا وجوه لا يكون حجة الا بقيم ما قال فيه من شىء كان حقا ويجمع للحق كلمتهم ويخبرهم بحقهم وباطلهم ولا يتركهم فى حيرتهم وشكهم واختلافهم وان زاد المؤمنون شيئا ردهم وان نقصوا شيئا اتمه لهم ويعرف الحلال والحرام ويدعو الناس الى سبيل ربه وبه يقوم لله حجة على خلقه وذلك القيم بعد رسول الله صلى الله عليه واله وسلم على بن ابيطالب عليه الصلوة والسلام ثم الائمة الاحد عشر صلوات الله عليهم اجمعين

فهرست مسائلی که در چاپ دوم بهمین نسخه نوشته شده که در نسخه نو ... ذکر شد

[illegible]	بحث حلال بسمله توجیه	بحث ذبیحه و نحر بسمله توجیه	بحث ذبیحه و نجس بسمله توجیه	بحث نماز اخیر بسمله توجیه	نماز جمعه بسمله توجیه	دوازده امام ولایت توجیه
متنجس عرق از نجس بسمله توجیه	النوم الصلوة جنب بسمله توجیه	طبل و نرد بسمله توجیه	علم غیب سینما لسهو علم تعزیه همراه	شنام مخنث و دف بسمله توجیه	در فروع کتب بسمله توجیه	احتیاط بسمله توجیه
مجتهد عملش کتب بسمله توجیه	حمام کشیدن بسمله توجیه	آب حمام نزح آب مفرزه دلوهای	آب ترشح بسمله توجیه	نجس محل آن تطهیر	نجس ظروف تطهیر	نجس کاغذ تطهیر
قدم کفش و تطهیر آن	عنب عصیر تطهیر	محصوره شبهه ملاقی	نجس ملاقات توجیه	مسجد حوض وضو از آن	مخلوط غسل با آب وضوی	عصب و مباح مزاب
نماز وضو بسمله توجیه	مصلی لباس بسمله توجیه	حریر و زنجیر انگشتر طلا توجیه	نماز قنوت توجیه	عبادت نماز جماعت بسمله توجیه	عبادت نماز جمعه بسمله توجیه	جمعه قرائت در نماز امام
حرام حج از زر بسمله توجیه	عبادت به استطاعت بسمله توجیه	واحکام آن حج و عمره	حج بیت بسمله توجیه	بی بلد و میقات بسمله توجیه	حرام حج به آن بسمله توجیه	رویت هلال اختلاف حج به
خمس بسمله توجیه	سید خمس و بسمله توجیه	قسام مخلوط او خمس	حلال حرام از اموال	وغیره دادن خمس اقسام	زکوة بسمله توجیه	صوم زکوة فطره توجیه
رد مظالم بسمله توجیه	نذر وغیره کفاره	قسم کفاره بسمله توجیه	نذر اقسام بسمله توجیه	ربیع ذر بسمله توجیه	کاوش نجس مجار	جلال نذر تجارت
ازدواج حرام بسمله توجیه	ازدواج بسمله توجیه	مجالست بسمله توجیه	متنجس نجس و اشیاء	حرمه بسمله توجیه	وصایات بسمله توجیه	وکالت بسمله توجیه
خالو و بر بسمله توجیه	غیره مسجد و خصاه	نکاح بسمله توجیه	متعه بسمله توجیه	وکالت نکاح و توجیه	زوجه اموات بسمله توجیه	ومجنون مفقود و زوج
شک مقر بسمله توجیه	کفر حاشیه احکام طلاق آن	طلاق و برای نکاح	سلمان عرف کرم وحکم جاه	بر اجنبیه نظر بسمله	ابیه نیز و نظر برو	طفل کردنش حسنه بسمله
غنا چو نذر بسمله توجیه	غیره شی و در	سید الشهداء تعزیه نقل صح	ظلمه نوکری مسئله	نصاری نوکری مسئله	شیئ نافه زیدین	چهار ماه نایدان

ثم ثبت ذلک فی کل دهر و زمان لئلا یخلوا ارض الله من حجة فان الله عزوجل اعظم من ان یترک
الارض بغیر امام عادل ولولا ذلک لما عرف الحق من الباطل قال علی علیه السلام اللهم انک لا تخلی الارض
من حجة علی خلقک ولو بقیت الارض بلا امام لساخت وماجت کما یموج البحر باهله ولو لم یبق فی الارض
الا رجلان لکان احدهما الحجة علی صاحبه لئلا یحتج علی الله احد بترکه بغیر حجة الله علیه فمن یؤمن بالله
ورسوله ویصدق رسوله فی جمیع ما انزل علیه فیجب علیه معرفة حق الائمة علیهم السلام الذین هم امناء الله
فی خلقه وحججه علی عباده وخلفائه فی بلاده والداعون الی الله والذابون عن حرم الله المطهرون من الذنوب
المنزهون عن العیوب المخصوصون بالعلم والموسومون بالحکم غیظ المنافقین وبوار الکافرین معدن القدس
والطهارة والزکی والزهادة والعلم والعبادة واعلام الدین وارکان المسلمین ومعقل المؤمنین
وکلمة التقوی وعلم الهدی والعروة الوثقی والحجة علی اهل الدنیا ثم فی زمان الغیبة لا یدع الله
الارض ایضا بغیر عالم یحلل حلال الله ویحرم حرامه ویقیم حدوده ویذب عن دینه ویدعوا الی
سبیل ربه بالحکمة والموعظة الحسنة والحجة البالغة وذلک العالم هو نائب الامام وحجة الله
علی الانام وکنت اسال الله من رحمته باوسعها ومن عظمته باعظمها ان یهدینی الصراط المستقیم
وان یشرفنی بزیارة من خصه الله تعالی من العلماء فی هذا الزمان للهدایة وهو بالاهتداء احقّ
وبالاقتداء یلیق فاسعفنی الله بمسؤلی اذ جاء البشیر بالکتاب الخطیر فقمت لتعظیمه علی الساق
وتنورت بکحل سواد سطوره الاحداق وفرحت لوروده فرح الاعتاق من سجن السعیر و
حصول الکنز للفقیر من مواهب رب قدیر لانه کتاب کریم اعذب من التسنیم حاوی لمطالب عالیه
بعبارات رائقه وبیانات شائقه وتحقیقات انیقه وتدقیقات رشیقة من مصنفات اعلم العلماء
الماهرین وافضل الفضلاء المتبحرین قدوة العارفین امام الهدی والیقین مغیث الوری امین
القلوب النهی تیم العلوم والفضائل خضم الحکم بلا ساحل مولانا ومقتدانا الشیخ زین العابدین مد ظله
ابقاه الله علی رؤس المسترشدین الی یوم الدین الذی اوصافه اکثر من ان یحصی وحسناته ازید
من ان یملی وقد سماه ذخیرة المعاد المرتبة بطریق السؤال والجواب ولذا
تراه قد اشتهر بین العلماء الکبار کاشتهار الشمس علی نصف النهار واهوی الیه افئدة
الناس من اولی الصناعة والبراعة فکبوا علیه بهوی مطواعة الطلباء للتحصیل والعلماء
للتکمیل ولما کان هذا الکتاب المستطاب مفتاحا لاولی الالباب وقد حوی هذه المجموعة
علی فتاوی کثیر من علمائنا الماضین وفقهائنا الاقدمین علی ما فصل فی محله وارجوا من الله تعالی

لا رطب ولا یابس الا فی کتاب مبین
هو الله تعالی
۲

هذه الرسالة ذخیرة المعاد
المرتبة بطریقة السؤال والجواب
من فتاوی ثقة الاسلام معتمد الانام
علم الهدی وکهف الوری حجة مستطاب
شیخنا ومولانا الاجل الاعظم الافخم
الشیخ زین العابدین المازندرانی اصلا
والحائری مسکنا زید افضاله
و دامت برکاته

وبه نستعین

وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون

فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة علی نبیه سید النبیین وعلی اوصیائه والائمة المنتجبین واللعنة علی اعدائهم اجمعین وبعد اینکه چون اخقر العباد زین العابدین مازندرانی ولد مرحوم کربلائی مسلم بعد از فراغ از تحصیل در بارفروش مازندران بخدمت مرحوم جنت مکان سعید العلماء عازم عتبات شدم در سنهٔ یکهزار و دویست و پنجاه هجری بخدمت سید استاد آقا سید ابراهیم قزوینی مشغول بتحصیل فقه و اصول بودم و بعد از محاصرهٔ عتبات و ابتلای علما و سایر سکنه بان بلیات بعد از چندی مهاجر نجف اشرف علی مشرفها الاف التحیة والتحف بودم و در انجا نیز مدتی در خدمت با سعادت شیخ استاد شیخ محمد حسن اعلی الله مقامه صاحب جواهر الکلام تحصیل فقه نمودم بعد از فوت ایشان عود و باره مجاور عتبات شدم و در این مدت اشتغال بالعلم سؤالات متعدد از ولایات متکثره از هند و غیره در احکام شرعیه شد لکن مجتمع و مبوب نبود لهذا در مقام جمع آن برآمدم و مذکور هر سؤال در باب خودش بطور فقهاء در کتب فقهیه با اضافه مقدمه و خاتمه و مسمی بذخیرة المعاد

مسمی کردم و امیدوارم که بذکر پاره از ادله و احادیث اهل البیت علیهم السلام در بعضی از مواضع طلاب و علما بهره مند شوند و هو المنعم مقدمه در اجتهاد و تقلید و در آن دو امر است امر اول در اجتهاد است سؤال شناختن مجتهد بعد دو عدل کفایت میکند یا انکه محتاج بعد بیشتر است جواب شناخته میشود مجتهد بچند چیز اول شهادت عدلین دوم بشهادت عدل واحد چنانچه بعضی تصریح نموده اند و لکن اقوی عدم ثبوت است مگر در صورتی که علم باجتهاد عسر و حرج داشته باشد سوم باختبار و استعلام اگر شخص صالح اختبار و استعلام باشد و از اهل خبره باشد چهارم باشتهار شخص باجتهاد در پیش اهل خبره پنجم بحکم حاکم مسلم الاجتهاد براجتهاد شخص ششم بمطلق ظن اگر تحصیل علم وجدانی باشرع موجب عسر و حرج باشد سؤال آیا لازم است بر مجتهد که اعلام نماید مردم را باجتهاد خود یا نه جواب لازم نیست مگر در سه صورت اول انکه بداند که امور مردم معطل است و شخص شایسته که فتوی و حکم باشد ندارند دوم انکه بداند که شخصی که محل اعتماد ایشان است شایسته نیست سوم انکه بداند شخصی که محل اعتماد ایشان است کافی در امور ایشان نیست در این سه صورت لازم است اعلام امر دوم در تقلید است سؤال معنی تقلید را بیان فرمائید جواب معنی تقلید چنانچه مفصلا در اسئلهٔ ذخیرة العباد ذکر نمودیم اخذ بقول غیر است بجهة عمل چه عمل بکند و چه نکند بلی در عرف عام باید عمل بقول غیر میباشد و لکن اللازم هو العلم بالمسائل و تطبیق العمل علی المعلوم سواء وجب العمل اولا سؤال تقلید غیر اعلم جایز است یا نه جواب بلی جایز است سؤال در صورت تساوی دو مجتهد در فقاهت اگر احدهما اعلم در غیر فقه یا اورع باشد تقلید اعلم ایشان لازم است یا تخییر است بین ایشان جواب اظهر در نزد احقر این است که تقلید افقه و اعلم و اورع هیچ کدام لازم نیست هر چند با امکان تشخیص و عدم عسر و حرج در تشخیص افقه و اعلم و اورع ارجح است بلکه اورع تقلید ارجح از این دو مجتهد میباشد هر چند بغیر مرجحات مرقومه باشد بلکه با وثوق در فتوی اختیار او شود در خصوص آن مسئله نماید اگر اهل تشخیص او شود در فتوی در آن مسئله باشد و اگر جمع صفات ثلث نشود بیکی اکتفا نماید و اگر یکی اعلم و دیگری اورع باشد احتیاط

اعلم

اعلم نماید و اگر یکی اعلم باشد و دیگری اوثق در فتوی یا اخبار اوثق نماید سؤال
اگر شخصی دسترس بمجتهد یا کتابش یا ناقل موثوق نرسد و عمل باحتیاط را هم نداند یا
آنکه موجب عسر و حرج باشد تکلیفش چه چیز است جواب اگر قابلیت اجتهاد داشته باشد
و اجتهاد ممکن باشد بدون عسر و حرج اجتهاد واجبست و الا احتیاط کند و اگر هیچکدام
ممکن نباشد واجبست که از آن بلد هجرت نماید و ببلد دیگر برود و اگر هجرت ممکن باشد و
عسر و مشقت زیاد نداشته باشد و الا اعتماد نماید بچیزی که در نظر او قوت داشته باشد
که او حکم الله است سؤال در مسائل صغر و رتبه تقلید لازم است یا نه جواب لازم
نیست بجهة آنکه لزوم تقلید مشروط بچند شرط است که از جمله آنها اینست که حکم مسئله
برای مکلف مشتبه باشد و اگر قطعی یا ضروری باشد تقلید بیمعنی است سؤال شخص غیر
مجتهد عالم بموارد احتیاط برا و تقلید لازم است یا نه جواب تقلید لازم نیست بشرط
آنکه علم بموارد احتیاط داشته باشد بجهة آنکه صحت عمل چنانچه حاصل میشود باجتهاد یا
بتقلید همچنین حاصل میشود باحتیاط چنانچه سید مرحوم اعلی الله مقامه فرموده و
لیس بین المسلکین واسطة تسلکها الا السالک الا الحائطة ولکن چون در بعضی از موارد
ممکن نیست احتیاط مثل اینکه امر دایر بشود میان واجب و حرام یا آنکه امر دایر بین دو حرام
باشد و واجب شود که ترک هر دو و جمع هر دو ممکن نباشد و چون التزام بان از برای غالب
مردم عسر و حرج است لهذا اقتصار شد باجتهاد یا تقلید علاوه آنکه غالبا شخص فقیه کامل
نشود تشخیص احتیاط را نمیتواند بکند پس تشخیص احتیاط نیز غالبا برای غیر فقیه عسر و حرج
است و اخبار باحتیاط حجت است از مجتهد بالنسبة بمقلدش و نیز از مقلد بمقلد و نیز از مجتهد
بمجتهد و نیز از مقلد بالنسبة بمجتهد چنانچه در سؤال دیگر نیز خواهد اشاره باین مطلب حتی اینکه
اگر دو عادل شهادت دهند که این عمل بر طبق احتیاط است حجت بودن آن معلوم نیست
مثل اینکه دو عادل غیر مجتهد اخبار کنند که این حکم حق است که عدم حجت بودن آن واضح
است والله العالم سؤال نیت تقلید شرط صحت عمل است یا نه جواب اگر مراد
از نیت قصد و عزم است بلی شرط است چنانچه در شرط صحت تقلید و حصول آن بیان

نمودیم که مقلد بعد از اطلاع بر رأی مجتهد بنای عمل نیز باید داشته باشد و جازم باشد
پس اگر علم حاصل نموده و هنوز جزم بر تقلید ننموده تقلید حاصل نشده بلکه اگر با این بنا
در تقلید عمل ننماید عمل با تقلید نخواهد بود و اگر مراد نیت قربت است لازم نیست
سؤال هرگاه دو مجتهد باشند که ترجیح میانه ایشان داده نشده باشد در بعضی
مسائل تقلید کند از او و در بعضی مسائل دیگر تقلید کند دیگری را جایز است یا نه جواب
جایز است و این را تبعیض گویند و در عصر ما غالب مردم تقلید درست ندارند و مجتهدی که
فتوی در عبادات و معاملات بالفعل داشته باشد کم است لهذا ناچاره در تبعیض تقلید
بالنسبة بمجتهدین نیست خلاصه تبعیض در این عصر اگر واجب یا راجح نباشد جایز است
بشرطیکه مستلزم تناقض و مخالفت قطعیه نشود و در رساله زینة العباد بیان این
دو شرط و مثالش را ذکر کردیم سؤال اگر مقلد از کتاب مجتهد خود یا از کلام او یا از
عبارت ناقل از مجتهد حکم الله را طوری فهمیده و عمل نموده و بعد معلوم شد که خلاف
واقع بوده آیا معذور است یا آنکه قضا و اعاده لازم است جواب معذور نیست در
اعاده و قضا لازم است بلکه اگر فهم خلاف و انکشاف آن از جهة اخبار عدلین امارات
شرعیه باشد پس احوط نیز لزوم اعاده و قضا است هرچند عدم لزوم در این صورت خالی
از قوت نیست در غیر شرایط و اجزاء و ارکان سؤال شخصی تقلید نمود مجتهدی را و بعد
حکم مسئله را فراموش نموده و تقلید کرد دیگری را باعتقاد اینکه همان مجتهد خودش
است و این تقلید خلاف حکم مجتهد خودش بوده است مدتی با این عمل نموده آیا بعد از فهمیدن
اعمال سابقه را اعاده و قضا نماید بعد و لهم برا و لازم است یا نه جواب تقلید
ثانی که مخالف اول است تقلید نخواهد بود و حکم او حکم عبادت جاهل است که در
باقل احوط است سؤال رجوع از تقلید جایز است یا نه و آیا فرقی در رجوع بعد از
عمل و قبل از عمل هست یا نه جواب رجوع از تقلید را جمعی از اجلا جایز ندانسته اند و نقل
اجماع بران نموده اند هرچند خالی از مناقشه نیست بلکه جواز رجوع در هر حال خالی از قوت
نمیباشد چه قبل از عمل باشد و چه بعد از عمل ولکن احتیاط شدید در ترک رجوع

خصوص بعد از عمل سؤال اگر مجتهد رجوع کند از قول سابق خود از عبادات و معاملات
و همچنین از نجاسات و طهارات آیا رجوع او باعث بطلان تقلید سابق مقلدین میشود
یا نه جواب باعث بطلان نمیشود پس مقلدین میتوانند که با آثار تقلید سابق خود باقی
بمانند مگر در صورتی که قطع بخطا مجتهد کنند که در این وقت حکم او حکم مجتهد است در قطع
بخطا خود که باید عدول نماید سؤال اگر شخص تقلید نمود مجتهدی را در حالیکه جامع
الشرایط بود و بعد از تقلید آن مجتهد رجوع نموده یا فاسق یا کافر یا سنی یا مجنون یا خرف
یا عامی شده که ملکه اجتهاد از او زایل شده آیا رجوع لازم است یا نه جواب بلی تقلیدش
باطل و رجوع لازم است علی الاحوط هرچند بحسب قاعده اینها مثل موت مجتهد میباشد
خصوص در جنون و اغما مجتهد که حال الفاتر بعد طاری شود و لکن در خصوص فسق و کفر
و جنون اطباقی البته رجوع نماید احتیاط شدید و همچنین در فرض رجوع مجتهد از
رای سابق خود که در این فرض احتیاط اشد است سؤال هرگاه رساله فقیه جامع الشرایط
که مقلد ظن بصحت آن داشته باشد عمل میتواند نماید یا نه جواب بلی کافیست ظن بصحت
رساله و یقین بنبودن غلط شرط نیست که غالبا برای مؤلف کتاب نیز یقین بصحت
ممکن نیست چه جای دیگران و در صورت ظهور خلاف ظن بعد از عمل اعاده آن لازم است
سؤال علم اجمالی بغلط رساله منافی ظن بصحت هست یا نه جواب منافی نیست سؤال
مکلف قاصر در تقلید که اصلا وجوب تقلید را ملتفت نشده یا مقصر در تقلید عملش
صحیح است یا نه جواب صحیح است در وقتیکه مطابق رای مجتهدی باشد که تقلید او را
بنا گذارده که با موافقت رای نیز قضا لازم است در خارج وقت و نه اعاده در وقت
و اگر با رای او مخالف باشد و با رای مجتهدی که بنای تقلیدش را اندارد موافق باشد
قضا لازم نیست چون وقتش گذشته و اعاده لازم است چون وقتش نگذشته
مگر آنکه بنای تقلید آن مجتهد موافق را بگذارد که در این وقت هیچکدام لازم نیست
یا آنکه آن مجتهد که عمل مقلد مخالف رای او میباشد بگوید که قضا نیز لازم است و
تقلید او در قضا نیز بکند و بعضی میگویند که مقصر نمیتواند تفصیل نیز نماید و این

سق

اشتباه است و جزم بامر در قصد قربت شرط نیست بلکه احتمال امر کافیست در قصد
قربت پس در صحت عمل جاهل مطابق بودن با رای یکی از مجتهدین هرچند که بنای تقلیدش
نداشته باشد کافی میباشد در عبادات سابقه و معاملات ماضیه
و اما بالنسبه محل ابتلائی و سنت و همچنین معامله که میخواهد بکند شرط است که مستند
بکند حکمش را با رای مجتهدی که بنای تقلیدش دارد اللهم الا ان یقال بلزوم التقلید
والشرطیه مطلقا فی الماضیه والآتیه والحالیه و فی القضاء والاعاده والصحة والبطلان
مطلقا و هذا الاطلاق محل اشکال سؤال در اخذ فتاوی مجتهد که یکی عادل بیان
کند عمل بآن میتوان کرد یا نه جواب بلی میتواند اگر در رجوع بمجتهد یا عدلین عسر
و حرج باشد بشرط آنکه عادل بطور قطع اخبار کند که هرچند مثلا بناشد سؤال التقلید
در مسائلیکه بر سبیل ندرت اتفاق میافتد لازم است یا نه جواب علم بمسائل نادره
البلوی لازم نیست لیکن بعد از ابتلاء بآن علم بحکمش لازم است سؤال لفظ خالی
از رجحان نیست یا آنکه بعید نیست یا آنکه قوت دارد و نظر اینها از این الفاظ فتوی است یا نه جواب
هر لفظیکه دال بر ترجیح مجتهد باشد آن فتوی است خواه بلفظ در و نیست یا شاید بلفظ
دیگر و الفاظ مزبوره ظاهر در ترجیح میباشد لکن اگر بگوید این قول خالی از وجه نیست
ظهوری در فتوی ندارد و اما اگر بگوید جه قوی دارد و قوت در نظر دارد ظاهر در
فتوی خواهش و میل است و شیخ استاد عماد بر بنده فرموده که در جواهر الکلام
و رساله نجاة العباد احوط تنها فتوی نیست در این دو کتاب بلکه اگر گفتم احوط آ
است ان لم یکن اقوی و هو احوط ان لم یکن اظهر در اینها مثل اینها احوط فتوی
میباشد و این اصطلاحیست از شیخ استاد نظیر اصطلاحیکه آقای مرحوم آقا
محمد در اصلاح العمل قرار داد که اگر احوط مسبوق بفتوی شد آن احتیاط استحبابی
میباشد اگر لفظ احوط ابتداءً مذکور شد آن فتوی میباشد و آنچه داعی را
اعتقاد است که اگر احوط در کلام فقها فتوی نیست و بیان راه نجات است سؤال
احتیاطی که در کتب فقها نوشته است عمل بآن جائز است یا نه جواب عمل بآن احتیاط

جایز است اگر آن کتاب جائز العمل باشد و با فرض اختلاف حکم اختلاف مجتهدین را دارد
و اخبار با احتیاط در حق مقلد حجت است در صورتیکه از مجتهد باشد و از غیر مجتهد
حجت نیست هر چند ده عادل باشند و گذشت که فهم احتیاط و عمل باحتیاط کما هو حقه برای
غیر فقیه غالبا میسر نیست **سؤال** احتیاطاتیکه در رساله مبارکه فرمودید مخالف
انها چه صورت دارد **جواب** اینچه بخاطر دارم این است که اغلب انها لازم نیست و العلم عند الله
سؤال احوط مطلق را وجوبی چرا میگویند **جواب** گذشت که علمائیکه اصطلاح بوجوبی
قرار داده اند وجوبی میگویند و الا اصل احتیاط ظهور در وجوب ندارد **سؤال** در احتیاط
قصد قربت در اصل احتیاط باید بکند یا در عمل احتیاطی و در مطلق احتیاط قصد قربت
باید نمود یا نه **جواب** در مطلق احتیاط قصد قربت شرط نیست بجهت انکه احتیاط از مقدمه
علم بحصول شیء میباشد و شرط نیست در او قصد قربت مثل معاملات و تطهیر نجاسات و
اجتناب از محرمات در شبهه محصوره و اما در عبادات پس در مثل اجزاء وضوء و غسل که من
باب المقدمه قدری از آن لازم میشود تا یقین حاصل شود قصد قربت لازم است و الا احتیاط
حاصل نمیشود و قربت بتمام ملاحظه امر باجزاء وضوء و غسل است با مرتبعی مقدمی و در
مثل نمازی که در چهار جهت باید کرد قصد قربت لازم است من حیث اصل العمل لا من حیث
الاحتیاط فتبصر **سؤال** در اعمال مستحبه از نوافل رواتب یومیه و غیر آن چون نماز
حضرت رسول و فاطمه و ائمه و صلوة جعفر و همچنین دعوات ماثوراتیکه در لیالی
و ایام و در رمضان و غیر آن تقلید لازم است یا خیر و بر فرض لزوم رجوع بکتب
مؤلفه علمای رضوان الله علیهم چون سفینة النجاة و زاد المعاد و سایر مصنفات مجلسی
رحمه الله و مصباح کفعمی و جنة الامان و مهج الدعوات و مفتاح الفلاح شیخ بهائی و
غیرهم رضوان الله علیهم جایز میدانید یا نه **جواب** در هر مسئله فرعیه که حکمش
معلوم نباشد لازم است تقلید چه واجب باشد چه مستحب و چه غیر آن و آنکه میگویند
در مستحبات تقلید لازم نیست یعنی اصل است و رجوع بکتب معتبره از اینها و غیر اینها و عمل

مطلب که درج نموده اند جایز است مادامیکه احتمال حرمت ذاتیه نرود و احتمال
حرمت بدعیه ضرر ندارد و غیر وارد بجهت اینکه اتیان شیء لا بقصد المامور به بدعت است
نه اتیان شیء لعلة الامر المامور به فتبصر و مادامیکه مشتمل بر هیئت منکره نباشد
چون چهار رکعت با یک سلام و هشت رکعت با یک سلام و غیر اینها و اشتراط شرط اول
خوبست در تسامح ادله سنن و شرط ثانی را که عدم اشتمال بر هیئت منکره باشد
شیخ استاد و بعضی از مشایخ ذکر کرده اند و لکن محل مناقشه است بجهت
اینکه بعد از تسامح میتوان تخصیص داد عموم لا صلوة مثنی مثنی را بدلیل با این و شرط
رجوع بکتب در مستحبات و مکروهات ضرر ندارد **سؤال** اگر شخص اعتماد بر فهم
خود نداشته باشد در فهمیدن رساله چه باید نماید **جواب** بفهم عادلی
رجوع نماید اگر عسر و حرج باشد و الا بدو عادل **سؤال** کتابی یا رساله را اگر نسبت
دهند بمجتهدی جائز العمل میباشد یا نه **جواب** اخذ مسائل از کتب مشتمل بر احکام
مشروط بچند شرط است اول انکه خود بداند یا دو شاهد عادل خبر دهند که این کتاب
از فلان مجتهد است و بمجرد شهرت اعتماد نکند بجهت انکه بسا میشود که این شهرت مستند
باخبار شخص غیر معتبری بی اصل باشد مگر انکه اطمینان و وثوق که از شهرت داشته باشد یا انکه
سبب علم عادی شود دوم اینکه کتاب بجهت نسخه درست شده باشد نه بجهت اینکه
غرض دیگر سوم انکه صاحب آن کتاب و مصنف آن رساله جامع الشرائط بوده باشد
پس اگر معلوم شود که آن مجتهد در حین تالیف کتاب یا رساله فاسق بوده یا دیوانه
بوده یا از مرتبه اجتهاد افتاده و لیاقت اجتهاد نداشته باشد یا رجوع از مسائل
آنها نموده در این صورت عمل بآن کتاب نکند و اما اگر شک داشته باشد در عروض امور مزبوره
پس اخذ نماید ضرر ندارد که احتمال امور مزبوره نیز ضرر ندارد هر چند مظنون باشد
بظن غیر معتبر و انچه ضرر است علم بامور مزبوره است و در شهادت عدل واحد بامور مزبوره
اولی اجتناب است که ان ایضا هم بمنزله علم حساب نماید هر چند اقوی عدم ثبوت است خصوص
در جائیکه مسبوق باجتماع شرائط بوده چهارم انکه مجتهد باقی باشد بصفات مرقومه

در همین اخذ مقلد بلی اگر تقلید نموده و بعد از آن عروض از عوارض شده این حکمش
گذشت که اینها بحسب قاعده مثل عروض موت میباشد لکن احوط در خصوص اینها
ترک تقلید و ترک اعتماد بر رساله میباشد بجهة آنکه خالی از غلط باشد و غلطی که بعض
فتوی‌ها شد نداشته باشد و گذشت در سؤال قبل که مظنه بعدم غلط کافی است شبهه
اگر نبوده مکلف از مجتهد خلاف آن را شنیده باشد یا در عمال دیگر بخلاف آن خبر ندهند
یا در رساله دیگر خلاف آن نباشد که اگر معارضی از برای آن کتاب پیدا شود حتی اگر آن
معارض عادل واحد باشد علی الاحوط اخذ نماید بانچه در اخر صادر شده است و اگر
تاریخ معلوم نباشد اخذ نماید بانچه اعتماد بان بیشتر است مثل اینکه قول خود مجتهد اقوی
است از کتاب در بعضی اوقات و کتاب بخط او اقوی است از کتاب بخط غیر او و از قول
عادل و قول عادل فهیم اقوی است از قول عادل غیر فهیم و اعدل اقوی است از عادل و دو عادل
اقوی است از یک عادل و اگر تاریخ معلوم نباشد و اقوی نیز در میان نباشد اعتماد
نماید بان تقلیدی که در سابق داشته و اگر تقلیدی نداشته بود باید توقف
نماید **سؤال** اگر کسی یقین کرده بود که در مسئله خاصه یا مسائل معینه با
تقلید بوده و مدتی هم بر این منوال گذشته که صاحب یقین بوده در تقلید خود
حال شک کرده که آن یقین سابق مطابق واقع بوده یا نه آنکه اعتماد نموده بود یا
باعتقاد اینکه مجتهد است یا عادل است شک کرده که این اعتقاد بجا بوده یا نه یا اینکه
اخذ از کسی نموده باعتقاد اینکه این شخص مجتهد است که او را تقلید نموده و بعد
شک کرده که همان مجتهد بوده یا نه و یا اینکه اخذ از کتابی نموده باعتقاد اینکه کتاب
فلان مجتهد است بعد شک نموده و هکذا در این حال چکند **جواب** اقوی اینست
که آن یقین سابق اگر بعد از فراغ از اعمال باشد این شک اعتبار ندارد هر چند وقت
باقی باشد و اگر بالنسبه باعمالی باشد که از آن فارغ نشده باشد پس اقوی اینست که
آن یقین بعد از عروض این شک اعتبار ندارد بالمره و حکم این شخص حکم کسی است که بی تقلید
است باید که دوباره تقلید کند از روی بصیرت چه راه یقین آمده کرده باشد چه

فراموش نموده باشد بعد از آن که شک کند که این سبب صلاحیت دارد در یقین به سبب
یقین باشد یا نه یا یقین کند که صلاحیت ندارد و حمل بر صحت یقین و اسباب یقین نمیشود
چه از بعضی از فقهاء ما رضوان الله علیهم ظاهر میشود ضعیف است مثل اینکه مدتی یقین
کرده بود که این قطره در جامه خون است بعد شک کرده که این خون بوده یا
بقم یا آب انار مثلا لازم نیست که دوباره بعد از عروض شک اجتناب از آن نماید
بلکه طاهر است **سؤال** در سابق مذکور شد که تقلید عبارت است از اخذ للعمل و عمل
شرط نیست در حصول این معنی و فرموده است در تقلید بحسب عرف متشرعه بلکه عرف عام نیز
عمل معتبر است بنابراین تقلید در اصول دین چه معنی دارد و تقلید در محرمات و مکروهات نیز چه
معنی دارد **جواب** مراد از عمل در هر مقام بحسب خودش میباشد در محرمات و مکروهات عمل حاصل
میشود در ترتیب آثار و التزام بترک و در اصول دین باظهار اعتقاد است و در معاملات بترتیب آثار
صحت و فساد **سؤال** اگر شک در موافقت و مخالفت در معاملات رای مجتهد شود مقلد
چه کند با فرض اینکه ممکن نشود که تحصیل علم بمطابقت و مخالفت نماید **جواب** اگر شک در
مخالفت و موافقت در معاملات سابقه است بنا را بر صحت بگذارد و همچنین در عبادات
موقته اگر در خارج وقت است شک کند قضا بر او لازم نیست بجهة اینکه مدار قضا بر صدق
فوت باشد در مورد مطابقت و مخالفت معلوم نیست و اگر با بقاء وقت بعد از عمل شک
کند بعضی توهم نموده‌اند که واجب نیست که اعاده نماید بجهة اینکه حکم این نظیر حکم شک
در معاملات سابقه میباشد که استیناف آن لازم نیست بلکه محتمل است که حکم شک بعد
از فراغ را در آن جاری نمائیم بنابراینکه تقلید را شرط صحت عمل بدانیم ولکن اقوی لزوم اعاده
است در وقت بجهة تحصیل یقین بفراغ و شک بعد از فراغ در آن جاری نیست بجهة اینکه
یقین ندارد که تقلید نکرده و الان میخواهد بفهمد که عملش مطابق است تا صحیح باشد یا
مخالف است تا باطل باشد چون تقلید را شرط صحت نمیدانیم بلکه مطابقت امر را
کافی میدانیم بلکه با یقین به تقلید باز باعث میشود که شک در مطابقت و مخالفت حاصل
میشود و سند استاد آقا سید ابراهیم قزوینی اعلی الله مقامه اعاده و قضا هر دو را واجب

دانسته اما اعاده نظر باینکه شغل ذمه یقینی برائة ذمه یقینی میخواهد اما قضا بجهة اصالت عدم اتیان بمامور به و بجهة اصالت فساد و باین دو اصل تخصیص خورده نیز کرده اند دلیلات این قول در قضا ضعیف است بلی اگر کسی عملی را کرده بعد از عمل شک کرده که آیا تقلید داشته یا نه بنای بر تقلید بوده و تقلید را شرط صحت بدانیم لازم نیست که عمل را اعاده نماید چون فرض شده که تقلید را شرط صحت عمل دانستیم بخلاف مفروض در سؤال که منظور فهمیدن مخالفت و موافقت است که حکم منصوص عنه نفس مخالفت و موافقت والله العالم **سؤال** یا مدار در موافقت و مخالفت رای مجتهد حین عمل است یا حین سؤال و بعبارت اخری مدار بر رای اول است یا رای اخیر و مراد از حین سؤال حین سؤال از صحت و فساد عمل گذشته میباشد نه سؤال از مجرد رای مجتهد در مسئله **جواب** مدار بر موافقت و مخالفت رای حین السؤال میباشد نه حین العمل پس اگر در حین العمل مقتضای رای مجتهد بطلان عمل مقلد بوده و اعاده لازم شده و بعد حین السؤال رجوع از آن قول نموده و حکم بصحت نموده اعاده ساقط است **سؤال** اگر عادلی خبر دهد از رای مجتهد یا خود مجتهد خبر دهد که رای من این نیست یا خود مکلف یقین کند بحسب فهم خود از کتاب و غیره که رای مجتهد این نیست بعد از عمل خطا هر سه ظاهر شود باز هم لازم است اعاده یا نه **جواب** اگر بفهم خود از کتاب و غیره چیزی بفهمد و مخالف واقع شود اعاده و قضا لازم نیست بجهة آنکه معذور بوده نه مامور مثل اینکه فراموش کرده رای مجتهد را و اعتقاد خطائی کرده و اگر عادل یا خود مجتهد خبر دهد اعاده و قضا لازم نیست بجهة اینکه مامور بامر شرعی بوده و امر شرعی ظاهری بحسب عرف و شرع منشا سقوط اعاده و قضا میباشد مگر در اخلال برکن یا شرط واقعی **سؤال** اگر مجتهد اجتهاد کرده و مقلد هم عمل کرده و بعد معلوم شود که مجتهد خطا در اجتهاد کرده نه در خبر دادن از رای خود عمل مقلد درین حال چه صورت دارد **جواب** از جواب سؤال سابق معلوم شد که خبط مجتهد همه معفو است و باعث وجوب اعاده و قضا نیست چه خطا در اخذ یا در ماخذ یا در دلالت ماخذ در همه صورت قضا و اعاده ساقط است از مقلد انشا

انشاء الله مگر در جائیکه قطع بخطا ظاهر شود **سؤال** اگر مقلد قاطع شود بخطای مجتهد در حکم یا در دلیل حکم آیا جایز است که تقلید کند او را یا نه **جواب** در صورت قطع مقلد باینکه مجتهد فلانی در فلان مسئله خطا کرده تقلید او در آن مسئله جایز نیست قطعا و در صورت قطع بخطا در دلیل یا در استدلال با احتمال صحت اصل حکم جایز است تقلید اما در صورت مظنه بخطا چه را اصل حکم یا در دلیل حکم در هر دو صورت تقلید جایز است بجهة آنکه قول مجتهد از برای مقلد حجت است مطلقا چه ظن مقلد در مسئله مطابق رای مجتهد باشد چه مخالف باشد چه ظن در احد طرفین حاصل شود یا نه پس اقسام مسئله متعدد است اول اینست که مقلد قطع دارد بخطاء مجتهد در دلیل مسئله نه در حکم مسئله این صورت جایز است تقلید پس در صورت مظنه بخطا مجتهد در دلیل مسئله نه خطاء او در حکم بطریق اولی جایز است تقلید دوم آن است که مظنه دارد بحسب فهم خود بر خطاء مجتهد در اصل حکم در این قسم هم جایز است تقلید پس در صورت قطع بعکس خطاء مجتهد در حکم یا ظن بعکس خطا او یا شک در خطا او بطریق اولی جایز است تقلید سوم آنست که مقلد یقین داشته باشد بخطا مجتهد در حکم مسئله مخصوصه مثلا این صورت تقلید او در این مسئله جایز نیست چهارم آنست مقلد یقین کند که مجتهد خطا کرده نه در مسئله مخصوصه معینه بلکه در ده مسئله نامعین از مسائل مخصوص پس اگر مقلد یقین کند که مجتهد خطا کرده در بعضی از این ده مسئله هر چند یکی باشد باز جایز نیست تقلید او در آن ده مسئله و همچنین اگر در بیست مسئله یا سی مسئله یقین کند بخطا مجتهد در بعضی از آن باز جایز نیست تقلید او از قسم شبهه محصوره گویند در حکم این قسم است اگر مقلد یقین کند که این مجتهد در اکثر مسائل طهارات تا دیات خطا کرده باز جایز نیست تقلید یا آنکه یقین کند که این مجتهد در کثیری از مسائل فقه خطا کرده من الطهارات الی الدیات باز جایز نیست تقلید خلاصه اگر قطع بخطا است یا قلیل در قلیل یا قلیل در کثیر است یا کثیر در کثیر است اول سوم جایز نیست تقلید و دوم جایز است چنانچه در شبهه غیر محصوره است که مقلد یقین کند بخطا مجتهد در یکی از جمع

همچنین اگر مظنه کند به خطاء مجتهد در حکم یا در دلیل حکم تقلید او جایز است بانحو

مسائل طهارت تا دیات یا بعضی از مجموع مسائل طهارت تا دیات هر چند در بعضی مسئله تا
باز ضرر ندارد و تقلید در این قسم را شبهه غیر محصوره کویند شبههاست که مقلد یقین
نداشته باشد بخطا مجتهد لکن دو نفر از اهل خبره شهادت قطعی بدهند که مجتهد
خطا کرده بنحو قسم سوم و جهّالها هم در ان دو قسم توهم میشود که جایز نیست تقلید مخصوص
دروغی که این دو نفر اهل خبره اعلم از آن مجتهد باشد بجهة اینکه فرض اینست که بینه عادله
برای مقلد و مجتهد هر دو حجت است پس علم شرعی حاصل میشود بخطا مجتهد در حکم و علم سر
بخطا مثل علم اعتقادیست بخطاء لا اقل تعارض میکند در حق مقلد این دو دلیل پس اکر
تقلید غیر این مجتهد در سابق داشته اعتماد بهمان کند و اکر ابتدای تقلیدش است اکر
اعتمادی برای مقلد در احد طرفین حاصل باشد اعتماد باعتماد خود نماید پس اکر مظنه
داشته باشد که حق با مجتهد است میباشد نه با کسی که تخطیه آن مجتهد میکند یا عکس
این در قسم اول تقلید کند و در قسم دوم ثانی ترک تقلید کند بنا بر اینکه اکر اعتمادی با حد
طرفین نداشته باشد بلکه متحیر شود و ترجیح احد طرفین ندهد ترک تقلید نماید و
توقف نماید و تقلید دیکری کند لکن حق اینست که احکام فرعیه مورد شهادت نیست
والا باید جایز باشد برای عامی تقلید شاهد عادلین در احکام فرعیه قول عدلین
در احکام فرعیه نیز حجت باید باشد حال اینکه نه چنین است پس قول عادل از این حیثیت
که عادل باشد در احکام فرعیه لغو میباشد باقی ماند جهت اجتهاد ان معلوم است که
تعارض و مجتهد متساوی یا اعلم و غیر اعلم بر فرض جواز تقلید مجتهد غیر اعلم و تخطیه دو
مجتهد یکدیکر را هر چند از روی قطع باشد باعث این نمیشود که قول دیکری از حجیت
برای مقلد بیفتد پس حق اینست که در این قسم تقلید جایز است هر چند دو عادل خبر دهند
بخطای مجتهد در اجتهادش بلی اکر دو مجتهد عادل خبر دهند بخطاء راوی در روایتش
از امام این وقت جایز نیست که مجتهد عمل بروایتش بکند بجهة اینکه سماع از امام و نحو
ان مورد شهادت میشود بخلاف اجتهاد پس فرق کن تا بفهمی بلی اکر دو عادل شهادت
بدهند که مجتهد خطا بنوشتن این حکم کرده یا در اظهار این حکم نموده مثل اینکه

چنانچه مجتهد دو مجتهد برای مقلد حجت است م

خواست بکوید که نکفت بلی در این وقت تقلید جایز نیست مادامیکه خود مجتهد اظهار نماید
فتوی سابق را که نوشته نکند والله العالم سؤال مراد از مجتهد جامع الشرائط و کسی را
که تقلید او را بتوانند بکنند کدامست و چیست جواب از کسیست که در او این خمس چیز موجود
باشد اول بلوغ پس صحیح نیست تقلید صغیر از مجتهد هر چند مثل علامه باشد هر چند
دقیق ... اگر ... ارکم ...

چه ...

تقلی...

سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

اداره مخطوطات

نام کتاب: سؤال و جواب مسمی به ذخیرة العباد
مؤلف: زین العابدین حائری مازندرانی
موضوع: فقه جعفری رساله عملیه زبان: عرب
سال چاپ: .... محل چاپ: تهران
کاتب: ....
طول ۲۵ عرض ۱۷ شماره صفحه ها ۳۱۲ ص
شماره عمومی ۲۰۵۲۸ کتابخانه / بخش
وقفی / خریداری جعفری لنکرودی تاریخ
مصور ☐ درسی ☐ گراوری ☐ افست ☐
ملاحظات

اسید زدایی شد
۱۹ / ۱ / ۸۷

احتیاطاً ترا ندانند لکن سؤال از احتیاط نشود وجوب فتوی ثابت نیست ...
اکر علم بمسئله بالفعل نداشته باشد ولکن قادر باشد بتحصیل مقدمات تحصیل علم بکند

بنویسد که نه چنین است خطا کرده و کلمه را نه نوشته یا اینکه خواست بکوید

و وجوب تقوی ... احتیاط ... انتخاب جامع الشرائط ... جواب بیان ...

مسائل طهارت تا دیات یا بعضی از مجموع مسائل طهارت تنها هرچند در بعضی مسئله با
بازضرر ندارد و تقلید این قسم را شبیه غیر محصوره گویند ششم آنست که مقلد یقین
نداشته باشد بخطا مجتهد لکن دو نفر از اهل خبره شهادت قطعی بدهند که مجتهد
خطا کرده بخو قسم سوم و حقیقتا گاهی هم دران دو قسم توهم میشود که جائز نیست تقلید مجتهد
در وقتی که این دو نفر اهل خبره اعلم از آن مجتهد باشد بجهة اینکه فرض اینست که بینه عادله
برای مقلد و مجتهد هر دو حجت است پس علم شرعی حاصل میشود بخطای مجتهد در حکم و علم شرعی
بخطا مثل علم اعتقادیست بخطاء لا اقل تعارض میکند در حق مقلد از دو دلیل پس اگر
تقلید مجتهد غیر این مجتهد در سابق داشته اعتماد بهما کند و اگر ابتداء تقلید اگر
اعتمادی برای مقلد در احد طرفین حاصل باشد اعتماد با عتماد خود نماید پس اگر مظنه
داشته باشد که حق با مجتهد مثبت باشد نه با کسی که تخطیه آن مجتهد میکند یا عکس
این در قسم اول تقلید کند و در قسم دوم ثانی ترک تقلید کند چنانچه اگر اعتمادی باحد
طرفین نداشته باشد بلکه متحیر شود و ترجیح احد طرفین ندهد ترک تقلید نماید و
توقف نماید و تقلید دیگری کند لکن حق اینست که احکام فرعیه مورد شهادت نیست
والا باید جائز باشد برای عامی تقلید شاهد عادلین در احکام فرعیه و قول عدلین
در احکام فرعیه نیز حجت باشد حال اینکه نه چنین است پس قول عادل از این حیثیت
که عادل باشد در احکام فرعیه لغو میباشد با فی مانند جهت اجتهاد عادل معلوم است که
تعارض و مجتهد متساوی یا اعلم و غیر اعلم بر فرض جواز تقلید مجتهد غیر اعلم و تخطیه دو
مجتهد یکدیگر را هرچند از روی قطع باشد باعث این نمیشود که قول دیگری از حجیت
برای مقلد بیفتد پس حق اینست که درین قسم تقلید جائز است هرچند دو عادل خبر دهند
بخطای مجتهد در اجتهادش بلی اگر دو مجتهد عادل خبر دهند بخطاء راوی در روایتش
از امام این وقت جائز نیست که مجتهد عمل بروایتش بکند بجهة اینکه سماع از امام و نحو
ان مورد شهادت میشود بخلاف اجتهاد پس وقت که نا بفهمی بلی اگر دو عادل شهادت
بدهند که مجتهد خطا نوشتن این حکم کرده یا در اظهار این حکم نموده مثل اینکه

خواست بگوید که نگفت بلی بر وقت تقلید جائز نیست مادامیکه خود مجتهد تا ظهار نماید
فتوی سابق را اگر نوشته نکند والله العالم سؤال مراد از مجتهد جامع الشرائط و کیست
که تقلید او را بتوانند بکنند کدامست و چیست جواب آن کسیست که دارای این چند خبر موجود
باشد اول بلوغ پس صحیح نیست تقلید صغیر مجتهد هرچند مثل علامه باشد هرچند
دقیقه قبل از بلوغ باشد دوم عقل پس تقلید مجنون جائز نیست مادامیکه مجنونست
چه مجنون او همیشه باشد یا بعضی از اوقات بلی در حال افاقه که قطع بخوبی حاصل بود
تقلید او ضرر ندارد سوم انکه مسلم باشد پس صحیح نیست ابتداء تقلید کافر هرچند کفر من
بسبب ارتداد باشد چهارم انکه اثنا عشری باشد پس صحیح نیست تقلید مخالف بجمیع
اقسام ایشان هرچند فقیه که فرقه هستند از شیعه که تا موسی بن جعفر قائلند بجهة انکه
معلوم العدالت باشد پس جائز نیست تقلید فاسق هرچند بدانیم که دروغ نمیگویند و
تقصیر در مقدمات اجتهاد نمیکند و اگر باعتقاد عدالت تقلید نمود و بعد خلاف ان ظاهر
شد رجوع نماید بمجتهد عادل در اعمال سابقه و لاحقه از جهة بطلان تقلید و لزوم
قضا و اعاده و اگر مجهول الحال را تقلید نمود و بعد معلوم شد که عادل بوده در
زمان تقلید کافیست و لکن مجتهد بر فرض فسق میتواند که عمل برای خود بکند اگر تقصیر
در مقدمات اجتهاد و استنباط نکند بلکه واجب است ششم انکه مرد باشد نه زن و نه کسی
که خنثی مشکل باشد یعنی زن بودن و مرد بودن ان معلوم نباشد هفتم انکه طاهر المولد باشد
یعنی ولد الزنا نباشد از طرفین بلکه از یکطرف ایضا علی الاحوط هشتم انکه مجتهد باشد
باین معنی که ملکه ترجیح در استنباط مسائل داشته باشد چه مطلق باشد چه متجزی هرچند
احوط ترک تقلید متجزی میباشد سؤال جواب فتوی معتبر مجتهد در مسئله که سؤال
سؤال شود شرط بجند شرطست اول آنست که در آن مسئله بخصوصها رای و اعتقاد
داشته باشد که اگر در مسئله جاهل بحکم از مسئله باشد حکم آن مسئله را بداند حتی
احتیاط آن را بداند لکن سؤال از احتیاط نشود وجوب فتوی ثابت نیست و این واضح است بلی
اگر علم بمسئله بالفعل نداشته باشد و لکن قادر باشد بتحصیل مقدمات تا حصول علم بعد

بنویسد که نه چنین است خطا کرده در کلمه یا انه نوشته با اینکه خواست بگوید

چنانچه دوای مجتهد برای مقلد حجت است

مسئله

عسر و حرج است بودن لازم نیست و تحصیل علم بجمیع اسباب آن و اگر خود محتاج شود در عمل آن
خود بمسئله و مقلد او نیز محتاج شود بحکم مسئله و وقت وسعت علم بهر دو مسئله نداشته
باشد مقلد بدارد علم بحکم مسئله متعلقه بعمل خود را دوم آنکه دست سائل در آن مسئله
بخصوصها بمجتهد دیگر که لیاقت فتوی داشته باشد نرسد یا مجتهد دیگر نباشد که اگر
مجتهد دیگر باشد که احتمال لیاقت فتوی داشته باشد واجب نیست بخصوص آن مجتهد
جواب فتوی بلی در اینصورت فتوی واجب کفائی است مثل نماز میت و کافی نیست در وجوب فتوی
قول سائل که من اعتقاد باجتهاد کسی ندارم جز شما بلکه خود مجتهد عمل باعتقاد خود کند
اگر اعتقاد مجتهد خلاف اعتقاد سائل باشد لکن اولی و احسن نیست که مجتهد بعد از
سؤال و جواب مسئله را بدهد خصوص در جائیکه مجتهد جاهل باعتقاد سائل باشد و خود
هم نداند که مجتهد دیگر هست خصوص در جائیکه سائل بگوید که دستم بمجتهد دیگر
نمیرسد سوم آنست که مقصود سائل از سؤال مجرد اطلاع بر مذهب یا اغراض دیگر نباشد
بلکه مقصودش عمل باشد و لیکن اگر مجتهد قصد سائل را نداند و سائل بگوید که
مقصودم از این مسئله عمل است نه اغراض دیگر چون قصد از امور باطنی میباشد و معلوم
نمیشود غالبا و راه اثبات برای آن نیست پس لازم است که مجتهد تصدیق بکند در اظهار
آن قصد بخلاف شرط دوم که تصدیق واجب نیست چنانچه تصدیق سائل در سائر
شرائط لازم نیست چنانچه میباید چهارم آنست که در آن مسئله احتیاط ممکن نباشد یا عسر و
حرج داشته باشد پنجم آنست که بر سائل علم بحکم لازم باشد که اگر لازم نباشد مثل صغیره
و مثل مسائل حج و حیض در غیر تعلیم و مثل مسائل مرافعه بنابر عدم جواز امر رفعه مقلد و
و مثل اعمال مستحبه و مکروهه و مباحه در نزد عدم احتیاج مثل اینکه میداند که واجب نیست
و حرام نیست لیکن نمیداند که مستحب است یا نه مکروه است یا نه بلی اگر احتمال حرمت و وجوب
بدهد واجب است که تحصیل علم بکند پس فتوی بر مجتهد نیز لازم میشود ششم آنست که از
برای مجتهد خوف مفسده در فتوی نباشد برای خود وجه برای احدی از مؤمنین که اگر
خوف ترتب مفسده باشد مثل حال تقیه لازم نیست بلکه حرام است بلی جائز است در نیت فتوی

بمذهب اهل خلاف چه برای اهل خلاف و چه برای غیر اهل خلاف و با امکان سکوت
از اصل فتوی در حال تقیه واجب نیست فتوی بمذهب اهل خلاف هر چند اولی است
هفتم آنست که مجتهد بداند که تکلیف این سائل رجوع باین مجتهد میباشد که اگر بداند
تکلیفش نیست یا معلوم نباشد بر مجتهد فتوی لازم نیست و قول سائل در وجوب این شرائط
معتبر نیست الا در شرط سوم و توهم اعتبار قول سائل در جمله از این شرائط نظر بقاعده
حمل قول مسلم بر صحت ضعیف است نظر باینکه از ثبوت وجوب فتوی در حق مجتهد نیست
چنانچه اگر مجتهدی مسلمی از شخصی دعوای طلب حقی بکند و آن شخص عالم بصدق و کذب او
نباشد لازم نیست آن شخص را که طلب او را بدهد هر چند مراعات اولی و احوط است
هشتم آنست که فتوی معارض بواجب اهم نباشد مثل نجات دادن سوخته یا غرق شده
که در توقف اشتغال بفتوی واجب نیست و اکتفاء بشرط سابق از شرط ثامن و عکس
ممکن است و لکن طور مسطور بهتر است اگر دو سائل با ترتیب سؤال کنند تقدیم جواب
از برای اول است و اگر دفعتا سؤال کنند و اهمی در مابین نباشد مجتهد مخیر است در جواب
و سؤال هر چند اینکه سائل نزاع کنند در تقدیم و تأخیر جواب خصوص در جائیکه زیاد
تأخیر در جواب سؤال دیگری لازم نیاید بلی احسن نیست که مجتهد در صورت نزاع زیاد
تأخیر در رجوع بقرعه در تقدیم و تأخیر نماید **سؤال** آیا لازم است مقلد که بشناسد مذهب
مجتهد خود را در معنی تقلید که اگر نشناسد عمل برای او کند باطل باشد **جواب**
در صحت عمل مقلد لازم نیست شناختن معنی تقلید را برای مجتهدش بلی لازم است
در جاهای دیگر مثل مسئله باقی بودن بر تقلید میت و مثل تقلید نمودن میت و مثل
رجوع از تقلید مجتهد بمجتهد دیگر **سؤال** تحصیل علم واجب است و نکردن عمل
جاهل چه صورت دارد **جواب** طلب علم واجب است بر هر کسی پس هر که ملتفت باشد و قادر
بر تحصیل علم از روی اجتهاد یا تقلید باشد و تحصیل نکند و احتیاط نیز نکند قطعا گناه کار است
و اما اینکه گناه مسطور صغیره است یا کبیره بعید است با بیشتر ذکران محل اهتمام نیست بلی لازم نیست
تمیز جزء از شرط و تمیز اینکه واجب اصلی است مثل قرائت حمد و سوره یا واجب تبعی است مثل

مجتهد کو ع و هیچ چنانچه لازم نیست غیر واجب دمند وب بلکه کافیست علم بمطلق مسئله
و مجتهد نیا بچنانچه واجب نیست که بداند و تمیز دهد مانع صحت را از مانع اکمال بلکه همین
قدر کافیست که بداند که نباید آورد بلکه واجب نیست که بداند در سلام در نماز بعضی تمام
واجب داخل است یا خارج بلی واجب است که هر چه کاری را که میکند مسائل او را یاد بگیرد بلکه
واجب است یاد بگیرد و مسائلی را که در اثنای عمل گاه میشود که محتاج الیه میشود مثل مسائل
شک و سهو اگر نادر الوقوع از برای غالب ناس نباشد چنانچه لازم نیست تعلیم احکام
حج و اعتکاف و مزارعه و نحو آن اگر آنها را بجا نمی آورد اما عمل جاهل پس اگر مطابق
و موافق رای مجتهدی که تقلید او جائز است و تکلیف این شخص جاهل رجوع باو میباشد
صحیح میباشد چه از قبیل نماز و روزه و حج باشد یا از قبیل بیع و شرا و اگر مخالف رای
آن مجتهد است باطل است و اعاده آن لازم است چه در وقت و چه بعد از وقت و اگر
مطابقت و مخالفت معلوم نباشد باید سؤال کند تا معلوم نماید و اگر سؤال متعسر یا
باشد احتیاط لازم است که در معاملات عمل نماید بنحو یقین و در عبادات در وقت
اعاده نماید و اما در خارج وقت لزوم قضا ثابت نیست بلی احوط است پس یاد گرفتن
مسائل شرط صحت عمل نیست بلکه مدار صحت و فساد عمل مطابقت عمل برای مجتهد است
بلکه اگر یقین کرد که آن عمل که بجا میآورد مجتهد تقلید است و بجا آورد و بعد معلوم
شد که اشتباه کرده بود و تقلید نکرده و مطابق رای مجتهد نبوده گناهکار نیست
لکن عملش باطل است و اگر غافل از تقلید یا فراموش کرده که تقلید کند و عمل را بجا
آورد و مطابق رای مجتهد شد عملش صحیح است و گناهکار نیست و اگر ملتفت تقلید
بوده و لکن تسامح نموده یا عمداً ترک تقلید نموده و عملش مطابق رای مجتهد شد
عملش نیز صحیح است و گناه در عمل نیست بلی گناهکار است در ترک تقلید پس وجوب تقلید
وجوب شرطی نیست والله العالم سؤال هرگاه وکیل یا موکل یا وصی یا موصی مختلف
باشد در اجتهاد یا تقلید اما عمل برای کدام یک لازم است جواب اما وکالت پس شرط
صحت از اینست که برای وکیل جائز باشد مباشرت آن عمل پس اگر حرام باشد بر وکیل مباشرت

آن جائز نیست وکالت در آن عمل در جائیکه جائز است مباشرت وکیل اگر قطع دارد که موکل او عمل را صحیح میداند
که مباشر آن عمل شود و اگر شک دارد یا قطع بموافقت دارد میتواند که اعتماد بتقلید یا اجتهاد خود کند بلکه
اگر بداند که موکل تقلید یا اجتهاد ندارد نیز هم جائز است که وکیل عمل برای عمل خود کند و در
صورت شک لازم نیست که تفحص از موافقت و مخالفت نماید و اما وصی پس در چیزهائیکه نفس میت
مشغول بآنها نیست از قبیل کفن و دفن و سائر چیزها عمل میکند بموافق رای خود و اما در آن چیزهائی
که ذمه میت مشغول است که مثل نماز و روزه و حج و دین و حق الناس پس ظاهر اینست که حکم آن حکم
وکیل میباشد بنابراقوی پس اگر وصی سوره را لازم نمیداند و موصی سوره را لازم میدانست
نمیتواند وصی که استیجار صلوة بی سوره نماید و همچنین اگر صلوتی در سفر از موصی فوت شده
و موصی اعتقادش تمام از صلوة بوده نمیتواند که استیجار صلوة فائته قصر نماید مگر در صورتی
که قطع داشته باشد بخطاء موصی خود در موضع یا در حکم که آنوقت اقوی جواز است والله
العالم و اما وصی منعاً بالنسبه باینان یا ولی بالنسبه بصغیر و مجنون پس بی اشکال ملاحظه رای
خود میکند اما طفل بعد از بلوغ باید ملاحظه رای خود کند در غیر افعال گذشته پس اگر وصی
تقلید کسی نمود که خمس فاضل مؤنه را واجب نمیدانست لهذا فاضل مؤنه سال صبی را خمس نداد
صبی بعد از بلوغ اگر فاضل مؤنه باقیست باید خمس را بدهد اگر تقلید کسی میکند که خمس را
در او لازم میداند پس حکم اختلاف تقلید ولی و طفل مثل اختلاف تقلید ولی و طفل مثل
تقلید شخص واحد است و مجتهد را در دو زمان که در رای مخالفند یا مجتهد واحد بر اینکه
رجوع از قول سابق خود نموده بجهت اینکه فعل ولی و وصی مثل فعل طفل و صغیر میباشد و اما
آنکسی که بامر شارع برای میت نماز قضا میکند مثل پسر بزرگ اقوی اینست که او مطلقا عمل
برای خود کند و در صلوتی که از پدر او فوت شده و همچنین کسی که تبرعاً از برای میت نماز میکند
و همچنین کسیکه استیجار صوم و صلوة میکند تبرعاً نه از روی وکالت یا وصایت اینهم ملاحظه
رای خود نماید سؤال اگر دو نفر معامله نمایند و بعد از معامله بحسب تقلید یا اجتهاد مختلف شدند
در حکم آن معامله یکی صحیح بداند و دیگری فاسد این معامله چه صورت دارد جواب بعضی از علمای
ما اختیار کرده اند بطلان همچه معامله را و لکن اقوی در نظر حقیر اینست که هر یک مکلفند که به
تقلید خود یا اجتهاد خود عمل کند نظیر اینکه مردی ادعا کند که این زن زوجه منست و ضعیفه
انکار کند یا عکس آن لازمست که در فرض اول بحسب اقرار خود همشیره و مادر آن زن را نکاح نکند و مهر
او را بدهد زن را حرامست که مهر را بگیرد و تمکین دهد او را از جماع و پهلو خوابیدن و نحو آن و همچنین

یعنی صلوة نوشته
و وصی اعتقادش قصر این صلوة بود صح

اگر کسی در حال مرض موت هر چه داشت بغیر وارث خود مصالحه نموده بلاعوض چون صلح بلاعوض صحیح است یا بعوض بسیار کمی وارث تقلید کسی کند که این صلح را از زیاده بر ثلث باطل بداند و غیر وارث تقلید کسی کند که این مصالحه را در زائد بر ثلث صحیح بداند هر یک بتکلیف خود عمل میکنند مگر اینکه مرافعه کنند در پیش حاکم شرع آنوقت هر چه حاکم شرع حکم کند همان متبع و مطاع است و رای کسیکه مخالف حکم حاکم است باطل میشود و از فاضل نراقی صاحب مستند و مناهج ظاهر میشود که تقلید در امثال این مقامات نافع نیست بلکه حکم حاکم باید باشد و اینکلام در رفع نزاع متخاصمین خوبست و اما با بحلال و حرام متعلق بفعل خود پس میزان تقلید است یا اجتهاد پس حکم حاکم مبطل تقلید یا اجتهاد است و واضح است که حکم حاکم در این فرض مبطل تقلید و اجتهاد است بجهة وقوع المعامله لا فی خصوص یوم الحکم پس ضمان و غرامات مترتب میشود هر چند باذن شرعی خورده باشد و مادامیکه مبطل نیامده است عمل بتقلید یا اجتهاد صحیح است والله العالم **سؤال** در سابق ذکر شد در تقلید اعلم و اورع هیچکدام لازم نیست لکن بیان نفرموده اند که تقلید اعلم مراد از اعلمیت چیست و اعلم کیست و همچنین اورع کیست و همچنین بیان نفرمودند که در ابتداء تقلید میتوان تقلید غیر اعلم را نمود یا نه و همچنین بیان نفرموده اند که تقلید اعلم بر فرض وجوب مشروطست بعلم و وجود بمخالفت (?) یا مطلقا لازم است و همچنین مشروطست بعلم بوجود اعلم یا مطلقا لازم است پس لازم است که تفحص نماید از اعلم در وقتیکه نمیداند اعلم در میان مجتهدین هست یا نه یا لازم نیست که تفحص کند و اگر تفحص کند و مظنه کند باعلم بودن یکی از مجتهدین آیا این ظن معتبر است یا نه و بر فرض لزوم تقلید اورع اگر یکی اعلم باشد یکی اورع کدام را مقدم بدارد و اگر مظنه باعلم بودن یکی و قطع باورع بودن دیگری یا بعکس تقدیم کدام یک نماید **جواب** مراد از اعلم در خصوص مقام افقه میباشد و مراد از افقه در نظر حقیر اینست که استادی او در رد فروع بر اصول و ردیابی احکام شرعیه بیشتر باشد بشرط اینکه در غالب مسائل در انظار مستقیمه اجتهادش مطابق واقع باشد پس اگر استادتر باشد ولکن کج سلیقه باشد او افقه نیست بخلاف اینکه در غالب مسائل اصابه او بواقع بیشتر باشد هر چند در فنون و استادی او تر نباشد که او افقه باشد پس مراد از افقه آنست که استادتر و دقیق تر باشد و اکثر اصابة الواقع باشد و استنباط او اقرب بواقع باشد و مراد از اورع پرهیزکارتر میباشد و تفصیل ورع در کتب احادیث و علم اخلاق مبین است و اجمالا واضح است بر هر متدین بدینی که اورع در ... چنانچه در میان اهل علم واضح است که اعلم کیست بجهة اینکه بعد از آنکه دو مجتهد را در غالب مسائل برخوردند و یکی از انها را استادتر بفهمد بحسب جهات اینه (?) پس ان اعلم میباشد و لکن انصاف

توسعه (?) اطلاع بعض رسائل

اینست که غالبا تشخیص اعلم ممکن نیست بجهة اینکه شکی نیست که علوم بسیار است بعضی مربوط بفقه هستند و بعضی نیستند آن بعضی که مربوط نیست بسا میشود که باعث قوه ملکه از مجتهد میگردد و آن بعضی که مربوطست نیز بسیار است و غالبا ندیدیم که دو نفر در مقدمات اجتهاد مختلف نباشند مثلا بعضی در بر حال (?) کامل و بعضی در قواعد اشد (?) لا لکه علم اصول است مجتهد است بلکه معاصرین از مجتهدین بعضی در اصول نیز مهارت دارند و نه فقه و بعضی در فقه مهارت دارند نه اصول علاوه انکه مختلف میباشند مجتهدین در قلت حفظ و کثرت حفظ و در رسیدن بکنه مطالب علوم و نرسیدن به ان و کثرت استنباط و قلت استنباط و سرعت انتقال و بطوء انتقال و مهارت در تکثیر استدلال و عدم ان و کثرت تتبع و قلت ان که کمتر از حد واجب باشد و تفاوت در قوت ملکه و ضعف ملکه بحسب کیف و تفاوت در مقدار ملکه بالنسبه بابواب فقیه از پنجاه و دو کتاب یا کمتر یا بیشتر بحسب کم و در مهارت در کثرت تفریع و قلت ان و دقت نظر و عدم ان و زیادتی ذهن و ذکاوت و زیادتی در سن خواندن (?) در پیش استاد و عدم ان و استقامت سلیقه و اعوجاج ان و زیادتی اطلاع بر مسائل و قلت ان و همچنین زیادتی اطلاع بر مواقع اجماع و قلت ان و زیادتی کتب فقیه و سایر اسباب استنباط و قلت ان و اموات از علماء با اینکه کتب ایشان در دست و مؤلفات ایشانرا میبینیم نمیتوانیم که تشخیص اعلم ایشان بکنیم که اگر فرضا نذر کردیم که از برای اعلم افقه اموات فاتحه بخوانیم یا تصدق بکنیم نمیتوانیم که تشخیص کنیم که شیخ طوسی است یا علامه یا محقق اول است یا محقق ثانی یا فاضل هندی است یا شهید اول اعلی الله مقامهم میباشد و اعلم احیا که غالبا از علوم ایشان کما هو حقه اطلاع نداریم که چگونه میتوان تشخیص نمود و اشتهار بین عوام بکثرت زهد یا بکثرت سخا و بذل که منشاء اشتهار است در پیش ایشان مناط اعتبار نیست و این واضح است علاوه انکه ما بحال ندیدیم که یک نفر صاحب فنون بطور کمال باشد اگر ذی فن در اصول باشد در فقه ناقص میباشد و هکذا بالخصوص با ملاحظه اختلاف حال المجتهد در حال فتوی یا حال استنباط که اعلم باشد در وقت استنباط نه در حال فتوی چنانچه ظاهر این است که مدار بر اخر است نه اول هر چند بعضی مدار بر اعلمیت حال استنباط میدانند نه فتوی و در ابتداء تقلید لازم است که یا اجتهاد کند و تقلید غیر اعلم بکند بحسب اجتهاد یقینی خود اگر قابل اجتهاد باشد و یقین هم بکند که تقلید اعلم لازم نیست و لیکن اگر مجتهدی که اعلم بودن او معلوم نباشد بمردم بگوید که رای من اینست که تقلید اعلم لازم نیست و مردم هم تقلید او کنند در این مسئله یا انکه خود مردم بنفسه بدون پرسیدن تقلید غیر اعلم بکنند یا تقلید کسی بکنند که معلوم نبوده باشد افقهیت و اعلمیت ان توهم نشود که ردع این مقلدین لازم است بالاتفاق

وحلم

و با انکه تقلید اعلم بکند که تقلید اعلم لازم نیست ...

[illegible]

نظر بانکه جمله از مسائل است که در انها اعتماد بتقلید نباید کرد بجهة اینکه مسئله دوره میباشد مثل
اینکه در اصل لزوم تقلید اعتماد بتقلید کند یا انکه در جواز عمل بقول میت نماید یا انکه در
جواز اعتماد بقول مجتهد نه اخباری اعتماد بقول مجتهد کند یا انکه در اعتماد بقول غیر
اعلم نماید پس اعتماد بقول غیر اعلم باید اعلم بگوید که تقلید اعلم لازم نیست یا خود اجتهاد نماید که
تقلید اعلم لازم نیست پس در امثال این مسائل باید مقلد اجتهاد نماید یا اخذ بیقین و متفق علیه نماید
و وجه بطلان این توهم از انست که عمل این شخص هر چند بغیر بصیرت میباشد بحسب ظاهر و لکن چون
عمل از برای کسی که تقلید اعلم را لازم نمیداند مطابق واقع است مع لازم نیست بلی بدع لازم
میباشد برای کسی که عملش را باطل بداند و واضحست هم برای تقلیدش احتمال نمیدهد و تقلید اعلم
بعلم مخالف نیست بجهة انکه عمده دلیل این قول عدم عموم و یا اطلاق دلیل دال بر حجیت
قول مطلق مجتهد است پس قول غیر اعلم دلیل بودن ان محل شک میباشد بخلاف قول غیر اعلم که دلیل
و حجت بودن ان محل شک نیست کافیست در عدم حجت بودن شک در حجت بودن ان بلی با علم بعموم
غالبا ثمره دلیل اگر دلیل لزوم تقلید اعلم مقبوله عمر بن حنظله باشد در این وقت لا ثالث
حدیث بر لزوم تقلید اعلم بر فرض تسلیم مشروط بعلم بوجود اعلم در فرض مخالفت میباشد پس
باید تقلید اعلم در نزد قائلین بلزوم تقلید مشروط بچند شرط باشد اول انکه احتمال وجود
اعلم را بدهد که اگر قاطع باشد بعدم وجود اعلم تقلید اعلم ساقط است دوم انکه در فحص از وجود
اعلم یا غیر اعلم یا خود تقلید اعلم تعذر یا عسر و حرج نباشد سوم انکه احتمال وجود اعلم در بلد خود
یا در بلاد متعارفه باشد و الا تقلید اعلم لازم نیست پس فحص اعلم در بلاد کلیه بلاد و را لازم نیست
چهارم انکه علم بمخالفت اشته باشد پس با علم بموافقت یا شک در ان تقلید غیر اعلم جایز است
و این شرط گذشت که مقتضای بعضی از ادله ایشان است پنجم انکه اعلم صاحب رای باشد پس اگر صاحب
رای نباشد و در مسئله متوقف صرف باشد که فتوی باحد طرفین بالمره نمیدهد تقلید اعلم در این
فرض معقول نیست ششم انکه رای اعلم و غیر اعلم هر دو مخالف با احتیاط باشد که در این وقت تقلید
اعلم لازم است اما اگر رای اعلم مخالف با احتیاط باشد و رای غیر اعلم موافق احتیاط باشد لزوم
تقلید اعلم در این فرض نیست هفتم انکه علم بوجود اعلم اجمالا نبوشبهه محصوره باعلم تفصیلی
باشد چنانچه مقتضای بعضی از ادله مثل مقبوله عمر بن حنظله معلوم با تحصیل را دلالت دارد و علم
اجمالی بنحو شبهه محصوره چون حجت است این هم مثل علم تفصیلی میباشد هشتم انکه با امکان علم
عسر و حرج در تحصیل علم اعلمیت قطوع مکلف باشد پس ظن با علمیت کافی نیست مگر تعذر یا تعسر علم باعلمیت

اعتماد بقول
نماید
اعتماد بقول غیر
اعلم نماید

و در رساله نیز بعضی از شرائط ذکر شد و باید مقلد بداند اعلم را بر او ورع هر چند اعلم مظنون باشد اعلم
بودن او و ورع مقطوع باشد او ورع باشد ان بعد از انکه ظن با علم بودن از ظنون معتبره باشد هر چند
بجهة عسر و حرج باشد **سؤال** از برای مقلد هر گاه حکم است که تقلید مجتهد جامع الشرائط نماید پس در
عدالتش بشهرت قناعت کند و اگر چه مفید ظن برای مکلف نباشد یا خیر **جواب** ظن نوعی حاصل
از شهرت بعد از انکه شهرت در عموم مختص نباشد کافیست انشاء الله و ظن شخصی مکلف شرط نیست علی
الاقوی **سؤال** تقلید مجتهد بلد جائز است یا نه **جواب** اگر مجتهد جامع الشرائط و عادل باشد
تقلیدش جائز است بلکه از راه اولی جائز است **سؤال** بقا بر تقلید میت جائز است یا نه **جواب** بلی جائز است
سؤال بقا بر تقلید میت نزد انقبله واجبست یا جائز است یا حرام **جواب** جائز است و حرام نیست و بقا بر
واجب نیست **سؤال** مقلد در بقاء بر تقلید اجتهاد باید بکند یا تقلید اگر اجتهاد باید بکند قدرت
بر ان ندارد و اگر تقلید بکند اگر تقلید مجتهدی که فوت شده و او لازم میشاید و اگر تقلید احیا
بکند تقلید کدام را اختیار کند با اختلاف ایشان بجهة اینکه فرض اینست که بعضی میگویند بقا واجب است
و بعضی میگویند بقا حرامست و بعضی میگویند مخیر است در بقاء و رجوع **جواب** بر تقلید حکمش حکم اصل
تقلید است چنانچه در اصل تقلید اجتهاد کرده که بعد از انکه قدرت بر تحصیل مسایل فرعیه ندارد
باید تقلید نمایم و در تقلید با اختلاف مجتهدین اعلم و اوثق را باید اختیار نمایم و با عدم اختلاف
مخیر میباشیم حال نیز در خصوص بقا اگر قدرت بر اجتهاد دارد اجتهاد نماید و هر چه اجتهادش اقتضا
کرده از حرمت بقا یا وجوب بقا یا تخییر همان حجت است و اگر قدرت ندارد در مسئله احیا اگر اعلم و اوثق
باشد از او اختیار کند و اگر مساوی باشند مجتهدین مختار است در اختیار هر یک که بخواهد **سؤال**
زید مثلا مقلد مجتهدیست که بقا بر تقلید میت را جائز میداند و اخذ مسائل را تقلیداً میداند
نه عمل را در این صورت بعد از فوت این مجتهد زید میتواند که بدون تقلید مجتهد حی دیگر که او
هم بقاء بر تقلید میت را جائز بداند و اخذ مسائل یا تقلید کافی بداند بر تقلید مجتهد اول که حالا
میت است باقی بماند یا خیر **جواب** بقاء بر تقلید میت بقول خود میت دور است باید رجوع نماید
بمجتهد تقلید مجتهد حی دیگر بکند اگر ان مجتهد حی بقاء بر تقلید میت را جائز بداند در این وقت جائز است
باقی بودن و الا جائز نیست مگر انکه فرض شود که این مقلد خود مجتهد باشد در خصوص این مسئله
بقا که در این وقت جائز است بقاء بقول خودش نه بقول مجتهد اول فتامل جیدا لکن این فرض را
در مجتهد متجزی باید نمود و العلم عند الله **سؤال** شخص مقلد مجتهدی باشد و عسر و حرج
فتاوی ان مجتهد بهیچ وجه نباشد حال ان مقلد میتواند رجوع بمجتهد دیگر نماید با فرض مجتهد اکثر بودن

نماید
بقاء

اول رجوع را جایز نمیداند و مقلد در این مسئله هم تقلید مجتهد اول را نماید یا در این فرض هم رجوع جایز است یا نه **جواب** رجوع از مسئله جایز است هر چند تقلید مجتهد دیگر کرده باشد که رجوع را جایز نداند **سؤال** هرگاه دو مقلد باشند که مجتهد یکی از آنها غساله را نجس میداند و دیگری طاهر میداند در اینصورت اجتناب مقلد بطهارت از مقلد بنجاست واجب است یا نه و این بر فرضیست که علم داشته باشد که مقلد قایل بنجاست عمل باحتیاط نمیکند **جواب** مجرد اختلاف در تقلید یا اجتهاد باعث فساد عمل احدهما بالنسبه بدیگری نمیشود مگر وقتیکه یکی از این دو رادنی باشد و رای دیگری اعلی و انفع که صاحب رای ادنی و عامل بان در اینعمل بخصوص احتیاط نکرده و برای ادنی عمل نموده **سؤال** بیان فرمایید که نزد انفسیله اخذ مسائل بقصد تقلید تقلید است یا عمل بمسائل **جواب** عمل شرط تقلید نیست بلکه حقیقت تقلید اخذ مسئله است بجهة عمل چه عمل بکند یا نکند و در رساله این مسئله را بتفصیل نوشته ام رجوع فرمایند **سؤال** لو عمل المکلف جاهلاً بالاحکام الشرعیة واتفق کون عمله مطابقا للواقع بان وقع علی وفق ارادة الشارع اصحیح ام لا بل یجب علیه القضاء وایضا لو صح عمله اذا وقع علی وفق رای بعض المجتهدین دون بعض فهل له ان یعمل ذلک البعض و یصح عمله لو نوعه علی وفق فتواه ام لا سواء کان ذلک البعض فاضلا او مفضولا او مساویا و بطریق آخر لو عمل المکلف عن غیر اجتهاد ولا تقلید و اتفق مطابقة عمله لارای المجتهدین کلهم او بعضهم فهل یصح عمله ام لا افتونا **جواب** لو عمل المکلف عملا و اتفق مطابقة عمله للواقع ولما اراد الشارع منه فان کان فی المعاملات او فیما لا یحتاج الی قصد التقرب فلا خلاف و لا اشکال فی صحة عمله انما الاشکال بل الخلاف فی العبادات والاقوی صحته لو اتفق مطابقة عمله لاعلم الاحیاء کذلک بل لو اتفق مطابقة عمله لمن یرید تقلیده وان کان غیر اعلم صح ایضا بناء علی المختار من عدم لزوم تقلید الاعلم بل لو فات وقت العمل و شک فی المطابقة وعدمها لا یجب القضاء علی الاقوی نعم فیکل الصور المرقومة یکون اثما و مستحقا للعقاب بترک التعلیم لان طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة

باب الطهارة در تخلی

سؤال پوشانیدن عورتین در حال تخلی لازم است یا نه بتنهاو نوجرو **جواب** بلی لازم است پوشانیدن لون و حجم عورتین بحجم از ناظر محترم که لیاقت تمیز داشته باشد هر چند بوده باکم عقل باشد مگر زن نسبت بشوهرش و کنیز نسبت بمالکش که تماما مال آن شخص باشد و از اد نشده باشد و بشوهر نداده باشد و فرج او را برای کسی تحلیل نکرده باشد و در عده کسی نباشد و همچنین زن جایز است از برای کنیز نسبت بکسی که فرج او تحلیل شده بان والعلم عند الله **سؤال** ستر عورت زنان بر زنان دیگر لازم است یا نه بتنهاو نوجرو **جواب** لازم است ستر عورت زن بالنسبه بر زن حتی بی بی نسبت بکنیز خود و کنیز نسبت بر بی بی **سؤال** وجوب ستر با عدم علم به بودن ناظر محترم ثابت است یا نه **جواب** لازم نیست

ستر عورت در جائی که ناظر محترم نباشد یا اینکه تاریک باشد که ظلمت مانع و حاجب از دیدن شود و یا اینکه حائل و مانع باشد و یا اینکه نظر کننده باشد و نگاه نکند و همچنین اگر احتمال بدهد که نظر کننده باشد لکن نداند که نظر میکند یا نه در وجوب واجب نیست پوشانیدن عورتین در صورت مظنه بوجود ناظر داشته باشد محترم و اما اگر یقین بوجود ناظر داشته باشد لکن نداند که محترم است یا نه اینجا بنا بر اقوی عدم لزوم ستر است لکن احتیاط شدید بلکه شدت در ستر است تا اینکه یقین نماید که ناظر محترم نیست نظیر اینکه مال مشتبه را نخورد تا یقین بداند که مال خودش است هر چند در این هم مناقشه میباشد بلی احتیاط مهم است که ذکر شد در اصل بلوغ اینها و نظائر اینها از ممیزات و نظر با جنبیات را از عنوان نمودیم و تفصیل اسند لال در اینجا است که هر جائیکه ترتب حکم موقوف بواسطه باشد باید که وجود واسطه معلوم باشد **سؤال** اگر بداند وجود نظر کننده را و لکن نداند که نظر میکند از روی عمد یا نه یا در اینصورت نیز ستر لازم است یا نه **جواب** ستر لازم است مگر آنکه مطمئن باشد که نظر نمیکند تمام منظومه شرائط وجوب ستر است سه شرط اول وجود رؤیت کننده دوم تلبس کننده او بوصف رؤیت سوم محترم بودن آن حیث قال والستر للعورة فرض ملتزم عن کل راء محترم و تفصیل احکام نظر در نکاح ذکر خواهد شد انشاء الله **سؤال** استقبال و استدبار در حق بیمار یا سوار یا پهلو افتاده که دام است **جواب** برجوع اهل عرف مشخص میشود **سؤال** تخلی در ملبوس و مطعون بحسب استقبال و استدبار چه طور است **جواب** تخلی اگر بحسب طبع و اختیار نماید حرام است استقبال و استدبار و اگر بی اختیار خارج شود ضرر ندارد **سؤال** روی بقبله یا پشت بقبله در حال تخلی نشستن حرام است یا نه و فرقی مابین بنا و صحرا میباشد یا نه **جواب** بلی هر دو حرام است و فرق مابین بناء و صحرا نیست چنانچه سید سند در منظومه فرموده است و مع عن القبلة فی التخلی معظم الوجه المصلی فلا تقابلها ولا تستدبر والنهی للحظر مثله فی الاظهر ویستوی البناء والصحراء فلا یبعد القبلة البناء **سؤال** مراد از مقادیم بدن در استقبال چه چیز است **جواب** مراد از آن شکم و سینه و کمر و زانو و غیره میباشد **سؤال** مراد از عورتین که ستر آن واجب است در حال تخلی از مرد و زن کدام است **جواب** عورت بالنسبه بزنان در حال تخلی دو چیز میباشد که قبل و دبر میباشد و بالنسبه بمردان قبل و دبر و بیضتان است پس پوشانیدن آنها در حال تخلی لازم و واجب است و احوط از آن پوشانیدن از ناف تا نصف ساق است **سؤال** در ستر حال تخلی از ممیز لازم است یا نه و مراد از طفل غیر ممیز کدام است **جواب** بلی ستر از ممیز لازم است و طفلی که فرق میان نکشت و عورت نکند ممیز نیست اگر چه ملتفت باشد که فرق میان نکشت و عورت میکند و مع ذلک غیر ممیز است لیکن احوط اینست که اکتفا بابن سه ساله

از ناف تا زانو است واحوط پوشاندن

غیر

تمیز نماید **سؤال** اگر شخصی ناچار شود باستقبال یا باستدبار کدام را مقدم بدارد **جواب** استدبار
مقدم است بنا بر اقوی و سید علی الله مقامه در منظومه اختیار تخییر نموده است و گفته و فی
اضطرار جوزا و خیرا وقیل بل علیه ان یستدبرا **سؤال** اگر شخص دا اثر شود امر میان ناظر محترم
یا قبله کدام را اختیار نماید **جواب** استقبال قبله را مقدم دارد علی الاقوی چنانچه در منظومه
است وان تعارض نظر فقدم ستر اعلیها اخذا بالالزم **سؤال** در جائیکه قبله مشتبه شود در حال
تخلی چه نماید **جواب** اگر تحصیل علم ممکن باشد پس تحصیل علم نماید در غیر قبله هر چند بسؤال باشد والا اکتفا
نمودن مظنه خالی از قوت نیست هر چند خالی از مناقشه نیست و اگر تحصیل علم یا مظنه ممکن نشود یا متعسر باشد تکلیف
باجتناب ساقط است پس بهر جهت که خواهد توجه کند و بعد از اختیار تخلیه بیک جانب عدول بجانب
مقابل آن جائز است و همچنین عدول بجانب دیگر هر چند باستیعاب جمیع جوانب باشد چه در یک تخلیه یا اوقات
متعدده و بعضی از افاضل عصر عدول بجانب مقابل را جائز دانسته اند بجانب دیگر بلی احوط عدم عدول است مطلقا
چه در تخلیه واحد یا متعدد **سؤال** اگر علم اجمالی بجوشیه محصوره ببعضی از جهات قبله داشته باشد
چه نماید **جواب** از همه جهات مشتبه اجتناب نماید و بعضی از افاضل عصر فرموده اند که اگر اشتباه در مقابل
است بی شبهه از هر دو احتراز نماید و اگر اشتباه در هر دو جهت متصل بهم باشد چون جنوب و مغرب لازم
که با امکان علم بسؤال و غیر آن تمیز دهد و با عدم امکان علم اکتفا بمظنه نماید والا این تکلیف ساقط است
در همه این مطالب مناقشه است چنانچه ببعضی اشاره شده است **سؤال** نشستن برای تخلی در امکنه محترمه
مثل کعبه و مساجد و مشاهد مشرفه و قبور محترمه حرام است یا نه **جواب** بلی حرام است قبور انبیا و علما **سؤال**
تخلی در ملک غیر بی اذن مالک جائز است یا نه و املاک موقوفه بوقف خاص نیز مثل ملک غیر میباشد یا نه
جواب بلی با اذن مالک حرام است حتی کوچهائیکه آخر بسته باشد و مفتوح العنوه نباشد و وقف عام
مثل ملک غیر میباشد **سؤال** طریق استبرا بیان فرمائید **جواب** نیکوترین طرق آنست که بعد از بول
صبر نماید تا آنکه ترشح بول قطع شود پس مخرج غایط را بشوید یا پاک نماید و بعد از آن از درون مخرج دبر
من باب المقدمه تا بیخ ذکر سه مرتبه بکشد بانگشت میان سخت و بعد از آن انگشت شهادت را بزیر
ذکر نماید و انگشت بزرگ را در بالا و بقوه بکشد و فشار دهد بنحو دو شیدن تا سه مرتبه و بعد از آن سر
مرتبه سر ذکر را فشار دهد اگر چه شرط بودن این طور خالی از قوت نیست زیرا که مقصود از استبرا آنست که بنحو
نماید که بقیه رطوبت از مخرج پاک شود بهر طوری که پاک شود **سؤال** اگر شخصی محرم استبرا کند
و او از خودش ساقط است یا نه **جواب** بلی ساقط است زیرا که مقصود از استبرا چنانچه سابقا گفتیم اخراج
بقیه رطوبت از مخرج میباشد **سؤال** شستن مخرج بول یکدفعه کفایت میکند یا نه **جواب** بلی یکمرتبه

کفایت

کفایت میکند یا نه **جواب** بلی یک مرتبه کفایت میکند بشرط آنکه تعدی فاحش نکرده باشد و دو مرتبه احوط
و سه مرتبه افضل است چنانچه در منظومه است والقول بالمرة عندی امثل وثن حوطا والثلاث افضل
سؤال در استنجاء غایط تعدد لازم است یا نه **جواب** اعتبار عدد نشده است در شرع بلکه معتبر پاک
شدن است اگر چه احوط دو مرتبه است که غسله مزیله غیر از غسله مطهره شود **سؤال** در استنجاء
با حجار عدد شرط است یا نه **جواب** احوط تکمیل سه عدد است اگر چه نقاء باقل از آن حاصل شود و سید
در منظومه والقول بالاکثر من ذاک ومن ثلثة لاد ونها قول فمن **سؤال** استبراء در خونثان میباشد یا نه
جواب استبراء در خونثان نمیباشد و رطوبت مشتبه از ایشان پاک است علی الاقوی **سؤال** غساله آب استنجاء
خواه از بول یا از غایط هر دو پاک است یا نه **جواب** هر دو پاک است علی الاقوی بشرط آنکه تعدی فاحش نکند
و بشرط آنکه متغیر بنجاست نشود بطعم و رنگ و بوی و دیگر بشرط آنکه مخلوط بنجاست خارجه نشود و بشرط آنکه
متغیر بنجاست از موضع متعارف اصلی یا عارضی بیرون آید **سؤال** در حال استنجاء اگر دست را از مخرج غایط
جدا کند لازم است که دست را طاهر کند و بعد مشغول استنجاء شود یا نه **جواب** لازم نیست هر چند میان جدا کردن
و دوباره مشغول شدن مادامیکه اعراض نکرده است طول بکشد مگر آنکه زیاد بکشد که در عرف اعراض
حساب شود **سؤال** از تعدی فاحش در ازاله و نجاست مخرجین چه مراد است **جواب** آنست که گفته شود
عرفا که نجاست بول و غایط از جای دیگر رشته میشود و این غساله غساله استنجاء نیست و از اسم استنجاء
بیرون رود مثل اینکه نجاست بران او برسد **سؤال** آب استنجاء در صورتیکه نجاست از مخرج بول و غایط
تعدی کرده باشد نجس است یا نه **جواب** اگر تعدی فاحش نکرده باشد نجس نمیشود و اگر تعدی فاحش
کرده باشد نجس است در نزد قائلین بنجاست غساله و همچنین در شرائط سابقه که بنا بر رای قائلین بنجاست مطلق
غساله میباشد **سؤال** در استنجاء غایط بشوید مخرج باعث نجاست آب استنجا میشود یا نه **جواب**
در استنجاء غایط بشوید باعث نجاست آب استنجا نیست اگر بشوید بقصد استنجا باشد و طول زیاد نکشد
باشد پس اگر دست ساند باشد بقصد استنجاء و لکن بعد پشیمان شده باشد از شستن و طول نکشد و بعد
بهمان نجاست دست ساند باشد از آب استنجا محض نخواهد بود چون فاضل هندی علم سبق ید را
شرط دانسته مطلقا فرموده که باید مقارن باشد دست ساند یا آب یخن مقدم باشد لهذا مراعات آن احوط
است **سؤال** در حال اشتغال باستنجای غایط اگر شک کند یا مظنه کند به تطهیر مخرج بول و عادت
دارد که اول مخرج بول را میشوید چه حکم دارد **جواب** باید مخرج بول را بشوید که علم اعتبار شک بعد
داخل شدن در شیء آخر در فعلیست که ترتیب آن مامور به باشد و در اینجا ترتیب نیست علاوه آنکه اول
باید مخرج غایط بول را بشوید و بعد از آن مخرج بول را بشوید چون استبراء بولی موقوفست که از حلقه دبر تا بیخ

باب یخن

از سوراخ

از سوراخ دبر بین باب المقدمه دست خود را بکشد تا از بر ذکر لهذا اول استنجاء از غائط بکند و عادة
او بنقدهٔ شستن مخرج بول عادة بر مرجوح است بین محل مشکول فیه باقیست و داخل در فعل بعد
نشده لکن از علامه و غیر ان ظاهر میشود که عدم اعتبار شک مذکور در نصوص بجهت ظاهر حال
بنا بر این بعد از حصول عادة احتمال خلاف عادة موهوم است بین اعتبار بشک مذکور نیست و مبتلا که
این خالی از وجه نیست **سؤال** در استنجا بول در صورت شک در خروج وذی و مذی باید دست
بما الدیانه **جواب** ضرور نیست و لکن احتیاط کند بدست مالیدن و اصل عدم خروج مذی و وذی
معتبر است و استصحاب بقاء نجاست بول قابل معارضه نیست **سؤال** ورود آب بر محل نجو قبل از به
شرطست در حکم بطهارت آب استنجا یا نه و همچنین عدم رفع ید قبل از حصول طهارت شرط است
در حکم بطهارهٔ مذکور یا نه **جواب** ورود آب قبل از ید و عدم رفع ید هیچکدام شرط نیست بلکه مدار
در طهارت غساله استنجاء آنست که صدق غساله استنجاء بکند **سؤال** اجزاء ریزه ریزه که در استنجا
با حجار باقی میماند و همچنین رطوبت بو و رنگ آیا تطهیر با بقاء مذکورات حاصل میشود یا نه **جواب**
در استنجاء بغیر آب ازاله اثر که اجزاء صغار باشد و همچنین رطوبات لازم نیست و ماندن رنگ و بوی ضرر
ندارد مطلقا چه استنجاء باب باشد یا بغیر آب چنانچه در منظومه گفته والشرط فی الماء ذهاب الاثر
من بعد عین بخلاف الحجر وکل جسم قالع مثل الحجر ازاله هی العین و ان ابقی الاثر ولکن مهما امکن ازاله
اجزاء صغار و رطوبات نماید و انهار ایالت ندانند **سؤال** استنجاء بورقی که دعا یا قران یا اسماء ائمه
و اسماء محترمه نوشته باشد جائز است یا نه **جواب** جائز نیست **سؤال** استنجاء که با شئ محترم چون
نان و آب نیسان که بران دعا خوانده باشد حرامست یا نه **جواب** حرامست در اول و احتیاط ترک استعمال در
ثانی و مثل استنابت مزمزم و فرات که زوار بقصد تبرع برمیدارند و همچنین است آبی که فعل صریح
یکی از ائمه داشته باشد **سؤال** اگر شخص بعد استبراء رطوبتی ببیند و نداند که بول است یا چیز دیگر
پاکست یا نه **جواب** بلی پاکست **سؤال** اگر شخص مذی یا وذی از او خارج شود و نداند که با بول
هم هست یا نه چه نماید **جواب** پاکست و ناقض وضو هم نیست اگرچه استبراء هم نکرده باشد بجهت انکه
استبراء در بلل مشتبه بکار میاید و اینجا شک در اصل خروج دارد نه در شک در خارج بلکه اگر مظنه بخروج
بول بکند یا مذی بکند این ظن نیز معتبر نیست **سؤال** اگر شخصی بعد از وضو رطوبت مشتبه ببیند ناقض
وضو هست یا نه **جواب** اگر استبراء کرده باشد ناقض نیست و الا ناقض وضو میباشد و نجس نیز میباشد
سؤال دستی که در ان انگشتر باشد که منقوش باشد در ان اسماء الله و کلمات الله محترمه آیا استنجاء بان دست
جائز است یا نه **جواب** اگر خوف تلوث بنجاست باشد جائز نیست **سؤال** اگر استنجا نماید با شیاء

محرزه

محترمه و چیزهائی که نباید استعمال کرد آیا طهارت حاصل است یا نه **جواب** اقوی حصول طهارة و زوال
نجاست از مخرج بغیر سرگین و استخوان و آب مضاف علی الاحوط **سؤال** اگر کسی شک کند در طهارت
مدتی یا شئی بعد از زمان طول چه حکم دارد **جواب** باید تطهیر نماید چه از حدث چه از خبث بنا بر اقوی
سؤال اگر شخصی بلل مشتبه ببیند بعد از وضو و غسل و شک کند که استبراء بولی کرده است یا نه
چه نماید **جواب** اقوی آنست که نجس است و ناقض وضو و غسل میباشد بشرط آنکه زیاده طول نکشد که
علم باستبراء از بول بمجرد طول حاصل شود و بشرط آنکه کثیر الشک یا وسواس نباشد و از بعضی ظاهر
میشود که شرط دیگر دارند که اگر داخل در مشروط بطهارت مثل نماز و نحو آن نشده باشد بلکه در رساله
زینة العباد گفتیم که از محل عرفی که بیت الخلا باشد بیرون آمده باشد و شک در شستن مخرج یا استبراء
نماید عدم اعتبار شک خالی از وجه نیست عملا بتقدیم الظاهر علی الاصل هنا ولکن اقوی عدم اشتراط
باین شرطست حتی اگر در نماز داخل شده باشد و رطوبت مشتبه ببیند نماز را باطل بداند بجهت
آنکه احراز مطهر بلل مشتبه نکرده است و تقدیم ظاهر بر اصل خلاف قاعده است باید ثابت بشود
بدلیل معتبر و در اینجا ثابت نیست **سؤال** اگر در استنجاء شک نماید خلط آب را بنجاست یا آنکه شک نماید
در تعدی زیاده از متعارف یا شک در تغییر آن نماید در چنین صورت آب استنجا پاکست یا نه **جواب**
اعتبار بشک او نیست و بنا بر عدم خلط و عدم تعدی فاحش و عدم تغییر گذارد بلی اگر شک در عمل
استنجاء نماید و کثیر الشک نباشد باید بنا بر نکردن بگذارد تا یقین حاصل شود چنانچه اشاره بان
شده است **سؤال** اگر در این شک کند که آن آبی که بان استنجا نموده است پاک بوده یا نه چه نماید **جواب**
بنا بر عدم استنجا با آن آب گذارد بلی هرگاه بداند که با آن آب ازاله نجاست نموده و نداند که ازاله بول
و غایط از مخرج بوده که تا آب استنجا یا حساب شود و پاک باشد یا نه اینجا بنا بر این بگذارد که آب
استنجا است هر چند بهتر اجتناب از این آبست و بهتر آنست که احکام نجس را بر آن آب جاری سازد و اگر
نجس بودند خصوص در وقتی که احتمال شستن نجاست غیر بول و غائط نیز بود مثل منی و ... **سؤال**
در استنجاء با آب قلیل هرگاه محل را با آب برساند غساله آن پاک است یا نه **جواب** جمعی از فقها شرط کرده اند
در طهارت آب استنجا بلکه در مطلق آب شستن ورود آب را بمحل نجس نه ورود نجس و نه توارد آب و محل
نجس که بهم برسیدن یکدیگر باشد چنانچه در شرح تطهیر که میاید انشاء الله مناقشه در این خواهد
آمد که حقیر جائز میدانم ورود ثوب نجس بر آبیکه در مثل طشت و نحو آن باشد برای شستن ولکن
مراعات احتیاط مهما امکن نیکو است پس اگر وارد بر محل استنجا نماید نه اینکه محل نجس را در آب قلیل
بگذارد پس اگر در کنار آب قلیل یا کثیر بخواهد از دست خود استنجا نماید از یک دست آب بگیرد و از دست

چون استنجا نماید آب را بعد از انکه در کف خود کرده از زیر محل استنجا برساند بلکه بریزد و محل استنجا
از بالا **سؤال** هرگاه انگشتری که بر آن اسماء محترمه چون اسم الله و اسم انبیا و ائمه علیهم السلام نقش
داشته باشد و همچنین مهر و تسبیح در بیت الخلا بیفتد اخراج آن برکسی که انداخته باشد لازم است
یا نه و نشستن در آن بیت الخلا جهت تخلی جایز است یا نه **جواب** واجب است اخراج آنها و تعجیل در اخراج
هرچند احتیاج بصرف مال شود و حرام است نشستن در آن بیت الخلا بجهت تخلی قبل از اخراج و واجب
است اخراج آن برکسی که انداخته باشد اگر امتناع نماید لازم است بر حاکم شرع و عدول مؤمنین
اجبار او و اگر محتاج بصرف مال شود و امتناع نماید حاکم شرع از مال او بدهد و بعد مسدود استنجا
نماید و اگر خصوص آن تربت و نحو آن را نتوانند بیرون آورند تمام آن بیت الخلا را واجبست که پاک کنند
و بعد ربا و ... بریزند بلکه اگر اخراج تربت و نحو آن محتاج بخرج زیاد شود که ضرر زیاد شود داشته باشد واجب
است که مسلمین اعانت نمایند هرگاه بغیر کنند باخبار زنان و بمجرد قول او لازم نیست عمل نمایند هرچند
عادل باشد مگر آنکه دو عادل خبر دهند و اگر این هم ممکن نشود و یا اینکه مستهلک شود یا عسر و حرج
باشد در این وقت ساقط است ولکن بهتر اینست که از بیت الخلا را استعمال نکنند و سرش را ببندند
و همچنین است اگر اشیاء محترمه در چاه بیفتد بهتر انست که آب آنچاه را در تطهیر نجاسات استعمال نکنند
سؤال چه میفرمایند در تخلی در زمین مشرفه کربلای معلی و اینکه معروفست از مقدس اردبیلی
اعلی الله مقامه کراهت تخلی در زمین کربلا حتی اینکه تخلی می نمود در جائی که از جا غیر خاک کربلا بود و در
خارج کربلا تخلی مینمود این خبر صحت دارد یا نه **جواب** خبر این صحت معلوم نیست اگرچه زهد و ورع
کمالیشان داشتند امثال این کارها بعید نیست ولکن با تمکن و عدم عسر و حرج هرگاه تخلی در ارض کربلا
ننمایند بهتر است بلکه سایر نجاسات از خون و منی در کربلا نریزند بلکه سک و کافر را در کربلا راه ندهند
بلکه آب دهن و آب دماغ انداختن در کربلا مناسب نیست خصوص در صحن مبارک حضرت که علاوه بر آنکه
خانه حضرت است محل قبول احیاء است و نفس انداختن در آن مذموم است بلکه اگر انشاء الله خداوند
قدرت عطا کند دهم کوچهای کربلا چراغ روشن میکنیم و همچنین برادران مؤمن روشن کنند در جمیع
شبها که محل عبور و تردد زوار و مجاورینست که در سحرها بحرم مبارک مشرف شوند و اول شبها از حرم مبارک
بر میگردند باید ایشان بدنکنند بلکه خانهای کربلا بلکه اراضی کربلا را بیهود و نصاری و سایر کفار نمی
فروشند زیرا که ارض کربلا بمنزله کعبه بلکه بالاتر از کعبه میباشد چنانچه در حدیث است از امام بحق
ناطق امام جعفر صادق علیه السلام که آن بزرگوار فرمودند که زمین مکه گفت که کیست مثل من و حال آنکه
خداوند جل و علا بنا فرموده بیت الله را بر پشت من و میآیند مردم از راه دور و دراز بطواف من و خداوند

مرا حرم خود نموده خطاب رسید که قرار گیر که نیست نسبت فضیلت تو با آنچه بفضیلتی که زمین کربلا را
عطا کردم مگر بمنزله سوزن که در دریا فرو برند و آب دریا بر آن بر شود و هر اینه اگر تربت کربلا نبودی ترا
فضیلت نمیدادم و هرگاه نبود کسی که در کربلا آمد فرو است هر اینه ترا خلق نمیکردم و خانه را که تو بآن
فخر نمودی پس قرار گیر و متواضع و ذلیل و خوار باش برای زمین کربلا و تواضع تکبر و عار نداشته باش
برای زمین کربلا و الا ترا منسخ میکنم و می اندازم در جهنم و از حضرت علی بن الحسین علیه السلام مرویست
که خداوند زمین کربلا را حرم خود کرد بیست و چهار هزار سال پیش از آنکه زمین مکه را حرم خود کرداند به بیست و چهار
هزار سال پیش از این خلقت چنین بود بلکه در حدیث است که خلقت زمین کربلا را پیش از زمین مکه کرده به
بیست و چهار هزار سال و همیشه نیز چنین است و کرداند خداوند عالم زمین کربلا را بهترین زمینهای
بهشت و همچنین روشنی میدهد از برای اهل بهشت مثل ستاره درخشان و ایضا مرویست از حضرت
صادق علیه السلام که خداوند عالم فضیلت داد بعضی از زمینها و آبها را بر بعضی دیگر پس بعضی از آنها
فخر کردند و تکبر ورزیدند و هیچ زمینی و آبی نبوده مگر اینکه معاتب شدند بجهت ترک تواضع برای
خدا حتی آنکه خداوند عالم مسلط کرد بر کعبه مشرکین را و داخل کرد در آب زمزم آب شور را پس مزه
اش فاسد کردید بدرستیکه زمین کربلا و آب فرات اول زمین و اول آبی هستند که خداوند عالم مقدس
و بابرکت قرار داد و با و اذن تکلم داد پس زمین کربلا گفته است که من زمین مقدس و مبارک هستم و
شفا را خداوند در تربت من و آب من قرار داد و فخری نیست مرا بلکه ذلیل و فروتنی دارم برای خداوندی
که این مرتبه را بمن داده است و فخر نمیکنم بر چیزی که پست تر از منست و شکر نمود خداوند را
پس اکرام نمود خدا او را پس مدفن حضرت امام حسین و اصحاب او قرار داد پس هرکه تواضع کند برای
خدا خداوند بلند میکند او را و هرکه تکبر کند خدا او را ذلیل و خوار کرداند پس بهتر انست که
تخلی بر کوزه وجب و غیر آن نشاید که از غیر خاک کربلا ساخته باشند نماید و همچنین استعمال ابریق
که در کربلا میسازند از خاک کربلا بجهت استنجا و همچنین بخاک کربلا نیز استنجا ننماید هرچند حرام
نیست بجهت آنکه حرمت استعمال مخصوص تربت نمیباشد که بقصد احترام و تبرک و شفا بردارند
از قبیل مهر و تسبیح و تربت شفا بلکه بسا میشود که بدون قصد احترام محترم میشود با آنکه بقصد
احترام برنداشته اند مثل اینکه خاک کربلا را یا ابریق کربلا را نقل بعجم نمایند که ما دامی که در
کربلاست محترم نیست همین که بعجم بردند محترم میشود پس استعمال در بیت الخلا استنجا با آن
مشکلست هرچند جواز استعمال در خصوص ابریق خالی از قوة نیست **سؤال** آب مستحبه و مکروه
تخلی و بیت الخلا را بیان فرمایند **جواب** بدانکه آداب مطلوبه و مستحبه آن بسیار است اول

وخداوند عالم پاک وپاکیزه قرار داد زمین کربلا را و چنین بود

وبخواندن

تحصیل

تحصیل مکان خلوت از برای تخلی که هیچکس او را نه بیند یا آنکه ببیابان دور شود یا داخل بیت الخلا
شود بجهت آنکه پیغمبر صلی الله علیه و آله هرگز دیده نشد در حال بول و غایط دوم آنکه موضع
مناسبی اختیار نماید چه در بول و چه در غائط که ترشح بول ننماید بسبب اختیار مکان بلندی یا
اختیار مکانیکه خاک نرم داشته باشد سوم آنکه در وقت نشستن یا داخل شدن در بیت الخلا
پای چپ را مقدم بدارد و در وقت حرکت کردن و بیرون آمدن از بیت الخلا پای راست را مقدم
بدارد و عکس مسجد و این سنت در بیت الخلا که در خانها باشد معلوم است و اگر در صحرا و مثل
آن باشد چون بجای نشستن رسد پای چپ را پیش از پای راست بگذارد و چون برخیزد پای راست
را پیش بدارد چهارم بسم الله الرحمن الرحیم بگوید و در وقت کشف عورت بسم الله فقط بگوید
تا آنکه شیطان چشم بر هم نهد و نظر بعورت او نکند پنجم تکیه نمودن بپای چپ و گشاد نمودن
پای راست در وقت نشستن ششم آب انداختن بدست راست گذاشتن هر چند استنجا بدست چپ نماید هفتم
پوشانیدن سر در وقت قضاء حاجت که سر برهنه نباشد هشتم عبا و مثل آن بر سر کشیدن مثل کسیکه
شرم نماید و حیا کند نهم آنکه مستحبست در وقت داخل شدن بیت الخلا این دعا را بخواند که بسم الله اللهم انی اعوذ
بک من الخبیث المخبث الرجس النجس الشیطان الرجیم و بعد بگوید الحمد لله الحافظ المؤدی دهم آنکه مستحبست در
وقت اخراج غائط بگوید الحمد لله الذی اطعمنیه طیبا فی عافیه و اخرجه خبیثا فی عافیه و در بعضی
از نسخ خبیثا است و اخرجه منی یازدهم آنکه وقتی که نظرش بغائط افتد بگوید اللهم ارزقنی الحلال و جنبنی
الحرام دوازدهم آنکه در وقت دیدن آب استنجا توجه باو بگوید الحمد لله الذی جعل الماء طهورا و لم
یجعله نجسا سیزدهم آنکه مستحبست که در وقتی که از محل استنجا برخواست دست راست بر شکم بمالد بگذارد و این
دعا را چهاردهم آنکه در وقت مالیدن دست بگوید الحمد لله الذی اماط عنی الاذی و هنأنی طعامی
و عافانی من البلوی پانزدهم آنکه در وقت بیرون آمدن یا بعد از آن بگوید الحمد لله الذی عرفنی لذته
و ابقی فی جسدی قوته و اخرج عنی اذاه یا لها نعمة لا یقدر القادرون قدرها و خواندن این ادعیه نیز
مناسبست در وقت بول یا تغییر طعام بشراب یا فضله بجاز نماید پس در دعای دوم بجای اطعمنیه
طیبا فی عافیه بگوید اشربنیه طیبا و در دعای پنجم بگوید و هنأنی شرابی شانزدهم استبرا نمودن
بنحویکه گذشت هفدهم سه مرتبه تنحنح کردن در حال استبراء هیجدهم آنکه تنحنح و همهمه و صفیر نماید
یا آنکه علامتی قرار دهد تا آنکه دیگری داخل بیت الخلا نشود نوزدهم آنکه مخرج غائط را بلجبان
بشوید که در وقت دست کشیدن و دست مالیدن در محل استنجا صوت و زبریت و در دستی
ظاهر شود بیستم آنکه در وقت استنجا بسنگ و بخوان محتاج شود باستعمال زیاده بر سه قطعه

مستحبست که زائد را طاق قرار دهد نه جفت پس اگر بطاق پاک شد مستحب نیز بعمل آمد و هرگاه در جفت
پاک شد مثل چهار یا شش به پنج یا هفت برساند بیست یکم آنکه اقتصار نماید در استنجاء بغیر آب
بر زمین و نباتات بجهت آنکه بعضی منع کرده اند از استعمال آجر و سفال مگر آنکه ملبس بگل و خاک
باشد بیست و دوم آنکه سه قطعه باشد نه اینکه یکقطعه سه گوشه دار باشد بیست و سوم آنکه هر
آنکه سنگ استنجا را بر موضع طاهر بگذارد نه بر موضع نجاست بجهت آنکه باعث انتشار نجاست
نشود و بهتر آنست که در ورود هر سنگ را بموضع نجاست تا آنکه هر جزئی از سنگ جزئی از نجاست
را بردارد و مرور دهد از تا آنکه باعث نقل نجاست و تعدی آن نشود بلکه بعضی گفته اند که
سنگ استنجا را مدور و بند و بر حرکت دهد تا اینکه جای دیگر را نجس ننماید بیست و چهارم آنکه هر یک
از سه قطعه را بتمام مخرج استنجاء برساند نه آنکه هر سنگ را بیکطرف قسمت نماید و علامه علیه
الرحمه ذکر کرده است که استنجا بسنگ را باین طور کند که سنگ اول را بر پیش روی جانب راست
مخرج بگذارد و مسح نماید از صفحه جانب راست مخرج تا آخر صفحه جانب چپ مخرج تا اول جانب راست
مخرج تا اینکه برساند بآن موضعی که اول شروع نموده و سنگ دوم را بعکس سنگ اول استعمال کند
و بمالد و سنگ سوم را بمالد بهر دو صفحه و وسط هر دو صفحه بیست و پنجم تدبر و تفکر نمودن و
ملاحظه قدرت پروردگار کردن در کیفیت خروج و راحت نمودن خود تا آنکه بشکر پروردگار
قیام و اقدام نماید و ملاحظه نماید خباثت و تعفن آنرا تا دیگر تکبر ننماید و حریص نشود در اکل و شرب
و جمع دنیا که عاقبتش چنین باشد با آن لذت و طراوت و طعم و مزه چنانچه در حدیث است
از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام که علت مبتلا شدن فرزند آدم بغایط این است که
تکبر نکند و ذلت اختیار کند و ذلت بار غائط کشیدن خود را ملاحظه نماید چنانچه از حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام است که فرمود بنده نیست مگر آنکه فرشته موکل اوست که سر او را زیر
می اندازد در بیت الخلاء که نظر کند بغائط خود پس فرشته میگوید که این عاقبت خورشهای تست که این
همه سعی نمودی در خوبی آن پس فکر کن که از کجا اخذ نمودی و عاقبت بکجا رسید پس نیز اولادت
که بنده در آن حال بگوید اللهم ارزقنی الحلال و جنبنی الحرام بیست و ششم آنکه مخرج غائط را
پیش از مخرج بول بشوید بیست و هفتم آنکه استنجاء بدست چپ نماید بیست و هشتم آنکه مخرج
بول را سه دفعه بشوید در غیر بول شیرخوار که غذا خوار نشده باشد هر چند یکمرتبه کفایت
میکند با عدم تعدی فاحش هر چند ختنه نکرده باشد بیست و نهم آنکه نشسته بول کند مگر در
حال نوره کشیدن نخواهد که بول کند در این وقت ایستاده بول کند که نشسته بول کردن باعث

باخوشی فوق میشود سی آنکه کسیکه ختنه نشده است که ممکن نشود در حال بول پوست حشفه را بالا
برد که پوست حشفه نجس نشود و اگر بالا نبرده بول کند بهتر آنست که بعد از بول در وقت شستن
سر حشفه و پوست بالای حشفه هر یک را دو مرتبه بلکه سه مرتبه بشوید سی و یکم استعمال آب سرد
از برای صاحب بواسیر که انشاء الله باعث قطع بواسیر شود سی و دوم آنکه حیوان استنجا کند که
بوی استنجا بنجاست نکند سی و سوم آنکه زنان استنجا کنند و مبالغه در تطهیر نمایند تا اینکه اگر
بولی در اطراف فرج مانده باشد او را تطهیر نماید و بعلت بواسیر گرفتار نشود سی و چهارم
بعضی از علما گفته اند که سنت است که مردان استنجا بطول کنند باین طریق که دست را از طرف نشیمن
به پیش آرند و زنان استنجا را بعرض کنند باینکه دست را از جانب پشت به پیش آرند از راست به
جانب چپ کشند و بعضی از علما زنان را ملحق بمرد کرده اند باین نحو که بکشند از دبر تا حاشیه فرج
یا سوراخ فرج و جمع هر دو بهتر است سی و پنجم آب و سنگ استنجا را پیش از استنجا حاضر نماید سی
و ششم در موضعیکه کفایت میکند استنجا بسنگ و بخواهد اختیار آب نماید نه اختیار سنگ بجهت
آنکه آب افضلست از آن هرچند جمع میان آب و سنگ اکمل و افضلست چه متعدی شود و چه نشود
سی و هفتم آنکه از موضع استنجا حرکت نکند پیش از استنجا بغیر آب تا آنکه نجاست از مخرج تعدی
نکند سی و هشتم آنکه استبراء بعد از استنجا بمخرج غایط نماید تا آنکه دست نجس نشود چون من
باب المقدمه لازم است که از داخل حلقه مخرج غایط استبراء نماید سی و نهم اخفات خواندن
ادعیه و اذکار در حال تخلی چهلم آنکه در جمع نمودن ما بین استنجاء بسنگ و آب استنجاء بسنگ
را مقدم بدارد چهل و یکم آنکه هرگاه بخواهد استنجاء نماید بدست از ظرف سر گشاده مستحب است
که بشوید دست را تا بند دست برای استنجای بول یکمرتبه و برای استنجاء غایط دو مرتبه
پیش از داخل کردن دست را در میان ظرف سر گشاده چهل و دوم آنکه احتیاط نماید بدست مالیدن
محل غایط در جائی که ازاله عین موقوف است بدست مالیدن نباشد چهل و سوم آنکه استعمال
آبی نماید که اطمینان بطهارت و پاکی او باشد بلکه استنجا نکند با بیکه بو گرفته باشد
بغیر نجاست و همچنین استعمال سنگی نماید که اطمینان بطهارت او داشته باشد و اطمینان به بکارت
سنگ نیز باشد و همچنین اطمینان به نبودن آن از محرمات نیز داشته باشد چهل و چهارم آنکه از برای
بیت الخلا لباس علاحده درست کند و بپوشد اگر عسر و حرج باشد و مشقت نداشته باشد چون
توهم میرود که از لباس نجس شود هرچند به نشستن مگس باشد بر لباس بعد از آنکه نشسته باشد
بر بالای بول و غیر آن از نجاسات چهل و پنجم آنکه استنجا را مقدم بدارد بر تیمم و وضو و بعضی

واجب دانسته اند و قول بوجوب تقدیم ضعیفست و تاخیر نیز واجب نیست هرچند تقدیم اولی است
چهل و ششم آنکه در نزد قضاء حاجت از ملکین حافظین اعمال عهد و پیمان بگیرد که کاری نمیکنم و حرفی
نمیزنم تا از بیت الخلا بیرون بیایم چنانچه در حدیث است از امام جعفر صادق علیه السلام امیرالمؤمنین علیه السلام هر وقت قضاء
حاجت میخواستند و در بیت الخلا می ایستادند التفات میفرمودند بملکین بیمین و یسار و میفرمودند امیطا
عنی فلکما الله علی ان لا احدث حدثا و لا احدث بلسانی شیئا حتی اخرج الیکما چهل و هفتم آنکه بهتر
انست که توجه نیز به بیت المقدس نیز ننمایند در حال تخلی چون قبله اول بود احترامش مطلوبست بلکه
توجه بمرقد حضرت رسول و پیغمبران و ائمه هدی صلوات الله علیهم و هر بقعه متبرکه از علما و امامزادها
ننماید و اما مکروهات بیت الخلا پس آن نیز بسیار است اول داشتن قرآن با خود یا تماما یا بعضا بلکه هر
چیزیکه اسم خداوند در آن نوشته باشد یا نقش شده باشد مثل انگشتر و نحو آن بلکه داشتن
هر چیزی از محترمات الهیه چون تربت سید الشهداء یا اسلامیه مثل انگشتر عقیق و نحو آن بلکه
مکروه است دخول در بیت الخلاء دوم داشتن درهم و دینار سفید که در کیسه نباشد بلکه هر مالیکه
محفوظ نباشد چنین است سوم تخلی در بالای قبر مؤمن اثنا عشری بشرط آنکه از قبور محترم چون قبور
انبیاء و ائمه هدی و علما و صلحا نباشد چنانچه گذشت و بسا میشود که موجب کفر میشود چهارم
خوردن و آشامیدن چنانچه مرویست که حسین بن علی روحی له الفداء داخل بیت الخلا میشدند
لقمه نانی دیدند دادند بغلام و فرمودند که بعد از خروج از بیت الخلاء مرا هند کر بسا زبان لقمه
پس حضرت بعد از خروج طلبیدند آن لقمه را غلام عرض کرد که ای سید و مولای من خوردم
آن لقمه را حضرت فرمود که تو را آزاد کردم بجهة خاطر رضای خدا مردی پرسید که چرا آزاد کردید
فرمود شنیدم از جدم رسول الله صلی الله علیه و آله که هر که لقمه ببیند پس او را از گرد و
غبار پاک نماید یا بشوید از برای بخورد قرار نمیگیرد در شکمش مگر آنکه او را از آتش جهنم آزاد
گرداند و خوش نداشتم بنده که بنده که خدا آزاد کرده باشد از آتش دوزخ از بنده را از قید
بندگی نگاه داشته باشم و بجهة همین خبر میتوان گفت که مکروه است که اهل فضل و صلاح
را کسی خادم خود قرار دهد پنجم مسواک کردن در حال تخلی که مورث بغض دهن میشود ششم
تخلی در مواضعیکه مورث لعن خود یا والدین میشود مثل نشستن در شارع عام و کوچها و در
درختها و مثل کنار چشمه و چاه آب و نهر و محل ورود ناس و محل نزول قافله و در زیر سایه درخت
که محل نشستن مردم باشد و سر پلها و مکان جمع شدن مردم برای معامله یا برای استراحت هفتم
نشستن در زیر درخت میوه که با میوه باشد هرچند بهتر آنست که اجتناب نماید از نشستن در زیر

درخت

درخت میوه‌دار هرچند خالی از میوه باشد و هرچند از میوه افتاده باشد و یا اینکه اول
نهال باشد و یا اینکه میوهٔ ان خوردنی نباشد هشتم بول کردن اب جاری یا غیر جاری
خصوص در ستاده الا در حالت اضطرار مثل انکه در کشتی باشد یا انکه ناخوشی داشته
باشد که نتواند بول کردن مگر در اب کرم یا سرد نهم بول نمودن در سوراخ جانوران از حشرات
وغیرها اگر خوف از نیش زدن جوان بر بول کننده باشد یا از بیت جن باشد یا خوف از نیش ان
جوان میباشد که بول یا غائط متاذی شود دهم بول کردن رو بقرص افتاب و ماه خواه منکسف
و منخسف باشد یا نه که استقبال ببدن عورت یا بعورت یا بهر دو و دیشت کرد نز انیز مکروه دانسته
اند و بعضی این کراهت را در حدث غائط نیز ذکر کرده اند و رعایت اینها نیز بد نیست یازدهم
مسح کرنمودن بدست راست و ازدهم استنجا بدست راست مگر در حال ضرورت که استنجا بدست
چپ ممکن نباشد بجهة ناخوشی یا انکه انگشتری چیز محترم در دست چپ شد که بیرون اوردن ان ممکن
نباشد سیزدهم استنجا بدست چپ که انگشتری در او باشد که اسم خدا و انبیاء و یا سایر محترمات چون
کلمات قران در او نقش شده باشد بشرط انکه تلویث بنجاست نباشد و الا حرام خواهد بود چنانچه گذشت
و از جملهٔ اشیاء محترمه انگشتری است که نگین ان از سنگ چاه سرداب غیبه یا از چاه زمزم باشد بلکه در چاه
سنگ چاه زمزم احتمال حرمت اخراج و نگاه داشتن و استعمال او میرود بجهت انکه از سنگ ریزه مسجد
است که اخراج ان حرام است و واجبست که رد به ان مسجد یا مسجد دیگر نماید مگر انکه متکون از مسجد نباشد
یا انکه از جملهٔ خاک روبه مسجد حساب شود یا انکه ممکن نباشد از رد کردن او و انجاه یا مسجد دیگر در هر تقدیر
از احترام و محترمات بودن خارج نمیشود چهاردهم سخن گفتن در بیت الخلاء در خبر است که اگر کسی در
خلاء تکلم کند تا چهار روز حاجتش بر اورده نمیشود مگر انکه واجب شود چون رد سلام یا انکه
بجهة ضرورت باشد و یا انکه ذکر خدا باشد که حضرت موسی علی نبینا و علیه السلام در مناجات
عرض کرد بخداوند که حالات چند مرا دست میدهد که شرم می اید که ترا در ان حالت ذکر کنم خداوند
فرمود ذکر من در همه احوال نیکو است و ضرر ندارد حمد خدا نمودن و صلوة بر پیغمبر و ال او فرستادن
در نزد اسم انحضرت و همچنین حمد بعد از عطسهٔ خودش یا دیگری و دعا کردن بر عطسه کننده
یگفتن یرحمک الله و همچنین قرائت ایة الکرسی و حکایت اذان و در حکایت اذان میتوان بدل نماید
حی علی الصلوة را بقول لا حول و لا قوة الا بالله و یا ذکر دیگر و میتواند که تبدیل ننماید باعتبار
اینکه داخل در اذان است پانزدهم بول کردن در حمام که باعث فقر و پریشانی است شانزدهم
طول کشیدن در بیت الخلاء که باعث بواسیر میشود هفدهم انکه بول بسمت هوا نکند و اگر از

بعد از بول

انه هدی ...

بلندی مثل پشت بام بول کند و از ناودان و نحو ان جاری شود ضرر ندارد هیجدهم بول کردن
در زمین سخت و جائی که ترشح نجاست بر گردد هرچند چاه بیت الخلاء باشد بدانکه مکروه است
حبس بول و غائط نمودن در وقت اقتضاء خروج و با خوف ضرر حرام است چنانچه گاهی حبس
بول واجب میشود مثل انکه وقت تنگ است و شخص با وضو باشد که اگر بول و غائط نماید دوباره
وضو بسازد وقت صلوة میگذرد که در چنین وقت حبس واجب میباشد و گاهی حبس بول
مستحب است بجهة فوت شدن مستحب دیگر که اهم از این است مثل نماز جماعت و در غیر این بالذات حبس
بول و غائط مکروه میباشد و مستحب است که بول کند در هفت موضع اول وقتیکه اراده نماز
داشته باشد دوم وقتیکه اراده خواب داشته باشد سوم بعد از خروج منی چهارم پیش از جماع
پنجم پیش از سوار شدن بر حیوان اگر پیاده شدن مشکل باشد ششم پیش از سوار شدن
در کشتی اگر خروج مشکل باشد هفتم وقتیکه طبیعت اقتضاء اخراج حدث بول یا غائط نماید
و سزاوار است درست نمودن بیت الخلاء در خانه چنانچه سزاوار است که بنای بیت الخلاء را
در مکان خلوتی قرار دهد در احکام بنا خانه **سؤال** رجاء انکه بعضی از احکام خانه را
بیان فرمائید **جواب** انکه مستفاد میشود از اخبار اهل البیت علیهم السلم بنحو اختصار ان
است که سزاوار است ملاحظه چند چیز در خانه و داخل شدن در ان **اول** انکه وسعت داشته
باشد خانه حتی انکه شخصی که خانه اش تنگ بود حضرت فرمود که این خانه را بفروش و خانه وسیع بخر
عرض کرد که این خانه پدرم میباشد یا دگاری است حضرت فرمود که پدرت احمق بود دوم انکه بام ان
از چهار سمت محجر باشد بچهار ذرع یا بدو ذرع و یک وجب از چهار جانب که اگر کسی بخوابد بر بامی که
محجر نباشد و با وچیزی برسد ملامت نکند مگر نفس خود را سوم انکه از هفت ذرع با هشت ذرع
بلندتر نباشد که اگر زیاده باشد ملکی ندا کند که بکجا میروی ای فاسق ترین فاسقها و در بعضی از روایات
وارد است که فرشته میگوید که بکجا میروی ای فاسق و هرچه زیاده از هشت ذرع بود شیاطین و جن
مسکن میکنند و در ان زیادتی ایة الکرسی بنویسد تا رفع جن و شیاطین شود و در بعضی از روایات
استجابت و رد دادن ایة الکرسی ظاهر میشود که در گرداگرد دیوار خانه بنویسد و در سمت قبله
شاید بهتر باشد و در حدیث است از امام محمد باقر روحی له الفداء که شخصی در خدمت ان بزرگوار
شکایت کرد از جن و گفت که ما را اجنه از منزلهای ما بیرون کردند حضرت فرمود که سقف خانهها
هفت ذراع قرار دهید و کبوتر را در اطراف خانه نگاه دارید بعد از این مکروهی از جن بایشان
نرسید و از حضرت امام جعفر صادق روحی له الفداء روایت است که فرمود بنای خانه را تا هفت

ذرع بکن که زیاده بر هفت مسکن شیاطین است بدرستیکه در اسمان و زمین نمی نشیند بلکه در
هوا ساکنند و از بعضی علما ظاهر میشود که بلند نمودن خانه اگر از رو یا و سمعه باشد
حرام و الا مکروه است مگر انکه ضرورت داعی بشود بر بلند نمودن مثل مکه معظمه
و بلاد گرم سیر چون عراق عرب چهارم نوشتن ایة الکرسی در سر ذرع هشتم بطور دائره
یا سمت قبله یا هر سمتی که خواهد پنجم نکشیدن تصویر صور حیوان را در دیوارها
و سقف خانه و در خانه که سگ یا صورت انسان یا حیوان یا ظرفی که دران بول کنند
باشد ملائکه داخل نشود و کشیدن نقش صور گل و لاله و میوه و درخت ضرر ندارد
چنانچه ضرر ندارد نقش صورت حیوان را بر فرش و بخوان که بر روی ان راه روند و
کراهتش از برای زنها کمتر است چنانچه اگر تام الخلقه نباشند که سر نداشته باشد مثلا
و یا انکه دو لبش را بپوشند کراهتش کمتر میشود بلی اگر صورت حیوان مجسمه باشد که خود
صورت و نقش سایه دار باشد مثل انکه از گل یا از موم یا کاغذ و بخوان بسازند نه انکه بر روی
کاغذ نقش کنند و تام الخلقه باشد پس حرام است ششم ساختن خانه و گل کاری کردن ان بدون
حاجت مکروه است و در حدیث است از حضرت رسول صلی الله علیه و اله که هر کس زیاده
بر کفاف بنا کند برای مباهات و تفاخر بر همسایگان و مؤمنان خداوند عالم ان خانه را تا
زمین هفتم اتش کند شعله دار و طوق گردنش کنند پس در قعر دوزخش افکند مگر انکه توبه کند و
هر کس که مال ندهد یا مالی از حرام کسب کند خدا بتعالی اب و گل را مسلط کند تا بناها
زیاد کند ارد پس ببرد و بال شود برا و و ایضا از امام جعفر صادق روحی له الفدا منقولست که
هر بنائی که زیاده از کفاف باشد و بال صاحبش میباشد در روز قیامت هفتم انکه سفید کاری
کردن و بخوان بدون قصد ریا و سمعه مکروه است و بجهة ریا و سمعه را بعضی حرام دانسته
اند هشتم کشتن گوسفند چاق در زمان بنا کردن خانه طعام نمودن گوشتش را بفقرا و گفتن اللهم
ادحر عنی مردة الجن و الانس و الشیاطین و بارک لی فی بنائی در وقت بنا نمودن خانه که انشاء
الله مرزوق گردد در مال که از رسول خدا مرویست که هر کس بنا مسکنی نماید پس گوسفند چاقی
بکشد و گوشتش را بفقرا طعام کند و دعای مزبور را بخواند عطا کرده شود انچه را که سؤال کرده
و اما اداب یکی بیان نیز چند چیز است اول انکه در شب تاریکی بی شمع و چراغ داخل خانه نشود
بلکه با روشنائی داخل شود دوم انکه تنها خواب ننماید در خانه زیرا که در حدیث است که سه کس
کس ملعون است تنها خواب کننده و تنها خورنده و تنها سفر رونده و مرویست که اگر کسی تنها بجای

شیطان برا و دست یابد و با تنهائی یار باشد سوم انکه در وقت داخلشدن سلام کند اگر چه در
خانه کسی نباشد و سلام را باین نحو بگوید که السلام علیکم من عند ربنا و رحمة الله و برکاته و در بعضی
از روایات وارد است که اگر از برای او اهلی نباشد بگوید السلام علینا من ربنا چهارم انکه
قل هو الله احد را بخواند زمان داخلشدن در خانه که فقر را بر طرف میکند پنجم دربها را به
بندد ششم انکه وقتی که میخواهد از خانه بخانه دیگر رود یا انکه از اوطاق با وطاق دیگر رود اگر
زمستان است در روز جمعه یا شب جمعه قرار دهد و اگر تابستان است در روز پنجشنبه یا
شب جمعه یا روز جمعه قرار دهد هفتم انکه اطاق بی در و پرده مسقف عجم نخوابد هشتم
انکه ظرفها را سر باز نگذارد زیرا که از حضرت صادق روحی له الفدا منقولست که ظرفهای
خود را بسر پوش نگذارید ظرفی را اگر سرش را بپوشانید شیطان در او اب دهن می اندازد و
انچه در او است انچه میخواهد بر میدارد نهم انکه چراغ را وقت خواب خاموش کند زیرا که از
حضرت صادق علیه السلام منقولست که موش اتش را در خانه شما می اندازد دهم انکه اتش را
وقت خواب خاموش کند یازدهم انکه بدون حاجت فرشهای زیاد و بستهای زیاد ندا الله
باشد حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نظر کرد بفراشی که در خانه مردی بود فرمود که
یکفراش برای صاحب خانه و یکفراش برای اهل خانه و یکفراش برای مهمان و یکفراش
برای شیطان است دوازدهم انکه ظرفها را بشوید که رفع فقر مینماید باعث زیادتی رزق است
سیزدهم انکه نزدیک بغروب چراغ را روشن نماید که رفع فقر میکند چهاردهم تار عنکبوت را
را از خانه دور نماید که رفع فقر میشود و لکن مناسبت که مرد دور نماید نه زن زیرا که
امدن غنا و رفتن فقر از جانب مرد بهتر است و حضرت رسول صلی الله علیه و اله فرموده
که خانه شیطان در خانهای شما جائیست که عنکبوت می تند و دستمال چربی نزد در خانه
نگذارید که هر دو ماوای شیطانست بنا بر این از دستمال دست که شعار وقت بعد از صرف
طعام و دست شستن حاضر میکنند بشوئید اگر چرب شود بلکه ان سفره طعام را بشوئید اگر
چرب شود پانزدهم انکه زباله جمع شده جاروب را از خانه بیرون برید که ماندن ان شب
مکروه است و همچنین مکروه است ماندن زباله در در خانه و بستن در و مستحبست اخراج زباله
که شیطان در انجا منزل میکند و ان خانه شیاطین است بلکه در خبر است که از نزدیکی خانه
خود همه منع کن و در شب خانه خود مگذار شانزدهم انکه جاروب نماید خانه و در خانه
را که دفع فقر مینماید هفدهم انکه از حضرت صادق روحی له الفدا منقولست که خرس

سفید

سفید دوست من و دوست هر مؤمن است و خروس سفید افرق یعنی آنکه تاجش دوپاره
باشد خانهٔ صاحب خود و هفت خانهٔ حوالی آن را حراست کند هیجدهم آنکه از آن بزرگوار
است که ملک بال افشاندن کبوتر خال‌دار بهتر است از هفت خروس سفید افرق
و خانه که کبوتر در او باشد از فرود آمدن آتش ایمن باشد و جن از آن خانه دفع شود و اهل آن خانه
را آفت نرسد بلکه در حدیث است که پر زدن کبوتر میراند و دور میکند شیاطین را و مرویست
که کبوتر باید در خانه نگاه دارید که قاتلان امام حسین را لعنت میکنند نوزدهم آنکه در حدیث
است که هر که مرغی خواهد نگاه دارد در خانه نوشان را نگاه دارد که نوشان ذکر و تسبیح خدا از همه
چیز بیشتر کنند و دوستدار اهلبیت علیهم السلام میباشند و نوشان را بعضی کبوتر صحرائی گویند
بیستم آنکه فاخته در خانه نباید نگاه داشت که صاحب خانه را نفرین کند بیست و یکم آنکه طاوس را
در خانه نگاه ندارید و شاید سبب آن باشد که طاوس سبب دخول شیطان به بهشت و خروج
آدم از بهشت و خالی بودن بهشت از آدم گردید بیست و دوم آنکه در وقت بیرون رفتن از خانه در سفر
یا در حضر بگوید بسم الله آمنت بالله و توکلت علی الله ما شاء الله و لا حول و لا قوة الا بالله که از حضرت
امام رضا علیه السلام منقول است که ملائکه شیاطین را منع کنند و میگویند که راهی با این مرد ندارید
و حال آنکه نام خدا برد و ایمان باو آورد و توکل باو نمود و ما شاء الله تا آخر گفت یا آنکه بگوید بسم الله حسبی
الله توکلت علی الله اللهم انی اسالک خیر اموری کلها و اعوذ بک من خزی الدنیا و عذاب الآخرة که
اگر این کلمات را بگوید کفایت کند خدا امور دنیا و آخرت او را یا آنکه بگوید کلماتی را که حضرت امام
جعفر در وقت بیرون رفتن از خانه میفرمود اللهم بک خرجت و لک اسلمت و بک آمنت و علیک
توکلت اللهم بارک لی فی یومی هذا و ارزقنی فوزه و فتحه و نصره و طهوره و هداه و برکته
و اصرف عنی شره و شر ما فیه بسم الله و بالله و الله اکبر و الحمد لله رب العالمین اللهم انی قد
خرجت فبارک لی فی خروجی و انفعنی به و این کلمات را در وقت دخول خانه مستحب است
پس بجای خرجت دخلت بگوید و بجای بارک لی فی خروجی دخولی بگوید یا آنکه وقت خروج
دعائی را بخواند که موسی بن جعفر علیهما السلام میخواندند بسم الله الرحمن الرحیم خرجت بحول
الله و قوته و لا بحول منی و لا قوتی بل بحول منک و قوتک یا رب متعرضا لرزقک فأتنی به
فی عافیة یا آنکه بخواند کلماتی را که امام محمد باقر روحی له الفداء میخواندند بسم الله خرجت و
علی الله توکلت و لا حول و لا قوة الا بالله و از رسول خدا مرویست که در وقت بیرون رفتن از
خانه بگوید بسم الله دو ملک گویند که هدایت یافتی و اگر بگوید لا حول و لا قوة الا بالله دو ملک

گویند نگاه داشته شدی و اگر بگوید توکلت علی الله دو ملک بگویند کفایت کرده شدی
پس شیطان گوید که چگونه راهی داشته باشد بر بنده که هدایت و وقایت و کفایت داده شده
باشد و از حضرت امام محمد باقر علیه السلام منقول است که هر که در وقت بیرون آمدن از
در خانه این دعا بخواند خداوند گناهانش را بیامرزد و توبه‌اش را قبول کند و کارهایش
را بسازد و از بدیها و شرها نگاه دارد و دعا این است اعوذ بما عاذت به ملائکة الله و رسله
من شر هذا الیوم الجدید الذی اذا غابت شمسه لم یعد و من شر نفسی و من شر غیری و شر الشیاطین
و من شر من نصب لاولیاء الله و من شر الجن و الانس و من شر السباع و الهوام و من شر رکوب
المحارم کلها اجیر نفسی بالله من کل سوء بیست و سوم آنکه در وقت بیرون رفتن ده مرتبه قل هو
الله بخواند که در حفظ و حمایت خدا میباشد تا آنکه بمنزل خود برگردد بیست و چهارم آنکه در
وقت داخل شدن در خانه و حجره خود بسم الله بگوید باعث ضرر شیطان میشود و موجب انس
ملائکه و نزول برکت میشود و گذشت که حضرت امام جعفر صادق ع دعای سوم که مرقوم
شد در وقت دخول خانه و خروج خانه میخواندند بیست و پنجم آنکه مستحب است برای کسی که داخل
خانه میشود آنکه بنشیند در هر مکانیکه صاحب خانه گوید بدرستیکه صاحب خانه اعرف میباشد
بعورة بیت خود از غیر خود بیست و ششم آنکه تحت الحنک بسته از خانه بیرون رود که در حدیث
معتبر از صادق علیه السلام منقول است که ضامنم برای کسی که تحت الحنک بسته از خانه بیرون رود
آنکه بسلامت بخانه برگردد و عموم این حدیث شامل سفر و حضر میباشد و مجلسی اعلی الله مقامه
نیز در آداب خروج از خانه ذکر کرده هر چند این آداب بلکه آداب بعد ظهور در سفر دارد و لکن تسامح در
سنن هر چند بجهت دلالت حدیث باشد باعث جواز حکم باستحباب میشود بیست و هفتم آنکه
در شب اگر از خانه بیرون رود بعد از گذشتن یک خواب باشد چنانچه در بعضی از روایات است
یا بعد از ثلث از لیل باشد بجهت آنکه در حدیث است از حضرت رسول که اول شب از خانه بیرون
مروید که خدا را خلقی چند است که در این وقت پهن میشوند در زمین و آنچه میفرماید میکنند و
ایضا از همین بزرگوار مرویست که چهارپایان و اطفالتان و یاران خود را محافظت نمائید بعد از
فرو رفتن آفتاب تا وقت خفتن که در این بین شیاطین بر ایشان مستولی میشوند بیست و هشتم
آنکه اگر بیرون رود از خانه بجهت حاجت پس روز بیرون رود که در شب حاجت روا نمیشود
بیست و نهم آنکه خانه را سمت قبله قرار دهد و خیر المجالس ما استقبل القبلة هم فی الجملة شاهد است
اگر مراد محل جلوس باشد نه خود جلوس لما اجعلوا بیوتکم قبلة که در سوره یونس میباشد نه محل

است که مراد این باشد که خانه را سمت قبله بسازند ولکن در تفسیر ندیدم و مخفی نماند که
که الی الآن بحدیث معتبری بر نخوردم که در خانه از سمت قبله بگذارد یا از سمت مشرق
ولکن بحسب اعتبار عقلی در خانه اگر رو بقبله کند در دخول خوب است ولکن در خروج پشت
بقبله میشود مگر اینکه برای خانه دو در قرار دهد که دخول بقبله و خروج نیز بسمت قبله شود
اما آیه واجعلوا بیوتکم قبلة دخلی بمطلب ما ندارد بجهت آنکه کلام در باب است نه خود بیت
علاوه آنکه بعضی تصریح کرده اند که مراد اینست که نماز در خانه کنید فالمراد من القبلة المسجد
قیل لما دخل موسی مصر بعد ما اهلک الله فرعون امروا باتخاذ مساجد یذکر فیها اسم الله
تعالی وان یجعلوا مساجد بیوتهم نحو القبلة ای الکعبة وکانت قبلتهم الی کعبة وقیل ان فرعون
امر بتخریب مساجد بنی اسرائیل ومنعهم من الصلوة فامروا ان یتخذوا مساجد فی بیوتهم یصلون
فیها خوفا من فرعون وذلک قوله واجعلوا بیوتکم قبلة ای صلوا فی بیوتکم لتامنوا من الخوف
وقیل معناه اجعلوا بیوتکم یقابل بعضها بعضا سیما آنکه مستحبست که در خانه خود مکانی را معین
کند که در آن نماز کند و آن مکان مسجد او حساب شود که در وقت احتضار نقل بآن مکان شود
در وضو **سؤال** نیت وضو را چه وقت باید نمود **جواب** مقارن شستن رو در
وقت شستن دست یا مضمضه و استنشاق نه در وقت مسواک و بخواندن از مقدمات
خارجه **سؤال** قصد وجوب و ندب در وضو لازمست یا آنکه قصد قربت کافیست **جواب**
قصد قربت مطلقه کافیست **سؤال** اگر در وضو قصد یکی رفع یکی از احداث خاصه نماید
مثل اینکه بگوید وضو میسازم بجهت رفع حدث بولی یا نومی به تنهائی آیا وضویش صحیح است
یا نه **جواب** بلی صحیحست و رفع حدث نیز بالمره میشود مادامی که قصد تشریع و بدعت نداشته
باشد **سؤال** قصد رفع حدث و مباح بودن نماز لازمست یا نه **جواب** لازم نیست بلکه قربت
مطلقه در جمیع عبادات کافی است چنانچه در منظومه فرموده والوجه والغایة عند بعضنا
شرط ولیس ذان شرط عندنا **سؤال** اگر در نیت وضو قصد سرد شدن یا گرم شدن داشته
باشد ضرر بوضو دارد یا نه **جواب** اگر قصد وضویش بالاصالة و قصد گرم شدن و بخواندن تابع
باشد ضرر ندارد و اگر عکس اینصورت باشد که وضو تابع باشد صحیح نیست زیرا که قصد قربت باید
بالاصالة باشد نه تابع **سؤال** اگر شخصی وضوی تجدیدی ساخته و بعد معلوم شود که وضو
نداشته است یا وضوی تازه ثانی صحیح است یا اکتفا بهمین وضو میتواند نماید یا نه **جواب**
بلی وضویش صحیح است بنابر اقوی اگرچه قصد رفع حدث باین وضو نداشت هرچند احوط آنست

که اکتفا باین وضو نماید **سؤال** اگر زن وضو بسازد بقصد اینکه نماید محل وضویش را بشخص
نامحرم آیا وضویش صحیح است یا نه **جواب** اگر این قصد را در افعال وضو داشته باشد وضویش
باطل است و اگر در مقدمات خارجه داشته باشد چون بالا زدن آستین بجهت وضو مثلا و امثال آن ضرر ندارد
وضویش صحیحست **سؤال** اگر زن وضو بسازد در مکانی که میداند نامحرم محل وضویش را میبیند در
چنین مکانی صحیح است یا نه **جواب** اقوی صحت است سیما در مرد چون بر مرد لازم نیست ستر بدن
خود از نامحرم بخلاف زن که ستر بر او لازم است و احوط ترک است **سؤال** حد شستن رو را
عرضا و طولا و همچنین شستن دستها را بیان فرمائید **جواب** حد شستن رو بحسب طول از
رستنگاه موی سر است تا آخر زنخ و بحسب عرض آنچه را فرا گیرد انگشت مهین و میامین بالتبت
متعارف مردم از حیثیت صورت و دست و حد شستن هر دو دست از مرفق است تا سر انگشتان
سؤال شستن سفیدی که در دو طرف پیشانی میباشد که از آن نزعتان میگویند لازم است
یا نه **جواب** لازم نیست **سؤال** شستن موی ابرو و ریش لازم است یا نه **جواب** شستن
موی ابرو و ریشیکه از حد صورت تجاوز نکرده باشد لازم است، و اما آنچه از حد صورت تجاوز
کرده باشد طولا و عرضا شستن آن لازم نیست **سؤال** در رو شستن دست از اعلی لازمست در
رو و هر دو بطوریکه بگوید که از بالا باید شست اگرچه بالای سمت دیگر را هنوز نشسته باشد
و اما نجس آب بر اعلا ابتدا مستحبست نه واجب **سؤال** در اثنای شستن دست و رو و همچنین
در مسح نمودن اگر آن عضو یا بعد آن نجس شود چه طور وضو را اتمام نماید و اگر ازاله نجاست مزیل
موالات باشد وضو را باید از سر بگیرد یا نه **جواب** پیش از شستن هر عضوی و هر جزئی از عضو
باید آن عضو و آن جزو پاک باشد و بیک شستن اکتفا نکند در رفع حدث و خبث را و اگر ازاله نجاست
مزیل موالات بوده باشد اعاده وضو لازمست و الا اعاده لازم نیست وهو العالم **سؤال**
اگر وضو گیرنده جوراب یا عزان در پا پوشیده باشد و بعد از شستن وجه و یدین بجهت مسح
که بخواهد آنها را از پا بیرون آورد و مسح پا نماید آیا موالات باقی می ماند یا نه **جواب** اگر مراد
از موالات متابعت عرفیه باشد پس آن مختلف میشود باعتبار تنگی جوراب و عزان و اگر باعتبار
بقاء رطوبت و خشک شدن آن باشد پس آنهم مختلف میشود و غالب در فرض سؤال بقاء موالات
است بهر دو معنی والله العالم **سؤال** اگر در اثنای وضو آب تازه از دست وضو گیرنده دیگر
بر دست این وضو گیرنده بریزد باعث بطلان وضوء این وضو گیرنده میشود یا آن آب خارج وارد
را لغو حساب کند و وضویش محکوم بصحت است **جواب** اگر بعد از اتمام غسلش پس آن آب آباد

[illegible]

بما ابتهن تحصیل زیادتی یقین تا اب وضو محسوب شود و اگر قبل از اتمام غسل پیران اب را
با دست یا اطلاب وضو حساب کند و بان شستن را تمام نماید و صحیح است در حکم اب باران
ولکن مهما امکن طور نکنید که بعد از شستن دست چپ اب تازه بکف دست بریزد و فرادا عن
المسح بالماء الجدید و اگر اتفاقا فراموش نماید علاجش انست که احتیاطا دست خود را به همه جا رساند تا اب
تازه در شستن استعمال شود و از اب وضو محسوب گردد تا مسح با اب تازه محسوب نیاید والله العالم
سؤال اب غسالة وضو یا غسل رافع حدث و خبث هست یا نه **جواب** اب مستعمل در وضو
که از غسالة وضو جمع شود بی اشکال رافع هر یک از خبث و حدث اکبر و اصغر میباشد و
همچنین است اب مجتمع از غسالة غسل نیز بنابر اقوی لکن احتیاط در ترک رفع حدث باشد
سؤال در بین وضو کاری و شغلی کردن مزیل موالات است یا نه **جواب** مزیل موالات
بمعنی خفاف اعضا مضر بوضوء است نه مطلق موالات علی الاقوی بمعنی متابعت عرفیه
سؤال رسانیدن اب بزیر ابرو و سبیل و ریش که بسیار انبوه و کثیف نباشد که بعض جلد
قلیلی نمایان باشد لازمست یا نه **جواب** اگر بدقت نمایان شود که بدون دقت نمیتوان دید
لازم نیست و الا لازمست **سؤال** کسیکه ذمه اش مشغول باشد بقضای نماز واجب
بنای خواندن تا ان داشته باشد قبل از وقت بخواهد وضو بسازد برای نماز یومیه چه
نیت کند **جواب** مخیر است در قصد وجوب و قربت محض و شرط نیست که در نیت واجب
غیری اراده غیر و ترتب غیر که باید و لا قصد نماز داشته باشد و فعلا بنا بر نماز بکند و در نیت
اگر یکی از غایات مترتبه را قصد نماید مثل قصد کون بر طهارت و غیرها ضرر ندارد **سؤال**
وضوئی که برای عبادات مندوبه بسازد یا بجهت بقاء بر طهارت و غیره که بقصد استحباب بسازد
برای نماز واجب کفایت میکند یا نه **جواب** بلی کفایت میکند **سؤال** اگر در زیر ناخن چرک
باشد ازاله از برای وضو کردن لازمست یا نه **جواب** اگر چرک در زیر ناخن مانع از رسیدن اب نباشد
یا مانع باشد ولکن زیر ناخن از بواطن حساب شود ازاله لازم نیست و الا لازمست بلی زیاد دقت
ننماید که منجر بوسواس شود **سؤال** شستن و مسح نمودن ناخن زایدیکه از حد انگشتان دست
و پا خارج شده باشد لازمست یا نه و حد خارج شدن درازی ناخن از قدر متعارف چیست **جواب**
ناخن اگر از مقابل گوشت سر انگشت نگذشته باشد بیشک لازم است که بشوید و همچنین اگر
گذشته ولکن زیاده از حد نگذشته باشد و اگر تجاوز نماید از حد تجاوز فاحش ظاهرا باز لازم
باشد چنانچه یکی از انگشتان تجاوز نماید تجاوز فاحش والعلم عند الله و اگر ناخن بقدری که از

از گوشت انگشت نگذشته باشد ضرر ندارد و اگر گذشته باشد تجاوز فاحش لازمست
که ناخن را بگیرد تا مسح بخود پا بعمل اید نه مسح ناخن پا **سؤال** اگر در ریختن اب بر اعضا
وضوء اب باعلی و یا اسفل برسد و بوسط نرسد ابی که در موضع اسفل است استعمال ان برای
خود ان مقام و یا لا اثر ازان و بختان به تنهائی یا با شیر الذیکر جایز است یا نه **جواب**
بلی جایز است که اب وضوئی که از اول عضو بالائی سرازیر و متشعب میشود از ابگیرد و
صرف در بالا اثر ازان نماید و نگذارد که ان اب بریزد و محتاج باب دیگر شود لقوله علیه
السلام ان لله ملکا یکتب سرف الماء فی الوضوء **سؤال** اگر چند کف اب بر عضوی از اعضا
وضو بریزد بقصد شستن و ان اب بدون امرار دست جریان بیابد بموضع دیگر ایا شسته
شدن ان عضو بهمین جریان عمل امده یا نه **جواب** بلی شستن ان قدر از عضو بعمل امد
سؤال بعد وضو گرفتن اگر اعضای وضو از اب تر باشد اول از اخشک کردن لازمست
یا نه **جواب** در موضع غسل خشک کردن نمیخواهد و موضع مسح اگر بنحوی تر باشد که رطوبت
ماسح غالب بر رطوبت ممسوح باشد ضرر ندارد و الا خشک بکند والله العالم **سؤال** جریان
اب وضو بر اعضاء لازمست یا نه **جواب** بلی لازم است هر چند باعانت دست یا جزء دیگر باشد
بنحویکه بگویند عرفا عضو داشت نه اینکه بگویند مسح نموده **سؤال** موالات در اجزای وضو
و همچنین مسح لازمست یا نه و مراد از موالات کدام است **جواب** بلی موالات لازمست و مراد از
موالات شستن پی در پی بنحویکه عضو سابق بر عضو یکه میشوید جمیعا خشک نشود بس کافیست در
موالات باینکه شروع نماید به غسل و مسح عضو لاحق در زمانی که رطوبت
در بعضی از عضو سابق باقی مانده باشد **سؤال** اگر در اثنای وضو یا مسح چیزی در موضع غسل و مسح
به بیند و نداند که مانع است یا نه چه نماید **جواب** لازم است که ازاله نماید از این اگر موالات
باقی است اعاده ان جزء و ما بعد ان نماید و اگر موالات باقی نیست اعاده اصل وضو نماید
سؤال ایا لازم است که تجسس نماید در موضع غسل و مسح از وضو باینکه ایا مانع از وصول
اب هست یا نه **جواب** اقوی عدم لزوم تجسس است بجهت تحصیل یقین یا مظنه بعدم مانع هر
چند احوط تحصیل یقین است با امکان و تحصیل مظنه است با عدم امکان ان **سؤال**
اگر بعد از وضو مانعی در اعضای وضو به بیند و نداند که قبل از وضو بوده یا نه و یا اینکه یقین دارد
قبل از وضو بوده ولکن نداند که مانع بوده یا نه در رسانیدن اب و صورت چه نماید **جواب** اقوی
انست که هر دو صورت اعتبار بان ننماید و حکم بعدم مانعیت نماید مگر اینکه یقین داشته باشد

که در ریش بوده و نقیض داشته باشد که بوده همه مانع بوده اینوقت لازمست اعادهٔ وضو **سؤال** وضو واجب فی نفسه است یا لغیره و بر فرض ثانی بیان مواضعیکه وضو از برای ان واجبست بفرمایند

جواب وضو واجب فی نفسه است نیست چنانچه در منظومه فرموده لا یجب الوضوء الا ان یجب مشروطه فان یکن ندبا و از برای سه چیز واجبست اولا از برای نماز واجب غیر نماز میت که وضو در ان لازم نیست بلکه جنب و حایض همه میتوانند بعمل اورد دوم از برای طواف واجب خواه که در ضمن حج و عمره باشد نه طوافی که به تنهائی عمل اورند سوم از برای مس کتابت قران هرگاه لازم شود بند رو بخوان و همچنین است گرفتن ان از دست کافر یا پاک نمودن از نجاست یا جمع نمودن متفرقات از زیر دستها اگر محتاج شود این مواضع مس خط ان چنانچه در منظومه است و لا یجوز مس الخط المصحف لمحدث بنص تنزیل وفی و در حکم ان است اسماء الله و اسماء انبیا و ائمه معصومین بنا بر احتیاط **سؤال** وضو چنانچه واجبست از برای نماز ایا از برای نماز احتیاط و سجده سهو و همچنین اجزاء فراموش شده در نماز هم واجب میشود یا نه **جواب** نماز احتیاط و اجزاء فراموش شده حکم اینها حکم نفس صلوة است در وجوب وضو و همچنین سجده سهو هر چند در اخیر خلافست **سؤال** مقدار واجب از مسح سر و پاها را بیان فرمایند **جواب** باید مسح سر مسح مقدم سر نماید برطوبت دست از اب وضو نه بدون مسمی و در منظومه فرموده اند یجزی المسمی فیه مطلقا و ان دون اصبع کان علی رای زکن و اما مسح هر دو پا از سر انگشتان است تا قبه قدمین و احوط مسح نا کردن است در طول اما در عرض پس مسمی کافیست دران بنا بر اقوی **سؤال** مراد از مقدم سر کدام است حد ان را طولا و عرضا بیان فرمایند **جواب** انچه در اخبار وارد شده موضع مسح مقدم سر است و مقدم مقابل موخر است و دو جانب راس هم مقابل مقدم است پس متعین از ان اینست که از قبه راس از سمت جبهه تا رستنگاه مو موضع مسح میباشد که بقدر ربع سر میشود چون در بعض اخبار لفظ ناصیه وارد شده است و ان عبارتست از مقداریکه سفیدی دو جانب راس با و احاطه کرده است پس موضع مسح را ناصیه قرار دهد بهتر است و در منظومه است یختص مسح الراس بالمقدم و ان اخذت بالنواصی تسلم **سؤال** مراد از کعبین کدام است **جواب** مراد از کعبین در و بلندی پشت پا است علی الاقوی **سؤال** در مسح اگر رطوبت کف دست بخشکد جایز است گرفتن اب از اعضای وضو از فاضل ریش و ابرو و مژکان و ترتیب در انها هست یا نه **جواب** بلی جایز است گرفتن اب از مذکورات و اقوی ان است ترتیب نیست بلکه مخیر است مجتهد انکه مقصود مسح از نداوت و تری وضو میباشد و در مستحبات وضو میاید که ذکر لحیه مقدم است بر ابرو و مژکان

بلکه در بعض احادیث تصریح به ترتیب شده که اگر لحیه نداری از ابرو و مژه بگیرد والله العالم **سؤال** اگر موهای مقدم سر دراز باشد مسح بران سر جایز است یا نه و بر فرض عدم جواز بچه طور مسح نماید و چه قدر از درازی مضر است **جواب** اگر مسح نماید بر موئی که روییده نشده است در مقدم سر بلکه از جائی دیگر روئیده و جمع شده در مقدم سر مسح بران جایز نیست و اگر روئیده شده در مقدم راس و از حد مقدم بیرون نرفت و از حد متعارف خود هم بیرون نرفت مسح بر او جایز است و اگر از حد متعارف خود بیرون رفت و دراز شد ولکن از حد مقدم راس بیرون نرفت جایز است مسح بر قدر زائد از حد متعارف چنانچه جایز است مسح بر اصل حد متعارف و مسح بر اصل مقدار متعارف بهتر است از مسح بر قدر زائد از مقدار خلاصه کلام ان است که شعر مقدم راس که موضع مسح است عوض بشره مقدم راس میباشد که مکلف مخیر است که مسح بر بشره نماید یا بر شعر در بشره مقدم راس بشرطی که در مقدم راس روییده شود نه انکه جای دیگر روییده شود و به حد مقدم راس برسد و بشرطیکه بعد از روئیدن در حد مقدم راس تجاوز نکند از حد مقدم راس که اگر تجاوز کند مسح بر مقدار متجاوز از حد مقدم جایز نیست و حکم زن حکم مرد میباشد بنا بر اقوی بلی مستحب مؤکد است برای زنان در خصوص نماز صبح برداشتن خمار و مقنعه در مسح سر و همچنین در نماز مغرب برداشتن چیزی که بر سر خود را بان پوشند و تاکد استحباب دران کمتر است بخلاف سائر نمازها که اگر زن انگشت خود را در زیر مقنعه داخل کند و مسح نماید کافیست و حکمت ان شاید اسهلیت مسح باشد چنانچه صریح لمعه و لکن حکمت اختصاص به صبح و مغرب و نماز معلوم نشد والله العالم **سؤال** اگر رطوبت کف دست در وضو بخشکد مسح از پشت دست جایز است یا نه **جواب** اگر مجتهد ناخوشی یا غیر ان از ازار باطن نتواند مسح نماید از پشت دست مسح نماید بلکه اگر دست بریده باشد بانی مانده از زند و ذراع و بازو و اگر رطوبت کف دست در وضو بخشکد نقل نماید رطوبت پشت دست را بباطن دست یا اخذ نماید از مواضع وضو و اگر نقل رطوبت یا اخذ رطوبت ممکن نباشد اعادهٔ وضو نماید پس مسح به پشت دست جایز نیست در حال اختیار و اقوی جواز است در حال اضطرار و در منظومه فرموده و احتط بسطن الکف فی المسح و قدم الظهر علی الذراع **سؤال** اگر از عضو از حرارت و باد خشکید موالات زائل میشود یا نه **جواب** اگر خشک شدن از باد زیاد و حرارت باشد یا که خارج از متعارف باشد موالات زائل نمیشود **سؤال** شستن گوشت زائد که در موضع وضو یا غسل روییده باشد لازمست یا نه **جواب** بلی لازمست شستن ان در وضو و همچنین در غسل **سؤال** از یکه

میتوان

میتوان مسح سر و هر دو پا نمود یا نه **جواب** بلی جائز است ولکن احوط آن است که مسح سر و پای راست
را بدست راست نماید و مسح پای چپ را بدست چپ نماید **سؤال** هر دو پا را یکدفعه میتوان
مسح کرد یا نه **جواب** بلی میتوان مسح کرد بنا بر قولی که خالی از قوة نیست ولکن ترتیب در پاها را باید
ملاحظه کردن احوط است **سؤال** هر یک از انگشتهای پا را میتوان مسح نمود یا آنکه مسح مخصوص
بانگشت ابهام است **جواب** جائز است مسح بهر یک از انگشتهای پای اگر چه انگشت کوچک باشد
بشرط آنکه از پشت پا خارج نشود **سؤال** خشک بودن مواضع مسح لازم است یا نه **جواب**
آنچه لازم است آن است که تری موضع مسح زاید بر تری دست نباشد بلکه رطوبت ماسح باید غالب باشد
که مسح بآن تری ماسح بعمل آید **سؤال** مسح یا از کف دست و باطن انگشتان دست هر دو یا بیکی
از هر دو جائز است یا نه **جواب** جائز است اگر چه از یک انگشت هم باشد بقدر مسمی هو العالم
سؤال هر گاه ممکن نشود کفش پا و نحوان از پا بیرون آورد بر روی آن میتوان مسح نمود یا نه **جواب**
در حال عدم تمکن جائز است علی الاقوی و همچنین در حال تقیه و همچنین در سفر در حال خوف از
دفتن قافله یا در سرمای زیاد که خوف ضرر باشد در جمیع این صور جائز است مسح بر کفش و جوراب
و جاروق و نحو آن **سؤال** اگر بجهت معالجه مرض دوائی چون زفت و کتیرا و نحو آن بر سر بچسبانند
که چند روز متصلا باید باشد مسح بر روی آن میتوان نمود یا نه و اگر در مواضع مسح و غسل باشد
چه نماید **جواب** مسح بر روی آن بکند ضرر ندارد و همچنین در وضو و غسل ترتیبی مسح بر روی
آن میکنند و بعد از برطرف شدن عذر احوط اعاده وضو و غسل است از برای نمازهای بعد و
نمازهای گذشته اش صحیحست هو العالم **سؤال** اباحه آب وضو و فضائی که وضو میسازد
و دست را بجهت شستن و مسح نمودن حرکت میدهد شرط است یا نه **جواب** بلی شرط است که آب وضو
مباح باشد در هر حال و همچنین فضائی که در آن وضو میسازد و با انحصار مکان بآن وضو باطل
است و همچنین با عدم انحصار بالنسبه بمسح و اما بالنسبه بشستن پس شرطیت آن معلوم نیست
بلی احوط اشتراط اباحه فضا میباشد در مسح و غسل حتی غسل بضم الغین **سؤال** اباحه
مکان مثل زمین و فرش و همچنین کفش شرط است یا نه **جواب** احوط شرطیت اباحه مکان است
حتی در کفش و اقوی عدم اشتراط است در غسل و مسح بلی در خصوص مسح اگر مسح پا بر روی کفش
نماید اگر مسح و غسل مستلزم حرکت کفش شود که تصرف تازه در کفش نشود که در چنین مقام
حکم ببطلان وضو اقوی است و در منظومه فرموده است و فی المکان کونه مباحا فان یکن
عضا فلا و اما **سؤال** اگر ملبوس و محمول مثل کیسه پول و چاقوئی در جیب وضو گیرنده

باشد که غصب باشد ضرر بصحت وضو دارد یا نه **جواب** احوط اشتراط اباحه ملبوس
و محمول است پس اگر با لباس غصبی و محمول غصبی وضو بسازد ضرر ندارد علی الاقوی
مگر آنکه حرکت وضوئی مستلزم حرکت در مغصوب شود که تصرف جدیدی در غصب
باشد که در اینصورت بطلان قوی است **سؤال** اگر خانه و طراده و خیمه و کشتی مغصوب باشد
وضو در آن صحیح است یا نه **جواب** احوط اشتراط اباحه تمام خیمه و خانه و کشتی و طراده و
هر جائیکه در آن وضو میگیرد حتی آنکه اگر خشتی از خانه و خیطی از خیمه و میخی از کشتی و طراده و
همچنین نعل اسبی که بر بالای آن اسب وضو میگیرد اگر غصبی باشد احوط اجتناب است و
همچنین است حمام حتی مزبله و تون حمامی که در آن وضو میگیرد یا غسل مینماید که باید مباح باشد
نه غصب علی الاحوط و همچنین اگر محل ریختن آب و قطرات آن غصبی باشد ضرر بوضوء دارد اگر از آن
ظرف آب بریزد بر محل وضو یا آنکه وضوی ارتماسی نماید در آن ظرف پس وضویش باطل است علی
الاحوط و همچنین شرط است مباح بودن محل ریختن آب وضو و قطرات آن چنانچه شهید فرموده
والغصب فی المصب و الاوانی کالغصب فی الطهور و المکان اگر چه دلیل واضحی بر لزوم اشتراط
در این صورت و جمیع صور سابقه نداریم مگر در صورتی که غسل یا مسح متحد شود با حرام مثل غصبی
بودن فضا یا خیمه یا آنکه بظرف غصبی وضو بگیرد یا در آن وضو بگیرد یا آنکه وضو و غسل مستلزم
تصرف جدیدی شود در غصب مثل آنکه مسح نماید یا انگشتر غصبی پس زمین غصبی تنها نه
با هوا و فرش غصبی و کفش غصبی مانع صحت وضو نیست خصوص اگر مسح در مکان مباح نماید **سؤال**
آب باران و سیل از کوه جاری میشود که در زمین مغصوبی جمع شده آیا جائز است که آن آب را از آن زمین
مغصوب بطوری جاری نماید که خودش بزمین مباحی بیاید و از آنجا برداشته استعمال در رفع
حدث نماید چه حکم دارد **جواب** اگر آن آب که در زمین غصبی جمع شده در حیازه شخصی داخل یا قصد
تملک که ملک آن شخص میشود و حیازه بظرف غصبی و آله غصبیه ضرر بحیازه ندارد و مانع تملک آن
شخص نمیشود و بی اذن او استعمال آن حرام است و اگر حیازه حاصل نشده ملک نیست هر چند از لمعه
شرح آن استفاده نمودند که باعث اولویت تنها میشود چنانچه از شهید ثانی در شرح لمعه ظاهر
میشود که اجزاء در ملک غیر افاده ملک نمیکند و حق آن است که با صدق حیازه و استیلاء تملک حاصل
میشود و اولویت در فرض شهید مانع صحت وضو نیست و وضو در ارض مغصوبه در رساله به تفصیل
ذکر شده والله العالم **سؤال** اگر داخل شود آب غصبی بآب مباح و مخلوط شود بنحوی که امتیاز
از میان برداشته شود و قابلیت قسمت و قیمت نداشته باشد بجهت کمی آب بودن آب یا وضو به هیئته

برداشته استعمال در رفع حدث نمایند و اگر آب را از آن زمین غصب ...

ایا جایز است یا نه **جواب** بلی جایز است والله العالم **سؤال** در حین خروج از غصب بجهة تخلص از ان
اگر وضو بسازد یا غسل نماید صحیح است یا نه **جواب** اگر وضو و غسل سبب تاخیر نشود قول بصحت خالی
از قوت نیست هر چند بطلان نیز خالی از وجه نیست چون بقاء بر غصب نیز مبغوض است مثل حدوث
ان **سؤال** در ظرف طلا و نقره وضو صحیح است یا نه **جواب** اگر از ان ظرف اب بر برد یا
انکه در ان ظرف وضوی ارتماسی نماید جایز نیست کما قال السید ره فی المنظومة وحکم ما
فی فضة او فی ذهب حکم مباح فی اناء مغتصب **سؤال** اگر مشتبه شود اب مباح و اب
اب غصبی و نجس چه نماید در وضو و غسل **جواب** اگر بغیر مغصوب و نجس ممکن شود
اجتناب از هر دو لازم است و متعذر است تیمم **سؤال** اگر اب پاک مشتبه شود بمضاف
یا با اب استنجاء چه نماید **جواب** بهر دو وضو بگیرد و اگر احدهما تلف شود باید بیکی
وضو بگیرد و تیمم نیز بکند بنا بر اقوی **سؤال** اگر شخص جاهل بغصبیت اب یا مکان
یا ظرف وضو بسازد وضویش صحیح است یا نه **جواب** صحیح است اگر جاهل باصل غصب باشد
و همچنین اگر عالم بغصبیت بوده ولکن هنگام وضو فراموش کرده باشد وضویش صحیح
است علی الاقوی ولکن قیمت اب و اجرت ظرف و مکان اگر قیمت و اجرت داشته باشد بر ذمة
وضو گیرنده تعلق میگیرد **سؤال** اگر شخص بعد از تمامیت غسلات وضو و قبل از مسح مطلع
بغصبیت اب شود بر تری ان میتواند مسح نماید یا نه **جواب** اقوی در نظر جواز مسح بهمان
رطوبت باقیه است اگر چه مالک راضی نباشد ولکن احوط عدم اکتفا باین وضو میباشد خصوص
در صورتی که فرض شود که مالک نتواند برطوبت باقیه از دست و محل وضو منتفع شود هو العالم
سؤال شخص اگر عالم بموضوع که غصبیت اب باشد و جاهل باشد بحکم ان که حرمت و صحت
چه صورت دارد **جواب** اگر در جهل بحکم معذور بوده مثل فراموشی که معذور است صحت
ندارد دور نیست حکم بصحت وضو و اما اگر تقصیر کرده باشد در علم بحرام بودن غصب پس معذور
نیست در بنوقت وضویش باطل است **سؤال** اگر شخص دستش بسیار بزرگ باشد و رویش
بسیار کوچک بعکس چه نماید **جواب** باید رجوع کند بکسی که دستش مطابق رویش باشد
در اصل خلقت بجهة تحدید مقدار مغسول بجهة اینکه در مثل این فروض اگر رجوع بمتعارف ناس
ننماید مقدار مغسول بسا میشود که کسی که رویش بسیار کوچک باشد باید تمام سر و گردنش را
بشوید چنانچه اگر رویش بسیار بزرگ باشد مقداری از رویش را باید بشوید **سؤال** باطن چشم
و بینی و محل جفت شدن دو لب شستن انها لازم است یا نه **جواب** واجب نیست شستن باطن

چشم و بینی و نحو ان مگر مقداری را که محتاج باشد حاصل شدن علم بشستن ظاهر باینکه بشوید
قدری از باطن را اگر در بنوقت شستن باطن نیز لازم است چنانچه واجب میشود شستن بالای
از ابتدای رویدن موی سر و زیر زنخ و بیشتر از انچه دو انگشت میان و بزرگ فرا میگیرد تا انکه علم
حاصل شود باینکه تمام روی را شسته است و یقین کند که مقدار ذره از ان باقی نمانده که اگر
یکذره از روی شسته نشود وضو باطل است **سؤال** پوست روی که در میان موی نمایان است
واجب است شستن ان چه در ابرو و چه در غیر ان بلی شستن ان در زیر موی انبوه لازم نیست
زیرا که ظاهر موی انبوه بدل شده است از بشره بحیثیتی که بشره از بواطن محسوب است و حکم
باطن را دارد و اگر پوشیدن موی مثل پوشیدن شارب باشد ظاهر لب را بانی اعتبار
و همچنین اگر پوشیدن ان در جمیع احوال نباشد بلکه در بعض احوال باشد پس اعتبار
بان نیز نیست پس مدار بر جمیع احوال یا غالب احوال است نه انکه مدار بر خصوص حال وضو
باشد **سؤال** اگر شک کند که موی روی احاطه کرده است بروی یا نه شستن زیر ان لازم
است یا نه **جواب** بلی لازم است که اب برساند بزیر موی مگر در صورتی که سابقا احاطه
کرده بود که در اینصورت لازم نیست **سؤال** اگر زن ریش در اورد حکم ان چیست **جواب**
جماعتی از فقهای امامیه تصریح نموده اند که اگر زن ریش در اورد حکم ریش ان حکم ریش مرد
است که بشوید ان را بطوری که مرد میشوید و همچنین ریش انثی که معلوم نیست که زن است یا
مرد ولکن دلیل واضحی ندارد مگر عموم قوله علیه السلام کلما احاط به الشعر فلیس للعباد ان
یطلبوه ولا یبحثوا عنه واحتیاط بشستن شعر و بشره هر دو بهتر است **سؤال** اگر باطن
ظاهر گردد مثل کسی که لبش را ببرند که باطن لب و دندان نمایان شود یا پوست رویش کنده
شود یا انکه ریش را تراشیده و موی باقی نگذاشته ایا واجب است این بواطن که ظاهر شده را
بشوید یا نه **جواب** واجب است در این وقت که بشوید انچه را که ظاهر شده است و مدار در
ظاهر و باطن بر حال وضو است چنانچه هر گاه ظاهر باطن شود واجب نیست شستن ان **سؤال**
اگر شک کند در عضوی از اعضای وضو که ایا ظاهر است یا باطن چه نماید **جواب**
اگر میداند که ظاهر بود ولکن حال شک کند که ظاهر است یا باطن لازم است که بشوید
چنانچه اگر میداند که از باطن است و بعد شک کرد که ایا ظاهر شده یا نه واجب نیست
شستن ان و اگر بالمره نمیداند که از ظاهر است یا از باطن باید او را بشوید تا یقین بوضو حاصل
کند **سؤال** چیزهائیکه در روی از بسیاری چاقی یا پیری بهم میرسد و همچنین جای کوفتگی

ابله از باطن یا از ظاهر جواب ظاهر است که از ظاهر است که باید از ان بشوید اگر چیزی دید
ان کودی باشد که نگذارد اب برسد باید اب بزیران برساند یا بیرون بیاورد و همچنین کود
زخم داغ نخود بزکیده دست یا کدیده شود و از ظاهر حساب میشود واجبست شستن ان سؤال
خالی که متعارفست میان زنان که در گوشه لب و زنخدان میکوبند باین نحو که ان موضع از بدن خود را
بسوزن میکوبند و کود میکنند و بعد از ان پر میکنند از اجزائی از قبیل نیل و غیره یا از ساییده
اب وضو در زیر انها لازمست یا نه جواب ظاهر اینست که مواضع سوزن از باطن باشد پس داخل
نیست رسانیدن اب بزیر نیل تا برسد بجائی که از سوزن سوراخ شده و اما مجرد رنگ حنا
و نیل و نحو ان بعد از ازاله عین حنا و نیل پس قطعا مانع رسیدن اب نیست و اما مثل وسمه
و خطاط که زنها بابرو میگذارند بجهت سیاه شدن ابرو واجبست ان را بگیرند یا این قدر
اب بریزند تا یقین کنند که اب بزیر وسمه و خطاط برسد بشرط انکه ابی که از برای وضو بریزند
ان اب مضاف نشود سؤال ابهائی که در صحراها و چشمها و نهرها که غالبا در کنار انها محل
بار انداختن قافله و زوار میباشد بعضی از جاها صاحب که غالبا صاحبان انها معلوم نیستند
ایا وضو از ان صحیحست یا نه و در بعضی از جاها صاحبان معلوم است بدون اذن از صاحب
میشود وضو ساخت یا نه جواب ابهائیکه مذکور شد که مردم در کنار انها منزل میکنند صاحب
باذن مالک نیست بشرط انکه وضو گیرنده غاصب نباشد و مالک تصریح بمنع نکند بلکه مالک در
واقع دیوانه و سفیه و یا صغیر باشند نیز ضرر ندارد سؤال نواقض وضو را بیان فرمائید
جواب نواقض و باعث وضو هفت است اول و دوم خروج بول و غائط بشرط انکه از موضع
معتاد بیرون اید سوم خواب بشرط انکه فرا گیرد چشم و گوش و دل را بجهتی که معطل نماید
حواس را بمعنی انکه ذائقه مثلا فرق ما بین ترشی و شیرینی ننماید چهارم بیهوشی و مستی و
هر چیزی که غالب شود بر عقل چه از خوف و وحشت باشد و یا از خوشحالی زیاد پس هر زایل
عقلی مبطل وضو است پنجم و ششم و هفتم مس میت و حیض و نفاس که باعث وضو و غسل
هر دو میشود هشتم استحاضه قلیله و همچنین متوسطه در غیر نماز صبح و استحاضه کثیره برای
عصر و عشا زیرا که کثیره برای ظهر و مغرب و صبح و متوسطه برای صبح موجب وضو و غسل هر
دو خواهد بود نهم بلل مشتبه ببول در زمانی که استبراء نکرده باشد دهم خروج ریح از محل
معتاد چه با صدا و چه بی صدا لکن باید از معده باشد نه جای دیگر سؤال خروج غذا اگر
از هضم از موضع معتاد که اسم و صفت غائط بر ان صدق نکند مبطل وضو است یا نه جواب

اگر چنانچه ملوث بغائط نباشد باعث نمیشود و نظیر ان فی نمودن و غذا از معده بیرون اوردن
است که باعث وضو نمیشود سؤال خروج اب اماله و کرم معده و شیاف و نحو ان موجب
وضو میشود یا نه جواب اگر خارج شود بچیزی که الوده بغائط نباشد مبطل وضو نخواهد
بود سؤال دیدن باعث وضو میشود یا نه و ان چه حالتست که بعضی از اجلاء میگویند
که اگر شخص در ان خواب همه ببیند مبطل وضو نخواهد بود جواب دیدن باعث وضو نیست
اگر چه شخص در ان خواب همه بر ببیند و ان حالت بین النوم و الیقظه میباشد و این حالتی
است معروف چنانچه بیداری و خواب حالتی هستند معروف و حاجت به بیان نیست سؤال
در خروج غائط و بول و ریح از موضع معتاد که فرمودند یا مناط معتاد خود مکلف است یا انکه
متعارف غالب ناس باید باشد جواب مناط در معتاد خود مکلف است اگر چه غالب متعارف
غالب مردم نباشد سؤال خروج ریح از فرج زنان یا از ذکر مرد باعث وضو میشود یا نه جواب
خیر نمیشود مگر انکه متعارف و معتادش شود علی الاحوط سؤال خونی که از مخرج بول
یا غائط خارج شود ایا ناقض موجب وضو است یا نه جواب غیر بول و غائط هر چه
از مخرجین بیرون اید ناقض و موجب وضو نیست مگر انکه مخلوط به بول یا غائط باشد و الله
العالم سؤال یا مظنه کافیست در نواقض یا انکه علم شرطست جواب مظنه به
نواقض معتبر نیست اگر چه از خبر یک عادل اگر حاصل شود اما از قول دو عادل اگر چه مظنه
حاصل نشود پس معتبر است زیرا که خبر دو عادل حجت است سؤال مراد از مذی و ودی و
ودی چیست و ایا خروج انها موجب وضو میشود یا نه جواب مذی چیزیست که بعد از ملاعبه
یا هیجان شهوت میاید و وذی بذال معجمه ان بللی است که خارج میشود بعد از خروج منی
و اما ودی بدال مهمله پس ان چیزیست که خارج میشود بعد از بول و هیچکدام انها ناقض
وضو و باعث ان نیستند علی الاقوی سؤال اگر شخصی در جزئی از اجزاء وضو قصد ریا
بکند اعاده همان جزء کفایت میکند یا انکه اعاده تمام وضو نماید جواب اگر در اول وضو
قصد ریاء داشته باشد اعاده تمام وضو لازمست و اگر در اثنای مسح یا غسل این قصد را
نماید یا در کیفیت افعال وضو از شرائط لازمه مثل شستن از بالا و همچنین اگر قصد ریاء
نماید در کیفیت افعال وضو در غیر شرائط لازمه مثل اینکه در مسح یا ابتدا باعلی نماید
بقصد ریا یا انکه تمام پشت پا را مسح نماید بقصد ریا و همچنین در تکرار غسل وضو علی
الاحوط بلکه اقوی نیز اعاده اصل وضو است و اعاده ان جزء بکار نمی اید هر چند اولی

باقی باشد چون تحقیق اینست که ریا در عمل واحد مبطل آن عمل است و در اثنای وضو باقی را باطل نموده مثل حدث در اثنای عمل وضوء یا بول در اثنای وضو و عموم قوله من اشرک فی عملی لا اقبله نیز شاهد است مدعا است بلی قصد ریاء در خارج از وضو مثل مسواک و دعا خواندن و مضمضه و استنشاق ضرر ندارد **سؤال** اگر بقصد منافی وضو نماید از جهت ریا یا اعاده وضو لازم است یا نه **جواب** اگر موالات باقیست اعاده همان جزء نماید والا اعاده نماید تمام وضو را **سؤال** کسی که سلسل بول باشد که متصل بولش بچکد یا لازمست بر او که از برای هر نماز وضو بسازد یا نه **جواب** احوط اینست که از برای هر نماز وضو بسازد هرچند نافله باشد و تعجیل نماید در مشغول شدن بنماز و همچنین لازمست که حفظ نماید خود را بمثل کیسه و بخوان که بول تجاوز از آن ننماید و اما تبدیل کیسه لازم نیست هرچند احوط است و در این وضو قصد رفع حدث نماید و اکتفاء بیک وضو خالی از قوة نیست بشرط آنکه باختیار بول نکند و نواقض دیگر بعمل نیاورد و برای سایر غایات مثل مس کتابت قرآن بهمین وضو اکتفا کند هرچند که خوب شد از این ناخوشی وضوء دیگر بسازد بلکه اگر حالت تخفیفی حاصل بشود که در آن وقت ریزش بول قطع شود در آن حالت وضوء دیگر بسازد و بهتر آنست که کیسه بقدر ساتر عورت نباشد و سلسل الریح والبطون نیز همین حکم دارد **سؤال** هرگاه از برای سلسل بول فی الجمله انقطاعی حاصل شود در زمانی لازمست در آن وقت نماز کند یا نه **جواب** بلی لازمست بجا آوردن نماز در آن وقت پس اگر اقل واجب نماز ممکن شود در حال انقطاع بیک نماز بکند بلکه احوط آن است که ترک مستحبات کند بلکه اکتفا کند بقصر در موضع تخییر بلکه اگر بتواند که خود را حفظ نماید از ریزش بول بسبب نشستن در نماز یا خوابیدن یا بایماء و اشاره برکوع و سجود اختیار آن نماید و بعد از آن احتیاطا نماز دیگر بکند با رکوع و سجود و این در پس اعلی الله مقامه فرموده که اقتصار کند در نماز در دو رکعت اول بحمد تنها بدون سوره و در دو رکعت دیگر بیک دفعه سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر و اگر باین قدر هم مهلت ندهد اقتصار کند به تسبیح مزبور در جمیع رکعات یکدفعه و اگر باین قدر هم مهلت ندهد اقتصار کند بکمتر از عدد و تسبیح مزبور بلکه گفته است که کافیست یک تسبیح در حال قیام و یک تسبیح در رکوع و یک تسبیح در سجود و اقتصار کند در هر دو تشهد بخواندن ذکر شهادتین و صلوات بر محمد و آل محمد و از بعضی احادیث

ظاهر میشود که شخصی که از او شکم روی داشته باشد و در اثنای نماز چیزی از او خارج شود که وضویش باطل شود نمازش باطل نمیشود بلکه وضو بگیرد و نماز را تمام کند از همانجا که قطع نموده و بعضی ملحق نموده اند سلسل بول را که هرجا که بول خارج شود وضو بسازد از همانجا تمام کند ولکن احوط آن است که اگر زمان تخفیف و انقطاع بول وسعت داشته باشد نماز را نیز اعاده کند و در حکم سلسل بول است مبطون و سلسل الریح و تفصیل آن را در رساله کبیره زینة العباد ذکر نموده ایم **سؤال** هرگاه یکی از مواضع وضو نجس باشد و شخص وضو بسازد و لکن نداند که تطهیر کرده و بعد وضو ساخت یا تطهیر نکرده و وضو ساخت وضویش صحیح است یا نه و قطرات آب وضو که باطراف لباس و غیره چکیده نجس است یا نه **جواب** اگر علم دارد که تطهیر شرعی عمل نیامده پس وضویش باطل و هرجا که علم دارد که رطوبت موضع وضو بآن رسیده لازمست که تطهیر نماید و اما اگر نمیداند و احتمال تطهیر بدهد و این شک نیز بعد از وضو عارض شود پس موضع نجس و هرچه رطوبت موضع بآن رسیده نیز او را نجس بداند عملا بالاستصحاب ولکن وضویش صحیح است چون شک بعد از فراغ است اعتبار ندارد والله العالم **سؤال** اگر شخص یقین بوضو و حدث هر دو داشته باشد و شک در تقدم و تاخر داشته باشد چه نماید **جواب** این شک اگر قبل از نماز است محدث است و باید وضو بسازد چنانچه در منظومه فرموده فان یکن یعلم کلا منهما مشتبها علیه ما تقدما فهو علی الاظهر مثل المحدث الا اذا عین وقت الحدث و اما اگر در اثنای عمل باشد مثل اینکه در اثنای نماز ظهر مثلا این شک را نماید قطع نماز نموده وضو ساخته عمل را از سر گیرد هرچند اتمام نماز و اعاده شاید بهتر باشد چنانچه در نظیر این مسئله میاید و قول سید اعلی الله مقامه که فرموده الا اذا عین وقت الحدث اشاره باینست که این حکم در مجهول التاریخ میباشد و در جائی که تاریخ حدث معلوم باشد و تاریخ تطهیر از حدث معلوم نباشد باصالة تاخر حکم بطهارت می نماید و این محل مناقشه است که احراز طهارت نمود بآن نمیتوان نمود و اطلاق خبر که در یقین بطهارت و حدث محدث میباشد با اطلاق فتاوی شامل معلوم التاریخ نیز میشود و هرگاه اطلاق خبر نبوده قاعده رجوع بضد حالت سابقه بود مثل توارد مطهر و منجس و اگر این شک بعد از نماز باشد عمل گذشته آن صحیحست و از برای نماز بعد وضو بسازد و در منظومه اشاره فرموده والشک فی الطهر اذا کان فصل مر وطهر عن محل بالعمل **سؤال** اگر یقین بحدث داشته باشد و شک در وضو و طهارت یا حدث ثانی

یا مطهر **جواب** بل محدث است سید فرموده وفی احتمال الطهر بعد مانع لا ینقط الفرض بل المانع پس لازمست طهارت اگر اینشک قبل از شروع بعمل مشروط بطهارت باشد واگر اینشک در اثنای عمل باشد پس باید قطع عمل نماید و وضو بسازد و عمل را از سر گیرد نظر بحدیثی که وارد شده لیکن چون دلالت حدیث محل تامل است احوط انست که این نماز را اتمام نماید و بعد اعاده ان نماید منظر اهر چند تمام عمل بدون حاجت باعاده قوی میباشد مثل شک بعد از فراغ بلی از برای عمل بعد وضو بسازد والله العالم **سؤال** اگر یقین بطهارت نماید و شک در حدث منظهرست یا نه **جواب** منطهرست و شیخ فرموده است وموفق طهارت فد شک فی محلها بمضومل انوقف واعتبار به شک مزبور نماید اینشک قبل از عمل باشد یا در اثنای عمل یا بعد فراغ چه بالنسبت باین عمل باشد که فراغت از ان حاصل شد یا نسبت بعمل غیر این عمل باشد بلکه بدون قصد احتیاط یا تجدید وضوی ثانی مشروع نیست **سؤال** در اثنای نماز شک در اشتباهای یا در تطهیر اعضا یا شرائط دیگر نماید چه نماید **جواب** اعاده نماید هر چند اعتبار شک مزبور خالی از قوة نیست زیرا که میتوان این شک را شک بعد از تجاوز محل قرار دهیم بالنسبت باعمال سابقه لکن تمام نماز و اعاده بی شبهه میباشد **سؤال** ظن بر ذلیک بعلم در وقوع ناقض و همچنین در نجاستی که از قراین قویه حاصل شود معتبرست یا نه **جواب** اعتبار ندارد بلی مضائقه از ترتب اثار ان نداریم اگر منجر بوسواس نشود والا ترک بهترست **سؤال** هرگاه شخص وضو بگیرد و مسح را فراموش نموده داخل نماز شود و در بین نماز بیادش امده و هنوز در محل وضو رطوبت باقیست کر بان رطوبت مسح نماید چنین وضوئی صحیح و نمازش نیز صحیح است یا نه **جواب** شکی در بطلان نماز نیست اما وضو پس اگر موالاة باقیست بهمان رطوبت بامنه مسح نماید والا وضویش نیز باطلست **سؤال** از ظرف ناب ابموضع وضو گرفتن جائز است یا نه **جواب** بلی جائز است **سؤال** اگر شخص یقین بدخول وقت نموده وضو بسازد بنیت واجب و بعد معلوم شود که وقت داخل نشده بود ایا با این وضو میتواند نماز بجا بیاورد یا نه **جواب** بلی ضرر ندارد **سؤال** اجیر خاص در وسعت وقت بدون اذن مستاجر میتواند وضو بسازد یا نه و همچنین در محل تقیه اگر بخلاف تقیه وضو بسازد وضویش صحیحست یا نه **جواب** اگر منافی حق مستاجر باشد وضویش صحیح است نیست و مثل اجیر خاص است کنیز و غلام که وضو بسازند بدون اذن مالک و همچنین اگر در محل تقیه بنحوی وضو ساخت که منافی تقیه نباشد ضرر ندارد والا ضرر دارد و همچنین وضوئی اجیری که اجیر خواص نباشد چون شرط صحت وضو

از است که منافی تقیه و حق غیر نباشد واما اجیر خواص و کنیز و بنده پس اقوی اشتراط اذن است مگر انکه اذن شاهد حال حاصل باشد که از افعال مولی و مستاجر قطع نماید براضی بودن ایشان در وضو یا غسل یا تیمم یا نخوان **سؤال** اگر شخص در اثنای وضو مرتد شود و در اثنای وضو نیز مسلمان شود وضوی او صحیح است یا نه **جواب** وضوی او صحیحست چونکه توبه مرتد ملی بلکه فطری نیز قبولست نسبت بطهارت و نجاست ولکن صحت وضو مشروط به باقی بودن رطوبت و موالات و رطوبت باقیست نیز بنحوی مثل عرف و نخوان بالت شود پس جائز است بان مسح نماید هر چند احتیاط اولی است واما اگر اعضای سابقه بالمره خشک شود و بعد از خشک شدن مسلمان شود و وضو را اتمام نماید وضویش صحیح نیست و همچنین وضویش باطلست اگر در اثنای وضوء مسلمان نشود تا انکه وضو را اتمام نماید **سؤال** اگر کسی چیزی در وضو یا غسل یا تیمم بر خود لازم نمود بنذر و نحو ان مثل انکه نذر کند که رو بقبله وضو بسازد اگر عمدا ترک کند وضویش صحیح است یا نه **جواب** وضویش صحیحست و لکن گناه کار است و کفاره باید بدهد بلکه اگر وضو را بکیفیت خاصه نذر نموده که برای عبادات معینه مشخصه مثل نماز ظهر یا عصر بجا اورد و عمدا خلاف ان نموده بخلاف نذر وضو ساخته در ان عبادت داخل شده ان عبادات نیز صحیحست هر چند گناه کار است و باید توبه کند و کفاره نذر بدهد و اگر سهوا خلاف نذر نموده یا انکه اضطرار امر بکیفیت گناه ندارد و وضویش صحیحست و کفاره هم ندارد **سؤال** عدول از وضوی ترتیبی بارتماسی یا بعکس در اثنای وضو جائز است یا نه **جواب** عدول در هر دو صورت جائز است خواه قبل از شروع خواه بعد از شروع باشد و حاجت به تجدید نیت نیست **سؤال** عدول از وضوی مستحب بواجب جائز است یا نه **جواب** عدول از واجب بمندوب و عکس ان جائز است پس عدول مطلقا جائز است چه هر دو واجب باشد چه هر دو مستحب و چه مختلف **سؤال** عدول از وضوئی که بنذر لازم شده باشد جائز نیست بوضوی دیگر که بنذر دوشنبه ان لازم شده باشد جائز نیست و در سؤال سابقه صورت عدول بوده نه عدول حقیقت چون مقصود قدر مشترک بوده مثل وضوی ارتماسی و ترتیبی و اگر در صورت جائز نبودن عدول عدول نماید وضو باطلست و از هیچکدام محسوب نیست **سؤال** در اجزاء و شرائط وضو مظنه کفایت میکند یا نه **جواب** مظنه در اجزاء و شرائط وضو حکم شک است و اعتبار بان نیست و اینجه معتبرست یقین است پس اگر در اثنای شستن دست یا مسح مظنه

یشتن رو غمایدا عبار ندارد پس باید برگردد و بشوید چنانچه اگر مظنه نماید بشستن روی
یا شک داشته باشد بطریق اولی باید برگردد و بشوید و بملاحظه ترتیب وضو را تمام نماید
سؤال اگر شخص نتواند تمیز واجبات و مستحبات داخلیه و خارجیه بدهد در وضوء
تیمم و غسل چنانچه در حق اغلب عوام چنین است نیت را چه طور نماید جواب نیت
را بقصد واقع نماید باین نحو که بگوید مثلاً وضو میسازم قربة الی الله دیگر متعرض
وضوی کامل که مشتمل بر واجبات و مستحبات است نشود و اگر قصد وضوی کامل نماید
و در اثنای وضو پشیمان شود یا انکه فراموش نماید و یا انکه نتوانست وضوی کامل
بجا اورد وضوی ناقص که بی مستحبات است بجای اورد ضرر ندارد سؤال اگر وضوء
بگیرد بقصد تجدید و بعد معلوم شد که وضو نداشته ایا باین وضو میتواند نماز بجا
اورد یا نه جواب بلی وضویش صحیح و رافع حدث است بلکه اگر اعتقاد باین داشت که واجب
است یا حایض و وضو گرفت و بعد معلوم شد که جنب و حایض نیست اقوی است که باین
وضو میتواند که نماز بجا اورد چنانچه اشاره باین شده است سؤال هرگاه وقت تنگ باشد یا انکه
مسافر خوف از رفتن قافله داشته باشد جایز است مسح بر جوارب و یا چکمه و نتوان نماید که اگر
جوارب را باز نماید وقت میگذرد و یا انکه از قافله باز میماند و بر فرض جواز ایا تخفیف و کم
نمودن چیزهائی که بر روی جوارب بسته لازمست یا نه جواب در موارد مسئول اقوی جواز
مسح بر چکمه و جوارب میباشد و تخفیف چیزهائی که بر روی جوارب بسته است لازم نیست نظیر چیزی
چنانچه میشاید و همچنین باین جهت میتوان مسح بر جوراب و عمامه و یا کلاه که بر سر است نماید
چند تیمم نمودن یا وضو ساختن یا مسح بر عمامه و کلاه و سایر موارد مرقومه با امکان تطهیر است
سؤال در وضوی اضطراری مثل وضوی مذکور در سؤال سابق و وضوی جبیره
و تقیه نیت رفع حدث توان نمود یا نه جواب اقوی وضوی اضطراری غیر مستحاضه
و مسلوس و مبطون نیت رفع حدث میتوان نمود چرا وضوی اضطراری از جبیره و تقیه مثل
تیمم نیست که بعد از رفع ضرورت باطل شود پس بعد از رفع تقیه و نحو آن دوباره وضو
ساختن لازم نیست و اگر بخواهد احتیاط نماید پس وضو را بشکند و وضوی دیگر بسازد
سؤال در وضوء روی و دست را اگر بچند کف اب بشوید باین نحو که بمواضعی که اب نرسیده
اب دیگر از کف دست بریزد جایز است یا نه و در وضوی ارتماسی ارتماس کل اعضای وضو یا بعض
از مواضع عضوی جایز است یا نه جواب جایز است که ده کف اب بعضو واحد بریزد و هم

موضع از موضعی بکفی از اب بشوید و جایز است که از برای هر عضو اقتصار بیک کف اب نماید
اگر اب یک کف واحد کافی باشد بلی اسراف در اب وضو خوب نیست و بقدریکه صدق کند که
شسته است اقتصار کند و ارتماس در همه اعضا جایز است و در کشف الغطاء فرموده ولو غسل
بالرمس قاصداً له بالادخال او الاخراج او المکث مع القول به او التلفیق من تلک الاحوال و بعضها
لزمه قصد الابتداء بالاعلی کما یؤذن به وضوء المطرود تمامیة القال بانه لا یحصل الترتیب بغیر النیة فما عدی
الاجزاء و الاخراج و یعتبر ذلک فی الغسلة الثانیة علی الاقوی الی ان قال فلو غسل الوضوء
دفعة من غیر نیة تقدیم الاعلی بطل انتهی و بعضی نیز فرق گذارده اند در خصوص جواز مسح
بوضوء ارتماس میان قصد وضو در حال رمس و بعد از رمس و در حال الاخراج در دو صورت
اول مسح جایز نیست و در صورت ثالثه جایز است و اشتراط ترتیب الاعلی فالاعلی در
وضوی ارتماس قصد و غیر قصد هر دو محل تامل است چنانچه در عدم جواز مسح بان مطلقا
یا مسح بان در حال قصد وضو بخروج ایضا تامل است خصوص اگر قصد وضو بمکث ید
در خود اب باشد پس اولی اینست که در وضوی ارتماس قصد وضو را بخروج ید از اب
نماید الا انکه از مرفق تا زند قصد ارتماس کند و از زند تا اخر اصابع را بغیر ارتماس بشوید
تا انکه توهم مسح باب جدید نشود و اگر تمام عضو را ارتماس نموده دوباره بجهت یا
بی یقین دو کف دست را بهم بمالد که ان قطرات بعد از ارتماس از اب وضو حساب
شود و باین مسح نماید و توهم مسح باب جدید را باین دو دفعه دست مالیدن بجهت زیاد
بی یقین رفع نماید سؤال اگر در وضو مراعاة الاعلی فالاعلی را نموده باین نحو که بعض
دست و رو را باین نحو بشوید که بعضی از مواضع دست را از رستنگاه موی و از مرفق
تا وسط بشوید و تا اخر ان بعض بشوید پس بهمین طور باقی مواضع روی و دست را بر غایت
الاعلی فالاعلی بشوید و بعضی از مواضع را بر غایت مذکوره تا وسط بشوید پس از ان
سافل الاعلی موضع علی را اگر نشسته بود تا اخر بشوید جایز است یا نه جواب بلی جایز است
بجهت انکه ملاحظه الاعلی فالاعلی در خطی میباشد که مسامت وهمیه سمت خط اعلی باشد
چه انکه دفعه واحده بشوید تا اخر سمت سافل یا انکه قطعه بقطعه بشوید با ملاحظه الاعلی
فالاعلی سؤال اگر کسی در وضو بقاعده متعارف یقین در وضو نکند و اب بریزد
که تا یقین حاصل بشود ایا زیادتی اب از جهت مسح ضرر دارد یا نه جواب ان اب زاید و
متعارف را از اب وضو نماید محسوب نماید بمالیدن و تحصیل زیادتی یقین بان مسح نماید ضرر

ندارد **سؤال** هرگاه محل وضو نجس بود و شخص میداند که تطهیر کرده ولیکن نمیداند
که پیش از وضو تطهیر کرده تا وضویش صحیح باشد یا بعد از وضو تطهیر کرده است چه حکم دارد **جواب** وضویش صحیح و بدنش نیز طاهر است **سؤال** حقیقت وضو و طریقه انرا
بیان فرمایند **جواب** وضو دو شستن و دو مسح کردن است که مراد از شستن روی و دستها
و مسح سر و پاها میباشد و طریقه اش اینست که مقارن نیت اول رو را بشوید از رستنگاه
موی پیشانی تا اخر زنخ در طول و در عرض انچه را فرا گیرد انگشت مهین و میانین با انگشت ابهام
از مردم بعد از ان دست راست را بشوید از مرفق تا سر انگشتان بعد از ان دست چپ را بشوید
بنحو مذکور و اگر مانعی از وصول اب داشته باشد مثل انگشتر و غیر ان انرا حرکت دهد و باید
در شستن رو و دست ابتدا از اعلی نماید و مراعات الاعلی فالاعلی را از دست ندهد بعد
از ان مسح مقدم سر نماید بقدر مسمی برطوبت باطن دست از اب وضو نه از خارج بباطن کف
دست یا باطن انگشتان در حال اختیار و بعد از ان مسح هر دو پا را نماید از سر انگشتان تا قبه
قدمین و احوط مسح کردن تا کردن پا در طول است و در عرض مسمی کافیست و اگر ابتداء مسح از
انگشت کوچک پا نماید باید بنحوی نماید که خط مسح از پشت پا نگذرد و مسح پا از پی نیست
باین معنی که اول پای راست را مسح کند بعد از ان پای چپ را بلکه عکس این نیز جایز است هر
چند احوط ملاحظه ترتیب است و در مسح پا نیز و همچنین لازم نیست مسح سر بدست راست
و مسح پای راست بدست راست و مسح پای چپ بدست چپ و لکن احتیاط خوبست و اگر خواهد
هر دو پا را با یک دفعه مسح نماید و زن در حکم مرد میباشد والله العالم **سؤال** الماء المأذون
للوضوء والغسل باذن الصریح او الفحوی و شاهد الحال المختص بواجبات الوضوء مثلا ام تشمل
المستحبات منه ایضا کالمضمضة والاستنشاق وغیرهما بل استعماله زیادة علی المعتاد
زیادة فی غسل الوضوء مثلا جائز ام لا **جواب** هو علی قبضة الاذن اطلاقا و تعمیما و تقییدا
ومع الاهمال ینصرف الاذن الی المتعارف والمتعارف دخول المستحبات المزبورة والله العالم
سؤال یجوز التداخل فی الوضوء الواجب والمستحب ام لا **جواب** الوضوء عمل واحد
تداخله من حیث اسبابه من البول والغائط جائز و من حیث الغایات الواجبة او المستحبة ایضا
جائز **سؤال** لو کان عضو من اعضاء الوضوء نجسا و مضی علیه ایام ثم شک فی تطهیرها حکم
وکیف حکم الاعمال السابقة **جواب** اما الاعمال السابقة فصحیحة و لکن ینبغی بل یجب تطهیر العضو عند الله
واما الاعمال **سؤال** وضوء التهیؤ هل هو عبارة عما اتی به قبل الوقت بلا فاصلة بقصد الدخول

فی الصلوة بعینه وما اتی به قبل الوقت مع الفصل الیسیر او الکثیر بهذا القصد ثم انه
هل یجوز الدخول فی الصلوة بهذا الوضوء ام لا او یجوز فی الاول دون الثانی ثم
لو توضأ قبل الوقت بزعم انه لا یوجد الماء فی الوقت وان الهوا بارد لا یقدر علی
الوضوء او انه کان فی السفر و یرید ان یتیمم الصلوة بمجرد النزول مع الرفقة فهل هذه
الاقسام داخلة فی التهیؤ ویجوز به الدخول فی الصلوة الواجبة ام لا **جواب**
المراد بوضوء التهیؤ الوضوء قبل الوقت بل یعبر علی الاقوی کما ان الاقوی مشروعیته
لقوله علیه السلام ما وقر الصلوة من اخر الوضوء حتی یدخل الوقت فالمیزان فی النقید
ما یحصل به التوقیر والاولی فی الموارد المشکوکة فی الاندراج فی التوقیر ان یتوضأ
بقصد الکون علی الطهارة ولا باس بالصلوة به وکل وضوء مستحب کوضوء الحائض ولتیا
ونحوهما مما یرفع الحدث **سؤال** وضوء مستحب را بیان فرمایند **جواب** بدانکه وضو
مستحب بسیار است اول وضو بجهت بودن بر طهارت که دائم الوضوء باشد که باعث طول عمر
میشود بلکه منقولست از حضرت رسول صلی الله علیه واله که خداوند عالم فرموده که هر که محدث
شود و وضو نگیرد بر خود جفا کرده است و هر که وضو بگیرد و دو رکعت نماز نکند بر خود جفا کرده
است و هر که محدث شود و وضو بگیرد و دو رکعت نماز کند و بخواند مرا و اجابت نکنم در
چیزی که سؤال کرده از امر دین و دنیای خود پس بتحقیق که من پروردگار او هستم بر او جفا
کردم و من هرگز خداوند جفاکار نیستم بلکه منقولست که اگر قادر باشید که در شب و روز همیشه
با طهارت باشید این عمل را بکنید بدرستیکه اگر با طهارت بمیرد گویا شهید مرده است
دوم وضو بجهت سجده تلاوت قران سوم وضو بجهت جمیع اعمال حج غیر طواف واجب
نماز ان که وضو برای این دو واجب است چهارم وضو بجهت ذاتی که پیش از طلوع فجر مستحب
است کفتن ان پنجم وضو بجهت سجده شکر ششم وضو گرفتن پیش از وقت بجهت انکه مهیا
شود که نماز را در وقت بخواند و نیت برای خصوص اول وقت شرط نیست هفتم وضو بجهت نماز
میت هشتم وضو بجهت کفن پوشیدن میت برای کسی که میت را غسل داده باشد و هنوز
غسل نکرده باشد نهم صلوات وضو بجهت داخل کردن میت را در قبر دهم وضو بجهت
خواندن قران یازدهم وضو بجهت حمل قران دوازدهم وضو بجهت تعقیب نماز سیزدهم وضو
بجهت زیارات ائمه علیهم السلام چهاردهم وضو بجهت دخول در روضات ائمه علیهم السلام هر چند
قصد زیارت نداشته باشد پانزدهم وضو بجهت زیارت اهل قبور شانزدهم وضو بجهت دخول زن حائض

هفدهم وضوء بجهت مسافر بجهت دخول خانه خود نزد عیال خود هیجدهم وضوء بجهت کتابت قرآن نوزدهم
وضوء بجهت خواستن حوائج پیش از آنکه پی حاجت برود و وضو بسازد بعد مشغول حاجت خواستن
بشود هر چند از خداوند باشد و در حدیث است که امیرالمؤمنین روحی له الفداء فرمودند با
ذوی همه وقت نازل شود بتو امر عظیم در دین یا دنیا پس وضو بساز و دو دست خود را بلند کن
و بگو یا الله هفت مرتبه که حاجت تو بر آورده است بیستم وضوء بجهت مس نمودن سگ
مصافحه نمودن مجوسی بیست و یکم وضوء بجهت جاری شدن خون بسبب خلال کردن دندان
بشرط اینکه باعث تنفر طبع شود بلکه اگر باعث تنفر طبع نشود هم باز مستحب است بیست و دوم وضوء
بجهت فراموش کردن استنجا پیش از وضو که در این وقت بلکه در هر وقت که وضو را مقدم
بدارد بر استنجا خواه عمدا خواه سهوا و خواه جهلا مستحب است اعاده وضو نماید و بعضی
اعاده وضو را بعد از استنجا واجب دانسته‌اند و آن ضعیفست هر چند اعاده وضو احوط
و باین جهت حکم باستحباب شده بیست و سوم وضوء بجهت قی کردن خواه تنفری در آن قی
کردن باشد یا که اعاده وضو مستحب است بیست و چهارم وضوء بجهت خون دماغ خواه بی تنفر
یا با تنفر باشد بیست و پنجم وضوء بجهت دروغ گفتن خصوصا دروغ بر خدا و رسول
و ائمه علیهم السلام بیست و ششم وضوء بجهت ظلم کردن بیست و هفتم وضوء بسبب
بوسیدن زن بشهوت بیست و هشتم وضوء بجهت دست نمودن بفرج زن بشهوت بیست و نهم
وضوء بجهت دست نمودن بباطن دبر خود سی‌ام وضوء بجهت خروج مذی که از روی
شهوت باشد سی و یکم وضوء بجهت خواندن شعر باطل مثل هجو و بخوان بلکه بجهت
خواندن زیاده بر چهار بیت از شعر باطل و شعر باطل مثل هجو و مذمت کسی که مستحق مذمت
نباشد و همچنین مدح نمودن کسی که مستحق مدح نباشد و یا آنکه دروغ باشد و قصد
مبالغه نباشد و یا آنکه مشتمل بر غیبت و تحریص مردم بامر حرام باشد و یا آنکه لغو و
هرزه باشد سی و دوم وضوء محتلم بجهت جماع پیش از غسل سی و سوم وضوء بجهت
خواب که خوابیدن با وضو بجهت عبادت حساب میشود و کسی که با وضو بخوابد در
شب گویا مثل این باشد که احیا کرده باشد از شب را سی و چهارم وضوء بجهت خوردن
و آشامیدن جنب و حائض پیش از غسل سی و پنجم وضوء بجهت جماع کردن از برای کسی که
غسل میت داده باشد سی و ششم وضوء بجهت ذکر کردن حایض در جای نماز خود بقدر
زمان نماز چنانچه بیاید ان شاء الله تعالی سی و هفتم وضوء بجهت جماع زن حامله بجهت

انکه فرزندی که متولد شود بخیل و بی فهم نباشد سی و هشتم وضوء بجهت خندیدن
در نمازی که مشتمل باشد بر رکوع و سجود سی و نهم وضوء بجهت غیبت کردن برادر مؤمن
چهلم وضوء بجهت اغسال مستحبه که مستحب است وضو بسازد خواه پیش از غسل باشد خواه
بعد از آن چهل و یکم وضوء بجهت جز خوردن پیش از آن و بعد از آن چهل و دوم وضوء بجهت
غضب کردن که مستحب است بعد از آن وضو بسازد چهل و سوم وضوء بجهت ترک اسم خدا
در وضوی اول چهل و چهارم وضوء بجهت داخل شدن عروس بر داماد که برای هر دو مستحب
است که با وضو باشند چهل و پنجم وضوء بجهت عود بجماع بعد از جماع اول چهل و ششم
وضوء بجهت رفع عذر از وضوی اضطراری مثل وضوی جبیره و تقیه که بعد از رفع عذر
اعاده وضو مستحب است چهل و هفتم وضوء بجهت تجدید خواه قطع بصحت وضوء اول داشته باشد
یا نه و خواه بوضوء اول نماز کرده باشد یا نه و خواه مفاصله بین وضوئین شده باشد یا نه چهل و
هشتم وضوء احتیاطی هر گاه بعد از فراغ از وضو شک نماید که در وضوی او خللی واقع شده
یا نه چهل و نهم وضوی قاضی بجهت مجلس قضاء بلکه در مطلق مجالس خوب چون مجلس ذکر
و علم و مجلس تعزیه پنجاهم وضوی جنب که بخواهد غسل دهد میت را که مستحب است که
شخص جنب اگر بخواهد غسل دهد میت را باید وضو بسازد و بعد میت را غسل دهد
پنجاه و یکم وضوی شخصی که بخواهد جماع کند با کنیزی بعد از آنکه جماع کرده بود با کنیز
دیگر و غسل نکرده بود که قبل از جماع دوم مستحب است که غسل نماید پنجاه و دوم وضوء بجهت دیدن
بلل مشتبه در مخرج بول بعد از استبراء پنجاه و سوم وضوء بجهت هیکل کردن قرآن و امثال
آن بخود پنجاه و چهارم وضوء بجهت مس کتابت قرآن زمانی که واجب نشود مس کتابت و الا
واجب میشود **سؤال** موارد دیگر در کتب علماء دیده میشود خصوص از عامه که در آن
موارد وضو باید گرفت چون تسامح در ادله سنن جائز است در این موارد ترک وضو نمائیم
یا وضو بگیریم پس مواردی که ترک وضو بهتر است بیان فرمایید **جواب** موارد این
بسیار است مثل وضو بجهت خوردن چیزی که سوخته باشد و مثل خوردن گوشت شتر
و مثل خوردن شیر و مثل دست کردن مطلق کافر و بجهت تراشیدن مو یا کندن مو و
همچنین بریدن آن و بجهت گرفتن ناخن و گرفتن شارب و بجهت کشتن کیک و شپش
و مکر و بجهت قرا فرشکم و بجهت دست کردن موی زن یا بدن آن و بجهت خارج شدن
حولت و آب دهن و آب بینی و بجهت خواندن شعر اگر چه بجو باشد یا آنکه کمتر از چهار

بلذ باشد

نیت باشد یا انکه زیاد نباشد و بجهة امالة هر چیزی که خارج شود از دبر و قبل و بجهة
و باز کردن سوراخ ذکر و مس نمودن باطراف ان که در اکثر این موارد ترک وضو بهتر است
سؤال چنانچه وضوی مستحب را بیان فرمودند رجاء انکه مستحبات متعلقه بوضو را
نیز بیان فرمایند **جواب** اما مستحبات وضو بسیار است اول گذاشتن ظرفی که اب ان
وضو میسازد بر جانب راست اگر ظرف سر گشاده باشد که از کف بتوان اب از ان برداشت
پس استحباب در ظرف سر تنگ چون ابریق سر تنگ و نحو ان ثابت نیست بلکه مستحب است
که ظرف سر تنگ را در جانب چپ بگذارد چنانچه ظرف سر گشاده را هرگاه در پیش رو
بگذارند و بدست راست از ان وضو بگیرند بد نیست چنانچه در حدیث است و شرط نیست
در این مستحب که وضو گیرنده معتاد بکار کردن از دست راست باشد و یا انکه دست راست
شل باشد دوم شستن دو دست را تا بند ان پیش از انکه داخل نماید در ظرف سر گشاده
سوم شستن دست برای بول و خواب یک مرتبه و برای غائط دو مرتبه و هرگاه جمع شوند
اینها جائز است تداخل باین معنی که کفایت میکند شستن دو دفعه و بعضی گفته اند اگر
ظرف سر تنگ و یا انکه از اب کر و چشمه و جاری و نحو ان وضو بسازد شستن دست نیست
و نیز گفته اند که شستن دست برای شکستن وضو از غیر بول و غائط و نوم استحباب ندارد
و لکن خوب است که شستن دست مستحب است مطلقا حتی در وضوی تجدیدی و حتی در نواقض مثل جنون و بادی که شکننده وضوء است حتی در صورتی که بداند که دستش
پاک است و الوده بنجاست نیست و توهم نجاست در ان نمیرود بلکه جائز است که در این شستن
قصد قربت نماید چهارم نشستن رو بقبله در حال وضو پنجم گفتن بسم الله که در حدیث
است که اگر بسم الله بگوید همه بدن او پاک میشود و اگر بسم الله نگوید همان موضع وضو
پاک میشود و اگر در ابتدای وضو گفتن بسم الله را فراموش کند در اثنای ان بگوید ششم
دعا خواندن بعد از حاضر نمودن اب وضو و ان دعا اینست الحمد لله الذی جعل الماء
طهورا و لم یجعله نجسا هفتم خواندن بسم الله و بالله اللهم اجعلنی من التوابین و اجعلنی
من المتطهرین را پیش از رسانیدن دست باب بلکه همین دعا کافی از گفتن بسم الله نیز میباشد
هشتم گرفتن اب بدست راست و مسح کردن بدست راست حتی انکه در شستن دست راست
اب را از دست راست بگیرد و بدست چپ بریزد و دست راست را بشوید بلی مسح کردن پای
چپ بدست چپ بهتر است نهم ریختن اب بموضع وضو نه فرو بردن ان در اب دهم مضمضه

نمودن و ان ریختن اب است در دهن و حرکت دادن که بجمیع اطراف دهن برسد و ترک مبالغه
در حرکت نماید در روزه یازدهم انکه مضمضه را سه دفعه نماید دوازدهم انکه سه مضمضه
را از سه کف اب نماید و اگر چنانچه هر سه را با یک کف بنماید ضرر ندارد و مستحب عمل امده است
سیزدهم انکه انگشت ابهام و شهادت را در دهن بگرداند و مبالغه نماید چهاردهم انکه مضمضه را بریزد
و نخورد پانزدهم استنشاق و ان اب را از دماغ بالا کشیدن است و مبالغه نماید تا انکه اب بجمیع
خیشوم برسد در غیر روزه شانزدهم انکه سه مرتبه استنشاق نماید هفدهم انکه به سه کف استنشاق
نماید نه بیک کف هر چند بیک کف نیز ضرر ندارد چنانچه در مضمضه گذشت هیجدهم داخل کردن
الکثف
سوراخ بینی از جهة ازالة چرک و کثافت درون بینی نوزدهم اخراج نمودن اب بینی را بنفس خود
بعد از استنشاق که اگر اب خود خارج شود این مستحب بعمل نیامده است بیستم انکه استنشاق
بعد از تمامیت مضمضه باشد نه بطور مداخله که یک دفعه استنشاق نماید و مضمضه نماید یک
دفعه و بعد از ان استنشاق نماید بیت یکم ابتدا بمضمضه نماید نه باستنشاق هر چند
عکسش نیز جائز است بیست و دوم انکه هر یک از دست چپ و راست را دو دفعه بشوید که یک
دفعه تمام را بقصد وجوب بشوید و بعد دفعه دیگر بقصد استحباب و تا شستن
اول تمام نشود شستن ثانی که مستحب است بعمل نمی اید و قدر ابی که در اثنای شستن
اول بموضع برسد از غسله اول محسوب است هر چند او بقصد استحباب ریخته باشد و
بموضع
غسل مسح برطوبت غسله ثانیه حتی در دست چپ از اب وضو محسوب است و مسح باب
جدید نخواهد بود بلی اگر دفعه ثالث بشوید مسح باب تازه خواهد بود و این شستن
نیز حرام و بدعت است اگر بقصد مطلوبیت بجا اورد و دانستی که استحباب مذکور ثابت
است حتی در دست چپ و مسح باب جدید نخواهد بود هر چند بعضی از علما منکر استحباب
غسله ثانیه شده اند و بنا بر قول ایشان مسح باب جدید خواهد بود و اگر نخواهد احتیاط
نماید دو باره دست بمالد از برای تحصیل زیادتی یقین تا انکه اب وضو محسوب شود نه
انکه ترک این مستحب نماید این استحباب در مسح ثابت نیست بلکه تکرار در مسح با قصد مطلوبیت
بدعت و حرام است و هرگاه بقصد احتیاط تکرار در مسح نماید بجهة حصول یقین پس ضرر
ندارد مثل تکرار شستن در وضو سه دفعه چهار دفعه بیست و سوم مسح سر و پا را از بالا
به پائین بکشد نه از پائین ببالا بیست و چهارم انکه مسح سر کمتر از سه انگشت نباشد در
عرض و طول در موضع مسح که ربع مقدم سر باشد بیست و پنجم انکه مسح هر دو پا را بجمیع کف

نماید بیست و ششم آنکه نیت شستن رو و دستها نه تنها باشد نه بدست چپ بهر دو بلکه هفتم آنکه نیت وضو را بدل کند بدون ضم لسان بنیت و هشتم آنکه در جمیع افعال وضو حضور قلب داشته باشد بنحوی که آثار خوف از او ظاهر باشد چنانچه از حضرت سید سجاد منقولست که آن بزرگوار رنگ مبارکش در وقت وضو تغییر مییافت بنیت و نهم آنکه در حال وضو مشغول بذکر خدا و صلوة بر رسول خدا و ائمه علیهم السلم باشد چنانچه بعضی از علما ذکر کرده اند سی ام آنکه زن در شستن دست ابتدا بشکم مرفق نماید و مرد ابتدا به پشت مرفق نمایند و بعضی گفته اند که مرد در شستن اول ابتدا به پشت مرفق نماید و در شستن دوم ابتدا بشکم مرفق نماید و زن بعکس این و علمای این بدیهیت سی و یکم آنکه آب را در وقت شستن از بالا بریزد زیرا که اینچه لازمست شستن از بالا است نه ریختن آب از بالا بلکه ریختن آب از بالا مستحب است سی و دوم آنکه چشم را در حال وضو باز نماید سی و سوم آنکه آب وضو را در درون چشم برساند که تا آتش جهنم را نه بیند سی و چهارم آنکه آب وضو را یک مد آب غسل را یکصاع قرار دهد نه زیاده نه کم و صاع چهار مد میباشد و مد چنانچه مجلسی اول علامه مقامه در حدیقه الیقین ضبط نموده است عبارتست از یکصد و پنجاه و سه مثقال و نیم و ربع مثقال صیرفی و بعضی آب استنجاء را نیز از مد حساب کرده اند و آن مشکلست خصوصا در استنجای غائط بلی مضایقه از داخل استنجاء بول نمیباشد سی و پنجم خواندن سوره انا انزلناه که در حدیث است کسی که بخواند سوره انا انزلناه را در وضو خارج میشود از گناه مانند روزی که از مادر متولد شده است و بعضی گفته اند از علما سوره قدر را سه مرتبه در اول و وسط و آخر بخواند و از بعضی ظاهر میشود سه مرتبه بعد از فارغ شدن مستحب است تا آنکه او را از ذاکرین بخوانند بنویسند سی و ششم آنکه از برای زن مستحب است که در حال وضو بی مقنعه باشد و مقنعه را بکیرد خصوص در وضوء نماز صبح و مغرب که بی معجر باشد تا مسح را بطور خوب بجا آورد و هاجت با آنکه دست در زیر مقنعه برد و مسح در زیر مقنعه نماید نباشد سی و هفتم دست مالیدن در جائی که موقوف نباشد وصول آب بمالیدن دست سی و هشتم رسانیدن آب را بزیر چیزی که آب بزیر آن میرسد مثل انگشتر فراخ و بخوان بجهة زیادتی یقین سی و نهم آنکه اگر خواهد پای خودش را بشوید بهتر است که پیشتر از وضو بشوید و اگر فراموش کند تا اندک زمانی صبر کند که از مسح بکذرد تا آنکه شبیه بعامه نشود چهلم خواندن آیة الکرسی بعد از فارغ شدن از وضو تا آنکه ثواب عبادت چهل ساله بر او داده شود و چهل

خود بر برای او و ترویج شود چهل و یکم آنکه بعد از تمام وضو بکیرد بکوید سبحانک اللهم و بحمدک اشهد ان لا اله الا انت استغفرک و اتوب الیک و اشهد ان محمدا صلی الله علیه و آله عبدک و رسولک و اشهد ان علیا ولیک و خلیفتک بعد نبیک علی خلقک و ان اولیاءه اولیائک و ذریته و ان اولاده خلفائک و اوصیائه اوصیائک و در حدیث است که رسول خدا فرمود که هر که وضو کرفت و شست روی خود را میریزد گناهان او و هر گاه مسح نماید دو پای خود را یا بشوید بجهة تقیه ریخته میشود گناهان دو پای او و اگر در اول وضو بکوید بسم الله الرحمن الرحیم پاک میشود همه اعضای او و هر گاه بخواند در آخر وضو یا غسل جنابت دعای مذکور را میریزد گناهان چنانکه برگ از درخت میریزد و خلق میکند خداوند بعد هر قطره از قطرات وضو یا غسل ملکی را که تسبیح کند خدا را و تقدیس و تهلیل و تمجید و تکبیر او کند و صلوة بر محمد و آل او فرستد و ثواب آن برای آن وضو گیرنده باشد پس خداوند متعال امر نماید بنوشتن وضو و غسل در ورق پس مهر زده میشود بمهر پروردگار پس از آن بالا برده میشود و نهاده میشود در زیر عرش پروردگار در مکانی که نمیرسد باو دست دزدها و ضرر گرفتها و نمیتوانند دست کنند او را دشمنان تا آنکه باو رد شود چهل و دوم هر گاه در حال مسح بخشکد رطوبت دست مقدم بدارد اخذ رطوبت ریش و مژه و ابرو را بر اخذ رطوبت از جای دیگر و لکن اینچه در حدیث وارد است اینست فان لم یکن بقی فی یدک من بدواة وضوئک شیء فخذ ما بقی منه فی لحیتک و امسح به راسک و رجلیک و ان لم یکن لک لحیة فخذ من حاجبیک و اشفار عینیک و بعضی از فقهاء ما احتیاط فرموده اند در لحیه که از لحیه پایین برندارد و از مجاز از ذقن برندارد و اگر اینجا هم تعمیم ندارد لحیه تا چهار انگشت بردارد و از زیاده برندارد و ظاهر از حدیث زیاده بر این را نیز شاملست چهل و سوم آنکه آب را متفرق سازد در وقت ریختن بر رو و دست که منتشر شود و یکجا نریزد چهل و چهارم آنکه در رو و منکر در هوای سرد خواب آلوده باشد آب را بروی نزند بقوت و لکن استحباب بعمل ثابت نیست بلکه کراهت او ثابت است چهل و پنجم مسواک کردن قبل از وضو و مستحب است مضمضه کردن بعد از مسواک و ظاهر اکتفا باشد مضمضه وضو از برای مضمضه مسواک بلی اگر فراموش کرد مسواک کرد قبل از وضو را مسواک کردن کند بعد از وضو سه مرتبه بعد از مسواک مضمضه نماید چهل و ششم شستن رطوبتی که خارج شده باشد از حدث چهل و هفتم پاک نمودن محل وضو را از

از جمله وکالت پیش از وضو جمیل و هشتم آنکه افعال وضو را پیهم بجا بیاورد و فاصله نکند در ما بین
افعال وضو چهل و نهم خواندن دعا در نزد افعال وضوء باین نحو که در وقت مضمضه بگوید
اللهم لقنی حجتی یوم القاک واطلق لسانی بذکرک وشکرک و هنگام استنشاق بگوید اللهم
لا تحرم علی ریح الجنة واجعلنی ممن یشم ریحها وروحها وریحانها وطیبها و در وقت شستن روی
بگوید اللهم بیض وجهی یوم تسود فیه الوجوه ولا تسود وجهی یوم تبیض فیه الوجوه و در وقت
شستن دست راست بگوید اللهم اعطنی کتابی بیمینی والخلد فی الجنان بیساری وحاسبنی
حسابا یسیرا و در شستن دست چپ بگوید اللهم لا تعطنی کتابی بشمالی ولا تجعلها مغلولة
الی عنقی واعوذ بک یا رب من مقطعات النیران و در مسح سر بگوید اللهم غشنی برحمتک و
برکاتک وعفوک و در مسح پا بگوید اللهم ثبت قدمی علی الصراط یوم تزل فیه الاقدام
واجعل سعیی فیما یرضیک عنی یا ذا الجلال والاکرام واگر در وقت مسح هر دو پا این دعا بخواند
بهتر است وچون از دعا فارغ شود بگوید الحمد لله رب العالمین و بهتر است که بگوید اشهد
ان لا اله الا الله اللهم اجعلنی من المتطهرین والحمد لله رب العالمین اللهم انی اسالک
تمام الوضوء وتمام الصلوة وتمام رضوانک والجنة که در حدیث است که حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام وضو ساختند واین دعاها را خواندند پس نظر کردند به محمد
حنفیه فرمودند ای محمد هر که وضو بسازد مثل وضوء من وبگوید مثل گفتن من حق تعالی
بیافریند از هر قطره فرشته‌ای که تقدیس و تسبیح و تکبیر الهی کنند تا روز قیامت و ثواب آنرا
بجهت آن بنده قرار دهند **سؤال** مکروهات وضو را نیز بیان فرمایند **جواب** اما
مکروهات وضو پس آن نیز بسیار است اول طلب یاری از غیر نمودن در وضو گرفتن و اما
صب آب و از چاه کشیدن و یا گرم نمودن و نحو آن ضرر ندارد هر چند ترکش بهتر است
دوم وضو با آبی که بآفتاب گرم شود بشرط آنکه در ظرف باشد و بشرط آنکه آن ظرف از ظروف
باشد که بچکش و نحو آن متأثر شود مثل مس و برنج و آهن که چکش کار میباشد نه مثل ظرف
سفالی و نحو آن و بشرط آنکه گرمی آن باقی باشد نه آنکه سرد شده باشد هر چند از مطلق گرم
شده بآفتاب چه در ظرف و چه در غیر از حوض و نحو آن بلکه از مطلق گرم شده بآتش
اگر چه بحرارت آفتاب باشد نه بنا بر آن اجتناب ولیکن بلی از گرم شده بحرارت آفتاب
در بلاد عرب بنا بر اجتناب از آن مشکل است سوم وضو از آبی که از غساله غسل واجب جمع
شده باشد واما غساله از غسل مستحبه پس کراهتش معلوم نیست چهارم وضو با بی که

که متغیر شده باشد بغیر نجاست پنجم وضو از آب چاه پیش از نزح مقدر در جائی که متغیر بنجاست
نشده باشد ششم وضو از آب قلیلی که در آن مار و عقرب و چلپاسه افتاده باشد هفتم
وضو از آبی که دست حائض متهمه بقلت احتراز از نجاست بآن رسیده باشد بلکه مطلقا
بلکه هر کسی که کمتر از نجاست احتراز کند اگر دستش بآبی برسد اولی آنست که از آن آب وضو
نسازد هشتم وضو از آبی که دست مخالفین و با ولد الزنا بآن رسیده باشد نهم وضو
از آب نیم خورده گربه و موش و اسب و قاطر و حیوان نجاست خوار و مرده خوار بلکه از سؤر حیوان
حرام گوشت دهم وضو گرفتن در مسجد از حدثی که در خارج واقع شده باشد بلی اگر از
خواب و نحو آن باشد که در مسجد واقع شده باشد وضو ساختن در مسجد ضرر ندارد
بلکه بهتر است واین کراهت در صحن مسجد و حوضهائی که برای وضو در مسجد ساخته اند ثابت
نیست بلی بعید نیست حکم بالحاق مشاهد مشرفه بلکه هر مکان شریف را بمسجد هم یازدهم خشک
خشک نمودن آب وضو را بدامن و آستین و نحو آن بلکه مطلق خشک نمودن آب وضو را
چه بآتش باشد یا بآفتاب که در حدیث است که هر که خشک کند باستعمال آب وضو را
یک حسنه برای او مینویسند واگر باستعمال خشک نکند تا آنکه خودش خشک شود سی
حسنه برای او مینویسند اگر چه از این حدیث ظاهر میشود که خشک کردن موجب
نقص ثواب است و کراهت معلوم نشد ولکن چون داب مخالفین است ترکش بهتر است
و حکم بکراهت اولیست دوازدهم وضو در مکانی که آب استنجا در آن نموده بلکه اجتناب
از هر مکانی که مظنه نجاست میرود اولیست سیزدهم وضو از ظرفی که نقره کوب و طلا کوب
باشد یا آنکه در آن صورت حیوان نقش کرده باشد چهاردهم تکاندن آب وضو را بعد از
ایضا وضو پانزدهم وضو ساختن بخوار نماس که وضوی او تماسی ترکش اولیست شانزدهم
دقت زیاد کردن در افعال وضو زیرا که مقدمه وسواس است و بعد از بلوغ بحد
وسواس حرام است پس بهتر وضو ساختن بطور سهل و آسانی است هفدهم تخلیل در ریش
انبوه وغیر آن از جائی که غسل بشره ساقط باشد هیجدهم اسراف در آب وضو نمودن زیرا که
ملکی مینویسد آنرا چنانچه در حدیث است ان لله ملکا یکتب سرف الماء فی الوضوء **در**
احکام جبیره سؤال اگر موضع جبیره بآلوده روغن آلوده باشد ضرر دارد یا نه
ومسح بر آن جائز است یا نه واگر روغن و چربی خفیف بر موضع وضو یا غسل باشد مانع از
وصول آب ببشره هست یا نه **جواب** مدار ضرر در هر دو مسئله بر اینست که روغن

جبیره مانع از تاثیر مسح در ممسوح شود و مانع از وصول آب باشد در مغسول والامر معلوم نیست والله العالم **سؤال** مسح بر جبیرهٔ نجس صحیح است یا نه **جواب** کهنه پاکی بالای نجس بگذارد که نازک نباشد که خوف رطوبت سرایت رطوبت نشود و مسح بر آن کهنه پاک نماید و اگر کهنه پاک نباشد و نجاست جبیره سرایت کند یا حائل شود تیمم جاری نیست بلکه حکم او حکم فاقد الطهورین میباشد و اگر نجاست سرایت نکند و حائل نباشد مثل اینکه بی جرم باشد و قادر بر تطهیر نباشد وجوب تیمم اقوی نیست بلکه بر طبق احتیاط است **سؤال** اگر جراحتی یا دملی یا ورمی داشته باشد که رسانیدن آب بآن ضرر داشته باشد شستن اطراف آن در وضو و غسل کفایت میکند یا گذاشتن جبیره بر آن و مسح بر آن لازم است یا بلا جبیره بر آن مسح نماید **جواب** شستن اطراف کفایت نمیکند هرچند در بعض نصوص اکتفا بآن شده بلکه اگر مسح خود زخم و دمل ضرر نداشته باشد بر خود دمل و زخم مسح نماید بنا بر احتیاط والا کهنه طاهری بالای زخم قرار دهد و مسح نماید و با وجود امکان مسح بر زخم لازم نیست مسح بر آن بلکه جائز است که مسح بر جبیره نماید **سؤال** در محل غسل اگر جبیره باشد مسح بر آن لازمست یا غسل **جواب** مسح لازمست **سؤال** اگر در وضو یا غسل ریختن آب ضرر داشته باشد مسح بآب نماید یا تیمم متعین است خواه ضرر نسبت بیک عضو تمام باشد یا ببعض از اعضا **جواب** تیمم متعین است و احتیاط جمع است **سؤال** اگر عضوی نجس باشد یا بر آن ضماد نجس باشد که ازاله آن مشقت و دشواری داشته باشد در وضو و غسل آیا باید جبیره بر آن بست یا نه یا پارچه طاهری بر آن گذارند و طهارت بجا آورند یا باید تیمم بکنند **جواب** تیمم لازم نیست بلکه مسح بر جبیرهٔ طاهر بکند و احتیاط جمع است **سؤال** اگر جبیره مستوعب یک عضو تمام باشد تیمم لازمست یا نه **جواب** استیعاب جبیره مانع از مسح نیست در تمام اجزای از یک عضو که مستوعب است در تمام عضو از مغسول و ممسوح پس اگر تمام اعضای وضو جبیره باشد همه وضو مشتمل بر مسحات میباشد ولکن در اعضاء مغسول مسح بدل غسل میباشد و در اعضاء مسح بدل مسح بر بشره میباشد والله العالم **سؤال** حکم جبیره مخصوص بوضوء و غسل است یا در تیمم نیز ثابت است **جواب** جبیره در تیمم نیز ثابت است **سؤال** در وضو و غسل جبیره قصد رفع حدث باید نماید یا نه **جواب** کافیست قصد اباحت صلوة و قصد رفع حدث لازم نیست جبیره اقوی جواز قصد رفع حدث میباشد بلی احوط آنست که در وضو و غسل جبیره و همچنین وضوی تقیه قصد رفع حدث ننماید **سؤال**

دعوی

در درد چشم لازمست یا آنکه تیمم کافیست **جواب** اقوی آنست که در درد چشم جبیره لازم نیست هرچند با امکان ضم وضوی جبیره به تیمم ضرر ندارد بلکه احوط میباشد **سؤال** اگر شخص بوضوء یا غسل در عضو جبیره یا بوضوء و غسل تقیه نماز بجا آورده و از برای نماز دیگر رفع علت جبیره یا تقیه شده آیا لازم است اعاده وضو و غسل یا آنکه همان وضو و غسل و جبیره کفایت میکند **جواب** لازم نیست اعاده وضو یا غسل هرچند احوط اعاده است **سؤال** اگر جبیره در موضع مسح باشد مسح تمام جبیره لازم است یا مسح بعض آن کفایت میکند **جواب** جائز است که اکتفا نماید بمسح همان قدر از آن موضع که قبل از جبیره لازم بود بلی اگر جبیره در موضع غسل باشد مسح تمام آن لازمست **سؤال** مسح میان خیوطی که بآن جبیره را می بندند که مسح بر آن غالبا متعسر و یا متعذر است لازمست یا نه **جواب** خیر لازم نیست مسح موضعی که تعسر یا تعذر داشته باشد **سؤال** در مسح جبیره لازمست که بکف دست باشد یا آنکه به پشت دست نیز کفایت میکند **جواب** اگر جبیره در موضع مسح باشد لازمست که مسح آن بکف دست و باطن آن باشد و اگر جبیره در موضع شستن باشد لازم نیست که بکف دست باشد علی الاقوی **سؤال** در مسح بر جبیره رطوبت دست کافیست یا آنکه باید باب شود **جواب** اگر جبیره در موضع مسح است پس کافیست تری دست و رطوبت آن و اگر چنانچه در موضع غسل باشد پس لازمست که مسح آن باب نماید و رطوبت دست کفایت نمی نماید **سؤال** اگر در جبیرهٔ موضع غسل مسح بر بشره ممکن باشد لازمست مسح بر آن یا آنکه مسح بر جبیره کفایت میکند **جواب** کافی است مسح بر جبیره از مسح بر بشره هرچند ممکن باشد مسح بر بشره چنانکه گذشت **سؤال** کهنه که آلوده بدوائی نمایند بروی زخم و دمل میگذارند و همچنین خود دوا و مرهم حکم آنها حکم جبیره است یا نه **جواب** بلی حکم آنها در جواز مسح بر روی آنها حکم جبیره میباشد لکن مختص است جواز مسح بهمان موضع مسح دوا و کهنه و نحو آن پس اگر چیزی از موضع صحیح را مسح نمایند الا آنکه موقوف باشد تحقق جبیره و کهنه و دوا بضم موضع صحیح که آنوقت جائز است مسح آن موضع صحیح **سؤال** اگر دمل یا زخم مکشوف باشد و مسح بر آن ممکن باشد مسح آن لازمست یا آنکه تکلیفش عمل بجبیره است **جواب** بر فرض عدم تعذر و تعسر مسح بر آن لازمست و اگر مسح بر آن یا تعذر یا تعسر داشته باشد یا آنکه کهنه نجس باشد کهنه پاکی بر آن گذاشته مسح بر آن کهنه نماید و اگر وضع کهنه و مسح بر آن متعذر یا متعسر باشد اکتفا نماید بشستن اطراف آن و اگر این هم ممکن نباشد پس تکلیفش تیمم است **سؤال** اگر

جبیره

جبیره

جبیره مستلزم شود استیعاب فرا گرفتن عضو صحیح ما حول جرح را مثلاً آیا در اینصورت غسل
ما حول جرح را کفایت میکند یا اینکه جبیره با اینطور مقدم است **جواب** غسل ما حول جرح
کافی نیست بلکه لازمست جبیره و در سؤال سابق گذشت که اگر تحقیق جبیره موقوف باشد
بضم موضع صحیح پس جائز است من باب المقدمه **سؤال** اگر زخم را بخیاطه غصبی دوخته
باشند بجهة ممکن نبودن خیاط حلال و یا آنکه نمی دانست که این خیاطه غصبی است و
یا آنکه فراموش نمودند و یا اینکه مجبور بودند بدوختن زخم را بخیاطه غصبی یا آنکه علاج
زخم منحصر شده بدوختن بخیاطه غصبی و یا آنکه خیاطه که بآن زخم را دوخته اند قابل بیرون
آوردن نباشد بجهت آنکه از قابلیت مالیت افتاده باشد و یا آنکه بیرون آوردن آن باعث
خوف هلاک صاحب زخم یا نقص عضو یا مرض شدید یا زشتی شود آیا جایز است که بر این
جبیره مسح نماید و با این جبیره نماز کند یا نه **جواب** در جمیع اقسام هفتگانه واجب
نیست اخراج خیاطه بلکه باید مثل یا قیمت یا تفاوت قیمت را بدهد اگر فرض شود که بعد
از بیرون آوردن قیمتی داشته و لکن ناقص شده باشد قیمتش که باید نقصان قیمت
را بدهد و اگر بعد از در آوردن خیاطه از برای او اصلاً قیمتی نباشد پس باید در
مثلی مثلش را بدهد و در قیمتی قیمت را پس جایز است در اقسام مذکوره هفتگانه
مسح بر آن جبیره و نماز کردن با آن خیاطه هو العالم **سؤال** هر گاه تخته غصبی را
جبیره نماید و یا آنکه انگشتر غصبی در دست باشد که ممکن نشود بیرون آوردن آنچه نماید
جواب مثل خیاطه مذکوره است در هنگام مزبوره تخته غصبی و انگشتری که ممکن
نباشد بیرون آوردن آن و لکن در جمیع صور مزبوره بهتر آنست که اگر در محل تیمم نباشد
سه کار کند تیمم نماید و جبیره نیز کند و وضو هم بسازد و اقتصار کند بشستن ما
بقی اعضاء در وضو چنانچه میاید انشاء الله **سؤال** در جبیره تخفیف دادن که نه
و نخوان لازمست یا نه **جواب** لازم نیست تخفیف دادن چیزهائی که بر روی جبیره
بسته است **سؤال** آیا فرقی هست میان مسح بر جبیره اعضائی که شستن آن لازمست
میان مسح و میان مسح بر جبیره در اعضائی که مسح آن لازمست **جواب** فرق هست میان دو
مسح از چند جهت اول آنکه وجوب مسح بر جبیره در مواضع شستن عوض شستن بشره محسوب
شود بخلاف مسح بر جبیره در مواضع مسح که عوض مسح بر بشره است دوم آنکه در مسح بر جبیره
در مواضع مسح باید که بباطن کف یا انگشتان باشد نه بظاهر کف و دیگر آن بخلاف

مسح بر جبیره در موضع شستن که لازم نیست که بکف یا انگشتان بلکه کافیست هر چیزیکه
مسح بآن لازم حاصل شود سوم آنکه در مسح بر جبیره در مواضع مسح کافیست مسمی مثل خود
مسح بر سر و پا چنانچه گذشت بخلاف مواضع شستن که استیعاب مسح لازم است و مسمی
کافی نیست مگر در حال تعذر و تعسر از استیعاب چنانچه اشاره شد چهارم آنکه
در مسح بر جبیره موضع مسح بهتر آنست که آب جاری نشود که شبیه بشستن شود
بخلاف مسح بر جبیره اعضای شستن که بهتر آنست که بنحوی نماید که شبیه بشستن
شود پنجم آنکه در مسح بر جبیره در موضع مسح باید که از آب جدید نباشد بخلاف
مواضع شستن ششم آنکه رطوبت در مواضع جبیره مسح را باید مخلوط نماید که
مخلوط برطوبت دست نشود که اگر مخلوط شود مسح بآن رطوبت جائز نیست چنانچه
گذشت بخلاف رطوبت در جبیره مواضع شستن که وجود رطوبت بلکه آب
ضرر ندارد هفتم آنکه ابتدای با علی در مواضع مسح بر جبیره موضع شستن لازم
است بخلاف مواضع مسح که ابتدای با علی لازم نیست **سؤال** چنانچه فرق
مابین مسح بر جبیره در مواضع شستن یا مسح بر جبیره را در مواضع مسح بیان فرمود
حکم مشترک را نیز بیان فرمایند **جواب** شریکند این هر دو مسح در بسیاری از
چیزها اول آنکه اکتفا برطوبت دست میتوان نمود در مسح در موضع شستن چنانچه
اکتفا میتوان نمود در مسح در جبیره در موضع مسح دوم اکتفا نمیتوان نمود در مسح سر
و پا بشستن چنانچه اکتفا نمیتوان نمود در مسح جبیره در موضع شستن بشستن آن هر
چند بفرو بردن در آب باشد سوم آنکه واجب است قصد مسح نمودن در مسح بر
جبیره در موضع جبیره شستن هر چند مسح نماید که شبیه بغسل باشد چنانچه
واجبست قصد مسح نمودن در مسح بر جبیره در موضع مسح مثل مسح خود سر و پا
چهارم آنکه شرط نیست در مسح بر جبیره در موضع غسل اینکه ممسوح بحال خود باقی بماند و
ماسح مرور بر آن کند نه آنکه هر دو با هم مرور کنند یا ماسح ممسوح مرور بر ماسح نماید
چنانچه شرط است در مسح بر جبیره در موضع مسح مثل مسح خود سر و پاها پنجم آنکه شرط نیست
در مسح بر جبیره چه در موضع غسل و چه در موضع مسح اینکه فرو کند در مسح میان
خیاطها و ریسمانها و جاهائیکه غالباً ممکن نیست یا دشوار است مسح نمودن آن بخیه
فرو گرفتن مسح بر جبیره موضع شستن یا تعذر یا تعسر نیز چنین است و اشاره بعاب

این اموررشده است والله العالم سؤال هرگاه شخص اجیرهای متعدده در عضو
واحد باشد همه را میتواند که یک جبیره قرار دهد یا نه جواب اگر خوف ضرر در برداشتن
مابین جبیرها نباشد و ممکن باشد جبیره متعدده حرام است که همه را یک قرار دهد بلکه
واجبست تعدد جبیره تا آنکه میان جبیرها شسته شود در اغسال واجبه
سؤال غسلهای واجب را بیان فرمائید جواب اغسال واجبه شش است اول
جنابت دوم حیض سوم استحاضه کثیره و متوسطه چهارم نفاس پنجم مس میت ششم
غسل میت چنانچه مذکور است لغسل فرض من مس المیت فی خلاف قدوهن ومنه
الحائض والنفساء وثالث من استحاضة النساء تغسيلك الميت فرض ملزم وان يكن سقطا
اذا ما الحلوقة در غسل جنابت سؤال جنابت بچند چیز حاصل میشود
جواب اول بیرون آمدن منی چه مرد باشد چه زن خواه در خواب باشد یا بیداری دوم
جماع و آن متحقق میشود بدخول حشفه در فرج زن یا دبر مرد بلکه دخول در فرج حیوان و دبر
حیوان نیز موجب غسل است هر چند احوط در دبر حیوان آنست که غسل را شکسته وضو
بسازد و با آن غسل نماز نکند سؤال اگر از برای جماع منی بصورت خون بیاید
غسل واجبست یا نه جواب بلی غسل واجبست بعد از علم بمنی بودن آن سؤال خنثی
بچه چیز متحقق میشود جواب جنابت خنثی نیز بیکی از آن دو چیز مذکور است اگر معلوم باشد
که خنثی اصلی انثی است یا خنثی ذکور است یا خنثی مشکل سؤال جنابت در خنثی مشکل بچه طور
است جواب اما منی از مسلکین که آن سوراخ ذکر و فرج بوده باشد یا یکی از این دو سوراخ
با اعتیاد اگر اعتیاد مخرج شرط بوده باشد و اگر شرط ندانیم خروج از یکی از این دو مسلک کافی نیست
و همچنین بیرون آمدن منی از قبل خنثی به تنهائی یا از ذکر آن به تنهائی باعث جنابت نیست
اگر اعتیاد شرط باشد و همچنین بیرون آمدن منی از قبل خنثی سوراخ نیز باعث جنابت نمیشود
با عدم اعتیاد اگر اعتیاد را شرط بدانیم والا کما هو الاقوى يكفي مطلق الخروج مع العلم بانه
منی لکن اعتیاد بر فرض اعتبارش شرط حکم ببودن حدث جنابت است و اما نجس بودن آن پس
مشروط بخروج از مخرج معتاد نیست بجهة آنکه میان حدثیه و خبثیه تلازم نیست والله
العالم سؤال زنان هم محتلم میشوند مثل مردان یا نه جواب بلی زنان هم مثل مردانند
در حکم باحتلام اما در وجوب غسل بعد از انزال ولکن غالبا منی زن از فرج بیرون نمی آید
مگر اینکه شهوت یا دو منی زیاد داشته باشد که بیرون بریزد در خواب در خبر است که این مطلب را

را بزنها مگوئید و با نها نگوئید و یاد ندهید که مبادا باشد که خود را بزنها و بخوان جنب میکند
و غسل میکنند اگر با ایشان بگوئید که چرا غسل میکنید میگویند که محتلم شده ایم و این مسئله
را عذر خود قرار میدهند سؤال اگر حشفه بریده باشد و بقدر حشفه داخل نماید
موجب غسلست یا نه جواب بلی ادخال بقدر حشفه موجب غسل است سؤال اگر
منی از غیر مخرج معتاد بیاید لازمست غسل یا نه جواب بلی موجب غسل است بنا بر اقوی
سؤال با مظنه و ظن قوی حکم باحتلام میشود یا نه جواب محکوم باحتلام نیست لکن
احوط حکم باحتلام است بلکه هر وقت که احتمال احتلام جنابت بدهد بهتر آنست که غسل
نماید بقصد قربت و بعد از آن نقض نماید وضو بسازد و نماز کند و شکستن وضو لازم
نیست بلکه لازم آنست که نماز را با وضو بعمل آورد و اقتصار با آن غسل نکند و شکستن
غسل بجهة احتیاط است از جهة آنکه وضو ساختن با غسل جنابت بدعت است و شاید این غسل
جنابت باشد سؤال اگر شخص آلت خود را به پیچد بدستمال حریر و بخوابد که تماس
حاصل نشود در زمان جماع و همچنین بجهة جماست حاصل نشود بجهة گشادی فرج یا باریکی آلت
آیا غسل واجبست یا نه جواب لزوم غسل خالی از قوت نیست از ابو حنیفه نقل شده که
جماع در فرج محارم با لفه حریر جایز است سؤال بمحض حرکت کردن منی از مکان و نه آنکه خارج
شود از حشفه موجب غسلست یا نه جواب موجب غسل نمیشود مگر بعد از خروج از حشفه
سؤال اگر بیرون آید منی مرد از زن بعد از غسل آیا موجب غسل است یا نه جواب موجب
غسل نیست سؤال هرگاه شخص رطوبتی در جامه خود ببیند و یقین نکند که منی است
چه نماید جواب لازم است که غسل نماید سؤال هرگاه شخص منی در جامه مختص خود ببیند
و یقین نماید که این منی از خود او است تکلیف او نسبت بنمازهای کرده چیست جواب
غسل میکند وجوبا و اعاده مینماید هر نمازی اگر یقین کرده است که در حالت جنب بجا آورده
است و احتیاط آنست که هر نمازی را که احتمال دهد که با جنابت بعمل آورده اعاده یا قضا
نماید سؤال اگر شخص شک کند در خروج منی یا خواب ببیند که محتلم شده و بعد از بیدار
شدن اثری نه بیند غسل بر او لازم و واجبست یا نه جواب اقوی عدم لزوم غسلست
هر چند اگر احتمال خروج منی بدهد هر چند بقدر ذره باشد و احوط در اینوقت اتیان بغسل
و نقض نمودن آن بحدث است و وضو گرفتن از برای نماز سؤال نیت غسل را در چه
وقت نماید جواب در غسل ترتیبی مقارن نماید نیت با شستن سر و گردن و در غسل ارتماسی

نیت را مقارن سر فرو بردن همه اعضا باب نماید بلی اگر جمع نماید در نیت بمعنی اخطار بالبال
میان نیت در حال فرو بردن اول عضو را باب و میان نیت در حال فرو کرفتن اب تمام عضو را
باین معنی که در هر دو جا نیت کند بهتر است لیکن چون نیت چنانچه کذشت داعی میباشد
و غسل نیز انی الحصول میباشد حاجت بجمع مزبور نیست اگرچه احوط است **سؤال** طریقه
غسل جنابت را بیان فرمایند و ایا فرقی هست در طریقه غسل جنابت و سایر اغسال
واجبه و اغسال مستحبه یا نه و ایا فرقی هست در میان غسل مرد و غسل زن یا نه **جواب**
غسل جنابت و سایر اغسال واجبه و اغسال مستحبه چه مرد باشد چه زن بدو نحو است
یکی ترتیبی دیکر ارتماسی اما ترتیبی و ان اینست که بعد از انکه تمام عضو پاک باشد یا
هر عضوی را که میشوید قبل از غسل پاک باشد اگرچه احوط انست که تمام عضو را
اول پاک نماید مقارن نیت اول سر و کردن را بشوید و قدری از بدن را من باب المقدمه
بعد از ان جانب راست را بشوید و قدری را از جانب چپ را ایضا من باب المقدمه بعد از ان جانب
چپ را و قدری از جانب راست را من باب المقدمه و نصف ناف و نصف عورتین را
بلکه بیشتر از نصف را من باب المقدمه بلکه در هر دو جانب تمام انها را بشوید و اگر بنیت
هر یکی یعنی سر و کردن و جانب راست و جانب چپ زیر اب رفته باشد کفایت میکند همچنین
بر سر اب برود و جانب راست و جانب چپ ایا هر دو را یا بعض از ان در اب فرو برد یا عکس
این نماید کفایت میکند اما ارتماسی پس ان بعد از پاک بودن تمام عضو بنیت غسل
در زیر اب فرو رفتن است بنحوی که اب جمیع بدن را فرو بکیرد و حصول غسل ارتماسی در
همین وقت است و اگر تا سینه مثلا در زیر اب باشد یا بدن پاک و بنیت غسل در زیر اب
رود کفایت میکند بلکه اگر مثل ماهی تمام بدن در زیر اب باشد و بنیت غسل خود را
حرکت دهد کافیست **سؤال** غسل ترتیبی و ارتماسی کدام افضلست **جواب** ترتیبی
افضلست چنانچه سید مرحوم در منظومه فرموده است رتبه ان شئت و ان شئت
ارتمس والفضل في الترتيب فالفضل التمس بل افضل ترتیبی است والارتماس انما شرع
للتخفيف على الناس فثواب الترتيب اكثر بل الترتيب جعل اصلا بالنسبة الى الارتماس
سؤال حصول و تحقق غسل ارتماسی در چه وقت است **جواب** حصول غسل ارتماسی
در وقتیست که اب جمیع بدن را فرو کیرد نه انکه غسل تدریجی و کم کم حاصل میشود چنانچه
بعضی افاضل فرموده اند **سؤال** غسل ارتماسی تدریجی الحصول است باین معنی که اول ان

اول رسیدن جزء از بدن است باب و اخر ان رسیدن اخر جزء از بدن است باب یا
انکه انی الحصول است باین معنی که تحقق ان برسیدن اخر جزء از بدن است باب و دانستن
این معنی که غسل تدریجی الحصول یا انی الحصول واجبست بر مکلف یا نه **جواب** از
سؤال سابق معلوم شد که غسل انی الحصول است و حاجت باعاده نیست و دانستن این
معنی که تدریجی الحصول یا انی الحصول است بر مکلف لازم نیست پس هرکاه نداند و
بنودن این را و غسل کند غسلش صحیح است **سؤال** در غسل ارتماسی بعد از فرو رفتن باب
اکر شک کند در فرو کرفتن اب بجمیع بدن و یا انکه بجهت کوری یا ظلمت یقین برسیدن
اب بجمیع بدن نکند بلکه مظنه نماید کافیست یا نه **جواب** در صورت شک در فرو
کرفتن بنا را بر عدم فرو کرفتن بکذارد و اعاده از لازمست و همچنین در صورت ظلمت
و کوری اکتفا بمظنه ننماید مکر انکه عسر و حرج باشد و یا انکه وقت تنک باشد اکتفا بمظنه
نماید **سؤال** در غسل ترتیبی ناف و عورتین را بکدام جانب ملحق نماید و اگر جدا کانه
بشوید جایز است یا نه **جواب** احوط در غسل ترتیبی انست که قدری از بدن را در وقت
شستن سر من باب المقدمه بشوید و همچنین قدری از جانب چپ را در زمان شستن جانب
راست بشوید من باب المقدمه و ناف و عورتین که محل سؤالست نصف انرا بلکه زیاده را ملحوظ
نماید بجانب راست که در زمان شستن ان بشوید انرا و نصف دیکر بلکه زیاده را در زمان
شستن جانب چپ بشوید و اگر در هر دو جانب تمام انها را بشوید بهتر خواهد بود و دلیلی واضح
در حکم شستن ان نداریم **سؤال** موالات در غسل ترتیبی میباشد یا نه **جواب** موالات
در غسل ترتیبی نیست کما قال السيد اعلى الله مقامه وليس في الترتيب من توالي فبانفصال
جاز و انفصال مکر در غسل استحاضه که منقطع نشده باشد لازمست موالات و بعجل
بجهت انکه خون بیرون نیاید و مثل انست سلس و مبطون بنا بر احوط **سؤال** در غسل ترتیبی
اکر بعضی از اجزاء را بنحو ترتیب بشوید مثل اینکه سر و کردن را بشوید و بعضی دیکر را چون
جانب راست و چپ را در اب فرو برد و غمس نماید بقصد غسل ترتیبی جایز است یا نه
جواب بلی جایز است **سؤال** شستن از اعلی در غسل ترتیبی شرطست یا اینکه جایز است شستن
اسفل قبل از اعلی **جواب** ابتداء از اعلی شرط نیست بلکه شستن از اسفل نیز جایز
كما قال السيد مرحوم وجاز فيه الابتداء بالاسفل فصاعدا مثل النزول من على
جریان در غسل ترتیبی شرطست یا نه **جواب** بلی جریان شرطست چنانچه در منظومه فرموده

است والتصبّی فی ذلک غیر معتبر وهکذا الامر وان جری و هم سؤال اگر کسی بقصد غسل
ترتیبی سر و گردن را شست و بعد هر دو طرف را در آب فرو برد دفعة واحدة بدون آنکه ترتیب
در عضوین قرار دهد آیا همچه غسلی صحیح است یا نه و بر فرض بطلان اگر در شب ماه رمضان
بچنین غسلی اکتفا نماید موجب قضا و کفاره است یا نه و فرقی بین عالم و جاهل میباشد یا نه
جواب شکی نیست در بطلان غسل مزبور و همچنین لازمست بر چنین شخص قضاء و کفاره در
روزه چون در این صورت بجنابت نموده و فرقی بین عالم و جاهل در بطلان غسل و قضا نیست
بلی در جهت کفاره فرق میکند و تفصیل آن در کفارات صوم بیان میشود سؤال در
اعتبار ترتیب فرقی میان عالم و جاهل و ناسی میباشد یا نه جواب خیر فرقی نیست سؤال
شستن موهای نازله در بدن لازم است یا نه جواب لازم نیست سؤال اگر جزئی
مشکوک باشد یا ظاهر بدن است یا باطن شستن آن در غُسل و غَسل لازم است یا نه جواب عدم لزوم
شستن آن در رفع خبث خالی از قوه نیست در جائیکه حالت سابقه معلوم نیست لاصالة عدم
تاثیر النجاسة فیه یا در جائی که حالت سابقه معلوم بوده که از باطن است و اما در جائی
که معلوم بوده که از ظاهر است لازمست شستن آن و اما در رفع حدث پس اگر حالت سابقه
معلوم باشد بنا بر حالت سابقه بگذارد و اگر حالت سابقه معلوم نباشد شستن آن لازم
است ولو من باب المقدمه لاصالة بقاء الحدث و عدم حصول الطهارة اگرچه شستن آن
مطلقا فی الغَسل بفتح الغین و بضم الغین موافق احتیاط میباشد سؤال اگر دو نفر یقین
کنند که یکی از ایشان جنب است لکن اشتباه شده در میان ایشان چه نمایند جواب
هر یک باصول نمایند در حق خود باین معنی که هر یک از ایشان حکم بطهارت میتوانند لازم
نیست بر ایشان غسل بلکه احکام طهارت در حق یکدیگر نمیتوانند جاری نمایند مگر اینکه
حکم بطهارت دیگری مستلزم بطلان عمل خود شود مثل آنکه احدهما اقتدا بدیگری نماید
پس نماز اقتدا کننده باطلست نه امام مثل اینکه احدهما دیگری را بر دوش خود
سوار کند و بمسجد برد که در بیتوتت حرام است زیرا که یا خود جنب است و یا آنکه جنب را
داخل مسجد نموده است مثل اینکه هر دو را اجیر نمایند برای قرائت سوره عزائم و یا اینکه
منضما اجیر نمایند برای جاروب کردن مسجد چون در این جاها یقین تفصیلی یا یقین
اجمالی در بالنسبة بمکلف است یقین اجمالی در حق خود و مکلف معتبر نیست مگر آنکه باعث
یقین تفصیلی شود بخلاف یقین اجمالی بالنسبة بدو مکلف بر که معتبر نیست سؤال

غسل واجب لنفسه میباشد یا واجب لغیره جواب غسل واجب لغیره میباشد و موردیکه غسل از برای
آن واجب میشود در مبحث وضو گذشت و گاهی غسل واجب میشود بجهة نذر و عهد
و نحو آن سؤال اگر کسی شک کند در دخول وقت غسل و یا شک کند که وقت بقدر غسل
و ادای نماز باشد یا نه و یا بخیال وقت بقصد قربت غسل کند و بعد معلوم شود که وقت
اتفاق نداشت و یا بگمان عدم دخول وقت قربة الی الله غسل کند و بعد معلوم شد که وقت
بود در جمیع صور غسل صحیح است یا نه و با این اغسال میتوان نماز کرد یا نه جواب اقوی صحت
غسلست در جمیع صور مسطوره لکن در صورت خوف بقای وقت هرچند بقدر یک
رکعت باشد واجبست که ترک غسل کند و تیمم کند و لکن احوط در جمیع صور مزبوره
اعاده غسل است خصوصا اگر غسل را بقصد همین نماز که در بقای وقت آن شاک میباشد
نماید سؤال قبل از وقت فریضه نیت وجوب در غسل و وضو چه صورت دارد آیا
فرقی بین استقرار قضا بر ذمه و عدم آن و اراده اتیان قضا و عدمش هست یا نه جواب
اگر نماز قضا از خود یا از غیر خود در ذمه بنحو وجوب دارد نیت وجوب در غسل و وضوء
قبل از وقت ضرر ندارد چه اراده کردن نماز قضا داشته باشد یا نداشته باشد سؤال
هرگاه شخص هنگام جماع منی را بیرون بریزد چه با کنیز خود چه با زن خود این عمل را بکند حرام
خواهد بود یا نه و غسلی که کرده جنب از حرام است یا نه جواب عزل منی از منکوحة و کنیز جائز است
و غسلش در حال جنب از حرام نخواهد بود سؤال جنب از حرام با آب گرم میتواند غسل کند یا نه
جواب در میان آب گرم تمام بدن را فرو برد و غسل را قصد و نیت کند و بیرون بیاید
سؤال در موضع غسل یا وضو آبله باشد و یا پوست کهنه بر روی پوست باشد یا مثل
خار در بدن فرو رفته باشد که بعض آن ظاهر باشد چه باید کرد جواب آنچه را که
یقین دارد که از ظاهر است لازمست شستن آن و همچنین آنچه را که مقطوع باشد از بواطن
است لازم نیست شستن آن و آنچه مشکوکست در ظاهر یا باطن بودن آن پس حالت سابقه
آن را ملاحظه نماید که اگر ظاهر بوده و حال شک نموده پس باید بشوید چنانچه اگر سابقا
باطن بوده و حال شک نموده نباید بشوید و اگر بالمره نداند که از ظاهر است یا باطن
باید آن را بشوید تا یقین بوصول آب بجمیع بدن نماید اما مواضع سوزن و خال ظاهر
آنست که از بواطن باشد چنانچه زیر آبله و پوست کهنه مادامیکه پوست نیفتاده باشد
نیز از بواطن است و اما جای آبله بعد از پوست انداختن از ظواهر است که شستن آن لازم

واگر چیزی در ان کودی باشد باید بزیر اب ان را هم برساند خلاصه کلام انچه در ابله و بخوان متصور است چند صورت است یکی انکه زخم ابله هنوز باقی است و پوست ان نیفتاده است و این قسم پوست را حائل ندانند و زیر ان از بواطن است و بهمان شستن ظاهر اکتفا نماید و یک قسم ان است که زیر ابله پوست جدید اورده است و این پوست کهنه بمالیدن دست و بخوان بدون تعذر و تعسر رفع میشود این زمان ان پوست را حائل دانسته زمان وضو و غسل ان را دفع نماید و یک قسم است که وسط ابله مثلا سوراخ باشد بحیثیتی که میتوان اب را بزیر ان برساند ولکن دفع پوست موجب الم اطراف پوست میشود و در این قسم نیز انقدری که ممکن است رسیدن اب لازمست رساندن اب وضو و غسل را بجا اورد و اما کهنهائی که ببدن دو چسبیده پس اگر مراد از ان کهنهای کوچک باشد که شبیه بپشه مرغ است که ببدن انسان می چسبد و غالبا متعسر است کندن ان پس موضع گزیده و دندان ان مثل موضع سوزن و خوار است که بهمان شستن ظاهر اکتفا می نماید و اما غیر موضع دندان از مواضعیکه جسم ان ملصق است پس باید نقد را بر بزید که قطع بوصول اب به بشره نماید بلی هرگاه فرض شود که جمیع بدن ان حیوان مثل موضع دندان ان حیوان ملصق و چسبیده ببدن انسان میشود چنانچه مسموع شد پس بشستن ان ظاهر ان اکتفا نماید لو بنحو جبیره باشد والله العالم **سؤال** شخص میداند که متمکن از غسل جنابت نیست مع ذلک خود را جنب میکند ایا معصیت کرده یا نه و اگر بداند که زوجه متمکن نیست از غسل چه صورت دارد **جواب** جایز است که خود را جنب کند و معصیت ندارد و همچنین در خصوص زوجه و هر دو تیمم نمایند بلکه اگر خاک هم نداشته باشند جایز است و احوط ترک است خصوص در رمضان **سؤال** اگر حدث اصغر در بین غسل صادر شود چه صورت دارد و ایا فرقی هست میان غسل واجب و سنتی یا نه **جواب** اقوی عدم بطلان غسل است خصوص در غسل مستحب و بهتر در این صورت عدول از غسل ترتیبی است بارتماسی و اگر عدول نکند بهتر از است که تمام کند و باره نیز غسل کند و وضو هم بسازد و در رساله این حکم مفصلا مذکور است **سؤال** غسل سنت از وضو مجزی است یا نه **جواب** هیچ غسلی از هیچ وضو مجزی نیست الا غسل جنابت که مجزی از وضو است **سؤال** حائض و نفسا و مستحاضه مس کننده میت وضو را قبل از غسل

باید بکیرد یا بعد از ان **جواب** مخیر است و بهتر ان است که قبل از غسل وضو را بعمل اورد **سؤال** اگر تا کمر یا سینه در اب باشد غسل ارتماسی صحیح است یا نه و در صورت صحت حرکت دادن اعضا که قبل از نیت غسل در اب است بعد از فرو بردن سر در اب لازمست برای اینکه اب تازه بان برسد یا نه **جواب** حرکت دادن یا ضرور است در صورتیکه ایستاده باشد و خروج از اب شرط نیست در صحت غسل و مثل ماهی در اب شناور کنان غسل جائز و صحیح است و سید در منظومه فرموده و یمس الارض الا رمسا وهو فی الماء یصح ولیس للخروج وجه منضح فلو نواه بعد ان قد غمره صح اذا حرک کل البشره واشتراط حرکت از جهه احتیاط یا از جهه وصول اب بزیر قدمین و تمام بشره میباشد و الا لزومش محل اشکال است **سؤال** اگر محرم باحرام عمره یا حج یا صائم بصوم واجبی که افطارش اختیارا جائز نباشد غسل ارتماسی بکند صحیح است غسل او یا نه **جواب** در صورت عدم و علم و اختیار باطل است در صورتی که در وقت فرو رفتن در اب قصد غسل نماید و در صورت اضطرار یا نسیان صحیح است و همچنین در صورتی که میخواهد سر از اب بیرون اورد هر گاه قصد غسل کند ضرر ندارد علی اشکال **سؤال** در غسل ارتماسی تقدیم عضوی بر عضوی لازمست یا نه و بر فرض لزوم اگر ابتداء بفرو رفتن در اب از سر بکند یا جائز است یا نه **جواب** تقدیم عضوی بخصوصه در غسل ارتماسی لازم نیست بلکه لازم این است که مجموع بدن را در یک زمان عرفی در اب فرو کند **سؤال** در غسل ارتماسی تخلیل لحیه و انگشتر و مالیدن ناخن اگر چرک داشته باشد و غیر ان از هر چیزی که حایل بشره بدن باشد بعد از بیرون اوردن سر و بعض بدن جائز است یا نه **جواب** تخلیل مسئول در غسل ترتیبی است اما در غسل ارتماسی لازمست که در زمان عرفی اب بمجموع بدن برسد پس باید که بعد از تخلیل لحیه و ازاله چرک و بخوان قصد غسل کند در حالتی که میخواهد غسل ارتماسی بکند خواه مجموع بدنش در زیر اب باشد یا خارج از اب **سؤال** هرگاه شخص پیش از وجود سبب وجوب غسل غسل نموده بقصد وجوب مثل اینکه پیش از وقت غسل کرده بقصد واجب یا بعد از دخول وقت عاده غسل لازم است یا اینکه بهمان غسل اکتفا نموده میتواند نماز بجا اورد **جواب** اقوی ان است که قصد وجوب در مقام ضرر ندارد خواه عالم باشد یا جاهل بحکم باشد یا شاک بوقت هر چند احوط اعاده غسل و نماز است اگر بجا اورده باشد نماز را والله العالم **سؤال** جرم وسمه در ابرو مضر

غسل و وضو میباشد یا نه **جواب** هرگاه مانعی از وصول آب نشود ضرر ندارد **سؤال**
هرگاه شخص بعد از غسل واجب ملتفت شود که بدنش نجس بود قبل از غسل و آنرا زائل
نکرده بطریقی که یقین بزوال حاصل شود یا اینکه شک کند که زائل کردم یا نه یا ظن بعدم ازاله
داشته باشد و لکن فراموش نمود غسل کرد و یا اینکه یقین بعدم ازاله قبل از غسل نماید و
لکن بعد از غسل در جسم نه بیند یا اینکه نجاست را بعد از غسل مشاهده کند و نداند که بعد از
غسل عارض شده یا اینکه پیش یا در وسط غسل عارض شده یا ظن بلحوق نجاست در قبل و میان
غسل داشته باشد چه حکم دارد **جواب** در صورت یقین بعدم ازاله غسل باطلست و باقی صور
غسل صحیحست و لیکن شستن موضع نجس و چیزی که بآن ملاقات کرده است برطوبت لازم
است و ظن ملحوق نجاست در میان غسل و میان وضو اعتبار ندارد **سؤال** در غسل مطلقا
رسانیدن آب بزیر ابرو و ریش لازم است یا نه **جواب** بلی لازم است بی اشکال خواه در
غسل ترتیبی باشد و خواه در غسل ارتماسی و اشکال در وجوب شستن خود مو میباشد اقوی
آن است که غسل مو لازم نیست **سؤال** شرائط غسل را بیان فرمایند **جواب** غسل در
شرائط و احکام مثل وضو میباشد غالبا پس حکم این از آن معلوم شد بلی موالات در غسل
از استحاضه و ابتداء باعلی در غسل لازم نیست چنانچه در سؤال سابق گذشت **سؤال**
آیا غصبی بودن مکان و اباحه آب و مطلق بودن آب در غسل نیز شرط است یا نه **جواب** بلی شرطست چنانچه
حکم آن و همچنین حکم مغصوب در حال انحصار و حکم بودن آب در ظرف طلا و نقره در بطلان
غسل در بحث وضو گذشت و حاجت باعاده آن بنحو تفصیل نیست **سؤال** اگر کسی
در غسل ترتیبی هنگام شستن جانب راست شک کند در شستن سر یا اینکه شک در جانب راست
کند در حین شستن جانب چپ چه نماید **جواب** اقوی عدم اعتناء بشک مزبور است
هرچند احوط اعتناء بشک مزبور بود و اتیان بمشکوک فیه میباشد **سؤال** شخص اگر بعد
از غسل جنابت رطوبت مشتبه به بیند چه نماید **جواب** اگر استبراء بول و بول هر دو
کرده باشد آن رطوبت پاکست و ناقض هم نخواهد بود و اعاده غسل لازم نیست بلی اگر
بعد از جنابت بول کرده و استبراء بولی نکرده رطوبت مشتبه به بیند لازم است وضو
نه اعاده غسل **سؤال** اگر استبراء کرده و بول نکرده غسل نمود و بعد از غسل رطوبت
مشتبه به بیند یا در حین بول شک نماید که منی با بول هست یا نه یا بعد از بول شک نماید
آیا غسلش صحیح است یا نه **جواب** غسل و اعمال سابقه آن صحیحست و اعاده آن غسل برای

اعمال آتیه لازم بلکه احوط آن است که جنب اگر استبراء بول نکرده و غسل کرده اعاده
غسل کرده بمجرد بول چه رطوبت مشتبه به بیند چه نبیند **سؤال** نیت غسل
جنابت با عدم التفات اشتغال ذمه بغیر آن از اغسال واجبه چون حیض و نفاس و
استحاضه و نذر و شبه آن کفایت میکند یا نه **جواب** بلی کفایت میکند و حاجت
بغیر غسل جنابت نیست و کافیست از غسلهای دیگر بلی اگر اول قصد غسل جنابت نکند
اکتفا بهمان غسل نکند باید غسل جنابت هم بکند هرچند اکتفا بآن غسل از غسل جنابت
خالی از قوه نیست **سؤال** تداخل در اغسال واجبه یا مندوبه و بنیت غسل کفایت میکند
از هر دو یا نه **جواب** تداخل جایز است حتی در واجب یا مندوب و بنیت یک غسل و بدون
و بهتر آن است که نیت همه اغسال را نماید بلی اگر نیت مستحب نماید کافی از واجب نخواهد
بود پس نیت غسل واجب کفایت از واجب و مستحب هر دو میکند و اما در صورت عدم تعیین
سبب غسل و انواع در صورت اجتماع پس اگر غایت مشترک بین واجب و ندب را قصد نمود داعی غسل
صحیح است با عدم تعرض تعیین بهیچ وجه صحت غسل خالی از قوه نیست پس تعیین
لازم نیست و اگر غسل واجب باشد کفایت میکند نیت رفع حدث و مباح بودن نماز با جهل آنچه
اعلی الله مقامه در کتاب تذکره در بحث اغسال مستحبه فرموده اند که واجبست نیت سبب
تعیین آن در اغسال مستحبه و هرگاه بدون تعیین غسل نماید غسلش باطلست لکن اینکلام
ضعیفست بلی اگر وجوب غسل بسبب نذر یا عهد باشد لازمست تعیین و نیت آن
و بدون تعیین در این صورت نیز غسلش صحیحست **سؤال** در صورت اجتماع اغسال
یا مندوبه غسل مستحب یا مندوب مقدم بدارد یا نه **جواب** جایز است تقدیم غسل مستحب
بر واجب و لکن بهتر آن است که اول غسل واجب بعمل آورد و غسل مستحب را مقدم ندارد
چنانچه در اغسال واجبه که جمع شوند و در میان آنها غسل جنابت باشد غسل جنابت را
مقدم بدارد بر سایر اغسال **سؤال** نیت خلاف در غسل مثل اینکه در غسل جنابت
قصد حیض نماید و یا در غسل زیارت قصد غسل جمعه نماید چه صورت دارد آیا
غسلش باطلست یا نه **جواب** اگر نیت خلاف در صورت مسئول از روی عمد باشد و
قصد بدعت و تشریع نداشته باشد غسلش صحیح است و این نیت لغو است چنانچه ضرر
ندارد اگر نیت خلاف را از روی جهل یا نادانی کرده باشد مثل اینکه گمان کرده که حیض
و استحاضه یکی میباشد و همچنین اگر از جهت غلط باشد مثل اینکه خواست نیت غسل

جنابت نماید نیت غسل حیض نمود یا آنکه خواست بگوید غسل زیارت میکنم غلطا گفت غسل
جمعه میکنم ضرری ندارد و اما اگر قصد خلاف از جهت جهل بموضوع بود و مثل اشتبا
در موضوع مثل اینکه خیال نمود که حائض است و یا اینکه گمان کرد که امروز جمعه است
قصد غسل جمعه نمود بعد معلوم شد که جمعه نبود پس اگر آن غسلی که قصدش نمود مشروع و
جائز نبوده است یا وقت مشروع بودن آن نرسیده باشد مثل اینکه چهارشنبه یا شنبه
قصد غسل جمعه نمود یا مرد قصد غسل حیض نمود پس این غسل باطلست و اگر آن غسلی که کرد
جائز بود پس این غسل خود صحیح است بلکه کافی از غسل فراموش شده نیز میباشد بشرط
آنکه آن غسل فراموش شده مندوب باشد و این غسل را بنیت غسل واجب بعمل آورده
باشد یا آنکه هر دو واجب یا هر دو مستحب باشد بلی اگر غسل مسنون واجب و آن غسلی
که بعمل آورده مندوب باشد اکتفا باین غسل مشکلست چنانچه اشاره باین شد
سؤال در زیر ناودان و باران غسل میتوان کرد یا نه جواب جائز است غسل
در زیر ناودان و باران باین نحو که اول بایستد میان باران و ناودان و سر ها
بشوید یا کردن به نیت غسل و بعد از آن طرف راست را بشوید و بعد از آن طرف
چپ را و بعضی گفته اند که لازم نیست ترتیب همینکه آب بتمام بدن رسیده
باشد صحیح است چنانکه در خبر است ولکن اقتصار باول اولی میباشد سؤال
شخص اگر بحمام برود و مقصودش دادن پول بحمامی نباشد و یا آنکه پول قلب و حرام
بدهد غسلش صحیح است یا نه جواب غسلش باطلست مگر آنکه اعلام کند حمامی را
بقصد خود اگر راضی شد غسلش صحیح است و الا فلا بلی اگر این قصد ها بعد از غسل
نماید ضرر ندارد سؤال با لنگ غصبی غسل صحیح است یا نه جواب غسل باطل
است با لنگ غصبی چه ترتیبی باشد چه ارتماسی بلی اگر طوری نماید که تصرف در
لنگ نشود مثل اینکه در غسل ارتماسی بعد از فرو رفتن در آب لنگ را از خود
دور کند و قصد غسل کند و در ترتیبی طوری نماید که در زمان شستن هر یک از
عضو تصرف در مغصوب نباشد اگرچه بر نحو تبعی حرکت دادن آن باشد مثل اینکه
زمان شستن سر و گردن را ختم نماید و بشوید بطوری که لنگ با آب غسل تر نشود و در
شستن جانب راست لنگ را جانب چپ اندازد و در زمان شستن چپ لنگ را جانب
راست بیندازد که آب بلنگ مغصوب نرسد سؤال هرگاه شخص هیزم مغصوب

آب مباح خود را گرم نمود غسل بآن آب چه صورت دارد جواب اگر در حالت گرمی
غسل کرد و قیمتش را بصاحب هیزم داد و یا آنکه از صاحبش اذن گرفت یا آنکه صاحبش
را راضی کرد غسلش صحیح است و اگر قیمتش را نداد و صاحب هیزم هم اذن نداد
بغسل کردن اقوی صحت غسلست هرچند احوط ترک غسلست بجهة اینکه احتمال
شریک شده باشد صاحب آب با صاحب هیزم هرچند این احتمال بسیار ضعیف است
و اگر در حالت سردی آن بعد از گرم شدن غسل نماید لازمست قیمت هیزم
را بدهد سؤال اگر کسی غسل کرده و بسبب جنابت هم از او حاصل شد
و نداند که کدام مقدم است یا نه جواب لازمست که غسل نماید خصوص
در صورتی که زمان جنابت را بداند و زمان غسل را نداند سؤال هرگاه
شخص شک کند در اصل وطی یا دخول مقدار حشفه و یا ظن باصل وطی داشته
باشد جواب غسل لازم نیست ولکن احوط غسل است اگرچه بآن غسل نماز نباید بکند بلکه آن غسل را بکند
و وضو بسازد و مثل مظنه است خبر زن بدخول مگر آنکه یقین کند و اگر زن متهم
و با عدالت باشد پس احتیاط بغسل و نقض غسل و وضو گرفتن اولی است و معتبر علم
است نه ظن و نه اخبار عدل والله العالم سؤال دخول بر خنثی موجب غسل میشود
یا نه جواب اگر دخول در مثل خنثی نماید موجب غسل نیست بجهة آنکه احتمال دارد
که آن سوراخی که داخل نموده فرج زن نباشد بلی اگر دخول در دبرش نماید هر دو جنب
میشوند سؤال هرگاه شخص وطی نماید خنثی مشکل را و خنثی جمع شد با زن دیگر
بر هر سه نفر غسل لازمست یا نه جواب هرگاه وطی در قبل خنثی نماید و خنثی دخول
نماید زنی را غسل بر خنثی لازمست نه بر آن مرد نه بر آن زن سؤال دو خنثی هرگاه
بیکدیگر دخول کنند غسل لازم است یا نه جواب بر هیچکدام غسل واجب نیست اگر
دخول کند هر یک دیگری را در قبل به تنهائی یا در دبر تنهائی اما اگر دخول کند در قبل
و دبر جمیعا بر او واجب میشود غسل سؤال عدول از غسل ترتیبی بارتماسی و عکس
آن جایز است یا نه و بر فرض جواز تجدید نیت لازمست یا نه جواب عدول از غسل
ترتیبی بارتماسی و عکس آن به نحوی که ارتماسی در فی باشد یا ارتماسی ترتیبی جایز است
و حاجت بتجدید نیت نیست بجهة اینکه این عدول مصطلح نیست بلکه اعراض از
سابق شد بجهة اینکه از سبب یکی سؤال هرگاه دماغ یا گوش کسی را ببرند باشند بعد

بلا فاصله متصل سازند و بجنبانند که خوش بخورد و بهم بپیوندد در غسل و وضو چه
نماید اجزاء نجس است یا نه **جواب** آنچه از شهید ثانی و غیره اعلی الله مقامهم مرویست
اینکه اجزاء نجس است و پاک نمیشود بنابراین در غسل و وضویش اشکالست بلکه در نمازش
اشکالست بجهت اینکه با میته نجس نماز میکند ولکن حق اینست که اجزاء بعد یابیت پاک
میشود و یا آنکه تعلق روح از مطهراتست چنانچه جنین در رحم قبل از تعلق روح و میته
نجس است و بعد از تعلق روح پاک میشود و این اشکال بعد از جدا شدن و انفصال
بتمامه میباشد و اگر قطع تمام نشود بلکه آویخته باشد و بعد متصل شود پس ضرر ندارد
سؤال غسل نمودن از آب حوض مسجد و مدرسه و صحن شریف جایز است
یا نه **جواب** جایز است بشرط آنکه از اهل وقف باشد بشرط آنکه واقف حین الوقف
شرط از منع غسل نکرده باشد بشرط آنکه ضرر بوقف نداشته باشد و اگر در نهر و حوض
مسجد باشد باید که نجاست با لات و زمین مسجد نرسد و بشرط آنکه غسل باعث تنفر مومنین
علیهم نشود که اگر موجب تنفر شود جایز نیست و باید که در مسجد الحرام و مسجد النبی نباشد و
در سائر مساجد موجب مکث در مسجد نشود مثل اینکه غسل ارتماسی نماید **سؤال**
غسل کردن یا وضو گرفتن از آبی که از برای تشنگان سبیل میکنند مثل آب سقاخانها
که در سر کوچها و راههای زوار و عابرین سبیل میباشد جایز است یا نه **جواب** غسل
و وضو صحیح است مادامیکه منافات بغرض سبیل کننده نداشته باشد و یا منع صریح نباشد
و ظهور اختصاص نیز نباشد و معارض با اهم نیز نباشد مثل اینکه تشنه نباشد که از آن بیا
بیاشامد و رفع تشنگی نماید زیرا که مقصود در امثله مرقومه مطلق انتفاع میباشد هر چند بوضو
و غسل و سیراب شدن و طبخ نمودن و قلیان را آب تازه نمودن و نحو آن باشد بلی عمده مقصود
دفع تشنگی است و لیکن قید و شرط نخواهد بود مثل اینکه عمده مقصود از وقف مسجد نماز
است و کاری که منافی با کردن نماز نباشد ضرر ندارد بلی اگر علم باختصاص سبیل از برای
تشنگان باشد یا آنکه امر دائر شود از برای سیراب شدن تشنه و انتفاع بوضوء و غسل
ظاهر این است که در اینوقت وضوء و غسل صحیح نباشد **سؤال** آب غسل جنابت یا غسل
حیض و نفاس زن با شوهر است و همچنین که موقوف باشد غسل بر آن مثل گرم کردن آب و ظرف (چیزیکه)
و اجرت و نحو آن بر شوهر واجب است یا نه **جواب** بعضی از علماء لازم دانسته و این احوط است
هر چند عدم وجوب خالی از قوه نیست مثل وضو لیکن مشروط است باینکه ناشزه نباشد و منقطعه نیز

نباشد والله العالم **سؤال** چیزهائی که ارتکاب آن بر جنب حرام میباشد بیان فرمایید **جواب**
محرمات بر جنب هشت چیز است اول بجا آوردن نماز چه واجب چه مندوب مگر نماز میت و
همچنین چیزیکه در حکم نماز است چون تشهد فراموش شده و اجزای منسیه و سجده
سهو بنابر احتیاط دوم طواف چه واجب چه مندوب سوم داخل شدن در مسجد
مدینه و مکه چهارم درنگ کردن در سائر مساجد و عبور و دخول بقصد عبور
از دری بدر دیگری هر چند بخط مستقیم نبود ضرر ندارد و چه مسجد خراب شده
باشد یا نه بجهت آنکه مسجد همیشه مسجد است هر چند خراب شود مگر در ارض مفتوح
العنوه و مساجد خانه نیز همین حکم دارد بلکه مساجد ملعونه که در کوفه باشد بجهت شاد
بقتل سید الشهداء روحی له الفداء نیز همین حکم دارد چنانچه بعضی از علماء با تصریح کرده
بحرمت مکث در آن مساجد و الحاق مساجد ملعونه بسیار ضعیفست بنابر اشتراط
قربت در حصول مسجدیت پنجم مس کتابت قرآن بنحوی که در وضو گذشت و مس اسماء
الله و اسماء چهارده معصوم علیهم السلام هر چند دلیل واضحی ندارد و اما نوشتن قرآن پس
حرام نیست هر چند شیخ بهائی علیه الرحمه حرام دانسته و لکن خلاف مشهور و ضعیف
است بلکه مکروه است ششم خواندن سوره عزائم چه تمام سوره باشد و چه بعض
حتی بسم الله که گفتن و بعضی قائل شده اند که مختص است بر ما نیکه شروع نماید بقصد
اتمام که اگر بقصد ورد قصد تمام که اگر بقصد ورد نقصد اتمام باشد پس حرام نیست و این قول
ضعیفست هفتم روزه گرفتن و تفصیل آن مسائل در کتاب صوم انشاء الله تعالی
هشتم چیزی در مسجد گذاشتن اگر چه خود داخل نشود و حرام نیست داخل شدن
در مسجد گذاشتن اگر بجهة بیرون آوردن چیزی و یا برداشتن چیزی بشرط آنکه در
مسجد نیز نباشد و باعث مکث در سائر مساجد نشود و همچنین حرام نیست انداختن
چیزی در مساجد و حرام نیست غلطانیدن جنب چیزی را در آن و بیرزدن کبوتر
و نحو آن را در هوای مسجد یا زمین بلکه انداختن آب بینی و دهن نیز حرام نیست هر
چند اجتناب از همه اینها قوی و اولیست اما دالان مسجد و حوض و باغچه و صحن
مسجد و حجرات و منارها پس مسجد نیست مگر اینکه علم حاصل شود به بودن از جزء مسجد
و اما مشاهد مشرفه پس بهتر آنست که جنب داخل آنها نشود بلکه در رواق و صحن
نیز داخل نشود **سؤال** شخص جنب و زن حائض دعائی که مشتمل بر آیه از سوره عزائم باشد

چون دعای کمیل که مشتملست بر ایهٔ افمن کان مؤمنا کمن کان فاسقا از سورهٔ حم سجده
است و همچنین شعری که اقتباس از ایهٔ سورهٔ سجده نموده باشند چنانچه بحر العلوم طاب
ثراه در منظومه در فضیلت صلوة میفرماید بها الی الله العباد تقرب وذا الذی قول
الله فاسجد واقترب ایا میتواند بخواند یا نه **جواب** اما شعر منظومه چون فقره
اسجد مذکور در قران با واو است نه با فاء پس خواندن ان ضرر ندارد و اما دعای
کمیل پس فقره مذکوره را نخواند و باقی فقرات را بخواند یا فقره مذکوره را نقل
بمعنی کند یا انکه در لفظش فی الجمله تغییری بدهد والله العالم **سؤال** اگر صبی
و مجنون وطی نمایند یا انکه موطوئه واقع بشوند حرامست بر ایشان دخول در مساجد و
واجبست منع ایشان از دخول یا نه و غسل انها در حال صغر و جنون باعث رفع منع میشود
یا نه **جواب** وجوب غسل بر انها بعد از بلوغ و عقلست و لکن باید منع نماید ایشان را
از دخول در مساجد و مس مصحف و سائر چیزها که حرامست بر جنب و غسل در حال صغر
و جنون باعث رفع منع نمیشود بلی اقوی انست که اگر صبی ممیز جنب شود و غسل نماید
غسل او رافع حدث جنابت میشود هر چند بهتر انست که اعاده نماید **سؤال** هل یرید
الجماع ثانیا هل یستحب له الغسل خاصة ام الوضوء کاف فی دفع الکراهة و ما التکلیف
المرتب بعد الاحتلام **جواب** لما روی ان اعادة الجماع للمجنب من دون الغسل یوجب
جنون الولد کما روی فی المحتلم ایضا فالمخلص لازالة الکراهة لیس الا الغسل و
الوضوء یوجب خفة الکراهة لا رفعها والامر فی الکراهة سهل والله العالم
سؤال الدسومة فی محل الوضوء و الغسل اصلیة کانت فی الراس او عارضیة
هل هی مانعة من الغسل ام لا **جواب** لا تمنع من الغسل و الوضوء من التطهر
علی الاقوی **سؤال** الغاسل للجنابة او سائر الاغسال الواجبة یقف علی
ارض بخس رطبة و یغتسل ترتیبا فاذا اراد غسل قدمیه فیطهرهما و یغسلهما
یجوز غسله هکذا ام لا **جواب** الاقوی الجواز کما تقرر انفا **سؤال** فی خصوص
الغسل الارتماسی قال بعض انه لا یکفی فیه الدفعة العرفیة و نظهر من اخر المعتبر الدفعة
الحقیقیة فما رایکم المنیف **جواب** ان هذا اشتباه من المستفتی به اذ الکل قائلون
بکفایة الدفعة العرفیة فی الارتماسی و لا یعقل اشتراط الدفعة الحقیقیة بل الظن ان
مقصود الفقیه من التعبیر المزبور الاشارة الی ان الغسل لیس تدریجی الحصول حتی یکفی

فیه بالدفعة العرفیة بل هو انی الحصول فلا یحصل الا بعد حصول کمال الانغماس و لا یحصل
الا فی ذلک الان و لو کان الانغماس بالتدریج من الصبح الی الغروب فلا یحصل الا بعد حصول
تمام انغماس البدن فتامل جیدا فانه دقیق **سؤال** مستحبات غسل را بیان فرمایید **جواب**
مستحبات غسل بسیار است اول استبرا بشرط انکه جنابت با نزال باشد نه جماع تنها و کیفیت
استبرا در وضو گذشت اگر استبرا ابول ننماید دوم گفتن بسم الله نزد غسل سوم شستن
دست را سه مرتبه تا مرفق یا نصف ذراع تا بند دست پیش از دخول در ظرف چهارم
گشاده چه سر تنگ بلکه در اب کثیر پنجم مضمضه ششم استنشاق بنحوی که در وضو
گذشت ششم نیت هنگام شستن دستها یا در زمان مضمضه یا استنشاق و اعادهٔ ان
نزد شستن سر بهتر است هفتم کذراندن نیت را بقلب و بدون امداد بلسان مگر انکه نتواند
بدون اعانت بزبان نیت نماید هشتم مالیدن بدن بدست بجهت کمال اطمینان برسیدن
اب بجمیع بدن نهم تخلیل یعنی رسانیدن اب در مواضعی که محتاج باین هست چون زیر
پستان و انگشتها دهم تعجیل در تمام نمودن غسل یازدهم یکصاع بودن اب غسل
یا زیادتر همه یکصاع بودن اب غسل و ان تخمینا یکمن تبریز یا علاوه میباشد و تا یکمن نیم
مخملست و ششصد و چهارده مثقال و ربع مثقال صیرفیست کافی میباشد با ملاحظه
مقدمات غسل دوازدهم حضور قلب در غسل که غسل نیز عبادت پروردگار است سیزدهم
خواندن این دعا نزد غسل اللهم طهر قلبی و زک عملی و تقبل منی سعیی و اجعل ما عندک خیرا لی
اللهم اجعلنی من التوابین و اجعلنی من المتطهرین یا انکه بگوید اللهم طهر قلبی و اشرح لی
صدری و اجر علی لسانی مدحتک و الثناء علیک اللهم اجعله لی طهورا و شفاء و نورا
انک علی کل شیء قدیر و خواندن این دعا بعد از غسل نیز خوبست چهاردهم پوشاندن عورت
اگرچه در اب باشد و وجوب پوشانیدن مانی است که ناظر محترم باشد و اگر غسل نمود بدون
ستر عورت هر چند بد است باشد و بخوان غسلش صحیح است اگرچه معصیت نموده پانزدهم
شستن موی خفیف که از توابع بدن است شانزدهم باز نمودن گیسوی بافته هفدهم شستن
سر ابد است هجدهم شستن سر را سه مرتبه و سائر اعضا را دو مرتبه نوزدهم مسواک کردن
پیش از غسل و بعد از غسل بیستم اختیار کردن غسل ارتماسی بر غسل ترتیبی بعکس بیست
و یکم اختیار اب و مکان خالی از شبهه بیست و دوم غسل در اب فرات بلکه در شط فرات بهتر است
از غسل باب فرات به تنهائی بیست و سوم ابتداء باعلی نمودن در غسل هر چند واجب نیست چنانچه

کذشت سؤال مکروهات جنب بیان شود جواب مکروهات نیز بسیار است اول خوردن
بیش از غسل دوم خضاب دیش یا دست یا پا و یا بجا و یا وسمه و بخوان و همچنین مکروه است از برای
خضاب کرده جنب شدن مادامیکه خضاب رنک خود را نداده باشد بلی بعد از نشستن کراهتی ندارد
هرچند اثر رنک باقی باشد سوم اکل و شرب براکه مورث فقر و برص است و بهتر است که وضو بسازد
یا آنکه دست را بشوید و مضمضه و استنشاق نماید چهارم استعمال آبی که در وضو بازشد کراهت
آن از برای وضو از آب متعفن دیم خورده و بخوان پنجم خواندن قران هرچند کم باشد از هفت
آیه تا هفتاد آیه هرچند بالا رود کراهت او زیادتر میشود بلکه کراهت قرائت بالنسبة به
محرمی چون دعا و زیارت و اسماء الله و اسماء انبیا و ائمه هدی علیهم السلام نیز ثابت
ششم دخول جنب و داخل شدن در امکنه محترمه از قبور انبیا و علما و شهدا و مجلس
تعزیت و علم و نزد محتضر که محضر ملائکه است و داخل شدن در قبر میت بجهة دفن هفتم
رسانیدن دست باشیا محترمه غیر مس قران که حرمت از کذشت پس مس نمودن بجلد و حاشیه
و غلاف قران و برداشتن قران مکروه است هشتم نوشتن قران بلکه نام هر محترم بلکه مکروه
است از برای جنب هر کار محترم چون نماز میت و غسل دادن میت و سجده شکر و سجده تلاوت
قران و اما حجامت و ذبح کوسفند ضرر ندارد و اکرچه ذبح کوسفند قربانی نکردن بهتر است
نهم نوره کشیدن پیش از غسل دهم روغن مالیدن بدن یازدهم غسل ارتماسی نمودن در آب
آب ایستاده مثل چه کر باشد یا کمتر از او چه چاه باشد یا غیر او بلکه غیر غسل جنابت نیز در آب
ایستاده بارتماس مکروه است دوازدهم و استعانت بغیر در غسل جنابت بلکه در غسل
و مطلق غسل والله العالم

در غسل حیض و احکام حائض

سؤال خون حیض بچه چیز شناخته میشود و علامات و صفات او از جیست جواب در غالب اوقات
تیره رنک و غلظت و جهیدن و کرمی و سوزاندن فرج هنکام بیرون آمدن و کاهی خلاف اینها هم
میشود سؤال عادت وقتیه و عددیه چه قسم متحقق میشود جواب متحقق میشود
بدیدن خون دو دفعه در دو ماه پی هم مساوی باشد از حیثیت عدد و زمان که در
هر اول ماهی مثلا پنج روز خون ببیند که درین زمان صاحب عادت عددیه و وقتیه خواهد
بود پس اکر در اول ماهی پنج روز ببیند و در اول ماه دیکر هفت روز مثلا این زن
صاحب عادت وقتیه خواهد بود نه عددیه و اکر اول ماه مثلا پنج روز خون ببیند و در
زمان دیکر نیز پنج روز ببیند این زن صاحب عادت عددیه است نه وقتیه سؤال هرکاه عادت

زن قرار کرفت و بعد تغیر یافت که دو دفعه خون دید مثلا هر کدام یک از این دو عادت
معتبر است جواب عادت دوم معتبر است چنانچه مصرح به بعضی از اجلاء علماء میباشد
و همچنین اکر غیر عادت اولی و ثانیه در ثالثه دو دفعه مثل هم خون ببیند عادت سومی
معتبر است و هکذا هرچند ظاهر بعضی از نصوص بلکه ظاهر بعضی از علما اینست که عادت
اولی بهتر است و معتبر است سؤال ابتدای بلوغ زن چه وقت جواب بعد از
تمام شدن نه سال و بیرون آمدن موی درشت در پشت طهارتش سؤال یائسه شدن زن
و یائسه شدن ایشان بچه قدر از سن حاصل میشود جواب در غیر قرشیه تمام شدن
پنجاه سالست و در قرشیه تمام شدن شصت سالست بنابر مشهور سؤال زن اکر شک
در بلوغ داشته باشد و خون ببیند تکلیفش چیست جواب مهر علامت بلوغ نیست اکر
ممکن باشد که خون حیض است و الا استحاضه است سؤال اکر در یائس شک داشته باشد
و خون ببیند چه نماید جواب محکوم بحیض است خصوص اکر بصفت حیض باشد سؤال
اکر چیزی از زن خارج شود و شک نماید که خونست یا نه چه نماید جواب آن زن تا
علم بهم رساند پاکست مثل بول و منی و سایر نجاسات سؤال هرکاه زن خونی در جامه
خود ببیند و نداند که از رحم او آمده یا نه چه نماید جواب آن خون نجس است و
لکن غسل بر او نیست سؤال اکر خون مشتبه شود بنفاس مثل آنکه چیزی بیرون بیاید از
فرج و شک نماید که انسان است یا مبدا انسان یا غیر آن حکم بحیض است یا نه جواب
محکوم بحیض است خصوص اکر در ایام عادت حیض باشد سؤال هرکاه خون مشتبه
شود بخون بکارت باین معنی که نداند خون بکارتست یا حیض چه نماید جواب باید امتحان
کند باین معنی که پنبه بردارد و لحظه صبر نماید پس بیرون آورد اکر پنبه را بیرون آورد
اکر پنبه طوق دار بیرون آمد خون بکارت باشد و الا خون حیض است و با امکان اختبار
اکر ترک اختبار نماید و نماز کند نمازش باطلست حتی احتیاطا اکرچه بعد معلوم شود که خون
حیض نبوده بلی اکر ترک اختبار از روی غفلت یا نسیان و بخوان باشد ضرر ندارد سؤال
اکر در خون مشتبه به بکارت متمکن از تشخیص و اختبار نشود بسبب منافات پنبه و
بخوان یا تاریکی شب و بخوان یا بسبب یادتی خون چه نماید جواب رجوع نماید بحالت
سابقه و بهمان عمل نماید چه حیض چه قروح و جروح و چه استحاضه و اکر حالت سابقه
معلوم نباشد بهتر است که عمل باحتیاط کند از تروک حائض و عمل باستحاضه سؤال

تا علم بخون بودن آن بهم رساند

خوارج ع

اقل ایام حیض و نفاس و استحاضه و اکثر ایام حیض هر یک و اقل طهر بین الحیضتین چیست
جواب اقل ایام حیض سه روز است پس اگر در کمتر از سه روز خون ببیند حیض نخواهد
بود و اکثر ایام حیض ده روز است و اقل طهر بین الحیضتین نیز ده روز است و اما نفاس
پس در جانب قلت حدی ندارد و در جانب کثرت مثل حیض میباشد که ده روز
میباشد و اما استحاضه پس حدی نمیباشد نه از جانب قلت نه از جانب کثرت سؤال
شب اول و شب چهارم در ایام حیض محکوم بحیض است یا نه جواب شب اول و
شب چهارم و همچنین شب یازدهم خارج است سؤال در حیض توالی شرط
است یا نه جواب دو توالی شرط است در حیض اول توالی ایام که ایام حیض متصل
بیکدیگر باشد پس سه روز در ضمن ایام حیض مستمر و متصل باشد باین معنی که هر وقت
که پنبه بردارد و پنبه خون آلوده بیرون آید اگرچه بخودی خود خون بیرون آید
نیاید اگر پنبه بردارد و خون آلوده نشود یا بیرون آید پس حیض نخواهد بود سؤال
در حیض چه قدر تقدم و تأخر برای ذات العادت عیب ندارد جواب تقدم و
تأخر قلیل که مسامحه شود ضرر ندارد هرچند بر صفت حیض نباشد و الا مدار بر صفت
حیض است پس تقدم و تأخر مفرط محتاج است بوجود صفات حیض تا حکم بحیض شود
هرچند اقوی در معتاده بتقات و قتیه حکم بحیض است هرچند دو روز یا بیشتر از زمان
حیض خون ببیند سؤال زنی که استقرار در ایام و عدد ندارد بعد از گذشتن وقت
خون تکلیفش چیست و زن که صاحب عادت وقتیه است و یا عددیه است بعد از دیدن
خون چه نماید جواب تحیض یعنی حکم بحیض نمودن زن در جمیع اقسام مسطوره بمجرد
رؤیت خون قوت سؤال هرگاه ضعیفه ذات العادة المستقرة را خون قطع شود
قبل از تمام شدن ایام عادت باید غسل کند یا آنکه منتظر گذشتن ایام عادت خواهد
بود جواب اگر خون قطع شود بالمره بحیثیتی که بعد از استبراء بگذاشتن پنبه در فرج
خود چیزی ظاهر نشود در پنبه پس واجب است که غسل کند ولکن بعد از
استبراء بطریقی که ذکر شد کما قال فی المنظومة وکلما لاح رجوع الطهر للحائض فانها
تستبری سؤال هرگاه زنی خون دید سه روز مستمر خون بعد قطع شد و در روز
دهم باز دید و قطع شد چه نماید جواب تماما حیض است با ایامی که خون قطع
شده بود سؤال هرگاه سه روز خون دید و قطع شد باز در روز دهم و یازدهم

خون دید چه نماید جواب ذات العادت بقدر عادتش را حیض قرار دهد باقی را استحاضه
و غیر ذات العادت ده روز را حیض قرار دهد و باقی را استحاضه سؤال هرگاه
بین دو خون که محکوم بحیض است ده روز فاصله بشود چه نماید جواب هر دو خون
حیض است چه فاصله میان حیضتین باستحاضه باشد یا هیچ خونی نه بیند سؤال
صاحب عادت وقتیه اگر خون به بیند که بصفت حیض نباشد حکم بحیض مینماید یا نه جواب
صاحب عادت وقتیه بمجرد دیدن خون در وقت عادت ترک عبادت نماید اگرچه بصفت
حیض نباشد و اگرچه یک روز یا دو روز پیش از عادت هم ببیند مگر آنکه یقین کند
که حیض نیست سؤال هرگاه در طهر مثلا خون دید تا روز چهارم وقت طهر در این
ایام چه نماید جواب کفایت میکند تلفیق مزبور در حایض بودن و احوط عمل باحتیاط
است در این فرض و در هر سه روزی که بتلفیق حاصل شود بلکه اگر تا در روز چهارم با ثبت
خون باقی باشد احتیاط مرقوم ساقط است سؤال صاحب عادت عددیه بمجرد دیدن
خون خود را حائض بداند یا آنکه لازم است که جمع بین تروک حائض و عمل مستحاضه نماید
و اگر خونش بصفت حیض نباشد چه کند جواب اقوی آنست که صاحب عادت عددیه
ترک عبادت نماید تا سه روز اگر مستمر شد خونش تا سه روز پس معلوم میشود که حیض است
و الا قضا میکند صوم و صلوه را و لازم نیست جمع نمودن بین افعال استحاضه و تروک حائض
بلکه شرعا خود را حائض بداند هرچند خونش بصفت حیض نباشد علی الاقوی سؤال
ضعیفه هرگاه وقت و عدد عادت خود هر دو را فراموش کند و بعد رؤیت دم از ده روز
بگذرد و عمل حیض مینماید یا آنکه جمع خواهد کرد در تروک حائض و عمل استحاضه و یا آنکه عمل
بروایت میکند که هفت روز عمل حیض نموده عمل غسل میکند و باقی را استحاضه قرار میدهد
جواب جمع لازم نیست و اظهر اقوی عمل بروایت است اگر تمیزی در خونش نباشد و اگر
تمیزی در خونش قرار باشد پس هرچه بصفت حیض باشد او را حیض قرار دهد بشرط آنکه کم
تر از سه روز و زیاده بر ده روز نباشد و آنچه بصفت استحاضه است عمل باستحاضه نماید
و اگر تمیز ممکن نباشد مثل اینکه همه یک رنگ باشند یا آنکه کمتر از سه روز و زیاده بر ده روز باشد این
زمان عمل بروایت میکند که در سؤال مذکور شد سؤال ضعیفه مبتدئه و مضطربه
که عادتش هنوز مستقر نشده باشد چه نماید بعد از رؤیت دم جواب اگر تمیز در خونش باشد
که بصفت حیض باشد عمل بحیض نماید با شرائطی که چنانچه گذشت و اگر بصفت استحاضه

باشد عمل بان نماید اگر ممکن نباشد یا تمیز نباشد رجوع بعد دو وقت عادت خویشان خود یا بعادت
بعد عادت خویشان نماید عمل کند واگر عادت خویشان مختلف باشد عمل بعادت غالب ایشان نماید
واگر ممکن نباشد که خبر از ایشان بگیرد واگر خون مستمر باشد تا یک ماه مخیر است در اینکه سه روز
در ماهی و ده روز در ماهی دیگر یا در ماهی شش روز یا هفت روز را حیض قرار بدهد واگر خونش
تجاوز از ده نمود و مستمر نشده تا یک ماه باز مخیر است ما بین سه و هفت و میتواند ده روز را
حیض قرار دهد مگر آنکه یقین کند که حیضش به ده روز نمیرسد پس در اینصورت هر قدری که
یقین بخلافش ندارد واگر این راه نداند اگر هفت روز را قرار دهد احوط است چنانچه مبتدئه
هم اگر هفت روز قرار دهد بهتر است و باقی را استحاضه **سؤال** اگر وقت عادت با تمیز
معارضه نماید باین معنی که ضعیفه عادیه عددیه خونش تجاوز از عدد ایام عادتش نمود لکن
در زمان عادت بصفت استحاضه بود و در غیر ایام عادت خونش بصفت حیض بود چه نماید
جواب اگر ممکن نباشد حیض بودن جمیع اقوی تقدیم عادت وقت است بر تمیز پس آنچه را که در
وقت دیده حیض قرار دهد اگرچه بصفت حیض نباشد و اما در صورت امکان حیضیت جمیع
مثل اینکه زیاده از ده نباشد مثلا همه را حیض قرار دهد **سؤال** ضعیفه هرگاه سه
روز خون دید و غیر مستمر قطع شد و بعد سه روز دید مستمرا چه نماید **جواب** خون دوم
حیض است و اول استحاضه اگرچه خون اول در زمان حیضش هم باشد **سؤال** صاحب
عادت وقتیه و عددیه هرگاه ده روز بیشتر از عادت خون دید و از ده گذشت چه میکند
جواب ایام عادتش را حیض قرار دهد باقی را استحاضه خصوص اگر در ایام عادت خون
بصفت حیض باشد واگر صفت مخالف باشد حکمش در سابق گذشت **سؤال** ضعیفه
خونش از زمان عادتش گذشت و به ده نرسید حکمش چیست **جواب** بمجرد رؤیت خون کلام
خود را حائض بداند یا کی بداند هرچند احوط جمع نمودن بین تروک حائض و افعال استحاضه
است پس باید صبر نماید تا ده روز پس اگر خونش در ده ایستاد پس از همه حیض است واگر از ده
گذشت پس از زمان سبق معلوم شد که ایام عادتش حیض و باقی استحاضه است **سؤال**
هرگاه ما بین دو خون که هر دو خون صفت حیض دارند ده روز فاصله شود بخونی که صفت
استحاضه باشد چه نماید **جواب** اول و دوم محکوم بحیض است و آن ده روز محکوم باستحاضه
است **سؤال** هرگاه ضعیفه عدد را بداند و زمان را فراموش نماید که در چه وقت از ماه
بود تکلیفش چیست **جواب** عدد را در اول ماه حیض قرار دهد بنا بر احوط و در باقی

عمل استحاضه نماید **سؤال** هرگاه ضعیفه احتمال پاک شدن را بدهد آیا واجب است غسل
نماید یا آنکه صبر کند تا یقین بنقاء و پاکی حاصل شود **جواب** ضعیفه هرگاه احتمال نقا
در خود بدهد واجب است که استبراء نماید و اختبار نماید تا خاطر جمع شود و استبراء باین
کیفیت است که پنبه داخل فرج نماید و قدری صبر و تامل کند و پنبه را بیرون آورد
اگر پنبه خون آلود باشد پاک نیست اگر آلوده بخون نباشد پاک است و واجب است که غسل کند مگر
آنکه یقین داشته باشد که خون عود میکند **سؤال** اگر در زمان پاکی شک در عود
خون داشته باشد چه کند **جواب** واجب است که غسل کند و عبادات خود را بعمل آورد خصوص
اگر ظن بعدم عود خون پیش از ده روز داشته باشد که واجب است غسل نماید و عبادات
کند **سؤال** اگر ظن بعود خون پیش از ده روز داشته باشد تکلیفش چیست
جواب احوط در صورت سفر و ضرر است که غسل کند و نماز کند بلی اگر عادت بعود دارد
پیش از ده روز پاکی نیست که صبر کند هرچند احوط و اولی در این قسم نیز این است که غسل
کند و عمل خود بجا آورد واگر بعد از این غسل خون ندید تا ده روز گذشت بهمان غسل
اول کفایت میکند و حاجت بغسل دیگر نیست **سؤال** احکام حائض را بیان فرمائید
جواب حرام است بر حائض از هشت چیز که بر جنب حرام بود چونکه جنب و حائض شریکند
در غالب احکام بلکه غالب مکروهات جنب در حق حائض نیز جاریست مثل خضاب شدن در
هر عبادتی که مشروط بطهارت نیست و اگر هم بجا آورد صحیح نیست مثل غسل و نماز و روزه
و حرام است جماع در قبل حائض با علم بحیضش و آنکه وطی در حال آمدن خون باشد و
با علم باینکه فرج است و آنکه وطی کننده عاقل و بالغ و وطی با دخال تمام حشفه بشود و آنکه
واطی خنثی مشکل نباشد و همچنین موطوئه و آنکه جاهل بحرمت یا ناسی نباشند و آنکه مختار
باشد نه مجبور نه مضطر و آنکه موطوئه زنده باشد نه مرده و آنکه زن حائض اجنبیه نباشد
که باجتماع این شرائط واجب میشود کفاره علی الاحوط و در جواز در اشکال است و احوط
اجتناب است اگرچه قول بجوازش قوی است و این حکم زمانیکه از در حیض نه بیند و احوط
در صورت حیض دیدنش از در اجتناب از وطی از قبل نیز میباشد و حرمت وطی حائض
از برای مرد و زن هر دو ثابت است و فعل آن موجب فسق میباشد بلکه حلال شمردن
آن موجب کفر است با علم بحرمت آن و موجب تعزیر میشود نزد حاکم شرع و وطی متحقق
میشود با دخال حشفه بلکه با دخال بعض از آن علی الاحوط **سؤال** قول زن در

پاك شدن از حيض و حائض بودن مسموع نيست يا نه جواب بلى مسموع است هرچند
ماهى سه روز بينداد عا نمايد مادامى كه متهمه بتضييع حق شوهر نباشد سؤال
كفاره وطى حائض را بيان فرمائيد جواب در اول حيض مرد بايد هيجده نخود طلاى مسكوك
بدهد و در وسط آن نه نخود و در آخر آن چهار نخود و نيم بايد بدهد در زمانى كه زن آزاد
باشد و اگر ضعيفه كنيز باشد كفاره آن سه چارك يا گندم يا جو ميباشد و بهر دو كه
ده چارك باشند بده مسكين سؤال هرگاه بعد از وطى خلاف اعتقادش معلوم شود
از حره و امه بودن زن يا اول و وسط و آخر بودن حيض مدار بر اعتقاد سابق است يا بر
جواب مدار بر واقع است پس اعتبار نمايد آنچه را كه در واقع بود پس اگر وطى نمود زن را
باعتقاد امه و بعد معلوم شد كه حره و آزاد بوده بايد كفاره وطى آزاد را بدهد و
همچنين است صورت عكس و اگر وطى نمود باعتقاد ديگر آخر حيض است بعد معلوم شد كه
اول آن بوده يا عكس عمل نمايد بآنچه در زمان وطى بوده است سؤال شخص عاجز
از كفاره چه نمايد جواب عاجز از كفاره بايد انتظار وسعت بكشد كه در زمان وسعت
بدهد و استغفار نيز نمايد كه در بعضى از اخبار است كه استغفار بدل است از كفاره
از كفاره هرچند استغفار و توبه مسقط كفاره نميباشد على الاحوط سؤال
اگر ضعيفه از حيض پاك شود و غسل نكرده باشد وطى او جايز است يا نه
جواب بلى جايز است با كراهت و اگر تغسيل فرج نمايد باعث تقليل در كراهت
ميشود سؤال هرگاه ضعيفه جنب حائض شود و غسل جنابت در حال حيض
از او صحيح است يا نه جواب خير صحيح نيست تا پاك شود و بعد از پاكى يك غسل
بنيت هر دو مينمايد چنانچه در سؤال از تداخل اغسال گذشت سؤال وضو
پيش از غسل حيض شرط نيست در صحت غسل حيض و غير آن از اغسال تقدم وضو بلكه
بى وضو هم صحيح است بلى اتيان بصلوة نمى تواند نمايد مگر بعد از غسل و وضو
ميتواند نمايد مگر بعد از غسل و وضو جميعا لكن پيش از غسل افضل است بلكه
احوط است چنانچه گذشت سؤال هرگاه ضعيفه درك نمايد اول وقت را
متطهره و بعد حائض شود قضاى نماز بر او واجب است يا نه جواب اگر درك
نمايد ضعيفه از اول وقت نماز بقدر اداء اقل واجب نماز را بحسب حال خود از
كندى و تندى و بجهت قصر و اتمام با اجتماع شرائط از طهارت و غيره آن و بجا نياورد

باشد نماز را پس واجب است بر او قضاى آن و اما اگر درك كند از اول وقت بقدر
كمتر از اقل واجب پس بر او قضاى نماز واجب نيست هرچند در نماز چهار ركعتى سه ركعت
را درك كند و در سه ركعتى دو ركعت را در دو ركعتى يك ركعت را درك كند سؤال
اگر ضعيفه حائض درك كند از آخر وقت بقدر يك ركعت كه اگر غسل نمايد و وضو
بقدر يك ركعت ميتواند اتيان بصلوة نمايد و مع ذلك نماز را بجا نياورد قضا بر او
لازم است يا نه جواب بلى لازم است قضا و همچنين واجب است در صورت مسئوله كه درك
يك ركعت نمايد اداى آن صلوة هرچند با تيمم باشد در صورتى كه تيمم بجهت عذرى
از اعذار باشد مثل عدم قدرت بر استعمال آب و خوف ضرر و نحو آن نه بجهت ضيق وقت
و اگر تيمم بجهت ضيق وقت باشد نه بجهت نبودن آب مثلا اقوى عدم لزوم اداء و قضا
است هرچند احوط لزوم اداء يا عدم اداء احوط لزوم قضاء ميباشد والله العالم سؤال
هرگاه ضعيفه پيش از دخول وقت طهارت گرفته و جميع شرائط جمع بود كه وقت داخل
شده و بقدر ركعتى شد كه ميتوانست نماز را بقدر اقل واجب بجا بياورد و اهمال نمود
بجا نياورد در چنين صورت قضا لازم است يا نه جواب حكم بوجوب قضا مشكل است اگر
چه در اين صورت نيز لزوم قضا احوط ميباشد سؤال طلاق حائض جائز است يا نه
جواب حرام است طلاق و صحيح نيست بشرطهاى كه ميايد ان شاء الله تعالى سؤال
اعمال مستحبه حائض را اشاره فرمايند جواب بدانكه مستحب است حائض وقت نماز كهنه بخود
بردارد و وضو بسازد بقصد ذكر خدا در جاى پاكى بنشيند و اگر مكان معينى دارد براى
نماز و در آنجا رو بقبله بنشيند و بقدر نماز ذكر و تسبيح و حمد خداوند نمايد و اگر تسبيحات
اربعه بخواند بهتر است و استغفار نيز خوبست و قرائت قرآن نيز ضرر ندارد در خصوص
اين حال و اگر نواقض وضو صادر شود وضو شكسته است و بهتر آن است كه موالات فرائض
و ساير شرائط كمال نماز را در ذكر خود بجا آورد و منافيات نماز را از تكلم و خنده و نحو آن
را ترك نمايد و تيمم بدل از وضوء در وقت نبودن آب يا ممكن نبودن استعمال آب نيز مشروع
است و نشستن رو بقبله شرط كمال است و الا بهر سمت جايز است نشستن بقدر نماز و ذكر
نمودن والله العالم سؤال ضعيفه در حال حيض ميتواند كه غسل جمعه يا توبه و نحو
آن نمايد يا نه جواب بلى ميتواند ضعيفه در حال حيض غسل جمعه يا توبه يا غسل احرام
و يا غسل شبهاى رمضان و همچنين ساير اغسال مستحبه را بجا آورد چنانچه ميتواند كه وضوء

بجهت ذکر در وقت نماز یومیه بکیرد یا بجهت تلاوت قران و زیارت اهل قبور وضو بکیرد بلی اغسال واجبه را چون غسل جنابت و غسل مس میت و نحو ان را در اینحالت نمیتواند بجا اورد

در غسل استحاضه و احکام ان

سؤال حقیقت استحاضه و علامات ان را بیان فرمایند **جواب** خون استحاضه در غالب اوقات زرد و رقیق و فاسد و بی اوصاف میباشد و بسستی و سنکینی خارج میشود بدون سوزش بعکس خون حیض و بسا هست که بصفات خون حیض هم میشود چنانچه در حیض کذشت **سؤال** از برای خون استحاضه در جانب قلت و کثرت حدی هست یا نه و همچنین معتبر است فصل اقل طهر مابین دو خون استحاضه یا استحاضه و خون دیکر از حیض و نفاس یا نه و ایا سن را مدخلی هست در تحقق استحاضه یا نه **جواب** از برای خون استحاضه در جانب قلت و کثرت حدی مخصوص نیست چنانچه در بحث حیض اشاره بان شده و همچنین معتبر نیست فصل اقل ایام طهر بین افراد ان و خون دیکر پس در هر زمان که خون خارج شود از زن که محکوم بحیض و نفاس نباشد و خون قروح و جروح نباشد محکوم باستحاضه است و همچنین از برای خون استحاضه سن مخصوصی معتبر نیست پس در کمتر از نه سال و بیشتر از نه سال بیشتر از پنجاه سال یا شصت سال ممکن است که خارج شود بلی اکر خارج شود قبل از بلوغ پس احکام ان را بعد از بلوغ از برای مشروط بطهارت رعایت نماید مثل غسل جنابت قبل از بلوغ و لکن درباره غیر خودش چون عدم عفو کمتر از درهم بقلیل از ان و کشیدن مقدار معفو از اب چاه در ریختن ان در چاه پس فرقی مابین پیش از بلوغ و بعد از بلوغ نیست **سؤال** خون استحاضه مطلقا حدث و ناقض وضو میباشد یا نه و ایا مختلف میشود بکمی و زیادتی ایام و اختلاف اوصاف یا نه **جواب** بلی خون استحاضه مطلقا حدث و ناقض طهارت میباشد هر چند بمقدار ذره باشد و استمرار خروج شرط نیست و همین که خون از باطن خارج شود محکوم باستحاضه است و بسبب زیادتی و کمی و اختلاف اوصاف مختلف نمیشود حکم ان بلی حکم ان بسبب اختلاف در کمیت یعنی در مقدار خون بحسب قلت و کثرت و وسطیت مختلف میشود بمراتب ثلاثه که احکام ان مذکور میشود انشاء الله **سؤال** هرکاه خون استحاضه از مجرای ان که رکی است مسمی بعاذل میباشد خارج شود و بفضای فرج باقی بماند بنحوی که بیرون اوردن ان با انکشت و نحو ان ممکن باشد حکم بحدث استحاضه میشود یا نه **جواب** بلی کافیست بعد از خروج و لو بمقدار ذره باشد وجود خون در باطن بنحوی که بتوان بیرون اورد و اکر بیرون نیاید بالمره هر چند در باطن موجود باشد پس هیچ اثری بران مترتب نمیشود **سؤال**

اقسام استحاضه را بیان فرمایند **جواب** خون استحاضه بحسب عادتی که زنان دارند که پنبه بقدر متعارف بر میدارند و بر روی خرقه میکذارند و مطابق فرج بر میدارند و بر روی فرج میکذارند پس اکر مانعی از نفوذ خون نداشته باشد و بقدر متعارف که نه بسیار طول دهد و نه زود بکیرد بر سه قسم است قلیله و کثیره و متوسطه **سؤال** هر یک از اقسام ثلثه را بیان فرمایند **جواب** قلیله ان است که خون بر پنبه برسد و پنبه را سوراخ نکند و فرو نرود و متوسطه ان است که خون پنبه را سوراخ کند و فرو رود و کثیره ان است که خون پنبه را سوراخ کند و از پنبه بکذرد و بکهنه برسد **سؤال** ضعیفه هرکاه خون از رحمش خارج شود و نداند که کدام از اقسام ثلثه مذکوره است چه نماید **جواب** لازم است که اختبار کند پس اکر بعد از اختبار معلوم شد که از چه قسم از خون است بهمان عمل نماید و اکر معلوم نشد و ممکن هم نباشد تحصیل علم پس اکر ابتدای خون باشد استحاضه قلیله حساب کند و اکر ابتداء دیدن خون نباشد عمل بحالت سابقه نماید **سؤال** احکام هر یک از اقسام ثلثه را بیان فرمایند **جواب** اما استحاضه قلیله پس در صورت رسیدن خون بر پنبه و هنکام اتصال خروج خون واجب است اینکه پنبه را عوض نماید و ظاهر فرج را بلکه قدری از باطن ان را من باب المقدمه بشوید و ظاهر فرج ان است که هنکام نشستن زن بر دو قدم ظاهر میشود و از برای هر نمازی از نمازهای واجب وضو بسازد و همچنین واجب است که در حال وضو و نماز مخرج خود را محکم ببندد و بعد از وضو بلافاصله نماز را بجا اورد و از برای هر یک از دو رکعت نافله هم یک وضو بسازد **سؤال** از برای احتیاط صلوة و اجزای منسیه وضوی علیحده میخواهد یا نه **جواب** نماز احتیاط در مشکوک و اجزاء منسیه مثل تشهد و سلام و سجده منسیه و سجده سهو حاجت بوضوی علیحده ندارد و اما متوسطه پس واجب است اینکه عمل نماید انچه را که در قلیله ذکر شد و علاوه بران یک غسل برای نماز صبح بجا اورد اکر پیش از نماز صبح متوسطه شود و اکر بعد از نماز صبح متوسطه شود یک غسل از برای نماز ظهر و عصر احتیاطا نه وجوبا بجا اورد و اکر بعد از ظهر و عصر متوسطه شود از برای نماز مغرب و عشا یک غسل مینماید و اما کثیره پس بجا اورد انچه را که در قلیله بیان شده و سه غسل هم بکند یکی برای نماز صبح یکی برای نماز ظهر و عصر و یکی بجهت مغرب و عشا و جایز نیست که مستحاضه کثیره زیاده از دو نماز را با یک غسل بجا اورد و اکر چه جایز است که از برای هر نماز یک غسل بکند این در صورتی نیست که میان دو نماز

فاصله عرفیه نشود و اگر فاصله عرفیه شود پس واجبست زبرای هر نماز یک غسل نماید **سؤال** هرگاه صاحب استحاضه کثیره و متوسطه خونش بند از نماز قطع شود چه نماید **جواب** از برای نماز بعد غسل یک مینماید **سؤال** هرگاه در هنگام غسل یا وضو خون استحاضه نیاید باز هم چنین بتعجیل در صلوة لازمست یا نه **جواب** در صورت مفروضه تاخیر نماز بان غسل یا وضو ضرر ندارد **سؤال** هرگاه ضعیفه قطع نماید بارام گرفتن خون استحاضه اش در زمانی یا انتظار آن زمان لازمست یا انکه میتواند قبل از آن زمان غسل کند و نمازش را بجا اورد **جواب** در صورت قطع با بانقطاع وارام گرفتن خون در زمانی که گنجایش طهارت و صلوة را دارد واجبست انتظار آن زمان با امکان در نزد بعضی لکن اقوی عدم وجوب انتظار است **سؤال** هرگاه ضعیفه بعد از طهارت و صلوة خونش سست شود و ارام بگیرد در این زمان لازم است یا نه **جواب** هرگاه ضعیفه زمان تخلی از دم وسعت اعادهٔ طهارت و صلوة یا احدهما را داشته باشد اعاده نماید **سؤال** هرگاه ضعیفه خون در اثنای نماز قطع شود نماز را قطع نماید یا نه **جواب** با علم بوسعت وقت قطع نماز کند و اعاده طهارت و نماز کند هر چند احوط آنست که تمام نماید نماز را بعد از اعادهٔ طهارت و نماز نماید **سؤال** هرگاه ضعیفه بعد از غسل و پیش از نماز خونش قطع شود بهمان غسل میتواند نماز بکند یا نه **جواب** بهمان غسل اکتفا نکند بلکه غسل رفع استحاضه باید بکند و بعد نماز بکند **سؤال** هرگاه خون قطع شود در زمانی که وسعت اعاده نداشته باشد چه نماید **جواب** هرگاه وسعت وقت تیمم را داشته باشد و تیمم باید یکی برای وضو یکی برای غسل و بغسل اول بدل ندهد تیمم من بوبر اکتفا نماید احتیاطا **سؤال** هرگاه شک در وسعت وقت داشته باشد تکلیفش چیست **جواب** در صورت شک بهمان غسل اکتفا نماید اگر چه احتمال بدهد که در باطن رحم هم خون قطع شده بلی اگر بعد معلوم شد که در باطن رحم خون قطع شده بود اعاده طهارت نماید بلکه احتیاطا اعادهٔ نماز نماید والله العالم **سؤال** هرگاه ضعیفه را استحاضه متوسطه رو دهد در شب پیش از نماز مغرب و عشا چه نماید **جواب** در صورت مفروضه غسل از برای نماز صبح لازم است بلی هرگاه بعد از نماز صبح خون متوسطه ببیند و قطع شود و باز ببیند تکلیف او چیست **جواب** در هر شبانه روزی پنج غسل کند برای او لازمست که نماز و سعت

قطع وسعت اعادهٔ غسل را داشته باشد **سؤال** اگر در بین غسل حدث اصغر صادر شود اعاده غسل لازمست یا نه **جواب** اقوی صحت غسل است خصوص اگر بغیر اختیار باشد پس میتواند اکتفا بهمان غسل نماید و باید که وضو بسازد هر چند در سابق وضو گرفته باشد و احوط اعاده وضو و غسل هر دو **سؤال** هرگاه حدث اصغر در بین غسل استحاضه صادر شود چه نماید **جواب** اگر همان حدث یا بیشتر از آن باشد مثل اینکه متوسطه عارض شود در اثنای غسل کثیره اعادهٔ آن لازم نیست اگر تقصیر در حفظ خود از خون نکرده باشد و همچنین تقصیر نکرده باشد در تعجیل با تمام غسل و تقصیر در شروع بنماز نکرده باشد و اگر غیر آن حدث عارض شود و بالاتر از آن باشد در حکم مثل انکه در اثنای متوسطه کثیره شود یا انکه مس میت نماید و یا جنابت اتفاق افتد اکتفا بان غسل نماید بلکه از برای آن حدث غسل دیگر نماید **سؤال** هرگاه قلیله در بین نماز صبح متوسطه شود چه نماید **جواب** باید غسل کند و اعادهٔ نماز نماید **سؤال** مقاربت و جماع با زن مستحاضه جائز است یا نه **جواب** هرگاه مستحاضه غسل کند و وضو بگیرد و خون خود را بشوید جائز است مقاربت با او **سؤال** از برای قطع خون اقسام مستحاضه باقسام ثلثه آن غسل واجب است یا نه **جواب** تفصیل را در رساله زینة العباد ذکر کرده ام و معلوم شد که از برای قطع خون استحاضه قلیله غسل لازم نیست بلی وضو انقطاع ضرور است در دو قسم دیگر غسل انقطاع واجبست **سؤال** ضعیفهٔ مستحاضه و همچنین حائض و نفسا و مس کننده میت وضو را قبل از غسل باید بگیرد یا بعد از آن **جواب** مخیر است و بهتر آنست که قبل از غسل وضو را بعمل آورد **سؤال** مستحاضه هرگاه فاقد آب شود چند تیمم باید بکند **جواب** قلیله پنج تیمم باید بنماید و مستحاضه متوسطه شش تیمم که یکی از آن بدل غسل صبحی او باشد و کثیره هشت تیمم که سه تیمم بدل از سه غسل و پنج تیمم بدل از وضو و هرگاه قادر بر یکی از غسل و وضو باشد از برای دیگر تیمم نماید **سؤال** وطی ضعیفه مستحاضه قبل از غسل استحاضه جائز است یا نه **جواب** بدانکه جائز است بر شوهر وطی و جماع زن و کنیز مستحاضه هر چند عمل مستحاضه را بجا نیاورده باشد و لکن زن معصیت میکند در ترک عمل استحاضه و در جواز جماع هم در حاجت نیست بغسل و وضوء و شستن فرج هر چند احوطست بلکه جائز است برای مستحاضه قرائت قران هر چند سورهٔ عزائم باشد و دخول در مساجد و مکث در ان و دخول خانه کعبه و اما دست گذاشتن بر خط مصحف پس جائز نیست مطلقا هر چند قلیله باشد و

و همچنین مادامیکه وضوء و غسل را بجا نیاورده باشد و اگر هر دو را بعمل اورده باشد پس جائز است
سؤال حدث استحاضه چون بول و غائط و سایر احداث میباشد هر چند در وقت نماز نباشد بلکه
قبل از نماز باشد و بعضی خون استحاضه را مثل سایر احداث ندانسته اند بلکه گفته اند که زن مستحاضه
وقت نماز پس اگر از وقت قلیله است غسل بر او لازم نیست اکتفا بوضوء نماید هر چند پیش از ان کثیره
باشد این قول ضعیف است **سؤال** ضعیفه مستحاضه میتواند اکتفا نماید بوضوئی که از برای
نماز واجب ساخته بود در نماز نافله یا نه و اگر از برای نافله شب وضو بسازد میتواند بان وضو اکتفا میشود
یا انکه از برای هر دو رکعت باید یک وضو بسازد **جواب** اقوی انست که جایز است بیک وضو
جمع کند میان نماز واجب و نافله ان و احوط ان است که از برای هر دو رکعت از نافله شب یا وضو
یا روز وضو بسازد بلکه برای شفع وضو بسازد و برای وتر نیز وضو بسازد اگر چه جائز است جمع
نمودن میان نماز شب و روز نافله صبح و نماز صبح بیک غسل چنانچه جائز است اکتفا بیک غسل
برای طواف و رکعتین طواف چه متوسطه باشد چه کثیره و غسل را پیش از نماز صبح بجا اورد
چنانچه جائز است که نماز شب را بوضوی تنها بجا اورد و غسل را تا خیر اندازد برای نماز صبح هر
چند اکتفا نمودن در سائر نوافل بوضوی نماز واجب خالی از قوة نیست بجهة قوة احتمال اینکه
مستحاضه بعد از اعمال لازمه بمنزله طاهر میباشد پس میتواند اکتفا نماید بوضوی نماز واجب
برای نماز احتیاط و اجزای فراموش شده و سجده سهو و بخواند **در غسل نفاس** **سؤال**
خون نفاس در چه وقت متحقق میشود **جواب** متحقق میشود نفاس بدیدن خون بعد از وضع
حمل یا سقط ان اگر چه علقه یا مضغه باشد و قطع شود خون در ده روز یا کمتر از ان اگر
چه یک لحظه باشد و هر گاه شک در ولادت داشته باشد پس نفاس نیست و تفحص در تشخیص
لازم نیست **سؤال** خون اگر قبل از ولادت چه حکم دارد **جواب** اگر خون قبل از تولد سه
روز متوالی باشد و بین این خون باشد و خون نفاس ده روز که ایام طهر است فاصله باشد
حیض است و با فقد یکی از این دو شرط حیض نخواهد بود **سؤال** از برای دم نفاس
حدی هست یا نه **جواب** از برای نفاس در جانب قلت حدی نیست پس محکوم است بنفاس
اگر چه یک لحظه باشد چنانچه گذشت و اما در جانب کثرت پس حد ان علی الاصح تا ده روز
است اگر چه اولی رعایت احتیاط است تا هیجده روز بجمع کردن احکام استحاضه و نفاس
در زاید از ده **سؤال** هر گاه دو طفل ضعیفه بزاید یا انکه اعضای طفل متفرقه بیرون
اید زمان نفاس ان چه وقت است **جواب** از برای هر طفل بلکه هر عضو طفل واحد نفاس

علیحده میباشد هر چند تداخل هم میشود که نفاس هر دو باشد اگر بین عشره طفل اول یا
خروج عضو اول طفل ثانی یا عضو ثانی خارج شود و اگر تولد طفل دوم یا عضو دوم
بعد از ده روز طفل اول یا عضو اول باشد پس ممکن است که زن سه طفل بزاید هر کدام بفاصله
ده روز نفاس و سی روز شبهه زیرا که اقل طهر میان دو نفاس معتبر نیست **سؤال** هر گاه تولد
طفل طول بکشد و در اول خون با طفل خارج شود حکم بنفاس خون بعد از ولادت
یا انکه ان خون نیز محکوم بنفاس است **جواب** خونی که با طفل خارج شود حکم بنفاس
بعد از ولادت است یا انکه ان خون نیز محکوم بنفاس **جواب** خونی که با طفل خارج
میشود محکوم بنفاس است و لکن علی الاقوی و لکن ابتداء نفاس از اول است و عدد
ایام ان تا تولد شدن تمام طفل است و همچنین در طفل متعدد و اعضای متفرقه طفل
واحد که ابتدای نفاسش از اول است و عدد ایام ان تا تمام وضع حمل و خروج تمام اعضا میباشد
هر چند تولد طفل طول بکشد باشد **سؤال** هر گاه ضعیفه در زمان تولد طفل
خون دید و پاک شد دیگر ندید تا روز دهم و در روز دهم خون دید و پاک شد چه
حکم دارد **جواب** تمام ده روز نفاس است بلی هر گاه ضعیفه بعد از تولد خون ندید تا روز
دهم و در روز دهم یک لحظه دید مثلا همان یک لحظه حکم نفاس است و از اینجا معلوم
شد که هر گاه در زمان تولد خون ندید تا پنج روز و در روز پنجم خون دید تا روز دهم
قطع شد همین پنج روز بعد نفاس است **سؤال** هر گاه ضعیفه بعد از تولد خون دید
و خونش از ده تجاوز نمود چه نماید **جواب** ضعیفه بعد از تولد خون دید تمام طفل
تا ده روز هر وقت خونش منقطع شود نفاسش همان است و اگر از ده تجاوز نماید خونش
پس اگر عادت در حیض ندارد ده روز را نفاس قرار دهد و اگر در حیض عادت دارد
عادتش را نفاس کرده و زاید بر عادتش را استحاضه و احوط ان است که در زائد از عادت
جمع کند بین تروک نفاس و اعمال مستحاضه و احوط از ان قضا کردن نماز بعد از عادت
تا ده روز **سؤال** هر گاه خون نفاس قبل از ده روز قطع شد و ضعیفه غسل کرد
و روزه گرفت و در بین ده روز خون دید چه نماید **جواب** متعین است از برای او
افطار نمودن روزه چه صاحب عادت باشد و قبل از انقضای عادتش باشد یا غیر
ذات العادت بلی اگر ذات العادت بعد از عادتش باشد احتیاط باتمام صوم و قضا
و همچنین است نمازش **سؤال** هر گاه زنی عادتش در حیض هفت روز باشد مثلا بعد از

تولد طفل خون ندید تا هشتم و روز هشتم خون ببیند و از ده بعد بگذرد و حکمش چیست **جواب** در صورت مفروضه از برای او نفاسی نخواهد بود علی الاقوی اگرچه احوط از اینست که آنچه را باید که نفسا ترك کند او ترك کند و آنچه را عمل مستحاضه است و این سه روز را روزه بگیرد و بعد قضا روزه اش را بگیرد احتیاطا **سؤال** هرگاه ضعیفه صاحب عادت که عادتش مثلا هفت روز بود گذشت بعد در روز هشتم دید از ده تجاوز نمود چه نماید **جواب** نفاسش همان روز اولست باقی را استحاضه قرار دهد اگرچه احوط از اینست که این سه روز را عمل نماید باحتیاط که جمع بین تروك نفسا و عمل مستحاضه نماید **سؤال** هرگاه ضعیفه صاحب عادت مزبوره در روز هفتم خون ببیند و از ده بگذرد یا آنکه سه روز اول را خون دید و قطع شد و باز روز هفتم خون دید و از ده گذشت چه حکم دارد **جواب** در صورت اول همان روز هفتم نفاس است و در صورت ثانیه تا هفتم را نفاس قرار دهد و باقی را استحاضه و در جمیع احوال مزبور لازم است در نفسا استبرا با احتمال انقطاع بجهت حصول علم بقطع خون از باطن رحم **سؤال** اگر خون مشتبه بنفاس شود مثل اینکه چیزی خارج شود از ضعیفه و شك کند که انسان است یا مبدا انسان یا غیر از چه نماید **جواب** اگر بشهادت و غیر آن معلوم نشود آن خون محکوم بحیض نمیشود با تحقق شرائط حیض خصوصا اگر در ایام عادتش باشد والاحکم بحیض نیز میشود **سؤال** احکام نفسا را بیان فرمائید **جواب** احکام آن با احکام حایض یکیست در جمیع آنچه ذکر شد در حق حائض پس لازمست بر او استظهار در وقت انقطاع صوری تا معلوم شود که در باطن رحم اثری باقی نیست و همچنین واجبست غسل از برای انقطاع حقیقی و آنچه را اگر وقتش باقیست را بجا آورد و آنچه در ایام نفاس از روزه از او فوت شد قضا نماید حرامست عبادت و مس کتابت قرآن و همچنین اسماء الله علی الاحوط و غیر آن از عبادات و قرائت سوره عزائم و مکث در مساجد و دخول و عبور در مسجدین و صحیح نیست طلاق دادن او و مکروهست وطی او بعد از انقطاع نفاس قبل از غسل و همچنین مکروهست تمتع بردن از زیر ناف تا زانوی آن و خضاب و تلاوت قرآن و مستحبست که در وقت نماز وضو بسازد و مشغول ذکر شود مثل حائض چنانچه تفصیل هریك از احکام واجبه و مندوبه و محرمه و مکروهه و مباطله که در حیض مذکور شد در اینجا همه آنها جاریست در غسل مس میت **سؤال** وجوب غسل مس میت در چه وقتاست **جواب**

وجوب غسل مس میت بعد از سرد شدن بدن میت حاصل میشود یا قبل از تمام تمام اغسال صحیح در حال اختیار **سؤال** آیا اختیار و اضطرار و قصد و عدم قصد مدخلیت دارند در وجوب غسل مس میت یا نه **جواب** هیچکدام از این مذکوران را مدخلیتی در وجوب غسل نمیباشد **سؤال** آیا مس میت بتولد طفل حاصل میشود یا نه **جواب** بلی حاصل میشود هرگاه بچه مرده از او جدا شود بسبب مس باطن رحم خصوص مس ظاهر فرج و بچه آن و اما اگر بعد از تولد مس حاصل شود هر چند بی اختیار و بی قصد باشد پس غسل لازمست علی الاقوی **سؤال** آیا مس بخون و منی و چرك میت موجب غسل میشود یا نه **جواب** مس بعرق و لباس و خون و منی و چرکی که مانع و حاجب مس بدن شود موجب غسل نمیشود **سؤال** طفل سقط شده مس آن موجب غسل میشود یا نه **جواب** غسل مس سقط قبل از تمام خلقت و قبل از چهار ماه لازم نیست هر چند احوط غسل نمودن است **سؤال** مس استخوان بی گوشت چه از مرده چه از زنده و همچنین مس گوشتی که در آن استخوان نباشد غسل برای اینها واجبست یا نه **جواب** خیر لازم نیست در هر دو صورت و لکن بهتر از اینست که غسل کنند برای مس استخوان مطلقا خصوص اگر استخوان از میتی باشد که ندانند غسل داده اند خصوص اگر یکسال بر او نگذشته باشد چنانچه در حدیث است و مراعات سال شاید بجهت فوت چسبیدن گوشت باشد قبل از یکسال والله العالم **سؤال** مس دندان جدا شده موجب غسل میشود یا نه **جواب** مس دندان جدا شده با گوشت یا بی گوشت موجب غسل نیست چه از خود یا از غیر چه از مرده چه از زنده هر چند گوشت کمی با دندان باشد **سؤال** در مس قطعه مبانه که مشتمل بر گوشت و استخوان هر دو باشد غسل لازمست یا نه **جواب** بلی غسل بجهت مس قطعه لازمست مطلقا اگرچه جدا شده از زنده باشد هر چند آن قطعه هنوز سرد نشده باشد علی الاحوط **سؤال** هرگاه بعضی از اجزاء میت سرد شده باشد و اجزای دیگر هنوز گرم باشد پس از مس جزء سرد شده غسل لازم میشود یا نه **جواب** مناط لزوم غسل مس سرد شدن تمام بدنست پس با مس جزء سرد غسل لازم نمیشود **سؤال** هرگاه در عضوی که تمام شود اغسال ثلاثه آن عضو یا اینکه میت را دو غسل داده باشند و یکغسل از باقی باشد کسی مس از تمام اغسال او واجبست یا نه **جواب** بلی در هر دو صورت غسل واجب میشود بسبب مس **سؤال** هرگاه میت را غسل اضطراری دهند مثل اینکه سدر و کافور بهم نرسد و همه اغسال ثلاثه را بقراح

دهند مس جنین میت در این هنگام موجب غسل میشود یا نه **جواب** اقوی عدم لزوم وجوب
غسل امر است در اینصورت و صورت نبودن آب مکر بقدر یکغسل باید غسل و همچنین
سایر صور غسل اضطراری نیز هرچند احوط غسل نمودن است خصوص هرگاه عوض
غسل متعذر رسیده بتیمم نیز داده شود **سؤال** هرگاه میت را عوض اغسال ثلثه تیمم
دهند بجهت نبودن آب یا خوف استعمال آب مثل اینکه صاحب آبله باشد یا انکه سوخته
باشد که استعمال آب بصورت تلاشی بدنش شود بعد از تیمم موجب مس ان موجب
غسل میشود یا نه **جواب** اقوی وجوب غسل است بمس ان چنانچه نسبت بمشهور نیز
داده اند والله العالم **سؤال** هرگاه غسل دهد میت را کافری در حال اضطرار
چنانچه جواز ان را در غسل میت بیان فرموده اند یا مسلم از اهل خلاف غسل دهد میت
را مس از میت بعد از این غسل موجب غسل میباشد و همچنین غسل دادن اهل خلاف
میت را علی الاقوی چه از میت نیز از اهل خلاف باشد و غسل میت اهل خلاف را نیز
لازم بدانیم یا انکه از اهل خلاف نباشد وچه انکه غسل بطور اهل خلاف داده شود یا
بطور حق **سؤال** هرگاه مس نماید باطن شخص بباطن میت و یا ظاهر شخص بباطن میت
مثل مس ظاهر بظاهر است که موجب غسل است و یا انکه غسل مس لازم نمیشود **جواب** لازم
میشود و فرقی نیست در وجوب غسل مس بباطن یا بظاهر یا مختلف بلکه اقوی لزوم غسل
مس است هرگاه مس نماید جزو یرا که حیوة حلول نکرده باشد در ان هرچند بجزئی باشد
که ان نیز صاحب حیوة نباشد خصوص مثل ناخن و مو و نحوان **سؤال** هرگاه
شخص شک نماید در اصل مس و یا کسی خبر دهد او را بوقوع مس و مظنه نماید غسل
لازم میشود یا نه **جواب** لازم نیست غسل هرچند مظنه نماید اگرچه خبر دهنده
امین و یا عادل باشد بلی اگر عدلین خبر دهند بمس غسل واجب میشود هرچند احوط
لزوم غسل است در جمیع صور مزبوره **سؤال** هرگاه مس نماید و شک نماید که این میت
غسل است یا نه بجهت اشتباه در حال میت که شهید است یا غیر شهید و یا انکه مرده است
یا نه یا انکه مس بعد از میت شده است یا بشوب ان مثلا غسل نماید یا نه **جواب** در
جمیع صور مسطوره غسل لازم نیست چنانچه لازم نیست غسل هرگاه موت یا سردی
در میان افراد محصوره و غیر محصوره مشتبه شود و یا انکه مس در حال سردی تمام بدن
نباشد **سؤال** هرگاه مس در حال الصغر یا بیهوشی یا دیوانگی حاصل شود غسل

لازم میشود یا نه **جواب** بلی لازم است غسل بعد از کمال و عدم لزوم غسل بر صبی غیر
ممیز خصوص هرگاه خارج شود از فرج مادر میت خالی از قوة نیست هرچند احوط وجوب
غسل مس میت است بر صغیر بعد از بلوغ والله العالم **سؤال** هرگاه بعضی از اجزای انسان
خشک شود و بمیرد بفلج و نحوان مس ان موجب غسل میشود نسبت بصاحب عضو و غیر صاحب عضو
یا نه **جواب** مس ان عضو موجب غسل نمیشود بر دیگری و بر صاحب عضو نیز نظیر حمل که گویا
حمل و حامل در هر یک نسبت بدیگری قبل از انفصال حدوث مس نشده بلکه بقای مس
است از چیزی که هنوز منفصل نشده که هرگاه بریده شود و منفصل شود و مس بعد از انفصال
حاصل شود غسل لازم است نیز هرگاه بریده شود و منفصل نشود غسل لازم نمیشود چه
مس کننده صاحب عضو باشد چه غیر ان **سؤال** طفل هرگاه ناف را به برند هنوز
در سن جدا نشده مستلزم غسل است یا نه و هرگاه بعد از مردن جدا شود لازم است غسل ان
و دفن ان با طفل یا نه **جواب** احوط ان است که غسل نمایند بعد از مس ان نان چنانچه
احوط ان است که دفن نمایند ان ناف بریده را و لکن غسل ان بریده جدا شده لازم نیست
والله العالم **سؤال** هرگاه شخص جماع نماید با زن مرده خود غسل مس میت لازم میشود
یا نه و بر میت غسل جنابت نیز واجب است یا نه **جواب** هرگاه جماع بعد از سرد شدن و قبل
از غسل باشد واجبست بر جماع کننده دو غسل یکی مس میت و دیگری جنابت چنانچه واجب
بر میت نیز دو غسلست احتیاطا و لکن بانداخل یک غسل کافی است در هر دو و اگر قبل از سرد شدن
باشد بر جماع کننده همان غسل جنابت واجبست و بر میت هم یکغسل بنا بر تداخل غسل میت و غسل
جنابت که تداخلش در خصوص غسل میت مرویست والله العالم **سؤال** اگر کسی دست
بر محتضر گذاشته و هنوز دست بر نداشته محتضر بمیرد غسل لازم است یا نه **جواب** بلی غسل
لازم است **سؤال** هرگاه دو نفر توام که بهم ناکم چسبیده باشند و احدهما بمیرد بر دیگری
غسل مس میت لازم است یا نه و همچنین هرگاه دیگری مس نماید او را غسل باید نماید او را یا نه
جواب احتیاط در مسئله واضحست و لزوم غسل بر احدهما یا بر دیگری محل اشکالست
سؤال در مس مقتول بحد و قصاص هرگاه پیش از اجرای حد غسل نموده باشد غسل لازم
میشود یا نه **جواب** اقوی عدم لزوم غسلست هرچند احوط غسل نمودن است **سؤال**
مس میت در حال خشکی باعث شستن دست میشود یا نه **جواب** اقوی ان است که در حال خشکی
مس سبب وجوب شستن نشود هرچند شستن احوط است **سؤال** مس میت ناقض وضو میشود یا نه

جواب بلی ناقض وضو است علی الاقوی **سؤال** هرگاه در اثنای صلوة مس میت حاصل میشود آیا نمازش چه نماید **جواب** اقوی وجوب غسل و بطلان صلوة است **سؤال** هرگاه متعدد مس حاصل شود یک غسل کافی است یا نه **جواب** بلی کافی است یک غسل چه متعدد شود مس در یک میت فقط شود یا در میت متعدد **سؤال** هرگاه در اثنای غسل مس میت نماید غسلش باطل میشود یا نه **جواب** بلی این غسل باطل و لازم است اعاده غسل و اعاده وضو نیز لازم است هرگاه قبل از غسل وضو گرفته باشد **سؤال** محدث بحدث مس میت میتواند تلاوت عزائم نماید یا نه **جواب** بلی میتواند تلاوت و قرائت شود و داخل در مسجد شود و روزه بدارد و حکم این حدث تا کی حدث اصغر میباشد الا اینکه در رفع این حدث اکتفا بوضو نمیتوان کرد و باید غسل نماید و وجوب این غسل چون سائر اغسال از برای غیر است که صلوة و نحو آن باشد و بنفسه واجب نمیباشد **سؤال** وجه وجوب غسل میت و مس آن چه چیز است **جواب** علم بحکمت اغلب احکام نزد صاحب شریعت و امنای او میباشد و لکن در خصوص محل سؤال روایتی از حضرت امام رضا علیه السلام وارد است که فرمودند که وجه وجوب غسل میت و مس آن این است که چون روح از بدن بیرون رود بیشتر آفات در بدن او میماند پس غسل میدهند او را بجهت اینکه نظیف و پاک شود و غسل مس مینمایند بجهت آنکه آنچه مس کننده به بدن او رسیده است از آفات او رفع شود و گویا که مراد این است که در بدن میت بجهت خروج روح سمیتی و زهری حاصل میشود که غسل رافع او میشود و نیز در علل الشرائع حدیثی از آن بزرگوار مرویست که فرمودند وجه عدم غسل مس سایر حیوانات غیر انسان از طیور و بهائم و سباع آن است که اینها صاحب پر و مو و کرک میباشند و اینها پاک میباشند چه از مرده و چه از زنده و این علت را اگر مبنی بر غالب ندانیم باید که وجوب غسل را دائرمدار نجاست بدانیم و این تمام نیست زیرا که جسد سائر حیوانات نیز نجاست و غسل واجب نیست و بدن معصوم پاک است و مع ذلک غسل واجب است

در احکام مریض و میت و فضیلت مریض شدن

سؤال در اطلاع آنکه برخی از اخبار وارده در فضیلت ناخوش شدن و بعضی از آداب جان دادن و احتضار را بیان فرمایند **جواب** جمله از اخبار را در رساله زینة العباد ذکر نمودیم و بعضی از آن را هم بیان می نمائیم بدانکه اخبار در فضیلت و ثواب ناخوشی و صبر بر آن بسیار است و منقول از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم الصلوة والسلام که خداوند عالم هرگاه در مقام مهربانی به بنده باشد هدیه و تحفه باو یکی از سه چیز را یا درد سر یا تب و یا درد چشم و درد سر یک شب

میریزد گناهان کبیره و صغیره را بلکه در حدیث است که تا بنده مؤمن بیمار است ملک دست چپ گناه بر وی نمی نویسد و ملک دست راست هر عملی از اعمال خیر که در حال صحت مینمود از برای او مینویسد در حال مرضش هر چند بجا نیاورد. و منقول است که تب یک شب برابر است با عبادت هفتاد سال راوی عرض نمود که هرگاه عمرش بهفتاد نرسیده باشد این ثواب از برای چه میشود فرمود نوشته میشود برای پدر و مادرش یا اینکه راوی باز گفت اگر آنها هم نرسیده باشند فرمود که بجهة خویشان او نوشته میشود باز عرض کرد راوی اگر آنها هم کم رسیده باشند فرمود بجهة همسایگان او نوشته میشود گویا این سؤال از راوی بجهة این باشد که ثواب عبادات البته کفاره گناهان است و با میشود که عمرش کم است پس سؤال کرد که گناه از که محو میشود فرمودند که پدر و مادر و یا اینکه راوی از حدیث قبول عبادت هفتاد سال فهمید عرض کرد که با میشود که سن او کم است و الا این سؤال راه ندارد والله العالم و منقول است که بنده را نزد خدا منزلتی است که نمیرسد بآن مگر بیکی از دو خصلت تلف شدن مال یا به بلیه در بدن بلکه منقول است کسی که یک شب تب کند و آنرا قبول کند و راضی باشد و شکایت بکسی نکند عبادت شصت سال در نامه اعمال او بنویسند و شکایت آن است که بگوید بدردی مبتلا شدم که هیچکس بآن مبتلا نشده و اگر بگوید که دیشب بیداری کشیدم و تب داشتم و دارم این شکایت نیست بلکه در بعضی اخبار وارد است که شکایت بسوی مؤمن شکوه بخدا است و شکوه بغیر مؤمن شکوه از خدا است پس شکوه بسوی مؤمن ضرر ندارد خصوص اگر مقصود از اظهار و شکایت التماس دعا باشد و منقول است که بیداری یک شب بجهة ناخوشی بهتر است از عبادت یکسال بلکه منقول است که ناله مؤمن تسبیح و فریاد او لا اله الا الله گفتن است و خواب او عبادت است و پهلو به پهلو گشتن او جهاد است در راه خدا که میریزد گناهان از او مانند ریختن برگها از درخت راوی میگوید که با حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بعیادت بعضی از دوستانش رفتیم پس دیدیم که آن مرد آه بسیار میکشید من باو گفتم که ذکر خدا کن و از او یاری بطلب حضرت فرمود که آه اسمی است از اسماء خدا پس هر کس که آه گفت یاری از خدا خواست و نیز از آن بزرگوار منقول است که فرمود که خداوند علی اعلی میفرماید که هر بنده که مبتلا نمایم او را به بلائی و او بپوشاند آن بلا را از عیادت کنندگان تا سه روز پس بدل میکنم گوشت و پوست و خون او را بگوشت و پوست و خون دیگر که بهتر از اول است اگر باقی گذارم او را میماند در حالتی که گناه نداشته باشد و اگر بمیرانم میمیرانم او را بسوی رحمت و رضوان خود و از همان بزرگوار منقول است که ناخوشی

طفل کفاره گناهان پدر و مادرش میباشد و در حدیث است که خداوند عالم وحی نمود بداود
على نبينا و آله و عليه السلام که ای داود بنا میشود که ناخوش میکنم بنده خود را پس قبول
میکنم نماز و روزه اش را و هر آینه صدای ناخوش در وقتی که بخواند مرا در وقت گرفتاری
محبوب تر است پیش من از نماز گذاران و اما فضیلت و ثواب عیادت مریض و برآوردن
حاجات و سعی نمودن در حاجات و بسیار است از انجمله آنکه در حدیث است که خداوند عالم
ملامت میکند بنده را در روز قیامت و میفرماید که ای بنده چه شد ترا که عیادت نکردی
مرا وقتی که ناخوش شدم و آب ندادی وقتی که تشنه بودم و آب خواستم و طعام ندادی وقتی
که گرسنه بودم پس عرض میکند که خداوندا تو منزهی از ناخوشی و تشنگی و گرسنگی خداوند عالم
میفرماید که برادر مؤمن تو ناخوش شد قسم بعزت و جلال خودم که اگر عیادت او میکردی و با او
آب و طعام میدادی مرا نزد او میدیدی و خود کفیل حاجت تو میشدم و حاجت تو را بر میآوردم
بجهت کرامت بنده مؤمن و منم خداوند بخشنده رحیم و منقولست از حضرت رسول صلى الله
عليه و آله که هر که عیادت و زیارت کند برادر مؤمن خود را در راه خدا ندا میکند او را منادی از
آسمان که پاکیزه شدی و پاکیزه است رفتن تو و محل قرار تو بجهت تو که بنا گرفته در بهشت و هر
که عیادت کند بیمار را برای او نوشته میشود بهر گامی که تا اینکه بمنزلش بر گردد و هفتاد هزار
ملک فرشته که زیارت کنند او را و در قبرش استغفار میکنند برای او تا روز قیامت و نیز از آن حضرت
منقولست که هر که سعی کند در حاجت ناخوشی بیرون آید از گناه مانند روزی که از مادر متولد شده چه
انجام حاجت او بر آورده و چه بر نیاورده و مردی از انصار عرض کرد که پدر و مادرم فدای تو باد ای رسول
خدا اگر ناخوش از عیال و اهلبیت او باشد آیا ثواب بزرگ تر نیست در وقتیکه برای او سعی مینماید
در حاجت اهل بیتش حضرت فرمود که بلی بلکه سزاوار است که خدمت نماید ناخوش را در یکشب
روز که اگر چنین کند مبعوث شود با ابراهیم خلیل و میگذرد از صراط مثل برق و آنچه سزاوار است
از برای مریض آنست که خبر کند برادران مؤمن خود را بناخوشی خود تا عیادت کنند او را و ایشان
ثواب برسند بسبب عیادت بیمار و بیمار هم بثواب برسد زیرا که سبب ثواب برادران مؤمن شده است و نیز سزاوار
است ناخوش را که اذن بدهد مردم را بعیادت تا اینکه داخل شوند بر او بجهت اینکه هیچکس نیست مگر
اینکه از برای او یک دعای مستجاب میباشد شاید ببرکت دعای ایشان شفا یابد بلکه سزاوار آنست
که ایشان نیز از مریض التماس دعا کنند که دعای بیمار مثل دعای فرشتگان است و در روایت دیگر
وارد است که دعای بیمار مستجاب است و در روایت است که هر که عیادت کند بیمار را فرو میگیرد رحمت خدا او را

ناکرش‌ها و میکند تنش تمام او را رحمت خدا فرو میگیرد بلی عیادت از برای [illegible] و از برای درد
دندان و دمل و درد چشم تأکیدی ندارد و همچنین وقت طول کشیدن مرض تأکیدی ندارد و
همچنین در عیادت و همچنین عیادت نمودن در یک روز بعد از عیادت روز دیگر تأکیدی ندارد
چندان پس این جاها عیادت مستحب است ولیکن تأکید زیادی ندارد پس خلاصه آنچه از اخبار
مستفاد است چند چیز است اول صبر کردن و شکر کردن بر ناخوشی چنانچه در حدیث است که خداوند عالم
میفرماید که هر بنده که مبتلا نمایم او را بمصیبتی در بدنش و یا مال او یا بچه او و او صبر نماید حیا میکنم
که نامه اعمال او را باز کنم و اعمال او را بسنجم دوم شکایت نکردن بنحوی که گذشت سوم پوشیده
داشتن ناخوشی است کم از حضرت صادق علیه السلام منقولست که هر که بیمار شد درد بر او که باو برسد از
مردم تا سه روز و شکر نماید واجبست بر خدا که عافیت بخشد او را از آن درد چهارم تعجیل ننمودن در
رجوع باطبا مگر وقتی که امید معالجه و رفع ناخوشی بدون رجوع طبیب نباشد بلکه وارد است
در بعضی از اخبار که هر که صحیح المزاج و غالب باشد صحتش بر مزاجش بر مرضش مدارا نماید خود را
بچیزی پس بپرهیزم من از وی بری میباشم و از اینجا مستفاد میشود که شخص صحیح المزاج که تنقیه
مینماید در فصل بهار خالی از منفعت نیست مگر اینکه مظنه باشد که هر گاه تنقیه ننماید ناخوش
مگر خواهد شد بلکه این آبله کوبی که متعارف است نیز مشکل است بجهت اینکه بالفعل طفل
را به تب آبله گرفتار میکنند تا بعد زیاده مبتلا نشود مگر اینکه صاحب اختیار و ولی طفل
اطمینان داشته باشد که باعث مرض یا هلاک طفل نمیشود بجهت آنکه مریض بلکه غیر مریض
پرهیز نماید از چیزیکه ظن بسلامت در رو نداشته باشد زیرا که در حدیث است که هیچ انفع نیست
از پرهیز برای بدن و از این باب است جواز فرار از ناخوشیهای مهلکه چون وبا و طاعون و فرار
از شر درنده و مار و عقرب و حیوان چنانچه از حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام منقول
است که راوی عرض کرد که طاعون در بلدی میباشد و من از آن بلد بروم بر بلد دیگر آیا بروم
فرمودند بلی عرض کرد که در ده میباشد از آن ده بروم فرمودند بلی عرض کرد که در خانه می
افتد من از آن خانه بروم فرمودند بلی راوی عرض کرد که بما رسیده است که نهی فرموده حضرت
رسول صلی الله علیه و آله حضرت فرمودند که نهی رسول مخصوص بود بطایفه که در سرحد مسلمانان
در مقابل دشمن دین بودند و فرار میکردند و فرار غیر اینها ضرر ندارد و نیز از حضرت سید
سجاد صلوات الله علیه و آله سؤال نمودند که آیا پرهیز میشویم از قومی که مبتلا شده اند بطاعون
بجهت آنکه معذب شده اند حضرت فرمود که هر گاه عاصی باشند از او پرهیز شو یا چه مبتلا بطاعون

باشد یا نه و اگر مطیع باشند خداوند جل شانه را این طاعون پاک میکند گناهان ایشان
را بدرستیکه خداوند بطاعون عذاب میکند قومی و رحم میکند بطاعون قوم دیگر
را و خداوند توانا میباشد نسبت بهر چیزی که بخواهد آیا نمی بینید که خداوند عطا
فرموده بآفتاب روشنی را به بندگان و باعث رسیدن میوه ها و قوت مردم از گندم و جو
قرارداد و عذاب میکند بآفتاب قومی را که مبتلا میکند ایشان را بحرارت آن در دنیا
بسبب گناه ایشان و در دنیا بسبب بدی اعمال ایشان بلی در دو روایتست که اگر طاعون
در اهل مسجدی بیفتد سزاوار نیست که فرار نمایند از آن مسجد و بعید نیست شمول
این حدیث عتبات و مشاهد مشرفه را بلکه هر مکان شریفی را بعید نیست که فرار
از اینها نیز سزاوار نباشد ششم آنکه مریض توبه کند و وصیت نماید بواجبات از صوم
و صلوة و خمس و زکوة و مظالم و حقوق مردم زیرا که در اخبار وارد است که وصیت
حقست بر هر مسلم بلکه وارد است که هیچ ناخوشی نیست مگر اینکه در وقت مردنش گوش او
شنوا و چشم او را بینا می نماید و عطا میکند عقل او را باو تا اینکه وصیت نماید و این
حالت را راحة الموت مینامند و دادن این حالت از باب اتمام حجتست که اطاعت نماید
و وصیت کند و یا آنکه مخالفت نماید و ترک وصیت کند و نیز مستحبست وصیت بخیرات
از برای خویشان و فقراء از ایشان و غیر ایشان هفتم آنکه اعلام کند بعد از سه روز
مؤمنین را بناخوشی خود تا بدیدن او آیند و دعا نمایند هشتم آنکه اذن دهد مؤمنین را بعیادتش
چنانچه مذکور شد نهم آنکه عیادت کننده بنشیند در نزد ناخوش ولکن طول ندهد نشستن
مگر میل مریض و نشستن در نزد مریض و احوال پرسیدن شرط عیادت نیست بلکه رسیدن
بخدمت ناخوش کافیست چه بنشیند چه نشیند بلکه پرسیدن احوال نیز شرط نیست دهم
آنکه عیادت کننده دست خود را بگذارد بر ناخوش یا بازوی او را بگیرد دعا کند یازدهم
آنکه عیادت کننده ببرد با خود بوی خوش یا میوه و هر چیزی که احوال او و باعث اخف ناخوشی
باشد دوازدهم آنکه عیادت کننده چیزی در پیش ناخوش نخورد که آن موجب حبط ثواب
عیادتش شود سیزدهم آنکه دعا کند عیادت کننده بهر لفظی که باشد و بهتر گفتن این
لفظ است که اللهم اشفه بشفائک و داوه بدوائک و عافه من بلائک و سزاوار است که
عیادت کننده در شب نیز عیادت کند و این مکروه نیست بلکه مستحبست مثل عیادت در
صبح چنانچه از حدیث سابق ثواب آن معلوم شد چهاردهم آنکه بخواند بیمار سوره فاتحه

الکتاب را هفتاد مرتبه یا چهل مرتبه یا هفت مرتبه و اقلا یک مرتبه زیرا که در حدیث است
که فاتحه باعث شفای هر مرضی میباشد مگر اجل حتمی زیرا که در حدیث است که هرگاه هفتاد مرتبه
خوانده شود بر مرده و زنده شود عجب نیست و کسی که حمد باعث شفای او نشود هیچ
چیز باعث شفای او نمیشود و سزاوار است که بعد از خواندن فاتحه لباس او را
تکان دهد **امّا امور متعلقه بمحتضر** چند چیز است اول باید
مریض حسن ظن بخداوند منان داشته باشد بلکه از بعض اخبار وجوب حسن ظن مستفاد
میشود در خصوص حالت نزع و بعضی بوجوب آن قائلند در جمیع احوال و این احوط است
هر چند استحباب قویست و در جمله از اخبار مدح بسیار در حسن ظن بپروردگار وارد
حتی قیمت بهشت را حسن ظن شمرده اند دوم رو بقبله نمودن محتضر بنحوی که کف
پاهای او بسمت قبله باشد بطوری که اگر بنشیند روی بقبله شود و وجوب این خالی
از قوت نیست بلکه احوط است هر چند اقوی آنست که مستحب است و هرگاه رو بقبله نمودن
ممکن نباشد به پهلوی راست بخوابانند و اگر این نیز ممکن نباشد به پهلوی چپ و اگر اینهم ممکن نشود
و اگر جای تنگ بوده باشد چون محمل و نحو آن روی بقبله بنشانند و اگر ممکن نباشد و
یا اینکه مشقت زیاد داشته باشد مثل اینکه بر حیوانی سوار باشد یا اینکه بر کشتی و نحو
آن باشد پس ساقط است و فرقی نیست در وجوب استقبال و یا استحباب میان آنکه محتضر صغیر
باشد یا کبیر مرد باشد یا زن و بشرط آنکه محتضر مسلم باشد و یا در حکم اسلام باشد و با
این امر پیش از مردن باشد نه بعد از آن و باید که باذن اولیاء میت باشد و یا خود اولیا باشد
این امر را بجا آورند و هرگاه قبله مشتبه شود عمل بمظنه نماید هر چند ضعیف باشد
و اگر مظنه نباشد و همه جهت مساوی باشد ساقط میشود سوم تلقین نمودن محتضر است
بشهادتین و اقرار بائمه اثناعشر علیهم السلام و سایر اعتقادات حقه مؤمنین بطوری
که بفهمد و همچنین کلمات فرج و دعای عدیله مناسبست زیرا که از حضرت صادق منقول
است که هیچ کس نیست مگر اینکه شیطان در وقت مردن جمعی از شیاطین را موکل میکند که او را
او را بشک اندازد در دین خود تا روحش مفارقت نماید و اگر مؤمن کامل باشد شیطان نمیتواند
برا دست یابد بدین جهت تلقین ایشان بکنید بکلمات فرج و اقرار بخدا و رسول و ائمه هدی علیهم السلام یک یک تا
از سخن گفتن باز ماند و بهتر آنست که تلقین کند محتضر را بدعای یا من یقبل الیسیر
و یعفو عن الکثیر اقبل منی الیسیر واعف عنی الکثیر یا بدعای اللهم ارحمنی فانک رحیم منن کرساد

که بخواند چهارم خواندن قرآن نزد او خصوص سوره یس والصافات وآیة الکرسی تا هم فیها خالدون
علی الاحوط و سوره احزاب و آیه سخره ان ربکم الله الذی خلق السموات و بعضی آیها از آخر سوره بقره
پنجم آنکه هرگاه دشوار باشد بر او جان کندن نقل کنند او را بجائی که همیشه در آنجا نماز میکرد
تا آسان شود بر او جان کندن بشرطی که نقل موجب اذیت محتضر نشود ششم آنکه بعد از وفات
روح چشمهای او را بهم آورند که چشمش باز نماند و کریه المنظر نشود هفتم آنکه دستهایش را
به پهلویش بکشند تا آسان شود غسل دادن او و هشتم آنکه بپوشانند میت را بچادر و قطیفه و نحو
آن تا نظر مردم بر او نیفتند و از بودن پیش او نفرت نکنند نهم آنکه در شب اگر مرده باشد چراغ
در نزد او روشن کنند در مکانی که در آن مکان مرده است از جهت اکرام او دهم آنکه خبر کنند
مومنین را تا آنکه حاضر شوند در تشییع جنازه اش یازدهم آنکه چون یقین نمایند بمردنش
تعجیل نمایند در دفنش که اگر شب بمیرد منتظر روز نباشند اگر در روز مرده باشد منتظر شب
نشوند مگر آنکه بجهت انتظار مکان یا زمان خوب یا انتظار مومنین در تشییع جنازه یا آنکه
هنوز یقین بمردنش نداشته باشند و یا آنکه حامله است بچه در شکمش زنده است که باید
تاخیر در دفنش شود تا آنکه شکمش را از جانب چپ بشکافند و بچه را بیرون آورند و شکمش را
بدوزند خلاصه اینکه تعجیل در دفن مطلوب است و از اکرام و اجلال او محسوب میشود دوازدهم
آنکه مشغول بذکر لا اله الا الله و قرائت قرآن و صلوات باشد کسی که نزد محتضر حاضر باشد خصوص
سوره مبارکه یس زیرا که از حضرت صادق علیه السلام منقولست که کسی که بخواند سوره یس را
در روز و در آن روز بمیرد داخل میکند او را خداوند در بهشت و حاضر میشوند در دفنش و
غسلش سی هزار ملک که طلب آمرزش کنند از برای او و وقتی که میت را داخل لحد میکنند در میان
قبرش داخل میشوند و عبادت میکنند خدا را و ثواب عبادت آنها برای میت باشد و وسعت داده باشد
قبرش بقدری که چشم کار کند و از فشار قبر ایمن شود و حضرت رسول صلی الله علیه و آله بحضرت
امیر المومنین علیه السلام فرمودند که یا علی تلاوت کن سوره یس را که در آن ده برکت میباشد
گرسنه سیر میشود و تشنه سیراب میشود و برهنه اگر بخواند پوشیده شود و عزب اگر بخواند
متزوج شود و ترسناکی اگر بخواند ایمن شود و ناخوشی اگر بخواند شفا داده شود و محبوس نخواند
مگر اینکه از حبس خلاص میشود و نمیخواند مسافری مگر اینکه اعانت کرده میشود در سفر و
نمیخواند آنرا کسی که چیزی از او گمشده باشد مگر آنکه گمشده او را خدا باو برمیگرداند و نمیخواند
این سوره را قرض داری مگر اینکه قرضش داده شود و خوانده نمیشود در نزد مرده مگر اینکه تخفیف

داده میشود در آن ساعت و منقولست از حضرت رسول صلی الله علیه و آله که هر کس در سکرات
مردن بخواند سوره یس را یا در نزدش خوانده شود می آید ملک رضوان خازن بهشت بیک
شربتی از شراب بهشتی سیرابش میدهد او را در حالتی که او در فراش خود خوابیده باشد پس میمیرد
سیراب و مبعوث میشود سیراب احتیاج ندارد بحوضی از حوضهای پیغمبران و ایضا منقولست
که هر وقت نزول ملک موت در نزد او خوانده شود باو سوره یس نازل شود بعدد هر
حرفی از حروف ده ملک که صف زنند همه ایشان در مقابلش و طلب رحمت کنند برای او
و استغفار میکنند برای او و حاضر میشوند در غسل او و مشایعت میکنند جنازه
او را و طلب رحمت برای او در دفنش نیز حاضر میشوند و ایضا در حدیث است که قرائت
سوره یس در مقابر باعث تخفیف عذاب ایشان میشود و از برای خواننده با جمیع اموات
آن مقابر حسنات نوشته میشود سیزدهم مکروه است گذاشتن آهن بلکه غیر آهن نیز خصوص
هرگاه سنگین باشد بر شکم محتضر چهاردهم آنکه مکروه است حاضر شدن جنب و حائض و
نفسا نزد او پانزدهم مکروه است تنها گذاشتن میت را زیرا که باعث بازی مینماید و
در بدن او داخل میشود چنانچه مسموع شد که دیدند [illegible] شانزدهم مکروه
است شاخ زدن بسیار نزد محتضر هفدهم مکروه است گریه کردن بسیار نزد محتضر و
هیجدهم مکروه است دست بر بدن میت گذاشتن چنانچه از حضرت صادق منقولست که در
حال احتضار دست بر بدن میت نگذارید و اگر دست با حرکت دهد مانعش نشوید چنانچه
جاهلان میکنند بلکه منقولست که فرزندی از حضرت صادق محتضر بود حضرت باقر
علیه السلام در کنار خانه نشسته بود هر که نزدیک او میرفت منع میکرد و میفرمود که دست
بر او مگذارید که در این حال در نهایت ناتوانیست هر که دست بر او بگذارد چنانچه نسبت
که او را کشته است نوزدهم آنکه مکروه است واگذاشتن زنها را بدون مرد نزد محتضر
بجهت خوف آنکه صدا را بگریه و زاری بلند نمایند و یا آنکه خود را بر بالای محتضر اندازند که
باعث بدحالی میت میشود بیستم مکروه است حاضر شدن مرده شور و عمله موتی و اشخاصی
که باعث خوف محتضر یا اهل و عیالش بشود

در بیان توبه

سؤال یکی از آداب محتضر فرمودند توبه است رجاء آنکه حقیقت توبه را نیز بیان فرمایند که آیا توبه
مرکب است از اظهار لفظ یعنی صیغه توبه و ندامت هر دو یا آنکه مجرد ندامت است و آیا
اظهار لفظ کاشف است یا نه جواب حقیقت توبه ندامت است و از امور قلبیه است و

ولفظ را مدخلیتی در توبه و اثنا نیست بلکه لفظ بی ندامت توبه نیست و تفصیل توبه را فقها و اهل کلام بیان فرموده اند و از علی علیه السلام سمع قائلا یقول استغفر الله تعالی شانه قال صلوات الله علیه ثکلتك امك اتدری ما الاستغفار وان الاستغفار درجة العلیین وهو اسم واقع علی ستة معان اولها الندم علی ما مضی الثانی العزم علی ترك العود الیه ابدا الثالث ان تؤدی الی المخلوقین حقوقهم حتی تلقی الله سبحانه وجل شانه لیس علیك تبعة الرابع ان تعمد الی فریضة ضیعتها فتؤدی حقها الخامس ان تعمد اللحم الذی نبت علی السحت فتذیبه بالاحزان حتی یلصق الجلد بالعظام وینشأ بینهما لحم جدید السادس ان تذیق الجسم الم الطاعة کما اذقته حلاوة المعصیة انتهی وهو ایضا محمول علی التوبة الکاملة یعنی از حضرت علی علیه السلام مرویست که شنید آنحضرت از شخصی که میگفت استغفر الله تعالی شانه آنحضرت فرمود مادرت در عزایت بنشیند آیا میدانی که استغفار چه چیز است بتحقیق که استغفار درجه علیین است و این اسمی است که معانی او مشتمل بر شش معانی که اول از ندامت است بر گناهانی که کرده دوم اراده ترك آن است دائما سوم ادای حقوق مردم است تمام از مراتب پس اگر حق الناس ادا کرده باشی پس تو گناهی نیست چهارم عزم ادای واجباتی که ضایع کرده یعنی بجا نیاورده از او بخدا راده داشتن برانیکه گداخته کنی در غم وهم گوشتی را که از حرام پرورده تا آنکه پوست با استخوان ملصق شود و گوشت دیگر از حلال پیدا شود ششم آنکه بچشانی جسم خود را از غم والم طاعت چنانکه چشاندی لذت از شیرینی معصیت انتهی این است معنی توبه کامله

سؤال اگر کسی در ایام جوانی زنا کرده باشد و بعد از آن امر فیح تنبه شده آیا توبه کند توبه او قبول است یا نه

جواب بلی اگر توبه کرده باشد و فی الواقع ندامت پشیمانی داشته باشد و عزم جزم داشته باشد که دیگر الی الابد مرتکب این معصیت نشود توبه اش مقبول است انشاء الله تعالی

در غسل میت

سؤال ثواب غسل الفیل بیان فرمایند

جواب ثواب غسل دادن میت بسیار و اجر غسل دهنده بیشمار است حتی آنکه در خبر است که خداوند عالم میفرماید که هر کس که میت را غسل دهد میشوید آن شخص را از گناه مثل روزی که از مادر متولد شده است و در خبر دیگر وارد است که بعدد هر موئی که در بدن میت است ثواب آزادی بنده است در نامه عمل او نوشته میشود و بلند میشود از برای او صد درجه ولکن مشروط است بآنکه امانت بورزد و بپوشد عیبی را که در بدن میت می باشد و میبیند و مستور نماید عیبش را که اگر خیانت نماید و اظهار نماید عیبش را پس اجرش ضایع میشود و خداوند او را رسوا میکند در دنیا و آخرت

سؤال غسل میت در چه وقت لازم میشود

جواب بعد از سرد شدن علی الاحوط و قبل از سرد شدن غسل ندهند هر چند انوی نیست

سؤال وجوب غسل میت عموم دارد نسبت بهر میتی یا آنکه اختصاص دارد بمیتی که مسلم اثنا عشری باشد و مسلم مخالف در حکم غیر مسلم است یا نه

جواب وجوب غسل مخصوص است بمؤمن اثنا عشری پس کسی که حکم بکفرش شده چون غالی و ناصبی و مرتد و خارجی غسلش لازم نیست و بچه مسلم در حکم مسلم است چنانچه اولاد کافر در حکم کافر است اما ولد الزنا پس در حکم اسلام است طفل اسیر که بی پدر و مادر بلکه بی جد و جده اسیر شده باشد نیز در حکم اسیر کننده است در اسلام هرگاه اسیر کننده مسلم باشد و همچنین طفل گمشده که در دار الاسلام پیدا شود یا آنکه در دار الکفر پیدا شود بشرط آنکه احتمال تولدش از مسلم برود و کافری نیز ادعا ننماید که این طفل از من است و همچنین است مرده هرگاه او را در دار الاسلام ببینند و همچنین در دار الکفر نیز بشرط احتمال اینکه این مرده مسلم باشد خصوص هرگاه علامت اسلام مثل ختنه و نحو آن در آن مرده باشد هر چند وجوب غسل و نماز و دفن خالی از اشکال نیست و علامت اسلام هم موجب یقین نمیشود بجهة آنکه بعضی از کفار نیز ختنه مینمایند و اما مخالفین حکم اسلام را دارند مادامی که نمرده اند و همین که مردند در حکم کفارند مگر اینکه تقیه باشد که غسل ایشان بهمان طریقی است که اموات خودشان را غسل میدهند

سؤال قطعه جدا شده از حی و همچنین میان از میت غسلش لازم میباشد یا نه و اگر تمام استخوان میت یافت شود بی گوشت غسل آن لازم میباشد یا نه

جواب قطعه مبانه اگر در آن گوشت و استخوان هر دو باشد پس اگر از میت است غسل لازم است خصوص مثل سینه و اما اگر از حی باشد غسل لازم نیست هر چند احوط است خصوص در مثل سینه جدا شده از زنده و اما مثل دست و نحو آن پس عدم لزوم غسل قوی است هر چند احوط غسل دادن است و اما دندان بی گوشت و با گوشت پس غسل آن لازم نیست چنانچه لازم نیست غسل دادن گوشت تنها و یا استخوان تنها هر چند جدا شده از میت باشد و احوط در مبانه از میت غسلست و اما تمام استخوان میت پس غسل آن لازم است

سؤال طفل سقط شده غسل از واجبست یا نه

جواب اگر طفل سقط شده خلقتش تمام باشد که چهار ماهه باشد غسلش لازم است و در کمتر از چهار ماهه غسل واجب نیست بلکه او را با خون در کهنه بپیچند و دفنش نمایند و طفل تام الخلقه چنانچه غسلش واجب بود و کفن و حنوط و دفن نیز لازم است

سؤال آیا شرط است که غسل دهنده میت مثل میت در ذکوریت و انوثیت باشد یا نه بر فرض لزوم مماثلت آیا کافر ذمی میتواند مسلم را غسل دهد و همچنین ذمیه میته مسلمه را یا نه

جواب بلی شرطست مماثلت غسل دهنده

بر اگر مماثل موجود نباشد و یا آنکه دسترس نباشد مثل اینکه در صحرائی زنی یا مردی فوت
شدند و کسی نیست که مثل میت باشد و یا محرم میت باشد وجوب غسل ثابت نیست بلکه غسل
و تیمم نیز ساقط است بلی چند مواضعست که استثناء شده است که در آنها مماثلت شرط نیست
اول محارم مثل مادر و خواهر و عمه و خاله مثل پدر و پسر و عمو و برادر بشرط آنکه از زنا
نباشد هر چند محرمیت بسبب شیر خوردن و رضاع باشد مثل پدر رضاعی و مادر رضاعی
و مثل آن دوم زن و شوهر که میتوانند هر یک دیگری را غسل دهد چه بعقد دائم یا منقطع
چه آزاد باشد چه کنیز هر چند بهتر آنست که یک دیگر را غسل ندهند در حال اختیار و در حال
اضطرار اگر غسل دهند نظر بعورت نکنند بلکه در زیر جامه میتوانند غسل بدهند و
آن جامه پاک میشود بعد از غسل و حاجت نیست که آن جامه را بفشارند هر چند فشردن
آن بهتر است و هرگاه زن مطلقه باشد بطلاق رجعی و خارج از عده نشده باشد میتواند
شوهرش را غسل دهد و همچنین است صورت عکس بلکه بعضی گفته اند که زن اگر از عده
وفات خارج شود میتواند شوهر سابق خود را غسل دهد در نظر فرضی که مرد در زیر برف
مثلا مانده باشد هر چند ضعیفه شوهر دیگر کرده باشد سوم آقا و کنیز که آقا میتواند کنیز
خود را غسل دهد و غسل دادن کنیز آقای خود را اختلافست و لکن حق جواز آنست بشرط
که مزوجه نباشد و در عده غیر نباشد و هیچ از او آزاد نشده باشد و از دین اسلام برنگشته باشد
و خود را از آقا نخریده باشد که در بیوفت جائز است باذن وارث چهارم دختر سه ساله
و پسر سه ساله که جائز است غسل دهد مرد بیگانه دختر سه ساله زیاده نیز سه ساله که
جائز است غسل دهد مرد بیگانه دختر سه ساله را مکشوف العورت و همچنین زن
بیگانه پسر سه ساله را و بعضی پنج ساله و کمتر از پنج سال را جائز دانسته اند و این قول
خالی از قوة نیست هر چند احوط ترک است بلکه در سه ساله و کمتر از آن در حال اختیار
بهتر ترک است و اما جواب از سه سؤال اخیر آنست که روایتی وارد شده است و این آن
اینست که راوی عرض کرد بخدمت حضرت ابی عبد الله علیه السلام که هرگاه بمیرد
مرد مسلمان و با او نباشد مرد مسلمان و زن مسلمه که محرم باشد با آن میت و لکن با او
میت باشند مردهای چند از نصاری و زنهای مسلمان که خویشاوندان میت نباشند
جواب فرمودند که غسل میکنند نصاری و بعد از آن غسل میدهند میت را بجهت
اضطرار و همچنین سؤال کردند از زن مسلمه که بمیرد و با او نباشد زن مسلمان یا مرد

محرمی که خویشان آن زن باشد باز حضرت جواب فرمودند که غسل میکنند نصرانیه و بعد
از آن غسل میدهند آن زن را از حضرت پیغمبر روایت شده که چند نفر آمدند
خدمت ایشان و عرض نمودند که زنی مرده و با او محرمی نیست حضرت فرمود که چکار
کردید عرض کردند که آب ریختیم بر او حضرت فرمودند که آیا نیافتید زنی از اهل کتاب
که او را غسل دهد عرض کردند که نه فرمودند که چرا تیمم ندادید آن زن را و عمل باین مشهور
است هر چند بعضی از علما عمل باین حدیث نکرده اند و اگر عمل باین حدیث کنند ضرر ندارد
و لکن بهتر آنست که نیت غسل را مسلم کند اگر مسلم حاضر باشد و نگذارد که دست
کافر به آب و بدن میت در حال رطوبت برسد و اگر بعد از آن ممکن بشود غسل مسلم
غسل را اعاده کنند و اگر میت اثنا عشری باشد و مخالف اهل حق مثل میت موجود باشد
در این وقت آن مخالف میتواند که میت اثنا عشری را غسل بدهد و حاجت بغسل کردن آن
مخالف پیش از غسل آن میت نیست **سؤال** کسی که سوخته باشد و یا آنکه آبله داشته باشد
بنحوی استعمال آب موجب تلاشی و باعث پاشیدن گوشت و یا پوست آن شود از برای
غسل آن چه نماید **جواب** سقوط غسل بی اشکالست بلکه سه تیمم دهند عوض
سه غسل بلکه احتیاطا یک تیمم دیگر هم عوض هر سه غسل بدهد **سؤال** کسی که لازم شد
کشتن شرعا بسبب حد یا قصاص غسل آن قبل از اجرای حد است یا بعد از آن **جواب** کسی که
لازم شود کشتن او بسبب قصاص یا سنگسار نمودن بسبب حد زنا مثلا ساقطست غسل دادن
بعد از کشتن او بجهت آنکه واجبست که غسل میت را مقدم بدارد بر کشتن او و باین نحو که باذن امام
یا نائب خاص یا عام غسل کند اول غسل با آب سدر نماید دوم غسل با آب کافور سوم با آب خالص
غسل نماید و پیش از این اغسال وضو بسازد و حنوط نماید مثل حنوط میت که کافور را بمالد
به پیشانی و دو کف و دو زانو و دو انگشت بزرگ پا و بعد از آن کفن بپوشد مثل کفن میت به
پارچه و بعد از آن حد بر او جاری کنند و اگر قصاص کنند لفافه را نپوشد بلکه بعد از قصاص
و بعد از آنکه سر او را به بدن او ملحق کردند آنوقت لفافه را بپوشانند و موضع قصاص را باقی
بگذارند و چون این غسل میت را مقدم شده است دیگر بعد از کشته شدن حاجت بغسل میت
نیست بلکه غسل میت بعد از این غسل بدعت است و حرام است و بدن او بسبب موت نجس
نمیشود بلکه غسل میت از کسی که دست ببدن این میت کرده است ساقطست و حدث اصغر
مثل بول و نوم ضرر باین غسل ندارد و اعاده غسل لازم نیست بلکه اگر غسل جنابت و حیض

و بخوان براو لازم بود بهمین غسل اکتفا نماید علی الاقوی چنانچه اکتفا بغسل میت از غسل جنابت و بخوان میشود ولکن احوط این است که آن غسل را پیش از این غسل یا بعد از این غسل بجا آورد ولکن احکام مذکوره مشروطه بچند شرطست اول آنکه این غسل را بجا آورده باشد پس اگر ترک نموده باشد چه عمدا چه سهوا یا جهلا باید بعد از حد غسل داده شود دوم آنکه بعد از این غسل و قبل از اجراء حد با جل حتمی و بخوان نمرده باشد بلکه بسبب حد قصاص نیز بود کشته شود سوم آنکه بهمان سببی که از برای آن غسل نموده کشته شود نه مطلقا پس هرگاه غسل کرد بسبب قصاص دو نفر و بعد از غسل یکی از دو نفر عفو کرد دیگری عفو نکرد و قصاص کرد باز غسل اکتفا نمیشود خصوص هرگاه دو سبب مختلف باشند مثل اینکه غسل کرد بجهة کشته شدن بقصاص و کشته نشد و بجهة حکم سنگسار کشته شده چهارم اینکه این غسل را با امر دیگری بجا آورده باشد نه اینکه خود بجا آورده باشد پنجم آنکه کشتن بسبب سنگسار یا قصاص باشد نه مطلق حد چون حد لواطه و بخوان هرچند احوط عدم اشتراط دو شرط اخیر میباشد سؤال مراد از شهیدی که غسل میت از او ساقط است چه کس است و کسانیکه بناخوشی قحبه مرده باشند و یا در طلب علم مرده باشند یا بجهة حفظ اموال خود کشته شوند چنانچه روایت هم وارد شده است که اینها شهیدند آیا حکم شامل اینها هم میشود یا نه و شرائط سقوط غسل از شهید را بیان فرمایند جواب مراد از شهید آن است که در جهاد خود در راه خدا کشته شود بر چنین شهید غسل بلکه کفن لازم نیست اما اخباری که وارد شده است که کسی بطاعون یا شکم روی بمیرد یا در طلب علم مرده باشد و یا آنکه غرق شده باشد و یا در وضع حمل مرده باشد و سایر این موارد شهید مرده است پس مراد این است که ثواب شهید را دارد نه آنکه حقیقة حکم شهید را دارد حتی در سقوط غسل و کفن و بخوان و اما شرائط سقوط غسل از شهید چند چیز است اول آنکه از لشکر مسلمین حساب شود و از لشکر اسلام باشد پس اگر در معرکه حاضر شد یا کارد یگری مثلا و نه شمارند او را از لشکر اسلام حکم شهید بر او جاری نمیشود هرچند در معرکه کشته شود دوم آنکه بسبب جهاد کشته شود نه آنکه بناخوشی و مرض خدائی بمیرد بلی اگر در حال جهاد بسبب جهاد در زیر پای اسبان پامال شود یا آنکه از اسب بیفتد و بمیرد و یا آنکه مؤمنی او را خطا بکشد و یا بنحو دیگر کشته شود و یا بچاه افتادن و غیر آن پس حکم شهید را دارد سوم آنکه مسلم یا در حکم مسلم باشد چون طفل و یا کسی که جهاد بر او لازم نشده باشد چون دیوانه و زن و مرد پیر و طفل که همراه باشد و کشته شود حکم شهید را دارد و اما کافر که همراه باشد و کشته شود شهید نیست اگرچه معین

مسلم باشد و همچنین مخالفین که در همراه مسلم باشند و کشته شوند چهارم آنکه جهاد باذن امام یا نایب خاص امام باشد بلی اگر هجوم آورند کفار بر مسلمین بجهة کشتن و غارت کردن بنحوی که خوف بر بیضه اسلام باشد باین معنی که خوف این باشد که اسلام و اهل اسلام منقرض و یا ذلیل شوند در اینوقت حاجت باذن امام و نایب خاص او نیست و شرط نیست حضور او و اگر هجوم آورند مخالفین از مسلمین بر مؤمنین از شیعیان اثنی عشری بجهة تسلط بر بلاد ایشان یا بجهة ابطال دین ایشان پس حق اینست که کشتگان در معرکه از طایفه حقه در حکم شهید میباشند در سقوط غسل و کفن مثل هجوم آوردن مشرکین بر مسلمین بلکه اگر فرقه از مؤمنین ظلم و تعدی نمایند بر فرقه دیگر از مؤمنین و بر سر ایشان هجوم آورند و فرقه مظلومین شهید شوند جاری نمودن حکم شهید خالی از قوة نیست پنجم آنکه شهادت او در جنگگاه باشد و در جنگگاه بمیرد نه آنکه از جنگگاه نقل نمایند بلشکرگاه مسلمانان که اگر بعد از نقل بمیرد حکم شهید بر او جاری نیست ششم آنکه بعد از تقابل لشکرین و مهیا شدن برای جنگ جهاد شهادت واتفاق افتد پس اگر پیش از مهیا شدن دو لشکر کشته شود حکم شهید بر او جاری نیست و همچنین است جاسوس و دیده بان که هرگاه پیش از مهیا شدن جنگ کشته شود حکم شهید بر او جاری نیست و بعد از تقابل و مهیا شدن جنگ کشته شود حکم شهید را دارد هفتم آنکه شهادت هنگام برپا شدن جنگ باشد نه بعد از گذشتن جنگ بفاصله بسیار هرچند در جنگگاه مرده باشد پس حکم شهید از سقوط غسل و کفن را ندارد هرچند ثواب شهید را دارد و در یافتن مسلمانان شهید را در حالتی که رمقی از حیوة داشته باشد ضرری ندارد در حکم بشهید بودنش مگر اینکه نقل از معرکه نمایند و یا آنکه جنگ برطرف شود چنانکه گذشت و سقوط کفن نیز مشروطست بشروط گذشته و اینکه شهید را برهنه نکرده باشند پس اگر شهید را برهنه کرده باشند لازمست کفن او و کفنش ساقط نیست سؤال با فرض سقوط وجوب غسل از شهید هرگاه بخواهند غسل دهند شهید را جائز است یا نه جواب ظاهر اینست که غسل بر شهید حرامست بلکه اگر شهید جنب یا حائض یا نفسا باشد این اغسال نیز ساقطست سؤال کفن نمودن شهید حرامست یا نه جواب حرام نیست کفن پوشانیدن شهید با لباس شهادت و آنچه حرامست کندن لباس و تبدیل بکفن است زیرا که چند چیز از شهید نزع نمی نمایند و رخت بدنش حتی عمامه و کمربند و موزه و چکمه و کفش و بخوان و پوستین مگر آنکه برهنه شده باشد و همچنین هر پوستی که در بر داشته باشد چون جلد قرآن و کمربند پوستی و بخوان و اسلحه حرب چون شمشیر و آلات حربی یکرو

انکثر

انکشته است **سؤال** کسی که بدانیم مقصودش از جنگ لله و فی الله نیست بلکه مقصودش
مجرد مال دنیا است یا انکه با ذن ولی جنگ رفته و یا انکه از جهة دیگر جهاد رفتنش
حرمت داشته باشد حکم جهاد و شهید بر اشخاص مزبور میشود یا نه **جواب** جریان حکم
شهید بر اشخاص مزبوره خالی از قوة نیست **سؤال** هرگاه بدن بنجاست دیگر غیر
از خون چون بول و یا خون نجس شود ازاله ان واجبست یا نه **جواب** هرگاه ازاله ان
بدون ازاله خون شهادت ممکن باشد ازاله نماید و اگر ازاله نجاست موقوف باشد بازاله
خون شهادت ترک ازاله نجاست را نکند **سؤال** هرگاه لباس بدن شهید عاریت
یا غصب باشد و یا حریر و یا رهن باشد همان لباس جایز است دفنش یا نه **جواب** در عاریت جائز نیست و در
لباس رهن و حریر جایز است علی الاقوی ما لباسی که حق رهن بر او تعلق گرفته باشد نیز جایز است
مثل اینکه کفن میت هرگاه رهن باشد ضرر ندارد در کفن نمودن بان و حق رهن مانع نیست
بلی هرگاه مال غیر باشد و در پیش او رهن باشد پس این وقت مثل عاریت خواهد بود **سؤال**
چنانچه گرههای کفن میت مستحب است که باز نمایند این استحباب در لباس شهید نیز میباشد یا نه
جواب بلی باز نمایند گرههای رخت شهید را در وقت دفن مثل باز کردن گره کفن میت
سؤال هرگاه در میان کشتگان معرکه مرده ببینیم و ندانیم که شهید است یا نه چه حکم دارد
جواب اقوی جریان حکم شهید است بر او هر چند اثر جراحت هم در او نباشد **سؤال** هرگاه
مشتبه بشود کافر بمسلم چه نماید **جواب** هرگاه ممکن بشود تمیز واجبست تمیز دادن هر چند بتفحص
باشد و علاماتی که موجب یقین نشود چون ختنه و نحو ان که از علامات اسلام است اکتفا ننماید
و در خصوص دفن روایت وارد شده که بکوچکی و بزرگی الت امتیاز نمایند که هر کدام الت مردی
او کوچک باشد مسلم است و هر که کوچک نباشد مسلم نیست چنانچه حضرت رسول صلی الله
علیه و اله فرمودند که کوچکی الت نمیباشد مگر برای خوبان از مردمان و هرگاه اشتباه مذکور
در غیر جهاد باشد لازمست غسل دادن همه اموات از جهت احترام مسلم و همچنین در کفن و
دفن در مقبره مسلمانان و نماز کردن بلی در زمان نماز کردن بهمه مقصود مسلمانان باشند
و مراعاة تمیز با امکان تفحص از ان لازمست **سؤال** نظر نمودن بعورتین میت حرامست یا نه
و بر فرض حرمت هرگاه ستر ننمایند و مکشوفا غسل دهند غسل صحیحست یا نه **جواب** بلی نظر حرام
و ستر لازمست لکن اگر نظر نماید بعورتین در حال غسل و غیره ضرر بغسل ندارد و همچنین اگر ستر
ننمایند و غسل دهند غسل صحیح است و حرمت نظر ثابت است مگر در زن و شوهر و کنیز و مولی و طفل

در حال پنج ساله ... ثمره (handwritten margin note, partly legible)

سه ساله یا پنج ساله بلی دیدن میشود که من باب المقدمه ستر عورت او بشود تا مغسل یا ناظر
دیگر واجب میشود **سؤال** غسل دادن بدون اذن ولی واجب است یا بی اذن هم صحیح است
یا نه **جواب** غسل دادن بی اذن جایز نیست و غسل باطلست **سؤال** هرگاه میت را بی اذن
اولیاء غسل دهند چه صورت دارد **جواب** با امکان رخصت ولی هرگاه بی رخصت غسل دهند
غسلش باطلست **سؤال** هرگاه میت صغیر داشته باشد و اذن از حاکم شرع هم بجهة غسل ممکن نیست
چه باید کرد هم برای غسل و هم برای نماز تفصیل ان را بیان فرمایند **جواب** از وصی میت که بر صغار
وصی باشد استیذان کنند و اگر وصی نباشد یا غایب باشد حاکم شرع یا ماذون از حاکم شرع و اگر این هم
نباشد عدول مؤمنین و اگر اینهم نباشد اگر تاخیر غسل و دفن تا استیذان ان موجب خوف ضرر
بر میت باشد در این هنگام اذن ساقط است و الله العالم **سؤال** هرگاه مجنون و یا صبی غسل دهند
میت را از غسل صحیحست یا نه **جواب** غسل مجنون باطلست و شرطست که غسل دهنده عاقل باشد
اما صبی اگر غیر ممیز است اگر هست غسلش باطلست بلکه جماعتی بلوغ را شرط دانسته اند و این احوط است هر
چند اقوی صحت غسل غیر بالغ میباشد بلکه باعث سقوط از دیگران نیز میباشد خصوص در حالتی که یقین
حاصل شود که با نیت صحیح و طریق صحیح بجا اورده باشد بلکه اگر بنا اینهم حمل بر صحت نمائیم بنا بر اقوی
مثل مکلفین **سؤال** کیفیت غسل میت را بیان فرمایند **جواب** واجبست غسل دادن میت سه
غسل اول باب سدر دوم باب کافور سوم باب قراح یعنی خالص و واجبست نیت بر سه غسل احتیاطا
واجبست مراعاة ترتیب بین اعضا مثل غسل جنابت که هرگاه اخلال بهر یک از این دو ترتیب نماید بلکه
تلافی غسل باطلست چه عمدا چه سهوا و یا جهلا و واجبست نیت قربت علی الاقوی و واجبست مقارن
ان بشروع در شستن سر و همچنین واجب است جاری نمودن اب بنحوی که شستن بگویند نه مسح کردن
و مضاف نبودن اب بسبب سدر یا غیر ان و پاک بودن اب و سدر و مباح بودن اب و سدر و مکانی
که در ان غسل میدهند میت را و همچنین مباح بودن تخته و ظرفی که با انها غسل میدهند
میت را بنحوی که در وضو و غسل گذشت پس اگر هر یک از انها غصبی باشد غسل باطلست
مگر و قتی که جاهل باشد بغصبیت ان که در این وقت غسل صحیح است و قیمت اب و سدر و کافور
و اجرت تخته و ظروف و مکان غسل را باید داد **سؤال** در هر یک از سه غسل نیت واجبست یا
یک نیت در سه غسل کافیست **جواب** اقوی کفایت یک نیت است در هر سه
غسل هر چند بهتر انست که متعرض جزئیه نشود بلکه بهتر است که در هر سه غسل نیت علی
حده بکند و لکن نیکوتر است که متعرض استقلال این اغسال نشود مثلا در غسل سدر

چنین نیت کند که غسل میدهم این میت را از جهة واجب بودن آن قربة الی الله و همچنین در غسل
و همچنین در غسل کافور و آب خالص و اگر بگوید غسل میدهم این میت را باب سدر و کافور
و آب خالص قربة الی الله کافیست **سؤال** متعدد غسال بالنسبة بغسلات ثلاث میت مابین
معنی که هر غسلی را یک نفر مباشر شود جائز است یا نه و بر فرض جواز در عضو واحد و غسل
واحد نیز تعدد جائز است یا نه در صورت تعدد نیت را کدام یک از اینها نماید **جواب**
بلی جائز است تعدد بالنسبة بسه غسل و یکغسل بلکه یک عضو ولکن بهتر آنست که غسل
دهنده یک نفر باشد و بر فرض تعدد در مباشرت نیت مختص بکسی است که غسل مستند باو
میشود پس اگر بهیئت اجتماعیه مستند شوند همه نیت کنند و اگر همه بوجه استقلال
مستند شوند درین وقت جائز است اکتفا بیک نیت از هر یک از اینها و در این وقت اکتفا بیکی
میتوان نمود هر چند در دیگری شرائط صحت غسل نباشد مثل اینکه عاقل نباشد بلی بهتر آنست
که در صورت تعدد همه نیت کنند و احوط این است که کسی که آب میریزد و کسی که میت را میگرداند
هر دو نیت کنند مگر اینکه معلوم شود که غسل دهنده کدام است **سؤال** هرگاه غسال
نیت غسل را بجهة مزد گرفتن و بخوان قرار بدهد غسل باطلست یا نه **جواب** بلی اگر نیت
را بجهت شنوانیدن مردم یا ریا یا بجهت مزد گرفتن و بخوان قرار بدهد باطلست و اگر پول
گرفتن متعارف باشد آن شخص غسل دهنده پول را مقصود و منظور خود قرار ندهد و
اگر قرار بدهد مزد را در چیزهای دیگر قرار بدهد که مدخلیت و ربطی بغسل نداشته باشد
سؤال آیا واجبست تطهیر بدن میت از نجاسات خارجه پیش از غسل یا نه **جواب**
بلی شرط است در صحت غسل تطهیر و ازاله نجاست از بدن میت مثل بول و خون و سائر نجاسات
پس هرگاه پیش از ازاله نجاست بدن میت را غسل دهد غسلش باطلست چه عمداً چه سهواً یا
جهلاً چه در حال اختیار و چه در حال اضطرار و بهتر اینست که نجاست را بالمره از همه
بدن میت زائل نمایند و بعد شروع در غسل نمایند هر چند اقوی اینست که شرط نیست ازاله
نجاست از جمیع اعضا از برای شروع در غسل بلکه آنچه شرط است زوال نجاست هر عضو بالنسبة
بغسل آن عضو است و بهتر آنست که خشک نمایند بدن میت را بعد از ازاله نجاست و پیش از
غسل بجهت ازاله غساله و قطرات باقیه هر چند اقوی اینست که لازم نیست خشک نمودن و
ازاله نمودن قطرات و همچنین است اگر خارج شود از میت نجاستی چه در اثنا یا بعد از غسل
بلا لازم نیست در ازاله نجاست اعاده غسل هر چند در اثنای غسل خارج شود و هر چند موجب

غسل یا وضو باشد مثل بول و حیض و منی و استحاضه بلی بهتر آنست که غسل را اتمام نماید
خصوص اگر در اثنای غسل باشد و در اثنای غسل باب خالص بوده باشد و اعاده وضو
لازم نیست هرگاه میت را پیش از غسل وضو داده باشند و هرگاه بدن میت بعد از گذاشتن در
قبر نجس شود باز ازاله آن نجاست واجب مگر با عدم تمکن و با مشقت بسیار که متحمل آن نتوان شد عادةً
و یا آنکه سبب هتک حرمت و نبش قبر شود که ساقط است و مخفی نماند که اسباب غسل چون منی
و جماع و حیض و استحاضه هر چند سبب وجوب غسل در حق میت نمیشود لکن غسل دادن
برای اینها ضرر ندارد هرگاه بعد از غسل میت حاصل شود **سؤال** جائز است میت را
غسل ارتماسی دادن یا نه و بر فرض جواز طریق غسلات ثلاث در کر و جاری بچه طور
میباشد **جواب** جائز است غسل دادن میت را بغسل ارتماسی در کر و جاری و چشمه اگر
چه کر نباشد باین نحو که قدری سدر داخل نمایند و غسل سدر بدهند و بعد سدر را
بردارند و کافور داخلش نمایند و بعد خالی نمایند و در آب خالص دهند و در جاری و دریا
بخوان طوری نمایند که در غسل سدر کافور و در کافور سدر نماند و در غسل آب خالص
هیچ نماند و ترتیب را عضواً ساقط است لکن احوط ترک این نحو از غسلست هر چند جائز است **سؤال**
هرگاه آب بقدر کفایت یکغسل یا دو غسل داشته باشد چه نماید **جواب** اتیان بیکغسل
نماید اگر زیاده بر این نباشد و اتیان بدو غسل نماید در صورت کفایت دو غسل و لکن واجب
است ملاحظه ترتیب پس آب را صرف نماید در غسل باب سدر در فرض اول و باب سدر
و کافور در فرض ثانی از برای فایت اگر یکی باشد یک تیمم دهند و اگر فایت دو غسل باشد
دو تیمم دهند بلکه احتیاطاً سه تیمم بدهند عوض هر سه چنانچه میاید هر چند بعضی
گفته اند که یک تیمم کافی است و اگر سدر هم ممکن نباشد و کافور ممکن باشد و آب غسل
هم نباشد مگر بقدر یکغسل صرف نمایند آن آب را در عوض غسل سدر بنابر اقوی
و برای غسل کافور و آب خالص دو تیمم دهند بلکه تیمم دیگر عوض هر سه غسل بدهند
احتیاطاً و اگر سدر و کافور نباشد هیچکدام و آب بقدر سه غسل اول را عوض غسل
سدر بدهند و غسل دوم را عوض غسل کافور و سوم را عوض غسل قراح بجهة
ملاحظه ترتیب و اگر آب بقدر دو غسل باشد صرف نمایند ابتدا برای غسل سدر و کافور
و برای قراح تیمم دهند و اگر آب بمقداری باشد که یکغسل را کفایت کند و بعض از غسل
دیگر را نیز کفایت کند نه تمام آن را ظاهر این است که استعمال آن آب در بعض از غسل واجب

نیست بلکه تیمم نماید هرچند استعمال آب در بعض یک غسل یا تیمم عوض آن نیز ضرر ندارد و هرگاه آب هیچ ممکن نباشد سه تیمم دهند نه یک تیمم عوض هر سه بلکه احتیاطا تیمم دیگر دهند عوض هر سه و اگر آب غسل نباشد مگر بمقدار یک غسل و از سدر و کافور ممکن نشود مگر برای یک عضو صرف نمایند از آب را در عوض غسل سدر نه بمان سدر کم و از برای غسل کافور و قراح تیمم بدهند **سؤال** هرگاه آب یا فت شود بعد از تیمم و همچنین سدر ممکن شود بعد از آنکه غسل داده باشند باب خالص عوض سدر کافور آیا اعاده غسل لازم است یا نه **جواب** اگر تمکن آب سدر و کافور قبل از دفن باشد احوط اعاده غسل است و اگر بعد از دفن باشد اقوی عدم لزوم اعاده است بلی هرگاه اتفاق افتاد که میت بعد از دفن ظاهر شود و بیرون آمد احوط اعاده غسل میباشد هرچند اقوی عدم لزوم اعاده است و هرگاه بعد از تیمم نماز کردند پس بعد از اعاده غسل نماز را نیز اعاده کنند **سؤال** هرگاه غسل دهنده میت یکی از اغسال ثلثه را فراموش کردند و بعد از دفن کردن میت بخاطرش بیاید که غسل را فراموش نموده آیا لازم است نبش و تکمیل غسل یا نه **جواب** در فراموشی غسل بالمره تفویت کردیم جواز نبش قبر را و همچنین در فراموشی یک غسل خصوص قراح و اجواز نبش با بقاء صورت میت و عدم مثله قوی میباشد والله العالم **سؤال** کیفیت تیمم بدل از غسل میت را بیان فرمایند **جواب** واجب است آنکه سه تیمم نماید عوض سه غسل همین ترتیب که در تیمم اول قصد عوض سدر نمایند در دوم قصد کافور و در سوم قصد قراح بلکه بهتر است که یک تیمم دیگر دهند بقصد هر سه غسل چنانچه تفصیل آن در سؤال سابق مذکور شد و لازم است که تیمم دهنده دست خود را بخاک زند نه دست میت را و بعد از آن دست خود را بر پیشانی میت بکشد و بعد از آن بر پشت دست راست بعد از آن به پشت دست چپ و بهتر است که تیمم بدو ضرب نماید یکی برای پیشانی و یکی برای دو دست و بهتر است که خود در حال دادن دست روی بقبله باشد چنانچه بهتر است که در حال مسح کشیدن پیشانی و دو دست میت روی بقبله باشد مثل غسل و اگر محل تیمم تر باشد خشک نموده مسح نمایند **سؤال** هرگاه سدر و کافور بسیار کم باشد که نگویند که غسل باب سدر و کافور داده یا واجب است که با آن حال داخل آب نمایند یا نه **جواب** احوط داخل نمودن و اینست اگرچه بسیار کم باشد **سؤال** آیا لازم است در غسل میت سدر و کافور مخلوط نمودن هر یک از سدر و کافور با آب بنحوی که آب باقی بماند بر اطلاق یا لازم است که مخلوط بنحوی باشد که آب از اسم اطلاق خارج شود بنوعی اضافه **جواب**

اقوی وجوب خلط است بنحوی که صدق نماید بر آن آب سدر و کافور بدون اطلاق و ذهاب اطلاق **سؤال** آیا شرط است در سدر تازگی و باقی بودن بویش یا نه **جواب** شرط نیست **سؤال** آیا تقدیری از برای سدر و کافور شده که وزنش چه قدر باشد یا نه **جواب** اما در خصوص وزن و تحدید سدر دلیل معتبری ندیدیم و لکن اگر بقدر یک رطل عراقی که سیصد و هشت مثقال و ربع مثقال صیرفی میباشد بلکه اگر یک رطل و نیم باشد چنانکه بعضی تحدید کرده‌اند ضرر ندارد بشرط آنکه مضاف نشود و لکن اقوی عدم اعتبار وزن است بلکه کفایت میکند قدری که محقق شود بان مسمی غسل بماء سدر و همچنین است کافور خواه نیم مثقال باشد یا کمتر یا زیاده **سؤال** آداب مستحبه و مکروهه و محرمه غسل میت را بیان فرمایند **جواب** آداب مستحبه غسل میت چند چیز است اول آنکه در وقت کندن پیراهن میت را به پهلو نگردانند بلکه بهمان حالتی که بر پشت خوابیده پیراهن او را بطرف پا بیرون آورند نه از طرف سر هرچند محتاج باشد بپاره نمودن و لکن در پاره نمودن احوط آن است که اذن از وارث عاقل بالغ بگیرند از طلبکار هرگاه طلبکار داشته باشد و یا از کسی که وصیت کرده که با او بدهند و بهتر آنست که همین جامه ساتر عورت میت قرار بدهند در حال غسل دوم انگشتان و مفاصل او را نرم نمایند و بمالند سوم آنکه در حالت غسل دادن میت را رو بقبله نمایند مثل حالت جان دادن و احتضار و بعضی واجب دانسته‌اند و آن ضعیف است چنانچه گذشت بلی بهتر است که در همه احوال میت را رو بقبله بخوابانند چهارم آنکه میت را وضو دهند قبل از غسل یا بعد از غسل بدون مضمضه و استنشاق بانیت رفع حدث یا مباح بودن کفن و دفن و نماز و باکامل شدن نیتها نماید هرچند لازم نیست که متعرض آنها شود و رو و دو دست میت را بشویند و سر و پای میت را مسح نماید و احوط ترک این مسح است پنجم آنکه حین غسل دادن میت گودال علیحده بکنند که غساله در آن گودال بریزد ششم آنکه حائلی بین میت و آسمان قرار دهند هنگام غسل چه از سقف و چه از چیز دیگر و بخوابانند باشد هفتم آنکه غسل دهنده در پهلوی میت بایستد بلکه در جانب راست میت بایستد هشتم آنکه غسل دهنده میت پیش از غسل دو دست خود را تا مرفق بشوید نهم آنکه غسل دهنده عورتین میت را پیش از غسل به دست چپ خود باشنان و سدر بشوید یا کف سدر بشوید یا باشنان تنها بشوید سه مرتبه یا زیادتر بلکه سه مرتبه یا زیاده باب کافور و آب خالص نیز بشوید و در هر سه غسل دو دست میت را از سر انگشتان تا نصف ذراع نیز بشوید بلکه بهتر اینست که در غسل اول باب سدر و

بغسل دوم بآب کافور و در سوم بآب خالص بشوید و مخیر است باید نمودن بدو دست یا بعوض
چنانچه بعضی ذکر نموده اند ولکن اقوی آنست که ابتدا نماید بدو دست و بعد از آن فرج را
بشوید دهم آنکه آب سدر را بهم زنند تا کف کند و بکف آن و خطمی سر میت را بشوید پیش از
غسل و مبالغه نماید در شستن لکن بنحوی که بسوراخ دماغ و گوشها آب نرود و اگر سدر نباشد
از خطمی و نحو آن بشوید یازدهم آنکه در هر یک از اغسال ثلثه سه نوبت هر یک از سر و جانب
راست و جانب چپ را بشوید دوازدهم آنکه در غسل اول و دوم بنرمی و آهستگی دست بر شکم میت
گذارد و بکشد مگر آنکه میت زن آبستن باشد و خوف سقط طفل باشد سیزدهم آنکه میت را بر روی
بلندی یا تخته در حال غسل بخوابانند که جانب پایش پست باشد که غساله از او بآسانی جدا شود
و میت آلوده بخاک و گل و نحو آن نشود و بهتر آنست که تخته از ساج باشد و بعضی گفته اند
که ساج تخته ایست دراز و چهار گوشه که از درخت بزرگی که در هند روئیده میشود
و بعضی گفته اند که شاید آبنوس اصلی باشد که از هند می آورند چهاردهم آنکه خشک کنند بدن
میت را بعد از سه غسل بثوب نظیف از قبیل قطیفه و نحو آن که کفنش تر و پوسیده نشود
پانزدهم آنکه دست خود را بکیسه بکشد یا بخرقه بپیچد در هنگام ازاله نجاست از بدن میت
و آن خرقه و کیسه را در وقت غسل دادن بیندازد بلی اگر حاجت شود در رسانیدن آب غسل
بهمه اعضای میت به بودن دست در رسانیدن آب بعورت و جایز نباشد دست کردن و انبوه
لازم میشود پیچیدن خرقه بدست بجهة رسانیدن آب غسل بعورت بلکه بعضی گفته اند که مستحب است
که در حال غسل دادن میت خرقه داشته باشد مثل حالت ازاله نجاست شانزدهم آنکه غسل دهنده
در حال غسل ذکر خدا نماید و طلب آمرزش میت از خدا نماید بهر لفظی که خواهد چه فارسی و چه
ترکی و بهتر آنست که در وقت غسل دادن همیشه بگوید رب عفوک عفوک بضم واو و یا
بفتح آن و هر دو خوبست یا بگوید اللهم هذا بدن عبدک المؤمن وقد اخرجت روحه من بدنه
و فرقت بینهما فعفوک عفوک خصوص در وقت برگردانیدن میت بجهة شستن که در حدیث
است که کسی که این کلمات را در آن وقت بگوید خداوند غفار بیامرزد همه گناهان غسل دهنده را
یا گناه یکساله او را مگر گناهان کبیره او را و احتمال دارد که معنی حدیث و مراد امام علیه السلام
باشد که خداوند بیامرزد همه گناهان میت یا گناهان یکساله او را بواسطه این کلمات که غسل
دهنده میگوید مگر گناهان کبیره هفدهم آنکه وقتی که شستن آنکه بکمر میت برسد آب را زیاد بریزد
هیجدهم آنکه قطع آب نکند تا بیک آب تمام شود نوزدهم آنکه یک آب بریزد یکی بشوید بیستم آنکه بر

و آهستگی بشوید میت را بیست و یکم آنکه در حال غسل دست بکشد بمیت مبالغه تا آنکه آب بهمه
اعضای میت برسد هرگاه خوف ساقط شدن چیزی از میت نباشد بیست و دوم آنکه بپوشاند
عورت میت را در حال غسل چه حرام باشد چه حرام نباشد بر غسل دهنده عورت میت را
نظر کند چه حلال بیست و سوم آنکه بشوید غسل دهنده بشویه سه دفعه هر دو دست خود
را تا مرفق بعد از غسل سدر و کافور بلکه بعد از هر غسل بلکه تا دوش سه مرتبه بشوید بیست
و چهارم آنکه آب غسل بقدر شش مشک باشد چنانچه حضرت رسول صلعم وصیت نمود بحضرت
امیر المؤمنین که بشش مشک غسل دهد او را بیست و پنجم آنکه بپوشاند هر عیبی در میت
به بیند و بمردم خبر ندهد تا آنکه خداوند کریم گناهان او را بیامرزد چنانچه از مادر متولد
شده باشد بیست و ششم آنکه غسل میت را در حالتی که میت برهنه باشد و عورتش پوشیده
باشد بدهد نه آنکه میت را با جامه غسل دهد هر چند آنهم جایز است بیست و هفتم آنکه در هر
سه غسل شروع از جانب راست میت نماید و اما مکروهات و آن نیز چند چیز است اول
نشانیدن در حال غسل دوم قرار دادن میت را میان دو پای خود سوم تراشیدن سر میت
و یا تراشیدن پشت لبها را و چهارم کندن موی زیر بغل او را پنجم کوفتن شارب او
و یا تراشیدن و بریدن موی میت از هر جا که باشد ششم گرفتن ناخن میت اگر چه بلند
شده باشد و اگر ناخن و موی و مثل آن از میت جدا شود باید در میان کفن بگذارند
و با میت دفن نمایند چنانکه در حدیث وارد است بلکه در حدیث آمده که دندانی از حضرت
باقر روحی فداه کنده شد آن حضرت آن دندان را در دست گرفت فرمود الحمد لله
و بحضرت صادق داد و فرمود که چون مرا دفن کنی این دندان را با من دفن نما هفتم شانه
کردن موی میت هشتم پاک کردن چرک زیر ناخن های او را با خلال بلکه سزاوار است
که ازاله چرک زیر ناخنها را با چوب نرم نماید بلکه اگر پنبه بچوب را رو کش کنند و بعد
از آن ازاله چرک نمایند بهتر است نهم غسل دادن از آبی که باتش گرم شده باشد مگر در حال
زیادتی سرما که بگرم کردن آب محتاج باشد بلکه مکروه است با آب گرم غسل دادن هر چند بغیر آتش
گرم شده باشد که بدن میت با آب گرم سست میشود و هر چه باعث سخت شدن بدن
میت میشود بهتر است از سست شدن دهم گام زدن بر میت در حال الغسل و در غیر غسل
نیز یازدهم ریختن آب غسل را در بیت الخلا چه کهنه باشد و چه تازه کنده باشند بلکه بهتر
است که غساله میت را جاری بسازند در بالوعه خانه که معد از برای آب باران و نحو آن باشد

خصوص

خصوص وقتی که بالوعه نجس باشد و هرگز در وقت غسل دادن بر شکم میت مالیدن نکند که میت حامله
باشد هر چند بچه مرده باشد نکند **و اما چیزهائی** که حرامست در وقت غسل و غیر
ان پس نیز از چند چیز است اول ختنه کردن میت اگر ختنه نکرده نباشد میت را دوم غسل
بکافور دادن اگر میت محرم باشد باحرام حج یا عمره سوم حنوط کردن میت محرم بکافور **در**
حنوط میت سؤال حنوط میت واجبست یا مستحب و بر هر تقدیر جایز است
قبل از غسل نمودن یا نه و کیفیت حنوط بچه نحو است **جواب** حنوط کردن میت واجب
است بعد از غسل و تا کفایت نمیکند قبل از غسل و تاخیر تا وقتیکه کفن کرده شود منشا
سقوط نمیشود بلکه بعد از کفن حنوط کرده میشود و بهتر انست که قبل از کفن حنوط کرده
شود **و حنوط** عبارتست از کافور مالیدن بر هفت موضع که لازمست رسیدن انها
بزمین در سجود و ان پیشانی و دو کف دست و زانوها و سر دو انگشت بزرگ پاها و اما
سر بینی و زیر بغل و پیچ رانها پس واجب نیست انها **سؤال** شرائط صحت حنوط را بیان
فرمایند **جواب** صحت حنوط مشروطست بچند شرط اول انکه بعد از غسل باشد پس پیش
از غسل صحیح نیست بلی اگر غسل یا تیمم بعد از بدل از غسل ممکن نشود حنوط ترک نشود
دوم انکه بکافور باشد پس بغیر کافور حنوط نیست سوم انکه غیر ولی از ولی اذن بگیرد در
حنوط کردن اگر ممکن باشد اذن والا ساقطست اذن گرفتن چهارم انکه محرم نباشد پنجم انکه
کافور نجس نباشد بلی ضرر ندارد حنوط کردن بکافور پاک هر چند بسبب محل حنوط نجس شود
ششم انکه غصبی نباشد پس اگر بهم نرسد مگر غصبی حنوط ساقطست هفتم انکه بسیار کهنه نباشد
که بی بو شده باشد هشتم انکه کافور حنوط نرم و سائیده باشد پس اگر نرم نکرده حنوط کنند
بانحوی که حبۀ کافور را بر مواضع سبعه بسایند پس اگر نرم شود و چیزی بموضع بمالند ضرر ندارد
والا کفایت نمیکند **سؤال** شرائط وجوب حنوط را نیز بیان فرمایند **جواب** شرط در
وجوب حنوط چند چیز است اول انکه میت مؤمن اثنا عشری باشد یا ملحق بایشان از قبیل اطفال و مجانین
بنحوی که در غسل گذشت دوم انکه محل حنوط باقی باشد سوم انکه محرم نباشد اگر محرم باشد حنوط ساقط
است چنانچه غسل با کافور نیز ساقطست پس محرم با محل فرقی ندارد در سائر واجبات و مکروهها
و محرمات مگر در خصوص غسل باب کافور و حنوط بکافور و مالیدن بوی خوش چهارم
انکه کافوری که بان غسل صحیح است ممکن باشد والا وجوب حنوط ساقطست پنجم انکه اگر میت
مالک کافور باشد یا مالک مالی باشد که قدر واجب از کافور حنوط را بتوانند از مال او بخرند

یا انکه کسی نیز عابد هر دو الا وجوب ان ساقطست **سؤال** ایا علاج جواز حنوط در حق معتده
بعده وفات و معتکف نیز جاریست یا نه **جواب** اقوی عدم لحوق معتده بعده وفات
و معتکف است پس غسل بکافور و حنوط نیز ساقط نیست و بوی خوش نیز جایز است **سؤال**
در حنوط نیت قربت شرطست و شخصی که مینماید بالغ باشد یا نه **جواب** شرط نیست نیت
قربت در حنوط چنانچه شرط نیست در کسی که مباشر حنوط میشود که بالغ باشد **سؤال** قدر
مجزی از کافور در حنوط چه قدر است و تحدیدی از برای ان وارد است یا نه و مستحبات انرا
اعلام فرمایند **جواب** کافی است در ان مسمی کافور و بهتر انست که کافور حنوط بدون کافور
غسل سیزده درهم و ثلث درهم باشد موافق حنوط حضرت رسول صلی الله علیه و اله
که تخمینا هفت مثقال صیرفی میشود و مستحب است در حنوط چند امر اول انکه کمتر از مثقال
شرعی نباشد و اکمل و افضل سیزده درهمست و ثلث که مذکور شد دوم انکه در کف دست
نرم کنند از انکه نهادن و غیر ان سوم انکه بر بینی و سینه و کف دستها و سر و گردن و
دوش و ریش و کف پاها و جمیع مفاصل و محل بند نعلین را نیز حنوط نمایند و هر جائی
که بوی بد از او ظاهر شود و در بعضی از اخبار مثل بعضی از کتب علماء حنوط فرج را نیز
ذکر کرده اند ولکن بهتر انست که کافور را بر فرج میت نپاشند و اگر ممکن نباشد با
بگذارند نه انکه بمالند مگر زن بالنسبت بشوهر و شوهر بالنسبت بزن چهارم انکه در حنوط
ابتداء بر پیشانی کنند و بعد بر سائر مواضع و اگر کافور حنوط کم باشد که وفا نکند مگر
بغسل و حنوط و بهردو کفایت نکند مقدم بدارد غسل را و حنوط ساقط میشود و اگر
حنوط کافور بهمۀ مواضع سبعه کفایت نکند اکتفا کنند بقدر مقدور و اگر کفایت نکند مگر
یک موضع را مقدم بدارد جبهه را بر غیر ان و بعد از ابتداء نمودن بحنوط جبهه در سائر
مواضع مخیر است در تقدیم و تاخیر که اگر بعد از حنوط جبهه کافور حنوط کفایت نکند مگر
یک موضع از مواضع باقیه اختیار نماید هر کدام از ان مواضع را که خواهد و ترتیبی در مواضع نیست
و اگر بعد از کفن حنوط نماید ضرر ندارد هر چند بهتر انست که مقدم بدارد حنوط را بر
تکفین پنجم انکه مستحب است که مخلوط کنند بکافور حنوط قدری از تربت سید الشهداء علیه
السلام را روحی له الفداء ولکن در بیوت که حنوط کنند بان در مواضعی که منافی احترام
مثل عورت و سر انگشتان پاها و غیر ان بان حنوط نکنند و مکروه است گذاشتن کافور
نعش چنانچه مکروه است مخلوط کافور حنوط نمودن بمشک و عنبر و غیر اینها از بوی خوش و مکروه

است

استنیز نم کردن کافور حنوط را بهارون و غیران از غیر دست **سؤال** وقت در دفن میت اگر قدری
از تربت سید الشهداء را در دهن و گوش و بینی و چشم میت بگذارند چه حکم دارد **جواب**
عیب ندارد والله العالم

در وضع جریدتین

سؤال وضع جریدتین
واجب است یا مستحب و بر هر تقدیر جریدتین از چه چوب باید باشد و آیا باید تر باشد یا خشک
و کیفیت وضع را بیان فرمایند **جواب** وضع جریدتین با میت از سنن مؤکده مختصه
بشیعه است و باید که رطب تازه باشد که در حدیث است که تر است که مادامی که تر است حساب و
عذاب را از او برداشته میشود بلکه در خبر است که گذشت رسول خدا صلی الله علیه وآله بر قبری
که عذاب میکردند صاحب قبر را پس آن بزرگوار طلب فرمودند جریده را و او را دو نصف کردند
یکی را نزد سرش و یکی را نزد دو پای او قرار دادند و فرمودند که تخفیف داده میشود از او عذاب
مادامی که سبز و تر است و باید که از شاخه و سعف درخت خرما باشد اگر میسر شود و الا از
چوب سدر و الا از چوب بید و الا از سایر درختان سبز و مستحب است که در طول هر یک
بقدر ذراعی باشد از ذراع دست متعارف هرچند میت متوسط الخلقه میباشد و اگر
ممکن نشود هر قدر که ممکن شود و از جانب عرض آن هرچه کلفت تر باشد که تری آن بیشتر بماند
بهتر است و کافی است که یک چوب نخله را پاره کنند و دو جریده نمایند هرچند بهتر آن است که
پاره نکنند و اما چوب خشک اگرچه از اماکن متبرکه باشد و یا از ضرائح مقدسه باشد پس کافی
نیست هرچند امید ثواب در آن بیشتر باشد و اما کیفیت وضع آن پس مستحب است که یکی را
بطرف راست میت میان پیراهن و پوست بدن بگذارند و دیگری را بطرف چپ میان لفافه و پیراهن بگذارند
و هر یک را در پیش چنبره گردن قرار دهند و اگر ممکن نباشد مگر یکی از اینها پس همان بجا
آورد است نیز یعنی که هرچه ممکن شد بگذارند و شرط نیست در استحباب جریده اینکه از آن کیفیت مزبوره
بگذارند بلکه بهر طریقی که بگذارند کافیست در استحباب هرچند بطریق مزبور بهتر است و
بعضی گفته اند که یکی را زیر بغل راست بگذارند و دیگری را میان دو زانوی میت بگذارند
که نصفش بپا بپوشد و نصف آن بران بالا و بعضی گفته اند که هر دو را در پهلوی راست
میت بگذارند بالای پیراهن و هرگاه فراموش شود و یا آنکه تقیه باشد پس بهر نوع که ممکن
باشد بگذارند هرچند در میان قبر باشد یا در بالای قبر باشد و سزاوار است که جریده را
بر سینه و نحو آن به پیچند که تازگی آن باقی بماند و استحباب گذاشتن جریده ثابت است در جمیع
اموات چه کبیر باشد چه صغیر و چه زن باشد چه مرد خوب باشد یا بد حتی کسی که خوف

عذاب قبر او نباشد و در حدیث است که جریده نفع میبخشد مؤمن و کافر و نیکوکار و بد
کار را و در حدیث است که چون حضرت آدم از بهشت فرود آمد بسوی زمین وحشت
داشت از خدا و تنها شد التماس نمود که مانوس گرداند او را بدرختی از درختان بهشت خدا نازل کرد
پس بجهت انس او نخله را امر فرمود و بود آن درخت انیس او تا وقت وفات او و بعد از
وفات وصیت فرمود که بگذارند دو چوب در کفن او که با او انس بگیرد در زیر خاک و همه انبیا
این عمل را میکردند تا زمان جاهلیت که در آن ترک شده و پیغمبر صلی الله علیه وآله زنده کرد از او
گردید سنت جاریه و مستحب است بر جریده بنویسند به تربت سید الشهداء علیه السلام روحی
له الفداء مثل کفن نوشتن اسم میت و شهادت بر وحدانیت و رسالت و اقرار بائمه علیهم السلام
را تفصیلا یا اجمالا یا اینکه اولیاء الله و خلفاء رسول الله میباشند والله العالم

در تکفین میت

سؤال تکفین میت بر همه مسلمانان واجب است یا اینکه این وجوب مختص
با اولیاء میت است **جواب** کفن نمودن میت مثل غسل میت است که لازم و واجب است بر همه
مسلمانان ولکن اگر یکی از مسلمانان بجا آورد از دیگران ساقط است **سؤال** آیا نیت معتبر است
در تکفین میت و حنوط نیز یا نه **جواب** بلی از روی عدم اعتبار است بلی ثواب حاصل نمیشود مگر
بقصد قربت چنانچه لازم نیست در کفن کننده بلوغ و عقل و اسلام و ایمان هرچند اشتراط ایمان
اولی است **سؤال** بدون اذن اولیاء میت آیا میتوان اقدام بر تکفین و غیر آن نمود یا نه **جواب**
جایز نیست اقدام بفعل چیزی از غسل و دفن و کفن و نماز میت مگر باذن ولی میت **سؤال** در
امور کفایه میت اذن صریح از اولیا لازم است یا شاهد حال و نحوی هم کفایت میکند **جواب**
هر دو کفایت میکند **سؤال** تکفین میت را بیان فرمایند **جواب** واجب است کفن نمودن میت چه
مرد باشد چه زن چه خنثی باشد چه ممسوح بسه پارچه که از لنگ و پیراهن و لفافه که سرتاسری
میگویند **سؤال** حد هر یک از سه پارچه مزبوره را بیان فرمایند **جواب** اما لنگ پس حد
از ناف تا زانو از همه طرف تا زانو و بهتر آن است که سینه و هر دو ساق و هر دو پا را بپوشاند
و قدر واجب آن همان قدر است که بگویند که میت را لنگ پوشیدند و زائد از آن را مند و باید
که باید از ثلث حساب نمایند و یا از ورثه اذن بگیرند و همچنین از طلبکاران هرگاه طلبکاری داشته
باشد و اما پیراهن پس قدر واجب و مقدار آن که صدق اسم پیراهن پوشیدن نماید و بهتر آن است
که حد آن از شانه تا نصف ساق قرار دهند از همه طرف و نیکوتر زیاد کردن آن است تا نصف قدم
میت و اما سرتاسری پس حد آن آن است که همه بدن میت را فرا گیرد از طول و عرض و احتیاط آن

که از طول

که از طول بطوری باشد که از سمت سر میت و پای میت گره بخورد و بر بندند و انفل از عرض زیاد باشد که برو
هم ببندد دو جانب آن **سؤال** در صورت عدم وصیت نافذه قدر زائد مثل لنگ و عبا شید
دراز و کوتر و طلبکاران از پیرهن و لفافه نیز از ان میخواهد یا نه **جواب** بلی در قدر زائد مثل
لنگ میباشد دراز ان ورثه و طلبکاران **سؤال** ترتیب در پوشانیدن کفن میباشد یا نه
جواب بلی ترتیب آن بنحویست که ذکر شد پس لنگ مقدم است بر پیراهن و پیراهن مقدم بر لفافه
بلی هرگاه یافت نشود مگر بقدر یکقطعه از این سه قطعه مزبوره پس مقدم بدارند لفافه را بر
سایر از ان و بهتر است که اول لفافه را پهن کند و ابتدا بر این پیچ بسنمایند و بعد از ان لنگ
و بعد از ان پیراهن و بعد از ان لفافه را بهم آورند و مستحب است زیرا که دو پارچه دیگر یکی عمامه
که میانش را بگیرند و بر سر او بپیچند برای او و دو طرف تحت الحنک قرار بدهند و طرفین را از
زیر حلق بیرون آرند طرف راست را بجانب چپ و طرف چپ را براست آورند و زیادتی را بر روی سینه
او افکنند و حلقه برای او مقرر نشده بلکه کفایت میکند مقداریکه وفا بهیئت عمامه نماید و
دیگری ران پیچ و بهتر است که یکوجب و نیم عرض آن و طول آن سه ذرع و نیم باشد و از برای زن
سه زر پارچه دیگر است که مستحب است یکی مقنعه که بجای عمامه میباشد و یکی دیگر ران پیچ و
یکی دیگر پستان بند که کرباس پهنی میباشد که بر سینه زن می بندند و مستحب دانسته اند از برای
زن جامه دیگری که از او نمط میگویند و گفته اند که این جامه غلیظی است دراز که برای زینت نگاه
میدارند و چون معلوم نیست که نمط کدامست و دلیل معتبری هم ندارد و ترکش ضرر ندارد و در
کفن میت اول پنبه بسیار بر عورتین او بگذارند و سر ران پیچ را بشکافند بنحوی که دو جانب
ان را بر کمر میت ببندند (بطور کمر بند) پس سر دیگر از کرباس را از عقب از میان دو پای او بیرون آورند بنحوی که عورتین
و پنبه را که بران گذاشته اند فرو از زیر آنچه بر کمر او بسته اند شبیه ور کشند و محکم کنند در ران
آنها را با ران سخت بپیچند و ببندند تا همه جا تمام شود پس سرش را در ان بپیچند فرو برند و مستحب
دیگر آنست که بالای لفافه جامه که از یمن می آورند بپوشانند **سؤال** هرگاه یافت نشود
مگر بقدر یکقطعه و از کفایت لفافه را نکند و امر دائر شود میان پیراهن و لنگ کدام را مقدم
بدارد **جواب** پیراهن مقدمست بر لنگ هر چند تقدیم لنگ خالی از قوه نیست **سؤال** هرگاه
مقدور نشود در کفن مگر بقدر ستر احد عورتین کدام را مقدم بدارد **جواب** قبل
مقدم است **سؤال** شرائطی که موجب صحت کفن بوده اند بانسبت پارچه است بیان فرمائید
جواب شرط است در این سه پارچه چند چیز اول آنکه نازک نباشد که حکایت بدن باشد و

باکر پارچه کلفت غیر حاکی یافت نشود پارچهای نازک را دو لا یا سه لا نمایند تا آنکه ستر بدن حاصل
شود هر چند اکتفا بآن نیز حاصل از مجموع خالی از قوه نیست هر چند پارچه کلفت غیر حاکی
موجود باشد دوم غصبی نباشد هر چند در حال ضرورت باشد پس اگر یافت نشود مگر پارچه
کفن غصبی در بنوقف میت را عریان دفن نمایند سوم آنکه حریر محض نباشد هر چند در حال
ضرورت باشد و هر چند میت زن باشد خصوص بلی اگر سجاف کفن از حریر باشد جائز است خصوص
وقتی که کمتر از چهار انگشت باشد بحسب عرض چهارم آنکه طلاباف نباشد هر چند میت زن باشد
پنجم آنکه پاک باشد در حال اختیار و در حال اضطرار اگر پاک نباشد ضرر ندارد ششم آنکه
در حال اختیار کفن از پوست و موی حیوان غیر ماکول اللحم نباشد بلکه بهتر است که از
پوست نباشد هر چند پوست گوسفند و حیوان از حیوان ماکول اللحم باشد و تزکیه و
ذبح نیز باشد هفتم آنکه از قبیل نباتات نباشد مثل زنبیل و حصیر و بخوان مگر در حال ضرورت
هشتم آنکه از بافته از موی و کرک غیر ماکول اللحم نباشد بلکه از ماکول اللحم نیز نباشد بنابر
احوط پس کفن نکنند میت را در حال اختیار مثل ماهوت و شال از مو و عبا و بخوان هر
چند قول بجواز در ماکول اللحم اقوی است والله العالم **سؤال** در حال تعذر جائز است
تکفین میت بر پوست حیوان یا نه **جواب** در حال انحصار و ضرورت کفن نمودن میت را
از پوست حیوان ماکول اللحم جائز است بشرط آنکه از پوست میته نباشد **سؤال** هرگاه یافت
نشود مگر پوست حیوان ماکول اللحم و لباس از موی غیر ماکول اللحم تکفین بکدام از این دو
مقدم است **جواب** پوست حیوان ماکول اللحم مقدم است بر ثوب معمول از صوف غیر ماکول
اللحم و صوف آن نیز مقدم است **سؤال** در صورت دوران امر بین حریر و طلاباف یا پو
ماکول اللحم کدام مقدمست **جواب** پوست ماکول اللحم در حال ضرورت مقدم است بر حریر
و طلاباف چنانچه حریر و طلاباف مقدمست بر پوست غیر ماکول اللحم **سؤال** در حال ضرورت
جائز است کفن بجامه متنجس یا نه و همچنین بحریر محض و در صورت دوران امر بین این دو کدام را
مقدم بدارند در کفن **جواب** در صورت تعذر جائز است کفن نمودن بجامه متنجس و خصوص
اگر نجاست غیر مسریه بر بدن میت باشد و همچنین در چنین حال جائز است در چنین حال کفن
نمودن بحریر محض خصوص در طفل و زن و در صورت دوران بین متنجس و حریر و طلا
باف مقدم بدارند متنجس را بر حریر و طلاباف **سؤال** کفن میت از ثلث باید گرفته شود
یا از اصل مال میت **جواب** کفن واجب باید از اصل مال گرفته شود (برداشته) نه از ثلث بر تنهائی

متعلق است بر وصیت و دین و حق رهن و حق جنایت پس اگر میت مالک نباشد مگر مالی
کفن یا قیمت کفن را و ان هم رهن یا بستر اعات نمایند رهن یا دین را و همچنین حق
جنایت را اگر میت کسی را کتک زخم زده باشد بلکه میت را با ان کفن بپوشانند هرچند حق
رهن و حق دین را نشود بلی اعتبار رضای انها اولی میباشد و گذشت که رضای انها و رکه
نیز شرط نیست در قدر زائد از واجب کفن خصوص در رهن و دینی از برای که چیزی ذر کذا
نکند که باید همه ترکه صرف در ادای دین شود **سؤال** هرگاه ورثه راضی نشوند بپوشانیدن
میت را با پارچه خوبی از کفن ایا واجب پوشانیدن بکفن پست یا انکه جایز است اجنبی بکفن
اعلا هرچند ورثه راضی نباشند **جواب** احتیاط انست که اقتصار کند بر پارچه پست
بشرط انکه اختیار ان پارچه خواری و ذلت از برای میت نباشد هرچند ملاحظه شان میت
را نمودن خالی از قوة نیست پس اگر میت لیاقت پارچه اعلا را دارد بسبب غنا و نحو ان
همان متعین است هرچند ورثه راضی نباشند یا صغیر و غایب باشند مگر انکه وصیت به
بالاتر از ان نکند و یا وصیت به زیادتر از قدر واجب نماید که این وقت مقدار زیاده از
ثلث حساب شود و یا باذن ورثه کبیر رشید شود که حاضر باشند نه اینکه غائب یا سفیه و یا
صغیر باشند **سؤال** قیمت سدر و کافور و دفن زمین و سایر ما یحتاج میت از اصل مال
است یا انکه از ثلث مال **جواب** اقوی ان است از اصل مال میت است پس اگر زمین دفن مباح
نباشد و محتاج باشد بخریدن زمین و یا اجاره نمودن ان واجبست که قیمت انرا از اصل
محسوب دارند بلکه اگر ظالم جابری منع نماید از دفن و کفن یا غسل یا سدر و کافور یا اب غسل
مگر انکه بگیرد مالی از درهم و دینار مثلا و غیر ان ممکن نباشد اقوی انست که تمام ان مال را که
ظالم میگیرد نیز از اصل ترکه محسوب دارند نه از ثلث و اگر غیر ان زمین ممکن باشد که حاجت بر پول
نباشد و منع ظالم نیز نباشد و میخواهند در ان مکانی که جابر منع مینماید دفن نمایند از قیمت را
از اصل مال بر نمیدارند بلکه از ثلث میگیرند و اگر زمین دیگری که ظالم منع می نماید نیز محتاج
بپول باشد ولکن قیمت ان کمتر باشد از ان زمینی که جابر منع می نماید که میخواهند که در ان زمینی
که جابر پول میگیرد دفن نمایند پس این وقت ما به التفاوت ان زمین را از ثلث حساب کنند نه تمام
را مگر انکه ان مکان که محتاج بر پول زیاد است مناسب حال میت باشد و ان پولیکه مکانیکه پول
کم میخواهد مناسب و لائق حال میت نباشد بنحوی که اگر اختیار ان مکان نماید موجب ذلت و خواری میت
باشد پس در این وقت اختیار مکان مناسب اصل ما السنة بلی اختیار مکان مناسب بحال میت

لازم نیست زیادتی ان را از اصل ترکه محسوب میشود **سؤال** هرگاه شخص کفن نداشته باشد و مالی
نیز نداشته باشد که بان کفن نمایند کفن ان بر مسلمانان واجبست یا نه **جواب** بر احدی
لازم نیست کفن نمودن ان بلکه بی کفن دفن میکنند اورا بلی مستحبست که مسلمانان کفن نمایند
این میت فقیر را چنانچه از حضرت باقر صلوات الله علیه منقولست که هرکه مؤمنی را کفن کند چنانست
است مثل کسی باشد که ضامن لباس میت شده باشد تا روز قیامت و شاید این ثواب برای پوشاننده کفن
نیز باشد چنانکه برای دهنده کفن میباشد و اگر از بیت المال و از زکوة و سهم سبیل الله و سایر
مالیکه صرف در خیرات باید بشود کفن کنند ضرر ندارد ولکن واجب نیست و اگر از زکوة و سهم فقراء
باشد بوارث میت نمیدهند که کفن کنند نه اینکه بمیت حساب کنند تا انکه عار برای ورثه کمتر باشد
هرچند جایز است که باذن حاکم شرع یا عدول مؤمنین صرف برای میت بکنند **سؤال** زن اگر بمیرد کفن
کفن و کافور و سدر و سایر ما یحتاج ان بشوهر است یا نه هرچند ضعیفه مطلقه یا ناشزه باشد
جواب بلی جمیع ما یحتاج ان با شوهر است هرچند زن صاحب مال باشد و هرچند صاحب مال
و هرچند شوهرش صغیر یا مجنون یا غایب یا سفیه باشد که در این وقت هم لازم است که ولی از مال
او صرف کفن و دفن و سایر ما یحتاج ان زن نماید و فرقی نیست در وجوب کفن بر شوهر میان انکه زن
صغیره باشد یا کبیره دائمه باشد یا منقطعه مطیعه باشد یا ناشزه ازاده باشد یا کنیز دیوانه باشد
یا عاقله بلکه اگر طلاق رجعیه باشد بطلاقی که حق رجوع داشته باشد و بمیرد کفنش بر شوهرش
میباشد **سؤال** وجوب کفن زن بر شوهر مشروط باینکه شوهر ملی و صاحب مال باشد و یا
اینکه اگر فقیر باشد و یا دین ممنوع داشته باشد نیز لازم است بر او کفن زوجه اش **جواب**
وجوب کفن زن بر شوهر مشروط است بچند شرط اول انکه مسلمه باشد اگر انکه پس اگر کافره باشد
بر شوهر لازم نیست کفنش و همچنین سائر ما یحتاج او دوم انکه شوهر مالی داشته باشد که زائد
بر قوت خود و عیال واجب النفقه خود در یک شبانه روز باشد و زائد بر مستثنیات از قبیل
خانه و خادم لائق بحال و سائر ضروریات داشته باشد پس اگر زیاده نداشته باشد هرچند
بملاحظه ارثی باشد که از زن میبرد در این وقت کفن بر شوهر لازم نیست بلکه از ترکه زن کفن
کرده میشود بلی اگر تمام کفن را قدرت نداشته باشد و بعضی از ان را قادر باشد پس هر قدر که
که ممکنش هست واجبست و باقی را از ترکه زن بر میدارد سوم انکه وسعت کفن کردن از برای
شوهر بیش از کفن نمودن باشد پس اگر ممکن کفن از برای شوهر بعد از دفن یا بعد از تکفین حاصل
شود ساقط است وجوب کفن بر شوهر هرچند بهتر انست که اگر کفن را تبرع بپوشانند بلکه از

کیشهٔ زوجه کرده اند یا انکه بر ذمه زوجه قرض کرده اند در اینصورت اکر وسعت نقد داشته باشد قیمت کفن را باید بدهد و اکر وسعت نقد نداشته باشد قیمت کفن را دین خود حساب کند که عند القدره ادا نماید بلکه بهتر است که در حال عدم قدرت زوج و عیزان بالمرة این کفن دین خود نماید و قیمت انرا عند القدرة ادا نماید چهارم انکه تعلق نکرفته باشد بر مال شوهرش حق رهن و یا حق جنایت و یا حق دیانین که حاکم شرع شوهر مدیون را منع کرده باشد از تصرف در مالش و یا انکه مالش را قسمت کرده باشد بقرض خواهان بلی حق قرض پیش از منع حاکم مانع نیست و همچنین حق نفقه بندهٔ پدر و مادر فقیر و زن واجب النفقه پیش از یک شبانه روز مانع از وجوب کفن بر زوج نیست پنجم انکه زن پیش از شوهر بمیرد پس اکر هر دو با هم بمیرند ساقط است وجوب کفن بر شوهر ششم انکه زن وصیت بکفن نکرده باشد و همچنین وصیت بکفن از موضع مخصوصی نکرده باشد که هر کاه وصیت کرده باشد و شوهرش نیز قبول کرده باشد واجب نیست کفن زن بر شوهر ولکن کفن زن در اینصورت از ثلث مال او واست از جمیع هفتم انکه شوهر در حیوة باشد بعد از مردن زن پس اکر شوهر بمیرد و هنوز زن را کفن نکرده باشند تعلق نمیکیرد حق کفن زن بر مال شوهر بجهت انکه معلوم نیست که وجوب کفن از باب دین است پس اکر در ترکه میت یک کفن بیشتر نباشد وارث مقدم میدارند شوهر را هر چند زن پیش از شوهر مرده باشد و اکر بیش از یک کفن باشد و حق کفن تعلق بمال میت کرفته ولکن بعد از ان از مال میت تلف شود و باقی نماند مکر بقدر یک کفن و شوهر مرده باشد باز مرد مقدم است بر زن **سؤال** وجوب کفن بر شوهر همان یک دفعه است که اکر محتاج شود زن بتعدد کفن مثل اینکه یک دفعه کفن کرده است و کفن را دزد برده است و یا انکه سوخته است و یا انکه غرق شده مثلا در مرتبه دوم و سوم بر شوهر لازم نیست یا اینکه در صورت مذکوره تکفین لازم است **جواب** واجبست علی الاحوط بر زوج کفن زوجه دو باره یا سه باره یا هرچه محتاج شود بر وارث بالتبع نیز که هر چند بعد از دفن بوده باشد و همچنین هرکاه قبل الدفن بوده باشد و همچنین هرکاه بعد از دفن برده باشد مکر اینکه کفن کردن موجب نبش قبر شود یا انکه بعد از دفن صورت میت از هم بپاشد و استخوان خالی مانده باشد نظر باینکه کفن میت منتهی باستمرار است مثل دفن که اکر یک دفعه شده و بواسطه سیل و بخوان از قبر بیرون ایند دو باره نیز دفن لازم است هر چند لزوم زاید بر یکمرتبه پوشاندن یک کفن از انکه دلیل واضحی ندارد و فهم زاید بر همین کفن ممنوع است **سؤال** هرکاه شخص کفن

نمود زن خود را در حالتی که کفن نمودن زن بر او واجب نبوده است و بعد از ان شوهر مرد و چیزی ندارد که او را کفن نماید ایا کفن را از زن انتزاع نمایند یا نه **جواب** بلی واجب است که کفن را از زن بیرون اورند و بشوهر بپوشانند و همچنین اکر دفن شده باشد و اتفاق شده باشد که بسیل و بخوان جسد میت بیرون افتاده باشد که واجبست کفن او را از او نزع نموده بشوهر بپوشانند بلی هرکاه انتزاع کفن از زن بعد از دفن مستلزم نبش قبر شود پس در اینصورت جائز نیست بجهت حرمت نبش **سؤال** هرکاه ورثه زن از مال زن او را کفن نموده باشند بجهة عدم تمکن شوهرش و بعد از ان شوهر غنی شود میتوانند وارث زن مطالبه قیمت کفن را نمایند از شوهر ان در حالت غنی او یا نه **جواب** جایز نیست از برای ورثه مطالبه قیمت کفن از شوهر هر چند غنی شده باشد و هر چند دفن نشده باشد و از ارث شوهر نیز حساب نکنند **سؤال** هرکاه مقارن شود موت زوج و زوجه و نداشته باشند مکر یک کفن از مال زن کدام یک را کفن نمایند **جواب** اولی اینست که این کفن منتقل شود بشوهر و وارثان ولکن واجب است که این کفن را نیز بشوهر **سؤال** ایا ملحق است بزوجه کنیز که در وجوب کفن جمیع واجب النفقه و اقارب یا نه **جواب** واجب نیست کفن اقارب هر چند واجب النفقه باشند بلی کفن کنیز و بنده لازم است بر اقا و بر مادامیکه ازاد نشده باشند هر چند تحلیل بغیر کرده باشند و هرکاه قدری از ان ازاد شده باشد یا انکه مشترک باشد بقدر ملک لازم است بشرط انکه بقدر ستر عورت باشد و فائده بران بجهت ستر عورت مترتب شود **سؤال** هرکاه کفن میت نجس شود قبل از دفن و یا بعد از کذاشتن میت را در قبر چه نماید **جواب** واجب است ازاله ان چه از خود میت باشد یا از خارج چه بشستن به اب باشد و با مقراض نمودن و یا پاره کردن یا به بدل نمودن هر کدام که باشد بتفاوت احوال و با پاره اشخاص یا اوقات پس اکر شستن زیاده دشوار باشد و یا ممکن نباشد مقراض نمایند چنانچه بواسطه زیاد بریدن اکر کفن ضایع شود و کفن دیکر نیز ممکن نشود متعین است شستن و اکر تفاوتی نباشد پس مخیر است و همچنین است اکر بعد از کذاشتن در قبر باشد لکن غالب ان است که در قبر شستن و بدل کردن متعسر است بجهة مراعاة غساله و ضیق مکان و هتک حرمت میت پس مقراض نمودن اولی است اکر نجاست کم باشد که بمقراض کردن کفن ضائع نشود و اکر بیشتر از پارچهای کفن نجس شود و شستن ممکن نشود و بریدن نیز ضایع

شود یا اینکه از صدق کفن یا از ساتر بودن و بخوان از شرائط بیفتد در پوشت مجمل کنند اگر بکفن
شود و الا بهمان قسم دفن نمایند والله العالم **سؤال** تکفین شخص محرم بچه طوراست
جواب مثل کفن نمودن دیگران است حتی در پوشیدن سر و رو **سؤال** مستحبات و
مکروهات کفن را اعلام فرمایند **جواب** اول بدانکه مستحب است که هر کس کفنی برای خود مهیا
کند و همچنین سدر و کافور و بخوان که در حدیث است که هر کس کفنش در خانه باشد نمینویسند اورا از
غافلین و از برای او حسنه نوشته میشود هر زمانی که نظر بان کفن نماید **واما مستحبات** پس چند چیز است
اول کفن خوب باشد چنانچه در حدیث است که اموات بکفن خوب در قیامت فخر مینمایند و بهمان کفن
خوب محشور شود و حضرت موسی بن جعفر روحی لهما الفداء را کفن نمودند بکفنی که دو هزار و
پانصد اشرفی تمام شد و جمیع قران بران نوشته شده بود دوم انکه بنویسند بر حاشیه جمیع پارچهها
ان از واجب و مستحب حتی عمامه اسم میت و پدرش را باین نحو که فلان بن فلان یشهد ان لا اله الا الله
وحده لا شریك له وان محمدا رسول الله صلی الله علیه واله و بعد از شهادت بوحدانیت و
رسالت بنویسند شهادت ولایت ائمه طاهرین صلوات الله علیهم اجمعین ونامهای مبارك ایشان
را و نیز بنویسند ان البعث والثواب والعقاب حق بلکه مستحب است نوشتن جمیع قران یا بعض از او
در کشف الغمه روایت نموده اند از بعضی حکام و بزرگان شام که ایشان نوشتند حدیثی را که
حضرت امام رضا علیه السلام فرمود برای اهل نیشابور و بسند متصل به پروردگار از اب طلا و وصیت
نمودند که با او دفن نمایند اورا و بعد از فوت او او را در خواب دیدند که خداوند منان او را امرزید
به برکت تفضل بکلمه لا اله الا الله و تصدیق نمودن بمحمد صلی الله علیه واله بجهة نوشتن او
این حدیث را از روی تعظیم و احترام پس مناسب است نوشتن این حدیث را با جمله سند حدثنا محمد
بن موسی بن المتوکل رح قال حدثنا علی بن ابرهیم عن ابیه یوسف بن عقیل عن اسحق بن راهویه قال
لما وافی ابو الحسن الرضا علیه السلام نیشابور واراد ان یرحل الی المامون فاجتمع الیه اصحاب الحدیث
فقالوا یا ابن رسول الله تدخل علینا ولا تحدثنا بحدیث فنستفیده منك وقد كان قعد فی
العمارية فاطلع راسه فقال سمعت ابی موسی بن جعفر علیه السلام یقول سمعت ابی جعفر بن
محمد یقول سمعت ابی محمد بن علی یقول سمعت ابی علی بن الحسین یقول سمعت ابی
الحسین بن علی علیه السلام یقول سمعت ابی امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه السلام یقول سمعت
رسول الله صلی الله علیه واله یقول سمعت جبرئیل یقول سمعت الله عز وجل یقول لا اله
الا الله حصنی فمن دخل حصنی امن من عذابی فلما مرت الراحلة نادی بشروطها وانا من

من شروطها و چون ببلند بکرر وار رسند و شاید ذکر سند را هم مدخلیتی باشد این را
نیز نوشتیم حدثنا احمد بن الحسن القطان قال حدثنا عبد الکریم بن محمد الحسینی قال حدثنا
محمد بن ابرهیم الرازی قال حدثنا عبد الله بن یحیی الاهوازی قال حدثنا ابو الحسن علی بن عمرو
قال حدثنا الحسن محمد بن جمهور قال حدثنی علی بن بلال عن علی بن موسی الرضا علیهما السلام
عن موسی بن جعفر علیه السلام عن جعفر بن محمد عن محمد بن علی عن علی بن الحسین علیه السلام عن حسین
بن علی علیه السلام عن علی بن ابیطالب علیه السلام عن رسول الله صلی الله واله عن جبرئیل عن
میکائیل عن اسرافیل علیهم السلام عن اللوح والقلم قال یقول الله عز وجل ولایة علی بن ابیطالب
حصنی فمن دخل فی حصنی امن من ناری و مستحب است نوشتن جوشن کبیر را بر کفن بلکه در ان خبر
وارد است که هر که بنویسد این دعا را بر جای بکافور پس بشوید و ان اب را بر کفن بپاشد نازل
میکند خداوند وهاب در قبر او هزار نور و ایمن کرداند او را از هول منکر و نکیر و عذاب قبر را
از او بردارد و در هر روز داخل میشود در قبر او هفتاد هزار ملك که بشارت میدهند او را
به بهشت و وسعت داده میشود قبرش بقدری که چشم او کار کند و در روایت دیگر بعد از بر
داشتن عذاب قبر این طور مسطور است که خداوند منان برمی انگیزاند در قبر او هفتاد هزار
ملك که با هر ملکی طبقی است از نور که نثار میکنند بر او و بر میدارند او را بسوی بهشت و متکا میکذارند
برای او در بهشت و تکیه میکند بر او و ارام میکیرد در او مثل عروسی که در حجله خود قرار گیرد از
جهه حرمت و بزرگواری این دعا و میفرماید خداوند مهربان که من حیا میکنم از بنده که این
دعا بر کفن او باشد او را عذاب کنم تا اینکه فرمود حضرت امام حسین علیه السلام روحی له الفداء
که وصیت کرده مرا پدرم امیر المومنین ع وصیت بزرگی که ای فرزند بنویس این دعا را بر کفن
من و فرمود که عمل کردم انچه را پدر بزرگوارم فرمودند و هر چیزی که امید رحمت زاد
حاصل میشود مثل وفدت علی الکریم بغیر زاد من الحسنات والقلب السلیم فحمل الزاد اقبح
کل شیء اذا کان الوفود علی الکریم چنانچه در حدیث است که حضرت امیر المومنین علیه السلام
این اشعار را بر کفن سلمان فارسی رضی الله عنه نوشتند و همچنین بعضی از دعوات جلیله
را بنویسید سوم انکه ذریره بر کفنش بپاشند و حقیقت ان نیز معلوم نیست میکویند چیزیست
از هند می اورند و میکویند چیز پست بعضی که مرکب است از بوهای خوش و بعضی گفته اند
طیبی است نرم کرده شده و معلوم نشد که کدام مستحب چهارم انکه کفن از پنبه باشد نه از جنس
چیز دیگر پنجم انکه سفید باشد نه رنگین بلی خصوص حبره اگر سرخ باشد ضرر ندارد چنانچه

در بعضی از اخبار هست که حضرت رسول صلعم را از حبره سرخ کفن کردند بلکه سرخ بودن آن شاید
بهتر باشد ششم آنکه بر پیمانی که بان کفن بپیچند و نزند از کفن بیرون آورند هفتم آنکه بسیار پنبه
بر عورت میت بگذارند خصوص برای فرج زن که بعضی گفته اند که پنبه فرجش بقدر یک رطل باشد که
تقریبا بقدر شصت و هشت مثقال صیرفی و ربع باشد مثقال باشد بلکه بعضی رطل و نیم
گفته اند هشتم آنکه کفن پارچه کهنه و چرکین نیز نباشد نهم آنکه کفن حلال و بی شبهه باشد دهم
آنکه کفن از ثوب احرام باشد و یا جامه که در آن نماز کرده باشد و با بندگی خدا در آن کرده
باشد یازدهم آنکه تبرک داده شده باشد بانداختن بر ضرایح مقدسه و امکنه متبرکه دوازدهم
آنکه بگذارند در آن تربت مبارکه یا خاکهای دیگر که متبرکه باشد چون گرد ضرایح مقدسه
و یا چیز دیگر که تبرک بان حاصل شود سیزدهم آنکه بنویسند کفن را از آبهای متبرکه مثل آب زمزم
و آب فرات چهاردهم آنکه بنویسند کفن را بتربت سید الشهداء علیه السلام و اگر ممکن نباشد به
تربت سایر ائمه علیهم السلام و اگر ممکن نباشد بچیزی بی رنگ و اگر ممکن نباشد به رنگی که
ممکن شود و بنویسند غیر سیاهی بنویسند و اگر ممکن نشود بسیاهی بنویسند پانزدهم آنکه بنحوی بنویسند
که نوشته بر کفن ظاهر شود اگر ممکن نشود و اشاره کنند بانگشت و بانگشت بنویسند هر چند
اثر نوشته ظاهر نشود شانزدهم آنکه سهل انگاری نمایند در قیمت کفن و مداقه و مشتری ننمایند
و اما مکروهات کفن پس از چند چیز است اول کفن را با آهن یا فولاد بریدن دوم
آستین گذاشتن در پیراهنی که از برای میت درست میکنند بلی اگر میت را در پیراهن خودش کفن کنند
آستین داشتن پیراهن مکروه نیست بلی مکروه است که نگه داشته باشد تکمه را بکنند و آستین
را بحال خود بگذارند سوم تر ساختن پارچه هن ریسمانی را که بان کفن را میدوزند چهارم
بخور دادن کفن بعود یا غیر آن پنجم کفن کردن میت را بکتان یا ممزوج بچیز دیگر ششم بسیاهی
نوشتن در حال اختیار هفتم خوشبو کردن کفن را بسوای حنوط بلکه بهتر است که خوشبو نکنند
بذریره که گذشت بلکه زنان نیز خوشبو نکنند هشتم چرک بودن و نظیف نبودن کفن نهم دوختن پا
پارچهای کفن بلکه مستحب است که یک پارچه باشد دهم بحریر مخلوط بغیر حریر کفن نمودن یازدهم
زیاد نمودن عدد پارچهای کفن را از آن مقداری که مستحب است بلکه اگر بقصد مشروعیت و استحباب زیاده
کنند بدعت و فعل حرام است بلی اگر کفنی که در سابق پوشانیده اند بمیت از جهت زیادتی نجاسات
و کثافات ضایع شود در این وقت اگر کفن دیگر بپوشند ضرر ندارد و مکروه نیست دوازدهم
نمودن در قیمت کفن و جد و جهد نمودن در ارزان تمام کردن آن سیزدهم عمامه میت را تحت

الحنک به پیش پیچیدن که صورت عمامه اعرابی و شیطانی نمودن است بسبب ترک تحت الحنک در بیان
تشییع جنازه سؤال ثواب تشییع جنازه و آداب آن را نیز بیان فرمایند **جواب**
اخبار در ثواب آن بسیار است چنانچه از حضرت باقر صلوات الله علیه منقولست که حضرت
موسی در مناجات به پروردگار عرض کرد که چه ثوابست برای کسیکه مشایعت جنازه کند گروه
از ملائکه خود را که مشایعت کنند مشایعت کننده را از قبرهایشان تا روز محشر و از حضرت پیغمبر
صلی الله علیه و آله منقولست که اول تحفه و بشارتی که بمؤمن میدهند این است که میگویند با او که
خوش آمدی که بخشیدن که خداوند آمرزیده هر که ترا مشایعت کرده و مستجاب کرد دعای هر کسی که برای
تو طلب رحمت کرد و همچنین است که منقولست که اول تحفه مؤمن آنست که می آمرزند او را و هر
که مشایعت نماید او را و از حضرت صادق علیه السلام منقولست که هر که مشایعت کند جنازه
مؤمن را نوشته میشود برای او بهر گامی تا اینکه بر گردد صد هزار حسنه و محو کند از او صد هزار
سیئه و بلند میشود از برای او صد هزار درجه پس هر گاه نماز کنند مشایعت کنندگان بر آن
جنازه مقرر میفرماید خداوند عالمیان صد هزار ملک که مشایعت کنند جنازه مشایعت کننده را در
حالتی که همه اینکه برای او استغفار کنند تا بر گردد و اگر همین مشایعت کننده حاضر شود وقت دفن
آن جنازه مقرر میفرماید خداوند صد هزار ملک را که استغفار کنند از برای او تا از قبر مبعوث
شود و هر که نماز کند بر میت نماز کنند نماز کند جبرئیل و هفتاد هزار ملک و آمرزیده شود
جمیع گناهان گذشته او و هر گاه بماند مشایعت کند تا اینکه دفن نمایند میت را و خاک بر قبرش بریزند
آن وقت بر گردد از جنازه از برای اوست بهر قدمی از ابتدای بیرون آمدن تا رجوع بمنزلش قیراطی از اجر
و ثواب هر قیراطی مثل کوه احد در ترازوی اعمال او سنجیده شود و از حضرت امیر المؤمنین منقولست
که هر که مشایعت کند جنازه را نوشته میشود از برای او چهار قیراط قیراطی برای مشایعت کننده و قیراطی
برای نماز کنندگی جنازه و قیراطی دیگر برای انتظار او تا دفن کنند و قیراط دیگر برای تعزیت تا در قبرش
دفن شود و آداب آن بسیار است اول آنکه چون نظرش بجنازه افتد بگوید انا لله و انا الیه
راجعون الله اکبر هذا ما وعدنا الله و رسوله و صدق الله و رسوله اللهم زدنا ایمانا و تسلیما
الحمد لله الذی تعزز بالقدرة و قهر العباد بالموت که در حدیث است از رسول خدا صلی الله
علیه که هر که ببیند جنازه را و یا استقبال کند آن را و بخواند این کلمات را باقی نمی ماند در
آسمان ملکی مگر آنکه گریه کند از روی رحمت و کسی که بر خواند این دعا را حضرت امام محمد
باقر علیه السلام هر وقت جنازه را میدید میفرمود الحمد لله الذی لم یجعلنی من السواد

المحرم دوم انکه بردارنده جنازه بگوید بسم الله و بالله و صلی الله علی محمد و آله اللهم اغفر
للمؤمنین والمؤمنات سوم انکه مشایعت کننده جنازه یا بردارنده ادم باشند نه انکه بالای چهارپایی
بگذارند و برند مگر در صورت حاجت و ضرورت مثل دوری مسافت یا مشقت چهارم
انکه مشایعت کننده پیاده باشد و ترک سواری نماید مگر در حال عذر یا وقت برگشتن که مروی
است مردی از انصار گفت حضرت رسول که جنازه را از طرف راه میرفت بعضی عرض کردند که سوار
شو بفرمودند کراهت دارم که سوار شوم و حال انکه ملائکه راه میروند و از علی بن ابیطالب
علیه السلام مرویست مکروه است سوار شود کسی در جنازه مگر انکه عذر داشته باشد یا خواسته
باشد برگردد پنجم انکه مستحب است بدوش کشیدن جنازه و مرویست که کسی چهار قائمه جنازه بگیرد
بیامرزد خداوند عالم بیست و پنج گناه او را ششم انکه تربیع نماید و از چهار گوشه جنازه را
بگیرد که چهل گناه کبیره او امرزیده شود بلکه مثل روزی شود که از مادر متولد شده باشد هفتم
انکه مستحب است که تربیع را باین کیفیت بجا آورد که ابتدا کند بدست راست میت بعد از ان
بپای راست میت بعد از ان بپای چپ میت بعد از ان بدست چپ مثل دور زدن آسیا و اگر
در موضع تقیه باشد ابتدا کند بدست راست بعد از ان بپای راست ولکن مرور نکند جنازه
را از پیش سر جنازه بلکه رو بجنازه پس بگیرد دست چپ او بعد از ان پای چپ را و دور نگردد
و در غیر موضع تقیه دور بگردد چنانچه اول ذکر کردیم هشتم انکه مستحب است که جنازه را چهار
نفر بدوش بگیرند ببرند نه کمتر نهم انکه تعجیل نمایند در دفن پس تشییع بلکه مقدم بدارند دفن
بر تشییع را بر رفتن بولیمه عروسی در صورت دوران امر بین این دو دهم انکه مشایعت کننده
باخشوع باشد و در مرگ تفکر کند و خود را مثل او فرض نماید و گمان و خیال نماید که
او را بدنیا برگردانیده اند پس تدارک و تلافی نماید یازدهم انکه از پیش سر جنازه یا دو
طرف جنازه راه برود هر چند صاحب نعش باشد نه از پشت سر که ان مکروه است خصوص
در مخالفین که ملائکه عذاب او را استقبال میکنند بانواع عذاب دوازدهم
انکه بپوشانند میت را بثوبی که بسیار زرنگار و فاخر نباشد سیزدهم انکه طواف و زیارت
ندهند قبور انبیا و ائمه و قبور علماء و صلحا را چهاردهم انکه صاحب میت پابرهنه باشد و یا انکه
بی ردا راه برود که شناخته شود یا انکه تغییر لباس یا وضع خود نماید که شناخته شود پانزدهم
انکه اختیار نماید راهی را که نزدیکتر باشد به قبرستان مگر انکه باعثی داشته باشد که از راه دور ببرد
مثل زیارت مشاهد شانزدهم انکه میت را نبرند مگر بجهة خوف و ناامنی و ادامه و بر بدهند میت را هفتم

انکه مجمره و با چراغ و با اتش نور اندازند در همراه مگر بقدر ضرورت چون در شب که محتاج بروشنی
باشند هیجدهم انکه حرف نزنند مگر ذکر دعا و صلوات و استغفار حتی انکه حدیث دادن
که ترک نمایند سلام بر مشایعت کننده را نوزدهم انکه ننشینند مشایعت کنندگان در
صورت مهیا بودن میت برای دفن مگر انکه میت را در لحد بگذارند بیستم انکه زن مشایعت
نکند چه جوان باشد چه پیر چه میت زن باشد چه مرد بیست و یکم انکه ترک نماید خنده و لهو و
لعب را در حال مشایعت بیست و دوم انکه ترک نماید گفتن ارفقوا به و ترحموا علیه و استغفروا
له غفر الله لکم یعنی مدارا کنید شما با این میت و بار امید به بردارید این میت را و رحم کنید شما بر او
و طلب مغفرت نمائید برای او و خدا بیامرزد شما را و همچنین گفتن قفوا به را که اینها همه مکروه ترک نمایند
است از صاحب مصیبت و غیر ان بلکه در حدیث است که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمودند
از راه تعجب که سه نفرند که نمیدانم گناه کدام یک از ایشان بجهت گناه بزرگتر است یکی انکه در جنازه بی
ردا راه رود دوم کسی که میگوید مدارا کنید به میت یا انکه میگوید نگاه دارید میت را سوم کسیکه
میگوید طلب مغفرت نمائید از خدا برای این میت خداوند بیامرزد شما را در توجیه این حدیث
گفته اند که کراهت راه رفتن بدون ردا از برای غیر صاحب مصیبت است و اما سبب کراهت
ارفقوا بجهت اینکه این کلام متضمن تحقیر میت است و اما کراهت قفوا به بجهت انکه منافی با تعجیل
در دفن است و یا انکه اشاره است بکراهت انچه در امثال زمان ما متعارف است که میت را نگاه میدارند
بجهت خواندن اشعار مناسب حال میت و اما کراهت استغفروا له بجهت انکه مشعر است
بگناه میت و باید که ذکر میت بجز بخوبی نشود چنانچه در حدیث است که باید بخوبی ذکر شود مرده گان
او را و این توجیه خالی از مناقشه نیست چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه و آله
تعجب نمودند ما نیز در حدیث صادر از ان بزرگوار نباید متعجب باشیم بیست و سوم انکه در
وقت مرور جنازه اگر نشسته باشد برنخیزد که مکروه است مگر در جنازه که در بالای سر نشسته
عبور کند که در انوقت ترک شود که مبادا جنازه یهودی در بالای سر او عبور نکند بیست
و چهارم انکه منع کنند کافر و منافق و فاسق را از مشایعت در احکام نماز
میت سؤال ثواب نماز میت را بیان فرمایند جواب بدانکه ثواب نماز انجمله
از پیغمبر صلی الله علیه و آله مرویست که کسی که بر میت نماز کند برای او هفتاد هزار ملک
و همه گناهان او امرزیده شود و هر گاه بعد از نماز بایستند تا انکه میت را بخاک بسپارند و بر
کنند قبرش را بهر قدمی که برمیدارد مینویسند از برای او ثواب مثل کوه احد بلکه از ان بزرگتر

وارد است که نماز نمیکنند بر جنازهٔ مؤمنی مگر اینکه خداوند بهشت را برای او واجب کند مگر
اینکه منافق باشد یا عاق والدین باشد سؤال مبنی که نماز بر او واجبست چه کس باشد
جواب واجب است بر میت شیعهٔ اثنی عشری که قطع حاصل شود بمردن آن چه مرد باشد چه زن
چه شهید باشد چه غیر شهید ختنه کرده باشد یا غیر ختنه کرده باشد چه فاسق شرابخوار باشد چه
غیر آن مدیون بحقوق الناس باشد که حق مردم را نمیداده باشد سؤال کسانیکه در حکم اسلامند نماز بر
ایشان چون غسل و کفن بر ایشان لازمست یا نه جواب بلی طفل مسلم که شش سال کامل شده باشد
و همچنین دیوانه که از مسلم متولد شده باشد یا طفلیکه در دار الاسلام پیدا کرده باشند
یا در دار الکفر یافت بشود بشرط آنکه امکان داشته باشد که این طفل از مرد یا از زن مسلم و مسلمه
مرده باشد که نشناسند او را و ولد الزنا و اسیری که تابع اسیر کننده مسلم باشد و یا آنکه در بلاد
اسلام مرده باشد که نشناسند او را این اینها در حکم مسلمند که نماز بر ایشان مثل غسل و
کفن واجبست سؤال نماز بر یهود و نصاری و مسلم و مرتد چه صورت دارد جواب واجب
نیست نماز بر یهودی و نصاری و مسلمی که کافر شود بسبب ارتداد و توبه نکرده باشد و یا آنکه منکر ضروری
از ضروریات دین شده باشد که مثل خوارج که بر امام زمان خروج نمایند و یا آنکه ناصبی باشد
که عداوت اهل بیت از دین خود شمرده باشد که واجب نیست بر اینها نماز سؤال نماز بر
مسلم غیر اثنا عشری لازم است یا نه جواب اقوی عدم وجوب نماز است بر غیر اثنا عشری مگر از جهة
تقیه سؤال بر طفل کمتر از شش سال نماز آیا واجب است یا نه جواب بر میت طفل اگر
کمتر از شش سال باشد نماز واجب نیست و قول بوجوب آن بر هر طفلی که زنده متولد شود و بمیرد هر
چند شش ساله نباشد ضعیف است چنانچه بلی قول بعدم وجوب نماز بر کسی که بالغ نشده باشد
و بمیرد ضعیف است بلی در کمتر از شش سال نماز مستحب است بشرط آنکه زنده متولد شود پس اگر زنده
متولد نشود پس اگر زنده متولد شود نماز بر آن مستحب نیست بلکه اگر بقصد مشروعیت و مطلوبیت
بخواند بدعتست سؤال بر شخص مجهول الایمان و الاسلام نماز واجب است یا نه جواب
شرط است در وجوب نماز اینکه میت متحقق الاسلام و الایمان باشد بحسب ظاهر شرع پس اگر میتی در
بلاد کفر یافت شود و معلوم نباشد اسلام او و یا آنکه در بلاد اسلام زنده بوده و لکن اظهار
شهادتین ننموده لازم نیست نماز بلی اگر اثنی عشری مشتبه بغیر اثنی عشری شود بقصد و نفر باید همه
نماز کنند چنانچه در غسل گذشت و واجب نیست در نیت قصد جمیع من باب المقدمه نماز
سؤال وجوب نماز میت پیش از دفن است و یا آنکه بعد از دفن نیز جائز است نماز کردن بر میت

جواب وجوب نماز پیش از دفن است و اگر نماز نکرده دفن شود واجب است نماز کردن بر قبر او
مادامی که خاک نشده باشد و یا آنکه بالمره متلاشی نشده باشد و تحدید بیک شبانه روز ضعیف است بلکه
ساقط نیست مگر آنکه میت استخوان شود هر چند بحر العلوم فرموده و لو فات قبل دفنه فات
دفن فالیوم و اللیلة حد فیه ذکر سؤال آیا وجوب نماز بعد از غسل دادن و حنوط نمودن
است یا نه جواب بلی باید نماز بعد از غسل یا تیمم باشد مگر اینکه متعذر یا متعسر یا اینکه شهید
باشد و همچنین است حنوط مگر در صورت تعذر یا تعسر سؤال وجوب نماز بعد از
کفن است یا آنکه یا قبل از کفن نمودن نیز جائز است نماز جواب باید بعد از کفن باشد و هرگاه ممکن
نشود کفن پس بعد از غسل یا تیمم میت را در قبر بنشانند بنحوی باشد عورتش را بر خشت و
یا بخوان بپوشانند و بعد از آن نماز کنند بلی هرگاه ممکن شود ستر قبل از گذاردن میت بنحوی قبر
و یا جامه پس ستر کنند و نماز کنند و بعد از آن در قبر بگذارند و همچنین با ستر نماز میکنند
هرگاه ممکن از دفن نیز نشود سؤال هرگاه بعضی از بدن میت یافت شود که مشتمل بر گوشت و استخوان
باشد نماز بر آن چون گوشت و استخوان غسل آن لازمست یا نه جواب نماز باید بر تمام بدن
یا بعضی که موجب غسل باشد چنانکه در غسل گذشت بلی در نماز بر بعضی میت قصد تمام
میت ننمایند بلکه قصد همان عضو نمایند که بر آن نماز میکنند پس اگر عضو دیگر بدن یافت
نماز از آن ساقط نیست سؤال تعیین میت در نماز بر آن لازمست یا نه جواب بلی لازم
است تعیین باسم یا باشاره بنحوی که رفع شرکت نماید هر چند اکتفا نمودن بقصد کسی که امام
قصد او نموده جائز است بلی اگر بداند که مرد است یا زن ضرر ندارد سؤال نماز مجنون
بر میت از دیگران ساقط میشود یا نه جواب نماز مجنون صحیح نیست و باعث سقوط از
دیگران نیست و عقل در نماز کننده شرط است سؤال نماز طفل بر میت صحیح است و
باعث سقوط از دیگران میشود یا نه جواب اگر طفل غیر ممیز است نمازش باطل است و باعث
سقوط هم نیست و لیکن در ممیز غیر بالغ حق اینست که نمازش صحیح است و اگر بدانیم که بوجه
صحیح کرده یا نه از دیگران نیز ساقط میشود بلی مراعاة احتیاط اولی است پس اکتفا بنماز طفل
ممیز ننمایند هر چند بدانند که بطور صحیح بعمل آورده باشد با جمیع شرائط خود در نیت کدام
باطل است سؤال در صورتی که اشخاص متعدده بر میت نماز کنند فرادی همه را قصد
وجوب لازمست یا نه جواب تا وقتی که یک کس از نماز فارغ نشود بر همه لازمست و واجب است
پس هر کس نیت واجب میتواند بکند هو العالم سؤال در نماز میت نیز اذن از اولیاء

شرطست چنانچه اشتراط آن را در سائر واجبات کفائیه فرمودند و بر فرض احتیاط اشتراط
مراد از اولیاء میت چه کسانند در این مقام بیان فرمایند جواب بلی شرطست اذن از اولیا چنانچه
سابقا ذکر نمودیم که در تولی جمیع احکام اموات اذن اولیاء شرطست و مراد از تقدیم بعضی از
اولیاء بر بعضی بر این نهج است که اولا شوهر مقدمست بر زن خود از همه کس پس با وجود شوهر ولایت
مختص باو ست و دیگری را ولایتی درین باب نیست هر چند پدر یا پسر باشد دوم آنکه پدر اولی
است از پسر میت و پسرش ضعیفست سوم آنکه اولاد اولاد و اولاد مقدم اند بر برادران و
عمو و جد میت و بر فرض تعدد اولاد از همه اذن بگیرند مگر آنکه پسر بزرگتر باشد که او
مقدمست بر پسر کوچکتر چنانچه اولاد ذکور مقدمند بر اولاد اناث هر چند احوط اشتراط اذن
اناث است خصوص هر گاه میت زن باشد چهارم جد پدری مقدم است بر برادر پدری و جد
پدری نیز مقدم است بر جد مادری تنها پنجم کسی که اولی است بمیراث باین معنی که وارث
مقدم است بر غیر وارث و کسی که ارثا و زیادتر است مقدم است بر کسی که ارث او کمتر است پس
برادر پدری و مادری هر دو مقدم بر برادر پدری تنها و با مادری تنها است و ذکور در هر
طبقه مقدم بر اناث از طبقه است پس با وجود طبقه اول که پدر و مادر و ولد باشند مقدمند
بر طبقه ثانیه و طبقه ثانیه که جد و جده و برادر و خواهر باشند مقدم اند بر طبقه ثالثه و با
نبودن ایشان اختیار با مولی است که او را آزاد کرده است و با نبودن او اختیار با ضامن جریره است و با نبودن
او اختیار با حاکم شرع است و با فقد حاکم شرع اذن از عدول مؤمنین است و لیست و با فرض نبودن
عدول مؤمنین ولایت ساقط است و همه مسلمانان میتوانند که تولی در امور میت نمایند
سؤال در ولی میت بلوغ شرط است و ذکوریت و اسلام و ایمان و عدالت نیز شرطست یا نه
جواب بلوغ شرطست و ایمان نیز شرطست و عدالت و ذکوریت شرط نیست والله العالم سؤال
هر گاه طبقه اولی محروم از ارث شوند مثل اینکه پدر پسرش را بکشد و یا عکس آن ولایت اینها نیز
ساقطست یا نه جواب ولایت اینها ساقطست مثل اینکه هر گاه پسر میت بنده باشد نه آزاد یا خود
میت بنده باشد ساقط است و لوتیت و پس آقای میت مقدم است بر همه طبقات بلکه مقدم است
بر شوهر کنیز هر چند شوهرش وارث آزاد باشد و لکن بهتر آنست که اذن از آقا و شوهرش هر دو
بگیرند سؤال هر گاه ولی میت صغیر باشد و یا اینکه غایب باشد و یا دیوانه باشد چه نمایند جواب
اختیار با ولی اینها است هر چند اگر اذن از طبقه ثانیه نیز بگیرند اولی است چنانچه هر گاه ولی خاص
نباشد یا اینکه غایب باشد اختیار با حاکم شرع میباشد سؤال هر گاه میت وصیت نماید که نماز

بر او شخص معینی بجا آورد بدون اذن ولی آن شخص میتواند نماز کند یا نه جواب اگر ولی میت
قبول وصیت کرد لازمست که آن شخص نماز کند علی الاحوط و نمیتواند ولی خلاف وصیت نماید
و اگر قبول وصیت نکرد جائز است مخالفت آن و اختیار با او ست و مثل نماز است عمل در سائر
احکام میت که اختیار با ولی است نه با وصی هر چند مختار او خلاف وصیت باشد پس اگر خلاف
اذن ولی نمایند باطلست چه نماز باشد چه غیر آن از احکام میت چه با جماعت بجا آورند یا
بفرادی بلکه هر گاه ولی راضی باین فعل بود مجرد رضا بدون اذن کفایت نمیکند علی الاحوط بلکه
اگر ولی بعد از عمل اجازه کند باز هم کافی نیست علی الاحوط هر چند بهتر از اجازه نمی کردن باشد بلی
بهتر است که وصی را مقدم بدارند بر دیگران چنانچه اولی آنست که غیر ولی هر گاه ترجیح داشته
باشد از جهت علم و ورع یا سایر صفات او را مقدم بدارد ولی بر خودش خصوص اگر ولی نتواند نماز
بکند یا قابل پیش نمازی نباشد باید اذن بدهد بدیگری که نماز کند بر میت چنانچه اگر امام عصر
حاضر باشد مقدم است بر همه سؤال اگر اولیا متعدد باشند بعضی از اینها اذن دهند کفایت
میکند یا نه جواب اذن از جمیع لازمست و اکتفاء باذن بعض اینها ننمایند سؤال هر گاه ولی از اذن
سابق خود رجوع کرد چه نمایند جواب هر گاه شروع بنماز نکرده اند نمایند و اگر شروع کرده اند قطع
نمایند و همچنین هر گاه ولی مجدد شده که ولی سابق اول قبل از نماز مرده بکری ولی شده و یا از ولایت
ساقط شده و یا غایب بوده حاضر شد که باید اذن جدید حاصل نمایند سؤال هر گاه ادعای
ولایت بوصیت یا ادعای اذن از ولی نماید تصدیق قولش مینمایند یا نه جواب هر گاه معارض
و مکذب نداشته باشد تصدیقش جائز است و اگر معارض و مکذب داشته باشد رجوع به بینه
میشود و الا اذن از هر دو بگیرند بلکه از حاکم شرع نیز اذن حاصل کنند والله العالم سؤال هر گاه
ولی زن باشد خود میتواند نماز کند یا نه جواب بلی خود میتواند نماز کند و میتواند اذن بدهد بزن
دیگر یا شخص نامحرمی چنانچه جائز است از برای زنان نماز از برای مردان و با یکدیگر صف نماز بایستند
مگر آنکه از اینها پیش بایستد مثل نماز جماعت برهنگان از مردان بلکه پس ایستادن زنان مکروه است
چنانچه مستحب است که نماز میت بجماعت کرده شود ظاهر آنست که شرائط جماعت از جماعت عقل و
ایمان و بلوغ و تعیین امام باسم یا باشاره و مرد بودن و یکی بودن و سایر شرائط در جماعت نیز
در آن جاری باشد مثل اینکه امام ولد الزنا نباشد و بنده نباشد و مکان امام بلندتر نباشد و امام
نشسته نباشد در حالتی که ماموم ایستاده باشند هر چند دلیل واضحی ندارد چنانچه عدالت نیز
دلیل واضحی ندارد سؤال در جماعت ماموم چه نیت کنند جواب مخیر است در نیت وجوب و

وقصد قربت والله العالم **سؤال** هرگاه امام ومامومین همه برهنه باشند چه قسم نماز کنند
جواب درصورتیکه همه برهنه باشند امام درصف ماموم بایستد وجدا نشود ازصف
واگر ستر عورت ممکن باشد ازبرای همه یا بعض بدست یا غیر دست ایستاده نماز کنند واگر بعضی
نشسته باشند وبعضی ایستاده پس ایستاده اقتدا بنشسته ننماید واگر همه برهنه باشند
وستر عورت ممکن نباشد همه نشسته نماز کنند **سؤال** درنماز میت ماموم عدول ازامام بامام
دیگر میتواند نماید یانه **جواب** بلی جایزاست هرچند بدون عذر باشد **سؤال** امام ضامن
درنماز میت متحمل میشود ازماموم یانه **جواب** امام چیزی را متحمل نمیشود ازماموم **سؤال**
هرگاه شخص در اثنای نماز جماعت برمیت حاضر شود چه نماید **جواب** اگر بخواهد اقتدا نماید
نیت کند وملحق شود وتکبیر امام را هرکدام که باشد تکبیر اول خود حساب کند وقرار دهد ودرخواندن
دعاها مخیر است بعد ازتکبیر ووظیفه خود نماید نه وظیفه امام واگر امام فارغ شود ازنماز ماموم مابقی
از تکبیرات را بگوید ودعا را مخففا بخواند هرگاه بخواهد خوف اختلال شرائط نداشته باشد
مثل برداشتن جنازه ودور شدن زیاد ازجنازه یا انحراف ان ونحو ان واگر خوف حصول
منافی باشد تکبیرات را پیهم متوالیا بگوید بدون دعا درهمان مکان که ایستاده است وبعضی
گفته اند که اگر جنازه را بردارند پس راه برود باجنازه ودرحال راه رفتن نماز را بسمت
قبله تمام کند واگر بجهة راه رفتن ازجنازه زیاد دور شود بدوری که عفو ازان نشده
واگر نماز تمام نشود براه رفتن بعد ازدفنش برقبر نماز را تمام کند **سؤال** هرگاه ماموم پیش از
نماز تکبیر بگوید نمازش صحیح است یانه **جواب** نماز را تمام نماید بقصد انفراد چه عمدا باشد
چه سهوا یا جهلا بلی اگر غیر تکبیر اول را ازامام تکبیر را بگوید سهوا یا جهلا باعتقاد اینکه امام تکبیر
گفت درهمانجا مکث کند تا امام باو برسد واگر مکث ننماید ونماز را تمام کند ضرر ندارد
بلی ترک نکند ماموم اطاعت ومتابعت امام را در تکبیرات ودعا باین معنی که مقدم برامام
نشود ومقارن امام هم نگوید ومؤخر ازامام بگوید بلکه بعضی گفته اند که اگر عمدا ماموم
یکی از تکبیرات را پیش ازامام بگوید گناهکار است **سؤال** هرگاه درحال جماعت شک در
تکبیرات کند چه نماید **جواب** رجوع نماید بضابطه چنانچه درحال غیر اقتدا هرگاه شک
درعدد تکبیرات نماید بنا را براقل بگذارد **سؤال** دعا وتکبیرات درنماز میت واجبست
که عربی باشد یا انکه بمرادف ان از لسانهای دیگر کافی است یانه **جواب** اظهر انست که باید
دعا وتکبیرات باید عربی باشد پس الفاظ دیگر کافی نیست **سؤال** زیاد یا کم نمودن تکبیرات

جایزاست یانه **جواب** اگر کم نماید تکبیرات را باطلست واگر سهوا زیاد نمود ضرر ندارد بلکه عمدا نیز
ضرر ندارد هرچند معصیت کرده بلی هرگاه دراول نماز قصد نماز به تکبیر زاید نماید نمازش
باطلست **سؤال** هرگاه نماز کند بر دو میت یکی باذن ولی ودیگری بدون اذن ولی نماز صحیح
است یانه **جواب** نماز در ماذون صحیح ونماز درغیر ماذون باطلست **سؤال** استقرار در نماز
میت شرطست یانه **جواب** بلی شرطست استقرار بان نحوی که درنماز یومیه معتبر بود پس بر
بالای اسب ونحو ان نباشد با امکان وبا عجز ازان حکم نماز یومیه را دران جاری نماید **سؤال**
استقبال قبله نیز شرطست یانه وبرفرض اشتراط درصورت اشتباه قبله چه نماید **جواب**
استقبال قبله شرطست با امکان وهرگاه ممکن نباشد استقبال برای مصلی یا میت مثل اینکه
بدارش بکشند وممکن نشود فرود اوردن ان دراینوقت استقبال الجنازه ساقط است چنانچه
می اید واگر قبله مشتبه شود اقوی سقوط قبله است واحوط قرعه است واحوط ازان تکرار نماز میباشد
بچهار جهت با امکان **سؤال** هرگاه نماز کردن درچهار سمت خوف بر بدن میت باشد بتلاشی شدن
ان یا نحو دیگر چه نماید **جواب** اقتصار بقدر امکان نیکو است بلی هرگاه خوف فساد بر بدن میت
باشد مثل سوختن وغرق شدن ونحو ان اقتصار باقل واجب نمایند وهرگاه بهمین قدر نیز خوف
تلف جسد باشد نماز ساقطست بلکه با خوف فساد میت دفن مقدم است بر نماز میت وبر نماز یومیه
هرچند وقت یومیه تنگ باشد چنانچه تفصیل ان میاید ان شاء الله تعالی **سؤال** ایا
شرطست درنماز میت اباحت مکان مصلی ومیت واباحت لباس مصلی وطهارت ان یانه
جواب شرطست اباحت مکان میت ومصلی چنانچه شرطست اباحت لباس مصلی واینکه لباس
حریر وطلاباف نباشد بلکه پاک باشد باید بدن ولباسش بلکه جمیع شرائط صحت نماز یومیه
درلباس نیز موجود باشد چنانچه بهتر انست که جمیع موانع صلوة یومیه را ترک نماید از
خنده وفعل کثیر ونحو ان بلکه اعتبار نماید جمیع شرائط نماز یومیه از وضو وغسل وتیمم هرچند
درنماز شرط نیستند **سؤال** هرگاه میت دور باشد یا اینکه حاجب ومانع باشد نماز برا و
صحیحست یانه **جواب** شرطست درصحت صلوة برمیت اینکه دور نباشد مگر باعتبار صف ومتصلین
باید حاجب ومانع نیز نباشد وباید بنحوی باشد که نماز برمیت صادق اید **سؤال** هرگاه نماز کنند
برمیت صادق اید درحال عدم تمکن چون برهنگان وتشنگان یا غیر اینها از صور عجز وعدم
تمکن وپس ازان عذر مرتفع شود ویا اینکه متمکنی پیدا شود واجب است دودفعه صلوة بر
میت یا انکه بهمان عاجز اکتفا نمایند **جواب** اقوی انست که بعد ازتمکن عاجز دودفعه نماز کنند

واکتفا

باکتفا نماید متمکنین از عاجز هر چند که نماز عاجز مشروعست با بودن متمکن علی الاقوی
سؤال هرگاه میت برو افتاده باشد و یا انکه مصلی پای او را جانب راست خود قرار دهد نماز
صحیح است یا نه جواب شرط است انکه میت را بنحوی بخوابانند که روی او بسمت اسمان باشد و سر
میت بجانب راست مصلی باشد نه انکه پای او بجانب راست مصلی باشد بلی اگر بر خلاف این در نماز مؤمنین
معتبر نیست سؤال هرگاه معلوم شود فساد نماز بر میت بعد از دفن ان چه نماید جواب
حکم ان مثل حکم نماز نکردن است پس اگر دفن شد بر قبرش نماز کنند هر چند فساد نماز بجهة عکس
گذاشتن میت باشد بسمت قبله سؤال هرگاه بر میت نماز کنند بعد فوت او اتفاقا جسد او بیرون
افتد اعاده نماز لازم میاید یا نه جواب اقوی عدم لزوم اعاده است زیرا که امر شرعی مفید اجزا میباشد
نظیر نماز با تیمم هر چند احوط اعاده نماز است خصوص اگر بیرون امدن میت در یک شبانه روز
باشد سؤال اوقاتی که مکروه است در ان بجا اوردن نوافل جایز است نماز کردن بر میت
در ان اوقات یا نه و بر فرض جواز ایا خواندن صلوة میت متصف بوجوب یا استحباب میشود
یا نه جواب جایز است نماز میت در همه اوقات و کراهتی ندارد حتی در اوقاتی که نافله در ان مکروه
است هر چند نماز میت مستحب باشد بلکه اقوی تقدیم نماز است میت در وقت فضیلت نماز یومیه
بر یومیه و بر نافله یومیه و همچنین است تقدیم نماز میت بر قضاء یومیه و قضاء نافله
بلی این تقدیم نماز میت در وقتی است که نماز یومیه وسعت داشته باشد و خوف فساد
بر میت نباشد پس اگر وقت فریضه مضیق باشد و خوف فساد بر میت نباشد واجب
است تقدیم فریضه و خلاف ان حرام است چنانچه اگر خوف فساد بر میت باشد و وقت فریضه
موسع باشد واجب است تقدیم نماز میت و خلاف ان نیز حرام است و اگر وقت فریضه مضیق باشد
و خوف فساد بر میت هم باشد در این وقت یومیه را مقدم بدارد و میت را دفن کنند و
بر قبر میت نماز کنند و اگر با خوف فساد بر میت فریضه هم ممکن نباشد الا بترک نماز یومیه در وقت
نماز یومیه را ترک نمایند دفن را مقدم بدارند و اگر ممکن شود در حال دفن نماز با ایماء و
اشاره نیز با ایماء و اشاره نماز یومیه را بجا اورد و بعد قضا نماید بهتر است سؤال در
اثنای نماز یومیه و کسوفین و بخوان از نمازهای واجب جایز است نماز جنازه یا نه جواب
اقوی عدم جواز است نماز بر میت در فرائض اثناء فرائض هر چند مخصوص بر نماز واجب
نشود سؤال هرگاه در اثنای نماز میت میت دیگر را حاضر کنند جایز است شریک نمودن ان
ثانی با اول یا نه و بر فرض جواز طریق تشریک را بیان فرمائید و همچنین جایز است قطع این

نماز و نماز کردن بر هر دو میت مرتبه یا نه جواب مخیر است که نماز کننده بین سه چیز اول نماز بر
میت اول را تمام کند و از برای میت ثانی نماز علیحده کند دوم انکه هر دو را شریک کند در تکبیرات
باقیه که قصد نماید که این تکبیر مال هر دو باشد باین معنی که این تکبیر مثلا تکبیر سوم میت اول باشد و
تکبیر اول میت دوم و برای میت اول همان دعای اللهم اغفر للمؤمنین را بخواند و از برای
میت ثانی دعای شهادتین را بخواند و در خواندن دعای مخیر است دعای میت اول را
بخواند یا دعای میت ثانی را و بعد اتمام شدن نماز اول مخیرند که او را بردارند یا بحو
انکه یا اینکه برندارند تا نماز میت ثانی تمام شود سوم انکه قطع نماید نماز اول را و بر هر دو
میت نماز بجا اورد و لکن جواز قطع در صورتی نیست که خوف مکث بر هیچکدام از این دو میت
نباشد از جهة فساد میت بر که بدن و بخوان یا از جهة ممکن نشدن دفن و اما در صورت
خوف بر میت اول حرامست قطع نماز قطعا و همچنین حرامست تشریک در صورت خوف
فساد بر میت از جهة زیادتی مکث هرگاه تشریک موجب زیادتی مکث باشد و الا جایز
است چنانچه خوف فساد هرگاه مخصوص بمیت ثانی باشد و تشریک نیز موجب طول
مکث شود حرام است تشریک و واجب است قطع و اگر خوف فساد بر هر دو میت باشد اختیار
نماید در قطع نماز و تشریک هر صورتی که کدام که زمانش کمتر باشد بلی اگر قطع نماز نفع
نداشته باشد از جهة نبودن کسی که مباشر دفن شود مگر بعد از فراغ این وقت مخیر است
میان قطع و تشریک سؤال هرگاه دو میت مختلف باشد نماز ایشان در وجوب و
استحباب یا میتین مختلف باشند جایز است تشریک ایشان یا نه جواب اقوی جواز است
هر چند از حیثیت وجوب و ندب مختلف باشد و احوط ترک تشریک است در کیفیت
نماز بر مصلوب سؤال کیفیت نماز بر مصلوب در حالتی که بر دار باشد بیان
فرمایند جواب بدانکه مصلوب دو قسم است یکی انکه بحکم شرع او را بدار کشیده‌اند در این
قسم زیاده بر سه روز نگاه نمیدارند و او را بعد از سه روز او را فرود می اورند و او را
نماز میکنند در حالتی که بر دار کشیده باشد بر او نماز نکنند مگر انکه یاس از فرود اوردن
حاصل شود بجهة تغلب یا تعسر در این وقت در همان حال نماز کنند دوم انکه بحکم شرع
او را بر دار نکشیده باشند بلکه بظلم و حکم غیر حاکم شرع در این وقت مطلقا بر او نماز نکنند
مگر بعد از یاس از جهة تغلب یا تعسر و در این صورت نماز بر مصلوب از حضرت امام رضا
علیه السلام منقول است فرمود که اگر روی مصلوب بسمت قبله باشد پس نماز کنند

هر دو باشد صح
بر اینکه اول
بطول مکث صح

بردوش چپ او کشیده باشد بدرستی که ما بین مشرق و مغرب قبله میباشد و هر گاه دوش چپ
مصلوب بسمت قبله باشد نماز کننده بر دوش راست او کشیده باشد و هر گاه دوش راست
مصلوب بسمت قبله باشد نماز کننده بر دوش چپ او کشیده باشد و بهر طور که باشد
پس باید که نماز کننده همیشه مقابل دوش باشد و باید که نماز روی بدار کشیده یا پشت
بدار کشیده البته نایستد و این حدیث را مجلسی علی الله مقامه در بحار توجیه نموده
ولکن عمل بان مشکلست **سؤال** اذان و اقامه و تشهد و سلام در نماز میت جایز است
یا نه **جواب** اذان و اقامه و حمد و سوره و قنوت و رکوع و سجود و تشهد و سلام در این
نماز بدعت و حرامست **سؤال** با تمکن از آب جایز است تیمم از برای نماز میت یا نه
جواب جایز است تیمم برای نماز جنازه هر چند متمکن از آب باشد و هر چند که جنب باشد و
ولکن بهتر است که با عدم خوف فوت نماز میت و تمکن از استعمال آب تیمم ننماید و لازم نیست در این
تیمم قصد بدلیت از غسل و وضو **سؤال** کسی که نماز کرده باشد بر میت میتواند دو دفعه
نماز کند یا نه **جواب** مکروه است دوباره نماز کند چه بجماعت چه بغیر جماعت فرادی مگر آنکه میت
از اهل شرف و علم و تقوی و ورع باشد و اما برای کسی که نماز نکرده باشد کراهت ندارد
نماز کردنش بر میتی که نماز بر او کرده اند چه با جماعت باشد چه بغیر او **سؤال** تکلم در نماز
میت جایز است یا نه **جواب** تکلم نکند البته هر چند لیل واضحی بر حرمت تکلم نداریم بجهه
اینکه مختار اینست که دعا است نه نماز حقیقة **سؤال** قطع نماز میت جایز است یا نه **جواب**
جایز است و لو اختیارا چه در جماعت چه در فرادی **سؤال** محل تکبیر در نماز جنازه بعد از
تمام شدن دعا است یا وقت شروع کردن بهر دعا است **جواب** بعد از تمام شدن است در غیر
تکبیر افتتاح **در کیفیت نماز میت سؤال** کیفیت صلوة میت را بیان فرمایند **جواب**
کیفیت این است که نیت کند که نماز میکنم برای میت حاضر بجهة وجوب قربة الی الله و پنج تکبیر
بگوید و در میان آنها چهار دعا بخواند اول شهادتین دوم صلوة بر پیغمبر و آل و سوم دعا از برای
مؤمنین چهارم دعا از برای میت پس اگر بعد از تکبیر اول بگوید اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا
رسول الله و بعد از تکبیر دوم بگوید اللهم صل علی محمد و آل محمد و بعد از تکبیر سوم بگوید اللهم
اغفر للمؤمنین و المؤمنات و بعد از تکبیر چهارم بگوید اللهم اغفر لهذا المیت و بعد از آن تکبیر پنجم را
بگوید کافی است و بهتر است که بعد از تکبیر اول بگوید اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک
له الها واحدا احدا صمدا فردا حیا قیوما دائما ابدا لم یتخذ صاحبة و لا ولدا و اشهد ان محمدا عبده

نماز کننده بسمت مشرق و مغرب باشد باید کردوی صح

ورسوله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون و تکبیر دوم را بگوید
و بگوید اللهم صل علی محمد و آل محمد کافضل ما صلیت و بارکت و ترحمت و تحننت علی ابرهیم
و آل ابرهیم انک حمید مجید و صل علی جمیع الانبیاء و المرسلین پس تکبیر سوم را بگوید و بگوید
اللهم اغفر للمؤمنین و المؤمنات و المسلمین و المسلمات الاحیاء منهم و الاموات تابع اللهم بیننا
و بینهم بالخیرات انک علی کل شیء قدیر پس تکبیر چهارم را بگوید و بگوید اللهم ان هذا المسجی قدامنا عبدک
و ابن عبدک و ابن امتک نزل بک و انت خیر منزول به اللهم انک قبضت روحه الیک و
قد احتاج الی رحمتک و انت غنی عن عذابه اللهم انا لا نعلم منه الا خیرا و انت اعلم به منا اللهم ان
کان محسنا فزد فی احسانه و ان کان مسیئا فتجاوز عن سیئاته و تکبیر پنجم را بگوید و بعد بگوید ربنا آتنا
فی الدنیا حسنة و فی الآخرة حسنة و قنا عذاب النار و از نماز فارغ شود و هر گاه مخالف باشد پنج
تکبیر است و در تکبیر رابع او نفرین کند بلکه لعن نکند و بهتر است که بگوید اللهم اخز عبدک و ابن
عبدک هذا اللهم اصله نارک و اذقه الیم عقابک و شدید عقوبتک و اورده نارا و املا جوفه
نارا و ضیق علیه لحده فانه کان معادیا لاولیائک و موالیا لاعدائک اللهم لا تخفف عنه العذاب
واصبب علیه العذاب صبا و در وقف برداشتن بگوید اللهم لا ترفعه و لا تزکه و اگر میت مستضعف باشد
یا بن معنی که تمیز درستی ندارد که بتواند حق را از باطل جدا نماید بعد از تکبیر چهارم بگوید اللهم اغفر
للذین تابوا و اتبعوا سبیلک و قهم عذاب الجحیم و اگر میت حق همسایگی داشته باشد بعد از تکبیر
چهارم بگوید اللهم انک خلقت هذه النفوس و انت تحییها و انت اعلم بسرائرها و علانیتها
اللهم و هذا عبدک و لا اعلم منه شرا و انت اعلم به و قد جئناک شافعین له بعد موته فان کان
مستوجبا فشفعنا فیه و اگر مجهول الحال باشد که مذهبش معلوم نباشد پنج تکبیر میگوید و بعد از
تکبیر چهارم بگوید اللهم ان کان یحب الخیر و اهله فاغفر له و ارحمه و تجاوز عنه و اگر طفل باشد
نیز پنج تکبیر بگوید و اگر پدر و مادرش مؤمن باشند بعد از تکبیر چهارم بگوید اللهم اجعله لابویه و لنا
سلفا و فرطا و اجرا و اگر پدر و مادرش مؤمن نباشند ترک دعا برای ایشان کند و اگر میت زن باشد
بجای عبدک امتک بجای ابن ابنة بگوید و بجای ابن یا ابنة و لد بگوید و بجای عبد و امة ذی
بگوید و جمیع ضمایر راجع بمیت را مؤنث بیاورد و ضمیر منزول به دخلی بمیت ندارد **سؤال**
اگر نداند که میت زن است یا مرد ضمایر را چه نحو بیاورد **جواب** بهر نحو که بگوید ضرر ندارد
و اگر ضمیر را مذکر بیاورد بقصد شخص و نعش و در مذکر ضمیر را مؤنث بیاورد بقصد
جثه و جنازه ضرر ندارد **سؤال** اگر دعا و ضمائر را سهوا یا جهلا غلط بخواند کافیست

یا نه **جواب** بلی کافیست و ضرر ندارد **سؤال** شخص بعد از اقدام دیگری بنماز میت میتواند بقصد وجوب نماز نماید یا نه **جواب** تا نماز میت تمام نشده هرکه نماز کند یا اقتدا نماید بقصد وجوب ضرر ندارد **سؤال** در جائیکه نماز میت واجب است میتواند قصد سنت نماید یا انکه در مستحب بقصد وجوب کند یا نه **جواب** بلی میتواند عمدا هرچند لغو است مگر در صورتیکه قصد بدعت داشته باشد که بجهة فقد قصد قربت باطل میشود و سهوا ضرر ندارد **سؤال** دعا نمودن در خود میت یا در خود دیگر از ادعیه ماثوره و در صلوة میت جایز است یا نه **جواب** بلی جایز است **سؤال** هرگاه بر میت نماز کند شخصی که فاسق است ایا لازم بر دیگران دو دفعه خواندن نماز میت یا نه **جواب** لازم نیست و شرط نیست در نماز میت که نماز کننده بر او عادل باشد و فعل فاسق نیز محمول بر صحت میباشد مادامی که علم بفساد فعلش نداشته باشد بلی با علم بفساد فعلش لازم است بر دیگران که نماز کنند بر او **سؤال** هرگاه شخص مظنه نماید باینکه غیر او اقدام مینماید در نماز میت یا در اتیان کفائیه دیگر مثل از غسل و غیر آن وجوب اقدام بر او ساقط است یا انکه باید قطع حاصل نماید بمباشرت غیر تا **جواب** اگر مظنه یا قطع داشته باشد بمباشرت غیر لازم نیست بر او اقدام بلکه اگر احتمال بدهد مباشرت غیر را نیز لازم نیست بر او اقدام معینا بلکه اگر قطع داشته باشد بعدم مباشرت غیر یا انکه مظنه بعدم مباشرت غیر لازم است بر او اقدام **سؤال** هرگاه کسی شروع بیکی از واجبات کفائیه میت نماید محض مباشرت این شخص از دیگران ساقط است یا انکه باید علم باتمام شخص بهم برساند بر وجه صحیح **جواب** سقوط از غیر مشروط باتمام از فعل میباشد و بمجرد شروع در ان فعل ساقط نمیشود از غیر بلی اگر قطع بعدم اتمام مانع سقوط میباشد و همچنین ظن بعدم اتمام علی الاحوط **سؤال** هرگاه شخص قادر متمکن شروع بنماز میت نمود و در اثنای نماز عارضه رخ داد که نماز را بطریق عاجز غیر متمکن بعمل اورد و تمام نمود ایا این فعل باعث سقوط از غیر میشود یا نه **جواب** اقوی سقوط است و احوط عدم سقوط است **سؤال** هرگاه شخصی که مباشر واجبات میت میباشد از روی اشتباه مخالف واقع بعمل اورده مثل اینکه بابت مستحب الطهاره غسل داد میت را یا اینکه دفن نمود در مکانی بگمان اینکه مباح است و دیگران بدانند غصبیت مکان و نجاست آب را لازم است بر ایشان تولی امورات میت دو مرتبه یا نه **جواب** لازم است بر ایشان که متولی واجبات شوند دوباره از غسل و غیره و دفن در مکان مباح **سؤال** اداب مستحبه نماز میت را بیان

فرمایند **جواب** اداب مند و به نماز میت نیز چند چیز است اول انکه نماز کننده باوضو یا باغسل یا باتیمم باشد دوم انکه اگر میت مرد باشد هرچند بالغ نباشد مقابل کمر میت یا سرش بایستد و اگر زن است هرچند بحد بلوغ نرسیده باشد محاذی سینه اش بایستد و اگر معلوم نباشد که زن است یا مرد مثل خنثی در وقف مخیر است و اگر برابر سینه اش بایستد شاید بهتر باشد و اگر مرد و زن جمع شوند و خواهند که یک نماز کنند سینه زن را در مقابل کمر مرد قرار دهند که فضیلت وقوف هر دو را درک کند و اگر جنازه بسیار جمع شود و خواهند که یک نماز نمایند مرد را نزدیک امام مصلی گذارند و بعد از ان طفل شش ساله را و بعد از ان بنده و بعد از ان خنثی را و بعد از ان زن را و بعد از ان پیر کمتر از شش ساله را و بعد از ان دختر کمتر از شش ساله را و این ترتیب مستحب است نه واجب اگر خواهند سر هر جنازه را محاذی ران دیگری بگذارند بنحوی که از قبله منحرف نشود و یک صف بشوند و در وسط بایستد و نماز کند بهمه جنازه ها بیک نماز ضرر ندارد هرچند بهتر است که جنازه ها را مقابل همه بگذارد انقدر که بود و دور نشوند مصلی از جنازه یا این معنی که جنازه را زیاد نگذارند بلکه اقتصار کنند بدو جنازه یا سه جنازه و اگر سر جنازه ها را بر ران دیگری بگذارند انقدر زیاد نباشد جنازه ها که بعضی از جنازه ها در پشت سر امام واقع شود یا از قبله منحرف شود سوم انکه کفش را از پا بکند بلکه اگر پا برهنه باشد بهتر باشد چهارم انکه در تکبیر اول هر دو دست را بلند کند تا نزدیک گوش مثل فریضه و اما در تکبیرات باقیه پس اقوی نیز استحباب رفع یدین است هرچند بعضی مستحب ندانسته اند ولکن عدم استحباب رفع یدین ضعیف است پنجم انکه بسیار نزدیک بایستد بجنازه که اگر بادی وزد دامن مصلی بجنازه برسد ششم انکه این نماز را بجماعت بجا اورند هفتم انکه پیش نماز بعد از نماز بلکه سایر ماموین نیز از جای خود حرکت نکنند تا اینکه جنازه را بردارند و اگر کسی نباشد که جنازه را بلند کند تا انهائیکه نماز کرده اند بلند کنند و این استحباب در حق اینها ساقط است هشتم انکه امام بلند بخواند ادعیه و تکبیرات را و اما ماموم را پس کوتاه بخواند مثل فریضه نهم انکه ماموم هرچند یک نفر باشد در پشت سر امام بایستد بخلاف غیر این نماز که اگر یک نفر باشد مستحب است که در جانب امام بایستد دهم انکه نماز میت را در روز بگذارند اگر مانعی نباشد یازدهم انکه بعد از فراغ از نماز مکث کند در جای خود بقدر میان دو تکبیر دوازدهم انکه نماز میت را بجا اورند در مواضعی که متعارف شده باشد غالبا خواندن نماز میت در ان موضع تا اینکه برای مردم اسان شود جمع شدن در ان

مواضع و هیجده نماز گذارندگان بر میت بیشتر باشد سبب آمرزش او بیشتر باشد و از حضرت امام
جعفر صادق علیه السلام روایت شده است که هرگاه بمیرد شخصی و چهل مؤمن بر جنازهٔ او حاضر
شوند و بگویند اللهم انا لا نعلم منه الا خیرا و انت اعلم به منا یعنی خداوندا نمیدانیم از این بنده
مگر خوبی و نیکی و تو داناتری از ما باین بنده از ما حق سبحانه میفرماید من قبول کردم گواهی شما را
در بارهٔ او و آمرزیدم او را از چیزی که میدانم و شما نمیدانید سیزدهم آنکه در وقت دعای بر میت که
که بعد از تکبیر چهارم میخوانند دست را بدعا بردارد چنانچه در مطلق دعا دست برداشتن مستحب است
چهاردهم آنکه جد و جهد کند در دعای میت و قصد شفاعت نماز میت نماید در دعای بر او
پانزدهم آنکه منع کند کافر و منافق و فاسق را از نماز حضور نماز جنازه شانزدهم آنکه در مسجد نماز نکند
حتی در مسجد حرام مکه و بعضی گفته اند مسجد الحرام مکه معظمه کراهت ندارد و دلیل واضحی ندارد
هفدهم قبل از نماز جنازه سه مرتبه بگویند الصلوة **سؤال** در دفن میت فائده
دفن و ثواب آنرا بیان فرمایند **جواب** فایدهٔ آن بسیار است چنانچه در حدیث است از حضرت
امام رضا صلوات الله علیه که فائدهٔ آن این است که مطلع نشوند مردم بر فساد جسد او و زشتی
روی او و بدی بوی او و فساد بدن او و پوشیده باشد از دشمن و دوست تا اینکه شماتت
نکنند و دوستش محزون نشود و اما ثواب نیز بسیار است از انجمله از رسول خدا روایت شده است
که هر که قبری برای مسلمی بکند و او را ذخیره خود کند خدا حرام کند آتش جهنم را بر او و در بهشت جای
دهد او را و وارد میکند او را بچیزی بعوضی که در او ابریقهای [illegible] باشد بعدد ستارهای آسمان
و بدانکه مستحب است که هر کسی برای خود قبری آماده کند در هر حال چه در حال صحت و سلامتی
و چه در حال مرض خصوص مرض وفات که تاکیدش بیشتر است چنانچه مستحب است که در قبر
خود داخل شود و قرائت قرآن نماید **سؤال** دفن میت چون نماز و کفن واجب کفائی میباشد
یا نه **جواب** بلی واجب است دفن میت بوجوب کفائی مثل سایر واجبات میت از غسل و نحو آن
سؤال در دفن میت نیت لازم است یا نه **جواب** شرط نیست در دفن میت بلکه اگر غیر بالغ و غیر
عاقل قبر را بکند ضرر ندارد بلکه اگر بهائم در دفن نیز بشود ضرر ندارد بشرط آنکه بالغ عاقل ناظر
بر او باشد که دفن بسمت قبله شود و سایر شرائط دفن نیز بر وجه صحت بعمل آورده شود **سؤال**
حد واجب در دفن را بیان فرمایند **جواب** واجب است دفن میت بنحوی که پنهان نماید جسد میت
را در زیر خاک بطوری که محفوظ بماند جثه او از ضرر درندگان و بوی بد او از انتشار در
میان مردمان پس اگر مکان دفن و زیر زمین حیوانات موذیه داشته باشد که بمجرد دفن میت را پاره می

کنند باید میت را در جائی دیگر دفن کنند و یا آنکه بقیر و خشت و نحو آن قبر را فرش کنند که بدن میت
محفوظ بماند از ضرر و همچنین هرگاه مکان دفن طوری باشد که جسد میت بمجرد دفن فانی شود
باید در ایجاد دفن سعی نمایند و اگر منحصر شود مکان بمثل چنین مکانی و یا آنکه عاجز از مکان
عسر و حرج شده باشد پس بقیر و خشت و نحو آن قبر را فرش کنند و میت را دفن کنند **سؤال**
هرگاه در روی زمین بنائی بنا کنند و میت را در آن بنا بگذارند بطوری که محفوظ از درندگان
و نحو آن بماند دفن واجب بعمل می آید یا نه **جواب** در حال اختیار گذاشتن جسد میت را در بناء و نحو
آن از تابوت از آهن یا سنگ کافی نیست و واجب از دفن حاصل نمیشود بلی در حال تعذر از
دفن در زمین بجهت سخت بودن زمین و نحو آن و ممکن هم نباشد نقل بجای دیگر هر چند
با جرت باشد که در بنوقت جایز است در روی زمین بر بنای محکم جسدش باقی باشد و اگر
استخوانش باقی بماند دفنش احوط است پس واجب است اینکه دفن در زمین باشد و چیزی را
که زمین نامند مثل برف و نحو آن کافی نیست دفن در آن بلی ضرر ندارد دفن در زمین طلا
و نقره و نمک هر چند تمام زمین مس یا طلا یا نقره یا سنگ مرمر و نحو آن باشد **سؤال**
دفن در نحو مساجد و مدرسه و نحو آن از اراضی موقوفه غیر قبرستان جایز است یا نه **جواب**
در زمین وقفی غیر قبرستان مثل مسجد و نحو آن جایز نیست علی الاحوط چنانچه جایز
نیست دفن در مکان مغصوب و دفن در قبری که دفن شده میت دیگر بطریق شرعی و هنوز
پوسیده نشده باشد **سؤال** دندان یا موی یا ناخن زنده که از او افتاده بمشاهده
دفن کنند چیزی ثواب دارد یا نه و این عمل منصوص هست یا نه و در صورتی که عمل مذکور
جایز باشد دفن آن در قبری که برای میت دیگری کنده باشند جایز است یا علیحده برایش گور
بکنند و دفن کنند **جواب** مستحب است که اجزای انسان را نگاه داشته با خود انسان دفن کنند
و در حدیث است که دندان شریف امام محمد باقر افتاد و وصیت نمود دندان بزرگوار با امام جعفر
صادق علیه السلام که نگاه دارد تا او دفن نماید با حضرت بلکه در حدیث است که دفن مو
دندان و ناخن و خون مستحب است و عن علی علیه السلام عن النبی قال امرنا بدفن اربع الشعر
والسن والظفر والدم بلکه از عایشه مرویست عن النبی کان یامر بدفن سبعة اشیاء من الانسان (الشعر و الظفر)
والدم والحیض والمشیمه والسن والعلقه بنابراین اگر دندان مثلا اگر دفن شود با غیر
بدن یک استحباب بعمل آمده و باید دانست و ان شاء الله تعالی دفن جنه در کربلا منشا
تخفیف عذاب یا رفع عذاب از سایر اجزا نیز میشود والله العالم **سؤال** طریق دفن را

بزبان فرمایند جواب واجب است انکه میت را در قبر بجانب راست و بقبله بخوابانند نه
بطریق احتضار و وقت نماز کردن سؤال طریق دفن را نیز بیان فرمایند جواب واجب
انکه میت را در قبر بجانب راست و بقبله بخوابانند نه بطریق احتضار و وقت نماز کردن سؤال
اکر قبله مشتبه باشد در دفن میت چه نمایند جواب در صورت اشتباه قبله و علم تمیز مشرق از
مغرب و علم مظنه ساقط است هرگاه منتظر انتظار تمیز قبله شوند خوف فساد بر جسد میت باشد
و یا انکه صبر و انتظار در تشخیص قبله موجب ضرر مباشرین باشد که [illegible] بهر طرفی که
دفن وقت بهر طریقی که خواهند دفن نمایند و عمل بقرعه در تحصیل قبله بد نیست لشمول عموم
قوله القرعة لکل امر مشکل سؤال هرگاه دو نفر بهم چسبیده باشند در دفن ایشان چه نمایند
جواب جایز نیست جدا کردن و رو بقبله دفن کردن بلکه از یکی رو بقبله ساقط است سؤال
هرگاه سینه میت و یا سر میت بتنهائی یافت شود دفن او رو بقبله شود یا نه جواب بلی سر
میت و یا سینه ان که بتنهائی دفن شود باید رو بقبله باشد چنانچه اجزای میت که پاره پاره
و جدا شده باشد باید رو بقبله دفن شود چنانچه مکر انکه کوشت پارچه باشد بی استخوان
هرچند احوط است سؤال هرگاه ضعیفه ذمیه حامله از مرد مسلم بمیرد دفن او چه نحو
نمایند جواب هرگاه طفل مرده باشد و یا انکه هنوز روح در او دمیده نباشد و هرچند
از زنا باشد پشت ان زن را بجانب قبله کنند تا روی طفل بقبله شود چون روی طفل در
شکم بجانب پشت مادر است سؤال دفن میت در مقابر مخالفین جایز است جواب دفن
مؤمن در مقبره غیر اهل ایمان جایز نیست مکر بجهة ضرورت و تقیه و جایز نیست دفن مؤمن
در جائی که هتک حرمت او باشد چون بیت الخلا و بالوعه و نحو ان از جاهائی که محل نجاسات
باشد هرچند بالوعه را تازه کنده باشند سؤال هرگاه شخصی در کشتی بمیرد در دفن ان
چه نمایند جواب بعد از غسل و کفن و حنوط هرگاه نقل بخشکی ممکن شود نقل نماید
و قبر او را در خشکی نمایند هرگاه اضطراب در دریا باشد و هرگاه اضطراب در دریا نباشد
وایستادن و تمیز قبله ممکن باشد نماز در دریا ضرر ندارد و مجرد سیر و رفتن کشتی
مانع از صحت نماز صلوه نمیباشد چنانچه حکم ان می اید ان شاء الله تعالی در بحث صلوه
و اکر نقل بخشکی ممکن نباشد و یا انکه دشوار باشد و یا انتظار قبله باعث فساد بر جسد
میت باشد و یا انکه در خشکی محل خوف باشد بر [illegible] و نحو ان مخیرند در این وقت
میان دو قسم یکی اینکه در ظرف سنکین مثل خم و نحو ان بکذارند و سر او را محکم به

بربندند در دریا بیندازند و قسم دیکر اینکه پای او را بچیز سنکینی چون سنک و امثال ان به
بندند و سنکین نمایند و بیندازند بدریا و درین قسم لازم نیست پوشاندن ان در تابوت
یا خمره و نحو ان چنانچه در قسم اول باید و مثل خم مسدود باشد و ان خم نیز سنکین باشد
که [illegible] دفن میت در دریا فرو بردن میت است نه مجرد انداختن ان چنانچه باید در
دو دریا مکر انکه ممکن نشود فرو بردن که در این وقت اکتفا میشود بمجرد انداختن چنانچه باید در
زمان انداختن ملاحظه نمایند مکانی را که قطع به فرو بردن ماهی و حیوانات دیکر داشته
باشند که بمجرد انداختن بلع می نمایند حیوانات دریائی جسد میت را باید در ان مکان نیندازند
در جای دیکر بیندازند سؤال در قسمین مذکورین کدام قسم از ان مقدم است بر قسم دیکر
جواب با امکان قسم اول را بجا اورند نه قسم دوم را و در سنک و خمره ملاحظه احتیاط
اولیست هرچند از مقدمات دفن است و ظاهر این است که از اصل مال است لکن
مهما امکن با وجود سنک و خمره بی قیمت و کم قیمت و با عدم احتیاج بسنک و خمره بی قیمت و
کم قیمت نمایند والله العالم سؤال در دفن میت نیز اذن ولی شرط است یا نه جواب
بلی کذشت که اذن ولی شرط است پس اکر میت را دفن نمایند بدون اذن ولی واجب بعمل نیامده
است سؤال اداب مستحبه دفن را بیان فرمایند جواب مستحبات دفن چند چیز است
اول انکه در مقبره نزدیک دفن نمایند مکر انکه ترجیح در مقبره دور باشد مثل اینکه بعضی از اکابر
و بزرکان دین در انجا مدفون باشند و یا انکه زیارت اهل قبور در انجا بیشتر باشد دوم انکه
جنازه را در نزدیکی قبر بکذارند بقدر دو ذرع یا سه ذرع یا بیشتر و بعد از ان سه مرتبه نقل دهند
میت را بجهة کذاشتن در قبر باین طور که بمقدار دو قدم مثلا بجانب قبر نقل نمایند و لحظه
بکذارند باز نوبت دیکر نقل نمایند و لحظه صبر نمایند و بعد از ان در دفعه سوم در قبر داخل
کنند اهسته اهسته که از برای قبر هولهای بسیار است و نباید تا کهانی میت را داخل کنند
و این سه مرتبه مستحب است هرچند میت زن باشد علی الاقوی هرچند شیخ بهائی علیه الرحمه
این مستحب را در خصوص مرد میدانند نه زن سوم اکر میت مرد باشد سر او را در جانب پای قبر
کذارند و از جانب پای داخل کنند بجهة انکه هر چیزی را بابی است و باب قبر نزد پا میباشد و اکر
میت زن باشد در جانب قبله بکذارند و داخل قبر کنند چهارم اکر میت زن باشد عرضا
داخل در قبر نمایند بیک مرتبه و اکر مرد باشد سرش را داخل قبر نمایند و اکر معلوم نباشد که زن است
یا مرد مخیرند در کیفیت دخول در قبر بجهة انکه وقتی که زن را داخل در قبر میکنند چادر یا پرده

یا نخوان بر روی قبر بکشند ششم آنکه شخصیکه میت را در قبر میگذارد با وضو باشد و کلاه و عمامه
نداشته باشد بلکه با سر برهنه و پای برهنه باشد و بر پا دارا باشد و تکمههای قبا و لباس
را باز نماید هفتم آنکه میت هرگاه زن باشد محارم او او را در قبر بخوابانند و در محارم شوهر
اولیست از دیگران و اگر شوهر نباشد از محارم هرکه نزدیکتر باشد و هرگاه محارم نباشد بیگانه
ضرر ندارد ولکن بهتر آنست که از بیگانه از صلحا و پیرمردان باشد و هرگاه میت مرد باشد
بهتر آنست که آن شخص بیگانه باشد نه خویشان هشتم دعا خواندن در وقت برداشتن میت از
تابوت پس بگوید بسم الله و بالله و علی ملة رسول الله صلی الله علیه و آله اللهم الی رحمتک لا الی
عذابک اللهم افسح له فی قبره و لقنه حجته و ثبته بالقول الثابت و قنا و ایاه عذاب القبر
نهم خواندن دعا در وقت دیدن قبر پس بگوید اللهم اجعله روضة من ریاض الجنة و لا تجعله
حفرة من حفر النیران دهم دعا خواندن در وقتیکه در لحد میگذارند پس بگوید اللهم عبدک
و ابن عبدک و ابن امتک نزل بک و انت خیر منزول به یازدهم بعد از گذاشتن میت بگوید اللهم
جاف الارض عن جنبیه و صاعد عمله و لقه منک رضوانا دوازدهم آنکه عمق گودی
قبر را چنبره کردن یا بقدر متعارف قامت باشد سیزدهم آنکه در زمین سخت و صلب لحد
برای میت قرار دهند باین معنی که بعد از آنکه بقدر راستی کنده شد از جانب پیش رو
یا پشت سر را بشکافند بقدری که میت را بگذارند در آنجا و هرگاه زمین نرم باشد که خوف
فرو ریختن آن باشد میان قبر را بشکافند شبیه نهر و میت را در آن بگذارند چهاردهم
آنکه لحد را سمت قبله قرار دهند و اگر در زمین نرم باشد عوض شکافتن قبر نیز در وسط قبر
لحد قرار دهند شاید بد نباشد پانزدهم آنکه لحد را بلند و گشاده قرار دهند بنحوی که
ردا و مثل آن نشستن شانزدهم آنکه کسی که مباشر دفن شد و میت را در قبر گذاشت گره کفن
را بگشاید از سر و پا و مخیر است در ابتداء باز کردن عمل گره از سر یا پا هفدهم آنکه روی میت را
باز کنند هیجدهم آنکه روی میت را بر خاک بگذارند نوزدهم آنکه در زیر روی یا مقابل روی
او در کفن او خاک کربلا بگذارند بشرطیکه خوف ملوث شدن نباشد و اگر خوف ملوث شدن
باشد زیر را در و بگذارند و اگر بیخشت از تربت طاهره کربلا در مقابل رویش بگذارند نیکو
نیست ولکن خشت را در زیر میت نگذارند و در روایتی وارد شده است که زنی زنا میداد
و اولاد زنا را بعد از زائیدن میسوزانید جهت خوف از اهل خود و بر حالش کسی مطلع نبود
مگر مادرش و چون مرد دفنش کردند پس قبر او را بیرون انداخت و قبول نکرد پس نقل بجای

دیگر کردند و در آن مکان دفن کردند باز آن قبر نیز او را قبول نکرده بیرون انداخت پس اهلش
آمدند خدمت امام جعفر صادق علیه السلام حکایت را نقل نمودند پس حضرت از مادرش پرسید
که چه میکرده در حیوة خود مادرش قصه را نقل کرد حضرت فرمودند که زمین قبول نمیکند
این زن را زیرا که عذاب میکرد خلق را بعذاب خدا در قبر او از تربت سید الشهداء صلوات الله علیه
بگذارند پس گذاشتند پس خداوند ستر کرد او را بیستم آنکه خاک قبر میت را بلند
کنند بطریق بالشی بیست و یکم آنکه خشت یا کلوخی در پشت یا شانه میت بگذارند تا آنکه بر
پشت نیفتد میت بیست و دوم آنکه چون روی او را بخاک گذاشتند پیش از پوشیدن
لحد ولی میت یا ماذون از جانب ولی میت دهان خود را بجانب گوش میت ببرد نزدیک گوش
و دست راست خود را بر دوش راست و دست چپ خود را بر دوش چپ میت بگذارد و
او را بقوه حرکت دهد و تلقین کند باعتقادات حقه خصوصا ولایت ائمه معصومین
علیهم السلام را یک مرتبه یا دو مرتبه یا سه مرتبه بطریقی که در روایات وارد شده است
و جامع ترین کلمات این است **در تلقین میت** اسمع افهم یا فلان بن فلان سه مرتبه
و بجای فلان بن فلان نام او و پدر او را بگوید و بگوید هل انت علی العهد الذی فارقتنا
علیه من شهادة ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و ان محمدا صلی الله علیه و آله
عبده و رسوله و سید النبیین و خاتم المرسلین و ان علیا امیر المؤمنین و سید الوصیین و امام
افترض الله طاعته علی العالمین و ان الحسن و الحسین و علی بن الحسین و محمد بن علی
و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و الحسن بن
علی و الحجة القائم المهدی صلوات الله علیهم ائمة المؤمنین و حجج الله علی الخلق اجمعین
و ائمتک ائمة هدی ابرار یا فلان بن فلان اذا اتاک الملکان المقربان رسولان من عند
الله تبارک و تعالی و سئلاک عن ربک و عن نبیک و عن دینک و عن کتابک و عن قبلتک
و عن ائمتک فلا تخف و لا تحزن و قل فی جوابهما الله جل جلاله ربی و محمد صلی الله علیه و
آله نبیی و الاسلام دینی و القرآن کتابی و الکعبة قبلتی و امیر المؤمنین علی بن ابیطالب امامی
و الحسن بن علی المجتبی امامی و الحسین الشهید بکربلاء امامی و علی زین العابدین امامی و
محمد الباقر امامی و جعفر الصادق امامی و موسی الکاظم امامی و علی الرضا امامی و محمد
الجواد امامی و علی الهادی امامی و الحسن العسکری امامی و الحجة المنتظر امامی هؤلاء صلوات الله
علیهم اجمعین ائمتی و سادتی و قادتی و شفعائی بهم اتولی و من اعدائهم اتبرء فی الدنیا و الاخرة

ثم اعلم یا فلان بن فلان ان الله تبارک وتعالی نعم الرب وان محمدا صلی الله علیه وآله نعم الرسول
وان علی بن ابیطالب واولاده المعصومین ائمة الاثنی عشر نعم الائمة وان ما جاء به محمد صلی
الله علیه وآله حق وان الموت حق وسؤال منکر ونکیر فی القبر حق والبعث حق والنشور حق
والصراط حق والمیزان حق وتطایر الکتب حق والجنة حق والنار حق وان الساعة آتیة لا ریب
فیها وان الله یبعث من فی القبور پس بگوید افهمت یا فلان در حدیث است که میت میگوید
بلی فهمیدم پس بگوید ثبتک الله بالقول الثابت وهداک الله الی صراط مستقیم پس بگوید
اللهم جاف الارض عن جنبیه واصعد بروحه الیک ولقه منک برهانا اللهم عفوک
عفوک و بهتر آنست که بعد از تلقین بعربی بهر زبانی که میت داشت نیز تلقین نمایند که جمع
کردن مابین تلقین عربی و تلقین کردن بزبان خود میت اولی میباشد بیست و سوم آنکه لحد
پوشانند بخشت و بخوان تا خاک بمیت نرسد بیست و چهارم آنکه در پوشانیدن ابتدا بسر
میت نمایند بیست و پنجم آنکه در وقت لحد پوشانیدن تا آخر لحد پوشانیدن این دعا بخوانند اللهم
صل وحدته وآنس وحشته وآمن روعته واسکن الیه من رحمتک رحمة تغنیه بها
عن رحمة من سواک فانما رحمتک للظالمین وهرگاه میت زن باشد شوهر یا ارحام او بیاو
بیست و ششم آنکه هرگاه داخل قبر شده باشد از طرف پای قبر بیرون آید از جهت احترام واز جهت
آنکه هر چیزی را بابی میباشد و باب قبر طرف پای میت است چنانچه گذشت بیست و هفتم آنکه بعد
از بیرون آمدن از قبر بگوید انا لله وانا الیه راجعون اللهم ارفع درجته فی اعلی علیین و
اخلف علی اهله فی الغابرین وعندک نحتسبه یا رب العالمین بیست و هشتم آنکه حاضرین
غیر اقوام میت خاک را بپشت دست در قبر بریزند بیست و نهم آنکه در وقت خاک ریختن ابتدا
یا آنکه وقت دست از خاک تکان دادن بگویند انا لله وانا الیه راجعون در حدیث است از حضرت
امام رضا صلوات الله علیه که هرکه از پشت دست سه مرتبه خاک بر قبر بریزد و بگوید اللهم
ایمانا بک وتصدیقا بکتابک هذا ما وعدنا الله ورسوله مینویسد خداوند بهر ذره از خاک
حسنه سیام آنکه قبر را از زمین بلند کنند تا اینکه قبرش را معلوم شود و زیارت کنندش و نبش نکنند
سی و یکم آنکه بلندی قبر را بقدر چهار انگشت مفرجه یا مضمومه بلند نمایند سی و دوم آنکه
بر روی قبر ریگ یا ریگ سرخ بریزند که ثواب آن بیشتر است چنانچه پیغمبر صلوات الله علیه وآله بر قبر
فرزند خود سنگ ریزه ریختند سنگ ریزه سرخ و بر قبر مبارک حضرت رسول سنگ ریزه سرخ
ریختند سی و سوم آنکه نشانه بر سر قبر میت بگذارند سی و چهارم آنکه آب بر روی قبر میت بریزند

سی و پنجم آنکه آب را از جانب سر میت بریزند و بجانب پا بیایند و از جانب پا برگردند بجانب سر
واگر آبی بماند در وسط قبر بریزند سی و ششم آنکه آب را متصل بهم بریزند و قطع نکنند تا آخر
سی و هفتم آنکه در وقت ریختن آب رو بقبله باشد و استحباب آب ریختن تا چهل روز
بلکه تا چهل ماه نیز بر میاید سی و هشتم آنکه بعد از ریختن آب حاضرین دست را بگذارند
بر قبر که نشانه انگشتان در قبر بماند یا کف دست بلکه تمام دست را بگذارند و این دست گذاشتن
بطریق نیز بودن بر قبر مؤکد است بر بنی هاشم چنانچه مؤکد است زیرا کسی که بر میت نماز نکرده
باشد سی و نهم آنکه در وقت دست گذاشتن رو بقبله باشند چهلم آنکه در آن وقت هفت مرتبه
سوره انا انزلناه بخوانند و بعد از آن بخوانند دعائی که در لحد پوشاندن میخوانند یا مثل
آن از ادعیه چهل و یکم آنکه ولی میت یا شخصی از حاضران باذن ولی بعد از رفتن حاضران
و پر کردن قبر باواز بلند تلقین نماید میت را بطریقی که در قبر بیان شد زیرا که در خبر است که این تلقین
باعث این میشود که نکیر داخل قبر نمیشوند و از او سؤال نمیکنند و یکی از دو ملک بدیگری میگوید
که تلقین میت کفایت کرد ما را از سؤال و از بعضی ظاهر میشود که تلقین مستحب است در چهار جا
یکی در حالت احتضار دوم در حالت بعد از کفن سوم در قبر پیش از پر کردن قبر چهارم بعد از پر
کردن قبر و رفتن مردم و این قول ضرری ندارد چهل و دوم آنکه در حال تلقین رو بقبله باشد چهل
و سوم آنکه ولی میت پیش از تلقین در قبر سوره مبارکه حمد و قل اعوذ برب الفلق و قل اعوذ برب
الناس و قل هو الله احد و آیة الکرسی را بخواند بلکه پیش از قرائت آنها اعوذ بالله من الشیطان
بگوید و صلوة بر پیغمبر و آل او بفرستد چهل و چهارم آنکه قبر را چهار گوشه و پهن نمایند که باران
رحمت در آن قبر قرار گیرد چهل و پنجم آنکه انگشتر عقیق در دست میت گذارند که در او نقش
لا اله الا الله الله ربی و محمد نبیی و اسماء ائمة باشد چهل و ششم آنکه اسم میت را بالای
قبر بنویسند و در سر قبر نصب کنند سؤال آداب مکروهه دفن را بیان فرمایند جواب
آداب مکروه این چند چیز است اول آنکه دو میت را در حال اختیار بدون ضرورت در یک
قبر دفن نمایند چنانچه مکروه است دو میت را در یک جنازه گذاشتن بلکه از بعضی ظاهر
میشود که مرد اجنبی و زن اجنبیه را با هم دفن نمودن حرام است و هرگاه بضرورت دو
جنازه را در یک قبر بگذارند بهتر آنست که فاصله گذارند میان آنها و افضل را مقدم
بدارند دوم آنکه زمین قبر را با آجر و سنگ پخته و بخوان فرش نمایند مگر آنکه زمین
نمناک باشد و یا آنکه آب در او ظاهر بشود سوم آنکه اقوام میت خاک بر قبر بریزند که

دل سخن و قساوت قلب است چنانچه مکروه است زیرای خویشان میت نزول در قبر هر چند مجلسی
اعلی الله مقامه منکر کراهت نزول قبر از خویشان شده است مکر در ولد که خالی از رجحان
نیست چهارم انکه خاک غیر ان قبر که کنده اند در ان قبر بریزند و یا کار کنند در وقت دفن
یا مطلقا که در حدیث است که کران و سنکین است بر میت و از بعضی ظاهر میشود تو(هم)
اختصاص کراهت بر یختن در قبر و کل کاری نمودن چنانچه از بعضی نیز اختصاص کراهت
در حال دفن ظاهر میشود نه بعد از ان والله العالم پنجم انکه قبر را ماهی پشت قرار دهند
ششم انکه قبر را بعد از شکستن تعمیر ننمایند که در حدیث است خداوند میفرماید که من در(ست)
میدارم قبر شکسته و مندرس را و دل شکسته را حتی میفرماید که من نزد دل شکسته و قبر
شکسته میباشم مکر قبور انبیا و ائمه ع و صلحا و علماء که تعمیر قبور ایشان مستحب مؤکد است بلکه
با میشود که واجب میشود بلکه بنا مرکاه ترک ان موجب هتک حرمت بشود هفتم آنکه بنا
و عمارت بر بالای قبر درست نکنند ملکه چنبه و یخوان نصب نکنند مکر در قبور ائمه و انبیا و صلحا
بجهة حفظ زوار قبر ایشان از سرما و کرما و بجهت قرائت بالای قبر و یخوان از اغراض راجحه
دیکر و در حدیث است که کسی تعمیر کند قبور ائمه را بمنزله کسی است که اعانت کند سلیمان
ابن داود را در بنای بیت المقدس هشتم قبر را کل کاری کردن هر چند بخاک همان قبر باشد
و همچنین کل کاری و کچکاری نکند چه ظاهر قبر را و چه باطن انرا مکر قبور ائمه و انبیا
و شهدا و صلحا مکر بجهة ضرورت مثل لحد بستن قبر و یخوان نهم ماندن در سر قبر و مکث
نمودن در انجا مکر در قبور ائمه علیهم السلام و مکر از جهة اغراض صحیحه مثل تلاوت قران
دهم نشستن بالای قبر در حدیث است نشستن بالای اتش خوشتر هست که جامه من
بسوزد تا بالای قبر بنشینم یازدهم مسجد قرار دادن قبر یعنی قبر را مسجد قرار دهند یا بعض
کرده بالای ان نماز نکنند یا انکه او را محل سجود خود قرار دهند و یا انکه در محل با ده صبا
در پهلوی قبر مسجد درست نکنند که نماز مسجد جماعت یا فرادی نمایند و اختصاص کراهت
بنماز جماعت ضعیف و باید این کراهت در غیر قبور ائمه و انبیا و شهداء و صلحا و
علما باشد دوازدهم بول و غایط کردن در مقبره و قبرستان سیزدهم خنده کردن در
سر قبرستان چهاردهم نقل نمودن میت را از مکانی که فوت شده در مکان دیکر مکر انکه
نقل کنند بمشاهد مشرفه و امکنه محترمه مثل انکه نقل کننده میت را بسوی نجف اشرف و کربلا
معلی و کاظمین و مشهد الرضا و سر من رای و همچنین از عرفات بحرم که در حدیث وارد ا(ست)

کر از این حدیث و غیر او استفاده میشود نقل از مشاهد مشرفه بسوی بعض از مشاهد
مشرفه دیکر بجهة بعض از خواص و فضیلتها هر چند خالی از رکاکت نیست بلکه
منافی ادب میباشد خلاصه نقل میت بسوی هر مکانی که مظنه رحمت و برکت در ان
بیشتر است جایز است بلکه مستحب است هر چند بسوی قبر علما و صلحاء باشد و بعضی از
ارکان علماء ما مثل صاحب مقامع قدس سره ذکر کرده اند که دفن در نجف اشرف
بهتر است از دفن بکربلا و لکن کمان حقیر ان است که دفن در کربلا بهتر است از دفن در جمیع
مشاهد و مقابر ائمه و امکنه متبرکه حتی مدینه و مکه و نجف اشرف والله العالم با
لحقائق پانزدهم قبر دادر خانه قرار دادنست زیرا که قرار دادن قبر در خانه موجب
وحشت اهل خانه میشود و نزول رحمت در او کمتر از مقبره مسلمان میباشد شانزدهم الوده
نمودن قبر است بنجاست و کثافات بلکه باید اکر الوده باشند دور نمایند که موجب احترام
است هفدهم راه رفتن بر بالای قبر بدون غرض و داعی بلی اکر زیارت اهل قبور مؤمنین
باشد پس ضرر ندارد و در حدیث است که در وقتی که داخل قبرستان شدی کام بر قبرها بزن
و بر بالای انها راه رو که هر که مؤمن است از راه رفتن راحت میبابد و هر که منافق است درد
ناک و غمکین میشود در نماز وحشت **سؤال** نماز وحشت یعنی نماز شب دفن که
معروف است بهدیه میت وقتش کدام است **جواب** بهتر انست که ما بین مغرب و عشا بخوانند
چون متعارف همین است و تطوع را وقت فریضه جایز میدانم **سؤال** اکر نماز وحشت
را ما بین مغرب و عشا نخواند یا میتواند که در شب دفن هر وقت از شب را که خواهد بخواند
یا نه **جواب** اکر ما بین مغرب و عشا نخواند تا نافله صبح اخر شب مرخص است که بجا ارد بجهة
اینکه لیلة الدفن صادق است تا اخر شب **سؤال** نماز وحشت را خود بخواند یا با جاره هم
میتوان بجا اورد **جواب** با جاره هم جایز است **سؤال** ایا نماز وحشت واجب یا مستحب
جواب برای اجیر واجب است **سؤال** یکنفر میتواند نماز وحشت متعدد بکیرد از برای میت
واحد **جواب** دهنده نماز اکر خیر میت باشد یا وارث دیکر جایز است هر طوری بخواهد
با جیر بدهد و همچنین اکر وکیل مطلق باشد یا وصی مطلق و اما اکر وکالت بنحو متعارف باشد
و وصایت باشد و وصایت نیز بنحو متعارف باشد دو نماز وحشت بیک نفر نمیتوان داد
سؤال ایا دادن نماز وحشت با جیر اولی است یا اینکه صدقه بدهد برای میت **جواب** بهتر است
که تا ممکن بشود صدقه بدهد بفقراء و تقدیم صدقه بکند بنماز وحشت و به جهل و یکنفر

صدقه بکند عوض نماز وحشت هرچند جهل و یکفر یا جهل را هیچ بر نخوردیم و اگر ممکن نباشد
تقرّب ان نوع نماز وحشت بدهد **سؤال** طریقه نماز وحشت را بیان فرمایید **جواب**
انچه متعارف است دو رکعت است در رکعت اول حمد و آیة الکرسی تا هم فیها خالدون و احتیاطاً در
رکعت دوم حمد و ده مرتبه انا انزلناه بخواند و بعد از نماز بگوید اللهم بلغ ثواب هذه الصلوة
الی روح فلان والله العالم

در نوحه و عزاداری کردن بر میّت

سؤال سیلی زدن بر رو و صورت را خراشیدن و بریدن گیسو حرام است یا نه **جواب** همه
این مذکورات شکی نیست در حرمت ان بلکه جماعتی دریدن گریبان و پاره کردن جامه را از
برای غیر پدر و برادر نیز حرام دانسته اند **سؤال** عمل مذکور را از برای پدر و برادر چه صورت
دارد **جواب** از برای پدر جایز است بلکه در حق پدر بلکه بجهة برادر نیز بمقتضای بعضی از اخبار
جایز است که مستحب باشد **سؤال** گریه و نوحه و فریاد بر میت چه حکم دارد **جواب** و فریاد
خارج از متعارف و نوحه را که مشتمل بر نوحه دروغ و کلمه ویل و هلاک باشد بعضی حرام
دانسته اند و اما نوحه بحق چه بشعر باشد چه بغیر شعر ضرری ندارد بلی نوحه در شب را مکروه
دانسته اند و اما گریه بقصد اطلاقاً بی صدا و با صدا در هر وقت که باشد و اظهار هم
و غم بهر نحوی که باشد جایز است و کراهت و حرمتی ندارد مگر انکه مشتمل باشد بر جزع و
بی صبری و عدم رضا بقضای الهی هرچند در بعض وقت هم اگر حرام باشد از جهة دیگر است **سؤال**
برای نوحه کننده مشروع است مزد گرفتن بر نوحه سرائی یا نه **جواب** بلی جایز است مزد گرفتن
و مزد دادن برای نوحه کردن چنانچه جایز است وصیت برای نوحه کنند ها و وصیت برای
ایشان **سؤال** نشستن از برای تعزیه جایز است یا نه **جواب** نشستن از برای تعزیه زیاده از یکروز یا دو روز یا
بعضی مکروه دانسته اند بلکه بعضی استفاده حرمت میشود و حرمت و کراهت هر دو ضعیف است
بلی مضایقه نیست از کراهت نشستن زیاده بر یکروز بجهة محض تعزیه که قصد دیگر در نشستن
زیاده بر یکروز نداشته باشد مثل قصد زیاد شدن قرائت قران و دعا و فاتحه میت که دفع شدت
و سختی میت میشود **سؤال** گریه و نوحه و فریاد کردن و جامه دریدن و بر خود زدن
در حق اولیاء الله چه صورت دارد **جواب** حرمت و کراهت بجز از این مذکورات
که ذکر نمودیم در حق غیر اولیاء الله ثابت است و اما در حق اولیاء الله از انبیا و ائمه طاهرین
و فاطمه زهراء صلوات الله علیها حرمتش محل اشکال است و استحبابش نیز بالنسبه بخصوص
ائمه حضرت سیّد الشهداء روح و روح العالمین له الفداء اهلبیت طاهره خود را از

ان نهی فرمودند ثابت نیست مثل رو خراشیدن و صدا بلند کردن بلکه سیلی بر رو
زدن بلکه مطلق طپانچه زدن چه بر رو و چه بر سر بلکه دست بر زانو زدن که در بعضی
از احادیث هست که موجب حبط اجر و ثواب است هرچند انچه داخل در تعزیه داری
و تعظیم شعائر الله باشد در حرمت و معلوم نباشد ضرر ندارد ان شاء الله تعالی

در نبش قبر

سؤال نبش قبر مطلقا حرام است یا نه **جواب** بدانکه نبش قبر انبیا و ائمه
اطهار و فاطمه زهرا صلوات الله علیهم مطلقا جایز نیست و حرام است علاوه بر این
شرط جوازش که خاک شدن جسد میت است در حق قبور انبیا و ائمه معصومین بلکه
علماء کاملین محقق نیست و نخواهد شد زیرا که بدن ایشان نمی پوسد و زمین و هوا
تصرف در ابدان ایشان نمیکند و عقل و نقل مؤید این است چنانچه شهید
اول اعلی الله مقامه در ذکری نقل مینماید از طرف عامه و خاصه از پیغمبر که ان بزرگوار
فرمودند که زندگانی من برای شما خوبست و مردن من نیز برای شما خوبست عرض
کردند که ای رسول خدا این چگونه میشود فرمودند اما حیوة من خیر است بجهة
اینکه خداوند عالم فرموده در قران مجید مضمونش این است خداوند متعال که عذاب
کند ایشان را و حال انکه تو در میان ایشان باشی و اما مفارقت من از شما پس بدرستیکه
اعمال شما عرض میشود بر من در هر روز پس انچه خوبست از خداوند طلب زیادتی
میکنم و انچه بد است از خدا طلب امرزش میکنم عرض کردند که چگونه میشود و حال انکه
شما خاک شده اید حضرت فرمودند حاشا و کلا بدرستیکه خداوند جل جلاله حرام
نموده است گوشتهای ما را بر زمین اینکه بخورد از او چیزی را و جسد صلوات را در
جماعتی دیدند بلکه معروف است که اگر کسی غسل جمعه را مداومت کند بدنش نمی پوسد
و همچنین حرامست نبش قبر مؤمن هرچند طفل و دیوانه باشد و بدانکه حرمت نبش
مشروط است بچند شرط اول انکه بدن میت بتمامه خاک نشده باشد پس اگر تمام از خاک
شده باشد حتی استخوان پس جایز است نبش ان دوم انکه بسبب نبش بدن میت ظاهر
شود پس اگر بدن میت در تابوت و یا صندوق و نحو ان باشد که بسبب نبش قبر ظاهر
نشود پس حرام نیست سوم انکه نبش در سرداب و مثل ان نباشد زیرا که در نحو سرداب
بمجرد باز کردن در سرداب صدق نبش و حرمت ان ثابت نیست بلکه حرمت در زمانیست
که بدن میت را بیرون اورند یا ظاهر کرده اند پس باز کردن در سرداب بجهة دفن میت دیگر ضرر

نفارد چهارم انکه حرمت نبش در جائی است که میت را امانت و عاریت نکذاشته باشند
پس اکر دفن شخص عاریه موقته یا امانت باشد نبش ان نیز حرام نیست پنجم انکه حرمت در
جائیست که میت مدفون در مکان مغصوب نباشد چه تمام از غصب باشد یا بعض ان
پس اکر در مکان مغصوب دفن شده باشد ولو سهواً یا جهلاً پس جایز است نبش ان از زمین
مغصوب ششم انکه در مقابر غیر مناسب دفن نشده باشد پس اکر مسلم در مقابر یهودان و غیره
از ملت دیکر و یا در مزبله دفن شده باشد پس جایز است نبش از و از این قبیل است هرکاه
دفن شود با او اموال مهمه شخصی از غیر اهل ملت و یا زن اجنبیه و همچنین است هرکاه دفن
شود در سر راه مسلمانان که ضرر بعبور کنندکان داشته باشد و نحو ان پس در جمیع این
صور این جایز است نبش ان هفتم انکه حرمت نبش در جائیست که کفن عضوی یا جوهر نپوشیده
باشد که اکر با کفن یا مغصوب دفن شده باشد نبش ان جایز است علی الاقوی هشتم انکه
در قبر یا شکم میت مال قیمتی نباشد چه از خود باشد یا از غیر مکر در صورتی جائز نیست نبش ان
و انکه نبش بجهة نقل نبوی مشاهد مشرفه و جوار علماء و صلحا و هر مکانی که رجاء ثواب در او بیشتر
و امن از عذاب در او زیادتر است نباشد و اکر برای یکی از اینها باشد جایز است نبش دهم انکه نبش بجهة
اثبات حق نباشد پس اکر محتاج شود دیدن میت بجهة ارث دادن و علاقه نکاه داشتن زن و نحو
ان جایز است نبش یازدهم انکه نبش بجهة دخال بعض از اجزاء میت نباشد پس اکر جزء میت را بعد از
دفن ملحق به بدنش نمایند ضرر ندارد دوازدهم انکه حرمت در جائی است که دفن شرعی شده باشد
پس اکر دفن شرعی نشود مثل اینکه بی غسل و کفن یا انکه بدون [illegible] یا بر خلاف قبله دفن شده باشد
پس جایز است نبش ان سیزدهم انکه نبش اکر از روی اختیار باشد حرام است و اکر مجبور و یا مضطر
در نبش باشد حرمت ندارد چهاردهم انکه حرمت در جائیست که احتمال عقلائی در زنده شدن میت
نباشد پس جایز است نبش پانزدهم انکه نبش بجهة تعمیر قبر یا بجهة مشاهده مشرفه که میت در انجا
دفن است نباشد پس اکر بجهة تعمیر باشد جایز است نبش **سؤال** در جواز نبش ظن بخاک شدن
کافی است یا انکه مشروط است بعلم **جواب** اقوی عدم کفایت ظن است هرچند این شخص از اهل
خبره باشد پس در جواز نبش اقوی حصول علم و یقین بخاک شدن است نه مظنه والله العالم
سؤال در صورت خاک شدن زمین که صورت و شکل استخوان باقی باشد جایز است نبش
یا نه **جواب** اکر استخوانها چنان پوسیده و سست شده است که با اندک صدمه متفرق و خاک
میشود نبش جائز است و اکر سخت و صلب باشد خلاف اقوی جواز است و احوط ترک

از نبش کردن **سؤال** اکر باعتقاد خاک شدن میت نبش نمود و بعد معلوم شد که استخوانش
خاک نشده یا هنوز سخت است چه نماید **جواب** احوط ان است که دوباره پر کنند قبر را **سؤال**
اثر قبری که در مقابر مسلمین است بعد از خاک شدن میت خراب کردن چه حکم دارد **جواب**
اکر قبر در زمینی است که وقف شده برای مسلمانان و از غیر اولاد ائمه اطهار و علما و صلحا
مضایقه از جوازش نیست و عیبی ندارد بلکه از بعضی علماء تصریح نموده اند که اکر دفن در زمین
وقف بر قبور مسلمانان شده باشد و میت خاک شده باشد واجب است که قبر را خراب کنند تا
انکه هر کس که خواهد میت خود را دفن کند در انجا و لکن وجوب خراب کردن و صورت
قبر را باقی نکذاشتن ضعیف است خصوص در وقتی که حاجت بان قبر معلوم نباشد و اکر قبر در زمین
غیر وقف برای مقبره که اول بر جمیع مسلمانان مباح بوده و بعد مقبره که اول بر شده باشد هم
خراب کردن ان مطلقا جایز نیست **سؤال** باز کردن سر سرداب جسد میت که در او ظاهر
شود چه حکم دارد **جواب** باز کردن سر سرداب نبش محرم نیست هرچند جسد میت در ان
ظاهر شود **سؤال** مبانی تفصیل امانت و عاریت بطور دفن در زمین بکذارند یا انکه در تابوت
و نحو ان دفن نمایند **جواب** بهر نحوی که بکذارند جایز است و اکر بطور امانت و عاریت بکذارند
که صدق دفن نکند بهتر است **سؤال** هرکاه شخصی را در زمین غیر دفن نمایند یا واجب است
بر صاحب زمین که اجرت باقی مانده یا قیمت فروختن که باو بدهند قبول نماید یا نه **جواب**
واجب نیست بر صاحب زمین قبول اجرت و یا قیمت هرچند وارث باشد بلی بهتر از برای
وارث بلکه از برای حرمت میت بلکه برای هر مؤمن قبول اجرت و قیمت است **سؤال** اکر
صاحب زمین اذن در دفن داده و بعد از ان از اذن خود رجوع نمود یا انکه زمین بدیکری منتقل
شده بارث یا بخریدن در اینصورت نیز نبش جایز است یا نه **جواب** اکر رجوع از
اذن یا انتقال بدیکری چه بارث و چه بخریدن بعد از ان اکر قبل از پر کردن قبر باشد چه میت
را در قبر کذاشته باشند یا نکذاشته باشند و بدون اذن جدید قبر را پر نموده و دفن
کرده اند نبش جائز است و اکر رجوع از اذن یا انتقال بدیکری بعد از پر نمودن قبر
باشد در صورت نیز برای هیچکس جائز نیست نبش و لازم است که میت در ان مکان باقی
باشد تا خاک شود **سؤال** صاحب زمین اذن در دفن داد و میت را از پر کردن قبر بیهوش
شد و بعد از پر کردن قبر بهوش امده و رجوع از اذن خود نموده نبش جایز است یا نه
جواب جایز نیست نبش **سؤال** هرکاه نقل مستلزم هتک حرمت میت شود نبش

(و نقل) جایز است یا نه **جواب** بعضی گفته اند که جایز است نقل و نبش هر چند موجب هتک حرمت
میت شود بلکه بعضی گفته اند که هر چند مستلزم پاره پاره شدن میت شود و این حکم خالی
از قوه نیست حتی در شهید هر چند در شهید بلکه مطلقا احوط ترک است **سؤال** اگر
زن حامله بمیرد که دفن شود و بچه در شکمش زنده باشد نبش قبر و اخراج بچه به نحوی که
باشد جایز است یا نه **جواب** زن حامله که بمیرد و بچه اش زنده باشد اخراج بچه از
شکمش لازمست هر چند قطع نظر نمائی بچه بعد از خروج نیز بچه خواهد مرد مع ذلک لازم
است اخراج طفل بلکه کافی است در لزوم اخراج طفل اینکه اگر در شکمش بماند زودتر
خواهد مرد و اما طریق اخراج آن اگر ممکن باشد بیرون آوردن بچه بدون پاره کردن شکم
همان متعین است و با عدم امکان پهلوی چپ را بشکافند و بچه را بیرون آورند و بعد
از آن بدوزند و اگر موت و حیوة طفل معلوم نباشد شکافتن جایز نیست **سؤال**
اگر بچه در شکم زن حامله بمیرد چه نمایند **جواب** اگر علم بمردن بچه در شکم زن حامله
حاصل شود و خوف برای مادرش در بودن بچه در شکمش نباشد بودن ضرر ندارد و اگر
خوفی باشد باید بچه را از شکمش بیرون بیاورند به هر نحو و به هر علاجی که ممکن باشد و بهتر
شود و لکن مقدم بدارند اگر بحجر مجال طفل و حامله آسان تر باشد و ملائم تر باشد هر چند
باین طور که دست را داخل کنند در فرج زن و طفل را پاره پاره نمایند و بیرون آورند
از جهة حفظ مادرش و مباشر این ولا شوهر یا کنیزی شود با امکان و با عدم امکان زنهائی
که محرم باشند مردهائی که محرم باشند از پدر و برادر و غیره و با عدم امکان مردان بیگانه **سؤال**
هرگاه حامله و بچه هر دو زنده باشند و خوف فوت در حق هر دو باشد چه نمایند **جواب**
این وقت منتظر تقدیر الهی شوند **سؤال** اگر دفن شرعی نشده باشد با اینکه دفن نموده باشد
در قبری که نبش آن بجهة خاک نشدن استخوان جسد میت در آن جایز بوده حال بعد از
خاک شدن جسد میت اول جایز است نبش بجهة دفن میت ثالث مثلا یا نه **جواب** نبش مذکور
[illegible] با اینکه استخوان میت دوم هنوز خاک نشده باشد جایز است علی الاقوی بلی احوط
مراعات حال جسد میت دوم نیز میباشد که تا خاک نشود نبش نکنند بجهة اینکه هر چند دفن او
ابتداء مشروع نبوده لکن بقای او بر وجه حرام نیز نبوده و شاید از این قبیل باشد دفن
اموات متعدده در مشاهد مشرفه که غالبا مستلزم نبش است و علما منعش نمیکنند بجهة
احتمال اینکه عدم مشروعیت دفن ابتداء کافی است در جواز نبش یا از جهة احتمال اینکه وجوه محل

نداشته باشد بلکه اگر قطع را باشد که بعد از خروج صح

صحیح دیگر از جهة اینکه علم بنبش در حین دفن ندارند و تعیین مکان را بکردن حفار میکنند
و صحن را مثلا اینها محصوره نمیدانند و بر فرضیکه بدانند معارضه با قاعده حمل فعل مسلم
بر صحت میکنند یا اینکه علما بر منع نادر نبینند **سؤال** جزء میت را جایز است در جای
دیگر یا در پهلوی میت بنحویکه مستلزم ظهور جسد میت نباشد دفن نمایند یا نه **جواب**
بلی جایز است چنانچه در شرائط کفن گذشت **سؤال** اگر کسی نبش قبر نموده جسد میت
یا استخوان او را بیرون آورد لازمست دفن آن در همان قبر یا در جای دیگر نیز دفن آن
جایز است و این دفن ثانی بر همان نبش کننده واجب است یا بر همه مردم **جواب**
اما دفن جسد میت یا استخوان که هنوز خاک نشده واجب کفائیست بر همه مردم چه محرم
بوده نبش آن و چه محرم نبوده و اما مکان دفن جسد میت یا استخوان او بعد از نبش باید
در همان قبر که نبش کرده اند دفن شود مگر آنکه اولیا یا دیگران با اذن اولیا باشند که در
وقت در جای دیگر نیز جایز است دفن نمایند و بعضی از بزرگواران فرموده اند که ممکن است
در حق کسی که عمدا میت را بر وجه غیر مشروع از قبر بیرون آورده بخصوص نه دیگران حکم
بوجوب اعاده و دفن در همان قبر شود و این در صورتی که این شخص نداند اذن ولی را
در غیر مکان اول خالی از وجه نیست و الا لزوم اعاده در همان مکان اول مشکلست **سؤال**
در دفن دوباره بعد از نبش اذن اولیاء شرط است یا نه **جواب** در دفن جسد میت بعد از
نبش در همان اول یا در جای دیگر که اولیاء اذن داده باشند اذن اولیا احوطست در حق جمیع
ناس حتی اگر دفن استخوان میت باشد هر چند احتمال سقوط اذن ولی در مثل میت استخوان شده
یا مثل اشیاء شده خالی از قوه نیست و لکن احتیاط اولیست

در اغسال مستحبه

سؤال اغسال مستحبه را بیان فرمایند **جواب** اغسال مستحبه و مشروعه بر چند قسم است
اول غسل زمانی که در آن زمان خاص بجهة شرافت آن یا حکمتی دیگر سبب استحباب و باعث مشروعیت
آن شده است و اصناف این قسم بسیار است اول غسل جمعه و آن علی الاقوی مستحب است نه واجب
و استحبابش ثابت است در حق تمام افراد از مرد و زن آزاد و بنده حاضر و مسافر کسی که بجا آورد
نماز جمعه را یا نه بجا بیاورد و بلکه برای طفل ممیز نیز مستحب است علی الاقوی و تأکید در حق مرد کامل
بیشتر است و بنده باید ماذون از مولی باشد در بجا آوردن این مستحب مثل سایر مستحبات
که بدون اذن صحیح نیست **سؤال** ترک غسل جمعه چه حکم دارد **جواب** بملاحظه بعضی از
اخبار کراهت ترک غسل جمعه نیز معلوم میشود **سؤال** بعضی از اخبار وارده در فضیلت

غسل را بیان فرمایند که متوقف معلل باشد جواب احادیث در فضیلت این غسل بسیار است
از آن جمله منقول است از حضرت امام جعفر صادق روحی له الفداء که غسل جمعه پاک کند از
گناه و کفاره گناهانیست که واقع میشود از جمعه تا جمعه دیگر و حضرت امیر المؤمنین در مقام مذمت بعضی از
اشخاص میفرمودند که تو عاجزتری از کسیکه ترک غسل جمعه کند بلکه در حدیث است که غسل
جمعه باعث پاکی غسل کننده است از جمعه تا جمعه دیگر بلکه در حدیث است که تارک غسل
جمعه همیشه مهموم است تا جمعه دیگر است بلکه از جهت مبالغه و زیادتی تاکید در ترک نکردن
غسل جمعه عمدا نه نسیانا وارد است که از خداوند طلب آمرزش از گناه نماید بلکه در حدیث است
که با ترک غسل عمدا و با بقای وقت نماز غسل کند و نماز را اعاده کند سؤال وقت این
غسل یا چه زمان است جواب از برای غسل جمعه اوقات ثلثه ثابت است اول که برای عمل
جمعه وقت تقدیم دوم وقت اداء سوم وقت قضاء اما وقت تقدیم آن که از برای بعضی جائز است
از اول روز پنجشنبه تا ابتدای صبح صادق از روز جمعه است اگرچه الحاق شب جمعه بروز
پنجشنبه از بعضی ظاهر میشود سؤال جواز تقدیم از برای کیست جواب جایز نیست تقدیم
غسل روز جمعه در پنجشنبه مگر از برای خائف از نیافتن آب بقدر حصول خود غسل بلکه
مستحبات و مقدمات آن در وقت اداء سؤال کسی که متمکن از غسل در وقت اداء نیست
الا ببذل مالی یا قبول منت از غیر میتواند غسل را مقدم بدارد یا نه جواب هرچند بعضی مطلق
خوف تعذر از استعمال آب یا دشواری از استعمال آن را باعث جواز تقدیم دانسته اند هرچند
هرچند بسبب بی پولی باشد بلکه بعضی مطلق خوف فوت غسل در جمعه را مجوز تقدیم
دانسته اند اما بهتر آن است که عدم تمکن از استعمال آب که منتهی شود به بذل یا قبول مالی
بنحوی که مضر بحال او نباشد عذر تقدیم غسل جمعه قرار ندهند اما اگر مستلزم شود استعمال
آب در جمعه ضرر یا مشقتی را که در قوت و لایق بحال مؤمن نباشد در اینوقت مضایقه از تقدیم
غسل جمعه در پنجشنبه ندارم سؤال تقدیم غسل جمعه از پنجشنبه تا در چهارشنبه
نزد اعذار مذکوره میتوان نمود جواب جواز تقدیم با خوف عدم تمکن از استعمال آب یا
نبودن آن در یوم جمعه و پنجشنبه و با تمکن از آن در چهارشنبه و همچنین تا روز شنبه نیز
محتمل است سؤال غیر متمکن از جمعه از تقدیم و قضای غسل کدام یک را اختیار نماید جواب
جماعتی تقدیم غسل جمعه را بهتر از قضا دانسته اند و تصریح بافضیلت تقدیم نموده اند
بلکه بعضی تصریح کرده اند که در این حکم بافضیلت تقدیم بر قضا مخالفی ندیدیم و مضایقه

از این نیست خصوص اگر خوف عدم تمکن از استعمال آب در وقت قضا نیز باشد سؤال
اگر باعتقاد نبودن آب مثلا مقدم داشت غسل جمعه را و در اثنای غسل معلوم شد بودن آب
حال اتمام نماید بقصد جمعه یا نه جواب تمام کردن این غسل بقصد مذکور مشروع نیست
سؤال آیا میتواند که بقصد یکی از اغسال مستحبه دیگر تمام نماید یا نه جواب اگر از اول
قصد ایقاع هر دو یک غسل داشته اتمام بقصد دیگری ضرر ندارد و الا جائز نیست سؤال
اما وقت اداء غسل را بیان فرمایند جواب اما وقت اداء غسل جمعه علی الاقوی از ابتدای
طلوع صبح صادق از روز جمعه است تا ظهر آن که بعد از آن قضا میشود هرچند احوط از این است که تا
زمانی که وقت نماز جمعه باقی است بلکه تا غروب قصد اداء یا قضا ننماید و بقصد مطلوبیت
و قربت مطلقه بجا آورد سؤال افضل وقت اداء از چه وقت است جواب
آخر آن است سؤال کسی که تقدیم غسل جمعه نمود بجهت خوف از عدم تمکن غسل
در جمعه پس در یوم جمعه در وقت اداء متمکن از غسل شد اعاده نماید یا نه جواب
بلی اعاده نماید آن غسل را در روز جمعه در وقت اداء هرچند بعضی اعاده را مشروع
ندانسته اند سؤال هرگاه با تقدیم غسل متمکن از غسل در غیر وقت اداء از روز
جمعه شده چکند و همچنین اگر در وقت اداء متمکن شده و نکرده آیا قضاء نماید در
روز شنبه یا نه جواب اگر متمکن از اداء بوده و نکرده و حال متمکن در غیر وقت اداء است
اتیان آن بنحو قضا یا قربت مطلقه چنانچه گذشت ضرر ندارد و اگر متمکن از اداء نشده
پس اعاده بنحو قضا مشروع نیست زیرا که شرط قضا با تقدیم غسل متمکن از اداء میباشد
بلی مضایقه نیست از اعاده بنحو قربت مطلقه بجهت احتمال مطلوبیت و در منظومه
فرموده وان تمکن لاداء فاعد ولو قضاء وقضاء لا تعد والله العالم سؤال
دعاء ماثور در وقت غسل جمعه را بیان فرمایند جواب از حضرت امام جعفر صادق
منقولست که هرکه غسل جمعه بکند و بگوید اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له
واشهد ان محمدا عبده و رسوله اللهم صل علی محمد و آل محمد واجعلنی من التوابین
واجعلنی من المتطهرین این غسل و دعا پاک میکند او را تا جمعه دیگر سؤال وقت
قضاء غسل جمعه را هم بیان فرمایند جواب وقت قضاء از ممتد است از ظهر روز جمعه
تا غروب روز شنبه بلکه امتداد وقت قضاء تا جمعه دیگر نیز خالی از قوت نیست و بعضی
اخبار هم با آن ناطق است لکن چون خلاف مشهور است اقتصار شود در قضا تا روز شنبه

بلکه بهتر است که در شب شنبه قضا کند و از بعضی ظاهر میشود که زمان قضا خصوص روز
شنبه است نه شب آن **سؤال** از اجزاء وقت قضا کدام افضلست **جواب** اول وقت قضاء
هرچه نزدیکتر باشد افضل است از آخر وقت قضا **سؤال** قضاء غسل جمعه در یوم
شنبه برای کیست **جواب** کسی که غسل از او ترک شده عمدا یا سهوا یا جهلا **سؤال**
در جواز قضا شرط است تمکن از ادا یا نه **جواب** بعضی مشروعیت قضا را مشروط به
تمکن از اداء دانسته اند ولکن جواز قضاء حتی با عدم تمکن از اداء خالی از قوت
نیست **سؤال** نادر غسل جمعه با فرض اینکه قضاء مشروط بتمکن از اداء باشد اگر اهمال
باشد با عدم تمکن از اداء باشد یا با عدم این تمکن قضاء نماید یا نه **جواب** باید قضاء نماید
که جواز قضاء در این صورت قوی است و با تمکن از اداء و ترک آن عمدا کفاره نیز باید بدهد
سؤال با تقدیم غسل و عدم تمکن از اداء قضاء در یوم شنبه مشروع است یا نه
جواب گذشت در سابق که بجهة احتمال مطلوبیت مضایقه از این قضا نیست والله العالم
سؤال هرگاه کسی باعتقاد روز جمعه غسل نمود بعد معلوم شد که پنجشنبه یا شنبه
باشد و متمکن از غسل در جمعه نیست یا نبوده و یا کسی باعتقاد پنجشنبه بقصد تقدیم
یا شنبه بقصد قضا غسل کرد و بعد معلوم شد که غیر جمعه از ایامی که غسل در آنها
مستحب است میباشد و یا باعتقاد یکی از زمانهائی که غسل در آنها مستحب است غسل
نموده و بعد معلوم شد که جمعه بوده آیا غسل در زمان غیر مقصود مجزی از زمان
غسل آن زمان هست یا نه **جواب** این غسل فاسد و غیر مجزی است ولکن صحت آن خالی
از وجه نیست **سؤال** حائض و نفساء یا جنب میتوانند که غسل جمعه نمایند یا نه **جواب**
حدث حیض و نفاس بلکه جنابت مانع از جواز غسل جمعه نیست **سؤال** صحت غسل
جمعه مشروط بوضوء میباشد یا نه **جواب** وضو مطلقا تقدیما یا تعقیبا شرط صحت غسل
جمعه نیست علی الاقوی **سؤال** غسل جمعه بنواقض وضو باطل میشود یا نه **جواب** مبطلات
وضو از حدث و نوم و نحو آن بعد از غسل جمعه مبطل آن نیست بلکه حدث واقع در اثناء
غسل جمعه نیز ضرر ندارد **سؤال** دوم از اغسال زمانیه در چه زمان است **جواب**
غسل در ماه مبارک رمضان است و آن سه دو غسلست در روز اول و لیالی طاق و
عشر آخر خصوصا شب بیست و سوم غسل دیگر هم مستحب است و شبهای جفت آن
بنابر ذکر مجلسی قدس سره که فرموده ایشان کافیست در استحباب آنها **سؤال** وقت

آنها را بیان فرمایید **جواب** اوقات مخصوصه از برای جمیع بروایت صحیح ظاهر الدلاله
معلوم نشده و مجلسی اعلی الله مقامه در جمیع لیالی در هر وقت از اوقات آنها که باشد
مستحب دانسته اند و فرمایش ایشان کافی است و با احتمال اینکه ادراک زمان این لیالی
سبب استحباب غسل باشد در اول اوقات آنها که مقارن وقت سقوط قرص شمس و
حال غروبست جایز است که غسل نماید چنانچه در حدیثاست و شاید بهتر باشد و
همچنین در روز اول ماه ولکن اغسال لیالی عشر آخر را در اول شب در وقت ما بین مغرب و عشا بجا
آورد چنانچه در حدیث وارد است که حضرت رسول صلی الله علیه و آله در هر شب
از دهه آخر رمضان میان مغرب و عشا غسل میکردند و غسل دیگر شب بیست و سوم
را در آخر شب مقارن وقتی که نماز شب در آن باید بجا آورد **سؤال** آداب مستحبه غسل
ماه مبارک را بیان فرمایید **جواب** اما غسل شب و روز اول ماه را مستحب است که در نهر
و آب جاری نماید **سؤال** لازمست غسل که در خود نهر و نحو آن باشد چه نماید **جواب**
ظاهر در نهر جاری که عبارت حدیثاست آن است که غسل در نهر باشد چه با ارتماس و چه
بترتیب لکن بعضی از بزرگواران تصریح نموده اند که مراد از غسل آب جاری است که اگر
غسل با آب جاری بیرون برده از نهر بجای دیگر هم چه نزدیک و چه دور نماید عمل بحدیث
کرده و شرط نیست بودن نهر و این هر چند محل مناقشه است ولکن فتوی ایشان کافی است
و ایضا مستحب است که قبل از این غسل یا بعد از آن سی کف آب بر سرش بریزد که باعث تنقیه
خارش بدنش میشود **سؤال** آیا این سی کف آب داخل در غسلست یا نه **جواب** ظاهرا
عمل مستقلی است نه شرط غسل و نه جزو آن است **سؤال** این عمل سی کف آب با اغسال دیگر
استحبابی دارد یا نه **جواب** ظاهر این است که این عمل در غسل هر اول سال است بنابر بودن
اول محرم در شب اول از محرم نیز مستحب است بلکه بنا بر اینکه اول سال اول ذی الحجه یا
ماه مبارک است در آنها نیز مستحب است غسل با این سی کف آب و مخصوص بشب نهایت
سؤال استحباب هر یک از دو غسل شب بیست و سوم موقوف بحصول دیگری میباشد یا نه
جواب انفصال هر یک جایز است و غیر متمکن از هر دو در بجا آوردن هر یک که خواهد
مرخص است **سؤال** تارک غسل در اول شب میتواند مثل از غسل در آخر شب غسل
دیگر نماید یا نه **جواب** جایز است که بملاحظه مطلوبیت قدر یا طاق یا شب رمضان در
وسط شب غسل نماید و در آخر شب غسل را بجا آورد و مشروعیت هیچیک موقوف بعدم حصول

دیگری

روحی له الفداء بتفصیلی که در کتب مزار و تحفه و غیره مذکور است هیجدهم غسل برای کسی
که اراده سفر دارد خصوص زیارت حضرت سید الشهداء روحی له الفداء نوزدهم غسل
از برای کسی که بخواهد ائمه هدی صلوات الله علیهم را در خواب ببیند که در حدیث است
که هر کسی را حاجتی باشد بخدا و اراده داشته باشد که ما ائمه را ببیند و بشناسد قدر و منزلت
خود را نزد ما و محتملست که اراده مراد این باشد که بشناسد موضع حاجت را سه شب غسل نماید و
در هر سه شب مناجات بما نماید بدرستیکه خواهد دید ما را و امر زید خواهد شد
بواسطه ما نوزدهم اعاده غسل احرام از برای کسیکه بخوابد و یا بپوشد چیزی را که جایز نیست
از برای محرم بیستم اعاده غسل احرام از برای محدث و نائم بیست و یکم اعاده غسل ایدین
و حرمین و مسجد نبی یا دیگر از برای محدث بعد از غسل بیست و دوم غسل برای نماز شب
بیست و سوم غسل مظلومی که تظلم کند یعنی بخواهد که در نزد خداوند متعال شکایت نماید از
ظالم **سؤال** طریق غسل و آداب تظلم را بفرمایند **جواب** اول غسل میکند و دو
رکعت نماز مینماید در زیر آسمان و بعد از آن این دعا را میخواند اللهمّ ان فلان بن فلان ظلمنی
و لیس لی احد اصول به علیه غیرک فاستوف لی ظلامتی الساعة الساعة بالاسم الذی
اذا سألک به المضطرّ تکشف ما به من ضرّ و مکّنت له فی الارض و جعلته خلیفتک علی
خلقک فاسألک ان تصلّی علی محمّد و آل محمّد و ان تستوفی ظلامتی الساعة الساعة و در
جای فلان بن فلان اسم ظالم و پدرش را ذکر کند و اگر بزبان خودش هم تظلم کند خوبست خصوص
اگر بمضمون و ترجمه دعا باشد بهتر است بیست و چهارم غسل کسی که استعاذه یعنی پناه
جوید بخدا از ظالمی که خوف ضرر ازو داشته باشد **سؤال** آداب و طریق این را هم بفرمایند
جواب غسل میکند و دو رکعت نماز بجای آورد و زانوی خود را برهنه میکند و نزدیک
مصلای خود قرار میدهد و دستها را بنحوی که باطن کف آنها بقبله باشد بر میدارد
پس صد مرتبه میگوید یا حیّ یا قیّوم یا حیّ یا لا اله الا انت برحمتک استغیث فصلّ علی محمّد
و آل محمّد و ان تلطف لی و ان تغلب لی و ان تمکر لی و ان تخدع لی و ان تکید لی و ان تکفینی
مؤنة فلان بن فلان بلا مؤنة و در جای فلان بن فلان اسم آن شخص را و پدر او را
برد **سؤال** اگر اسم او و پدرش را نداند چه کند **جواب** بهر صفتی که آن شخص
مشخص نزد او است و را و پدر او را ذکر کند بیست و ششم غسل از برای دفع یا رفع
نازله از بلاها بنحوی که سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم را روزه بدارد و در وقت

زوال روز پانزدهم غسل نماید بیست و ششم اعاده غسل بقصد تجدید نمودن چنانچه از بعضی
ظاهر میشود هر چند خالی از اشکال نیست بیست و هفتم غسل از برای هر فعلی که شایسته تقرب
جستن بخدا بسبب او باشد بیست و هشتم از برای حجامت هر چند روایت وارده را بعضی بلفظ
جمعه خوانده اند نه حجامت بیست و نهم و سی ام و سی و یکم و سی و دوم از برای ذبح و نحر و حلق بنابر روایتی
و رمی جمار سی و سوم غسل از برای نماز طلب باران هر چند ظاهر بعضی استحباب غسلست از برای
نماز طلب باران نه نماز طلب باران **سؤال** سوای اغسال مذکوره غسلی مستحب میباشد یا نه
جواب اغسال واجبه که سبب وجوب آنها مثل دخول وقت یا داشتن نماز قضاء یا نحو
آن هنوز متحقق نشده باشد و سببش موجود شده باشد مستحب است بجا آوردن آنها باستحباب
نفسی و شاید که مستحب لغیره بشود برای غایات مستحبه مثل زیارت و دعا و تلاوت قرآن
و نحو آنها **سؤال** این اغسال را بعد از غسل بلا فاصله باید نماید یا نه **جواب**
فاصله جایز است و تعجیل و مقارنت شرط نیست **سؤال** بعد از غسل تاخیر این اعمال
تا چه قدر میتوان نمود **جواب** عمر این قسم دوم از اغسال فعلیه که قبل از عمل غسل
میکند مقدار بیست و چهار ساعت که یکشب و روز است میباشد پس هر وقت از روز و شب که غسل
کند غسل او باقیست تا همان وقت از روز یا شب دیگر و بهتر آنست که بعد از غسل هر وقت که
باشد زیاده از مقدار یکشب یا یک روز این اعمال را تاخیر نماید **جواب** اغسال مستحبه
رفع حدث اصغر مینماید یا نه **جواب** اغسال مستحبه مطلقا چه زمانیه و چه مکانیه
هیچیک رافع حدث نیست و کفایت از وضو در رفع حدث اصغر نمیکند **سؤال** وضو
را قبل از غسل نماید یا بعد از آن **جواب** جایز است که وضو را قبل از غسل یا بعد از غسل
یا در اثنای غسل بجا آورد هر چند بهتر قبل از آن است **سؤال** نواقض وضو ضرر باغسال
مستحبه دارد یا نه **جواب** نواقض وضو حتی نوم مبطل اغسال مستحبه چه زمانیه و چه
مکانیه و چه فعلیه جمیعا نمیشود بنابر اقوی غایت عمل غسل را با حصول نواقض وضو بعد از غسل
اگر بجا آورد ضرر ندارد **سؤال** با حصول نواقض وضو بعد از اغسال مستحبه دوباره
غسل نماید یا نه **جواب** بلی اعاده اغسال مستحب غیر از قسم اول از اغسال فعلیه در بعض
مستحب است خصوص اگر ناقض وضو خواب باشد و خصوص اگر حصول نواقض وضو
در اثنای غسل باشد **سؤال** اگر کسی را اجتماع اغسال مستحبه شود غسل متعدد نماید
یا یک غسل کفایت همه میکند **جواب** یک غسل کفایت از همه اغسال زمانیه و فعلیه و

ومکابنه میکند واکر همه را جدا جدا بجا آورد نماید بجا آورده بد نباشد خصوص اکر مختلف باشد مثل مذکور **سؤال** اکر یک غسل نماید باید همه اغسال مقصود باشد یا نه **جواب** بهتر قصد جمیع است در یک غسل خصوص اکر مثل اتفاق غسل جمعه و عید نیز در یک روز باشد هر چند مضایقه از عدم اشتراط وقوع تداخل بقصد آنها جمیعا نیست **سؤال** هرکاه با اغسال مستحبه غسل واجب نیز مجتمع شود که غسل آنها و واجب آنها را بجا آورد کافی است یا نه **جواب** در کفایت غسل واجب کافیست و حاجت باغسال مستحبه علیحده نیست **سؤال** در غسل واجب اغسال مستحبه نیز باید مقصود باشد یا نه **جواب** در کفایت غسل واجب از اغسال مستحبه قصد آنها لازم نیست چه متذکر آنها باشد و چه نباشد **سؤال** اکر در غسل واجب قصد عدم وقوع اغسال مستحبه نماید غسل واجب در این وقت کفایت از آنها میکند یا نه **جواب** کفایت غسل واجب از اغسال مستحبه با قصد عدم وقوع آنها خالی از قوة نیست بجهة قوت احتمال حصول غرض از غسل مستحب بغسل واجب و اکمل هر چند وقوع تداخل اغسال را مشروط بقصد آنها جمیعا بدانیم پس اکر غسل جنابت کند در یوم جمعه مثلا و قصد عدم وقوع غسل جمعه و زیارت و سایر اغسال مستحبه نماید حاجت باعاده غسل از برای آنها ندارد هر چند تداخل اغسال در واجب و مستحب جایز ندانیم بلی اکر بملاحظه احتیاط و احتمال زیادتی اکمال بعد از غسل واجب اغسال مستحبه نیز نماید شاید بد نباشد والله العالم

در احکام تیمم

سؤال موجبات تیمم را بیان فرمایند **جواب** آنچه باعث وجوب تیمم میشود چند چیز است اول یافت نشدن آب در وقت نماز دوم نرسیدن باب بجهة ترس جان و ناموس یا خوف سباع و دزد و از جمله ناموس است خوف زنان در خوردن و غلام امرد سوم نرسیدن باب از جهة ناخوشی زمین کیری یا ناخوشی دیکر و نبودن کسی که آب باو برساند چهارم میسر نبودن آب بجهة نداشتن دلو و ریسمان و شال کمر و عمامه یا نداشتن جامه که آب را جذب نماید که از آن وضو بسازد و از این قبیل است هرکاه آب در دست کسی باشد که بکسی نمیدهد یا میفروشد و یا آنکه بفروشد ولکن بقیمتی که میسر نباشد پنجم خوف ضرر در استعمال آب بجهة طول کشیدن یا حادث شدن مرض ششم خوف دشتنکی بر خود یا غیر خود از انسان یا حیوان محترم و از حیوان محترمه است سک کله و باغ و سک خانه و تشنکی باید بجهتی باشد که خوف تلف یا عروض مرض یا مشقت شدید یا ضعف شود هفتم آنکه در استعمال آب عروض

درد شدید شود که عادت نتواند تحمل از آن شود هشتم آنکه تحصیل آب موجب ذلت و خواری شود که مناسب حال شخص نباشد اکر چه بقبول بذل و هبه و قرض و نحو آن باشد نهم آنکه وقت که کنجایش وضو و یا غسل را نداشته باشد هر چند بمقدار یک رکعت باشد چه بجهة دور بودن مسافت آب باشد یا نه مثل اینکه از خواب بیدار باشد در وقتی که وسعت وضو یا غسل را ندارد و ضاق الوقت الفرض عن تحصیل او صرفها انکان فی سبیله و همچنین آنکه شخص یا هر جا برود غیر اینها مانع از استعمال آب شوند همه آنکه در استعمال آب محتاج شود بشرب نجس یا خوف احتیاج بشرب محرم داشته باشد و تفصیل هر یک از مذکورات با شرایط هر یک از اینها در رساله زینة العباد ذکر نمودیم **سؤال** اکر استعمال آب سبب ترکیدن پوست یا خارج شدن خون از آن و یا اشتن و باد درشت شدن پوست بحوی که قبیح المنظر شود در دست یا صورت و درد چشم باشد یا حکم اینها تیمم است یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد حکم همه اینها تیمم است چنانچه سید در منظومه اشاره فرموده در ضمنه

ما کان بخوف من مرض اوعارض من جرح اوقرح عرض اوشین اومن رمد اومن ورم اوعطش الذی حیوة محترم

سؤال اکر در غسل و وضو بجز آب ضرر داشته باشد استعمال نماید یا تیمم متعین است خواه ضرر مزبور نسبت بیک عضو باشد تماما یا بعض دراعضا **جواب** بتیمم متعین است و احتیاط جمع است ما بین وضوی جبیره و تیمم اکر جای جبیره نیز باشد والله العالم **سؤال** اکر بتیمم نمود باعتقاد اینکه وضو یا غسل ضرر دارد و بعد معلوم شد که ضرر نداشت و همچنین وضو و غسل نمود باعتقاد اینکه ضرر ندارد و بعد معلوم شود که ضرر داشت چه نماید **جواب** در فرض اول صحیح است و ضرری ندارد و اکر وقت فرض باقی نشود و احوط در هر دو قضا و اعاده میباشد ثانی نیز صحیح علی الاقوی **سؤال** وجوب تفحص آب مشروط بعدم علم است یا نه و خبر عدلین یا عدل واحد نیز تواند از آن مسقط از وجوب تفحص میشود یا نه و مقدار تفحص چه قدر میباشد **جواب** با علم باینکه اکر تفحص نماید آب یافت نمیشود وجوب تفحص قطعا ساقط است و همچنین اکر از خبر عدلین یاس از تحصیل حاصل شود هر چند اقوی سقوط وجوب تفحص است از خبر عدلین مطلقا چنانچه در خبر عدل واحد علم سقوط تفحص است مادامیکه باعث یاس نشود و قدر تفحص در زمین هموار بی بلند و پستی و بی اشجار از چهار جانب از محل زمین خود که این محل را مثل مرکز خود قرار دهد و چهار سمت

ازامثال دائره و همقدار دو ونیز ناب متعارف از حیثیت نیز اندازه و از حیثیت نیز و هوا
و سایر جهات که مدخلیت در نیز اندازی دارد بکثیر و مقدار یک نیز ناب بنحو مذکور
در زمین ناهموار است **سؤال** اگر آب در ظرف طلا یا نقره باشد و ظرف نیز منحصر همین
باشد وضو و غسل از این ظرف جایز است یا آنکه تیمم نماید **جواب** در ظرف مذکور
متعین است تیمم بلکه در هر جائیکه استعمال آب موقوف باشد بارتکاب محرم مثل آنکه
غصب شده یا در ظرف غصبی منحصر باشد متعین است تیمم **سؤال** شخص اگر تیمم نماید
درک تمام نماز همه را بوقت مینماید و اگر وضو بسازد یک رکعت را درک میکند یا وضو را مقدم
بدارد یا تیمم را **جواب** لازم است که وضو بسازد **سؤال** اگر شخص خود را جنب
بسازد عمدا در حالتی که میداند که در وقت نماز ممکن از آب نمیشود به نبودن آب یا بجهة
خوف ضرر آیا این فعل جایز است یا خیر و بر فرض جواز تیمم هیچه شخص صحیح است یا خیر و
نماز با این تیمم صحیح است یا آنکه با خوف ضرر غسل باید نماید **جواب** بلی جایز است این فعل
و تیممش صحیح است و نماز با این تیمم نیز صحیح است و قول بوجوب غسل با فرض ضرر ضعیف است
سؤال اگر شخص بجهة ضیق وقت تکلیفش تیمم باشد و عمدا تیمم نکند و وضو
بسازد یا غسل نماید این وضو و غسل صحیح است یا نه **جواب** در صحت وضو و غسل
خالی از قوة نیست خصوص اگر این وضو یا غسل از برای غیر این نماز از غایات دیگر باشد
ولکن احوط حکم ببطلان میباشد خصوص اگر برای همین نماز باشد و فی المنظومة فی
الغرض فی هذا و نحوه البطلان والاصل لا یجزی اذا الفرض انتقل **سؤال** اگر شخص در
خارج مسجد جنب شود و آب نیابد مگر در مسجد و کسی هم که آب از مسجد باو برساند
نباشد آیا غسل متعین است یا آنکه تیمم نماید و بر فرض تعیین غسل جایز است که بدون
تیمم داخل در مسجد شود بجهة تحصیل آب یا نه **جواب** اشکالی نیست در تعیین غسل
و جایز است که داخل شود بدون تیمم بنحو مرور و آب بگیرد و در خارج مسجد غسل نماید
بلکه علامه اعلی الله مقامه فرموده که اگر چیزی نداشته باشد که با آن ابدا از مسجد
برون بیاورد در همان مسجد غسل نماید و این هم مسلم است اگر بنحو مرور باشد و در غیر
مسجدین باشد **سؤال** اگر شک داشته باشد از استعمال نمودن آب در ضرر و سایر
آیا تیمم لازم نیست یا وضو و غسل **جواب** اگر شک عقلا داشته باشد در ضرر که از غایة
جبن یا وسواس میباشد تیمم لازم نیست و نیز جمع است ما بین تیمم و وضو یا غسل والله

العالم **سؤال** اگر جمع شود میان میت و کسی که بی وضو باشد یا کسی که جنب باشد و آب کفایت
هر سه نفر را نکند در اینصورت غسل و وضو برای کدام و تیمم برای کدام است **جواب** اگر
ممکن شود جمع غساله وضو از برای غسل جنب و غساله جنب برای غسل میت و لاجرم
نماید که غساله غسل طاهر و مطهر است علی الاقوی و الا مالک آب مقدم است بر غیر که
لازم است که صرف خود نماید و اگر آب ملک غیر اینها باشد اختیار با مالک است بهر که خواهد
بدهد الا اینکه بهتر است که مالک اختیار جنب نماید که باو بدهد چنانچه در بعضی از
اخبار است نظر باینکه غسل جنابت فرض است که در قرآن ذکر شده بخلاف غسل میت که واجب
است و از لسان رسول صلی الله علیه واله واجب شده و در بعضی از اخبار هست که
میت را باز غسل دهند **سؤال** اگر کسی وضو و غسل واجب داشته باشد و آب بقدر
داشته باشد که کفایت یکی از اینها کند چه نماید و کدام را مقدم بدارد **جواب** کفایت
هر کدام را که مینماید همان معین است عوض دیگری تیمم کند و اگر آب بقدر یکی از اینها باشد
که با وضو بسازد یا غسل کند پس این زمان مخیر است لکن اختیار غسل اولی است خصوص
بالنسبت بچیزهائی که محتاج بغسل تنها باشد چون قرائت عزائم و مکث در مساجد **سؤال**
اگر شخص تمام لباس یا بدنش متنجس باشد بنجاست غیر معفوه و وضو هم باید بسازد و آب هم
بقدر هر دو نداشته باشد که کفایت ازاله نجاست و وضو هر دو نماید آیا ازاله را مقدم بدارد و
از برای وضو تیمم نماید یا آنکه وضو ساخته با نجاست نماز کند **جواب** اگر ممکن بشود
جمع نمودن قطرات غساله وضو را بجهة ازاله نجاست پس وضو ساخته از غساله آن
ازاله نجاست نماید والا اگر چیزی داشته باشد که با آن تیمم نماید پس آب را در وضو
استعمال نماید و نماز را با نجاست کند و اگر آب کفایت وضو را بکند و کفایت ازاله را
نماید یا بعکس پس مقدم بدارد هر کدام را که کفایت میکند و اگر چنانچه هیچکدام را تمامه
کفایت نکند پس تخفیف نجاست با آن احوط میباشد **سؤال** اگر کسی بدون عذر در تحصیل
آب اغماض و تقصیر نمود و تیمم کرده نماز کرد آیا نمازش صحیح است یا نه **جواب** باطل
است الا آنکه در ضیق وقت تیمم کند یا آنکه یقین نماید که آب نیست یا آنکه مایوس از
تحصیل آب شده **سؤال** کسی نذر طهارت مائیه نماید و متمکن از آب نشود تیمم بدل
آن میشود یا نه **جواب** خیر نمیشود بلکه اگر نذر مطلق طهارت نماید نیز تیمم بدل نمیشود
سؤال هر گاه شخص دستش عاجز باشد برای تیمم که نتواند بر زمین بزند چه نماید

در تیمم جواب بسم الله وله الحمد معین بگیرد از برای دست عاجز و اگر ممکن نشود برای عاجز که
بگذارد دست را بزمین مثلا بی معین احتیاطا جمع نماید میان بضرب با معین و تیمم بوضع
و گذاردن بی معین و اگر گذاردن و ضرب آن بالمره ممکن نشود حتی با معین احوط آن است
که معین دست خود را بجای دست عاجز بزند و نیت تیمم را خود عاجز نماید و احوط آنست که عاجز
و معین هر دو در تیمم نیت نمایند و اگر ممکن نشود بجهة نبودن آن یا نبودن اجرت یا محرم نبودن
یا ممکن نشود محرم نمودن از یک دست تیمم نماید و پشت دست صحیح را بزمین بمالد و اگر
از هر دو دست عاجز باشد و از گرفتن معین نیز عاجز باشد بذراع تیمم نماید و اگر از آن
هم عاجز باشد پیشانی را بزمین گذارد و احوط آنست که دو جبین را نیز بزمین گذارد یا
پیشانی بزمین بکشد چنانکه احوط آنست که جمع کند میان تیمم بذراع و پیشانی کشیدن بزمین
والله العالم سؤال بکدام انگشتش یا دستش یکی از آنها مثلا درد می کند یا ورم کرده و میداند
که آب ضرر میرساند تیمم میکند عوض وضو یا غسل و یا وضو و غسل جبیره میکند جواب
تکلیف او در این فرض تیمم است و وضو و غسل ساقط است هر چند احوط جمع است ما بین غسل
و وضو و تیمم جبیره و غسل مثل درد چشم والله العالم سؤال کسی که یک دستش شل و بیکار
محض باشد و بیک دست برای نماز یا روزه تیمم کرده بعد از تیمم هنوز داخل در آن فعل
نشده که دستش بقدرت الهی صحیح شد یا اعاده تیمم بهر دو دست لازمست یا بهمان تیمم اول
اکتفا میکند و اگر بعد از داخل شدن در فعل صحیح شد چه حکم دارد جواب در این
مسئله و امثال این مسئله مناط حکم این است که مناط صحت عمل اضطراری اضطرار
عند اداء الفعل میباشد یا اضطرار در تمام وقت بنا بر اول اعاده لازم نیست و
بنا بر ثانی اعاده لازمست اقوی اول و احوط ثانی میباشد بلکه گاهی از اوقات میشود
که در صدق اضطرار تأمل میشود که در واقع عند الله که این شخص با این حالت مضطر میباشد
و در عرف این را مضطر میگویند مثل اینکه هنوز شروع بمسح نکرده دستش خوب شد که
این شخص با علم عقلا با اینکه عند الله تعالی منعطف لشفا بزودی میشود آیا مندرج در
مضطر التیمم بید واحد میباشد یا نه سؤال کسی که دو دستش از کتف بریده شده
یا از اصل خلقت بیدست باشد و مبتلا هم باشد و وضو و غسل ترتیبی او از آب قلیل و
تیمم او چه صورت دارد و اگر وضوی ارتماسی بگیرد مسح چگونه بکند یا از همچه شخص در
چنین صورت طهارت مشروطه در اعمال ساقط و بعد اگر متمکن شد از معین اعاده و قضاء اعمال

بعد احتیاطا اولی است والله العالم منه

لازمست یا نه و همچنین شخص اگر طواف نماید احتیاطا نایب هم بگیرد یا نه در حالی که خود بی طهارت باشد
جواب ظاهر سقوط وضو و تیمم است و غسل ساقط نیست و با غسل جنابت همیشه ممکن است
نماز کند والا ساقط است و استعانت بمعین در وضو و با فرض آب و تیمم با فرض خاک ضرب را رد
و طواف خود بکند یا معین و نایب هم بگیرد سؤال در مکان غصبی تیمم میتوان نمود جواب
نمیتوان کرد بلکه شرط نیست اباحت مکان ضرب و مکانی که در آن خاک است و اباحت فضائی
که در آن فضا دست را میزند یا مسح مینماید بلی اگر خصوص محل تیمم کننده و مقر آن غصب شده باشد
ضرری بر تیممش ندارد علی الاقوی سؤال محبوس در مکان غصبی میتواند که تیمم نماید
در همان مکان یا نه جواب اگر چنانچه خود غاصب یا معین غاصب نباشد و کراهتی
از مالک ظاهر نشود و ضرری نیز بمالک نداشته باشد تیمم نماید سؤال اگر در حالت
تیمم یا هر چیزی که مغصوب بودن آن مفسد عمل باشد مثل آب وضو و مکان مصلی شک یا
مظنه داشته باشد در مغصوب بودن آن چه حکم دارد جواب شک یا مظنه
غصب مانع نیست اگر امارات شرعیه بر عدم غصبیت باشد مثل اینکه در تصرف مسلم باشد
سؤال جاهل بغصبیت تیممش صحیحست یا نه جواب جاهل باصل غصبیت
معذور است و جاهل بحکم غصبیت جاهلی که معذور نباشد تیممش صحیح نیست سؤال در
حالت عذر تیمم بر خاک نجس و اعضای کثیف نجس ممسوح صحیح است یا نه جواب بخاک نجس تیمم
جایز نیست چه در حالت اختیار و چه در حالت اضطرار بلکه حکم او حکم فاقد طهورین
میباشد که نماز نکند و قضا نیز نکند هر دو را بعنوان احتیاط و اما موضع تیمم پس در
حال اختیار و اضطرار تیمم صحیح است و نجاستش ضرری ندارد بلکه بعضی در حال اختیار
نجاست موضع تیمم را مانع صحت تیمم نمیدانند والله العالم سؤال تیمم بخاک مشتبه
محصور صحیح است یا نه جواب صحیح نیست سؤال هر گاه تیمم نمود بجهت غائتی بزعم
وجوب آن و بعد خلاف معلوم شد چه نماید جواب هر گاه ذمه اش مشغول بود
بعبادتی دیگر که تیمم برای او جایز بود عدم اعاده تیمم قویست و احوط اعاده تیمم است
سؤال تیمم از برای مس کتابت قرآن واجب است که مس واجب شود یا نه جواب واجب است
بشرط وجوب مس و همچنین از برای هر مشروط بطهارت که واجب شود سؤال در تیمم
جبیره میباشد چنانچه در وضو و غسل میباشد یا نه جواب در تیمم نیز جبیره ثابت است
مانند وضو و غسل سؤال اگر شخص بداند که بعد از دخول وقت و انقضا مقدار

رکعت بجا آورد بعد از آن معلوم میشود بعذری که مسقط تکلیف میباشد آیا تیمم را جایز است که قبل از دخول وقت نماید یا نه **جواب** ضرر ندارد هرچند بهتر در فرض مزبور آن است که تیمم برای چیز دیگر نماید و بآن تیمم نماز نماید در اول وقت **سؤال** تیمم در وسعت وقت برای نماز صحیح است یا نه **جواب** در وسعت وقت تیمم نکند الا بجهة چیز دیگر غیر از نماز از قرائت قرآن یا چیز دیگر که وقتش مضیق است مثل نماز نافله که وقتش مضیق شود **سؤال** شرائط تیمم را بیان فرمایند **جواب** از شرائط وضو و غسل نیز شرائط تیمم معلوم میشود که غالبا شرائط اینها مثل هم میباشند حتی در زیادتی دست و انگشت و تحدید جبهه و نشیند شده در رجوع بمتعارف و غیر آن **سؤال** بر چند چیز تیمم میتوان نمود **جواب** بر شش چیز خاک و زمین و رمل و سنگ و غبار و گل و خاک مقدم است بر اینها و اخو همه گل است بشرط آنکه قدرت بر خشکاندن آن بدون خشک و الوده نمودن دست و بهم مالیدن تا آنکه خشک شود نداشته باشد که اگر قدرت بر اینها داشته باشد تیمم بر گل جایز نیست **سؤال** خاک و نحو آن در تیمم چو آب در وضو باید که مطلق باشد یا نه **جواب** بلی هر چیزی که برآن تیمم جایز است باید مطلق باشد پس از مثل غبار آرد و خاک طلا و خاک اشنان و نحو آن تیمم نمیتوان نمود **سؤال** باوجود خاک تیمم بر مثل نمد و فرش که غبار کمی داشته باشد صحیح است یا نه **جواب** صحیح نیست **سؤال** اگر بر کیسه خاک پر کند و تیمم بر کیسه کند صحیح یا نه **جواب** صحیح نیست **سؤال** زمین و غبار برای تیمم هر دو مساوی اند یا نه **جواب** مساوی نیست چنانچه گذشت **سؤال** تیمم بر دیواری که از خشت خام معمول از محض گل ساخته باشند یا بر دیوار آجر پخته که بر آن گل خالص مالیده باشند صحیح است یا نه **جواب** صحیح است **سؤال** تیمم مختص بغبار ثوب است یا آنکه بر هر چیزی غبار داده او هست تیمم جایز است **جواب** مختص بغبار ثوب نیست تیمم بر هر چه در آن خاک باشد تا خاک باشد جایز است لکن اگر غبار را بتواند جمع کند جمع نماید و تیمم کند والا بر همان چیز تیمم کند **سؤال** تیمم بر گچ پخته و آهک پخته و خاکستر جایز است یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد در حال اضطرار ضرر ندارد و اما در حال اختیار جواز تیمم خالی از قوة نیست و لکن مهما امکن استعمال در تیمم نشاید و اگر استعمال نموده نماز را قضا کند **سؤال** تیمم بر گچ و آهک و آجر پخته و کوزه و نوره و چوب اگر خاک بالای آن نباشد جایز است یا نه و همچنین سجده بر گچ و آجر و دانه تسبیح که با آتش پخته شده است و رنگ و غیرهم

دارد جایز است یا نه **جواب** در صورت نبودن خاک و سنگ ضرر ندارد و تیمم کردن بر گچ و آجر پخته و نوره نه چوب نیز خالی از قوة نیست و گذشت که قضا نمودن احوط است **سؤال** تیمم به برف جایز است یا نه **جواب** اگر ممکن است که رم کردن و آب تحصیل نمودن از آن بقدری که مسمی غسل و تمام شستن صادق شود پس همان مقدم است والا پس بمالد او را بمواضع وضو و ثانیا بمواضع تیمم و ثالثا مثل خاک و بر او دست زند شاید بهتر باشد بهتر باشد هرچند هر یک از این اقسام ثلثه بی معنی است خصوص اخیر که تیمم بر برف و یخ مثل تیمم بر گیاه و چوب و نحو آن میباشد پس اعتماد باینها نکند و بعد از آن نماز را قضا کند و سید فرموده ولا اری تیمما بالثلج والنص فی ذلک غیر ملح **سؤال** استعمال آب ضرر میرساند و از الان تیمم هم هیچ نیست یا در حکم فاقد الطهورین است که نماز از او ساقط است یا بی طهارت نماز میکند و بعد اعاده یا قضای نماید **جواب** فاقد الطهورین میباشد و قضا بکند و اداء لازم نیست هرچند احوط است والله العالم **سؤال** اگر شخص جنب مواضع وضو یا غسلش را بلفظ جلاله یا سائر اسماء الله تعالی یا کلمات قرآنی نقش کرده باشد که در استعمال آب بجهة وضو یا غسلش محتاج شود بمس آن کلمات و نقش آیا متعین است وضو و غسل یا آنکه تیمم نماید و هرگاه آن نقش در موضع تیمم باشد چه نماید **جواب** اگر استعمال آب طوری نماید که محتاج بمس آن نقش نبود بنحو وضو ارتماسی پس وضو و غسل متعین است و همچنین هرگاه ممکن بشود محو نمودن آن نقش یا باستعانت معین غسل و یا وضو ساختن و اگر هیچیک از اینها ممکن نباشد و یا آنکه نقش در موضع مسح وضوء باشد بنحو استیعاب پس متعین است تیمم و اگر این نقش در موضع تیمم باشد تیمم نیز ساقط است و حکم آن حکم فاقد الطهورین میباشد و لکن احوط است که با تیمم وضو بسازد یا غسل نماید باستعانت متطهر در اجرای و ایصال آب منقش و مع ذلک وضو یا غسل یا تیمم جبیره و اگر جبیره ممکن نباشد اقتصار کند بشستن غیر از مواضع نقش و تیمم غیر از آن موضع نقش و اگر مع ذلک نیز وضو بسازد یا غسل نماید و یا تیمم کند یا مس آن عضو منقوش که این اضطرار را مجوز مس بدانیم شاید بد نباشد چنانچه از شهید اعلی الله مقامه و غیر آن ظاهر میشود و در صورت دوران امر بین طهارت مائیه و ترابیه چه نحو **سؤال** طریقه تیمم را بیان فرمایند **جواب** بدانکه واجب است تیمم کنند بنفسه در حال اختیار مقارن نیت مر دو کف دست خود را یا بر خاک یا بر چیز دیگر که تیمم بر آن میتوان نمود بیک دفعه بزند دفعت

بنحوی که اسم زدن صادق اید نه اینکه اهسته بگذارد که اسم زدن صادق نباشد بعد از ان مسح تمام
جبهه نماید از رستنگاه موی پیشانی بلکه قدری زیاده از جهة سمت من باب المقدمه بباطن هر
دو دست بیك دفعه تا بالای بینی از سمت سر بلکه تمام ابرو را من باب الاحتیاط و ابتداء
باعلی نماید بامر اعانة الاعلی فالاعلی بالنسبة بجمیع اجزای پیشانی نه بالنسبة اعلی در سمت خودش
که مراعاة الاعلی فالاعلی در یکسمت کفایت میکند در وضو چنانچه گذشت و کشیدن تا الی
بینی و سر بینی بهتر است و احوط داخل کردن تمام جبینین است در مسح بعد از ان مسح تمام
پشت تمام دست راست نماید از بند دست بلکه از بالا من باب المقدمه تا سر انگشتان بباطن
دست چپ بعد از ان مسح تمام پشت دست چپ نماید از بند دست تا سر انگشتان بنحو مزبور
بباطن دست راست و مسح ما بین انگشتان و اطراف ناخن لازم نیست اگرچه استیعاب حقیقی در
ماسح حاصل نشود و شرط نیست در مسح اینکه بطوری نماید مسح که ماسح ممسوح نشود و نه بنحو
ماسح والله العالم **سؤال** ایا ترتیب و موالات مثل وضو در تیمم شرط است یا نه **جواب**
بلی شرط است ترتیب و موالات نیز و لکن موالات بمعنی اینکه پی در پی بجا اورد که فصل عرفی حاصل
نشود و فاصله کم ضرر ندارد **سؤال** اگر در مسح عمدا یا جهلا یا سهوا یا اضطرارا اخلاف
ترتیب شود چه کند **جواب** عود بمقدم نماید بشرطیکه اخلال بموالات نشود و الا اعاده
تیمم نماید **سؤال** چسبیدن خاك بر دست ضرور است یا نه **جواب** طریقه مسح جبهه
در تیمم چگونه است **جواب** دو دست خود را بعد از زدن ضرب نماید و قدری بالاتر
از رستنگاه مو از بالا بکشد تا زیر دو ابرو و احتیاطا نیز جبینین را مسح نماید **سؤال**
شخصی هرگاه موی سرش بلند باشد که به پیشانی او رسیده باشد در تیمم مسح بر مو کفایت میکند
یا مسح زیر مو لازم است **جواب** کفایت میکند و مسح زیر موها لازم نیست هرچند تیمم
بدل از غسل باشد بلی در تیمم بدل از غسل اگر مسح زیر موها نماید شاید بد نباشد هو
العالم **سؤال** مسح جبینین و ابروها در تیمم لازم است یا نه **جواب** از جهة تحصیل
یقین و احتیاط مسح نماید و لازم نیست و کرفش در مسح تمام جبینین را و بعض ان کافیست
و لکن تمام حاجب را مسح نماید **سؤال** در مسح استیعاب ممسوح تمام کف دست لازم
است یا نه **جواب** استیعاب ممسوح لازم است و لکن استیعاب در ماسح همینکه در عرف
صادق اید که بید و کف دست مسح نمود ممسوح را کافی است هرچند بملاحظه منضم مجموع
مجموع باشد و الباطن المضروب و الممسوح به فی کلها بکل عرفا فائده و اما در ضرب

پس لازم است استیعاب ضارب بین لازم نیست باین معنی که مجموع کف دست بر ما یصح علیه التیمم
بهد بحسب عرف نه بحسب دقت عقلیه **سؤال** در تیمم مسح بین انگشتان و اطراف ناخن
و زیر ناخنها لازم است یا نه **جواب** استیعاب حقیقی در ممسوح اگر حاصل شود باین معنی
که مقدار بسیار کمی بماند که ممسوح نشود ضرر ندارد و زیاده دقت نمودن لازم نیست
سؤال هرگاه در دست شخص انگشتر باشد و یا انکه چیزی چسبیده باشد بجبهه یا دست
امری یا رفع انها در تیمم لازم است یا نه **جواب** بلی هر چیزی که مانع باشد در موضع تیمم رفع
ان لازم است علی الاقوی بلی اگر فرض شود حایلی غیر از جبیره بین ماسح و ممسوح که رفع ان
ممکن نباشد احوط در چنین فرض تیمم با حایل است با قضا نمودن نماز **سؤال** لازم است
که جای ضرب دست در تیمم مسطح و برابر باشد یا نه **جواب** لازم نیست بعد از فرض حصول
استیعاب ماسح بر مضروب **سؤال** اگر در ضرب بعض اجزاء کف دست بر زمین نرسد چه
حکم دارد و هم هرگاه خرف یا غیر ان حایل شود بین الضارب و المضروب و الماسح و الممسوح
یا زمین برابر نباشد یا خاك را بر پارچه یا چوبی ریخته بران تیمم کند که بعض اجزاء کف
بر خاك برسد و بعض دیگر بر چیز دیگر چه حکم دارد **جواب** گذشت حکم ان **سؤال**
یك تیمم بدل از غسل جنابت کافیست یا انکه لازم است که دو تیمم نماید یکی بدل از غسل و
یکی بدل از وضو **جواب** یك تیمم بدل از غسل کافیست **سؤال** در تیمم بدل از غسل
یکضرب برای مسح جبهه و هر دو پشت دستها کافی است یا نه **جواب** کافی است **سؤال**
هرگاه شخصی بداند که یك تیمم در ذمه دارد و نداند که بدل از غسل است یا وضوء چه نماید
جواب یك تیمم بقصد واقع کند مجزی است و اگر احتمال تعدد تیمم بدهد از جهة
انکه غسل مبدل منه غیر جنابت که در ذمه بوده است توقف در تیمم نماید **سؤال**
اگر شخص تیمم نمود از برای اغسال متعدده یا وضوهای متعدده و بعد معلوم شود که
بعضی از انها نبود ایا چنین تیمم صحیح است یا نه **جواب** بلی صحیح است **سؤال** هرگاه کسی
تیمم بدل از غسل جنابت نمود و بعد معلوم شد که جنب نبوده بلکه غسل مس میت یا غیر ان در
ذمه داشت اعاده تیمم لازم است یا نه **جواب** بلی احوط اعاده است و گذشت که عدم اعاده
قوی نیست **سؤال** اگر جنب تیمم نماید بدل از غسل جنابت یا مجزی است از وضوء یا نه و بر فرض مجزی
بودن اگر محدث شود بحدث اصغر و از برای نماز تیمم دیگر نماید یا تیمم ثانی هم مجزی نیست یا نه
جواب بلی تیمم بدل از غسل کفایت از وضو نیز میکند بلکه اگر تیمم هم داشته باشد برای وضوء

حاجت بوضو نیست هر چند در تیمم ثانی ضم وضوء به تیمم بدل از غسل با امکان آب یا تیمم
دیگر بدل از وضو با عدم تمکن از آن موافق احتیاط میباشد **سؤال** هرگاه شخص تیمم بدل
از وضوئی داشته باشد و تیمم بدل غسل نموده یا عکس آن یا اعاده تیمم لازمست یا نه
جواب اعاده تیمم بدل وضو و اعاده تیمم بدل از غسل احوط است هر چند عدم اعاده
خالی از قوه نیست **سؤال** اگر بعد از تیمم وقتا زآب یافت شود و عذر مرتفع شود اعاده
نماز در وقت لازمست یا نه **جواب** مستحب است و در مرتبه ماجور میشود **سؤال**
اگر جمعی با تیمم بوده که بقدر وضوئی یکنفر غیر معین از ایشان یافته شود آیا تیمم همه باطلست
یا نه **جواب** در سعت وقت تیمم همه باطل و با عدم وسعت وقت تیمم ایشان صحیح است
سؤال نواقض تیمم را بیان فرمایند **جواب** از نواقض وضوء و غسل نواقض تیمم نیز
معلوم میشود علاوه آنها تمکن از استعمال آب نیز تیمم را میشکند نه مجرد وجود آب بلکه
گذشتن آنقدر از زمانی که بتواند استعمال آب نماید و نماید تیممش باطلست و در منظومه
اشاره نموده (ره) بناقض للاصل ینقض البدل کذا اذا تمکن الاصل حصل **سؤال**
مواضعی که تیمم جایز است با وجود بودن آب بیان فرمایند **جواب** دو تیمم است که شرط طهارت بودن
آب نیست اول تیمم از جهة نماز میت چه جنب باشد یا نه چه خوف فوت داشته باشد یا نه
دوم تیمم بجهة خواب در شب باشد چه روز چه عازم خواب باشد یا نه چه آب نزدیک
رخت خواب باشد یا نه و در منظومه سید است (ره) وجاز للنوم وللجنائز تیمم القادر
کالعاجز لکن با این تیمم سایر غایات مباح نمیشود و از بعضی از اجله افضلیت این دو
تیمم از وضو ظاهر میشود والله العالم **در اقسام آبها** **سؤال** اقسام آب و
کیفیت آنرا بیان فرمایند **جواب** آب بر چند قسم است اول آب مطلق و آن مایست پاک کننده
غالب اشیاء میباشد حتی خودش را و آن چهار قسم است آب جاری و آب باران و آب ایستاده
و آب چاه اما آب جاری پس آن آبیست که از زمین بجوشد و روان شود اگر چه در زیر زمین
باشد مثل قنات که بملاقات نجاست نجس نمیشود هر چند کمتر از کر باشد بنا بر اقوی ولکن نجس
میشود به تغییر اوصاف ثلثه یعنی رنگ یا بو یا مزه بشرطی که آن تغییر بسبب نجاست باشد
و بعد از زوال تغییر پاک میشود و در حکم جاریست آب باران در حال باریدن و همچنین
حوضهای کوچک حمام که متصل بخزینه باشد و حوضهای کوچک که آب حمام از ساقه در
آن ریخته شود و همچنین چشمه ایستاده اگر چه جاری نشود و کمتر از کر باشد که بملاقات

نجاست نجس نمیشود بلکه اگر نجس شود بسبب تغییر بزوال تغییر خود پاک میشود و حاجت بکم
کردن آب مثل چاه که بجوش خود آب در آن تازه بیاید و امتزاج آب تازه با آب سابق نیست
هر چند احوط است بلکه احوط ملاحظه اشتراط کریت است و اما آب ایستاده پس اگر آن بقدر
کر است نجس نمیشود بملاقات نجاست مگر آنکه به تغییر بشرط آنکه تغییر بعین نجاست باشد
نه بمتنجس و بعد از زوال تغییر پاک نمیشود مگر بمطهر دیگر از قبیل باران یا آب جاری یا
کر دیگر بمجرد ملاقات یا ریختن یا متصل شدن و ممزوج شدن لازم نیست بلی احوط امتزاج
است حتی در باران ولکن شرط است که مطهر متغیر نشود و اما آب چاه آن نجس نمیشود بمجرد
ملاقات نجاست مگر به تغییر بنجاست و بعد از زوال تغییر خود پاک میشود بدون مطهر دیگر هر
چند احوط کشیدن آب است مثل آب غوره و لیمو که بدون اضافات اطلاق آب بر او صحیح نباشد
و قلیل و کثیر آن هر چند دریا باشد بمجرد ملاقات نجاست نجس میشود تمام آن آب در همان آن
هر چند آن نجاست بقدر ذره باشد بلی نجاست تاثیر از پائین ببالا نمیکند مثل گلاب که بر دست
یهودی میریزند یا نفط که در ظرف نجس بریزند همان جزء ملاقی نجس است و اجزاء فوق که
متصلست بجزء متصل نجس نجس نمیشود بلی اگر آب مضاف ایستاده باشد نجاست از پائین
ببالا تاثیر میکند سوم آب استنجا که حکم آن گذشت در باب تخلی چهارم آب غساله در
ازاله نجاست بآب قلیل که اگر غساله غسله مطهره است که طهارت بآن حاصل شده
پاکست بشرطی که عین نجاست در او نباشد و متغیر نشده باشد و بشرط ورود آب بر نجس نه
ورود نجس در آب و نه نحو توارد بر یک دیگر اگر چه در تطهیر مثل ثوب و جامه در
طشت و نحو آن اقوی عدم اشتراط ورود آب بر نجس میباشد چنانچه احوط اشتراط
ورود آبست مطلقا پنجم آبیکه از قطرات وضو یا غسل جمع شده باشد و آن نیز پاک
و پاک کننده پس اگر کسی وضو یا غسل کند و دیگری یا خودش قطرات وضوء یا غسل
را جمع کند و وضو یا غسل بآن کند ضرر ندارد ولکن در خصوص قطرات غسل احتیاط
کند که بآن وضو بگیرد و نه بآن غسل کند ششم آب نیم خورده که آن تابع پاکست از جمیع
حیوانات الا از نجس العین مثل سگ و خوک و کافر هفتم آب مشتبه بغصب یا بنجس
یا بمضاف که جایز نیست استعمال آب مشتبه بغصب ولکن اگر ازاله نجاست بآن کرده
شود پاک میشود مگر باید بمالک قیمتش را بدهد اگر قیمت داشته باشد و اگر وضو
و غسل بآن نموده عمدا و علما باطلست و اما آب مشتبه بنجس پس اجتناب از هر دو

انقدر که اگر تغیر میبود زایل میشد
دوم آب مضاف
مطهر نیست
نباید استنجا کرد
و حاصل اینکه
آب و آب کمتر
جنابت و
غساله غسل

لازم و اگر قطره از ان بلباس و بدن بچکد و عیش با ان قطره نماز نکند و نه ان قطره را با پاک باقی باشد
ولکن بعد از خشک شدن نماز کردن با ان لباس و بدن ضرر ندارد و ملاقی هر دو نجس است بخلاف
ملاقی یکی از انها و وضو و غسل با ان جایز نیست لکن ازاله نجاست جایز است بشرطی که هر دو
باشد نه یکی پس اگر نجس را اهرد و بشویند پاک میشود و اگر پاک را اهرد و بشویند نجس میشود
و اما اب مشتبه بمضاف پس ضرر ندارد استعمال ان و لکن در وضو و غسل
ازاله نجاست مشروط است با ینکه از هر دو باشد نه از یکی که استعمال در وضو و غسل و ازاله
نجاست کافی نیست **سؤال** ایا عرق اب مطلق اب مطلق است و میشود بجمیع ان تطهیر
از حدث و خبث نمود یا نه **جواب** بلی عرق اب نیز اب است و تطهیر ان بجمیع انواع حدث
و خبث میتوان نمود **سؤال** اگر اب جاری کمتر از کر که نبع (منبع) داشته باشد بمجرد ملاقات
نجاست نجس میشود یا نه مثل چشمهای کوچک که در ولایت عراق (عجم) مثلا اول است و اگر نبع
نداشته باشد چه طور است **جواب** همینکه ماده (داشته) باشد بملاقات نجاست نجس نمیشود
هر چند کمتر از کر باشد و هر چند ماده بطریق عرق باشد **سؤال** اب جاری کمتر از کر بی
ماده بملاقات نجاست نجس میشود یا نه **جواب** نجس میشود هر چند یک مثقال کم باشد **سؤال**
اب جاری که از منبع منقطع شود در بقیه ان تساوی سطوح شرط است در اتحاد کر یا
ان یا نه پس اگر خانه بخانه دیگر جاری بوده و حال همه یک ابست و از محل انقطاع است که
ما خو میاه بقدر کر باشد حکم کر دارد یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد ظاهر در نزد احقر کفایت
مجرد اتصال است هیئت اجتماعیه در کر شرط نیست **سؤال** ابی که از زمین بیرون اید و
بروی زمین جاری نشود و نماند از اب چاه و کمتر از کر باشد در حکم اب کثیر است
یا قلیل **جواب** اگر صاحب ماده باشد در حکم اب قلیل نیست و الا اگر صاحب ماده نباشد
اگر کمتر از کر باشد قلیل است **سؤال** چشمهای کوچک که اب انها ایستاده باشد و جاری
نشود و کمتر از کر باشد بملاقات نجاست نجس میشود یا نه **جواب** در حکم جاریست در عدم
انفعال بلکه اگر بسبب تغییر بنجاست نجس شود پاک میشود بزوال التغیر و حاجت بکم کردن مثل
و اب جوشش چاه و جوشش خوردن اب تازه باب سابق ندیسته هر چند احوط است **سؤال**
اگر تغییر اب چاه و چشمه و حوض از نجس و متنجس شود ما یا نجس و متنجس یک حکم دارند یا حکم
متنجس دیگر میباشد مثل اینکه یک قرابه رنگ نجس شد بواسطه انکه فضله موش در ان افتاد
و ان رنگ را مثلا در حوضی ریختند که بسبب ان تمام اب حوض رنگین شد ایا اب حوض پاک

کر نبای احدهما نبودن بکر بوده صح

وامتزاج آب تازه صح

یا نجس بشود یا نه **جواب** تحقیق ان است که شرط تغییر بنجاست ان است که از عین نجاست
نجس شود و اما اگر متنجس باعث تغییر شود ان بر دو قسم است یکی ان است که متنجس صفت
نجاست در اب ظاهر میکند دوم ان است که وصف غیر نجاست را در اب ظاهر میکند در
اول نجس است و در ثانی پاک است و پاک کننده است اگر باقی باطلاق باشد و مضاف نشود
سؤال اگر اب چاه کمتر از کر باشد و در حکم جاریست یا نه **جواب** بلی در حکم جاری
است باین معنی که نجس نمیشود بملاقات **سؤال** در نزح اب چاه هر گاه زوال تغییر
بشود ایا دست نکش و هر جایی که در از اب نجس رسیده است مثل دلو و ریسمان و
دیوار چاه و غیره بتبعیت پاک میشود یا نه بینوا و توجروا **جواب** بسم الله و له
الحمد بلی تمام این مذکورات بتبعیت چاه پاک میشود **سؤال** حقیقت چاه را بیان
فرمایند که چاه عبارت از چه چیز میباشد **جواب** اولا چاه امر عرفی میباشد
در تشخیص و باید نظر بعرف (و رجوع) عرب در لفظ بیر و عرف فارسیان در لفظ چاه شود و
ثانی اینکه داعی بعد از تشخیص فقها و اهل خبره بمساعدت عرف عام تشخیص کردم اینست
که چاه عبارت از گودی در زمین (مستقیم) که حفر بکنی یا خود بخود حفر بشود و از ان اب ظاهر
شود چه از عرق زمین بعنوان رگ زمین و چه از عرق زمین بشرط انکه از ان جاری نشود
که اگر جاری شود مثل چاه نجف قنات میگویند نه چاه و همچنین اگر از خود ماده نداشته
باشد بلکه جمع از اب باران یا غیر ان شود چاه نیست و حکم ان حکم اب راکد است که
اگر کمتر از کر است نجس میشود و الا پاک است **سؤال** اب چاه خواه بقدر کر باشد
خواه کمتر از کر خواه بطریق فواره از زمین جوشیده در چاه جمع شده باشد خواه
بطریق ترشح هر گاه متغیر شود بنجاست چه طور پاک میشود و اگر تا همین طور بگذارند
که تغییر خود بخود زایل بشود پاک میشود یا ضرور به نزح و انفاء کرهست ریا کشیدن
و در انفاء کر ریختن یک کر اب تمام دفعة واحدة شرط است در تطهیر یا انکه اتصال
هر دو اب کافیست دیوار و اطراف چاه بتبعیت پاک میشود یا نه بینوا و توجروا
جواب بعد از تغییر چاه از نجاست نجس میشود و لکن طریق تطهیر ان بچند نحو است اول
انکه اب جاری یا کر در او ریخته شود یا با و متصل شود بنحوی که زوال تغییر با اتصال
جاری یا کر یا باران شود دوم ان است که انقدر نزح نمایند که زوال التغیر بشود سوم ان
است که خود بخود زوال التغیر شود که در بنوقت نیز انقدر بکشند که اگر تغییر میشد زائل

[illegible] بحکم الطهارتین [illegible] صح

میشد

میشد یا آنکه بمطهر دیگر تطهیر کنند و در موجب نزح موجب و الّا تغیر نیز به تبعیت
دلو و ریسمان و چوب ریزه و چرخ چاه و دیوار چاه پاک میشود **سؤال** اب چاه خواه
بطریق نزح خواه کر باشد خواه کمتر از کر بملاقات نجاست اگر تغیر بهم رساند نجس
میشود یا نه و در صورت ثانی چه طور پاک میشود بینوا و توجروا جرکم الله بالخیر والسعادة
جواب بسم الله وله الحمد اب چاه بمجرد ملاقات نجاست نجس نمیشود و نزح مقدر برای
اشیاء مخصوصه واجب نیست و مضایقه از مستحب بودن ان نداریم و اگر متغیر شود
نجس میشود و طریق تطهیر ان گذشت **سؤال** نجاساتی که وارد بچاه میشود و از برای
ملزح قدر معین در شرع وارد شده که باید نزح نمود یا چاه بورود نجاست نجس میشود
و نزح مقدر شرعی واجب است یا نه **جواب** چاه بملاقات هیچ نجاستی نجس نمیشود
و نزح مقدرات مستحب است بلی به تغیر نجس میشود و مطهر او و مطهر حواشی او اینست
که نزح کنند بمقداری که زوال تغیرش بشود و اگر تغیر بنجسی حاصل شود که از برای او
مقدری باشد که زوال تغیر قبل از حصول مقدر باشد در بعضی فقها بهتر اینست که
بعد از زوال تغیر نزح نمایند تا بمقدار **سؤال** نجس العین مثلا هرگاه در چاه که کمتر
از کر اب داشته باشد یا زیاد از کر بیفتد اب چاه نجس میشود یا نه بینوا و توجروا
جواب نجس نمیشود مگر بتغیر احد اوصاف ثلثه **سؤال** ایا نزح مقدر
لاءِ مقدره از برای اشیاء مذکوره کتب وغیره باید بعد از اخراج از اشیاء شود یا اگر
در اثنای نزح هم خارج شود موجب استیناف نیست ما بقی را بکشد **جواب** حکم نزح
مقدر وجوباً و استحباباً بعد از خروج و اخراج موجب نزح میباشد پس باید اول شیٔ
نجس را بیرون اورد و بعد از بیرون اوردن نزح نماید و تا مادامی که سبب نزح و موجب
ان در چاه موجود باشد نزح مقدر فائده ندارد **سؤال** جز منجس از غوطه کردن
در چاه طاهر میشود یا نه و چاه هم طاهر میماند یا نه **جواب** بلی طاهر میشود و چاه
هم طاهر میماند والله العالم **سؤال** اگر باران انقدر ببارد که بر روی زمین صلب
جاری شود ایا در حکم جاری است یا نه **جواب** جریان در اب باران شرط نیست لعموم
ما اصابه المطر فقد طهر **سؤال** اگر اب باران بر روی زمین جاری نشود در حکم اب
جاری است یا نه **جواب** جریان در اب باران شرط نیست بلکه مدار بر صدق باران
است هرچند یک قطره باشد **سؤال** در باران برای تطهیر جریان شرط است یا نه

تو او ره از ودیّن ... جع شود خواه ... بطریق ...

حاشیه متعلق صفحه ۱۹ و ۲۰ مسائل و منزوحات بئر یعنی کشیدن دلوهای مقرره که لا جناب
شیخ زین العابدین دام ظله العالی که این مسئله بتفصیل اخر در کتاب ... تحقیق ... بیان شود
و بنجاست هم مجملا مرقوم میشود قال الجناب الشیخ مد ظله باید دانست که جمعی از علمای متاخرین چاه را مثل چشمه و کر جاری
میدانند و میفرمایند که بملاقات نجاست نجس نمیشود بلی بتغیر اوصاف ثلثه او یعنی مزه و رنگ و بو نجس میشود نزح یعنی کشیدن
دلوهای مقرره چاه را واجب نمیدانند بلی داعی نیز مستحب میدانم و لهذا در این کتاب در نیت العبادا متعرض نشدم و اگر کسی تحقیق
شود استحبابا یا احتیاطا یا تعبدا بکشد ضرر ندارد بکشد بطریق مذکور

شتر چه ماده چه نر هرگاه بمیرد تمام را کشند
گاو نر هرگاه بمیرد تمام اب را بکشند
گاو ماده هرگاه بمیرد نزد اکثر تمام اب را و نزد بعضی کر
اسب هرگاه بمیرد یک کر
استر هرگاه بمیرد یک کر
خر هرگاه بمیرد یک کر
سگ و گربه و هرچه در جثه
باشد یا مابین انها او بمیرد چهل دلو
سگ اگر زنده بیرون بیاید هفت دلو
مرغ از شتر مرغ یا کبوتر اگر بمیرد هفت دلو
موش اگر بمیرد و انهم نشده باشد هفت دلو
موش اگر بمیرد و انهم شده باشد ده دلو
مار و عقرب ... چلپاسه اگر بمیرد
هرچند بد مردن بخو اگر خون جهنده
نداشته باشد چاه نجس نمیشود سه دلو
چلپاسه که مار مانی گویند بمیرد سه دلو
گنجشک و مثل ان اگر بمیرد یک دلو و بعضی
خون انسان تمام اب
خون نجس العین یعنی سگ و خوک کافر
بنا بر الحاق بعضی علما هرچند ظهور ندارد
خون رعاف یعنی دماغ و بینی هرچند چند دلو
کفایت میکند مگر بعضی بیست یا سی دلو
خون ذبح گوسفند که بسیار بریزد پنجاه دلو
خون کشتن مرغ و کبوتر هرچند چند دلو
کفایت میکند بنا بر بعضی از علما بیست یا سی دلو
خون اگر کم و خون مرغ و مثل ان ده دلو
شراب و ایضا هر مسکر مائع و دوا
بنا بر الحاق بعضی هرچند ظهور ندارد تمام اب
منی انسان خواه غیر انسان تمام اب بول
غیر ماکول اللحم یعنی انسان لا کن غیر شیر

و غیر مرد و غیر طفل چهل دلو لاکن بنا بر
احوط حتی در طفل تمام اب بول بسیره
چهل دلو **بول** طفل که غذا او بر شیر نباشد
باشد تا بالغ شدن هفت دلو **بول**
طفل شیرخوار یک دلو **غائط انسان**
چه خشک چه تر اگر از هم پاشیده و متفرق
الاجزاء شود چهل دلو مگر نزد بعضی پنجاه دلو
غائط انسان چه خشک چه تر اگر از
هم نپاشد ده دلو **انسان** مسلمان چه مرد
چه زن و چه طفل هرگاه بمیرد هفتاد دلو
کافر چه مرد چه زن و چه طفل بنا بر
بعضی تمام اب **باران مخلوط بول**
و غائط ادمی اگر بدچاه برود سی دلو
باران مخلوط بغائط سگ سی دلو
فضله مرغ خانگی اگر در چاه بیفتد
پنج دلو هرچند حیوانیکه گوشت او را نخورند
از فضله اش چاه نجس نمیشود پنج دلو
عرق جنب از حرام و عرق جلّال
یعنی نجاست خوار بر فرض قائل بودن
بنجاست ان بلکه سه چیزی که نص بر ان
وارد نیست مثل مرده فیل و غیر ان از ما
لا نص فیه تمام اب **غسل کردن**
جنب در چاه که بدنش خالی از نجاست
عینیه باشد و هم چنین در داخل
شدن جنبی در چاه هفت دلو
بدانکه در جمیع اقسام کشیدن سوی
کشیدن تمام اب بالا اول سبب نزح را
بیرون اورد و بعد از ان مشغول به
نزح شود و در دلو دلو متعارف ان
چاه معتبر است و بهتر انست که در

که دو من و نیم از من شاه اب بگیرد و تخمینا و یک
دلو بزرگ که مثلا ده دلو اب بگیرد کافی نیست
باید بتدریج بکشند و اگر سبب نزح متعدد
باشد چه مثل هم باشد مثلا دو موش چه
مختلف مثلا یک موش و یک گربه مقدر هریک
را بکشد تا زمانیکه اب در چاه است و بهتر انست
که بعد بیرون امدن اب در چاه بقیه مقدر را
بکشد و این همه در وقتی است که اب چاه
متغیر برنگ و بو و مزه از نجاست نشود
که اگر متغیر شود باید انقدر بکشد که زوال
تغیر شود و بعد از زوال تغیر اگر نزح مقدر
داشته باشد ان مقدر را بکشد و در نزح
کش اسلام و عدالت و مرد بودن و مستحب
و مثبت بودن بلکه انسان و حیوان بودن شرط
نیست و اگر کشیدن تمام اب چاه متعذر یا
باشد تراوح کنند یعنی چهار کس یا بیشتر
در دو کس بکشند که یکی اندرون چاه و دلو را
پر کند و دیگری بکشد و چون این دو کس
مانده شوند دو کس دیگر بجای این دو کس بکشند
و هکذا از اول صبح صادق تا شام بلکه قبل از
صبح مقدمه و بعد از شام قدری مقدمه و
مرد باشند نه زن و نه خنثی و نه طفل و نزح
تراوح در روز باید نه شب و نه مرکب
از روز و شب و بعد اکل و نماز جمعه و جماعت
اجتماع ایشان جائز است ولکن بهتر انست
که برای غیر نماز جمعه باهم مجتمع نشوند و
سنگ و چوب و حواشی چاه و دست و
لباس انکش و ریسمان به تبعیت اب چاه پاک
میشود فقط نواب جان از سؤالی که در
ملحقات این کتاب است که در اخر کتاب است

واگر شرط نیست پس درخت نجس یا شیئی اگر در زیر آسمان باشد و باران بطور ترشح ببارد که آب جاری نشود و قطرات باران ببعض از درخت و اشیاء نجس برسد پس آن بعض که قطرات باران بان رسیده طاهر میشود یا نه **جواب** بلی طاهر میشود آنقدری که باران باو رسیده است و از برای تطهیر جریان شرط نیست بلکه همان طور ترشح کفایت میکند **سؤال** در باران هرگاه برای تطهیر نزد انفعال جریان شرط نیست پس اگر چاه نجس باشد یا حوض و خم از آب نجس پر باشد و سر گشاده زیر آسمان باشد یا زیر آسمان نباشد و باران کم بطریق ترشح بارد بنحوی که در زمین سخت هم جاری نشود بلکه همه جا قطرات باران برسد و کم کم قطرات باران از ترشح در چاه و خم و حوض پاک میشوند یا نه بهتر و اوجه **جواب** اگر همه سطح ظاهرش یا معظم و اکثرش را باران بگیرد هر چند آن باران بواسطه عدم طول زمان یا ضعف در انهای آن در زمین جاری نشود در چنین وقتی آن چاه و حوض و خم پاک است و اگر هر آینه مثل یک قطره یا دو قطره یا بیشتر که اکثر سطح ظاهر نباشد احتیاط نمایند هر چند حکم بطهارت خالی از قوه نیست و خم و حوض نیز هم و به تبعیت آب درانها پاک میشود **سؤال** هنگام باریدن باران بر آب قلیل هرگاه نجاستی بان ملاقات کند نجس میشود یا نه **جواب** خیر نجس نمیشود بلکه اگر باران بزمین نجس برخورد و برخت یا چیز دیگر برسد پاک است بلکه اگر باعیان نجسه برخورد و برخت یا چیز دیگر برگردد عینا نه ترشحا نیز پاک است بشرط عدم تغییر آن **سؤال** آب باران که مطهر است هرگاه بزمین پاک ببارد و ترشح آن بزمین نجس برسد پاک میکند یا نه **جواب** اگر به ترشح باران صدق باران شود مطهر میباشد و الا محل اشکال است پس آن را مطهر ندانند علی الاحوط **سؤال** هرگاه باد و دمه آن باران را داخل در اطاق نجس نماید آن اطاق پاک میشود یا نه **جواب** بلی پاک میشود علی الاقوی چنانچه بنائیحیل باران را بمحل نجس برسانند **سؤال** سقف خانه بگل نجس اندوده میشود و بعد باران بران میبارد و در حال باریدن یا بعد از آن آب از سقف بقطرات میریزد و داخل خانه میشود آیا این قطرات پاکست یا نه **جواب** پاکست **سؤال** حوض آب کمتر از کر هرگاه در نزد آن سنگ ریزه و سفال و غیره در حالت نجاست بوده باشد همه پاک میشوند از باران یا نه و مطهر بودن آب باران چه قدر است **جواب** بلی سنگ ریزه و آجر و سفال نیز پاک میشود بشرط وصول آب طاهر بموضع نجس در حال باران که حائل نباشد

دیگر نجس صح

و ببعض آن رسد صح

برسد یا آب چاه و حوض و خم صح

آن قلیل در حکم باران است صح

و آب باران مطهر است و آن دائر مدار عرف و جریان از آسمان است خواه جاری شود در روی زمین یا نه علی الاصح **سؤال** حوضی است با آب و آبی که در میان آنست نجس شده و از سوراخ بام باران بان وارد میشود آیا حوض آبش پاک میشود یا نه و بر فرضی که پاک شود چه قدر باران مطهر است و عرض دیگر آنکه در باب مسئله معروضه از بعضی علما شنوده شد فرمودند پاک میشود هرگاه حین باریدن امتزاج حاصل شود در این مسئله شبهه است که باران وارد حوض میشود چه طور میشود که امتزاج حاصل نشود **جواب** اظهر آن است که در تطهیر آب نجس با آب باران یا کر و جاری مثلا امتزاج شرط نیست و مجرد اتصال کافی است و اگر بخواهند امتزاج حاصل شود باید در زیر باران باشند و به پاروئی در حین باریدن باران آب را از زیر و زبر کنند و موج دهند و مدار در باران بر صدق عرفیت و اشتراط جریان از میزاب احوط است **سؤال** هرگاه آب حوض نجس باشد و از پشت بام از سوراخ و از حواشی آن باران آبها میاید در این صورت حوض و آب حوض پاک میشود یا نه **جواب** با امتزاج قطعا پاک میشود و اقوی پاک شدن هم با اتصال است بی اشتراط امتزاج **سؤال** در محل ریختن آب چاه بجهة حوض هرگاه قطرات باران بران ریخته شود و باعانت آب چاه آن قطرات باران را بحوض نجس رسانند آن حوض پاک میشود یا نه **جواب** حوض پاک نمیشود بجهة آنکه آب باران بحوض نرسیده و اصابه باو نکرده تا آنکه تطهیرش کند بلکه باید آب تمام حوض رسید و بلی اگر باران منقطع نشود در حین جریان آب از زیر در بنوبت میشود گفت که آب چون متصل به باران است در حکم کر و جاری است که اگر نجاستی در آن باشد و کمتر از کر باشد نجس نمیشود و آب نجس را هم تطهیر میکند چنانکه اگر در ممر آب ناودان باران بریزد و آن ناودان بحوض برسد آب حوض پاک میشود و احوط امتزاج است و اقوی کفایت مجرد اتصال است در تطهیر **سؤال** برف و یخ بحدی زیاد باشد که اگر آب شود تقریبا بقدر صد کر آب داشته باشد و تدریجا جز باز پیدا کند و بقدر کر هم نمیشود حکم آب قلیل دارد یا نه **جواب** حکم آب قلیل دارد **سؤال** در وقتیکه برف و یخ نجس شود با اینکه بقدر کر یا زیادتر است تدریجا و تدریجا از آب جاری شود نجس است یا نه **جواب** نجس است اگر از موضع نجس آب شود یا آنکه فرض شود که یخ آبکی باشد که همه روی یخ نجس شده باشد و الا پاک است **سؤال** آب مضاف و سائر اشیائیکه روان میباشد از گلاب و غیر مضاف مثل عرق و

شیر

وشیر و بول حیوان ماکول اللحم و بخار آن که پاک باشد رفع حدث و خبث میکند یا نه و اگر نجس شود پاک میشود یا نه **جواب** از همه مذکوران رافع حدث و خبث نیست و اگر نجس شود پاک نمیشود مگر آنکه از اضافت از آن اسم بیرون رود و خارج شود و جامد قابل تطهیر شود یا منقلب باب شود که در آن وقت قابل تطهیر باب میباشد **سؤال** آیا آب مضاف طاهر است یا نجس **جواب** آب مضاف بالذات طاهر است مگر آنکه اصلش نجس باشد اگر بطور عرض باشند که آن نیز نجس است **سؤال** آب مضاف که اصلش نجس باشد اگر بطور عرق بگیرند طاهر و مطهر خبث و حدث است یا نه **جواب** بلی طاهر است ولکن جمیع اقسامش رافع حدث و خبث نیست **سؤال** اگر شک کند در مطلق و مضاف آب چه کند **جواب** رجوع بحالت سابقه نماید که اگر سابق بود مطلق بداند و اگر مضاف بود مضاف بداند **سؤال** اگر حالت سابقه معلوم نشود چه کند **جواب** در فیما هی ماده حکم مضاف را باو جاری سازد و او را رافع حدث و خبث نداند و اگر کر یا قلیل با ماده است از ملاقات نجاست نجس نداند و لکن مع ذلک او را رافع حدث و خبث نداند **سؤال** آب نجس بغیر آن پاک میشود یا نه **جواب** خیر پاک نمیشود و آب نجس بغیر آب و نه باب قلیل بلکه منحصر است تطهیر آن بآبی که بمحض ملاقات نجاست نجس نشود چون آب جاری و باران و کر و چشمه و چاه **سؤال** در تطهیر آب نجس بکر یا بچون آن حصول تمازج و اتحاد شرط است یا نه **جواب** اقوی عدم اشتراط تمازج میباشد هرچند احوط شرطیت تمازج است حتی در آب باران که بقوی نمایند که آب قلیل و نجس با آب نجس ممزوج شود اگرچه محض بار زدن باران و اتصال بکر و بخوان کافی است چنانچه در اقسام آنها گذشت **سؤال** آب نجس را هرگاه در مشربه و کوزه لب البریکه ده شده از کره یا باب کثیر غوطه کنند که هر دو آب بهم متصل شود پاک میشود یا نه سبو و نوح **جواب** بلی بمجرد اتصال باب کثیر پاک میشود و احوط اشتراط تمازج میباشد پس باید آب مشربه یا کوزه را مثلاً تصفیه کردن تا آنکه نصف آخر ممزوج شود آنگه پاک میشود **در مقدار کر** **سؤال** مقدار کر را بیان فرمایند **جواب** مقدار کر بحسب مساحت سه وجب و نیم است در طول و عرض و عمق که مجموع آن چهل و سه وجب الا ثمن وجب میباشد و بحسب مقدار وزن بحسب من تبریز من تبریزی که ششصد و چهل مثقال صیرفی باشد صد و بیست و هشت من الا بیست مثقال

صیرفی باشد **سؤال** اگر شک کند در کریت آب یعنی اینکه این آب بقدر کر هست یا نه چکند **جواب** رجوع بحالت سابقه آب نماید که اگر در سابق آب بقدر کر بود کر بداند و اگر کمتر از کر بود کمتر بداند و اگر حالت سابقه معلوم نباشد حکم قلیل را بر او جاری سازد علی الاحوط **سؤال** اگر یقین بملاقات و کریت هر دو داشته باشد و زمان هر دو نیز معلوم باشد حکمش چیست **جواب** حکم مسئله واضحست که اگر زمان کریت مقدم است و زمان ملاقات بنجاست مؤخر پاکست و در عکس این نیز حکمش واضح است که نجس است **سؤال** اگر زمان کریت معلوم باشد و زمان ملاقات بنجاست معلوم نباشد یا زمان کریت معلوم نباشد و زمان ملاقات بنجاست معلوم باشد آن آب پاکست یا نجس **جواب** در اول پاکست و در ثانی نجس **سؤال** اگر یقین بکریت و ملاقات بنجاست هر دو داشته باشد لکن نمیداند که کدام مقدم است و کدام مؤخر چکند **جواب** اقوی طهارتست از نسبت و احوط اجتناب است از آن آب **سؤال** اگر یقین در تقارن کریت و ملاقات بنجاست داشته باین معنی که کریت و ملاقات بنجاست هر دو باشتراک زمان حاصل شده باشد در تقارن داشته باشد حکمش چیست **جواب** حکمش گذشت که اقوی طهارت و احوط اجتناب است **سؤال** آب نجس که کمتر از کر باشد بواسطه ریختن آب طاهر اگر آن را بقدر کر نمایند نجس است یا پاک **جواب** نجس است **سؤال** آب طاهر اگر کمتر از کر بود بواسطه ریختن آب نجس یا بول بقدر کر نمایند چه حکم دارد **جواب** نجس است و کر نمیشود هرچند بول مستحیل باب شود بلکه اگر تغییر بهم رساند بعد از زوال تغییر پاک نمیشود مگر اینکه بمطهر دیگر از قبیل باران یا جاری یا کر دیگر او را پاک کنند بشرطی که مطهر متغیر نشود چنانکه گذشت **سؤال** آب نجس اگر جمع شود کم کم و بقدر کر برسد پاکست یا نه **جواب** پاک نمیشود هرچند هزار کر یا بقدر دریا شود والله العالم **در مطهرات** **سؤال** مطهرات را بیان فرمایند چند است **جواب** مطهرات بیست چیز میباشد اول آب است و آن پاک کننده است حتی خودش را دوم آفتاب و آن پاک میکند زمین و خاک زمین و دیوار و عمارات و در و پنجره و غیرها از منصوبات را سوم زمین و آن پاک مینماید ته قدم و ته نعلین و ته کفش را چهارم و پنجم و ششم استحاله و انقلاب و انتقال است و مرجع همه فی الحقیقه استحالت که حقیقت عین العین مبدل شود

و همچنین کفر ...

بحقیقت طاهر العین هشتم اسلام وان پاک میکند کافر اصلی را از نجاست کفر حاصل باید ا
مرخید فطری باشد علی الاقوی هشتم نقص وان کم شدن دو ثلث از اب انکور است
بعد از جوشیدن و قوام کرفتن که بکم شدن دو ثلث از اب انکور است بعد از جوشیدن
ان طهارت باقی حاصل میشود نهم الات استنجا از بینه و سنک و امثال انها که مخرج
مطهر مخرج غایط اند بنحوی که ذکر شد در تخلی دهم برطرف شدن عین نجاست و جفاف
رطوبات از بدن حیوان یازدهم تبعیت است باقسام ان که در رساله زینة العباد ذکر شد دوازدهم
غایب شدن مسلم وان مطهر بدن مسلم و طفل ممیز میباشد با علم او بنجاست و انقضای
زمانی که احتمال تطهیر از ان ممکن باشد سیزدهم زائل شدن تغیر نجاست از ابیکه با ماده
باشد چون اب جاری و چاه و حوضهای کوچک حمام که متصل است بخزینه یا بحوض
بزرک و غیر ان اگرچه امتزاج بماده بعد از زوال التغیر در غیر جاری احوط میباشد چهاردهم
استبراء حیوانی که نجاست خوار باشد از جلال ان و خوراندن علف طاهر پانزدهم استبراء
بعد از بول که مطهر بلل مشتبه میباشد شانزدهم غسل میت که مطهر بدن مرده غیر نبی و امام
علیه السلام میباشد هفدهم نزح مقدر ان چاه اگر چاه را بملاقات نجس بد انیم هجدهم
جدا شدن غساله که پاک میشود بسبب ان رطوبت باقیه در مغسول و ابیکه در مغسول
بماند بعد فشردن ان بنحو متعارف نوزدهم بیرون امدن خون از محل ذبح یا محل نحر
بنحوی که معهود است که بسبب ان پاک میشود خون متخلف در مذبوح و منحور بشرط خروج دم متعارف
از مذبح حیوان بیستم اب باران بعد از صدق عرفا و نزول از اسمان و همچنین از ناودان
و برک درخت و بخوان و مرکب بشرط علم انقطاع که پاک میکند نجس را بدون عصر و بدون
تعدد حاجت **سؤال** عرق جنب از حرام و عرق حیوان جلال پاکست یا نه **جواب** دلیل
بنجاست عرق جنب بحرام واضح نیست بلکه قول بطهارت قوی است و همچنین عرق حیوان
جلال قبل از استبراء و اگر اجتناب نماید از هر دو بسیار خوبست خصوص از عرق جنب
بحرام که احتیاط در ان شدیدتر است **سؤال** ایا حیوان جلال غیر شتر در حکم انست
یا انکه حکم مزبور مخصوص بشتر جلالست **جواب** حکم مزبور مختص بشتر جلال نمیباشد
اختصارا علی مورد النص لو قلنا والله العالم **سؤال** قول عدل واحد در طهارت
و نجاست در ظرف یا ثوب کفایت میکند یا نه **جواب** با علم بنجاست سابقه اعتبار قولش در
نجاست و عدم اعتبارش در تطهیر اقوی میباشد و بدون علم بنجاست و اکتفاء بقول

او میتوان نمود بلکه حاجت بقول کسی نیست و قاعده طهارت در اشیاء کافی است **سؤال**
قول ذو الید در طهارت و نجاست کافی است **جواب** اینکه قول ذو الید معتبر است هر چند
زن باشد و هرچند ساذج باشد **سؤال** اگر ذو الید ظالم و غاصب باشد نسبت بما
فی یدش یا انکه تصرفش بعنوان عاریه یا اجاره و نحو ان باشد قولش مسموع است در اخبار
بطهارت یا مرو هم کسی که مباشر و متربی اطفال است یا قول ان در تطهیر کافیست یا نه **جواب** بلی
قول ذو الید کافیست هر چند غاصب باشد بنابر اقوی و مربی اطفال و مریض در قول ایشان
در حق اطفال و مریض مسموع است بلکه قول کافر نیز نسبت بچیزی که در تصرف او است
معتبر است **سؤال** معنی ذو الید چیست **جواب** ذو الید کسی است که مستولی بر چیزی باشد
اگرچه مالک نباشد و اگرچه در دست و نباشد **سؤال** رنگ حنای نجس بر دست
و سر و ریش چه صورت دارد **جواب** بعد از تطهیر جای رنگ حنا رنگ پاکست مگر
انکه از عین حنا چیزی باقی بماند که ان نجس است **سؤال** لباس نجس هرگاه بعد از تطهیر
هرگاه خورده اشنان و نحو ان در ان باقی باشد پاکست یا نه بینوا و توجروا **جواب** بسم الله و
له الحمد بلی پاکست مگر انکه نجاست بجوفش نفوذ کرده باشد که در اینصورت ظاهر ان پاک و جوف
ان نجس است **سؤال** هرگاه لباس نجس را تطهیر نموده و بعد از خشکانیدن عین نجاست
در ان دیده که باقی است و پاکست یا نجس بینوا ارشدکم الله **جواب** انموضع و هرجا
که علم دارد که غساله این موضع نجس بان رسیده است نجس است و باقی پاکست
سؤال اگر چیز طاهر مرطوب بعض چیزی که اکثر و اغلب ان نجس باشد ملاقی باشد
یا نه **جواب** نه تا انکه قطع حاصل شود بملاقات موضع نجس تفصیلا یا اجمالا و قطع
حاصل شود نیز تاثیر و تاثر از طرفین و الا پاکست **سؤال** چیز نجس شده و موضع نجس
مشتبه شده و چیز طاهری با رطوبت با او ملاقات مینماید با ملاقی طاهر است یا نه
جواب ملاقی شبهه محصوره پاکست **سؤال** ملاقی احد اطراف شبهه محصوره **جواب**
نجس نیست علی الاقوی هرچند احتیاط اولی است **سؤال** ملاقات نمودن بدن نجس
و ثوب نجس یا وصف نجاست بسطح حوض و زمین نهر و کل نهری یا بوریه و کرمهای
ریز در حوض باعث نجاست انها میشود یا نه **جواب** با انتفاء اینکه هیچ از اشیاء
مذکوره نجس نمیشوند چنانچه هرگاه بدن و لباس در توی اب حوض نجس بر خورد نجس نمیشود
علی الاقوی **سؤال** کیفیت نجس شدن ملاقی نجس را بیان فرمایید **جواب** شیء پاک

نجس خواهد شد تا بهم ...

نجس است یا نه

بمجرد ملاقات نجس نجس نمیشود مگر بعد از علم بتاثیر و تاثر نجاست **سؤال** عدد مخصوصه
چه قدر است **جواب** بعضی گفته اند که اعتبار بعرفست و انصاف این است که ضابطه که دلیل
معتبری داشته باشد ندارد و اخذ باحتیاط اولیست والله العالم **سؤال** صابون
انگریزی که بران مهر انگریزی بر مهر انگریزیه از ان صابون بر هر دم امتحان ثبت میباشد بلکه
یك شخصی که عارف بلسان انگریزی بود بر مهرهائی قالب از ان صابون خوانده بود که
از چربی خوك در هیچ صورت صابون انگریزی را استعمال کردن چه حکم دارد و صابون
انگریزی نجس است یا پاك **جواب** صابون انگریزی اگر از روغنش باکست مگر اینکه
علم بنجاست حاصل شود و اگر از پیه باشد از دست کافر بعنوان گرفتن و محکوم بنجاست
است الا از دست مسلمان گرفته شود یا اینکه بدانی که کافر از دست مسلمان پیه گرفت
از همان پاکست **سؤال** چرکی که از محل فروح میاید پاکست یا نه **جواب** بلی پاکست
سؤال چرك و ریم که از زخم ظاهر میشود پاکست یا نه **جواب** بلی پاکست هر چند که اصلش
خون باشد الا اینکه مخلوط بخون باشد که نجس است **سؤال** اب مائل بحمره که از فروح نشر
مینماید پاکست یا نه **جواب** اگر اب خون باشد پاکست نجس است والا پاکست **سؤال**
پوستهای ریزه از دست و پا و از موضع دیگر جدا میشود پاکست یا نه **جواب** پاکست و
نجاست در قطعه میانه از میت و حی است نه مثل مفروض در سؤال **سؤال** از بیلی که
نجس باشد زمین رطوبت دار را میکنند ان خاك رطوبت دار که از بیل نجس برزد پاکست
یا نه **جواب** با نجاست و رطوبت ناقله مؤثره نجس میشود و بمجرد رطوبت و عدم نقل
و عدم تاثر و تاثیر حکم بنجاست ان نمیتوان نمود **سؤال** نشادر که از دوده تون حمام
درست میکنند یا اینکه در تون حمام زباله نجس میسوزانند یا نشادر پاکست یا نه و سرمه
که از پیه و دنبه درست میکنند پاك میباشد یا چرك صابون که در حلب و جای
دیگر درست میکنند کما از ید مسلمان میخریم پاکست یا نه و هم در تنور زباله نجس و خود
نجس میسوزانند و ان تنور سیاه میشود ان سیاهی پاك است یا نه **جواب** همه پاکست
و حکم بنجاست در همه این سؤالات از جمله وسواس میباشد **سؤال** وسواسی که
شرعا مذموم و لازم الاجتناب است حدش چیست در امور شرعیه و در چه وقت
شخص وسواسی میشود و بعد چگونه از تکلیف خارج **جواب** همینکه از متعارف
خارج شد بحسب یقین و احتیاط این وسواس است و علاجش رجوع بمتعارف و غالب

مردم از متدینین است و یقین زیاده از متعارف ناس در خواو شرط نیست **سؤال** شخصی
که تارك الصلوه است بالمره باشد چه در رمضان صائم باشد یا نباشد ایا محکوم
بکفر است که جایز نیست مؤمن را با او طعام خوردن و سلام کردن یا نه **جواب**
هم که تارك صلوه دایما کافر است یا نه و کسی که تمام عمر خود همه نماز نکرده اما نماز میت را و نکند
یا نه **جواب** تارك الصلوه عبارتست از کسی که بالمره بنماز نکند و اگر نماز کند هر
چند معلوم الصحه نباشد تارك الصلوه نیست بلی بنا علی القول بالوضع للصحیح بکون
مشکوك الصحه و الفساد بحکم التارك که معلوم الفساد است و تارك الصلوه کافر نیست و ترك نماز
بالمره فنوا است نه کفر و نماز میت از او ساقط نیست **سؤال** فضله پرستوك پاك
است یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد پاکست **سؤال** اب دهن نجس است یا
از خبائث است و بر فرض اخر میکند زن مرد و زبان و لب زنان را جایز است یا نه خصوص
جهاردة سالة ایشان که گویا اجماع اهل سلیقه از علماء رضوان الله علیهم بر جواز است
جواب چون مفروض سؤال اجماع اهل سلیقه است حکم بر خلاف خلاف سلیقه
است **سؤال** رطوبت فرج زن پاکست یا نجس است **جواب** پاکست **سؤال** شخصی
نجسی را فراموش کرده و در چند و لایت ظروف و فروش اهل انجاها را با ان نجاست
استعمال نموده مدتی در نظرش نبوده تا زمانی بخاطرش امد ایا لازم است که اعلام
نماید یا نه و بر فرض اعلام لازم نیست بر مردم که تصدیق بقول او کنند مگر انکه علم برایشان
حاصل شود **سؤال** هرگاه چیزی را شخص عاریت گرفت و نجس کرد در زمان رد اعلام
ان لازمست یا نه **جواب** اگر چیزیست که عادة با رطوبت استعمال میشود چون ظروف
مثلا البته باید اعلام نماید و الا در مثل فرش و نحو ان واجب نیست اعلام اگر احوط
اعلام است مطلقا **سؤال** هرگاه لباس یا فرش و نحو ان از شخص نجس باشد با رطوبت
میرد و شخص دیگر بر او وارد شود و بر روی انها بنشیند مثلا اعلام بنجاست بصاحب
خانه لازمست یا نه **جواب** لازم نیست اعلام اگر چه احوطست **سؤال** حمل صحت
بر فعل مسلم ایا در فعل خود شهم هست یا مختص در افعال غیر است **جواب** در افعال
خود هم هست در افعال ماضیه **سؤال** اگر بینه بر خلاف هم خبر دهند در طهارت
و نجاست یا بینه با ذو الید مختلف باشند تکلیف چیست **جواب** اگر ترجیح نباشد و
حالت سابقه هم معلوم نباشد بنا بر احتیاط طهارت ان شئ بگذارند و اگر حالت سابقه

الحلال بداند
صنبرید در مس
تارك الصلوه عبارت
از چه کسی است و تارك
الصلوه ایا نه صح

جواب که لازم نیست
که اعلام نماید صح

معلوم باشد پس اگر نجاست بوده بنا را بر نجاست بگذارد والله العالم در نجاسات
سؤال عدد نجاسات را بیان فرمایید جواب نجاسات ده چیز است اول و دوم بول
و غائط حیوان حرام گوشت بالذات که صاحب خون جهنده باشد که آن خون از رگ باشدت
و از رگ بیرون آید چه آن حیوان پرنده باشد چه آن غیر پرنده و چه حرام گوشت بالذات باشد
چه بالعرض مثل حیوان موطوء انسان یا جلاله یعنی نجاست خوار سوم منی حیوانی که
خون جهنده داشته باشد چهارم خون حیوانی که صاحب خون جهنده داشته باشد چه
حلال گوشت باشد و چه حرام گوشت پنجم و ششم سگ و خوک صحرائی هفتم میته حیوانی
که صاحب خون جهنده باشد مگر نبی و امام و شهید و معصوم غیر امام در حکم امام
است هشتم کافر چه حربی باشد یا حربی نباشد نهم شراب و هر مسکری که بالاصاله مایع
و روان باشد دهم فقاع و آن چیزیست که از جو بعمل میاورند سؤال متعارف ناهل
زراعت است که در تخت اشجار کدو و بادنجان و کاهو و اسفناج و امثال آن نجاست میریزند
و بعد از آن بر آن می‌بندند و بعد آن سبزیها و کاهو را مثلا با ریشه یا بی ریشه میچینند و
می بینیم که آنها گل آلودند از گل همان زمین مزبور آیا اشیاء مسطوره پاکند یا نجس جواب
همه آنها پاکند مادامیکه علم باختلاط باجزاء نجسه نباشد لقوله کل شیء طاهر حتی تعلم انه
قذر سؤال خریدن فضله گاو و بز و شتر بجهة سوزاندن در طبخ طعام جایز
است یا نه جواب بلی جایز است سؤال آب ماله که بر تنهائی بر میگردد نجس است
یا نه جواب اگر با نجاست باشد نجس است و الا پاکست زیرا که علم بملاقات نجاست
حاصل نیست و بر فرض ملاقات ملاقات در باطن نجس نیست پس باعث نجاست
نمیشود بلی اگر در خارج چیزی ملاقات نجاست نماید و در باطن مرئی مثل باطن دهن و باطن
چشم و بینی را واحتیاط نمایند هر چند بعد از بیرون آوردن عین نجاست را و
نباشد سؤال آیا جایز است انتفاع با عیان نجسه و متنجسه که قابل تطهیر نباشد یا
نه جواب انتفاع با عیان نجسه مطلقا جایز نیست مگر در رشید بدخمس و بایعض دارد
و بعضی از موارد دیگر چون گرم نمودن آب حمام را بسوزاندن آن و نحو آن و همچنین
است انتفاع بمتنجس که روغن نجس بسوزانند آن در زیر آسمان علی الاحوط بلکه مطلقا
علی الاقوی و مگر آب نیل صباغین که نجس شده باشد جایز است انتفاع بآن و همچنین
سایر چیزهائیکه سیره مستمره بجواز انتفاع بآن باشد سؤال خون و فضلات

ائمه طاهرین و حضرات روح العالمین لهم الفدا پاکست یا نه بینوا و توجروا جواب
نجس مصطلح که بمعنی خبث باشد نیست بلکه باید تبرک با آنها نمود مثل ابدان مبارک ایشان
صلوات الله علیهم بعد از وفات و قبل از غسل که عنوان میت بر آن صادق است و مع ذلک قبل
از غسل پاکست و لکن بدانکه غسل ابدان ایشان واجب است تعبدا و خون و فضلات
ایشان نیز شستن لازم است بجهة پیروی و امتثال امر و فرمایش ایشان چنانچه بدن مبارک ایشان
را که اطهر ابدانند باید غسل داد بعد از فوت ایشان بجهة امتثال امر ایشان چنانچه
وارد شده است که بعد از فوت حضرت رسول صلی الله علیه و آله ندائی شنیدند
که از منادی ظاهر شد که کفن بدن پیغمبر را غسل ندهید که بدن نبی اطهر ابدان است
که حاجت بغسل ندارد حضرت امیر علیه السلام نشسته بود بعد از این ندا فرمودند دور شو ای شیطان که آنحضرت
خود وصیت فرمود که او را غسل دهم و آن بدن مطهر را غسل داد پس لازم است شستن بجهة
اینکه خود آن بزرگوار امر بشستن مینمودند و خود ایشان میشستند و هرگز اظهار نفرمودند
که حاجت بشستن نیست چنانچه از ابو بصیر که بی چشم بود منقولست که روزی داخل
شدم امام محمد باقر علیه السلام و آن حضرت مشغول بنماز بود پس عصاکش من
بمن گفت که جامه آنحضرت خونی است پس چون آنحضرت از نماز فارغ شد گفتم که عصاکش
من بمن گفت که جامه شما خون آلوده است حضرت در جواب فرمود که خون ما اهل
بیت پاکست و حاجت شستن ندارد با اینکه مانع نجیب ظاهر نبوده بلکه عذر گفته که
من دنبل دارم و جامه نمیشویم تا آنکه خوب شود سؤال خون سفیدی که در بعضی از
روایات وارد شده که حضرت فصد نمود بقدر یک طشت خون سفید ظاهر شد آیا
چنین خونی نجس است یا نه جواب اگر در این زمان چنین چیزی واقع شود و معلوم شود
که خون است و سفید است احتیاط لازمست و لکن با سفیدی حصول علم باینکه خون است
در غایت اشکالست و روایت موهمه تصریحی در خصوص خون ابیض از امام کلام
امام علیه السلام نیست بلکه فصاد و راوی چنین فهمیده است و روایت اینست
که حدثنی بعض اصحابنا عن بعض فصادی العسکر من النصاری ان ابا محمد علیه السلام بعث
الیه یوما فی وقت صلوة الظهر فقال افصد هذا العرق قال و ناولنی عرقا لم افهمه من
العروق التی تفصد فقلت فی نفسی ما رأیت امرا اعجب من هذا یامرنی ان افصد فی وقت
الظهر و لیس بوقت فصد و الثانیه عرق لا افهمه ثم قال انتظر و کن فی الدار فلما امسی

امس وعانی وقال لی سرّح الدم فسرّحت ثم قال لی امسك فامسكت ثم قال لی كن فی الدار فلما
كان نصف اللیل ارسل الیّ وقال لی سرّح الدم قال فتعجبت اكثر من عجبی الاول فكرهت ان
اساله قال فسرحت فخرج دم ابیض كانه الملح قال ثم قال لی احبس قال فحبست قال كن فی
الدار فلما اصبحت امر قهرمانه ان یعطینی ثلث دنانیر فاخذتها وخرجت حتی اتیت ابن
بختیشوع النصرانی فقصصت علیه القصه قال فقال لی والله ما افهم ما تقول ولا
اعرفه فی شیء من الطب ولا قرأته فی كتاب ولا اعلم فی دهرنا اعلم بكتب النصرانیه من فلان
الفارسی فاخرج الیه قال فاكتریت زورقا الی البصره واتیت الاهواز ثم صرت الی فارس
الی صاحبی فاخبرته الخبر قال فقال لی انظرنی ایاما فانظرته ثم اتیته متقاضیا قال فقال لی
ان هذا الذی تحكیه عن هذا الرجل فعله المسیح فی دهره مرة بلی در این حدیث مروی است
از ابی محمد امام حسن عسكری وابن بختیشوع طبیب مشهوری بود وجبرئیل ابن بختیشوع كه
طبیب هرون الرشید بوده كه در وقت فوت او حاضر بوده اسم دم در كلام امام علیه السلام
نیز در دو دفعه دوّم واقع شده ولكن صراحت ندارد بلی علامه اعلی الله مقامه نظر میباید
كه در نهایه تصریح نموده كه خون حیض خیلی سرخ است وخیلی لون است یكی سفید والله العالم
سؤال خونی كه ظاهر میشود از درخت در مصیبت حضرات ائمه علیهم السلام چنانچه
معروف است كه در زرد آباد قزوین در روز عاشورا از درخت یا از ساخته آن خون
میاید كه در صورت اشتباه هلال محرم تمیز یوم عاشوره را بان مینمایند یا چنین
خونی نجس است یا نه جواب این خون وامثال این خون كه از كلوخ وزیر سنگ
ظاهر میشود بجهة مصیبت پاكست سؤال خونیكه در تخم ظاهر میشود پاكست یا نجس است
جواب اگر قطع نماید كه خون علقه است نجس است مادامیكه باقی است بصورت
واگر مضغه شود احتیاط باید نمود واگر علم نداشته باشد بعلقه نیز احتیاط اولیست
سؤال تخم مرغیكه از شكم مرغ مرده بیرون می‌آورند پاكست یا نه جواب اگر
پوست نازك بسته باشد احتیاط نمایند واگر پوست كلفت وسخت باشد پاكست ولكن
بشویند پوستش را اگر ملاقات نماید با مرده جوان در حال رطوبت سؤال
جوجهای مرده كه در تخم میباشد كه قطع نداریم بان ولوج روح در آنها اجتناب از آنها
لازمست یا نه جواب بلی اجتناب لازم است سؤال نافه آهو چه صورت دارد
جواب نافه مثل پاكست وخونی كه در ومتحمل منز مثل شده پاكست علی الاقوی

سؤال نافه آهو كه خریده شود ومعلوم نباشد كه از زنده جدا كرده اند یا نه چه صورت
دارد جواب اگر از مسلمان خریده شود پاك وهمچنین اگر از كافر خریده شود وبدانیم
كه آن كافر از مسلم گرفته نیز پاكست بلكه قوی آن است كه نافه مطلقا پاكست اگرچه از كافر
خریده شود زیرا كه نافه از میته وزنده هر دو مستثنی است حاجت تذكیه نیست هرچند
احوط اجتناب از نافه است مطلقا بجهة خلاف فاضل هندی كه نجس میداند چه از
مرده جدا كنند چه از زنده مگر در جائیكه علم شرعی حاصل شود كه از آهوی مذكی آن
نافه را جدا ساخته اند یا از مسلم خریده شود واگر از زنده جدا كنند احتیاطش كم
خواهد بجهة خلاف علامه اعلی الله مقامه كه جدا شده از آهوی مرده را نجس دانسته
واز زنده را پاك هرچند قوی چنانكه گذشت طهارت است مطلقا هم از جهة خونش
كه مثل شده وهمچنین از جهة نافه والله العالم سؤال ناخن مثلا سنگ بروی
آن خورده وخون مرده در زیر آن جمع شده بعد فرجه بهم رسیده وآن خون بیرون
میاید نجس است یا پاك جواب اگر خون استحاله شده پاكست واگر صدق خون میكند
نجس است وهمچنین است حكم در غیر ناخن سؤال اگر سوزن در بدن فرو رود و
چاقو اگر بدن را ببرد دم چاقو ونوك سوزن نجس است یا نه جواب پاكست مگر آنكه
سوزن وچاقو خون آلوده باشد وملاقات بنجاست در باطن ضرر ندارد سؤال
اگر در آب گوشت خون بریزد هنگامی كه میجوشد نجس میكند آنرا یا نه جواب بلی نجس
میكند آنرا هرچند خون كم باشد وقول باینكه آتش مطهر او است چنانچه در حدیث
است ضعیف است سؤال اگر آب دهن را خون آن جلائی ازاله نماید پاكست یا نه و
همچنین اگر در آب گوشت خون سفید با اثر وبجوش آتش زائل شود پاك میشود چنانكه در
حدیث وارد است بان النار تاكله جواب خیر پاك نمیشود چنانكه سید بحر العلوم اشاره
بان فرموده والدم لا یزال بالبصاق اوغلیان منه بالاحراق سؤال خونابه
میت بعد از اغسال ثلثه آیا نجس است یا نه جواب خونابه میت در محال نجس
است چه بعد از غسل باشد وچه قبل از غسل باشد بلی چرك وریم ورطوبات خارج
از میت قبل از اغسال ثلثه بالعرض نجس است وبعد از اغسال پاكست علی الاصح
میت وبول میت ومنی میت وغائط آن همه نجس است هرچند بعد از غسل
باشد سؤال بینهایه كه از شكم بره وبزغاله مرده بیرون میاید وهنوز قبل از آنكه

علف خور شود پاکست یا نه و حکم شیر در پستان میت چه حکم دارد **جواب** شیر دان و آن
پنیر مایه که در اوست پاکست هر چند احوط از شیر دانست اجتناب کردن و شیری که از پستان
میت طاهر العین بیرون بیاید بعضی قایلند بطهارت آن هر چند حرام گوشت باشد و حدیث
نیز در این خصوص وارد شده و لکن احتیاط اولی میباشد **سؤال** سک و خوک
دریائی پاکند یا نجس **جواب** پاکند نه نجس بلکه منحصر بسک و خوک صحرائیست هر چند
در اجزای ما لا تحله الحیات چون مو و ناخن و عظم و بخوان باشد **سؤال** جند دوائی
که معروفست از سک آبی و منفصل میسازند خوردن و استعمال آن حلالست یا نه و خود آن
نجس است یا پاک **جواب** کلام از جند در دو وجه است یکی در جهت طهارت و نجاست و
یکی دیگر در جهت حلیت و حرمت اما جهت اولی پس اگر از دست مسلم گرفته شود محکوم
بطهارتست مگر اینکه مسلم از سک آبی زنده جدا نمود که در نبوت محل اشکالست چون جدا
شده از زنده میتست و میت نجس است مگر آنکه بگوییم حیوان آبی غالبا نفس سائله ندارد
نجاستش محل اشکالست هر چند از دست کافر گرفته شود بلکه طهارت مطلقه کا فکشید
و قوتست اما جهت ثانیه پس در حلیتش اشکالست الا اینکه عیشش منهلک شود و بعد الا نحصار
حلال و پاکست یا آنکه ضرورت باشد کما من شیء حرم الله الا و قد احله عند الضرورت
سؤال ماهی و عقرب و بزمجه و وزغ و سوسمار و چلپاسه و سنگ پشت یا میت
اینها نجس است یا پاک بینوا و توجروا **جواب** خیر میتاین مذکورات نجس نیست زیرا که
اینها صاحب نفس سائله نیستند و از خون اینها نیز اجتناب لازم نیست و الله العالم **سؤال**
حیوان بحری و همچنین مار خون و میته اینها نجس است یا پاک بینوا و توجروا **جواب**
اقوی طهارت حیوانات بحریه میباشد حتی سک و خوک و میته مثل سایر حیوانات بحریه
میباشد که وجود نفس سائله در اینها محل اشکالست بلی از خصوص مار و نهنگ اجتناب
اولی چون در مار بعضول ز اجلاء و سادات ز مجتهدین دعوی وجود نفس سائله کرده اند
و در نهنگ از شهید اول علی الله مقامه ظاهر میشود که همه حیوانات بحریه نفس سائله
ندارند مگر تمساح یعنی نهنگ پس احوط اجتناب از خون مار و نهنگ و میته این دو
میباشد **سؤال** گوشت پارچهائی که با بچه خارج میشود و همچنین بچه دان که
معروفست که با بچه بیرون میاید و مضغه که گوشت پارچه است نجس است یا نه **جواب**
نجس هستند و لازم است اجتناب از این همه **سؤال** اجزای میانه از میت حیوان ذی النفس

و همچنین اجزای میانه از حی حیوان که ما تحله الحیوة باشد که روح در آن جزو حلول کرده نجس
است بشرط انفصال حقیقی نه آنکه او بر آن بر پوست باشد یا اتصال ضعیفی داشته باشد و بشرط آنکه
بقطع و انفصال مرده شود نه مرده و خشک شده در حال اتصال که نجاست آن خالی از اشکال نیست
بلکه طهارت آن خالی از وجه نیست بلی موی کنده و برکنده از حیوان مرده هر گاه بی اجزا میت
و بی رطوبت باشد پاکست و الا نجس **سؤال** اجزای صغاری که جدا میشود از بدن انسان
مثل پوستها که منفصل میشود از لب و زخمها و جرب و کندمه و دست و پای انسان
حی و امثال اینها که ما تحله الحیوة میباشند و یا غیر ما تحله الحیوة باشند مثل ناخن و مو
که زینها باعانت مقراض نقاش و خیاط از زیر ابرو و صورت بیرون میاورند و قلع مینمایند
و بخوان پاکست یا نجس **جواب** در صورتها ولی اظهر طهارتست گرچه منافی شود
بکندن آن و در امثال ناخن و مو حکم بطهارت متعین است مگر آنکه اجزای از بدن
با او باشد که آن جزو نفس نجس است **سؤال** آیا نجاست مرده چه انسان چه غیر آن سرایت
میکند از مس کردن یا نه **جواب** خیر سرایت نمیکند مگر برطوبت و الله العالم **سؤال**
هر گاه استخوانی در صحرا یافت شود که معلوم نباشد که این استخوان طاهر است یا نجس
آیا خودش محکوم بطهارت و ملاقی آن نیز طاهر است یا نه **سؤال** کمربند و جلد ساعت
و کفش و پوستین و بخوان را میشود که از کفار گرفت یا آنکه نجس است **جواب** چیزها
ئیکه محتاج بتذکیه میباشد چون گوشت و جلد گرفتن اینها را از کفار جایز نیست **سؤال**
شمع را میتوان از کفار گرفت یا نه **جواب** مادامیکه عالم نشود از پیه است ضرر ندارد
و الا گرفتنش جایز نیست مگر اینکه بداند که این کافر از ید مسلم گرفت **سؤال** استعمال فروش
و ظروف و لباس کفار جایز است یا نه **جواب** بلی جایز است مگر آنکه عالم بملاقات در حال
رطوبت حاصل شود که در اینوقت نجس است و جایز نیست استعمال آنها در مشروط بطهارت
مگر بعد از پاک کردن و الله العالم **سؤال** اولاد کفار قبل از بلوغ در نجاست تابع والدین هستند یا نه و اگر
مادرشان مسلمان باشد تابع مسلمانند **جواب** بلی اولاد کفار قبل از بلوغ در نجاست در حکم
والدین خود میباشد و اگر احد ابوین مسلم باشد تابع اشرف بجهت شرافت اسلام **سؤال**
تعریف مرتد ملی و مرتد فطری را بیان فرمایند **جواب** مرتد ملی آنست که انعقاد نطفه او
در حال کفر والدین او باشد و اگر یکی کافر باشد و دیگری مسلم چون ولد تابع اشرف ابوین
میباشد و اشرف ابوین در حکم اسلام و کفر مسلم میباشد و لذا نیز محکوم باسلام میباشد

پدر او نداد او ارتداد فطری میباشد **سؤال** آیا توبه مرتد ملی و مرتد فطری مقبولست در نزد
عالم و بعد از توبه میتوان با او برطوبت ملاقات کرد یا نه **جواب** توبه مرتد ملی مقبولست و
بدنش پاک میشود باسلام و اما مرتد فطری پس اقوی از اینست که توبه اش نیز مقبولست و بدنش
پاکمیشود ولکن چهار حکم از او ساقط نمیشود وجوب کشتن و قسمت اموال و بینونت زوجه
و عدهٔ وفات زوجه والله العالم **سؤال** آیا در توبه مرتد ملی و مرتد فطری مرد و زن یکحکم دارند
یا فرقی هست **جواب** زن توبه اش مقبولست چه فطری و چه ملی و این فرق در مرد میباشد
نه در زن **سؤال** مسلمان یا مسلمان زاده که ظاهر الاسلام باشد منکر و قائل باشد بوجوب
بانیکه ائمه را علم بما کان و ما یکون هر وقت حاصل بود یا قائل بانیکه جناب امیر در وفت
یا قائل بمعراج جسمانی و معاد جسمانی نباشد هیچکس اگر توبه کند توبه اش مقبولست یا نه و ملاقات
با او برطوبت چه حکم دارد **جواب** در جهت طهارت بدن و نجوان اسلامش مقبولست اما
در احکام چهارگانه متقدمه پس محل اشکالست چون کفر در این اعتقادات بعضی از جهت
بانکار ضروری میرسد و بعضی از توجیهات بانکار ضروری و تکذیب نبی منجر نمیشود
سؤال تعریف کافر ذمی و حربی را بیان فرمایند و کدام صورتست که ذمی خارج میشود
از ذمی و حکم حربی جاری میشود و اخذ ربا از چه نوع از کافر جایز میدانند **جواب** مراد از
کافر ذمی بسبیل اجمال آنست که از یهود و نصاری و مجوس میباشد و بعبارت اخری
آنست که اهل کتاب باشد و غیر از حربیست پس مثل بت پرست و آفتاب پرست و آتش پرست
و نجوان حربی میباشد و کافر ذمی مادامیکه بر شرایط عقد ذمه باقی باشد خوب و الا
حربی میشود و شرایط عقد ذمه بسیار است و از الجمله جزیه عقد بلفظ عربی یا هر لفظی که
دلالت کند بر قبول کفار اعطاء بمقداری از مال را بجهت حفظ خود و ممنوع شدن
از ضرر اهل اسلام دوم دادن جزیه سوم التزام باحکام مسلمین چهارم ترک قتال مسلمین
پنجم عدم اظهار محرمات شرعیه اسلام مثل خوردن شراب و گوشت خنزیر در آشکار
نه در خفیه یا اظهار سب نبی و ائمه صلوات الله علیهم و در کرفتن ربا فرقی نیست بین
آنکه کافر در پناه مسلم باشد یا نه بلی شرطست که کافر حربی باشد **سؤال** عوام الناس از
اهل اسلام فقط اقرار باسلامیت خودها میکنند عقد و نکاح و تجهیز بطریق اسلام مینمایند
بعضی از اینها کلمه شهادتین را هم نمیدانند چه جای نماز و روزه و دیگر تکالیف شرعیه
آیا اینها نجسند مثل کفار یا نه **جواب** کافی نیست در اسلام اقرار بان و دانستن کلمه شهادتین

و نماز و روزه و حج و نجوان از تکالیف شرعیه شرط حکم باسلام نیست **سؤال** بعضی
از عوام الناس هستند در بعضی از اوقات تکلم مینمایند ببعضی از کلماتی که حسب لفظ ایشان
کفر نما است از قبیل آنکه میکویند خدا از این معنی خبر نداره یا خبر نداشت یا آنکه میکویند
خدا از این عمل خبر ندارد یا خبر نداشت یا آنکه میکویند فلان شخص ظالم را خدا ظلم نماید یا
آنکه میکویند فلان شخص عاجز نمود خدا با او جبر نماید یا آنکه میکویند خدا عمت
بخوردی یا آنکه میکویند خدا در این اوقات سهو نموده است و از قبیل آنکه خدا بالای سر
شاهد است یا این جوره اشخاص را که عرض شد ملاقات با رطوبت کردن چه حکم دارد
جواب ...الله ام از اینها کفر نیست و قصد کفر برا و نیست اگر چه بظاهر کفر است مثل اینکه
خدا علم بشر یک برای خود ندارد و جبار جبر کنند کار است و ظالم ظلم کند کار است و ظلم
عدلست در ظلم او و بعد ظلم او و خدا بالای سر از کنایه در غیب احاطه میباشد و خدا سهو
نمود ظاهر کفر است و لکن قصد معنیش را و اضحا ندارد بلکه بمنزله شوخیست یا نظیر سیاهی
نظیر تنوالله فنیه هم میباشد لکن مهما امکن احتراز از امثال این کلمات نمایند **سؤال**
در اهالی بلوکات خلقی هستند از شیعه که معرفت در مسائل دینیه از فروع و اصول
ندارند و هیچ وجه تقوی ندارند کمال بی طهارتی دارند و از نجاسات مجتنب نیستند
و شخص بعلم الیقین مطلع میباشد از ایشان که ایشان اجتناب از نجاسات بنحوی که در
شرع وارد شده ندارند و لکن علی الظاهر برای العین ندیده که استعمال نجاست کنند آیا
معاشرت با چنین خلایق چه صورت دارد **جواب** معاشرت با علم بنجاست ضرر ندارد
و حمل بر صحیح نمایند و تفحص هم نکنند **سؤال** چه میفرمایند در این مسئله که اگر دو نفر
عادل یا غیر عادل نزد غیر حاکم شرع بیان کنند که زید حالا کافر شده و انکار بعضی از ضروریات
دین میکند و زید پیش از این هم ادعا و اظهار دین و اسلام و ایمان داشت حالا هم اظهار و ادعاء
ایمان و اسلام دارد در اینصورت قول زید در ایمان و اسلام خود معتبر است یا قول
آن دو نفر عادل یا غیر عادل در کفر زید معتبر و اجتناب از زید با رطوبت لازمست یا نه
جواب دو نفر عادل نزد حاکم شرع بینه میباشد بعد از اداء شهادت و رفع شبهه
حاکم شرع حکم بکفر میکند و حکم را اجاری میکند و دو نفر غیر عادل معتبر نیستند والله
العالم **سؤال** مؤمنی که شیعه اثناعشری باشد و ادعای ایمان و تشیع نماید و
عقاید خود را صحیح بیان میکرده باشد و لکن متشبه باشد بشیخی و صوفی یا فلسفی انما

مؤمن و مسلم میتوان دانست و در حال رطوبت با او مباشرت میتوان کرد یا نه جواب
مجرد نسبت بشیخی و صوفی منشأ حکم ببدی یا کفر نمیشود مخصوص در صورتی که ادعاء
ایمان و اعتقاد با ائمه دوازده گانه داشته باشد مؤمن و مسلم میباشد و جاز رطوبت
ملاقات ایشان ضرر ندارد سؤال شخصی شیعه و مؤمن باشد و ادعاء علم و اجتهاد
میکند مگر در جائیکه شرعا هیچ محل خوف و تقیه نیست هرگاه مؤمن نام دشمنان آل محمد
نزد او ذکر میشود ایشان را باحترام یاد میکند رضی الله عنهم میگوید و بعضی از ازواج پیغمبر
را بر حضرت فاطمه ترجیح میدهد آیا همچه شخص مؤمن است یا کافر و تقلید و اقتداء با همچه
کس صحیح است یا باطل جواب تقلید همچه کس نکنید و اقتدا نیز نکنند و مؤمن نیز نیست
سؤال چه میفرمایند درین مسئله که شخصی مؤمن و شیعه اثنا عشری کرمیشد همه
مدتی بواسطه خواندن درس انگریزی با نصاری صحبت و اختلاط بغایت مرتبه بهم
رسانیده و هیچ خبر از احکام دین و مذهب آئین خود ندارد یا اگر خبر دارد توجه و اعتناء نمیکند
بران نماز و روزه و غیران هم بعمل نمی آید بلکه کسی را که مشغول بنماز و غیره می بیند و بر او استهزا
میکند و میگوید که این مکار است و پابند طهارت و نجاست هم نیست سگها را هم پرورده
با خود سر سفره و طعام میخوراند و بر زانوی خود مینشاند و فرزند وار او را نوازش میکند
و روی ایشان میبوسد و شراب هم میخورد آیا چنین کس اکل و شرب نمودن و با او مخالطت کردن
و او را مسلم دانستن و از رطوبت او اجتناب نمودن جائز است یا نه جواب بسم الله
و له الحمد اگر حلال میداند همه را و همه مذکوران را انجس است و واجب است اجتناب
کردن از او با حال رطوبت و اگر حلال نمیداند عاصی و فاسق میباشند و همچو براو شک
و استعمال رخت و بدن او نمودن نیز ضرر ندارد تا مادامیکه علم بنجاست آنها داشته
باشد والله العالم سؤال در جائیکه یهودی و ارمنی و نصاری و مجوسی و دیگر
کفار بر پادشاه اسلام خواه شیعه باشد خواه سنی خواه ظالم باشد خواه عادل جزیه
بدهند یا داخل در حکم کافر حربی میباشند یا ذمی یا گرفتن اینجا از اینها جایز است یا نه
جواب بپادشاه اسلام همینکه جزیه بدهند حربی نمیشوند و فتوی این است که پادشاه
اسلام مثل پادشاه ایمان میباشد و جزیه بسلطان اسلام ممضی میباشد پس ربا با ایشان جایز
نیست سؤال اگر کسی برای تفریح طبع یا از شوخی و مزاح برادر جبرئیل یا امیر المؤمنین یا
مشکل کشا یا سید الشهداء یا باسماء ملائکه و ائمه معصومین خطاب کند و بهمین اسماء همیشه

اورا ملقب میتماید و مخاطب همه از این کلام قائل خود کافر میشود یا بالخصوص قائل و مخاطب
هر دو عاصی هستند یا نه و اجتناب از چنین کلمات لازم است یا خیر و از گفتن این کلمات از ایمان
خارج میشود یا نه جواب تخاطب باین اسماء از روی مزاح و شوخی و حصول فرح ضرر ندارد
ولکن خصوص امیر المؤمنین چون از خواص امیر المؤمنین علی بن ابیطالب است لهذا ترک نماید که
باعث ابتداع است چنانچه شاعر گفته امیر المؤمنین بهر که شد اطلاق غیر او بحکم بحر مهر باو
وایکفر لازم میباشد والله العالم سؤال مکان شخص مخواهد معاشرت نماید با نجاست و
با کفار عسر و حرج لازم میآید یا عسر و حرج محلل محرمات و مطهر میشود یا نه جواب عسر
و حرج اگر در شبهه غیر محصوره باشد همان مشتبه غیر محصوره بودن کافیست در عدم
لزوم اجتناب خصوص با ملاحظه عسر و حرج و همچنین در شبهه محصوره اگر فرض شود
باعث رفع حکم تکلیفی که عبارت از لزوم اجتنابست میباشد و اما نجاست پس با علم بملاقات
چه در شبهه محصوره یا غیر محصوره رفع نمیشود و همچنین ضمان در حرام بعد از مستهلک
شدن رفع نمیشود سؤال شیعه اثنی عشری اگر سنی شود مسلمان و پاک است یا کافر
و نجس جواب اقوی طهارت و احوط اجتنابست سؤال کسانیکه قائل بشش امام
هستند یا کسانیکه قائل دوازده امام نیستند مسلمان و پاک میباشند یا نه جواب بلی
پاک میباشند سؤال ضروریات دین جلی کدام کدام است و ضروریات مذهب چند و
کدام کدام اند و منکر بعضی از ضروریات دین که بعینی کافر است یا منکر بعضی از ضروریات مذهب
هم کافر است یا نه و در شق ثانی مثل شیعه است یا سنی بیان فرمایند جواب تعداد و حصر آنها
ضروریات دین نیست و حقیقتش این است که در دین اسلام عوام و خواص و رجال و نساء
و صغیر و کبیر در معرفت آن یکسان باشند مثل وجوب صلوة و زکوة و حج و خمس و جهاد فی الجملة و
طهارت آب و خاک و نحوان و منکران از غیر جدید الاسلام و نحوان کافر است و ضروری
مذهب نیز تعداد ندارد و حقیقتش اینست که در نزد اهل مذهب معلوم باشد مثل احترام تربت
سید الشهدا علیه السلام و احترام آب فرات و حلیت متعه و جواز مسح و جواز سجده
بر تربت سید الشهدا و نحوان و منکران کافر نیست بلکه باعث خروج از آن مذهب میشود
سؤال نجاست بچه چیز ثابت میشود جواب بدانکه ثابت میشود نجاست اشیا بچند چیز
اول بشهادت دو عادل که خبر دهند که این شیء نجس شده است بملاقات و ضرور نیست که دو
عادل خبر دهند بسبب نجاست پس همینکه بگویند که نجس شده است کافیست ذکر سبب نجاست

لازم نیست مگر اینکه بداند که سبب نجاست چیز نیست که نجس کنند نیست بتقلید یا اجتهاد که این وقت شهادت بنجاست معتبر نیست و اگر یک عادل خبر دهد بنجس شدن ثابت نمیشود نجاست ولکن احوط اجتناب است و هرگاه خبر دادن کسی بنجاست بدن خود یا رخت خود یا چیزی که در تصرف اوست چه مالک باشد چه نباشد هر چند غاصب باشد یا فاسق یا ذمی باشد چنین که خدمت کار بدون اذن قارخت نجس را بشوید و بعد خبر دهد کیا باشد قول او معتبر است بلکه اقوی اینست که اگر کسی تربیت طفل یا مجنون یا ناخوش قولش معتبر است بلکه اقوی اینکه اگر کافر خبر دهد بنجاست آنچه در تصرف و میباشد و همچنین اگر قافله بی خبر دهند بنجاست کنیز باشد قولش معتبر است و همچنین اگر اسیر کنند خبر دهد بنجاست اسیر بود قولش معتبر است خصوص اگر طفل باشد و خصوص اگر تمیز باشد و اگر زن در توی خانه خبر دهد بنجاست ظرف یا رخت یا طبخ یا خورش قولش معتبر است و بعضی شرط کرده اند که قول متصرف در نجاست معتبر است مادامیکه در تصرف و میباشد که اگر از تصرف و بیرون رفته و خبر دهد بنجاست قولش معتبر نیست و اقوی اینست که این شرط نیست همینکه شخص ذی الید و متصرف زمانی الید خبر دهد که در زمانیکه در ید او بوده نجس شده یا نجس بوده قولش معتبر است و اگر دو نفر شریک باشند در چیزی قول هر یک معتبر است در آن و اگر یکی از شرکا خبر دهد بنجاست چیزی و دیگری خبر دهد بطهارت همان چیز قول هر دو از اعتبار ساقط است همچنین اگر یکی از دو شریک خبر دهد بنجاست ظرفی و طهارت ظرف دیگر و شریک دیگر خبر دهد بعکس آن باز قول هر دو از اعتبار ساقط است پس اگر آن شیء در سابق پاک بوده یا حالت سابقه معلوم نبوده باشد در نجاست اگر دو عادل خبر دهند بنجاست همان چیز با آنکه دو عادل دیگر بعکس این دو عادل خبر دهند قول هر چهار عادل از اعتبار ساقط است اگر ذو الید و متصرف و مالک مثل اخبر دهند بنجاست یا بطهارت و دو عادل خبر دهند بخلاف قول او قول دو عادل مقدم است **سؤال** شرط تأثر و تأثیر بنجاست بیان فرمائید **جواب** شرط نجس شدن از است که او لا علم بملاقات در ظاهر حاصل شود و همچنین شرطست علم بتأثیر نجاست در ملاقی پس شک در ملاقات ضرر ندارد چنانچه ملاقات خشک نجس بر خشک طاهر باعث نجاست نمیشود هر چند رطوبت فی الجمله داشته باشد مادامیکه علم بتأثیر نشود **سؤال** هرگاه لباس و غیر آن نجس شود بخاک خشک نجس و یا گرد و غبار نجس

یا مریضی میکند چه زن باشد چه مرد خبر دهد بطهارت طفل یا مجنون صح

ملباس و بخوان نشیند به تکاندن لباس پاک میشود یا نه و هرگاه احتمال بقاء آن بعد از تکاندن بدهد هم پاکست یا نه **جواب** به تکاندن و افراغ خاک و غبار نجس لباس و بخوان پاک نیست و احتمال مزبور را اعتبار نمیتوان بلی هرگاه مظنون باشد بقاء آن احوط اجتناب است **سؤال** هرگاه مرغ و گربه و بخوان در زمین نجس راه روند و پای اینها آلوده بخاک شود و بلا فاصله بر فرش و بخوان راه روند و لکن در فرش اثری از آن خاک دیده نشود پاکست یا نه **جواب** بلی پاکست **سؤال** سوزانیدن اشیاء متنجسه و استخوان جوان در طبخ و طعام جایز است یا نه **جواب** بلی جایز است و منع الحاق در نجس العین فی الخفیفه ثابت نیست فضلا عن المتنجس پس در متنجس قطعا جایز است **سؤال** شخص را در بر ازاله نجاست از مسجد و سایر محرمات اگر ترک ازاله نماید و مشغول بنماز و سایر عبادات شود عبادتش صحیح است یا نه **جواب** صحیح است علی الاقوی و مثل اینست ترک هر واجب فوری مثل امر بمعروف و نهی از منکر و تعلیم جاهل و ادای دین با قدرت بر اداء و مطالبه صاحب دین و ادای خمس و زکوة و مظالم علی الاحوط هر چند احوط در جمیع مذکورات ترک عبادات است مگر در ضیق وقت خصوص در ترک اداء دین **سؤال** تلویث و تنجیس مساجد بنجاست و وضع نجاست در آن چه صورت دارد **جواب** حرامست و در حرمت وضع فرق نیست میان اینکه نجاست متعدیه باشد یا نه هر چند در غیر متعدیه اقوی جواز است اگر هتک حرمت نشود **سؤال** محرمات اسلامیه چون اسماء الله و قرآن تلویث آنها بنجاست چه صورت دارد **جواب** حرامست قطعا چنانکه در مسجد گفته شد و مثل آنست کعبه و قبر و ضریح بلکه محرمات یمانیه نیز همین حکم را دارد چون مشاهد مشرفه و صحیفه سجادیه و تربت مقدسه حسینیه صلوات الله علیهم **سؤال** اما طین طریق و صحن حمام و غساله حمام نجس است یا نه **جواب** نجس نیست لکن شکستن ندارد **سؤال** زمین بازار و کوچه و غیر آن نجس است یا پاک بنوا و توجروا **جواب** بسم الله وله الحمد با عدم علم بنجاست مذکورات پاک است و در صورت ظن بنجاست بعلم احوط اجتنابست اگر نجس نیست سوار نشود **سؤال** مس نجس و شبه آن را هرگاه گداخته و آب شود پاک میشود یا نه **جواب** پاک نمیشود مگر تطهیر آن بعد از نشستن **سؤال** دود و روغن نجس و شعله آتش نجس است یا نه **جواب** شعله نجس نیست

و همچنین دود نجس یا متنجس بشرط انکه علم بخلط اجزاء عرفیه میسر نبود نباشد
در نجاست عفو در نماز سؤال نجاساتی که عفو شده در نماز چند
چیز است جواب شش چیز است اول خون جروح و قروح مادامیکه جاف نشده باشد
دوم خون کمتر از درهم بغلی بشرط اینکه از نجس العین که سگ و خوک و کافر است نباشد
و بشرطیکه از مرده نباشد بنابر احوط مگر خون مرده انسان بعد از غسل و بشرطیکه از
دماء ثلثه یعنی خون حیض و نفاس و استحاضه نباشد سوم نجاستی که در ازاله
ان مشقت شدید و عسر و حرج داشته و از این قبیل است لباس مربی که کندن ان باعث
اذیت از سرما و بخوان شود چهارم بول در لباس مربیه طفل چه پسر باشد و چه دختر و
اقتصار بابول اولیست و شروط باینکه لباس دیگر نداشته باشد و این لباس بحسب اشباع
روزی یک مرتبه طاهر نماید پنجم حمل نجس یا متنجس هر چند ساتر عورت باشد بنابر اقوی و
لکن احوط اجتناب است از حمل نجس خصوص میته و همچنین از حمل متنجس خصوص ما تتم به
الصلوة از ان ششم نجاست هر لباسی که ساتر عورت نتواند باشد هر چند در غیر محلش باشد
مثل جوراب و عرقچین و دستمال کوچک و بخوان سؤال خون قروح و جروح اگر مشقت در ازاله
ان نباشد از بدن و لباس باز هم عفو ثابت است یا نه جواب عفو از خون قروح و جروح
تا زمدار مشقت در ازاله نیست بلکه عفو ثابت است هر چند مشقت در ازاله نباشد بلی
عفو مشروط است بعدم برء و خوب شدن عفو ثابت نیست سؤال عفو از خون و
جروح و قروح ایا مخصوص است بصاحب خون جروح یا انکه عفو ثابت است نیز بدیگری
هم جواب عفو مخصوص است بصاحب دم مخصوص است بلو دنیت بدیگری معفو نیست
علی الاقوی سؤال ایا حکم عفو مخصوص است بخون در محل قروح یا نه جواب
عفو ثابت است در صورت تعدی هم اگرچه تعدی نماید بجائی که متعارف نباشد
وصول نجاست بان مکان سؤال عرق صاحب قروح و جروح که متنجس بان خون
شود چنانچه انسان را کثیر میتر شود که خالی از ان باشد مثل خود ان خون معفو است
یا انکه عفو مختص است بخود خون جواب عرق متنجس از ان بلکه مطلق ان متنجس از ان
نیز معفو است سؤال خون بواسیر از قروح است یا نه جواب بلی بنابر اظهر نیز اگر
خون بواسیر ظاهر از بواطن محقق باشد و اختصاص عفو از قروح و جروح بظواهر بدن
اولی میباشد هر چند اقوی تعمیم است سؤال حکم عفو از خون قروح و جروح یا انکه

پس بعد از برء و خوب شدن ع

مخصوص

مخصوص است یا ستمر از قروح و جروح یا انکه ثابت است حکم در صورت عدم جریان ایضا جواب مادامیکه
جاف نشده و خون بالمره قطع نشده خون معفو است خواه دائما جاری باشد یا نباشد در
بعض اوقات سؤال حکم عفو مخصوص بکمتر از درهم است یا انکه اگر بقدر درهم باشد نیز
معفو است جواب در کمتر از درهم بی اشکال است و اما در خود درهم خالی از اشکال نیست و
احتیاط اولیست سؤال مقدار درهم بغلی و وجه تسمیه ان را بیان فرمایند جواب
تحدیدات مختلفه از علماء ظاهر میشود در درهم بغلی یکی گودی کف دست و یکی به بند بالای
انگشت ابهام و یکی به بند بالای انگشت شهادت و یکی بقدر اشرفی و اول اقوی است و
اما وجه تسمیه پس انهم مختلف است بعضی بفتح با و غین معجمه و تشدید لام خوانده اند
که منسوب به بغله که قریه ایست در خود جامعین و بعضی بفتح با و سکون غین معجمه
و تخفیف لام خوانده اند بجهة نسبت بجامعین و تسمیه اولی به بغل یا بجهة نسبت است به بغل
که قریه ایست ببابل که نزدیک است و متصل است بجامعین یا بجهة نسبت بضراب این درهم
و فایده در وجه تسمیه و معنی از لفظ نیست چه در حدیث عفو از دم دون درهم
لفظ بغلی نیست سؤال خون کمتر از درهم که متفرق باشد معفو است یا نه و یا فرقی
هست هر گاه هر یکی کمتر از درهم باشد یا مجموع یا نه جواب اگر بعد از فرض اجتماع کمتر
از درهم نباشد اشکال است و احتیاط اولیست سؤال ثوب و بدن مصلی که ملاقی
شود بخون کمتر از درهم در حال رطوبت عفو ثابت است یا نه جواب چنانچه کمتر از درهم
از خون معفو است متنجس بخون که کمتر از درهم باشد نیز معفو است علی الاقوی سؤال
ایا حکم عفو ثابت است در خون انسان بالنسبة بخودش یا غیر از انسان هم در غیر خودش
نیز معفو است جواب عفو ثابت است چه از انسان و چه از غیر انسان و چه از ماکول
اللحم و چه از غیر ماکول اللحم هر چند در غیر ماکول اللحم غیر انسان احتیاط اولیست
و چه از انسان بالنسبة بغیر خودش علی الاقوی سؤال خونیکه باید من باب
چیز دیگر ممزوج شود چه حکم دارد معفو است یا نه جواب از سابق معلوم شد
که اگر دون درهم است معفو است و الا فلا سؤال مانع بودن نجاست در چه حال
است در نماز جواب مختص است بحال اختیار و علم پس عجز از ازاله و جاهل به
موضع نجاست و اصل از معذور است اگر جهل مستمر باشد از اول نماز تا اخر ان
سؤال جاهل بحکم نجاست و وجوب ازاله ان و همچنین ناسی معذور است یا نه

جواب

جواب خیر معین و رنیست چه منکر شود در اثنای نماز وچه بعد از نماز در
اوانی طلا و نقره سؤال استعمال اوانی طلا و نقره وهمچنین استعمال
ظروف مجزد در اکل وشرب جایز است وبیع وشرای اینها جایز است یا نه جواب جائز
نیست استعمال ونه بیع شرای اینها جایز است سؤال استعمال قلیان طلا و نقره جایز
است یا نه جواب اگر سرش تماما از نقره باشد بحیثیتی که جای آتش و تنباکو همه نقره
باشد که تمام سر و همه طلا یا نقره قرار دهد اجتناب کنند وهمچنین جا ء آب اگر تمام نقره خالص
یا طلاء خالص باشد اجتناب نمایند واگر بادگیر میانه و نی قلیان از طلا و نقره باشد ضرر ندارد
واگر ممزوج باشد قلیان بطلا و نقره بغیر خودش هرچند در نظر اهل خبره باشد این ضرر
ندارد ومثل حریر ممزوج واگر مسلمی قلیان آورده در مجلس رد نماید وحمل بر صحت نماید
الا اینکه یقین کند که از نقره خالص است وهر نقره سفید را نقره خالص ندانند سؤال
استعمال مجمره طلا و نقره وهمچنین پیه سوز وسماور وقنددان وقوری وقاشق چای خوری
اگر طلا و نقره خالص باشد استعمال اینها حرام است یا نه وبر فرض حرمت اگر مالک حاضر نماید یکی
یکی آنها را در مجلس اهل مجلس چه نمایند ومنزل استعمال ظرف طلا و نقره از جهة اکل
وشرب ووضو گرفتن وغسل کردن وبخوان را بیان فرمایند واستعمال الظروف الملبس
وفیروزه که بنا میشود از طلا مراتب بهم رسد جایز است یا نه وماکول ومشروب در ظرف
طلا و نقره هم حرام است یا نه جواب استعمال اشیاء مزبوره با فرض یقین بطلا و نقره خالص
بودن حرام است قطعا واهل مجلس با امکان باید اجتناب نمایند بجهة آنکه مجلس مجلس معصیت
است ویا آنکه در حق اینها نیز استعمال حساب میشود زیرا که استعمال هر شئ بحسب حال
آن شئ است ودر منظومه بحر العلوم اعلی الله مقامه فرموده ماکان من انیة من ذهب
او فضة محرم فی المذهب وفی بعض النسخ ماکان منها فضة او ذهبا فلیس فیه غیر
الحظر فیه مذهبا عم الاناء المنع ذالك المنع والوجا الا فیما یعد عرفا استعمالا من اکل
او شرب ومن تطهیر واخذ ووضع بلا نکیر والاقتناء والحبس للتزیین فهو ملغ
عادم الیقین ویتبع التحریم صدق الانیة فیشمل المنع ظروف الغالیه والکحل
والعنبر والمعجون والتتن والتنباك والافیون وهکذا المکاحل والمجامر والقلف
والحلوان والمحابر فانها انیة ما للصغر وغیره فی سلب الاسم من اثر وجائز فی الفضة
ماکان ضرب لمثل تعوید وحرز ودعا وقد اتی فیه صحیح من خبر عاضده حرز الجواد المعتبر کذا

قنادیل المشهد ونحوه من فضة او عسجد ولیس من باب الاوانی الخاتم وشبهه من ملصق
یلازم والوجه فی المراة من ذا الشید اذ الجمع بالتصوق والحکم مقصور علی العینین
فلیس من حجر بغیر دین وان علا فلیس بالمقیس ان القیاس کان من ابلیس وما حوی محرم
فلا یحل الا بنقل فیحل ان نقل والنقل عنه غیر الاستعمال له فلیس من باس علی
نقله ووضعه فی الید نقلا ان شرب ولا کذا الاکل من اکل حسب ومثل ذاك الاغتراف
بالید بالقاصد التطهیر فی التعبد فلیس نقلا یصح العمل والنهی بان بذاك یبطل و
قصد فیه نقل لا یحل فلو احل القصد حل الکل انتهی با اضافا فرق بین اکل وشرب
مشکلست ورجوع بمرتبان در اوانی ضیقة فم الراس نیز مشکلست واختلاف وعموم حرمت استعمال
از اخبار نیز ظاهر نشده سؤال لوله نقره معروف بحرز جواد یا آنکه لوله که میسازند
بجهة آب قرآن یا دعا چه صورت دارد جواب جواز آن خالی از قوة نیست چنانچه
از بعضی ادعیه ظاهر میشود ودر منظومه است وجاز فی الفضة ماکان دعا المثل
تعوید وحرز ودعا فقد اتی فیه صحیح من خبر عاضده حرز الجواد المعتبر ودر بعضی از
نسخ فرموده وجائز حرز الجواد المعتبر المشتهر فقد اتی فیه صحیح من خبر وبجهة آنکه
صدق ظرف بر اینها مشکلست هرچند بد قسمت باشد سؤال سرچطبق قاب ساعت
وکشکول وچلوصافی وشمعدان وبخوان داخل در کدام ظروف هستند واستعمال اینها
درحالیکه از طلا و نقره باشد حرامست یا نه جواب بلی ظروف هستند واستعمال اینها
نیز حرامست مگر قاب ساعت که با اتصال آن حرام نیست بلی در قاب منفصل احتیاط لازم
است سؤال ظرف مفضض ومطلا همچنین نقره کوب وطلا کوب چه صورت
دارد جواب عیب ندارد استعمال اینها الا اینکه احتیاط نمایند از رساندن
لب را بموضع نقره وطلا و سید فرموده اند وتکره الانیة المفضضة بحلقة
او ضبة معترضة واعزل فما عن فی لفضة المفضض ندبا وحرما البعض بالمفترض
سؤال هرگاه ظرف را ملبس نمایند بطلا و نقره بحیثیتی که تماما یک ظرف محسوب
شود جایز است یا نه جواب ضرر ندارد علی الاقوی هرچند احتیاط بجهة خلاف بعضی از علماء
اولی میباشد خصوص اگر منفصل سازند ظرف مستقل حساب شود ودر منظومه نقل از ابن ادریس
فرموده ونکره الانیة المفضضة فرموده المزج بالفضة والصیاغة وکسوة البعض
بالصیاغة فان کساها کلها فلا تخل فانما الکاسی اناء منفصل سیان کاسی باطن وما

ظهر ولو کون الجبل ففی الحال نظر ومثل ذات فضة ذات ذهب فی کل ذلک مام لذات
فضة ذهب **سؤال** زنجیر ساعت از طلا و کمربند طلا و تکمه طلا چه صورت دارد
جواب زنجیر ساعت ضرر ندارد در کمربند و تکمه و نعل طلا احتیاط نماید **سؤال**
مرد ظرف مشتبه شود بطلا و نقره یا غیر اینها اجتناب لازم است یا نه **جواب** لازم
نیست مگر انکه مالک یا اهل خبره عادل یا عدل واحد و عدلین خبر دهند که در ثبوت
احتیاط لازم است **سؤال** بیت نقاشی غلاف شمشیر و حلقه از طلا و نقره و همچنین
فرش طلا چه صورت دارد **جواب** ضرر ندارد استعمال نمودن کورات **سؤال** تزیین
لجام اسب و قلیان بطلا و نقره چه صورت دارد **جواب** چون نهی از زرکوبان وارد
شده است پس احتیاط از استعمال آن نهایت فرع و لبت **سؤال** تزیین مسجد بطلا و نقره به
مشاهد مشرفه و قندیل طلا و نقره و انگشتر نقره یا جائز است یا نه **جواب** بلی جائز است
و ضرر ندارد تزیین مشاهد مشرفه بطلا و اما خصوص در مسجد مکروه است بلکه بعضی
حرام دانسته اند پس احتیاط در ترک است و سید مرحوم اعلی الله مقامه بعد از اذن
حرز جواد فرموده اند کذا افاد بل شعار المشهد ونحوه من فضة او عسجد ولبس من باب
الاوانی الخاتم وشبهه من ملصق بلازم والوجه فی المرات من ذالک بدا او بجمیع
بالتصویر تحد **سؤال** اتخاذ اوانی طلا و نقره بجهة تزیین و نگاه داشتن جایز است
یا نه **جواب** در جوابات سابقه حکم مسئله معلوم شد که بحر العلوم جایز نمیدانند پس
اگر اخذ آن نماید بقصد استعمال پس حرام است نگاه داشتن و ساختن و مزد دادن و مزد
گرفتن آن هرچند بنا باشد که اینها جایز میشود بجهة ضرورت یا به معالجه بخوان پس شکستن
آن بی اذن مالک در بعضی از صور مشکلست و احتیاط و لیست **سؤال** ایا لوث استعمال
ظروف طلا و نقره مختص برجالست یا انکه بر زنان نیز حرام است **جواب** بر زنان نیز حرام
سؤال استعلام میرود از جهة فتوائی که از انجناب در ابواب الاحکام نقل شده است و قبول
نمیکردیم تا انکه استفتاء ممهور که سؤال از استعمال الظروف طلا و نقره که بار از جنس دیگر
داشته باشد و خالص نباشد نوشته بود دیدیم که خالص نباشد جایز است اگرچه غش عشری
بلکه نیم عشر باشد فی الحقیقة این جواب خیلی مایه اضطراب شد که قیاس طلا و نقره بر
لباس حریر که بی وجه و مع الفارق میباشد چون در اخبار حریر در بعضی منع از آن تقیید در
بخلوص و محض و معلوم نیست نفقد عنوان منع که مقید از موصوف و وصفش و هو الحریر

الخالص والحریر المحض بمحض وجود خلیط اصالة و عموم واطلاقا دلة جواز محکم و بلا
مانع است اما در باب ظرف طلا و نقره هیچ بودی و وصفی در خلوص و تخلص سطر
نرسیده و لهذا باید دائر مدار صدق عرفی موضوع طلا و نقره بود معلوم است بمحض
وجود یا جزئی موضوع منتفی نیست بد و زشبهه با وجود غش جزئی بخصوص عشر و نیم
یا طلا و نقره صادقست کیف با اینکه مغشوش اکثر وجود و دور از است که باعث صدق
شمول طلا است و الا باید همه کلمات و اخبار حمل بر افراد نادرة الوجود شود
معلوم است که از مفاهم عرفی عموم خلو خارجست خوب در بعضو رن خوب شما در جمیع
معاملات دراهم و دنانیر باید تجویز معامله کم و زیاد را بفرمائید چه مثل به و یا النقد
بمجلس واحد در طرفین معامله در آن جوز مسلم و بغیر است که دراهم و دنانیر مسکوکه
جمیع مغشوش مخلوط هرچند بجزئی باد باشند هستند و بسا میشود که لازم شما افتاده باشد
نفی زکوة اگر دراهم مسکوکه و دنانیر سالها در ملک مکلف بماند چون این مسکوک طلا و نقره نیست
بکمان سرکار مورد آیه فی الذهب والفضة الزکوة نخواهد بود چون ذهب و فضة در اینها
هست انشاء الله تعالی تجدید نظری فرمایند زیاد زحمت نمیدهد و السلام انتهی و این
سؤال نقل شده از مکاتبه که بعضی از افاضل عصر دام ظله در طهران بحقیر نوشتند
در ضمن بعضی از مطالب **جواب** اولا باید تخیص کلام محل کلام شود و آن جایست که مخلوط
بدرجه استهلاک نرسد که اگر خلط بدرجه استهلاک برسد چنانچه در باب حقوا اینها
این است که بجهة خوبی سکه مثل در صد مثقال از نقره و طلا دو مثقال یا جزئی بالاستی داخل
داخل میکنند که خوب سکه بگیرد و این ضرر بصدق طلا و نقره وارد ندارد و بجهة اسم آن
و جوابی اعتقاد حقیر در مثل طلا و نقره این بود که بعشر و نصف عشر استهلاک حاصل نمیشود کما هو
عند الصراف و الصائغ که قیمتش را تنزل میدهند و همه را بقیمت طلا و نقره نمیخرند بلکه بمثال
عشر و نصف عشر از مس را ابراز میکنند این بود که تخیص کردم و الا محل کلام در مخلوط
غیر مستهلک میباشد و بعد از اینکه محل کلام معلوم شد سر اختیار احقر واضح میشود بجهة
اینکه معلوم است چنانچه در نتائج خلاف تحقیق است پس مدار بر صورت و نظام مرتبت بلکه
بر سیرت و واهمیت و الا باید طلا و نقره که بالذات مسلوب الوصف باشد مثل طلای
سفید و نقره زرد و یا سیاه ضرر نداشته باشد چنانچه اگر ممزوج نمائیم قلیلی از طلا و نقره
بغیر جنس و لکن متحد الوصف باشد که عرفا صادق باشد و لکن در واقع طلا و نقره نیست

باسکه نبستند نهایت نعب و بعضه صح

در الفاظ مقادیر و موازین معلاف عشو استعمال هممن در معقد و موزون استامع مع

کسباشد را بصورت باید عیب امشته باشد مثل نقره و در شوکه از حاجی رحمان میاورند
که در رواج مس سفید است مثل نقره و بقال در عیز دو مراد اهل خبره بعرف این مقام است که صراف
و ضراب و زرکر و سایر اهل عرف که خبیر و بصیر باشند و جوهر شناس باشند نه اینکه تمیز
نداشته باشند و شیء را بصورت تمیز دهند و از حقیقت شیء بالمره خبر نداشته باشند
مثل سایر معادن از فیروزه و الماس و عقیق و غیره که اطلاق صدق مطلق عرف نماید مغرور شد
البته اهل عرف سرخی را که ببینند میگویند خون است و کسی که مطلع است که بعضی هم سرخست
سرخی را مناط حکم بخون نمیکیرد بلکه باثار واقعیه حکم بخون میکند چنانچه حضرت امیر صلوات الله و سلامه
علیه در تمیز کوشت کوسفند و سگ فرموده که اگر کوشت خورد سکست و اگر علف خورد کوسفند
است و اگر آب را بدهان خورد کوسفند است اگر بزبان خورد سکست و اگر در عقب کله
راه رود سکست اگر بمیان و پیش روی آنها راه رود کوسفند است و اگر بسینه نشیند
کوسفند است و اگر بمقعد نشیند سگ است بعد از ذبح اگر شکمبه دارد کوسفند است
اگر امعا دارد سکست و اعتبار بشباهت در بعضی اعضا نیست خلاصه طلا بخالص
ظاهر میشود و نقره بقال و اعتبار بصورت و شباهت نیست و این قاعده در همه
الفاظ و همه مصادیق باید جاری باشد اما بعنوان لبس حریر که عنوانش با
عنوان الصلوة فی الحریر که عنوان دیگر است و اصل در موارد مشکوکه این دو عنوان
مختلف است علی التحقیق اما اخبار در عنوان اول چند خبر مطلق وارد شده و چند خبر
اخبار مقید شد بمحض و لکن ضد فی مختص لبس حریر محض و غیر مساویست فنقص سلمنا
و لکن حمل الاخبار المفید کاشفة عن اختصاص المنهی عنه و لذا فی لباس الذهب لا
یقولون باشتراط المحضة لصدق عنوان لبس الذهب کالحریر المشار الیهما بقوله علیه
السلام هذان محرمان علی ذکور امتی کما ورد فی خصوص الحریر بانه لا تلبس الحریر فیحرق الله
جلدك بالنار و عنوان ثانی صدقش در فی الجمله حریر واضح است که صلوة در حریر صادق
است بمحض و غیر محض مثل صلوة در جزء حیوان غیر ماکول اللحم لقرینیة فی شعره و دبره
و بوله و روثه پس حاجت داریم باشتراط محضیه و اما در آنیه ذهب و فضه بعد
البنا علی عدم التسامح و بعد البنا علی فرض الاختلاط بما لیس مستهلکا حاجت بحمد
الله باین اشتراط نداریم که این اشتراط در عنوان خواهیم و مقدمه مطویه میباشد اما
اینکه مرقوم فرموده بودید که دراهم و دنانیر مغشوشه اکثر وجود اشیا و منزل اطلاقات

برافراد نادرة الوجود بمعنی است جواب این است که و منزل خطابات اغتشاش درهم
و دینار محل کلام میباشد سلمنا و لکن بنا بر این قبیل و ما نحن فیه بدراهم و دنانیر در نیست
بجهة آنکه دراهم و دنانیر از صدر اول مغشوش بوده نه ما نحن فیه سلمنا چه کنم که علما حکم
را بصافی از درهم و دینار کرده اند قال العلامه فی کفارة الحیض عن القواعد هی دینار و
قال فی کشف اللثام ای مثقال من ذهب خالص مضروب و قال فی جامع المقاصد و
یعتبر فی الدینار کونه خالصا من الغش مضروبا لانه المتبادر من الاطلاق فلا یجزی التبر و لا
القیمة انتهی بلکه از فاضل قمی اعلی الله مقامه در جهة قبض مجلس اشتراط صافی بو
میاید که اگر مخلوط باشد و مستهلك نباشد و مقصود به بیع باشد در بودن قبض در
مجلس شرط است و فرموده که از این جهة است که گفته اند که اگر مس یا سرب را بفروشد
و در آنها قلیلی از طلا و نقره باشد میتوان بطلا و نقره فروخت هر چند معلوم نباشد
زیادتی آن طلا که بقیمت میدهند بر آن مقدار قلیلی که در آنها هست چون حکم تابع اسم است
و آن قلیلی که از طلا و نقره که در آنها است مستهلک است و مقصود بالذات نیست و ظاهر اخلاف
نیست و اخبار معتبره هم دلالت دارد و از این باب است فروختن خانه که در سقف یا دیوار
آن طلا و نقره مالیده باشند که اگر آنها را بکنی چیزی عاید نمیشود که در آن جا ممکن
طلا فروخت و ایضا سؤال شده از آن بزرگوار فروختن کلابتون طلا و نقره و پارچهای
زری و اسلحه که طلا کوب یا نقره کوب باشد معامله آنها نقدا یا نسیه هر دو جایز
بانه جواب داده اند که چون در معامله طلا و نقره قبض در مجلس شرط است علی الاشهر الاظهر
و بدون آن باطلست و فرقی بین مشکوک و غیر مشکوک و خالص و منضم بضمیمه نیست
پس هر گاه کسی معامله کند امثال این امور را بغیر جنس یعنی مثلا این طلا کوب یا نقره
کوب را یا پارچه زری را و امثال آنها را بگندم و جو و جواز و امثال آن بفروشد پس
در جواز آن اشکالی نیست خواه نقد باشد خواه نسیه و هر گاه بجنس طلا و نقره بفروشد
پس در آن قبض مجلس شرط است و بر نسیه نمیتوان داد و در این جا تفاوتی ندارد که طلا
در قیمت نقره کوب یا طلا کوب بدهد یا نقره در قیمت آنها بدهد بلی هر گاه نقد آن
طلا و نقره که در آن جامه یا در آن اسلحه هست نقد بدهد و بقیه نسیه بماند باکی نیست
و هر گاه داند که این قیمتی که حالا میدهد زیادتر بر آن قدری است که در آن جامه
یا اسلحه است کافیست هر چند علم بقدر آن نداشته باشد بتفصیل و بخصوص مدانکه

تبر بکسر طلای خالص غیر مسکوک گویند

درین معامله قطع نظر از فتنه در مجلس باید ملاحظه ربا را هم بکند پس هرگاه علم دارد بمقدار
طلا یا نقره که در ان جامه یا اسلحه است باید ان قیمتی که میدهد از طلا و نقره بیشتر
باشد از انچه در انها هست تا انکه انچه مساوی ان است در برابر ان باشد و زیادتی در
برابر اصل پارچه و اهن و امثال ان باشد تا ربا نشود و هرگاه مقدار ان مجهول باشد
جایز نیست بیع بهمان جنس مگر علم بزیادتی ان که قیمت میدهد از انچه در انها است
از طلا و نقره و در اینجا مجانست طلا و نقره را ملاحظه باید کرد چون طلا و نقره در
مسئله ربا دو جنس میباشد و زیادتی هر یک بر دیگری مضر نیست پس هرگاه جامه
نقره باف را با طلائیکه میدهد در قیمت بوزن کمتر از ان باشد ضرر ندارد انتهی
کلامه و مسئله ربا نیز حکمش واضح است که اگر طرفین مغشوش باشند بصرف کل الی
مقابله وان کان الغش فی طرف واحد فان کان فی المغشوش ما یزید حتی یصح ان
تقع بازاء الزیادة فلا اشکال ایضا وان کان الضمیمة خالیة من التمول فلا بد من
المساواة والا لزم الربا امدیم بزکوة دراهم و دنانیر و اینهم تصریح شد که باید مقدار نصاب
از طلا و نقره بنصاب برسد والا زکوة نیست قال فی البیان ولو ضربت من احدهما او غیرهما
اشترط بلوغ الخالص نصابا وفی الدروس والمغشوش یشترط بلوغ الخالصة نصابا فان
شک فیه فلا شیء پس خلوص درهم عنوان چه دینار و چه انیه و چه گندم و نخود ان و طوق
قاعده است پس اشتراط بمحض در جائی بکار میاید که در خود عنوان نص ملحوظ شده مثل
صلوة فی الحریر بلکه عدم ملاحظه خلوص میتوان گفت که انیه مرکب از طلا و نقره که با هم اب کنند
یا انکه یک ظرف از طلا و یک ظرف از نقره باشد ضرر ندارد فما فی کشف الغطاء واذا امتزج
احد الجوهرین بالاخر او رکب منهما بوصل قطعتین او قطع جری الحکم ولو امتزج او تلبس بشیء
غیره ولم یخرج عن الاسم خروجا فکذلک وان خرج عن الاسم خرج عن الحکم محل نظر و اوضح والمدار
لیس علی الاسم من باب التسامح بل علی الاسم الواقعی والاسم عند اهل الصنعة لا مطلق
الاسم ولذلک لو نذر الصدقة لانیة الذهب و نحوه لا یکتفی بالمرکب ولا بالمغشوش الا ان
یکون مستهلکا و هو الهادی **در کیفیت تطهیر** **سؤال** شرائط تطهیر
باب قلیل را بیان فرمایند **جواب** تطهیر با اب غیر و طشت بچند شرط اول نفوذ و
وصول اب بموضع نجس دوم زوال عین نجاست سوم انفصال اب غساله از نجس در غالب موارد
مثل ظرف و غیره پس اگر غساله جدا نشود از متنجس بنحو متعارف چه بفشار یا بنفسه پاک

نیست مگر انکه غساله قلیل را پاک بدانیم و انفصال غساله را شرط صدق غسل بدانیم که دیگر
وقت دیگر حاجت بانفصال غساله نیست و بر یختن اب بیا بنحوی که اب اول را ببرد و
اکتفا نمایند زیرا که هر چند از اب قلیل بریزند همه بصورت اب موجود در ان جمع خواهد
بود چهارم ورود اب بر نجس نه عکس ان و غیر بنحو نوارد هر چند بنحوان در مثل بوشت (و نحو ان)
که در طشت بخواهند تطهیر نمایند اقوی عدم شرطیت ورود ابست بر نجس اگر چه
احوط اشتراط ورود است مطلقا والله العالم **سؤال** طریق تطهیر ظروف از منصوب
و غیر انها را بفرمایند **جواب** بچند نحو میشود یکی انکه ان ظرف نجس را اب پر کنند و بریزند
تا سه دفعه و اقوی کفایت مره واحده است هر چند احتیاط شدید در سه مرتبه
است و سید فرموده ولا تدع ثالثة فی الانیة حرما ولا فی سواها الثانیة والنص
بالتثلیث فی الاوانی ما اول بالفضل والرجحان و یکی دیگر انکه اب کمی در ته ظرف نجس
بریزند و بدست و نحو ان حرکت دهند و دور دهند اب اکه بهمه جای ان ظرف برسد
از اب را بریزند تا سه دفعه یا یک دفعه ان ظرف پاک میشود سوم انکه ان اب را در اطراف
ان ظرف بریزند و اب غساله مجتمع در ته ظرف را به پنبه و کهنه و نحو ان بردارند بهمین
طریق عمل نمایند تا سه مرتبه و یا اینکه ته ظرف را سوراخ کنند تا غساله از ان بیرون رود و
لکن در صورتیکه غساله را از پنبه و نحو ان بردارند تغییر یا تطهیر پنبه نمایند در هر یک
از غسلات ثلاثه اگر چه احوط از است که پنبه را بیرون اورده تطهیر نماید و عود دهند
همان پنبه و خرقه را و بهر یک از اقسام ثلثه تطهیر ظروف منصوبه چون خم و غیر ان و
همچنین غیر منصوبه حاصل میشود والله العالم **سؤال** هرگاه ظرفیکه گودی ندارد
مثل سینی و بشقاب و نحو ان یا دیشت ظروف نجس شود بدو شستن کفایت میکند یا نه
جواب بلی دو مرتبه کافیست و سه مرتبه احوطست **سؤال** ظرفیکه بجریان باران پاک
میشود یا نه **جواب** بلی پاک میشود و همچنین هرگاه که با جاری یا ان ممزوج شود و حال
بعد دهم نیست و همچنین است اگر اب نجس اگر در ظرفی مثل ابریق و افتابه باشد که در
کر و جاری فرو برند که تمازج حاصل شود پس بجهت فرو بردن و افراغ ان اب نجس نیست
که بسبب تمازج پاک میشود **سؤال** هرگاه متنجس شود بنجاستی که بباطن ان نفوذ
کرده باشد چه نحو تطهیر نمایند **جواب** ظاهر ان بنجاست نشستن پاک میشود و نجاست باطن
بظاهر سرایت نمیکند و هرگاه بخواهند که باطن ان را پاک نمایند پس ان ظرف را خشک

نمایند و در اب کر و جاری بگذارند بطوریکه اب بعمق ان نفوذ نماید پاک میشود پس حبّ نجس اگر
چه دران گل کهنه داشته باشد و ازاد در کر و جاری فرو برند که اب دران نفوذ نماید و از اب
مضاف نشود پاک میشود والله العالم **سؤال** در تطهیر ظروف از ولوغ سگ و خوک باب
کثیر بتعدد و مالیدن خاک لازمست یا نه **جواب** اقوی عدم ثبوت تعدد و عدم لزوم
خاک مالیدنست در جائیکه تطهیر ظرف باب کر و جاری شود هر چند احوط تعدد است بلکه لزوم
مالیدن خاک هم محل اشکالست در قلیل بجهت کفایت امر از خاک بدون مالیدن
سؤال هرگاه ظرف متنجس بولوغ کلب ظرفی باشد که خاک مالی نتوان نمود چه نماید
جواب اقوی کفایت مجرد رسانیدن خاکست خصوص اگر ممزوج باب باشد که رسانیدن
خاک ممزوج باب با تکان دادن انشاء الله کافی است **سؤال** هرگاه سگ در ظرفی اب بیاشامد
و یا ظرف را بلیسد چه نحو تطهیر نماید **جواب** اولا ان ظرف را خاک خشک بمالند
بعد از ان بخاک ممزوج باب بهتر است و بعد از ان دو دفعه بشویند تطهیر حاصلست
و بسند فرموده و مثله الولوغ فی التقدیر ثلثان من قبلهما التعفیر هر چند اقوی
در ظرف نجس شده بغیر ولوغ حتی بلیسیدن سگ و بعضو سگ بر هم خورده ان در
ظرف دیگر اکتفا بشستن سه مرتبه است بدون خاک بلکه لزوم مالیدن خاک هم محل
اشکالست در قلیل بجهت فوت کفایت امر از خاک بدون مالیدن و اما تطهیر ان در کثیر
و جاری بغیر فرو بردن یکمرتبه کافیست هر چند احوط عدم ترک خاک مالی میباشد چنانچه
گذشت **سؤال** موش دشتی اگر در ظرف مرده باشد چه نماید **جواب** در مرده موش دشتی
بزرگ خصوص نرش در ظرف هفت مرتبه یا سه مرتبه شستن بهتر است چنانچه احوط
در نجاست بخوک و شراب بلکه هر مسکر مایع بالاصل شستن هفت مرتبه است چنانچه
در ولوغ کلب نیز هفت مرتبه شستن و اقوی اکتفا بسه مرتبه است چنانچه در منظومه است کذلک
السبع بملا التذئب لفذ فی الخمر والکلب میتة الجرذ و در خنزیر هفت مرتبه تقویت
فرموده در منظومه چنانچه فرموده است و یقرب الوجوب فی الخنزیر وان یخالف الظاهر المشهور
سؤال ایا خم شراب که بروغن پیه تر نبیذ اده باشد قابل تطهیر است یا نه **جواب**
بلی قابل تطهیر است مادامیکه چربی مانع نفوذ اب ظاهر نشود **سؤال** هرگاه نه دیگ
و نه روغن داغ کن و ساج مثلا اگر سیاهی با و ملصق است نجس شود باب قلیل پاک میشود
یا انکه محتاج است بفرو بردن باب جاری و کر و فرقی بین انکه سیاهی بعد از نجس شدن حادث

حبّ بضم ح بمعنی خم

ولوغ بابتم

واحوط میباشد صح

شود

شود یا سیاهی نجس شود یا نه و فرقی بین کمی و زیادی سیاهی هست یا نه **جواب** مدار وصول اب
مطهر است بنجس بحیثی که اب مضاف نشود و مدار بر غلبه مطهر بوصول اب میباشد نه او
سؤال هرگاه ظرف نجس چرب باشد تطهیر ان چه نحو است **جواب** اگر چربی غلیظی که
مانع باشد از وصول اب بظرف داشته باشد لازمست اول برطرف نمودن چنین چربی پس
از ان تطهیر ظرف خواه روی نجاست چرب شده باشد یا روی چربی نجس شده باشد اگر
چربی کمی داشته باشد پس ضرر ندارد در تطهیر ظرف با ان چربی هر چند احتیاط در ازاله
مطلق چربی مطلوبست **سؤال** اگر محل نجس چرب شود چه ظرف باشد چه غیر ان یا انکه
جسم چرب نجس شود پاک میشود یا نه **جواب** بلی پاک میشود چون دست نجس که چرب و گوشت
و دنبه که نجس شود الا اینکه چربی زیاد باشد که مانع از رسیدن اب شود که ازاله ان
چربی لازم است و گذشت که احتیاط در مطلق چربی ازاله ان میباشد **سؤال** اگر ظرف
نجس هرگاه چرکین باشد بسبب ماندن اب یا استعمال زیاد ازاله چرک قبل از تطهیر لازم
است یا نه **جواب** هرگاه چرک مانع نباشد لازم نیست **سؤال** پنیر را در میان کوزه
و ظرف دیگر باب گذاشته اند و موش فضله انداخته دران بچه نحو تطهیر نمایند و یا
میشود که ظرف چوبی میباشد که در ولایت ما ان را لالک میگویند که گاه میشود که اب در
ان ظرف نفوذ میکند تطهیر ان ظرف باب قلیل بچه نحو است و باب جاری و کثیر بچه طور
و اگر شک در نفوذ اب نجس بظرف داشته باشد عمل باصل طهارت مینماید یا نه **جواب**
اگر اب نجس بمغز پنیر رسیده تطهیرش منحصر است بکر و جاری و چشمه و باران که بمغز پنیر
برسد پاک میشود بشرط انکه پنیر را خشک کنند و باب قلیل پاک نمیشود و چوب خشک
و سفال و نخواز نجاست دران نفوذ نمیکند مگر انکه فرض شود که در میان اب نجس زیاد
بماند که خلیسده باب نجس شود در این وقت خشک شود باید در تطهیر باطن تا اینکه خلیسد
باب کر و جاری شود **سؤال** خیک ماست که لوازم ماست است در میان ظرفی گذارند
که اب و نشر بیرون تراود ناماست و سفت شود هرگاه سگ از ان ظرف که ماست دران است
اب بخورد یا انکه بنجاست دیگر نجس شود سرایت بماست نیز مینماید یا نه و بعضی از خیکها اب
زیادی از او نشر مینماید فرقی در زیادی و کمی نشر هست یا نه و بر فرض عدم سرایت بماست
بماست احتیاج بتطهیر خیک باب قلیل یا کثیر دارد بیان فرمائید **جواب** سرایت رطوبت دارد
قائل نیستم پس ماست روز خیک نجس نمیشود و همچنین اگر کوزه که اب از او نشر میکند

ویا انکه سوراخ بسیار کوچکی داشته باشد که ملاقات نجاست با وصادق نباشد اگر در موضع
نجس بگذارند اب درون ظرف بسرایت نجس نمیشود وکیفیت تطهیر خیلک باب کثیر انداختن
از است در اب کثیر و بار ریختن اب قلیل است براو یا انفصال غساله هرکاه نجاست بول نباشد
سؤال ظرف سفال مثل ابریق وکاسه که کافر می سازد قابل تطهیر است یا نه وبر فرض قابلیت
طریق تطهیر چه نوعست **جواب** پاک میشود بکر وجاری وچشمه وچاه وباران بشرطی که
اب را بخورد واب بعمق ان ابریق برسد در نفوذ ظاهر و باطن هردو پاک میشود واگر
بعمق نرسد ظاهرش پاک میشود ظاهر بقلیل وغیر قلیل هردو پاک میشود و باطن بقلیل
پاک نمیشود **سؤال** تطهیر کوزه وحب سفالی بچه نحواست **جواب** اگر نفوذ نجاست
باعماق ان نشده بفرو بردن باب کر وبخوان پاک میشود یاک میشود واگر بعمقش نفوذ نموده
پس ظاهر از نشستن پاک میشود ونجاست باطن بظاهر نفوذ نمیکند واگر بخواهد که
باطن ان نیز پاک شود پس ان ظرف را خشک کرده دراب کر وجاری بگذارند تا اب بعمق
ان نیز نفوذ نماید پاک میشود **سؤال** کیفیت تطهیر لباس را در طشت وسایر ظروف
بفرمایند **جواب** بدو نحو متصور است اول انکه جامه نجس را در ظرف بگذارند واب
براو بریزند وبشویند وفشار دهند یک مرتبه در غیر بول علی الاقوی هرچند احوط
دو مرتبه است ودو مرتبه در بول ولکن دست خود را قبل از دو مرتبه بجای دیگر نرساند
دوم انکه اول اب را بریزند در ظرف وبعد از ان رخت نجس را در ان بگذارند وفشار دهند
وغساله ان را بریزند در بول دو مرتبه ودر غیر بول یک مرتبه علی الاقوی وظرف نیز
به تبعیت بجرد رظرفیت پاک میشود بیک دفعه ودو دفعه هرچند در ظرف شستن
سه مرتبه را لازم بدانیم واجتناب از شستن باین قسم ثانی اولیست چنانچه در اشتراط
ورود اب بر متنجس گذشت که بعد از تحقق شرائط مذکوره پاکست **سؤال** اگر جامه
وبخوان ببول طفل شیرخوار نجس شود طریق تطهیرش چه نحواست **جواب** پاک میشود
بمحض ریختن اب بران وفرا گرفتن اب محل نجس را چنانچه در روایت سید مسطور است والصب
فی بول رضیع بلبن فی الثوب یکفی مثل ما یکفی البدن وحاجت بشستن وفشار ندارد
بر مجرد احاطه واستیلاء اب ان محل پاک میشود بلکه ملاقی اب ان نیز پاکست پس غساله
طفل شیرخوار پاکست علی الاقوی بشرط انکه ان طفل پسر باشد نه دختر ونه خنثی مشکل
وبشرط انکه غذا خور نباشد وبشرط انکه کمتر از دو سال باشد وبشرط انکه ان طفل محکوم

باسلام باشد علی الاحوط وبشرط انکه غساله در ان محل باقی باشد نه انکه از محل منفصل شده
باشد علی الاحوط در بول طفل غیر مذکور از اطفال دیگر شستن ان دو مرتبه لازمست در
اب قلیل با فشار ودر غیر بول یک مرتبه کافیست با فشردن از چنانچه یک مرتبه بی فشردن
کافیست در اب جاری وکر وباران چه بول باشد چه غیر ان **سؤال** در تطهیر لباس
لازمست که دست طهارت داده شده قبل از شروع بر تطهیر پاک باشد یا نه **جواب** نه
لکن اگر نجس بنجاستی غیر از لباس باشد واعلی از ان نیز باشد ملاحظه اعلی نماید احتیاطا
هرچند احتمال تبعیت دست نیز قوتی است **سؤال** در تطهیر لباس باب جاری وکر فشار
لازمست یا نه **جواب** لزوم فشار در کر وجاری ثابت نیست بلکه اقوی عدم لزوم است
سؤال اگر جامه وکرباس با عیان نجسه رنگ کرده باشند ویا انکه رنگ داشته
باشد ونجس شود بچه نحو تطهیر نمایند **جواب** در کر وجاری بفرو بردن ان دراب پاک میشود
ودر اب قلیل پس اگر غساله با تغییر بیرون نیاید واب نیز مضاف نشود پاک میشود اگر بعد از
انفصال اب مضاف شود ضرر ندارد بلی اگر غساله در خلال در تغییر بیرون رود لکن اب مجرد
وورود یا در حال استیلاء یا در حال فشار مضاف نشود احوط اجتناب است خصوص اگر
متغیر بعین نجس باشد نه متنجس ولکن اقوی انست که مضاف نشدن واطلاق اب کافیست
در حال تطهیر وخروج غساله متغیره ضرر ندارد وجامه پاک میشود بلی اگر اب بمحض ورود
یا در حال فرو کرفتن ویا فشردن متغیر شود بنجاست اقوی اجتناب است بلکه اگر بسبب
فشردن متغیر شود ضرر ندارد **سؤال** شخص لباس متنجس را با دست فرو میبرد در اب کر
وجاری ودست را از ان موضع بر نمیدارد وان شی را از اب بیرون می اورد ایا کافی
است در طهارت ان یا انکه باید دست را از ان موضع جدا سازد **جواب** هرکاه حائل
ومانع از وصول اب نباشد کافی است همان غمس اول والا باید تحریک نماید تا وصول
مطهر به متنجس حاصل شود **سؤال** ثوب نجس هرکاه در ان شپش ورشک وکیک
بخوان باشد در تطهیر باب قلیل پاک میشود ویا انکه واجبست ولی ازاله رشک ومحو
ان **جواب** واجب نیست اخذ انها در حال تطهیر ولباس نیز پاک میشود **سؤال** در
تطهیر لباس نجس دست به تبعیت لباس پاک میشود یا نه **جواب** بلی پاک میشود **سؤال**
هرکاه شخصی کسی را وکیل بکند در تطهیر لباس نجس وان وکیل لباس را برده که بشوید و
بعد اخبار نماید به تطهیر ان اکتفا بقول او میتوان نمود اگرچه زن باشد یا نه **جواب**

اگر اطمینان حاصل شود بجز او پاکست هرچند با عدم اطمینان نافوی نیز طهارتست
سؤال کافر مسلم را که شیعه نباشد اگر پارچه نجس داده شود وامر بطهارت کرده
شود ومظنه داشته باشد که تطهیر شرعی را نمیداند وقت گرفتن از او اگر عین
نجاست را او یافت شود طاهر است یا نه جواب بلی طاهر است علی الاقوی سؤال
رختهای نجس را اگر بکافر مسلم خواه مؤمن وخواه غیر مؤمن بدهند واو را اعلام
کنند که این رختها نجس است پاک وطاهر کرده بیار واجرت که مقرر کرده ام بواسطه
پاک وطاهر کردنست وکافر اقرار کند که چنان خواهم کرد کفایت میکند یا نه و
همچنین اگر بکافر بدهند کور امّا اگر مرتبه اول بگوید که من هر رخت که برای شستن
میدهم تو از را نجس بدان وهمیشه طاهر کرده بیار او اقرار کند که بسیار خوب
کافیست یا نه وهمچنین اگر رختها را اگر با علام بدست کافر مسلم خواه مؤمن وغیر مؤمن
بیک مرتبه مثلاً بفروشد وبعد که شسته اورد انرا بقیمت اجرت شستن خرید کنند
صحیح واز رخت پاکست یا باز احتیاج استفسار از او هست وهمچنین اگر رختهای
نجس را اگر خود طاهر کرده خشک بکافر بدهد وشسته خشک نا وبگیرد
چه حکم دارد در جمیع این صورا یا این رختها پاک وجایز الصلوة هست یا نه جواب
در جمیع این صوران رختها پاک وطاهر وجایز الصلوة میباشد واستفسار لازم نیست
واگر جامه خشک بکافر داده وخشک کرده گرفته است پاکست هرچند نداند که
شسته شده است الا اینکه یقین بداند که شسته خود کافر است در نفوذ نجاست
هرچند خشک شده باشد واگر رخت را فروخته بیکی را چون قصاری سافط ... باید
با بیاورد انجه بر ضمانت مشتری اول که بایع بالفعل است سؤال هرگاه لیقه قلمدان
نجس شود که بمجرد نجس اب در آن یا فرو کردن اب یا در حال فشردن ناب مضاف
شود پاکست یا نه جواب با فرض در شول نجاست وپاک نمیشود مگر بطریق سطور در
سؤال جامه رنگین سؤال دوات با مرکب ولیقه نجس شد انرا چه طور پاک توان
کرد جواب باب کر وجاری داخل کنند که ان موضع را مضاف نکند وماء مطلق در جوف
مرکب ولیقه فرو رود والله العالم سؤال موی ریش یا موی سایر اعضا اگر بلند
شده باشد در حال تطهیر محتاج بعصر است یا انکه تکان دادن تا غساله را بریزد کافی است
محل انفصال غساله چه قدر است جواب اگر در کر وجاری وهمچنین باران وچاه ...

وبعد انان که او ... وپیش خدمت او احتیاج او ود دیگر احتیاج پرسیدن هست یا نه که پاک کرده یا نه صحیح ... وباز که شستن احتیاج استفسار از او هست یا نه

پس غساله ندارد علی الاقوی واما قلیل پس علی الاحوط پس غساله دارد وحد غساله همین
قدر است که اب که خود بریزش برود در یک تکان نیز زائل شود لاخراج نمایند وزیاده
لازم نیست چنانچه در رساله زینت العباد ذکر شده سؤال هرگاه چوبی تمام نجس باشد
نصف انرا در اب کر فرو برند یا ان نصف بعد از خروج از اب طاهر است یا نه جواب
دست تا مرفق اگر نجس باشد وچوب نجوان اگر تماما نجس باشد بعض را در اب قلیل
وکر پاک میشود چنانچه در رساله ذکر شده سؤال هرگاه زمین نجس شود تطهیر ان بچه نحو
میتوان نمود جواب در اب جاری وباران وکر بعض استیلاء ان بر زمین نجس پاک
میشود ان زمین واما اگر اب قلیل باشد وزمین رخوه باشد یعنی سست باشد که خاک
یا ریگ بسیار داشته باشد ویا انکه اب خور داشته باشد یعنی که غساله از وجدا
نشود پس طهارت چنین زمین باب قلیل اشکالست زیرا که در صدق شستن وغسل در
چنین صورت نزد احقر محل تامل است هرچند از اقا اعلی الله مقامه در همه امع سؤال
کرده اند زمانه که در وافتاب نیفتد که به اب قلیل تطهیر میتوان کرد ایشان جواب فرمودند
که بعد از زوال عین نجاست هرگاه اب بریزند که مستولی شود بر موضع نجس وخشک
شود پاک میشود علی الاقوی بلکه نراقی علیه الرحمه وجمعی دیگر گفته اند که هرگاه
زمینی نجس شود پاک میشود وظاهر ان بجاری ساختن اب قلیل تا ازاله عین نجاست
بشود وغساله ان نیز پاکست لکن خلاصه کلام ایشان احوط عدم حصول طهارت است
در مفروض مسئله بجهت عدم صدق غسل یا شک در صدق غسل لکن ظاهر صریح بعضی از
این است که مطهر خصوص غسل نیست بلکه مجرد مرور ماء وجریان کافیست وحمل مطلق
بر مقید در مقام نیست بجهت انکه شرط حمل در نیست تنافیست وتنافی مفقود است
سؤال هرگاه زمین صلب وسخت نجس شود تطهیر ان باب قلیل چه نحو است جواب
اگر زمین سخت ویا سنگ فرش واجری ونحو ان نجس شود بدو دفعه شستن در بول
ویک دفعه در غیر بول بنحوی که صدق شستن نماید که اب خور نداشته باشد که اب غساله
را نخورد واب غساله در جائی دیگر که از لوازم عادیه غسل امکان باشد جمع شود وان
اب غساله مجتمعه را به پنبه وظرف ونحو ان بردارند ان زمین وموضع غساله
هر دو پاک میشود در نظیر حوض وظروف منصوبه بلکه اقوی این است که اگر زمین سخت
گود باشد که غساله ان بجائی نرود وان غساله را زائل نماید هرچند بسوراخ کردن ان

زمین باشد که آب غساله فرو رود و یا آنکه بکهنه و نحو آن غساله را بر دارند زمین نیز
پاک میشود نظیر شیشه و ظروف که گردن آن نجس باشد **سؤال** هرگاه گوشت
و نحو آن را در ظرف تطهیر نماید بشستن یکمرتبه کفایت میکند یا نه **جواب** اقوی
کفایت یکمرتبه است هر چند احوط سه مرتبه است **سؤال** هرگاه بر جراحت تار
عنکبوت و نحو آن بگذارند بجهة قطع خون و ازاله آن در وقت تطهیر موضع جرح
و خون آمدن دو باره از بدن شود یا ریختن آب بر بالای آن کفایت میکند یا نه
جواب اگر چسبیده بزخم باشد که مانع وصول آب بمحل نجس باشد یا آنکه محل
شک باشد که آب بمحل نجس میرسد یا نه در وقت تطهیر محل نکند و نجاست محل ضرر
ندارد و اگر بمحل زخم ممکن است که برسد بدون ازاله هر چند بفرو بردن در کر تا
آب ریختن باشد در وقت پاک میشود و حاجت بازاله آن ندارد و حکم تطهیر تار
و نحو آن از جواب سوم نیز ظاهر میشود که در فرض اول و دوم باطن تار عنکبوت پاک
نمیشود بلکه همان ظاهرش پاک میشود و بر فرض سوم ظاهر تار عنکبوت و باطن
آن و محل زخم هر سه پاک میشود و اگر منجمد شود در بالای زخم که پیله زخم حساب
شود در وضو و غسل حکم جبیره را بر آن تار عنکبوت یا دوا و نحو آن جاری نماید **سؤال**
اجزای طاهره که ملصق به متنجس و نجس شود بمرور غساله بر آن آیا باخراج غساله آن اجزاء
نیز پاک میشود یا نه **جواب** بلی پاک میشود و همچنین اجزای طاهره مغسول که نجس
شده بمرور آب غساله که صعوداً و نزولاً که لازم عادی غسلست خصوص در آب قلیل نجس
شدن غساله آن اگر چه یکمرتبه باشد و اگر چه از نجاست نجاست بولی و ولوغ با
که محتاج تعدد باشد مجملاً آنکه انفصال غساله از جزء طاهر ملاقی بغساله در حین تطهیر
بنابر نجاست غساله مطهر آن جزء طاهر ملاقی کرده بغساله نیز میباشد اگر آن جزء از اجزاء
عادیه یا عقلیه یا جعلیه یا واقعیه مغسول باشد حتی آنکه اجزاء متعدده مختلفه بوده
مثل انگشتان و غیر آن را یک مغسول قرار دهد که غساله نجس بهمه آنها مرور نماید هنگام
شستن پس انفصال غساله از مجموع باعث طهارت مجموع میشود شرط آنکه همه را یک
مغسول قرار دهد باین نحو که ضم نماید انگشت نجس را با انگشت طاهر و سرا گر نجس شود
وضم ننماید در زمان شستن که با انفصال غساله از سر با مرور آن تبینه و که مثلا محتاج تعدد
ثانی نیز مثل انفصال غساله از انگشت نجس با مرور آن با انگشت طاهر در حال شستن اصابع

منضمه زیرا که پاک شستن حتماً میشود بخلاف آنکه اگر سر را ضم نماید یا آنکه انگشت
و منفصلاً بشوید که در بین هنگام اگر غساله این اگر بجای دیگر برخورد باید آن موضع را
جداگانه بشوید **سؤال** صابون اگر بواسطه شستن رخت نجس یا غیر آن بالعرض نجس
شود با آب قلیل و یا آب کثیر چگونه پاک توان کردن بچه نحو **جواب** صابون بالعرض
اگر نجس شود قابل تطهیر با آب قلیل و کثیر هر دو میباشد و حکم سایر جمادات را دارد در نجس شدن و پاک
شدن مثل گوشت و دنبه و خربزه و هندوانه و اگر از اشیاء نجسه صابون ساخته اند
پس آن قابل تطهیر نیست **سؤال** چه میفرمایند ادام الله ظلکم در این مسئله که پنیر یا نمک
را در میان ظرف میگذارند و آب بر روی آن پنیر میریزند بعد نجاستی در میان آن میافتد
آیا آن پنیر باین وصف را در میان آب جاری و کر تطهیر نمایند پاک میشود یا نه بچه نحو
جواب اگر مقصود اینست که پنیر در حال تری اگر نجس شود قابل تطهیر هست یا نه جواب
آنست که قابل تطهیر هست با آب قلیل و جاری و کر اگر آب نجس را نخورده باشد و اگر آب نجس را
خورده و خشک شده در آب قلیل پاک نمیشود و باید در کر و جاری و چشمه و باران گذاشت تا
بخیسد و بعد از خیسیدن پاک میشود ظاهر و باطنش و اگر آب نجس را خورده و خشک نشده
با آب قلیل نیز پاک میشود بفشار دادن و آب نجس بحدیکه بجمیع اجزائش برسد و آب نجس را بیرون
کند **سؤال** روغن متنجس اگر سفت باشد یا کره متنجس یا پیه متنجس را آب
کرده در آب کثیر بریزند که بعد از ریختن در آب سفت شود و پاک میشود یا نه بچه نحو
جواب فاضل هندی علی الله مقامه تصریح بقبول تطهیر نموده و لکن داعی نمیفهمم و
پاک نمیدانم عسی الله ان یهدینا و یرزقنا فهمه والله العالم **سؤال** روغن روان هم
که نجس شود آن را سفت کرده در آب کر و جاری بگذارند پاک میشود یا نه **جواب** خیر
پاک نمیشود **سؤال** خمیر یا نان اگر نجس شود و همچنین شیر اگر نجس شود تطهیر آن چگونه
است **جواب** خمیر را خشک کرده یا اگر نان پخته و شیر را پنیر نموده و قدری خشک کرده
در آب کر و جاری بگذارند تا آب در او نفوذ کرده پاک میشود و اگر آب نفوذ ننماید پاک نمیشود
والله العالم **سؤال** اگر برنج یا ماش را مثلا بعد از آنکه در آب بریزد فضله موش
پیدا شود بچه قسم تطهیر کند **جواب** در دستمال و نحو آن نموده در آب کر یا جاری فرو
برند پاک میشود و از دستمال به تبعیت پاک میشود **سؤال** اگر غذای نجس در بیخ دندان
ها باشد دهن را پاک میکند یا نه و هرگاه غذای طاهر باقی بماند در بیخ دندانها نجس

شود چه حکم دارد و اگر دهن از بول نجس شود بعد از استهلاک و زوال العین بول دو مرتبه مضمضه نمودن دهن لازمست یا نه **جواب** غذای نجس العین مانند خون بشه نجس پاک نمیشود و زوال العین نجس از باطن دندان گرد در جزء هائی باشد که بعد از خلال هم نرود که بعد از خلال هم نروده و باقی بماند مثل ریزه نان و طعام که بخلال نرود مثل چرک دندان مطهر است و حاجت بمضمضه نیست بعد از زوال عین و دو مرتبه عین بول و دو مرتبه مضمضه است بهتر است لکن لازم نیست والله العالم **سؤال** زیور از طلا و نقره که ساخته دست کفار میباشد مثل گوشوار و جوشن و زنجیر و مخوان خواه ساده خواه جواهرات بر آن نصب کرده باشند بعد ساختن بغر و بردن در آب کر طاهر میشود یا نه **جواب** اگر باطن زیور نجس شده باشد لشستن ظاهر پاک نمیشود و لکن نجاست باطن زیور بلکه ظاهر مادامیکه تعدی بلباس و بدن نکند ضرر ندارد و ظاهرش لشستن پاک میشود والله العالم **سؤال** مس طلا و نقره اب شده اگر نجس شود بعد از جمود از ادراب کر و جاری بگذارند پاک میشود یا نه **جواب** بلی ظاهر پاک میشود هم از آب قلیل و هم از کثیر **سؤال** کشک را بسر هنک ریخته اند بجهة خشک شدن و هنوز خشک نشده و یا نیم خشک است که سگ بر هد و روی آن قرار میگیرد و چند دانه از آن کشک را میخورد و در زمان قرار چند دانه کشک خورد شده و ریز شده در میان کشکها فرو میرود و چند عدد دزده میشود آیا بعد از وضع شکستها و خورد ها تطهیر باقی کشکها ملاقات نموده و بر فرض لزوم تطهیر تطهیر همه کشک خورده شده بچه طور است **جواب** اما مجرد قرار گرفتن سگ پس باعث نجاست نمیشود مگر آنکه رطوبت مسریه در کشک باشد و بواسطه ملاقات متاثر شود و اما خوردن پس نیم خورکه بار طوبت باشد نجس است پس آن اگر معلوم بتفصیل باشد از او احتراز نماید و اگر معلوم بالاجمال باشد از جمیع آن احتراز نماید و اما اگر مشتبه المقدار باشد که نداند که ده دانه است یا بیشتر بنا را بر اقل بگذارند و اگر معلوم نباشد خوردن و مجرد احتمال باشد هر چند مظنون باشد پاکست و ظن بخوردن باعث نجاست نمیشود و اگر بخواهند که کشک را تطهیر نمایند اگر جامد است و نجاست بعمق کشک نرسیده تطهیرش نمایند اگر بعمق آن رسیده در بنوعی اگر با اب کر بگذارند که خیسیده شود پاک میشود **سؤال** هر گاه اب نجس سرایت نماید در میان جمعی که ازاله برای آنها عسر و حرج داشته باشد شخص دیگر که باعث شده با آنکه

لازم است یا نه زیرا که معلوم نشد که از خورد نیست بچه قدر از آن کشکها ع

عالم شده بانها ملاقات میشد باید تطهیر ملاقی لازمست یا نه **جواب** در صورت یقین بنجس ملاقات ع و امکان از تطهیر تطهیر آن لازمست و الا فلا **سؤال** در ازاله عین نجاست کافیست یا آنکه زوال الطعم و بو و رنگ نیز لازمست **جواب** زوال عین عرفا کافیست در حصول طهارت و در حکم عین نجاست ع است لو وجبت غلظت و اما بو و رنگ و طعم پس ضرر ندارد در حصول طهارت هر چند بمجاورت در جای دیگر اثر کند علی الاقوی و سایر آثار نجس مثل چربی و نخوان لازم نیست ازاله آن بشرطیکه ذات آن نجس نباشد چون روغن و پیه سگ و خوک و میته **سؤال** ما بین دست و تطهیر در مطلق نجاسات لازم است یا نه **جواب** خیر لازم نیست مگر آنکه نجاست عینیه باشد که زایل نشود مگر بدست مالیدن پس در متنجس خشک و غالب افراد بول که بدون مدی باشد حاجت بمالیدن دست نیست **سؤال** شستن موضع نجس بلیته منه یا دو دفعه بعد از ازاله عین نجاست باید حساب شود یا قبل از آن و اگر بنا بر دو قسم بگذاریم پس باید رضا سی که یک مرتبه شستن کافیست همان غسله اکتفا کنیم در نجاستیکه دو مرتبه میخواهد یک مرتبه دیگر بشوئیم بینوا توجروا **جواب** اگر انفذ آب بر موضع نجس برسد که ازاله و طهارت هر دو حاصل شود کفایت میکند بشرطیکه آب با طلاق خود باقی بماند و بشرطیکه متغیر نشود قبل از خروج پس اگر اصلا متغیر نشود پس از غسله حساب میشود و آن غسله را غسله مزیله و مطهره هر دو میدانیم والله العالم **سؤال** در آب کثیر و قلیل تکرار غسل و عصر چیزهائیکه منعصر میشوند چه نجاست بولی باشد یا غیر آن لازمست یا نه **جواب** تکرار و فشار در آب کثیر لازم نیست هر چند احوط است و اگر فشار دهد در میان آب کافیست و الا غساله احتیاط نماید اگر چه این احتیاط لازم نیست و در تطهیر از آب قلیل تکرار غساله در بول لازمست و در غیر بول یکمرتبه غسل و فشار کفایت مینماید **سؤال** توالی و رود غسل بول شرط است یا نه **جواب** شرط نیست بلا اشکال **سؤال** اگر شخص بعد از تطهیر شک دارد ازاله نماید حکمش چیست **جواب** لازمست که زائل سازد تا یقین بزوال حاصل شود مگر وسواس که یقین در حق او شرط نیست بعد از اینکه بنحو متعارف ناس تطهیر نماید **سؤال** آیا غساله از بول با آب قلیل پاکست یا نه **جواب** غساله کر و جاری و حمام و چشمه و باران پاکست و غساله قلیل با احتیاط اولیست **سؤال** غساله بول پاکست یا نه **جواب** غساله بول از مخرج بول بی تعدی فاحش پاکست **سؤال** در غسلها ولی غساله از محل نجس تجاوز نماید و همچنین در نجاست آیا لازم است که هر جا غساله برسد آنجا نجس شود یا نه **جواب** عود غساله و تجاوز غساله از محل مغسول

ضرر ندارد و انفصال آن از محل مغسول باعث طهارت آن میشود هرچند محتاج بتعدد غسله باشد سؤال غساله مزیله پاکست یا نه جواب غساله که تطهیر بآن حاصل نشود نجس است مثل اینکه ازاله عین نجاست بآن شود ولیکن طهارت حاصل نشود بجهت کم بودن آب یا بجهة فقدان شرط تطهیر از وارد شدن نجاست بر آب اگر شرط بدانیم چنانچه میاید ان شاء الله تعالی والله العالم سؤال غساله غسله مطهره طاهر است یا نه خصوص اگر در بدن و نخوان آن باقی مانده باشد جواب اگر در آب کر یا جاری یا باران باشد پاکست بلکه چون خواهش کرد اینها دو مرتبه شستن ضرور نیست پس اینها غساله ندارد و اما اگر از آب قلیل باشد اگر متغیر نباشد و عین نجاست هم در او نباشد حکم بنجاست نمیکنیم بلکه قول بطهارت قوی نیست خصوص در چیزهائیکه بر فرض نجاست غساله تطهیر آن ممکن نباشد مگر بآب جاری یا کر یا آفتاب مثل زمین و طاق و پنجره و آجر که فرش کرده اند و غالبا عسر و حرجست لیکن اجتناب از غساله آنها و احتیاط شدید در خصوص مثل جامه و دست و نخوان از چیزهائیکه غالب الابتلا در استعمال مردم میباشد و اگر تطهیر حاصل شود ولکن متغیر شده باشد و یا عین نجاست در او باشد و در زمین فرو گرفته باشد نجس است سؤال غساله آب کثیر پاکست یا نه جواب بلی غساله آب کثیر پاکست سؤال عود آب غساله بجزء مغسول بعد از هنگام غسل باعث نجاست آن میشود که پس از اخراج باید شستن یا نه جواب پاک میشود با جزاء مغسول بعد از عود آب غساله بآن جزء مغسول و انفصال آن از آن جزء بجزء دیگر هرچند غساله از تمام مغسول جدا نشود سؤال از غساله غسل میت اجتناب لازمست یا نه جواب بلی احتیاط لازمست خصوص در غساله در غسل ازاله مینمایند از آن سؤال در تطهیر بآب قلیل غساله دوم نجس است یا نه جواب احوط اجتنابست خصوص در بول سؤال اگر رطوبت باقیه از غساله احیانا منفصل شود بواسطه آنکه با قوت در مرتبه سوم نیز عصر شد یا آنکه بواسطه امر دیگر مثل چیز سنگین بر بالای آن گذاشته یا آنکه مدتی گذشته و رطوبات مختلفه جمع شده و ریخته اجتناب از آن لازمست یا نه جواب اقوی عدم اجتناب از آنست و احوط اجتناب از آنست سؤال در کر یا آب جاری چیز نجس را تطهیر نماید غساله آن نجس است یا پاک و چیزیکه قابل عصر باشد آیا عصر آن هم لازمست یا نه جواب غساله کر و جاری و باران بعد از زوال عین پاکست و عصر نیز لازم نیست در اینها بلی احوطست سؤال عصر دست و عضو دیگر بجهة رفع آب غساله لازم است یا نه جواب لازم نیست سؤال ملاقی غساله را پاک

احتیاط شدید در اجتناب از غساله آنها مع

اول و دوم چنین غساله نجاست که در بدن میت میباشد که پیش از غسل مع

میدانند یا نه جواب ملاقی غساله را تابع غساله میدانند اگر غساله مزیله است ملاقی نجس و اگر مطهره است پاکست سؤال دو نفر مقلد یکی تقلید مجتهدی میکند که آب غساله را پاک میداند و دیگری تقلید مجتهدی میکند که آب غساله را نجس میداند و اینها باهم رفت و آمد میکنند آیا اجتناب از شخص اول بشخص ثانی لازمست یا نه جواب در هر چیزیکه علم دارد بملاقات غساله نجس اجتناب نماید و با عدم علم بملاقات معاشرت با آن شخص ضرر ندارد سؤال شرط تطهیر با آفتاب چه چیز است جواب سه چیز است اول آنکه جفاف مستند بتابش و شعاع آفتاب باشد نه آنکه بگرمی هوا باشد و بوزیدن باد دوم آنکه در محل رطوبتی باشد که صدق خشک و جفاف با آفتاب حاصل شود سوم آنکه جرم و عین نجاست زایل شده باشد سؤال هرگاه دیواری که نجس شده باشد بتابش آفتاب بیکطرف آن همه آن دیوار پاک میشود یا نه جواب طرفیکه آفتاب بآن تابیده است و باطن دیوار پاک میشود سؤال اگر باطن دیوار متنجس نجس شود با اشراق آفتاب بر ظاهر و خشک شدن باطن بسبب اشراق بظاهر باطن پاک میشود یا نه جواب خیر پاک نمیشود مثل دیوار دو وجهین که هر دو طرفش نجس شود بنجاست متنقله که سرایت بطرف دیگر نکند و بهم متصل نیز نباشد پاک شدن طرفی باعث پاک شدن طرف دیگر نمیشود علی الاقوی سؤال مسجدی بنا میشود از خشت و گل نجس تا دامیکه سقف نشده آفتاب به بعضی جاهای آن میتابد و بعضی دیگر را نمیگیرد آیا اینها را میگیرد آیا دیوارها بتابیدن آفتاب پیش از خشک شدن پاک میشود یا نه و اگر پاک نشود در صورت نرسیدن آفتاب بتمام دیوارهای مسجد آیا نماز در آن حریم و ایوان مسجد صحیح است یا نه جواب دیوار مسجد نجس که آفتاب بتابد و خشک نماید پاک میشود و همچنین مکانیکه تر بوده یا آنکه تر کرده اند و بعد از آن آفتاب بر او تابیده است و خشک کرده است پاک میشود همان مکانی که آفتاب خورده است و مکان دیگر بنجاست باقیست و نماز در آن مسجد صحیح است چون قدرت بر ازاله حاصل نیست و اگر فرض شود که مسجد را همان صحن قرار داده اند نه دیوار و نه سقف یا قدرت بر ازاله باشد ضرر ندارد سؤال هرگاه محل نجس یعنی زمین و نخوان خشک شود آنرا دوباره تر نمایند که در آفتاب خشک شود جایز است یا نه جواب بلی جایز است و طهارت حاصل میشود هرچند تر نمودن ببول یا آب نجس باشد و در حال اختیار باشد در غیر مسجد و نخوان سؤال هرگاه باطن ارض نیز نجس شود بخشکانیدن ظاهر باطن هم پاک میشود یا نه جواب شرط طهارت باطن وصول

و طرف دیگر پاک نمیشود مع

جفاف بباطن جفاف میباشد پس اگر جفاف بباطن نرسد باطن بنجاست خود باقیست بلکه اگر جفاف
ظاهر و باطن باید باشراق واحد باشد پس اگر جفاف باطن باشراق دیگر یا بغیر اشراق شود
پاک نمیشود علی الاحوط اگرچه اقوی کفایت وصول جفاف است بباطن مطلقه چنانچه
احوط در مثل میوه و حصیر و دیوار ذی وجهین اشتراط اشراق بهر دو رو میباشد اگر
شیء واحد محسوب شود **سؤال** خاک و سنگریزه و ظرف را آفتاب پاک میکند یا نه
جواب اگر از زمین محسوب شود پاک میشود والا پاک نمیشود مثل اینکه در ری یک شد
در زمین و روی آن نجس شده باشد که بتابش آفتاب بر آن پاک شدنش مشکلست والله العالم
سؤال اگر باد و آفتاب هر دو زمین نجس را خشک کنند طهارت حاصل میشود یا نه
جواب همینکه استناد دهند که آفتاب خشک کرده کافیست هر چند باعانت هوا باشد
سؤال خرمن بزرگ چون توی الحاقات بغیر منقولست پس حکم بطهارت آن بآفتاب
خالی از قوت نیست و اما در خرمنهای کوچک پس احتیاط اولی میباشد بجهة شک در
غیر منقول بودن آن **سؤال** حصیر و بوریا که از منقولات میباشد هرگاه بآفتاب بخشکاند
پاک میشود یا نه **جواب** پاک نمیکند آفتاب از منقولات را مگر این منقولات که حصیر و
بوریا که در فرق و تشخیص اینها از الجمله اشکال دارد و بوریا که بدون نخ از نی میبافند قطعاً
هر چند منقول باشد **سؤال** اگر بوریای منقوله نجس شود باید در آب کر یا جاری
ببرد یا آب قلیل براو بریزد که غساله از آن منفک شود تا طاهر شود بلکه میتوان شست زراب
آفتاب نیز که اینها میکند **جواب** بلکه بآفتاب نیز پاک میشود **سؤال** هرگاه شیء منقول
نجس شود پس از اجزاء غیر منقول سازند یا بنجاست مثل اینکه تخته نجس را در ساخته یا طراه
و کشتی ساخته یا انکه جزء دیوار نمایند و یا مثل کاه نجس را باگل مخلوط سازند و دیوار
نمایند بتابش و شعاع آفتاب پاک میشود علی الاظهر یا نه **سؤال** شرائط مطهریت زمین را
بیان فرمایید **جواب** شرائط آن شش چیز است اول انکه زمین خشک باشد نه تر بلکه
میسر باشد پس اگر رطوبت متعدیه نداشته باشد ضرر ندارد دوم انکه پاک باشد
نه نجس علی الاحوط سوم انکه موضع نجس را بخاک بمالند نه انکه خاک را بموضع نجس
بمالند علی الاحوط چهارم انکه زمان مالیدن ته قدم و نعلین و مانند آن رطوبت
داشته باشد علی الاحوط پنجم انکه رسیدن موضع نجس بزمین بنحو راه رفتن و مالیدن
باشد نه بمجرد گذاشتن چنانچه گذشت ششم انکه زوال عین نجاست بسبب آن ارض شود **سؤال**

(حاشیه) جواب ... خرمن کنه و جمع ... و هرگاه نجس شود ... شعاع و تابش آفتاب پاک میشود یا نه

(حاشیه) جواب جمیع مذکورات و بخوان که غیر منقول شوند بتابش آفتاب پاک میشود چنانچه کافیست ... و اهوت که بر دیوار ... میباشند بتابش آفتاب

زمین آجر فرش و ساروج و زمین سنگ حکم خود زمین را دارد یا نه **جواب** ظاهر آنست که
در حکم زمین میباشد بلی احوط آنست که اقتصار کند در زمین بزمینی که صدق زمین
بدون احتیاج قید بر او شود نظیر آب مطلق پس مثل زمین نقره و کبریت و نمک و بخوان و ذغال و عقیق
و مرجان و فیروزه و بخوان که بجهت فائده از اسم زمین بیرون رفته باشد طهر نمیدهند
جواب سقف مکان اگر فرش با آجر و گل و گچ و بخوان باشد داخل در زمین است و اگر
تخته و فرو بخوان باشد داخل در زمین نیست و در رساله بتفصیل نوشته ام رجوع بفرمایند
والله العالم **سؤال** هرگاه زمین شوارع و غیر آن نجس شود براه رفتن انسان و حیوان
به بسیاری یا بکسی دیگر آن زمین نجس آن زمین پاک میشود هرگاه عین نجاست بکثرت راه رفتن
زایل شود یا نه **جواب** پاک میشود مگر آنکه فرض شود انتقال اجزاء متنجسه و انقلاب آن
بسبب مشی و بخوان پس آن پاک نمانده و بطهارت اصلیه باقی است **سؤال** هرگاه زمین
رطوبت زیاد داشته باشد چون در روز بارانی مثلا یا بجفاف نقد برسی نموده اند باین معنی
که هرگاه ته کفش نجس شود ببول مثلا در زمین تر باید نقد در راه برود که اگر زمین خشک
میبود با نقد از راه رفتن ته کفش خشک میشد و این حکم خالی از اشکال نیست پس هنوز
آنست که در زمین رطوبت بمقدار پانزده ذرع راه برود هر چند نجاست بکمتر از آن زایل
شود **سؤال** ته قدم و کفش و نعلین هرگاه نجس شود بمالیدن زمین پاک میشود یا انکه
پاک نمیشود مگر براه رفتن **جواب** حصول طهارت مشروط بزوال نجاست میباشد چه براه
رفتن باشد یا مالیدن بلی اشکال در اکتفا بمس تنها است که احوط عدم اکتفا بمس تنهاست
بلکه باید بموضع نجس بنحو مسح یا راه رفتن بزمین برسد هر چند اکتفاء بمماست نیز اقوی میباشد **سؤال**
هرگاه ته قدم و ته کفش نجس شود بخاک نجس خشک آیا براه رفتن پاک میشود که چنانچه بعد
راه رفتن خاکی در آن دیده میشود و نمیدانیم که همان خاک نجس است یا نه **جواب** بلی پاک
میشود چنانچه در سؤال دیگر معلوم شد حکم آن **سؤال** در طهارت قدم و بخوان بزمین
آیا باطراف و حواشی و بخوان در حکم آن است یا نه **جواب** اطراف نزدیک بباطن در
حکم باطن است و اما ما بین انگشتان و جاهائیکه بزمین نمیرسد طهارت آن بزمین حاصل
نمیشود بلکه باید باب شست **سؤال** نعل کفش و نخ موزه که در ته موزه است تابع
ته موضع و موزه و کفش است یا نه **جواب** بلی در حکم آنست تابع ته کفش و موزه میباشد
در حصول طهارت **سؤال** طبقات ته کفش هرگاه بنجاست ته کفش سرایت کند بآن طبقه بالا

(حاشیه) متن سقف مکان ... مثل ... عصا و غیر آن ... میکنند ... بر او هست یا نه

(حاشیه) اکتفا میتوان نمود باینه جواب بعضی از علما اکتفا بمساس تقلید نموده اند

(حاشیه) بمماست مکرر

جفاف بباطن جفاف میباشد پس اگر جفاف بباطن نرسد باطن بنجاست خود باقیست بلکه جفاف ظاهر و باطن باید باشراق واحد باشد پس اگر جفاف باطن باشراق دیگر یا بغیر اشراق شود پاک نمیشود علی الاحوط اگرچه اقوی کفایت وصول جفاف است بباطن مطلقه چنانچه احوط در مثل میوه و حصیر و دیوار و در وجهین اشتراط اشراق بهر دو رو میباشد اگر شیء واحد محسوب شود **سؤال** خاک و سنگریزه و ظرف را آفتاب پاک میکند یا نه **جواب** اگر از زمین محسوب شود پاک میشود و الا پاک نمیشود مثل اینکه در یکجا بکشند در زمین و روی آن نجس شده باشد که بتابش آفتاب بر آن پاک شدنش مشکلست و الله العالم **سؤال** اگر باد و آفتاب هر دو زمین نجس را خشک کنند طهارت حاصل میشود یا نه **جواب** همینکه استناد دهند که آفتاب خشک کرده کافیست هرچند باعانت هوا باشد **سؤال** خرمن بزرگ چون تا توی آن را آفتاب بغیر منقولست پس حکم بطهارت آن باشد خالی از قوت نیست و اما در خرمنهای کوچک پس احتیاط اولی میباشد بجهة شک در غیر منقول بودن آن **سؤال** حصیر و بوریا که از منقولات میباشد هرگاه با آفتاب خشک شود پاک میشود یا نه **جواب** پاک نمیکند آفتاب از منقولات را مگر این منقول را که حصیر و بوریا که در فرق و تشخیص آنها فی الجمله اشکال دارد و بوریا که بدون نخ از نی میبافند قطعاً هرچند منقول باشد **سؤال** اگر بوریای منقول نجس شود باید در آب کر یا جاری ببرد یا آب قلیل بر او بریزد که غساله از آن منفصل شود تا طاهر شود بلکه میاشید از آب آفتاب نیز کفایت میکند **جواب** بلکه با آفتاب نیز پاک میشود **سؤال** هرگاه شیء منقول نجس شود پس از اجزاء غیر منقول سازند یا بنجاست مثل اینکه تخته نجس را در ساخته یا طاق و کشتی ساخته یا آنکه جزو دیوار نمایند و یا مثل کاه نجس را با گل مخلوط سازند و دیوار نمایند با تابش و شعاع آفتاب پاک میشود علی الاظهر یا نه **سؤال** شرائط مطهریت زمین را بیان فرمایند **جواب** شرائط آن شش چیز است اول آنکه زمین خشک باشد نه آنکه مبرهم باشد پس اگر رطوبت منفعله نداشته باشد ضرر ندارد دوم آنکه پاک باشد نه نجس علی الاحوط سوم آنکه موضع نجس را بخاک بمالند نه آنکه خاک را بموضع نجس بمالند علی الاحوط چهارم آنکه زمان مالیدن نه فلم و نعلین و مانند آن رطوبت داشته باشد علی الاحوط پنجم آنکه رسیدن موضع نجس بزمین بنحو راه رفتن و مالیدن باشد نه غیر دکداشتن چنانچه گذشت ششم آنکه زوال عین نجاست بسبب آن ارض شود **سؤال**

خرمن کندم و جو و غیر آن و نقل پس نجس شود و هرگاه تابش آفتاب و شعاع پس بایه پاک میشود یا نه **جواب**

جواب جمیع مذکورات و حیوان که بعد منقول شوند بتابش آفتاب پاک میشود چنانچه کاغذ و ... و امثال آن که بر دیوار در محبس ... بتابش آفتاب ...

زمین آجر فرش و سار و چوب و زمین سنگ حکم خود زمین را دارد یا نه **جواب** ظاهر آنست که در حکم زمین میباشد بلی احوط آنست که اقتصار کند در زمین بزمینی که صدق زمین بدون احتیاج قید بر او شود نظیر آب مطلق پس مثل زمین نقره و کبریت و نمک و معادن و نفط و عقیق و مرجان و فیروزه و معادن که بجهت فائده از اسم زمین بیرون رفته باشد طهرنمیشود **جواب** سقف مکان اگر فرش با آجر و گل و گچ و معادن باشد داخل در زمین است و اگر تخته و قیر و معادن باشد داخل در زمین نیست و در رساله بتفصیل نوشته‌ام رجوع نمایند والله العالم **سؤال** هرگاه زمین شوارع و غیر آن نجس شود براه رفتن انسان و حیوانات بسیاری یا یکی بر آن زمین نجس آن زمین پاک میشود هرگاه عین نجاست بکثرت راه رفتن زایل شود یا نه **جواب** پاک نمیشود مگر آنکه فرض شود انتقال اجزای متنجسه و انقلاب آن بسبب مشی و معادن پس آن باقی نماند و بطهارت اصلیه باقی است **سؤال** هرگاه زمین رطوبت زیاد داشته باشد در روز بارانی مثلاً یا بجفاف نقد بری نموده اند باین معنی که هرگاه ته کفش نجس شود ببول مثلاً در زمین تر باید نقد در راه برود که اگر زمین خشک میبود با نقد از راه رفتن ته کفش خشک میشد و این حکم خالی از اشکال نیست پس هنر از آنست که در زمین رطوبت بمقدار پانزده ذرع راه برود هرچند نجاست بکمتر از آن زائل شود **سؤال** ته قدم و کفش و نعلین هرگاه نجس شود بمالیدن بزمین پاک میشود یا آنکه پاک نمیشود مگر براه رفتن **جواب** حصول طهارت منوط بزوال نجاست میباشد چه براه رفتن باشد یا مالیدن بلی اشکال در اکتفا بمسح تنها است که احوط عدم اکتفا بمسح تنهاست بلکه باید بموضع نجس بنحو مسح یا راه رفتن بزمین برسد هرچند اکتفا بمماست نیز میباشد اقوی **سؤال** هرگاه ته قدم و ته کفش نجس شود بخاک نجس خشک آیا براه رفتن پاک میشود که چنانچه بعد راه رفتن خاکی در آن دیده میشود و نمیدانیم که همان خاک نجس است یا نه **جواب** بلی پاک میشود چنانچه در سؤال دیگر معلوم شد حکم آن **سؤال** در طهارت قدم و معادن بزمین آیا باطراف و حواشی ته پا آن در حکم آنست یا نه **جواب** اطراف نزدیک بباطن در حکم باطن است و اما ما بین انگشتان و جاهائیکه بزمین نمیرسد طهارت آن بزمین حاصل نمیشود بلکه باید با آب شست **سؤال** نعل کفش و میخ موزه که در ته موزه است تابع ته موضع و موزه و کفش است یا نه **جواب** بلی در حکم آنست تابع ته کفش و موزه میباشد در حصول طهارت **سؤال** طبقات ته کفش هرگاه بنجاست ته کفش سرایت کند بآن طبقه بالا

سقف مکان هم مثل زمین طهارت میدهد یا نه ... عصا و غیر آن را که ... میکند و اطراف ته آن ... اگر هست باید هم

اکتفا میتوان نمود باید جواب بعضی از علما اکتفا به تابش تقلید نموده

بمماست ...

شدن ظاهر نه کفش آن نیز پاک میشود یا نه **جواب** بلی تابع ظاهر است در حصول طهارت
مگر آنکه ظاهر خشک شود و باطن برطوبت باقی بماند پس آن وقت همان ظاهر تنها پاک است
نه باطن **سؤال** جوراب خواه از نخ باشد خواه از ابریشم و یا چرم و یا پارچه در پا پیچیده
باشد و نه آن نجس شود از راه رفتن بزمین مثل نه کفش و نه عصا و غیره پاک میشود یا نه
جواب اگر این راه رفتن عرفاً بحساب شود مثل نعلین پاک میشود **سؤال** هرگاه
شخصی پاپیچ یا پیچیده در زمان راه رفتن نجس شد براه رفتن در زمین مثل نه کفش و نه
قدم پاک میشود یا نه **جواب** چیزهائیکه متعارف نیست پا کردن و راه رفتن مثل جوراب
و نخوان پاک شدن آن بزمین مشکلست و احتیاط اولی میباشد **سؤال** نه عصا و عراده
و زانوی مفلوج و کعب آن چیزی که بزمین برود پاک میشود از رفتن بزمین یا نه و در طول
فی الجمله در زمین مطهر است یا نه **جواب** پاک میشود و تری زمین فی الجمله ضرر ندارد
فلا یشترط الجفاف ولا یضر النداوة نعم لو کانت الارض التی شار بها فان النجاسة فالتطهیر ندیة بالنداوة صح
بها مشکل **سؤال** هرگاه بر روی علف و گیاه و خرمن گاه راه رود و زوال عین نجاست از قدم
و کفش بشود پاک میشود یا نه **جواب** حصول طهارت منحصر است بزمین پس بغیر از توابع
زمین است از مثل کوران سؤال و یا آنکه زمین را فرش نمایند بچوب و تخته پس طهارت
بآن حاصل نخواهد شد **سؤال** در غسل از نجاست بولی در اشیاء آب تکرار آب را لازم
یا احوط میدانید در تطهیر بزمین همین حکمست یا نه **جواب** نه بلکه لازم نیست و تکرار
در مالیدن محتاج نیست بعد از زوال عین و حصول جفاف **سؤال** شرط حصول طهارت
بانقلاب و استحاله را بیان فرمایند **جواب** شرط حصول طهارت باستحاله و انقلاب باستحاله
آن است که بنجاست دیگر عارض نشود مگر آنکه متنجس بآن نجس شود و بعد منقلب بطاهر شود
مثل آنکه انگور نجس شود بشراب و قبل از ذهاب ثلثین شراب شود و بعد از آن سرکه شود
این وقت پاکست و آن نجاست انگور که بسبب شراب بود ضرر ندارد مثل نجاست عرضیه محل نجس
که از همان نجس باشد مانع طهارت باستحاله نیست بلی انگور نجس بشراب ابتداء سرکه شود
یا آنکه نجس شود بخون و بول و بعد شراب شود و بعد از آن سرکه شود پاک نمیشود و همچنین
است اگر ذهاب ثلثین هم شود که پاک نمیشود **سؤال** در استحاله فرقی بین نجس و متنجس
میباشد یا نه **جواب** فرقی نیست بعد از تحقق استحاله مگر اینکه استحاله در متنجس غالباً
متیقن نمیشود پس هرگاه گل نجس را اجر یا سفال نمایند یا چیز نجس را بپزند استحاله نخواهد بود

و نجاست خود باقی نیست **سؤال** نجاست هرگاه کرم شود یا خاک شود پاکست یا نه **جواب**
و سگ اگر در نمک زار افتد و نمک شود پاکست یا نه **جواب** در هر دو مقام پاکست **سؤال** بول
نجس هرگاه حیوان ماکول اللحم بخورد که بول آن حیوان شود یا چیز نجس را بخورد که شیر و
سرگین شود استحاله میشود پاکست یا نه **جواب** بلی شکی نیست در تحقق استحاله و پاکست **سؤال**
آب نجس یا متنجس یا دیگر اشیاء نجسه یا متنجسه را اگر عرق بکشند آن عرق پاکست یا نه **جواب**
پاکست والله العالم **سؤال** اشیاء نجسه را هرگاه عرق بکشند فرموده اند پاکست یا حلال
هم هست که میتوان خورد یا نه بتوان خورد **جواب** حلالست و مخفی نماند که عرق شراب
هم حرامست و هم نجس بجهت آنکه هر مسکر مایع بالاصاله نجس و حرامست پس نجاست و حرمت
نه از جهة عرق بودن او میباشد بلکه از جهة دخول در عنوان حرام و نجس والله العالم
سؤال زغالیکه از چوب نجس و ظرفیکه از گل نجس باشد پاک میشود باتش یا نه **جواب**
نجس است و وجود استحاله در زغال محل شکست و همچنین در ظروف گداخته باتش
بلی اگر چوب نجس خاکستر شود پاک میشود **سؤال** بخاریکه از چیز نجس یا متنجس برخیزد
پاکست یا نجس **جواب** بخار از اشیاء نجسه یا متنجسه طاهر است **سؤال** تنور هرگاه نجس
شود بتابش آتش پاک میشود یا نه **جواب** تنور نجس باتش پاک نمیشود و همچنین آب قلیل
پاک نمیشود نه ظاهر آن و نه باطن آن اگر آب خورده باشد و اگر پخته شده باشد آب قلیل ظاهر
آن پاک میشود **سؤال** شیر نجس هرگاه ماست شود یا گندم نجس را آرد نمایند و خمیر نجس را
نان استحاله حاصلست یا نه **جواب** در اشیاء مزبوره استحاله نیست و نجاست خود باقی
میباشد **سؤال** شراب اگر هرگاه نجاست عارضی نداشته باشد هرگاه در ظرف پاک بریزند
و بعد سرکه بشود پاکست و حلالست یا نه و هرگاه نجاست عارضی داشته باشد از محل و غیره
و سرکه شود چه صورت دارد **جواب** در صورت اول پاکست و حلال و در صورت ثانیه
نجس است بسبب نجاست عارضی والله العالم **سؤال** شراب اگر کهنه و آنچه بریزند که بجهت دفع
آن محض سکرش زائل کرده اما رنگ و بو و طعم همه بحال خود باقی باشد پاک و حلال
است یا نجس و حرام و در صورت اولی آیا ظرف هم که شراب در آن بوده بتبعیت پاکست یا نه
و اگر پاک نشده لازم میاید که باز آن شراب بواسطه نجاست ظرف نجس و حرام باشد در این
مسئله آنچه حکم شرع باشد قلمی فرمایند اجرکم الله **جواب** بسم الله وله الحمد هرچند توهم
میشود از بعضی از اخبار و همچنین از بعضی از اسناد لا لان علما در اصول و توهم از

کشف الغطاء نیز میشود که مسئله خلافیست که زوال وصف مسکر نیز انقلاب خمر به خل میباشد فی
الصحیح وغیره ان الله لم یحرم الخمر لاسمها ولکن حرمها لعاقبتها فما کان عاقبته عاقبة الخمر
فهو خمر واستدلال علماء بمنصوص العلة ومثال ایشان بان الخمر حرام لاسکارها ومقتضی
العلة زوال المعلول بزوالها وفی کشف الغطاء فی بحث نجاسة المسکرات والمدار فی النجاسة
ابتداء علی حصول الصفة اذ بها تحقق الاسم والشک فیها شک فیه وانتهاء علی بقاء الاسم وان
زالت الصفة علی الاقوی انتهی نقوله علی الاقوی مشعر بالخلاف والاشعار غیر الدلالة و
صریح اخبار دیگر اینست که حرمت بزوال سکر زائل نمیشود بلکه ندیدیم کسیکه از مطهرات
و محللات خمر زوال وصف شمرده باشد ففی الصحیح وغیره ما اسکر کثیره فقلیله حرام
وفی اخر قلت فقلیل الحرام وفی محله کثیر الماء فرد علیه بکفه مرتین لا لا وفی الخبر یقول
فی قدح من المسکر تغلب علیه الماء حتی تذهب عادیته وتذهب سکره فقال لا والله ولا
قطرة تقطر فی حب الا اهریق من العادیة الشر اذ یقول العرب دفع الله عنک عادیة القوم ای ظلمهم
وشرهم فی بعض الاخبار ایضا کما رواه الحلبی ان ما اسکر کثیره فقلیله حرام فقال له الرجل لا
کسر بالماء فقال ابو عبدالله لا وما للماء یحل الحرام اتق الله ولا تشربه پس حق اینست که بزوال سکر
نفسه یا بعلاج پاک نخواهد شد بلکه یا بالاستحاله یا بانقلاب پاک میشود پس ظرف نیز تا
باقیست بلی اگر پاک شود ظرف نیز به تبعیت پاک میشود والله العالم بلکه خلاصه اگر شراب نجس کار
مطهر نخواهد و زوال وصف سکر از جمله مطهرات نیست بلکه استحاله یا انقلاب است که
بخوردن میباشد و اگر حرام و طاهر باشد پس محلل نخواهد و بعد از حرمت وحدوث آن
باید موضوع دیگری باشد که باصالة اباحه حلیت آن معلوم شود نه همان موضوع که
محرم بوده و رفتن سکر مثل رفتن رنگ و بخوار میباشد والله العالم **سؤال** اب نجس
شده را بزراعت در درخت میدهند و بعد از آن بمو میآید آیا آن ثمر پاکست یا نجس **جواب**
پاکست و این از باب انتقالست چنانچه اشاره بان فی الجمله شده است **سؤال** پشه
و حیوان که خون از بدن میخورند هرگاه در صورت اتصال به بدن او را بکشند آن خون پاک
است یا نه **جواب** اگر خون عرفا جزء او حساب شود پاکست والا احتیاط اولیست و احوط
از اجتناب است در اول **سؤال** اسلام که کافر را خواه کفرش اصلی باشد خواه
ارتدادی پاک میکند یا در خصوص مرتد فطری که کفرش بارتداد باشد همه احکام اسلام
جاری میشود یا چیزی باقی میماند **جواب** چهار حکم در خصوص مرتد فطری باقی میماند مثل

لزوم قتل او و بینونت زوجه او و عده وفات نگرفتن زوجه و قسمت اموال **سؤال**
آیا ساقط میشود حد از مرتد فطری بعد از قبول اسلام و مال و زوجه او باو بر میگردد
یا نه **جواب** جز معدا او این حد از او ساقط نمیشود و مال او باو بر نمیگردد مگر به تملک
جدید و همچنین زوجه او باو بر نمیگردد مگر بعد از عده و عقد جدید هر چند جایز
است که زن مسلمه دیگر بگیرد **سؤال** ذهاب ثلثین در عصیر عنب و بخوان که مطهر است
مختص باتش یا اینکه با فتاب و بخوان اگر ذهاب ثلثین شود بعد از غلیان پاک میشود یا نه
جواب ذهاب ثلثین با فتاب و بخوان نیز مطهر است علی الاقوی **سؤال** در ذهاب ثلثین
باید ملاحظه کیل و وزن هر دو بشود یا نه **جواب** احوط ملاحظه ذهاب ثلثین در
بحسب وزن و کیل هر دو میباشد و اقوی اکتفا بیکی از انها میباشد **سؤال** اگر قطره از
عصیر پیش از ذهاب ثلثین بجائی بچکد بعد ذهاب ثلثین عصیر آن چکیده پاک میشود یا نه **جواب**
اگر آن چکه بعد از ریختن بمحلی خشک شود قبل از ذهاب ثلثین اصل عصیر پاکست و همچنین اگر
ذهاب ثلثین از خود آن قطره شود پاک میشود و هر چند در لباس غیر مباشر باشد و هر چند
هنوز ذهاب ثلثین از آن عصیر بکه در دیگست نشده باشد بلی اگر آن قطره خشک نشده
باشد و ذهاب ثلثین از آن نشده باشد پس اگر در لباس مباشر طبخ باشد و ذهاب ثلثین
اصل بشود آن قطره نیز پاکست به تبعیت و اگر در لباس غیر مباشر و یا آنکه در لباس مباشر
باشد و هنوز ذهاب ثلثین از اصل نشده باشد پس آن قطره بنجاست خود باقی خواهد بود
سؤال غلیان عصیری باید از آتش باشد یا نه **جواب** در حرمت و نجاست عصیر
عنبی شرط نیست که از آتش باشد علی الاحوط هر چند اقوی اختصاص حرمت و نجاست
باتش است چنانچه احوط از آنست که کم شدن دو ثلث آن نیز از آتش باشد **سؤال** اگر
آب انگور در باد یا به افتاب بجوشد و دو ثلث آن زائل شود پاک میشود یا نه **جواب**
پاک میشود **سؤال** اگر شک در غلیان نماید چه نماید **جواب** باقیست بطهارت
و حلیت خود تا قطع بغلیان حاصل شود چنانچه بعد از غلیان اگر شک در ذهاب
ثلثین نماید باقیست بر حرمت و نجاست **سؤال** اگر شک نماید در عصیر یکه آیا این از انگور
یا غوره یا از غیر آن محکوم بطهارت است یا نه **جواب** بلی محکوم بطهارت و حلیت است
مطلقا بلکه محض مظنه هم کافی نیست و تفحص هم لازم نیست بلی اگر مباشر اخبار کند که این عصیر
عنب است مثلا یا اینکه ذهاب ثلثین شده است یا آنکه بجوش آمده است قولش مستمع و اخبارش

نجس است بلکه اکل او و مباشرت او در مشروط بطهارت نیز دلیل بر حلیت و طهارت میباشد
سؤال عصیر زبیبی و عصیر خرما ملحق به عصیر عنبی میباشد یا نه جواب اقوی عدم
الحاق است هر چند احوط الحاق است سؤال انگور و مویز که بجهت سرکه شدن در خم
ریخته بعد کف نموده بالا میاید و بعد از سرکه شدن اطراف خمره که کف بر خورده است پاک است یا
یا نه و هرگاه کسی پیش از سرکه شدن اجسام طاهره از قبیل گندم و جو و عجین و گردو در میان آنها
ریخته باشند بعد از سرکه شدن چه صورت دارد جواب همه پاکست چنانچه در رساله
نتیجة العباد ذکر شد سؤال بعد از غلیان عصیر عنبی و مویز پیش از ثلثان باره از
اجسام طاهره از قبیل به و سیب و کدو و غیره در میان آنها میریزند که مربا شود آیا بعد
از ثلثان شیره آنها هم پاک میشود یا نه جواب بلی پاک میشوند به تبعیت سؤال اگر شراب
را بدوائی سرکه کنند و چیزی از عین دوا در آن باقی بماند آن سرکه طاهر است یا نجس و
همچنین هرگاه سنگریزه مثلا در آن پیش از سرکه شدن افتاده باشد پاکست یا نه جواب
بلی پاکست و سنگریزه هم به تبعیت پاک میشود بلکه غیر سنگریزه هم از چیزهائی که اختیار
در میان آن بریزند نیز پاک میشود سؤال بعد از اغسال ثلثه میت لنگ و تخته و
سنگ که میت را غسل داده اند پاکست یا نه و همچنین دستهای غسال با آله پاکست یا نه
و جامه که نجاست باز وارد شده بعد از تنجیس مقدر شرعی یا دلو و ریسمان و دست مباشر
هم پاکست یا نه جواب از هر دو سؤال آنست که آنها نیز به تبعیت پاک میشوند والله العالم
سؤال عرق نجس یا اشیاء نجسه یا متنجسه را غیر از شراب که دستخط فرموده اند اگر
عرق بکشند حلال و پاک میشود یا ظرف و الا اینکه عرق نجس یا متنجس از آن میکشند نیز
به تبعیت پاک میشود یا نه و آنچه از عرق یا شیء نجس و متنجس در دیگ بعد از کشیدن عرق
باقی میماند نیز پاک میشود یا نه بینوا و توجروا جواب مجرد عرق پاکست و اما محل نجس و
ظرفی که در آن قرار گرفت و لی بعد دیگر نجس ملاقات کرده همه نجس میباشد و قاعده
تبعیت در اینجا بی معنی است والله العالم سؤال طفل صغیر کافر که اسیر مسلم شود بی پدر
و مادر و بی جد و جده آیا در حکم مسلم است یا در حکم کافر جواب در حکم مسلم است سؤال
طفل صغیر متولد شده باشد از دو کافر و هنوز بالغ نشده باشد یا آنکه بالغ شده باشد در
حال جنون معلوم است که تابع پدر یا مادر یا جد یا جده میباشد آیا هرگاه یکی از پدر یا مادر
یا جد یا جده او مسلمان شود حکم آن طفل چیست جواب همین که یکی از ایشان که مسلمان

وان ظرفی که اول
در ان عرق نجس
یا شیء نجس بود
به تبعیت پاکست
یا نه صح

شد اولاد صغیر ایشان نیز محکوم باسلام بوده اند و پاک میشوند ظهرا به تبعیت هر چند
با تمیز باشند خواه اظهار اسلام بکنند خواه اظهار کفر نمایند والله العالم سؤال
کسیکه مرتد شود نجس شد اطفال او چه حکم دارند جواب اطفال مرتد بطهارت خود باقی
میباشند هر چند پدر ایشان نجس شود بارتداد سؤال طفل گمشده در بلاد اسلام
یا در دار الکفر محکوم بکفر است یا اسلام جواب محکوم باسلام است بشرطیکه قطع با
بودن مسلم در دار الاسلام یا در دار الکفر باشد و بشرطی که احتمال تولد آن طفل از آن
مسلم باشد بشرطیکه کافر ادعا نکند که این طفل گمشده از من است سؤال آیا کافری که مسلمان
شود بسبب مسلمان شدن کدام کدام چیز از آن کافر به تبعیت پاک میشود جواب عرق
و آب دهن و آب بینی و سایر رطوبات حتی از غیر که حین اسلام در بدن آن اسلام کافر موجود
باشد پاک میشود به تبعیت بلکه مثل نجاسات دیگر که در بدن کافر موجود باشد از فضلات
او از سایر نجاسات بشرط زوال عین قبل از اسلام از قبیل استنجا و خون نیز پاک میشود
سؤال اگر کافر مثلا آبی در دست گرفته باشد برای شستن رو یا دهن برای مضمضه
و مانند آن لباسیکه در بدن پوشیده باشد و مسلمان شود آیا از آب و لباس از اسلام او
پاک میشود یا نه جواب بلی طهارت همه این مذکوران که در حین اسلام که در بدن کافر
موجود باشد و متنجس بنجاست کفر شده باشد خالی از قوة نیست سؤال اگر کافری جنب
از حرام شده باشد و عرق کرده باشد در حین جنابت یا بعد از آن و مسلمان شود در حال
عرق آن عرق پاکست یا نجس جواب اگر عرق جنب از حرام را نجس بدانیم آن عرق مشکل است
که به تبعیت اسلام پاک بشود سؤال ظرفی که شراب سرکه شود در آن والا اینکه استعمال
در شیره انگور شود که بامثال آن الان ذهاب ثلثین شود و لباس کسی که متوجه استعمال
است و استعمال میکند از او در حال عمل و همچنین چیزهائی که در میان شراب و آب انگور
بریزند چون به و پوست هندوانه و غیر آنها یا بعد از انقلاب یا ذهاب ثلثین آنها نیز پاک
میشود به تبعیت آن یا نه جواب بلی همه پاک میشوند به تبعیت بلکه چیزهائیکه در میان
آب انگور بریزند خواه از قسمیکه باشد که عصیر داخل آن چیزها شود قبل از ذهاب ثلثین
مثل گردو و بادام خواه از قسمی باشد که عصیر داخل آن نشود بلکه در عصیر خیسیده شود
و بجذب رطوبت بزرگ شود مثل نخود و گندم و غیر آن و از بعضی ظاهر میشود که در قسم
اول شرط است در طهارت اینکه باید علم حاصل شود که دو ثلث عصیری که داخل آن شده

نیز کم شده و کم شدن ثلث عصیر بکه دردیک است کفایت در حلیت و طهارت آن نمیکند
بخلاف قسم ثانی و قسمیکه نداند که جذب رطوبت کرده یا عصیر داخل آن شده اکتفا میشود
در طهارت آن بذهاب ثلثین از عصیر بکه دردیک است هر چند این فرق ضعیف است لکن
احتیاط بسیار بجا میباشد در قسم اول والله العالم **سؤال** هرگاه رفتن نجاست از بدن حیوان
بعد از آب مطهر است یا نه **جواب** حاجت به آب نیست بلکه در عرف شرع مستنکر است
که تطهیر حیوانات را به آب بکنند بلکه زوال عین کافیست بلکه بعضی در نجس شدن بدن
حیوان اشکال نموده اند و گفته اند که بدن حیوان نجس نمیشود بلی مادامیکه عین نجاست
در بدن حیوان موجود باشد احتراز از عین نجاست لازمست **سؤال** بدن حیوان
و دهن گربه و منقار مرغ بازاله عین پاک است یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد بلی پاک
میشود بزوال عین از جمیع حیوانات و تطهیر به آب حاجت نیست والله العالم **سؤال**
گوساله و بره و حیوان که هنگام ولادت آلوده بخون ولادت شده اند بلیسیدن مادر
که ازاله عین نجاست از آن شود پاک میشود یا نه **جواب** بلی بلیسیدن مادر که ازاله عین
نجاست بآن شود پاک میشود هر چند نجاست از خارج باشد و غیر از خون ولادت باشد **سؤال**
بعد از لیسیدن مادر خون بدن بچه را و پاک کردن بچه پستان مادر را هرگاه رطوبت
در محل نجس باقی باشد پاکست یا آنکه آن رطوبت باید خشک شود **جواب** هرگاه رطوبت
باقیمانده از عین نجس یا متنجس باشد جفاف آن شرط حصول طهارتست و هرگاه رطوبت
باطن دهن بمحل رسیده باشد پس حاجت بخشک شدن نیست زیرا که نجس نمیشود تا
اینکه متنجس محل شود **سؤال** پستان حیوان که آلوده بخون یا بنجاست دیگر باشد آیا بمکیدن
بچه آن پاک میشود یا نه **جواب** بلی از سؤال سابق معلوم شد که پاک میشود بازاله
عین نجاست بهر نحو که باشد والله العالم **سؤال** هرگاه منقار مرغ هرگاه نجس شود
احتمال تطهیر به آب نمود و بعد از زوال عین به آب قلیل بزند منقار را آن آب پاکست یا
نه **جواب** بعد از زوال عین نجاست فتوی طهارتست و حاجت باحتمال تطهیر به آب
نیست بلکه مثل گوسفند و حیوان که متولد شود از مادر مطهر بدن او نیست مگر لیسیدن
مادر یا خشک کردن آن و دیگر میشود که بجهت سردی هوا و حیوان این همه گوسفند و
حیوان زنگ آب وا نمی بینند و از خوابگاه خود نمیتوانند بیرون بیایند بلکه بجهت مخالفت
علامه احوط اجتناب است از آن آب قلیل هر چند ترک احتیاط در این موارد اظهر است

سؤال غایب شدن مسلم که جسم و لباس و فرش و سایر توابع او نجس باشد و علم بنجاست هم داشته باشد
کافیست در طهارت یا احتمال تطهیر کردن هم لازمست و طفل ممیز در مفروض مسئله مثل
مکلف میباشد است یا نه **جواب** غیبت مسلم کافی است و در حکم بطهارت معلوم است که احتمال
تطهیر باید بدهد و منقضی شود هم اقلا زمانی که گنجایش تطهیر را داشته باشد هر چند
احتمال تطهیر از غیر او باشد و احوط آنست که علم حاصل شود باینکه آن مسلم آن چیز متنجس را
استعمال نموده در چیزی که مشروط بطهارتست و احوط از آن حصول علم است باینکه استعمال
او از روی التفات و اختیار بوده نه سهو و غفلت و جبر اگر چه غیبت فی الحقیقة مطهر نیست بلکه
مقصود این است که باین قیود متقدمه اعتناء بنجاست سابقه و ترتیب آثار آن ننمایند
و اما طفل ممیز اگر اهلیت ازاله را داشته باشد پس مثل مسلم میباشد **سؤال** تعریف
و طریقه استبراء حیوان جلال یعنی نجاست خوار که بول و سرگین او نجس و گوشت او حرام میباشد
بیان فرمایند چه طور است تا بول و سرگین او پاک و گوشت آن حلال شود **جواب** استبراء
عبارتست از اینکه آن حیوان نجاست خوار را علف طاهر بدهند تا از آن اسم و از آن حالت
خارج شود و طریقه اش اینست که شتر را چهل روز حبس کنند از نجاست خواری و گاو را بیست
روز و گوسفند را ده روز و مرغ آبی را پنج روز و اردک را پنج روز و مرغ خانگی را سه روز و
ماهی را یکشب و روز والله العالم

باب الصلوة در اقسام صلوة واجبه

سؤال اقسام صلوة واجبه را بیان فرمایند **جواب** نماز واجب شش قسم است بدین بیان
که اول یومیه که از هفده رکعت در حضر که چهار رکعت هر یک از ظهر و عصر و عشا و سه
رکعت مغرب و دو رکعت صبح و ساقط میشود از چهار رکعتی دو رکعت در سفر و حال خوف
و نماز جمعه از یومیه محسوبست دوم نماز عیدین سوم نماز آیات چهارم نماز طواف پنجم
نمازی که واجب شود بامر خارج مثل نماز احتیاط که بسبب شک واجب میشود و نماز استیجار
مثل نماز نذر و عهد و حیوان ششم نماز میت **سؤال** وجه تسمیه صلوة پنجگانه بیومیه
با آنکه بعضی در شب واقع میشود و بعضی در روز چه چیز است **جواب** وجه آن ممکن است که
از چند چیز باشد یکی آنکه از باب تغلیب باشد چنانچه شهید ثانی اشاره فرموده و یکی آنکه اطلاق
یوم بر لیل نیز متداول الاستعمال است چنانچه از جمله آن اطلاقات روایات نیز مستفاد
میشود مثل یوم در یوم و لیل اقامت مسافر و حیوان و یکی آنکه مراد از یوم وقت باشد و
معنی الصلوة الیومیه الصلوة المفروضة الموقتة باوقاتها الخاصة بها چنانچه در ماده لفظ

یوم در مجمع البحرین ذکر شده و یکی آنکه از باب تسمیه شی باشد باسم اکثر اجزاء زیرا که آنچه
در روز واقع میشود بیشتر است از آنچه در شب واقع میشود و یکی آنکه باعتبار تسمیه ظرف
باسم مظروف باشد والله العالم

در اوقات صلوة سؤال

و منتهای مختص به هر یک از نماز یومیه را بیان فرمایند

جواب بدانکه هر یک از نماز یومیه را وقتیست مختص
و وقتیست مشترک اما وقت مختص نماز ظهر پس از اول زوال شمس است یعنی تجاوز نمودن آفتاب
است از دائره نصف النهار به سمت مغرب باینکه نصف قرص آفتاب از سمت مغرب بیشتر از نصف آن
بسمت مشرق باشد و علامت آن زیاد شدن ظل شاخص است بعد از انتهای نقصان در غالب
بلدان و حادث شدن ظل شاخص است بعد انعدام آن در اوقات دیگر و این در حالتی است که آفتاب
در سمت الرأس بلد در روز عبور کند چون مکه در بعضی اوقات و از جمله علامات آن میل
نمودن آفتاب است بجانب ابروی راست از کسیکه برای کسیکه روی بجانب نقطه جنوب بایستد
پس بعد از تحقق زوال مقدار چهار رکعت در حق حاضر و دو رکعت در حق مسافر و خائف
مختص بنماز ظهر است و بعد از انقضای این مقدار از اول زوال داخل میشود وقت نماز عصر
و وقت نماز ظهر و عصر هر دو ممتد است تا وقتیکه باقی بماند بغروب آفتاب مقدار چهار رکعت
در حق حاضر و دو رکعت در حق مسافر که این مقدار مختص بنماز عصر است چنانچه مقدار آن در
اول زوال مختص بظهر بوده است و بین الحدین مشترک بین الصلوتین میباشد چون وقت
مشترک بین نماز ظهر و عصر نیز معلوم شد پس هر گاه باقی مانده باشد از آخر وقت مگر مقدار
چهار رکعت پس نماز عصر را بجا می آورد و نماز ظهر را قضا میکند بلی هر گاه باقی است از آخر
وقت مقدار پنج رکعت و سه رکعت در حق مسافر پس هر دو نماز را ادا خواهد نمود و اگر باعتقاد
پنج رکعت هر دو نماز را بجا آورد و بعد معلوم شد که وقت گنجایش هر دو نماز را نداشت بلکه مختص
بنماز اخری بوده هر دو نماز را قضا کند علی الاحوط هر گاه اعتقاد نمود باختصاص وقت از برای نماز
دوم و شروع نمود بنماز دوم و در اثنای نماز معلوم شد که وقت مختص نیست عدول کند بنماز
سابق و اگر بعد از نماز معلوم شود که وقت مختص نبوده و هنوز وقت هست نماز اول را در وقت
مختص بجا می آورد و متعرض اداء و قضا نمیشود و اگر چه ادا بودن آن خالی از قوه نیست اما اول
نماز مغرب بعد از غروب واقعی آفتاب است و علامات آن غیبوبت حمره مشرقیه است از حد
مشرق و مبدل شدن حمره از سمت سر بسوی بالا بسواد زیرا که قرص شمس که از افق در جانب مغرب
رفت سرخی که در جانب مشرق است میل بارتفاع میکند فی الجمله پس بعد از انعدام آن سرخی و

در حق حاضر مع

تبدیل آن بسیاهی از حد سمت مشرق تا حد بالای سر تا نوبت وقت دخول مغرب است اشکال
در گاه تبدیل از این تحدید مذکور علم بغروب حاصل شود نیز کافی است زیرا که مدار بر تبدیل است
و منحصر بعلامت مذکوره نیست و اما قول بمجرد استتار شمس معمول بهم عامه است و علما
ما رضوان الله علیهم اعراض از آن نموده اند و قول باختصاص بانتفای حمره از مشرق که حکایت
از شیخ طوسی و شیخ مفید طیب الله رمسهما به ما رسیده ضعیف است هر چند ارجاع آن بقول
مختار نیز ممکن است پس بعد از تحقق غروب واقعی مختص بنماز مغرب است بمقدار اداء آن
تا آنکه باقی بماند بنصف شب بمقدار چهار رکعت از برای حاضر و دو رکعت از برای مسافر
و خائف که این وقت مختص نماز عشا است و اول وقت آن بعد از ادای نماز مغرب است و وقت
آن و وقت مغرب ممتد است تا نصف شب بین الحدین وقت مشترک این دو نماز خواهد
بود پس بعد از نصف شب نماز عشا قضا خواهد بود علی الاقوی چه از برای مضطر بخواب یا
فراموشی یا عذر دیگر و چه از برای مختار و لکن اتیان بنماز عشا بعد از نصف شب بدون
تعرض اداء و قضاء بهتر است و اما وقت نماز صبح پس از وقت ظاهر شدن سفیدیست
مثل نهر در افق آسمان در جانب مشرق که متصل است بافق و منبسط میشود در عرض افق و این
اول فجر است که مسمی بصبح صادق نیز میباشد و این تسمیه بجهة تقابل بصبح کاذب است که آن
عبارتست از سفیدی که در فوق افق بطور استطاله میباشد و این سفیدی متصل
بافق نمیباشد بلکه بین او و بین افق فصل ظلمانی میباشد و تعبیر بصبح کاذب بجهة دروغ بودن
این سفیدی میباشد در علامت و میتوان که بجهة صفت متعلق بحال الموصوف باشد
یعنی انه کاذب من اخبر بسببه بالصبح یعنی این علامت که بواسطه او خبر دهد کسی
بصبح کاذب است و فجر اولش نیز میگویند بجهة اینکه بسبب اینکه قبل از سفیدی که متصل بافق
و منبسط در عرض میباشد بهم میرسد و باین قیاس معلوم شد معنی و سبب تسمیه صبح
صادق و فجر ثانی پس وقت نماز صبح از اول فجر ثانی میباشد تا وقت طلوع آفتاب و در
بودن فجر ثانی اول وقت نماز صبح ظاهرا اجماعی باشد چنانچه آخر آن و لا انتهاء بطلوع
بودن مشهور است زیرا که از شیخ طوسی اعلی الله مقامه در آخر آن تفصیل بین مختار و مضطر
بهم میرسد که ایشان فرموده اند در حق مختار منتهی میشود بظهور حمره در جانب مشرق و در
حق مضطر ممتد است تا طلوع آفتاب

سؤال در هر یک از اوقات مختصه بعصر و عشا
فرمودید که بعد از ادای مقدار چهار رکعت بشود و از مختلفه بشود با اختلاف اشخاص در

در قرائت از حیث بطؤ و سرعت و همچنین مختلف میشود در کعبات باعتبار اشتمال ان بر طول سوره و قصران و همچنین باشتمال ان بر واجبات و مستحبات ایا مدار بر قرائت اغلب ناس است یا انکه مدار خود مصلی و قاری میباشد **جواب** انوی اعتبار بحال خود مصلی میباشد هر چند اعتبار بحالت اغلب ناس خالی از قوه نمیباشد **سوال** ثمره فرعیه اینکه مدار بر حال خود مصلی میباشد یا اغلب ناس چه چیز است **جواب** ثمره فرعیهات ان چند چیز است اول انکه هرگاه دو نفر در اول وقت از زوال شروع بنماز کردند احدهما بجهه بطؤ قرائت یکرکعت یا دو رکعت بجا اورده در حالتی که موافق بود با غالب ناس و دیگری بجهه سرعت در قرائت و اقتصار بر واجبات صلوة از نماز ظهر فارغ شد میتواند این شخص که شروع بنماز عصر نماید بلکه میتواند این شخص که اقتداء نماید در صلوة عصر خود باین شخص بطئ القرائت که هنوز بنماز ظهر مشغول است بجهه انکه وقت نماز عصر بحسب حال این شخص داخل شده اگر چه امام هنوز دو رکعت ازظهر باشد و هرگاه مدار بر غالب بدانیم این شخص شروع بنماز عصر نمیتواند نماید دوم انکه هرگاه فرض شود در اخر وقت مقدار چهار رکعت باقی است بطئ القرائت و بهمین مقدار و سعت هشت رکعت داشته باشد بالنسبت بغالب ناس پس در حق این شخص جایز نیست اشتغال بظهر بلکه باید عصر را مقدم بدارد اما هرگاه مدار بر غالب بدانیم جایز نباید باشد در حق او اشتغال بعصر بلکه باید ظهر را مقدم بدارد و حال انکه کسانیکه مدار بر غالب میدانند نیز جایز نمیدانند اشتغال بظهر را مطلقا پس احتمال دارد تقدیم ظهر چون دو رکعت اول مختص بظهر است و احتمال دارد در تقدیم ظهر چون دو رکعت اول مختص بظهر است و احتمال شاذه ترجیح عصر است بجهه انکه دو رکعت اخیر مختص بعصر است و احتمال دارد تخییر بجهه عدم ترجیح و لکن حق تقدیم عصر است در فرض مسئله هرگاه فرض شود شخص بطئ القرائت بعد از انقضاء یکرکعت بحسب حال خود از اول شروع بنماز عصر نمود باعتقاد اینکه نماز ظهر را بعمل اورده و بعد از تمام شدن نماز دانست که نماز ظهر را بجا نیاورده بود پس بنا بر انکه مدار بر حال او باشد و شروع در وقت مختص باطل است مطلقا باید بدانیم چه تمام در وقت مختص شود و وقت مشترک پس نماز او باطلست بر اکه در وقت مختص بظهر بحسب حال او واقع شده و اگر مدار بر غالب باشد صحیح است چون در وقت مشترک واقع شده چهارم انکه هرگاه بکذرد از اول وقت مقدار چهار رکعت یا کمتر بحسب حال ضعیفه در قرائت که حایض شود و همین وقت وسعت هشت رکعت یا پنج رکعت داشته

نمود و همچنین اقتدا نیز نمیتواند نماید منه

سیوم انکه ... زوال منه

باشد بحسب غالب پس ضعیفه همان نماز ظهر را قضا مینماید هرگاه مدار بر حال مصلی باشد و ظهر و عصر را باید قضا نماید هرگاه مدار بر حال غالب باشد **سوال** هر یک از مواقیت مبدا و منتهی وقت مختص و وقت اجزاء میباشد بجاء انکه مراد هر یک از این دو وقت زمان را بیان فرمایند **جواب** مراد از وقت فضیلت انست که ایقاع صلوة در ان وقت مشتمل بر تجارت و زیادتی ثواب بالنسبت باوقات دیگر پس نماز در ان وقت افضلست از اتیان بنماز در وقت دیگر و وقت اجزاء در ان دو لحاظ است یکی انست که مراد مجرد کفایت و حصول امتثال است و این شامل تمام وقت صلوة است دوم از انست که در مقابل وقت فضیلت اعتبار میشود پس مراد از اجزاء ان وقتی است که مرجوح باشد از بابت نماز در وقت فضیلت پس مراد از اجزاء ان وقت مرجوحیست که مسقط تکلیف باشد اما وقت فضیلت هر یک از نماز ظهر و عصر پس وقت فضیلت نماز ظهر از اول زوال است تا انکه سایه شاخص بمقدار خود شاخص برسد پس وقت اجزاء ان بعد از انقضاء وقت فضیلت است تا انکه باقی بماند از غروب شمس بمقدار ادای نماز عصر و وقت فضیلت نماز عصر و وقت فضیلت نماز عصر بعد از ادای نماز ظهر است تا اینکه سایه بدو مقدار شاخص برسد و وقت اجزای ان بعد از انقضای وقت فضیلت است تا غروب شمس و وقت فضیلت نماز مغرب از غروب شمس است تا غیبوبت شفق یعنی زوال حمره مغربیه و وقت اجزاء ان بعد از این وقتست تا انکه باقی بماند از نصف شب بقدر نماز عشا از غروب حمره مغربیه است تا ثلث شب و وقت اجزاء ان بعد از فراغ از نماز مغرب است تا زوال حمره مغربیه است و وقت فضیلت نماز صبح از اول فجر ثانی است تا ظهور حمره مشرقیه و وقت اجزاء ان باقیست تا طلوع شمس بدانکه از تحدید وقت فضیلت و وقت اجزاء عصر و عشا محفوف بدو وقت اجزاء میباشد و اما عشا پس وقت فضیلت ان محفوف بدو اجزاست که یکی بعد از مغرب است تا زوال حمره مغربیه و دوم بعد از انقضای ثلث شب است تا نصف شب و اما در عصر پس وقت فضیلت ان متوسط است بین دو وقت اجزا اول بعد از فراغ از نماز ظهر است تا انکه ظل حادث مثل ذی ظل شود که بعد از ان فضیلت عصر حادث شود و دوم بعد از رسیدن ظل بدو مثل شاخص که این نیز وقت اجزاء عصر میباشد نه فضیلت هر چند قول بحصول فضیلت عصر بعد از انقضا مقدار ادای نماز ظهر تا رسیدن سایه بدو مثل شاخص یا انکه برسد سایه بمقدار چهار قسمت از هفت قسمت که هر قسمت از ان را قدم نامند

و وقت فضیلت عشاء منه

معلوم شد که وقت فضیلت عصر و عشاء منه

خلا

خلل از نوم ملتفت سؤال ثواب فضیلت وقت چه چیز است جواب اهتمام در مواظبت و محافظت صلوة در اوقات آن در اخبار و آثار ائمه اطهار بیشمار است از الجمله از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام منقول است که فضیلت وقت اول هر وقت آخر مثل فضیلت آخرت است بر دنیا و در حدیث معتبر دیگر فرموده که رجحان اول وقت از برای مکلف بهتر است از اولاد و اموال بدین منوال بسیار است از اخبار و رفع کنجایش انها ندارد هر که خواهد رجوع بکتب اخبار نماید که در رمضان ان خواهد یافت پس راجح و افضل در هر نمازی از آن است که بعد از دخول وقت از تعجیل در اتیان آن شود والله الموفق سؤال فائده وقت مختص کدام است جواب فائده آن است که هر گاه مکلف غیر آن را بجا آورد عمدا گناه کار است بلکه آن عمل باطل است مثل آنست که در خارج وقت بعمل آورده باشد مثل آخر روز که مختص بنماز عصر است اگر عمدا صلوة ظهر آن روز را بجا آورد باطل است و لکن حکم ببطلان در حق شریک از آن است که ظهر همان روز باشد بشرط آنکه عصر بر وجه صحیح بجا آورده نشود پس اگر کسی باعتقاد اینکه نماز ظهر را کرده شروع بنماز عصر نموده و عصر را اتمام کرده بعد از نماز عصر یقین کرده که نماز ظهر را نکرده و از وقت هم باقی نمانده مگر بقدر چهار رکعت که در این وقت نماز ظهر صحیح است با آنکه در وقت مختص بعمل آورده و همچنین چهار رکعت از اول وقت چهار رکعت مختص بظهر است که کسی اگر عمدا یا سهوا نماز عصر را در آن وقت بعمل آورد باطل است لکن بشرطی که نماز ظهر را صحیحا بعمل نیاورده باشد مثل اینکه باعتقاد دخول وقت نماز ظهر را کرده و لکن قدری از نماز او هر چند سلام باشد بوقت مضاف شده که در این وقت نماز ظهر صحیح است و نماز عصر را در وقت مختص بظهر میتواند بعمل بیاورد و هر گاه قضاء ظهر غیر این روز باشد یا قضای سائر نمازهای دیگر باشد مضایقه نداریم حکم بصحت آن و همچنین حال آخر وقت مختص بعشا سؤال موارد دیگه تاخیر صلوة از اول وقت اولی میباشد از تعجیل آن بیان فرمایند جواب تاخیر صلوة از اول وقت در چند موضع ثابت است اول از جهت ارباب معاذیر مسوغه تیمم بعذری که مرجو الزوال باشد پس در حق کسانیکه تکلیف انها تیمم باشد بجهة عذر اولی آن است نماز را از اول وقت تاخیر بیندازند تا زمان زوال عذر بلکه احوط در این مقام تاخیر است دوم بجهة فاقد بعضی از شرائط بجهة عدم تمکن از آنها در اول وقت با رجاء تمکن بآنها صلوة مثل نماز با کشف عورت در اول وقت در صورت عدم تمکن از ساتر در اول وقت و رجاء تمکن باشد در تاخیر و همچنین نماز نشسته در اول وقت با رجاء تمکن از نماز ایستاده

یا سهوا ... معلوم شد که ... نماز ظهر ... شروع ... کرده ... ولکن ...

در آخر وقت و همچنین نماز با نجاست در اول وقت بجهة عدم تمکن از زوال آن و رجاء تمکن از ازاله آن بتاخیر صلوة در اول وقت بجهة عدم تمکن از زوال آن و رجاء تمکن از ازاله آن بتاخیر صلوة در اول وقت و همچنین سائر شرائط سوم تاخیر صلوة بجهة تحصیل علم بدخول وقت چهارم تاخیر نماز ظهر و عصر در حق مربیه در صورتیکه ثوب متعدد نداشته باشد که صبر مینماید تا آخر وقت بعد از شستن همان ثوب بجمع صلوتین بین ظهرین و عشائین پنجم تاخیر انداختن مستحاضه باستحاضه کثیره نماز ظهر و مغرب را ششم تاخیر نماز ظهر و عصر از برای نافله کذا در کسیکه در حق او آنست که بقدر ادای نافله تاخیر نماید و همچنین است نماز صبح که افضل از آن است که بقدر دو رکعت نافله تاخیر نماید که اتیان بنافله نماید هفتم تاخیر نماز عشاء است تا زوال حمره مغربیه هشتم تاخیر نماز مغرب و عشا در حق کسانیکه وقوف عرفات نموده باشند و بعد از مغرب کوچ نموده تا برسند بمشعر الحرام نهم تاخیر صلوة نماز مغرب است تا آخر وقت فضیلت از برای مسلوس و مبطون تا جمع کند بین مغرب و عشاء در وقت فضیلت هر دو و بعد از ازاله نجاست زمانیکه در تعدد ازاله مشقتی باشد یا احتمال خفت مرض را بدهد دهم تاخیر نماز ظهر و عصر در صورتیکه اتیان بیک رکعت از نافله آنها نموده باشد در وقت نافله یازدهم تاخیر نماز صبح است در صورتیکه چهار رکعت نماز شب را اگر کرده فجر طالع شد در اینصورت اولی تاخیر نماز صبح است بقدر اتیان بتمام نماز شب و دو رکعت نافله فجر را نماید دوازدهم تاخیر فریضه از برای کسیکه اراده احرام دارد از نافله احرام سیزدهم تاخیر صلوة بجهة دفع بول و غایط چهاردهم تاخیر صلوة بجهة انتظار رفقه در صوم رمضان و یا بجهة آنکه نفس او از غلبه مینماید که مقدم میدارد افطار را بر نماز پانزدهم تاخیر نماز بجهة اشتغال بقضاء حاجت برادر مؤمن شانزدهم تاخیر صلوة در حق کسی که مشغول بفوائت باشد و اراده اتیان فائته را داشته باشد در اول وقت هفدهم بجهة انتظار جماعت هیجدهم تاخیر انداختن بجهة کسیکه قلبش توجه و اقبال بسوی عمل نداشته باشد و انتظار زمان اقبال و حال را بکشد نوزدهم تاخیر در حق کسیکه بیم از گرمی هوا دارد تاخیر بیندازد تا اینکه سایه مثل شاخص شود سؤال معتبر در حق غیر ذوی الاعذار علم بدخول وقت است در شروع بنماز یا مظنه هم کفایت میکند جواب معتبر علم بدخول وقت است در شروع بنماز و ظن کفایت نمیکند سؤال در جائیکه ممکن باشد تحصیل علم بدخول وقت شروع در عمل بقول عدل

که افضل در حق انها تاخیر نماز تا برسند بمشعر الحرام ع

بدخول وقت ع

واحد

واحد وعدلین واذان مؤذن ثقه اعتماد میتواند نمود یا نه **جواب** جایز است لکن اعتماد بر اذان
معتمد ثقه باید بنحوی باشد که بداند که بقصد اعلام بدخول وقت گفته است پس اگر
معلوم نباشد مثل اذان صبح که قبل از صبح هم هم جایز است اعتماد نکند و بهتر این است که
اعتماد نکند در خصوص وقت الا بیقین نه بعادل و نه بعدلین و نه باذان معتمد ثقه خصوص
اخیر که اعتماد بان نهایت احتیاط دارد **سؤال** صاحبان اعذار چون محبوس و روز
ابر شب مهتاب عمل بظن بدخول وقت بنمایند یا نه **جواب** بلی مطلق مظنه کافیست در حق
ذوی الاعذار خصوص اگر بشهادت عدل واذان معتمد باشد وخوانست که بحر العلوم
اعلی الله مقامه فرموده والظن کاف لذوی الاعذار یوم غیم عنه بوادی والافضل
التاخیر حتی یعلما وبالوجوب قال بعض العلما چنانچه در سابق اشاره بافضلیت تاخیر
شده است درین موارد **سؤال** هرگاه شخص باعتقاد بدخول وقت شروع نماز نمود بعد
منکشف شد که هنگام شروع نماز وقت داخل نشده بود چه نماید **جواب** هرگاه زمان
تذکر در اثنای عمل باشد و وقت هنوز داخل نشده باشد ان نماز باطلست ولکن زمان
ظهور خلاف در اثنای عمل باشد ولکن وقت داخل شده باشد ان نماز صحیح است وهرگاه بعد از
فراغ از نماز باشد پس اگر بعضی از اجزاء عمل مصادف بوقت نماید ان عمل صحیح است اگرچه
بیش از سلام واجب باشد پس همین که جزئی از اجزاء نماز مذکور واقع در وقت شود ان
نماز محکوم بصحت است واگر هیچ مصادف ننماید باطلست قطعا **سؤال** بجهة نماز صبح
نیت اداکرده بعد از تکبیرة الاحرام یا در حال قرائت دید افتاب برامده است یا بعد از رفع
راس از سجده ثانیه نماز او چه صورت دارد **جواب** نماز او صحیح است وحاجت به تجدید
نیت نیست **سؤال** هرگاه شخص یک رکعت از نماز را در وقت میتواند واقع سازد و باقی
ان در خارج وقت واقع شود چنین نماز را بقصد ادا بجا آورد یا نه **جواب** همینکه
شخص درک یک رکعت از نماز را در وقت مینماید شروع بنماز همان وقت بنماید ادا و تمام ان
نماز ادا خواهد بود هرچند بقیه عمل در خارج وقت شود چنانچه در منظومه است وهی
اداء لا اداء وقضا ولا قضاء کما ادعاه المرتضی **سؤال** هرگاه شخص اقتصار بافعال
واجبات نماید تمام نماز واقع در وقت خواهد شد واگر اتیان باذکار مستحبه نماید
بعضی از عمل در خارج وقت خواهد شد درین حال هرگاه شخص اتیان باذکار مستحبه نماید
نماز او صحیح است یا نه **جواب** صحیح است ولکن اقتضا بواجبات است که تمام نماز واقع در وقت شود

رت شبهه است بجهة انکه بعضی تفویت وقت اختیار را حرام میدانند **سؤال** در تنگی
وقت اقتصار باقل ذکر واجب مخصوص بیک رکعت است که در وقت واقع شود یا برای اتمام
نماز است **جواب** مخصوص نیست بهمان جهتی که در سؤال سابق ذکر شد **سؤال** هرگاه
کسی مشغول بنماز عصر و عشا شد و باعتقاد انکه نماز ظهر و مغرب را بجا اورده و بعد معلوم
شد که بجا نیاورده بود چه نماید **جواب** بعضی از صور مسئله در سابق ذکر شده ولکن
حال میگوییم که این تذکر و ظهور فساد اعتقاد یا در اثنای نماز عصر و عشا است یا انکه
بعد از فراغ از عمل است پس هرگاه این تذکر در اثنای عمل باشد این بر چند قسم منصور میشود
اول انکه شروع بنماز متاخر در وقت مختص بنماز سابق بوده و تذکر نیز در زمان مختص بنماز
سابق در اینصورت اقوی بطلان است مگر انکه بعضی از اجزای این نماز در وقت مشترک
تمام شود در اینوقت عدول از نماز لاحق بنماز سابق نماید باین معنی که قرار دهد که این
نماز سابق است که نکرده است چه هر دو نماز ادائی باشد چنانچه مفروض در سؤال است و چه
قضائی وچه مختلف که احدهما قضائی و دیگری ادائی چه مساوی در عدد رکعات باشد یا نه
بشرط انکه در صورت مختلف از محل عدول تجاوز نکند مثل انکه در رکعت چهارم از عشا بعد از
دخول در رکوع متذکر شود نخوانده بنماز مغرب شده که در اینوقت محل عدول بنماز مغرب
گذشته است دوم انکه شروع بنماز لاحق است در وقت مشترک بوده و تذکر و ظهور خلاف نیز
در وقت مشترک بوده باشد درین قسم نیز لازمست عدول از لاحق بسابق بنحو مذکور
سوم انکه زمان شروع بنماز لاحق وقت مشترک بوده واما زمان تذکر بحیثیت حال
در وقت مختص بصلوة اخیره است در اینصورت جایز نیست عدول بلکه همین نماز را
تمام نماید و نماز سابق را قضا کند بلی هرگاه وقت گنجایش نماز سابق و یک رکعت از
لاحق را داشته باشد در اینصورت عدول بسابق مینماید و نماز را اتمام مینماید و شروع
بلاحق مینماید چهارم انکه زمان شروع و زمان تذکر هر دو وقت مختص باخیره بوده
باشد پس جایز نیست که عدول نماید بلکه این نماز را اتمام نموده نماز سابق را قضا نماید و
هرگاه تذکر و ظهور خلاف بعد از فراغ از نماز باشد این نیز چند قسم متصور است اول انکه زمان
شروع بنماز لاحق وقت مختص بسابق بوده و فراغ نیز در زمان مختص بسابق شده این
نماز باطل واعاده ان بعد از تمام سابق لازم دوم زمان شروع بلاحق وقت مختص بسابق
بوده و زمان فراغ زمان مشترک بین نمازین بوده در اینصورت ظاهر اینست که نماز صحیح

است چون دخول وقت باعث صحت نماز میشود بلی احتیاط اینست که اعاده نماید سوم
آنکه زمان شروع و زمان فراغ هر دو در وقت مشترک بوده باشد اقوی در اینصورت صحت صلوة
است بر اتیان بصلوة سابقه میتماید به تنهای چه هرگاه آنکه زمان شروع و زمان فراغ هر دو در وقت
مختص بنماز اخری باشد اینصورت چون صورت سابقه محکوم بصحت است بخلاف آنکه شروع
در زمان مشترک باشد ولکن زمان فراغ در زمان مختص بنماز اخری باشد در اینصورت بنا بر ان نماز
صحیح است و محتاج باعاده نیست علی الاقوی **سؤال** عدول از حاضره بسوی فائته
مثلا اینکه در اثناء ظهر بخاطرش بیاید که نماز صبح از او فوت شده و هنوز برکوع رکعت سوم
نرسیده باشد و وقت هم ممتد باشد چه صورت دارد یا عدول یا واجب است عدول یا
جواب در فرض مزبور لازم نیست عدول هر چند احوط است **سؤال** هرگاه شخص جاهل
بحکم وقت مراعات وقت ننموده عمل از او واقع شود بقصد تنزل قربةً الی الله و بعد معلوم شود
که عمل ان واقع شده بوده در وقت یا عملش صحیح است یا نه **جواب** عملش صحیح است ان شاء الله تعالی
هر چند اعاده ان مراعاة احتیاط است **سؤال** هرگاه شخص غفلتا از مراعاة علم بدخول وقت
نموده شروع بعمل نموده و آگاه نشد تا آخر وقت عمل و بعد ظاهر شد که تمام عمل در وقت واقع
شده است یا اعاده ان لازمست یا نه و هرگاه در اثنای عمل آگاه شود که مراعاة وقت ننموده
چه نماید **جواب** در فرض اول نمازش صحیح است بنا بر اقوی و اما در صورت ثانیه پس اگر
نداند که وقت داخل شده یا نه عمل را بهم زند و اعاده ان در وقت نماید **سؤال**
اگر کسی نماز قضاء یا واجبات دیگر چون زکوة و خمس و حج در ذمه داشته باشد میتواند
یومیه حاضره را در سعت وقت بجا آورد یا نه **جواب** بلی میتواند علی الاقوی **سؤال**
بعد داخل شدن وقت فریضه نماز مستحب صحیح است یا نه **جواب** مادامیکه وقت فریضه
تنگ نشده است صحیح است **سؤال** در اول وقت نماز حاضر قضای فائت بهتر است یا بجا
مراعاة اول وقت حاضره اولیست از فائت **جواب** تقدیم فائته بر حاضره اولیست
سؤال مدیونیکه متمکن از اداء باشد و ادا نمیکند میتواند در اول وقت نماز خود را
بجا آورد یا نه و همچنین مدیون مزبور میتواند قضای فائته را بعمل آورد یا نه و خواندن
قرآن و تعقیبات و خواندن زیارت عاشوره و غیر اینها از برای او جایز است یا نه **جواب**
اظهر جمعی از علماء ما رضوان الله علیهم بیان فرموده اند اینست که مدیون هرگاه با تمکن
از اداء دین و مطالبه صاحب دین و عدم رضای او بنا گذارد ادای دین نماز را در سعت وقت

عمل او رد یا باطلست ولکن اقوی عدم بطلان است هر چند قول ببطلان موافق احتیاط
و همچنین است قضای نمازهای سابقه و اتیان بمستحبات که جواز و صحت ان خالی از
قوه نیست **سؤال** هرگاه شخص در زمان اراده در اشتغال بعمل مردد باشد یعنی
معنی که وقت برا و مشتبه باشد و غیر هم ممکن نباشد در نیت اداء و قضاء چه نماید
جواب اگر مراد این است که در آخر وقت شک در خروج وقت نماید در این زمان اتیان
بقصد ادا جایز میباشد ولی اینست که قصد قربت مطلقه نماید و متعرض ادا و
قضا نشود و اگر مراد این است که در اول وقت شک در دخول وقت داشته باشد در این
وقت نمیتواند اتیان بعمل مرقوم نماید مگر در صورت علم شرعی یا علم وجدانی بدخول
وقت **سؤال** هرگاه شخص شروع بنماز عصر نمود باعتقاد اینکه باقی نمانده از وقت
مگر مقدار چهار رکعت پس نماز عصر را مقدم داشت و بعد از تمام نمودن نماز عصر معلوم
شد که وقت باقیست بقدر چهار رکعت و زیاده بر چهار رکعت نیز وقت دارد چه نماید
جواب ظاهر این است که نماز عصر او صحیح باشد و اتیان بظهر متمایل به نیت قضاء
هر چند احوط آن است که عصر را دوباره بکند بقصد قربت مطلقه و بعد از آن
ظهر را قضاء نماید **سؤال** هرگاه از دهن شخص در اثنای نماز خون بیاید و قطع
نشود چه نماید خواه وقت ممتد باشد یا مضیق **جواب** مشغول بنماز باشد چنین
خون قروح و جروح معفو است و بهتر است که آب دهن را در دستمال و بخوان اندازد
بطوری که بلب آلوده نشود و یا آنکه بزمین اندازد و اگر اینطور ممکن نشود مثل اینکه
دستمال و بخوان نداشته باشد و زمین هم زمین مسجد باشد آب دهن خود را بلباس
خود اندازد و نماز را تمام کند و در سعه وقت اعاده نماز کند و در ضیق وقت بهمان
نماز اکتفا نماید و اظهر اینست که نجاست لباس در صورت مضر نیست چنانچه اگر لباس
نداشته باشد ببدن خود اندازد و بلعیدن آب دهن مخلوط بخون جایز نیست
سؤال هرگاه طاری شود شخص مکلف را علت مسقط تکلیف مثل حیض و نفاس
و غیرها در اول وقت یا قضای نماز مختص دارا بوقت لازمست یا نه **جواب** هرگاه
بگذرد از اول وقت مقداری که بتواند اتیان بصلوة باشرائط آن نماید و اتیان ننموده
علت طاری شود شکی نیست در وجوب قضای چنین نماز پس هرگاه بگذرد از اول
ظهر مقدار چهار رکعت بدون زیاده پس لازمست قضا نماز ظهر به تنهائی و اگر

بگذرد بعد از اول ظهر بمقدار پنج رکعت مثلا و حائض شود لازم است قضاء نماز ظهر و عصر
هر دو و چنانچه هرگاه ضعیفه پاک شود و باقی بماند از وقت بمقدار پنج رکعت که بتواند
تطهیر از حدث و خبث نماید لازم است که تطهیر نموده هر دو نماز را بعمل آورد پس اگر اتیان
بآن ننماید آثم و قضای آن لازمست بلکه ظاهر آنست که وسعت زمان بجهة رفع خبث معتبر
نبوده باشد پس اگر وقت وسعت رفع خبث را نداشته باشد لازمست نماز با همان خبث
بلکه اگر وسعت و کفایت غسل و یک رکعت نماز را نداشته باشد ولکن کفایت تیمم و یک
رکعت را داشته باشد نماز با تیمم در اینصورت لازم خواهد بود و هرگاه بعد از دخول
وقت و عروض این اسباب نگذرد آنقدر از زمانی که درک صلوة با شرائط مفقوده بتواند
نماید حکم بعدم لزوم قضا متجه است بلی هرگاه متطهر ادراک نماید آنقدر از زمان را و اتیان
بنماز ننموده که عذری طاری شود در این فرض حکم بلزوم قضاء متجه است **سؤال**
هرگاه صبی یا صبیه بالغ شود در اثنای وقت آیا اعاده وضو یا غسل جنابت یا غسل
استحاضه یا مس میت یا تیمم لازم است یا نه **جواب** احوط اعاده است خصوص اگر در
اثنای طهارت بالغ شود و اقوی عدم لزومست زیرا که عبادات صبی شرعی میباشد نه
تمرینی علی الاقوی **سؤال** هرگاه صبی بعد از نماز بالغ شود اعاده آن نماز لازمست
یا نه **جواب** بلی لازمست و همچنین است هرگاه در اثنای صلوة بالغ شود علی الاقوی المشهور
زیرا که نفل مجزی از فرض نیست **سؤال** اوقاتیکه مکروه است اتیان نافله در آن اوقات
بیان فرمایند **جواب** اولا بدانکه نافله منقسم است بیومیه و غیر یومیه و ثانی نیز
منقسم است بذات الاسباب و غیر ذات الاسباب اول نوافلی است که بخصوصه تشریع بجهة
زمان یا مکان یا چیز دیگر امر بآن شده باشد چون صلوة در لیالی رجب و شعبان و رمضان
و غدیر و جمعه و سایر ایام و چون صلوة مسجد و نماز زیارت و صلوة استخاره و نحو
آن دوم آن نافله مبتدئه خوانند و آن نافله را مینامند که بخصوص آن امر وارد نشده باشد
و متخص اتیان بآن نماید تبرعا از باب عمومات وارده در شرع باتیان بآن مثل الصلوة
قربان کل تقی والصلوة خیر موضوع من شاء استقل ومن شاء استکثر و نحو آن که این
صنف نافله را مبتدئه خوانند و مکروه است اتیان بآن مبتدئه در پنج وقت اول بعد
از نماز صبح تا طلوع شمس دوم بعد از نماز عصر تا غروب شمس سوم وقت طلوع شمس
تا آنکه آفتاب بلند شود و مستولی شود شعاع آن همه جا را چهارم وقت قیام آفتاب بنکه آن

عبارتست از نزدیک رسیدن آفتاب بدائره نصف النهار تا زمان تحقق زوال که زمان تجاوز آفتاب
از دائره نصف النهار پنجم نزدیک بغروب شمس است یعنی وقتی که آفتاب میل بزردی میکند
تا زمان تحقق غروب **در معرفت قبله و استقبال آن** **سؤال** ماهیت قبله
و کیفیت استقبال بقبله را بیان فرمایند **جواب** قبله در اصطلاح اهل شرع آن مکانیست
که خانه کعبه مشرفه در آن واقع است و محاذی آن از فوق تا آسمان و از تحت تا تحت الثری
و واجبست بر مصلی توجه و استقبال بخانه کعبه و فضائیکه در آن خانه کعبه است از برای
آنهائیکه میبینند آن را و کسانیکه نمی بینند خانه کعبه را قبله آنها جهة کعبه است **سؤال**
کسانیکه مشاهده خانه کعبه نمیکنند بسبب دوری یا در نماز کعبه را قبله خود قرار دهند
یا سمت و جهة آن را یعنی قصد کنم که بطرف کعبه نماز کنم یا بطرف سمت کعبه **جواب** طرف کعبه
و سمت کعبه بمختار ما یکی است و مختار آنست که سمت قبله آن سمتی است که اگر مصلی در آن سمت
نماز کند خطی که از مکان مصلی اخراج شود بجزئی از اجزای خانه کعبه برسد بلی سمت عرفی
اوسع از مختار ماست زیرا که صادق است که سمت جنوب مثلا در بعضی از بلاد قبله است بجها
میگویند که اصفهان مثلا در این سمت است پس انحراف بیمین و یسار عمدا با این معنی از جهة و سمت
کعبه با خود کعبه تفاوت میکند و اما بمعنی که مذکور شد تفاوت از اینجهت ندارد **سؤال**
تحصیل مظنه با عدم امکان یقین در این معنی لازم است که اگر از مکان مصلی خطی بکشند
بکعبه برسد بحسب مظنه یا نه **جواب** بلی لازم است **سؤال** علامات و اماراتیکه میتوان
در شرع بآن تشخیص قبله نمود بیان فرمایند **جواب** علاماتی که بآن تشخیص جهة قبله بآن
نمود چند چیز است علامت اول محرابی که معصوم در آن محراب بر تیامن و تیاسر نکرده
والا علامت قبله است فی الجمله و همچنین قبر معصومیکه معصوم دیگر ظاهر آن را درست
کرده باشد و همچنین است قبری که معصوم علیه السلام در آن کسی را دفن کرده باشد
بشرط آنکه بدانیم که ظاهر آن را مطابق وضع جسد مبارک قرار داده اند پس اگر ظاهر قبر را
غیر معصوم بنا کند یا آنکه معلوم نشد که ظاهر قبر مطابق وضع جسد شریف میباشد
اینوقت علامت عینا و جهة نخواهد بود علامت دوم ستاره جدی که بخلف منکب
ایمن واقع شود تا محاذی گوش راست برای اهل عراق و عرب مثل کوفه و نجوان و اهل
سمت شرقی عراق چون بصره و کسانیکه مناسب و بند در جهة چون اهل خراسان و اکثر بلاد

نماز کرده باشد که این علامت قبله است عینا و جهة اگر معلوم شود که معصوم در آن صح

نجم جدی را در گوش راست قرار دهند و اهل شام جدی را در پشت شانه چپ قرار دهند
و اهل یمن و صنعا بر گوش راست قرار دهند و اهل عدن در میان دو چشم قرار دهند و نیز
بر گونه چپ قرار دهند و اهل بلاد مغرب بر گوش چپ قرار دهند علامت سوم ستاره سهیل
و این ستاره علامت بودن عکس ستاره جدی میباشد در جمیع مذکوران پس اهل او اسط عراق
از ادر سینه که مقابل پشت منکب است قرار دهند و اهل شام از ابین العینین قرار دهند
و اهل یمن بین الکتفین قرار دهند و بر همین قیاس بود حال دیگران در این علامت
علامت چهارم مغربیه و مشرقیه عند الیمین است از بهر اهل عراق که جدی را بین الکتفین
قرار دهند چون اهل موصل و امثال اینها پس مشرق را بر دست چپ و مغربیه دست
راست قرار دهند علامت پنجم آفتابست بجهة اهل عراق پس وقتی که آفتاب از نصف
النهار بگذرد بقسمیکه هرگاه شخص رو بنقطه جنوب باید آفتاب از طرف بینی او بگذرد
محاذی قبله خواهد بود پس اگر اندکی آفتاب میل نماید بجانب راست آنوقت مطابق با
جدی خواهد شد علامت ششم ثریا و عیوق است از برای اهل مغرب زمان طلوع آن که
ثریا را بجانب راست و عیوق را بر جانب چپ قرار دهند و علامات دیگر نیز ذکر شده است
که بقیاس این علامات مشخص میشود **سؤال** در جهة مخصوص کعبه بقین معتبر است
یا آنکه مظنه نیز کفایت میکند و بر فرض اکتفا بظنه مطلق مظنه کفایت میکند یا ظنون
خاصه شرط است و بر فرض فقدان یقین سعی و جد و جهد لازم است یا نه **جواب**
بر فرض فقدان یقین جد و جهد لازم است و با امکان یقین پس معتبر است یقین یا ظنون خاصه
مثل جدی که منصوص است برای اهل عراق و با عدم امکان یقین و ظنون خاصه
مطلقه مظنه کفایت میکند هر چند از فاسق و مجهول الحال و کافر باشد و عادل
واحد نیز از باب مطلقه مظنه کافیست بلی قول عدلین بر فرض مظنه ظن خاص و علم
شرعیست بلکه بدون حصول مظنه نیز حجتست بلکه اگر معارض کند قول عدلین با
مظنه مصلی اعتماد بقول عدلین نماید مثل تعارض جدی در عراق با مظنه که جدی
مقدم است و احوط جمع است بدو نماز و اگر عند قول عدل واحد با ظن اجتهادی تعارض
نماید اعتماد باجتهاد خود نماید هر چند احوط نزد اینجا جمعست بدو نماز **سؤال**
در شناختن قبله بر قواعد علم هیئت اعتماد کرد بجهة مقدم هیئة میتوان کرد یا نه **جواب**
بلا اعتماد میتوان نمود **سؤال** در جهة کعبه اعتماد بر مقابر مسلمانان میتوان کرد

یا نه **جواب** جایز است اعتماد بان **سؤال** اگر در بلاد کفار که اهل انجا همه کافر باشند
یا در جائیکه خرابست مسجدی باشد یا در جائیکه محل ذبح مسلمانان باشد اعتماد میشود
یا نه و نماز بر غایت جهة ان صحیح است یا نه **جواب** جایز است اعتماد بان با عدم تمکن از علم
بقبله حتی از مسجد کفار لیکن بنا میشود که تشخیص مشرق و مغرب داده میشود بعد از ان
تشخیص بین المشرق والمغرب که قبله است میشود بلی مراد فقها از مساجد و مقابر
و مذابح خصوص مسلمین است و لکن بعضی از اعاظم فرموده اند که اعتبار مذابح عالیست
زیرا که ایشان استقبال را در ذبح شرط میدانند و لکن شرط ندانستن فی منا حصول مظنه ابینست
خصوص اگر موضع خاص در جهة خلاصه را قرار دهند برای ذبح چنانچه مذابح مشعر باین
معنی است در نحر و ذبح اتفاقی در وقتی از شخصی از عامه خلاصه با صفت حصول مظنه اعتماد
جایز است والا فلا **سؤال** قول صاحب خانه در قبله یا در تیامن و تیاسر ان حجت است
یا نه **جواب** هرگاه ممکن باشد تحصیل علم یا ظن خاص بدون عسر و حرج و بدون تاخیر
نماز از اول وقت مثل اینکه جدی طالع است و او نیز عارف باین علامت است احوط عدم اکتفا
بقول صاحب خانه است بلکه لازم است ملاحظه جدی و نحو ان و اگر علم و یا ظن خاص
ممکن نباشد قول صاحب خانه در اصل قبله و تیامن و تیاسر ان حجت است علی الاقوی
بلکه اکتفا بقول صاحب خانه در اصل قبله و تیامن و تیاسر با امکان تحصیل نیز خالی از قوه
نیست والله العالم **سؤال** در رجوع مظنه فرقی بین اعمی و بینا میباشد یا نه **جواب** فرقی
نیست بین کور و بینا در رجوع بمظنه بعد از فقدان علم **سؤال** هرگاه شخص عاجز از
اجتهاد در جهة قبله باشد چون اعمی و بینائی عامی و یا در روز ابر و نحو ان میتواند تقلید
غیر نماید یا نه **جواب** در صورت عدم تمکن از اجتهاد میتواند تقلید نماید کسی را که عارف
بقبله باشد خواه زن باشد یا مرد یا ازاد باشد یا بنده هر چند اقوی در صورت تمکن
از تعیین رجوع بان میباشد **سؤال** شخص عارف بعلامات قبله هرگاه بجهة
ضیق وقت متمکن از اجتهاد نمودن در قبله نباشد چه نماید **جواب** هرگاه متمکن از تقلید
و رجوع بشخص عارف باشد رجوع باو و تقلید نماید والا هر جهتی را که خواهد
قبله قرار دهد و مفروض سؤال در ضیق وقت است **سؤال** هرگاه شخص اجتهاد نمود
و مظنه نمود در قبله بودن جهتی را و یا انکه بجهت ضیق وقت اختیار نمود جهتی را و یا انکه نسیان

سؤال

سؤال هرگاه شخص اجتهاد نمود و مظنه نمود در قبله بودن جهتی را و یا آنکه بجهة ضیق
وقت اختیار نمود جهتی را و یا آنکه نسیان از قبله نمود و یا آنکه جاهل بحکم بود یعنی نمیدانست
که نماز باید رو بقبله شود و عمل را بدون تزلزل با قصد قربت بجا آورد پس بعد از
نماز منکشف شد که برخلاف قبله بوده چه نماید جواب در هر یک از صور مسطوره
هرگاه ظاهر شود که پشت بقبله بوده است اعاده آن در وقت لازم است و قضاء آن
در خارج وقت احوط است و هرگاه انحراف از قبله بیمین و یسار نمود نیز اعاده لازم است و
قضا ندارد و اگر انحراف به بین یمین و قبله نمود و یا بین یسار و قبله واقع شود بر او چیزی
نیست نه قضا و نه اعاده سؤال هرگاه بعد از فراغ از نماز متنبه شد که نماز او برخلاف
قبله واقع شده و از وقت بقدر دیگر رکعت بیشتر باقی نمانده چه نماید جواب اقوی
در این صورت عدم لزوم اعاده میباشد سؤال آیا واجب است در استقبال قبله آنکه جمیع مقادیم
بدن روی بقبله باشد یا همینکه عرفا بگویند که مصلی مستقبل القبله است کفایت میکند
جواب اقوی کافی بودن آن قدر یست که عرفا بگویند که رو بقبله شده هر چند احوط
مراعات جمیع مقادیم بدن است حتی انگشت های پاها سؤال استقبال مریض و
بیمار چه نحو است جواب مریضی که بر پهلو خوابیده باشد قبله خوابیده باشد قبله
او بطوریست که شخص را در قبر میخوابانند و کسی که افتاده به پشت باشد قبله او چون قبله
محتضر است سؤال مریضی که خوابیده نماز بکند بچه صورت بکند جواب اگر بپهلو
راست خوابیده باید روی آن جانب قبله باشد یعنی بنحوی که میت را در قبر میخوابانند
و اگر به پشت خوابیده نماز بکند پای جانب قبله باشد مثل حالت احتضار است والله العالم
سؤال هرگاه کسی در بعض احوال نماز قادر بر استقبال قبله باشد و در بعض احوال
دیگر نتواند که مستقبل القبله باشد چه نماید جواب کسی که تمکن نداشته باشد
از استقبال در جمیع احوال اقتصار نماید هر قدر که ممکن هر قدر که باشد و را استقبال
سؤال هرگاه شخص اجتهاد در قبله نمود و طرفی را مظنه نمود بآن طرف مظنون نماز
بجا آورده نمود آیا در نماز ثانی تجدید اجتهاد لازم است یا آنکه یک اجتهاد کفایت میکند
از برای صلوة متعدده جواب کافیست همان اجتهاد اول از برای نمازهای متعدده
با بقای وصف ظنه در طرف آن و عروض تردید لازم است اجتهاد جدید سؤال
هرگاه شخص بسبب اجتهاد اتیان بنماز ظهر یا مغرب مثلا نمود بطرفی پس در نماز ثانی چون

نماز میکند صح

عصر و عشا مثلا بتجدید اجتهاد نمودن برخلاف اجتهاد اول را مظنه نمود آیا اعاده نماز
اول لازم است یا آنکه همان نماز ثانی را باجتهاد ثانی اتیان نماید جواب اقوی عدم
لزوم اعاده نماز اول است مطلقا هر چند احوط آنست که اگر نماز اول پشت بقبله بوده اعاده
نماید سؤال هرگاه شخص باجتهاد بطرفی شروع بنماز نمود و در وسط نماز
برخلاف اجتهاد اول اجتهاد و مظنه نمود چه نماید بهمان اجتهاد اول عمل نماید
و یا آنکه باید عمل باجتهاد ثانی نماید جواب لازمست عمل باجتهاد ثانی پس اگر بطوریکه
میتواند بدون ابطال نماز رجوع بآن جهت نماید مثل آنکه بین یمین و یسار است و یا آنکه انحراف
قلیل است پس بدون ابطال صلوة رجوع بآن جهت نماید والا استیناف نماز از نو
سؤال هرگاه دو نفر در آخر وقت در جائی باشند که قبله بر ایشان مشتبه باشد
واحدهما بسبب اجتهاد خود مظنه نمود طرفی را و دیگری هنوز اجتهاد ننموده و مفروض
در ضیق وقت است که مجال بر اجتهاد نیست میتواند این شخص متحیر اقتدا بآن شخص نماید
و تقلید او نماید یا نه جواب بلی میتواند که تقلید نماید باو در قبله و اقتداء بآن نماید
و گذشت که شخص متحیر در وقت متحیر است هر جهت را که خواهد قبله قرار دهد پس میتواند
که اختیار نماید آن جهتی را که این شخص اجتهاد و مظنه نمود بقبله بودن آن جهت
سؤال هرگاه دو نفر اجتهاد نمودند در تشخیص قبله برخلاف یک دیگر که ظن هر
یک خلاف ظن دیگری شده آیا میتواند احدهما اقتدا بدیگری نماید یا نه جواب
اقوی عدم جواز اقتداء است در صورتیکه بوده اگر بدانند مأمومین که امام مأموم باعاده
میباشد و قول بجواز ضعیف است سؤال هرگاه قبله بر شخص مشتبه شود بطوری
که نتواند اجتهاد نماید و یا آنکه بعد از اجتهاد جمیع جهات در نظر او مساوی باشد و کسی
که عارف بقبله باشد نیز نباشد که رجوع باو و تقلید نماید تکلیفش چیست جواب واجب است
که بچهار جهت نماز نماید در وسعت وقت و در ضیق وقت یا نسیان بیک نماز مینماید بهر طرف که خواهد
چنانکه گذشت که در ضیق وقت مخیر است سؤال هرگاه دو نماز مرتب داشته باشد چون
مغرب و عشا و ظهر و عصر آیا لازم است که نماز اول را در چهار سمت بجا آرد و بعد شروع
در نماز ثانی نماید و یا آنکه جایز است که هر دو نماز را بطرفی بجا آورد و بعد هر دو را بطرف
دیگر و هکذا جواب اولی آنست که نماز اول را در چهار سمت بجا آورد و بعد شروع
در چهار سمت بجا در نماز دوم بکند هر چند جایز است در هر سمت بجا آوردن هر دو نماز را با هم

بلی هرگاه نماز اول را در سمتی بجا آورد جایز نیست بجا آوردن نماز ثانی را در سمت دیگر که هنوز نماز اول را در ان سمت بجا نیاورده است **سؤال** هرگاه نماز اول را در چهار سمت بجا آورد ویا آنکه جایز است بجا آوردن ثانی برخلاف ترتیب نماز اول **جواب** واجب نیست ترتیب میان چنین جهات باین معنی بعد از فراغ از نماز اول ابتدا کند بنماز ثانی بهمان سمتی که در نماز اول ابتدا بان نمود بلکه مخیر است که نماز ثانی را از هر یک از چهار سمت که خواهد ابتداء نماید **سؤال** هرگاه مظنه کند که قبله در دو طرف است ودر طرف دیگر مظنون العدم میباشد تکلیفش در نماز بچهار سمت است یا بهمین دو سمت که مظنون است **جواب** اقوی اقتصار بنماز در دو سمت است که مظنون است اگرچه احوط اتیان بنماز در بقیه چهار سمت میباشد **سؤال** هرگاه متحیر بعد از اتیان بیک نماز در سمتی یا متحیر در چهار سمت شود ومعلوم شود که همین سمت قبله بوده اعاده ان لازم است یا نه واگر ان جهت خلاف قبله بوده نیز اعاده لازم است یا نه **جواب** در صورت مصادفت بسمت قبله اقوی اجتزاء بان نماز میباشد واولی اعاده است بلکه بعضی واجب میدانند اعاده را زیرا که حصول حکم بحصول امتثال مشکل است چونکه وجوب اتیان بان نماز در این جهت در زمان تحیر من باب المقدمه بوده است وتحقق امتثال در صورتیست که مثل از اخذ بصلوة معتقد باشد چون در حق متحیر این اعتقاد ممکن نبود لذا نماز هر چهار سمت براو لازم شد پس تحقق امتثال در حق او زمانیست که چهار نماز را با وصف تحیر در چهار سمت بجا آورد ومفروض مسئله چنین نیست پس امتثال امر مقدمی که بجهت حصول علم باشد باول حاصل نشده وامتثال امر اصلی با تحیر ممکن نبوده نظیر عبادة جاهل پس احوط اعاده نماز است در سمت قبله ثانیا واما در صورت عدم مصادفت بقبله پس اگر ما بین مشرق ومغرب باشد اعاده لازم نیست علی الاقوی والاشکی نیست در لزوم اعاده **سؤال** اتیان بچهار نماز در چهار سمت از برای شخص متحیر منحصر در نماز یومیه است یا آنکه در تمام جمیع نمازهای واجبی چون نماز آیات ونماز میت وغیرها باید اتیان نماید بچهار نماز در چهار سمت **جواب** اقوی اشتراک جمیع در این است در حکم مرقوم مگر در نماز میت که اقوی اکتفا بیک نماز است واحوط رجوع بقرعه میباشد واحوط از ان الحاق بسایر فرایض است در لزوم تکرار وبعضی از سادات عصر اعلی الله مقامه فرمودند که ممکن است تفصیل در مقام باین نحو که در نماز آیاتی که موقت بوقت نباشد چون نماز زلزله اقوی تاخیر از است تا زمان رفع تحیر یا تنگ

لازم است که نماز ثانی را بترتیب نماز اول در ان سمت بجا آورد

بیک نماز بسمت قبله این واگر متحیر باشد تمام است بنا بر قول بعد فوریت والا محل منافیه است وبازفرموده اند واما کسوفین پس اگر وقت وسعت باتیان بچهار سمت دارد قوی نیز اتیان بان است در چهار سمت والا اقتصار نماید با تحیر واگر وقت گنجایش بان ندارد واما نماز میت پس ظاهر اکتفا بیک نماز است بهر سمتی که خواهد وقول بقرعه در صلوة خالی از وجه نیست بجهة عدم انصراف مقتضی تکرار در نحو مقام ونظر بعموم وشمول ادله قرعه مثل مقام را **سؤال** خواندن نمازهای واجب سواره وبالای محمل وکجاوه وبخوان که استقبال قبله در جمیع احوال صلوة حاصل نشود جایز است یا نه **جواب** در حال تمکن واختیار شکی نیست در عدم جواز وبطلان صلوة واما در حال اضطرار مثل اینکه مریض باشد که قدرت بر پیاده شدن نداشته باشد ویا آنکه مکان خوفناک باشد بجهة دزد وبخوان پس اقوی جایز است در این صورت ولکن بشرط مراعات استقبال در احوال بقدر امکان خصوص در تکبیرة الاحرام مثل سواره اسب پیاده غیر متمکن از استقرار بجهة خوف دزد ویا از شدید وبخوان اذا عذرا با مراعات شرط مذکور **سؤال** هرگاه شخص سوار مرکوب ورو بقبله باشد واو در حال صلوة مرکوب را منحرف سازد از قبله نمازش باطلست یا نه **جواب** اگرچنانچه بحاجت در خلاف قبله باشد ویا آنکه مرکوب سرکشی نماید وخلاف قبله شود نمازش صحیحست واگر متمکن نباشد از استقبال قبله وانحراف زیاد طول نکشد بلکه با فرض عدم تمکن نمازش صحیحست هرچند زیاد طول بکشد واگر بدون ضرورت وبدون حاجت وبدون سرکشی حیوان انحراف از قبله نماید نماز باطلست والله العالم **سؤال** کسیکه رو وپشتش جانب پشت بقبله باشد یا جانب راست یا چپ خلقی باشد یا عارضی قبله او وسجده او در نماز وسایر جاها چه طور است **جواب** ظاهر است که هیئت قفا وپیشت سرش محل سجده باشد ومواضع سته دیگر با مقادیم بدن باید بقبله شود ودر کشف الغطا ابن فرع را در صلوة ندیده ولکن در نظر بعد از انکه مناط در استقبال واستدبار ما بین گرفته که مقابل قبله شود بما یتمی استقبالا عرفا حال الخروج الاذی فرموده والظاهر تخففه بالصدر والبطن فقد قال ابو تقع تصرف الوجه او الیدین او الرجلین او العورتین فالمرکب منها ولا یلتبسها کذلک وکذلک استدبارها انما تثبت بالظهر دون الاسفل بار بهما مطلقا ولو کان ممسوحا او کان مقلوب الوجه لم یتغیر الصفة والله العالم **سؤال** در نماز

این صفحه حاشیه متعلق است بمسئله استحاله بمطهرات و انقلاب و تنجس و منجس که نجاست قبل ذکر شد

ه که چاپ شده است در استحاله میفرمایند سوم آنکه نباتی چیزی چون آتش استحاله شود چنانچه جسم نجس

[illegible]

های متجلی استقبال شرطیت یا نه **جواب** اقوی عدم شرطیت وجوب استقبال است در نوافل
و وجوب استقبال است در نوافل هر چند احوط در حال استقرار ترک ننمودن استقبال است
سؤال هرگاه نماز مستحبی در نذر واجب شود دیگر و شبهه از استقبال در این هنگام
شرطیت یا نه **جواب** بلی شرط است چون سایر صلوة واجبه **سؤال** نوافل نماز
در کشتی و طیاره و بحرکت جایز است یا نه **جواب** اقوی عدم جواز است در حال اختیار و
اما در حال اضطرار پس جایز است با مراعات استقبال بقدر امکان **سؤال** چیزهائی
که استقبال قبله در آن لازم است بیان فرمایند **جواب** استقبال در هشت موضع
لازم است اول نماز فریضه چنانچه ذکر شد دوم نافله در حال استقرار علی الاحوط
چنانچه گذشت سوم سجده سهو علی الاحوط چهارم اختصار علی الاحوط پنجم صلوة
جنازه ششم دفن میت هفتم ذبح حیوان یعنی لازم است در حال ذبح و نحر اینکه حیوان را سمت
قبله ذبح و نحر نمایند و اما استقبال ذابح پس اقوی عدم اشتراط است هشتم قضای اجزاء
فراموش شده **سؤال** اتیان نماز در جوف کعبه بچه صورت است **جواب**
اما نماز نافله پس اشکالی در جواز نیست پس هر رکنی که خواهد متوجه میشود زیرا
که وارد شده که حضرت رسول خدا صلوة الله علیه و اله در مقابل هر رکنی دو
رکعت نماز بجای آوردند و اما فریضه پس در حال اضطرار چون کسی که قادر بر آمدن
بیرون نباشد و یا آنکه وقت وسعت بر آمدن نداشته باشد نیز اشکالی در جواز نیست و
اما در حال اختیار پس محل خلاف است لکن اقوی جواز است و حکم بکراهت خالی از قوة نیست **سؤال**
در سطح کعبه اتیان بنماز بچه نحو نماید **جواب** این مسئله نیز محل خلاف است بعضی از
علماء فرموده اند که مستلقیاً رو به بیت المعمور نماز کنند و بعضی گفته اند که به پهلو
خوابیده اتیان نماز نماید و مختار آنست که نماز را ایستاده بجا آورد با رکوع و سجود و هر
سمتی که خواهد متوجه شود و لکن قدری از فضای خانه کعبه را فضاء در پیش روی
خود قرار دهد بحیثیتی که در جمیع احوال حتی در سجود چیزی از فضای خانه پیش روی
او باقی بماند **در مکان مصلی** **سؤال** مراد فقها از مکان مصلی که از
برای او شرائطی مقرر فرموده اند کدام است **جواب** مراد از مکان نه از فضائیست که بر
میکند آن را بدن مصلی و احاطه بآن دارد در حال نماز چه در حال جلوس باشد چه سجود
چه در حال قیام باشد یا در حال رکوع و غیر آن پس آنقدر از مکان و هوائیست که مصلی

ومکتفی و شاغل بان باشد و یا در غیر حالتی از احوال نماز حتی انقدر از مکانی و هوا که لباس مصلی از عبا و عمامه و بخوان شاغل باشد بان نیز داخل در مراد است **سؤال** اباحت مکان بمجرد مالکیت عین حاصل میشود یا انکه باید مصلی مالک عین و منفعت هر دو باشد **جواب** حاصل میشود اباحت ملک بمالک ان مکان عینا هرگاه منفعت مملوک دیگری نباشد پس هنگامیکه منفعت مملوک دیگری باشد بمثل اجاره دادن عین یا انکه حق غیر متعلق باو باشد مثل رهن گذاشتن او نزد غیر و بخوان پس مالکیت عین تنهائی کفایت نمیکند و در اباحت صلوة در ان محتاج است باذن صاحب حق چون مرتهن و مستاجر و بخوان و همچنین حاصل میشود اباحت مکان بمالک بودن منفعت ان از جهة اجاره و یا مالک بودن انتفاع او را از جهة عاریت و یا انکه باذن مالک و یا صاحب حق باشد اگر چه باذن فحوی یا شاهد حال باشد **سؤال** اقسام اذن را بیان فرمائید **جواب** اذن یا صریح است یا فحوی یا شاهد حال اما صریح یا در خصوص نماز است مثل اینکه بگوید ماذونی در اینمکان نماز بجا اوری یا مطلق است مثل اینکه ماذونی در تصرف در اینمکان یا عام مثل اینکه بگوید هر شخصی که در این لباس و مکان نماز ماذونی پس شامل ایشان بنماز نیز میشود و اما اذن فحوی پس ان استفاده رضای مالک است در تصرف اعلی باعتبار صدق اذن در تصرف ادنی مثل اینکه بگوید من راضیم باین لباس من بنای نمائی یا اینکه بسوزانی یا تلف نمائی پس استفاده میشود که نماز کردن را بطریق اولی اذن داده و واضح است و اما اذن شاهد حال پس ان استفاده اذن است از امارات و علامات مثل دخول در حمام در زمانیکه در ش باز باشد و چراغ در ان روشن باشد مثل دخول دکاکین و انبار و مثل مهمان در خانه میزبان که جایز است نماز کردن باذن شاهد حال مثل اذن شاهد حال در دخول پس محتاج باذن صریح در امثال مقامات نیست والله العالم **سؤال** در اذن صریح مجرد اذن کافیست یا انکه علم برضای مالک نیز شرطست **جواب** اقوی انست که ظن برضای مالک کافیست و علم بعدم رضا مانع باشد پس در صورتیکه علم بعدم رضایت نداشته باشد یا شک در رضایت داشته باشد مجرد اذن کافیست هرچند احوط اشتراط حصول علم برضایت است **سؤال** هرگاه اقسام اذن تعارض نماید مثل اینکه قول دال برضا نبوده باشد و حال دال بعدم رضا باشد مثل اینکه شخص

اذن صریح بنماز کردن در لباس و مکان داده و لکن معلوم باشد که این اذن را از روی ماندگی یا خوف نموده عمل باذن نمایند یا بشاهد حال **جواب** عمل بمقتضای حال در این احوال لازم است چنانکه در عکس انصورت مثل اینکه شخص بگوید که راضی نیستم و معلوم شود که این قول را از روی خوف و بخوان گفته و از حال او معلوم است که راضی است نیز عمل بمجرد بمقتضای حال نماید نه بمجرد قول **سؤال** بجا اوردن نماز در صحرای وسیعه و جائیکه بار انداز قافله باشد که صاحب ان معلوم نباشد که صغیر است یا کبیر یا انکه رضا و عدم رضایت ان معلوم نباشد جایز است یا نه **جواب** اقوی جواز صلوة در صحاری وسیعه میباشد هرچند مالک معلوم باشد که صغیر باشد یا مجنون است چنانچه در منظوم فرموده وکلما لم یجر منه عادة بالمنع لم تعقد نفسد به العبادة بلکه اقوی جواز صلوة است از برای مترددین و قافله در صحاری متسعه هرچند مالک راضی نباشد در صورتیکه احتراز از ان موجب عسر و حرج باشد **سؤال** اگر مسجد نجس باشد قبل از ازاله جایز و صحیح است نماز گذاردن در ان یا نه و آیا فرقی میان صحرا و سقف و ضیق وقت در بطلان نماز و آیا وجوب ازاله مقدم است بامکان یا نه و اگر حصیر مسجد هم نجس باشد ان نیز در حکم مسجد است در ازاله یا خیر **جواب** بسم الله وله الحمد با عدم تمکن از ازاله و سعه وقت هرگاه ترک ازاله کند و نماز کند صحیح است چه در سعه وقت چه در ضیق وقت و معلوم است که ازاله نجاست بلکه هر تکلیفی مقید است بامکان و در جمله از کتب تصریح شده باینکه فرش و حصیر مسجد در حکم مسجد است بلی با تمکن و سعه وقت حکم ببطلان صلوة خالی از وجه نیست والله العالم **سؤال** نماز در زمین کافر بدون اذن جایز است یا نه **جواب** در زمین کافر حربی جایز است و اذن گرفتن ضرور نیست والله العالم **سؤال** هرگاه مکانیکه بین محل سجود و محل قیام مصلی است که در زمان سجده مقابل سینه و شکم مصلی میباشد مغصوب باشد و خود محل سجود و قیام و مواضعیکه اعضای سبعه برانها قرار میگیرد و مباح باشد نماز صحیح است یا نه **جواب** از تعریف مکان معلوم شد که هرچه را ببدن مصلی پر نماید از اخوای در سجده و غیران هرگاه مغصوب باشد نماز باطلست پس مکانیکه مقابل سینه و شکم مصلی است هرگاه مغصوب باشد صدق اباحت مکان مصلی منتفی است همچنین هرگاه فرض شود که استین و یا عمامه و عبای مصلی در زمان سجود واقع میشود بر مکان مغصوب نیز اباحت مکان که شرط صحت نماز است منتفی است همچنین فرقی نیست در حصول غصبیت

بین انکه مصلی در حال نماز تصرف در ان نماید بلا واسطه یا بواسطه اگرچه واسطه بعید و متعدد باشد مثل اینکه صد فرش مباح روی هم بر زمین غصبی فرش نموده و در بالای ان صد فرش ایشان بنماز نماید یا انکه زمین مباح باشد و یکی از ان فروش متعدده غصبی باشد باز اباحه مکان منتفی است و همچنین است هرگاه جمیع این مذکورات مباح باشد و فضائی که بدن مصلی شاغل بان است در حال قیام یا رکوع یا سجود و بخواهد مغصوب باشد نیز نماز باطل است چنانچه از تعریف مکان این فروعات و بخواهد نیز معلوم میشود والله العالم

سؤال نماز در زیر خیمه مغصوبه و در خانه که سقف و جدارش مغصوب باشد نماز جایز است یا نه **جواب** اقوی بطلان نماز است در زیر خیمه مغصوب یا خانه که سقف و جدارش مغصوب باشد حتی انکه خانه که یک خشت از دیوار او مغصوب باشد و یا سقفش که یک تیر چوب ان غصبی باشد نیز باطل است بلی قول ببطلان نماز در بلدی که یک خشت از دیوار سوران غصبی باشد خالی از تامل نیست هرچند خالی از دقت هم نیست و بعضی دیگر ذکر کرده اند قول به بطلان نماز در بلدی که یک خشت از قلعه ان مغصوب باشد ضعیف است بجهة لزوم حرج شدید **سؤال** هرگاه زخم حیوان را بخیاطه غصبی بدوزند جایز است سوار شدن بران و نماز خواندن بران اسب **جواب** جایز نیست سوار شدن بران حیوان و نماز کردن بران مگر انکه صاحبش راضی باشد و یا انکه وقت نماز تنگ باشد و یا انکه فراموش کرده باشد که در این هنگام جایز است و لکن با اجر متعارف بالیاقت اجرت **سؤال** فرقی در بطلان صلوة در مکان مغصوب بین نماز واجب و نافله میباشد و یا انکه در نافله جایز است که در مکان مغصوب بجا اورده شود **جواب** اقوی انست که فرقی نیست در این باب بین نافله و فریضه بلی ایتان بنافله ماشیا در مکان مغصوب هرچند در سعت وقت باشد مضایقه ندارم در حکم بصحت ان در هنگامیکه ایماء نماید بجهة رکوع و سجود چنانچه فاضل هندی اعلی الله مقامه فرموده اند و لکن احوط ترک ان است زیرا که بعید نیست که این تصرفات نیز بوده حتی قرائت در نافله نیز منهی عنه باشد هرچند ایتان نافله در ضمن خروج مامور شده باشد **سؤال** چه میفرمایند افضله در اینکه هرگاه کسی یک دیوار یا صحن یا مکان اجر غصبی و ناجایز با اجرهای غیر غصبی و جایز مخلوط شده بکار رفته باشد و اجرهای ناجایز را نتوانند تمیز بدهند از جایز که تا دو ببینند ایا نماز در ان مکان و همچنین وضو و غسل و تیمم در ان مکان

صحیح است یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد جایز نیست نماز و لکن وضو و غسل و تیمم ضرر ندارد والله العالم **سؤال** هرگاه مواد غصبی در خانه ملکی خود بکار رفته باشد و صاحبش را نمی‌شناسد و یا دست رس بصاحب یا وارث ندارد تا استحلال از ایشان نماید و قدرت بر خراب کردن خانه و از نو ساختن را هم ندارد بین تکلیف او برای نماز خود و اهل خود چه نوع نماید و اگر در حال صحت در خارج خانه نماز کند در حال مرض چه نماید **جواب** در جمیع این موارد رجوع بحاکم شرع نماید تا او حلال نماید **سؤال** در ملک یا مکان مجهول المالک نماز کردن و غسل کردن و میت دفن نمودن چه صورت دارد **جواب** در مجهول المالک رجوع بمجتهد نمایند والله العالم **سؤال** خاک تربت و یا بر یک مشت خاک که حرام و مغصوب باشد و اشیائیکه قیمت ندارد هرگاه در وقت نماز بین مصلی بر ان قرار گیرد نماز صحیح است یا نه **جواب** اگر خود این شخص غاصب باشد که خاک را و یا غصب زمین غصب کرده شد بر بدن یا رخت مصلی قرار گیرد نمازش باطل است اگر دیگری غصب کرده و فرض شود که ان شخص جاروب میکند و خاک رو به مغصوب بر بدن یا رخت مصلی غیر غاصب می‌نشیند این نوع ضرر ندارد و همچنین امثال اشیائیکه قیمت ندارد والله العالم **سؤال** هرگاه شخص داخل در ملک غیر شود اثما و عصیانا یا انکه جاهل بغصبیت بوده داخل شده و بعد از دخول نادم و یا مطلع بر حقیقت غصبیت شده و این اطلاع یا ندامت در اخر وقت باشد چه نماید **جواب** اگر ممکن باشد که درک یک رکعت را نماید بعد از خروج از مکان مغصوب لازمست که تاخیر در نماز نموده و تعجیل در خروج نماید تا اینکه درک یک رکعت ادا در وقت در مکان مباح نماید و اما اگر ضیق وقت بحدی باشد که متمکن بیک رکعت بعد از خروج باین معنی که اگر اتمام نماز در زمین مغصوب بخواهد بیرون رفته ایشان بتمام نماید تمام وقت خارج میشود پس در این وقت ظاهر انست که ایشان بنماز در حال خروج از مکان مغصوب لازم باشد بطوریکه منافات با بیرون رفتن از مغصوب نداشته باشد که در حال راه رفتن ایشان بنماز نماید و بجهة رکوع و سجود ایماء و اشاره نماید که ایماء در سجود اخفض از ایماء در رکوع باشد هرچند از بعضی از افاضل ظاهر میشود که اگر خروج از مغصوب امتداد داشته باشد که مجال دو نماز داشته باشد که احدهما با رکوع و سجود متعارف و دیگری با رکوع و سجود متعارف شد دیگری با رکوع و سجود با ایماء و اشاره اتیان

تمام طور نماید واین بسیار بعید است **سؤال** ایا فرقی هست بین غصب ابتدائی بان معنی که شخص داخل در ملک غیر شده وابتداء بدون اذن وبین غصب طاری بان معنی که اول دخول او باذن مالک بوده وبعد از دخول مالک بگوید حال راضی نیستم خارج شو از ملک من ویا اینکه فرقی بین این دو غصب نیست چه در سعت وقت باشد یا در ضیق وقت **جواب** اما در سعت وقت پس فرقی نیست بین غصبین مذکورین نمیباشد وانیان بصلوة در سعت وقت در هر دو فرض باطل وهمچنین در ضیق وقت نمیفما یکه در سؤال سابق مذکور شد بلی فرقی که هست در حدوث غصب بعد از اشتغال بصلوة است مثل اینکه باذن مالک مشتغل بنماز شده ودر حین نماز مالک بگوید که راضی نیستم برو وبیرون میکویم در نصورت خالی از چند قسم نیست یا اینکه میداند که مراد مالک انست که بعد از اتمام عمل بیرون برود پس در اینصورت شکی نیست در وجوب تمام وحرمت ابطال نماز وهمچنین هرکاه مشخص نشود که مراد مالک امر بخروج بعد از اتمام بعمل هست یا نه واکر معلوم شود که مراد او قطع نماز است وخروج است پس ظاهر انست که قطع نماز نیز جایز نباشد بلکه نماز را مستقر اتمام نموده بعد از نماز فورا بیرون رود ولکن احتیاط انست که در حین هنکام انصراف نماید بواجبات منحصره را ازلت نماید **سؤال** هرکاه شخص مضطر باشد در مکان مغصوب نماز او چه صورت دارد **جواب** اکر مجبور باتیان بنماز در ان مکان بوده باشد بنحویکه قدرت بر تخلف نداشته باشد پس اشکالی در صحت ان نیست واکر مجبور بنماز در مکان مغصوب نباشد بلکه مجبور در کون ان مکان باشد مثل کسی که محبوس است در مکان مغصوب پس شکی در لزوم اتیان بنماز در ان نیست اکر در وضو وغسل یا تیمم یا استنجا یا غسل خبث محتاج بعضی نباشد یا انکه اکر در دو جزء است بکی محتاج زیادتی تصرف از ارض مغصوبه شود بجهة وضو یا غسل یا غسل خبث یا تیمم ایا فاقد الطهورین میباشد یا نه ظاهر ثانیست پس محبوس وضو میکیرد واستنجا میکند ودوم اشکالی که هست انست که نماز را بر رکوع وسجود متعارف بعمل اورد یا بنحو ایماء واشاره وظاهر اینست که نیز اشکالی نباشد در اتیان برکوع وسجود بنحو متعارف از برای محبوس هر چند احتیاط مقتضی انست که کفته شود که بجهة رکوع وسجود ایماء نماید تا تصرفات زائد لازم نیاید چنانچه بعضی از افاضل معاصرین اختیار نموده اند **سؤال** مالک چین مغصوبه هرکاه اذن مطلق دهد در خصوص نماز باینکه بکوید که راضی هستم هرکه نماز کند دران شخص غاصب نیز میتواند که نماز کند

بانه **جواب** اظهر اینست که اذن بغاصب مشکل است مگر انکه از خارج معلوم شود بخصوص اینکه بکوید راضی هستم حتی بغاصب باید شاهد حال بنحوی پس جایز است نماز کردن غاصب در این مکان والا بمطلق اذن اشکال است واحوط بلکه اقوی اجتناب است **سؤال** جاهل بغصب معذور است یا نه **جواب** جاهل بغصبیت یا جاهل بموضوع غصب یعنی نمیداند که این لباس یا مکان مغصوب بوده ونماز خوانده پس این بخواز جاهل معذور است مطلقا وجاهل بحکم باین معنی که اصل غصبیت را میداند ولکن حکم ان که بطلان نماز باشد نمیداند پس این بخواز جاهل معذور نیست مطلقا چه عالم بحکم شود در وقت وچه در خارج وقت پس در وقت اعاده ودر خارج وقت قضا لازم است همچنین اکر جاهل باشد بحکم ان که حرمت است اکر قاصر نباشد نیز معذور نیست **سؤال** ناسی غصب بعد از اتیان بصلوة اعاده وقضاء ان لازم است یا نه **جواب** ناسی نیز بر دو قسم است یا ناسی از اصل غصب است پس حکم ان حکم جاهل باصل غصب است که معذور است واعاده وقضا هیچ کدام لازم نیست ویا انکه ناسی حکم غصب است وان نیز مثل جاهل بحکم غصب است که معذور نیست مگر اینکه جهل ونسیان حکم از روی تقصیر نباشد بلکه قاصر باشد وقاصر نیز معذور است پس در اینوقت چون جاهل باصل غصب خواهد بود **سؤال** طهارت در مکان مصلی شرط است در صحت صلوة یا نه **جواب** شکی نیست در اشتراط طهارت مکان مصلی از نجاست متعدیه بسوی بدن ولباس مگر از نجاستی که عفو از ان شده باشد پس هرکاه در مکان مصلی غیر از محل سجده نجس باشد بنجاستی که سرایت نکند بسوی بدن ولباس ضرر ندارد چنانچه هرکاه بنجاستی باشد که عفو از ان شده باشد ضرر ندارد هر چند این نجاست معفوه متعدیه به بدن ولباس باشد واما محل سجده پس اکر بعضی از ان نجس وبعضی از ان طاهر باشد که مسمی سجده بر محل طاهر واقع شود ضرر ندارد در سجده نمودن بر ان محل چه محل مسمی طاهر منفرد باشد وچه مجتمع ولکن بشرطی که تعدی بجبهه ننماید هر چند در مسمی طاهر منفرد احتیاط اولیست پس معلوم شد که محل سجده هرکاه نجس باشد بنجاست غیر معفوه نماز جایز نیست هر چند سرایت کننده نباشد چنانچه هرکاه بنجاست معفوه داشته باشد که سرایت کننده باشد بحیثیتیکه قدر مسمی سجود بلا نجاست نماند نیز ضرر دارد ونماز جایز نیست واما اکر نجس بنجاست معفوه که سرایت کننده نباشد که تمام محل سجده را فرا کیرد نقدر مسمی سجده محل طاهر

بلکه باطل نباشد هر چند اولی درین هنگام سجده نمودن در ان محل **سؤال** استقرار لازم است در مکان مصلی که هرگاه نماز کند در جائیکه متحرک باشد که بالعرض و تبعیت ان مصلی متحرک شود چون کشتی و طراده و کرجی و وابور و عراده و نحو ان نماز باطل یا نه **جواب** در بحث قبله گذشت که هرگاه مصلی مضطر باشد در اثنای نماز در کشتی و نحو ان بجهت عدم امکان خروج اگر چه بسبب تنگی وقت باشد مطلقا چه کشتی و نحو ان مضطرب باشد یا نه و چه رونده باشد یا ایستاده و اما رعایت استقبال در بحث قبله گذشت و اما حال اختیار و امکان خروج پس اگر طوری فرض شود که کشتی و وابور و امثال ان اضطراب و یا حرکات فاحشه نداشته باشد که باعث حرکت مصلی منتقل شوند بنحوی که استیفاء جمیع شرائط و افعال نماز را میتواند نمود پس اقوی جواز است و حرکت به تبعیت درین فرض ضرر ندارد هر چند احوط ترک است بلکه اقوی عدم جواز است چه اگر نماز مطلقا حتی در صورتیکه حرکات فاحشه داشته باشد و لکن مراعات شرائط نماز از استقبال و طمانینت و نحو ان با امکان لازم است پس هرگاه در اثنای نماز حرکات متفاحشه حاصل شود در ینصورت صبر نماید تا مستقر شود و هرگاه صبر موجب محو صورت صلوة نشود و اگر بهمان طور نماز کند بلکه اگر نتواند در وسط صلوة بایستد بنشیند و نماز را تمام نماید و هر چند احوط در جمیع صورتها ترک نماز در کشتی و تخت روان و وابور و نحو ان میباشد و در حکم نماز در کشتی است بر تختی که ادم او را برداشته باشد و چیزی که میان دو دیوار یا دو درخت بسته باشند که با اطمینان بر وقوف و عدم حرکت ان جایز است نماز در صورت اضطراب و حرکت جایز نیست والله العالم **سؤال** تقدم زن بر مرد و یا محاذات ایشان در نماز بدون حصول فاصله معهوده جایز است یا نه و بر فرض جواز کراهتی دارد یا نه **جواب** تقدم زن بر مرد و یا محاذات ایشان در نماز بدون فاصله معهوده جایز است هر چند بنا بر فرض جواز کراهتی دارد یا نه **جواب** اقوی انست که نماز مرد و زن در هر دو صورت جایز است هر چند مکروه است در حال احتیاط شدید در ترک ان است حتی در محارم بلکه احوط اجتناب از محاذات است مطلقا حتی در اثنای نماز پس هرگاه محاذات در اثنای نماز حاصل شود هر دو اعاده نمایند پس اولی انست که زن موخر باشد بر مرد در حال نماز بنحوی که موضع قیام مرد نباشد **سؤال** این کراهت و احتیاط

احتیاطا و لکن ...

مخصوص بکسی است که موخر است یا نه **جواب** اقوی انست که کراهت و احتیاط مخصوص بکسی است که مقدم است یا متاخر است و اما مقدم بر نماز او صحیح است مطلقا چه مرد باشد چه زن و اما مقارن که هر دو یکدفعه شروع نماز نمایند پس هر که تکبیرة الاحرام او زودتر تمام شده نماز او صحیح است و کراهت و احتیاط در نماز موخر است **سؤال** ثبوت کراهت در حال اشتغال مرد و زن بنماز است یا مطلق است که هرگاه زن مقدم بر مرد باشد و مشتغل بنماز باشد نیز کراهت دارد **جواب** ثبوت کراهت مخصوص است بحال اشتغال هر دو بنماز پس اگر مرد نماز کند و زن نماز نکند یا بعکس پس تقدم و محاذات هیچکدام ضرر ندارد و کراهتی ندارد **سؤال** هرگاه شخص متاخر بداند فساد نماز شخص متقدم را بجهت اخلال ان ببعض امور واجبه در اینصورت نیز مکروه است یا نه **جواب** در صورتیکه معلوم باشد فساد نماز متقدم بجهة نداشتن وضو یا صحیح نبودن قرائت و نحو ان که نمازش مستجمع شرائط معتبره در صحت نماز نبوده باشد اقوی عدم کراهت از شخص متاخر است بلکه کراهت در حق کسیکه نماز او صحیح است منتفی است هر چند با هم مشغول بنماز شوند **سؤال** رفع کراهت و احتیاط در صورت اجتماع مرد و زن در مکان بچه چیز میشود **جواب** رفع میشود مرجوحیت و احتیاط بحائل مثل پرده و در و دیوار پس در صورت حائل اگر احدهما در یکطرف حائل بایستد و دیگری در طرف دیگر چه مقدم و چه محاذات مرجوحیت منتفی است و بعد بین ایشان بده ذراع که در صورت محاذات معتبر است ملاحظه این از محل قدم زن تا محل قدم مرد در صورت تقدم نیز اقوی چون صورت محاذات اعتبار فاصله از محل قدم زن تا محل قدم مرد باشد و همچنین حاصل میشود باختلاف زن و مرد در بلندی و پستی که زن مثلا در پشت بام و مرد در زمین نماز کند یا عکس هر چند فاصله کمتر از ده ذراع است و همچنین است در رفع مرجوحیت تقدم مرد و تاخر زن از مرد بطوریکه قدم زن بکوچ موخر باشد از موضع قدم مرد و اولی ان است که موضع سجود زن محاذی سینه مرد باشد و بهتر از این در رفع کراهت ان است که موضع سجود زن مقابل قدم مرد باشد و احسن از جمیع صور انست که موضع سجود زن متاخر از موضع قدم مرد باشد **سؤال** حکم بکراهت و احتیاط در صورت تقدم زن و محاذات مخصوص بصورتیست که مرد و زن هر دو بالغ باشند یا انکه اگر احدهما غیر بالغ باشند نیز حکم ثابت است **جواب** اما در حق زن پس حکم مذکور ثابت است مطلقا چه مرد بالغ باشد یا غیر بالغ و اما در حق مرد پس ظاهر انست که حکم مخصوص

... مقدار ...

باشد

باشد بصورتیکه زن بالغه باشد پس اگر مرد نماز کند در حالتی که دختر غیر بالغه در پیش رو او یا محاذات او مشغول بنماز باشد ضرر نزند بنابر اقوی **سؤال** هرگاه مرد و زن واقع شوند در مکانی که در او مسافت بمقدار معهود ممکن نبوده باشد و همچنین نصب حائل و تقدم مرد نیز ممکن نباشد چه نمایند **جواب** مفروض مسئله اگر در وسعت وقت باشد پس مستحب اینست که اول مرد ایشان بنماز نماید و بعد از ان زن هر چند تاخیر باعث خروج وقت فضیلت نماز زن بشود بلکه در چنین صورت هرگاه مکان مملوک زن باشد که اولی از این که اذن دهد مرد را که اول ایشان نماز کند و بعد از ان زن و اگر وقت مضیق باشد اگر مضیق باشد که بسبب تاخیر نماز زن فوت شود اگرچه بعضی از اجزاء ان باشد پس در اینصورت تاخیر جایز نیست بلکه هر دو با هم ایشان بنماز نمایند و احتیاط و کراهت در اینصورت منتفی است بجهة مراعاة وقت **سؤال** در روضات مطهره و محاذات قبر شریف و یا مقدم بر ان نماز صحیح است یا نه **جواب** اقوی عدم بطلان و عدم حرمت است بلی بملاحظه اجتناب از ادب سزاوار است که عقب از قبر شریف بایستد و در بعضی از صور که بی ادبی میشود چون حال تقدم بر قبر و ضریح مقدس که پشت بقبر و ضریح مبارک نماید و نماز کند **سؤال** مواضعیکه نماز در ان خواه باعتبار نفس مکان و یا باعتبار امور خارجه مکروه است بیان فرمایند **جواب** مواضعیکه مکروه است نماز در ان بسیار است اول حمام است و مشهور بین فقها انست که نماز در حمام مکروه است و بعضی از قدمای اصحاب ما رضوان الله علیهم قائل بحرمت نماز در حمام شده اند چون ابو الصلاح علی الله مقامه و این ضعیف است و حکم مذکور ثابت است در داخل حمام و اما مسلخ یعنی مکانیکه رخت میکنند و همچنین در سطح حمام پس کراهت ثابت نیست هر چند علامه اعلی الله مقامه حکم بکراهت در مسلخ نیز فرموده اند دوم مزابلست یعنی مکانیکه معد و مهیا شده است از برای بول و غایط و ابو الصلاح نیز در این مقام برخلاف مشهور رفته و حکم بحرمت فرموده و این حکم اضعف از سابق است و مثل مزابلست نماز در مکانیکه پیش روی شخص مصلی غایط بوده باشد چنانچه شهید در ذکری بیان فرموده سوم مبارک الابل است یعنی مکانیکه شتر قرار و ارام میگیرد از برای خوردن اب در دفعه دوم بعد از اینکه در دفعه اول اب خورده باشد چهارم مرابط خیل است یعنی جائیکه اسب و قاطر را می بندند از برای علف خوردن و ارام گرفتن و مثل مرابط خیل است مرابط بقر و مرابض غنم یعنی

جائیکه گاو را می بندند و جائیکه خوابگاه گوسفند است و حکم بکراهت در خوابگاه گوسفند مشهور نیست والا از حدیث صحیح عدم کراهت مستفاد میشود پنجم مساکن مورچه است ششم مواضعیکه مهیا شده باشد از برای جریان اب چون نهرهای خشک هفتم زمین شوره زار هشتم زمین برفدار یعنی نماز کردن بروی برف مکروه است مگر انکه برف یخ بسته باشد بحیثیتی که منافات با استقرار مصلی نداشته باشد نهم مواضع نیران و ان مکانیست که مهیا شده برای اتش چه معبد برای اهل ضلال باشد یا نباشد و از جمله از اخبار کراهت نماز بسوی اتش برافروخته مستفاد میشود بلکه استفاده اطلاق میشود هر چند برافروخته باشد پس نماز در جائیکه در پیش روی اتش باشد مثل منقل و بخوان مکروه است هر چند برافروخته و شعله دار نباشد و همچنین است هرگاه در مقابل او چراغ یا قندیل باشد که در ان فتیله روشن کرده باشند دهم خانه ایست که در ان شراب یا مطلق مسکر باشد چه خانه معد از برای طبخ شراب باشد یا نه یازدهم خانه مجوس است که گبران بوده باشد و تعدی حکم بکراهت بر بیوت یهود و نصاری خالی از قوت نیست و اما بیع و کنایس که معبدهاست پس مشهور حکم بعدم کراهت است و لکن جمعی از قدمای اصحاب رضوان الله علیهم قائل بکراهت شده اند و رفع کراهت را بر رش یعنی اب پاشیدن دانسته اند و عمل بروایت رش بعید است والا ببیت رش تعبدیست والا ببیت رش نجس میشود چون مکان نجس میشود که در بعضی از صور تعدی بلباس مصلی میکند و باعث بطلان نماز میشود دوازدهم جواد طرق یعنی راههای وسیع بلکه مطلق راهها چه حال مرور باشد یا نه بلکه هرگاه در حال مرور مزاحم شود حکم ببطلان دور نیست که مستحب باشد سیزدهم مذابح حیوانات چهاردهم مکانیست که در ان تصویر باشد و این حکم مختص بصورتیست که تصویر مقابل روی مصلی باشد چه در دیوار کشیده باشد و یا انکه در روی فرش و متکا باشد پس اگر در یمین و یسار و پشت سر واقع شود حکم بکراهت مشکل است پانزدهم مکانیست که هرگاه مصلی بایستد مواجه شود بدیواری که در ان رطوبت بالوعه یا بیت الخلاء اثر نماید شانزدهم خانه ایست که در ان سگ بوده باشد مگر انکه سگ معلم یعنی سگ شکاری باشد هفدهم مکانیست که پیش روی ان اهنی باشد خواه اسلحه باشد چون شمشیر و تفنگ و یا خود اهن باشد هیجدهم مکانیست که در جهة قبله ان در مفتوح باشد نوزدهم نماز کردن در جائیکه پیش روی مصلی انسان چه زن چه مرد چه خوابیده چه ایستاده باشد بیستم نماز

کردن بسوی مصحف کشاده واما مصحف بسته شده پس کراهت ندارد بیست و یکم نماز در اندرون کعبه معظمه و پشت بام ان بیست و دوم میان قبور است در حالتی که بر پشت یا پیش رو واقع شود هر گاه قبر پیش رو نباشد حکم بعدم کراهت است مشهور است چنانچه رفع کراهت بحائل و بعد ده ذراع نیز میشود بیست و سوم مواضع بیداء و ذات الصلاصل و ضجنان است و این سه موضع میان مدینه و مکه است و همچنین هر وادی منخسف چون بابل و ذات الجیش و بخوان بیست و چهارم هر مکانی که موجب غفلت و شغل حواس مصلی شود چون زمین بسیار گرم و بسیار سرد و خانه پر دود و بخوان بیست و پنجم خانه که در ان جنب باشد بیست و ششم انکه مقابل مصلی کل و خرمن گندم و جو باشد

در لباس مصلی

سؤال لباس مصلی از چه جنس باید باشد که نماز در ان صحیح باشد جواب لباس مصلی از جنس نبات باید باشد چون پنبه و کتان و همچنین حشیش و گیاه و یا انکه از پوست و مو و کرک حیوان ماکول اللحم باشد سؤال طهارت در لباس مصلی شرط است یا نه جواب شکی در اشتراط طهارت نیست مگر از نجاسات معفوه که هر گاه در لباس مصلی باشد ضرر ندارد و نجاساتیکه عفو از انها شده در باب طهارت بیان نمودیم سؤال لباسیکه بقدر ستر عورت نیز نباشد و نجس باشد نماز در ان چه صورت دارد جواب نجاست لباس غیر ساتر ضرر ندارد هر چند در موضعش نباشد مثل دستمال کوچک و جوراب و نعلین و بخون واما مثل عمامه نجس که بعد از پیچیدن بملاحظه این هیئت و شکل ساتر نیست پس احوط عدم جواز صلوة در ان است مگر انکه قبل از پیچیدن بنفسه بقدر ستر عورت نباشد که در ینوقت نماز در ان صحیح است و همچنین شال کمر که اگر قبل از این هیئت بقدر ساتر عورت باشد نماز در ان باطل است علی الاحوط سؤال نماز در جلود و اجزای غیر ماکول اللحم چه صورت دارد جواب جایز نیست نماز در اجزای غیر ماکول اللحم چه جلد باشد چه غیر ان چه حیوة در ان حلول کرده باشد چه حیوة در ان حلول نکرده باشد خواه از حیوان نجس العین باشد مثل کلب و خنزیر و یا طاهر العین مثل روباه و گربه وغیرهما خواه ان جزء طاهر العین نجس باشد چون بول یا نجس نباشد چون موی خواه ان جزء غیر ماکول اللحم بقدر ساتر عورت نیز باشد یا کمتر از ساتر و چه کمتر از ساتر و چه انکه همین اجزاء را ساتر قرار دهند و یا انکه ساتر غیر از این جزء باشد و این جزء ملاصق باو باشد و یا انکه بالای ساتر پوشیده باشند و فرقی نیست در حیوان غیر ماکول اللحم بین انکه تذکیه بذبح شرعی شده باشد یا تذکیه بذبح شرعی نشده باشد و همچنین فرقی نیست

در جلد ان که دباغی نموده باشند یا نه مجملا همین قدر که صادق شد که نماز در اجزای غیر ماکول اللحم نموده نماز باطل میشود ولکن ظاهر اینست که تنها بلباس یا بدن چسبیدن نماز در ان جزء مصداق نیست سؤال استعمال جلد حیوان غیر ماکول اللحم که طاهر باشد چون پلنگ و گربه و بخوان که تذکیه نموده باشند در غیر حال نماز جایز است یا نه و بر فرض جواز محتاج بدباغی هم باشد یا نه جواب در غیر نجس العین از غیر ماکول اللحم بعد از حصول تذکیه شرعیه اقوی جواز استعمال ان است در غیر حال صلوة و محتاج بدباغی نمیباشد هر چند احوط دباغی نمودن است بجهة خروج از شبهه خلاف سؤال شخص جهلا نماز کند در اجزای غیر ماکول اللحم نمازش صحیح است یا نه جواب شخص جاهل یا جاهل بموضوع تنها است یا عالم بحکم یعنی میداند که نماز در اجزای غیر ماکول اللحم فاسد است یا جاهل بحکم است دون موضوع یا جاهل بهر دو اما بموضوع تنها پس متصور میشود بچند صورت اول انکه نمیداند که اجزای غیر ماکول اللحم با او است و نماز خواند ظاهر اینست که نماز او در اینصورت صحیح نباشد دوم انکه میداند که جزء حیوان با او است ولکن نمیداند که این جزء حیوان غیر ماکول اللحم است بلکه مشتبه الحال است و حکم مشتبه الحال در سابق گذشت که اگر ملبوس باشد نمازش باطل است و اگر کرک و مو و بخوان باشد که با لباس و بدن چسبیده باشد نه جزء لباس باشد نمازش صحیح است سوم انکه جزء حیوان غیر ماکول اللحم با او باشد و او اعتقاد نموده که جزء حیوان ماکول است در این صورت نیز نمازش مثل صورت اول باطل است و اما در صورت جهل بحکم تنها و جهل بحکم و موضوع پس اقوی در هر دو صورت نیز بطلان نماز و اعاده است سؤال هر گاه جلدی گرفته شود از دست مسلمی که جلد میته را بدباغی پاک میداند و مشکوک شود که این جلد از میته است که دباغی نموده یا غیر ان نماز در ان جلد صحیح است یا نه جواب اقوی صحت نماز است بجهة کفایت ید مسلم هر چند احوط اجتناب است در مفروض مسئله سؤال هر گاه شخص نسیانا نماز در اجزای غیر ماکول اللحم با او کرده نمازش صحیح است یا نه جواب ناسی چه نسیان موضوع نماید و چه نسیان حکم اقوی بطلان صلوة او است والله العالم بالخفایا سؤال در استعمال الجلود علم بتذکیه شرط است و یا همین که علم بمیته بودن حاصل نشود کافیست جواب اقوی شرطیت علم است باین معنی که تا علم وجدانی یا شرعی بتذکیه حاصل نشود جایز نیست استعمال و صورت عدم علم در حکم علم بمیته بودن است در عدم جواز استعمال پس اگر جلدی مردد شود بین انکه مذکی باشد یا از میته جایز نیست استعمال ان مطلقا چه در نماز چه در غیر نماز سؤال

نداند که بچند چیز ثابت میشود **جواب** پنج چیز اول بشاهد عدلین دوم آنکه از مذکی دوم باخبار عدلین
بلکه عدل واحد بنابر قولی که خالی از قوت نیست سوم بودن جلود در اسواق مسلمین هرچند ذو الید
مجهول الحال باشد در اسلام و کفر بلی ذو الید معلوم الکفر بودنش دلیل بر طهارت نیست مگر
آنکه بداند که در آن جلد بخصوصه سابق معلوم شود چهارم اثر استعمال مسلم مثل جلد قرآن و نحو آن
پنجم اثر استعمال مطلق هرچند ندانیم که از مسلم است یا کافر مثل اینکه سفره در صحرا ببینیم که گوشت
پخته یا نان و پنیر در او است که میدانیم که سفره مجوسی است مثلا یا سفره مسلم **سؤال**
هرگاه پوستی از گوسفند و نحو آن در بلدی یافت شود و شخص نداند که از مذکی است یا
میته استعمال همچه جلد مطروح جایز است یا نه **جواب** اگر آثار تصرف در آن باشد
مثل اینکه قطعه از کفش و چکمه و جلد کتاب و کمربند و نحو آن باشد اقوی جواز استعمال
چنین جلد مطروح است چه در نماز باشد یا غیر آن و اگر آثار تصرف بخصوص مذکور در او نباشد
جایز نیست استعمال هرچند ظن برند که به حاصل شود و فرقی نیست در حکم مذکور بتفصیل
مزبور بین آنکه جلد مطروح در سوق مسلمین باشد یا در غیر سوق پس عمده در جواز استعمال آن بعد
فقدان علم وجدانی علم شرعی میباشد نه ظن بذکیه **سؤال** هرگاه لباس از موی انسان درست
کنند نماز در آن چه صورت دارد **جواب** اقوی جواز صحت نماز است و احوط اجتناب
است از آن خصوص در صورتی که ساتر عورت باشد **سؤال** نماز در موو کرک خرگوش و
نحو آن چنانچه از بعضی از اخبار مستفاد میشود صحیح است یا نه **جواب** اقوی و اشهر منع
است مطلقا چه از خود این موو کرک لباس ترتیب دهند **سؤال** استعمال الاجزای میته
ماکول اللحم در نماز چه صورت دارد **جواب** بدانکه اجزای میته ماکول اللحم که صاحب نفس
سائله باشد اگر جزئیست که حلول کرده حیوة در او چون جلد و لحم و نحو آن پس نماز در آن
صحیح نیست گرچه ما لا یتم به الصلوة باشد بلکه استعمال آن در خارج نماز و انتفاع باو مطلقا
جایز نیست و اگر آن جزء جزئیست که حیوة در او حلول نکرده باشد چون موو کرک و استخوان
پس استعمال آن جایز و نماز در آنها نیز صحیح است خواه از موو اچیده باشند یا کنده باشند بلی در
صورت اخیر موضعی که اخراج شده از جلد میته باید شسته شود بسبب ملاقات رطوبت باطن
و اگر میته صاحب نفس سائله نباشد چون پوست ماهی و نحو آن پس اقوی جواز استعمال آن
در غیر نماز و جواز نماز در آن نیز میباشد هرچند احوط اجتناب است از آن در نماز والله العالم **سؤال**
نماز در پوست خز و سنجاب و حواصل خوارزمیه جایز است یا نه **جواب** اقوی جواز صلوة در پو

و با آنکه خود
لباس قرار
دهند ع

ست خز و موو کرک مذکورات است اگرچه از حیوان غیر ماکول اللحم است و لهذا در خز پوست و موی آن استثنا شد
و نحو آن پس اگر ملصق با مصلی باشد جایز نیست نماز در آن **سؤال** نماز در لباسیکه از قاقم
و سمور خواه مکمل لباس باشد و خواه سنجاف یا آستر جایز است یا نه **جواب** صلوة در قاقم و سمور جایز
نیست در اقسام مرقومه **سؤال** چه در لباس پشم مجهول الحال که نمیدانند از پشم جانور ماکول
اللحم است یا از غیر ماکول اللحم و از مسلمانان خرید کنند نماز در آن صحیح است یا نه و پوشیدن آن
جایز است یا نه در بانات که عبارت از ماهوت است و شال که در هند و سنا میبافند و از پشم میباشد
نماز در آن جائز خواهد بود یا نه اگر از مسلم خرید کند فتوای خود که قطعی باشد فرمایند **جواب**
بانات و ماهوت و عبا و شال ترمه و نحو آن از پشم که متعارف از ماکول اللحم است بی اشکال اینها
تقلیدی نیست بلکه تجار روسیه این امور را بهتر از مجتهد میدانند و تشکیک در اینها مستلزم
تشکیک در هر پشم میباشد فرق میان ماهوت و شال ترمه و عبا که از سنی میخرند و هر کی که از اینها
میخرند نیست و این واضح است **سؤال** پارچه پشم مجهول الحال اگر از دست مسلم گرفته شود
نماز در آن صحیح یا نه **جواب** هم مسکه از اثنا عشری باشد و خودش در آن نماز کند یا آنکه
بگوید که در این لباس نماز بکن یا در این پشم ترتیب آثار ماکول اللحم بکند پس حجیت قولش اعتماد بر
آن است و زیاده بر آن مخصص لازم نیست و این در موقعیست که در پشم شک شود از جهت ماکول
اللحم بودن و نبودن و اما از جهت طهارت و غصبیت پس بی اشکال اصل طهارت و ید
کافی است **سؤال** در ماهوت و نحو آن که میگویند که احتمال دارد که از حیوان غیر ماکول
اللحم باشد نماز در او چه صورت دارد **جواب** در ماهوت و نحو آن که محل استعمال مسلمان
است که میپوشند و در آن نماز میکنند نماز با او صحیح است و احتمال مذکور از وسواس است بلی
احوط در هر چیزی که احتمال بطلان نماز در آن میرود اجتناب است هرگاه منجر بوسواس
نشود **سؤال** ماهوت و دیگر پارچهای صوف و پشم که در هند و سنا از ملک نصاری
می آید و کافر و مسلم از اهل هند میخرند و میپوشند آن را از دست کافر یا مسلم خریده و پوشیده
و در آن نماز کنند چه حکم دارد جایز است یا نه **جواب** همه اینها ضرر ندارد چه از مسلم و چه از
کافر و پشم و صوف دخلی بلحم ندارد و دخلی بجلد هم ندارد **سؤال** هل یبطل الصلوة مع
الشک فی کون الشیء من اجزاء غیر ماکول اللحم ام لا و علی الاول فما تقول للماهوت هل هو من
المشکوکات فتبطل الصلوة فیه ام لا **جواب** اما حکم المسئلة الاولی فهو انه ان کان الشیء
المشکوک من اللباس او جزء من اللباس فمع الشک تبطل الصلوة فیه و ان کان غیر اللباس و غیر

جوم اللباس ولا باس به سواء كان شعراً او ملتصقاً فيشترط فيكل اللباس تلبسه حال الصلوة احراز
عدم كونه من ما لا يؤكل لحمه نعم لو احرزت ذلك لكن شككت ان ما مع اللباس ملتصقاً به مما لا يؤكل
لحمه ام لا او شككت ان ما مع المصلي مما حمله المصلي كقبضه السكين مما لا يؤكل لحمه ام لا فلا
باس عملاً بالاول بقاعدة ان الشك في شرط الصلوة يوجب الشك في المشروط وفي الثانيين الى
استصحاب جواز الدخول في الصلوة قبل اللبس وقبل الحمل فتامل جيداً واما الماهوت فهو اولا
بعد الفحص التام من المتدينين المعتمدين المقيمين المتوطنين في تلك البلدان مدة مديدة ليس
مشكوكاً كما كتب الينا جمع من التجار واخبرنا جماعة من الاخيار بل عن بعضهم ان الماهوت لا
يحصل الا من شعر مطلق الغنم بل ولا من شعر مطلق الغنم بل ولا من شعر مطلق الغنم بل خصوص
الاصفر بل في زمان الشيخ المرحوم المرتضى الانصاري اعلى الله مقامه ايضاً جماعة من تجار
اخبره اعلى الله مقامه ايضاً بان هذا الاحتمال في الماهوت وسوسة محضة لانه اعلى
الله مقامه كان اول مستشكل به ثم متشكل في ذلك حتى اطال البحث فيه الى ان اسبع
ثم اطمأن بذلك ولبسه في الصلوة ولم يمنع الناس وثانياً لو بنينا على ذلك لكان اللازم
علينا عدم لبس كلما هو من الشعر مثل البرك والعبا من السامرة وغيرها لان هذه كلها
تخرج من يد العامة ومذهبهم جواز اكل كلما دب ودرج في الارض فكيف لا تشك في عبا
السامرة وبرك الانوار وتشك في الماهوت مع ان شغل الكفار في امثال ذلك الضبط حق
من ان لا يرغب اليه الناس في البيع والشراء كما اخبرنا بذلك ايضاً جمع من التجار المتدينين
مع ان قديم الازمان كانوا يستعملون الماهوت وهم كانوا ازهد واورع منا بمراتب شتى
وثالثاً ان التحقيق ان يد المسلم علم شرعي كاف في تشخيص ما لا يؤكل لحمه وما توهمه بعض القاصرين
في الفقه بان حجية اليد انما هو في خصوص النجاسات والطهارات لا مطلقاً غلط جداً
اذ كما ان السيرة دلت في غيرهما ايضاً دلت على حجية قول ذي اليد في الطهارة والنجاسة
دلت في غيرهما ايضاً الا ترى انه اخبر البائع بان هذا الحجر هو ربع المثقال او مثقال
اوسن او من ان يجوز للمشتري الاعتماد بقوله مع انه يشترط العلم بالثمن والمثمن الا ترى
انه لو صرت ضيفاً لمسلم فجاء بلحم تشك انه من ماكول اللحم او لا لكنت تاكل كما لو شككت
انه من المذكى او لا لكنت تاكل فكما ان اليد دليل في كونه من المذكى مع القطع بانه قد
ذكى وكما ان حمل قول المسلم وفعله على الصحيح وقوله تعالى قولوا للناس حسنا دليل في
الثاني كذلك دليل في الاول فتامل جيداً **سؤال** اگر چیزی مشتبه شود که از حیوان ماکول

اللحم است یا غیر ماکول اللحم نماز با آن صحیح است یا نه **جواب** هرگاه جلد ملبوس باشد و یا از شعر و وبر
مشتبه و لباس کنند در آن جلد و لباس نماز صحیح نیست و اما اگر مثل مو و کرک و استخوان باشد
که بر بدن و لباس مصلی چسبیده باشد ضرری ندارد بلکه هرگاه احتمال جزء نجس العین نیز بدهد ضرر
ندارد **سؤال** چه میفرمایند در استعمال لباس حریر از برای مردان **جواب** جایز
نیست از برای مردان پوشیدن لباسی که از حریر محض باشد در حال اختیار بلی جایز است پوشیدن
آن در حال ضرورت مثل برودت هوا که در ترک پوشیدن آن خوف هلاک یا حدوث مرض باشد
و همچنین بجهة دفع شپش در حال حرب پس در غیر موارد مزبوره پوشیدن حریر خالص حرام
و نماز در آن نیز باطل است **سؤال** هرگاه لباس حریر بقدر ما لا یتم به الصلوة باشد چون
عرقچین و نحو آن استعمال آن جایز است در حال صلوة و غیر صلوة یا نه **جواب** اقوی جواز
استعمال مثل عرقچین و کمربند و بند جامه و شال کمر و نحو آنکه تمام حریر باشد چه در نماز و چه
در حال غیر نماز و لکن احوط و اولی ترک استعمال آن میباشد خصوص در حالت صلوة بر کراهت
سؤال استعمال حریر مخلوط غیر خالص جایز است یا نه **جواب** هرگاه مخلوط شود بغیر
که نماز در آن جایز باشد چون پنبه و مو و نحو آن پس جایز است بشرطیکه مخلوط بقدری باشد
که مستهلک در حریر نشود و هرگاه خلیط نمایند حریر با چیزی که نماز در او جایز نباشد چون مفتول
طلا یا موی حیوان غیر ماکول اللحم پس نماز در آن باطل و پوشیدن آن نیز جایز نیست **سؤال**
هرگاه لباسی درست نمایند که بعضی از آن پنبه و بعضی آن از حریر محض چون آستین پیراهن و دامن
قبا نماز در آن صحیح است یا نه **جواب** احوط بلکه اقوی ترک آن و بطلان نماز در چنین پوشش
میباشد اگر چه بخیاطه وصل نمایند بخلاف آنکه جامه را بیافند از حریر محض و غیر حریر محض
که پهلوی هم بافته شود و لکن تار و پود هر یک از جنس خود باشد در این صورت اقوی جواز و احوط
ترک است از جهة خلاف فاضل هندی اعلی الله مقامه **سؤال** آستر قبا را حریر قرار دهند
جایز است یا نه **جواب** لباسیکه آستر آن حریر خالص باشد حرام است استعمال آن و نماز در آن نیز
باطل است چنانچه جایز نیست قرار دادن لباس حریر را آستر و ابره بلی هرگاه بین آستر و ابره مجاور
پنبه پیله کج بگذارند ظاهراً عیب ندارد **سؤال** هرگاه لباس حریر مخلوط نخ از کثرت استعمال
نخهای آن برود و ابریشم و کج آن باقی بماند نماز در آن چه صورت دارد **جواب** هرگاه نخ از جمیع
لباس رفته باشد اجتناب از آن لازم است و هرگاه از بعض آن برود چون آستین و دامن مثلا پس اقوی
جواز استعمال و صحت نماز در آن است و احوط اجتناب است **سؤال** هرگاه شخص لباسش منحصر باشد

بجهة ولباس دیگر نداشته باشد بهمین لباس کند یا عاریا با ایمان نماز نماید جواب در صورت
دوران قوی اختیار نماز است عاریا مگر اینکه در کندن آن خوف هلاکت نفس باشد بجهة سرما
یا گرما و یا باعث طول مرض شود که در این صورت با همان لباس حریر نماز کند چنانچه هرگاه امر دایر
شود بین نماز در لباس نجس و یا در حریر لازم است اختیار نماید نماز در لباس نجس را و چنانچه اقوی
اجتناب از لباس مشتبه بحریر سؤال خنثی میتواند با لباس حریر نماز کند یا نه جواب
خنثی مشکل احتیاط مشکلست بلکه حکم خنثی مشکل حکم مردان است در عدم جواز لبس حریر و نماز در آن علی الاحوط
و اما علی الاقوی پس جایز است و نماز در آن نیز صحیح است سؤال هرگاه شخص جهلا
یا از روی نسیان نماز در لباس حریر نماید و بپوشد و یا آنکه مجبور باشد و نماز کند نماز او صحیح است
یا نه جواب هرگاه جاهل باشد بحکم حریر که حرمت لبس باشد پس معذور نیست مگر جاهل قاصر
یا جاهل قاصر و اما جاهل بموضوع که حریر بودن لباس باشد ناسی حریر بودن و یا مثل حکم حریر
که لباس از روی نسیان پوشیده باشد و همچنین مجبور پس معذورند علی الاقوی هرچند احوط
اعاده است سؤال هرگاه لباس مختص بحریر باشد و بغیر آن نپوشیده باشد سؤال
چه میفرمایید نماز در لباسیکه سنجاف آن از حریر خالص باشد جواب اقوی جواز لبس
و استعمال چنین لباس و عدم منع از سنجاف نمودن بحریر است مطلقا بشرطیکه از صدق سنجاف
بیرون نرود ولکن احوط آنست که زیاده از چهار انگشت مضمومه بلکه مفرجه نباشد والله
العالم سؤال لباسیکه بر آن از ابریشم یا کلابتون کاری کرده باشند استعمال آن در صلوة
جایز است یا نه جواب هرگاه شک شود در لباس حریر که آیا خلط آن بما یصح الصلوة است یا
غیر آن نماز در آن چه صورت دارد جواب اقوی اجتناب از آن است بجهة علم بتحصیل
شرطیت سؤال استعمال لباس گچینه چه صورت دارد جواب گچ در حکم ابریشم است
بلکه در لسان شرع گچ با ابریشم متحد است سؤال نشستن بر فرش حریر جایز است یا نه جواب
حرام نیست افتراش بحریر و نشستن بر آن و تکیه نمودن بر آن و همچنین پیچیدن حریر در الجود بطوری
که صدق لبس نماید پس آنچه عنوان حرمت است پوشیدن است نه سایر استعمالات سؤال
استعمال فرش و بقعه و نشستن بر روی زمین که روکش آن طلا باشد جایز است یا نه جواب
اقوی جواز افتراش بطلا و جلوس بر فرش طلا است هر چند احوط اجتناب است از استعمال
ظروف طلا مطلقا مگر در صورت محمول که مذکور شد سؤال پوشیدن لباس طلا در نماز و غیره
جایز است یا نه و فرقی در طلای خالص و ممزوج میباشد یا نه جواب استعمال لباس طلا مطلقا

حرامست و نماز در آن جایز نیست چه خالص باشد یا بنحوی که لباسی درست کنند که تار و پود آن جمیعا طلا
باشد و چه ممزوج باشد بچیزی که نماز در آن جایز باشد یا مرکب نمایند بچیزی که نماز در آن جایز نباشد مثل
اینکه لباس درست کنند از مفتول طلا و مفتول نقره و یا آنکه لباس بافته شود از مفتول بطلا و
ابریشم که در جمیع صور مسطوره نماز در آن باطل است چه آنکه بقدر ساتر باشد یا کمتر از آن و چه
آنکه عورت مستور بلباس طلا باشد و یا آنکه عورت مستور باشد بلباسی که نماز در آن جایز باشد و
لباس طلا یا ممزوج بطلا را فوق آن پوشیده باشد سؤال هرگاه لباس را روکش بطلا کرده
باشند استعمال آن جایز است و نماز در آن صحیح است یا نه جواب اگر صدق نماید که تزئین
بطلا نموده و نماز در آن نموده حرامست و نماز در آن باطلست و اگر بنحوی باشد که جزء لباس نباشد
بلکه داخل در محمول باشد چنانچه در بعضی از لباس مشاهده شد پس ضرر ندارد سؤال بر سر
نهادن کلاه مطلا که در هند بتارهای مطلا بر پارچه ابریشم میسازند جایز است یا نه جواب
جایز است اگر مطلا باشد اگر بمفتول عین طلا یا بورق عین طلا بافته شده یا ساخته
شده باشد حرامست والله العالم سؤال هنگ طلا و زنجیر و پولک طلا در لباس باشد چطور است
استعمال آن و نماز با آن صحیح است یا نه جواب اقوی عدم جواز استعمال و بطلان نماز است در
لباسیکه بطن آن مفتول طلا باشد و همچنین است زنجیره و پولک و بخوان حتی بند زیرجامه که در
سر آن گره و سر آن کلابتون طلا بکار برده باشند نه مطلا اقوی اجتناب است سؤال
شمشیریکه دسته آن طلا باشد با مصلی باشد در نماز ضرر دارد یا نه جواب ضرر ندارد داشتن
شمشیر و اسلحه دیگر که دسته آن طلا یا مطلا باشد در نماز ضرر ندارد داشتن ساعتی که
زنجیر و قاب آن طلا باشد بشرطیکه قاب ساعت متصل بساعت باشد نه منفصل که ساعت در
آن گذاشته شود و صدق ظرف نماید بنحوی نباشد که زینت مرد بطلا باشد بلکه زینت ساعت
باز باشد سؤال سر براق اسب که معروفست و آن عبارت است از لجام اسب هرگاه از طلا یا
نقره در زین نمایند جایز است یا نه جواب اقوی جواز است چه از طلا باشد و چه از نقره
هرچند صاحب مقامع اعلی الله مقامه در طلا اجازه نداشته اند بسبب جمود بر منع
در نقره نیز منع نموده اند و لکن اقوی جواز است در هر دو صورت خصوص در نقره بسبب اولویت قطعیه
سؤال نماز در انگشتر طلا در حق مردان چه صورت دارد جواب اقوی در انگشتر طلا و
بخوان اقوی حرمت است و بطلان نماز است سؤال انگشتر مطلا و بخوان آن برای مردان
چه صورت دارد جواب اقوی جواز و احوط اجتناب است جواب سؤال انگشتر آهنی

یا پر بجی یا از سر بی مس پوشیدن و در ان نماز کردن جایز است یا حرام یا مکروه **جواب** مکروه
است نه حرام **سؤال** پوشیدن لباسیکه رواج ان در میان کفار باشد مثل کلاهی که نصاری
میپوشند جایز است یا نه **جواب** جایز است و لکن تشبیه بکفار خوب نیست لان من تشبه
بقوم فهو منهم **سؤال** هرگاه لباس طاهر بنجس مشتبه شود بدو جامه یا سه جامه نجس
مثلا چگونه نماز کند **جواب** در همه انها نماز بخواند و اگر عکس ان باشد که یکجامه
نجس مشتبه شود بدو جامه یا سه جامه پاک پس در بنصورت دو نماز در دو جامه کافی نیست
واما هرگاه دو جامه دارد که یکی نجس و دیگری طاهر و مشتبه شوند پس باید بهریک
از دو جامه نماز ظهر و عصر را با هم بکند و بعد در جامه دیگر نماز ظهر و عصر را بجای اورد
و لکن اولی انست که در هر یک از دو جامه نماز ظهر را بجای اورد و بعد از ان شروع بنماز عصر
در هر یک از دو جامه دیگر بکند بلی اتیان بنماز ظهر در جامه و عصر در جامه دیگر نیز کفایت نماید
سؤال ابدهن و شیر که در نماز در لباس مصلی مانع از صلوة هست یا نه **جواب** با بقاء
رطوبت مانع است چون جزء حیوان غیر ماکول اللحم است واما در صورت جفاف و خشکی بجهت
عدم بقاء اگر چه اثرش بماند پس اقوی صحت صلوة با او است **سؤال** بر شخص لازم است
خریدن لباس بجهت ستر در نماز یا نه **جواب** حکم تحصیل لباس از جهة خریدن و قبول صلح و عاریه
و هبه نمودن مثل تحصیل اب و خاک است که بحسب اختلاف احوال و اشخاص مختلف میشود که بسا
میشود که بر شخصی واجب میشود خریدن ان بیک لباس بهزار تومان و بر شخصی لازم نیست مثلا چنانچه
در بحث تیمم گذشت بلی هرگاه امر دائر شود میان خریدن اب بجهت وضو و غسل یا بودن خاک و خریدن لباس
بجهت ستر پس تحصیل ساتر مقدم است واما خاک هرگاه نباشد بجهت تیمم امر دائر شود بین خریدن
خاک و خریدن لباس خاک مقدم است **سؤال** لباس و مکان یا هر چیزی که مظنه غصب و حرمت
در ان باشد نه یقین استعمال کردن ان و نماز کردن در ان جایز است یا نه و بعد اگر یقین بغصبیت یا حرمت
حاصل شد اعاده اعمال در وقت و قضا در خارج وقت لازم است یا نه **جواب** مظنه بغصب
حجت و معتبر نیست اگر در ید مسلم باشد و یا دو شاهد عادل شهادت ندهند به غصب مظنه حجت
نیست و اگر بعد یقین شود بغصب و حرمت ضرر ندارد اعاده و قضا ندارد **سؤال** لباس
که اجرت دوخت ان نداده باشد بوجه نقد و حرکت از ملکی بملک دیگر و غیر ان پوشیدن و
نماز کردن در ان جایز است یا نه **جواب** اگر عفو از خیاط در لباس نباشد و مجرد اجرت خیاط باشد
ضرر ندارد نماز در ان لباس و همچنین اگر اجرت بنا و کاتب و ساعت ساز و پر کردن حوض از مال الله

(حاشیه: شخصی ح)

(حاشیه: ۳ نماز علیحده بخواند پس در نماز صبح مثلا دو نماز بجای اورد در دو جامه و در مثل نماز ظهر و عصر مثلا جایز است کرد در هر یک ح)

(حاشیه: خریدن ان بیگمان ح)

یا غیر ان هدکه در بنصورت همه باعث غصب نماز بود **سؤال** در جوراب ساق کوتاه نماز خواندن
چه صورت دارد و ساق **جواب** مکروه است مبطل نیست و محل نزاع جائیست که هیچ جزء از ساق
را نپوشانند پس اگر قدری از ساق را بپوشد هر چند بسیار کم باشد چنانچه اغلب جورابهای این
است کراهت نیز منتفی است بلی محل کراهت مثل پاپوش قدیم زنها است و ساق منتهی میشود بفوزک
سؤال جوراب نجس بپای شخص است نماز میکند نماز او چه صورت دارد **جواب** ضرر ندارد
سؤال کمربندی که درست مینمایند از پوست گربه در کمر مصلی باشد نمازش صحیح است یا نه
جواب اقوی بطلان است و همچنین است هرگاه کمربندی از مو و کرک روباه و کرک ... بخوان
درست نمایند که نماز با او باطل است **سؤال** اگر قبای نجس را نه کرده در جیب بگذارند یا
کتاب نجس را یا هر چیز نجس را اگر حامل باشد نماز با ان صحیح است یا نه **جواب** حمل نجس ضرر ندارد
و متنجس اگر چه ما تتم فیه الصلوة باشد **سؤال** محمول نجس در نماز مضر است یا نه
جواب اقوی اینست که محمول نجس ضرر ندارد هر چند نقد ساتر باشد لکن احوط در محمول نجس
و متنجس که نقد ما تتم به الصلوة باشد اجتناب است **سؤال** عین نجاست اگر محمول باشد در
صلوة چه حکم دارد در حالیکه متعدی در لباس یا بدن مصلی نماید **جواب** ضرر ندارد بشرط عدم
تعدی و عدم عفو **سؤال** حمل اجزای حرام گوشت در نماز چه صورت دارد **جواب**
اگر ان جزء محمول ملاصق بلباس و بدن مصلی باشد چون موی گربه مثلا در نماز ان باطل است و اگر
ملاصق نباشد مثل اینکه در کیسه و جوف قلمدان و ... باشد که در جیب مصلی باشد مثلا ضرر
ندارد **سؤال** اگر حیوان غیر ماکول اللحم صاحب نفس سائله نباشد نماز خواندن در جزء ان چه
صورت دارد **جواب** هرگاه این حیوان که نفس سائله ندارد نماز خواندن در جزء حیوان گوشت باشد چون
بعضی از اقسام ماهی حرام گوشت و مانند ان اقوی که معلوم نیست ما صدق نفس سائله عبادت پس اقوی
جواز نماز است در ان و احوط اجتناب است ... در حال الضرورة واما اگر حرام گوشت نباشد
چون پشه و شپش و زنبور و مگس و عسل در خوان پس ضرر ندارد و بنا بر این بودن شمع و موم عسل
و خود عسل با مصلی ضرر ندارد **سؤال** هرگاه اجزای حیوان حلال و حیوانیکه موطوء انسان
واقع شود با نماز که ... باشد نماز صحیح است یا نه **جواب** در وجوب اجتناب در نماز از اجزای حیوان
غیر ماکول اللحم فرقی نیست بین انکه حرمت اکل لحم ذاتی و بالاصاله باشد و یا انکه عرضی باشد چون موطوء
انسان و جلال پس نماز با اجزای ان نیز باطل است **سؤال** اجزای سینه ماکول اللحم که حکم بطهارت
است ... مو و کرک ... و ... ان مینه و انفحه که پنیر مایه باشد که از بره مرده بردا...

(حاشیه: کدام است ح)

هرگاه با مصلی باشد نمازش صحیح است یا نه **جواب** اقوی آنست که میته تمام آن یا بعض آن که از ما تحله الحیوة باشد مستصحب نباشد و ملصق بلباس یا بدن باشد و منوقف باشرائط متقدمه ثلاثه نماز باطلست والا نماز صحیح است بلی بعضی از سادات مجتهدین حکم به بطلان نماز کرده اند در اجزای میته مگر در شعر و عظم و فرموده اند اقوی بطلان نماز است بر آنکه تلازمی بین طهارت و عدم صحت صلوة در آن نیست و ما نعیت آن از جهت جزو میته است و اینجا بسبب دو ایشان خارج شده مثل شعر و عظم است باید داخل در اطلاق نهی میباشند **سؤال** اجزای انسان بلکه مرتبه ملاحظه میشود لنفسه بخود شخص پس شکی نیست در صحت نماز با اجزای طاهره آن چون مو و ناخن و عرق و آب دهن و دوی و مذی و بخوان و دندان خود هر چند با او کوشت نیز باشد پس هرگاه انگشت کسی بریده شده و با خود او باشد ضرر ندارد چنانچه شکی نیست در بطلان نماز در اجزائی نماز که نجس باشد چون بول و منی و خون و غائط و مره ملاحظه میشود لنفسه بغیر خودش و اما نیز در مثل مو و عرق و ناخن و آب دهن و بخوان ضرر ندارد هر چند مثل سر زن باشد اگر چه سر دختر باشد بر گیسوی خود که زنها وصل بموی خود مینمایند نماز با آن ضرر و پوشاندن آن موی عاریه نیز لازم نیست و اما مثل دندان و انگشت و بخوان اقوی صحت نماز است هر چند احوط اجتناب است **سؤال** دندان شکسته یا استخوان بی گوشت و یا با گوشت و یا گوشت بی استخوان یا ریزهای ناخن یا موی تراشیده از خود مصلی یا دیگر انسان یا از حیوان غیر ماکول اللحم خواه نفس سائله داشته باشد یا نداشته باشد اگر با مصلی باشد نماز صحیح است یا نه **جواب** اما انسان ضرر ندارد و اجزای دیگر غیر نجس باشد و غیر ماکول اللحم که نفس نداشته باشد نیز ضرر ندارد و اگر داشته باشد ضرر دارد **سؤال** چاقو که دسته آن صدف و لؤلؤ هرگاه با مصلی باشد چه صورت دارد **جواب** صحیح است و قول به بطلان ضعیف است دعوی سیره قطعیه بر جواز صدف و مروارید شده است بلکه آیه شریفه وتستخرجوا منها حلیة تلبسونها را نیز شاهد گرفته اند **سؤال** اگر بوی نام صدف در قبا دوخته باشد نماز در آن صحیح است یا نه **جواب** نکمه و بوی نام صدف در نماز و غیر آن ضرر ندارد **سؤال** حمل طلا در نماز چه صورت دارد **جواب** جایز است حمل طلا چه در نماز باشد و چه در غیر آن خواه مسکوک باشد خواه غیر مسکوک بلکه هرگاه بافته از مفتول طلا چه در نماز باشد چه در غیر آن زاید از ستر عورت نیز با مصلی باشد نمازش صحیح است و آنچه ممنوع است از آنست که لباس یا جزو لباس یا مثل جزو باشد یا زینت مرد بطلا با تحقق باشد **سؤال**

اجزای انسان هرگاه با مصلی باشد نمازش صحیح است یا نه جواب

نماز با آنها

دعائیکه کافر و اهل ذمی نوشته باشد و با شخص باشد نماز با او صحیح است یا نه **جواب** دعائیکه کافر نوشته و مسلمان با خود داشته باشد ضرر ندارد **سؤال** سکه انگریزی و غیر آن که بر آن تصویر انسان نقش است اگر با نماز گذار باشد در حال صلوة نماز با آن صحیح است یا نه **جواب** ضرر ندارد که تصویر ناقص است **سؤال** مراد از عورتین که ستر آن لازم است در نماز کدام است **جواب** در بحث تخلی بیان شد که عورت مرد همان قبل و دبر است که مراد از قبل نفس ذکر و بیضتین است و دبر نفس مخرج یعنی محل خروج غائط است پس عجان که ما بین ذکر و مخرج است و همچنین الیتان که دو برآمدگی طرفین مقعد است و عانه که محل روئیدن موهاست که بالای آن میباشد داخل در عورت نیست بنابر مشهور و دو قول دیگر در تحدید عورت مستفاد میشود از علما یکی آنکه عورت عبارت است از ناف تا زانو دیگر آنکه عورت از ناف است تا ساق و مختار همان قول مشهور است هر چند عمل بمقتضای دو قول موافق با احتیاط است خصوص قول ثالث و اما عورت زنان در حال صلوة پس جمیع بدن او میباشد چه ظاهر آن و چه باطن آن مگر صورت و کفین تا زند بن و قدمین تا ساقین و مراد از صورت که کشف آن بر زن مضر بصحت نماز نیست در حال نماز آن مقداریست که شستن آن در وضو واجب است پس نباید بر بن مقدار را لازم است ستر عورت نمودن بلکه بعضی از مواضعیکه لازم است شستن آن در وضو واجب است ستر آن روی من باب المقدمه پس معلوم شد که لازم نیست بر زن پوشاندن گوش و موی سر و مراد از کفین در این مقام از سر انگشتان تا زند است که آن محل اجتماع استخوان ساعد و کف است و مراد از قدمین نیز از سر انگشتان تا محل اجتماع استخوان ساق است پس این مقدار از کف و قدم است پس این مقدار از کف و قدم مکشوف بودن آن مضر نیست در نماز هر چند احوط ستر باطن قدمین است چنانچه احوط از آن ستر جمیع بدن است غیر مواضع سجود **سؤال** پوشیدن حجم اعضا نیز واجب است چون پوشاندن بشره یا نه **جواب** احوط پوشاندن حجم است چنانچه شکی در وجوب پوشاندن سایه اینکه از تحت نور جامه نمودار میشود بشره نیست بلکه رنگ آن تمیز داده نشود و چنانچه احوط پوشاندن سایه است که از تحت نور جامه نمودار میشود **سؤال** در وجوب ستر عورت فرقی بین وجود ناظر محترم و عدم آن پس هرگاه در ظلمت و تاریکی باشد و یا آنکه در موضعی باشد که قاطع که باشد که ناظر محترم نباشد باز لازم است که ستر نماید آن مقدار را که ذکر نمودیم در مرد و زن **سؤال** پوشاندن بواطن و آنچه که زینت زنان محسوب شود لازم است یا نه

میباشد یا نه جواب فرق نیست بین وجود ناظر محترم و عدم جواب آن

جواب پوشاندن بواطن چون دندان وزبان وهمچنین چیزی که از زینت دور است
و پاه وابرو وسر نیاشود چون خضاب المقدسه و بخوان لازم نیست حتی موی عاریه که وصل بموی
خود نماید هرچند ناظر محرم موجود باشد سؤال ستر عورت بچه نحو متحقق میشود
جواب تحقق ستر عورت باین نحو است که هرگاه در اینجا ناظر محترمی باشد موانع رؤیت منتفی
باشد و نظر نماید بطریق متعارف رؤیت متحقق نشود بلکه اقوی اکتفا بقدریست که عرفا بگویند ستر
نموده سؤال ستر از عورت از جانب تحت نیز لازم است یا نه جواب لازم نیست زیراکه
که تستر عرفی بپوشیدن جانب پیش و پس حاصل میشود پس هرگاه کسی عبائی یا پیراهن عربی بپوشد
و نماز نماید ستر حاصل است هرچند ستر از جانب تحت نشده باشد بلکه پوشیدن شلوار
و لستر عورت بخوان معهود نبوده در خصوص اعراب بلی هرگاه فرض شود که کسی ایشان بنماز
نماید و بالای سقفی از آن سوراخی باشد بسمت تحت و این شخص نیز بطوری باشد که
عورتش آن مقابل آن سوراخ باشد و در پائین نیز ناظر محترم باشد که نظر نماید در این صورت
اقوی لزوم ستر است از جانب تحت نیز سؤال دخترها بالغه و کنیز در لزوم ستر در حکم
زن میباشد یا نه جواب کنیز هرگاه بعضی از آن آزاد باشد در جمیع احکام ستر مثل زن آزاد است
واما دختر غیر بالغه و کنیزی که هیچ آزاد نشده باشد پس لازم نیست ستر راس بر ایشان که عنق
از سر لازم است پوشاندن آن و هرگاه فرض شود بلوغ دختر در اثنای نماز و یا آزاد شدن
کنیز تمام و یا بعض آن در اثنای نماز پس واجب است ستر آن فورا سؤال شرطیت وجوب
ستر مخصوص بنماز است یا آنکه در جمیع نمازهای واجب چه یومیه باشد وچه غیر آن حتی
در نماز قضای اجزای منسیه و صلوة احتیاط و بخوان و چه نافله حتی در نماز نافله لا اعلم
... در خصوص سجده سهو مضایقه نیست حکم بعدم لزوم و همچنین سجده تلاوت باعدم ستر
صحیح خواهد بود سؤال هرگاه ضعیفه شوهر خود را داخل در جامه خود نماید که
که هر دو مستور باشند از ناظر نمازش صحیح است یا نه جواب اقوی نشاء نماز و بطلان است
زیراکه ستر بالنسبه بخود شوهر متحقق نشده و گذشت که در ناظر فرقی بین محرم و غیر آن
نیست بلکه لزوم ستر واجب تعبدی است سؤال لزوم ستر در نماز از خود مصلی
لازم است که هرگاه در بعض حالات نماز رؤیت عورت نسبت بخود مصلی حاصل شود
نمازش باطل است یا نه جواب ... که کشف لغطا ظاهر میشود اینست که در نماز باید
عورت منکشف نشود حتی نسبت بخود مصلی و لکن دلیل معتبری نداریم ... رؤیت عورت

نسبت بخود مصلی مضر و موجب بطلان صلوة نیست و نحو ستر نسبت بغیر مصلی اعلی الاقوی
چنانچه در تحفة الابرار سید مرحوم فرموده تصریح فرموده که اگر مصلی نماز در پیراهن تنها
بعمل آورده در این صورت در حال میل برکوع گاه است رؤیت کلی بخود مصلی متحقق
میشود ظاهر این است مثل این مضر بصحت صلوة نبوده باشد ... کلامه الشریف
مقصود این است که در ستر در صلوة کیفیت خاصه معتبره از شرع وارد نشده و مراد از
صدق ستر از جوانب اربعه یا با تحت نیز اگر فرض شود که عدم ستر از خود مصلی
عدم ستر از غیر او نیز میشود نماز باطل است ... اگر ستر عرفی حاصل است که اگر فرض شود
ناظری در آن مکان و نظر نماید رؤیت متحقق نمیشود بالنسبه با و هرچند رؤیت متحقق شود
بالنسبه بخود مصلی این وقت ضرر ندارد و لکن این فرض خالی از منافقه نیست بجهة اینکه
با فرض ناظر دیگر که محاذی مصلی فرض شود مثل محاذات مصلی بالنسبه بعورتش او در این وقت ستر
از او نمیشود والله العالم سؤال ستر عورت ببرگ درختان و گیاه و علف صحرا و بخوان
جایز است یا نه جواب اقوی جواز تستر بآنها کوده است مطلقا هرچند جمعی در صورت تمکن
از ثوب تستر ببرگ و علف و بخوان را جایز ندانسته اند و فرموده که در صورت امکان از لباس
جایز نیست ستر بگیاه و بخوان و در صورت تمکن از ستر بگیاه و گل جایز نیست عدول از آن و
صلوة عاریا و لکن احوط با تمکن از ثوب لباس عدم اکتفا بستر از برگ درخت و بخوان میباشد
سؤال رعایت ترتیب در مسائل در صورت فقدان لباس لازم است یا نه جواب
اقوی لزوم رعایت است پس لازم است تقدیم گیاه بر گل پس ما دامیکه ممکن باشد ستر گیاه هرگاه
بگل ستر نماید و نماز کند نمازش باطل است هرگاه چند حکم بعد بطلان خالی از قوة نیست سؤال
در صورت فقدان لباس و گیاه و بخوان نماز در توی آب و زمین گود الازم است یا صلوة عاریا
با وجود زمین گود ال و آب جایز است جواب اقوی جواز صلوة است عاریا در صورت منفرد
هرچند از منظومه وجوب فتن در گودال و آب بر می آید زیراکه فرموده ندان امکن الستر بشیء
خرج عنه والا فی حفیرة وجه للنص والرجل بها قد لحقا کذلک الماء اذا ما طبقا سؤال
هرگاه شخص متمکن از ستر یکی از عورتین باشد کدام یک را مقدم بدارد جواب اظهر اینست
که ستر مقدم کدام یک را بدارد زیراکه بسبب ستر آن متمکن از رکوع و سجده میشود و حدیث صحیح
وارد در بدل نمودن عاری ایماء را از برای رکوع و سجود معلل است بآنکه ظاهر شود دبر پس هرگاه دبر
مستور شود آن علت منتفی میشود و بانتفای آن معلول که بدلیت ایما باشد از برای رکوع و سجود

نیز منتفی شود پس لازم است که ستر دبر نماید نماز را برکوع و سجود بجای آورد هر چند قول بتخییر خالی
از قوت نیست و قول بتقدیم قبل در مرد از منظومه بر میاید مگر آنکه فرموده‌اند وعند فقد ساتر
الکل الرجل قدم من ستر هما ستر القبل و در تنوان اختیار تخییر بین ستر قبل و دبر نمود و فرموده‌اند
والمراة الفرجین ثم القبلا والتخییر فیه وجه قبلا **سؤال** شخص برهنه غیر قادر بر
تحصیل نماز لباس ساتر نماز بجهة بخوابیان نماید **جواب** هرگاه ناظر محترم موجود نباشد ایستاده
نماز بخواند و بجهة رکوع و سجود ایماء و اشاره نماید که ایماء از برای سجود پستتر و اخفض از ایماء
و اشاره بجهة رکوع باشد و همچنین هرگاه ناظر موجود باشد ولکن محترم نباشد چون زوجه
شخص و کنیزش و طفل غیر ممیز پس ایستاده نماز کند چنانچه هرگاه ناظر محترم بطوری باشد که مصلی
ایمن از نظر او باشد در قبل مصلی مثل اینکه در پشت سر او واقع شود و مطمئن باشد که تا
آخر نماز از مکان خود حرکت نمیکند که متمکن از نظر در قبل مصلی شود یا آنکه آن شخص کور باشد
در همه این صورتها پس اقوی بنا بر نماز است ایستاده و اما اگر ناظر محترم موجود باشد پس نماز
نشسته بخواند با ایماء بجهة رکوع و سجود و از بعضی از اجله ظاهر میشود وجوب بلند
نمودن محل سجود و گذاشتن جبهه را بر او و از بعضی وجوب گذاشتن مواضع سبعه بر
زمین ظاهر میشود و وجوب هیچیک ثابت نشده **سؤال** شخص عاری که واجب بود بر او ایماء اگر
در رکوع و سجود ایماء ننماید و رکوع و سجود متعارف بعمل آورد نمازش صحیح است یا نه و
فرقی هست در بین عمد باتیان برکوع و سجود در حالت جهل بحکم و سهو و نسیان میباشد یا نه
جواب شخص عاری با وجود ناظر محترم واجب بوده بر او اتیان برکوع و سجود ایماء پس
اگر اتیان بخود رکوع و سجود نماید و ترک ایماء نماید عمدا نماز او باطلست بر اگر اتیان بمامور به
ننموده و همچنین در صورت جهل بحکم چنانچه در امثال مقام معلوم شد که جاهل بحکم معذور نیست
واما در صورت نسیان پس اقوی نیز بطلان است بجهة فوت رکن مامور به هر چند در حاشیه
مدارک قولی نقل فرموده از بعضی که ایشان محتمل فرموده‌اند که در صورت نسیان صحیح است بجهة
عدم نهی و بعضی دیگر نیز گفته‌اند که صحیح است نیز اگر در حال النسیان مکلف نبود واقعا بدل
بود و اتیان برکن بجهة نسیان نمود و معلوم شد که در خصوص مقام رکن نماز رکوع بوده است نه
خود رکوع پس با اخلال بان نماز باطل است بجهة عدم نهی و بعضی گفته‌اند صحیح است مع
عموم لا تعاد الصلوة الا من خمسة وان ضعفه است و بعضی گفته‌اند که اگر تا سی متذکر
شود بعد رکوع و ایماء رکوع را بعمل آورد نمازش صحیح است لکن اقوی بطلان نماز است بجهة

ایماء بدل بود و نسیان از بدل با اتیان باصل منجبرست مع عموم لا تعاد الصلوة الا من خمسة ع

زیادتی رکن **سؤال** هرگاه شخص عاری بدل از ایماء نماید خود رکوع و سجود را بعمل آورد و بعد از رکوع
قادر بر ستر عورت بدن بغل منافی شود آیا لازم است که دو دفعه رکوع نماید یا نه **جواب** اقوی
در این هنگام بطلان نماز است نیز اگر اکتفا برکوع اول نماید چونکه مامور به نبوده و حال نمیتواند ایماء نماید
بجهة آنکه امر بان در حال عریانی بود و حال که عاری نیست و دو دفعه نیز نمیتواند بر اگر زیادتی رکن میشود پس
اتیان دو دفعه نیز ثمر ندارد **سؤال** آیا واجب است بر شخص عاری پنهان داشتن دست خود بر عورت یا نه **جواب**
اظهر عدم وجوب وضع ید است در حال نماز بر عورت با این معنی که هرگاه شخص عاری دست خود بر عورت نگذارد
و نماز بخواند نماز او صحیح است نیز لکن هرگاه ناظر محترم باشد وجوب ستر عورت باید بجهة حفظ از ناظر
میباشد و لکن اگر معصیت کرده و ستر نکرده نمازش صحیح است چنانچه هرگاه جاهایی که کشف آنها
در نماز جایز است مثل وجه و کفین هرگاه با وجود ناظر محترم که ستر واجب است ستر نکرده نمازش صحیح است مانند
فانهم دفتو **سؤال** هرگاه جماعتی برهنه باشند میتوانند هر کدام بطرفی از صحرا رفته نماز
ایستاده نماز را ایستاده بجا آورند و مع ذلک میتوانند در یکجا جمع شوند و یکی از خودشان اقتدا
نمایند نشسته **جواب** اقوی جواز اتیان بصلوة جماعت است در حق عراة هر چند مستلزم باشد
که نشسته نماز نمایند بجهة وجود نص پس احتمال انکار نماز جماعت ایشان بخیال آنکه قیام واجب
در جماعت فوت میشود ضعیف است بجهة آنکه شارع فضیلت جماعت را مقدم داشته بر
ترک واجب قیام و اکتفا با آن بدل نموده. از این است بجهة فضیلت جماعت نیز جایز دانستیم
که هرگاه ماموم نتواند حمد را تمام کند و برکوع امام برسد قطع نماید حمد را بلکه جایز است که حمد
تمام کند و برکوع امام برسد بسجود امام ملحق شود بلی همه مامومین در یک صف
منشینند و نماز را نشسته بعمل میاورند و صف را متعدد نکنند. و امام در وسط مامومین قرار
میگیرد ولکن باید قدری از اقوی امام پیشتر از زانوی مامومین باشد و اینچه مذکور شد از
نماز نشسته در حالت وجود ناظر فرقی نیست مثلا آنکه ناظر نظر کند یا آنکه قطع بعدم نظر داشته
باشد چنانچه فرقی نیست که ناظر در پیش روی مصلی باشد یا جانب راست یا جانب چپ یا
پشت سر یا در فوق باشد **سؤال** هرگاه شخص ممکن نبوده باشد مگر از لباس نجس و ساتر از او
شود بین آنکه نماز کند با لباس نجس یا عاریا با ایماء بجهة رکوع و سجود کدام را مقدم بدارد
جواب بعضی ترجیح نماز در جامه نجس را داده و بعضی قائل به تخییر شده‌اند و جمله حکم
نموده‌اند با اتیان نماز عاریا و حق قول اخیر است بلی هرگاه مضطر در لبس لباس نجس باشد
بجهة برودت هوا و نحو آن پس با همان لباس نجس نماز نماید **سؤال** شخص هرگاه ستر

نمیتواند

از ستر نمود و ثانیاً نماز نماید بعد از نماز مطلع شده که بعضی از عورت یا تمام آن منکشف بوده نماز او چه صورت دارد **جواب** احوط بطلان نماز و وجوب اعاده از است چه ناسی موضوع باشد مثل اینکه میدانست که عورت و مکشوف است و لکن در حال نماز فراموش نموده که ستر عورتین نماید چه ناسی حکم مثل اینکه فراموش نموده که ستر عورتین در حال نماز واجب است در هر دو صورت نماز باطلست **سؤال** جاهل بستر معذور است یا نه **جواب** در صورت جهل بموضوع مثل اینکه ضعیفه نمیدانست که گوش او مستور نیست و بعد از نماز مطلع شده ظاهر بلکه اقوی صحت نماز است هر چند اطلاع در بقای وقت باشد و اما در صورت جهل بحکم مثل اینکه نمیدانست که ستر عورت در حالت نماز واجب است یا کشف عورت نماز خوانده نمازش باطل است **سؤال** شخص ناسی از ستر در اثنای نماز متذکر شد و جاهل بموضوع ستر نیز در حال نماز مطلع شد که بعضی از عورت و مثلاً منکشف است چه نماید **جواب** بعد از علم و اطلاع بحقیقت حال هرگاه قادر بر ستر باشد بدون فعل منافی بر او لازمست که فوراً ستر نماید و نماز او صحیح است و تخلل فصل کمی بعد دیگر ستر نماید در این صورت مضر نیست و قول باینکه ناسی را لازم است قطع نماز و ستر حتی در این صورت لازم ضعیف است بلکه با تمکن ستر و عدم فعل منافی ادله حرمت قطع و اصالت صحت خالی از قوت نیست بلی هرگاه بعد از اطلاع و قبل از ستر مباشر فعلی از افعال واجبه نماز شود یا نماز او در این هنگام بجا آورد یا طلست زیرا که بعد از اطلاع لازم بود فوراً ستر نماید تا نوال و اعمال نماز و اخلال بستر نمود پس نمازش باطل است و اما هرگاه بعد از اطلاع و علم بحقیقت حال و علم بحقیقت حال متمکن از تحصیل ساتر با عدم فعل منافی نباشد پس در این صورت یا در ضیق وقت است یا بمعنی که هرگاه نماز را قطع نماید تحصیل ساتر نماید متمکن از درک ملت رکعت از نماز با ستر در وقت نخواهد شد در این هنگام لازم است که نماز را اتمام نماید بهمان حالت و هرگاه در سعت وقت باشد و بداند که با قطع نماز متمکن از ستر نمیشود لازم است که اتمام صلوة نماید عاریا و لکن بنحویکه در نماز عاری گذشت و اما هرگاه در سعت وقت باشد و بداند که با قطع نماز متمکن میشود بتحصیل ساتر پس لازم است که قطع نماید بعد از قطع ستر نماید و استیناف نماید نماز را **سؤال** مستحبات نماز لباس مصلی را بیان فرمایند **جواب** مستحبات لباس چند چیز است اول پوشیدن لباس نظیف و نیکو در نماز چنانچه آیه شریفه خذوا زینتکم عند کل مسجد تفسیر شده بپوشیدن لباس نظیف در حال نماز و همچنین روایات در خصوص

نیز وارد شده است از انجمله از حضرت رسالت پناه مرویست که فرمودند ان الله جمیل یحب الجمال یعنی خداوند عالم علی اعلا جمیل است و دوست دارد اینکه شخص زینت نماید خود را برای او و نیز بین لباس نیکو در غیر حال نماز نیز مرغوب و مطلوب است زیرا که از صادق آل محمد روایت شده که فرمودند اذا انعم الله علی عبد احب ان یراها علیه لانه جمیل یحب الجمال بعنوم که خداوند منان عطا نموده نعمتی را بعبد خود دوست میدارد که از آن بنده اظهار نعمت پروردگارش بشود زیرا که خود جمیل است و دوست میدارد جمال و نیکوئی را دوم آنکه مستحب است پوشیدن لباس سفید زیرا که از همان حضرت روایت شده که فرمودند البسوا البیاض فانه اطیب و اطهر و کفنوا فیه موتاکم پس پوشیدن لباس سفید و کفن نمودن با و نیز از مستحبات است سیم استعمال عطریات نمودن حتی آنکه روایت شده که نماز با طیب و عطریات مقابل است با هفتاد نماز که بدون عطریات کرده شود و مبالغه در طیب بحدی محبوب است حتی آنکه شناخته میشد موضع سجود حضرت صادق از خوشبوئی از آن اثری که دارد که مراد از موضع سجود موضع نماز باشد که شناخته میشد موضعیکه آن بزرگوار علیه السلام در آن نماز میکردند ببوی خوش آن چهارم مستحب است نماز در نعل عربی پنجم مستحب است نماز با رداء خصوص از برای امام و کیفیت رداء از آنست که جامه بر دوش خود بیندازد و طرفین رداء را کشکم جمع کند و بر دوش راست بیندازد بلکه اگر او یخته باشد نیز خوبست پس بنا بر این عبا و جبه و پوستین و بخوان کفایت از رداء مینماید بلکه قرار دادن بند زیر جامه و بخوان کفایت از رداء دارد ششم آنکه مستحب است از برای زن پوشیدن قدمین خود را در حال نماز هفتم آنکه مستحب است برای دختر غیر بالغه پوشیدن سر خود را در حین نماز هشتم آنکه کسی که لباس دارد عاریت بدهد لباس را بیکی از عراة که نماند و عاریت و لیاقت امامت هم دارد که او بپوشد و امام عراة نماید تا آنکه نماز جمیع عراة با جماعت شود نهم آنکه مستحب است نماز کردن با عمامه حتی آنکه نماز با عمامه مقابل است با چهار نماز بی عمامه چنانچه مستحب است که عمامه با تحت الحنک باشد زیرا که حضرت صادق صلوات الله علیه میفرماید که کسی که عمامه بگذارد و تحت الحنک را ترک نماید پس اگر باو بلائی برسد ملامت نکند مگر خودش را و بملاحظه همین روایت صدوق علیه الرحمه حکم بوجوب فرموده اند و استحباب تحت الحنک اختصاص بنماز ندارد بلکه ثابت است در غیر نماز همچنین خصوص از برای مسافر زیرا که حضرت صادق علیه السلام میفرماید من ضامنم از برای کسیکه سفر نماید با عمامه که تحت الحنک داشته باشد که بسلامت مراجعت نماید و همچنین کسی که در طلب حاجتی رود که حضرت فرمودند که عجب دارم از کسی که با وضو در پی حاجتش رود چگونه حاجتش برآورده نمیشود

Margin notes (left page): سیوم آنکه مستحب است — طرفین اکرم — روایت شده مستحب

وعجب دارم از کسی که بی حاجتی برود با عمامه که بلا تحت الحنک باشد چگونه حاجتش روا میگردد و لکن در
تحت الحنک اختلاف در اقوال علما بحسب اختلاف فهم از اخبار مشتبه شده زیرا که از بعضی از اینها ظاهر
میشود که مستحب است که گوشه و طرفی از برای عمامه قرار دهند و آن طرف را از زیر چانه بر
نمایند بطرف دیگر عمامه داخل نمایند یا اینکه بر دوش مقابل بیندازند و این طرز طور چنانکه
از طرف چپ بجانب راست میشود و در عکس آن نیز میشود و بهر کدام عمل شود تادی سنت خواهد
شد و از بعضی ظاهر میشود که آن طرف عمامه را که بیرون آورده اند در زیر چانه بر روی سینه
بیاویزند و از بعضی مستفاد میشود که از برای عمامه دو طرف قرار دهند یکی کوتاه تر که از ادبر پشت
سر بیاویزند و یکی دیگر بلند تر که آن را در روی سینه بیاویزند و ظاهر آن است که عمل بهر یک از
مذکورات شود عمل باصل مستحب خواهد بود دهم مستحب است پوشیدن بین ناف تا زانو بلکه تمام
بدن را یازدهم نماز کردن با زیر جامه است که در روایت است که نماز با زیر جامه مقابل است با
چهار نماز بی زیر جامه است که در روایت است که نماز [illegible] شهید در ذکری و صدوق طاب ثراهما
متعرض شده اند **سؤال** مکروهات متعلقه بلباس مصلی را بیان فرمایند **جواب**
مکروهات لباس مصلی بسیار است اول لباس نماز کردن بلباس سیاه در حق مردان و همچنین
لباس سرخ و لباسی که رنگ شده باشد بزعفران و عصفر که گل کافشه باشد بلکه در هر
جامه که رنگ شده باشد برنگ سیر و لکن استثنا شده از مکروه از لباس سیاه سه چیز که عمامه و
چکمه و کسا باشد و هر جامه که پشمینه را که امثال اینها عبای سیاه از جمله کسا میباشد که نماز
در آن کراهت ندارد و معلوم باشد که مراد از استثناء رفع کراهت است نه ثبوت استحباب در
اینها بلکه رجحان در طرف مقابل است که نماز کردن در عمامه سفید و عبای سفید باشد بلی
در خصوص حنکیه استحباب نماز در سیاه آن را مضایقه نداریم بجهة خصوصیت و آنیکه در آن
دوم نماز کردن مردان در جامه واحد نازک که ساتر بدن باشد دون حجم عورت چنانکه مکروه
است در حق زنان نماز کردن در جامه واحد چه نازک باشد چه کلفت سوم نماز کردن
در جامه که در آن نقش صورت جاندار باشد پس نماز کردن در لباس چیت و قلمکار که نقش صورت غیر ذی
روح در او باشد محکوم بکراهت نخواهد بود چهارم نماز کردن در جامه پوستیکه اخذ شود
از مسلم اینکه پوست مردار بدباغت پاک بدانند پنجم نماز کردن در جامه که ملاصق شده
باشد بو بر از پشم روباه که با آنها پوشیده باشد چه بالای آنها چه زیر آنها [illegible]
نماز در هیچه لباس مکروه است بجهة احتمال الصوق موهای آنها بان لباس ششم نماز کردن در

در خز بجهة خروج از شبهه خلاف کسیکه منع از نماز [illegible] حرام میداند هفتم نماز کردن

سنجاب است بجهة خروج از شبهه خلاف کسیکه منع از نماز در او نموده و همچنین مستحب است نماز کردن در
نعل عربی که از پوست حمار باشد درست نمایند و همچنین هر گاه طرقی که از پوست حمار باشد که با
مصلی باشد نیز مکروه است هشتم نماز کردن در حالتیکه لنگی در بالای پیرهن بسته باشد
نهم نماز در حالت توشح و آن این است که لنگی را بطریق وظیفه در بالای پیرهن بدوش
بیندازند و یک طرف آن را در زیر بغل بیرون نماید و بدوش انداخته بدوش دیگر وصل نماید و طرف آن را
در پشت سر گره بزنند که این نحو از لباس اهل جاهلیت بوده است و معنی دیگر از شهید ثانی علیه
الرحمه در شرح نفلیه بوده باید آن پوشد زیرا که کشف است ثبوت ون دیگری و فرموده
که در روایت است که این از لباس متجبرین است دهم استعمال صما است و آنچه در تفسیر آن
از اخبار مستفاد میشود این است که شخص ثوب را بپوشد و اطراف را جمع نماید و این محقق
میشود بدوش انداختن مثل عبا و نحو آن و جمع نمودن دامن آن را و بیرون نمودن دامن را از
زیر بغل باشد و انداختن بدوش چپ و عکس آن بلکه هر طرف از چپ و راست بهمان طرف از دوش
انداختن نیز اشتمال صما است یازدهم نماز کردن در لباس کسیکه متهم باشد به بی باکی از امر از
نجاسات دوازدهم نماز کردن در جامه که بسیار تنگ باشد که ملصوق ببدن باشد سیزدهم نماز
در لباسی که عفو از نجاست آن شده باشد از برای مصلی چون تکه و کلاه ما لایتم به الصلوة
چهاردهم نماز در حالتی که با او آهنی باشد که بارز و ظاهر باشد خواه انگشتر باشد یا غیر بلی که در انگشتر
کراهت آن بیشتر است و همچنین است نماز در انگشتری که در آن نقش صورت حیوان ذی روح
باشد چه آن انگشتر از حدید باشد چه از غیر آن پس در حالتی که بپوشیده باشد کراهت ندارد
پس مثل چاقو که در قلمدان باشد و در جیب مصلی باشد ضرر ندارد و همچنین مثل کارد و
خنجر که در غلاف و در کمر بسته باشد ضرر ندارد پانزدهم نماز کردن در بوریکه در آن نقش
صورت باشد چه صورت بت یا غیر آن باشد شانزدهم نماز کردن با خضاب است یعنی
در حالتی که خود نفس خضاب با او باشد پس هر گاه خضاب شسته شده و رنگ آن باقی باشد پس
مکروه نیست بلکه از مستحبات و اعمال راجحه است هفدهم داخل کردن دستها است در زیر
لباس در حال نماز خواه در زیر پیرهن باشد و چه در زیر قبا یا ارخالق و این در صورتیست که
در [illegible] ملصوق بخود بدن باشد چون داخل نمودن دست در زیر قبا یا پیرهن در حالتی که در زیر
جامه نداشته باشد پس اگر زیر جامه پوشیده باشد و دست را داخل در تحت لباس
نماید ظاهر آن است که مکروه نباشد نظر بتفصیلیکه از روایت تمام مستفاد میشود هجدهم

نماز کردن زنان است با خلخالیکه صدا دار باشد نوزدهم نماز کردن زنان است در حالتی
که کردن زنان باشد بیستم نماز کردن زنان است در نقاب حالتیکه مانع از قرائت نباشد و اگر
مانع از قرائت باشد پس حرام است بیست و یکم نماز کردن مردان در حالتیکه با لثام باشد یعنی با دهان
بسته و این نیز در صورتیست که مانع از قرائت و اذکار واجبه نشود و هرگاه طوری بشود که مانع از
قرائت شود نیز حرام است بیست و دوم نماز کردن در چیزیکه روی پا و ساق را نداشته باشد چون کفش
و گیوه و امثال آن چنانچه در سابق فی الجمله اشاره بآن شد

در مقارنات نماز
واجبات و مبطلات و غیر آن سؤال

چیزهائی که مقارن باحوال
باصلوة است از افعال و کیفیات و غیرها بیان فرمائید جواب بدانکه نماز مشتملست بر افعال
اعم از اقوال و کیفیات و تروک و افعال منقسم است بواجب و مندوب و همچنین است کیفیات که منقسم
است بواجب و مندوب و تروک هم مشتمل است بر محرم و مکروه و محرم نیز بر دو صنف است قسمی از آن
باعث بر قطع صلوة میشود در کل حال و قسمی از آن باعث بر قطع صلوة است در حال تذکر و
اختیار دون نسیان و اضطرار چنانچه بیاید و اما افعال بدو ضرب است رکن است و غیر رکن
و اما رکن پنج چیز است تمام در حالت تکبیرة الاحرام و تکبیرة الاحرام و قیام متصل برکوع و رکوع
و سجود و اما افعال غیر رکن پس یازده چیز است اول قرائت حمد است با سوره دوم ذکر رکوع
سوم رفع راس از رکوع چهارم هوی بسوی سجود پنجم ذکر سجود ششم رفع راس از سجود هفتم
عود بسوی سجده ثانیه هشتم ذکر سجده ثانیه نهم رفع راس از سجده ثانیه دهم تشهد
یازدهم سلام و اما کیفیت واجبه پس دوازده چیز است اول مقارنت نیت است با تکبیرة
الاحرام دوم استدامه حکم نیت است تا آخر نماز سوم تا آخر نماز چهارم گفتن بسم الله در اول
حمد و سوره پنجم وضع حروف است در مواضع آن با امکان در زمان بقدری که تمیز صحیح
از غلط بشود چنانچه میاید تفصیل آن در بحث قرائت انشاء الله ششم جهر بقرائت در جائی
که باید بجهر خواند چون نماز صبح و دو رکعت مغرب و عشا هفتم اخفات در جائیکه باید بآن
اخفات خواند چون ظهرین و اخیرتین عشا و رکعت اخیره مغرب هشتم ابتدای بحمد قبل از سوره
نهم ترتیب در افعال و اقوال صلوة دهم طمانینت در حال قرائت و در رکوع و بعد از سر
برداشتن از رکوع و در سجود و بعد از سر برداشتن از سجود در سجده ثانیه و در تشهد و
سلام یازدهم سجود بر هفت اعضا که هر هفت اعضا که جبهه و دو دست و دو زانو و
دو سر انگشت پا باشد و اما محرماتیکه باعث قطع نماز میشود صد دهم حالتیکه در حال تذکر

تلفظ بالله اکبر است ع

واختیار وجه در حال نسیان و اضطرار این شش چیز است اول بول دوم غائط سوم ریح
چهارم نوم پنجم مس میت ششم سکوت طویل که منافی صورت نماز باشد و اما محرماتیکه
موجب قطع نماز میشود در حال تذکر و اختیار پس چند چیز است اول فعل کثیر که منافی نماز
باشد دوم تکتف در غیر حالت تقیه و از دست بسته نماز کردن است سوم آمین گفتن است
بقصد آنکه از آداب نماز است و غیر در حال تقیه بعد از حمد بلکه مطلقا علی الاحوط چنانچه
در سؤال دیگر مفصلا ذکر شد است چهارم التفات بسوی پشت سر که مستلزم انحراف از
قبله شود پنجم خنده با قهقهه ششم گریه از برای مرده مگر برای سید الشهداء علیه السلام و
اهل بیت و شوق جنت و خوف نار ضرر ندارد هفتم آمین برد و حرف که آه کشیدن باشد
بحیثیتی که ظاهر شود علی الاحوط هشتم پف نمودن بطوریکه از او دو حرف ظاهر شود علی
الاحوط نهم تکلم بکلام انسانی که از نماز نباشد که جمیع اینها هرگاه از روی سهو یا نسیان یا
تقیه واقع بشود موجب قطع صلوة نمیشود و اما مندوبات پس بسیار است و بر دو قسم است
فعلست و کیفیت اما فعل پس آن چند چیز است اول اقبال بصلوة دوم خشوع در نماز سوم
اخلاص چهارم خواندن دعاهای ماثوره بعد از اقامت پنجم توجه بهفت تکبیر یکی از آن
تکبیرة الاحرام میباشد چنانچه میاید ششم خواندن دعوات ثلثه بین تکبیرات سبعه هفتم
استعاذه قبل از شروع بحمد هشتم ترتیل در قرائت که آن اداء حروف از مخارج با حفظ
وقوف میباشد نهم فصل بین حمد و سوره بسکته خفیفه دهم سکته خفیفه بین سوره
و رکوع یازدهم گفتن زائد بر تسبیحه واحده کبری در رکوع دوازدهم گفتن سمع الله بعد از
رفع راس و دعائی بعد از او سیزدهم گفتن تسبیحه زائد واحده کبری در سجده ثانیه سجده
پانزدهم ارغام بانف که گذاشتن بینی بر خاک باشد در سجده شانزدهم دعا و استغفار
بین سجدتین هفدهم خواندن دعای ماثور قبل از تشهد هیجدهم خواندن دعا در تشهد زائد بر قدر
واجب چنانچه بیاید نوزدهم خواندن در سلام زائد بر سلام واجب بیستم نظر نمودن در حال قیام
بسوی موضع سجده بیست و دوم نظر نمودن در حال سجود بطرف بینی بیست و سوم نظر نمودن
در حال الجلوس باطراف دامن خود بیست و چهارم گذاشتن دستها در حال قیام بر رانها در
مقابل زانوها از برای مردان و مستحب است از برای زنان گذاشتن دستها را بر پستان در حال
قیام بیست و پنجم گذاشتن دستها در حال رکوع بر زانوها بیست و ششم گذاشتن دستها
برابر گوشها در سجود بیست و هفتم گذاشتن دستها است پیش از اعضاء دیگر هنگام هوی

هوی یعنی از بالا به پائین آمدن است

در سجده اولی چهاردهم گفتن زائد بر تسبیحه واحده کبری در سجده ثانیه ع

بیست و یکم نظر نمودن در حال رکوع بمابین دو پا

بسوی سجود پیش است هشتم خواندن دعاء بحول الله هنگام برخواستن بجهة قرائت و اما التطبیق
مند و بر شران نیز بسیار است و لی بلند کردن دستها است تا برابر نرمه گوش و نرمه گوش در
زمان گفتن هر تکبیر چه تکبیرات افتتاحیه و چه غیر آن دوم نزدیک گذاشتن قدمین را بهم در
حال قیام بحدیکه سوم کمتر از چهار انگشت گشاده و زائد بر یک وجب نشود از برای مردان و اما
از برای زنان پس مستحب است که پاها را بهم جفت نمایند در حال قیام سوم گذاشتن کفین است در حال
رکوع بر عین رکبه در حالتی که مفرجة الاصابع باشد یعنی انگشتان از هم گشاده باشد چهارم
مساوی نمودن پشت در حال رکوع بحدیکه اگر قطرهٔ آب بچکد بر آن آب جاری نگردد و نریزد
پنجم دنمودن زانو است بسوی پشت در حال رکوع ششم کشیدن گردن در حال رکوع بهیئت
شخصی که بطوع و رغبت مد عنق خود نماید آماده بجهة وارد شدن شمشیر بر او پس در رکوع
بطوری مد عنق نماید آماده گردد که هرگاه شمشیری در راه حق بگردن او برخورد از او حالت
امتناعی یافت نشود هفتم تأنی در قرائت و تسبیحات اربعه و اذکار دیگر هشتم نیکو ملاحظه نمودن
اعراب است نهم جهر به بسم الله است در نماز اخفاتیه دهم پهن نمودن کفین است در حال سجود
یازدهم جناح در حال و آن بلند نمودن مرفقین است در حال سجود از برای مردان دوازدهم
برهنه نمودن کفین است در حال سجود سیزدهم نشستن متورکا است در حال جلوس چه در
حال تشهد و چه در حال سلام و چه در جلسه بین سجدتین باشد و آن نشستن
بر ران چپ است و نهادن پشت قدم راست بر باطن قدم چپ اما زنان پس مستحب است
که در حال سجود اعضای خود را بروی هم بگذارد و بلند نماید الیه خود را در حال تشهد
منضم نماید رانهای خود را و بلند نماید زانوهای خود را از زمین و در حال رکوع مستحب
است که دستها را برابر زانوها بر رانها بگذارد و اما مکروهات در نماز پس پانزده چیز است
اول تدلیه راس است در رکوع و آن سر زیر انداختن است دوم قرار دادن پشت است مثل
ابرنج سوم قرار دادن دستها است در تحت ثوب چنانچه در لباس مصلی بیان شد چهارم
چسبانیدن شکم است بر ران خود در حال سجود از برای مردان پنجم التفات بیمین و یسار است
خود ششم بازی نمودن بدن است یا انگشتان پاهای خود هفتم آب دهن انداختن هشتم آب بینی
انداختن نهم آه کشیدن بحدیکه دو حرف نشود دهم دهن دره کشیدن یازدهم خمیازه کشیدن دوازدهم لدنشود ٤
شکستن انگشتان است که مرتفعة الاصابع مینامند سیزدهم اقعای بین سجدتین است و همچنین
است در تشهد و آن نشستن بر الیتین است و نصب نمودن رکبه است چنانچه گذشت چهاردهم

مدافعه اخبثین است که با وجود اقتضای طبیعت بدفع بول و غایط مکروه است نیامدن بصلوة
پانزدهم نفخ نمودن موضع سجود **سؤال** چنانچه مندوبات و مکروهات را بیان فرمودند
رجا آنکه مواضعیکه قطع صلوة جایز است و همچنین چیزهائیکه منافی نیست آنها را در نماز
بیان فرمایند **جواب** بدانکه چیزهائیکه قطع صلوة از برای او جایز است سه چیز است اول
دفع ضرر از نفس خود دوم دفع ضرر از نفس غیر که نفس محترمه باشد که در معرض هلاکت است
که واجب است قطع صلوة از برای نجات آن شخص سوم قطع صلوة از برای دفع ضرر مالی در صورتیکه
ممکن نمیباشد مگر بقطع صلوة در مقامات ثلثه و اما چیزهائیکه مباح است نیامدن آن پس
هشت چیز است اول عمل قلیل مثل ایماء و اشاره دوم قتل موذیات چون عقرب و ثعبان سوم
دست بدن شدن یا دست بدوار زدن بجهة تنبیه و اعلام بر حاجتی چهارم فرو بردن
چیزی که غالبا ممکن نباشد تحرز از آنها چون باقی مانده غذا در بیخ دندانها پنجم کشتن
شپش و کیک و ثعبان ششم بستن جای خون رعاف مادامیکه منجر بانحراف و فعل کثیر
نشود هفتم حمد خداوند در هنگامیکه عطسه کرده باشد هشتم جواب تسمیه عاطس و آن جواب
دادن کسی است که بعاطس بگوید یرحمک الله پس جایز است بگوید در جواب غفر الله لک یا آنکه
اگر کسی در اثنای نماز بر مصلی سلام کند واجب است و اجنبیه است بر مصلی جواب گفتن
مثل سلام بدون زیادتی حتی بواو عطف یا بغیر جمع اگر سلام کننده سلام را بلفظ مفرد
گفته باشد و اگر سلام کننده زیادتی و رحمة الله تنها یا زیادتی و رحمة الله و برکاته
سلام بگوید آوردن زیادتی در جواب لازم نیست چه در نماز چه در خارج آن بلکه
نماز در احوط اسقاط زیادتی در جواب میباشد در جواب سلام زن باید نفهماید
یا جواب میدهد بصیغه که عرد جواب میدهد **سؤال** اداء رکن نماز چیست
جواب رکن آنست که عمداً یا سهواً ترک کند نماز باطلست و در غیر رکن ترکش عمداً مبطل نماز
است و سهواً ضرر ندارد والله العالم **در اذان و اقامت** **سؤال**
آیا اذان و اقامت در نماز واجب است یا مستحب است **جواب** واجب نیست مستحب
موکد است و در اقامت تأکید بیشتر است **سؤال** آیا اذان و اقامت مختص برای نماز
یومیه است یا برای دیگر نمازها هم است **جواب** مختص برای نمازهای یومیه است مطلقا
علی الاقوی چه اداء چه قضاء چه جماعت چه فرادی چه مرد چه زن چه سفر چه حضر
چه نماز جهری چه اخفاتی و برای نماز جمعه نیز برای غیر یومیه چه واجب باشد چه مستحب

اذان واقامت مشروع نیست و اگر بگوید حرام و باطلست بلی مستحبست در سایر نمازها اینکه تحجّا
خوانده شود بلکه فرادی هم و خصوص نماز عید و آیات و طلب باران و نماز میت اینکه سه
مرتبه قبل از شروع بنماز الصّلوة بگوید برفع هرسه یا بجزم یا بنصب هرسه بلکه مختلف نیز با اسقاط
همزه وصل و وقف بهتر است **سؤال** ماسوای نمازهای یومیه جاهای دیگر هم اذان
واقامه کفتن مشروع است یا نه **جواب** بلی اذان در پشت سر مسافر و در گوش کسیکه چهل روز
گوشت نخورده یا در گوش کسی که سوء خلق پیدا کرده و یا کسی که در بیابان هول آن گرکم کرده یا اذان
در گوش راست واقامت در گوش چپ مولود تازه مشروع میباشد **سؤال** اذان برای
نماز یومیه بر چند قسم است **جواب** بر دو قسم است یکی اذان اعلامی که مقصود از آن اعلام
بدخول وقت است نماز و التفضیلت دوم اذان برای نماز یومیه **سؤال** آیا اذان
آیا اذان اعلامی قبل از دخول وقت جایز است یا نه **جواب** جایز نیست مگر در خصوص
ماه رمضان یا مطلق بجهة بیدار شدن خفتکان و مهیای نماز شدن ولکن بعد از
دخول وقت مستحب است دوباره اذان کفتن مؤذن دیگر یا همان مؤذن اول را **سؤال**
غلط در اذان واقامه عمدا یا سهوا یا جهلا چه حکم دارد در جماعت و غیر آن **جواب**
اولا باید دانست که از علماء اقوال عدید در جماعت و غیر آن ظاهر میشود یکی تفصیل ما بین
اذان اعلامی و غیر اذان اعلامی که لحن در اذان اعلامی ضرر ندارد و این ظاهر میشود از
منظومه سیّد و دیگری از شهید ثانی اعلی الله مقامه در شرح لمعه دو وجه در بطلان
و عدم ذکر فرموده اند و ترجیح داده اند قول بتفصیل ما بین لحن مغیر معنی را و فرموده اند بجهة
البطلان لو غیّر المعنی کنصب رسول الله صلی الله علیه واله لعدم تمامیة الجملة به وفوات
المشهود به لغة وان قصد اذ لا یکون قصد العبادة اللفظیّة عن لفظها انتهی و غیر مخل
دادم اولا در تقسیم لحن مغیر و غیر مغیر و شیخ علی ره در حاشیه تمهید القواعد و شیخ جعفر مرحوم
در حاشیه شرح لمعه میرزای ذکر فرموده اند باین طریق که هر لحنی که غیر از آن معنی
دیگر برای او تصور شود لحن مغیر است الا غیر مغیر و وجه تامل حقیر اولا اینست که دلالت
تابع وضع است و وضع قائم است بموضوع و تغییر موضوع که لفظ باشد بحسب قاعده
ان لفظ از وضع افرادی و وضع ترکیبی و از وضع ترکیبی مرتجی مثلا با شادر و نو
صیغی و اضلاف موجب تغییر معنی و سلب معنی خواهد بود و در تغییر شرط نشده است
که مثل عدول باشد که معنی لالیه داشته باشد مثلا و منظور از تغییر زوال و سلبست و در

در انتقال وصل ۲

وعدم تغییر معنی را ۴

در تقسیم

جامع المقاصد نیز اشکال در این تقسیم نموده و ثانیا آنکه صحت و غلط بودن تابع لسان قوم است
و قصد مدخلیت ندارد بلکه علم و جهل لافظ نیز مدخلیت ندارد مثلا مبتدا محکوم و خبر
از لسان قوم است پس اگر عالم بگوید سلام سلام صحیح است و همچنین جاهل و فرقی ما بین
جاهل و عالم آن عالم سلام صحیح و جواب رد بخلاف جاهل که سلام غلط است و جواب رد
خلاف مخصوص است هر چند بعضی از سادات اجلاء ابن فضل و الخیساکردانی بشیخ استاد
جوامع سلام غلط را همه موجب سبب لزوم جواب دانسته لصدق التحیة به عرفا وهو
قوی فالاقوی ان اللحن فی الاذان والاقامة لا یبطل ان اکتفینا بالصدق العرفی لولا
ظهور الاجماع علی خلافه اذ لم نجد من القدماء من صرح بالاکتفاء بالغلط المطلق
حتی المغیر فتخصص من القدماء ما نعم فی متاخری المتاخرین ومن ادرکنا عصره التصریح
بان الغلط فیما بل فی مستحبات الصلوة لا یضر اذا لم یکن الغلط علی نحو یخرجه الی کلام
الناس فالفاضل المفتی صرح فی جواب سؤاله بانه لو قال بحول الله وقوته اقوم واقعد
بوصل الهمزة بوصل الهمزة بطلت صلوته وانت خبیر بان بطلان الوصل فی موضع القطع
او القطع فی موضع الوصل ایضا محل اشکال کما فی بعض مسائل الفقه فلا معنی للجزم
بالبطلان فی غلط المستحبات مطلقا وثالثا ان التعلیل بقوله اذ قصد العبادة اللفظیة محل
نظر اذ الکلام لیس فی کفایة مجرد القصد بل فی کفایة القصد المقترن باللفظ الغلط وکیف ما
کان فعدم البطلان قوی والله العالم **سؤال** مواضع سقوط اذان واقامت را بیان نما
جواب ساقط میشود اذان واقامت یا اذان تنها یا اقامت تنها در چند مواضع اول آنکه اگر کسی
شنیده باشد اذان یا اقامت یا هر دو را تماما یا حکایت کرده باشد چه اذان اعلامی باشد چه
چه از برای نماز و چه از امام شنیده باشد چه از ماموم یا منفرد چه از یک نفر چه متعدد
و چه بنحو سماع باشد چه استماع بشرطیکه اذان واقامت برای نماز باشد مثل اذان در عقب
مسافر و غیر آن و صحیح گفته باشد اذان واقامت را نه غلط و فصل عرفی واقع نشود ما بین سماع
اذان واقامت عازم نماز از اول باشد نه آنکه تازه قصد نماز کرده باشد بلکه بهمان قصد که از
اول بود باقی بوده باشد و عدول نکند از قصد مگر اینکه عدول کند از قوی بأضعف که از
جماعت عدول کند بفرادی نه عکس آن و ایضا سامع اذان یا مؤذن متحد القصد باشد اینکه
اذان نماز ظهر را بشنود مثلا و اکتفا کند بآن در نماز عصر بلکه سماع اذان برای نماز قضا هم
نبوده باشد اما سماع اذان زن یا حکایت آن پس اگر محرم هست نیز باعث سقوط میشود واگر نامحرم

و نماز مستمع بنا را حوط شرط است اینکه سامع ع

احتمال سقوط نیز خالی از قوة نیست خصوص اگر بکند در صورتیکه لذتی نباشد هرگاه صوتش باعث لذت
شود و سماع و استماع و حکایت ان باعث سقوط نمیشود چنانکه سماع و استماع و حکایت اذان و اقامت
حرام نیز باعث سقوط نمیشود دوم اذان عصر در یوم جمعه هرچند نماز جمعه را نکرده باشد و نماز
ظهر را کرده باشد سوم اذان عصر در یوم عرفه از برای حاج یا مطلق چهارم اذان عشا از برای
حاج در مزدلفه پنجم اذان برای نماز ثانی هر که جمع کند با استحباب جمع در یوم عرفه و مزدلفه و جمعه
مثل مستحاضه و مسلوس یا باعث استحباب جمع خواه جمع کند در وقت فضیلت نماز اول یا ثانی
ششم از برای نماز قضا بالنسبة بکسی که اراده قضا نمودن نمازهای خود داشته باشد در مجلس واحد
که در نوبت برای نماز اول اذان و اقامت هر دو را میگوید و برای نماز بعد تنها اقامت میگوید
در صورتیکه قضا از خودش باشد نیز از غیر هفتم هشتم از مسافر و مستعجلیکه بگفتن اذان و اقامت
خوف فوت آن امر را داشته باشد و لکن در سقوط در این باین نحو است که یا اذان و اقامت هر دو
را بگوید بیک فصل یا تنها اقامت را بگوید بطریق متعارف و یا تنها اذان را بگوید
بنحو متعارف و لکن گفتن اقامت تنها بهتر است نهم از مواضع سقوط اذان و اقامت قصد
کردن باماسی است که مشغول بجماعت میباشد همه سقوط از کسی که وارد مکانی شده که نماز
جماعت در آن بر پا شده چه مسجد بنا بر احوط چه غیر مسجد و همچنین از کسی که در آن مکان حاضر
بوده و لکن اقتدا نکرده که در اینجا اذان و اقامت هر دو از هر دو ساقط است چه با جماعت نماز
کند یا بفرادی مکر بشرطیکه آن جماعت و آن نماز معلوم الفساد نباشد و در جماعت اولی معلوم
نباشد که ترک اذان و اقامت شده و دو مکان نباشد عرفا اگرچه صدای مؤذن با نمکان
برسد و بشرطیکه در آن مکان امام جماعت متعدد یکی بعد دیگری جماعت بر پا نکرده با
باشند و بشرطیکه آن جماعت نماز واجب شده باشد که جماعت در مثل صلوة معاده
بشرطیکه معلوم باشد آن جماعت نماز یومیه بوده و نه جماعت غیر نماز یومیه و نه جماعت
غیر یومیه مثل کسوف و خسوف و نه مجهول الحال باشد که بداند یومیه بوده یا نه و بشرطی
که متحد باشد در ادا بودن که در قضا نسبت بادا یا ادا نسبت بقضا خصوص اگر قضا برای غیر
باشد حکم سقوط محل تامل است بلکه بجهة فوت اشتراط اتحاد در ادا و در جماعت ظهر سقوط
اذان و اقامت عصر سهو و در جماعت عصر سقوط اذان و اقامت ظهر محل تامل است و بشرطی
که آن اذان و اقامت بلند و بخوان لازم نشده باشد بشرطیکه اهل الجماعت متفرق یا در حکم
متفرق نشده باشند که نشسته باشند و مشغول بکار دیگر بوده باشند نه به تعقیب بلکه

اگر یک نفر هم در صف باقی باشد و مشغول بتعقیب باشد کافی است در سقوط اذان و اقامت و نفر تا زمکان
نماز کافی نیست و شرط نیست نفرتن از مسجد و بشرطیکه اهل صف باقی باشند بنحو متعارف نه اینکه
اهل الجماعت یا بعض آن بنشینند در مکان صلوة زاید بر متعارف هرچند مشغول بتعقیب باشند
و بشرطی که شروع بنماز جماعت کرده باشند هرچند فارغ نشده باشند بلکه احوط است که بعد
از تمام شدن اذان و اقامت هرچند شروع بجماعت نکرده باشد اذان و اقامت نگوید بلکه اگر
از اذان تنها فارغ شده باشد همان اذان را نگوید علی الاحوط و بشرطیکه امام جماعت مرد باشد
نه زن که اگر امام جماعت زن باشد اذان و اقامت از مردان ساقط نمیشود هرچند برای نماز کند
بلکه اگر امام جماعت مرد باشد و ماموین همه زنان باشند یا بعض مرد بعض زن سقوط
محل تامل است و بشرطیکه معلوم نباشد فساد اذان و اقامت جماعت اولی یا آنکه فصل عرفی
حاصل نشده باشد در بین اذان و اقامت و جماعت بقسمیکه عرفا بگویند که جماعت بی
اذان و اقامه واقع شده و در رساله عملیه این شروط بتفصیل ذکر شده والله العالم
سؤال سقوط اذان و اقامت در مواضعیکه بیان فرمودند از چه نحو میباشد جواب
در نحو کسیکه وارد بجماعت شود بشرط آن سقوط بنحو عزیمت میباشد که مشروع نیست دوباره
اذان و اقامت گفتن بلکه قول بحرمت قوی میباشد و سقوط در نحو مسافر و مستعجل بطریق
رخصت است که اگر بگوید حرام نیست و در سایر موارد در حرمتش معلوم نیست لکن احوط ترک است
والله العالم سؤال در جائیکه اذان و اقامت ساقط است اگر کسی بگوید آثم خواهد بود یا نه
جواب در مسجد آثم است و در غیر آن معلوم نیست سؤال کسی که وارد شود برای نماز
در مکان جماعت سقوط اذان و اقامت مخصوص بمسجد است یا هر جائیکه باشد ساقط است
جواب در غیر مسجد معلوم نشد سقوط از نصوص سقوط سؤال در مجلسی که بنا
نماز جماعت دارند و کسی وارد شود میخواهد نمازی بکند اذان و اقامت ساقط است یا نه و
هرگاه مشغول جماعت نشده باشد چه صورت دارد جواب در مسجد ساقط در غیر مسجد
نیز اقوی سقوط است هرگاه بعد از اذان گفتن اذان و اقامت جماعت باشد و محض بنای جماعت
کافی است سؤال از وقتی که جماعت منعقد میشود تا وقتیکه یک نفر از اهل جماعت در آن
مکان باقی باشد اذان و اقامت ساقط است یا نه جواب اگر بیشتر از اهل صف متفرق شوند
عدم سقوط قوی است و لکن اگر یکی از اهل صف بجهة تعقیب نشسته باشد منکر دیگر بعضی
فرموده اند که کافی است در سقوط اذان و اقامه و الا فلا سؤال در جائیکه نماز جمعه

میکنند که از اهل صف جماعت باقی هستند یا اذان و اقامت ساقط است یا نه جهة نماز یومیّه غیر
جمعه چه ادا چه قضا برای دیگری که بعد وارد میشود یا نه **جواب** بنی قول باشتراط
اتحاد در صلوة دارد و اهل جماعت از جهة ذات صلوة ادا و قضا تو سیت پس سقوط اذان و
اقامت در مفروض سؤال بالتفریق محل اشکال است بلکه عدم سقوط قوی ست هو العالم **سؤال**
اذانیکه در حال جمع میگویند از برای نماز اول است یا برای نماز بعد **جواب** ظاهر از است که
از برای نماز اول است چه جمع چه در وقت نماز اول باشد یا نه هرچند از بعض ظاهر میشود که اگر
در وقت نماز اول است برای نماز اول میباشد و اگر در وقت نماز ثانی برای نماز ثانی است و همچنین
از است که در اذان قصد واقع نماید **سؤال** ایا تعقیب و نماز نافله بین صلوتین مانع
جمع است در نماز در سقوط اذان یا نه **جواب** ظاهر است که تعقیب قصیر مثل تسبیح حضرت
فاطمه منافی صدق جمع نیست بخلاف نافله حتی دو رکعت که منافی صدق جمع است و فرا بکه
بعضی تصریح کرده اند هرچند خالی از تامل نیست **سؤال** ایا اذان و اقامت زن باعث
سقوط اذان و اقامت میشود یا نه **جواب** ایا اذان و اقامت زن سقوط نمیشود مگر اینکه زن مرد از
محارم باشد بلکه احوط عدم اکتفا بر اذان و اقامت زن است مطلقا در غیر زن **سؤال** ایا
اذان زن صحیح است یا نه **جواب** بلی صحیح است بشرطیکه نامحرم صدای او را نشنود بلکه اگر بشنود هم
ضرر ندارد علی الاقوی خصوصا اگر زن علم بودن اجنبی نداشته باشد خصوصا اگر زن پیر باشد
که از سماع صوتش لذتی حاصل نشود یا انکه بقصد شنواندن با اجنبی هم بگوید ضرر ندارد
بلی اگر بقصد شنواندن اجنبی بالتلذذ بگوید را بنوفت اذان صحیح نیست بلکه حرام است
سؤال ایا اذان نابالغ صحیح است یا نه **جواب** بلوغ شرط نیست در صحت اذان بلکه
تمیز شرط است پس اذان ممیز صحیح است حتی برای جماعت **سؤال** ایا اسلام و ایمان
در مؤذن شرط است یا نه **جواب** بلی شرط است اسلام و ایمان حتی در اذان اعلامی **سؤال**
اخذ اجرت در اذان با اجرت نماز جایز است حتی با اذان اعلامی علی الاحوط بلکه قصد اخذ اجرت
در اذان برای نماز و مسجد و جماعت و بخوان باعث بطلان اذان است و همچنین در اذان
اعلامی علی الاحوط **سؤال** قصد یا وسمعه در اذان و اقامت از اول یا در اثنای
گفتن اذان چه حکم دارد **جواب** باعث بطلان است بلکه موجب عاده میشود **سؤال**
فصول اذان و اقامت بفرمایند **جواب** فصول اذان هیجده است باین نحو که چهار
مرتبه الله اکبر بگوید بعد از ان دو مرتبه اشهد ان لا اله الا الله بعد از ان دو مرتبه اشهد

برای زن ح

اگر لذتی هم حاصل شود ح

بانه جواب اخذ اجرت در اذان جایز نیست ح

ان

ان محمدا رسول الله و بعد دو مرتبه حی علی الصلوة بعد دو مرتبه حی علی الفلاح و بعد دو
مرتبه حی علی خیر العمل بعد دو مرتبه الله اکبر و بعد از ان دو مرتبه لا اله الا الله و اقامت
اذان است ولکن در تکبیر اول دو مرتبه است و اخر ان یک تکبیر است و تهلیل است و زیاد میشود
بعد حی علی خیر العمل قد قامت الصلوة دو مرتبه پس فصول اقامت هفده میباشد **سؤال**
ایا اشهد ان امیر المؤمنین که شهادت بر ولایت علی ابن ابیطالب علیه السلام میباشد در اذان و اقامت
نیست و نباید گفت از **جواب** باید گفت لکن نه بقصد جزئیت بلکه بقصد استحباب بنفسه
بگوید خصوص بعد از ذکر حضرت رسول **سؤال** ایا گفتن الصلوة خیر من النوم
در نماز صبح ضرر دارد یا نه **جواب** بگفتن ان بهتر است بلکه بقصد جزئیت بدعت و
حرام است **سؤال** ایا تراسل در اذان و اقامت صحیح است یا نه بعضی که بعض فقرات انرا یکی
بگوید و بعضی را دیگری **جواب** حرام است علی الاحوط **سؤال** وقت گفتن اذان دو
انگشت در گوش گذاشتن واجب است یا مستحب **جواب** مستحب است **سؤال** ایا
اذان و اقامت را بتانی و آرام بگوید و اقامت را باستعجال بگوید **جواب** مستحب است که اذان را بتانی
و آرام بگوید و اقامت را باستعجال بگوید **سؤال** کیفیت حکایت اذان را بفرمایند **جواب** حکایت
اذان حتی حکایت اقامت مستحب است و مخیر است اهسته یا بلند بگوید اگر چه در بیت الخلا
باشد ولکن احوط در بیت الخلا بجای حی علات بلا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم و اگر
در نماز باشد احوط ترک حکایت است خصوص در نماز واجب خصوص در اثنای قرائت و استحباب
حکایت مشروط است باینکه اذان بر وجه مشروع باشد نه حرام و فاصله زیاد با این حکایت حکایت
کننده و اذان مؤذن یا اقامت نباشد و بهتر است حکایت کند بعد از تمام کردن مؤذن فقرات
را و یا او حکایت نکند هرچند ظاهر جواز هر دو میباشد الله العالم **در قیام** **سؤال**
قیام واجب صلوة را بیان فرمایند **جواب** بدانکه قیام واجب است در جمیع نمازهای واجبه
اجماعا و رکن نیز میباشد فی الجمله در بعضی از مواضع زیرا که قیام بالعتبه نماز بر انحاء
چندی است یکی از ان قیام بسوی نیت است که اندکی قبل از نیت باید حاصل شود چونکه
واجب است که نیت را واقع سازد در حال قیام پس واجب است تقدم قیام قبل از نیت با
المقدمه باندکی حاصل شود تا اینکه نیت در حال قیام واقع شد این قیام شرط است بجهة انکه
مقدم است بر نیت نماز و معتبر است در او و یکی دیگر قیام در حال نیت است و این قیام حال تکبیر است
و اقوی از است که قیام قبل از نیت در حال نیت هر دو واجب نیست بلکه مستحب است بلی خصوص

نیت

نیت در رکنیه یا شرطیه قوی آن است که شرط رکنی است نه جزء و یکی قیام در حال تکبیرة الاحرام است و آن رکن است چون خود تکبیرة الاحرام است و آن یکی قیام است در حال قرائت و آن هم واجب است مثل وجوب قرائت که غیر رکنی میباشد پس اگر کسی فراموش نماید آنرا نماز او صحیح است و یکی قیام متصل برکوع است آن نیز رکن است و آن قیامی است که مصلی منتقل میشود از او برکوع شرعی که معتبر است برکوع من قیام پس هر قیام بعد از قرائت رکن نمیباشد و همچنین مطلق قیامی که از و منحنی شود نیست بلکه آن قیامیست که از آن منتقل میشود برکوع شرعی و ثمره این قیام در چند مقام ظاهر میشود اول آنکه شخص فراموش از رکوع نموده منحنی شده بسوی سجود هنوز بسجده نرسیده متذکر شده که رکوع را فراموش نموده پس باید برگردد و راست بایستد آن وقت خم شود بجهة رکوع و هر گاه راست نشود بلکه منقوسا برگردد تا بهیئت راکع و رکوع را بعمل آورد نمازش باطلست بجهة اخلال بقیام متصل برکوع دوم شخص منحنی شد بجهة رکوع هنوز برکوع شرعی نرسیده یادش آمد که رکوع را بعمل آورده پس بنشیند بقصد سجود و نمازش صحیح است و این زیادتی مضر بصحت صلوة نیست پس هر گاه قیام متصل برکوع مطلق قیامی بود که از آن منحنی میشود بقصد رکوع پس اینجا باید صلوتش باطل باشد بجهة زیادتی رکن سوم هر گاه شخص نسیان از قرائت حمد یا سوره نماید و خم شود بقصد رکوع هنوز بحد شرعی نرسیده بخاطرش آمد لازم است که برگردد و متلافی را بعمل آورد پس هر گاه مطلق قیام متصل برکوع رکن میشود باید حکم ببطلان نماز شود در این صورت و اجماعی است که باید عمل بتوجه مذکور نماید و نمازش صحیح است پس جزو در قیام متصل برکوع آن جزء است که بآن رکوع حاصل شود مجموع قیامات چنانچه شهید ثانی اعلی الله مقامه بیان فرموده‌اند که رکن در قیام امر کلیست نیست مجموع قیام متصل برکوع بلکه آن امر کلیست هر چند در تعبیر امر کلی مسامحه واضحه فرموده‌اند زیرا که قیام خاص مخصوصی که اقتران و اتصال برکوع دارد رکن است و این امر کلی نیست بلکه شخصی است و معلوم شد که قیام رکن است در سه مقام یکی در حال نیت و دیگری در حال تکبیرة الاحرام و سوم قیام متصل برکوع **سؤال** حد قیام شرعی کدام است **جواب** قیام از راست ایستادن است بنحو انتصاب و این امر عرفیست که همین که عرفا بگویند که راست ایستاده است کافیست و این حاصل میشود بقیام معظم از اعضای انسان پس کجی میل بعضی از اعضا چون کردن مثلا یا زیر انداختن سر ضرر ندارد زیرا که بسبب مذکور انتفاء قیام عرفی نمیشود بلکه کج نمودن کردن بکمی و اندکی بسا میشود که از سنت شمرده میشود چنانچه مشاهده شد از انقیا و صلحا در مقام خضوع و خشوع بلی هر گاه میل

و بکجی بنحو یمین و یسار باشد انتفاء قیام عرفی حاصل است و نماز بسبب انتفاء آن در حال اختیار باطل است **سؤال** استقلال در قیام شرطیت دارد و مراد باستقلال زا بیان فرمائید **جواب** شکی نیست در شرطیت استقلال در قیام مطلوبیت آن در نماز و مراد از آن ایستادن بنفسه میباشد که تکیه ننماید بچیزی که هر گاه در حال اختیار ایستاده و اعتماد نماید بچیزی که اگر آن چیز را بردارند هر آینه این شخص مصلی بیفتد پس استقلال در حال قیام بعمل نیامده است و بدین نمازش باطلست و بدانکه بدن مصلی هر گاه ملاصق باشد بچیزی چه از دیوار چه از غیر آن که مانع ثقل بدن باو نشده باشد و یا آنکه فی الجمله اعتماد نموده باشد لکن بنحوی نباشد که اگر آن شیء ملاصق را بردارند شخص بیفتد و بقیام خود باقی باشد پس ضرر ندارد **سؤال** طمانینه و استقرار در قیام شرط است یا نه **جواب** بلی استقرار شرط است که در حال قرائت راه نرود و همچنین طمانینه که معظم اجزای بدن حرکت نکند در حال القیام **سؤال** اعتماد بر هر دو پا بر نهج واحد لازم است یا اعتماد باحدهما کافیست **جواب** بدانکه ایستادن بر هر دو پا لازم است و اما اعتماد بر هر دو بنهج واحد لازم نیست هر چند احوط است خصوص در نمازهای طولانی پس همین که حامل ثقل بدن هر دو پا باشد کفایت میکند چه آنکه اعتماد بهر دو پا بالسویه نماید یا آنکه اعتماد باحدهما بیشتر نماید از دیگری بلی هر گاه بایستد بر سر یک پا و پای دیگر را بلند نماید و یا بر سر انگشت بایستد بنحوی که پاشنه پا بر زمین نرسد و یا پاشنه پا بایستد که سر انگشت بزمین نرسد نمازش باطلست زیرا که قیام متعارف و معهود از شرع بعمل نیامده است چنانچه دور گذاشتن قدمها را از همدیگر به بسیاری که عرفا از حد قیام بیرون برود و همچنین دو تا نمودن زانوها و پائین انداختن کفل باعث خروج از صورت قیام شرعی و موجب بطلان صلوة است پس ایستادنیکه از حد قیام متعارف بیرون باشد باعث بطلان صلوة است **سؤال** کسیکه نمیتواند ایستاده باستقلال نماز بخواند جایز است که نماز را نشسته بخواند و اگر نتواند نشسته بخواند خوابیده بخواند و خوابیده نماز را بچه طور بخواند بینوا توجروا **جواب** بدانکه شخص عاجز در بخواستقلال اولا باید مقدم بدارد قیام بنحو تکیه و اعتماد بر چیزی چون دیوار و عصا و بر نشستن بلکه هر گاه متمکن از متکا نشود مگر بعوض یا اجاره نمودن و خریدن واجب است بذل عوض چون خریدن آب وضو و خاک تیمم مگر آنکه موجب ضرر کثیری شود که عادة نتوان متحمل آن شود که در بعضی وجوب بذل عوض ساقط است و اگر عاجز از ضبط آن در قیام باشد

مبادا

می ایستد منحنیا اگر چه به حد رکوع باشد و در این هنگام از برای رکوع بیشتر منحنی میشود بجهة
فرق میان قیام و رکوع و اگر عاجز از قیام باشد در بعض احوال صلوة پس می ایستد بقدری را
که ممکن است قیام با عتماد پس می ایستد بطور انحنا انقدری را که مقدور است انحنا چه این
شقوق ثلثه در رکعت واحده باشد یا در رکعات متعدده حتی انکه هرگاه شخص بجهة مرض
اتیان بنماز نماید نشسته ولکن قادر باشد بقیام قبل از رکوع واجب است اتیان باین قیام پس
عدول از قیام منتصبا و معتمدا و منحنیا که در نوبت عدول از قیام می نماید بقعودی که نماز را
نشسته بعمل میاورد و هرگاه از مطلق نشستن نیز عاجز باشد پس میخوابد به پهلوی راست و با
عجز از این پهلو بپهلوی چپ و با عجز از پهلوها میخوابد بر پشت سر چون شخص محتضر که کف پاها
او بقبله باشد اتیان بنماز مینماید و بدانکه حکم استقلال و استناد و غیره که در قیام ذکر شد
در جلوس نیز جاریست پس با امکان جلوس بنحو استقلال و با امکان اعتماد جائز نیست انحنا و
چنانچه قیام رکن بود در سه مقام جلوس بدل از قیام نیز در مقامات ثلثه رکن میباشد و
همچنین است امر در خوابیدن بپهلوها و حالت اضطجاع که شخص در حال خوابیدن بپهلوی راست
کجی و میل بسمت دیگر را ترک نماید و باید استقرار در این حالت داشته باشد و مراعات وجوب
طمانینت و استقرار در هر حالت نسبت بخود ان لازم است بلی هرگاه شخص مستلقی که چون محتضر باشد
کف پاهای او بقبله باشد هرگاه یکی از پاها را دراز ننماید یا انکه هر دو پا را بسمت خود
نماید بکشد و بسمت قبله دراز ننماید مضایقه نداریم در صحت صلوة او هر چند احوط ان
است که پاها را در این حالت ممتد نماید پس بدانکه شخص عاجز از قیام در حال جلوس و غیر ان هرگاه
عاجز از رکوع و سجود بنحو متعارف باشد باید ایماء و اشاره نماید از برای رکوع و سجود بسر که
ایماء از برای رکوع کمتر و از برای سجود بیشتر باشد و اگر ممکن باشد رفع و بلند نمودن موضع
سجود را بمتکاء و نصب نمودن چوبی بر زمین و بخوان که جبهه گذارده شود در حال سجود
صحیح السجود علیه پس لازم است رفع ان و اگر این هم ممکن نباشد پس بلند مینماید مهر و نحو
ان را و وضع مینماید بر جبهه علی الاحوط و جاری میسازد افعال الصلوة را بر قلب و اذکار
را بلسان و اگر عاجز از جریان ذکر بر زبان شود پس همه را از قلب میگذراند والله العالم
سؤال حد عجز از قیام که باعث جواز قعود است کدام و چه قدر است **جواب** موکول
بعرف است بلکه تمیز این امر عرفی راجع بوجدان خود شخص است که خود از حالت خود مقدار طاقت
خود از قیام را میفهمد که بسا باشد که دیگران نمیتوانند که درک ان نمایند و تحدید بمقدار

جائز نیست مگر انکه شخص عاجز باشد از قیام صح

راه رفتن بقصد صلوة و نخواندن ضعیف است **سؤال** شخص مستلقی هرگاه قادر بر جلوس
جالس قادر بر قیام شود چه نماید **جواب** شخص عاجز در هر مرتبه که باشد همین که
قادر بر حالت فوق ان شود واجب است اتیان بان حالت چون شخص مستلقی که قادر بر خوابیدن
بپهلوها شود لازم است انتقال از حالت استلقا بخوابیدن بپهلوها و همچنین خوابیده به
پهلوها شود لازم است انتقال هرگاه قادر بر نشستن شود و واجب است منتقل شدن بحالت
جلوس چنانچه شخص نشسته هرگاه قادر بر قیام شود لازم است بر او قیام پس شخص ممکن
از رجوع از حالات ثلثه مذکوره واجب است رجوع از ان حالت بترتیب مسطور و با تمکن
از انتقال از حالت ادنی بحالت فوق اگر ترک انتقال نماید و بهمان حالت نماز کند نمازش
باطل است و لکن در حالت ادنی بحالت اعلی هرگاه در اثنای قرائت باشد ساکت میشود و قطع
قرائت نماید تا زمان حصول حالت اخری پس اقوی از اینست زیرا که محل قطع بنا میگذارد
و واجب نیست که قرائت را از سر بگیرد پس شخص اگر بعد از اتمام حمد و سوره قادر بر قیام شد
لازم است که بایستد و رکوع نماید و واجب نیست دو دفعه خواندن قرائت مگر انکه حالت
انتقال موجب سکون طویلی شود که مخل بموالات عرفیه شود قرائت شود که در این
هنگام لازم است که قرائت را از سر گیرد هر چند بعضی از اعاظم فرمودند که شخص قائم
هرگاه در اثنای قرائت عاجز از قرائت شود قطع قرائت نموده می نشیند یعنی در هنگام
هوی بسوی جلوس حمد و سوره را اتمام مینماید و کذا با اشتغال بقرائت حمد و سوره می نشیند
و بلکه مانده را اتمام میکند بجهة انکه هوی بسوی قعود اکمل از قعود است و این ضعیف است
زیرا که استقرار در قرائت قائما و قاعدا و معتمدا و غیر معتمد شرط است پس در حین هوی
استقرار منتفی است هر چند این انتقال شخص عاجز از حالتی بحالت دیگر را فصل کثیر نمیباشد
زیرا که مامور به و از احوال الصلوة است **سؤال** هرگاه شخص امرش دائر شود بین قیام
با رکوع و سجود با ایماء و اشاره و بین جلوس با رکوع و سجود بنحو متعارف کدام را مقدم بدارد
جواب اقوی تقدیم قیام است هر چند بسبب ان فوت رکوع و سجود بنحو متعارف شود زیرا
که واجب است اتیان بقیام قبل از رسیدن برکوع و سجود پس اتیان بوظیفه قیام در محل
خود باید نمود و توهم با اهمیت رکوع و سجود بجهة رکنیت مندفع است بر شمول بودن
قیام برکن و غیر ان پس انتقال از قیام باین وصف یعنی باعث بطلان صلوة است **سؤال**
هرگاه امر دائر شود بین قیام با عدم استقرار و جلوس با استقرار کدام مقدم است

اظهر بلکه اقوی در این مقام تقدیم نماز نشسته است **سؤال** هرگاه شخص در قیام امرش دائر
شود بین اینکه قیام متصل بارکان را بعمل اورد یا قیام در حال نیت و قیام متصل برکوع
و بین قیام واجب غیر رکنی که اگر اتیان باحدهما نمود از دیگری عاجز میماند چه نماید **جواب**
از سابق معلوم شد که اینجه وظیفه سابقه مقدم است بر لاحقه چه رکن باشد چه غیر
از پس با امکان قیام در قرائت مثلا ترک ان ننماید بجهة انکه غیر رکن است و قیام متصل
برکوع که وظیفه ان بعد است چون رکن است عمل باید نمود هرچند از بعضی از افاضل
بر میاید تقدیم واجب رکنی بر غیر ان و این قول خالی از قوة نیست و لکن اقوی انست
که وظیفه سابقه را بجهة لاحقه ترک ننماید **سؤال** هرگاه شخص در سفینه و طراده
نماز را ایستاده بجا اورد و سرش درد و میگیرد و میگردد که بسا میشود که تاب فی عارضش میگردد
در حال نماز چه نماید **جواب** جایز است از برای همچه شخص که اتیان بنماز نماید
جالسا بلکه در نشسته اگر چنین حالتی دست دهد میتواند خوابیده نماز را بجا اورد
سؤال شخص عاجز از قیام هرگاه امرش دائر شود بین راه رفتن و یا سوار شدن و یا دویدن
کدام را مقدم بدارد **جواب** مشی با راحتی مقدم است بر دویدن و سوار شدن
سؤال شخص قادر بر قیام هرگاه درد چشمی داشته باشد و طبیب بگوید که مستلقیا
موجب تخفیف مرض میشود چنانچه در درد چشمها اکثر چنین حکم مینماید ایا جایز است عمل
بان یا نه **جواب** با حصول ظنه بقول او جایز است عمل بمقتضای طبابت او **سؤال**
اگر در قیام رکن سهوا تکیه بدیوار نمود مثلا نمازش صحیح است یا نه **جواب** شرائط رکن
و اجزای رکن نیز رکن است در بطلان قطعا در اول ظاهر این است که استقلال در قیام و طمانینت
دران نیز رکن است که بنا بر احتیاط **سؤال** بعد از ختم قرائت سوره اگر کسی احتیاطا
بجهة انکه قیام متصل برکوع صادق باید اند کی ایستاده برکوع رود جایز است یا نه **جواب**
جایز است و لکن این مکث بجهة طمانینه طمانینت بعد از رفع راس از رکوع خوب است نه
بجهة قیام متصل برکوع فافهم **سؤال** اگر قیام بعد از رکوع یاد رفت که بعد دران
فراموش کرده و قبل از سجد متذکر شود چه نماید **جواب** باید ایستاده شود و در زمان
نماید و تدارک بعد از رسیدن بسجده ضرر ندارد اگر سهوا باشد و هو العالم **سؤال**
اگر شک کند در قیام بعد از رکوع قبل از رسیدن بسجده یا شک در ترک کردن در
قیام چه نماید **جواب** اعتبار ندارد اگر خم شده علی الاقوی هرچند احوط عود بقیام و یا

و یا طمانینت در قیام است **سؤال** اگر شک کند در قیام تکبیرة الاحرام بعد از دخول در
در قرائت چه حکم دارد **جواب** اگر خم شد اعتنا ندارد **سؤال** مستحبات قیام
بیان فرمایند **جواب** برخی از مستحبات قیام در علم مطلق مندوبات صلوة ذکر
شد و بعضی از ان که بیان نشد ذکر میشود از انجمله انکه مستحب است هنگامیکه ایستاد برای
نماز انکه بخواند علائی را که در رفیقه از حضرت امام جعفر صادق صلوات الله علیه
نقل نموده و ان اینست اللهم انی اقدم الیک محمدا بین یدی حاجتی و اتوجه به الیک فاجعلنی
به وجیها فی الدنیا و الاخرة و من المقربین و اجعل صلوتی به مقبولة و ذنبی به مغفورا و
دعائی به مستجابا انک انت الغفور الرحیم و اینکه خاضع و خاشع باشد در حال نماز که التفات
به یمین و یسار ننماید و بازی بدندان و سر انگشتان و دماغ و شارب ننماید چنانچه روایت
شده است که حضرت رسول صلی الله علیه و اله گذشت بر مردی که مشغول بود بنماز و
باریش خود بازی میکرد بار ریش خود بازی مینمود حضرت رسالت پناهی فرمودند که هرگاه قلب
خاشع بود مشغول بنماز بود هر اینه جوارح او نیز خاشع بودی از این روایت مستفاد میشود
که لابد است از برای مصلی اینکه قلب و نیز اشتغال بامور دنیا و افکار او نداشته باشد و
همچنین ترک نماید هزدره و خمیازه را که دلیل بر کسالت است و نیز مستحب است که در حال
قیام نماید است تمایید مهره پشت خود را و گردن را چنانچه این فصل الربک و انحر در کتاب
تفسیر شده است باعتدال در قیام که راست نمودن پشت و گردن باشد و همچنین مستحب است
که عجلت در اتمام نماز ننماید بجهة انکه روایت شده است که بنده همین که تعجیل نماید در
نماز خداوند جلت عظمته بملائکه میفرماید نظر نمائید بسوی این بنده من که گویا رد تو
در دست غیر من یافته که چنین تعجیل مینماید و اینکه نظر نماید در حال قیام بسوی محل سجود
خود و ترک نماید نظر بسوی اسمان را زیرا که روایت شده که حضرت ختمی ماب در نماز
نظر بسوی اسمان مینمودند تا اینکه ایه شریفه الذین هم فی صلوتهم خاشعون نازل شده
ان بزرگوار همیشه نظر ایشان بسوی زمین بوده بسمت سجده گاه ایشان پس نظر بسمت سجده
گاه از مستحبات است و باید که نظر تیز و تند نباشد بلکه نظر خاضع و خاشع باشد و از جمله
مستحبات اینکه دستها را در بالای رانها مقابل زانوها بلند نماید در حال که نیکه مضموم
الاصابع باشد انگشتها را باز ننماید از هم و اینکه دوش خود را بلند ننماید بلکه بیندازد و اینکه
اعتماد بر یک پا در حال قیام ننماید و اینکه پاها را از هم جدا نماید بقدر سه انگشت تا یک وجب

جواب نستا ندارد
سؤال اگر شک کند در قیام قرائت سوره قبل از رسیدن بسجد رکوع حکمش چه
جزامت صح

که کمتر از سه انگشت و زیاده از وجب خارج از ایشان باشد مستحب است و اینکه سر انگشتان بهام
پاها بلکه جمیع سر انگشتان بسمت قبله باشد و اینکه التفات بغیر قبله از یمین و یسار ننماید زیرا
که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله فرمودند اما یخاف الذی یحول وجهه فی الصلوة
ان یحول الله وجهه وجه حمار که معنی حاصل معنای آن است که کسیکه خود را بر میگرداند از قبله
نمیترسد که خداوند صورت او را صورت حمار بگرداند و میشود که معنی حدیث این باشد که کسی
که التزام بتوجه بسمت قبله ندارد و التفات بسمت یمین و یسار دارد غافل و غیر ملتفت است
از مطالعه انوار کبریائی و خداوندی و کسی که حالش چنین باشد دور نیست اینکه چنین غفلت
اندامت بهم برساند روی او بیرون میگردد و وجه قلب او حمار در عدم تعقل او بامور عالیه علویه — مثل وجه قلب حمار صح
لیاقت و تقرب ببساط حضرت باری و الله العالم **سؤال** بیان فرمایند که هر نماز مستحبی
را حتی نماز لیلة الدفن و غیره و وتر و طلب باران و امثال ذلک را میتوان نشسته و در حال
مشی بعمل آورد یا نه و در یک رکعت میتواند که بعض از ایستاده و بعض از نشسته یا در حال مشی
خواه ابتدا ایستاده و یا نشسته باشد ثانیا یا ثالثا ماشیا باشد یا بعکس بعمل آورد یا نه **جواب**
بسم الله و له الحمد هر نماز مستحبی همه اقسامش بوده جایز است مگر در خصوص لیلة الدفن اگر
شود و الاحتیاط جایز است و الله العالم **سؤال** اگر کسی قنوت ابتدا نشسته بخواند دائی قنوت
قنوت را بعمل آورده یا نه و بر تقدیر اخیر نمازش صحیح است یا نه **جواب** در آن تامل است و از کلام
حاجی کرباسی اعلی الله مقامه بر میآید که شرط است در قنوت قیام و بدون قیام صحیح نیست پس
اگر قنوت دیگر بخواند بقصد قربت در حال قیام لازم میآید زیاده در نماز در صلوة مکتوبه
و اگر زیاده در نماز را مبطل بدانیم نمازش باطل میشود بلکه اگر نخواند هم میتوانیم که بخواند
قنوت در حال نشسته زیادتی در نماز حاصل شد بجلوس و قنوت جالسا و از کلام بعضی
ظاهر میشود که قیام در قنوت مستحب است و شرط صحتش نیست و قضای قنوت بعد از نماز
جالسا نیز مؤید است و لکن ظاهر از ائمه شریعه قوم الله قائلین بلید اشتراط قیام است چون
بنای حقیر این است که مهما امکن نبود در مستحبات را مقرر لبشرط کمال میکنیم و از مستحب در مستحب
میدانیم بلکه رفع یدین را نیز در قنوت میتوان گفت که شرط صحت نیست و حال جهال الحکم نیاد
ندارم پس اولی ترک جلوس در قنوت میباشد بلکه اولی است که اعاده نماز نماید و اگر قنوت
را نشسته بعمل آورده باشد و الله العالم **در نیت** **سؤال** نیت عبارت از چه
چیز است و باید لکدار ایند انست عمل را که میکند یا بر زبان آوردن یا محض داعی بفعل است

بینوا توجروا **جواب** نیت عبارت از داعی بفعل که و امید دارد انسان را بکردن آن عمل
و بدل کند را ایند ن و بر زبان آوردن لازم نیست **سؤال** آیا تعیین فعل در نیت معتبر ضرور است
یا نه **جواب** بلی ضرور است اگر فعل مشترک باشد **سؤال** آیا قصد قربت کفایت میکند در
مقام نیت یا نه **جواب** بلی کافی است قصد قربت در نیت و وجوب و ندب و قصد وجوب و استحباب
در مستحب و ادا در وقت و قضا در خارج وقت و غیر اینها از چیزهائیکه تعیین فعل موقوف
بآن نباشد لازم نیست هر چند احوط است **سؤال** آیا قصد قصر در نماز قصر و قصد
تمام در تمام ضرور است یا نه **جواب** ضرور نیست هر چند رجائی باشد که مخیر باشد میان
قصر و اتمام بلکه تعیین نماز ظهر یا عصر یا عشا کافی است **سؤال** عدول از قصد قصر
باتمام یا عکس آن میتواند بکند **جواب** بلی میتواند بلکه اگر قصد قصر کرده و سهوا تمام
نموده یا بالعکس ضرر ندارد چنانچه ضرر ندارد در دو رکعت آخر که مخیر است ما بین تسبیحات
اربعه و حمد هر گاه قصد قرائت حمد داشت و سهوا تسبیحات اربعه را خواند یا بعکس
سؤال آیا نیت در نماز شرط خارج است یا جزء داخل **جواب** شرط خارج است **سؤال**
شخص میخواست نماز قصر بخواند و سهوا بقصد تمام شروع کرد یا عکس آن چه
کند **جواب** معین که بتشهد اول رسید سلام بگوید و در عکس بعد از تشهد دو
رکعت دیگر اضافه نماید **سؤال** در جائیکه حکمت کرد احتیاطا نماز را اعاده کند و الله
العالم بین در نیت آن اگر ظهر باشد مثلا قصد ظهر خواهد کرد یا قصد قربت یا محض قصد قربت
چهار رکعت نماز بدون قید نماز ظهر **جواب** قصد قربت بعد از تعیین عمل میباشد
پس بعد از تعیین مثل اصل نماز بقصد وجوب احتیاطا اعاده کند و الله العالم **سؤال**
مثلا وقت نماز صبح برای مکلف دو رکعت نماز واجب است و دو رکعت مستحب اگر دو رکعت
محض بقصد قربت کند از واجب کفایت میکند یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد اگر قصد نماز صبح نکند
یا قصد قربت کفایت میکند و محض قصد قربت کافی نیست در عبادات غیر معینه و الله
العالم **سؤال** بیان فرمایند که عباداتی که وجوب آن معلوم است در نیت آن محض قصد
قربت کفایت میکند یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد کفایت میکند اگر عبادات متعین بشود و
اگر متعین نباشد مثلا در وقت صبح در ذمه او دو رکعت نماز نذر هم باشد در نیت صبح که
هر نمازی که بخواند تعیین اول لازم است **سؤال** چه میفرمایند که کسی که ذمه او
مشغول بنماز واجب قضا باشد در وقت نماز حاضر قصد ادا نماید یا نه **جواب** اخطار بقلب

لازم

لازم نیست همین که قصد ادا دارد کافی است **سؤال** بیان فرمایید که در جائیکه بسبب اشتباه در قبله
چهار سمت باید نماز کند بقصد وجوب رجاء یعنی نماز کند یا غیر آن بتینوا اجرکم الله بالجزء والثناء
جواب بسم الله وله الحمد بقصد قربت و وجوب هر دو جائز است ان شاء الله العالم

در تکبیرة الاحرام

سؤال آیا تکبیرة الاحرام [illegible] یا نه **جواب** بلی واجب است و رکن است که از ترکش عمداً و سهواً و جهلاً نماز باطل است مثل سایر ارکان
سؤال تکبیر عبارت از چه چیز است **جواب** عبارت است از لفظ الله اکبر و اگر در این
معنی لفظ دیگر بجای الله اکبر مثل الله العظیم در تکبیرة الاحرام بگوید صحیح نیست **سؤال**
شرائط تکبیرة الاحرام را بیان فرمایند **جواب** هشت امر دان واجب است اول بلفظ عربی
گفتن دویم مقارن نیت گفتن سوم لفظ الله اکبر را بترتیب بگوید الان گفتن چهارم همزه الله
اکبر را وصل نکردن و همچنین همزه الله را اخفا نکند پنجم شنواند اگر چه بخود باشد
و همچنین نگوید که خود نیز نشنود که از تکلم خارج شود ششم حروف را از مخارج ادا کردن هفتم
خصوص الله اکبر گفتن و عوض الله اعظم مثلا نگفتن هشتم صحیح خواندن بنحوی که در
قرائت حمد میاید **سؤال** تکلم بعد از نیت و تکبیرات مستحبه افتاحیه و قبل از تکبیرة
الاحرام جائز است یا نه **جواب** جائز است

در قرائت

سؤال آیا قرائت در نماز واجب است **جواب** بلی واجب است **سؤال** کیفیت قرائت را بیان فرمایند
جواب بدانکه واجب است خواندن حمد و یک سوره تمام با بسم الله در نماز صبح و در
دو رکعت اول نماز ظهر و عصر و مغرب و عشاء و در یک رکعت آخر مغرب و دو رکعت آخر نماز
چهار رکعتی مخیر میباشد در خواندن حمد تنها بدون سوره و خواندن تسبیحات اربعه
لکن تسبیحات افضل است مطلقا و تسبیحات یکمرتبه واجب است و دو مرتبه دیگر مستحب
است و احوط عدم ترک دو مرتبه دیگر است لکن بقصد وجوب تسبیحات اربعه این
است که سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر **سؤال** آیا حمد و سوره را
واجب است که حفظ بخوانند یا از روی قرآن و غیر آن نیز میتوان خواند **جواب** بهتر
آن است که حفظ بخواند **سؤال** آیا جائز است که هر سه سوره در نماز بخواند یا نه
جواب بلی جائز است مگر سوره طولانی که بسبب خواندن آن وقت فوت شود و یا
آنکه سوره عزائم باشد که سجده در آن واجب است یا آنکه سوره والضحی والم نشرح یا الم تر کیف
یا لایلاف قریش باشد که هر یک از اینها جزء سوره و بعض سوره هستند و اگر بخواهد اینها را

قربة الی الله [illegible] بخواند

بخواند پس باید سوره والضحی و الم نشرح هر دو را بخواند با بسم الله وسط و همچنین سوره الم
تر کیف و لایلاف را بخواند با بسم الله وسط علی الاحوط **سؤال** آیا جائز است که در نماز
واجب دو سوره تمام یا یک سوره تمام و بعض سوره دیگر بخواند **جواب** احوط اجتناب
است اگر بقصد جزئیت بخواند نه بقصد عدول **سؤال** خواندن سوره در نماز
واجب است یا نه **جواب** علی الاقوی واجب است **سؤال** شخص جاهل باین
مسئله بود که مصلی بعد از حمد باید اول تعیین سوره نماید بعد بسم الله را بقصد جزئیت
آن سوره که معین نموده بگوید و زمان دراز بسم الله را بلا تعیین سوره خوانده آیا
اعاده تمام آن نمازها بر او واجب است یا نه و این مسئله ایست که اکثر اشخاص از آن یقیناً جاهلند
پس نماز کسی صحیح نمیشود **جواب** تعیین سوره در جائی واجب است که مخیر مردد شود
در اینکه کدام سوره را بخواند و اگر تعیین سوره را مثل اعادت داشته باشد مثل تعیین
لازم نیست همان عادت معین بسم الله نیز میشود الا آنکه بعد از عادت نیز مردد شود که تعیین
لازم است و اعاده در وقت و قضا در خارج وقت لازم است و اکثر و اغلب مردم عادت
دارند و الله العالم **سؤال** اگر اراده خواندن سوره معینه داشت و قبل از گفتن
بسم الله غافل شده بسمله و سوره دیگر شروع کرد آیا عدول لازم است یا جائز و بعد از
رسیدن بنصف هم میتواند عدول کند یا نه **جواب** عدول لازم نیست بلکه شروع بآن سوره
صحیح است و حکم این سوره مثل سایر سورهها است و جوابش گذشت **سؤال** شروع بسوره
توحید در صلوة نسیاناً و سهواً چه قصد مصلی قرائت غیر آن بوده آیا صحیح است و لازم است
تمام نمودن سوره توحید یا اینکه آنقدر که خوانده بلا نیت صادر شده باید عدول نماید از آن
بدیگری و قرائت ثانیاً مع النیة نماید اگر چه در رساله فرموده اید که لازم است اتمام کردن و
عدول جائز نیست لکن معلوم نیست که در صورت اشتباه است و یا در عمد خاصه بلکه گویا ظاهر
در اخیر است **جواب** هر جائیکه شروع بسوره توحید بنحو صحیح بوده عدول از آن حرام است
در غیر جمعه و اگر بسم الله را بقصد غیر سوره توحید گفته و بعد سهواً شروع بآیات توحید
کرده این عدول حرام نیست بلکه لازم است که غیر توحید را بخواند باید با بسم الله از سر بخواند
بلی اگر در اثنای قرائت یاد آورد که اول نماز قصد غیر توحید نموده یا آنکه چون عادت داشت بسوره توحید
بسم الله را بقصد سوره توحید خوانده در این وقت عدول نکند و الله العالم **سؤال** اگر
سهواً شروع بسوره نمود که اتمام آن باعث فوت وقت میشود چکند **جواب** قطع نماید آن سوره را

که اگر بخواند سوره توحید را بخواند و بعد فراموش کرده قصد توحید نمود صح

دسوره

وسوره کوچک بخواند هر گاه وقت تنگ سوره کوچک را داشته باشد اگر وقت تنگ
نداشته باشد ترک سوره طویله نموده نماز را تمام کند **سؤال** جایز است از سوره بسوره دیگر
نقل از سوره بعد از نصف عمداً بدون ضرورت یا در نصف هم جایز است یا نه **جواب** عدول
جایز است از غیر سوره جحد که قل یا ایها الکافرون باشد و توحید که قل هو الله احد اگر بنصف
نرسیده و همینکه بنصف رسیده عدول جایز نیست اما این دو سوره جحد و توحید پس
بمجرد شروع در هریک واجب است همان را تمام کند و حرام است علی الاحوط عدول از
این دو بدیگری مگر در روز جمعه بجهة خواندن سوره جمعه و منافقین و لکن جواز عدول
در غیر فریضه ثابت نشده در نافله **سؤال** آیا ترک سوره در نماز جایز است یا نه **جواب**
ترک سوره در نماز نافله مطلقاً جایز است حتی در نوافل یومیه از نماز شب و غیره بلی در بعض
از نوافل که سوره خاصه وارد شده ترک سوره نباید نمود و اما در فریضه پس ترک سوره
در چند مواضع جایز است اول در حال خوف خروج وقت دوم آن برای مریض سوم در حال
تعجیل بجهة امر مهمی مثل حبس بول و غائط باشد چهارم آنکه مکلف بترسد که اگر قرائت سوره
نماید جانور یا صاحب برادر مؤمن او فوت شود چه این خوف در نماز عارض شود یا قبل
از شروع بنماز پنجم آنکه ماموم بترسد که اگر سوره بخواند یا قرائت سوره نماید امام سر از
رکوع بر میدارد که در این صورت ترک سوره و قطع سوره هر دو جایز است ششم آنکه مکلف
کلک و لال باشد که در حق او ترک سوره جایز است **سؤال** آیا در صلوة ملتفت بمعانی
حمد و سوره شدن خود مثل آیات بعبد خطاب و انشاء نمودن جایز است یا نه بلکه باید
بقصد قرآن و تبرک بخواند که چنین وارد است و عدم جواز این را از شیخ مرتضی طاب الله
مضجعه نقل نموده بعضی از موثقین بعلت آنکه استعمال المشترک در اکثر از معنی واحد
میشود و این جایز نیست علی عدم الجواز آیا واجب است اعاده صلوة که چنین خوانده است
یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد بلی آن مرحوم و غیر او از فقهاء آن عنوان نموده اند و لکن بنحوی که
مرحوم شد لکن التفات بمعانی ضرر ندارد چو اگر التفات بمعانی از عالم و ضع از امور شهریه میباشد
بلکه منظور این است که بقصد حمد و سوره اداء صلوة باشد نه آنکه بقصد قرآن بخواند
یا آنکه قصد انشاء خوندن نماید پس مقصود این است که بقصد جزئیت صلوة حمد و سوره
بخواند نه بقصد دیگر لهذا اخطار معانی ضرر ندارد **سؤال** در حال تقیه قرائت حمد از مامون
شیعه ساقط است یا نه **جواب** اگر ممکن شود باخفات بخواند والا ساقط است **سؤال**

واجبات قرائت چند چیز است اول عربی خواندن دوم ادای حروف بنحوی که تمیز در عرف عرب
حاصل شود سوم صحت الفاظ و اعراب که غلط نخواند بحسب لغة و نحو و صرف چهارم بحسب
قرائت قراء سبعه که مراعات قواعد ایشان بالمره لازم نیست لکن اگر بخواند بقول مد
ایشان جایز است پنجم ترتیب ما بین حمد و سوره باین معنی که اول حمد بخواند بعد سوره بخواند
و همچنین ترتیب ما بین آیات و کلمات ششم موالات عرفیه در الفاظ و آیات باین معنی که
فاصله زیاد در میان حروف و کلمات آیات واقع نشود که رشته و نظم قرائت بهم خورد هفتم
تعیین سوره قبل از شروع به بسم الله هرگاه عادت بخواندن سوره خاصه نداشته باشد که
عادت بمنزله تعیین میباشد هشتم جهر در نماز صبح و در دو رکعت اول نماز مغرب و عشا
و در ما سوای این اخفات است مگر در نماز جمعه و دو رکعت اول نماز ظهر در یوم جمعه که جهر
در او ضرر ندارد بلکه مستحب است هرچند احوط اخفات است **سؤال** آیا محل جهر و اخفات
حمد و سوره است یا در باقی اقوال هم جهر و اخفات لازم است **جواب** در غیر از حمد
سوره جهر و اخفات لازم نیست و لکن در خصوص بسم الله جهر مستحب است هرچند در نماز
اخفاتی باشد **سؤال** وجوب جهر و اخفات مخصوص حمد سوره و تسبیحات است و بسم الله
خارج است و همچنین غیر اینها بسم الله واجب الجهر و واجب الاخفات نمیباشد **سؤال**
آیا بسم الله در رکعت سوم مغرب و رکعت سوم و رکعت چهارم عشا و غیره که عوض تسبیحات حمد
بخواند جهر است یا اخفات **جواب** احوط اخفات است **سؤال** آیا جایز است که جهر
بسم الله در دو رکعت اخیرتین عشا و ثالثه مغرب عشا هرگاه خواهد تسبیحات را بدل الحمد نماید
یا نه **جواب** بحسب ظاهر سه قول محقق است استحباب جهر و این محکی از اکثر است و عدم جواز
جهر و این را با بن ادریس استاد داده اند و وجوب جهر و این را با بی الصلاح استاد داده اند
و تفصیل ما بین امام و ماموم نیز محتمل است یا مقول است و احوط اخفتا در تسبیحات تا از
نزاع خلاص شوی و احوط ترک اخفتا در ترک جهر است لان اصل الحرمة فی مقام الاحتیاط
مقدمه علی احتمال الوجوب و الاقوی عموم الاستحباب لعموم ما دل علی الجهر بالبسملة و عدم
عموم ما دل علی وجوب الاخفات فی جمیع اجزاء الجهر فی الثالثه و الرابعه و فی الثالثه
فقد و لیس هنا نص خاص و صریح فی خصوص الاخرة او الاخیرتین و اطلاق ما دل علی ان من علامة
الایمان الجهر بالبسملة قد اشرنا الیه فالاحتیاط هنا ایضاً للمجتهد فیتبصر والله العالم
سؤال در نماز اخفاتیه جهر به بسم الله مستحب است یا نه **جواب** بلی جهر به بسم الله مستحب است

باید جواب بلی مخصوص حمد و سوره و تسبیحات است م

بعد از آن م

حتی

حتی در نماز اخفاتی حتی در دو رکعت اخیره اگر حمد بخواند هر چند احوط در دو رکعت اخیره
اگر حمد بخواند اخفات است والله العالم **سؤال** برای زن جهر در نماز در رکعتهای اخفاتیه
اگر نامحرم نشنود جایز است یا نه **جواب** جایز است و در دو رکعت اخفاتیه غیر جهر جایز
نیست **سؤال** در نماز واجب غیر یومیه مثل کسوف و خسوف و غیر آن جهر و اخفات دارد
یا نه **جواب** خیر لازم نیست جهر غیر اخفات در غیر یومیه اگر چه حمد و سوره باشد
سؤال اگر در قرائت جهریه یک حرفی از کلمه را بی اختیار نه سهوا اخفات نماید و یا
عکس کند و یا شک کند که ظاهر شد یا نه ضرر دارد یا خیر **جواب** ضرر ندارد به جهة آنکه تعمد
خلاف در جهر و اخفات ضرر دارد نه غیر مراد از تعمد با علم و قصد و اختیار است و عجب است
از فاضل قمی علی الله مقامه که با تعمد مخالفت در جهر و اخفات در خصوص یک حرف فرموده
حکم به بطلان نمیکنیم و لعل نظره الی الصدق الجهر و الاخفات بمعظم حروف الکلمة وهو کما تری
ممنوع و ما نحن فی الصدد بعد ثبوت وجوب الجهر و الاخفات فی جمیع حروف الکلمة کما
یظهر من فرد ذلک غیر جهر فیما لا ینبغی الجهر فیه او اخفت فیما لا ینبغی الجهر الاخفات فیه **سؤال**
تشخیص آن موضوع جهر و اخفات در صلوة را موافق مختار خود تعلیم فرمایند **جواب**
معروف است و عرف با این نحو است که اگر جوهر صوت را کسی که در پهلوی او است بشنود جهر است
و اگر نشنود اخفات است **سؤال** هرگاه مکلف کنگ و لال باشد بحدی که نتواند قرائت
نماید تکلیفش چیست در جهة قرائت چه باید بکند **جواب** بسم الله و له الحمد در چنین شخص
جایز است **سؤال** در نماز در قرائت و در غیر آن از اذکار واجبه و مستحبه
تکرار الفاظ چند بار جایز است به جهة اصلاح که زیاده بر آن موجب خلل در نماز میشود و اگر
ملتفت نشود امثال به جهة اصطلاح و اصلاح ده بار بگوید جایز است یا نه **جواب** مادامیکه
منجر به وسواس نشود و به جهة حضور قلب و خشوع بلکه جوارح تکرار ضرر ندارد **سؤال**
در نماز بعضی از اذکار مستحب را خواندن و بعضی دیگر را ترک کردن مثل آنکه دو مرتبه تسبیحات
اربعه و دو نوبت تسبیح کبری در رکوع و سجود بخواند جایز است یا نه **جواب** جایز است و مانعی
ندارد اگر قصد استحباب در خصوص آن کیفیت نکند **سؤال** زیاده خواندن عمدا ذکر و دعا و آیات قرآن
در اثنای قرائت و غیر آن از رکوع و سجود و غیره در نماز جایز است یا نه **جواب** جایز است مانعی
ندارد و اگر قصد استحباب در خصوص آن کیفیت نکند **سؤال** عمدا خواندن ذکر و دعا و آیات
قرآن را در اثناء قرائت و غیر آن از رکوع و سجود و غیره در نماز جایز است اگر بقصد عمد جزء نماز

حیث سئل عن رجل جهر

باشد

باشد یا نه **جواب** جایز است مادامیکه محو صورت نماز یا محو صورت قرائت یا مخل موالات
قرائت نشود **سؤال** پاره از ادعیه ماثوره است در موارد مخصوصه و غیر آنها از ادعیه
را در غیر مورد مخصوص بقصد مطلوبیت عامه میتوان خواند یا نه **جواب** ضرر ندارد
تکلم با خدا در حال نماز و قصد خصوصیت نکند **سؤال** بعد از ذکر رکوع و سجود
صلوة بر محمد و آل محمد مستحب و ماثور است یا از باب مطلوبیت عام است **جواب** بلی در رکوع و سجود
بالخصوص صلوة بر محمد و آل طاهرینش مستحب است **سؤال** در قنوت نصف علیه خواندن
مثلا جایز است یا نه و هر قنوتیکه دعائیکه در قنوت بخواند چه از آیات قرآن باشد و چه از غیر آن
جایز است یا نه **جواب** جایز است بلکه در منظومه ادعیه قرآنی را افضل دانسته فال
و قوعه دعة عند القران ولا بعد فی ذلک من قران **سؤال** دعای منعلق در قنوت بقصد جزء
نماز خواندن جایز است یا نه **جواب** دعا در قنوت بقصد قنوتیت و قنوت جزء مصداق
صلوة است نه مفهوم صلوات و اگر اذکار و اجزاء مستحبه را جزء بل اینم جزء کامل از صلوة
است نه جزء مفهوم صلوات **سؤال** در قرائت نماز ادای حروف بنحویکه امتیاز از هم
داشته باشد و لو از مخارج معینه نباشد کافی است یا باید حرف را از مخرج ادا کنند بتصحیح
تلفظ فرمایند یعنی اینکه مشهور است که در نماز در قرائت واجب است ادای حروف از مخارج
آن و واجب است یا در حقیقت یا همینکه تمیز از یکدیگر در عرف عرب حاصل شود خواه از مخرج
خواه از مخرج خود ادا شود خواه نشود **جواب** ادای حروف از مخارج مقرره را هر چند
جمعی بظاهر کلام ایشان لازم میدانند و لکن دلیل مساعدت ندارد مگر بلزوم تمیز
حروف و صدق قرائت و غالبا تمیز با ادای حروف از مخارج حاصل میشود و لکن شرطیت
والله العالم **سؤال** در قرائت نماز به چه نوع باید یا ادای حروف از مخارج آن واجب
است چنانچه در کتاب [illegible] نوشته اند یا همینکه تمیز حروف در عرف عرب
حاصل شود کافیست خواه از مخرج خود ادا شود خواه نشود **جواب** میزان در صحت قرائت
حصول تمیز میباشد از یکدیگر در عرف عرب غالبا در کسی که دندانش سالم باشد تمیز حاصل
نمیشود مگر با ادای حروف از مخارج مقرره لهذا میگویند که واجب است ادای حروف از مخارج
و غیر از این که گفتیم اگر مراد باشد دلیلی ندارد والله العالم **سؤال** ترتیل و ادای حروف از مخارج
که با تاء عهد تکلیف بر زنان مدبحه مقدار است **جواب** آنچه لازم است ادای حروف
از مخارج بنحوی که تمیز حاصل شود در عرف عرب که عرف عرب بگویند نطق بضاد نموده نه بسین مثلا

ادای آن از مخارج واجبست؟

شود

سؤال کسی قرائت میکند و قرائتش بحسب ادای حروف از مخارج و حرکات اعراب و بنا صحیح نباشد لکن خودش اعتقاد دارد که صحیح قرائت کرده آیا نمازش صحیح است یا باطل جواب هر کسی کما مور است باعتقاد خودش من غیر فرق بین الاقوال و الافعال مثل اینکه شخصی که به پهلو مصلی نشسته است میگوید که تشهد نخواندی و مصلی اعتقادش اینست که تکبیرة الاحرام را گفت در این موارد اعتنا بقول کسی نمیکند هر چند و عادل باشند والله العالم سؤال ادغام با غنه و بی غنه در وقت رسیدن تنوین یا نون ساکنه بحروف ینمو و یرملون و ملاحظه نمودن دیگر قواعد قراء و اقسام اربعه وقف همه جا جایز است و صحیح است حتی وقف مبح اثبات علی الاقوی بین در مثل اللهم صل علی محمد و آل محمد چهار وجه جایز است اظهار تنوین و ادغام با غنه و بی غنه و وقف والله العالم سؤال آیا وقف بحرکت و وصل بسکون جایز است نزد افضله یا نه جواب جایز است هر چند اولی اجتناب از وقف بحرکت اولی میباشد چنانچه در زینت العباد بتفصیل ذکر شد سؤال قرآن که اوراق او از شیرازه پاشیده شده باشد و بعض از آن افتاده و احیانا از مشقت دارد در دین و لاجرم مبتذل است که در مساجد جمع و ضبط می نمایند و میشود که بی احترامی واقع شود و میشود که بی احترامی واقع نشود جهت دفع بی احترامی راهی دیگر که بحسب شرع صحیح باشد از دفن و ریختن بر رود خانه و غیرها بیان فرمایند جواب بسم الله و له الحمد و لا یجزی نمایند رجال السر فاتحه جزو بنم جزو و حزب و کمتر و بیشتر استعمال نمایند و اگر اینهم نشود اگر ملک باشد مثل دعا مجری کنند و همراه خود نگاه دارند مثل سایر ادعیه که حرز میکنند و باید باور داند قرآنی بی احترامی نشود و گاهی میشود که انداختن در آب منافی با احترام میباشد سؤال در باب تلاوت در قرآن که مظنه غلطی در آن باشد آن مسئله بحقیر فرمودند که مشکل است تلاوت این چه معنی دارد و بیان فرمایند جواب اگر شخصی مشغول الذمه باشد بقرآن خواندن بنذر یا اجاره و بخواند باید علم بصحت یا مظنه آن شود و قرائت شود که با ظن بغلط یا شک بغلط اکتفا باجاره و نذر نمیتوان نمود و اگر قرائت مستحبه باشد در این وقت باز احوط آن است که غلط نخواند نه بجهة جوهر لفظ و نه بحسب اعراب و نه بحسب قرائت الا آنکه چون در بعض اخبار وارد است که قرآن را بمصحف خود تصحیح تلاوت میکنند و ملائکه یا لا میبرند قرآن را به رتبه حضرت رسول آرد ان شاء الله تعالی سؤال قرآنی که چند اوراق آن غصبی است در نصف اول آن و زید آن قرآن را خرید یا زید میتواند که قرائت واجبه در نصف دیگر آن قرآن نماید یا خیر جواب اگر خودش غاصب و متمکن باز رد بصاحبش نباشد در وقت

نخوانده یا میگوید تکبیرة الاحرام نگفتی و مصلی اعتقادش اینست مع

واجب است احتیاط

جواب ادغام با غنه و بی غنه در وقت رسیدن تنوین یا نون ساکنه بحروف ینمو و یرملون هیچکدام لازم نیست و هم چنین نسبت و بخوان از قواعد قراء صح

تلاوت در صحیح قرآن و بکسی دیگر فرمودند که در همه قرآن جایز و مستحب است مع

اگر او واق

اگر اوراق منفصله باشد مثل اشخاص یا رضی ندارد و اگر متصل باشد چون تصرف در مال غصبی میباشد حرام است آن تصرفات مستقلات و اما تصرف بمجرد نظر و تلاوت تصرف ندارد یعنی قرآن در دست نگیرد که تصرف دراز باشد و اگر متمکن از رد بصاحبش نباشد از حاکم شرع یا عدول مؤمنین اجاره کند و قرائت نماید یا آنکه اگر مأیوس از صاحبش باشد بجهة از حاکم شرع والله العالم سؤال قاری در حال قرائت قرآن در دست دارد شخصی وارد بر او میشود در تواضع چه نماید جواب در بعض اخبار نهی از آن دیدیم ولکن معارض است بعموم تعظیم مؤمن علاوه آنکه در بعض اوقات اگر بجهة بعضی تعظیم و تکریم نکنند مورث فتنه و بغضاء میشود علاوه آنکه در بعض اخبار است که حضرت سید الشهداء مشغول تلاوت قرآن بودند زینب مکرمه وارد شد حضرت برخاست و حقیر حیله میکنم و قصد قطع قرائت میکنم و الله العالم سؤال در بمبئی در چاپ خانها از اکثر کسان شنیده شد که عمال همه بت پرست و کفارند که قرآن و دیگر کتب ادعیه و غیره خود کفار از دست خود برطوبت چاپ میکنند یا قرآنی که چاپ بمبئی شد خواندن و با رطوبت دست بردن آن جایز است یا نه جواب جایز است مگر بدانی که خصوص آن قرآنی که خریدی برطوبت دست کافر چاپ شده در آن وقت باید آن قرآن را در آب کر یا جاری یا چشمه یا چاه بگذاری که آب بهمه اجزای آن برسد که بعد از وصول آب بهمه اجزای آن بر مثل که بالت میشود و عصر نیز نمیخواهد و خشک بکند بلا فاصله تا ضایع نشود والله العالم سؤال تصحیح قرآن غلط لازم است یا نه و وضوء از برای مس کتابت قرآن از جهة تصحیح بقصد وجوب باید بگیرد یا نه جواب تصحیح قرآن فی کل حال احوط است و لازم نیست مگر آنکه قرآن منحصر شود بیکی و اکتفاء در بقای احکام یا استدلال بآیات احکام بحفظ آنها نشود بلکه کتابتش لازم شود و غلط هم داخل شده از اعتبار بیندازد یا آنکه منافی احترام باشد و اگر مس واجب شود وضو نیز واجب میشود و الا فلا و لکن قصد وجوب در وضو احوط است و لازم نیست سؤال قاعده سنیان است که هر گاه برای اموات خود قرآن یا فاتحه میخوانند بعد از خواندن ثواب آن را برای شان هدیه میکنند ما اگر برای اموات خود قرآن بخوانیم چه طور هدیه بکنیم مثلا بعد جواب بعد از خواندن ثواب آن را اهدی والله العالم سؤال در بسم الله مجریها و مرسیها که در سوره هود واقع است چند قرائت و چند قرائت مساعد صحیح است جواب اما بحسب قاعده بفتح میم در هر دو و بضم میم در هر دو واضح است که بفتح میم مصدر ثلاثی مجرد جری و رسی میشوند

در مال خود مستلزم تصرف مع

لکن در

لکن در بنوقت هرچند محتمل است که بکسر راء و بکسر میم که یا اسم زمان و مکان و مصدر میمی
مجری و مرسی بکسر راء و سکون شود لکن اینجه بقاعده نقل کرده اند که اسم زمان در مکان
در صحیح العین و اللام در یفعل بکسر عین بر وزن مفعل کالمجلس میباشد و از یفعل بفتح عین
وضم عین مفعل مفتوح العین کالمذهب و المقتل میاید اما غیر صحیح العین از معتل الفاء
اسم مکان مکسور العین است همیشه کالموهب و الموعد و من المعتل اللام مفتوح عینه ابدا
کالماوی و المرمی پس بجهت این قاعده مجری و مرسی در ثلاثی مجرد بفتح راء و سین خواهد بود
بضم میم و فتح راء مصدر ثلاثی مزید میشوند من اجریت و ارسیت مصدر میمی و زمانی هر دو
محتمل است و اگر بضم میم بخوانیم با کسر راء و سین در این وقت اسم فاعل میشوند یعنی بسم الله جاری
کننده سفینه و وادارنده سفینه بوده و در تفسیر جلالین هر چهار را ذکر نموده اند و در
مجمع البیان همین قدر فرموده اند قرء اهل الکوفه غیر ابی بکر مجریها بفتح المیم و الباقون مجریها
بضم المیم و اتفقوا علی ضم المیم فی مرسیها الا ما روی فی الشواذ عن ابن محیصن انه فتح المیم فیهما و
الله العالم **سؤال** چه میفرمایند در مثل این دعای شریفه که در زاد المعاد است و
اهیا شراهیا بچه طور باید خوانده شود **جواب** بسم الله و له الحمد در قاموس در ماده شرح
میفرماید و اهیا بکسر الهمزه اشراهیا بفتح الهمزه و الیاء بونانیه ای الازلی الذی لم یزل و لیس
هذا موضعه و لکن الناس یغلطون و یقولون اهیا و هو خطاء علی ما زعمه احبار الیهود
انتهی و در ترجمه قاموس از ازهری نقل میکند که ابو حاتم میگوید که اهیا اصل و دیرینه
یا شراهیا یعنی و وارس در هیچکدام تمام کیفیت کلمه را بجهت ضم و فتح و کسر و تشدید و تخفیف
هنوز معلوم داعی نشده والله العالم **سؤال** در مساجد و مشاهد مشرفه یا در مجالس سید
الشهداء بعد از روضه یا الله را بلند کفتن و صلوات را نیز بلند کفتن و صلوات را نیز بلند کفتن
بهتر است یا بین الجهر و الاخفات **جواب** ظاهر اینست که اخفات و بین الجهر و الاخفات
و جهر نیز خوب باشد و لکن در جهر تنبه در بعض اخبار ملعنت وارد شده که مکر
شما صدا و ند کر را میخوانید **سؤال** کسی که صلوة بر محمد و آل محمد را آهسته بفرستد بلند
نکوید یا این کس از منافقین است یا خیر **جواب** از منافقین نیست بلکه از خاصین است
که ریا در عملش نمیباشد بلی در حدیث است که بلند کفتن صلوة نفاق را از دل میبرد و این حدیث
یا محمول بر زمان حضرت است که کویا منافقین بلند صلوة نمیفرستادند و یا آنکه بالخاصیت
نفاق را از دل میبرد از هر جهت دلالت میکند این بر بعدی است و مراد از جهر و اخفات نیز این باید

کفتن است که می بینی یا بکه مثل جهر و اخفات در نماز است **سؤال** هرکاه نام محمد و سایر انبیا
و ائمه ذکر شود و صلوة و سلام را اگر مثل حکایت نفس در دل بکوید و بزبان نکوید جایز است یا نه
جواب جایز است لکن ثوابش کم میباشد **سؤال** بیان فرمایند که طریقه صلوات فرستادن بر
حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام در نزد آب آشامیدن چه نحو است **جواب** بکوید
سلام الله علی الحسین و اهل بیته و اصحابه و لعنة الله علی قاتل الحسین و اعدائه یا آنکه بکوید
صلی الله علیک یا ابا عبدالله و علی اهل بیتک و لعن الله قاتلیک و مانعیک شرب الماء یا آنکه
بکوید صلوة الله و سلامه علی الحسین و اهل بیته و اصحابه و لعنة الله علی قاتل الحسین و اعدائه
یا آنکه بهر نحوی که بخواهد بهر لفظی که دلالت کند بر ذکر حضرت سید الشهداء و اهل بیتش و لعن بر قاتل
او حاصل شود خوب است هرچند بزبان هندی یا عجمی یا ترکی یا غیر اینها باشد و الله العالم **سؤال**
بیان فرمایند که اجر و ثواب صلوة نزد آب آشامیدن چه چیز است **جواب** در حدیث مروی از حضرت
ابی عبدالله این است که هیچ بنده مؤمن نیست که آب بیاشامد و بعد آب متذکر امام حسین علیه
السلام و اهل بیتش شود و لعن بر قاتل حضرت نماید مکر اینکه ثبت میشود از برای او صد هزار
حسنه و محو میشود از او صد هزار سیئه و بلند میشود از برای او صد هزار درجه و مثل این
است که آزاد کرده باشد صد هزار بنده را و در روز قیامت محشور میشود در حالتی که دلش
مطمئن شود **سؤال** تلفظ بسلام و صلوة شرط است یا آنکه همان تذکر کفایت میکند
جواب ابتدا از حدیث داود رقی ظاهر میشود این است که ثواب مشروط بقول مخصوص
در سلام نیست بلکه ثواب مخصوص بذکر حضرت و اهلبیت آن حضرت است لکن در مقام
لعن ظاهرا قول لعن باید بکند بهر لفظ که باشد نسبت بقاتل حضرت و لعن بر اعدا حاجت نیست بلکه
بجهت تسامح در ادله سنن میشود کفت که استحباب مرقوم مخصوص نیست با آنکه بعد از خوردن
باشد بلکه در نزد خوردن آب کافیست و همچنین در اثنای آب خوردن کفایت میکند بلکه در لعن
هم میشود کفت که بقصد قلبی کافیست هرچند خلاف ظاهر میباشد و طلب لعن بر قاتل مطلب
نماز است لکن بلفظ نه بدل لکن در مستحبات بجهت تسامح مضایقه ندارم و همچنین تقدیم سلام
بر لعن نیز شرط نیست هرچند خلاف ظاهر حدیث است **سؤال** کیفیت خواندن زیارت
عاشوره را بجمیع انحاء بیان فرمایند **جواب** در زیارت عاشوره تقلید سید مرحوم حاجی
سید محمد باقر اعلی الله مقامه نمایند احوط همان تقلید او باقیم در مستحبات و ذوق یاد بوجد
ضرور نیست اعتماد و توقف بقول مجتهد حی بهیچکدام ضرر ندارد و الله العالم **سؤال** افضل

بستد بقول اعلم مجتهد کیفیت مح

در کیفیت زیارت عاشوره مرقوم فرمودند که بطریقی که حاجی سید محمد باقر اعلی الله مقامه نوشته اند
بخوانید که من نیز همان طریق میخوانم بنده کتاب سید مرحوم مرقوم را ندیده ام از قبله خود
تلمی فرمایند که بچه کیفیت و چه وقت بخوانیم **جواب** وقت زیارت عاشوره هر وقت است که توجه
بخدا حاصل شود و بهتر اوقات روز است وقت بلند شدن آفتاب بقدر یک نیزه چون این
ساعت تعلق بآن بزرگوار است و در شب خواندن هم خوب است و خصوص زیارت ششم جناب
امیر علیه السلام خواندن قبل از زیارت عاشوره لازم نیست و لکن بهتر است بجهة اینکه بعضی
از کاملان این است که زیارت عاشوره و زیارت ششم یک زیارت بوده اند علماء مزار تفریق کرده اند
و اگر زیارت بجهة یا زیارت ماثوره بکربا خود انشاء زیارت بکند ضرر ندارد و صد لعن و صد
سلام اگر نتواند در مجلس واحد بگوید والا در مجالس عدیده و اتصال فقرات لعن و اتصال فقرات
سلام که بغیر مجلس واحد میکند ضرور نیست بلکه شرط کمال است و دعای علقمه شرط قبول
است و نماز زیارت را بعد از دعا سجده ترک نکند و کفایت میکند دو رکعت و اگر زیارت عاشورا
از دور بخواند صد مرتبه قبل از شروع زیارت تکبیر بگوید و اگر در نزدیک هم بخواند ضرر ندارد
و اگر بکمتر از صد مرتبه بخواند تکبیر را هم ضرر نخواهد داشت و شش رکعت نماز زیارت را بقصد
راقم بخواند چون بعضی از کاملان این است که هر شش رکعت نماز زیارت ششم را ترک نکند چه دور
چه نزدیک نماز زیارت را بقصد واقع بخواند چون بعضی از کاملان این است که هر شش رکعت مخصوص
حضرت است و دو رکعت مال آدم است و دو رکعت مال نوح است و اگر بان قصد هم که مخصوص حضرت
باکرد بکند اولی است **سؤال** در زیارت عاشوره اگر یک مرتبه سلام و یک مرتبه لعن
بخواند و سجده بکند بعد نماز زیارت بکند و بعد دعای علقمه و بعد صد مرتبه لعن و
سلام بخواند این طور خواندن درست است یا نه و ثواب زیارت عاشوره دارد یا نه **جواب**
بسم الله وله الحمد در حال ضرورت بقدر ضرورت عدد لعن و سلام بخواند و بان اکتفا میشود
و اگر دوباره صد لعن و صد سلام یا نود و نه لعن و نود و نه سلام بدهد و نماز کند و دعا را
بخواند اکمل و احسن و اجمل خواهد بود و قیه کما لا یخفی احتیاط **سؤال** در اللهم العن اول ظالم
ظلم حق محمد و آل محمد و آخر تابع له یا لفظ آخر بکسر خاء معجمه است یا بفتح **جواب** بکسر خا
میباشد والله العالم **سؤال** آیا و تابع بتاء موحده است یا آنکه و تابع بیاء دو نقطه
همچنانکه از میرداماد علیه الرحمة منقول است **جواب** هر دو خوب است و اول احسن چون
غالب بلکه در تمام نسخ موجوده در عصر ما که بنظر رسید چنین است **سؤال** از علی بن الحسین

خواندن

احکام زیارت عاشورا

و بعضی از کاملان اینست که دو رکعت مخصوص حضرت است ع

کند که زیارت عاشوره در حال اضطرار بهمین اکتفا ع

که در سلام

که در سلام

که در سلام است کیست یا حضرت سجاد است یا علی اکبر یا علی اصغر **جواب** مراد از علی بن الحسین
بحسب ظاهر از سلام علی اکبر است که شهید شد و در جنب قبر منور آن حضرت مدفون است

در رکوع سؤال حقیقت رکوع عبارت است از خم شدن بحد رکوع و واجبات
آن چند است بیان فرمایند **جواب** بدانکه رکوع عبارت است از خم شدن بحد رکوع و واجبات
آن چند است اول خم شدن بآن مقدار که ممکن باشد رسیدن سرهای انگشتان بزانو
در خود مردان بلکه احوط رسیدن کف دست است بزانو و در خود زن است رسیدن سر انگشتان بزانو
و دست گذاشتن بزانو واجب نیست مطلقا چه زن باشد چه مرد دوم ذکر رکوع را گفتن
سبحان ربی العظیم و بحمده است یک مرتبه و احوط زیاد نمودن و بحمده است یا گفتن سبحان
الله سه مرتبه در حال اختیار و یک مرتبه در حال اضطرار و احوط اقتصار به سبحان الله است
سوم صحیح گفتن ذکر رکوع را از روی حرکات و اعراب و ادای حروف چهارم در رکوع آرام
گرفتن از وقت شروع بذکر تا اتمام ذکر واجب بجهة سر برداشتن از رکوع ششم راست ایستادن
بعد سر برداشتن هفتم درنگ کردن و آرام گرفتن بعد از راست شدن **سؤال** اگر کسی
دستهایش بسیار دراز باشد یا بسیار کوتاه در خم شدن از برای رکوع حکمش چیست
جواب رجوع بمستوی الخلقه مینماید **سؤال** اگر کسی نتواند که خم شود بحد رکوع چکند
جواب خم شود بهر مقداری که ممکن باشد و اگر هیچ نتواند که خم شود پس ایماء نماید از
برای رکوع که بدل از رکوع میباشد **سؤال** اگر ایماء بسر ممکن نباشد چه کند **جواب**
ایما نماید بچشم **سؤال** هرگاه کسی بسبب خلقت یا بجهة مرض یا بجهة پیری منحنی و خم
شده باشد از برای رکوع چکند **جواب** اگر انحناء او کمتر از حد رکوع شرعی است باید خم شود
برای رکوع بحد رکوع شرعی و اگر انحناء بحد رکوع شرعی باشد و قادر باشد بر اینکه خارج شود
از حد رکوع شرعی از کم کردن انحناء پس انحنا را کم کند بنحوی که از حد رکوع شرعی خارج شود
میل بقیام نماید یا اگر از حد رکوع شرعی خارج نشده میل بقیام نماید که در وقوف همین قدر تقلیل
انحناء لازم است و اگر قدرت بر این نداشته باشد و قادر باشد بر انحناء زیاد پس لازم است که بجهة انحناء
رکوع انحنا را زیاد نماید و انرا رکوع قرار دهد **سؤال** اگر قادر نباشد بر تقلیل انحناء و نه بر زیاد
نماید انرا رکوع قرار دهد و نیز بر تکبیر چه نماید **جواب** بجهة رکوع [illegible] انوی آن است که
در این وقت اکتفا کند در نیت قیام و رکوع بقصد رکوع و احوط برای همچه شخص خواندن نماز
دیگر است با ایما از جهة رکوع **سؤال** رکوع که رکن نماز است یا بدل رکوع در حال تعذر از

ایماء و غیر

ایماء و غیر آن نیز رکن است و فوت آن نماز باطل میشود هرگاه ترک نماید ایماء و غیر آن را در مقام رکوع سهواً یا عمداً و در حال سهو بعد از آنکه داخل شد در سجود میتواند ملتفت شد آن را بجا آورد یا نه **جواب** ظاهر آن است که بدل رکن نیز در حکم رکن است در ترک آن چه عمداً باشد چه سهواً نماز باطل است و در ترک از سهو بعد از دخول در سجود و عدم ملتفت نمیتواند نمود **سؤال** رکوع و سجود در نماز بعد از ذکر داخل رکن است یا همین که بحد رکوع رسید و سر بسجده دوم گذاشت رکنست بیان فرمائید **جواب** ذکر داخل رکن نیست و مسمای رکوع و سجود رکن است **سؤال** در رکوع اگر آنقدر خم شود که بعض باطن انگشتان دست بزانو برسد کفایت میکند یا نه و باطن انگشتان غیر کف دست میباشد که راکف دست میگویند یا نه **جواب** کافی است و آن مقدار اقل رکوع است و باطن انگشتان غیر کف دست میباشد **سؤال** اگر طمأنینه رکوع و ذکر رکوع را فراموش کرده و بعد از حد رکوع تا پیش از رسیدن بسجده بخاطرش آمد چه کند **جواب** بسم الله و له الحمد ساقط است تدارک آن بجهة اینکه محلش گذشته است و دیگر عود بآن مستلزم زیادتی رکن خواهد بود **سؤال** در صورت شک در رکوع قبل از سجده آیا احتیاط در تدارک رکوع هست یا اعاده نماز و بر فرض ثبوت این رکوع را بقصد وجوب جزئیت بجا آورد یا بقصد قربت و عدم جزئیت و همچنین اعاده نماز را بقصد وجوب خواهد کرد یا قربت و همچنین در هر فعلی و قولی که در محلش احتیاط حکم بتدارک آن است آنچه قصد بکند **جواب** مختار عدم اعتبار شک مزبور میباشد بعد از خم شدن و حاجت باعاده نیست و اگر اعاده کند بقصد قربت و واقع اعاده کند **سؤال** اگر کسی شک کند در ذکر رکوع و سجود و یا در ترک کردن بعد از سر برداشتن چه حکم است **جواب** بسم الله و له الحمد این شک بعد از محل است و اعتباری ندارد **سؤال** اگر کسی فراموش کند رکوع را و قبل از سجده ملتفت شد چه کند **جواب** راست بایستد بعد از استقرار در قیام برکوع رود **سؤال** اگر قیام متصل برکوع و خود رکوع را فراموش کرد یعنی برای سجده یا چیز دیگر خم شد و بحد رکوع نرسیده ملتفت شد یا فراموش کرد اینها را و قبل از سجده ملتفت شد چه کند **جواب** راست شود و رکوع کند والله العالم **سؤال** اگر فراموش کند ذکر رکوع را یا سجود را یا در ترک کردن در آن را و بعد از سر برداشتن بخاطرش آید چه حکم دارد **جواب** ساقط است چنانچه پیش گذشت **جواب** چه فرمائید تفضلاً ناتمام که کسی میخواهد سه تسبیحه کبری در رکوع یا سجود بخواند یا تعیین فرد

واجب لازم است یا نه و بر فرض لزوم تعیین اول لازم است یا نه **جواب** تعیین لازم نیست **سؤال** محل تکبیر رکوع و کلمه سمع الله لمن حمده و تکبیرها بعد رکوع الی آن است یا نه و همچنین محل تکبیر بعد از سجده اولی و تکبیر قبل از سجده ثانیه و بعد از آن در حال نشستن است یا وقت برداشتن سر و حال خم شدن برای سجده **جواب** بسم الله و له الحمد میتوان گفت بعد خصوص سمع الله لمن حمده چون در حدیث است که سید الساجدین علیه السلام بعد تمام شد سمع الله لمن حمده میگفت در سایر اذکار بقصد مطلق ذکر بقصد توظیف از شارع مقدس است هرچند محتمل است باحتمال قوی در جمیع اذکار وارده در حالت خاصه که بقصد توظیف نیز جایز باشد در غیر آن حالت بنا بر عدم شرطیت آن حالا آنکه مستحب در مستحب است **در سجود**

سؤال کیفیت سجود را بیان فرمائید **جواب** بدانکه واجب است در هر رکعت دو سجده و هر دو با هم رکن است نه یکی تنها و واجبات در سجده چند چیز اول هفت اعضا بر زمین گذاردن پیشانی و دو زانو و دو کف دست و دو سر انگشت بزرگ پا است بقدر مسمی و کفایت میکند مسمی در پیشانی نیز بنا بر اقوی و احوط و افضل بقدر درهم است و هر طرف از دو انگشت را که بر زمین گذارد کافیست هرچند گذاشتن سر انگشت ابهام احوط است دوم سنگینی جسم را بهمه اعضا انداختن هرچند بتفاوت باشد سوم خم شدن برای سجده آنقدر که مساوی شود موضع سجود با موضع ایستادن پس باید که زیاده بر چهار انگشت مضموم در مکان بلند یا سرازیر نباشد علی الاحوط بلکه بلندی موضع پیشانی از موضع دیگر هم ندارد و احوط ملاحظه این شرطاست نسبت بهر دو و مابین پاها چهارم ذکر نمودن در سجده سبحان ربی الاعلی و بحمده علی الاحوط یا سه مرتبه سبحان الله فقط در حال اختیار و یک مرتبه در حال اضطرار بنحویکه در رکوع ذکر شد پنجم آرام گرفتن از وقت شروع بذکر تا تمام کردن آن ششم گذاشتن پیشانی بر ما یصح السجود هفتم سر برداشتن و راست نشستن و در مکث کردن در نشستن میان دو سجده هشتم صحیح گفتن ذکر سجده را از روی حرکات و اعراب و ادای حروف بمثل رکوع **سؤال** ما یصح السجود علیه یعنی چیزهائیکه سجده بر آن جایز است بیان فرمائید **جواب** بر آنکه سجده بر آن میتوان کرد خاک است یا چیزی که از خاک روئیده باشد و مستحیل بمعدن نشده باشد و خوردنی و پوشیدنی نباشد چنانچه تفصیلش در رساله ذکر شده **سؤال** سجده بر گچ صحیح است یا نه **جواب** صحیح نیست و منکر در الغنا ما یصح السجود علیه نباشد الا اینکه بعد از اجتماع صادق آید که حالا است غنا **سؤال** بر چوب صندل و عود

اگر کسی در وقت خم شدن برکوع سجود عمداً نزاکوید نماز آن صحیح است یا نه ٭

اگر موضع سجود پست و بلند باشد از موضع ایستادن ٭

از اول نماز واحوط ملاحظه این شرط است ٭

چیزهائیکه

ویوبرز وغیره

عود و پوست بالای بادام و همچنین پوست بالای پسته و جوز و هسته خرما و شفتالو که از ماکولات عادیه نیست مگر دوا میخورند و سایر چیزهائیکه از ماکولات و ملبوسات نیست مگر در بعضی بلاد از ماکولات و ملبوسات عادیه است سجده جایز است یا نه و آیا در بلدی که از ماکولات و ملبوسات جایز نیست و در بلدی که ماکول و ملبوس نیست جایز است و بعضی از این مذکورات مثل پوست بادام و پسته و تخم کدو و غیرهم در بعضی اوقات که تر و تازه هستند ماکول اند و بعد از سخت شدن غیر ماکول میشوند سجده بر آنها بعد از سخت شدن چه حکم دارد **جواب** بدانکه چیزیکه در بلدی یا وقتی دوا مر باب علاج مرض خورده شود سجده بر او جایز است پس مثل عود و صندل و بخور سجده بر او سجده جایز است چنانچه اگر بلدی چیزی ماکول عادی شد باشد و در بلدی دیگر ماکول عادی نباشد سجده بر آن جایز نیست حتی برای اشخاص که معتاد به اکل نیستند و بدانکه از نوا اگر چیزی معلوم ماکول نباشد ابتدا و انتهاء سجده بر آن جایز است و اگر ابتدا ماکول باشد و انتها نه سجده بر آن جایز است و اگر ابتدا غیر ماکول یا مکس در آن وقت و وقتی که ماکول است جایز نیست و آن وقتی که ماکول نیست جایز است والله العالم **سؤال** سجده بر کچ و آجر و آهک و سنگ بیخ که با آتش پخته شده است و زنگ و روغن هم دارد جایز است یا نه **جواب** سجده بر کچ پیش از سوختن جایز است بعد از سوختن نیز خالی از قوه نیست چنانچه خالی از قوه نیست سجده بر سنگ بیخ و آجر پخته والله العالم **سؤال** بر قوطی سربسته از چوب از قبیل انفیه دان یا سایر چیزها که درونش خالی است و بیرونش صاف و مسطح است سجده صحیح است یا نه **جواب** صحیح است بشرطی که نوشته نباشد بنحویکه سجده بر آن صحیح نباشد و الا لازم است ایصال جبهه بموضع خالی از مانع **سؤال** اگر سجده کرد بر چیز نجس یا سایر ما لا یصح السجود علیه بدون علم بان یا بفراموشی یا بغفلت و بعد از نماز مطلع شد اعاده در وقت و قضا در خارج وقت لازم است یا نه **جواب** اما سجده بر نجس از روی جهل بحکم پس معذور نیست و از روی جهل بموضوع یا نسیان پس حکم آن حکم نجاست در بدن است که با جهل و غفلت اقوی است نفی اعاده و قضا بشرط آنکه سجده بر نجس مثل غایط خشک شده و با نسیان اعاده یا قضا لازم است و اما سجده بر سایر ما لا یصح السجود علیه پس جهل بموضوع عذر نیست **سؤال** مهر نماز از آب یا از عرق جبهه بیاز شود خصوص مهر یکه از تربت باشد سجده بر آن چه صورت دارد **جواب** ضرر ندارد **سؤال** مهر نماز که از آب یا از عرق جبهه بیاز شود خصوص مهر یکه از تربت باشد که اسماء الهی و اسماء ائمه و دعا بر آن نقش باشد سجده در نماز واجب بر آن

جواب اگر از چوب صحیح السجود علیه باشد ومانع و حاجب از جهت [illegible] نگذداشته باشد از این جهة صحیح است س سجده نمودن بر کاغذیکه از چیزها از خوردنی و پوشیدنی ساخته شده صحیح است یا نه ع

این صفحه حاشیه متعلق است بمسئله تحصیل علم ترتیب نمازهای قضا که بعد از ذکر آنها بجهت ترتیب جزو ده اینجا نوشته شد

در تحصیل علم ترتیب نمازهای قضا موافق دستخط و فتوای جناب شیخ زین العابدین دام ظله العالی

سؤال تحصیل علم ترتیب نمازهای قضا را از تکرار و بخوان در هر یک بتفصیل بیان فرمایند **جواب** باید دانست که جماعتی از فقها ذکر کرده اند مثل مجلسی اعلی الله مقامه در حدیقه که فرموده گو ترتیب را ندانند احوط آنستکه بعنوانی بکند که ترتیب حاصل شود مثل اینکه هرگاه نماز ظهری و عصری فوت شده و نداند که اول عصر فوت شده از روزی و ظهر فوت شده از روز دیگر یا بر عکس عصری میکند و ظهری میکند و باز عصری میکند و همچنین اگر با آنها شامی فوت شده این سه نماز را یکبار میکند و شام را میکند و باز مرتبه دیگر آن سه نماز را میکند و اگر با آنها خفتنی یعنی عشا فوت شده این هفت نماز را میکند و خفتن را میکند و باز مرتبه دیگر این هفت نماز را می کند و اگر صبحی با اینها فوت شده این پانزده نماز میکند و صبح را در میان میکند و باز پانزده نماز میکند و اگر بواسطه هر نماز یک روز قضا کند کافی است بلکه اگر بواسطه هر نمازی سه نماز بکند و تردید کند در نماز چهار رکعتی میانه سه نماز پیشین و پسین و خفتن ظاهر اکافیست و اگر پنج نماز از او فوت شده باشد ابتدا کند از صبح و چهار روز نماز و ختم بصبح صحیح است و همچنین اگر ده نماز فوت شده باشد همه آن روز نماز بکند و ختم کند بانچه اول ابتدا کرده و این بهتر از شقوق است انتهی و انا اقل زین العابدین مازندرانی الحایری ع ع [illegible]

عدد ترتیب نماز قضا باین طریق

فا ۴	فا ۳	فا ۲	فا ۱
این عدد ش	این عدد ش	این عدد ش	این عدد ش
بسی و یک میرسد	بپانزده میرسد	بهفت میرسد	بسه میرسد

فا ۵

این عدد ش بشصت و پنج میشود

هـ ع ا د ر تردید

تردید کند الی آخره یعنی در نمازهای صبح و مغرب که بقرار صبح و مغرب بخواند و یک نماز چهار رکعتی را بخواند بقرار اینکه خواه از ظهر باشد خواه از عصر یا از عشا هر چه در ذمه بوده باشد در آن محسوب شود تمام

چه حکم دارد **جواب** ضرری ندارد شرعاً و بدلیلی از نصوص بر کراهت آن بر نخوردیم ولکن چون
نوشته سجده برای اسماء متبرکه میبرد و شاید در غیرت خداوندی این معنی نگنجد لهذا ترکش بهتر است
چون سجده مخصوص خداوند است و کراهت پیش روی بودن آتش برای نماز کذا مؤیدات
و نظرم میآید که در بعضی از توقیعات وارد است که از جمله علت جریان مشیت الهی بقتل سید الشهدا
و همین بلند بودن سران بزرگوار این است که مردم توهم الوهیت و ربوبیت در آن بزرگوار نکنند

سؤال مهر نماز یکجانب آن چرک است و یکجانب آن چرک نیست و بران مهر سجده کرده و در اثنای
سجده متذکر شد که آیا سجده بر چرک واقع شده یا بجانب دیگر آن که چرک نیست و نمیتواند در
اثنای سجده سر بر داشته تشخیص کند در خصوص سجده او چه حکم دارد **جواب** بسم الله وله الحمد
چرک مانع از سجده نیست مگر اینکه چرک جسم دار باشد که مانع باشد و این در مهر نادر دیده نشده
و اگر یک بند بسمت بی چرک جبهه را ضرری ندارد و اگر فرض شود که چرک مانع در هر دو طرف باشد
در توقف اگر سعت وقت باشد نماز باطلست و اگر در ضیق وقت باشد نماز صحیح است **سؤال**
مهر نماز را در قیام و قعود بلا سبب یا بسبب بلند سنگرفتن و در حال سجود بر زمین گذاشتن
جایز است یا نه **جواب** ضرری ندارد بلکه در بعضی اوقات بجهه بعضی عوارض مثل تقیه
و نخوان راجح میباشد و همچنین در جائیکه لکد کنند یا بلکرو نخوان خوف گم شدن باشد

سؤال در سجده واجب است که وسط جبهه بر مایصح علیه السجود واقع شود یا هر جزء
از جبهه بر موضع که بقدر مسمی باشد واقع شود کفایت میکند **جواب** ایقاع وسط جبهه
بر موضع سجود ضرور نیست **سؤال** در سجده نماز اگر بطن انگشت پا یا اطراف آن یا گوشه
آن بر زمین واقع شود صحیح است یا نه **جواب** همهٔ اقسام صحیح است با صدق سر انگشت پا علی
الاحوط **سؤال** اکمال سجدتین برفع راس است هر چند بقدر کمی باشد یا بمجرد فراغ
از ذکر آن **جواب** کمال سجده برفع راس است هر چند بقدر کمی باشد نه بمجرد فراغ از ذکر

سؤال در صورتیکه شخص از سجده کردن عاجز باشد بجهت مرضی یا درد سری یا غیر
ذلک آیا بر چنین شخص لازم است که در وقت سجده و اشاره کردن سجده گاه خود را بردارد
و بر فرض لزوم اگر خود نتواند بردارد آیا لازم است که دیگری بردارد یا نه و اگر هیچکدام نشود
چکند **جواب** بسم الله وله الحمد لازم است بلند کردن سجده گاه را تا وضع جبهه بر آن نماید
خود و چه دیگری هر چند با ... باشد توضیح آن است که تعذر سجود بنحو متعارف و حکم آن
بچند صورت است اول آن است که متمکن از انحناء بقدر مقدور فی الجمله هست هر چند تمام انحناء

بسم الله وله الحمد

از سجدهٔ ثانیه یا بفراغ از ذکر آن صح

دو نجات ع

متعذر باشد صبر باشد و همچنین متمکن از وضع جبهه بر مایصح السجود علیه باشد هر چند به بلند
نمودن مایصح السجود علیه که بعد از انحناء بقدر مقدور وضع جبهه نماید بر آن یا از آن بیشتر
بجبهه رسانیده نه انحناء بقدر مقدور و ایضاً جبهه بما یصح السجود علیه لازم و ایماء بسر یا
چشم بدل السجود در اینجا کافی نیست لکن وضع اعضا باقیه بر ارض مثل یدین و رکبتین و ابهامین لازم
است دوم آن است که متمکن از وضع جبهه بر مایصح السجود علیه نباشد نه بوضع جبهه بر
موضع مرتفع و نه برفع نمودن مایصح السجود علیه ولکن متمکن از انحناء بقدر مقدور باشد
در این صورت توهم میشود لزوم انحناء بقدر مقدور و لزوم وضع اعضای سته باقیه و
تقلیم بدلیت ایماء برای او ولکن تمام سقوط انحناء و ثبوت بدلیت ایماء است که ثبوت وضع
اعضا باقیه لتعذر المبدل فیسقط مقدماته ایضا و ثبوته الاشاره بالراس مقام السجود
سوم آن است که متمکن از هیچکدام نیست یعنی متمکن از انحناء نیست و متمکن از وضع جبهه
نیز نیست ولکن متمکن از ایماء بسر باشد ایماء بسر نماید و اگر متمکن از ایماء بسر نباشد ایماء بچشم
نماید والذی یظهر من المنظومه هکذا قال فیها و عاجز عن السجود یجتنی منه الی الانحناء
الممکن و یرفع المسجد حتی یضعا جبهته علی الذی قد رفعا و رفعه المسجد ان تعذرا عن
انحناء فی السجود انضرا و التعذر الفرض فی تعذر الامرین ایمائه بالراس ثم العین و ان
نائی الوقع دون الانحناء فالحزم الایماء مع الرفع هنا والقول بالتخییر و الترجیح للرفع
فیه ظاهر الصحیح انتهی کلامه اعلی الله مقامه لکن بعضی از مشایخ رضوان الله علیهم ذکر کرده اند
که اگر امر دایر شود ما بین اینکه وضع جبهه بما یصح السجود علیه نماید یا اینکه رفع ید از
ما بین یدین باید واحده نماید از جهه اینکه نمیتواند که وضع جبهه نماید مگر اینکه از دست
خود ما یصح السجود علیه را بلند نماید تا جبهه بر آن برسد را بنوعی ترجیح رفع ید از وضع
ید داده اند و ایضا مایصح السجود علیه را بجبهه لازم دانسته اند ولکن الظاهر عند
الاحقر انه لا یلزم رفع ما یصح السجود علیه و ایصاله الی الجبهه لان ما یصدق علیه
وضع الجبهه لا یشمل رفع ما یصح السجود علیه و ایصاله الی الجبهه و حینئذ فالتکلیف هو
الایماء و یسقط هذا الفرع و حینئذ فلا یلزم الا الانحناء و وضع الجبهه علی مکان مرتفع لا
رفع ما یصح السجود علیه الی الجبهه فتامل جیدا **سؤال** اگر سهو کند یک سجده را و قبل
از رفتن برکوع بخاطرش آید سجده کردن لازم است یا نه و بر فرض لزوم سجده قرائت را اگر
خوانده باشد کلا یا بعضا از سر باید بگیرد یا نه **جواب** سجده لازم است و مراعات ترتیب در اقوال

و انما النیة لازم میباشد **سؤال** اگر شک کند در هر دو سجده یا یک سجده در حال تشهد یا در حال برخواستن و قبل از راست ایستادن چه حکم دارد بیان فرمایند **جواب** بسم الله و له الحمد اگر بعد از برخواستن شک در سجود بتشهد شده است شک بعد از محل است اعتبار ندارد و اما اگر بعد از شروع بر راست شدن شک در سجود کند یا آنکه بعد از نشستن برای تشهد و قبل از شروع بتشهد شک در سجود کند باید برگردد و دخول در مقدمات مانع از عود میباشد لکن در خصوص اینجا مانع عود نیست **سؤال** دعای سجده شکر در کتب علماء مذکور است دعای که هر روز جناب میخوانند بیان فرمایند **جواب** دعای سجده شکر زیارت حضرت امیر المؤمنین ؑ نیز مذکور است و اما در سجده آخر همان را میخوانم در سجده شکر در نماز جمعه دعا باختلاف اوقات و احوال میخوانم اول اللهم انا نسألك الراحة عند الموت و المغفرة بعد الموت و العفو عند الحساب دوم بجبهه وسعت رزق یا خیر المسئولین و اوسع المعطین ارزقنا و ارزق عیالنا و اخواننا من فضلك الواسع انك ذو الفضل العظیم و الجواد الکریم و در سجده آخر و در سجده اخر اختصاص نیست بلکه در هر سجده هر نماز میتوان خواند سوم اللهم انا نسألك بحبیبك و نبیك نبی الرحمة محمد صلی الله علیه و آله الا ابدلت سیئاتنا حسنات و حاسبتنا حسابا یسیرا چهارم یا ولی العافیة نسألك العافیة عافیة الدنیا و الاخرة و کل هول دون الجنة اکفنا مؤنة الدنیا و در قصد خصوصیت این الفاظ این دعا و کیفیت ورود نکند که بی اشکال باشد **سؤال** ذکر سجده تلاوت واجب است یا نه و وضع اعضای سبعه که غیر از جبهه باشد در آن لازم است یا نه **جواب** ذکر واجب نیست و وضع اعضای سبعه لازم نیست و لکن احوط است **سؤال** در سجده قرآن گذاشتن اعضای سبعه و جبهه بخصوصها بر ما یصح السجود علیه و استقبال قبله شرط است یا نه **جواب** اما اعضا و جوبش ثابت نیست هر چند جماعتی شرط دانسته اند و اما وضع جبهه بر ما یصح السجود علیه پس در آن تفصیل است از جهه بلندی و پستی ضرر ندارد بعد از صدق سجود عرفا و اما از جهه نجاست و طهارت پس نجاست معفو در عبادت است و اما نجس غیر معفو اینهم جایز است اگر او بحمل العین نباشد و اما با تحمل العین پس جایز نیست و اما از قبیل معادن و غیره پس جایز است و اما از قبیل ماکولات و ملبوسات پس بعضی جایز ندانسته اند نظر بحدیث هشام عنه انه قال لان السجود خضوع الله عز و جل فلا ینبغی ان یکون علی ما یؤکل و یلبس لان ابناء الدنیا عبید ما یاکلون و یلبسون و الساجد فی السجود فی عبادة الله تعالی فلا ینبغی ان یضع جبهته فی سجوده علی معبود ابناء الدنیا الذین اغتروا بغرورها و لکن دلالت بر مدعا ضعیف است و اما استقبال قبله و ستر عورت و سایر شرایط سجده نماز پس شرط

نیست بنا بر اقوی بلی اما احتیاط ملاحظه شرطیت علی الاقوی **سؤال** سجده تلاوت قرآن از محدث بحدث اکبر صحیح است یا نه **جواب** صحیح است از محدث و حائض بحدث علی الاقوی **سؤال** اگر کسی در بین نماز در قضاء حاجت باشد یا در سطوحی یا در کناره و کسی آیه سجده را بخواند و ایشان استماع نماید آیا سجده را باید در آنحال بکند یا بعد از فراغ سجده بکند بعد از فراغ اگر سجده بکند آیا به نیت ادا یا قضا یا قربت سجده کند یا در سجده ادا و قضا و قربت در نیت نیست **جواب** سجده را بعد از خروج بکند و تاخیرش ضرر ندارد چرا که معذور است و بقصد قربت ادا بکند قضا نیست و اگر ایماء کند در آنحال و بعد قضا کند شاید بهتر باشد و الله العالم **در تشهد** **سؤال** کیفیت تشهد را بیان فرمایند **جواب** تشهد واجب است در هر نماز چه دو رکعتی و چه سه رکعتی و چهار رکعتی و واجب است که در رکعت دوم هر نماز و رکعت سوم نماز مغرب و رکعت چهارم از عشا و ظهر و عصر بعد از سجده ثانیه تشهد بخواند و در آن چند چیز ضرور است اول خواندن شهادتین دوم صلوات فرستادن بر محمد و آل او و بهتر اینست با این نحو بگوید اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریك له و اشهد ان محمدا عبده و رسوله اللهم صل علی محمد و آل محمد سوم خواندن تشهد در حال نشستن سوم طمانینت و آرامی بدن در حال تشهد خواندن چهارم صحیح خواندن و ادای حروف از مخارج نحوی صحیحه و ششم موالات و ترتیب خواندن **سؤال** اگر کسی شک کند در تشهد یا صلوات بر محمد و آل محمد صلوات الله علیهم در حال برخواستن و قبل از راست ایستادن یا در اثنای سلام اول مستحبات یا سلام واجب چه حکم دارد **جواب** بعد از دخول در سلام واجب یا مستحب بی اشکال اثر بودن اعتبار ندارد و اشکال در حکم شک در حال برخواستن است و گذشت در بحث قیام که الحاق مقدمات بموقوف علیها قوی است ملاحظه احتیاط بهتر است چرا که احتیاط هر چند باعاده اصل نماز باشد را امثال این مسائل راه نجات است بلکه در خصوص شک در سجده با نهوض برای قیام بر عود حدیث وارد است لهذا احتیاط خصوص در شک در تشهد و سجده در صورتی که شروع بر خواستن نموده و هنوز راست نشده باشد گذشت که اولی است **سؤال** اگر تشهد یا صلوات را فراموش کند و بعد از سلام واجب متذکر شده و حدثی هم از او صادر شد چه نماید **جواب** قضا کند بلا فاصله مثل اجزاء ادائیه صلوة اگر حدثی صادر نشده است و اگر حدثی صادر شده است احتیاطا قضا کند بعد از طهارت و اعاده اصل

نماز را نیز ترك نکند **سؤال** تشهد خفیف را در اصل نماز و در سجده سهو با السلام علیکم
فقط در سجده سهو با السلام علینا فقط در اصل نماز کفایت میکند یا نه **جواب** اما تشهد
در سجده سهو پس آن خفیفا بیش خفیف واجب نیست و خفیف مذکور در روایت به معنی عاری
از مستحبات نیست بلکه عاری از وحده لا شریك له و عاری از عبده و رسوله میباشد
و تقیید بخفیف از باب رخصت نیست بلکه از باب عزیمت و وجوب است حتی آنکه در سجده
سهو اگر بخواهد احتیاط کند دو تشهد بخواند یکی در سجده اولی سهو اول و دیگری در
سجده سهو دیگر یکی تشهد خفیف و اما تشهد نماز پس اقوی آن است که اتمام مثل سجده سهو
میباشد و لکن احتیاطا اقتصار بتشهد خفیف نکند بخلاف التشهد فی سجدة السهو
فانه لا اکتفاء بمسمی التشهد فیه قوی و اما اکتفاء به السلام علیکم یا السلام علینا
فقط اتمام در حکم تشهد است که اکتفا بان قوی نیست مثل السلام اکتفا بعموم سلام هرچند لازم
عموم اکتفا به تشهد عموم رخصت جواز اضمار و تنکیر و بخوان از تغییرات میباشد و ان خلاف احتیاط
است هرچند جواز آن اقوی نیست نظرا الی العمومات فی التشهد و التسلیم و ان الاخبار الخاصه
المشتملة علی الزیادة محمولة علی المثال لا الخصوصیة و احوط در خصوص نماز نوافل است نظرا الی
الظواهر الاخبار الخاصه بل یظهر من بعض عدم عثوره علی مخالف فی وجوب علی عباد الله
الصالحین و عدم الاکتفاء بالسلام علیکم منکرا مع انه ایضا داخل فی التسلیم ایضا هذا علی
عدم الاکتفاء بعموم السلام الا ان یمنع عدم الاکتفاء بل الاکتفاء به قوی ایضا در رساله
سؤال آیا سلام در نماز مثل تشهد واجب است یا نه **جواب** بلی واجب است بلکه جزء
نماز است نه خارج از آن هرچند سبب خروج از نماز است **سؤال** کیفیت سلام را بیان
فرمایند **جواب** بدانکه حاصل میشود سلام بگفتن السلام علینا و علی عباد الله الصالحین یا
السلام علیکم و رحمة الله و برکاته و هرکدام را که مقدم بدارد از نماز خارج میشود **سؤال**
آیا و رحمة الله و برکاته جزء سلام است **جواب** بنابر احتیاط است مثل السلام علینا و علی
عباد الله الصالحین **سؤال** آیا گفتن السلام علیك ایها النبی و رحمة الله و برکاته که بعد
از تشهد و صلوة میگویند چه حکم دارد و از گفتن آن هرگاه قصد خروج کند از نماز خارج
میشود یا نه **جواب** گفتن آن در حال تشهد اول و دوم و غیر آن زمان الان تماما بلا ادعا عنه
جایز است و لکن از گفتن آن از نماز خارج نمیشود **سؤال** هرگاه هر سه سلام را بخواند قصد وجوب
بسلام دوم لازم است یا نه **جواب** قصد وجوب واجب و لازم نیست و احتیاط نه بالجزء و بقصد

مثل تشهد نمازی باشد دیگری ع

خروج بهر دو سلام اخیر بکند و سلام مخرج را خصوص دوم یا سوم قرار دهند هذا اولی را مدظله
نیست **سؤال** در السلام علیکم و رحمة الله و برکاته چه قدر آن واجب و چه قدر آن مستحب
است **جواب** وجوب السلام علیکم فقط قوی است چون در جمله از نصوص سلام متعارف
معهود داشته از ترك آن بجهة اتباع نصوص و مراعاة ظاهر بعضی از اقوال البته احتراز بکند و
مراعاة احتیاط بکند بگفتن تمام کلمات **سؤال** اگر شك کند که السلام علینا و علی عباد الله
الصالحین بر وجه صحیح گفته شد یا نه پس اگر عود نماید بنحو السلام علیکم و رحمة الله و برکاته
و بقصد قربت بگوید مجزی خواهد بود یا نه **جواب** بلی کافی است **سؤال** ماموم منفرد
است که اشاره کند سلام را بجانب راست و چپ در هر اشاره یا بصفحه رو بکند یا اشاره
جانب راست بصفحه روی است و اشاره جانب چپ را بصفحه رو و چپ بکند و
اشاره بعد از سلام است یا در حال گفتن سلام **جواب** امر این مستحبات سهل است بهر طور که
بعمل بیاید که احتمال استحباب یا قول باستحباب در آن باشد کافیست و لکن آنچه مستفاد میشود از نصوص
این است عن ابی بصیر عن لیث المرادی قال قال ابو عبد الله اذا کنت فی الصف فسلم تسلیمة عن
یمینك و تسلیمة عن یسارك لان عن یسارك من یسلم علیك و اذا کنت اماما فسلم تسلیمة و انت
مستقبل القبلة و عن علی بن جعفر یسلمون فی الصلوة عن الیمین و عن الشمال السلام علیکم و
رحمة الله و برکاته السلام علیکم و رحمة الله و عن ابی بصیر عن ابی عبد الله قال اذا کنت اماما
فانما التسلیم ان تسلم علی النبی ع و تقول السلام علینا و علی عباد الله الصالحین فاذا قلت
ذلك فقد انقطعت الصلوة ثم تؤذن القوم فتقول و انت مستقبل القبلة السلام علیکم
و کذلك اذا کنت تقول السلام علینا و علی عباد الله الصالحین مثل ما سلمت و انت امام فاذا
کنت فی جماعة فقل مثل ما قلت و سلم علی من یمینك و شمالك فان لم یکن علی شمالك احد فسلم
علی الذین علی یمینك و لا تدع التسلیم ان لم یکن علی شمالك احد و فی العلل علی المفضل بن
عمر قال سألت ابا عبد الله لای علة هذه یسلم عن الیمین و لا یسلم علی الیسار قال لان الملك
الموکل یکتب الحسنات علی الیمین و الذی یکتب السیئات علی الیسار و الصلوة حسنات لیس فیها سیئات فلذا
یسلم عن الیمین دون الیسار قلت فلم لا یقال السلام علیك و الملك علی الیمین واحد و
لکن یقال السلام علیکم قال لیکون قد سلم علیه و علی من علی الیسار و فضل صاحب الیمین علیه
بالایماء الیه قلت فلم لا یکون الایماء فی التسلیم کله بالوجه و لکن یکون بالانف لمن صلی وحده
و بالعین لمن یصلی بقوم قال لان مقعد الملکین من ابن آدم الشدقین و صاحب الحسنات علی الشدق

حسنا فیه ع

بهر دو

قال و استاخونی یا سحق محمد بن جعفر ع

الامر ويسلم المسلّى عليه لتثبت له صلوته في الكتبة قلت فلم يسلم ثلثا قال لتكون الواحدة ردا على الامام ويكون عليه وعلى ملكيه ويكون الثانية على يمينه والملكين الموكلين به ومن لم يكون الثالثة على من على يساره الا ان يكون يمينه على الحائط ويساره الى من صلى معه خلف الامام فيسلم على يساره قلت فتسليم الامام على من يقع قال على ملكيه والمامومين يقول الملكيه اكتبا سلامة صلوته مما يفسدها ويقول لمن خلفه سلمتم وامنتم من عذاب الله عزوجل تعالى قلت فلم صار تحليل الصلوة التسليم قال لانه تحية الملكين وفي اقامة الصلوة بحدودها وركوعها وسجودها وتسليمها سلامة العبد من النار وفي قبول صلوة العبد في القيمة قبول سائر اعماله فاذا سلمت له صلوته سلمت له جميع اعماله وان لم يسلم له صلوته وردت عليه رد ما سواها من الاعمال الصالحة وعن فضل بن شاذان عن الرضا ع قال انما جعل التسليم تحليل الصلوة ولم يجعل بدلها تكبيرا او تسبيحا او ضربا اخر لانه لما كان الدخول في الصلوة تحريم الكلام للمخلوقين والتوجه الى الخالق كان تحليلها كلام المخلوقين والانتقال عنها وابتداء كلام المخلوقين في الكلام اولا بالتسليم وعن معاني الاخبار عن عبد الله الفضل الهاشمي قال سالت ابا عبد الله عن معاني التسليم في الصلوة فقال التسليم علامة الامن تحليل الصلوة قلت وكيف ذلك جعلت فداك قال كان الناس فيما مضى اذا سلم عليهم الوارد امنوا من شره وكانوا اذا ردوه عليهم امن من شرهم واذا لم يسلم عليهم لم يامنوه واذا لم يردوه يامنه لم يامنهم وذلك خلق في العرب فجعل التسليم علامة للخروج من الصلوة وتحليلا للكلام وامنا من ان تدخل عليه في الصلوة ما يفسدها والسلام اسم من اسماء الله تعالى جل شانه وهو واقع من المصلي على ملكي الله الموكلين بدانكه مستحبات سلام بسيار است ولكن السلام عليك ايها النبي ورحمة الله وبركاته وقول بر وجوب اين سلام يا انكه مستحب است و مخرج از نماز است هرد و ضعيف است و جمع ما بين السلام علينا والسلام عليكم چون اين دو صيغه واجب تخييري است هركدام مقدم شد مقصود حاصل است سوم زياد كردن ورحمة الله وبركاته در السلام عليكم چهارم اشاره برو نمايا گو چشم يا بيني يا انف در حال ... در حال سلام بهر يك كه باشد مستحب ... ولست و نفيد در نصوص منزلست يا كيست و اولويت بلكه مجرد فتوى علما ما را كافيست بلكه احتمال نيز كافيست نيت قصد ملكين و غيران از انبياء و ائمه و حاضرين از ملائكه بجهة اذان و اقامت مصلى و غيران نيز بنحويكه در نصوص است يا انكه مقتدى به ميباشد يا انكه مخيل باشد مطلوبيت ان ششم تكرار صيغه السلام عليكم در غير ماموم يا مطلقا بجانب چپ كر تخصي باشد يا

والملئكة الموكلين به ومن لم يكن على يساره احد لم يسلم على يساره ع

او ضربا ع ل

ديوار يا مطلقا هفتم قصد ملكين يا امام يا ماموم يا من على اليمين در صيغه نه صيغه اولا واجب بجهة انكه اشكال و قصد جزئيت در قصد رد سلام رفع شود هرچند انصاف عدم منافات است بجهة انكه معاني متعلقه را خداوند جزء نماز قرار داده پس قصد معاني حمد و سلام و نحوان منافات با قصد جزئيت ندارد بلي در كشف الغطاء فرموده ولو جمع في نيته بين الصلوتيه و الابتداء او الجواب للتحية العرفية نوى البطلان واگر مراد مجرد اخطار باشد نه استعمال بي اشكال ميشود و قال في شرح النفلية وانما كان ردها مستحبا لان سلام الامام ليس بتحية محضة بل متضمنه هشتم قصد خروج در هر يك از صيغتين كه باشد نهم اختيار السلام عليكم در حال اختصار بسلام واحد يا السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين دهم تورك نمودن در حال سلام مثل تورك در حال تشهد يازدهم دستها را بر ران گذاشتن دوازدهم انگشتانرا بهم چسبانيدن سيزدهم انكه ماموم اهسته سلام بگويد چهاردهم اينكه پيشنماز سلام را بلند بگويد بلي منفرد مخير است ولكن بعضي از سادات مجتهدين تفصيل داده اند ما بين نمازي كه جهر باشد فرموده اند كه منفرد جهر نمايد در تسليم و اخفاتي كه منفرد اخفاء نمايد در نماز اخفاتي و از نفليه شهيد دو مستحب ديگر در سلام ظاهر ميشود يكي استحضار اسم الله عند قوله السلام لانه اسم من اسمائه و ديگري استحضار سلامتى از افات و بهتر از است كه قصد عدم خروج بد نماز بصيغه اولى نكند و اگر بكند نماز باطل نيست هرچند از شهيد در ذكرى ظاهر ميشود بطلان و اشاره بجهة يمين و يسار را خير خوش دارم كه بعد از فراغ از سلام واجب باشد اشاره في الجملة با باشد كه منافي فيله نباشد **سؤال** در هر يك از سه سلام مخاطب كيست **جواب** بتفصيل گذشت كه قصد معني بنحويكه استعمال صيغه سلام در مخاطبين نمايد خالي از اشكال نيست بلكه احتياطا مقصود مصلي بايد مراعات جزئية نمازه و قصد جزئيت باشد بلي اخطار معني بيال ضرر ندارد ولكن داعي از ايجاد ان قول وظيفه صلوة بايد باشد نه تسليم مخاطبين و گذشت جواز قصد ماموم امام را و قصد تحيت بالنسبة بانبياء و ملائكه و ائمه و جميع مسلمين از جن و انس و استعمال ضمني ضرر ندارد محض قصد تحيت ضرر دارد والله العالم

در نماز جماعت

سؤال در عدالت امام حسن ظاهر كافيست يا معاشرت نامه ضرور است و يا علم معتبر است يا مظنه بعدالت كافيست در امام جماعت **جواب** منظور از حسن ظاهر نه سيماء جميل و رخت نو ميباشد بلكه منظور از است كه ما صدر عنه في الخارج حسن باشد وان لم يكن عن ملكة و ظن بعدالت كافيست والله العالم **سؤال** ايا از لفظ پرهيزكار در فارسي كه ترجمه ان در عربي متقيست شرعا عادل اراده است يا نه **جواب** تقوى درجات دارد

يا انكه اگر در سلام واجب باشد ع

اول مرتبه تقوی پرهیز کار لیکن و ترک محرمات نشود اتیان بواجبات شود با الاتراز از اتیان بشبهات و ترک مکروهات و با الاتراز از اتیان بمباحات و لازم نیست که مباحات را نیز ترک نشود الا بقصد اعانت بر طاعات اکر مدرعدالت اکر راسخه را شرط بدانیم میشود که شخص متقی باشد و عادل نباشد اکر ندانیم کما هو الحق تقوی منفک از عدالت نمیشود والله العالم **سؤال** در عدالت شهرت بتوان اکتفا کرد یا که کسی بمنزله ظن بوده مکلف نباشد یا خیر **جواب** ظن بنوعی حاصل از شهرت بعد از انکه عوام محض نباشد کافیست انشاء الله و ظن شخص مکلف شرط نیست علی الاقوی والله العالم **سؤال** اکر پیش نمازی را به بیند که مردم بسیار از مؤمنین عقب او نماز میکنند بدون تحقیق عدالت از برای او با اقتدا باو جایز است یا نه **جواب** اکر بسبب حصول مظنه بعدالت شود جایز است **سؤال** کسیکه قرائت یاد داشته باشد و عادل باشد و مسائل طهارت و نجاست حفظ کامل نداشته باشد و البته بدیدن کتاب بخوبی میفهمد او را پیشنماز کردن و عقب او نماز کردن جایز است یا نه **جواب** اکر بقدر حاجت مسائل عامه البلوی را بداند و عادل باشد پیش نمازی او جایز است والله العالم **سؤال** زید خود را عادل نمیداند و در حقیقت هم عادل نیست و لکن ماموین او را عادل دانسته اقتدا باو میکنند در اینصورت آیا لازمست زید اکر منع کند ماموین را از اقتداء بخود یا نه و در هر دو شق آیا زید نیت جماعت میکند یا خیر بیتوا توجروا **جواب** اقتداء ماموین باعتقاد عدالت امام کافیست در صحت جماعت و اعتقاد امام بفسق خود ضرر باقتداء ایشان در غیر نماز جمعه ندارد بلکه قصد امامت نیز میتوان کرد چنانچه ماموین قصد اقتدا مینمایند و منع امام از اقتداء لازم نیست بلکه راجح هم نیست و اما در نماز جمعه پس امامت همچه امام مشکلست والله العالم **سؤال** شخص خنثی یا ممسوح یا کر یا کور یا النک یا زاغ چشم یا موز زرد یا نیم زبان میتواند که امام جماعت بشود و همچنین امامی قد امیتوانند نمود یا نه در همه صورت حکمش را بفرمایند **جواب** امامت خنثی مشکل مشکلست از برای مردان و خنثی غیر مشکل و لنک و موز زرد و نحو اینها ضرر ندارد و نیم زبان که کلمات را درست نتواند درست ادا نماید بطبعا اقوی جواز میباشد در غیر حمد و سوره و در حمد و سوره احوط ترک اقتدا باو میباشد **سؤال** امام جماعتی یا خبیث است یا مقلد بر هر حال اب غساله را نجس میداند اقتدا کردن ماموم که اب غساله را پاک میداند چه صورت دارد **جواب** جایز است اقتدا کردن **سؤال** در جائیکه سه چهار جماعت میشود ماموم همه ان امام را عادل میداند و ماموم باعتقاد اینکه این جناب شیخ زین

العابدین صاحب منبله اند بعیه اقتدا کرد و بعد از اتمام نماز معلوم شد که جناب شیخ نبود دیگر امام بوده چه حکم دارد این نماز و اکر در اثنای نماز معلوم شود امام است چه حکم دارد **جواب** ماموم باید در اول اقتداء تعیین امام خود کند باشاره یا باسم یا بوصف تا انکه ان امام بخصوص ضامن قرائت شود و بعد از انکه بعنوان تعیین شد خلاف ان ظاهر شود چه در اثناء عمل و چه بعد از فراغ از عمل در بعوضان عمل باطل میباشد لان ما وقع لم یقصد و ما قصد لم یقع والله العالم **سؤال** اکر ماموم اقتدا بشخص حاضر نماید و بعد معلوم شود که شخص دیکر است و این علم در میان نماز یا بعد از ان حاصل شود چه حکم دارد **جواب** اکر تعیین امام را بشخص حاضر کند و اعتقادش از باشد که فلان است و بعد خلاف اعتقادش ظاهر شود ضرر ندارد و اکر تعیین امام را باسم یا بوصف یا اشاره نموده و خلاف ان ظاهر شده نماز او باطل هرگاه اخلال بحمد و سوره نموده و الا نماز او صحیح است بلی در تعارض اسم و اشاره اشاره مقدم است **سؤال** اکر ظاهر شود برای ماموم بی وضو بودن یا بی غسل یا کافر بودن یا فاسق بودن یا فساد نماز بالمره از جهة مجنون بودن امام یا فساد جماعت از جهة خنثی بودن یا زن بودن یا صغیر بودن نماز ماموم چه صورت دارد **جواب** مقتضای قواعد بطلان و لزوم اعاده است چه در اثناء و چه بعد از فراغ لعموم قوله لا صلوة الا بفاتحة الکتاب بفرض عدم اکتفا بقرائت امام است و لکن نصوص زیادی در خصوص بی وضوء و محدث بودن وارد است که برای ماموم ضرر ندارد و انصافا از این نصوص خاصه در موارد خاصه میشود فهم تعدی بموارد غیر منصوصه میتوان نمود پس بعد از فراغ ضرر ندارد و در اثناء نیز منفرد میشود و اکر محل قرائت حمد باشد که قبل از قرائت امام باشد ماموم قرائت کند و اکر بعد از فراغ از قرائت و قبل از رکوع امام باشد اقوی سقوط قرائت و احوط قرائت و اعاده نماز است چونکه احتمال زیاده در نماز میرود و زیاده مبطل است کفتیم که اعاده نماید **سؤال** اکر ماموم عالم شود بفساد وضوء امام یا بنجاست لباس او جایز است که اقتدا باو نماید یا نه **جواب** در جائیکه نماز امام باعتقاد ماموم باطل باشد که خود امام ماموم باشد بااعاده باشد جایز نیست اقتداء نمودن هر چند امام نداند بنا بر اقوی **سؤال** اکر ماموم عالم شود بنجاست لباس امام در حال الصلوة ایا واجب است اعلام یا نه و علی ای حال نماز ماموم چه صورت دارد **جواب** دلیل ظاهری بر وجوب اعلام نداریم و اکر ماموم امام را مطلع نکند یا نکرده اقتدا او جایز است و اکر اطلاع با امام داده امام نماز را قطع نموده ماموم منفردا نماز را اتمام کند و اکر ماموم بداند

که این دیگر ...

کہ امام حامل نجاست بوده بلکه ناسی نجاست میباشد و بنوقت چون نماز امام باطلست و اعادهٔ امام لازمست نه ماموم، ماموم بعد از اطلاع ابتداءً اقتداء نکند و اگر در اثناء عالم شد قصد انفراد نموده نمازش را تمام نماید و احوط اعاده است **سؤال** اگر ماموم قبل از نماز عالم بود که امام قبل از نماز عالم بوده بنجاست و فراموش کرده و ماموم هم فراموش کرده این مطلب را و اقتداء نمود با این حال نماز ماموم چه صورت دارد **جواب** گذشت نماز ماموم جاهل بحال امام و در این جا چون ماموم نسیان کرده و الحاق نسیان بجهل محل کلام است پس احتیاط این است که بعد از فراغ اعاده نماید و در اثناء نمازش صحیح است و قصد انفراد نموده نمازش را تمام نماید و اعاده نماید **سؤال** اگر امام و ماموم هر دو عالم باشند قبل از نماز بنجاست امام و فراموش نمودند نماز ماموم که اقتداء با امام نموده چه صورت دارد **جواب** صحیح است اگر الحاق کنیم صورت نسیان ماموم را بجهل ماموم و گذشت که این الحاق خالی از اشکال نیست و گویا که ماموم نیز ناسی نجاست لباس خود میباشد چون نماز امام نماز او میباشد **سؤال** در جماعت اهل سنت در غیر ضرورت نماز کردن مستحب است یا نه **جواب** بلی مستحب موکد است **سؤال** اگر در میان امام و ماموم حائلی باشد که در حال قیام و رکوع ماموم امام را نمی بیند نماز ماموم صحیح است یا نه **جواب** صحیحست و مکان مشاهده فعلیه در جمیع نماز بالنسبه بجمیع احوال شرط نیست بلکه در بعضی از احوال کافیست والله العالم **سؤال** دوری امام از ماموم یا صف از صف دیگر زیاده از قدم جایز است یا نه **جواب** جایز است بشرطی که بعد مفرط نباشد **سؤال** شخصی نماز جماعت میکند و در اثناء نماز بعد مفرط حاصل شد ما بین او و امام بجهة اینکه ماموم دیگر از جماعت خارج شدند خواه در حال قرائت باشد یا غیر آن از رکوع و سجود و تشهد و غیر آن حال این شخص یا قهرا منفرد میشود یا نه و بر تقدیر اول تکلیف این شخص چیست و اگر به نیت جماعت باشد ضرر بنمازش دارد یا نه **جواب** اگر در جائیست که امام متحمل و ضامن ماموم است در قرائت مثل رکعتین اولیین در بنوقت بعد مفرط منشاء بطلان قدوه است بمجرد حصول آن قهرا انفراد حاصل میشود بقیه قرائت را خود بخواند و اگر در رکوع و تشهد است یا در رکعتین اخیرتین است هر چند قوت دارد بطلان اقتدا لکن چون امام و ضامن و متحمل از ماموم نیست قصد واقع نماید نه قصد انفراد والله العالم **سؤال** اگر در جماعت صف دوم طولانی تر باشد از صف دوم و کوتاه تر باشد از صف اول و لکن صف سوم طولانی باشد از صف دوم و برابر باشد با صف اول بنوعیکه بین صف سوم و صف اول در جای کوتاهی صف دوم فصل عرفی زیاده نه متعارف باشد صحیحست یا نه و بر فرض عدم جواز در صف سوم حال صف ثالث که در پشت

مشاهده

وسجود

اول یا صف

دیوار و حائل است که طولانی تر از صف مرداز باشد جایز است یا نه **جواب** جایز است که صف اول اقصر از صف ثانی باشد و صف ثانی اطول باشد از صف اول و هکذا پس جایز است که صف اول مثلا ده نفر باشد و صف ثانی هزار نفر و صف سوم ده نفر مثلا و صف چهارم دو هزار نفر و اتصال از یمین و یسار کافی است و پیش روی خالی باشد ضرر ندارد و مصحح اقتداء است که ماموم با امام یا بمتصل به امام متصل باشد از احد جوانب ثلثه پیش رو یا یمین یا یسار بنحویکه بعد مفرط فاصله نباشد که صدق جماعت نکند والله العالم **سؤال** ترتیب نیت در صفوف جماعت واجب است یا نه باین معنی که بعد از نیت امام ماموم پشت سر امام که محاذی ایستاده است نیت کند و بعد از آن ماموین صف اول که دست راست است نیت کنند به ترتیب بعد ماموین دست چپ یکی بعد دیگری یا اینکه یک در میان یا دو در میان یا سه در میان بطور غیره نیت نمایند همچنین صف دوم سوم و چهارم و هکذا یا ملاحظه ترتیب سابق ضرور نیست ترتیب نیت واجب نیست یا مستحب در صورت عدم ترتیب نیت نماز صحیح است یا باطل بینوا توجروا **جواب** همینکه یک در میان یا دو در میان نه میباشد کافیست و ترتیب در نیت شرط نیست **سؤال** در نماز جماعت اگر ماموم سهوا قبل از امام تکبیرة الاحرام بگوید بخیال اینکه امام نیت کرده و تکبیرة الاحرام گفته بعد از دو سه دقیقه معلوم شد که امام هنوز تکبیر نگفته چه کند **جواب** این اقتدا است اینجا بعد از آنکه فهمید که امام تکبیر نگفته است اگر خواهد به نیت انفراد نماز بخواند و قرائت کند یا آنکه عدول کند بنافله و قطع کند و اقتدا کند اگر بخواهد اقتدا کند پس منافی نماز از انحراف قبله و غیره بعمل آورده بعد از تکبیر امام نیت اقتدا کند و تکبیر بگوید و لکن احوط ترک است **سؤال** در نماز جماعت ماموم تکبیرة الاحرام را جهر بگوید یا باخفات بینوا توجروا **جواب** اخفات اولیست بجهر و جهر هم جایز است **سؤال** ماموم تکبیرة الاحرام امام را درک نکرده و در وقت قرائت رسید حالا چه کند یا در وقت رکوع نیت کند یا هر وقت که خواهد نیت کند **جواب** هر وقت که خواهد نیت کند و اگر در رکعت اولی باشد حمد نخواند و اگر در رکعت ثانیه باشد در وسط اگر اقتدا کرده باید بعد حمد بخواند و اگر بعد از فراغ از قرائت در رکوع اقتدا کند حاجت بخواندن نیست مگر در رکعت بعد اگر اقتداء یافته باشد والله العالم **سؤال** ماسوای تکبیرة الاحرام و تسلیم و اذکار دیگر اقوال نماز متابعت امام بر ماموم لازم است یا نه **جواب** لازم نیست بلکه در سلام هم لازم نیست بلی در خصوص تکبیرة الاحرام لازمست و بدون آن اقتداء نیست **سؤال** در نماز جهریه

بلکه کامل هم ... بعضا اعلام امام ... بر رکوع رسیده

صدای قرائت امام همهمه او بگوش ماموم نخورد چه کند جواب بسم الله وله الحمد سکوت غایت
یا اگر امنته حمد و سوره بخواند و ذکر بکند و حمد و سوره را بقصد احتیاط بخواند نه بقصد
وجوب والله العالم سؤال اگر ماموم در دو رکعت آخر امام اقتدا کند قرائت لازم است
یا نه و اگر حمد را تمام نکرده است امام برکوع رفت پس اگر ماموم حمد را ترک کرده بخوف فوت
متابعت برکوع رفت اعاده نماز خواهد کرد یا نه جواب قطع حمد بجهة درک فضیلت متابعت
امام جایز است و اعاده ندارد علی الاقوی سؤال در نماز جماعت در نماز صبح در رکعت
اول و دوم از ظهرین و مغربین که امام جهرا یا اخفاتا قرائت حمد میکند ماموم چه کنند یا قرائت
امام را استماع کند یا چیزی بخوانند یا ساکت باشند و اگر بخوانند چه خوانند مفصلا و مشروحا
بیان فرمایند تا مکلف بالتمام از این دغدغه نجات یابد اجرکم الله جواب وظیفه در صلوة
جهریه اولی و احوط انست در حق ماموم سماع میباشد با امکان آن و اگر سماع ممکن نیست سکوت اولی
است نه ذکر و اگر قرائت حمد کند قصد واقع کند نه قصد وظیفه باین معنی که اگر مدیون
قرائت بوده که خوانده است والا قرآن خوانده است و در صلوة اخفاتیه سکوت خوب نیست
و صلوة و دعا و تسبیحات اربعه بخواند که مستحب است والله العالم سؤال امام جماعت مشغول بنماز
است و دیگری در گوشه نماز فرادی میکند بقسمیکه صوت او را امام جماعت میشنود آیا این
جهر خواندن از برای شخص مصلی منفرد چه صورت دارد جواب ضرر ندارد و بهتر ترک است
که شاید مندرج شود در غیبت مصلی و شاید باعث اغتشاش حواس امام شود سؤال
در نماز جماعت بعد از تمام شدن حمد از امام و ماموم که الحمد لله رب العالمین میگویند به
نیت بگویند یا به نیت دعا یا ذکر باید گفت جواب بجهة ادای شکر این نعمت که بنماز باشد
یا بجهة اینکه خارج از دو صنف است که یکی مغضوب علیهم و یکی ولا الضالین باشد والله العالم
سؤال شخصی وارد شد در جماعت و امام را در رکوع یافت بی تفحص از اینکه رکعت چندم
امام است برکوع رفت و بمتابعت امام نمود تا برداشتن سر از سجدتین باز هم ملتفت نشد با
امام راست شده باعتقاد اینکه رکعت چهارم امام است و رکعت دوم خود است قرائت خوانده مشغول
قرائت قنوت شده در حال قنوت بود که امام هم مشغول بقنوت شد در قنوت فهمید که رکعت
دوم امام است بنا باید قرائت بخواند در این حال چه باید کرد جواب بسیار خوب کرده است
بلی اول قبل از اقتدا یا در حال اقتدا بایماء و اشاره انگشتان تحقیق رکعت نماید تا تکلیف خود را
بفهمد و اگر تعیین نکرده احتیاط این است که قرائت بخواند تا بر وی منکشف شود خلاف آن والله

العالم سؤال امام در رکوع است ماموم اعلام میکند امام را و میرود برکوع همین که برکوع رسید
هنوز ذکر نخوانده که امام راست میشود و ماموم درک ذکر امام در رکوع نمیکند آیا ادراک جماعت
نموده و اقتداء حاصل شده یا نه جواب درک رکوع کافیست و اقتداء بآن حاصل است سؤال
اگر ماموم قبل از امام برکوع برود و یا سر از رکوع بردارد اعاده نماز لازم است یا نه و در متابعت که
فعل مکرر بعمل میآید قصد جزئیت خواهد کرد یا نه جواب اگر سهوا پیش از امام برکوع رفت باید
برگردد و بعد از امام رکوع کند و زیادتی رکن مغتفر است و همچنین در سجود و اگر عمدا رفته است بهمان
حال باشد تا امام برسد و احتیاطا نماز را اعاده کند و اگر پیش از امام از فعلی خارج شد مثل اینکه
سر برداشت از رکوع یا سجود اگر عمدا باشد معصیت کرده و لکن برنگردد و اگر باعتقاد رفع راس
امام ماموم رفع راس نموده باید برگردد و اگر با امام برسد والا لازم نیست پس اگر میداند با امام
نمیرسد یا شک دارد لزوم مراجعت دلیل واضحی ندارد و هر وقت هر جائی که عود نماید قصد متابعت
نماید و قصد واقع بهتر است و قصد جزئیت لازم نیست بلکه مشکل است بجهة احتمال اینکه متابعت واجب
مستقلی باشد سؤال اگر ماموم عمدا سر از رکوع و سجود بردارد پیش از امام نمازش باطل است یا نه
جواب بطلان نماز معلوم نیست اعاده احوط است سؤال اگر برنگردد ماموم بر در رکوع
و سجود برای متابعت در صورتیکه سهوا یا خطاء سر برداشته است جایز است و واجب باعاده نماز
هست یا نه جواب بطلان صلوة معلوم نیست اعاده احوط است بجهة اینکه متابعت ظاهرا واجب دیگر است
سؤال اگر قبل از رسیدن ماموم برکوع یا بسجده امام سر بردارد چه حکم دارد جواب اگر در
اول اقتداء باشد و با امام نرسیده است در رکوع اقتدا حاصل نشده و اما رسیدن بسجده یا رسیدن
برکوع پس ضرر ندارد و خود سجود کند و بعد ملحق بشود و اگر بعد از اقتداء باشد مثل اینکه در اثنای
قرائت امام اقتداء کرد پس نرسیدن برکوع و سجود هیچ یک ضرر ندارد سؤال اگر ماموم قبل از
امام سر از رکوع و سجود بردارد از روی سهو و غفلت و خطا و خواسته باشد نیت انفراد کند نمازش
صحیح است یا نه جواب صحیح است سؤال قصد انفراد در هر حال جایز است یا نه و بر فرض جواز
هرگاه ماموم در حال قنوت قصد انفراد نماید حمد و سوره را بخواند یا آنکه بخواندن امام از ماموم
ساقط است دیگر آنکه هرگاه ماموم نماز ظهر را با امام در نماز عصر اقتدا کرد در رکعت سوم منفرد شود
که نماز عصر را نیز برکوع چهارم اقتدا نماید بهتر است یا آنکه ظهر را بجماعت تمام کند و بعد عصر را
منفرد بخواند جواب قصد انفراد در هر حال جایز است و قصد انفراد قبل از رکوع باعث اعاده
قرائت نمیشود بلکه اگر امام بسمله را گفت ماموم قصد انفراد نموده باقی را بخواند و بسمله را بگوید و در

اقتداء ظهر و عصر ملتفتا و مستقلا هر دو جایز است و در دو دو نیست که ملتفتا اقرب بقبول باشد
سؤال هرگاه ماموم قصد فرادی بخواند یا در دو مرتبه میتواند قصد جماعت نماید یا نه
جواب اقوی جواز است ولکن احوط ترک است سؤال چه میفرمایند درین مسئله که شخص
میتواند که در یک نماز اقتداء نماید باز منفرد شود باز اقتداء نماید باز منفرد شود در چند مرتبه در
هر حال خواه در حال قرائت باشد یا رکوع یا سجود یا تشهد و غیر اینها یا نه جواب بسم الله وله
الحمد بهتر آنست که تا ضرورت نشود قصد انفراد نکند هر چند اقوی آنست که در هر حال قصد انفراد
جایز است ثم قصد اقتدا و هکذا ما لم یمنع من کثرة التخلف و الانفراد صورة القدوة والله العالم
سؤال بعد از سلام گفتن امام ماموم میباید سلام را بقصد اقتداء بگوید یا بقصد انفراد
جواب بسم الله وله الحمد بقصد اقتداء بگوید ضرر ندارد و چون معنی اقتداء حاصل میشود به
بعد از امام گفتن سؤال شخص در نماز جماعت رسید برای نماز مگر اینکه نمیداند که رکعت
چندم امام است و جماعت هم طولانی نیست چه کند جواب اولا هر قدر ممکن است استعلام از ماموین
بکند هر چند باشاره و عقد انگشتها باشد یا انکه صبر کند تا امام برکوع رود و بعد از رکوع اقتدا
اگر در رکعت بعد حاجت شود یا انکه استعلام ممکن نشود در این وقت احتیاطا بقصد واقع
حمد و سوره بخواند و اگر متعین شد که رکعت اولی و دوم بوده خواندن او ضرر ندارد و اگر سوم یا
چهارم خواندن او بجا خواهد بود والله العالم سؤال هرگاه زید اقتدا نمود بعمرو باعتقاد اینکه
صلوة فریضه میکند بعد از فراغ از صلوة فهمید که صلوة امام نافله بود صلوتش صحیح
است یا نه جواب درچنین صورت اگر بجهة نشنیدن صوت امام و بخواندن او اعاده قرائت
حمد و سوره نمود صلوة او صحیح و اعاده لازم نیست و الا اعاده وجهه است لعموم لا صلوة
الا بفاتحة الکتاب هر چند منافیست ظهور خلاف در مقتدی به یا ظهور خلاف در مقتدی
و اینکه ظهور خلاف در امام بکفر و فسق ضرر ندارد مقتضی صحت نماز میباشد مطلقا ولکن مناط
منقح قطعی مشکلست سؤال پشت سر یک امام نماز فریضه را مکرر خواندن بنیت استحباب
میتواند یا نه و پشت سر امام دیگر چه صورت دارد جواب جایز است مطلقا چون اعاده نماز
برجاء قبول جایز است چه پشت سر امام اول یا امام دیگر نماز فریضه را مکرر خواندن بنیت
استحباب برجاء قبول چند مرتبه و برای امام در تکرار چه حکم است جواب تکرار نماد و با و هم
چند خلاف احتیاط است لکن اقوی جواز است برای امام و ماموم برجاء قبول مادامیکه منجر بوسواس
نشود در نماز خوف و مسافر سؤال در وقت خوف اگر نماز کامل

یا امام دیگر برجاء قبول چند مرتبه جایز است
والله العالم سؤال پشت سر یک امام یا امام دیگر چه

بدون قصر خواندن ممکن باشد یا لازم است که تمام بخواند یا قصر جواب قصر علی الاقوی بخواند
سفر و خوف هر دو موجب قصر میشوند سؤال شخص مکان اصلی خود مسکن قدیم خود بلد مشهد را
بسبب تجارت یا نوکری در بلد دیگر قیام نماید و بعد از مدت درازی برای قیام چند روز بمسکن
قدیم خود بیاید و نیت اقامت نکند درینصورت نماز را قصر بخواند یا تمام بینوا توجروا
جواب مسکن قدیم اگر وطن او باشد یا در ان وطن ملکی داشته باشد که شش ماه نماز کرده باشد
درین ملک درینصورت نماز را تمام میکند والا مجرد مسکن قدیم بودن باعث تمام نماز نمیشود
مگر انکه وطن حقیقی باشد که از ان اعراض نکرده باشد یا انکه بمنزله وطن باشد که شش ماه در
ان نماز تمام کرده باشد که این وطن بمنزلهٔ وطن اصلی میباشد سؤال چند قریه واقع است در جنب نهریکه
رودخانه زاینده رود که مثل شط فرات و دجله بغداد است اهل ان قری بشهر که میروند قصر
میکنند نماز را و از شهر معاودت بده که مینمایند میایند تا لب رودخانه چون نظر قاب قریه که
مسکن دارند نمایان است در لب آب نماز را تمام میکنند شخصی از شهر برگشته آمد که از آب رد
عبور کند و بخانه اش برود اب زیاد شده بود خوف نموده دیگر نمیتواند برود برگشت
که از راه دیگر برود راه او دو فرسخ یا سه فرسخ زیاد شده نماز را تمام کند یا شکسته
چه میفرمایند جواب بسم الله وله الحمد ظاهر سؤال این است که بوطن خود رسیده یا بحد
ترخص رسیده سفرش باطل شده و تا انشاء سفر جدید نکرده باید نماز را تمام نماید
دو فرسخ یا سه فرسخ رفتن بجهة طغیان آب مسافر نمیشود والله العالم سؤال هرگاه
کسی رجوع از قصد اقامت نموده ولکن نمیداند که قبل از رجوع نماز کرده است یا نه چه نماید
جواب اگر در وقت باقیست بنا را بر نکردن بگذارد و قصر نماید و اگر بعد از خروج از
وقت است بنا را بگذارد بر عدم اعتبار شک مرقوم نه اینکه نماز را تمام نموده درینصورت
نیز قصر نماید بجهة اینکه التزام شرط تمام نماز است و ان احراز نشده والله العالم سؤال
هرگاه کسی رجوع از قصد اقامت نموده درینصورت و میداند که نمازی خوانده ولکن نمی
داند قبل از رجوع تمام قصر را چه نماید جواب قصر نماید بجهة انکه موجب اتمام بعد از رجوع
از قصد اقامت تمام یک نماز است قبل از رجوع و در حال شک در ان متیقن است فرض مثل سابق
سؤال کسی که متردد بود در جائی و سی روز نماز را قصر کرده و یا متردد داشت و روز سی یکم
از حد ترخص بیرون رفت نمازش بعد از این قصر است یا تمام یا نبودن قصر اقامت در هر سی روز
بیان فرمایید و اگر مثل که بلا علم باشد و عمدا نماز را قصر کند من باب اهمال الایا

خوانده یا بعد از رجوع

یا نه **جواب** با ز دید تا روز سیوم باید قصر نماید بعد از بیرون رفتن از حد ترخص بلی باید قصر نماید
اگر منظور سفر باشد که از حد ترخص خارج شد و اگر منظور فرار از تمام باشد چون قاطع سفر که
گذاشتن سی روز نباشد موجود شد میخواهد برود بحد ترخص تا آنکه نماز را تمام نکند این نباید
در قصر نماز ندارد باید تمام نماید نه قصر و قصر نمودن نماز در کربلای معلی موجب عقاب
نمیشود **سؤال** اگر کسی کمتر از هشت فرسخ و زیاده از چهار فرسخ یا چهار فرسخ در یکروز
برود و روز دیگر یا مثل از ده روز برگردد نماز را تمام خواهد نمود یا قصر **جواب** اگر سیر او
بقصد مسافت نبوده چون طالب بوده بخوان قصر اقوی است و بعد از این مباید که احوط جمع
است **سؤال** اگر کسی در شب برود چهار فرسخ و بروز برگردد و یا بالعکس یا هر دو در
شب واحد یا روز واحد باشد چه حکم دارد **جواب** شب و روز در حکم متحد میباشند پس اگر
کسی شب سفر کند و روز برگردد یا روزش سفر کند و شبش برگردد قصر کند چون تحقیق
اینست که مسافت هشت فرسخ مرکب از رفتن و برگشتن نیز حاصل میشود خصوص بالاتصال
سیر بلی احتیاط جمع است چنانچه اگر قصد عشره در سیر کمتر از هشت فرسخ نماید یا آنکه مرور
بوطن نماید یا آنکه در سیر چهار فرسخ یا بیشتر وطنش باشد بی اشکال تمام نماید بلی اگر روز
سفر کند بکمتر از هشت فرسخ بقدر چهار فرسخ یا زیاده و قصد داشته باشد برگشتن قبل
از عشره را مثل اینکه قصد برگشتن در فردا یا پس فردا داشته باشد اینجا اشکال است اقوی قصر
سیر است و احوط جمع است بین قصر و اتمام است و روزه را بگیرد و روزه را هم بگیرد و بعد
هم قضا کند **سؤال** اگر کسی مسافر شود تا هشت فرسخ و زیاده نرود و قصد برگشتن دارد
لکن چند روز توقف کند چه قدر توقف نمودن آنجا باعث تمام نماز است **جواب** قصد
اقامت عشره و ماندن تا سی روز **سؤال** اگر کسی عزم رفتن چهار فرسخ نمود و چون دو
فرسخ راه طی کرد از سفر برگشت نماز را تمام خواهد کرد یا قصر **جواب** نماز نیز تمام قصر است
بجهة اینکه استمرار قصد سفر شرط است **سؤال** اگر کسی در اول سفر چهار فرسخ قصد عود
نداشت یا آنکه قصد اقامت داشت و مع ذلک چون بمنزلی که چهار فرسخ است رفت و بآنجا
رسیده بلا فاصله یا مع الفاصله از آنجا روانه گشت و از عدم قصد عود یا قصد اقامت
اقامت نادم شد بلکه قصد عود نموده و عود نیز نموده نماز را تمام خواهد کرد یا قصر **جواب**
قصر جایز بود بنا بر اینکه شرط نیست در قصر که در اول سفر تا چهار فرسخ قصد عود نه یوم
داشته باشد بلکه اتصال سفر و سیر کافیست هر چند در اول قصد نداشته باشد بلکه عود

قبل از عشره کافی است در رفعه هر چند قصد عود نداشته باشد بلکه اسم آبادی عمیل و غیره
داده اند با کتفا بقصد ایاب هر چند بعد از سالها باشد و در امیکه در سیر چهار فرسخ قصد
اقامت نکند و اقامت حاصل نشود هر چند یک نماز تمام باشد و یا بوطن نرسیده باشد یا سی
روز نکذرد قصر جایز است علی وجه قوی و احوط جمع است خصوص در چهار فرسخ خالی از قصد عود
که ادراج آن در مسافت ملفقه مشکل است هر چند عود حاصل شود و از قصد اقامت برگردد
بلکه اگر ابتداء در هشت فرسخ قصد تمام هشت فرسخ نداشته باشد قصد حاصل نشد و صدق مسافت
سفر شرعی در او مشکل است مگر اینکه میزان قصر را قصد مسافت هشت فرسخ ذهابا یا ایابا یا مرکبا
بلکه قصد چهار فرسخ کافی باشد بعد از آنکه چهار فرسخ دیگر با وضم شود و قاطع بعمل نیامده
در این وقت قصر جایز است **سؤال** اگر هشت فرسخ را قصد کرد و بچند روز طی کرد اتمام خواهد
کرد یا قصر **جواب** اگر آنقدر طول داده که از اسم سفر بیرون رفته مثل دو ماه سه ماه هر روز
بقدر صد قدم یا دویست قدم راه برود برای تفرج و بخوان باید تمام کند **سؤال** شخصی از
خانه خود بقریه که سه فرسخ بنیم مسافت دارد و قصد معاودت هم همان روز داشت مگر آنکه
معاودت نمود چندی در آنجا قیام کرد و در این مدت نماز را قصر میخواند یا معصیت نموده
و نماز را قضا نماید یا نه **جواب** در سه فرسخ و نیم بلکه در چهار فرسخ الا یکو جب تمام باید
کرد نه قصر و در ترک تعلم اثم است و اگر جائی که مسئله را نمیداند قصر و تمام هر دو را بجا آورد
نه آنکه یکی را بجا آورد مگر آنکه تقلید کند و بجا آوردن یکی صحیح واگر در شؤل ترتیم قصر
نموده قضا نماید بتمام والله العالم **سؤال** اگر کسی در اطراف وطن خود بچند مواضع و دهات
برود که هیچکدام از وطن هشت فرسخ نیست مگر آنکه مجموع رفتن او هشت فرسخ است یا زیاده و
هر جا چند روز و کم از ده روز را قیام نمود نماز را تمام خواهد کرد یا قصر **جواب** اگر از اول
و در حین خروج قصد همه دهات داشت که مجموع هشت فرسخ است یا زیاده و هر جا در این قدر
موجب قصر بعمل آمده و اگر در اول قصد یک ده کرده و بعد از آن قصد دیگر کرد در بین قصر
نمیکند مگر آنکه در رجوع از ده آخر مسافت حاصل باشد پس رفتن بدهات مناط حکم نیست نه از
حاضر و نه از مسافر بلکه بسا میشود که رفتن بدهات مناط حکم نیست نه از حاضر و نه از مسافر که
یکی دو فرسخ یا یک فرسخ باشند یا قصد باینکه چند روزی در آنجا توقف نماید از اسم سفر بیرون میکند
او را قال في الذكرى ولو قارب المسافر بلده فتعمد ترك الدخول اليها للترخص ولبث في قرى متقاربة
يخرج بها عن اسم المسافر فظاهر النظر يقتضي عدم الترخص لعله مع عدم قواطع السفر لاهل فقد

سفر آن منقطع نشود دیگر آن قواطع سفر پیرو مادامیکه

المقتضی للقصر لوجود المانع عن التقصیر فیقصر چنانچه رفتن متوطن و حاضر بیرای شهادت
شتاربه باعث قصر نمی‌باشد مثل بعضی از اشخاص که جهت بیرای در دهات میفروشند و شکی
طالب صید لهو نمی‌باشد بلی با قصد یکی از دو مسافت مزبوره سفر حاصل میشود **سؤال** جائیکه
حکم نماز قصر است صوم را ترک خواهد کرد یا تفاوت دارد بینوا توجروا **جواب** هر جائیکه نماز
قصر است روزه هم ساقط است هر جائیکه روزه ساقط شد نماز قصر است و تلازم ما بین قصر
و اتمام لازم ما بین قصر و افطار ثابت است مگر در بعضی مواضع مثل مسجدین و مسجد کوفه و حائر
حسین که مسافر مخیر است در قصر و تمام ولکن روزه را باید بخورد **سؤال** اگر کسی قصد
هشت فرسخ نموده سفر کرد بعد از رسیدن بچهار فرسخ متردد شد در رفتن پس اگر در انجا
بماند متردد یا برود متردد یا برگردد در همه حال تردد داشته باشد چه حکمست در باب قصر
و اتمام نماز و ایضا اگر بقصد هشت یک فرسخ سفر نمود و بعد رسیدن بچهار فرسخ اگر
قصد برگشتن نمود در اغنا در حال برگشتن نماز را تمام خواهد کرد یا قصر و ایضا بعد
رسیدن بچهار فرسخ اگر مسافر منتظر رفقا شود در رفتن او موقوف بر رفتن رفقا باشد در ان
جا در حال برگشتن نماز را تمام خواهد نمود یا قصر **جواب** از همه سؤال شخصی که بقصد
شرعی از منزل خود بیرون رفت و در اثنای راه از قصد عزم سفر برگشت اگر بعد از طی هشت
فرسخ باشد یقینا قصر کند در نماز و روزه را افطار کند و روزه نگیرد مگر اینکه سفرش منقطع
شود بمرور وطن یا قصد معصیت یا قصد اقامت یا به تردد تا سی روز و اگر یکی از این
چهار چیز نباشد قصر لازمست و روزه گرفتن حرامست و اگر قبل از رسیدن بچهار فرسخ
رای او متغیر شده واجبست که نماز را تمام کند و اگر قصر کرده پیش از انحراف رای اعاده لازم
نیست لکن بعد از رجوع از قصد باید تمام کند و روزه را بگیرد و اگر بعد از رسیدن بچهار فرسخ
بوده باشد اقوی لزوم قصر است لما یدل علیه ما رواه ابن عمار قال سالت ابا الحسن علیه السلام عن
قوم خرجوا فی سفر فلما انتهوا الی الموضع الذی یجب علیهم فیه التقصیر قصروا من الصلوة فلما صاروا
علی فرسخین او علی ثلثة فراسخ او علی اربعة تخلف عنهم رجل لا یستقیم لهم السفر الا بمجیئه الیهم فاقاموا
علی ذلک ایاما لا یدرون هل یمضون فی سفرهم او ینصرفون هل ینبغی لهم ان یتموا الصلوة او یقیموا علی
تقصیرهم قال علیه السلام ان کانوا بلغوا مسیرة اربع فراسخ فلیقیموا علی تقصیرهم اقاموا ام انصرفوا وان کانوا
ساروا اقل من اربع فراسخ فلیتموا الصلوة اقاموا او انصرفوا فاذا مضوا فلیقصروا **سؤال** ایا مراد از
وطن جائیکه در عرف بگویند این وطن نیست یا شش ماه در آن جا نماز کرده باشد بقصد توطن و ملک (مسکن)

هر داشته باشد **جواب** کافیست در حاصل شدن وطن که شخص قصد کند که در ان بلد مثل ایام اتخاذ
کند ... را در اقامت خود و ملک ضرور نیست و ماندن شش ماه هم شرط نیست بلی شیخ استاد
اعلی الله مقامه بقاء ایامی را شرط میداند و این هم ضعیف است **سؤال** اقامت ده روز (اقل اقامت ع)
اقل اقامت است کمتر از ده روز اقامت نیست یا نه **جواب** اقامت ده روز است و کمتر از ده روز
اقامت نیست **سؤال** اگر کسی بزن ربعه کار حرام جائی متوطن شود صدق وطن میشود یا
نه **جواب** صدق وطن مشروط بزن ربعه مباحه نیست پس با قصد حرام توطن حاصل است
و همچنین در اقامت و تردد تا سی روز **سؤال** در حد ترخص خفای جدران و اذان هر دو
شرطست یا یکی از ان کفایت میکند و فرقی هست در قصر نماز در میان رفتن و برگشتن در این
شرط یا نه **جواب** یکی از دو کفایت میکند چه در رفتن و چه در برگشتن **سؤال** اگر مسافر
در جائی قصد اقامت عشره کرد بعد از ان که یک نماز چهار رکعتی کرد در همان روز قصد رفتن از
موضع اقامت نمود پس تا وقتی که در انجاست نماز را تمام خواهد کرد یا نه **جواب** همینکه با قصد
اقامت یک نماز را تمام کرد تا مادامیکه در ان مکان هست در حکم مقیم میباشد و روزه را میگیرد
و نماز را اتمام میکند چه عازم سفر شود چه متردد شود مادامیکه از ان بلد بقصد سفر بیرون نرود
سؤال چه میفرمایند در اینکه هر گاه مسافر در جائیکه وارد شود بقصد اقامت یک نماز صبح یا
مغرب را انجا اورد در حکم مقیم میباشد یا نه همچنین بلا قصد اقامت یک نماز چهار رکعتی را تمام بخواند
حکم مقیم میشود یا نه بینوا توجروا و اگر با قصد اقامت یک نماز چهار رکعتی را سهوا یا از روی جهل بمسئله قصر
خواند حکمش چیست بینوا توجروا **جواب** بسم الله و له الحمد در همه صور اقامت لازمه حاصل
نمیشود و میتواند که از قصد اقامت برگردد و الله العالم **سؤال** اگر کسی از محل اقامت بیرون
رود و خارج شود از حد ترخص و کمتر از مسافت قصد داشته باشد و بعد از برگشتن قصد
اقامت دیگر نداشته باشد و بجائیکه میرود قصد اقامت کند یا قصد اقامت نکند یا در رفتن و
برگشتن بمحل اقامت اولی و بجائیکه میرود که ان از محل اقامت کمتر از مسافت است نماز را تمام خواهد
کرد یا قصر و اگر متردد باشد در سفر نمودن و ماندن در محل اقامت بعد برگشتن یا غافل باشد
از حال سفر و کمتر از مسافت برود و برگردد چه حکمست و اگر قصد اقامت ثانی را منع کند نماز را بچه
طور خواهد کرد **جواب** بسم الله و له الحمد کسی که خارج میشود از بلد اقامت اگر مقصد شخص مقیم
کمتر از مسافت باشد و از توابع مکان اقامت در عرف حساب شود ضرر باقامت ندارد و مسافر نمیشود
هر چند در اول اقامت قصد خروج بتوابع ان بلد داشته مثل خروج بباغات و مزارع بلد پس

تکلیف اتمام نماز است نماز را در ذهاب و ایاب و مقصد و اگر از توابع نیست بلکه در ولد حساب
شود پس در صورتیکه در عود بمحل اقامت قصد عشره دیگر داشته باشد در پس توقف کند در محل اقامت
اتمام متعین است بی اشکال و همچنین در ذهاب و ایاب و مقصد و همچنین اگر در مقصد جدید
قصد اقامت نماید که در این فرض نیز در مقصد لا محاله نماز را تمام میباید و همچنین در ذهاب
و ایاب عود بمحل اولی و اما اگر بقصد اقامت عشره دیگر نداشته باشد محل اشکال است احتیاط
در جمع است ولیکن در نظر حقیر قوت دارد قول بتمام هر چند بگوئیم که این خلاف مشهور است و
الله العالم **سؤال** چه میفرمایند در این مسئله که اگر مسافر قصد هشت فرسخ نموده بعمر ا...
رسید در اینجا و در دیگر مواضع که هیچیک با دیگری بعد مسافت ندارد مدتی زیاده از
ده روز زیاده روز بماند و قصد اقامت هیچ جا نکند نماز را تمام باید کرد یا قصر بینوا توجروا
جواب بسم الله و له الحمد معلوم است که بعد از حصول سفر قاطع سفر مجرد ماندن ده روز
نیست بلکه علم با اقامت یا قصد اقامت ده روز است پس با وجود یکی از این دو فرض تمام میکند
نماز را و الا قصر خواهد نمود و گذشت که شرط اقامت وحدت بلد است عرفا و لهذا اصح نیست
قصد اقامت در اقلیم اول یا دوم یا تمام خراسان یا هند یا عراق بلکه اگر کسی مراد او بقصد اقامت
در بلدی که قصد داشته باشد که در اثنای اقامت از آن بلد یا در اواخر اقامت یا بعد اقامت بیرون رود
محل اقامت که از توابع آن حساب نشود هر چند بسیار نزدیک باشد بمحل اقامت مثل بلده کاظمین و حتی للمهندا
بالنسبت به بغداد در آن وقت اقامت محقق نخواهد شد و این بلاد موهومه یا طهران بالنسبت
بشاه عبد العظیم یا نجف یا لنبت یا کربلا بهندیه نه حر چون حر از توابع حساب میشود بلکه از جمیع
ظاهر میشود که شرط قصد اقامت که قاطع سفر است این است که علاوه از عدم قصد خروج خارج
نیز نشود که اگر اتفاقا خارج شود قصر نماید و حکم اقامت بهم میخورد و حکم سفر پس عود میکند
چنانچه بسیاری از علماء رضوان الله علیهم فتوی داده اند بقصر و بعضی احتیاط بجمع بین قصر
و اتمام کرده اند ولیکن در نظر حقیر مجرد خروج اتفاقی ضرر با اقامت ندارد خصوص اگر زمان
خروج کم باشد پس انقطاع حکم سفر مستصحب است خلاصه در نظر احقر بسیار قوت دارد قول بتمام
بن همینکه قصد اقامت کرد مادامیکه نماز تمام کرده تکلیف او اتمام کردن نماز است و روزه گرفتن است
تا اینکه مسافر شود و قصد مسافت کند نه کمتر از مسافت و گذشت سابقا که این خلاف در جائی
میباشد که قاصد اقامت جدیده بعد از عود نباشد که اگر قاصد عود و اقامت باشد بعد از عود
هر چند اقامت جدیده بعد از مدتی باشد ضرر با اقامت ولی ندارد و این دلیل هر چند واضح

بگوئیم
بالنسبة

ندارد بلکه بسیار عجیب است که اقامت بعد از هزار عود مثلا موثر باشد لکن چون تحقیق نمایند والله العالم
سؤال چه میفرمایند علمای اعلام کثر الله امثالهم در این مسئله که اگر ... تمام شد تا اقامت بلا قصد
اقامت ثانیه بقصد کمتر از مسافت برود و نماز را در رفتن و برگشتن در محل اقامت قصر و تمام باید کند
بینوا توجروا کرم علی الله بالجزاء السنا **جواب** بسم الله و له الحمد معلوم شد که بعضی قصر گفته اند و بعضی
تمام و بعضی تمام و قصر هر دو را جمع داند و اقوی در نزد حقیر این است که تا قصد مسافت نکند تمام باید
بکند و الله العالم **سؤال** چه میفرمایند از قبله در این مسئله شرعیه که هرگاه مسافر از خانه خود
بقصد سفر روانه شد و از حد ترخص گذشته سوار و اپورد خانه شد باز خانه محاذی مسافر گرا از حد
ترخص خارج است بر سبیل یا در اینجا سفر بهم میخورد که باید نماز را تمام کند یا مسافر است که باید قصر
نماید یا مسافر است که باید قصر نماید یا اطلاق سفر بعد از گذشتن از اینجا بحد ترخص میشود **جواب**
همینکه مسافر از جهت مسافر برگشتن باد و یا اسباب دیگر بحد ترخص بلد رسید و آن بلد بلد وطن
باشد قطع سفر میشود و باید نماز را اتمام بخواند تا اینکه باز از حد ترخص بگذرد **سؤال** مسافر در
حال مجبوری در واپور و ارضی در حالیکه راه میرود و استقبال قبله هم نداشته باشد نشسته میتواند
نماز را بجا آورد یا نه و اگر نمیتواند پس چاره و تکلیف این شخص چیست در هیچ صورت ز برای نماز
جواب نماز در هیچ حال ساقط نمیشود و اگر ممکن است ایستاده با استقبال و الا ایستاده با آنکه
و اگر نمیتواند نشسته بخواند هر قدر که ممکن است رو بقبله شود و الا قبله ساقط است والله العالم
سؤال مسافر اگر در ماه رمضان قصد مکانی دارد که چهار فرسخ یا پنج فرسخ باشد و اراده
رجوع قبل از ده روز دارد نماز و روزه او چه صورت دارد **جواب** جمع میان قصر و اتمام نماید
در نماز و قضاء روزه را بگیرد و افطار هم نکند علی الاحوط و اقوی قصر و افطار است **در نماز**
آیات **سؤال** کیفیت نماز آیات را بیان فرمایند **جواب** کیفیت آن بتفصیل طریق اول است
آنکه قصد کند دو رکعت نماز خسوف و یا کسوف یا زلزله یا آیات بجا میآورم بجهة فرمان بردار حق
تعالی و تکبیرة الاحرام بگوید و حمد بخواند و سوره تمام بخواند بر کوع رود و ذکر رکوع را با
طمانینه بجا آورد و سر از رکوع بردارد و حمد و سوره تمام بخواند و رکوع کند تا پنج مرتبه
در خواندن حمد و سوره و رکوع کردن باین قسم عمل نماید و بعد بسجده رود و ذکر سجده کند و
سر راست کند و طمانینه بجا آورد و سجده دیگر کند و سر راست کند و همچنین در رکعت ثانیه
پنج رکوع نماید به پنج حمد و پنج سوره تمام و بعد از آن دو سجده نماید بنحو مرقوم و تشهد بخواند
و سلام دهد و احوط آن است که در هیچیک از قیامات قبل از رکوعات ده گانه در سوره

و بعضی
جمع ...
تمام ...

و واپور

تمام بلکه زیاده از یک سوره نخواند هرچند تا تمام باشد طریق دوم آنست که در رکعت اولی آیات حمد بخواند و یکسوره را قسمت کند بر پنج رکوع که مثلا آیه تمام از سوره میاد و آیه یا بعضا به را بخواند و برکوع رود تا آنکه در رکعت اولی تا یک حمد در پنج رکوع یکسوره تمام شود و همچنین در رکعت دوم و لکن هر ده بر قسم دوم دو حمد بیشتر نخواند چنانچه در این قسم دوم ده حمد میشد نخواند چنانچه ده بر قسم دوم بایک رکعت ولی یکسوره تمام باشد و همچنین در رکعت ثانیه چه همان سوره باشد چه سوره دیگر بود بر این قسم باید سوره را قسمت کند بر پنج رکوع و قبل از پنج رکوع سوره را تمام نکند اگر تمام کند قبل از پنج رکوع قسم سیم خواهد شد که میباید انشاء الله تعالی و اولی آنست که اکتفا ببعض آیه در یک رکوع نه نماید بلکه تمام آیه را بخواند پس سوره که کمتر از پنج آیه باشد اکتفا بان در پنج رکوع ننماید و بسم الله را آیه حساب کند و طریق سوم مرکب از اول و دوم است و تفصیل احکام آن از رجوع برساله زینة العباد ظاهر میشود اما قنوت پس لازم نیست لکن مستحب پنج قنوت بخواند و برکوع رود کافیست الله العالم **سؤال** در نماز آیات کسی که سوره یاد نداشته باشد میتواند که سوره را مکرر در رکوعات بخواند **جواب** بلی میتواند که مکرر بخواند باین نحو که مثلا اول حمد و سوره خواند و برکوع رود چنانچه در سؤال سابق گذشت و باز حمد و همان سوره را خواند والله العالم **سؤال** اگر هر نماز آیات سبب خواندن سوره دارد جایز است که همه را به نیت واجب بخواند یا نه **جواب** جایز است که به نیت واجب بخواند هرچند که کمتر واجب است اگر بخواهد قسمت بکند **سؤال** گر زمان کسوفین بقدر تمام نماز یا یک رکعت خفیفه نباشد نماز ساقط است یا نه **جواب** اقوی سقوط وجوب میباشد ولکن این فرض و علم بان نادر است و در فرض شک لازم است اقدام بصلوة و اگر احتیاط کند نماز کردن بمجرد گرفتن هرچند بداند که بقدر دقیقه نمیکشد اولی میباشد بجهة احتمال یا قول بآنکه کسوفین از ذات السبب میباشد نه ذات الوقت و قصد و تمحض بوجوب نهاد ادا در **نماز قضا** **سؤال** کیفیت ادای نمازهای قضا را بفرمایند **جواب** واجب است بر مکلف که آنچه نمازهای واجبی غیر جمعه و عیدین در وقت فوت شده چه عمدا چه سهوا ادا نماید باملاحظه ترتیب با امکان باین معنی که آنچه نماز اول فوت شده است مقدم دارد و آنرا که بعد فوت شده و در نماز واجب غیر یومیه ترتیب شرط نیست هر که را خواهد مقدم بدارد **سؤال** اگر کیفیت فوت نمازهای فریضه فائته را نداند که کدام مقدم است و کدام موخر **جواب** اقوی سقوط ترتیب است در فرض جهل و عدم علم بکیفیت فوت تفصیلا و لکن احوط بتا

ده هر رکوع قبل از رکوع ثانی و اگر قبل از رکوع دهم یک قنوت بخواند ع

تحصیل علم به ترتیب نماید از تکرار نماز و بخوان **سؤال** قضای نماز فائته غیر مرتبه را چگونه ادا باید کرد **جواب** هر طوریکه میخواهد بکند مثلا قضای خسوف و کسوف اگر جمع شود هر کدام از خسوف و کسوف را مقدم بدارد دیگر ضرر ندارد بلکه اگر جمع شود با قضای فائته یومیه ابتدا بخسوف یا کسوف یا صبح یا ظهر یا عصر یا مغرب یا عشا **سؤال** در ادا کردن نمازهای قضای پنجگانه که بسیار باشد و با وقات مختلفه قضا شده باشد ترتیب شرطست یا جز و کسی که در ذمه او بسیار نمازهای قضا باشد و مثلا امروز صبح یا ظهر او فوت شده میتواند که نماز امروزه را همین امروز یا فردا را قضا کند یا باید قضای این نماز بعد از نمازهای قضای سابق باشد **جواب** اگر ترتیب فوت نمازهای قضا شده را بداند بترتیب قضا کند و اگر علم بکیفیت فوت تفصیلا نداشته باشد هر طور که قضا کند صحیح است و ترتیب ساقطست **سؤال** کسی که ذمه او نمازهای بسیار قضا بوده باشد میتواند که نمازهای نافله فریضه و نماز شب و نماز زیارت و دیگر نمازهای مستحبی یا تعقیبات طولانی بعد از نماز بخواند یا نه **جواب** بلی میتواند **سؤال** اگر ذمه کسی نمازهای فریضه قضا باشد سفرا یا حضرا مثلا نماز شش ساله دو سال سفری و چهار سال حضری باشد و ترتیب یاد ندارد آیا میتواند که دو سال نماز سفری را متوالی بخواند و چهار سال حضری را هم متوالی بخواند یا نه **جواب** همینکه علم بترتیب ندارد ترتیب ساقطست **سؤال** آیا در نماز قضا و نماز ادا ترتیب هست یا نه **جواب** خیر در ادا و قضا ترتیب نیست و جایز است که ادا را مقدم بدارد بر قضا هرچند نماز یکی باشد یا از همان روز یا از شب همان روز باشد ولکن احوط آنست که اول قضا بجا آرد بلکه اگر در اثناء نماز ادا متذکر شود و عدول باو ممکن باشد عدول نماید از ادا بقضا سابق والله العالم **سؤال** شخصی عنداکند و نماز قضا در ذمه او باشد دو رکعت نماز صبح مثلا به نیت قضا کرد و نماز ظهر هم ادا کرد بعد نماز عصر را هم قضا کرد بعد از آن خیال مدکه عمدا ظهر به نیت قضا مثل صبح کرده ام پس اعاده نماز ظهر بکند یا نماز عصر را هم بکند یا نماز عصر صحیحست **جواب** اگر فصل طویل شد که شروع بنماز عصر کرد که نماز ظهر بجهة فاصله زیاد باطل شده در این صورت نماز عصر صحیح است و ترتیب در اینجا ساقطست هرچند اعاده عصر احوطست که سقوط ترتیب در نسیان میباشد نه در اعتقاد صحت و لکن خیال المذکور موجب اعاده نیست مگر در صورت قطع و اگر قطع ندارد اگرچه مظنه داشته باشد ظن بعد از فراغ از عمل حجت نیست بنا بر شک **سؤال** آیا ادای نماز قضا واجب فوریست **جواب** واجب فوری نیست بلکه واجب موسع است علی الاقوی والله العالم **سؤال** با وجود نمازهای قضا جایز است اتیان بنافله یا نه

جواب بلی جایز است بلکه جایز است در وقت فریضه نافله غیر یومیّه نمودن هر چند
احوط ترک نماز نافله است یا و جوی قضای فریضه مخصوص هر گاه نافله را بخواند و فریضه
قضا شده را هیچ نخواند بلی جمع نمودن میان قضا و کفاره نافله بهتر است از اقتصار بنافله
سؤال یا نماز نافله یومیّه هم قضا دارد یا نه و در سؤال و ادا در این هم ترتیب شرط است
یا نه جواب نافله یومیّه نیز قضا دارد بلکه در اخبار تأکید یاد از برای نافله نمودن
و قضای آن وارد است و ترتیب در این شرط نیست مثل قضاء غیر یومیه که عکس ترتیب
هم جایز است و الله العالم سؤال اگر نمازهای قضا زیاد در ذمه داشته باشد چکند
جواب انقدر نماز بخواند که یقین حاصل شود بیش از این نبوده هر چند اقوی اقتصار بان
مقدار است که یقین باشتغال ذمه بان مقدار حاصل است و الله العالم سؤال اگر یک
نماز از پنج وقت فوت شده و نداند که کدام است چکند جواب اگر حاضر است سه نماز
کند یک دو رکعتی یک سه رکعتی یک چهار رکعتی بقصد ما فی الذمه بلکه اگر با ملاحظه
جهر و اخفات و عدم اکتفا بما فی الذمه پنج نماز کند بهتر است و اگر مسافر است دو نماز یک
مغرب و یک دو رکعتی ما فی الذمه نماید و اگر نداند که این نماز در سفر یا در حضر فوت شده سه
رکعت نماز کند از دو رکعتی چهار رکعتی و سه رکعتی و در جهر و اخفات دو رکعتی و چهار رکعتی
مخیر است والله العالم سؤال شخصی نماز قضای خود یا غیر یا اجیر نماز قضای غیر را هر گاه هیچ
شرط نشده باشد غیر از اداء نماز اگر بدون اذان و اقامت بخواند و در رکعت سوّم و چهارم یک یا اجیر
تسبیح کبری و در ذکر رکوع و سجود یکمرتبه سبحان الله و تشهد خفیف و سلام آخر بخواند نماز صحیح
است و بری الذمه میشود یا نه جواب اقوی آن است که نماز صحیح است و لکن نقص اجر او
اجر میشود هر چند شرط نکرده باشد چون از متعارف خارج است والله العالم سؤال نماز
یکه در سفر فوت شده چگونه ادا کند جواب ادا کند بطریق نماز سفری یعنی قصر بخواند
هر چند در حضر باشد چنانکه نماز یکه در حضر فوت شده ادا کند بطور نماز حضری هر چند در
سفر بخواند سؤال اگر زن حائض شود در آخر روز و نماز ظهر را ادا نکرده باشد قضا
واجب است یا نه جواب قضا واجب است قطعا اگر بشرائط تکلیف بعبادت باشد قبل از آخر
روز بقدر نماز ظهر و عصر هر دو یا عصر تنها بتفصیلی که در محلش ذکر شده سؤال اگر
زن حائض شود در اول وقت تمکن از طهارت قضا نماز آن وقت لازم میشود یا نه جواب در اول

وقت تمکن از طهارت و صلوة اختیاری شرط است در وجوب ادا پس قضا لازم نیست پس در اول وقت
باید همه چهار کنند مثلا با طهارت درک کند که در بین وقت اگر حیض طاری شد قضا لازم
است سؤال شخصی یک دختر بزرگ و یک پسر کوچک صغیر گذاشته فوت شده و
هر یک مختلف البطن میباشند پس نماز قضای پدر بر پسر واجب است یا نه جواب در مسئله از
مسائل علم بحکم مسئله بر صلاح نیست پس هر دو بکنند و ادای دین والد خود نمایند صلهٔ رحم
در مماة اولی از حیاة است مجملا یا خود بکنند یا استیجار کنند شخصی را و اگر مضایقه کند
و بخواهند که رحم را از خود خوشحال کنند و واجب محض خواهند اقوی آنست که بر هیچکدام
نماز لازم نیست سؤال سرکار فرموده اند که آنچه نماز والد فوت شده بر پسر بزرگ لازم است
بجا آوردنا یا نماز مرض موت و نماز یکه سهوا فوت شده یا نماز یکه عمدا یا اختیارا از والد فوت
شده هم همان صورت دارد و اگر پسر بزرگ در ادای آن تکاهل نماید و بجا نیاورد مؤاخذه است
یا نه جواب آنچه مختار است اینست که لازم است بر پسر بزرگ هر چند بنده باشد بنا بر احوط قضا
نماز یکه از والد مخصوص چه آزاد و چه بنده نه والده در مرض موت فوت شده بجا آرد چه بمباشرت
خود و چه باستیجار و لکن مناسب صله رحم که در مماة اکد است نیست که ولد اگر نماز یکه اولی
بلکه سائر اقربا یا مشغول الذمه باین نماز باشد ادا کند چه بمباشرت خود هر چند بر فرزی یک نماز
باشد یا باستیجار دیگری والله العالم سؤال چه میفرمایند در مسئله که نماز زید که فوت
شده و سه پسر بزرگ کبر واجب است که پسر بزرگ در حیاة زید بمیرد و بعد از زید پسر اوسط و کوچک مانده
باشد آیا نماز زید بر پسر اوسط واجب است یا بر هر دو و اگر پسر بزرگ و اوسط هر دو در حیاة زید مرده
باشند و کوچک مانده باشد نماز زید بر کوچک واجب است یا نه و آیا همه نماز زید که قضا شده
است بر پسر بزرگ واجب است یا نمازی که در مرض موت قضا شده و آیا پسر خود واجب است که آن نماز
را بخواند یا بخواند یا میتواند از اجیر همه بجا بیاورد و همچنین روزه قضا شده زید بر پسر بزرگ
واجب است یا نه جواب بر پسر اوسط لازم است نه کوچک و بر پسر کوچک لازم است بعد
از بلوغ احتیاطا آن نماز یکه در مرض موت قضا شده و لکن چون جمعی لازم میدانند قضای مطلق
نماز یکه در ذمه پدر هست لهذا احوط اینست که پسر بزرگ جمیع نمازها که بر ذمه پدر بوده قضا
کند و باجاره هم میتوان خواند و مباشرت پسر لازم نیست و روزه هم در حکم نماز است سؤال
اگر کسی دو پسر یا سه پسر بزرگ داشته باشد باین معنی که همه در زمان واحد توام پیدا شدند
از یک زن یا از دو و سه زن در زمان واحد آیا نماز زید بر همهٔ اینها واجب است یا بر یکی از اینها

یا واجب کفائیست که تا یکی بجا نیاورده بر همه اینها واجبست و اگر بفاصله یکدو دقیقه پیدا شد
انچه حکم دارد **جواب** بسم الله وله الحمد انچه از یک زن است انکه اول بدنیا امده بزرگ میباشد
و اگر از دو زن فرض شود و مقارن شوند هر دو پسر بزرگ میباشد و مناصفه باید بشود **سؤال**
بیان فرمایید که ایا چنانکه نماز یا روزه قضا شده پدر بر پسر بزرگ واجبست نماز یا روزه قضا
شده مادر هم بر پسر بزرگ واجبست یا نه افتونا اجرکم الله بالخیر والسعادة **جواب** بسم الله وله
الحمد مادر ملحق به پدر نیست علی الاقوی و لکن احوط الحاق مادر است به پدر بلکه احوط الحاق هر کسی
است که این کس وارث و میباشد پسر هم وارث باید اداء نماز موت خود بکند علی الاحوط والله
العالم **سؤال** در نماز استیجار با اجیر اگر شرط شود که نماز یا روزه یا حج
یا زیارت را همین امسال بجا ارد و اجیر بجا نیاورد یا بعض بجا اورد بعض بجا نیاورد و بسبب عذر
شرعی باشد یا بدون عذر شرعی یکسر میتواند اجیر نعل را بجا اورد یا نه و در شق ثانی اجیر مشغول
الذمه عمل میباشد یا مشغول الذمه پولیکه گرفته است و صیغه خوانده شده بود **جواب**
اما در حج اگر مقید بسال اول بوده و بجا نیاورده اجاره منقضی میشود با نقضاء سال و بعد از
نمیتواند که بجا اورد مگر باذن جدید و اما در نماز و روزه و مخوان که بعضی از اعمال اورده
مستحق اجرت مسمی میشود یعنی باطل میشود و بقدر ان عمل در باقی با نقضاء وقت اجاره منفسخ میشود
یعنی باطل میشود و تقسیط باید کرد اجرت مسمی شود و پول باقی عمل باید بر گردد پس مستاجر مستحق
پول اسپاشد نه مستحق عمل **سؤال** انقبله دستخط نموده اند که عبادات اجیر اگر موقت بوقت
خاص باشد و اجیر ان عمل را در وقت مقرره بجا نیاورده اذن جدید از مستاجر دد کار است برای
بجا اوردن ان عمل که اجاره منفسخ میشود پس هر گاه مکی اجیر شود از برای نماز و روزه یا دیگر
عبادات مثل زیارات و غیره در مدت خاصه و صیغه هم خوانده شده و قبض و اقباض
هم شده و اجیر ان عمل را در وقت مقرره بجا نیاورده بلکه بدون اذن جدید از مستاجر در خارج
وقت مقرره بجا اورده بقصد اجاره یا بقصد تبرع و بعد مستاجر امضاء و اجازه ان عمل را
نموده ایا اجیر و منوب عنه هر دو بری الذمه میشوند یا نه و هر گاه مستاجر اجازه و امضاء
ان عمل را که در خارج وقت مقرره بجا اورده برای اجیر و منوب عنه و برائت ذمکی چه حکم است
و ایا از برای مستاجر جایز است شرعا اجازه و امضاء ان عمل که در خارج وقت مقرره بجا اورده
شد یا نه و در صورت عدم برائت اجیر مشغول الذمه پول میماند که پولیکه گرفته است
بمستاجر رد کند یا مشغول الذمه عمل **جواب** بعد از اجازه مستاجر هر دو بری الذمه

میشوند و لکن امضاء ان موقوف است باینکه ولایت در امضاء داشته باشد مثلا اینکه وارث
و از کیسه خود امضا مینماید یا انکه وصی مطلق است یا انکه ثلث واسع و فراوان دارد از
ثلث امضاء مینماید هر گاه امضا نمود منوب عنه بری الذمه میشود و نایب بری الذمه
نمیشود باید پول را رد کند بمستاجر **سؤال** با اجیر اگر شرط کرده شود که نماز را با اذان
و اقامه و جمله مستحبات را بجا اورد این شرط ایا اعتبار دارد و اجیر باید که ضرور با
شرائط مذکوره بجا اورد یا نه **جواب** البته باید بجا اورد و بدون شرط اذان و اقامه
نیز لازم است چون از مستحبات متعارفه میباشد لکن سؤال این است که اگر عمدا ترک کرده
نماز صحیح است یا نه و بعد از فرض صحت از اجرت کم میشود یا نه جواب سؤال اول این است که نماز
صحیح است خصوص اگر سهوا باشد و جواب سؤال ثانی این است که اگر شرط مثل اذان و اقامه
و نحو آن باشد بقدر ان از اجرت کم میشود باین معنی که نماز با اذان مثلا یک قیمت و بی اذان
و اقامه قدری از ان تا یک ربع ان کم میشود **سؤال** اگر با اجیر شرط شود که هر روز بعد
نماز بجا اوردن یک جزو یا نصف جزو قران برای منوب عنه بخواند شرط لازم میشود یا نه
جواب بلی این شرط هم لازم است و الا نقص اجرت میشود و نماز صحیح است **سؤال**
در نماز استیجاری قضا اگر شرط شود که با سورهای طویله بخوان مثل تبارک و جمعه
و غیر ذلک و اجیر هم قبول کند این شرط لازم میشود یا نه **جواب** بلی این شرط لازم میشود اجیر
نباید خلاف کند و الا نقص اجرت میشود و نماز صحیح است **سؤال** اگر مستاجر شرط کند
که نمازها با ترتیب بجا اورد و اجیر مقلد مجتهد نیست که ترتیب را شرط نمیداند در این صورت
اجیر موافق خود بجا اورد یا موافق شرط **جواب** باید موافق شرط بجا اورد نه موافق رای
مجتهد خود **سؤال** نماز استیجار میشود با تیمم خواند یا نه **جواب** فاضل نراقی
اعلی الله مقامه تصریح فرموده اند که نمیتواند بخواند و لکن جواز خواندن خصوص با ضیق وقت
خالی از قوت نیست والله العالم **سؤال** نماز اجاره قضا را اجیر میتواند با حالت تعذر
با تیمم بجا ارد یا نه **جواب** اگر وقت مضیق بوده است شرط نشده باشد میتواند بجا اورد خصوص
اگر ولی میت باشد **سؤال** ایا جایز است که زن برای نماز مرد اجیر شود **جواب** بلی جایز
است چنانچه عکس جایز است خواه باجاره باشد خواه تبرعا بخواند **سؤال** زن برای نماز مرد
و مرد برای نماز زن در جهر و اخفات چکنند **جواب** هر یک از مرد و زن ملاحظه احوال خود
نمایند والله العالم **سؤال** اجیر نماز وحشت در شب دفن یا ما بین مغربین بخواند یا هر وقت

او نسبت به کسی که نخوابیده صحیح است اگرچه بعد از نماز عشا باشد و یک نفر میتواند نماز وحشت متعددی از برای میت واحد بدهد یا خیر **جواب** بهتر این است که مابین نماز مغرب و عشا بخواند چون شعار اینست و تطوع را در وقت فریضه جایز نمیدانیم و حال اینکه این واجب نیست اگرچه جایز باشد و اگر بین مغرب و عشا نکرد تا نافله صبح آخر شب مرخص است که بجا آورد بجهة اینکه لیلة الدفن صادق است و همچنین نماز وحشت اگر بر میت بسیار وارد شد بکر میت جایز است هر طور که خواهد بدهد و همچنین اگر وکیل مطلق یا وصی مطلق باشد اما اگر وکالت بنحو متعارف و وصایت بنحو باشد و وصایت نیز بنحو متعارف باشد دو نماز وحشت یک نفر نمیتوان داد

در احکام شک و سجده سهو و خلل در نماز

سؤال شکیات نماز را بیان فرمایید **جواب** بدانکه شکیات بیست و سه قسم است پنج صورت آن اعتبار ندارد یعنی اعتنا بآن نباید کرد و هشت صورت آن باطل است یعنی نماز در آن هشت صورت باطل نیست **سؤال** تصریح همه شکیات را بفرمایید **جواب** اما پنج صورت که اعتبار ندارد بعد از شک بعد از سلام و شک بعد از وقت نماز و شک بعد از محل و شک کثیر الشک و شک امام و ماموم با حفظ دیگری اما هشت صورت که نماز در آن باطل است اگرچه در عدد رکعات باشد و شک مستقر شده باشد بنحوی که زود زائل نشود هر چند بدون تروی یعنی بدون فکر باشد علی الاقوی شک در رکعت نماز دو رکعتی واجبی مثل نماز صبح و جمعه و ظهر و عصر و عشا در سفر در غیر مکان تخییر در غیر نماز احتیاط و شک در نماز سه رکعتی که نماز مغرب باشد شک در نماز چهار رکعتی که یا بیخ و در میان باشد قبل از اکمال سجدتین و شک دو و پنج و شک سه و شش و شک چهار و شش و شک در رکعت که بالمره نداند رکعت چند است و لکن در این هشت صورت احوط آن است که تروی کند اگر نقد رکه سکون طولانی و منافی صلوة بعمل نیاید که اگر بیش از منافی بخاطرش آمد عمل کند هر چند بطور مظنه باشد و اگر ترددی و ما بوس از ترجیح یکی از دو طرف شک شد پس بمنافیات دیگر مثل سکوت طویل و بخوان نماز را باطل سازد بنا بر احوط و اما از هشت صورت که باطل نیست نماز در آن و باید مصلی اول تروی و تفکر کند بنا بر احوط که اگر علم یا مظنه از فکر حاصل نشد پس عمل بشک میکند اول شک در دو و سه است در نماز چهار رکعتی بعد از اکمال سجدتین بعد از فکر بنا را بر سه میگذارد و یک رکعت دیگر میخواند و نماز را تمام میکند و بعد یک رکعت نماز احتیاط ایستاده یا دو رکعت نشسته بجا میاورد دویم شک در دو و سه و چهار بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذارد و نماز را تمام میکند و بعد دو رکعت نماز احتیاط ایستاده و دو رکعت نشسته

بجا میاورد و دو رکعت نشسته را موخر میدارد و دو رکعت ایستاده سوم شک در دو و چهار بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذارد و نماز را تمام میکند بعد دو رکعت نماز ایستاده بجا میاورد چهارم شک در سه و چهار هر جا که باشد بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام میکند و بعد از اتمام نماز یک رکعت ایستاده یا دو رکعت نشسته بجای آورد و دو رکعت نشسته افضل است پنجم شک در میان چهار و پنج بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذارد و نماز را تمام میکند و بعد از آن دو سجده واجب بجای آورد و اگر این شک در حال قیام باشد می نشیند و بنا را بر چهار گذاشته نماز را تمام میکند و یک رکعت ایستاده یا دو رکعت نشسته بجا آورد ششم شک در سه و پنج در حال قیام می نشیند و بنا را بر چهار گذاشته نماز را تمام میکند و بعد دو رکعت ایستاده بجای آورد و احتیاطا دو سجده سهو مینماید هفتم شک در سه و پنج و چهار و پنج در حال قیام می نشیند و بنا را بر چهار گذاشته نماز را تمام میکند و بعد دو رکعت ایستاده و دو رکعت نشسته بجای آورد و دو سجده سهو احتیاطا می نماید هشتم شک در پنج و شش در حال قیام می نشیند و بنا را بر چهار گذاشته نماز را تمام میکند و بعد از آن دو سجده سهو واجب بجای آورد و شک در غیر این مواضع باطل است اما از شکیاتی که در حال قیام بود نشستن و از برای بحول الله بیجا و از برای قعود و قیام بیجا و بتسبیحات اربعه بیجا و تکبیر بیجا اگر کرده باشد از برای هر یک علیحده دو سجده سهو احتیاطا بجا آورد و اعاده اصل نماز بعد از بجا آوردن عمل بشک غیر از شک دو و چهار و دو و سه و چهار بلکه در جمیع شکوک ضرر ندارد **سؤال** طریقه نماز احتیاط چه نشسته و چه ایستاده بیان فرمایید **جواب** طریقه اش این است که قبل از آنکه چیزی از مبطلات نماز بعمل آید بی اذان و اقامت فورا نیت کند و تکبیر بگوید حمد تنها بخواند و سوره ساقط است و مخیر نیست مابین حمد و تسبیحات اربعه و احتیاطا باخفات بخواند حمد را و قنوت ندارد و باقی دیگر مثل نماز تمام نماید و معتبر است در نماز احتیاط شرائطیکه در نماز واجب معتبر است **سؤال** در بسمله حمد نماز احتیاط جهر مستحب است یا نه **جواب** جهر مستحب بنا بر اقوی **سؤال** شک در نماز احتیاط چه حکم دارد **جواب** بنا را بر اکثر میگذارد مگر اینکه باعث فساد صلوة شود بجا آوردن نماز که بنا را بر اقل میگذارد **سؤال** اگر قبل از نماز احتیاط از منافیات نماز بعمل آید یا تاخیر شود در بجا آوردن نماز احتیاط بقدری که عرفا فوریت صادق نباشد چه کند **جواب** در این صورت احوط آن است که نماز احتیاط را هم بجا آورد و اعاده اصل نماز هم

نماید سؤال اگر نماز احتیاط را عمداً یا سهواً ترك نماید بعد از طول زمان اعاده یا قضا لازم است
یا نه یا آوردن نماز احتیاط کافی است جواب بعد از حصول تطول زمان که ماحی صورت نماز و موالات
باشد بطلان نماز قوی میباشد بجهة مراعات جزئیت در نماز احتیاط ولکن احتیاط اتیان
بنماز احتیاط است با اعاده نماز سؤال بعد از نماز احتیاط یا در اثنای آن اگر متذکر شود
که اصل نماز کم بوده شك اعاده نماز واجب است یا نه جواب اعاده واجب نیست اگر
مطابق باشد مقدار نقص با مقدار نماز احتیاط کماً و همچنین در صورت مخالفت نوایست
نهایت نماز احتیاط و صوم مثله در صورت مخالفت بنا است سؤال اگر جمع شود
سجده سهو و اجزای فراموش شده نماز و نماز احتیاط کدام را مقدم بدارد جواب
نماز احتیاط مقدم است بر اجزای فراموش شده و اجزای فراموش شده مقدم است بر
سجده سهو سؤال کسیکه تکلیفش نشسته نماز کردن است اگر شك کند مابین سه
و چهار بعد از اکمال سجدتین نماز احتیاط را یك رکعت نشسته بخواند یا دو رکعت نشسته جواب
یك رکعت بخواند والله العالم سؤال شك در نماز مستحبه چه صورت دارد جواب
مخیر است مابین اقل و اکثر مگر اکثر موجب فساد شود در نماز پس بنا را بر اقل گذارد سؤال
در نماز فریضه هرگاه کسی شك کند در رکعات که قابل تدارك باشد و بعد از سلام ملتفت
تدارك آن نشد و بعد از منافیات بعمل آورد مثل انحراف از قبله و غیر آن نماز را از سر
گیرد و اعاده کند چه حکم دارد و همچنین در سهو با زیادت و نقصان سجده سهو
نکند و نماز را از سر گیرد چه حکم دارد بفرمایند جواب اما اعاده نماز بجهة رفع وجوب
سجده سهو بیجا است و سجده سهو را باید بکند و اما اعاده آن بجهة رفع حکم شك آنهم بیجا
است اگر نماز احتیاط را خوانده اینهم بجهة آنکه مأمور به جزو بلا فصل نه اعاده و اگر جزء بدانیم
و مانع سهوی و عمدی مثل استدبار قبله و حدث واقع سازد در بین نماز اصل و نماز
احتیاط در بنوفت اعاده خوب است ولکن چون احتمال دارد صلوة احتیاط صلوة مستقله
باشد پس در وقت اعاده نماز بر تنهائی مصرف ندارد مگر با نماز احتیاط والله العالم
سؤال شك در افعال نماز و در رکعتی و در رکعت اول نماز سه رکعتی و چهار رکعتی
مبطل نماز است یا نه جواب مبطل نیست بلکه بطلان مختص بشك در رکعات است نه افعال
والله العالم سؤال اگر شك کند در دو و سه مثلاً قبل از برداشتن سر از سجده دوم
و بعد از فراغ از ذکر واجب نماز باطل و استینا آن لازم است یا نه جواب نماز باطل است

واحتیاط در اتمام آن و اتیان بنماز احتیاط و اعاده اصل نماز است والله العالم سؤال چه میفرمایند
کسی که در نماز زیاد شك میکند در رکعات و غیره و هم سهو زیاد میکند و بعلاوه ابد و جزم دارد بر اینکه
کاهی شك و سهو میکند یا برای هیچ یك از شکیات و سهویات را دانستن و یاد گرفتن ضرور
و واجبست یا نه و نماز او بر فرض اینکه تعلیم نگیرد صحیح است یا نه جواب بسم الله وله الحمد تعلم
مسائل بچند جهة واجب میشود اول بجهة تعلیم جاهل دوم بجهة عمل خود و بجهة اهل و عیال
و امر بمعروف و نهی از منکر لازمست هر چند بعنوان واجب مشروط باشد در بعض موارد هر چند
بعنوان وجوب کفائی باشد علاوه آنکه دانستن او بجا می باشد لکن اگر یقین داشته باشد که شك
و سهو نمیکند وجوب تعلیم محل اشکال است والله العالم سؤال شك کثیر الشك مبطل نیست
هر چند در رکعات باشد در دو رکعت اول چه در افعال و چه در رکعات مبطل نماز است یا نه
جواب شك کثیر الشك در قرائت و ذکر تکرار مبطل نیست هر چند در رکعات باشد سؤال
اگر کثیر الشك در قرائت و ذکر تکرار کند بقصد قربت جایز است یا نه و بر فرض جواز در بین
کلمه کلمه مشکوك فیها را تمام نماید یا قطع نماید و تکرار تا چند مرتبه جایز است جواب
قصد واقع نماید در تکرار و تمام نمودن کلمه نیز لازم نیست و نماز صحیحست و لکن تکرار زاید بر دو مرتبه و سه
مرتبه را اولی ترك است که ترك نماید بلی اگر بحد وسواس برسد یا آنکه تکرار مستلزم وسواس
شود حرامست تکرار هر چند دو مرتبه باشد بلکه در این فرض صحت نماز محل اشکال است سؤال
کثیر الشك را بیان فرمایند جواب همینکه عرفاً بگویند که فلان کس بسیار شك میکند یا در
نماز سه شك یا در سه نماز متوالی شك نماید کثیر الشك است و از کثیر الشك بودن بیرون
نمیرود مگر آنکه نماز هائی بکند که در آن شك نکند و اگر شك کند که کثیر الشك شد یا نه بنا را
بر نبودن گذارد و چنانچه اگر شك کند که از کثیر الشك بودن خارج شد یا نه بنا را بر عدم خروج
بگذارد و اگر کثرت شك بجهة عروض امر غیر اختیاری باشد که خوف و بحران باعث شود که کثیر الشك
شود و همچنین کثیر الشك اگر غصه مفرطی یا خوشحالی عظیمی یا وهما حاصل شود باشد ظاهر آنست که
حکم کثیر الشك نیز برا و جاری نیست و اگر کثیر الشك در انواع نماز نیست مثلاً باشد تعدی بافعال
همان نماز یا بعکس بلکه در مطلق نماز ها بغالب از قوه نیست هر چند اقتصار بهمان مورد دیگر کثیر
الشك می باشد و لیست پس تعدی در افعال از عبادات بمعاملات نمیباید از صلوة
بصوم و از نماز بوضو نیز تعدی نماید مظنه کثیر الشك معتبر میباشد در نماز چنانچه کثیر
الشك در جائیکه شك در آن مکان اعتبار ندارد مثل بعد از فراغ تعدی بشکوکی که

چنانچه قطع آن لازم نیست ۲

کرار نکند و اعاده نکند والله العالم **سؤال** سهویات نماز و حکم آن را بیان فرمایند **جواب**
بدانکه اگر چیزی از نماز کم شود بعد اگر بخاطرش آید پس اگر رکن باشد و داخل در رکن
دیگر نشده باشد بر گردد و آنرا بجا آورد و اما بعد از داخل شدن در رکن دیگر شد نماز
باطل است و اگر چیزی غیر رکن است و محلش باقی باشد که بخاطرش آمد برگردد و بجا آورد آنرا و اما
بعد از اگر محلش گذشته باشد نمازش صحیح است و اگر زیاده شود چیزی سهوا پس
اگر رکن است مثل رکوع و سجدتین نمازش باطل است در غیر جماعت و اگر رکن نیست ضرر
ندارد و احیانا زیادتی مستحب مثل قنوت در رکعت سوم سهوا بخواند ضرر ندارد و لکن
احوط سجده سهو است از برای هر چیزی که سهوا کم یا زیاد شده باشد در نماز در
نقص مستحبات سهوا سجده سهو ندارد چون نقص حقیقت منافی نیست بخلاف زیادتی
سهوا در مستحبات مثل قنوت در رکعت سوم که سجده سهو برای آن خوبست بجهت آنکه
زیادتی صادق است والله العالم **سؤال** امور یکه بسبب آن سجده سهو واجب
میشود بیان فرمایند **جواب** بسبب پنج چیز سجده سهو لازم میشود اول فراموش کردن
یک سجده دوم فراموش کردن تشهد و اجزای آن حتی صلوات بر نبی و آل طاهرین او
صلوات الله علیهم اجمعین سوم شک میان چهار و پنج بعد از اکمال سجدتین چهارم
گفتن سلام در غیر محل خودش پنجم کلام بیجا اگر کلام آدمی باشد نه ذکر و دعا و قرآن و در
غیر این مواضع مثل ایستادن در موضعی که باید بنشیند و نشستن در موضعی که باید ایستاد
در بقیه هر زیادتی و کمی که سهوا واقع شود مستحب است **سؤال** مواضع وجوب سجده
سهو را بیان فرمایند که در چند موضع واجب است **جواب** وجوب آن در مواضع خمسه
ثابت شده است و در سایر مواضع وجوبش ثابت نشده است هر چند در هر زیاده و نقیصه
بلکه در شک در زیاده و نقیصه و غیر آن از جمله نصوص اشعار بلکه شاهد است و لکن مع ذلک لا
بر وجوب اطمینان بوجوب آن حاصل نشده است **سؤال** در غیر موارد خمسه که سجده
سهو مستحب است چه نیت باید نمود **جواب** بهر جا آوردن سجده سهو است در غیر موارد
خمسه که سجده سهو مستحب است بقصد قربت مطلقه نه وجوب نه ندب **سؤال** مثلا
تشهد را هرگاه فراموش کرد یا سجده را فراموش کرد چه نماید **جواب** اول آن چیز فراموش
شده را بجا آورد و بعد از آن سجده سهو بجا آورد **سؤال** در نماز آنرا از برای تشهد
فراموش شده یا سلام فراموش شده یا یک سجده فراموش شده که سجده سهو میکنند

اول منیه را هم بجا آوردن باید یا نه پس هرگاه یکی از اذکار واجبه را فراموش کند مثل تسبیحات
اربعه در رکعت سوم یا چهارم یا ذکر رکوع و سجود و محل آن گذشته باشد و سجده سهو که
احتیاطا برای آن میکنند آیا اینجا این منسیه را هم بجا آوردن باید یا نه و اگر بجا آوردن باید چه
نوع بجا آورد و در سهویات اذکار مستحبه هم در زیادت و نقصان سجده سهو بجا آوردن منسیه
باید یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد اجزاء نماز همه اش تلافی ندارد بلکه تدارک آن خلاف شرع
میباشد مثل ذکر رکوع و سجود و تسبیحات اربعه بلی خصوص تشهد و سلام و اجزاء آن تدارک دارد
با سجده در قسم اول سجده سهو فقط میباشد در قسم ثانی اول قضای منسی و بعد از آن سجده سهو
سؤال اگر اسباب سجده سهو در یک نماز متعدد باشد آیا ملاحظه ترتیب سبب در سجده سهو
باید کرد یا نه **جواب** اگر اسباب سجده سهو متعدد باشد ولی ترتیب سبب در سجده سهو آن علما
ترتیب نیست واجب نیست پس اگر اول کلام بیجا صادر شد و بعد سجده را فراموش کرده و بعد تشهد
را و بعد سلام بیجا گفته و بعد شک در میان چهار و پنج نمود بهمین ترتیب سجده سهو را بجا آورد
هر چند جایز است که از آخر سر گیرد **سؤال** در صورت فراموشی سجده یا تشهد یا صلوة و غیره
بعد از محل اگر بعد از سلام حدثی صادر شود و سجده سهو و اعاده نماز لازم است یا نه **جواب**
احتیاط در اتیان بآن قبل از طهارت و بعد از طهارت و اعاده نماز حاصل میشود هر چند ظاهر بحال
استمرار اتیان بالجزئیه کما یدل علی مراعات الجزئیة الفوریه والقبله والطهارت ونحوها فکان الحدث
وقع فی الصلوة ودعوی ان السلام قد اخرجه عن الصلوة محل مناقشه فتبصر **سؤال** اگر حدثی
بعد از سلام صادر شود آیا وضو از برای سجده سهو لازم است یا نه و همچنین سایر شرایط نماز در آن
معتبر است یا نه **جواب** مراعات شرایط صلوة در سجده سهو راه نجاة است **سؤال** در قضای سجده
منسیه و تشهد و صلوة بر محمد و آل محمد که فراموش شده باشد طهارت و جمیع شرایط معتبره در نماز
معتبر است یا نه **جواب** معتبر است والله العالم **سؤال** در میان دو سجده سهو نشستن و درنگ
کردن واجب است یا نه **جواب** واجب است بفتوای جماعتی لکن بقصد قربت بجا آوردن بهتر است
سؤال اگر کسی عمدا تاخیر کند سجده سهو را ساقط میشود سجده سهو یا نه **جواب** سجده
سهو ساقط نمیشود **سؤال** طریقه سجده سهو و شرایط آنرا بفرمایند **جواب** بعد از سلام
نماز باید تشخیص نماید آنچه را که سجده سهو برای آن میخواهد بکند پس اگر سجده سهو برای سجده
یا تشهد فراموش شده باشد اول قضا نماید آنرا بعد از آن نیت سجده سهو نماید احتیاطا الکبیر
بگوید و بسجده رود و بگوید بسم الله و بالله وصلی الله علی محمد و آل محمد یا بسم الله و بالله و ما اللهم

علی محمد و ال محمد با بسم الله و بالله السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته و سر برداردو آیا هم
بنشیند و تشهد خفیف بخواند با ین نحو که اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول
الله اللهم صل علی محمد و ال محمد بیرون بکی از دو سلام واجب را بگوید و معتبر است در ین و سجده
استقبال و طهارت و سایر ان چیزها یکه در نماز معتبر است و احتیاط لازم است که فورا
بجا ارد و اگر فراموش کرد هر وقت بخاطرش اید بجا ارد **سؤال** لا سهو فی سهو یعنی چه
فرمایند **جواب** از اوراق کنجایش حدیث لا سهو فی سهو اندارد و فاید نبرند اربجهة اینکه
معنی حدیث بکار مقلد نمی اید اگر میخواهی بتفصیل را مطلع شوی و لا بفقه استدلالی کرد در
خلل شرایع نوشتیم رجوع کنند و ثانیا بجواهر الکلام شیخ استادنا الثانی اربعین مجلسی که اربعین حدیث
نوشته از جمله این حدیث است در تقدیم فقه استدلالی بر جواهر بجهة او ضعیف است بجا
تقدیم جواهر بر اربعین مجلسی بجهة این نکته بمنا است نمیباشد و الا مجلسی اقدم و اشرف مینباشد
سؤال در اثناء نماز اگر حدث اکبر یا اصغر صادر شود یا سکوت طویل بنحوی که ماحی صورت
صلوه باشد واقع شود عمدا یا سهوا اختیارا یا اضطرارا و در هر حال نماز را تمام کند چه
صورت دارد **جواب** در همه این صور نماز باطلست چنانچه در مقارنات گذشت **سؤال**
در نماز اگر فعل کثیر منافی نماز از مصلی صادر شود یا دست بسته نماز کند در غیر حال تقیه یا بلند
تقیه بعد از حمد امین بگوید یا منحرف شود از قبله یا بخندد یا قهقهه یا گریه نماید از برای
میت خواه بجهة فوت امور دنیوی یا اه و ناله نماید چه صورت دارد بعمد چه در حال سهو نماز صحیح
است یا باطل **جواب** اعاده نماز در جمیع اینها لازم است هر چند حکم بتفصیل محتاج بتطویل
است **سؤال** نف نمودن در نماز و اه و ناله که مولد حرف باشد در نماز حرام و مبطل نماز
است یا نه **جواب** مبطل نماز نیست بجهة انکه مشتبه بحرف است نه حرف و لکن گذشت که
اعاده احوط است **سؤال** بکاء با صدا از خوف خدا یا بر حال حضرت سید الشهدا علیه التحیة
والثناء در نماز جایز است یا نه **جواب** بلی جایز است **سؤال** بکاء بی صدا اگر از
برای امور دنیا باشد جایز است یا نه **جواب** جایز نیست **سؤال** اگر کسی در نماز
باشد و والدین یا نبی صلی الله علیه و اله یا یکی از ائمه صلوات الله علیهم اجمعین
او را صدا بزنند ایا جواب اجابت ایشان حرام و یا فرض و یا وجوب نماز صحیح است یا باطل **جواب**
بسم الله و لله الحمد در شرح اردبیلی علیه الرحمه در مسئله تکلم بحرفین نقل فرموده است از
منتهی اجماع بر بطلان هر چند واجب باشد بجهة حفظ النفس محترمه از اذیت و انشاء

در نماز ....

و اجابت نبی صلی الله علیه و اله و فی الموجز ایضا صرح بالبطلان و ان وجبت اجابته و فی بعض
حواشیه انه لو ناداه النبی صلی الله علیه و اله وجب ان یقول لبیک یا رسول الله صلی الله علیه و اله
و یبطل صلوته و فی قواعد الشهید فی مسئلة حقوق الوالدین نقل فرعا عن بعض العلماء ان النافلة
یجوز قطعها لما صح عن النبی صلی الله علیه ان جریحا کان فی صومعة فنادته امه فقال جریج اللهم
امی و صلوتی فنادته امه فقال اللهم امی و صلوتی فقالت لا یموت حتی ینظر فی وجه المومسات کما فی
نسخة او وجه المومسات ای المومسة ای الفاجرة و المومسات ای الفاجرات و علی الاول معناه انه
لا یموت حتی ینسب الی الزنا یدخل فی جملة غیر اولی الاربة من الرجال و کیف ما کان فقد روی بعض
الاخبار ان النبی صلی الله علیه و اله قال لو کان جریج فقیها لعلم ان طاعة الام افضل من الصلوة و انت
خبیر بانه لا اشکال فی هذا الخبر من جهة عدم معلومیة مشروعیة کلامه فی الصلوة بقوله اللهم امی و صلوتی
اللهم الا ان یدعی خروج التکلم مع الله من کلام الادمی و لذا قال اللهم له امی و صلوتی و من جهة ان
خصوص النافلة لا دلیل علی ظهورها من الروایة و من جهة ان التعلیل جار فی حق الاب و المولی
نحوهما من واجب الاطاعة و قد استشکل الاردبیلی علیه الرحمة فی وجوب اجابة نداء النبی صلی الله علیه و اله
بما یبطل مع امکان افهام الجواب بما لا یبطل و عدم معلومیة علم النبی صلی الله علیه و اله بان المنادی فی
الصلوة فقال الاردبیلی و فی وجوب جوابه صلی الله علیه و اله تامل اذ دلالة قوله تعالی استجیبوا لله
و الرسول اذا دعاکم علی وجوب جوابه صلی الله علیه و اله بما یبطلها بحیث یشمل کون المدعو فی الصلوة
خصوصا مع عدم علمه صلی الله علیه و اله بذلک غیر ظاهر بعد ثبوت تحریم قطع الصلوة و التزام
البطلان به بعد ندائه مطلقا و فی الوسائل فی باب حکم التلبیة فی نوافل الصلوة و نقل روایة فارقة
بین الاب و الام بانه فی نداء الام یقول لبیک و فی نداء الاب یسبح و حمله مرة علی النافلة و علی
الدعاء و الکل کما تری لا یوجب الفرق بین الاب و الام مع انه لم یثبت وجوب الاجابة فی النافلة لانه من
حقوق الاخوة الظاهرة فی الاستحباب **سؤال** در نماز بعض از ذکر مستحب را خواندن و بعض را ترک
کردن مثلا دو مرتبه تسبیحات اربعه خواندن و دو مرتبه تسبیح کبری در رکوع و سجود خواندن جایز
است یا نه **جواب** جایز است ممانعی ندارد اگر قصد استحباب در خصوص این کیفیت نکند و الله العالم
سؤال در نماز شب و غیر آن **سؤال** وقت نماز شب چه وقت میباشد **جواب**
وقت نماز شب از نصف شب تا طلوع صبح صادق میباشد **سؤال** وقت فضیلت نماز شب کدام
است **جواب** و فقهای کرام از برای نماز شب از نصف شب تا طلوع صبح فرض میشود هر وقتیکه بصبح نزدیک
تر است فضیلت دارد وقتیکه بصبح و تر است **سؤال** نماز شب خیلی کفایت است بچه طور باید

جواب نماز شب هشت رکعت است و بعد از آن دو رکعت شفع و بعد از شفع یک رکعت
بجا آورد وتر و بعد از وتر دو رکعت فجر است پس مجموع سیزده رکعت میشود و حضرت امام زین العابدین
قبل از نماز شب دو رکعت نماز بجا میآوردند در رکعت اولی بعد از حمد سوره قل هو الله احد و در
رکعت دویم بعد از حمد سوره قل یا ایها الکافرون میخواندند بعد شروع بنماز شب میفرمودند پس سنت
نیست که این دو رکعت را نیز قبل از شروع بنماز شب بجا آورد و اما کیفیت نماز شب پس افضل آن است
باین طریق که هشت رکعت را بچهار دو رکعتی که هر دو رکعت بیک سلام مثل نماز صبح بجا آورد
بی سوره و بی قنوت و بعد از آن دو رکعت نماز شفع قصد کند بیک سلام انهم بی قنوت و یک
رکعت نماز وتر انهم بی قنوت و بی سوره و این اقل درجه نماز شب است و اگر بهتر از همه بخواند در هر
یک از دو رکعت اول بعد از حمد سی مرتبه قل هو الله احد بخواند و چهار رکعت را بطور نماز جعفر بخواند
و دو رکعت آن را در رکعت اول سوره تبارک بخواند و در رکعت دوم هل اتی و در هر یک از شفع
و وتر قل هو الله احد و قل اعوذ برب الفلق و قل اعوذ برب الناس و قنوت در شفع خلاف است و
اقوی ثبوت است و احوط سقوط است و در وتر سه وظیفه در قنوت دارد یکی استغفار بهفتاد
مرتبه بهر لفظ که خواهد بگوید بعد از آن هفت مرتبه بگوید هذا مقام العائذ بک من النار و بعد
از آن سیصد مرتبه العفو و بعد از آن دعای چهل مؤمن و بعضی از علماء مقید داشته اند دعای چهل
مؤمن را بآن دو وظیفه ولکن چون آن دو وظیفه منصوص است اولی تقدیم میباشد و تقدیم و
تاخیر و توسط همه خوبست و شرط نیست که یک دست اگر دست چپ باشد بدعا بلند کند بلکه اگر بجهة
تسبیح دست را بلند نکند یا دست بیانستاد یا هر دو دست را بتواند که ضبط عدد بکند ضرر ندارد و زیاد
بعد استغفار و العفو و دعای چهل مؤمن ضرر ندارد و اگر چه وسط از نماز شب بخواهد بخواند
در رکعت اول بعد از حمد قل یا ایها الکافرون بخواند و در رکعت دوم قل هو الله احد و در هر
شش رکعت باقی بعد از حمد هر سوره که میخواهد بخواند و مستحب است در وقتی که وسعت داشته
باشد خواندن سورهای دراز چون انعام و کهف و مستحب است بجهر خواندن قرائت و اگر شک
کند مخیر است در بنای باقل یا اکثر و بنای اقل افضل است این در وقتی است که شک در خود رکعات
باشد و اما اگر شک کند که نماز شب را کرده یا نکرده و وقت باقی باشد بنا را بر نکردن بگذارد
و اگر شک نکند که دو رکعت کرده یا چهار رکعت یا شش رکعت یا هشت رکعت یا با شفع یا وتر
یا نه بنا را بر اقل بگذارد و شفع و وتر را مقدم بر نماز شب نکند و وتر را نیز مقدم بر شفع نکند
و کسی که نماز قضا از خود یا غیر باجاره یا غیر آن داشته باشد جایز است که نماز شب و سایر نوافل

بکند جایز نیست که نماز شب و سایر نوافل را نشسته بخواند هر چند علتی نداشته باشد اگر سوره
بخواند آخر آیه از سوره را یا قدری از سوره را در حال قیام بخواند و بعد از آن رکوع کند تا تمام
که خداوند منان ثواب نماز ایستاده را باو کرامت فرماید و اگر سوره نخواند رکوع را قائما بعمل
آورد بجهة تحصیل این ثواب و اگر همه را نشسته بخواند بهتر این است که شانزده رکعت بخواند
عوض هشت رکعت از نماز شب که هر دو رکعت را بجای یک رکعت ایستاده قرار دهد و برای شفع
چهار رکعت بجا آورد و برای وتر دو رکعت نماز نشسته بعمل آورد که مجموع نماز شب بیست و دو رکعت
میشود **سؤال** بیان فرمایید که مسافر نماز شب را میتواند بجا بیاورد یا نه و در فرض اول
هرگاه مسافر بداند که بعد از نصف شب کوچ خواهد کرد یا بسبب خستگی و تعب بیدار نخواهد
شد میشود که نماز شب را قبل از نصف شب بخواند و همچنین در حضر هرگاه بداند که بعد از
نصف شب بیدار نخواهد شد یا عسر و حرج است قبل از نصف شب میتواند بخواند یا نه **جواب**
بدانکه نماز شب سه حکم دارد تقدیم و اداء و قضاء اما اول در خوف جوان و پیرمرد و سایر ذوی
الاعذار که جایز است که پیش از نصف شب بخواند و اما دوم پس اداء آن است که بعد از نصف
شب که از اول مغرب حساب شود و بین طلوعین خارج باشد تا طلوع صبح صادق که هر وقت که خواهد
و نیز هم جایز که چهار رکعت را اول نصف شب بجا آورد و دو چهار رکعت را در اواسط و شفع و وتر را
وقت صبح کاذب و ثالث قضاء است و این افضل از تقدیم است **سؤال** ترک سوره در نماز
مستحب اختیارا جایز است و همچنین نشسته نماز کردن یا نه **جواب** بلی جایز است **سؤال**
در نوافل خواندن سوره عزائم جایز است یا نه **جواب** بلی جایز است و در جائیکه سجده
واجبست باید سجده نماید از سجده راست ایستد پس اگر از حمد و سوره چیزی باقی است بخواند باقی
مانده را و همچنین اگر در غیر نماز نافله باشد و استماع سوره عزائم بکند واجبست که سجده نماید
و اگر آخر سوره باشد مستحب است اعاده حمد یا اینکه از قرائت برکوع رود ضرر ندارد **سؤال**
در نوافل سوره کوچک خواندن بهتر است یا سوره بزرگ **جواب** مراد از نوافل مطلق نماز مستحبی است یا
آن یا نوافل یومیه یا غیر آنها اما نوافل یومیه پس در بعضی از آنها مستحب است خواندن سورهای
کوچک چون قل هو الله احد و قل یا ایها الکافرون و افضلیت با اول است مگر آنکه مستحب است بخصوص
بعضی فرمودند در هفت موضع خواندن قل یا ایها الکافرون و سوره توحید است اول در
در دو رکعت اول از هشت رکعت نماز شب دوم در دو رکعت نافله صبح پیش از صبح سوم در فریضه صبح
اذا اصبحتها و تفسیر شده این عبارت باینکه ظلمت شب زایل شود و صبح زیاد روشن شود تمام

دو دو رکعت نماز نافله زوال بجهت دو دو رکعت نافله مغرب ششم و هفتم در دو رکعت عفو فیها
واحرام واختلاف است در تقدیم سوره توحید یا سوره توحید یا سوره جحد بجهت ایات و فتاوی
وعمل بهر دو خوب است ودر لیلیه از نوافل یومیه مستحب است خواندن سورهای دراز مثل انعام
وکهف و انبیاء وحم و مانند اینها در وقتی که زمان وسعت خواندن اینها را داشته باشد
اگر صبح نزدیک باشد اگر اختیار سوره نماید که بخواند تا وقت خارج نشود واما نوافل غیر یومیه
پس که هر کدام طریقی دارد همان باید عمل شود واگر طریقی ندارد مثل نافله مبتدئه که شخص دو رکعت
نماز میکند بقصد اینکه نماز مستحب است پس مخیر است مابین سوره کوچک و سوره دراز هر چند
اختیار خواندن سوره انا انزلناه وقل هو الله احد وقل یا ایها الکافرون واذا جاء وقل اعوذ
اگر چه سورهای کوچک اند خالی از رجحان نیست **سؤال** تکرار وتعدد سوره در نوافل خوب
است **جواب** اگر بقصد خصوصیت وورود از شرع نخواند بلکه بقصد اینکه قرآن است و خواندن
قرآن در نماز مستحب است بخواند در هر نافله که باشد خوب است و عیبی ندارد واگر بقصد خصوصیت
ورود و مکرر متصل بخواند جایز نیست مگر در جائیکه مکرر و متعدد وارد شده باشد چون رکعت اول
از هشت رکعت نماز شب که مستحب است خواندن سه مرتبه قل هو الله احد **سؤال** نماز مستحبی را
جهر بخواند یا باخفات یا اینکه در شب نماز مستحبی را جهر بخواند در روز باخفات **جواب** جهر و اخفات
در غیر یومیه نیست ولکن مستحب است هر نماز یکه در روز میخواند باخفات بخواند هر روز و هر نماز یکه در
شب بخواند بجهر بخواند والله العالم **سؤال** بیان فرمائید که در نماز مستحب استقبال واستقرار
وطمانینت و طهارت از حدث وخبث و پاک بودن محل ما یصح السجود علیه و غصبی نبودن لباس
ومکان مصلی مثل نماز واجب ضرور است یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد همه مذکورات شرطست
الا طمانینت و استقرار و قبله **سؤال** چه میفرمایند در اینکه کسی که نماز قضا در ذمه دارد جایز
است که نافله بخواند یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد با وجود بودن نماز قضا جایز است نافله
گذاردن واحوط تاخیر نافله از قضاء واجبست در صورتیکه قضاء نماز زیاد در ذمه داشته باشد
جمع کردن مابین قضا و نافله باینکه مقداری از نماز قضا را لا بجا آورد بهتر است از اقتصار بنافله
سؤال در حال خوف که نماز قصر است نافله مقصوره ساقط است یا نه **جواب** بسم الله وله
الحمد بلی ساقطست و در شرح لمعه نیز تصریح بسقوط نافله مقصوره کرده چه قصر بسفر باشد یا خوف
واثر هر دو باشد بطریق اولی ساقطست

در نماز عیدین

سؤال نماز عیدین
در زمان غیبت امام علیه السلام مستحب است یا نه و بدون خطبه نماز عیدین را بجماعت میتواند کرد یا خیر

جواب بلی مستحب است وبدون خطبه نیز جایز است **سؤال** در کتاب نخبة العباد آن قبله ما نماز عید که
فتوی فرموده اند که واجبست باز در رسالهٔ غناء دستخط فرمودند که مستحبست این منافی فتوی میباشد یا از رای
سابق عدول فرموده اند **جواب** اشرایط در این تعبیر بسیار دارم و توجیهش اینست که عیدین با اجتماع شرائط
واجبست و بی اجتماع مستحب است یا اینکه در اعصار نبی و ائمه صلوات الله وسلامه علیهم واجبست و در عصر
ما مستحب است والله العالم **سؤال** نماز عیدین در زمان ما جماعت واجب است یا مستحب است اگر مستحب است
چرا در رساله زینة العباد قبله واجب نوشته اند **جواب** عدتش را نوشتیم که دو خبر است یکی اینکه وجوب
در عصر نبی صلی الله علیه وآله واستحباب در عصر ما میباشد یا اینکه با اجتماع شرائط واجبست و با عدم
اجتماع مستحب است و این عبارت در غالب کلمات علماء است این ایراد اختصاص بما ندارد در جواب واضح است که
مراد واجب بالاصل بوده نه واجب دائمی

در نماز جمعه

سؤال نماز جمعه واجب
عینی است یا نه **جواب** واجب تخییری میباشد که مکلف مخیر است بین نماز ظهر و نماز جمعه علی الاقوی
هر چند واجب عینی بودن خالی از قوت نمیباشد والله العالم **سؤال** ایا در امام جماعت نماز جمعه
اجتهاد شرط است یا اینکه عدالت کافیست **جواب** عدالت کافیست علی الاقوی والله العالم **سؤال**
ایا شرطست در نماز جمعه که خطیب خود قدرت بر انشاء خطبه داشته باشد یا اینکه حفظ خطب از کتب
قرائتش کافی میباشد **جواب** حفظ از کتب و قرائتش کافیست والله العالم **سؤال** ایا در نماز
جمعه جماعت شرط است یا نه **جواب** شرط است بخلاف نماز عیدین که جماعت شرط صحتش نیست والله
العالم **سؤال** در نماز جمعه اقامت باید گفت یا نه **جواب** اقامت باید گفت والله العالم **سؤال**
دو بین یکفرسخ دو امام اگر نماز جماعت بجا آورند یکی بعد دیگری یا هر دو بیکوقت با وجود علم نزد
آن جناب هر دو نماز صحیح است یا یکی صحیح و دیگری باطل و هر دو امام را با وجود اینعمل عادل میتوان
دانست یا خیر بیان فرمائید **جواب** نماز اول صحیح و ثانی باطل واگر هر دو بیکوقت با وجود علم و بیکدفعه
شروع بنماز نمایند نه بخطبه باین نحو که تکبیرة الاحرام هر دو بیک دفعه واقع شود هر دو باطل والا
هر کدام که تکبیرة الاحرام او اول باشد نماز او صحیح است و عدالت هیچیک غیر معلوم بجهت اینکه هر یک از این
دو امام میخواهند که دیگری نماز را بجا آرند واگر بر تقدیر علم بوقوع جماعت ولی جماعت ثانیه زودتر باز
هم عدالت بن عمر و دکه شاید امام ثانی امام اول را عادل ندانسته باشد و فاضل قمی اعلی الله مقامه
در مثل این سؤال مطالب خوبی فرموده اول اینکه بسیاری در امت که چنین دو نفر عادل باشند
بجهت اینکه هر دو مامورند باینکه جدا جدا نکنند و اینکه هر دو یکی شوند همه بیکی اقتدا کنند
یا دور شوند بقدر یک فرسخ و دوم آنکه هر یک چنین اگر یکی قبل از دیگری شروع کرده نماز او صحیح است

ودوم باطل لکن این تحقیق قبحی خوبست که مصلی بداند که دیگری پیش کرده واما هرگاه بداند که
دیگری در این شهر میکند واتمام بکند وازباب نفاق نمازش پیش واقع شود معلوم نیست که لازم
باشد بلکه در صورت السنی اینکه در شهر دیگری نماز میکند باوجود علم بشبهه هم اشکال
دارد چون هردو مامورند که یکی شوند یا آنکه از هم دور شوند پس توان گفت که نماز اولی هم
منهی عنه است اما هرگاه دو نماز جمعه شود ومعلوم شود که بسبقی واقع شود شده ومعلوم
نباشد که از کدام است یا نماز هر دو باطل است انتهی ملخصا فان اراد مجرد الاشکال واظهار
الخیال فنعم ما قال وان اراد حقیقة الحال فالجواب عنه ان النهی لا یخلو مسلم وثانیا انه غیر مفسد
وکون العلم بالسبق شرطا اول الکلام **سؤال** ماموم نماز جمعه میخواند یا شنیدن خطبتین
نماز جمعه ناقص میماند یا نه **جواب** هرچند استماع خطبتین واجب است ولکن با عدم حضور
وعدم استماع خطبتین نماز جمعه از او ساقط نیست و اگر بکند بوجوب تخییری یا عینی ضرر ندارد
والله العالم **سؤال** ماموم در نماز جمعه حاضر شد وشریک شد در رکعت ثانیه با امام
برای رکعت دوم چکند آیا خود بخواند با سوره منافقین یا سوره قل هو الله وقطع نظر از اینکه
در رکعت ثانیه قهرا فرادی میشود پس میتواند که یک رکعت آخر نماز جمعه را فرادی بخواند
جواب فرادی بخواند ورسیدن یک رکعت کافی است در جماعت نماز جمعه وسوره
منافقین وسوره جمعه لازم نیست در نماز جمعه **سؤال** نماز جمعه نزد انقلبه هرگاه
واجب تخییری است پس هرگاه شرائط جماعت متحقق شود افضل اختیار نماز جمعه میباشد
یا نه **جواب** افضل اختیار نماز جمعه میباشد واحوط جمع است با ظهر **سؤال** جائیکه
نماز جمعه برپا شده باشد بعضی از اهل آنجا با وجود علم بعدالت امام بلحاظ اینکه نماز جمعه واجب
تخییری است در نماز جمعه حاضر نشده باشد ودر خانه خود نماز ظهر فرادی کرده باشد جائز است
یا نه وآیا عاصی میشوند بینوا توجروا **جواب** جائز است وعاصی نمیباشد **سؤال** مسافر
اگر در شهری وارد شود که نماز جمعه در آن میشود وقصد اقامت ننماید آیا جائز است ورا که نماز
جمعه در مسافرت بخواند **جواب** سفر بجائیکه نماز جمعه میشود ضرر ندارد وبنا بر قول
بوجوب تخییری نماز جمعه ضرر ندارد از مسافر **سؤال** هرگاه که نماز جمعه واجب تخییری
است پس اگر بعد از نماز جمعه نماز ظهر را فرادی بخواند مشغول الذمه میباشد یا نه بینوا توجروا
جواب مشغول الذمه نیست هرچند احتیاط در بجا آوردن نماز ظهر میباشد بفرادی یا جماعت
والله العالم **سؤال** آیا نماز جمعه مع خطبتین بمنزله چهار رکعت عوض ظهر میباشد یا نه ودر

صورت اولی اگر پیشنمازی مسافر نه وارد بلدی شود ونیت اقامت در آن بلد ننماید مردم آن بلد را
تکلیف اقامت نماز جمعه بکنند یا میتواند که پیشنماز مذکور نماز جمعه را بخواند وخطبتین
هم بخواند یا بدون خطبتین وبعد از نماز جمعه ضرورت است وراکه نماز ظهر هم فرادی بقصر اگر
بجا آورد بینوا توجروا **جواب** ضرر ندارد از مسافر که با خطبتین بخواند وتوهم سقوط خطبتین
از جهت آنکه خطبتین منقطعتین بمنزله رکعتین است وآن از مسافر ساقط است بیجا است **سؤال**
بیان فرمایید که در جماعت نماز جمعه یا عیدین اقل اعداد ماموم چه قدر باید که جماعت متحقق
شود **جواب** جمعه مشروط است به پنج یا هفت نفر ودر جماعت دیگر از نمازها هیچ عدد شرط
نیست والله العالم **سؤال** وقت مختص نماز جمعه کدام است که بعد از آن نماز نباید جمعه
بنا بکردن ونماز جمعه مختص به پشت سر مجتهد جامع الشرائط است یا پشت سر هر امام
عادل میتوان خواند **جواب** آنچه از غالب اخبار دیدیم وقت نماز جمعه ساعتی از زوال
است واگر سایه شاخص مثل شاخص شده بعد از آن نماز جمعه نکند وخبر ساعة من الزوال
انصافا مجمل است وکسی که جمع کند ما بین نماز ظهر وجمعه امر سهل است واجتهاد شرط نیست در
نماز جمعه بلکه عدالت وقدرت بر خطبه خواندن بعربیه هرچند بدون فصاحت وبلاغت
باشد کافی نیست والله العالم **باب الصوم در ثبوت هلال سؤال**
رویت هلال چه طور ثابت میشود **جواب** ثابت میشود بچند چیز اول بدیدن خود هلال
را بایقین بهلال دوم بشیاع برویت ماه بحسب قول وعمل یا بیکی از این دو هرچند کفار با
شند وبا صغار باشند یا زن باشند سوم شهادت عادلین برویت خود چهارم بگذشتن
سی روز از اول هر ماه پنجم بحکم حاکم شرع بشرط عدم قطع بخطاء او وحینئذ چنانچه تفصیل
همه این در رساله ذکر شد **سؤال** علامات ثبوت رویت هلال راکه بیان فرمودند یا از
این علامات هلال در حق هر شخص ثابت میشود یا در حق شخص خاص **جواب** از علامات
اولی که دیدن بچشم خود باشد هلال را بایقین بهلال ثابت میشود در حق خود بهمانکه بغیر
آن در حق همه ثابت میشود **سؤال** رویت هلال شرعا چه طور ثابت میشود که اول ماه
رمضان روزه بگیرد تا اول ماه شوال افطار کند مشروح فتوی نمایید اگر در جای با وجود
تفحص وتجسس بسیار بنیست وهنوز هیچکس هلال را نه بیند خواه ابر باشد خواه ابر نباشد بعد هیچ
کس از غیر عادل اگرچه از جمله معتبرین وصادقین هم باشند بگویند که ما ماه را دیدیم یا این صنف یا این
وثبوت شرعی متوقع که روزه بگیرد یا افطار کند **جواب** حاصل شود که در ثبوت برای قاطع بحصول

جایز است افطار نه برای غیر قاطع والله العالم **سؤال** اگر عدلین شهادت دهند بعلمیت
نه برؤیت هلال نزد الشرع معتبر است یا نه **جواب** خیر شهادت بعلمیت معتبر نیست در هلال
علی الاشکال بلکه شهادت برؤیت معتبر است والله العالم **سؤال** آیا ثابت میشود هلال
بشهادت چهار زن عادله بجای دو مرد عادل یا نه **جواب** خیر ثابت نمیشود بشهادت چهار زن
عادله بلکه بشهادت یک مرد عادل و دو زن عادله نیز ثابت نمیشود والله العالم **سؤال** آیا
ثابت میشود هلال بشهادت عدل واحد و حلف مدعی یا نه **جواب** ثابت نمیشود بشهادت
عدل واحد علی الاقوی هر گاه در وقتیکه علم بالمره ممکن نباشد مثل محبوس والله العالم **سؤال**
هر گاه کسی در زندان یا اسیر کفار باشد و هلال رمضان بر او مشتبه باشد چه نماید **جواب**
هر گاه کسی در زندان و بعنوان محبوس باشد یا اسیر کفار باشد و هلال رمضان بر او مشتبه باشد
اجتهاد و تفحص کند و بمظنه آن هر چه حاصل شود عمل کند علی الاحوط با عدم امکان علم هر چند عدم
لزوم مظنه و سقوط امر بصیام بر وجه اداء خالی از قوت نیست اما هرگاه مظنه شود باینکه ماه مبارک
است روزه بگیرد و جمیع احکام رمضان را از نماز عید و زکوة فطره و کفاره و عنوان را بر او جاری سازد
بحسب ظاهر تا اینکه واقع منکشف شود و اگر مظنه او برگشت بمظنون دوم عمل کند و اگر اشتباه او رفع نشد
و مظنه نیز حاصل نشد مخیر است در اختیار هر ماهی که بخواهد و لکن سال دیگر را نیز مطابق سال
اول نماید که در میان شهر رمضان از سال اول و شهر رمضان از سال دوم یازده ماه فاصله باشد تا
اینکه یقین حاصل شود باینکه یکی از این دو ماه رمضان باشد و جایز است اینکه بعد از اختیار ماهی عدول
از آن ماه کند و تمام نکند روزه آن ماه را لکن لازم است ماه دیگر را روزه بگیرد از اول تا آخر اگر
عدول نکند و الا ماه سوم هکذا و اگر بداند که شهر رمضان نگذشت بلکه همین ماه است یا بعد میاید
در ثبوت نیت نماید باحتمال اینکه این شهر رمضان است و همچنین اگر بالمره نداند که شهر رمضان گذشت
یا میاید یا همین ماه است و اما اگر بداند شهر رمضان موخر نیست یا اینکه گذشت یا همین است باید نیت ما فی
الذمه روزه بگیرد قصد ادا نماید نه قصد قضا پس تکلیف بقضا بطور یقین نیست بجهت اینکه شاید
که ماه حاضر همین ماه رمضان باشد قضا در او واقع نمیباشد و تکلیف باداء بطور یقین نیز نمیباشد بجهت
اینکه شاید ماه رمضان گذشته باشد بلی تکلیف بما فی الذمه فی الجمله قطعی میباشد بجهت اینکه
مفروض این است که میداند که ماه رمضان همین ماه است یا اینکه گذشت و اگر ماه مبارک رمضان مشتبه
شود میان سه ماه یا چهار ماه لازم نیست که ماهها را همه را روزه بگیرد مثل اینکه هر گاه مشتبه شود
ماه رمضان در تمام دوازده ماه لازم نیست که همه دوازده ماه را روزه بگیرد بلکه عمل بمظنه کند با عدم

امکان علم هر چند عدم لزوم مظنه و سقوط امر بصیام بر وجه ادا خالی از قوت نیست اما هرگاه مظنه شود
باینکه ماه مبارک رمضان است روزه بگیرد و جمیع احکام رمضان را از نماز عید و زکوة فطره و کفاره
و عنوان را بر او جاری سازد بحسب ظاهر تا اینکه واقع منکشف شود و اگر مظنه او برگشت بمظنون دوم
عمل نماید و اگر اشتباه او رفع نشد و مظنه نیز حاصل نشد مخیر است هر ماهی که بخواهد لکن سال دیگر
نیز مطابق سال اول نماید که در میان شهر رمضان از سال اول و شهر رمضان از سال دوم یازده
ماه فاصله باشد تا اینکه یقین حاصل شود باینکه یکی از این دو ماه رمضان میباشد و جایز است اینکه بعد از
اختیار ماهی عدول از آن نماید و تمام نکند روزه آن ماه را لکن لازم است ماه دیگر را روزه بگیرد از اول
تا آخر اگر عدول نکند و الا ماه سوم هکذا و اگر بداند که شهر رمضان نگذشت بلکه همین ماه است یا بعد
اید در ثبوت نیت نماید باحتمال اینکه این شهر رمضان است و همچنین اگر بالمره نداند که شهر رمضان گذشت
که میاید همین ماه است و اما اگر بداند شهر رمضان موخر نیست یا اینکه گذشت یا همین است باید نیت ما فی
الذمه روزه بگیرد قصد ادا نماید نه قصد قضا پس تکلیف بقضا بطور یقین نیست بجهت اینکه شاید که ماه
حاضر همین شهر رمضان باشد و قضا در او واقع نمیباشد و تکلیف باداء بطور یقین نیز نمیباشد بجهت اینکه
شاید ماه رمضان گذشته باشد بلی تکلیف بما فی الذمه فی الجمله قطعی میباشد بجهت اینکه مفروض
این است که میداند که ماه رمضان همین ماه است یا اینکه گذشت و اگر ماه رمضان مشتبه شود میان سه ماه
یا چهار ماه لازم نیست که همه ماهها را روزه بگیرد مثل اینکه هر گاه مشتبه شود ماه رمضان در تمام
دوازده ماه لازم نیست که همه دوازده ماه را روزه بگیرد بلکه عمل بمظنه کند با عدم امکان علم و با
عدم مظنه اختیار هر ماهی که بخواهد نماید بلکه ظاهر این است که این حکم جاری باشد در هر واجبی که میان
معین که مشتبه شود در میان ماهها بلی اگر روز معینی مشتبه شود در میان هفته یا در میان
کمتر از هفته مثل اینکه میداند که نذر کرده است یک روز معین یا دو روز معین از هفته را روزه
بگیرد و لکن نمیداند که یکشنبه است یا دوشنبه و هکذا در ثبوت در نیز فرض در و در تعیین حکم بوجوب
روزه گرفتن همه افراد شبهه محصوره را والله العالم **سؤال** به ثبوت هلال از شیاع مفید ظن
اکتفا میتوان نمود یا لابد است از حصول علم **جواب** ثابت میشود هلال بشیاع ان حاصل میشود باینکه
عدد غیر محصور مدعی شوند که اول ماه است و غالبا مفید قطع است مثل تواتر و لکن بر فرض حصول
ظن اکتفا بان مشکل است **سؤال** ثبت بیست نهم ماه رمضان عند البعضی مدعی شد نزد بعضی
از علماء نیز ثابت شده و شخصی تقلید مجتهدی نمود که نزد او ثابت نشده هذا افطار نمود پیش از غروب
این ماه شخص ماه را خود دید باعتقاد اینکه بدیدن ماه افطار نمود حال بفرمایند که بدیدن ماه هر چند معتبر نباشد

افطار جایز است یا نه در صورت عدم جواز تکلیف این شخص چیست **جواب** اگر آن مجتهد عادل بوده و حکم نموده
اقوی آنست که ثابت میشود هلال بحکم آن پس در فرض مزبور نه کفاره ثابت است نه قضا بلی
قضا بهتر است از جهت احتیاط اما اگر مجرد دیدن ماه قبل از مغرب باعث افطار آن روز نمیشود و اگر
جاهل مسئله بوده و اعتقاد نموده که جایز است قضا نماید والله العالم **سؤال** آیا حکم حاکم
شرع در رؤیت هلال نافذ است که باید بحکم او روزه بگیرد یا افطار کند یا اینکه اخبار حاکم
برؤیت یا شهادت حاکم برؤیت نیز نافذ است **جواب** ظاهر آنست که حکم حاکم نافذ است علی الاقوی
و اخبار و شهادت حاکم برؤیت پس حکم آن مثل حکم شهود دیگر میباشد **سؤال** هرگاه حاکم
شرع بگوید که امروز عید است یا اول ماه است کفایت میکند یا نه **جواب** بلی کافی است **سؤال**
هرگاه از بلدی تلگراف نمایند خبر دهند باینکه در این بلد رؤیت هلال شده است و قراین بر صدق هم
باشد آیا محل اعتماد است یا نه و مقبول است این خبر و افطار نمود یا خیر و یا فرق هست باینکه تلگرافچی مسلم
و مؤمن باشد یا از هر صنفی که باشد و آیا فرق هست که آن بلد یکه از آن تلگراف میکنند با این بلد باید از
حیثیت عرض و طول و حیثیت اقلیم مساوی باشد یا فرقی نیست **جواب** تلگراف هیچ حجیت ندارد مثل ساعت
که قول فرنگی میباشد تشخیص وقت صلوة بساعت کردن بیجا است بلکه تلگراف نامعتبرتر از ساعت است که گاهی
تند کار کند و گاهی معطل که کار نمیکند بلی اگر تلگراف مقترن بقراین و صدق باشد و کاشف از عدالت یا شیاع
قطعی یا حکم حاکم شرع باشد ثبوت هم میشود بنحویکه رؤیت حجت است بالعیب یا قایم که برود و در بنا شد

در روزه یوم الشک

سؤال اگر کسی در یوم الشک روزه بگیرد و بقصد قضا یا
بقصد اینکه اگر رمضان است برمضان محسوب شود والا روزه مستحبی آخر شعبان محسوب گردد چه نیت باید **جواب**
باین قصد باطل است نه از شعبان محسوب میشود نه از رمضان بلی اگر بقصد روزه مستحبی شعبان یا بقصد روزه واجب
مثل کفاره قضای رمضان و غیر آن روزه بگیرد و بعد از غروب معلوم شود که اول رمضان بوده آن روز محسوب
بماه رمضان میشود والله العالم **سؤال** اگر کسی بقصد قربت مطلقه در یوم الشک روزه بگیرد صحیح است
روزه اش محسوب میشود بماه رمضان یا خیر **جواب** بلی صحیح است و کافی است از رمضان والله العالم **سؤال**
آیا ضرور است که مکلف در یوم الشک روزه بگیرد بقصد شعبان یا قضای رمضان و غیر آن یا بقصد نذر و غیر آن
یا بقصد قربت مطلقه یا نه **جواب** ضرور نیست بلکه جایز است که آن روز را روزه نگیرد و جایز است که اگر
گرفت افطار نماید هر چند نزدیک بغروب باشد قضا نیز لازم نیست مادامیکه ثابت نشود از ماه رمضان
بود **سؤال** در یوم الشک اگر روزه بگیرد و مفطری بعمل نیاورده که معلوم شد اول رمضان است چه حکم دارد
جواب اگر علم باول رمضان پیش از زوال حاصل شده باشد باید نیت روزه رمضان کند که کافی است از رمضان

و اگر علم بعد از زوال باشد پس واجب است امساک در بقیه آن روز بدون نیت روزه و لکن بعد از رمضان قضای آن واجب
و احوط آنست که در بنا قصد قربت نماید و اگر ترک امساک و ترک نیت کند عمدا احوط کفاره هم هست بر او هر
چند اقوی عدم لزوم کفاره میباشد والله العالم

در اقسام و کیفیت روزه

سؤال اقسام روزه را بیان فرمایند **جواب** روزه بر چهار قسم است اول روزه واجب دوم حرام سوم مندوب چهارم مکروه اما
روزه واجب آن چند قسم است اول روزه ماه مبارک رمضان دوم روزه کفاره سوم روزه قضا چهارم
روزه بدل از قربانی حج پنجم روزه نذر و عهد و یمین ششم روزه اجاره و روزه قضای پدر بر پسر بزرگ
و نحو آن هفتم روزه سوم اعتکاف **سؤال** حقیقت روزه را بیان فرمایند **جواب** بدانکه
روزه عبارت است از بازداشتن روزه دار مکلف خود را در زمان مخصوص از اشیاء مخصوصه که ذکر آن
می آید انشاء الله تعالی **سؤال** وقت روزه کدام است **جواب** وقت روزه از ابتدای طلوع صبح
صادق است تا غروب شرعی که زوال حمره مشرقیه میباشد

در نیت روزه

سؤال نیت روزه را در چه وقت نماید و آیا شرط است در نیت اخطار بالبال یعنی بدل گذراندن یا بزبان آوردن
آن یا نه **جواب** بدانکه وقت نیت روزه ماه مبارک رمضان و نذر معین از اول شب است تا طلوع صبح
صادق در حال اختیار و اما در حال اضطرار و سهو و نسیان و نحو آن مثل حاضر شدن مسافر یا
صحیح یافتن مریض پس وقتش تا پیش از زوال شمس میباشد بشرطیکه بمجرد رفع اضطرار فورا نیت کند
و الا لزوم قضا خالی از قوت نیست و وقت نیت روزه واجب غیر معین مثل قضای رمضان و نذر مطلق
از اول شب است تا قبل از زوال است اختیارا و شرط نیست در نیت بدل گذراندن و یا بزبان آوردن بلکه
همان داعی بودن کفایت میکند باین معنی که فردا روزه باید گرفت و باین قصد سحر خورد کافی است
سؤال نیت روزه مستحب تا کی را بیان فرمایند **جواب** جایز است در روزه مستحب تا آخر وقت
تا غروب آفتاب هرگاه مفطری بعمل نیاورده باشد بشرطیکه قدری از روز باقی بماند هر چند بسیار
کم باشد **سؤال** مضطر اگر بمجرد رفع اضطرار نیت روزه ننموده یا بعد از اخلال بفوریت
تجدید نیت نمود چه حکم دارد **جواب** گذشت حکمش در مسئله سابقه که قضا خالی از قوت
نیست **سؤال** یک نیت در روزه رمضان کافیست یا نه **جواب** بدانکه مکلف مخیر است که یک نیت روزه
شهر رمضان در شب اول شهر رمضان نماید یا آنکه در هر شب نیت علیحده نماید و اگر جمع کند بهتر است
که در شب اول رمضان قصد کند که تمام این ماه را روزه میگیرم واجب قربة الی الله و بعد هر شبی از شبهای
رمضان نیت کند که روزه میگیرم این روز از رمضان را واجب قربة الی الله **سؤال** آیا در رمضان نیت لازم است
که جمیع مفطرات را بخاطر حاضر سازد یا نه **جواب** لازم نیست حاضر کردن جمیع مفطرات در ذهن

بلکه همینکه یکدفعه جمیع مفطرات را قصد کند و بشمرد و بعد از آن بقصد اجمالی یا تفصیلی ترک جمیع مفطرات
نیت کرده کافی نیست بلکه اگر چنین نیت کند که روزه میگیرم یعنی امساک میکنم از جمیع چیزهایی که
مجتهد من امساک از آن لازمست و یا آنچه در واقع امساک از آن باید کفایت میکند والله العالم سؤال
در ماه مبارک رمضان در هر وقت از شب شخص مریض بصوم و مکلف است نمیتواند نیت وجوب نماید یا نه جواب
بلی میتواند علی الاحوط ولکن بهتر آن است که قصد وجوب نکند مگر وقتی که قریب بصبح باشد

مفطرات صوم موجب قضا و کفاره

سؤال مفطرات صوم را بفرمایید جواب بدانکه مفطرات روزه ده چیز است اول خوردن دوم آشامیدن چه عادی
باشد مثل نان و آب چه غیر عادی مثل خاک و سنگریزه و شیره درخت که موجب قضا و کفاره است سوم خود را
جنب نمودن چه بملاعبه کردن و زن فرج خود را بهم بمالند تا انزال شود چه بجماع هرچند انزال نشود و چه
باستمنا و مراد از جماع داخل نمودن حشفه است یا مقدار حشفه در قبل یا در دبر مفعول چه زنده باشد
چه مرده چه مرد باشد چه زن یا صغیر باشد یا کبیر انسان باشد یا حیوان علی الاحوط و مراد از استمنا
بیرون آوردن منی باشد از خود بغیر جماع بهر طوری که باشد از ملامسه و ملاعبه و بوسیدن و مالیدن و نحو آن
چهارم کذب بر خدا و رسول و ائمه و سایر انبیا و اوصیا علیهم السلام و همچنین حضرت فاطمه علی الاحوط
در امر دین یا دنیا خواه بلغت عرب باشد یا بغیر آن صریح باشد یا کنایه بکتابت باشد یا باشاره که
موجب قضا و کفاره است علی الاحوط پنجم ارتماس علی الاحوط که موجب قضا یعنی تمام سر را در زیر آب
فرو بردن هرچند بقیه بدن بیرون باشد چه آب مطلق باشد چه مضاف بنا بر احوط بلکه سایر
مایعات نیز علی الاحوط که موجب قضا و کفاره میباشد ششم رسانیدن غبار بحلق هرچند
بنحوی باشد که خود بحلق برسد مثل کند اشتن دهن بر محل غبار یا ایستادن در محل غبار بنحوی که
غبار بحلق او برسد یا ایستادن در مکانیکه قطع دارد که در آن مکان لا محاله غبار بحلقش میرسد
یا خود جاروب کند بنحوی که از راه دهن غبار بحلقش برسد چه غبار حلال باشد مثل آرد چه
حرام مثل خاک اگر خوردن خاک را مثل گل حرام بدانیم و چه غلیظ باشد غبار چه رقیق که
موجب قضا و کفاره است همچنین کشیدن قلیان یا شطب بنحوی که دود آن بحلق برسد هرچند
از غیر تنباکو و نحو آن باشد که آن نیز مفسد روزه و موجب قضا و کفاره است علی الاحوط هفتم حقنه
کردن بمایعات علی الاحوط هرچند برای علاج مرض باشد که باعث قضا و کفاره باشد اما حقنه
بجامدات در دبر و قبل مثل شیاف ضرر ندارد و اگرچه احوط اجتناب است هشتم قی کردن از روی
عمد اختیارا که موجب قضا و کفاره است و مسمی عرفی فیه معتبر است نهم بقا بر جنابت تا طلوع صبح عمدا

همچنین بقا بر حیض و نفاس و استحاضه بعد از پاک شدن تا صبح که موجب قضا و کفاره و باعث بطلان روزهای
روزه رمضان و هر روزه واجب معین میباشد علی الاحوط بلکه موجب بطلان قضای ماه رمضان نیز
اگرچه بعد نباشد بلکه بنا بر احوط الحاق روزه واجب غیر معین بصوم و صلوة مندوب است ایضا
بقضای رمضان هر چند حکم بعدم بطلان صوم مندوب شاید اقوی باشد دهم خوابیدن جنب بعد از علم
بجنابت با قصد ترک غسل که موجب قضا و کفاره است این خواب حرام است و اگر بقصد غسل و یا
احتمال بیدار شدن بخوابد تا صبح ظاهر آن است که این خواب جایز است نه قضا است نه کفاره
سؤال اگر جنب بعد از اطلاع بجنابت با قصد غسل و احتمال بیدار شدن با بیقصدی محض که
قرار داد غسل کردن داشته باشد و نه قصد غسل نکردن بخوابد تا صبح بیدار نشود بیقصد و حکمش
چیست جواب گذشت حکمش که روزه اش صحیح است خواب جایز است و قضا و کفاره هیچ بر او لازم
نیست و لکن احوط در صورت بیقصدی محض خوابیدن قضا بلکه کفاره است سؤال اگر دفعه
دوم جنب بعد از بیدار شدن از خواب اول بخوابد با قصد عدم ترک غسل با امکان بیدار شدن تا صبح
بیدار نشود حکمش چیست جواب در این وقت این خواب جایز است لکن موجب قضا بلکه احوط کفاره
میباشد و احوط ترک خواب دوم است سؤال اگر دفعه سوم جنب بعد از بیدار شدن از خواب دوم
بخوابد با قصد غسل و احتمال بیدار شدن و تا صبح بیدار نشود چه حکم دارد جواب مفسد روزه
و موجب قضا و کفاره است احوط و احتیاط شدید در ترک این خواب است هرچند اقوی
متحد است خواب سوم در حکم بخواب دوم در صورت جواز و منع والله العالم سؤال آیا حکم خواب
مخصوص است برای جنب است یا حایض و نفسا هم بحکم جنب است جواب اقوی عدم الحاق
و احوط الحاق حایض و نفسا میباشد والله العالم سؤال آیا حکم خواب مخصوص است برای
روزه واجب یا مطلقا جواب مخصوص است بصوم واجب و منع عنه والله العالم سؤال کسیکه
مس میت کند بماه صیام در شب یا ترک غسل مس میت از طلوع صبح ضرر دارد بصوم یا نه جواب
ترک غسل مس میت هیچ ضرر بصوم ندارد بلکه جایز است که روزه دار روز میت را غسل دهد سؤال
در ماه رمضان اگر کسی غسل جنابت یا غسل حیض و نفاس را فراموش کند و روزها بگیرد چه حکم دارد
جواب باید همه روزها را قضا کند علی الاحوط و نمازها را اگر بعد از ایام یاد آورد قضا نماید سؤال
شخص با تفحص از حال وقت با اعتقاد وسعت وقت خود را جنب سازد و بعد خلاف آن ظاهر شود
حکمش چیست و بدون تفحص چه حکم دارد جواب با تفحص روزه اش صحیح است و بدون تفحص قضا
لازمست والله العالم سؤال کسی که عمدا ناخن را انداز در غسل یا وضو بعد عمل ... باشد

حکمش چیست یا تیمم نماید برای روزه یا نه **جواب** بعضی حکم به بطلان روزه کرده اند کفته اند
تیمم برای او فایده ندارد لکن اقوی صحت روزه است یا تیمم والله العالم **سؤال** شخصی که وقت
کو وسعت غسل و تیمم هیچکدام را نداشته باشد خود را جنب کند حکمش را بیان فرمایید **جواب**
در حکم بقا بر جنابت است عمدا که روزه اش باطل و قضا و کفاره لازم میشود هر چند دلیل لزوم کفاره
اشکال است **سؤال** خود را جنب کردن با وجود ضیق وقت برای غسل در رمضان و غیر آن جایز است
یا نه **جواب** اقوی جواز است و احوط ترک است خصوص نسبت به صوم شهر رمضان والله العالم **سؤال**
اگر وقت وسعت غسل نداشته باشد ولکن وسعت تیمم داشته باشد و خود را جنب کند حکمش چیست
جواب روزه اش صحیح است با تیمم اگر چه احوط اجتناب است بلکه احوط قضا است و بعضی اثم دانسته
اند ولکن اقوی آن است که اثم ندیند **سؤال** کسی که ترک تیمم کند عمدا روزه اش صحیح است یا نه **جواب**
خیر صحیح نیست و در حکم کسی است که ترک غسل را کرده است **سؤال** جائیکه آب و خاک و غیر آن
از آلات تیمم چنانچه غسل یا تیمم ممکن نیست یا در حکم فاقد الطهورین است برای روزه مثل نماز یا نه
جواب در فرض مرقوم تکلیف طهارت از شخص چنین ساقط است و روزه اش صحیح است
سؤال آیا جائیکه حکم تیمم است لازم است که بعد از تیمم تا صبح بیدار باشد در صوم
یا نه **جواب** بلی لازم است با امکان و احتیاط و اگر بی اختیار بخوابد ضرر ندارد **سؤال**
با تنکی وقت حائض و نفساء را بدل غسل تیمم لازم است مثل جنابت یا نه **جواب** بلی لازم
است بلکه در ضیق وقت هرگاه غسل یا تیمم هیچیک ممکن نباشد و صبح شود روزه اش را
قضا نماید علی الاحوط **سؤال** مستحاضه لازم است که غسل نماز صبح را برای صحت صوم
مقدم بر طلوع فجر بدارد یا نه **جواب** لزوم تقدیم ثابت نیست ولکن مهما امکن تقدیم
اولی است **سؤال** مستحاضه اگر عمدا ترک کند اغسال را از روزه رمضان قضا و کفاره واجب
است یا نه و حائض و نفساء چنین است یا نه **جواب** بقا و حدث حیض و نفاس عمدا مثل بقاء بر
جنابت است اما حدث مستحاضه در آن تامل دارم بلی ثبوت قضا و کفاره در ترک اغسال مستحاضه
محل تامل است و ملاحظه احتیاط اولی است **سؤال** اگر مستحاضه قلیله غیر قلیله در ماه
رمضان نماز مغربین را نکرده است و وقت نماز مغربین باقی نباشد و بنای خواندن قضا را
نداشته باشد برای صحت روزه غسل را به چه نوع نیت کند آیا به این طریق نیت کند که غسل
استحاضه برای روزه واجب میکنم یا آنکه برای روزه واجب نیست و برای نماز واجب است
چنانچه بعضی نوشته اند یا طریق دیگر **جواب** برای صحت روزه هم جماعتی از علما

غسل مستحاضه را شرط و واجب دانسته اند لکن شرط نیست که در نیت غسل قصد صحت روزه یا نماز
صلوة نماید **سؤال** در ماه مبارک رمضان در وقت شب شخص جنب به خواب رود و
در غسل نیت وجوب نماید **جواب** بلی میتواند علی الاقوی و اکر اولی نیت کون غسل را به نیت
کون بر طهارت نماید متعرض وجوب و ندب نشود والله العالم **سؤال** کسیکه بیدار
شود بعد از صبح بر حالت احتلام حکمش را بیان فرمایید **جواب** مثل کسیکه صبح نماید
بجنابت نادانسته اگر معلوم شود که جنابتش در شب بوده والا مثل کسی است که در روز محتلم شود
بدون اختیار که روزه اش صحیح است ولکن احتیاط در تعجیل غسل میباشد در اثناء روز **سؤال**
آیا تاخیر غسل برای محتلم در روز در روزه ضرر دارد یا نه **جواب** ضرر ندارد هر چند اولی تعجیل
غسل میباشد **سؤال** هرگاه کسی بداند که در روزه رمضان اگر بخوابد محتلم خواهد شد
حکمش چیست **جواب** ترک نماید خوابیدن را علی الاحوط **سؤال** آیا در روز روزه از محتلم
شدن در خواب باطل میشود یا نه **جواب** خیر باطل نمیشود **سؤال** آیا جماع از روی نسیان
و از روی قهر و اجبار ضرر دارد بر روزه یا خیر **جواب** ضرر ندارد ولکن بعد از تنبیه و بعد از رفع قهر
یا از داخل کردن ذکر در غیر قبل و دبر روزه باطل میشود یا نه **سؤال** **جواب** بشرط انزال باشد
منی باطل نمیشود **سؤال** اگر داخل کرد حشفه را با اعتقاد اینکه غیر فرج است و بعد معلوم شد
که فرج است چه حکم دارد **جواب** ضرر ندارد بشرط انزال نشدن منی باید فورا بیرون کند **سؤال**
آیا در شک در اصل جماع یا در غیبوبت حشفه یا شک در خروج منی روزه صحیح است یا باطل **جواب**
صحیح است **سؤال** آیا به داخل کردن انگشت یا غیر آن سوای ذکر در قبل و دبر زن یا در دبر مرد روزه
باطل میشود یا نه **جواب** خیر باطل نمیشود **سؤال** اگر مرد در صوم رمضان وطی کند خنثی را
در دبر یا در قبل روزه مرد و خنثی چه صورت دارد **جواب** روزه خنثی فاسد میشود در خصوص وطی
و در دوام او و اما روزه مرد پس اگر وطی در دبر کرده فاسد است و اگر در قبلش وطی کرده فاسد نمیشود همچنین
روزه خنثی نیز باطل نمیشود مگر آنکه برای او وطی شود به نحو که با با قبل **سؤال** خنثی اگر وطی کند زن
را در روزه زن و خنثی چه صورت دارد **جواب** روزه خنثی فاسد نمیشود و همچنین روزه زن فاسد نمیشود
سؤال اگر فاعل و مفعول هر دو خنثی باشند هر چند هر دو فاعل و مفعول یکدیگر شوند آیا روزه شان باطل است
یا نه **جواب** باطل نمیشود در فرض مرقوم بشرط آنکه در قبل باشد نه دبر و انزال نشود **سؤال**
اگر کسی در صوم رمضان بازی یا بیری یا جنون بجمد و قصد انزال منی نداشته باشد و عادت انزال منی
نیز در این عمل نداشته باشد و از اتفاقات منی بیرون بیاید بکیفیت انزال روزه اش چه صورت دارد

جواب در این فرض احوط حکم ببطلان روزه است و کفاره و قضا میباشد بلکه احوط اولی این حکم است
و قبل از اخراج منی باز نکابه هر فعل غیر عادی مثل نظر و یاد در زن و امثال آن **سؤال** استبراء منی در صوم
رمضان و غیر آن جائز است یا نه **جواب** بلی جائز است **سؤال** آیا در استبراء نمودن محتلم در روز
روزه خواه محتلم در شب شده باشد خواه در روز خواه استبراء ببول باشد یا نه روزه فاسد میشود یا نه
جواب فاسد نمیشود هر چند علم داشته باشد بخروج منی **سؤال** اگر غسل نماید قبل از
استبراء و بعد از آن استبراء نماید بداند که با استبراء بقیه منی خارج میشود و دوباره جنب میشود در
روز رمضان چه نماید **جواب** ترک نماید استبراء را علی الاحوط هر چند ضرر از ترکش بهم رساند
سؤال صائم اگر عمداً و اختیاراً در روز رمضان غسل ارتماسی نماید غسل و روزه اش
چه صورت دارد **جواب** اگر در وقت فرو رفتن در آب قاصد غسل باشد یا اینکه در زیر آب در حال
استقرار قصد غسل نماید غسل و روزه اش هر دو باطل است و اگر در بیرون آمدن از آب قاصد غسل
باشد روزه اش باطل و غسلش صحیح است فی وجه لا یخلو من قوة **سؤال** اگر روزه دار سهواً در رمضان
غسل ارتماسی کند غسل و روزه اش چه صورت دارد **جواب** غسل و روزه اش هر دو صحیح است
سؤال اگر روزه دار بسبب فراموشی از روزه بنا بر صیاد در آب غصبی غسل ارتماسی نماید غسل
و روزه او چه صورت دارد **جواب** غسلش باطل بالاتفاق بغصب و روزه اش صحیح است **سؤال**
آیا در روزه ارتماس از روی فراموشی و افتادن بی اختیار در آب ضرر دارد یا نه **جواب** خیر روزه
ضرر ندارد والله العالم **سؤال** اگر روزه دار سهواً یا اضطراراً ارتماس نمود یعنی تمام سر را یکدفعه
یا بتدریج که کرد در زیر آب فرو برد و عمداً و اختیاراً قدری در زیر آب مکث نمود روزه اش چه صورت
دارد **جواب** این در حکم ارتماس است بلی اگر فوراً سر خود را از آب بیرون آرد ضرر ندارد **سؤال**
بعضی از سر را در زیر آب فرو بردن آیا در حکم ارتماس است که ضرر دارد بروزه یا نه **جواب** ضرر ندارد
هر چند آن بعضی اگر فرو برده تمام سوراخها داشته باشد و آن بعضی را اگر فرو نبرده بقدر عرض جوین
یا بقدر سر مویی بیرون آب مانده باشد **سؤال** اگر تمام سر را در آب فرو برد و لکن موی سر از آب بیرون
باشد آیا صدق ارتماس میکند یا نه **جواب** بلی منافات با صدق ارتماس ندارد چنانچه بستن
سوراخهای سر نیز مثل گوش و دماغ و دهن و همچنین حائل مانع از رسیدن آب بسر که متصل باشد
و چسبیده باشد بسر مثل کلاه و نحو آن منافات بصدق ارتماس ندارد **سؤال** اگر کسی حائلی
بر خود قرار دهد که مانع باشد از رسیدن آب بسر و آن حائل جدا باشد از سر و رو یعنی متصل
منصل و چسبیده نباشد چون شیشه غواص یا در میان یا خمره نشسته و سر شکسته مثلاً در آب

فرو رود و صدق ارتماس کند و ضرر دارد یا نه **جواب** ضرر ندارد هر چند احوط اجتناب است **سؤال**
اگر کسی سر را در زیر آب یا ران یا ناودان نگاه بدارد حکمش چیست **جواب** ضرر ندارد مگر اینکه
بطوری باشد که صدق ارتماس نماید نوعی ضرر دارد والله العالم **سؤال** اگر کسی دو سر داشته
باشد یکی اصلی و یکی زائد تمیز هر دو ممکن باشد و سر زائد را ارتماس نماید آیا روزه اش باطل میشود یا نه
جواب با ارتماس سر زائد روزه باطل نمیشود و لکن احوط اجتناب است **سؤال** اگر کسی
دو سر داشته باشد و ممیز نباشد از اصلی و زائد با ارتماس یکی از آن یا هر دو چه حکم دارد **جواب**
در نظیر حکم آن باب المقدمه بهیچ یک ارتماس ننماید و اگر بیکی ارتماس نماید فرضاً ضرر ندارد یعنی
روزه اش باطل نیست **سؤال** آیا در حال ضرورت مثل زیادی حرارت و زیادی برودت
در آب سر و گردن در روزه ارتماس نماید روزه چه صورت دارد **جواب** ضرر ندارد و گناه کار
نیست و لکن قضا نماید علی الاحوط **سؤال** عرض میشود ارتماس که از مفطرات صوم
است یا از ارتماس که در حال عمداً و اختیاراً باشد روزه باطل میشود و قضا و کفاره لازم میاید
یا اینکه محض حرمت ارتماس است برای صائم **جواب** بدانکه آنچه فی الجمله اطمینان بان بهم رسد
با حقیر حاصل شده حرمت ارتماس است بر صائم مثل حرمت ارتماس بر محرم اما فساد صوم
و قضا و کفاره معلوم نیست بلی احوط قضا و کفاره است **سؤال** آیا حکم ارتماس مختص
در صوم واجب است یا در صوم مستحب نیز میباشد **جواب** احوط ترک ارتماس است در صوم واجب و
مستحب والله العالم **سؤال** کذب بر خدا و رسول و ائمه علیهم السلام و حضرت فاطمه
علیها السلام و سایر انبیا و اوصیا علیهم السلام مبطل روزه است یا نه و بر فرض ابطال قضا و کفاره
لازم است یا نه **جواب** در ابطال روزه بکذب مفروض در سؤال تامل دارم بلکه قول بعدم ابطال
با قطع نظر از شهرت در نظر قاصر قوت دارد لیکن قضا و کفاره احوط است **سؤال** کذب بر خدا و
رسول و ائمه علیهم السلام که مبطل روزه است نسبت دادن قول به علی الاحوط پس اگر کسی سؤال کند از روزه
دار که آیا جناب پیغمبر چنین فرموده است و صائم از زبان چیزی در جواب نگوید بلکه بسر اشاره کند که بلی
و حال آنکه چنین نباشد آیا روزه اش قضا و کفاره لازم میشود یا نه **جواب** بلی مبطل است
علی الاحوط والله العالم **سؤال** اگر روزه دار باعتقاد اینکه این کذب است بگوید بر خدا و
رسول یا ائمه و در حقیقت راست باشد یا عکس آن حکمش چیست **جواب** ضرر ندارد و مبطل روزه
نیست مگر اینکه قصد مفطر را مفطر بدانیم که در این صورت ضرر دارد والله العالم **سؤال**
در صورت فراموشی از روزه اگر کسی بگوید دروغ بر خدا و رسول یا ائمه روزه اش چه صورت دارد

جواب بجمیع این روزه اش ضرر ندارد سؤال آیا نقل دروغ بر خدا و رسول و ائمه ضرری دارد بروزه
مثل اینکه صائم نقل کند که فلان مثلا میگفت که حضرت رسول چنین فرموده یا نه جواب نقل دروغ
که بمقام اخبار نباشد ضرر ندارد والله العالم سؤال شخص معتاد بشرب بود بحدیکه یکروز اگر
از او فوت میشد احوالش منقلب میشد و مشرف بموت میشد در اینصورت در ایام صوم نسیانا یک بنی بر ناله
از او فوت شده احوالش منقلب شده تکلیف چنین شخص چیست جواب بسم الله سبحانه الحمد از برای چنین
جایز است استعمال آن بالمره در آن روز در زمان قریب بنقل آب احوال لکن بقدر ضرورت باید امساک نمود و از
مفطرات دیگر بعد روزه آن روز را قضا نماید سؤال در صوم اگر بسبب استنشاق یا مضمضه آب
بحلقش برسد بعد از حلق اخراج کرد مبطل صوم میباشد یا نه و همچنین سعوط یا اکتحال و غیر ذلک
جواب اگر از مخرج خاء معجمه نگذشته ضرر ندارد و اگر از مخرج خاء گذشته و بجوف رسید اینکار کند
نه بجهة اغراض عقلائیة و امر شرعی مثل وضوء و غسل دهن از نجاسات در صورت احتیاط قضا نمودنست
هرچند اقوی عدم وجوبست سؤال صائم اگر آب دهنش بسیار جمع شده باشد در دهنش آیا
فرو بردن جایز است یا نه جواب بلی جایز است سؤال هرگاه صائم عمدا بلغم از سینه و دماغ خود
بکشد تا بفضای دهن و از آنجا باز عمدا فرو برد باعث بطلان روزه او میشود یا نه جواب اقوی اینست
که باعث بطلان روزه نیست هرچند احوط ترکست و احوط کفاره بلکه کفاره جمع است سؤال آیا
فاسد میشود روزه بمکیدن انگشتر و جویدن طعام بجهة گذاشتن در دهن طفل یا جلوی یا چشیدن
شوربا و نحو آن که بحلق نرسد یا نه جواب خیر فاسد نمیشود ولکن مکروه است و اگر بدون قصد یا از
فراموشی روزه بحلق هم برسد ضرر ندارد سؤال اگر روزه داری ریسمان و نحو آن در دهن
گذاشته بیرون آرد که باب دهن آلوده باشد و باز بدهن بگذارد یا مفسد روزه است یا نه جواب اگر رطوبت
ریسمان مستهلک شد ... بالعین باب دهن ضرر ندارد والا فرو بردن آب دهن کور جایز نیست و مفسد
صومیه باشد سؤال آیا مضمضه کردن در روزه چه حکم دارد جواب مستحب است و لکن
باید مبالغه در مضمضه نکند بنحویکه خوف وصول آب بمخرج خاء یا خوف تجاوز از آن باشد و بهتر
آنست که بعد از مضمضه سه دفعه آب دهن بیرون بزند سؤال رطوبت باقیمانده در دهن بعد
از مضمضه یا بعد از چشیدن طعام و غیره اگر روزه دار بحلق فرو برد یا مفسد روزه است یا نه جواب
بلی مفسد روزه است اگر با آب دهن مستهلک نشده است سؤال آیا جویدن مصطکی در حالیکه
طعمش در دهن بماند در روزه مفسد است یا نه جواب ضرر ندارد سؤال در روزه از آروغ
زدن بی اختیار اگر طعام بدهن آید از حلق بدهن باز بی اختیار از فضای دهن بحلق برگردد یا طعم بروزه

بروزه دارد یا نه جواب ضرر ندارد بلکه حکم آروغ عمدی غیر چنین است نظیر ملیکه با او چیزی بیرون بیاید
سؤال با آروغ عمدی اگر غذا یا زرد آب و نحو آن بیرون بیاید و بی اختیار بحلق برگردد یا اختیارا
فرو برد حکمش چیست جواب اگر بی اختیار برگردد احوط قضا است و اگر با اختیار فرو برد قضا
و کفاره لازم بلکه احوط کفاره جمع است اگر از خبائث محسوب شود شرعا سؤال غذائیکه در
دندان باقی میماند یا آب دهن که مخلوط بخون شود اگر روزه دار بحلق فرو برد چه حکم دارد برای
روزه جواب اگر عمدا فرو برد قضا و کفاره لازم است بلکه احوط کفاره جمع است در صورتیکه
آن غذا متعفن شده باشد و از خبائث محسوب شود و اگر سهوا فرو برد چیزی بر او نیست و روزه
صحیح است سؤال اگر روزه دار بی اختیار قی کند یا روزه باطل میشود یا نه جواب
خیر باطل نمیشود از بی اختیار قی کردن سؤال هرگاه شخص در شب فرو برد چیزی را بحلق که
بیرون آوردن آن در روز واجب باشد بیرون نیاید مگر بقی کردن در روز روزه اش چه حکم
دارد جواب فاسد است روزه اش هرچند قی ننماید بجهة آنکه بجز دیگر ممکن باشد سؤال
شب اگر شخص بخورد چیزیرا که میداند خوردن آن مستلزم قی بی اختیار میباشد در روز یا ضرر
دارد بروزه یا نه جواب ضرر ندارد خوردن آن در شب هرچند احوط ترکست سؤال شخص
در روزه هرگاه اثر قی نمودن در خود فهمید با امکان حبس بدون عسر و حرج و ضرر حبس نکرد بلکه
رها کرد آیا روزه اش باطل است جواب باطل است علی الاحوط سؤال آیا واجب است بر روزه دار که هرگاه
اثر قی نمودن در خود بفهمد با امکان بدون عسر و حرج و ضرر حبس کند جواب بلی واجب
است و الا هرگاه رها کرد که قی نماید روزه اش باطل میشود بلکه همینکه بفضای دهن رسید
روزه باطل میشود بلکه همینکه بفضای مخرج حا یا خا خارج شد روزه باطل است چه خارج
شود از دهن چه نشود چه از بینی خارج شود مگر آنکه بگوئیم همین قدر در مقدمه غیر اختیاری کافی
است در بی اختیار بودن سؤال شخص روزه دار اگر قی بفضای دهن او برسد بی اختیار
لکن با اختیار فرو برد روزه اش چه صورت دارد جواب باطل است و قضا و کفاره لازم میآید
بلکه احوط کفاره جمع میباشد سؤال شخصی اختیارا بفضای دهنش رسید بی اختیار
برگشت روزه اش چه صورت دارد جواب ضرر ندارد و روزه صحیح است سؤال هرگاه بجهة
ضرورتی مرض قی کردن لازم شود قی کرد عمدا قی کند روزه اش چه حکم دارد
جواب گناه نیست و لکن قضا باید اگر از برای آن صوم قضائی باشد سؤال شخص ابتدای
فراموشی در روزه قی کرد و هنوز از قی کردن فارغ نشده که متذکر شد چه نماید جواب قطع

نماید فی کردن را با امکان و بی امکان ضرر ندارد **سؤال** آیا بیرون آوردن مشته خرما یا دلیل یا مکین یا خیاطه و دراز در حالت صوم از حلق خود داخل در حکم ضرر هست یا نه **جواب** ضرر در اغام در حکم نیست **سؤال** روزه دار اگر چیزی بحلق رساند بباطن چشم غیر از حلق و غیر از دبر مثل سوراخ گوش و چشم و بینی و دملها و سایر جراحات چه حکم دارد **جواب** ضرر ندارد و مفسد روزه نیست **سؤال** اگر رسانیدن غذا از منفذ چشم یا گوش یا بینی بباطن شخص عادی شود رسانیدن غذا را از منافذ مذکوره بروزه دار چه حکم دارد **جواب** موجب بطلان صوم میباشد **سؤال** هرگاه در احتراز از وصول غبار بحلق عسر و حرج باشد از برای شخص روزه دار مثل اسبابان و کارکن خرمن و غربال کن آرد کندم که غالبا امساک از آن ممکن و میسر نیست مگر اینکه اینکار را نکند در روز رمضان پس اگر نمیکند اینکار را و در امر معیشت و خلل می اندازد چکند **جواب** با عسر و حرج احتراز لازم نیست با شک در وصول غبار بحلق بر او قضا نیست با قطع بوصول قضا کند آن روز را **سؤال** هرگاه از روی غفلت یا فراموشی غبار یا دود شخص روزه دار بحلق برساند آیا ضرر دارد بروزه یا نه **جواب** ضرر ندارد **سؤال** اگر غبار یا دود همراه داخل حلق شود یا آنکه گمان عدم وصول غبار یا دود بحلق بود و بعد معلوم شد که بحلق رسید حکمش چیست **جواب** ضرر ندارد **سؤال** آیا رایحه غلیظه و بخار طبخ و دود طبخ از تنباکو و تریاک باشد یا غیر آن اگر بحلق روزه دار برسد حکمش چیست **جواب** ضرر ندارد و لکن احوط اجتناب است از بخار غلیظ و رایحه غلیظه مثل رایحه مشک که بعضی بعضی مفطرات صوم ساخته اند بعنوان غلیظه رایحه غلیظه و بخار غلیظ و دود غلیظ را **سؤال** که بیان فرموده اند که ارتکاب آن مبطل روزه است و قضا و کفاره لازم میشود و بعض بنابر فتوی بعض بنا بر احوط آیا در حال عمد و اختیار است یا حکم یا در سهو و اضطرار هم روزه باطل میشود و قضا و کفاره لازم میباید **جواب** غیر از بقا بر جنابت که حکمش بتفصیل ذکر شد بلی جمیع مفطرات باطل میکند روزه را اگر عمدا و اختیارا بعمل آورد یا سهو و نسیانا و بدون قصد ضرر ندارد **سؤال** قصد مفطر مفطر است یا نه **جواب** قصد مفطر مفطر نیست علی الاقوی والله العالم **سؤال** اگر کسی سهوا و نسیانا در روزه بخورد یا بیاشامد با اعتقاد اینکه روزه اش باطل شد عمدا افطار نماید حکمش را بیان فرمایند **جواب** این افطار عمدی میباشد **سؤال** این افطار عمدی میباشد روزه اش باطل است **جواب** هرگاه کسی روزه واجبی بگیرد و فراموش کند از واجب بداند که روزه مستحبی است و با این اعتقاد افطار نماید و بعد معلوم شود که روزه اش واجب بوده با اعتقاد افطار کند چه حکم دارد **جواب** روزه اش صحیح نیست **سؤال**

و نخواندن چه [illegible]

روزه اش اطل است

اگر کسی از روی اکراه و جبر نماید بافطار بنحوی که قصد و اختیار از او سلب شود و جبرا بریزند در حلق و غیره روزه اش چه صورت دارد **جواب** صحیح است روزه اش و ضرر ندارد بخلاف اینکه بسبب تخویف و اکراه خود مباشر افطار شود با اختیار نمود که در نبوت روزه اش فاسد میشود و لازم است قضای آن **سؤال** افطار با عامه از روی تقیه قبل از وقت چه صورت دارد **جواب** فاسد است روزه باید قضای آن نماید بلکه لازم است اقتصار در اکل و شرب بقدر ضرورت در تقیه همچنین بعد از رفع اکراه باقی باشد بر امساک تا غروب شرعی هر چند این تتمه بغروب مانده باشد **سؤال** روزه دار در حلقش مگسی یا چیزی دیگر خود داخل شد بدون قصد اختیار در حلقش فرو رفت روزه اش صحیح است یا باطل **جواب** صحیح است **سؤال** اگر روزه دار را تشنگی و گرسنگی در حالت روزه باشد غالب شود بحدیکه اگر نخورد خوف هلاکت داشته باشد و یا کسی که معتاد بتریاک و نخوان باشد و تریاک خوردن را در سحر فراموش کرده باشد و میترسد که اگر نخورد خیلی بدحال میشود آیا جایز است هیچ شخصی که بخورد در روزه تریاک و طعام و آب آیا نه و روزه اش چه صورت دارد **جواب** در نبوت جایز است که بخورد و لکن بقدر رفع ضرر و سد رمق و ریاده خوردن را نیز بقدر ضرورت قرار دهد بعد از آن امساک نماید تا غروب شرعی و بعد از آن روزه را قضا نماید **سؤال** صائم اگر بجهة الحفظ نفس کسی از غرق مثلا بنا بر ضرورت در روزه عمدا ارتماس عمل آید آیا روزه اش فاسد میشود یا نه **جواب** بلی فاسد میشود قضا دارد علی الاحوط نه کفاره اگر بر ارتماس اقتصار بقدر ضرورت نماید **سؤال** اگر کسی کذب بگوید بر خدا و رسول یا ائمه علیهم الجمعین از روی تقیه در روزه روزه اش چه حکم دارد **جواب** احوط آنست که قضا نماید آن روزه را هر چند واجب نبودن قضا خالی از قوت نمی باشد

در مفطراتی که موجب قضا است نه کفاره

سؤال مفطراتی که موجب قضا است نه کفاره بیان فرمایید **جواب** آن چند چیز است ترک بعمل آوردن مفطرات را پیش از آنکه مراعات کند که صبح طالع شده یا نه با قدرت بر مراعات و بعد معلوم شود که صبح بوده در نبوت قضا لازم است و هم بعمل آوردن مفطر با وجود قدرت و امکان از اطلاع خود بصبح بقول غیر که خبر دهد صبح نشده و حال آنکه صبح بوده موجب قضا است هر چند خبر دهنده عادل باشد بلکه احوط قضا است هر چند خبر دهنده دو عادل باشد سوم آنیان بمفطرات در صورتیکه کسی خبر دهد صبح شده و او گمان کند که شوخی میکند یا علم بصبح ندارد در واقع صبح بوده و تحصیل نیز نکرده پس قضا لازم است چهارم افطار کردن بقول غیر که بگوید مغرب شده و حال آنکه مغرب نباشد موجب قضا است اگر اعتماد بقولش در شرع جایز باشد مثل اینکه شخص کور باشد یا در حبس باشد یا مخبر عادل باشد و اگر اعتماد بقولش جایز نباشد و افطار کند اقوی وجوب

وبعد از رفع تقیه هم بخورد

نما وکفاره است بعمد آنها افطار کردن بسبب تاریکی که بواسطهٔ آن قطع کرده بمغرب قضا لازم است
که خلاف قطع ظاهر شود و با شک در دخول وقت یا مظنه بآن کفاره نیز واجب میشود بلی در تاریکی
بسبب ابر که گمان مغرب کرده افطار کند نه قضا دارد نه کفاره هر چند احوط قضا میباشد و فرق
نیست که روزه رمضان باشد یا غیر آن شستن داخل نمودن آب در دهن بجهة خنکی دهن یا بدن غرض
صحیح پس اگر آب بی اختیار در حلق فرو رفت قضا واجب است **سؤال** کسی که با قدرت بر مراعات
و شناختن طلوع فجر خود مراعات فجر را نموده چیزی بخورد و بیاشامد بعد معلوم شود که صبح بوده حکمش
چیست **جواب** روزه اش صحیح است و نه قضا دارد نه کفاره **سؤال** هر گاه بعد از مراعات
شک کند یا مظنه نماید بطلوع و مفطر را بعمل آورد و بعد ظاهر شود که صبح بوده چه حکم دارد **جواب**
احوط در این وقت قضا است **سؤال** آیا لازم است بر مکلف روزه دار که در وقت سحر خوردن تا وقت
فحص نماید از طلوع صبح و بعد بخورد **جواب** لازم نیست بلکه فحص نا کرده اگر بخورد یا بیاشامد
یا جماع نماید مثلاً ضرر ندارد **سؤال** هر گاه بعد از فحص یا قبل از آن شک نماید در صبح بودن
و چیزی بخورد حکمش را بیان فرمایند **جواب** بخورد گناهکار نیست **سؤال** هر گاه مظنه
نماید بصبح بعد از فحص یا قبل از فحص بخورد چه حکم دارد **جواب** این مظنه اعتبار ندارد مگر
اینکه این مظنه در وقتی باشد که ظن بوقت حجت باشد مثل اینکه افق را ابر غلیظ گرفته باشد **سؤال**
آیا حکم بصحت صوم و عدم قضا با بیان مفطر اینکه خود مراعات صبح را نمود مخصوص است بصوم شهر
رمضان یا در هر صوم است **جواب** مخصوص است بصوم شهر رمضان و در صوم معین احوط آن است
که تمام کند روزه را و بعد از آن قضا نماید اگر برای او قضائی باشد **سؤال** هر گاه دو عادل خبر
دهند که صبح شد در حالیکه صبح شناس باشند و کور نباشند و مظنه شود حتی هم در خبر ایشان نباشد
و با این حال بخورد حکمش چیست **جواب** قضا و کفاره هر دو لازم میشود چه معلوم شود که صبح بوده
و چه معلوم نشود بلی اگر معلوم شود که صبح نبوده پس در این وقت نه قضا لازم است نه کفاره هر چند معصیت
کرده در خوردن **سؤال** اگر یک عادل خبر بصبح دهد و صبح شناس هم باشد و مظنه شود حتی در آن
نباشد و بخورد چه حکم دارد **جواب** در این صورت احوط قضا است بلکه احوط کفاره نیز هست
سؤال هر گاه با شک در طلوع صبح بخورد چیزی را و حالش معلوم نشد و یا مظنه حاصل شد
بصبح چه حکم دارد **جواب** روزه اش صحیح و چیزی بر او نیست **سؤال** اگر کسی دهان یا میل
او بجهة غرض صحیح در دهن کند و در بی اختیار بحلق فرو رود و یا در استنشاق آب در حلق فرو رود
روزه اش چه صورت دارد **جواب** صحیح است روزه اش و قضا واجب نمیشود هر چند احوط قضا

میباشد **سؤال** اگر در مضمضه وضو یا غسل چه برای نماز باشد یا برای غایات دیگر در دهن
کند و بی اختیار بحلق فرو رود و همچنین در مضمضه برای تطهیر دهن یا علاج آب بی اختیار آب
در حلق فرو رود حکمش چیست **جواب** در فرض اول قضا واجب نمیشود و در فرض ثانی احوط
قضا است والله العالم

در مکروهات صوم

سؤال چه چیزها مکروه است
که آیا در روزه مباشرت با زنان بلمس و بوسه یا بازی کردن با ایشان هر گاه خوف یا مظنه
یا عادت بخروج منی یا این افعال نداشته باشد و سرمه کشیدن و چیزی در چشم و گوش و بینی
ریختن یا داخل کردن خصوص استعمال تنقیه نمودن بنحویکه اجزای آن بحلق نرسد و بوئیدن
ریحان و هر گیاه خوشبو و خصوص نرگس مکیدن خرما هسته و جاویدن مصطکی و نحو آن همچنین
چشیدن طعام بجهة دریافت نمک یا شیرینی که اجزای آن بحلق نرسد و خواندن شعر در مدح
ائمه و معصومین علیهم السلام یا مطلقا و قسم خوردن و جدل کردن و حقنه نمودن بجامد مثل شیاف
و جامهٔ تر کرده ببدن گذاشتن یا جامه بدن را تر کردن و اخراج خون که باعث ضعف شود از قبیل
کندن دندان و رفتن بحمام بنا بر اگر مه چه حکم دارد **جواب** همه مذکورات ضرری ندارد و اکثر
از اینها مکروه است والله العالم **سؤال** نشستن زن در آب در حال صوم که سر بیرون باشد از آب
حرام است یا مکروه **جواب** مکروه است والله العالم **سؤال** کسی که عادت داشته باشد اینکه
هر گاه مباشرت مینماید بزنان بلمس و بوسه و چسبیدن و بازی کردن با ایشان منزل میشود بدون
جماع و بدون قصد انزال بلکه با قصد حبس منی نیز انزال میشود یا آنکه مظنه خروج منی هم با این افعال
بوده باشد برای همچه شخص مباشرت با زنان مذکوره در روزه چه حکم دارد **جواب** حرام است
والله العالم **سؤال** اخراج خون در روزه از فصد و حجامت و غیر آن هر گاه باعث غش و بیهوشی شود
از برای روزه دار چه حکم دارد **جواب** در روزه واجب معین با ضعف حرام است هر عملیکه موجب غش شود
و در مقام ضرورت ضرر ندارد **سؤال** شخص روزه دار اگر بقطیر چیزی در گوش و بینی داخل آید آن
را عمداً بحلق برساند چه حکم دارد **جواب** حرام است و اگر روزه معین باشد قضا بلکه کفاره لازم میشود
سؤال استعمال الطیب مثل گلاب و عطر و غیره آیا در روزه ضرر دارد یا نه **جواب** ضرر ندارد و اولی
اجتناب از استعمال مشک بلکه از استعمال هر بوی تند غلیظی است که بحلق میرسد والله العالم **سؤال**
اکتحال بچیزیکه در او مشک باشد یا چیزی باشد که طعم او بحلق برسد در روزه چه حکم دارد **جواب** مکروه
است و اگر عمداً عین کحل را بحلق برساند حرام خواهد بود والله العالم **سؤال** خواندن اشعار در مدح
و فضائل ائمه و اهل بیت و همچنین اشعاری که در آن زهد و نصیحت است مثل شعر امام علیه السلام در صوم جایز است یا نه

جواب شرب ریاح انه و شعثا ایشان ترشح ضرر ندارد هر چند بعد بعضی اخبار نهی از شعر بود جمعه وارد
شد اگر چه در مدح ائمه باشد ولکن بجهة معارضه با ضبط دیگر ضرری نیست سؤال خواندن
اشعار در روزه چه حکم دارد جواب شعر در روز رمضان در شب رمضان و حتی اینکه شعر بجهة اخر
باشد مکروه است علی الاحوط هر چند اختصاص اگر اشعار باطل اولی باشد در روز جمعه شب مطلقا
نیز شعر خواندن مکروه است والله العالم سؤال روزه دار اگر مضطر شد بیا از دهن بیرون رود یا باز
داخل دهن کند حکمش چیست جواب اگر رطوبت او ریختن شد باشد یا اینکه رطوبت منه هلاك
شد باشد ضرر ندارد والا دوباره داخل نکند در دهن البته فرو نبرد سؤال ایا مسواک
کردن در روزه مکروه است یا نه جواب مکروه نیست بلکه مستحب است اگر چه از چوب تر باشد
سؤال ایا خلال کردن قبل از وضو واجب است جواب واجب نیست بلکه احتیاط احوط است
والله العالم

حکم روزه مسافر و مریض و غیر آن

سؤال شرائط صحت روزه را بیان فرمایند جواب شرائطش چند چیز است اول
بلوغ دوم عقل سوم ایمان چهارم خالی بودن از حیض و نفاس پنجم خالی بودن از سفر شرعی که
موجب قصر است در نماز ششم سلامت از مرض یعنی کسی که بداند روزه از برای او مضر است هر چند باعث
بناشد و ان ضرر معتد به باشد نه مطلق ضرر بلکه اگر خوف عروض مرض یا طول مرض یا در رفتن
کرفتن داشته باشد بطوریکه عقلائی باشد نه مطلق خوف از قبیل وسواس در بیوفت روزه
واجب نیست هفتم سلامت از خوف تلف نفس محترمه یا تلف نفس خود مکلف بجهة گرسنگی و تشنگی
زیاد یا خوف تلف مالی که مضر باشد بحال خود مکلف یا نفس محترمه اینکه او را از مایه اغتسال بیند ازدیاد
اینکه باعث هتك عرض مکلف یا نفس محترمه دیگر شود یا اینکه معارضه نماید روزه گرفتن با واجب دیگر
که اهم از آن باشد که آن روزه باشد حرام است سؤال ایا روزه نابالغ صحیح است یا نه جواب
نه مگر بجهة عادت دادن طفل بروزه بشرطیکه طاقت روزه گرفتن داشته باشد سؤال
روزه غیر مومن چه صورت دارد جواب فاسد است روزه غیر مؤمن چه کافر باشد چه مخالف
بعد از اینکه عارف بحق اهل بیت باشد قضا ساقط است سؤال روزه مجنون خواه جنونش
ادواری باشد خواه اطباقی همچنین روزه مست بیهوش چه صورت دارد جواب فاسد است
واگر خود باعث جنون یا اغما یا سکر شده در اثنای روز احتیاط قضا و کفاره هر دو را لازم
دارد سؤال ایا خواب در روزه چه حکم دارد جواب ضرر ندارد اگر چه تمام روز بخوابد
بشرطیکه نیت روزه باشد خصوصا اگر نیت روزه باشد [illegible] رمضان را اگر از برای تمام رمضان

خوف:

پس از رحمه نقیه باعطش زیاد و ضعف بجهة خوف مرض موجود و سبب و با طل اگر چه روز مستمر نباشد بعد از زمان موجود و با قبر اسنان نماید و قضا نماید

کرده است کما فی بدایة سؤال ایا خون حیض نفاس روزه را فاسد میکند جواب بلی فاسد میکند
هر چند روزه مستحب باشد علی الاقوی اگر چه یك لحظه بعد از فجر یا قبل از غروب باشد سؤال
حائض و نسا اگر بدانند که از حیض و نفاس پاك شده و لکن نمیدانند که قبل از فجر صبح پاك شده یا
بعد از آن حکم چیست جواب اگر تاریخ پاك شدن معلوم باشد و تاریخ صبح شدن معلوم نباشد
بنا را بگذارد بر اینکه صبح شده بعد از پاك شدن و در عکس حکم بعکس جاری سازد و در جائیکه
مجهول التاریخ باشد بنا را بگذارد بر عدم وجوب صوم والله العالم سؤال اگر زن خود باعث
عروض خون حیض شود روزه اش چه حکم دارد جواب فاسد است روزه اش و لکن گناه و قضا
و کفاره ندارد هر چند احوط اجتناب است بلکه احوط اتیان قضا و کفاره نیز میباشد سؤال
از مسافر در سفر شرعی کدام روزه صحیح است جواب اول روزه مستحبی هر چند نزد بعضی
مکروه است دوم روزه که از برای طلب حاجت در مدینه طیبه وارد شده است سوم روزه نذر کرده باشد
در سفر و حضر بگیرد سوم روزه کفاره سه روز بدل هدی و هجده روز بدل شتر از برای کسیکه از عرفات
پیش از غروب آفتاب خارج شده عمدا سؤال روزه مستحبی در سفر میتوان گرفت اگر چه ذمه شخص
مشغول بصوم واجب از قبیل قضا یا استیجاری باشد یا نه مفید بسفر یا مطلق بوده باشد یا نه جواب
اقوی آنست که سفر مانع از صحت روزه مستحب نیست چنانچه اقوی آنست که اشتغال ذمه بصوم
واجب خصوص استیجاری مانع صحت روزه مستحب نیست لکن احتیاط ترك روزه
در فرض اشتغال ذمه بصوم واجب است والله العالم سؤال مسافر اگر سفر کند از وطن یا از محل اقامت
قبل از ظهر حکمش را بیان فرمایند جواب واجب است که بحد ترخص رسید افطار کند چه نیت روزه
را در شب کرده باشد یا نکرده باشد سؤال اگر بعد از ظهر سفر کند حکمش چیست جواب
واجب است روزه را تمام کند که صحیح است روزه اش سؤال مسافر هر گاه از وطن یا محل اقامه خارج
شده و هنوز بحد ترخص نرسیده که افطار نمود چه حکم دارد جواب قضا و کفاره هر دو لازم
است چون شرط افطار صوم رسیدن بحد ترخص است چنانچه گذشت سؤال اگر مسافر
در شهر رمضان پیش از ظهر بوطن یا بمحل اقامه رسید تکلیفش چیست جواب اگر پیش از رسیدن
بحد ترخص افطار نموده واجب نیست که آن روز روزه بگیرد و صحیح نیست و اگر افطار نکرده واجب
است که نیت روزه کند و تمام کند آن روزه را که صحیح است والله العالم سؤال ایا جاهل
در قصر و اتمام در نماز چنانکه معذور است یا در روزه هم معذور است یا نه جواب بلی در روزه
نیز معذور است و روزه اش صحیح است سؤال ایا جاهل بخصوص [illegible] از قصر و اتمام نیز در روزه

معتبر است جواب معتبر نیست ولکن احوط در نوبهار خصوصا قضا میباشد سؤال
ناسیا یا جاهلا بمسأله هرگاه در اثناء روزه دانست که روزه در سفر صحیح نیست چه کند جواب باید
افطار نماید و قضا کند سؤال مسافر بمحل اقامه رسید پیش از ظهر نماز تمام علی الاقوی
نموده حکمش چیست جواب بعد از زوال مرخص نماز برای او قصر است و روزه را تمام کند سؤال
سفر در ماه مبارک رمضان حتی بعد از لیالی ثلث بجهة امر اخروی مثل زیارت و بعضی امور
دنیوی را که اهتمام باو باشد نیز ملحق کرده اند و قبل از لیالی ثلث کراهتش بیشتر است والله العالم
سؤال مشهور است که جماع در ماه مبارک رمضان از برای مسافر مکروه است برای کسی که در
درین حیث جواب مکروه است علی الاقوی سؤال اگر مکلف خواه مریض باشد
و خواه مریض نباشد با خوف ضرر روزه بگیرد حکمش چیست جواب باید اعاده نماید هر
چند ظاهر شود برای او که ضرر نداشته و ضرر نیز نداشت بلکه اگر پیش از زوال برای او ظاهر شود که ضرر
ندارد بتجدید نیت نیز تمام نماید سؤال اگر طبیب بگوید که روزه ضرر ندارد و
مکلف بحسب تجربه خود میداند که ضرر دارد چه کند جواب مکلف باید بظن خود عمل کند خواه چه
مظنه از تجربه حاصل کرده باشد چه از حدس خود سؤال اگر طبیب اصرار کند که روزه ضرر
دارد و مکلف میداند که ضرر ندارد چه کند جواب باید روزه بگیرد سؤال شک
در ضرر برای مکلف چه حکم دارد جواب شک در ضرر نیز باعث جواز افطار است سؤال
اگر مریض شک داشته باشد در ضرر داشتن روزه یا روزه گرفتن بر او لازم است جواب
اگر شک عقلائی نداشته باشد روزه لازم نیست سؤال مرد پیر و زن پیر و صاحب
مرض عطش که هر وقت بخورد و نمیتواند ترک آب خوردن نماید اگر از روزه گرفتن عاجز
باشد و با اینکه روزه گرفتن بر ایشان دشوار باشد چه نماید جواب در فرض اول افطار
مینمایند و کفاره نیز نمیدهند و اگر توانا شدند قضا مینمایند و در فرض ثانی نیز افطار
میکنند ولکن واجب است ایشان که بدل هر روزی یک مد گندم صدقه دهند بفقیر اگر عاجز
باشد والا کفاره ما فطرت بعد از زوال و حصول صحت واجب است قضا نمودن والله
العالم سؤال زن حامله که وضع حملش نزدیک باشد و زن شیرده که شیرش کم باشد
و بترسند از روزه گرفتن بر نفس خود یا بر طفل از تشنگی و گرسنگی ضرر یا از ناخوشی و ترس
شان خواه بنحو شک باشد خواه بنحو مظنه یا یقین چه نماید جواب حکم ایشان حکم مشایخ
است که افطار میکنند عوض هر روز یک مد از گندم بفقیر صدقه میدهند اگر ممکن

باشد بعد از زوال عید قضا او نماید حکم از ماهان سنه از ماه شوهر سؤال جائیکه شب
روزانه دو شبانه یا سه ماه روز است چه همه ماه شبش نه ماه شب هکذا بگوئی زیادی لیل
و نهار فرض کنیم که اگر آنجا برسیم یا آنجا باشیم نماز و روزه در هیچه جا چه چون دارد جواب
این مسئله را بعضی عنوان کرده اند و تحقیق درست نکرده اند بلکه از بعضی از فروض نیز
می آید که در چنین جائی تکلیف است که عجائب است و از آن این است که اگر شخصی با آفتاب مثلا با آفتاب
مثل السنه باشد که ابدا آفتاب دائر شود یا این شخص تکلیف و در نماز و روزه است چه خبر است
و وجوه محتمله بسیار است در فرض سؤال و بخوان اول سقوط تکلیف صوم و صلوة دوم رجوع به بلاد معتاد دفعه
در شهرها یعنی ماهها شب و روز در صوم و صلوة سوم رجوع باقلیم متوسط از اقالیم پس اگر بلاد
اقالیم مختلف باشند مخیر است در رجوع باقل یا اوسط یا اکثر و هم محتمل است رجوع باقلیم متوسط
و بلد متوسط شاید بهتر باشد و ان شاء الله تعالی اگر مجال باشد و زمان فکر و تحقیق میسر شد خواهم نمود
والله العالم در قضاء و کفاره سؤال اگر شخص در ماه مبارک رمضان
ناخوش شود و تا رمضان دیگر مریض باشد آیا قضای صوم رمضان ساقط است یا نه جواب
وقت قضای رمضان بین رمضانین میباشد اگر بشهر رمضان مریض بوده و بعد از رمضان تا رمضان
آینده نیز مریض بود اداء و قضا هر دو ساقط است و اگر مسافر بود در بین رمضانین با آنکه عذر دیگر داشته
قضا باید کند هر چند در سال دوم باشد والله العالم سؤال هرگاه در ماه مبارک رمضان کسی
مریض شود و در ماه شوال فوت شود نماز و روزه او که در بین ناخوشی از او فوت شده چه صورت
دارد جواب هرگاه مرضش طول بکشد تا شوال و در شوال فوت شود قضای روزه لازم نیست ولی
اگر در شوال ایام صحتی بکند که بتواند روزه بگیرد و نگرفت قضا لازم است و نماز در هر حال لازم است
ادا یا قضائی که خود بجا آورد یا ولی سؤال هرگاه کسی از خانه بیرون رفت بقصد سفر و بحد
ترخص نرسیده افطار کند با جهل بعدم جواز آیا کفاره بر او واجب است یا نه و کفاره او چه چیز است وجه
آن میباشد جواب در جاهل قاصر وجوب کفاره معلوم نیست مثل اینکه تازه مسلمان شده و اگر
جاهل مقصر بوده باشد احوط وجوب کفاره است و کفاره در صوم آنست که مخیر است مابین بنده آزاد کردن
بنده و دو ماه متوالی روزه گرفتن و اطعام شصت مسکین نمودن سؤال کسی که ذمه اش مشغول
بقضای روزه ماه مبارک رمضان یا روزه نذر واجب غیر معین باشد و قضای روزه پدر هم در ذمه او
باشد یا قضای روزه خود را مقدم میدارد یا قضای روزه پدر را جواب در صورت مزبوره ترتیب لازم
نیست هر کدام را که بخواهد مقدم میدارد و میتواند الا اینکه احدهما مضیق شود یا آنکه فوری

باشد چنانچه قضای اگر بتأخیر تا رمضان دیگر بهانه تهاون باشد در عرف و همچنین قضای نذر واجب غیر معین
بلکه چنین است جمیع واجبات غیر موقته و نماز قضائی که مقید است توسعه انها بعدم تهاون عرفی
و بعد از تهاون آثم و گناهکار است در تأخیر والله العالم **سؤال** کسی که ذمه او مشغول بقضاء روزه
رمضان باشد نذر کردن روزه از او صحیح است یا نه **جواب** صحیح است **سؤال** هرگاه نماز
عشا را سهوا نخواند و صبح آن روز کفاره عمدا یا سهوا یا جهلا نگرفت دیگر قضای این روز ملازم است
یا نه و اگر نیست این شخص گناهکار میباشد یا خیر و اگر گناهکار است چاره عفو گناه چیست **جواب**
روزه کفاره در سهو نیست و قضاء روزه لازم نیست و با سهوا گناهی نکرده و با
استغفار چاره عفو گناه میباشد بلکه حقیر در نوم از صلوة عشا به تنهائی بلکه نوم از مغرب
و عشا را نیز روزه کفاره را لازم نمیدانم و لکن حق واحتیاط را فاضل داشته که من نام عن صلوة العشا
اصبح صائما مضایقه از استحباب ندارم والله العالم **سؤال** آیا کسیکه قضای صیام رمضان
را تأخیر انداخت تا چند سالی آیا یک کفاره باید بدهد یا متعدد **جواب** یک کفاره بدهد
سؤال کسیکه در رمضان یکروزه بلاعذر شرعی نگرفت و در بین سال نه کفاره متعدد
مسکین یا نه روزه قضا گرفت نه روزه شصت روزه بلاعذر گرفت تا سال دیگر برای همچه شخص کفاره
هم هست یا همان یکروزه قضا خواهد بود **جواب** یک کفاره بدهد والله العالم **سؤال**
اگر در یوم واحد موجب کفاره را مکرر بعمل آورد هر کفاره متعدد میشود یا نه **جواب** اقوی
وحدت کفاره است هر چند موجب کفاره متعدد باشد هرچند احوط باشد والله العالم **سؤال**
هرگاه کسی اول غروب افطار استمنا کند روزه او چه صورت دارد **جواب** بعد از غروب است
است در فعلش و روزه او صحیح است والله العالم **سؤال** هرگاه شخص روزه دار بمال حرام افطار کند
کفاره جمع لازم است یا کفاره واحده **جواب** اگر در زمان غروب شرعی که زمان افطار نمود در روزه
است این شخص افطار نماید بمال الحرام و نسبی حرام قضا و کفاره هیچکدام لازم نیست و اگر قبل از
غروب افطار بحرام نمود کفاره جمع احوط و کفاره واحده اقوی میباشد **سؤال** کسی در روزه
رمضان جماع کرد و قضا و کفاره بدون عذر نداد تا چند سال بفرمایید حکم آن چیست و کفاره آن چه
قدر است **جواب** یک کفاره و آن عتق رقبه یا اطعام شصت مسکین یا دو ماه متوالی روزه گرفتن
است **سؤال** کفاره صوم و ظهار و غیره را بکدام اشخاص باید داد کفاره صوم هر یک چه قدر
باید داد و از چه جنس باید داد و اگر بهر یک قیمت بدهد کفایت میکند **جواب** تفصیلش را

مقام گنجایش ندارد و لکن اگر محل حاجت است باید بفقراء شرعی داد که خرج سالیانه را ندارد فعلا و کسیکه وفا
بمعیشت برکت ندارد و دادن بفقیر بد و نخواسته بکی بشلیم است و ان احوط و مد است و اقوی
کفایت یک مد است از جو و گندم یا خرما یا برنج یا نان یا طعام است و ان بقدر رطلین که سیر شود و کما
بقیمت نتوان نمود والله العالم **سؤال** کفاره شهر رمضان را بیان فرمایند **جواب** مخیر است
ما بین سه چیز آزاد کردن بنده و روزه گرفتن شصت روز که سی و یک روزش متوالی باشد و اطعام
شصت مسکین اما رعایت ترتیب احوط است که با عدم تمکن از اول دومی را اختیار کند و با عجز از آن سومی را
بجا آورد **سؤال** آیا فرق میان مواضع وجوب کفاره ما بین عالم و جاهل مقصر از مسائل در
وجوب کفاره هست یا نیست **جواب** اقوی این است که کفاره بر او نیست هر چند احوط کفاره است
سؤال بعد از تعلق گرفتن کفاره اگر باختیار خود یا حیض عارض شود در اثنای روز آیا کفاره
ساقط میشود یا نه **جواب** ساقط نمیشود علی الاحوط هر چند اقوی سقوط کفاره است مثل سفر
اضطراری نه اختیاری **سؤال** مرد روزه دار اگر زن روزه دار خود را اکراه نماید بجماع حکم
آن را بیان فرمایند **جواب** دو کفاره بر مرد لازم است و پنجاه تازیانه زده میشود مرد اگر زن از اول جماع
تا آخر راضی نشده باشد بجماع و اگر در اثنای جماع راضی شد پس بر هر یک کفاره و بیست و پنج
تازیانه قرار میگیرد و همچنین هرگاه خود زن بی اکراه قبول نماید بر هر یک کفاره و بیست و پنج تازیانه
است **سؤال** اگر زوجه روزه دار زوج خود را که روزه دار باشد اکراه نماید بجماع و یا اینکه دیگری
مرد را اکراه نماید در غیر جماع یا اینکه زوج زوجه خود را وطی کند یا آنکه مولی کنیز خود را اکراه
نماید بر جماع نیز حکم چیست **جواب** در این صورت اقوی عدم تحمل دو کفاره است خصوصا اگر
معتقد باشد که زوجه خودش است **سؤال** آیا افطار هر قسم روزه باعث قضا و
کفاره است یا مخصوص است **جواب** مخصوص است بچهار قسم از اقسام روزه مثل افطار
روزه شهر رمضان یا قضای آن بعد از زوال و همچنین روزه نذر معین و اعتکاف هرگاه واجب باشد
در سایر اقسام روزها کفاره نیست چون روزه نذر مطلق و روزه کفاره و روزهای مستحبی
زیرا که در افطار اینها بعد از زوال نیز گناهی نیست بنابر اصح والله العالم **سؤال** قبل از ثبوت
یوم عید اگر افطار نماید و بعد ثابت شود که روز عید است کفاره لازم است یا نه **جواب**
خیر لازم نیست گرچه احوط اتیان بکفاره است **سؤال** اگر شخص عاجز باشد از روزه
کفاره دو ماه متوالی شرعا چه نماید **جواب** باید بدل آن هجده روز روزه بگیرد
و همچنین است کسیکه عاجز شود از روزه دو ماه متوالی که نذر و عهد و یمین بر خود لازم کرده

باشد **سؤال** اگر از روزه گرفتن بالکلیه عاجز باشد چه کند **جواب** باید بدل هر روزی یک مد گندم تصدق کند و احوط در بدل هر یک از شصت روز از آنست نه هیجده روز **سؤال** اگر ممکن نباشد تصدق شصت روز یا هیجده روز چه نماید **جواب** هر قدر که ممکن است بدهد و تصدق کند **سؤال** در توبه و استغفار اکتفا کند به نیت بدل از کفاره و بعد از این اگر متمکن شد اتیان بکفاره احوط است والله العالم **سؤال** آیا جایز است دادن کفاره از طرف مؤمن غیر عاجز بتحیین آن طرف بدون اذن او یا نه **جواب** از طرف مؤمن جایز است از جانب زنده جایز نیست والله العالم **سؤال** آیا بتعدد سالها متعدد کفاره چه قدر است **جواب** مقدار کفاره تابع مدات و متعدد نمیشود بتعدد سالها والله العالم **سؤال** کسی که در ماه رمضان حلال بداند افطار را مرتد است یا نه و اگر حلال نداند افطار را و افطار کند آیا نسبت بحکمش چیست **جواب** اگر حلال میداند افطار را مرتد است و اگر حلال نداند و نخورد [illegible] افطار و با انتبه افطار کند فاسق است باید حاکم شرع او را تعزیر کند بمقدار یکه صلاح بداند و تعزیر او بیست و پنج تازیانه است و اگر دو بار مرتکب شود باز بیست و پنج دیگر است و در دفعه سوم کشته میشود بعد از مراجعه بحاکم شرع بلکه احتیاطا تا آخر کشتن او تا دفعه چهارم

در روزهای حرام

سؤال روزهای حرام را بیان فرمایید **جواب** بدان روزهائی که حرام است اول و دویم روز عید فطر و عید اضحی است سوم چهارم و پنجم روز یازدهم و دوازدهم و سیزدهم ذی حجة الحرام از برای کسیکه در منی باشد ششم روزه روز آخر شعبان به نیت شهر رمضان هفتم روزه [illegible] هشتم روزه صمت که عبارت است از روزه که تکلم کردن را مفطر بداند و امساک نماید فقط نهم روزه وصال و آن روزه روز و شب دیگر تا سحر باید روزه یک شب تا آخر افطار تا سحر با شرع بر ظاهر است که قصد کند بشرط آنکه نیت روزه آن نکرده باشد و احوط اجتناب است مطلقا دهم روزه که معارض شود بواجب دیگر که [illegible] از آن با

در روزهای مندوب

سؤال روزهای مستحبی را بیان فرمایید **جواب** روزهای مندوبه که نصوص خاصه در تاکید آنها وارد شده است بسیار است اول روزه سه روز از هر ماه و کیفیت آن بجهد [illegible] ذکر شده و لکن بهتر است که اول پنجشنبه ماه و آخر پنجشنبه از ماه و اول چهارشنبه از دهه دوم ماه را روزه بگیرد دوم روزه سیزدهم چهاردهم و پانزدهم از هر ماه سوم [illegible] روز عید غدیر چهارم [illegible] هفدهم ربیع الاول [illegible] پنجم روزه روز مبعث که بیست

اگر از تصدق هم بالکلیه عاجز باشد چه نماید جواب [illegible] کفاره

هفتم و بیست و ششم روزه روز دحو الارض که بیست و پنجم ذیقعده هفتم روزه روز عرفه در حق کسی که او را از خواندن دعای عرفه سست نکند هشتم روزه روز مباهله که بیست و چهارم ذی الحجه نهم روزه هر پنجشنبه و جمعه اول [illegible] ماه ذی الحجه بلکه تمام نه روز اول آن دهم روزه ماه رجب و شعبان تمام آن ماه یا بعض آن اگر چه از هر یک یک روز باشد یازدهم روزه تصدیق خاتم در بیست و پنجم ذی الحجه دوازدهم روزه اول و سوم و هفتم ماه محرم سیزدهم روزه روز بیست نهم ذیقعده چهاردهم روزه شش روز بعد از عید الفطر عبارت مجلسی ره تحفه کرد و نسخه در پیش ما چاپ شده صحتش معلوم شد لهذا ابن عباس احق کنید پانزدهم روزه نیمه ماه جمادی الاولی **سؤال** آیا کسی که در ذمه او روزه قضای رمضان یا هر روزه واجبی باشد میتواند روزه مستحب بگیرد **جواب** احوط آن است که ترک کند روزه مستحبی را با وجود روزه قضای رمضان بلکه مطلق روزه واجب علی الاحوط **سؤال** آیا در صوم مستحب اذن شوهر برای زوجه شرط است یا نه **جواب** بلی شرط صحت صوم مستحب اذن مولی است در حق غلام و همچنین اذن شوهر در حق زوجه حتی منقطعه علی الاحوط اگر چه منافی از حق زوج نیست در جائیکه نهی نکند مولی و شوهر و منافی حق و باعث اذیت ایشان نباشد **سؤال** آیا روزه مستحبی در حق ولد مشروط است بعدم منع والدین یا نه **جواب** بلی شرط است در حق ولد بعدم منع والدین بلکه اگر والدین یا مولی یا شوهر رجوع نمایند از اذن در اثنای روز روزه مستحب فاسد میشود علی الاحوط بلکه احتیاط شدید در حق ولد آن است که با نهی جد و جده روزه مستحب نیز نگیرد **سؤال** آیا در روزه مستحبی از برای پسر اذن پدر و مادر شرط است یا نه **جواب** اشتراط اذن مادر بلکه پدر ثابت نیست مگر در صورتی که اذیت [illegible] یا مادر شود و بهتر مراعات اذن پدر بلکه مادر است والله العالم **سؤال** آیا مستحب است افطار کردن روزه مستحب وقتیکه برادر ایمانی او را تکلیف افطار کند **جواب** بلی مستحب است روزه مستحبی یا واجب موسع افطار کردن بلکه اقوی کراهت روزه است بتوقف هرچند بخصوص طعامی آماده نکرده باشد و هرچند بعد از ظهر باشد یا خوردن روزه مستحب بعد از ظهر مکروه است و لکن برای اجابت مؤمن در این حال روزه داشتن مکروه است بلکه دور نیست حکم بکراهت روزه و ثلث ثواب روزه [illegible] وقتیکه طعام مهیا نکرده باشد بلکه آب گرم و شربت و خرما و نحو آن مهیا کرده باشد یا آنکه تعارف کرده باشد بجهت آنکه ظاهر این است که حکمت آن ادخال سرور

روزه مستحب باشد بهتر زدن اول افطار کند هرچند بعد از طعام باشد بهتر از آنست که اظهار روزه نکند و افطار کند در اخبار ثواب افطار در منزل برادر مسلم هفتاد یا نود برابر ثواب روزه داشتن مستحبا **سؤال** در روزهای مکروه

روزهای مکروه را بیان فرمایید **جواب** روزهای مکروه چند است اول روز عرفه در حق کسیکه او را از خواندن دعاهای عرفه سست کند یا با شبهه اول ماه ذی الحجه و احتمال اینکه روز عید اضحی بوده دوم روزه گرفتن مهمان بدون اذن میزبان و با منع احتیاط ترک روزه است سوم روزه فرزند بدون اذن پدر بلکه با منع او نیز نوعا در حکم مکروه است مگر اینکه بعد از نیت و برسد الحاق والده نیز احوط است بلکه احوط مراعات اذن مادر نیز مثل پدر والله العالم **سؤال** در اعتکاف اعتکاف و فضیلت آنرا

بیان فرمایید **جواب** بدانکه اعتکاف در اصل لغت حبس و اقامت و قائم شدن در مکان طویل است و در شرع آن مکث و درنگ مخصوص در مساجد است بجهة عبادت بشرائط مخصوصه که میاید تفصیل آن چه آنکه منتظم نماید با وقصد عبادت دیگر را یا نه زیرا که خود عبادت مستقل است و حاجت با نضمام عبادت دیگر ندارد و اما فضیلت آن بسیار است بمقتضای اخبار و احادیث بسیار خصوص در دهه آخر ماه مبارک رمضان چنانچه مرویست که حضرت سید المرسلین همیشه در دهه آخر رمضان اعتکاف نمودند مگر در سالیکه جنگ بدر واقع شد در سال دیگر بعد از آن بیست روز اعتکاف نمودند ده روز بجهة قضای سال گذشته و ده روز اداء و از آنحضرت منقولست که اعتکاف دهه آخر ماه رمضان برابر است با دو حج و دو عمره و از این روایات فضیلت با اعتکاف در دهه آخر رمضان معلوم میشود نه اختصاص آن در دهه آخر زیرا که در روایات مسطور است که حضرت رسول اعتکاف نمودند در سال اول در دهه اول و در سال دوم در دهه ثانی و در سال سوم در دهه آخر پس جایز است بجا آوردن آن در هر وقت چه رمضان باشد یا غیر آن **سؤال** آیا شرط است در صحت اعتکاف عقل و اسلام و بلوغ چون سایر عبادات یا نه **جواب** بدانکه شرط است در صحت اعتکاف از اول تا آخر آن عقل و اسلام پس صحیح نیست اعتکاف از مجنون چه مطلق باشد چه ادواری مگر آنکه حالت افاقه در جنون ادواری بقدر سه روز یا زیاده باشد که در آن وقت صحیح است بلکه صحیح نیست از هر مست و بیهوش در حالت بیهوشی و مستی و همچنین صحیح نیست از کافر چه اصلی و چه مرتد و مرتد چه فطری باشد چه ملی بلکه اگر در اول اعتکاف مسلم باشد و در اثناء مرتد شود باطل میشود اعتکاف

او و اعتکاف اشتراط ایمان علاوه بر اسلام بجهة عدم ثواب عبادات بغیر نیت و بجهة احکام ظاهریه دینویه معلوم نیست بلی اشتراط ایمان احوط است مثل بلوغ پس احوط اشتراط آن است و لکن اقوی آن است که شرط نیست و از ممیز صحیح میباشد پس اگر صبی ممیز باشد اعتکاف او صحیح خواهد بود **سؤال** در اعتکاف لا بد است از نیت و بر فرض اشتراط قصد قربت مطلقه کافی است یا نه **جواب** بدانکه شرط است در صحت اعتکاف نیت و بر فرض اشتراط قصد قربت مطلقه و کافیست در آن قربت مطلقه بدون تعرض وجوب و ندب چنانچه در سایر عبادات مذکور شد چه اعتکاف مندوب باشد یا واجب بنذر و عهد و قسم و اجاره و نحو آن پس اگر در اول اعتکاف مندوب قصد قربت مطلقه نماید باین نحو که اعتکاف بجا میاورم قربة الی الله تعالی دیگر حاجت بتجدید نیت روز ثالث ندارد چنانچه جمعی از علماء متعرض شده اند هرچند تجدید موافق احتیاط است و جایز نیست تعلیق در نیت اعتکاف با موجبات مثل اینکه بگوید اگر زید بیاید بلی اگر تعلیق بشرائط شرعیه اعتکاف باشد مثل اینکه بگوید اگر راجح باشد یا اگر مسجد باشد یا اینکه اگر مسجد جامع باشد هر چند با مبهم اشکالست چون جزم نیت نیست مگر اینکه تاکید منظور و بیان واقع باشد و وقت نیت و لوالطلوع فجر است روز اول میباشد و لکن احوط آنست که وقت غروب قبل از شب که روز اینده است معتکف قصد نیت نماید و در صبح روز اول قبل از صبح نیت نماید **سؤال** لازم است در اعتکاف صوم یا نه **جواب** بلی از شرائط اعتکاف صوم است پس صحیح نیست اعتکاف بدون روزه باید شخص معتکف با روزه باشد چه روزه مستحبی باشد یا واجبی و چه آنکه روزه برای همین اعتکاف باشد یا غیر آن پس کسیکه نمیتواند روزه بگیرد بجهة موانع شرعیه چون حائض و نفساء و نحو آن پس اعتکاف آنها صحیح نیست و صحیح نیست اعتکاف شخص مسافر بنابر اقوی اگرچه جایز است از برای مسافر صوم مندوب چنانچه در بحث صوم ذکر شد **سؤال** عدد معتبر در اعتکاف را بیان فرمایید **جواب** از شرائط صحت اعتکاف تمام عدد است و اقل عدد معتبر در اعتکاف سه روز است که کمتر از آن اعتکاف بعمل نمیاید اما در بیشتر از زیاده پس جایز است هر قدر که بخواهد معتکف شود پس هرگاه شخص نذر مطلق اعتکاف نماید باید سه روز اعتکاف نماید و اعتکاف واجب اگر فوت شود هرچند وجوبش بسبب دخول روز سوم باشد واجبست قضای آن فورا علی الاحوط پس هرگاه شخص معتکف دو روز اعتکاف نماید روز او هم بجهة موانعی که از خودش نباشند پس باید سه روز قضا نماید یکروز بخلاف آنکه قبل از روز سوم

سوم اعتکاف

اعتکاف بهم بخورد قضا ندارد بلکه بعضی گفته‌اند که قضا مشروع نیست و هرگاه شخص در اثناء اعتکاف
واجب بنذر بمیرد پس آیا بر ولی او لازم است قضاء آن یا نه ظاهر این است که بر ولی او لازم است بر ولی ومن باب الاحتیاط قضای آن واحوط آن
است که هرگاه شخص بر ذمه او اعتکاف و متمکن بوده و اهمال نماید در آن ولی او قضا نماید و واجب باشد صح
احتیاطا لا وجوبا بلی هرگاه نذر کرده باشد صوم را معتکفا یعنی صوم در ضمن اعتکاف در حال
اعتکاف لازمست بر ولی قضا صوم معتکفا در ضمن اعتکاف و هرگاه کسی نذر کرد دو روز اعتکاف
نماید بدون زیاده صحیح نیست چنانچه اگر دو روز اعتکاف نماید بدون زیاده صحیح نیست چنانکه
اگر بدون سه روز بدون شب نماید نیز صحیح نیست و جمعی شرط کرده‌اند که روز اعتکاف باید تمام باشد
که تلفیق از دو روز شرع روز نظر بظهور روز چنین مشروع نیست و این هرچند متبادر از اخبار
اعتکاف میباشد لکن بملاحظه نظائر این مسئله از ایام خیار و ایام حیض و ایام اقامه و نحو
آن ظاهر میشود که این تلفیق و دخول شب در اعتکاف در این سه روز نیز ظاهر است بملاحظه
پس شب اول خارج است و شب دوم و سوم داخل است هرچند احتیاط دخول هر سه شب است

سؤال مکان اعتکاف ابیان فرمایید **جواب** بدانکه مکان اعتکاف باید مسجد
باشد پس صحیح نیست اعتکاف مگر در مسجد بلکه احوط آنست که در یکی از مساجد باشد که مسجد
الحرام و مسجد نبی و مسجد کوفه و مسجد بصره و مسجد مداین مکانش معلوم نیست بلی اقوی جواز
اعتکاف در آنست و در روایات معتبره در مسجد الحرام و مسجد نبی اختیار احوط است بلی اقوی جواز
اعتکاف در هر مسجد جامع است و آن مسجد بزرگیست در هر شهر که مردم هر شهر در آن بجماعت
یا بجمعه حاضر میشوند نه در مسجد غیر جامع که مخصوص محله بوده باشد بلکه اکتفا بمطلق
مسجد که جماعت شود در آن هرچند مسجد محله باشد قوتیست بلکه اکتفاء بمطلق مسجد که
از عمّانی نقل شده قوتیست خصوص در اعتکاف مندوب بلی در اعتکاف واجب بلکه مطلق احوط
اعتکاف فقط ادا به متیقن از مسجد است که ذکر شد و افضل آنست که مسجدی باشد که یکی از ائمه
اثنا عشر نماز در آن مسجد کرده باشد چه جمعه باشد چه جماعت و در مسجد مداین میگویند که
امام حسن جماعت بعمل آورده نه جمعه پس هرگاه در بلدی دو مسجد جامع باشد مخیر است در
اعتکاف بهر کدام که خواسته باشد بلی اعتکاف را در دو مسجد بالمناصفه یا به تبعیض
نمیتواند بعمل آورد چون شرط است در اعتکاف وحدت عرفیه مسجد که دو مسجد نگویند بلکه اگر منقدر
شود مکث در مسجد یکی اعتکاف در آن کرده بجهة خوف یا آب گرفتن آن مسجد باطل میشود اعتکاف
و کافی نیست مادن در مسجد دیگر علی الاحوط بلی اگر واجب بود اعتکاف در مسجد دیگر نماید و صحن

مسجد کوفه و حجرات و پشت بام آن داخل در مسجد است مادام که در غیر مسجد کوفه پس صحن مسجد و پشت بام آن
و سرداب و منابر و مناره آن داخل در مسجد نیست مگر آنکه بداند که واقف جزء مسجد قرار داده
آنها را پس اعتکاف در آنها جایز است و همچنین جایز است در منصوص خروج معتکف بسوی مناره
و پشت بام و نحو آن و هرگاه نداند دخول اینها را در وقف پس جایز نیست اعتکاف در آن و خروج
بسوی آنها مگر در حالت ضرورت و هرگاه معتکف قصد نماید اعتکاف غیر آن را در سرداب مسجد
مثلا و بعد بخواهد در صحن آن اعتکاف نماید صحیح است بنا بر اقوی و مشاهد مشرفه هرچند افضل‌اند
از مساجد جامعه غیر آن مع ذلک جایز نیست اعتکاف در آن و همچنین است رواق و بعضی از
امکنه و رواق که مهیا شده باشد بجهة عبادت و همچنین است جایز نیست در مکه و بیوت مکه و عموم
حکم مسجد به بیوت معلوم نیست هرچند نماز معتکف در مسجد الحرام در مکه و بیوت مکه جایز است
چنانچه میاید انشاء الله تعالی و حکم زن در اعتکاف حکم مرد است پس جایز نیست زن را که اعتکاف
نماید در مکان نماز خانه خویش که مهیا نموده بود از برای نماز **سؤال** بنده بی اذن مولی و زن بی
اذن شوهر میتواند اعتکاف بجا آورد یا نه **جواب** از جمله شرائط اعتکاف اذن است یعنی
اذن گرفتن معتکف از کسیکه قادر بر منع از اعتکاف او باشد شرعا چون غلام نسبت بمولای خود و زوجه
نسبت بزوجه خود پس اعتکاف مملوک چه کنیز باشد چه غلام بدون اذن مالک صحیح نیست مادامیکه
آزاد نشده باشد از او چیزی و اگر آزاد شده باشد در قسمتی که واقع شود که منافی اعتکاف
نباشد صحیح است و همچنین اعتکاف زوجه بدون اذن زوج صحیح نیست بلکه بعضی اعتکاف مستحبه
فرزند را بدون اذن والدین و اعتکاف مهمان را بدون رخصت میزبان و عکس آن را اشکال نموده‌اند
و لکن قول موافق با احتیاط است **سؤال** خروج معتکف از محل اعتکاف جایز است یا نه **جواب**
از جمله شرائط صحت اعتکاف دوام در مکث است پس شخص معتکف باید استدامت بدارد
مکث خود را در مسجد چه بنحو قیام باشد یا بنحو جلوس چه خوابیده باشد بر پشت سر یا بنحو آن
چه سوار بر بالای چیزی باشد یا نه پس هرگاه خارج شود از مسجد بدون عذر شرعی بدون اکراه
باطل میشود اعتکاف و چه آنکه این خروج در روز باشد یا در شب و هرگاه خارج شود بعض اعضای
او از مسجد چون سر یا یا یا دست اقوی بطلان اعتکاف است مگر آنکه عرفا صدق خروج ننماید
و هرگاه جاهل بوده یا بر او اکراه از مسجد بیرون نماید اقوی صحت اعتکاف است هرچند احوط
بطلان و اعاده اعتکاف است مگر آنکه خروج باعث مکث طویل نشود که اقوی در صورت خروج یا مکث
فساد صحت اعتکاف است و همچنین از ناسی که خروج او نیز باعث بطلان اعتکاف نمیشود

واما جاهائیکه حکم بیرون رفتن معتکف دارند بدانکه جایز نیست خروج معتکف از محل اعتکاف مگر
از برای امورات ضروریه که جایز نباشد بجا آوردن آنرا در مسجد و همچنین از برای اموریکه
داخل در طاعت و عبادات باشد بشرط آنکه زمان خروج طول زیادی نداشته باشد که (و نذر کی)
عرفا منافی اعتکاف باشد و اسبابیکه باعث جواز خروج معتکف است از محل اعتکاف
بسیار است از آنجمله آنکه جایز است بلکه واجب است خروج معتکف از مسجد بجهة غسل نمودن (معتکف)
چه از جنابت و چه از استحاضه و چه اغسال مندوبه مثل غسل جمعه و نحو آن علی الأقوی
و همچنین از جهة قضای حاجت ضروریه خود چون خریدن آب و نان هرگاه کسی نباشد که
برای او تحصیل نموده باو برساند چون رفتن به بیت الخلاء بجهة قضای حاجت و همچنین
جایز است بیرون رفتن بجهة شهادت دادن و گواه شدن و امثال آن و جایز نیست از برای
او وقتیکه بیرون آمد از مسجد نشستن در سایه بلکه راه رفتن در سایه بلکه احوط آنست که شخص
معتکف در خارج ننشیند چه در سایه باشد چه در آفتاب و بهتر آنست که از راههای نزدیکتر
بمطلب برود بلی هرگاه راه نزدیک سایه باشد و راه دورتر از آن غیر سایه باشد اختیار نماید
راه دورتر را و همچنین جایز نیست از برای معتکف بجا آوردن نماز خود را در غیر مسجدیکه محل
اعتکاف او بوده مگر در مکه معظمه که میتواند در خانها و در هر جا که باشد نماز کند بلی هرگاه
وقت تنگ شود میتواند نماز را در جای دیگر بجا آورد **سؤال** بجاء آنکه احکام اعتکاف
را بیان فرمایند **جواب** از جمله احکام آن در ضمن بیان شرائط آن معلوم شده و بعضی از آن
بیان میشود در ضمن چند مسئله اول آنکه اعتکاف دو قسم است واجب و مندوب و واجب نیست اعتکاف
باصل شرع بلکه وجوب آن بنذر و عهد و یمین و اجاره و نحو آن است و مندوب سوای مذکورات
است چه برای خود باشد یا به نیابت غیر و اعتکاف واجب بنذر تابع نذر است پس اگر نذر معین باشد
بوقت خاص واجب میشود قبل از شروع و اگر نذر مطلق باشد باید سه روز اعتکاف نماید و لکن
عدم وجوب آن است بمجرد شروع بلکه آن حکم مندوب است بلی احتیاط وجوب است بمجرد شروع چه در نذر
مطلق و چه در مندوب و اگر بگذرد دو روز در اعتکاف مندوب واجب میشود روز سوم و بعضی
لزوم اعتکاف را در هر سوم قائل شده‌اند مثل ششم و نهم و دوازدهم و این احوط است بلکه اقوی
میباشد در ششم چون منصوص است و در روز نهم و غیر آن چون منصوص نیست و برخلاف اصل است
احوط است چنانچه گذشت و هرگاه نذر چهار روز اعتکاف نماید و اخلال بیک روز نماید باید سه روز
قضا نماید و هرگاه نذر بکند که معین اعتکاف نماید و اتیان بسه روز نماید و اخلال بباقی نماید صحیح است

اینمه را اگر عمل او در دهه قضا نماید باقی را ایام هرگاه در نذر شرط تتابع و توالی نماید لازم است توالی اعتکاف
در آن ماه و اگر اعتکاف یک ماه معینی را نذر نمود و فراموش نمود اعتکاف در آن ماه را و یا آنکه مجبور
بود و نحو آن پس باید قضا نماید آنرا و هرگاه نذر نماید زمان مخصوصی را از برای اعتکاف چون آخر
رمضان یا عشر ذی الحجه مثلا لازم است بجا آوردن اعتکاف در همان زمان و صحیح نیست تقدیم
اعتکاف و تأخیر آن از آن زمان و همچنین هرگاه نذر اعتکاف در مسجد معینی نماید جایز نیست اعتکاف
در غیر محل منذور دوم هرگاه نذر نماید که روز ورود زید یا فلان روز رسیدن از سفر معتکف شود پس نذر منعقد
نمیشود زیرا که از شرائط احکام اعتکاف صوم است ممکن است که زید پیش یا در وسط روز
وارد شوند و او صائم نباشد سوم آنکه مستحب است که معتکف در ابتدای اعتکاف خود شرط کند به
پروردگار خود که اگر او را مانعی عارض شود بیرون رود از اعتکاف و خارج شود از آن و بعضی تقیید
شرط را بمانع و عارض ننموده‌اند و گفته‌اند که جایز است که شرط نماید که خواهد از اعتکاف خارج شود (هر زمان)
و این قول اقوی میباشد و شیخ استاد اعلی الله مقامه در رساله فرموده‌اند که صحیح نیست که شرط کند
در اعتکاف خود که فسخ کند او را باعتکاف عبد خود و ولد خود یا باعتکاف دیگری و این محل مناقشه
میباشد چون مرجع این شرط اشتراط جواز رجوع است بنحو خاص بلی فسخ و انفساخ در اینجا بی
معنی است مگر من باب المجاز چنانچه در حدیث نیز لفظ فسخ وارد است بلی جایز نیست شرطیکه
منافی اعتکاف باشد چون جماع و نحو آن و فایده این شرط در عقد نذر آن است که با باطل کردن
اعتکاف قضا و اعاده و کفاره نیست و باعث جواز رجوع است اگرچه در نذر معین باشد یا آنکه
معین نباشد بلکه مطلق باشد خواه بر تتابع مثل شش روز متصل نذر کرده باشد یا نه و اگر شرط را
بنحو عموم کرده مثل اینکه هر وقت که بخواهد برگشت دارد جایز میشود رجوع هرچند روز سوم باشد
و واجب هم نیست بر او قضا و اگر در عقد نذر این شرط را نکند و نذر او مطلق باشد لکن در
نیت اعتکاف این شرط را بکند اعتکاف ثمر دارد و اگر نذر او معین بایام خاص بوده شرط
مرقوم در نیت اعتکاف ثمر ندارد و واجب است تمام اعتکاف و محل این شرط در اعتکاف سنت نزد
نیت اعتکاف است و در اعتکاف واجب زمان گفتن صیغه نذر است بدانکه جایز است از
برای کسیکه شرط کند در نیت اعتکاف بلکه در عقد نذر را اینکه اسقاط کند حکم شرط خود را
پس حکم او حکم کسی نیست که بشرط اعتکاف کرده باشد و بدانکه مقارن این شرط معتبر است
پس شرط معتبر مقدم بر نیت اعتکاف اثر ندارد و همچنین مؤخر از نیت اعتکاف هرچند بروز
ثالث نرسیده باشد و بدانکه هرگاه شرط تتابع در اعتکاف نذر و اجاره آن نکرده پس

وجوب تتابع در سه روز که اقل مرتبه است لازم است چنانچه هرگاه نذر کند ده روز از آخر ماه رمضان یا غیر معین نمود و توالی و تتابع لازم نیست اما اگر نذر اعتکاف شش روز نموده اقوی کفایت در اعتکاف است در سه روز هر چند این دو اعتکاف متوالی نباشد و بدانکه نذر اعتکاف اول منقسم میشود به قسم نذر مطلق و نذر معین و هر یک از این دو قسم نیز با شرط رجوع یا بی شرط رجوع است و هر یک از این اقسام با شرط تتابع میشود و بی شرط تتابع پس مجموع اقسام هشت قسم میشود و حکم اقسام از ما سبق معلوم شده و بدانکه عدول در اعتکاف نیست عدول از اعتکاف اصالة به نیابت یا بعکس و بعنوان خلاف قاعده است محتاج به دلیل میباشد سوم آنکه هرگاه غصب نماید مکان را در مسجد یا اینکه کسی سابق بر او برود در آن مکان او را بجبر و بی رضایت او از آن مکان بیرون نماید اقوی عدم بطلان اعتکاف است و همچنین هرگاه محامل مغصوب باشد بلکه هرگاه لباس او مغصوب باشد باعث بطلان اعتکاف او نمی شود بلی هرگاه بنشیند بر فرش مغصوب باطل میشود اعتکاف و هرگاه فرش نماید مسجد را بفرش مغصوب که احتراز معتکف از آن ممکن نباشد باین معنی که او قادر بر رفع آن نباشد مضایقه نداریم از حکم بصحت اعتکاف و همچنین هرگاه جاهل بغصب باشد یا ناسی غصب باشد یا مجبور بغصب یا ناسی غصب باشد یا مجبور بغصب باشد صحیح است اعتکاف و بدانکه هرگاه واجب شود بر معتکف بیرون رفتن از محل اعتکاف بواسطه امر خارجی چون نماز بر میت و غسل دادن او و در صورت تخلف او و بیرون نرود در صحت اعتکاف او در این صورت اشکال است بلکه اقوی عدم صحت است و همچنین است هرگاه شخص محتلم شود یا ضعیفه حائض شود عمداً و معصیتاً از مسجد بیرون نرود بجهت غسل صحیح نیست اعتکاف آنها و همچنین است هرگاه مریض شود بمرضی که موجب تلویث مسجد شود چون سلسل البول و از از زجر و بخوان و همچنین اگر طلاق داده زن معتکفه بطلاق رجعی که باید بیرون بمنزل خود رود و عده را تمام کند هر چند اعتکاف معین باشد نیز او در این ایام اگر نرود اعتکاف باطل و واجب است قضا کند بعد از عده

سؤال محرمات اعتکاف را بیان فرمائید

جواب بدانکه حرام است بر معتکف جماع کردن چه در قبل چه در دبر هر چه در روز باشد چه در شب استمناء کردن بلکه حرام است لمس زنان بشهوت و بوسیدن آنها بشهوت و همچنین و احوط ترک نظر بشهوت است و احوط ترک بوسیدن و لمس نمودن است مطلقا هر چند اگر بشهوت نباشد و همچنین است طلب مخمودن اگرچه بصحبت و گفتگو باشد هرگاه عادت

ان باشد که از آن منی بیرون بیاید بلکه احوط آنست که بسبب ... خود نماید او اعتکاف است بسبب جماع مطلقا هر چند انزال نشود اگرچه بجماع نباشد بلکه جماع سهواً نیز مشیخ استاد اعلی الله مقامه فرموده که منشاء بطلان است و احتیاط اولی نظر بشهوت و غیر آن و این احوط است اما بطلان اعتکاف بسبب لمس و تقبیل است و امثال آن پس محل نظر و اقوی عدم بطلان است و حرام است بوئیدن بوی خوش و همچنین ریحان با حصول شم و حصول لذت مگر کسیکه شامه ندارد و احوط ترک بوئیدن گل است مطلقاً و حرام است نیز مجادله و مباحثه نمودن در امر دنیوی و امر دینی هرگاه مقصودش غلبه بر خصم باشد و هرگاه مباحثه علی جهة اظهار حق و فهمیدن و فهمانیدن باشد پس ضرر ندارد بلکه اینگونه مباحثه داخل در طاعات و افضل قربات است بلکه فی الجواهر انه یستحب للمعتکف دراسة العلم و المناظرة فیه و التعلیم و تعلمه بل هو افضل من الصلوة المندوبة و نیز حرام است بیع و شراء مگر بقدر ضرورت و حاجت برای خود و عیال خود بلکه احوط ترک معاملات است مطلقا حتی عقد و نکاح و احوط نیز ترک اشتغال بکسب است چون خیاطی و ساعت سازی و نحو آن و احوط اجتناب معتکف است از هر چیزی که محرم از او اجتناب میکند هر چند اقوی خلاف آن است بجهت جواز مخیط و ازاله مو از بدن و خوردن گوشت صید و عقد و نکاح و سایر امور مباحه و حرام است بر معتکف بجا آوردن چیزهایی که مبطل صوم است پس هر چیزیکه باطل میکند صوم را باطل میکند اعتکاف را زیرا که شرط است در صحت اعتکاف صوم چنانکه گذشت بدانکه فرقی نیست در حرمت اشیاء مذکوره بر معتکف آنکه واقع سازد آنها را در روز یا در شب غیر از اکل و شرب که در روز حرام است بر معتکف و در شب جایز است

سؤال سبب کفاره بجهت معتکف و خود کفاره را بیان فرمائید

جواب بدانکه واجب میشود کفاره بسبب جماع پس هرگاه معتکف در روز رمضان جماع کند لازم میشود بر او دو کفاره یکی از جهة صوم و دیگری از جهة اعتکاف و هرگاه شخص معتکف در شب رمضان جماع کند باید یک کفاره بدهد بجهة ابطال اعتکاف بدانکه لازم میشود کفاره در اعتکاف نذر روز سوم و همچنین ششم و نهم و ... معنی آنکه هر سوم از اعتکاف که فاسد نماید آن را معتکف بسبب جماع لازم میشود بر او کفاره افطار رمضان که مخیر است بین آزاد نمودن بنده و گرفتن دو ماه روزه و اطعام نمودن شصت مسکین نه کفاره ظهار که بترتیب باشد که اول بنده آزاد کردن باشد و اگر عاجز باشد دو ماه روزه گرفتن و اگر عاجز باشد شصت مسکین طعام دادن هر چند بعضی کفاره اعتکاف را کفاره ظهار دانسته اند لکن احوط هر چند خوانست که کفاره معتکف چون کفاره افطار صوم رمضان است بدانکه

بطلان اعتکاف موجب کفاره نمیشود هر چند موجب بطلان اعتکاف و قضاء آن شود مگر که شخص
در یوم رمضان اکراه نماید زن معتکفه خود را در جماع پس چهار کفاره بدهد دو کفاره از برای
خود چنانچه گذشت و دو کفاره از برای زن خود که معتکفه بوده و او با کراه با او جماع نموده
کفاره ارشد بلی هر گاه ضعیفه اطاعت نماید و بمیل خود این عمل را واقع سازد باید کفاره خود را
بدهد و لزوم این دو کفاره هر چند محل مناقشه است قیاس اعتکاف بصوم در کفاره بی معنیست و لکن
احوط است انشاء الله العالم

باب الخمس و الزکوة در خمس

سؤال خمس بچند چیز تعلق میگیرد و احببت جواب بهفت چیز اول مالی که از کفار حربی مسلم بدست آرد
بهر نحو که باشد چه بزور و چه بدزدی دوم معادن حتی نمک و گوگرد سوم گنج زیر زمین که بجهة ذخیره در زیر زمین
کرده باشند بجهة محافظت خواه نقد باشد خواه نقد نباشد چهارم چیزهائیکه از دریا بغوص بیرون
آورند مثل مرجان و مروارید یا عنبر که از روی دریا بگیرند پنجم آنچه زیاده بماند بر مؤنت خود و
عیال خود از صناعت و زراعت و سایر منافع تجارت بلکه سایر کسبها ششم زمینی که منتقل شده باشد از
مسلم بکافر ذمی خواه به بیع باشد خواه بغیر آن هفتم مال حلالی که مخلوط شود بمال حرام بشرطی که مقدار
و مالک آن مال حرام مجهول باشد و تفصیل شرائط هر یکی بمقام خود شرح خواهد آمد انشاء الله تعالی
سؤال عرض میشود هر گاه شخصی در باب مؤنت خود و عیال خود تنگ بگیرد بطوریکه مؤنت او
زیاده از شانیت خرج نکند و نکرده بر خود تنگ گرفته در این سنه از مداخل و مراجع او زیاد آمد
یا بالعکس زیادتی خمس تعلق میگیرد یا نه و همچنین اگر اسراف کند و بالاتر از شأن خود خرج کند
در آن تنگ زاید که اسراف کرده خمس لازم است جواب جمعی مثل شهید ثانی علیه الرحمه فرموده‌اند
این عبارت فان اسرف حسب علیه ما زاد و ان قتر حسب له ما نقص و مراد ایشان این است که
در صورت اسراف که خمس لازم است و در فرض تقتیر و ملاک گرفتن خمس لازم نیست و در توسعه
از عیال که بحد اسراف برسد شیخ استاد اعلی الله مقامه باحتیاط وجوب خمس را لازم دانسته
و لکن اقوی در اسراف لزوم خمس و در تقتیر و توسعه عدم لزوم خمس میباشد در این دو فرض
و احوط اخراج خمس است حتی در فرض اخیر و الله العالم سؤال عرض میشود شخصی است که مداخل
و مراجع سالیانه اش بعد از اسقاط مؤنت خود و عیال خود زیاد آمده است لکن شخص مفروض
بوده که هر گاه آن مداخل سالیانه خود مبلغ قرض خود را ادا مینمود و او را ممکن بود
و لکن نفروخت و قرض خود را نداد با مداخل و مراجع که الآن در دست دارد در چنین صورت
که عرض شد خمس باو تعلق میگیرد یا نه جواب خمس بعد از مؤنت است و از جمله مؤنت دین

سابق بوده سنه بر دین گرفته میباشد بلی دین بعد از سنه مانع از خمس مال العام نیست و لکن
دادن شرط وجوب خمس نیست ربح را باید بعد از منها کردن مخارج سالیانه و اداء دین خود مهریه
عیال ملاحظه نماید آنوقت پنج یک بدهد سؤال شخصی مبلغی پول قرض کرده
و از آن داده پاره اجناس از قبیل گندم و جو و غیر هما را که خریده بود ماند تا اینکه مدت یکسال
یا بیشتر گذشت و بفروش نرفت و فرض این است که مؤنت خود و عیال خود را هم از مداخل
دیگر خود گذرانیده آیا در صورتیکه این جو و گندم و غیر هما که مانده مدت یکسال و زیاده
از او گذشته خمس تعلق میگیرد یا نه جواب اگر این پول که گندم خریده این تعلق نگرفته
بوده از راه دیگر یا آنکه خمس را داده و در آن گندم نیز ربح ظاهر نشده مجرد همین خمس تعلق
نمیگیرد و زکوة هم تعلق نمیگیرد بجهة آنکه شرط زکوة تملک بزراعت است نه بتجارت و خمس
بعد از ظهور ربح میباشد و فرض عدم ربح میباشد این واضح است سؤال شخصی زکوة
غلات اربعه را ادا نموده بعد از اداء آنها ماندند تا یکسال گذشت یا داخل ارباح مکاسب
است یا نه که خمس آنها تعلق میگیرد یا خیر جواب اگر از ارباح تجارت بوده یا آنکه برای
تجارت زراعت نموده و قیمتش ترقی کرده خمس تعلق میگیرد و اگر برای مؤنت سالیانه زراعت
نموده و از مؤنت سالیانه زیاد آمده خمس احوط است و اقوی عدم لزوم خمس است سؤال
ربح غلات اجناس از جو و گندم و غیر هما که خمس به آنها تعلق میگیرد ابتدای سنه از اول
زراعت است یا بعد از حصاد و تصفیه یعنی مثلا زید در فصل زمستان جو و گندم بجهة زراعت
خرید یا خودش مالک بود و زراعت نمود بعد از پنج یا شش ماه حصاد میکند و تصفیه مینماید
پس ابتدای سنه حصول ربح را از چه زمان حساب کند جواب ابتدای سنه در خمس بعضی
شروع بکسب میدانند و بعضی ظهور ربح را میدانند و ثانی اقوی است از اول ربح من حیث
الخمس بعد ظهور ربح است در هر تجارتی بالنسبة بآن تجارت حصاد و زراعت و تصفیه در زکوة
است نه خمس سؤال در کنوز باید خمس داده شود چه از کنوز زمان یا نه و علی التقدیر
اگر کم فهم شود مال یا بنده میباشد یا نه جواب در کنوز باید خمس داده شود چه از کنوز
زمان قبل الاسلام چه بعد از آن چه در ارض سلام پیدا کنند چه در غیر آن مادامیکه
ندانند مال کیست که اگر دانسته شود که مال مسلمانی بوده و شناخته نشود
حکم مجهول المالک را بر آن جاری نمایند و اگر در ملک غیر یابد باید تعریف بصاحب ملک
نماید اگر شناخت با نشانی داده مال او میباشد و الا مال خود آنکس است که یافته است

باخراج خمس ان شاء الله **سؤال** مالی از منقول و غیر منقول هرگاه کسی صلح نماید بدیگری چه بخواهش ان دیگری باشد و یا خود اقدام نماید خمس ان مال را باید بدهد مثل سایر مال الخمس یا نه و دیگر هم انکه هرگاه ان مال جزئی باشد که بخمس انست و انکس که منتقل نموده خمس از انده ایا خمس انرا او باید بدهد یا انکس که منتقل باو شده **جواب** خمس متعلق نمیشود بصلح مجانی که عبارت اخری از هبه میباشد بلکه بصلح معاوضه که اگر در صلح معاوضه ربح ظاهر شود خمس تعلق میگیرد و اگر مالی که خمس بان تعلق گرفته بدیگری رسید چه بارث چه بهبه چه بمعاوضه خمس بقدر ان مال باید داده شود یعنی خمس بمقدار از مال نه تمام خمس از خصوص ان مال بلکه در معاوضه محتاج باذن حاکم شرع میباشد چون فضولی میباشد بجهة انکه بحقوق ابناست که خمس تعلق بعین میباشد **سؤال** در خصوص پول کاغذ اسکناس که کاغذ و غیر موزون است یا در حکم نقدین است در زکوة یا نه و بر نقدین که او از قبیل نقدین است باید بنصاب و بحد نحو بوده باشد و استطاعت حاصل میشود با و یا خیر خلاصه کلام حکم پول اسکناس را تفصیلا بیان فرمائید **جواب** زکوة از پول اسکناس نیست اما خمس تعلق میگیرد و استطاعت باو حاصل میشود چون شرط زکوة ذهب و فضه مسکوکه میباشد بخلاف خمس که متعلق بربح تجارت است و بکاغذ اسکناس ربح تجارت حاصل میشود و مناط وجوب حج باستطاعت رفتن حج و امدن میباشد و باسکناس استطاعت حاصل است و معارضه بعین اسکناس با نیز نظر قرض بلی مشکل است بجهة انکه موزون نیست و ربا در مکیل و موزون است و اگر کسی تلف کرد اسکناس را ظاهرا مشغول الذمه بمثل است بجهة انکه مثلی است نه قیمی و در بیع اسکناس قبض در مجلس شرط نیست چون نقدین نیست و بر فرض انکه مثل ربح در بیع نقدین نمائیم قبض اسکناس کافی نیست از قبض نقدین والله العالم **سؤال** شخصی مالک گوسفند و غیره میباشد و از پشم و موی انها گلیم و جوال میشود بجهة ضرورت و احتیاج خود میبافد و اینها چند سال در خانه میماند و استعمال میشود خمس بانها تعلق میگیرد یا نه **جواب** خمس تعلق نمیگیرد و اینها داخل در مال موونه نیست والله العالم **سؤال** چه میفرمایند که زید بتجارت شوره و هم بتجارت پوست حیوان ذبیحه و میته از مال حلال خود میکرده و پول ما حصل هر دو تجارت نزد بکر که کافر است بتجارت و معامله ربوی میکند و مال مردم نزد خود جمع میکرد گذاشت بعد چند سال زید تجارت پوست حیوان ذبیحه و غیر ذبیحه که میکرد ترک کرد و انچه پول که از تجارت پوست مذکور شده بود در تجارت شوره مذکور میکرد داخل نمود و هم پول مخلوط را در همان تجارت شوره صرف کرد و بعد مخلوط

شدن مردم پول انچه که حالا از تجارت شوره پول حاصل میشود نیز نزد بکر بهمان کور جمع میکرد حالا زید تجارت شوره را هم ترک کرده و میخواهد که انچه پول از تجارت شوره که از مال مخلوط میکرده مال شده تصرف نماید بعض مردم که غیر فقیه هستند میگویند که چون در تجارت شوره پولی که از تجارت حیوان ذبیحه و میته مخلوط کرده دیگر تا وقتیکه خمس داده نشود صرف پول ما حصل تجارت شوره حرامست و بعض مردم که انهم غیر فقیه هستند میگویند که ان مال را که زید نزد بکر جمع میکرد و بکر کافر ربا روپیه دادن و گرفتن بر نفع و ربا میکند پس ظن غالب است که بکر روپیه جمع نموده زید را بمصرف تجارت مذکوره خود صرف مینمود در انصورت عین مال باقی نمانده پس خمس نمیخواهد چرا که خمس در عین مال است و در اینصورت عین باقی نمانده و خمس دادن لازم نیست پس در اینصورت انچه ارشاد کرده در موقع جناب باشد اورا قلمی فرمائید که بعمل اید **جواب** بایع انست و لا انکه تجارت میته نفس سائله حرامست و منتفی است حرمت منفعت انست اما میته از حیوان بحری و حیوان که نفس سائله ندارند حرمتش ثابت نیست و ثانیا انکه پول حلال که مخلوط بحرام باشد اخراج خمس محلل او خواهد بود بشرط انکه مقدار و مالکش معلوم نباشد که اگر مقدارش یا مالکش معلوم باشد اخراج خمس فایده ندارد و ثالثا انکه لازمست رد نمودن بر کسی که اخذ ربا کرده اشکال ان ربا را رد کند چه تلف شود چه عینش باقی باشد و لکن در حق جاهل بحرمت لزوم رد معلوم نیست فی الدروس یجب علی اخذ الربوا رده بعینه ان بقی و مثله ان تلف عالما بالتحریم و جاهلا عند المتاخرین و قال الصدوق و فی النهایة لا للآیة والروایة عن الباقر ابن الشیخ یکفی الجاهل الانتهاء علیهما السلام و هو المعتمد و رابعا انکه کافر از عالم مصارف مسلمان نشود و تجارت نکند به مذهب خود از خمر یا خنزیر یا چیز دیگر که بمذهب او جایز است ضرر ندارد از برای مسلم اخذ مال از او و خامسا انکه اگر تجارت شوره بعین مالی که خمس بود و تعلق گرفته شده ان شوره متعلق خمس میشود و اگر بعین فروخته شود غنیمت و بعین شوره نیز میشود بلکه بثمن که شوره را خریده اند تعلق میگیرد و خمس او محلل ثمن شوره میشود **سؤال** پول ثمن اشیا حرامست که بدست کافر حربی یا ذمی فروخته است اگر در پول حلال مخلوط شود بچهار صورت دارد یکی انکه مقدار پول حرام و مالکش معلوم است دوم انکه مقدار معلوم است مالکش معلوم نیست سوم انکه مالکش معلوم و مقدارش معلوم نیست چهارم اینکه مقدار و مالکش هیچیک معلوم نیست در همه صور اینمسئله چه حکم دارد چگونه پول حلال را جدا کنند که جایز التصرف باشد و در همین صور اگر بدست مسلم فروخته شد اشیا حرام را حکم چیست و اگر بدست مسلم و کافر حربی و ذمی فروخته است و مخلوط شده است پول حلال و حرام چه حکم دارد **جواب** اگر مقدار و مالک

نشود بلکه بضمه فروخته شود خمس تعلق بثمن شوده هرگاه شوده فروخته شود ع

معلوم باشد بمال الله نماید یا دیناً لله نماید اگر هر دو مجهول باشد خمس بدهد اگر مقدار مجهول و مال
معلوم احتیاط در مقدار اخذ بر اندک است و اصل برائت مقتضی حکم باقل میباشد و اگر مقدار معلوم
و مالک مجهول تسلیم مجتهد یا باذن مجتهد صدقه نماید والله العالم **سؤال** پول
حلال و حرام که مخلوط شده اگر مقدار پول حرام معلوم است و مالکش معلوم نیست خواه مالکش
کافر حربی و ذمی باشد خواه مسلم باشد و جدا بکند پول حرام را چکند و بکه بدهد یا نزد
مجتهد بفرستد هرگاه نزد مجتهد بفرستد چکند و اگر مقدار و مالکش معلوم نیست باید نتواند
خمس جدا کند پس این خمس را بکه بدهد یا بسادات یا غیر سادات از فقراء بهمه یا مخصوص بفقراء
غیر سادات و در این خمس سهم امام علیهم همه هست یا نه **جواب** اگر مقدار حرام معلوم
و مالکش معلوم نیست تسلیم مجتهد کند یا باذن مجتهد بر فرض امکان تصدق کنند و اگر هر
دو مجهول باشد خمس محلل میباشد و این خمس نظام خمس از سایر استفادات میباشد و سهم امام نیز در او
هست **سؤال** در احکام خمس در غیبت امام مناکح و مساکن و متاجر که بر شیعیان الآن هم
جایز است معنی این هر سه لغت را بیان فرمایند **جواب** اما مناکح پس بتفسیر جامع معتبر اینست
کنیزان عبارتست از کنیزهایی که سبی یعنی اسیر کرده اند او را در جنگ در حال حضور یا غیبت امام
روحی له الفداء و همچنین اگر مالی که خمس از آن نداده اند کنیزی بخرند و همچنین مهریکه برای
مهر زوجه قرار میدهند و بزوجه میدهند لکن این دو تفسیر اخیر راجع باستثناء مؤنه از
ارباح است پس شرطش که زیاده روی نکنند اما کنیز وجه استثناء آن اینکه چون آن کنیزی
که در جنگ میگیرند مجموع آن از حضرت صلوات الله و سلامه علیه است یا خمس آن لهذا شیعه او را
وطی میتوانند کرد سنی و همچنین اگر مالی بهم رسانیده باشد و خمس آن نداده باشد اگر مهر
زن کنند یا کنیزی از آن مال خریده باشد حلال است و اما مساکن پس خانهائیست که بی رخصت
جنگ کرده اند و گرفته اند و مثل رؤس جبال که از انفال میباشد و همچنین زمینیکه خمس آن نداده
اند و بقیمت خانه داده اند بجهة آنکه مسکن که حاجت انسان از مؤنت میباشد که از ارباح وضع
میباشد و اما متاجر پس آن عبارتست از آنکه بخرد مالی را از کفار چه حربی باشد چه ذمی از کفار
که همه آن مال مال امام باشد یا در آن مال حق خمس تعلق گرفته باشد که آن مال حلال و مباح
است لکن اگر از این تجارت ربح کند باید خمس را بدهد و بعضی گفته اند که عبارتست از کسی که متعلق
شود بزمین و درخت و چیزیکه مختص بامام و انفال است و بعضی گفته اند که عبارتست از خرید او از
کسی که اعتقاد خمس ندارد و خمس بآن مال تعلق گرفته باشد مثل مخالفین که شیعیان اگر از مخالفین

چیزی بخرند بخورند یا بنوشند حلال است مقصود اصالة الطهارة و معانیست و ترجیح فی الجمله نیست
والله العالم **سؤال** خمس امام با زر ندی امام حین بسادات غنی محتاط و غیر سادات
مؤمن محتاط بدهد یا نه **جواب** خمس و مال امام علیه السلام باید بغنی بعنوان داد هر
چند محتاط و متدین باشد و همچنین بغیر سادات بعنوان داد مگر بجهة ضرورت و حاجت و
باید بفقیر و محتاج میتوان داد هر چند غیر محتاط باشد و مرتکب معصیت باشد بشرط آنکه
اعانت بر اثم نشود و نذر را جایز است بغیر سادات بدهد اگر برای خصوص سادات نباشد
و ظاهر نذر در اگر فقرا باشد یا اغنیا نه هدیه سادات وجه غیر سادات و الا بدهد
سؤال خمس سهم سادات را باید غیر مقلد و همین نسبه اینکه فرائضش صحیح نباشد
میتوان داد یا نه **جواب** بلی میتوان داد و در هنگام دادن خمس امر بمعروف نماید که
دخیل در تاثیر است والله العالم **سؤال** خمس سهم امام را اگر فرستادن نزد حاکم
شرع یا نایب حاکم شرع متعذر باشد در چه مصرف رساند **جواب** استیذان از حاکم
شرع یا مأذون از حاکم شرع نماید و اگر اینهم متعذر باشد بگذارد تا استیذان حاصل
و ممکن شود یا ایصال ممکن شود **سؤال** سهم امام را چکنیم با وجود کوتاهی دست
مجتهد و بودن سادات فقیر **جواب** شما مأذون میباشید که در وقت تعطیل از مال امام
عجل الله فرجه صرف در مصرف سادات نمائید بلکه با نقد رفع ضرورت و حاجت سادات اگر حاجت
بشود و ضرورت باشد نیز مأذون میباشید لا ابراً یعطا نماید **سؤال** اگر کسی
مثلا دو روپیه بملائی بدهد بگوید که این دو روپیه مال خمس است و نگوید که در این مال
امام هست و روپیه همه حق سادات است یا نصف از آن مال امام است **جواب** مرده با
نه بدافع ضرر دارد نه بمدفوع الیه **سؤال** زید پدرش غیر سید و مادرش سیده ایا ز
میتواند یا زید میتواند خود را سید بگوید و سید بگوید یا نه و مستحق خمس میباشد یا مردود
خمس از دادن بهم چه سیدی بری الذمه است یا نه **جواب** خمس نگیرد بلکه احتیاطا زکوة
هم نگیرد و سید هم نگوید و با این معنی نیست بمعنی دیگر ضرر ندارد والله العالم **سؤال**
مال المجهول المالک یا لقطه یا امانت هرگاه از صاحبش مایوس شود و نزد حاکم شرع بفرستد یا
کنوز باید خمس از آن بدهد و باز صاحبانش پیدا شوند و طلب نمایند خمس که در کنوز داده
است آن را هم طلب نمایند چکند **جواب** اما مجهول اگر پیش حاکم شرع فرستاده است بری الذمه
و بر او چیزی نیست اما آنچه را که خود داده است ضامن میباشد علی الاحوط **سؤال**

شخصی که مدعی فقر است زکوة و خمس را میتوان داد یا نه **جواب** مدعی فقر را زکوة میتوان داد مگر
سیادت تا ثابت نکند سیادت را خمس ندهند بلکه فرض بود تا آنکه ثابت
و بعد از آن حج خمس بکند **سؤال** سید فقیر وجه خمس یا مظلمه را اخذ کند و بعد
صلح کنند بوجه قلیلی جایز است یا نه **جواب** اگر بعد از اخذ بطیب نفس بکجا هبه کند ضرر
ندارد و بچه جای آنکه مصالحه کند بوجه قلیل والله العالم **سؤال** سهم امام و خمس و زکوة
بالنسبه بامثال اصناف و اشخاص بسط لازم است یا نه **جواب** بسط لازم نیست
سؤال زکوة مال و خمس یا فطره و سهم امام و رد مظالم را بدون اذن مجتهد میتوان
بمستحق داد و خود مستحق میتواند بنوعی استحقاق خود را اظهار کند تا بدانند
کند یا نه **جواب** خصوصاً سهم امام روحی له الفداء بدون اذن مجتهد جایز نیست و در بقیه
نیز استیذان احوط است و جایز است اظهار استحقاق مخصوصاً جایز است و لکن بهتر آنست که طوری
کند که منتاج بسؤال نشود **سؤال** خود شخص میتواند خمس را بسادات و زکوة را بفقرا یا
صله ارحام خود برساند یا آنکه باید باذن مجتهد داد که بمستحق برساند **جواب** خمس را دو نصف
نماید نصف را خود میتواند که بفقرا از سادات و مرتبیان از سادات برساند که بولی یتیم برساند
که خرج یتیم کند یا آنکه بسادات امانة از وطن بدهد که بوطن برسد نصف دیگر لابد
که بدست مجتهد برساند یا بطور براءت بر آن نماید هر چند احوط آنست که نصف اول را نیز
بدست مجتهد بدهند که او اهلش را بهتر میشناسد همچنین زکوة را الاحوط آنست که بدست مجتهد
بدهد هر چند خود میتواند و ارحام را مقدم بدارد و تاخیر در ادای حقوق ننماید که هر ساعتی
که تاخیر نماید از حقوق گناه کبیره برای وی نویسند **سؤال** در حقوق مالیه مثل زکوة
و خمس در صورتیکه مستحق علم داشته باشد که آن شخص نمیدهد یا میتواند و جایز است تقاص
یا نه و یا باذن مجتهد در تقاص شرط است یا نه **جواب** غیر مجتهد نمیتواند در حقوق عامه تقاص
نماید بلی ماذون از جانب مجتهد میتواند که تقاص نماید **سؤال** شخص فقیر مستحق خمس
یا زکوة که منفعت سرمایه و باخراجات یومیه او نمیرسد آیا صحیح است چنین شخصی استقراض نموده
مسجد بسازد یا آنکه عمل مندوب بجا آورد مثل زیارت ائمه علیهم السلام و بر فرض صحت از خمس یا
زکوة میتواند ادای دین نماید یا نه **جواب** بلی میتواند که ادای دین از اخذ خمس و زکوة نماید
سؤال خمس یا زکوة یا رد مظالم یا صدقه اگر بذمه کسی تعلق گرفته باشد و ادا نکرده باشد
و باز که آنکس فقیر و محتاج و مستحق شود میتواند که بابت خود حساب کند در اخذ آن و بری الذمه میشود یا نه

جواب نمیتوانیم مگر آنکه واضح شود که رفع خمس یا زکوة بغیر نفس خود باید باشد شغل ذمه سادات و فقرا
میباشد نه شغل ذمه خود و ظاهر اهم خلاف نباشد و این واضح است بعد از آنکه اداء دیون
قادر نباشد منتظر ندرت باشد و این واضح است بعد از آنکه مرد و اگر ترکه بدارد در خداوند را خوشنود
درست میکند **سؤال** مال خمس و زکوة و فطره و رد مظالم و نذر امام ضامن و دیگر ائمه
معصومین علیهم السلام و مال الصدقه خود مکلف بمعرفت شخص عادل و واقف بمسئله غیر مجتهد در مصارف طلاب
علوم دینیه و دیگر امور شرعیه میتوان داد یا نه **جواب** غیر امام علیه السلام را جایز است که خود
مباشر باشد در دادن آن بشرط علم بمسئله و شناختن مصرف و اهل مصرف **سؤال**
آیا میوه الان و اسباب خوراک و مرکب سواری و قیمت باغ و خانه از فرش و مس و لحاف و ظرف و غیره
آن ما خمس و زکوة دارد یا نه **جواب** اگر زیاده از ما یحتاج لایق بحال و معاش باشد مورد
خمس و زکوة باشد باین معنی که مورد خمس از ارباح تجارت و مورد زکوة از اشیائی باشد که زکوة
تعلق باو میگیرد مثل نقدین بشرائطش در آنوقت خمس و زکوة لازم است و الا فلا **سؤال**
شخصی در ولایت کفر توقف نموده و از امانت کاری حق السعی نماید عاید او شده و حال
مصمم و لازم است که خرج سالیانه آینده و خرج عیش خود و خرج رفتن مکه معظمه خارج کند و آخر
باقی بماند خمس و زکوة او را بدهد یا آنکه از حق السعی که عاید او شده بدون اخراج اینها خمس
و زکوة بدهد و شخص مذکور بدرجه است و خرج عیش او را خواهد نمود **جواب**
خرج سال آینده داخل در مؤنت نیست ما خرج همین سال که در آن تجارت نموده و ربح ظاهر
شده باید موضوع شود از مؤنت همین سال مثلا ربح صد تومان یا هزار تومان در ماه
شعبان شده تا شعبان دیگر خرج و مؤنت باید وضع شود و خرج عروسی محتاج لایق بحال که اسراف
و زیاد نشد که رفتن در آن بنا شد نیز باید وضع شود آنوقت هر چه بماند پنج یک بشود که هر پنج تا
یکتا هم خمس موضوع بشود و خرج عیش را اگر باید داده موضوع نکند و وعده دادن نیست
تا مادامیکه نداده خرج عیش را موضوع میتواند بکند **سؤال** شخصی در طفولیت پدر سرمایه
باو داده است و معامله آن سرمایه بدست خود پدر بوده مگر وقتیکه طفل بزرگ شده و بدست خود
بیاید یا بعد از آنکه بدست طفل آمد بروی خمس و زکوة لازم است یا نه **جواب** بدانکه سرمایه
دادن پدر دو قسم است اول آنکه سرمایه را تملیک پسر میکند و مالک آن میشود دوم آنکه همین نام است
که صلاح بداند ملک والد نماید یا صرف او نماید در قسم دوم اگر شرائط موجود است واجب است بر پدر
بر پسر هیچ لازم نیست در قسم اول مادامیکه پسر بحد بلوغ نرسیده زکوة ندارد و اما در تعلق خمس

١١ صغیر حرام است و مخل انتساخ اخراج خمس است لکن در حین صغر ولی صغیر باید اخراج خمس نماید
و بعد از بلوغ باید خود ادا کند هرگاه ولی در حال الصغر طفل نداده را توقف بعد از بلوغ بر خود
بید مد **سؤال** آیا شرط زکوة یا خمس جایز است یا نه **جواب** شرط خصوص خمس را غنوان
در کتب ندیدیم لکن شرط زکوة که معنون میباشد تجنیس شد و حکم شرط زکوة یا خمس
ملحق میباشد پس میگوئیم شرط زکوة یا خمس چند قسم است اول آنکه شرط زکوة یا خمس بر کسی باشد
که مشغول الذمه بخمس یا زکوة میباشد و این شرط بر کسی میباشد که بری الذمه از خمس و زکوة باشد
یعنی آنکه شخص بری الذمه بر شخص مشغول الذمه شرط میکند در ضمن عقد لازم مثل بیع یا قرض
بنا بر قول بلزوم عقد قرض که تو زکوة یا خمس مال خود را بدهی مطلقا یا بدین نصیبی مخصوص
یا بشخص معین هر چند در صحت این شرط اشکال است بجهت آنکه در این شرط نفعی بحال شارط نیست مثل آنکه
شرط بکند نماز واجب یا نافله را بکنی لکن اقوی صحت این شرط است و اغراض عقلائیه در این شرط
بسیار است لکن بهتر است که تعیین مقدار خمس و زکوة و همچنین تعیین شخص نماید یا آنکه تعیین
مال مخمس و مزکی نماید هر چند مقدار خمس و زکوة و همچنین شخص زکوة گیرنده و زمان دادن و
مکان دادن را معلوم بکند تا جهل رفع بشود یا بمقداری بماند که منقضی باشد در عرف و عادت
دوم آنکه شارط مشغول الذمه بمقداری میباشد و مشروط علیه بری الذمه شرط میکند در ضمن بیع
مثلا این کتاب را مثلا میفروشم بفلان مبلغ و الزام کردم بتو که ان مقدار زکوة و خمس مرا بدهی محل
مثل اینکه بگوید بشرط فلان مقدار بدهی اگر چه اداء بری الذمه میشود الا باید خود شارط بدهد
این شرط صحیح نیست و توهم بطلان از جهت لغو مباشرت مندفع است که این در معنی توکیل لازم
اداء این خاص سوم آنست که شارط و مشروط علیه هر دو بری الذمه از زکوة و خمس مثلا میباشند
و لکن چون مال از جمله اموال است که خمس یا زکوة در سنوات آتیه بآن تعلق میگیرد شرط میکند احد
متعاقدین زکوة یا خمس مال دیگری را مثلا مالی قرض بر ضعیف میدهد و شرط میکند مقرض که زکوة
قرض در سنوات آتیه معلومه با مقرض باشد چنانکه در روایات متعارف است یا آنکه باغی مشتمل بر
نخل یا انگور و ما بر اشیاء زکوی میباشد میفروشد بشخص ضعیف الحالی و شرط میکند که زکوة
این باغ تا چند سال بر بایع باشد پس از این قسم دو روایت وارد شده که حضرت امام محمد باقر روحی
له الفداء ملکی را مثلا بهزار دینار با بیع فروخت در روایت روایت بسلیمان از عبد الملک قدر
روایتی بکر بهشام ابن عبد الملک و شرط کرد بر مشتری که زکوة مال المبایعه را ده سال یا کمتر
بدهد در روایت معلل است بآنکه چون سلیمان والی بود و حضرت این کار کرده و در دفعه ضرر

مرجع جواز این شرط مذکور است و بیشتر در ریاض و بعضی دیگر فرموده‌اند که اگر منظور از شرط
این باشد که شرط ناقل زکوة باشد این منافی سنت است و اگر مجرد اداء مقصود باشد ضرر ندارد
و این محاکمه خلاف ظاهر از روایتین است و این دو روایت محل اطمینان نیست اولا آنکه بعید است که
هزار دینار در چند سال خدمت حضرت بماند بی تصرف و تبدیل نشود و ثانیا قبول تصرف
و لا جواز از راه تقیه از مثل حضرت بعید اگر زکوة خود را بکردن هیچ فاجری بیندازد پس
معلوم نیست که این چیز نزد عامه مشروع بوده و منظور آنحضرت آن بود که در سنوات سختی برامام
نداشته باشد و ثالثا آنکه زکوة فرع ملکیت میباشد مشروط علیه مالک عین نیست تا بر او شرط
شود زکوة و شرط از ملتزمات است نه از تبرعات زکوة که زکوة دو سبب داشته باشد یکی تملک
نصاب دیگری شرط و بعضی مسئله را استثنا کردند بر اینکه تبرع در اداء زکوة اگر مشروع
پس شرط نیز مشروع است لانه کلما جاز الشرع جاز اشتراطه و چون تبرع جایز است بلا خلاف پس شرط
جایز است و جواز تبرع اول کلام است و زکوة هر چند جهت دینیه دارد و لکن جواز دادن دین از
غیر بر خلاف است قاعده است ثابت باجماع است بلی اگر در واجب توصلی بعد از اداء محلی باقی
نمانده باشد مثل ازاله نجاست باب غصبی یا اختیار یا دفن یا کفن یا عنوان سقوط از راه فقد
موضوع است و الا واجب من حیث هو واجب باید امتثال باو شود و امتثال بدون اموری حاصله
که ذکر میشود حاصل نمیشود پس هر واجبی را امتثال قصد میخواهد و قربت میخواهد و مباشرت
میخواهد و اختیار میخواهد بخوابا خانه بیاورده شود که در ضمن فرد حرام نباشد و اگر
مباشرت را شارع بمشروعیت توکیل بر داشته باشد لازم نیست که تبرع مشروع باشد در جواز
تبرع تمسک بروایت منصوص کرده اند فی الجمله دلالتی دارد لکن محل اطمینان نیست و بعضی تبرع
شرط کرده اند اذن من علیه الزکوة را چنانچه از شهید علی الله مقامه منقول است و این عجب است
زیرا که اگر مدرک روایت است این شرط لغو است علاوه آنکه اذن فائده ندارد اگر فائده اذن
توکیل است یا رجوع است مثل ضمان تبرع این در جائی نیست که قصد تبرع نداشته باشد و از ما
کسی که زکوة بمال او تعلق گرفته باشد نه از مال اجنبی متبرع و ظاهر محقق در نافع که فرموده
که زکوة قرض بر مقرض میباشد و استثناء تبرع و شرط نکرده و از مشهور نقل شده عدم
عمل بروایتین پس زکوة فطره مسقط توکیل است نه تبرع والله العالم **سؤال** اداء زکوة و جمیع
خمس اثبات بصورت مصرف میشود جایز است یا نه **جواب** اما زکوة و خمس پس جمله از اعیان
علماء ما رضی الله تعالی عنهم حکم ببطلان فرموده‌اند و لکن تجویز است خصوص در صورتیکه مال زکوة

شاید در ملک غصبی باشد شخص فقیری که مالک نیست بگوید که این را به من بخشیده اند و مالک قبول کند و همچنین هرگاه از مال خمس و زکوة باذن حاکم شرع داخل در ملک غصبی شود و همچنین در اخراج زکوة یا خمس عوده به مستحقین بدهد و ایشان باز قبول نمایند و امثال این صور و شاید اینها بیکه منع فرمودند فقرا باشد بر صورتی که فقیر و مستحق هر دو بی اذن داخل در ملک شوند در صورت فقیر اقوی جواز اداء زکوة و خمس و دین و کفاره و بعنوان مباحات شد زیرا که آنچه واجب است رسیدن زکوة این اموال است به مستحق و دفع و اعطا از مقدمات وصول است پس ضرری به اداء اصلا واجب ندارد و اما صورت پس جواز آن خالی از اشکال نیست زیرا که مستلزم تصرف در مغصوب نمیباشد والله العالم **سؤال** شخصی دویست تومان مثلا در خانه گذاشته به سفر رفته که بعد از مراجعت صرف معیشت خود نماید و آن دویست تومان زاید از یکسال در خانه اش مانده خمس و زکوة دارد یا نه و اگر از آن دویست تومان معامله ربوی از کافر حربی شده باشد و نفع خمس و زکوة هست یا خیر و مالیکه یکسال زکوة او داده است و بعد یکسال که برا و بگذرد دیگر زکوة تعلق میگیرد و همچنین خمس یا نه **جواب** در فرض مزبور خمس تعلق میگیرد و بعد از عزل مؤنت سنه و همچنین زکوة اگر یکسال بماند و همه میشود اگر در سنوات متعدده بماند و در سالها به سبب زکوة کم شده و اگر نصاب ناقص باشد زکوة متعلق میشود والله العالم **سؤال** شخصی که حقوق واجبه مانند خمس و زکوة و مظالم در ذمه داشته باشد میتواند وجوهات بر ادر راه زوار امثال صرف نماید یا نه **جواب** میتواند که صرف نماید لکن تأخیر دادن خمس و زکوة و مظالم با امکان حرام است پس اگر صرف مزبور موجب اخلال اداء یا تفویت آن نشود صرف در امور مزبوره مشکل نیست و اگر موجب اخلال به اداء و فوریت شود ضرر ندارد **سؤال** هر مالیکه یک دفعه خمس و زکوة داده شد بعد از آن منافع عاید شده اضافه شود از سابق و مبلغ سابق یا فقط باید خمس و زکوة داد یا خیر با آنکه از منافع چیزی که از مبلغ سابق اضافه و عاید باید داد **جواب** هر مالیکه خمس و زکوة آن داده شد کرده و با او تجارت شد و ربح ظاهر شد در ربح متعلق خمس لازم است اگر تجارت نشد یا آنکه تجارت شد و ربح ظاهر نشد خمس لازم نیست و اما زکوة پس اگر پول در تجارت باشد که بیع و شری در آن عمل نماید لازم نیست بجهت آنکه وجوب زکوة نقدین موقوف بچند شرط است اول آنکه تا یکسال در نزد مالک بهمان حال بماند پس اگر در میان سال یکی قرض دهد یا بتجارت نماید بجنس دیگر عوض کند ساقط است دوم آنکه مسکوک باشد در مثل گوشواره و سایر زینت به عنوان سوم آنکه به قدر نصاب باشد در اشرفی ده نصاب است و اول بیست اشرفی و زکوة نیم دینار است که در یکسال میباشد که به قدر پنجهزار چیزی باید بشود دوم بیست و چهار اشرفی و هکذا

ظاهر شد یا باشد در نفع

در بلد یکه از او

چهار چهار بالا برود پس در کمتر از بیست اشرفی زکوة نیست چنانچه در بیست و یک تا بیست و چهار نرسید زکوة نیست چنانچه در بیست و پنج تا به بیست و هشت نرسید زکوة نیست و زکوة چهار اشرفی تقریبا یک قران میباشد و نصاب اول نقره دویست درهم است و زکوة ربع عشر یعنی پنج درهم است و نصاب دوم چهل درهم است و زکوتش یک درهم است و قیمت نصاب اول بحساب قران عجمی است که هشت تومان و چهار قران و قیمت نصاب دوم شانزده قران و شانزده شاهی و قیمت نقره درهم که نیم مثقال چیزی بالا میشود در کرمانشاهان نقدا است **سؤال** زید ملکی و بدی دارد و باجاره میدهد بمبلغ پانصد تومان از بابت مال دیوان و خرج تنقیه قنات موضوع میشود و مبلغ سیصد تومان بجهت مالک باقیمانده آن سیصد تومان کفایت خرج سالیانه او را نمی نماید و مبلغ سیصد و پنجاه تومان هم قرض دارد آیا وجوب خمس و زکوة بآن مال الاجاره تعلق میگیرد یا نه و بر فرض آنکه تعلق بگیرد چه قدر باید اخراج بکند **جواب** تعلق زکوة از جهت ملک زراعت قطعا نمیباشد چون بوجه نقد اجاره میگیرد و خمس هم تعلق بآن مال نمیشود چون خمس بعد از مؤنت سالیانه میباشد و مفروض اینست که کفایت خرج سالیانه را نمیکند و زکوة از جهت نقدین اگر تا یکسال او نماند باز قطعا زکوة بنقدین متعلق نمیشود و اگر بماند تا یکسال او نوقت زکوة واجب میشود و فرض مانع وجوب زکوة نمیشود ولکن شرط وجوب زکوة در نقدین سه چیز است اول آنکه بنصاب برسد و نصاب اول در طلا بیست اشرفی است و زکوتش چهل و یک بحساب میشود که نیم اشرفی است و هکذا بشرط آنکه چهار چهار بالا برود و در کمتر که در کمتر زکوة نیست و هر چه بالا رود چهل و یک بر حساب کند و نصاب اول نقره تقریبا صد و پنج مثقال صرافی میباشد و تقریبا بپول حال نه تومان میشود و نصاب دوم تقریبا بیست و یک مثقال صرافی میباشد و همچنین اگر بیست و یک مثقال بالا رود که مجموع دو نصاب صد و بیست و شش مثقال صیرفی میباشد و زکوة هر دو را چهل و یک حساب کند اخراج کند دوم آنکه سکه دار باشد سکه قدیم یا جدید سوم آنکه یکسال بگذرد و بهتر است که بعد از یازده ماه اخراج کند والله العالم **سؤال** ما تقولون فی رجل ملکه الله تعالی من فضله الف قران و یرید ان یخلصه من حقوق الله جل ذکره فلتمس ان تعرفنا الفرض الواجب علیه من مقدار الخمس والزکوة تکتب لنا جوابها و صاحب المسئله فی المحله و یرید جوابکم **جواب** ان کان تملک الف قران المذکور فی السؤال من باب الهبة والارث فالاقوی عدم تعلق الخمس نعم الاحتیاط اخراج الخمس فی مثل الهبة والارث ولکن لا یجب الاحتیاط المذکور وان کان من باب ارباح التجارة بمعنی انه حصل تملک الالف من تجارة واکتساب کما اذا تجر واشتری ما لا متاعه باع ذلک المال و

نقد مبلغ دویست تومان

متعلق

و نصاب دوم بیست و چهار اشرفی و هشت

وحصل من ربح تلك المبايعة والمبايعة الاخرى ومعهما الف قران فحينئذ يجب اخراج الخمس و
لكن بشرط اخراج مؤنة السنه اولاً فان بقى بعد اخراج مؤنة السنه يجب حاله ويجب ملاحظه
ما يليق بامثاله من المؤنة شئ فيجب ان يخرج من كل خمسه واحد من خمسة توامين يجب ان يخرج
تومان ومن كل خمسة فلوس يجب اخراج فلس وهكذا واما الزكوة فيجب لنا قطعا فيه ولكن بشرطين
احدهما ان يكون قد مضى عن ابتداء تملك الالف احد عشر شهرا فقد بقى فى ملكه ولم يتصرف
فيه بمبادلة واقراض مؤمن ونحوها فان لم يتبدل احد عشر شهرا او اقرض مثلا فيما بين هذه
المدة الاخرة سقط وجوب الزكوة وثانيهما ان يكون الف قران من فضة خالصة او يكون فيه
الفضة الخالصة المخلوطة الموجودة قد بلغت النصاب ففى الفضة نصابان اولهما مائتا درهم
يكون عبارة عن مائة وخمسة مثاقيل صيرفيه ومائة اربعين قيمتها لا لالاصيرفيا ولا يتعلق
الزكوة بانقص من المائتين درهما كما لا يتعلق بما فوق المائتين درهما زكوة حتى تبلغ الاربعين
ثم ليس فوقه زكوة حتى تبلغ الاربعين ثانيا وثالثا وهكذا والمدار فى هذين النصابين ربع العشر
فلو اخرج من كل اربعين واحدا كفى ففى النصاب الاول من الفضة اعنى المائتين درهما خمس
دراهم لان عشر المائتين عشرون وربع العشر خمسة وفى النصاب الثانى اعنى الاربعين
يجب اخراج درهم لان عشر الاربعين اربعة وربعها واحد والظاهر انه بحساب القران
العجمى يحسب النصاب الاول اقل من مائة قران فلا يجب فى القران زكوة الا ان يبلغ مقدار ثمانية تومن
واربع قرانات وهذا الحساب غاية الاحتياط والزكوة فى هذا المقدار قرانان ونصف والنصاب بعد
ذلك فى القران بحساب القران ستة عشر قرانا وستة عشر شاهيا وزكوة هذا المقدار يجب
الاحتياط لمن ازيد من نصف قران وهكذا يجب بالغا ما بلغ بعد النصاب الاول وسر هذا الحساب
لمن لا يخفين فيه النصاب الاول بحسب التنكير مائة وخمس مثاقيل لان الدرهم بحسب حسابه تقريبا ليس
الا معادل نصف المثقال الصيرفى مع شئ زائد تقريبا كل درهم يصير معادل ثلثة عشر حمصة و
ربع الحمصة وحسبت هذا المقدار وقرينة كل مثقال بحسب الفضة المتعارفة بمقدار التنكير ثم انه يجب
اخراج الزكوة واخراج المؤنة وبعد اخراجهما يتعلق الخمس بالباقى من كل خمس واحد لا يخفى ان النصاب
الاول فى الفضة ذلك المذكور واما فى الذهب فالنصاب الاول اكثر اذ النصاب الاول له عشرون دينارا شرعيا
يكون بحسب وزن الصراف خمسة عشر مثاقيل شرعيه وقد اشتهر ان المحرر هو الذهب الصنمى مثقال شرعى
ولم ينقص منه شئ وزكوته نصف المثقال الشرعى ثم بعد هذا النصاب فى الذهب يكون النصاب اربعة
دنانير فوقها فكل اربعة دنانير بعد النصاب الاول يكون نصابا **سؤال** معطى الخمس و

شرعيها دانما
بعون درهما
يكون عبادة عن
ثمانية وعشرين

الزكوة والمظالم الذى الى ارباب الاستحقاق ومنها بالتدريج كالقبض والاقباض باليد المعبر
عنه بالفارسية دستگردان هل يبرء ذمته بهذا ام لا الحاصل دستگردان فى كل المعاملات
والعبادات والصدقات الواجبة والمستحبة هل يوجب البراءة ام لا **جواب** انه كان لك
ان يأخذ الصدقة مثلا متصفا بالفقر وكان سخيا بحيث لو كان غنيا او كان عنده مال اخر لصرفه
له واعطاه اياه واطمأن بذلك وكان الارجاع اليه لاجل عروض فقره لو كثرة ومنه من غير الزكوة
والخمس لم يكن عنده مال يفرغ ذمته ولم يكن هناك حيلة فحينئذ يوجب البراءة والافلا
والله العالم **سؤال** زكوة بچه چيز تعلق ميگيرد وبركه واجب ميشود **جواب** اما زكوة پس
واجبست بر شخصيكه پنج شرط بلوغ وعقل وآزاد بودن ومالك نصاب بودن ومتمكن بودن
از تصرف در آن مال وتعلق ميگيرد زكوة بنه چيز از جمادات بطلا ونقره واز نباتات
بجو وگندم وخرما ومويز واز حيوانات بشتر وگاو وگاو ميش وگوسفند وبز وگاو ميش داخل
داخلند در گاو است چنانچه بز داخل در گوسفند است وخصوص طلا ونقره سه شرط دیگر دارد
يكى آنكه مسكوك باشد بسكه كه در آن معامله شود ومثل شمش نباشد دوم آنكه يك سال بر آن
بگذرد سوم آنكه طلا ونقره خالص باشد وطلا دو نصاب دارد اول بيست دينار كه هر دينارى يك مثقال
شرعيست كه هيجده نخود متوسط باشد وزكوة اين نصف دينار است زر تحويل چهل ويك دوم چهار
دينار كه بعد از بيست دينار باشد ومقدار زكوة اين نصاب عشر دينار است كه ده يك مثقال شرعى
ميباشد تا هرچه بالا رود كه كمتر از چهار دينار نباشد تا آنكه بچهل دينار برسد كه در نصاب
نيز زكوة تعلق ميگيرد وزكوة آن نيز از چهل ويك است **سؤال** اخراج مؤنت از خمس زكوة
بچند قسم است از اول سال تا باخر سال هرچه باو خرج شده از عمله وگاو والاغ وتخم وشخم وآب
يارى واجرت نوكر واجرت خود ومتعلق خود شخص از اولاد وغيره كه در آن كار كرده است بايد
اخراج بشود همچنان مخارج متعارفى كه بظلم گرفته اند يا بعد از گندم شدن كه اسم گندم بر او
صدق كند وآيا اخراج مؤنت پس از اعتبار نصاب است يا بعد **جواب** مؤنت زرع از اول
عام زراعت تا تمام تصفيه اند بلكه پاره از چيزها مؤنت زرع حساب ميشود كه قبل از عمل زراعت
بايد مهيا شود بلى اگر زرع را باو هبه كرده باشند تا وقت مؤنت زرع از زمان هبه تا تمام تصفيه
حساب ميشود چنانچه اگر زرع را بخرد قبل از زكوة تعلق زكوة تا وقت ثمن اشتراء نيز از مؤنت
حساب ميشود اما اجرت عمل مالك واولاد مالك پس اگر متبرع حساب نگاه داشتن وحساب
كردن وبذل اجرت عمل باشد يا آنكه خدمت زرع ومثل عمل سابر خلاف چنين باشد ولكن قصد اجرت

ديوان
سلطان وغير
متعارف صح

نباشد ویا انکه باشد ولیکن چون اجل نباشد در این وقت از مؤنت حساب نمیشود والاضافه
نیست و اقوی اعتبار اخراج مؤنت است قبل از اعتبار نصاب پس نصاب معتبر است بعد از اخراج
انچه از مؤنت حساب شود هرچند احوط این است که نصاب قبل از اخراج مؤنت اعتبار شود و اخراج
مؤنت نماید انچه زیاده بماند زکوه او را بدهد هرچند کمتر از نصاب باشد و وجوب زکوه
چنانچه بعد از اخراج مؤنت است همچنین بعد از اخراج حصه سلطانی هم باشد که متعارف
باشد و اما اگر زیاد تر از متعارف بگیرد ظلما بگیرد ان زاید حساب نمیشود از حصه سلطان مگر
انکه سلطان قهرا بگیرد که ضمان فقرا بر فاهم است نه بر مالک زرع والله العالم **سؤال**
وضع مخارج از مال زکوی چه چیزها باید بشود **جواب** این مخارج مختلف میشود بلکه خلاف
زکوی از غلات اربعه و میزان در زراعت است که انچه از مؤنت زرع حساب میشود وضع شود
و تفصیل در سؤال عربی میاید انشاء الله تعالی **سؤال** زید مبلغ سی و هفت تومان
وجه مسکوک از نقره ذخیره کرده بمدت هجده سال بر سبیل علم و از هجده تا بیست و چهار
بر سبیل شک یا در مدت معلومه و مشکوکه هر ساله باید که اخراج زکوه بکند یا نه و بر فرض
وجوب زهر ساله از این دو مدت چه قدر باید اخراج نماید **جواب** زکوه هجده ساله معلوم
از سیصد و هفتاد قران مزبور یکصد و بیست و نه قران است اگر بخواهد احتیاط کند و بدهد
و زکوه شش ساله مشکوک فیه واجب نیست و اگر بخواهد احتیاط کند و بدهد باید که یکصد
و شصت قران بدهد والله العالم **سؤال** نصاب زکوه التمر کم هو و اذا کان مساقاته
في تمام السنة بالسیح او کل السنة بالدوالی و نصفها بالسیح و نصفها بالدوالی او ربعها
بالسیح و ثلثة ارباعها بالدوالی و ثلثها بالسیح و ثلثها بالدوالی و کذا العکس ما تدر الاخراج
و هل یکون اکل العیال والضیف و تعمیر الحائط والثور لاجل السقي والفلاح للخدمة وا
المستحفظ للحفظ واللقاح والاقلام وغیرها مما یتعلق بالنخیل والارض من المصارف و لخراج
السلطان ام لا وفي مساقاة بعض الفواکه والاشجار مع النخل هل یحسب من المصارف او
یحسب علی الکل بحسب التوزیع و اذا شاجر البستان قبل الاحمرار والاصفرار یخرج فلوس
الاجارة والمصارف ام لا و هل یجب للفواکه والسعف والکرب من وجه الاجارة ام لا ابدان
یخرج وجه الاجارة من الثمر و هل علی الصغیر زکوه ام لا و اذا کان ثمرة البستان و کذا علی
الشرکاء علی ملك الموقوف عاما او خاصا یجب الزکوه ام لا و اذا کان ثمرة البستان مما
یکفي بمؤنة السنة ایضا یجب علیه الزکوه ام لا و هل یجوز ان یعطي اهد یا بدلا عن الخستاوي

وغیرها ام لا و هل یجوز دفع القیمة ام لا اذا کان في البستان فاکهة والزرع ما تقدیر المصرف علی
المئونة والزرع بینوا توجروا انشاء الله تعالی **جواب** النصاب بالمن التبریزي الذي هو
عبارة عن ستمائة مثقال بزیادة اربعین مثقالا لا هو مائتان و ثمانیة و ثمانون منا الا
خمسة و اربعین مثقالا والقدر المخرج هو العشر فیما سقي بالسیح في تمام السنة و نصف العشر فیما
سقي بالدوالي و مع اجتماعها و تساویهما یقدم الاغلب زمانا والحاصل ان ما سقي بالة
فالقدر المخرج نصف العشر و ان سقي بهما مع تساویهما فجمع بینهما بالعشر و نصف العشر
و ان کان هناك اغلب زمانا فالمدار في القدر المخرج علی الاغلب لا علی النادر من حیث الزمان
و ما ذکر من تعمیر الحائط و سایر ما یحتاج الیه من المؤنة لخراج السلطان الا ان یزید اخراج
السلطان عن المتعارف فالزائد عن المعتاد خارج الا ان یاخذ ظلما و قهرا بحیث لا یمکن من
منعه سرا و اکل العیال والضیف والمتردین من البستان و غیر ذلك مما جرت به السیرة و مما صار
من حقوق البستان والزرع محسوب من المؤن و ان کان الاحوط خرصها عند تعلق الزکوة بخرص
ارباب الخبرة و تعیین المقدار والالتزام بمقدار الزکوة حتی یکون اکل الاکلین و اکل نفسه و عیاله
خالیا عن الشبهة و في مساقاة الزکوي خارجا عن المعتاد مع غیره بوزع المؤنة والمصرف علیهما
ما لم یکن زرع غیر الزکوي فلا یحسب من مؤنة الزکوي و في اشتراء الزرع و ثمرة البستان یحسب
ثمنه ما یغرمه بعد ذلك من المؤن و لو کان ما یحتاج الیه النخل مثلا مما له مدخلیة في ثمرة
السنتین الاتیة فالاحوط التوزیع علی السنتین و ان کان الاقوی جواز اخذ الجمیع من السنة الاولی
و ان کان الفواکه والسعف والکرب داخلا في بیع الثمر عقدا علیحدة فلا بد ان یخرج فلوسه من
خصوص الثمر و لیس علی الصغیر زکوة مطلقا في غیر النقدین بل فیهما ایضا علی الاقوی و یجب الزکوة
علی الشرکاء اذا بلغ نصیب کل منهم الی النصاب و لیس علی اصل الوقف عاما او خاصا زکوة
و اما في نماء الوقف الخاص فیجب الزکوة اذا بلغ النصاب و في نماء الوقف العام لا زکوة الا بعد
القبض للنماء و بلوغ النصاب ولا یشترط في وجوب الزکوة في ثمرة البستان بعد بلوغ النصاب
ان یکون ازید من مؤنة سنة فیجب الزکوة بعد بلوغ النصاب و استثناء مؤنة الثمرة و ان کانت
قاصرة عن مؤنة السنة واعلم انه یجوز اخراج القیمة من الزکوة بدلا عن الزکوة المتعلقة بالعین
و یجوز اخراج الزاهدي والردي عن الخستاوي والجید و اما اذا تعلق الزکوة بالجید والردي
فالاحوط تقسیط الزکوة علی الجید والردي کما تعلق خطاب الزکوة بهما معا والاحوط منه
تخصیص اخراج الزکوة من الجید والاعلی لا الردي والادنی الا ان الاقوی کفایة ما یصدق

فثلاثة ارباع العشر و مع اجتماعهما و عدم تساویهما
و ما سقي بالدوالي فالقدر المخرج هو العشر

خارجا عن المعتاد

الزائد کما اذا کان المقصود بالذات غیر الزکوي فلا یحسب

فلا بد ان یخرج ثمن المبایعة من الجمیع لا من خصوص الثمر و ان کان عقد بیع الثمر

علیه الا انه غیر صحیح غیر معیب **سؤال** زکوة غله بر فرض تعلقش بر ذمه میت یا وصی میت یا
آن مستحق باشد خود بر دارد یا نه **جواب** اقوی جواز است احوط ترک است و اگر بخواهد بکند
بهتر است که رجوع بحاکم شرع نماید و اخذ از او نماید **سؤال** شخص زکوة مال خود شرا
میتواند بمستحقین زکوة بدهد قرآن و ملک و کتب علمیه بخرد و وقف عام نماید که از جمله
فی سبیل الله است یا نه و بر فرض جواز میتواند تولیت آنرا بخود ش واگذارد و بعد با ولادش و
خود ایشان منتفع شوند بدیگران ندهند یا نه و بر فرض جواز آیا برئ الذمه میشود یا نه و
علی فرض و عدمه فیکل و فی البعض یا حال زکوة فطره مثل زکوة مال است یا نه و علی فرض
عدم فی الکل و عدم برائة الذمه هرگاه چنین عملی واقع شود آیا وقف صحیح است یا نه **جواب**
ملی جایز است بجهه آنکه بسط باصناف لازم نیست علی الاقوی و ظاهر صحت وقف عام و وقف
خاص هر دو میباشد بشرط آنکه طبقه اولی وقف خاص فقیر باشد بل مطلقا علی الاقوی در وقف
عام جعل تولیت برای خود و اولاد خود مانع نیست و لکن باین نحو که اولادش منتفع شوند و
بدیگران ندهند بمعنی است و زکوة فطره هم مثل زکوة مالیه است که اختصاص بفقرا و مساکین
ندارد علی الاقوی و لکن چون ندر خصوص زکوة فطره بخلاف از بعض قدماء شده بلکه
بعضی از متاخرین مثل نراقی اعلی الله مقامه مایل بلکه قائل باختصاص زکوة فطره
بفقراء و مساکین شده اند بهتر است که در زکوة فطره این کار نشود و اگر بشود ضرر ندارد و وقفش
صحیح است و بر فرض عدم جواز اگر نفس وقف را خریده بعین زکوة بجهه آنکه وقف کند و این جایز
نبوده پس وقفش صحیح نیست و اگر بذمه خریده و وقف کرده و احتساب از زکوة نموده وقفش
صحیح است علی احتمال احتساب زکوة باطل است فتامل فی فرض عدم الجواز فان فی الوقف
وصحته اشکال مطلقا **سؤال** احتساب زکوة بامدیون مستحق جایز است اگر دین قبل
از وجوب زکوة باشد یا نه **جواب** بلی جایز است **سؤال** هرگاه زید مدیون عمرو باشد
عمرو دیان میتواند بعد از وفات مدیون یا در حال حیوتش بدون طلب حق وجه دین مذکور
را او از زکوة احتساب دارد یا نه **جواب** احتساب زکوة در حال حیوة بی اشکال است و اما بعد از وفات هر
چند بسید در یا من غیره هم جایز دانسته اند و لکن بهتر آنست که بوارث فقیر آن زکوة بدهند
و ارث بدیل آنرا بعنوان قرض زکوة بری الذمه ادای دین نماید **سؤال** شخص میتواند از وجه
زکوة کرسته صرف مصارف زیارت ائمه علیهم السلام نماید یا نه **جواب** بلی زیارت هر دو
و صرف زیارات و طاعات اولی باشد **سؤال** کمتر از نصاب نقدین جایز است بیک فقیر داد

الجواهر حاله الجواهر

نقل

ازبابت زکوة مال یا نه **جواب** جایز است و لکن احوط ترک است خصوص اگر انقص از واجب نصاب
ثانی زکوة نقدین باشد و این قول در جواب تفصیلی دارد بعد از این مذکور خواهد شد
سؤال زکوة بشخصی که محتاج محض نباشد بلکه آنچه حاجاتش مسکنه تقوت و نمیشود کاف
دادن جایز است یا نه والله العالم **جواب** جایز است الله العالم **سؤال** زکوة گیرنده
باید بداند که زکوة است تا قبول نماید یا نه **جواب** لازم نیست لکن اخذ ملی دهنده زکوة
زکوة باید قاصد باشد در هنگام دفع **سؤال** زکوة دهنده هرگاه قاصد نباشد که زمه
خود را مستحق بداند میتواند مظالم و زکوة را بگیرد یا نه **جواب** مراد از سوال درست
معلوم نشد اگر مراد آنست که شخص متمکن ممتنع از دادن زکوة نیست لکن قاصد نیست دادن
باین فقیر مخصوص را پس این فقیر میتواند از مال او بگیرد و زکوة حساب نماید مقاصه
و اگر مراد آنست که متمکن ممتنع است بالمره از دادن زکوة با آن فقیر میتواند از مال او بردارد
بلی گرفتن از ممتنع وظیفه حاکم مبسوط الید میباشد و اگر مقصود آنست که دهنده بقصد حساب کند
هدیه پیشکش میدهد و گیرنده میخواهد زکوة در این قسم هم زکوة محسوب نمیشود زیرا که دهنده
باید قصد نماید تا برائت ذمه او حاصل نماید **سؤال** شخص قبل از این زید را غنی
میدانست حالا نمیداند که غنی است یا فقیر و حال زید ادعای فقر می نماید و او مستحق زکوة است
یا نه **جواب** بلی قول او مسموع است و استصحاب غنی با در مقابل قول مسلم مدعی فقر اعتبار
نکند و باو زکوة بدهد والله العالم **سؤال** شخص اخذ زکوة میتواند در نفقه و کسوة
عیال خود وسعت دهد یا اسراف لازم است **جواب** اسراف لازم نیست **سؤال**
مقدار دادن زکوة در اصناف سبعه را بیان نمایید که چه قدر باید داد و همچنین در زکوة فطره
بیان نمایید که بیک کس از اکثر از صاع جایز است بدهد یا نه **جواب** اما در صنف فقراء و مساکین
پس مختار آنست که حد معینی ندارد نه در جانب زیاده و نه در جانب نقیصه مادامیکه سایر شرایط
مختل نشود پس هر قدر در جانب نقیصه بدهد کافیست بشرطی که قیمتی داشته باشد نه آنکه
از غایت نقص از قیمت بیفتد و در جانب زیاده اگر در فقیر باشد هر چند غنی شود و اگر تدریج
باشد حد شرایست که بحد غنی برسد بجهه آنکه فقر شرط است و زیاده بر خرج سالیانه نباید
داد و لکن مستحب است در جانب حبه کمی که هر فقیر را از قدر نصاب زکوة کمتر ندهند پس از
نقره بیست درهم کمتر ندهند و از طلا کمتر از نیم دینار و از کوسفند از یک گوسفند کمتر و در
گندم و جو و مویز از یک من کمتر ندهند و در صنف عامل صدقات نقل اجرت

عمل نماید در صنف ابن السبیل بقدر رسیدن بوطن یا انکه ببلد دیگر برسد و همچنین قرض داران بقدر قرض و بندگان بقدر انکه ازاد شوند و در صنف مؤلفه بقدر تالیف قلب ایشان حاصل شود و در زکوة فطره از یکصاع کمتر ندهد و اگر فقراء زیاد باشند و مقدار زکوة کم باشد این اشتراط یا استحباب ساقط است والله العالم **زکوة فطره** **فائده** **مسئله** زکوة فطره واجب میشود بر بالغ و عاقل و هوشمند و ازاد و غنی و غیر ایشان **مسئله** غنی کسیست که مؤنه سالیانه خود و عیال خود بالفعل موجود خواه بالقوه بکسب یا کسب او و غیر ان حسب حال داشته باشد **مسئله** فقیر ضد غنی است **مسئله** فطره واجب میشود بر مکلف از وقت غروب افتاب روز اخر رمضان **مسئله** فطره واجب میشود بر مکلف بابت خودش و عیال خودش چه بالغ باشند چه غیر بالغ چه بنده چه ازاد چه مسلمان چه کافر **مسئله** مولودی اگر پیش از شب عید یعنی قبل از غروب افتاب پیدا شود و همچنین مهمان اگر پیش از شب عید قبل از غروب وارد شود و صدق مهمان بکند عرفا هرچند هنوز غذائی نخورده باشد فطره او نیز واجب میشود بر مکلف هرچند احوط انست که مهمان اگر غنی باشد خودش هم فطره بدهد **مسئله** اگر در شب عید بعد غروب افتاب مهمان وارد شود یا مولودی اگر در شب عید بعد غروب افتاب پیدا شود فطره او واجب نمیشود **مسئله** جنس زکوة فطره قوت غالب انسان از گندم و جو و مویز و خرما و کشک و شیر و عدس و نخود و غیر ان میباشد و افضل خرما و مویز و قوت غالب بلد احوط قوت غالب انسان است **مسئله** مقدار زکوة فطره یکصاع است که چهار مد باشد بوزن ششصد و چهارده مثقال و ربع مثقال صیرفی **مسئله** جایز است قیمت جنس فطره دادن و بهتر قیمت دادن از نقره است هرچند طلا و نقره و پول سیاه فرق نمیکند **مسئله** جایز است جدا کردن فطره در شب عید و احوط بیرون نداختن انست تا پیش از نماز عید چه اول وقت نماز کند چه اخر وقت **مسئله** اخر وقت زکوة فطره اخر وقت نماز عید است **مسئله** اگر بیرون نداخت فطره را باید جدا کردن تا بعد از نماز عید باید بقصد قربت بدهد باین معنی که اگر وقت داشت ادا و الا قضا والاقصد قربت باشد **مسئله** بیک فقیر از یکصاع کمتر ندهد اگرچه جایز است کمتر دادن در حالیکه فقراء بسیار جمع شوند **مسئله** بیک نفر فقیر جایز است انقدر بدهد که غنی شود **مسئله** مصرف زکوة فطره مصرف زکوة مال است لکن احوط انست که زکوة فطره صرف بمصرف فقراء نماید **مسئله** اولی دادن زکوة فطره است باقارب و خویشان خود

جایز است ع

اگر فقیر باشند بعد همسایگان بعد باهل علم و فضل بعد بغیر ایشان **مسئله** فطره باهل بلد دادن تاکید زیاد دارد **مسئله** در مستحقین زکوة فطره از فقراء و مساکین عدالت شرط نیست هرچند احوط است **مسئله** زکوة فطره باطفال شیعه نیز میتوان داد هرچند پدر ایشان فاسق باشد از نجفه ملخص مطالب عبارت فتوای جناب شیخ مرتضی اعلی الله مقامه و جناب حاجی میرزا محمد حسن شیرازی دام ظله العالی واحقر الحاج سید نواب جان عفی عنه **واضح باد** که وزن صلع شرعی بحساب تولچه سکه رایج الوقت چهره دار انگریزی ۲ روپیه و ۵ ماشه و ۵ سرخ میباشد و بحساب تار عظیم اباد هند از وزن هفتاد و شش روپیه مدکوره ۳۰ عدد بر تاره ماشه ۵ واثنیت کم تفریبا چیزی زیاد از یکصاع مثقال ۱۴۲ روپیه مذکوره میشود همین قدر سر هر نفر باید بدهند **سؤال** ایا زکوة در خصوص نصیب فقراء و مساکین حدی دارد یا نه و همچنین حدی در زکوة فطره نسبت بفقیر دادن مقرر است یا خیر **جواب** احوط در خصوص زکوة فطره انست که حدی دارد و حد ان انست که از یکصاع کمتر ندهد بیک فقیر و اما در سایر زکوة هرچند احوط در انها انست که از اقل نصاب در هر دو نیاد گندم و جو کمتر ندهند و لکن اقوی عدم اشتراط است خصوص با کثرت فقراء و قلت زکوة والله العالم **سؤال** در دادن زکوة بمستحقین چه زکوة فطره عدالت هم شرط است یا مستحقین صالح و ابرار را باید داد اگرچه غالب نباشند و جائی که مستحقین عادل یا غیر عادل بهم نرسند و نزد مجتهد فرستادن متعذر باشد چه نماید **جواب** عدالت شرط نیست و لکن نباید بدهند که زکوة را معین فسق خود قرار دهد مثل انکه بواسطه گرفتن زکوة جری بشود در معصیت یا انکه شراب بخورد و قمار بزند یا انکه پیشکش بدهد بظلام و کدخدا تا حاکم شود **سؤال** ایا نقل زکوة از بلد ببلد دیگر با وجود بودن فقراء در بلد جایز است یا نه و بر فرض جواز اگر نقل کند و در بین راه تلف شود ایا ضامن است یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد اقوی جواز نقل است با وجود بودن فقراء در بلد خود یا بلد مال هرچند افضل صرف همه مال زکوة در بلد مال میباشد چنانچه افضل در خصوص زکوة ادای فطره در بلدیست که تعلق وجوب زکوة فطره باو در ان بلد باشد هرچند بلد استیطان او نباشد و با وجود مستحق در بلد ضامن نیز میباشد بلکه گناه را نیز بعضی قائل شده اند هرچند ضعیف میباشد و اگر نقل کند ادای حق زکوة را بنیت زکوة یا انکه بوکیل مستحق زکوة در ان بلد بدهد و بعد نقل شود نیز است و اشکالش کمتر است و زکوة فطره بعد از عزل و تعیین نیز حکمش همین است که مذکور شد **سؤال** شخص در ملک کفر بوده و زکوة فطره بعد از عزل و تعیین نیز حکمش همین است مادر...

این را خط به صنونست جب مرزه صنو بلت حاشیه مرابنه نتوانست

تولچه ده ماشه و ۵ سرخ بحساب روپیه ۱۴۲ ع

که هر روپیه ۱۱ ماشه باشد ع

۳ احتیاطا فقط ع

بها جنس زکوة مال باشد ع

مسائل حج از زر حرام **سؤال** چه میفرمایند جناب الشیخ دام ظله در اینکه زید پول حرام از نوکری حکومت نصاری وغیران از وجه ناجایز کردن بصاحبان و وارثان صاحب مال نمیتواند جمع کرده است میخواهد بمکه برود از ان پول آیا میشود و مستطیع باشد بینوا **جواب** بسم الله وله الحمد بعد از انکه پول حرام شد چگونه استطاعت بان حاصل میشود بلکه در اخبار وارد است که هرکه شخص فقیکه در احرام لبیک بگوید خداوند عالم میفرماید لا لبیک مال الحرام را او رده بجانب من و لبیک میگوئی والله العالم **سؤال** در صورت مستطیع نشدن از این پول راهی بفرمائید که رفتن حج تمتع از این پول جایز باشد و مستطیع شود بینوا **جواب** پول حرام که رد ان بمالك یا وارث ممکن نیست تحلیل ان منحصر است اگر تسلیم مجتهد جامع الشرائط شود و او تکلیف را بهتر میداند و اگر بخواهد بذل یا ببخشد تا جدا استطاعت شرعیه او را مستطیع میکند والله العالم **سؤال** زید پول ناجایز از نوکری حکومت انگریز وغیران مال ناجائز از مسلم و کفار بوجه ناجائز کردن بصاحبان و وارثان مسلم نمیتواند جمع کرده است و از همه جهت مستطیع حج است مگر پول همین ناجائز دارد آیا میشود که زید بمقدار ان پول ناجائز پول از کافری بوعده بصیغه قرض بگیرد به نیت استفاده از نام قرض ان پول را بقبض خود در آورد و باز بحسب ظاهر دین قرض کافر را از پول ناجائز ادا کرده این پول که از نام قرض به نیت استنفاد از کافر گرفته حج برود صحیح است و جایز است و مستطیع میشود یا نه بینوا **جواب** اگر غیر از وجه نقد از املاك و جواهر چیزی دارد که با جهت استنفاد ندارد در مستطیع شده و این وقت اگر از وجه حرام مکه برود معصیت کرده و حج او صحیح است و احتیاج بپول گرفتن از کافر بقصد استنفاد ندارد و ممکن حصول استطاعت بلی اگر خواهد که در رواج مال الحرام بخود پول گرفتن از کافر بقصد قرض خوبست و اگر غیر از وجه نقد ندارد و می‌خواهد قرض از کافر بقصد استنفاد را مایه استطاعت قرار دهد از مشکل است اولا اینکه در قرض قصد استنفاد نمودن بعضی اشکال کرده‌اند ثانیا اینکه وجه حرام حلال نشده بمنزله قرض و دین است باید استطاعت ملاحظه شود بعد از دین یا علاج در سؤال خوبست والله العالم **سؤال** زید پول ناجائز از نوکری حکومت نصاری وغیران **که بوجه ناجایز از مسلم** و کفار گرفته است و مال مسلم بصاحب و ورثه اش رد کردن نمیتواند جمع کرده است میخواهد بحج برود و مستطیع شود از این پول آیا میشود که زید این پول را بحاکم شرع بدهد و مصالحه کند باینکه حاکم شرع ان پول را از طرف خود باو بدهد و در کند که او بحج برود و مستطیع شود بعوض این مصالحه زید برای حاکم شرع چیزی مواجب از پیش خود معین کند و همیشه باو بدهد یا نه بینوا **جواب** بلی این علاج علاج واقعی میباشد بگذشت که حاکم شرع میتواند که او را مستطیع کند بلی عوض کند و یکی باستطاعت و عوض مال المصالحه باقساط بشرط حیا یا مطلقا معلوم نماید **سؤال** در صورت صحت مصالحه مذبوره آیا میشود که زید مثلا در هندوستان و حاکم و حاکم شرع در کربلا زید در کربلا بذریعه خط مهر خود بکرا از طرف خود وکیل کند که از حاکم شرع مصالحه این پول کند باینطور که وکیل زید بحاکم شرع بگوید و صیغه جاری کند که هزار تومان ناجائز مثلا از نوکری نصاری وغیره که نزد موکلم هست در هندوستان از من از طرف موکل خود و کالة بشما دادم و حاکم شرع قبول کند و باز حاکم شرع همان پول را که نزد زید در هندوستان و مصالحه ان با حاکم شرع مزبور شده از طرف خود بزید هبه یا رد کند بواسطه وکیل زید عوض این مصالحه و رد یا هبه از طرف موکل خود چیزی مواجب برای حاکم شرع مذکور معین کند که همه موکل او یعنی زید بحاکم شرع این مواجب را داده باشد بینوا **جواب** بسم الله وله الحمد بلی میتواند ولاکن وکیل وکیل مطلق شود بالنسبه بعقد هبه یا مصالحه چون مال غایب هبه بحاکم شرع نمیشود پس حاکم شرع میتواند مصالحه نماید میتواند هبه نماید چون مال در پیش موهوب له میباشد والله العالم **سؤال** در جواب استفتاء حقیر در توجیه مسئلة الصلوة حرز ... این عبارت بعد عبادت دیگر که قلمی فرموده‌اند که حقیر من هذا الباب التقیه گفتم الی اخره لفظ والمتقیه از نوك قلم لسان باریك و مشکول نوشته شده امیا یا این لفظ والتقیه است یا لفظ دیگر و بعد لفظ البته ثواب ادراك یا دیگر و اگر البته ثواب دارد ربط عبارت چه طور میشود بینوا **جواب** این لفظ والتقیه میباشد والبته ثواب دارد بجهت انکه تقیه بسیار ثواب دارد والله العالم و انا الاحقر الامر الشائد در خصوص این کتاب یا در بعضی از مسائل این کتاب اگر کسی نوعی شك داشته باشد خواه از جناب شیخ دام ظله رفعت یا و سنفس ... فرما چنانکه اول اکثر اشخاص نوشتند و دریافت کردند و بعضی کتاب را بردند یا از کتاب زینت العباد و رساله کوچك عملیات و رساله ... از تصنیفات شیخ مدظله که مشهور است و چاپ شده اکثر مسائل این کتاب را مطابق نماید ...

در اکثر ... غالب ... بینکلیف

بکیل زند

نتوانست بدهد بواسطه انکه در ممالك کفر مستحق ان نبود از مسلمانان که بدهد و زکوة فطره چند سال بر ذمه دارد بعد مراجعت بممالك اسلام میماند چه قسم باید بدهد و اگر هم شخص مبتلی کوید نخواهد از ممالك کفر حواله بممالك اسلام نماید که از جانب او فطره بدهند میتوان داد **جواب** تا شخصی که نمیتواند زکوة فطره را از غروب شب عید تا نماز عید بمستحق برساند بجهة نبودن فقیر با عذر دیگر از مال خود فطره را جدا نماید و هر وقت که ممکن شود بمستحق برساند والا ابراء مجتهد نماید که او بمستحق برساند و جمعی از علمای ما قائل شده‌اند که اگر شخص زکوة فطره را قبل از نماز تا زوال روز عید نداد دیگر بعد از ان ساقط است ولکن شما احتیاط نفرمائید بقصد واقع بری نمائید که اگر مشغول الذمه زکوة باشید زکوة حساب شود والا صدقه **سؤال** سادات فاطمیه فطره سادات هاشمیه را میتوانند گرفت یا نه و همچنین در عکس چه حکم دارد **جواب** بلی سادات فاطمیه فطره سادات هاشمیه را میتوانند گرفت و همچنین است در عکس والله العالم **سؤال** عیال سید که غیر سید میباشند داخل سید هستند در فطره یا نه باین معنی که سید میتواند که زکوة فطره از او بگیرد و در عکس این چه حکم دارد **جواب** در گرفتن زکوة فطره اعتبار بمخرج زکوة میباشد نه مخرج عنه پس اگر عیال سید غیر سید باشند و خود سید از طرف عیال خود فطره میدهد سید میتوان گرفت و همچنین در عکس هر گاه کسی که فطره از طرف عیال خود میدهد و خود سید نیست مگر عیالش سید هستند سید نمیتواند بگیرد **سؤال** زکوة فطره اجیر یعنی نوکر پیش خدمت که مواجب میگیرند اعم از اینکه شام و نهار خانه آقا میخورد یا خانه خود هم بر آقا واجبست یا نه **جواب** فطره عیال واجب است همینکه نوکر از اجرت خود بخورد عیال نیست و زکوة او با خود او است و بر آقا لازم نیست **سؤال** کسی مثلا چند پسر عیال دارد یکی از انها صغیر است و میخواهد بکیسه زکوة فطره را دست بدست بکرداند استحبابا و احتیاطا بدهد پس از طرف صغیر چگونه باید داد **جواب** اخر همه بصغیر بدهد و ولی صغیر از طرف صغیر بمستحق بدهد والله العالم **باب الحج** **سؤال** معنی استطاعت مکه معظمه را بیان فرمایند مثلا شخصی از انعام و اغنام و اراضی و نخیل دارد که قیمت تمام ان یکصد تومان بوده و از نماء انها اخراجات سنه خود و عیال واجب النفقه او میشود بلا زیاد یا فی الجمله کم و اخراجات مکه ان شخص از ذهاب و ایاب چهل تومان مثلا میباشد چنین شخص مستطیع است یا نه **جواب** در فرض حرز تو مستطیع نیست بجهة انکه شرط استطاعت علی الاقوی اینست که استطاعت رفتن و امدن را داشته باشد و اینکه

واکر ولی نباشد عدالت کم شرع بدهد یا مأذون حاکم شرع بمستحق بدهد

شد معاش برای او باقی بماند که فقیر نشود بنحوی که مؤنت سالیانه را بعسر و حرج تحصیل نماید و در مرض چه فوم شرط ثانی مقصود میباشد **سؤال** شخص در هند وطن او است آمد بکربلای معلی برای زیارت یا در بلاد دیگر برای تجارت و میخواهد برای خود حج بکند پس ضرورت که در هند یا در بلد که وطن او است آمد روانه شود برای حج یا نه **جواب** از هر جا که برود مجزی خواهد بود و این خلاف در میقات و جهتها است نه در حیاة والله العالم **سؤال** زید نقد پول دارد که بعیال خود داده بحج برود و برای خود حج بکند ولکن مدیون مهر زوجه یا دیگر هست بدون اداء دین و بدون اطلاع و اجازت زوجه خود با بکر بحج رفت در بنصورت حجش صحیح است یا نه **جواب** حج مرقوم صحیح است ولکن حجة الاسلام بودنش موقوف است که بقدر نفقه اهل و عیال در سال استطاعت داشته باشد و نیز قدرت داشته باشد که بحج برود و برگردد و بعد دین چه از مهر زن چه از غیر آن اخذ نماید رجوع مستطیع است که بعد از مراجعت مدد معاش از برای او باقی بماند خصوص اداء دین شرط نیست از برای وجوب حج بلکه استطاعت که شرط وجوب حج میباشد هر چند و نوع اینست که ملاحظه شود وضع و جدا نمودن از آن مقدار یکه اداء دین شود و خصوص اداء شرط وجوب حج نمی باشد هر چند اداء در ترک ادا با وجود مطالبه زن حج عاصی میشود **سؤال** زوجه زید بعد از زوال انکه شوهر بمکه معظمه جهة حجة الاسلام صحیح خواهد شد یا نه **جواب** اگر قبلاً مستطیع نبوده و بمعاف حاصل شدن مهر مستطیع میشود پس اگر قبل از وصول باحد مواقیت که عبور میکند معاف حاصل شد حج اسلام خواهد بود والا فلا و اگر بمعاف شدن هم مستطیع نبوده معاف مذکور نفعی ندارد **سؤال** مرد مکاری که نخیب بخود قرار داده و اند تفصیل را اهم از برای آبروی خود مضایقه نکند میتواند بحج برود از نخواه خود و اگر بابت برود و نخواه او وفا نکند که نوکر همراه بردارد آیا مستطیع هست یا نه **جواب** ملاحظه آبرو شرط استطاعت نیست و مدار استطاعت نیست بلکه بقوت و قدرت است و ملاحظه شرف و آبرو در میان نیست خصوص در وجوب حج بسبب بذل که منصوصات وجوب حج بذل هر چند خرد هم بوده باشد و بسبب استطاعت نیز مادامیکه منافی آبرو و بطوری نباشد که منشا ضیق و عسر و حرج باشد بر مکلف چنانچه ظاهر این سؤالات بعدی است بملاحظه حد وسط والله العالم **سؤال** کسی که مستطیع شده باشد آیا میتواند مال خود را با اولاد خود هبه نماید بجهت که از استطاعت بیفتد یا نه **جواب** بعد از استطاعت حج از ذمه اش ساقط نمیشود هر چند اموال خود را مصالحه کند و مصالحه صحیح است و جواز حیلتی خالی از قوة نیست ولکن فایده ندارد از برای او و منشأ

بهره آنکه مایتعین بحجة الاسلام

بخواهد

سقوط او نمیشود **سؤال** چه میفرمایند در این مسئله که زید مثلاً املاک و املاکی هیچ ندارد و معیشت او محض بر نوکری و کاسبی و مزدوری است و زید مبلغ دویست تومان مثلا در خانه گذاشته برای زیارت بکربلا آمد که بعد از مراجعت بوطن تا نوکری و کاسبی و مزدوری بهم رسد صرف معیشت خود نماید و همین زید مثلا صد تومان را مشغول الذمه مردم هست که الان دیان و طلبکاران در وطن بعضی هستند بعضی نیستند و صد تومان نیز زید از مردم طلب دارد که هنوز وصول نشده در بنصورت آیا زید واجب الحج است که از کربلا پول از خانه خود طلبیده یا از مردم قرض کرده روانه شود یا نه و اوضاع هم اینست که یکنفر نوکر چند نفر شکار میباشند با زید و ضلع که اگر برود بمکه و بوطن برگردد زیاده از صد تومان صرف میشود و برای نوکر معیشت تا نوکری و مزدوری بهم برسد که باقی میماند در صورت شود در باب استطاعت چه حکم دارد **جواب** بسم الله وله الحمد ظاهر اینست که استطاعت حاصل نیست از جهت فقدان دار الا بوجه حال لا عینا ولا قیمتا علاوه انکه رجوع الی کفایت شرط است بلکه زید از بار کافی و باشد در ملک معاش ایشوف شرط نیست والله العالم **سؤال** زید وقتی واجب الحج شد و نرفت از برای حج خود بلا عذر شرعی بلکه از کسی حج نیابتی گرفت یا اینکه و مفلس شد و استطاعت نماند حج نیابتی را گرفت و نیابتا حج کرد این حج نیابت او صحیح است یا نه و در صورت صحیح بودن زید بالنسبة بحج خود مشغول الذمه است یا بالنسبة بغیر هم مشغول الذمه و بغیر هم بالنسبة مشغول الذمه است حیثیت که از شغل ذمه خود و غیر هم دو بری شود و حالا زید که استطاعت ندارد اگر بهر طوری که باشد برای حج خود برود و حج خود بکند از ذمه خود و ذمه غیر هم دو بری میشود یا نه و زید که حالا حج نیابت بکند نیت بکند به نیت ادا یا قضا یا قربت بیان فرمایند **جواب** کسی که مشغول الذمه بحج واجب شد نه میتواند که اجیر دیگری شود و مهما امکن با خوف تلف نفس از برای او نباشد باید بهر طور که هست بمکه برود و هر چند بگدائی باشد و حج غیر صحیح نیست و برای خودش نیز محسوب نشده پول غیر را باید رد کند و یا اذن بگیرد که بعد از فراغ ذمه از حج خود حج برای منوب عنه نماید والله العالم **سؤال** زید وقتی واجب الحج شد و حج نکرد و حال استطاعت ندارد که حج خود بکند در بنصورت جایز است که زید نیابت حج دیگری را بکند یا نه **جواب** کسی که حج را واجب است بکند هر چند بگدائی کردن و پیاده رفتن باشد مگر آنکه خوف تلف نفس باشد و نمیتواند که اجیر شود مادامیکه متمکن از ادای حج خود باشد و اگر تمکن نباشد شیخ انصاری تصریح بصحت استیجار کرده بلکه فرموده که اگر قبل از ادای حج استیجار مستطیع شود اجاره منفسخ نمیشود و تنقیح مسئله بجهت دلالت نصوص وارده مشکلست **سؤال** ما تقولکم مد ظلکم العالی فی هذه المسئله که زید مثلا میت اش کشف کار که سالی بکم

تنقیح تعز وارد

هرگاه کشت بکند پولی بدستش میرسد که از آن تمام سال معیشت میکند غیر از این ظاهرا دیگر محلی ندارد مگر بندرت و اتفاق وقتی زید اتفاقا پول بدستش میرسد که اگر میخواست بحج صرف و بر میگشت بهمان وضعی که داشت و چیزی هم از پول برای خرج خود بعد از معاودت هم تا ایام کشت و رسیدن حاصل نگاه میداشت هیچ مانع شرعی برای حج نبود مگر اینکه زید چیزی از حقوق الناس از قسم دین و رد مظالم در ذمه داشت و از اداء آنکه هم از مال خود جدا نمود بواسطه آنکه اگر ادا میکرد باید اهتمام برای خرج بعد از معاودت تا ایام حصول زرع باقی نمی ماند لهذا زید بحج نرفت بلکه فصلی یا زیارت کربلا اکرد بلکه بوقت رفتن بزیارت از کسی حج نیابتی گرفت و نیابتا حج کرد آیا زید خود واجب الحج بوده یا نه و این حج نیابتی او صحیح است یا نه **جواب** بسم الله زید الحمد خود مستطیع نبوده و حج نیابتی او غیر صحیح است والله العالم **سؤال** مستثنیات در استطاعة نفقه لائق است یا قدر ضرورت **جواب** نفقه لائق است نه قدر ضرورت بلکه بقدری که بقدر قوت و طاقت است نه بشرف و بخوان بلی باید بعسر و حرج نکشد و در استطاعت بذل بضرورت شد که در واجب است در منن حج ولو علی حمار ابتر بپرد راه استطاعت بذل لهذا حظ شان هیچ نمیشود و جواب بخفی بتفصیل میباشد از خانه عینا یا قیمتا یا اجاره و از فرش و جامه و خادم و کتب علمیه و بخوان و مرکب عسر و حرج احوطست والله العالم **سؤال** چه میفرمایند در این مسئله که اهل هند بجهة رفتن مکه و مدینه و کربلا امکانات هم دارند مگر بدریا و ورود راه میباشد که زحمت و مشقت و عسر و حرج و زیادتی خرج و خوف تلف نفس و مال و عرض یا بر و در آن و در آن راه برای شیعه تقیه هم هست اهل هند چون گمان تقیه کمتر دارند و فتی از اوقات اگر تقیه بهم خورد در مظنه ضرر از جان و مال و عزت و آبرو است قوتش لهذا اهل هند برای حج و زیارت خواه اصالة باشد خواه نیابة از دریا میروند و دریا دو مرکب دارد یکی مرکب بادی یکی آتشی و مرکب بادی اگرچه طهارت در آن حاصل و ممکن است مگر بسیار دیر میرسد و خیلی عسر و حرج برای درآن است ازین جهة اهل هند اکثری از ایشان بمرکب آتشی برای حج و زیارت میروند و لکن بر مرکب آتشی غالبا طهارت بهیچ وجه ممکن و حاصل نیست بلکه میتوانم بگویم که آدمی هر وقت از سر تا پا نجس میباشد مگر نجاست عینیه نیست و از برای وضوء و غسل طهارت اعضا هم ممکن نیست در این صورت آیا برای نماز با اعضا نجس وضوء و غسل میکند یا تیمم میکند و حال آنکه اعضاء تیمم هم نجس است و طهارت ناممکن و یا در این صورت حکم فاقد الطهورین است که نماز ازاو ساقط است و یا بی طهارت نماز میکند بعد اعاده یا قضا هم میکند یا نه و نماز در این صورت ملکوره چه ادا و چه اعاده و قضا

قصر است یا تمام و نیز در این صورت اگر مستطیع و واجب الحج است و بحج یا نایب شده نیابتا بحج و زیارت برود مجزی و برائت ذمه میشود یا معصیت است و حرام و غیر مجزی و عدم برائت ذمه کلی جواب تفصیلا بیان فرمایند **جواب** اما نماز در این سفر یا قطعی و قضا الارض است و قضا تمام است نه قصر چون سفر معصیت شد مگر آنکه از اول امر ندانسته که تحصیل طهارت را ممکن نیست و نتوانست که از کشتی بجای دیگر رود و در آن صورت قضا قصر است و استطاعت بطریق خشکه و طریق دودی دریا حاصل نیست بلکه بادی حاصل است بلی اگر بادی هم محض مشقت نباشد که لازم سفر است خصوص دریا بلکه عسر و حرج باشد که لا یتحمل عادة در این وقت استطاعت بالمرة حاصل نیست لکن اگر مستطیع در سابق بوده و بسوء اختیار اختیار این سفر نموده نمازش تمام است لکن حجش صحیح است و نایب در حکم منوب عنه میباشد در قضا و قصر و تمام و کفایت حج اگر در خصوص این راه حرام اجاره واقع نشده باشد والله العالم **سؤال** شخص از شدت صفراء و سوء مزاج نمیتواند که در کشتی بادی که طهارت در آن ممکن است سفر نماید بجهة آنکه بجدی بی حال میشود که نماز ازاو فوت میشود و در کشتی آتشی بفرض ابتلای نجاست که در آنست بحدیکه با نجاست بدن باید نماز کند احوال شخص باین حد نمیرسد که نماز ازاو فوت شود سفر در کشتی آتشی برای همچه شخصی چه حکم دارد و آیا استطاعت حج بهمچه سفری حاصل است یا نه و نایب اگر بهمچه سفری حاصل است یا نه و نایب اگر بهمچه سفری بحج رود از عهده نیابت بر میآید یا نه **جواب** استطاعت بسفر کشتی چه بادی چه آتشی در فرض مرقوم نیست اگر استطاعت از راه دیگر داشت یا دارد باید از آن راه برود والا فلا و اگر نیابت جایز است توقف نایب اگر سفرش بدریا جایز است میتواند برود والا فلا بلکه اگر معصیت کند و برود ضرر ندارد اگر محل اجاره و نیابت نفس اعمال باشد چنانچه اگر منوب عنه نیز بعد از استقرار حج براه دیگر معصیت از راه دریا برود ضرر بحجش ندارد هر چند سفرش معصیت است و نمازش تمام است **سؤال** هل یجوز ان یرکب زید بسفینة المشرک الکافر فی البحر و ذهب الی ان یحج بیت الله الحرام و اکل و شرب من الکافر المذکور فی البحر بان یقاطعه بمبلغ معلوم ولا شک ان مائه و طعامه نجس بملاقات رطوبته منهما ولا یمکن لزید فی اوقات الفرائض ان یطهر ثیابه و بدنه عن النجاسة ولا یمکن التطهیر من جمیع الجهات لیصلی فرائضه و هل یکون الفرق بین ان لا یکون زید مستطیعا الا بطریق البحر لقلة الزاد و الراحلة و بین کونه بطریق البحر ایضا **جواب** فحقق المسالة بیننا ان کان علی طریق البحر السعة

زید م
مستطیعا م

قادر علی تحصیل الطهارة الشرعیه باشتراء ظرف کالحلال و نحوه بسع الکر من الماء و از دیاد بطهر بدنه عند الصلوة و لا یاکل و لا یشرب من النجس فیحفظ خبزا طاهرا و ماء طاهرا و ماء یطهره بالاتصال بالکر ففی هذه الصورة بهذه الشرائط یجب الحج و تاخیره کبیرة متوقفة و اذا مات مع هذه التمکن وجب اخراج حجه میقاته من ترکته کالدین مقدما علی الارث و الافلا استطاعة له بل یکون هذا السفر حراما و سفر معصیته یجب علیه الصیام و الاتمام فی الصلوة نعم لو کان مستطیعا فی سفر البر اختار لسوء اختیاره سفر البحر مع علمه بانه سفر المعصیة من ترک الصلوة و اکل النجس و حینئذ فالاقوی انه و ان کان عاصیا و اثما لکنه یصح حجه و برئت ذمته انشاء الله تعالی **سؤال** آدم زنده مستطیع که از کبر سنی و ضعف قابل رفتن تا مکه نباشد فرزندش بنیابت او حج کند جایز است یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد با یاس از خوب شدن نایب گرفتن ضرر ندارد و فرزندش اگر بتواند که تمام الحج را بجا آورد بهتر است والله العالم **سؤال** اگر مستطیع کسی باشد و عمرش زیاد باشد و بنیه او ضعیف باشد در حیات خود میتواند نایب بگیرد و بمکه معظمه بفرستد یا نه **جواب** بلی اگر پیر مرد ناتوان باشد جایز است که نایب بگیرد خصوص اگر مأیوس از قوت باشد بلکه بعضی تصریح کرده اند که اگر اتفاقا بعد از نایب گرفتن بنیه اش قوی شد و قادر بر رفتن مکه شد واجب نیست که برود و همان حج نایب او کفایت میکند و این قول خوب است هر چند احوط قول بلزوم حج میباشد که استطاعت و سبب دارد یکی استطاعت مالی و دیگری بدنی و آنچه بجا آورد عوض استطاعت مالی بوده و بدنی باقی میباشد و از ضعیفست **سؤال** چه میفرمایند درین مسئله که نایب حج اگر از میقات احرام تمتع بسته داخل مکه معظمه شود و بدون بجا آوردن افعال عمره بمیرد آیا نایب و منوب عنه هر دو بری الذمه میشوند یا نه و اگر با نایب مذکور با حج شرط زیارت مدینه هم کرده شده است در صورت مذکوره نایب و منوب عنه از زیارت مدینه هم بری الذمه میشوند یا نه و همچنین نایب زیارت ائمه معصومین علیهم السلام در سر زمین مدفن امام رسید پیش از بجا آوردن زیارت بمیرد آیا نایب و منوب عنه بری الذمه میشوند یا نه و همچنین کسیکه برای خود بحج و زیارت میرود و بعد از بستن احرام عمره تمتع در مکه معظمه رسیده پیش از بجا آوردن اعمال عمره یا بعد از بجا آوردن بعض اعمال عمره یا حج بمیرد و حج ناتمام بماند یا از برای خود از حج و زیارت مدینه بری الذمه میشود یا خیر و همچنین اگر از برای خود بزیارت ائمه معصومین میرود در سر زمین مدفن ائمه رسیده قبل از بجا آوردن زیارت بمیرد از زیارت خود بری الذمه

میشود یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد بلی بموت بعد از احرام و دخول حرم وجوب از نایب و منوب عنه هر دو ساقط میباشد و همچنین اگر از خود حج نماید و لکن چون حکم مخصوص بحج است تعدی از آن بزیارت مدینه نباید نمود و در نایب با شرط زیارت مدینه نقص اجرت باید بشود و در سایر زیارات ائمه معصومین صلوات الله علیهم نیز این حکم جاریست باید اعاده بشود و اگر وصی سایر زیارات ائمه واجب بوده والله العالم **سؤال** کسی که اجیر شود برای حج و زیارت مدینه آیا میشود که هم از دیگری نیابت زیارت مدینه بگیرد و بعد آنجا آوردن زیارت ولی یا زیارت دیگر را بجا آورد و همچنین در زیارت کربلا و سایر زیارات اجیر میتواند که در زیارت یا متعدد زیارت نیابتی بگیرد **جواب** اجیر حج نمیتواند که نیز ازین سال اجیر حج دیگری بشود اما در زیارت مدینه و سایر زیارات ائمه با عدم منافات تعدد جایز است **سؤال** اگر کسی زیارت اجیر شود برای حج تمتع مطلقا یعنی مستاجر بگوید و برای فلان کس حج تمتع مطلقا بکن و ذکر زیارت مدینه منوره ننماید بری الذمه میشود یا نه **جواب** اگر زیارت دخول زیارت مدینه در ضمن حج باشد باید زیارت مدینه نیز نماید بنیابت و اگر نکرد در بنصوص نقل اجرت مثل زیارت مدینه نقص اجرت زیارت مدینه نیست و حج صحیح است در هر دو صورت و لکن ظاهر اینست که زیارت مدینه دخلی با استیجار حج نداشته باشد **سؤال** کسی که برای حج و زیارت مدینه منوره اجیر شود برای زیارت حمزه و مسجد قبا و مسجد قبلتین و غیره برود بری الذمه هست یا نه **جواب** حکم این مثل سؤال سابق میباشد که اگر متعارف است برود و اگر نرفت نقص اجرت بمثل این اعمال فائته میشود و در هر دو صورت نقص در زیارت مدینه نیست و بری الذمه هست و ظاهر خروج زیارت حمزه بلکه ائمه بقیع در استیجار زیارت مدینه است مگر اینکه قرینه بر دخول باشد **سؤال** کسیکه در ذمه خودش نماز و روزه و حج قضا باشد آیا میشود که اجیر بشود از برای حج و نماز و روزه دیگری یا نه **جواب** نماز و روزه میتواند اجیر شود اگر منافی نماز و روزه قضای سابق نباشد و همچنین حج اگر حجة الاسلام یا مفید استطاعت خاصه نباشد و اگر حجة الاسلام باشد یا در خصوص یکسال باشد که دو حج بجا آوردن باطل است **سؤال** چه میفرمایند درین مسئله اگر دو حج بلدی بنیابت از دو کس از یک بلد خواه دو بلد در یکسال بگیرد در این شرط که فلان حج را امسال بجا خواهم آورد و بعد تمام شدن سال بگیرد باین شرط که مکه یا مدینه خواهم ماند و سال دیگر حج دیگر را بجا خواهم آورد بارادهٔ هر دو حج در یکسال از بلد میت روانه شود جایز است یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد این مسئله با ترتیب مرقوم صحیح است و لکن اگر رفتن داخل در اجاره نباشد بی اشکال است

بمیان نیامده پس اگر اجیر همین نیابت حج تمتع بکند و زیارت مدینه منوره

حج ... میشود و اگر مطلقا ... اجرت زیارت مدینه ... حمل و بنا در صحت بنا بر تعارف است

داکر حج بلدی باشد راه استیجار این نحو از بلدی که تا فلان جا و فلان مکان با این فاصله
از بانی نیز محسوب بشود یا اینکه ان بلد مقام که میماند تا انکه سال دیگر از انجا برود و اکر محل التفرق
اطلاق حج بلدی شود از هر دو مجزیست والا بقصد حج سال اول که طی مسافت نمود مجزیست
برای اول و اکر بداخل نمود حج بلدی از هر دو محل اشکال است **سؤال** در نیابت
حج بلدی ضرور است که نایب از بلد منوب عنه از برای حج روانه شود یا از هر بلدی که خواهد
روانه شود میتواند مثلا بلد نایب و اجیر با بلد منوب عنه ده روز یا بیست روز فاصله
دارد آیا ضرور است که نایب و اجیر در بلد منوب عنه آمده روانه شود یا نه و اکر نایب در
اینصورت از بلد خود روانه شود بمکه آیا این حج بلدی شده یا میقاتی **جواب** حج بلدی
مقابل حج میقاتی میباشد و میزان حج بلدی مختلف میشود بقرار مستاجر و بظهور این وصیت
و بظهور اذن حج برای کسی که اکر خود میبود از کجا بلدی میکرد و هر بلد میزان نمیشود پس نمیتواند
از هر بلدی که خواهد برود بلکه اقتصار کند بخصوص ان بلد که موصی یا مستاجر قرار دهد
و بلد استطاعت یا بلد موت غالبا میزانست شیخ اشتباه بلد استیطان را میزان کرفته و با تعدد
الاوطان را و استیجار از اسعد یام رد بوطن حج اشکال کافی دانسته اند و بی مرور با انکال مع
المیقات بالصحة والله العالم **سؤال** زید وصایت کرده و حجة الاسلام در ذمه اش هست حج میقاتی
کفایت میکند یا محتاج بحج بلدیست **جواب** اقوی کفایت حج میقاتی و احوط حج بلدیست لکن زاید
بر میقاتی باید از ورثه استرضا حاصل شود یا از ثلث اکر وصیت نماید والله العالم **سؤال**
زن میتواند حج استیجاری برود یا نه **جواب** بلی میتواند **سؤال** نیابت حج و همچنین صوم و صلوة
شیعه مؤمن را بشخصی که از کلماتش توهم تصوف و شیخی بودن میشود میتواند داد یا نه **جواب**
اکر عدالت را شرط بدانیم در اجیر در عبادات حج و وثوق و عبادات او را اعتماد نسبت جواز این شخص مشکلست
اجیر نکند او را از برای حج و صوم و صلوة و اکر شرط نباشد بلکه وثوق و اطمینان بنوع فعل بر وجه
صحیح را کافی بدانیم کما هو الحق با وجود این اطمینان ضرر ندارد والله العالم و جواب دیکر از این
سؤال که دفعه دیکر نوشته شد اینست که شرط نایب نیست که اطمینان بدیانت و وثاقت او
باشد و بعضی عدالت را شرط دانسته اند اکر مرد صوفی و شیخی متدین و مرد خدا و با تقلید یا
اجتهاد باشد چه ضرر دارد و اکر نباشد جایز نیست هر چند شیخی و صوفی نباشد والله العالم
سؤال شخص در ظاهر مؤمن در اعتقاد خود را صحیح و خود را ایمان میکرد و لکن در بعض کلمات
و اقوال مشتبه بصوفی و شیخی بود نیابت حج و نماز و روزه او را اکر بدهند جایز است یا نه **جواب**

جایز نیست بلکه راجح است که مؤمن را بری الذمه نماید **سؤال** مسئله اجیر شدن از برای حج و نماز و روزه
شخص صوفی و شیخی را چند بار دستخط فرمودند که اجیر شدن جایز است بلکه راجح است که مؤمن را
بری الذمه کند و در جای دیکر دستخط فرمودند که نیابت کرفتن جایز است بلکه تفریغ ذمه مولی
اهل بیت مستحب است در منصوص ولی الفضله بیان فرمایند که آیا شخص صوفی و شیخی یا مشتبه بصوفی
و شیخی را که ادعای مؤمنیت و شیعه اثنا عشری بودن بکند و عقاید خود را صحیح بیان میکرده
باشد مؤمن و مسلم میتوان دانست یا نه در حال رطوبت با او مباشرت میتوان کرد یا نه بعد از ان
بیان فرمایند که در هر دو صورت نیابت حج و نماز و روزه از بابت این شخص میتوان کرفت یا نه **جواب**
حج مجرد نسبت بشیخی و تصوف منشا حکم بیدینی یا کفر یا فسق نمیشود خصوص در صورتی که
ادعای ایمان و اعتقاد با ائمه و ازدواج که نه داشته باشد مؤمن و مسلم میباشد و با رطوبت ملاقات
ایشان ضرر ندارد و نیابت و استنابت او نیز ضرر ندارد در ظاهر شرع والله العالم **سؤال**
اکر کسی وصیت کند که پنجاه تومان از برای من حجه بخرید و ادم امینی باین وجه راضی نمیشود
و وارث هم بزیاده بر این راضی نمیشود تکلیف وصی چه میباشد در صورتیکه ادم امینی هم پیدا شد
که بمعامله دهد **جواب** باید ادا دین از جهت استطاعت یا غیر ان از ترکه مال میت بشود هر چند
ورثه راضی نشوند و رضایت ورثه شرط نیست هر چند تصرف جمیع ترکه باشد اکر حج موصی
بواجب باشد از جهه حجة الاسلام یا وجوب نذر و اجاره در موقوف وارث بعد از ان میباشد
و اکر حج موصی به واجب نباشد و محض وصیت باشد در نفوذ عمل بوصیت چون ممکن نیست
در امثال ما فرطنست و اکر رجاء عمل بوصیت باشد باید منتظر شوند و اکر بالمره مایوس شدند
در این وقت حکم تعذر عمل بوصیت را جاری میباشد که باید صرف در وجوه بر شود و در باب
وصیت انشاء الله تحقیق این مسئله از رجوع بوارث یا صرف در وجوه بر خواهد آمد و اکر ورثه
فقیر باشند از بابت وجوه بر دادن بانها اولی میباشد و اکر فقیری پیدا شود که بان مقدار
حج کند هر چند امین نباشد شاید اختیار او اولی باشد بقاعده اقربیت و علی سقوط میشود
از معسور **سؤال** شخص مؤمن و شیعه بر نیابت کسی حج و زیارت ائمه طاهرین و چهارده
معصوم بجا اورد چه قدر ثواب خداوند عالم به منوب عنه میدهد و چه قدر بنایب **جواب**
در خصوص حج روایت وارد است که برای نایب نه حسنه میشود و برای منوب عنه یکی
اکر چه الکردم تتبع زیاد نرسیدکم تا انکه باحادیث دیکر اکر وارد شده باشد و مطلع شوم و همچنین
پس **سؤال** زید در بار رسید بمحاذات یکی از مواقیت و محرم نشده و داخل حد

شد بدن احرام ایا فصل حرام کرده یا نه و ایا بیلمسلم که میرود محرم میشود احرام او صحیح است یا باید در یا از محاذات احرام بربندد **جواب** لازم نیست که محاذات احرام به بندد مگر انکه بداند که به میقات مرور نخواهد کرد پس اگر به میقات دیگر مرور کند همان اکتفا کند و اگر جمع کند بهتر است والله العالم **سؤال** در دریا فرنگی ناخدا کجهاز خبر میدهد که مرکب محاذی میقات رسید ایا از قول فرنگی که کافر است اگر یقین یا مظنه حاصل شود میتواند بمظنه اکتفا کند و احرام بربندد یا نه **جواب** اقوی اکتفا بمظنه است از قول اعراب و کفار در میقات و محاذات میقات خصوص اگر تحصیل یقین متعذر یا متعسر باشد والله العالم **سؤال** نماز احرام که مستحب است و تلبیه که واجب است یا باجهار است خواه روز باشد و خواه شب جهر قرائت نماید یا اخفات **جواب** نماز احرام و تلبیه واجب الجهر و واجب الاخفات نیستند بلکه مکلف مخیر است در جهر و اخفات ولی خصوص تلبیه جهر ادا خوب است مستحب است والله العالم **سؤال** کسی که احرام بست و لبیک گفتن را شامل نیت احرام کرد مگر اینکه لبیک گفتن را تاخیر انداخت ایا میتواند تا لبیک نگفته است بعض محرمات احرام را بعمل اورد یا نه **جواب** لبیک موجب عقد احرام است مثل تکبیر در نماز قبل از تمام شدن لبیک جایز است ارتکاب محرمات احرام نه محرمات حرم **سؤال** ایا شخص حاجی میتواند از این نمدها شکه اسب بین ندارد و در ولایت ما همه اند میسازند شبها در حال احرام بروی احرام ببندد از جهه دفع اذیت سرما یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد چون مخیط و شبه مخیط هر دو حرام است و استین کوتاه شبه مخیط میباشد البته نپوشد ولکن از جهة سردی جامه احرام را زیاد کند نمد و یا بتو چیزی که مخیط و شبه مخیط نباشد بر بدن و کتف خود ببندد از **سؤال** زنان فوق جامه احرام مخیط بربندند یا باید ثوب احرام ملاصق بدن تحت ثیاب باشد **جواب** دو جامه احرام برای مرد است و زنان احرام همان لباس خود می بندد **سؤال** حاجی در حال احرام از زینت سر او میرسد و تقصیر میکند پوشاندن سر و قصد ذبح گوسفند میکند حال اگر سهوا و یا در خواب سرش باز شد یا بجهة معاذیر دیگر سر را باز نمود یا انکه سر باز شد و ان چیزی که بان سر را پوشانید از سرش افتاد و در هر یک از این صور باز پوشانید سرش را حال باید یک گوسفند دیگر ذبح نماید و لو کان متعددا اگر از برای هر پوشانیدن سر قصد ذبح یک گوسفند نماید یا انکه همان دفعه اولی که تقصیر کرد و قصد ذبح گوسفند نمود کفایت میکند **جواب** سهوا و سهو و نسیان در محرمات احرام باعث کفاره نمیشود مگر در صید و اگر برداشتن کلاه و گذاشتن کلاه مثلا هر دو بی اختیار باشد یا هر دو سهوا بشود ضرر ندارد و کفاره هم ندارد و

بلمسلم کوه است که از میقات حاجیان است

و اگر برداشتن سهوا و یا بی اختیار شده باشد و گذاشتن بر اختیار و عمد باشد کفاره بگردن او میگردد بجهة اینکه این مکرر ستر است نه ستر واحد والله العالم **سؤال** از زبان بعضی از ثقات اهل علم بگوش رسیده که حدیث در کشتن مار و کژدم و زاغ در حال احرام وارد است ایا این حدیث بنظر شما رسیده یا نه **جواب** فقها گفته اند که حرام است بر محرم کشتن حیوانات از وحوش و طیور و حشرات الارض الا شتر و گوسفند و مرغ خانگی و زنبور و عقرب و موش و افعی و موش و هر مار و کلاغ ابقع که سیاه و سفید است و جمیع حیوانات موذیه چنانچه در نصوص وارد است **سؤال** حاجی بعد از فراغ از اعمال عمره ایا زن بر او حلال میشود یا باید طواف نساء را بجا اورد **جواب** بعد از فراغ از عمره تمتع جمیع محرمات احرام بر او حلال میشود مگر صید و حرم است که هم از جهة حرم میباشد نه احرام **سؤال** در عمره تمتع تقصیر محلل نساء هم هست یا نه **جواب** بتقصیر محرم محل میشود از جمیع محرمات حتی الجماع **سؤال** هر گاه ضعیفه در بین افعال حج و عمره یا قبل از ان حایض شد چه نماید **جواب** بداند که اگر زن حایض شود یا مستحاضه شود یا جنب شود یا وضع حمل شود پیش از احرام جایز است که با انحال احرام به بندد و احرام از او ساقط نمیشود بلکه غسل احرام در حال حیض نیز مستحب است و نیز مستحب است که پینه لبسیا نجو بر دارد و کهنه بالای پینه بگذارد و بکمر ببندد و اگر از مسجد شجره احرام به بندد که یکفرسخی و میقات کسیست که از راه مدینه برود و باید احرام او در اصل مسجد شجره بسته شود نه در بیرون ان پس حایض و نفسا و جنب مکث نکند و در حال در راه رفتن نیت احرام کند و اگر حایض شود یا نفاس عارض و شود پیش از طواف عمره پس اگر بداند که پاک میشود پیش از طواف عمره و میتواند طواف و سعی را بجا اورد و هم برسد بعرفات بوقوف ان که اول ظهر است و وقوف بجا اورد پس باید صبر کند تا پاک شود پس طواف و اعمال را بعمل اورد و بعد از ان احرام حج به بندد و اگر بداند که به تاخیر انداختن و صبر کردن وقوف عرفات فوت میشود و بعرفات نمیرسد بعد و اگر کذا از عمره تمتع بحج با این معنی که در دل قرار دهد که این احرام سابق را احرام حج قرار دادم و برود بعرفات و مشعر و منی و جمیع اعمال انجا ما را بعمل اورد و عود بمکه نماید اگر از حیض پاک شده در روز عید غسل میکند و طواف حج و صلوة طواف را بعمل اورده نیاورد تا پاک شود و بعد از پاک شدن بعمل اورد و بعد از فراغ از همه اعمال حج و تقصیر برود بادنی الحل که نزدیکترین مقام و موضع است بحرم و احرام عمره مفرده و اعمال انرا بجا اورد و اگر پیش از احرام بستن بجهة عمره زن حایض و نفسا بداند که اگر احرام عمره به بندد و اعمال انرا بجا اورد پاک نخواهد شد که بتواند بعرفات برسد و وقوف عرفات را بعمل اورد در روز و فنا ابتداء احرام حج بربندد و نیت حج افراد کند پس برود بعرفات

مدینه است ع

د قدم و سعی و طواف نساء و تقصیر را بعمل میاورد و اگر از حیض پاک نشده طواف حج و صلوة طواف را

وجمیع اعمال عرفات ومشعر ومنی را بجا آورد و بعد از پاک شدن طواف نساء باقی اعمال حج را به نیت افراد بجا آورد
و بعد از آن عمرهٔ مفرده بکند و اگر حیض بعد از طواف و نماز عارض شود سعی صفا و مروه را بجا
آورد والله العالم **سؤال** ضعیفه که حایض و جنب باشد داخل کعبه معظمه و حرم رسول خدا
و جناب سید الشهداء و یا حرم یکی از ائمه اطهار سلام الله علیهم میتواند بشود یا نه **جواب** داخل
کعبه و حرمین نمیشود و احوط عدم جواز دخول در روضات میباشد چنانچه تفصیل آن در
رساله بیان شد والله العالم **سؤال** چه میفرمایند در این مسئله که طواف نساء در عمره مفرده
و در حج تمتع از ارکان است یا محض برای حلال شدن زن است و کسی که در حج و عمره مفرده طواف نساء
را بجا نیاورد آیا حج و عمره او صحیح و کامل است یا ناقص یا باطل و کسی که طواف نساء را بجا نیاورده
باشد در حج و عمره مفرده و بوطن که از بلاد بعیده است برگشته و عود هم ممکن نیست زمان قبل یا
کثیر هم گذشته باشد چه کند **جواب** در عمره تمتع طواف نساء نیست و واجب نیست علی الاصح و اما
در عمره مفرده و در حج تمتع پس واجب است و لکن رکن نیست علی الاشهر و اگر فراموش کرده یا جهلا
ترک کرده حرامست برای او زن چنانچه اگر زن باشد حرامست شوهر او تا آنکه خود بعمل آورد یا دیگری از او
نیابت بکند بلکه اگر بمیرد قضا باید کرد والله العالم **سؤال** هرگاه کسی طواف نساء را فراموش
کند و بعد از چند روز بخاطرش بیاید که زن بر او حلال است یا حرام **جواب** جوابش گذشت
سؤال آیا بر تارک طواف نساء خصوص وطی زن حرامست یا سایر تمتعات نیز حرامست **جواب**
وطی و نظر بشهوت و تقبیل و لمس بشهوت نیز حرامست بلکه فاضل هندی تقویت کرده حرمت عقد
بر نساء را نیز هر چند جواز خالی از قوه نیست والله العالم **سؤال** ارکان واجبه حج بیت الله الحرام
چند است بیان فرمایند **جواب** آنچه بعضی فقها تصریح کرده اند ارکان عمره سه است احرام و طواف عمره
و سعی و نیت احرام حاجت بذکر بیان ندارد که داخل در ارکان نیست بجهت آنکه در هر جای نیت تابع آن واجب
است در رکن و غیر رکن بودن و ارکان حج پنج است احرام از خانه کعبه و وقوف بموقفین عرفات و مشعر
و طواف حج نه طواف نساء و سعی و تفصیل ارکان حج و عمره **در بیان احکام** هر یک مفصلا
مذکورات **سؤال** طواف خانه کعبه واجب است یا مسنون و داخل در ارکانست یا نه **جواب**
از واجبات و ارکانست و نص و نقل نفاق و اجماع نیز شده است و امر بان در کتاب الله شده است ولیطوفوا
بالبیت العتیق **سؤال** زید بحج رفته و جمیع ارکان حج بجا آورده و از جهت طواف کعبه با عدم
مانع نایب گرفته و خود بجا نیاورده آیا نیابت مسقط طواف خود شده است یا نه **جواب** مسقط نیست
سؤال زید غیر مختون بود و ارکان حج و طواف کعبه کرد آیا این حج صحیح است یا نه **جواب** شرط صحت

طواف آنست که مختون باشد و این اشتراط در خوردسال ثابت نیست بلکه بعضی در صغیر نیز گفته اند و
احوط آنست که جاهل معذور نیست بلکه اعاده نماید بعد از ختنه و نایب مختون برای طواف
نیز بگیرد **سؤال** زید بجهل مسئله که ختنه نکرده و از ختنه کردن میترسید یا در این
حال حج نمیتوان کرد یا نه **جواب** اگر رجاء زوال خوف باشد در این وقت حج کند و اگر رجاء زوال نباشد
خود طواف کند و نایب هم بگیرد و شیخ استاد اعلی الله مقامه فرموده که با تعذر ختنه احوط آنست
که خود حج کند و نایب هم بگیرد و سالی که ممکن از ختنه باشد نیز حج کند بعد از ختنه **سؤال**
زید غیر مختون هرگاه مستطیع شود بجهت حال حج میتوان کرد یا نه **جواب** نمیتواند طواف کند
سؤال چه میفرمایند در هدی تمتع که گوشت آن را قسمت ثلاثه نشود اضطرارا یا عمدا یا
سهوا یا جهلا محض ذبح کافیست یا نه **جواب** سه قسمت کردن واجب نیست بلکه مستحب است
بلکه محض ذبح کافی است والله العالم **سؤال** احکام حج را تماما بتفصیل بیان فرمایند
که حاجی و مقلد را دیگر احتیاج استفسار نباشد **جواب** در مناسک رساله کوچکی نوشته ام
باو رجوع نمایند بلکه همان رساله را در جواب این سؤال نقل کنند **رساله** بسم الله
الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد و آله الطیبین الطاهرین
و بعد این چند کلمه بر سبیل اختصار در مسائل حج و عمره بحسب التماس جمعی از احقر
عباد رب العالمین ابن مازندرانی قلمی میشود در ضمن دو باب و چند فصل و یک خاتمه ان شاء الله
تعالی **باب اول در عمره** است و افعال آن پنج است احرام و طواف و نماز
طواف و سعی صفا و مروه و تقصیر **فصل اول** در احرام میباشد یعنی حال
بستن احرام قصد کند که احرام می بندم یعنی متصف میشوم بحالتیکه باعث میشود حرام شدن
چیزهائیکه پیش از آن حلال بود یا آنکه قصد کند که قرار دادم بر خود ترک امور مخصوصه که
میباید یا داخل میشوم در عملی که باعث میشود حرام شدن چیزهائیکه پیش از این حلال بودند یا
آنکه قصد کند که اشیاء مخصوصه که حرامند بر خود حرام کرده ام و لبیک میگویم و دو جامه
میپوشم از بابت احرام و میتواند که لبیک و دو جامه احرام را در نیت احرام ملاحظه نماید
بهر طوری که تعبیر کند کافیست بلکه لازم نیست که معنی احرام را بفهمد یا آنکه در
وقت نیت احرام محرمات احرام را بخاطر بیاورد مثل روزه که اگر چیزی قصد نکند که روزه
میگیرم یعنی امساک میکنم از اموریکه خدا قرار داده که امساک آنها را کنم کافیست و حاجت
بتفصیل آنها نیست و چون بهتر اینست که یک نیت اجمالی را در احرام گاه بالنسبه بعمره تمتع نماید

وبعد از آن در هر یک از افعال عمره نیت علیحده کند پس اولا نیت کند که احرام میکنم که عمره
تمتع وعمره اسلام بجا میاورم برای خود یا بر نیابت از فلان قربةً الی الله و بعد از آن نیت
کند که احرام عمره اسلام بجا میاورم قربةً الی الله تعالی و مراد از عمره اسلام آن است
که ابتدا بر مکلف لازم میشود نه بسبب نذر و عهد و نیت در همه جا مجرد قصد است
و جای آن دلست ولکن خصوص نیت حج وعمره را بزبان آوردن مستحب است چنانچه از بعضی
ظاهر میشود که کندن رخت دوخته نیز از واجبات احرام است پس بهتر آنست که همچنین نیت
کند که جامه‌های دوخته را میکنم از برای عمره تمتع حجة الاسلام قربةً الی الله و در وقت پوشیدن
دو جامه احرام نیز نیت کند که دو جامه احرام میپوشم در عمره تمتع قربةً الی الله و واجبات احرام
چند چیز است اول نیت که مشتمل است بر تعیین و قصد قربت و مقارنت همچنین وجوب وندب
یا حالت تحمل و اداء و قضا هر گاه تعیین موقوف که بملاحظه اینها باشد یا از جهت ملاحظه
احتیاط باین نحو مثلا که قصد احرام عمره تمتع برای خود یا غیر خود کند قربةً الی الله تعالی دوم پوشیدن
دو جامه احرام پیش از احرام و نیت احرام علی الاحوط سوم گفتن کلمه لبیک چهارگانه که میاید
مقارن نیت احرام علی الاحوط چهارم بستن احرام تمتع است در زمان احرام که ماه شوال و ذیقعده
و ده اول ذی الحجه باشد بخلاف عمره مفرده که زمان او مجموع سال عمره است پنجم بستن احرام
در مکان احرام که مواقیت شش گانه است و احرام عمره اول وادی عقیق است که میقات اهل عراق
و نجد و کسانیکه در نزدیکی ایشان میباشند و میقات هر کسی است که از آن راه عبور کند و اول
آن مسلخ است و وسط آن غمره است و آخر آن ذات عرق است و احرام در مسلخ و غمره صحیح بلکه افضل
است علی الاقوی و در خود ذات العرق خلاف احتیاط است مگر از برای مضطر و احرام بعد از
گذشتن از ذات العرق حکم بعدم صحت او شده است دوم مسجد شجره است که ذو الحلیفه عین
آن یا جزء آنست و آن میقات اهل مدینه است و هر که از آن راه عبور میکند و هر گاه محرم حایض
یا نفسا یا جنب باشد و طهارت در حق او ممکن نباشد در حال عبور از مسجد محرم شوند و مکث
نکنند و اگر احرام بستن ممکن نباشد الا بمکث از خارج مسجد محرم شود یا آنکه تاخیر اندازد و در
جحفه محرم شود و همچنین است حال کسیکه احرام در مسجد شجره از برای او مستلزم مشقت شدید
شود پس از خارج مسجد محرم میشود یا منتظر جحفه میشود و احتیاط آنست که در خارج مسجد
احرام به بندد و در جحفه نیز تجدید احرام نماید سوم جحفه است که آن احرامگاه اهل مغرب و مصر
و شام است و هر کسیکه از آن راه بمکه میروند چهارم یلملم است که احرامگاه اهل یمن و کسانیست که از آن

راه بمکه میروند پنجم قرن المنازل که آن احرامگاه اهل طایف است ششم خانه کسی که خانه اش
منزلش بمکه نزدیکتر باشد از مواقیت مذکوره که میقات او خانه اوست و بعضی گفته‌اند که کسی که خانه
او نزدیکتر بعرفات باشد از مواقیت مذکوره احرام از خانه می‌بندد و اول اقوی میباشد و بعضی فخ
را که جاهیست در یک فرسخی مکه میقات اطفال قرار داده‌اند ولکن محل کلام است و احوط بلکه اقوی
آنست که احرام صبیان را نیز از مواقیت مرقومه قرار دهند بلی رخصت در تاخیر برهنه نمودن
صبیان را از مخیط تا فخ در وقتی که بطریق مدینه حج کنند که صبیان را برهنه در فخ نمایند نه از
مواضع احرام و در غیر طریق مدینه صبیان را نیز مثل دیگران قرار دهند که از مواضع احرام
برهنه نمایند نه از فخ و معرفت این مواقیت بعلم است یا بشهادت عدلین یا بشیاع و کسیکه طریق او
از این مواقیت مذکوره نباشد اکتفا بمحاذی میقات نماید و اگر محاذات میقات اتفاق نیفتد میقات
او در آن طریق از مساوی اقرب مواقیت بمکه میباشد و اما میقات احرام حج پس آن شهر مکه معظمه است
و اما دو جامه احرام پس باید بنحوی باشد که یکی از این دو جامه احرام را لنگ کند و دیگری را بر
دوش خود بگیرد چه بطریق توشح که یک دوش خود را بپوشاند یا بطریق ارتداء که هر دو دوش
خود را بپوشاند و احوط آنست که بیک جامه طویل و عریض اکتفا نکند که بعضی از آن را لنگ
قرار دهد و بعضی از آن را ردا قرار دهد و اقل واجب از لنگ آنست که عورتین و ناف را تا
زانو بپوشاند و بهتر تا ساقین است و اقل واجب رداء آنست که دو کتف را بپوشاند یا آنچه در میان
دو کتف است هر چند قدر یکی از آنها زیاد و کتف باشد و باید که این دو جامه احرام بدن نما نباشد
بلکه آنچه نماز در آن جایز نیست نیز نباشد از غصبی و نجس غیر معفو که عفو از آن در نماز شده بلکه
معفو هم علی الاحوط و همچنین حریر نباشد حتی در احرام زنان علی الاحوط و همچنین از مو و
پوست حیوان که حلال گوشت نباشد و این دو جامه احرام چه لنگ و چه ردا باید مخیط
نباشد و شبه مخیط هم نباشد و این دو جامه احرام چه لنگ و چه ردا مثل ململی و بیلخی
و نحو آن و اگر شک کند که مخیط است یا نه احوط اجتناب است و اقوی جواز است و هر یک از این
دو جامه احرام را باید گره نزند بلکه بعضی تصریح نموده‌اند بعدم جواز گره زدن ثوب احرام
که بر دوش میباشد هر چند اقوی جواز است خصوص در لنگ که جایز است گره زدن آن و اگر
متصل کند دو طرف ازار را بریسمان و خیاطه به پیچد ضرر ندارد هر چند احوط ترک است
مطلقا حتی بسوزن و نحو آن و تکمه نیز نبندد از دو تکمه دار درست نکند و اگر از جهت سرما یا گرما
یا غرض دیگر بخواهد این دو جامه را بدل کند یا زیاد کند علی ای حال هر قدر که بخواهد جایز است

همان شرائط که در دو جامه احرام ذکر شد غیر از شرائط مذکوره شرط ندارد و مستحب جنس ثوب پنبه
ثوب پس هر جنس هر ثوب و هر رنگ ضرر ندارد چنانچه از ریسمان پنبه و سفید بودن نیز
ضرر ندارد بلکه مستحب است چنانچه مکروه است که چرک باشد یا آنکه سیاه باشد و اگر کسی دو
جامه احرام را نداشته باشد بیکی اکتفا کند و اگر هیچیک را نداشته باشد و ساتر دیگر
نیز نداشته مگر عبا و نخواهد برهنه احرام به بندد و اگر لنگ نداشته باشد بر جامه
اکتفا نماید و اگر رداء نداشته باشد و قبا یا پیراهنی داشته باشد قبا را یا پیراهن را پشت و رو کند
و بالا را پائین کند و بر کتف اندازد و دست را در آستین داخل نکند و تکمها را نیز نبندد ازد
بلکه بکند و این دو جامه شرط صحت احرام نیست هر چند واجب است پس اگر عمدا در اول
احرام دو جامه احرام را نپوشیده گناه کار است و لکن احرام او صحیح است چنانچه واجب
نیست که همیشه این دو جامه احرام را بپوشد بلکه جائز است که از خود دور کند چنانچه واجب
نیست پوشیدن این دو جامه احرام برای زن بلکه جائز است که زن همان جامه که پوشیده
است احرام به بندد بلکه جائز است برای زن بلکه خنثی که حریر در وقت احرام بپوشد هر چند
احوط از برای هر دو ترک احرام است بحریر چنانچه در حق زن اشاره شد چنانچه احوط برای
زن پوشیدن دو جامه احرام نیز هست که بپوشد در زیر لباسها و اما التلبیات پس بعد از نیت بلا
فاصله لبیک گوید هر چند اقوی جواز لبیک است با فاصله و مقارنت شرط نیست و بهتر آن
است که موضع احرام با موضع تلبیه عرفا متحد باشد و در لبیک گفتن نیز نیت کند علی الاحوط
و بگوید که لبیک میگویم و در عمره تمتع از جهة عقد احرام قربة الی الله و تلبیه واجب یکدفعه
است و بهتر است که دو مرتبه لبیک بگوید یک مرتبه در حال ایستادن و مرتبه دیگر در حال
راه افتادن و بهتر از آنست که تکرار کند از آنچه سواره چه پیاده تا زمان مشاهده خانهای
مکه پس در آن وقت تلبیه را قطع کند و مستحب است بلند گفتن از برای مرد نه زن در صعود
نزول و از بعضی ظاهر میشود که در اول انعقاد احرام جهر به لبیک مستحب نیست بلکه اخفات آن
مستحب است بعد از آن جهر نماید و امر آن سهل است و صورت آن همانست که بگوید لبیک اللهم
لبیک لبیک لاشریک لک لبیک و همین قدر واجب است و احوط آنست که این فقرات نیز بخواند
ان الحمد و النعمة لک و الملک لاشریک لک و فقرات مرقومه را باید غلط نخواند و
درست بخواند و همزه ان را بکسر و فتح هر دو بخواند و اگر جمع نکند بکسر همزه بخواند و
الملک را بفتح نیز بخواند و اگر بعد از ملک کلمه لک را زیاد کند احتیاطا بد نیست و ضرر ندارد

و حیض و جنابت مانع از احرام نیست بلکه مانع هیچ چیز از اعمال حج و عمره نیست مگر طواف و نماز آن
بدانکه شرط انعقاد احرام و صحت آن گفتن چهار لبیک مرقوم میباشد که پیش از گفتن لبیک
چیزی بر محرم حرام نمیشود هر چند دو جامه احرام پوشیده باشد و اگر عاجز باشد از
گفتن مثل لال و گنگ پس اشاره بانگشت میکند و بهتر آنست که لبها بجنباند بقدر الفاظ لبیک
و زبان را نیز حرکت دهد و اگر نایب بگیرد در تلبیه نیز بهتر میباشد و اگر قادر بر عربیت نباشد تلقین
مفید و بگوید و اگر هیچ قدرت نداشته باشد بر عربیت ترجمه اش را بگوید و نایب نیز
بگیرد و بعد از گفتن لبیک حرام میشود بر او چند چیز اول صید کردن و کشتن حیوان وحشی
صحرائی حتی ملخ چه حلال باشد چون آهو و چه حرام باشد چون شیر و جائز است صید حیوان
بری و اگر نداند که بری است یا بحری اجتناب نماید علی الاحوط و مراد از بری آنست که تخم کردن
و جوجه کردنش در بر باشد هر چند آن در بحر باشد و صید بحری آنست که تخم کردن و جوجه
کردن آن در بحر باشد هر چند تعیش آن در بر باشد دوم کشتن صید حیوان صحرائی هر
چند بسبب خطر آن باشد پس اگر محرم حیوانی را ذبح کند حرام است خوردن آن و خوردن
بچه شکم آن که آن و بچه اش هر دو در حکم مردار است سوم خوردن صید صحرائی و همچنین
تخم صید صحرائی یا جوجه آن و همچنین تلف کردن آن چهارم راه نمائی کردن صیاد را بر
صید بسبب اشاره کردن و نشان دادن آن هر چند آن صیاد محرم نباشد و هر گاه صیاد
محتاج نشان دادن نباشد مجرد دلالت حرام نیست و هر حیوانی که قصد شخص کند و خوف از
او حاصل باشد مثل درنده و گزنده پس قتل آن جائز است و قتل مار جائز است اگرچه قصد او
نکند پنجم لذت بردن از زنان بجماع یا بوسیدن یا نظر کردن بشهوت حتی نظر کردن بقامت آن
کردن بشهوت هر چند زن خود باشد و لمس آنها بشهوت یا بمعانقه آنها و نحو آن از لذاید
ششم طلب کردن خروج منی از خود ببازی یا بخیال یا بدست و نحو آن هفتم عقد کردن زن از برای
خود یا غیر خود چه بدوام و چه بانقطاع و همچنین اجازه عقد نیز حرام است و احوط آنست که از صیغه
تحلیل نیز اجتناب نماید بلکه احوط ترک خواستگاری نمودن زنست برای محرم بلکه طلاق دادن
زوجه خود یا غیر در حالت احرام بلکه رجوع بمطلقه رجعیه ضرر ندارد هشتم حاضر شدن در مجلس
عقد هر چند برای شاهد شدن بر عقد نباشد بلکه احوط آنست که شهادت بر عقد نیز ندهد
هر چند تحمل شهادت نموده باشد در حالی که محرم نبوده بلکه اگر اقامت شهادت واجب شود تا تواند
شهادت دادن نهم پوشیدن لباس دوخته یا شبیه بدوخته مثل پاتاوه و پاتابه نیز برای مردان

و اما زنان پس جایز است برای ایشان پوشیدن دوخته در حال احرام بلی زن محرمه ترک نماید دستکش
بدست نمودن را که برای محافظت از سرما درست میکنند بلکه ترک نماید قسمی را که ساخته اند از زیوری را
که زنها برای دست و پا درست میکنند و بستن شال بکمر و کمربند و همیان دوخته بکمر ضرر ندارد
و همچنین چیزهای دیگر دوخته که برای بادفتق می بندند چنانچه نشستن بر فرش دوخته نیز ضرر ندارد
و لحاف مخیط و پوشاندن خود را بدوخته در وقت خواب که سر را نپوشاند و بخوان آنچه
که لبس مخیط صادق نیست نیز ضرر ندارد هر چند احوط اجتناب است بلکه شال را اگر بسینه
به بندد نه بکمر ضرر ندارد دهم استعمال مشک و عنبر و زعفران و ورس بلکه احوط اجتناب است
از جمیع انواع طیب است بوئیدن یا بخور کردن یا خوردن یا بچشم کشیدن سرمه خوشبو یا
پوشیدن چیزیکه در آن بوی خوش باشد چون مشک و عنبر حتی اماله کردن بخوشبو یا داخل
کردن خوشبو در چیزی برای خوردن و بخوان مادامیکه مستهلک نباشد بلی بو کردن میوه های
خوشبو مثل سیب و به و همچنین شنیدن بو در وقت مرور ببازار عطاران میان صفا و مروه و همچنین
ریاحین و خلوق کعبه که کعبه را بآن خوشبو میکنند ضرر ندارد بلی اجتناب از همه اینها احوط است
و هرگاه جامه محرم یا بدنش به طیبی خورد جایز است که خود بشوید نه او ولکن احوط آنست که بدست
خود نشوید بلکه با آلت دیگر بشوید یا آنکه بمحلی بدهد که بشوید یا جامه را عوض کند یازدهم
گرفتن دماغ است از جهت بوی بد بلی حبس نفس از آن یا به تعجیل رفتن از جهت فرار از بوی بد ضرر
ندارد هر چند خلاف احتیاط است دوازدهم سرمه سیاه بقصد زینت بچشم کشیدن بلکه احوط اجتناب
از مطلق سرمه است سیزدهم مالیدن روغن ببدن بلی خوردن آن ضرر ندارد چهاردهم جدال است
بأین نحو که بگوید لا والله و بلی والله در مقام خصومت یا در غیر خدا بلکه اجتناب نماید از مطلق قسم
در غیر طاعت که قسم دروغ بخورد هر چند یکدفعه باشد بلکه سه دفعه پی هم قسم راست بخورد و
قسم راست بجهة ضرورت مثل مرافع و احقاق حق یا جدال در طاعت خدا و صله رحم و اکرام
برادران مؤمن ضرر ندارد و کفاره نیز ندارد و قسم حاصل میشود بگفتن لا والله و بلی والله بلکه احوط
ترک مطلق قسم است چه راست و چه دروغ هر چند بلفظ عربی نباشد و هر چند بغیر لفظ جلاله
باشد پانزدهم فسوق است و آن دشنام دادن بمؤمن است و همچنین دروغ گفتن و ازین کردن بزبان
و بخوان شانزدهم ناخن گرفتن اگرچه ناخن یک انگشت باشد هفدهم نگاه کردن بآینه علی
الاحوط هر چند بقصد زینت نباشد و عینک و دوربین ضرر ندارد و همچنین ضرر ندارد
نگاه کردن در آب صاف و بخوان از چیزهائیکه عکس در آن نمایان است هجدهم ازاله کردن مو

از سر و ریش و سایر بدن در حال اختیار و نورة هم بردن است و در آوردن خون از بدن بسبب فصد یا حجامت
یا مسواک در حال اختیار علی الاحوط بلی بیم کندن دندان است علی الاحوط در حال اختیار
هر چند خون نیاید نوزدهم پوشیدن مردان سر را یا بعضی از سر را حتی گوش ها بنابر احتیاط
حتی گل و مثل حنا و حمل چیزی بر سر و گذاشتن آن بر سر بلکه بهتر آنست که سر خود را بدست
نیز نپوشاند بلکه اولی آنست که سر خود را بجامه و بخوان خشک ننماید اگر محتاج شود بخشک نمودن
و بخشک کردن بدن بهتر است بلی انداختن بند خیک آب بر سر و بستن سر بجهة صداع بر سر
و بند زیرجامه و دستمال و بخوان ضرر ندارد و جایز است که مرد سر خود را بروی بالش و
بخوان یا بروی زمین بگذارد و هرگاه سهوا سر خود را بپوشاند هر وقت که متذکر شد بیندازد
سر را و مستحب است که بعد از انداختن تلبیه بگوید بنحوی که در احرام گذشت و مراد از سر در مقام
احرام محل روئیدن مو میباشد و گوش داخل در سر نیست حتی گوشها کردن و رو و هر چند
احوط نپوشانیدن رو میباشد بلی گوش داخل است چنانچه ذکر شد و اما زنان پس پوشاندن
سر برای ایشان جایز است بلی احرام زن در روی ایشان میباشد که باید روی خود را نه
پوشانند بنقاب و غیره حتی در خواب مگر برای نامحرم که در اینصورت نیز باید پرده مقنعه یا
پیچه یا روبند را و لکن بنحوی نماید که نقاب و پیچه و روبند و مقنعه بر روی او نخورد
علی الاحوط و احوط در حق زنها آنست که ترک کنند زیوری را که عادت ایشان بر پوشیدن مثل
آن زیور نبوده است بلکه بعضی حرام دانسته اند بلی پوشانیدن زیوری که غالبا
در خانه میپوشیدند ضرر ندارد و باید ترک نماید اظهار زینت را برای شوهر و غیره و
خنثی که معلوم نیست که زن است یا مرد باید که جمع کند میان احرام زن و مرد که رو و سر هر
دو را نپوشاند و بعضی گفته اند که خنثی مخیر است در میان نپوشاندن سر یا رو نپوشاندن و
کفاره بر او واجب نیست مگر در وقتیکه جمع کند ما بین پوشاندن رو و سر هر دو بیستم
انگشتر بدست کردن برای زینت علی الاحوط و برای سنت ضرر ندارد بیست و یکم استعمال
حنا برای زینت بلکه خضاب بحنا نمودن علی الاحوط و بعضی استعمال حنا را برای سنت
جایز دانسته اند بیست و دوم پوشیدن موزه و مثل آن بلکه نپوشد هر چیزیکه تمام پشت
پا را بپوشاند مثل جوراب و کفش در حال اختیار و در حال اضطرار پوشیدن آن جایز است
و لکن بهتر آنست که پاره کند آن را که تمام پشت پا را نپوشاند و اما ستر پشت پا بغیر پوشیدن
مثل نشستن بر آن و زیر لحاف یا زیر آب بردن و بدست پوشانیدن ضرر ندارد بیست و

بجهة ازاله مو از بدن خود یا غیر خود بچیدن یا کندن یا تراشیدن یا بنوره یا غیر آن پس محرم
را حرامست که سر محرم را بتراشد بلکه غیر محرم را نیز اجتناب نماید علی الاحوط بلی آنچه خود بخود
زایل شود ضرر ندارد و مبالغه در تخلیل در وضو و غسل ننماید که مبادا مو ساقط شود
بیست و ششم سر را بغیر فرو بردن نه در تحت آب بر سر بیست و هفتم در سایه چیزی بودن از
بالای سر و همچنین از پهلو علی الاحوط چه در روز چه شب و چه روز ابر و چه آفتاب ولکن مخصوص
است حرام بودن آن بوقت راه رفتن در حال سواری از برای مرد نه زن و نه طفل و چون بها
کجاوه که خالی از روپوش باشد ضرر ندارد اما در وقت منزل کردن یا جائی ساکن شدن
یا پیاده رفتن در زیر سایه بودن ضرر ندارد چنانچه از جهة آفتاب یا سرما یا باران اگر
متضرر شود ضرر ندارد چنانچه ضرر ندارد سایه بدست خود بر خود نمودن بیست هشتم
سلاح پوشیدن علی الاحوط مگر در صورت خوف از دشمن بیست و نهم کشتن شپش جامه
یا بدن اما کشتن غیر شپش از جانوران بدن مثل کیک و پشه ضرر ندارد هر چند احوط اجتناب
چنانچه ضرر ندارد احوط انداختن شپش و نقل آن بمکان دیگر هر چند مظنه افتادن آن باشد
بلی احوط ترک انداختن شپش را بلکه حرام دانسته‌اند و نقل آن بموضع دیگر که معرض سقوط باشد
نیز حرام دانسته‌اند سی‌ام بریدن درخت و کندن علف مکه غیر چیزهائیکه استثنا شده از
اذخر و غیر آن فی الحقیقة بنا بر ذلک احرام نیست و مخصوص بمحرم نیست بلکه از خواص حرم است
فصل دوم در طواف است بدانکه محرم بعد از آنکه داخل مکه معظمه و مسجد الحرام شد
واجب است که طواف خانه کعبه نماید و شرائط و واجبات طواف پنج چیز است اول پاک بودن
از حدث اکبر و اصغر که اگر محتاج بغسل است غسل نماید و اگر محتاج بوضو است وضو بسازد
و اگر عاجز از وضو و غسل است تیمم نماید دوم پاک بودن بدن و دو جامه احرام از نجاسات حتی
از نجاسات معفوه در نماز علی الاحوط سوم پوشیدن عورتین اگر با عورتین خلق شده باشد
مثل غیر از چهارم آنکه ختنه کرده باشد غیر زن حتی صبی و خنثی علی الاحوط پنجم نیت و نیت
و دوام نیت و مقارنه نیت که قصد نماید که از برای خود یا از برای فلانه کس اگر نایب باشد
طواف عمره تمتع بجا میآورم که هفت مرتبه دور خانه کعبه میگردم واجب قربة الی الله تعالی و واجبات
طواف هشت چیز است اول قرار دادن خانه کعبه را که بر جانب چپ طواف کننده در جمیع
احوال دوم ابتداء کردن بحجر الاسود بر وجهی که عرفا ابتداء حرکتش از حجر الاسود باشد و
هر گاه بخواهد که احتیاط کند در ابتداء قدری قلیل از حجر عقب‌تر بایستد و

و شروع در طواف کند بقصد آن که آن زیادتی از باب مقدمه میباشد نه جزو طواف
و همچنین در شوط هفتم قدری زیادتی کند بنحوی که یقین کند که اول جزو از بدن مقابل حجر شد
و ختم نیز باو ضرر ندارد پس اگر بخواهد که دقت تمام نماید که تعیین اول جزو از بدن خود را که آن
شکم یا بینی یا ابهام رجلین است برابر اول جزو از حجر الاسود نماید ضرور نیست سوم منتهی نمودن حرکت
است بحجر الاسود بنحو مرقوم چهارم آنکه طواف میان خانه کعبه و مقام ابرهیم واقع سازد پنجم
آنکه همه بدن از خانه کعبه خارج باشد و بر روی شاذروان که بمقدار یک ذراع متصل
بخانه کعبه است راه نرود ششم آنکه حجر اسمعیل را داخل در طواف خود نماید که دور حجر نیز بگردد
هر چند از اجزاء خانه ندانیم هفتم آنکه هفت مرتبه دور کعبه بگردد بی کم و زیاد هشتم آنکه جمیع
شوط از این هفت شوط پیهم بجا آورد بیفاصله و در اینحال بیشاذروان مکه که اساس بنیان
قدیم کعبه است راه نرود بلکه مس دیوار کعبه بدست و بدن خود نکند و هر گاه شک کند در
عدد اشواط بعد از فراغ و دخول در کار دیگر شکش اعتبار ندارد و اگر قبل از فراغ شک کند و
شک در زیادتی باشد مثل اینکه نداند هفت شوط کرده یا هشت شوط بنا را بر اقل بگذارد و هر گاه
شک کند در نقیصه مثل آنکه نداند که چهار شوط یا پنج یا شک در نقیصه و زیاده هر دو کند
مثل آنکه نداند که شش شوط است یا هشت شوط باطل میشود طواف و طواف را از سر میگیرد
مثل شکستن در طواف مستحب در همه این صورتها بنا بر اقل واجب است که بعد از اتمام هفت شوط
طواف مشغول نماز شود **فصل سوم** در نماز طواف است و احوط است که نماز طواف
واجب را در عقب مقام ابرهیم که عرفا قریب باو باشد بجا آورد و طواف مستحب نمازش را در همه مسجد
جایز است که بجا آورد و واجب نیست که در خلف مقام ابرهیم بجا آورد و کیفیت نماز طواف با این
نحو است که نیت نماید بدون اذان و اقامه که دو رکعت نماز طواف عمره تمتع برای خود یا برای
فلان بجا میآورم واجب قربة الی الله و اگر بصحت قرائت خود مطمئن است فراداً نماید و الا
اقتداء نماید و فرادی نیز بعمل آورد و مخیر است میان جهر و اخفات چنانچه مخیر است که هر سوره
که بخواهد بخواند مگر آنکه بهتر آنست که در رکعت اولی بعد از حمد قل هو الله احد بخواند و در
رکعت ثانیه بعد از حمد قل یا ایها الکافرون بخواند و اگر بخواهد کسی نماز را ترک کرده
باشد یا باطل شده باشد بعمل آورد در مقام ابرهیم آورده و هر گاه عود بآن مشقت داشته
باشد هر جائیکه خواهد بکند ولکن احوط آنست که در اشهر حج بکند و اعمال متاخره از صلوة
طواف باطل نمیشود و بعد از نماز واجبست که سعی ما بین صفا و مروه نماید **فصل**

چهارم در سعی ما بین صفا و مروه است یعنی راه رفتن در میان این دو مکان باین قصد که نیت
کند که راه میروم در میان کوه صفا و مروه در عمره تمتع برای خود یا برای فلان قربة الی الله و
واجب است که ابتدا از صفا کند و پشت بصفا کند و رو بمروه و بطریق متعارف راه برود و جزء
اول برسد اگر مرد باشد احتیاطا هروله نماید یعنی تند برود مانند دویدن شتر تا بمناره
دوم و بمروه ختم کند و از مروه شروع کند و بصفا ختم کند و این را شوط دوم حساب کند پس
واجبات آن شش است اول نیت دوم شروع از صفا سوم ختم بمروه چهارم هفت شوط بعمل
آوردن که رفتن از صفا بمروه یکشوط است و از مروه بصفا برگشتن شوط دیگر است پس شوط
هفتم ختم بمروه میشود پنجم رفتن از صفا بمروه و از مروه بصفا بنحو متعارف ششم آنکه روی
خود را در وقت سعی بسمت مطلوب نماید که مروه باشد در وقت رفتن بسوی او و صفا باشد
در وقت رفتن بسوی او و چون باید تمام مسافت ما بین صفا و مروه شوط شود باید
که پاشنه پای خود را بچسباند بصفا در وقت رفتن بمروه و سر انگشتان پا را بچسباند بمروه
در وقت رسیدن بمروه و در وقت مراجعت از مروه بصفا پاشنه پا را بچسباند بمروه
و در وقت رسیدن بصفا انگشت پاها را بچسباند بصفا و اگر بالای مروه و صفا برود
و سعی کند و از آنجا حرکت کند حاجت این چسباندن ندارد و هرگاه سواره سعی کند بین باب
المقدمه بالای صفا و مروه برود و جایز است که سواره سعی کند هر چند مضطر نباشد و
و واجب نیست موالات در سعی پس جایز است که قطع کند و عود کند و اینکه در اثنا بنشیند
و بخوابد و جایز نیست تاخیر سعی از یوم طواف بلکه در شب آن بلی جایز است که تاخیر اندازد
سعی را تا آخر یوم طواف بلکه در شب آن روز هم جایز است که بجا آورد و اگر اشواط را زیاد
بر هفت نماید عمدا سعی او باطل میشود و سهوا ضرر ندارد و احوط اینست که بعد از تمام
شدن سعی یکطواف نسا بجا آورد و نماز طواف نسا را نیز بجا آورد **فصل پنجم**
در تقصیر است و مراد از آن اینست که از موی سر یا ریش یا شارب یا ابرو یا زیر بغل یا موی
بدن یا ناخن بچیند و بگیرد بچاقو یا مقراض یا دندان یا ناخن و احوط اینست که تمام سر را
نتراشد بلکه احوط ترک سر تراشیدن است حتی بعد از تقصیر نیت کند که تقصیر از جهت محل
شدن از عمره تمتع بجا میآورد قربة الی الله و بتقصیر از احرام عمره خارج میشود و قبول است
انشاء الله تعالی **باب سیم** در بیان حج تمتع است بدانکه واجبست بر مکلف که بعد
از تقصیر و محل شدن از عمره تمتع اینکه اعمال حج را بجا آورد که آن اعمال بر سبیل اجمال اینست که احرام

حج در مکه بندد و وقوف در عرفات و در مشعر الحرام نماید و رمی جمره عقبه در منی نماید و قربانی نیز
در منی نماید و سر را نیز در منی تراشد و طواف حج در مکه کند و نماز آن و سعی میان
صفا و مروه کند و طواف نسا و نماز آن را نیز بعمل آورد و بعد از آن عود کند بمنی از برای شب
در آنجا ماندن و انداختن سه جمره و بیان این چند چیز در ضمن چند فصل است **فصل**
اول در احرام حج است و احرام حج بطریق احرام عمره است که گذشت مگر در نیت و مکان احرام که
محل احرام حج در مکه است در مقام ابرهیم یا زیر ناودان طلا یا سایر مواضع مسجد الحرام و جائز
نیست احرام می‌بندند در بیرون مسجد الحرام و وقت احرام حج تمتع موسع است پس جایز است احرام
در روز ششم یا هفتم یا هشتم بلکه نهم نماید در وقتیکه ادراک وقوفین ممکن باشد چنانچه که
جایز است احرام در شب هفتم و هشتم و نهم و بهتر آنست که در روز هشتم ذالحجه بعد از نماز ظهر
و عصر باشد و هرگاه وقت نماز ظهر نباشد بعد از دو رکعت نافله احرام واقع سازد و نیت چنین کند
که احرام حج می‌بندم بحج اسلام و حج تمتع از برای خود یا به نیابت از فلان قربة الی الله تعالی و دو جامه
احرام را نیز بپوشد و اگر مخیط پوشیده است از خود دور نماید و تلبیات چهارگانه مذکوره را
یکمرتبه بر سبیل وجوب و زیاده بر آن بر سبیل استحباب مکرر بگوید تا بعد از ظهر روز عرفه **فصل**
دوم در وقوف بعرفات است بدانکه واجب است بر حاج که بعد از احرام حج بنحو مرقوم
بقصد وقوف بعرفات از مکه معظمه زادها الله شرفا و عظمة بیرون برود و شب در منی
مسجد خیف بقصد استحباب بماند و بعد از طلوع آفتاب روانه عرفات شود و از اول ظهر تا غروب
آفتاب در آنجا بماند باین نیت که در اینجا توقف میکنم از حال تا غروب آفتاب برای حج تمتع و
حجة الاسلام از برای خود یا به نیابت فلان قربة الی الله و من باب الاحتیاط قدری پیش از
ظهر داخل عرفات شود و چیزی بر او در اینحال واجب نیست مگر همان وقوف در عرفات بلی
مستحب است که از ظهر تا غروب آفتاب مشغول ذکر و دعا برای خود و برادران و خواهران ایمانی شود
و دعای عرفه حضرت سید الشهداء روحی له الفداء و دعای صحیفه کامله نیز بخواند و چون
آفتاب غروب نماید روانه مشعر الحرام شود و شب را در مشعر الحرام بروز آورد باین نیت که در
مشعر الحرام میمانم از حال تا طلوع آفتاب برای حجة الاسلام و حج تمتع قربة الی الله و مستحب است که جمع
میان مغرب و عشا نماید بیک اذان و دو اقامت و نوافل مغرب را بعد از عشا بجا آورد و اگر
بعد از طلوع فجر نیز نیت دیگر کند که وقوف میکنم و میمانم در مشعر الحرام از حال تا طلوع آفتاب
برای حج تمتع و حج اسلام قربة الی الله نیز ضرر ندارد و در مشعر فقط سنگ ریزه بلکه بیشتر احتیاطا

جمع نماید و جایز است که سنگ جمره را از غیر مشعر بردارد ولکن از حرم بردارد بر چند نه از
مسجد و بسیار بزرگ و بسیار کوچک نباید باشد که از اسم حصی خارج باشد و باید که حصی که
باشد که قبل از آن بان سنگ رمی بعمل نیامده باشد و احوط آنست که طاهر باشد و چون آفتاب
طالع شود در روز دهم ماه روانه منی شود و خود را در آن روز بمنی برساند و چون داخل
منی شود و منزل بگیرد اول رمی جمره عقبه که از همه نزدیکتر است بمکه معظمه بجا آورد که هفت
سنگریزه بزند با نیت و مقارنه نیت و دوام نیت تا آخر عمل باین طریق که نیت نماید که این جمره
را هفت سنگریزه میزنم در حج تمتع برای خود یا به نیابت فلان واجب قربة الی الله تعالی و هر یک
از سنگریزه را جدا جدا به نیت اول بزند بنحوی که بر خورد و اگر بر نخورد و یا شک کند در بر خوردن
سنگ دیگر بیندازد و اگر بر زمین خورد و جستن کرد و بر خورد نیز کافیست و در وقت سنگریزه
انداختن باوضو بودن و دعاهای وارده را خواندن و ده ذراع یا پانزده ذراع دور ایستادن
و سنگریزه را بدست چپ گرفتن و بدست راست انداختن و پشت بقبله در رمی جمره عقبه خصوصا
مستحب است و پیاده بودن و سنگریزه را بر شکم انگشت بزرگ انداختن گذاردن و بناخن انگشت
شهادت یا وسطی انداختن نیز مستحب است

فصل سوم

در نحر است که واجب است بر حاج که چون از رمی جمره عقبه فارغ شود در همان روز عید قربانی نماید به نحر شتر یا قربانی
گاو یا گوسفند باین قصد که نیت کند که ذبح میکنم این هدیه را یا نحر میکنم در حج تمتع از
برای خود یا به نیابت فلان واجب قربة الی الله تعالی و باید ذبح در منی باشد و با علم تأخیر
قربانی تا آخر یوم ذی الحجه را جایز دانسته اند و شتر باید پنج سال را اتمام کرده باشد و داخل
در سال ششم شده باشد و گاو و بز باید در سال دوم داخل شده باشد و گوسفند در سال
هشتم علی الاحوط و مستحب است که شتر و گاو ماده باشند و گوسفند نر باشد ولکن باید تام
و معیوب و بریده عضو و لاغر و کور از هر دو چشم یا یک چشم و لنگ و بیمار و بسیار پیر و باطن
شاخ شکسته نباشد و شکستن ظاهر شاخ عیب ندارد و شکاف گوش و سوراخ بودن
آن ضرر ندارد و مثل بیضه خصیه و کوبیدن آن که ضرر ندارد و هر چند بهتر آنست که
از اینها و عیب نیز خارج باشد و اولی آنست که گوشت قربانی را سه قسمت کند یکی را برای
خود نگه بدارد و قدری را بخورد به نیت قربت و یک حصه دیگر را برای فقراء تصدق کند
و یک حصه دیگر را هدیه بفرستد برای مؤمن و احوط آنست که گوشت و سایر اجزاء
هدی و قربانی را از منی اخراج نکند چنانچه احتیاط آنست که چیزی از اجزای آن را بجزار دهد

نه هد نه از نیابت اجرت و نه از بابت دیگر

فصل چهارم

در حلق و تقصیر است
بدانکه چون از قربانی فارغ شود واجب است سر تراشیدن اگر مرد و نو حاجی باشد علی الاحوط
و همچنین کسیکه موی سر خود را جمع نموده بر سر پیچیده باشد و همچنین کسیکه برای
شپش و چرک موی خود را بمثل موم و شمع و بخور مالیده باشد که در این سه نفر از
اختیار سر تراشیدن است چنانچه اگر زن باشد سر نتراشد بلکه حرام است که سر تراشد
بلکه ناخن یا یک مو یا دو مو یا سه مو از خود کم کند هر چند بغیر از قیچی باشد مثل دندان و ناخن
و تقید مند انگشت اگر تقصیر کند بهتر است و اگر مرد باشد و نو حاجی نباشد مخیر است میان
سر تراشیدن و ناخن گرفتن یا مو از بدن جدا کردن و لازم نیست که مرد تمام سر را بتراشد بلکه
مسمی کافیست بلکه تمام سر را تراشیدن بهتر است چنانچه در غیر محرم نیز چنین است
نیت نماید که سر میتراشم یا تقصیر میکنم از جهت محل شدن از احرام حج تمتع واجب قربة الی الله
و رو بقبله تراشیدن و ابتداء بجانب راست پیش سر نمودن و موی سر را در منی دفن کردن
مستحب است چنانچه مستحب است که بگوید اللهم اعطنی بکل شعرة نورا یوم القیمة و کسیکه
سر بی مو داشته باشد احوط آنست که تیغ را بر سر خود بکشد و مرد در دهه که صورت
سر تراشیدن نعل آید و با امکان در این وقت احتیاط تقصیر نماید و حلق و تقصیر در منی
باید باشد و اگر عمدا یا جهلا یا نسیانا از منی بیرون رود عود نماید بمنی با امکان بجهة
حلق و تقصیر و اگر ممکن نشود عود ساقط است ولکن موی خود را بفرستد بمنی علی الاحوط
چنانچه احوط آنست که حلق یا تقصیر در یوم عید باشد و بعد از رمی و ذبح باشد بلکه
احوط آنست که حلق و تقصیر بعد از قسمت گوشت قربانی و بهتر است که دلاک نیز نیت
کند بعد از فراغ از اعمال ثلثه منی روانه مکه شود از برای اعمال آنجا که طواف
حج و دو رکعتین آن و سعی و طواف نساء و دو رکعتین آن باشد پس طواف نماید باین نیت که
طواف حج تمتع حجة الاسلام بجا میاورم قربة الی الله و بعد از طواف در عقب مقام ابرهیم
باین نیت که دو رکعت نماز طواف حج تمتع بجا میاورم واجب قربة الی الله و بعد از نماز متوجه صفا
و مروه شود از برای سعی کردن بنحوی که ذکر شده در عمره تمتع باین نیت که هفت مرتبه
سعی بجا میاورم در میان صفا و مروه در حج تمتع حجة الاسلام قربة الی الله تعالی و
بعد از سعی متوجه خانه کعبه میشود از برای طواف نساء باین نیت که هفت مرتبه
دور خانه کعبه میگردم از برای طواف نساء در حج تمتع قربة الی الله

باشد

و دو رکعت نماز طواف را بعد بجا آورد

الی الله پس نماز طواف را بجا آورد و احوط برای کسی که حج تمتع میکند اینست که روز عید
خود را بمکه برساند و اعمال مذکوره را بجا آورد هرچند تاخیر تا شب یازدهم و روز
یازدهم نیز جایز است چنانچه در دو قسم دیگر از حج تا آخر ذی الحجه نیز جایز است و طواف
نساء بر همه واجبست حتی بر صغیر و صغیره و در جمیع اقسام حج و در عمره تمتع واجب نیست
هرچند بجا آوردنش بهتر است چنانچه اشاره شد پس از اعمال مکه عود بمنی نماید و روانه
منی شود و بیتوتت در منی بعمل آورد در شب یازدهم و دوازدهم و سیزدهم و کافیست در
شب ماندن از اول غروب تا نصف شب و بعد از نصف جایز است خروج چنانچه جایز است
عود بمکه معظمه و اگر در بیتوتت منی خوف بر نفس یا مال یا
عرض یا غرض مرض باشد بیتوتت ساقط میشود و در شب اول شب نیت نماید که در این
شب بمانم در منی برای حج تمتع قربتا الی الله و واجب است که در ایام تشریق که روز یازدهم و
دوازدهم و سیزدهم است رمی سه جمره به ترتیب نماید که شروع از جمره سمت مشعر کند و
بجمره عقبه ختم کند با این نیت که سنگریزه میزنم در جمره اول یا دوم یا سوم در حج تمتع قربة
الی الله و وقت رمی روز عید و تشریق روز است که ما بین طلوع شمس و غروبست مگر مریض
و معذور که رمی هر روز را در شب آن روز میتواند که بجا آورد بلکه بعضی برای زن در حال
حیض اختیار نیز جایز دانسته اند تاخیر را و کسی که قادر بر رمی نباشد مثل مریض و بیهوش و مغمی
علیه و همچنین صبی غیر ممیز دیگری برای او رمی نماید و اگر با شعور و عقل باشد احوط آن
است که اذن در رمی نیز بدهد و مستحب است که روزهای تشریق در منی باشد چنانچه جایز است
که خارج شود از برای بیتوتت شب عود کند و بعد از فراغ از اعمال منی مستحب است عود بمکه
معظمه بجهه طواف وداع و دخول خانه کعبه شرفها الله و جایز است که در روز سیزدهم
کوچ کند هر وقت که خواهد پیش از ظهر یا بعد از ظهر پس بعد از عود بمکه مشغول شود
بعبادت و تلاوت قرآن و ذکر و دعا در مسجد الحرام و دخول خانه کعبه اللهم ارزقنا بمحمد
و آله و تقبل منا آمین یا رب العالمین **خاتمه در بیان کفارات**
احرام است اما کفاره جماع عمدا و عالما بالحرمت قبل از وقوف بمشعر در قبل و دبر
در حال احرام حج قربانی شتر بجماله است با اعاده حج در سال آینده و همچنین است صید شترمرغ
ولکن احوط اینست که شتر مذکور ماده باشد در اینجا اگر ممکن نشود قیمت آن را بدهد و گندم
بخرد و بشصت مسکین اطعام کند بهر مسکین نصف صاع بدهد و اما در صید گاو وحشی

والاغ وحشی یک گاو قربانی کند و با عدم امکان قیمت آن را گندم بخرد و بسی نفر مسکین اطعام کند و اما کفاره
آهو و روباه و خرگوش یک گوسفند با عدم امکان و با امکان قیمت آن را گندم بخرد و بده نفر
مسکین اطعام کند و اما شکستن تخم شترمرغ که جوجه شده باشد در میان تخم اینست که یک
شتر بچه که سن شتر بچه که صلاحیت حامله شدن داشته باشد قربانی کند و اگر جوجه اش حرکت کرده
باشد باید یکشتر نر را در میان شترهای ماده رها کند و نتایج آن را بکعبه بفرستد که قربانی کنند
و با عجز از این ده مسکین را اطعام کند و با عجز از آن سه روز روزه میگیرد و کفاره شکستن تخم دراج
و قطا و کبک گوسفند کوچکیست اگر بچه حرکت کننده در او باشد و اگر حرکت نکند باید گوسفند
نر را در میان گوسفندهای ماده رها کند و نتایج آن را قربانی کند و با عجز اطعام کند و با عجز ده روز
بگیرد و کفاره کبوتر که طوق داشته باشد و آبرا بیاشامد بدون مکیدن و در غیر حرم صید
کرده شود یک گوسفند است و اگر در حرم صید شود یک درهم علاوه نماید و کفاره دراج و قطا
و کبک بره از شیر جدا شده باشد و کفاره سوسمار و خارپشت بزغاله است و کفاره گنجشک و قبره
یک مد طعام است و کفاره ملخ یکدانه است یا یک کف از گندم و کفاره ملخ بسیار یک گوسفند است
و کفاره شپش یک کف گندم است و کفاره فراری کردن کبوتران حرم که برگردند یک گوسفند است
و اگر برنگردند از برای هر یک یک گوسفند است و کفاره شکستن دو شاخ آهو نصف قیمت
او است و از برای کور کردن هر دو چشم یا شکستن دو پای او بقدر قیمت او است و کفاره جماع
با زنان بعد از وقوف بمشعر الحرام و قبل از چهار شوط یا پنج شوط از طواف نساء یکشتر
بجماله است و اگر قبل از طواف حج باشد و عاجز از شتر باشد یک گوسفند یا یک گاو باید قربانی
کند و کفاره دست رساندن بزنان بشهوت یک گوسفند و کفاره بوسیدن ایشان بشهوت
یکشتر نر است و بغیر شهوت یک گوسفند است و کفاره عقد کردن در حال احرام یا دخول
یکشتر بجماله است و کفاره استمنا نیز شتر بجماله است و کفاره استعمال طیب یک گوسفند
است و همچنین است پوشیدن مخیط چون چکمه و بخان و تراشیدن موی نیز کفاره آن یک
گوسفند است و کفاره ناخن گرفتن هرچند بعضی از یک ناخن باشد و هرچند از جهت اذیت
باشد که بعضی از آن افتاده باشد و باقی مانده او را اذیت کند یک مد از طعام است و
کفاره تمام آن نیز همین است بلی اگر مجموع ناخن دست یا پا را در مجلس واحد بگیرد یک گوسفند است
و اگر ناخن دستها را در مجلس و پاها را در مجلس دیگر بگیرد دو گوسفند لازم است و در مجالس مختلفه
از برای هر ناخن یک مد از طعام است و کفاره کندن دندان نیز یک گوسفند است و همچنین کندن

موی زیر بغل بخلاف کندن موی یک زیر بغل که کفاره اش اطعام سه مسکین است و مو زیر بغل
استعمال روغن خوشبو کفاره اش نیز یک گوسفند است و همچنین است سه قسم راست خوردن
در حال مجادله یا یک قسم خوردن دروغ و اگر دو قسم دروغ بخورد در حال جدال باید
یک قربانی کند از گاو و اگر سه قسم دروغ بخورد باید یک شتر بجا اله قربانی کند و در
کندن درخت حرم اگر بزرگ باشد یک گاو است و اگر کوچک باشد یک گوسفند است
و اگر بعض از درخت باشد قیمت آن را بمسکین بدهد و در کناه کفاره اش استغفار است اما
کفاره سبز شدن از جهت اذیت یا غیر آن مخیر است میان قربانی کردن گوسفند و اطعام
ده مسکین و روزه گرفتن سه روز و کفاره ساقط کردن موی بدن در غیر وضو بلکه وضو
علی الاحوط در هر موی یک کف گندم است و همچنین در کشتن هر شپش یا انداختن
از بدن و ثوب و بخوان کف بست از گندم علی الاحوط

باب النذر والعهد

سؤال در نذر تقلید واجبست و شرط صحت است مثل سایر عبادات یا نه
جواب وجوب تقلید در نذر واضح است حال او مثل حال سایر عبادات است که اگر مطابق
واقع شده صحیح است و الا فلا و مقارنت تقلید بعمل نذر شرط صحت نذر نیست بلی از نراقی
اعلی الله مقامه در سؤال و جوابش خلاف مختار ظاهر میشود که فرموده که هر گاه در نذر
ان تقلید نکرده و بنا را بر رای مجتهد معینی نگذارده اتیان بان کند منعقد نمیشود و باید
در حال نذر کردن یا عهد یا قسم بنای تقلید داشته باشد و اگر در اتوقف بناداشته
وصیغه جاری نماید و بعد بنای تقلید بگذارد فائده ندارد **سؤال** در نذر و عهد
لفظ عربی شرطست یا نه و بر فرض اشتراط آیا بالفاظ دیگر از فارسی و ترکی و نحو آن نیز منعقد میشود
یا نه **جواب** بدانکه اقوال علماء در اشتراط لفظ و عربیت در نذر و عدم اشتراط آن مختلف
است در خصوص اشتراط لفظ در نذر دو قول است مشهور و حق اشتراط لفظ است و قول ثانی
عدم اشتراط است و این قول ظاهر میشود از شیخ طوسی و غیره و اما در اشتراط عربیت و عدم
آن سه قول است اول شرطیت عربیت و نذر بغیر عربی منعقد نمیشود و این ظاهر از متون
و نسبت بمشهور نیز داده اند و قول دوم عدم اشتراط عربیت است چنانچه مصرح بصاحب
ریاض و جواهر و فاضل قمی و غیره میباشد و حق نیز همین قول است و سوم قول بتفصیل است
بین قادر بر عربیت و غیر قادر بر عربیت شرط نیست و جمله از علماء چون صاحب کفایه و
غیر ایشان توقف فرمودند و اقوی عدم اشتراط است مطلقا پس منعقد میشود نذر بهر لفظی

کر بوده باشد و فاضل قمی فرموده که اگر عربیت شرط باشد هر کسی که قادر بر عربی نیست باید
نذر در حق او منعقد و محقق نشود و وکالت در نذر هم مشروعیتش معلوم نشده انصاف
خوب فرموده پس نذر منعقد میشود بهر لفظی که بوده باشد بنذر که بالفاظ غیر عربی صیغه
عهد و نذر مخفی است و انکار آن مکابره است و عموماتی که مدلست در مسئله است کتابی
چون یوفون بالنذر و اوفوا بالعهد و اوف بعهدکم و نحو آن نیز شامل عربی میباشد و همچنین
عمومات اخباری چون فلله علی کذا و نحو آن نیز همچنان در عهد و نذر غیر عربی میباشد و اما
اخبار خاصه در مقام که مدرک و محط نظر مشترطین است چون قول علیه السلم لیس بشیء
الا ان یقول لله علی کذا و امثال آن پس وارد است در مقام بیان اشتراط است انعقاد نذر
بلفظ که هر گاه شخص عقد قلبی در نذر نماید بدون تلفظ بلفظی پس آن نذر نیست و منعقد
نمیشود نذر مگر بلفظ میشود و در مقام بیان آنکه در لفظ نذر لابد است از اینکه برای خدا
باشد و قصد تقرب در انعقاد آن باید ملحوظ شود و الا نذر منعقد نمیشود و خصوصیت
لفظ لله علی از باب مثال و تحصیل مورد است چه سؤال سائل و جه منشوعنه هر دو
عربی بوده نادیه باین لفظ شده نه اینکه این لفظ خاص بسبب تحصیل صیغه باشد چنانچه
مقتضی قاعده نیز اکتفا بهر لفظ است در هر عقد و ایقاع الا ما خرج بالمخصص چنانچه شیخ
او ستاد اعلی الله مقامه در همین باب بیان این قاعده را نموده است بنا بر این نذر به هر لفظی
که بان صدق نذر بکند حاصل است لکن فاضل قمی اعلی الله مقامه فرموده که از امثال این
اخبار معلوم میشود که صیغه خاصه نذر این لفظست در عربی و ترجمه است بمثل خداوند
و یزدان و ایزد و تاری در فارسی و نذر لله هکذا یا انکه بگوید اشکالست و همچنین ترکی
و نحو این پس شخص فارسی در مقام نذر بگوید که از برای خداست بر من چنین بنا بر این اگر بگوید
که نذر لله هکذا یا انکه بگوید که لازم کردم از برای خدا بر خودم که چنین و چنان بجا آورم
اشکالست و همچنین اشکال است در نذر بغیر لفظ جلاله مثل لفظ الرحمن و الله الرحیم و
نحو آن از اسماء صفات و ترجمه آنها بغیر عربی مثل بخشاینده مهربان و رحم کننده بر بندگان
در دنیا و آخرت بلکه تفصی از اینها که متعرض شد تصریح بعدم وقوع نذر نموده یا اینکه مقتضی
صدق نذر و وقوع بهمه اینها نذر است **سؤال** چه میفرمایند در عهد که مثل نذر است
در اشتراط و عدم اشتراط یا نه هر چند از سؤال سابق فی الجمله معلوم شد **جواب** بلی
عهد مثل نذر است در عدم اشتراط عربیت بلکه بعضی از مشترطین عربیت در نذر در عهد عربیت

را شرط ندانسته اند چون فاضل هندی که فرموده اند که دائره عهد اوسع از نذر است
سؤال شخصی نذر کرد که مثلا دو بکر اگر اینکار درلکن صد گوسفند از دست خود در منی در حج تمام
و حال انکه در هیچ وقت مقدور قصد داشت و استطاعت رفتن مکه نداشت و باز مرتکب انکار
شد در حالیکه مقدور ندارد بایدادای نذر بکند یا نه و اگر بکند چه طور بکند و این قسم
منعقد میشود یا نه و صیغه هم در نذر در عربی و غیر ان شرط است یا نه **جواب** در نذر لفظ
شرط است مترتب علی الاقوی و احوط وفاء بنذر است مطلقا حتی بمجرد نیت و قرار با خدا
چرا که مناسب نیست که بنده با خدا قراری بدهد و تخلف نماید و هم چنین در نذر قدرت شرط
همین که متعلق نذر مقدور نیست منعقد نمیشود و اگر قدرت در اول بود بعد از ان عجز طاری
شد نذر منحل میشود قال فی التحریر لو نذر صوم یوم معین فعجز عنه سقط النذر و استحب
له الصدقة عنه بمد من طعام قال فی الحج و نذره لو نذر ان یحج ماشیا فعجز لم یسقط عنه الحج و وجب ان
یحج راکبا والله العالم **سؤال** کسیکه نذر کرد و صیغه هم خواند که مادام الحیات نان خشک بخورد
و بعد چند روز دید که این راجح نیست بلکه ضعیف و لاغر میشوم و نمیتوانم که با مشقت کار
بکنم و با مشقت تحصیل علم نمایم نذر را شکست و غیر نان خشک میخورد ایا بر همچه کس کفاره نذر
هست یا نه و یا اینکه همچه نذر که راجح نیست منعقد نمیشود **جواب** نذر بحسب ظاهر منعقد
نمیشود لظهور ان المراد هو الاختصار لا رجحان فی الاختصار الا فی الفرض النادر والله العالم
سؤال شخصی ناخوش بوده و دیگری با و میگوید که نذر کردم خدا ترا شفا بدهد فلان روز بزیارت
فلان امامزاده برویم بعد از خوب شدن باز میگوید که نذری کرده ام بیا برویم ان شخص
اهمال میکند و نمی اید و وقت نذر که قرار داده میگذرد ایا بعد از گذشتن زمان نذر بر شخص
نذر کننده واجب است که خودش برود یا نه **جواب** عبادت بنذری که جزما لازم العمل باشد
این عبارت نیست و نذر در حق دیگری نیز بی معنی است **سؤال** نذر بدین نحو که مبلغ معینی باهل
مصر بدهد ایا ان مبلغ را میتواند باهل مصر بدهد و حال انکه در شام بوده باشند و
یا باهل شام بدهد که در مصر باشند و ایا چه قدر در مصر ماندن سبب شدن از اهل
ان میشود و ایا تشخیص اهل مصر بودن بقصد و عزم است یا میزان شرعی دارد **جواب**
اگر مقصود دادن مبلغ باهل مصر خصوص ساکنین در مصر باشند که حاصل نذر دادن
مبلغ بکسی است که در مصر ساکن باشند پس اگر در شام اهل مصر بوده باشند نمیتوانند و توطن در شام
نکرده اند بلکه چند ماهی مثلا در شام میباشند و بعد از ان بمصر میروند در این وقت

وقت دادن باهل مصر که در شام باشند ضرر ندارد و اهل شام در مصر سکنا نمایند بقصد توطن
یا طولانی باشد مکث انها بکشد انها نیز از اهل مصر میشوند مثل اینکه اهل کربلا از عرب استند
غالبا که در کربلا سکنا و مجاورت اختیار نموده اند و اگر سکنا نمایند نه بقصد مجاورت و نه
بقصد توطن و نه بقصد تجارت یا مکث طویل بلکه بقصد سفر و یا مکث قلیل در اینوقت از
اهل مصر محسوب نمیشوند و نمیتوان که مبلغ را بایشان داده مگر انکه مقصود مجرد بودن
در مصر باشد خلاصه تشخیص اهل مصر بصدق عرفی است که نزد اهل عرف علم صادق
باشد که این شخص از اهل این بلد میباشد و این اضافت زیادتی اختصاص میخواهد و این
بحسب ظاهر نمیشود مگر بیکی از چند چیز اول اینکه در انجا متولد شود و در انجا باشد دوم اینکه
انکه در انجا توطن کند سوم انکه مکث طویل نماید بقصد تجارت یا تحصیل علم مثلا والله
العالم **سؤال** با وجود فقیر و یتیم در بلد مثلا شخص نذر کرد یک تومان از جهت امام نا
معین که مدفون است در محل مشخص ایا وجه مذکور را چگونه بفقراء و سادات قسمت کند
یا انکه بصرف دیگر صرف نماید بینوا اجر کم علی الله **جواب** اگر نذر شرعی بعمل اید که صیغه خوانده
باشد لازم است که صرف تعمیر امامزاده یا سوخت یا فرش ان یا زوار فقراء نماید و اگر هیچ
یک از انها نباشد بمطلق فقراء دادن هم خوبست و اگر نذر شرعی هم نکرده باشد مستحب است
که بهمین سیاق عمل نماید هر چند لازم نیست والله العالم **سؤال** اعمال و عبادات نذری
مثل صوم و صلوة و حج و زیارت و قراءت قران و ادعیه و تصدقات و غیر ذلک که موقت
بوقت خاص باشد و سهوا یا عمدا یا جهلا با نوقت بجا نیاورده بعد قضا میتوان بجا آورد
یا نه و بر فرض ثانی گناه کار میباشد یا خیر و اگر گناه کار است چاره عفو گناه چیست
جواب البته قضا را میتواند که بجا آورد و در قضا کردن گناهی ندارد بلکه در مثل حج
و صوم بعضی تصریح بوجوب قضا نموده اند هر چند حکم بلزوم قضا نموده اند در جمیع موارد دلیل
واضح ندارد پس حق انست که با فوت وقت قضا لازم نیست مگر در بعضی از موارد
و اگر قضا کند ضرر ندارد و در فرض عمد علم گناه کار است و هم چنین اگر جاهل مقصر باشد
و اگر سهوا ترک کرده و یا جاهل قاصر بوده یا انکه جاهل بموضوع وقت بوده قضا لازم نیست
و گناه کار نیست والله العالم **سؤال** شخصی نذر کرد که در اول ماه دو رکعت نماز کند
بعد شک کرد که اول ماه را نذر کردم یا دوم ماه را مثلا تکلیف او چیست **جواب** هر دو روز را
بقصد نذر و قربت نماز بکند **سؤال** شخص نذر کرد که در هر ماهی یکبوده

و موقوفات ع

و کفاره مخالف نذر باید مثل اگر نذر بلفظ باشد ع

بگیرد روزه بگیرد و وقت نیت خیال سفر نداشته و بعد نیت سفر کرد بجهالة روزه را ترک کرد دیگر ذمه او چه چیز است **جواب.** لازم است در ذمه جاهل مسئله که قاصر باشد کفاره نیست قضا کفاره چه صوم نذر باشد چه کفاره صوم رمضان **سؤال** نذر زن بی اذن شوهر و نذر فرزند بدون اذن پدر یا مادر و بنده بی اذن مالک حکمش را بیان فرمایید **جواب.** نسبت بمشهور متاخرین داده اند که نذر زن بی اذن شوهر چه در مال و چه در غیر مال باشد روزه سنت و خواندن محتاج بسته است باذن شوهر است و ان احوط است حتی در منعقده و لکن دلیل واضحی ندارد و همچنین است و احوط اینست که نذر ولد بدون اذن و اجازه والد ممضی نباشد بجهة انکه اشکال است که رضای والد شرط صحت است یا شرط لزوم که والد میتواند حل نماید و تعدی بوالد میکنند این حکم و تعدی به بنت بجد بدی خالی از وجه نیست و فاضل قمی اعلی الله مقامه اذن والد و والده را شرط نمیدانند بلکه فرموده است که توقف اذن والده قول نادر است بلی اذن مولی شرط صحت است در نذر عبد و امه لکن از شیخ استاد و بعضی ظاهر میشود که لحوق اذن و رضای مولی نیز کافی میباشد بل قال المحقق وان اجاز المالک ففی صحته تردد اشبهه اللزوم انتهی و الاقوی اشتراط رضاء المولی سابقا او لاحقا پس رضا شرط صحت است لکن بشرطی که هیچ ازاد نشده و اگر ازاد شده باشد منعوت نیست بحسب ظاهر خصوص اگر نذر در حال قسمت خودش باشد پس مادامیکه ازاد نشده اذن مولی شرط است حتی در مدبر و امام ولد و مکاتب نیز هم در حکم عبد خالص میباشد بجهة انکه مکاتب قبل از اداء مال در حکم عبد است و محجور است مگر در خصوص تصرفاتی که منشا اکتساب مال باشد و در ان مال مکتسب نیز محجور است **سؤال** نذر کافر صحیح است بلکه غیر مؤمن صحیح است یا نه **جواب.** اینچه شیخ استاد تصریح فرموده اینست که شرط است بجهة انکه در صحت عبادت ایمان شرط است و صریح محقق اینست که نذر کافر صحیح نیست بلی فرموده که اگر نذر در حال کفر کرده بعد از اسلام مستحب است که وفا کند و در دلیل محقق اعلی الله مقامه مناقشه است قال المحقق فی باب النذر انه لا یصح من الکافر لتعذر نیة القربة فی حقه قال فی الجواهر وجهه باعتبار شرطیة الایمان فی صحة عبادته والفرض علیه فلا شبهة و فیه نیة القربة منه اذ لیس المراد منها افعل کذا قربة الی الله تعالی وان لم یکن الفعل مقربا الیه ومن هنا الواجب خلافا فی عدم صحته منه بین اساطین الاصحاب کما اعترف به فی الریاض نعم تامل فیه سید المدارک و تبعه فی الکفایة فانهما بعد ان اعترفا بالشهرة و ذکرا الدلیل المزبور قالا و فیه منع واضح فان ارادة التقرب

ممکنه من الکافر المقر بالله و فی الریاض لا یخلو من قوة ان لم یکن الاجماع علی خلافه کما هو الظاهر اذ لم ار مخالفا سواهما من الاصحاب والاحتیاط لا یخفی **سؤال** نذر مطلق دارد یا نه کفارة **جواب** از شرح لمعه ظاهر میشود در نذر مطلق جد الاسلام که مقید نشده مخصوص نباشد که کفاره دارد هر گاه تاخیر انداخت تا انکه مرد و اگر ملاحظه فرودین جد الاسلام ابن حکم را شهید کرده است پس باید در هر سنه کفاره بدهد اگر تاخیر انداخت هر چند نمرد و محقق در شرائع در بحث یمین کفاره برترک در حال ظن بوفات قرار داده و اینهم محل تامل است بلی با علم بوفات و عدم تمکن از نذر و مسئله است کفاره اگر ظن بر اقامه مقام علم بداند واجب است کفاره در صورت اصابه ظن نه خطا ان والله العالم

باب الصید والذباحه

صید سؤال اگر ماهی را تقطیع کنند باین معنی که قطعه قطعه شبکه از اب بیرون اورد حلال است یا نه و همچنین شرط است که در خارج اب بمیرد یا نه و همچنین زنده در خارج اب حتی در نثر حرام است یا نه **جواب** تذکیه ماهی باثبات ید مسلم است ماهی را در خارج اب بشرطی که در اب نمیرد و موت او در خارج اب شرط نیست علی الاقوی در جواز خوردن بلکه اگر زنده از اب بیرون اورد و زنده بخورد حلال است و قطعه که از شبکه و نحوان جدا کند اگر بعد از اثبات ید و ابقاء ید و اخراج او تماما از اب باشد حلال است هر چند جزء دیگر در خارج از ماء و در اب بمیرد و اما جزء که بعد از بیرون اوردن از اب دوباره رفت باب و در اب مرده پس ان جزء حرام است بجهة انکه در اب مرده و در حدیث وارد است که حرام است چون در جوف خودمرده است و اما ان جزء دیگر که در خارج مانده حلال است چون از زندگی جدا شده و اگر قبل از اخراج جدا شده حرام است چون دلیل نداریم بر اینکه باین جزء تذکیه حاصل شده بلکه اطلاق ما ابین من الحی فهو میتة شامل است پس حرام است والله العالم **سؤال** اگر در زیر اب یا روی اب کسی ماهی را با شمشیر مثلا دو حصه نمود و بعد از قطع و قبل از خروج روح هر دو را بیرون اورده یا انکه یکی را بیرون اورده حلال است یا حرام **جواب.** ظاهر اینست که حرمت قوی باشد هر چند که هر دو قطعه را بیرون اورد دفعه یا بتعاقب خصوص اگر یک قطعه را بیرون اورده و باقی مانده در اب بماند بجهة انکه ما ابین من الحی فهو میتة شامل است و عموم اینکه تذکیه سمک باخراج او از اب است حیا شامل منفصل نیست بلی استصحاب حلیت و استصحاب قبول تذکیه فی وجه مقتضی کفایت اخراج بعض او حیا میباشد و لکن عموم ما ابین من الحی فهو میتة وارد است بر استصحاب حلیت و نحوها والله العالم **سؤال** هر گاه ماهی که در اب

دو باره باب برود و مرد

زنده است بصف یا بعض آن را با تیغ و خنجر بریده از آب بیرون زند آن باقی ماهی که در آب
جوه دارد این بعض ماهی که از آب خارج نموده اند حلال است یا حرام **جواب** اگر همه را
بیرون آورده و نصف را قطع نموده بعد از بیرون آوردن حلال است هر چند ما بقی در آب
باقی بود که در اینجا بمیرد یا صید نشود و اگر همه را بیرون نیاورد قطع پاره از آن بکار نمیخورد
و حرام است **سؤال** نسبت زماهی که در دریای هند و عمان بشکل مار میباشد
و خار و استخوان هم دارد لکن فلس ظاهر هیچ معلوم نمیشود البته هر گاه بالای سنگ بقوت
میمالند فلسهای نازک بقدر دانه های عدس از او جدا میگردد آیا این ماهی حلال است یا حرام
بینوا توجروا **جواب** هر که فلس دارد حلال است هر چند که در بعض اوقات ظاهر شود
و اگر سؤال در خصوص مار ماهی باشد که آن بی فلس است بالمره و لکن خصوص مار ماهی
بجهه اختلاف اخبار محل خلاف شده بملاحظه اکثر علما و اشهر روایات نخوردن و تحرز
و حرام بودن اقرب باحتیاط است والله العالم **سؤال** نسبت زماهی که آنرا بعضی میگو میگویند
و هندی جهینگا میگویند و بشکل کرم میباشد و پاها هم دارد و خار و استخوان ندارد
و کوچک و بزرگ هم میشود و تا اینکه تازه است فلس معلوم نمیشود آیا این ماهی حلال است
یا حرام بینوا توجروا **جواب** هر که فلس دارد حلال است چه از غایت ریزی بعد
از خشک شدن ظاهر باشد والله العالم

در ذبح و نحر

سؤال اگر شکار
که صید میشود از گلوله یا تیر و نیزه بسا میشود که خون ندارد و منجمد میشود آن خونی که قبل
از ذبح در جلد یا لحم میماند نجس است یا نه **جواب** خونیکه در جلد و گوشت بواسطه
ضرب و نحو آن میماند تا منجمد نشود نجس است بلی مادامیکه در باطن است ضرری ندارد
و لکن لابد است بعد از ذبح و خروج متعارف از دم پاک است و آنچه از خون مانده در دم
متخلف چون اصل حکم در متخلف بر خلاف قاعده است و اقتصار بر متیقن باید نمود خالی
از اشکال نیست و حال مجال تفصیل نیست **سؤال** ذات الاشاجع در حیوان حلال
گوشت مثل گاو و گوسفند و غیره که خوردن آن حرام است کدام چیز است **جواب** اشاجع
را تفسیر نموده اند باصول اصابع که متصل بعصب ظاهر کف میباشد و از جواهر نقل شده
بر کفتند که بنا بر این ذات الاشاجع مجمع اصول اصابع کف میباشد و از مجمع الفائده
نقل نموده اند که اشاجع و ذات الاشاجع یکی میباشد و در بهایم محلله نیست مگر آنکه تفسیر
شود باصول اصابع و ظلف و نحو آن پس در گاو و گوسفند و شتر موجود میباشد

یا پارچه از آن قطع نموده ع

مگر وقتیکه خشک میشود ماهی معلوم میشود ع شود یا آنکه در حال ع

لابدّ است از اخراج آن خون متخلف و تطهیر آن موضع یا خون متخلف بعد از ذبح ع

و اینجه خود دیگر در اصول اصابع چیزی نیست مانند دوده دو و از دو میان شش موی بیابانی
و در طیور هیچ ندیدم و المعنی الاول یمکن وجوده فی الطیر فهو غیر متمیز الموضوع و الاجتناب
اولی والله العالم **سؤال** آیا حیوة مستقره شرط است در ذبیحه یا نه **جواب** حیات
مستقره بتفسیری که کرده اند که یوم و نصف یوم بماند شرط نیست بلی همین قدر شرط است
که ذبح مؤثر در خروج روح مؤجل در زهاق روحش باشد والله العالم **سؤال** استقرار
حیوة شرط نیست و لکن تاثیر ذبح در موت شرط است یا نه که اگر بدانی مقارن شد ذبح بموت
ذبیحه حلال است **جواب** حلال نیست **سؤال** حرکت بعد از ذبح شرط است یا
حرکت قبل از ذبح کافیست **جواب** حرکت بعد از ذبح علامت است نه در حرکت قبل
قبل از ذبح **سؤال** خروج دم و حرکت هر دو شرط است یا یکی ظاهرا کافیست در ذبیحه
و مراد از حرکت کدام حرکت است **جواب** اقوی عدم اشتراط اجتماع هر دو میباشد بلکه
یکی کافیست لکن مراد از حرکت حرکت حیا میباشد نه حرکت تقلصی که بعد از ممات
نیز میشود و این حرکت معتبره در مواضع اربعه که عین و اذن و رجل و ذنب است و اجتماع
همه شرط نیست بلکه یکی کافیست بلکه در سایر اعضا نیز کافی است انشاء الله و همچنین از دم هم
معتدل میباشد نه متثاقل که قطره قطره باید یا بچکد و این علامت بعد از ذبح باید باشد
نه قبل از ذبح چون بعضی شرط دانسته اند که حیاة مذبوح بعد از ذبح اگر بدانیم فی الجمله
هر چند بسیار کم باشد باقی باشد که معلوم باشد بحرکت بعد از ذبح پس اگر بدانیم که مقارن
بود خروج روح با ذبح دیگر ذبح ثمر ندارد و این حق است و مورد این علامت در مشکوک الحیاة
و الممات میباشد پس در معلوم الممات خروج دم معتدل با حرکت ثمر ندارد و همچنین در
در معلوم الحیاة وجود هیچ یک از این دو علامت شرط نیست مورد نصوص نیز ظاهر است ادنی
خبر با ناذا اشکلت فی حیوة شاة و رأیتها تطرف عیناها او تحرک اذنیها او تمصع بذنبها فاذبحها
فانها لک حلال و المصع الحرکة و الضرب **سؤال** موالات یعنی تتابع در اعضای ذبیحه
شرط است یا نه **جواب** آنچه که معتبر است صدق ذبح و تذکیه است و تتابع را دلیل نداریم
و اعتبار وش و فصل کم قطعا مضر نیست **سؤال** هر گاه سر ذبیحه مقارن ذبح بجهت تیزی
کارد یا قوت دست ذابح جدا شود مضر خواهد بود یا نه **جواب** عیب ندارد و حلال است
اگر بالقصد و عمدا نباشد بلکه اگر عمدا سر ذبیحه را جدا کند به تیزی کارد فعل حرام کرده
و لکن ذبیحه حرام نمیشود **سؤال** چه میفرمایند ذبح حیوان خواه گردنش کوتاه باشد

جواب در زیر چانه ذبح تواند داد اگر از جانب متصل بسر است یا از جانب متصل ببدن
ذبح کند سؤال مرغ و دیگر طیور را چگونه ذبح باید کرد مشهور است که وقت ذبح زبانش
بکبرند که بیرون کشند والاحرام میشود بواسطه اینکه بجای حلقوم زبانش بکبرند بریده میشود جواب
وجوب این و تمام معلوم نشده و اگر زبانش را بکبرند بهتر است والله العالم جواب کافیست
سؤال اگر شتر یا گوسفند را مثلا بخلاف قبله یا انحراف از قبله نحر یا ذبح نماید حلال است
یا حرام جواب اگر عمدا بخلاف قبله یا با انحراف از قبله ذبح یا نحر نماید حرامست و اگر اندروی نسیان
یا جهل بحکم یا موضوع یا اضطرار یا تقیه ذبح یا نحر نماید حلال میباشد سؤال استقبال بدن
جایز است یا نه جواب اینهم جایز است هر چند بهتر است احتیاط نموده والله العالم سؤال
در ذبح حیوان لازمست که حیوان و ذبح کننده تا از ذبح فارغ نشود استقبال قبله داشته باشد
و استقبال بتمام بدن هر دو شرطست یا نه جواب اقوی وجوب دوام استقبال است تا از ذبح
فارغ شود چنانچه اقوی اکتفا باستقبال ذبیحه است بدون ذابح بنحوی که در عرف بگویند
استقبال ذبیحه شده چه بمذبح تنها باشد یا بمقادیم بدن مذبوح و احوط استقبال ذبیحه و نحو
و ذابح و ناحر میباشد بلکه اگر ذبح را او بران کند بر نشیب و راست بسمت قبله و ذبح کند
صادقست که بقبله ذبح شده ذبیحه و از استقبال از استحباب ذابح و ناحر مضایقه نیست
سؤال آیا واجب است در استقبال ذبیحه که سر ذبیحه بجانب مشرق و پای ذبیحه بجانب مغرب
یا عکس نیز جایز است چنانچه جایز است بدست یا چپ کشتن جواب نص صریحی از قدما
در این شرط ندیدیم و مقتضای اطلاق جواز هر دو است بلی چون متعارف ذبح بیمین میباشد
لهذا سر ذبیحه را سمت مشرق میکنند و در این تعارف خصوصیت اشتراطی معلوم نیست
هر چند مجملست که مثل استقبال میت در وقتی که امام نماز میخواند باید بجانب راست امام باشد
نه مأموم همچنین در دفن که سر میت باید بجانب مغرب باشد قال في البحار والظاهر انه يكفي
الاستقبال باي وجه كان سواء اضجعها على اليمين او على اليسار كما هو الشايع اولم يضجعها
واستقبل بمقاديمها اليها كالطير لاطلاق الاستقبال الشامل لجميع الصور وكون الاستقبال
الملحوظ بالاضجاع على اليمين لايستلزم كونه في جميع الموارد كذلك مع ان الذبح على هذا الوجه في
غاية العسر غالبا الا للاعسر الذي يعمل باليد اليسرى وهو نادر بين الناس بل يمكن ان يقال
ان الاطلاق ينصرف الى الفرد الشايع الغالب وهو الاضجاع على اليمين لا اليسار فيشكل الحكم
بان الاحتياط تقتضي الاضجاع على اليمين فتامل انتهى والله العالم سؤال در شخص مختلف

در حاشیه: س زندو بود بریک کانبیست یا نه — یا اجماع — همقام نیست و اقوی عدم اشتراط استقبال ذابح و ناحر — عملاً است

در قبله بسبب اجتهاد هر کدام ذبح نمایند هر کدام حیوانی را بسمت قبله خود دیگری که مخالف است با او در
اجتهاد در جهت قبله میتواند که آن ذبیحه را تناول نماید یا نه جواب بلی هر کدام میتوانند تناول نمایند نحر کرده
نمایند زیرا که ذبح حلال شد در قبله مأموربه و قول بعدم تناول ضعیف است والله العالم سؤال
کسی در صحرا است و یک گوسفند با خود دارد و گرسنگی زور آورده و چیزی خوراکی بهم نمیرسد میخواهد که
گوسفند را بکشد و بخورد و لکن قبله مشتبه است و علم و مظنه بقبله هم بهم نمیرساند ممکن نیست
آیا چه طور ذبح کند گوسفند را بنوا و نوجروا جواب در بنوقت توجه بقبله ساقط است
والله العالم سؤال ذبح بغیر آهن در حال اختیار جایز است یا خیر و از ناخن و دندان ذبح
کردن چه صورت دارد حکم چیست جواب در حال ضرورت و اضطرار جایز است والا فلا سؤال
آیا از داس و نحو آن ذبح جایز است یا نه اختیارا یا اضطرارا جواب اضطرارا بی اشکالست و اختیارا
هم جایز است و چون باعث جرح مذبوح میشود حکم بکراهت ضرر ندارد چنانچه مستحب است که آلت
ذبح تیز باشد هر چند ترک مستحب مکروه نیست سؤال آیا در ذابح ذکوریت و بلوغ شرط
است یا غیر اینکه غیر ذکور و غیر بالغ ممیز یا دانستن شرایط ذبح بکند حلال است و مباح جواب
ذکوریت و بلوغ شرط نیست زن و طفل ممیز غیر بالغ اگر با شرایط ذبح کند حلال است
سؤال اتحاد ذابح شرطست یا نه جواب تشریک در ذبح ضرر ندارد و اما اگر بالنسبه کسی
دیگر بر نص صریح دلایل نیست که ضرر دارد و اقوی اینست که شرط نیست مثل تشریک در صید
سؤال اگر جنب و حائض بسم الله بگوید در حال ذبح یا نحر یا صید مثلا و لکن بقصد سوره
عزائم که نمیباشد یا نه جواب في القواعد قد اشكال فيه في الجواهر ولعله من الدخول
في العموم ومن النهي المنافي للوجوب ولكن لا يخفى عليك ان الاقوى الاول ولا منافاة بين
الوجوب الشرطي العاملي والحرمة وفي الدلائل ايضا رجح ما رجح في الجواهر وفيه اولا ان
الذبح قد يكون واجبا كما في الهدي ونحوه فيجتمع الوجوب والنهي والنهي مقدم وثانيا انه
صرح في الجواهر قبل ذلك باسطر ان الظاهر اعتبار ذكر التسمية بعنوان كونها على الذبح
فلا يجزي التسمية الاتفاقية لم يكن بالعنوان المزبور ولا اقل من الشك في حصول التسمية
المعتبرة بدون ذلك والاصل عدم التذكية وكذلك الظاهر اعتبار المقارنة العرفية فيها
على وجه يصدق التسمية عليها فلا يجزي ذكرها عند مقدمات الذبح كربط المذبوح
ونحوه وقال الصادق في صحيح الحلبي من لم يسم اذا ذبح فلا تاكله انتهى واشتهر بان الاظهر
حينئذ ان يكون التسمية بقصد الذبح حتى يعلم تحقق عنوان ذكر اسم الله عليه فعلى هذا

در حاشیه: تناول

بالبسملة المزبورة بقصد القرآنية وبعنوان كونها على الذبيحة بمنزلة استعمال اللفظ في معنيين فتامل جيدا وقال في حاشيته الموجز في احكام الحايض فائدة لو ذبح الجنب بالبسملة ما قصد العزيمة فهل تحل الذبيحة ام لا وهل يكون فرق بين الذبيحة الواجبة كالكفارات والنذور وام لا الظاهر ان الذبيحة تحل لانهم شرطوا في حل الذبيحة ان يذكر عليها اسم الله ولم يشترطوا ان يكون الذابح طاهرا من الحيض والنفاس والجنابة وانما شرطوا كونه مسلما لا غير مع احتمال عدم الحل للنهي عن ذكر الله على هذا الوجه ولا فرق بين كون الذبيحة في واجب وغيره والمختار الفرق وهو انه ان كانت واجبة حرمت والا حرم فعله انتهى والتعليل الاول واضح الفساد لان هذا الشرط راجع الى التسمية لا الى حال الذابح فيرجع الكلام الى انه هل يشترط ان يكون التسمية على وجه الحل او لا كان يكون عبدا او اجيرا خاصا بجميع منافعه حتى اللسان وقد صرح السيد الاستاد في الدلائل بان مكان ابة القرائة ان وقع على وجه الحرمة فان كان وجوب المس توصليا كان يكون من الاستنقاذ من يد الكافر او الغاصب او لاصلاح الغلط او للتطهر او المرتفع من الفقد ونحو ذلك فلا يجب وان كان على وجه النذر ونحوه فيجب الاعادة ومن المعلوم ان النهي وان كان لا يوجب لبطلان ما له اثر ولا يفهم منه ولكن لا بد من استفادة العموم من تلك المنهي عنه بانه في حال النهي ايضا له اثر كالذبح بالة الغصب في المسجد ومكان الغير والغسل بالماء المغصوب فالعمدة اثبات هذا والظاهر عند الاحقر عموم تاثير التسمية بالله سبحانه وان صدق على وجه الحرمة لان الحرمة معلقة بذكر غير اسم الله ولا يصدق في المفروض ومع التشريك لغير الله كان يقول بسم الله ومحمد بالجر ولا يصدق بالفرض مع ظهور عموم التعليل في قوله عليه السلام عن صيد بكلب اليهود المعلم قال لا باس لانه مكلب ذكر اسم الله عليه فظهور العموم من قوله لا تاكل ذبيحة الناصب واليهود حتى تسمعه يذكر اسم الله عليه مضافا الى ما في السرائر عن ابي جعفر من سمعته يسمي فكل ذبيحته مضافا الى ان الحرمة معلقة في الاية بما لم يذكر اسم الله عليه وهو في المنهي عنه غير صادق وموضوع الحكم من الحكم ليس الا لاجل عدم العلم باحراز شرط التسمية عند كونها محرمة وبعد ما جعلنا مدار الحرمة على عدم ذكر التسمية يكون الحكم بالحرمة في الفرض مقدميا ومع احراز الواقع لسقط المقدمة فتامل جيدا وعن العيون والعلل في باب علل تحريم المحرمات عن محمد بن سنان ان ابا الحسن الرضا كتب عليه حرم ما اهل به لغير الله للذي اوجب على خلقه من الاقرار به وذكر اسمه على الذبائح دليلا لما تقرب به اليه وبين ما جعل عبادة الشيطان لان في تسمية الله عز وجل الاقرار

بذكر الله ... اسمعت قوله ... الا تاكلوا مما لم يذكر اسم الله

بربوبيته وتوحيده وما في الاهلال لغير الله من الشرك به والتقرب به اليه الجهة ليكون ذكر الله وتسميته فرقا بين ما احل وما حرم انتهى وفي توضيح البحار كان قوله حرم ما اهل به الى قوله المحلل تعليل لوجوب ذكر الله سبحانه على الذبائح والمعنى انه لما كان اعظم اصول الدين الاقرار به سبحانه وكان تكرر ذلك سببا لرسوخ الاعتقاد واعلان امر الذي به ينتظم السلام العباد وكان الذبح مما يحتاج اليه الناس ويتكرر نوعه فلذا اوجب على العباد الاقرار بذلك عنده وبقية الكلام تعليل لتحريم ذكر اسم غيره عند الذبائح لانه يتضمن خلاف المقصود وعلاوة الشرك والاقرار به فحرم الذبيحة عند ذلك ليزجروا فقوله لتكون ذكر اسمه كالنتيجة لما تقدم والله يعلم انتهى واز اين تعليل نيز استفاده ميشود مختار ما والله العالم **سؤال** اگر بجهة ذابح بر ذبيحه ذكر اسم خدا و ائمه صلوات الله عليهم بكند حلال است يا نه **جواب** بسم الله ومحمد الحمد صرح بعض في الفقه بحرمته وفي الدروس فصل بين ما قالوا قال بسم الله ومحمد بالجر والرفع فحرم الاول واحل الثاني وهو محل تامل لان الاعراب المذكور وان كان بحسب القواعد ابطل التشريك الذي هو مانع وابطل انفراد اسم الله تعالى على الذبيحة التي هو شرط لكن يمكن ان يقال انه في العرب يصدق عدم الانفراد فتامل **سؤال** خصوص اسم الله شرط است يا ساير اسماء كافي است **جواب** احوط عدم تعدي است واقوى كفايت همه اسماء الله مبارك واضافت بيانيه محتملست ولكن خلاف ظاهر است بنابراين احوط است واقوى عدم اشتراط عربيت مثل وائله لعالم **سؤال** مجرد اسم خدا كافي است يا انكه بايد منضم شود باسم يا بصفات يا به تنزيه يا تكبير يا تحميد و بخوان **جواب** از شيخ استاد و فاضل مقداد در شرح آيات الاحكام وجوب انضمام ظاهر ميشود چنانچه تصريح باشتراط اتحاد ذابح و مسمي را نيز ذكر كرده است و ان احوطست **سؤال** در ذكر اسم خدا بر ذبيحه قصد قربت شرط است يا نه و قصد ريا مانع است يا نه **جواب** تصريح نديدم ولكن ظاهر عدم اشتراط وعدم مانعيت ريا ميباشد واز حديث علل الشرايع كه مذكور شد توهم اشتراط قربت ميشود ولكن اصل در ذبح مباشد نه در ذكر اسم خدا وحديث بعد مذكور ميشود ان شاء الله تعالى **سؤال** بسم الله را اگر فراموش كرد بعد از فهميدن بگويد كافيست اگر بخواطرش بيايد اعاده نمايد يا نه **جواب** لازم نيست ولكن ضرر ندارد **سؤال** تسميه اخرس باشاره كافيست يا نه **جواب** صريح مستند عدم اكتفا است وصريح خبر وعلى عموم البدلية والاستقراء في اقوال الاخرس كفايت است چنانچه حديث است كه سؤال شد از ذبح اخرس جواب فرمود ند كه اگر

بفهمد تمیمه را ضرر ندارد والله العالم **سؤال** مکروهات ذبح را بیان فرمایند **جواب**
اول آنست که جانور را مثل از زیر کهابر ذبح نمایند و بجار از شیخ در خلاف نقل حرمت این فعل را نموده
و فرموده ضعیف است دوم ذبح حیوان در حالتی که حیوان دیگر نگاه کند و از شیخ نیز نقل حرمت
و تضعیف آن نموده سوم در شب کشتن چهارم در روز جمعه قبل از زوال بلکه بعد از زوال
هم بلی کراهت زهر دور رفع میشود بضرورت و خوف مردار شدن والله العالم

باب الاطعمة والاشربة

سؤال چه میفرمایند در اینکه اشیاء خشک
و تر از قسم خوردنی سوای گوشت و دنبه را که در بلاد هند کفار حربی و ذمی میفروشند مثل
روغن و شیر و ماست و پنیر و حلویات لوزات و نقل و حبوبات و غیره اگر قرینه دال باشد بر نجاست
بدین معنی که کفار بجهت رسم و عادت خود اشیاء مذکوره را از دست خود تیار میکنند و ظروف را
هم خود میشویند و شیر را هم میدوشند و ما این را از چشم خود می بینیم در این صورت اشیاء مذکوره
را اگر باشد خود از ظروف کفار بگیریم یا از ناشتی و غیره خود کاغذ از ظرف خود در آورده بدهد
که دستش با شیاء مذکوره نرسد و اشیاء خشک را خود از دست کافر بگیریم هم در حالتی که دست
آن کافر خشک باشد آیا جایز است و اشیاء مذکوره پاک است یا نجس و خوردن و استعمال آن
در حال صلوة و غیره چه حکم دارد و ایضا اشیاء مظنون النجاسة را بغیر از طاهر کردن و خوردن
و باستعمال آوردن در حال الصلوة و غیر صلوة جایز است و اشیاء مذکوره حلال است یا نه
یا نه بینوا توجروا **جواب** قرینه و سایر اشیاء مقارن عمل کفار اگر موجب قطع بملاقات
کافر در حال رطوبت مؤثره باشد یقینا نجس است و اگر باعث ظهور و مظنه شود محکوم
بطهارت میباشد و ظن بنجاست حتی از قول عدل واحد نیز محل اشکال است و اقوی عدم
اعتنا بظن بنجاست میباشد و در جواب سؤال دوم نیز در این سؤال ظاهر شد والله العالم
سؤال گرفتن روغن و شیر و ماست و نحو آن از کافر جایز است یا نه **جواب** مادامیکه
علم بمباشرت در حال رطوبت ناقله حاصل نشود جایز است بلی والله الاعلم **سؤال**
در اکثر شهرهای هندستان بخصوص اکثر اشیاء خوردنی را کفار میفروشند مثل شیر گاو
و سر شیر و ماست و روغن خوردنی و روغن چراغ و دیگر اقسام شیرینی ها و غیره هم و اکثر
زنان و مردان کفار بخانه مسلمانان میآورند و میفروشند در ظرف کلی خود و جمیع علماء
ظروف کفار را طاهر میدانند اگر پیش روی مسلمانان اصل روغن و غیره را مس نکنند
و مسلم از دست خود از ظرف کفار وزن کرده بگیرند جایز است خوردن آن یا نه بینوا توجروا

جواب بسم الله وله الحمد جایز هست مادامیکه مس برطوبت مؤثره نکند و چیزیکه محکوم
بنجاست میشود و اگر از دست کافر بگیری مثل جلود و پوست محتاج بتذکیه و سر
بریدن باشد که تا علم بتذکیه نباشد محکوم بنجاست خواهد بود و اما مثل شیر و ماست
و روغن و شیرینیها و حبوبات و غیره ضرر ندارد بشرط عدم علم بنجاست والله العالم **سؤال**
جائیکه ماکولات و مشروبات را آنها میفروشند و مسلم نمیفروشند و محض مجبوری مؤمن میخورد پس
خوردن و آشامیدن آنچه دستشوی شده باشد جایز است یا نه بینوا توجروا **جواب** بسم
الله وله الحمد ماکول و مشروب اگر علم بملاقات کافر و نجس شدن آن نباشد ضرر ندارد مگر
آنکه محتاج بذبح و تذکیه باشد چون گوشت و پیه و اگر مثل روغن و حبوبات و طعام و
نحو آن باشد ضرر ندارد و اگر از روی اضطرار و مجبوریت خورده ظاهر دهن را آب بکشد کفایت
میکند والله العالم **سؤال** تنباهای انگریزی خشک از قسم بوکماج و غیره که بر اکثر آنها
مهر انگریزی هم ثبت میباشد و همچنین شربت و مربا و شیرینی از حبوب و نقل و غیره و
دواهای خشک از قبیل جوهرات و دواهای تر از قبیل عرقیات که در قوطی و شیشه
بند سر بمهر انگریزی از ولایت انگریزی در ملک هندستان برای فروش میآورند آیا این
اشیاء در قوطی و شیشه سر بمهر از کافر و مسلم خریدن و خوردن و باستعمال آوردن جایز
نیست یا جایز است و اشیاء مذکوره پاک و طاهر است یا نجس **جواب** همه اینها پاک و
حلال است مگر اینکه علم بنجاست حاصل شود **سؤال** طعام پخته یهود و نصاری
خواه جزیه بدهند یا ندهند هرگاه تر باشد و ایشان با رطوبت آن را مس کرده باشند پاک است
یا نجس **جواب** نجس است یقینا خواه جزیه بدهند خواه جزیه ندهند والله العالم **سؤال**
جمعی طعام میخورند باهم یکی از آنها فضله موش در آنجا دید لازم است که دیگران را اعلام
نماید یا نه **جواب** خیر اعلام لازم نیست ولا خود نباید بخورد و در صورت معاشرت با آنها
باید آنها را حفظ نماید و هرگاه اعلام نماید بعد از غذا بشوید هرچه را که متنجس است ضرر ندارد
سؤال هرگاه جماعتی طعام خوردند در حالی که نجس بود و میزبان مطلع بوده و ممکن
نیست تطهیر اوضاع و اسباب ایشان لازم است در چنین صورت اعلام آنها یا نه **جواب**
در صورت معلوم شد عدم لزوم اعلام و لکن هرگاه مطلع شوند تطهیر نمایند هرگاه هر جائیکه یقین
بنجاست دارند با امکان و همچنین است نسبت باوضاع خودش **سؤال** هرگاه
طفل دستش نجس باشد و لباس علم بآن نجاست ندارد و با آن طفل و لباس در ملک طرف غذا میخورد

بارطوبت مسریه چه حکم دارد جواب با احتمال تطهیر محکوم بطهارت است [illegible] سؤال
چه میفرمایند علماء امامیه کثر الله امثالهم در این مسئله که در سوق و بازار مسلمین شخصی مجهول
الحال است در اسلام و کفر گوشت میفروشند بدون تفحص از حال او و خریدن آن گوشت و خوردن آن جایز است
یا نه جواب بسم الله وله الحمد سوق مسلم مثبت حلیت و طهارت است هر چند ذی الید مجهول
الحال باشد در اسلام و کفر بلی اگر ذی الید کفرش معلوم باشد خریدن گوشت و نحو آن از او و خوردن
آن جایز نیست مگر آنکه علم داشته باشد که از ماکول اللحم مذکی است یا آنکه عدلین شهادت بر
آن دهند و مظنه بآن بلکه شهادت عدل واحد نیز کفایت نمیکند و همچنین است حکم گوشت و نحو آن
که پیدا شود و یدی بر آن نباشد و اثر تصرفی نیز در آن نباشد مثل گوشت جلد کتاب و گوشت سفره
در صحرا پیدا شد و که بعد از فقدان علم وجدانی و شرعی ظن باینکه از ماکول اللحم مذکی است کفایت
میکند سؤال گوشت حیوانی که حلیت آن بسبب جهل معلوم نباشد میته و نجس است
یا پاک و حلال جواب میته و نجس میباشد در ظاهر شرع تا معلوم شود بتقلید و یا باجتهاد
که حلال بوده سؤال بعضی از طیوری که حال او مشتبه است که از حلال گوشت است یا حرام
گوشت فضله او پاک است یا نجس و گوشت او حلال است یا حرام جواب اگر اشتباه در حکم است
باین معنی که نمیداند گوشتش را جایز است خوردن او یا نه در نبوت رجوع بیکی از چهار چیز
کنند که علامت حلال بودن طیور است که خار پس داشته باشد مثل خروس و مرغ و سنگدان
یا چینه دان داشته باشد یا آنکه در وقت پر گرفتن تکان پرش بیشتر از تکان دادنش باشد
که تعبیر از این میکنند که دفیف او اکثر از صفیف او باشد پس با وجود یکی از این چهار چیز حلال گوشت
میباشد و فضله اش پاک است و الا گوشت حرام و فضله اش نجس است و اگر در موضوع است باین معنی
که میداند ماکول اللحم کدام است غیر ماکول اللحم کدام است و لکن نمیداند که فضله از کدام است
پاک است و لکن گوشت را نخورد تا آنکه موضوع را معین کند سؤال حیوان حلال
گوشت هرگاه موطوئه انسان شود یا آنکه متغذی بنجاست انسان شود که غالب غذای غائط
انسان باشد بول و غائط آن حیوان که نجس است یا گوشت آن نیز حرام میشود یا نه جواب
بلی بول و غایط آن که نجس است و گوشت آن نیز حرام است مگر اینکه استبراء شود در حلال
سؤال اگر در ذبیحه ماکول اللحم خون در عضوی باشد که خوردن آن عضو حرام
است مثل سپرز یا حلال است مثل جگر آیا آن خون پاک و خوردن آن حلال است یا نه
جواب خون باقی مانده در ذبیحه پاک است بشرطی که متعارف از خون متعارف از حیوان

مذبوح بوده بشرطی که خون در حالت متعارف از ذبیحه بیرون رود نه آنکه سرش سرازیر باشد خون
باقی مانده هر چند پاک است لکن احوط اولی اجتناب از آن میباشد هر چند حرمتش معلوم نشد
بلکه حلال بودن آن قوی است سؤال اگر مؤمنی بدست پسر خدمتخود که کافر باشد
طعام پخته بفرستند که در آن گوشت باشد آیا آن طعام را از آن کافر گرفته خوردن جایز است
یا نه جواب بسم الله وله الحمد قبول نموده خورد الا آنکه علم داشته باشد که این طعام را
مسلم پخته است در این صورت از کافر گرفتن ضرر ندارد و خوردنش نیز ضرر ندارد و همچنین ضرر
ندارد و اگر کافر مجرد آلت و واسطه ایصال باشد و ذو الید فی الحقیقه آن مؤمن باشد
حتی آنکه بدانی که ید کافر مسبوق بید مسلم میباشد که مفروض در سؤال است و میبایست در
سؤال بعد سؤال اگر طعامیکه در آن گوشت نباشد چون پلاو و نحو آن یا خود گوشت
را مسلمی بدست کافر بدهد و برای مسلم دیگر بفرستد و علم بملاقات کافر با آن حاصل
نشود خوردن آن بدون تفحص و تجسس از ملاقات جایز است یا نه جواب طعام بی گوشت
را از کافر بعد علم بملاقات او بجهته گرفتن ضرر ندارد و اما گوشت و امثال گوشت حیوان چون
محتاج بتذکیه است از دست کافر خوردن جایز نیست الا اینکه علم حاصل شود که مسبوق
بید مسلم بوده و چون مفروض مسئله اینست که آورنده کافر است و دهنده طعام و گوشت
مسلم بوده ضرر ندارد سؤال خورانیدن غذای نجس باطفال و کفار و مسلمانیکه
قائل بنجاست آن نباشد جایز است جواب خورانیدن نجس العین جایز نیست قطعا و اما
متنجس مثل غذای متنجس پس اقوی عدم جواز است سؤال اند و ظروف مایع که یکی
از آن مثلا شیره و یکی سرکه هرگاه از قاشق یکبار برداشته بدیگری مخلوط نموده و بعد
خرج و خلط اینها فضله موش در آن دیده و نمیدانند که کدام یک از آن اند و ظرف است حکمش
جواب اگر احتمال بدهد که در آن آلت برداشتن چون قاشق و نحو آن فضله بود و یا
احتمال بدهد که تازه در این ظرف مخلوط افتاده از آن مخصوص آن ممزوج اجتناب نماید
و آن دو ظرف پاکست و اگر یقین کند که در آلت نبوده بلکه در یکی از آن دو ظرف بوده از
هر دو اجتناب نماید سؤال شخص در برنج و گندم و سایر حبوبات فضله موش دیده
برداشته است و احتمال بودن فضله در آن میدهد بلکه مظنه به بودن فضله در آن
دارد و لکن علم بآن ندارد آیا این حالت جایز است برای او که تفحص تام ننموده آن گندم
را آرد نماید و آن برنج را طبخ نماید و بخورد یا نه جواب بلی جایز است لکن احوط در تفحص

[margin] ببالا بدنش سرازیر
[margin] پلو
[margin] مظنه از جهة امر خارجیه کافی است م

نقص شده است **سؤال** اگر یک چیز نجس یا حرام مثلاً در هزار چیز طاهر و حلال مشتبه شود
شبهه محصوره است که حرام است خوردن همه اینها یا شبهه غیر محصوره است که جایز است
خوردن و استعمال اینها و عدد محصوره چه قدر است **جواب** بعضی گفته اند که
اعتبار بعرف است در محصوره بودن و غیر محصوره بودن و انصاف اینست که ضابطی که
دلیل معتبری داشته باشد نیست آخذ باحتیاط اولی است مگر آنکه ضرورت باشد **سؤال** قول
ذی الید در طهارت و نجاست و حلیت خوردنیها معتبر است یا نه **جواب** بلی معتبر است
چنانچه هر چند فاسق باشد و در لحوم و نحو آن معتبر است اگر مسلم باشد **سؤال**
اگر خیار یا چلو را یکجا جمع کنند چون چند روزی بگذرد ترش و بدبو میشود باز او را دوباره
میپزند و میخورند یا از چیزهای خبیثه است که خوردنش حرام است یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد
اولاً آنکه بمجرد ترش و بدبو شدن خبیث شدن محل کلام است و بر فرض خبیث شدن بعد از آنکه
او را طوری طبخ نماید یا آنکه بر باز کنند که از خباثت بیرون رود ضرر ندارد و نظیر استحاله است
که محلل و محرم هر دو میباشد والله العالم **سؤال** لقمه از طعام یا خورده نان که از دهن
بیفتد یا ریزهای غذا میباشد که در بیخ دندان میماند و بخلال در میاورند خوردن و فرو بردن
آن جایز است یا نه **جواب** همه اینها جایز است و از خبائث نیست بلی گاهی از اوقات میشود که
لقمه از خبائث میشود مثل اینکه دهن متعفن بوده و لقمه نیز متعفن شده یا آنکه ایجر بن دندان
مانده متعفن شده اینوقت از خبائث و حرام است و مجرد آلوده شدن بآب دهن و بیرون آمدن
مندرج در خبائث نمیشود خصوص اگر دهن عالم یا معشوقه باشد **سؤال** اگر شخصی
از فرقه اثنا عشریه یوم عاشوراء محرم قبل از صبح یا قبل از نماز عصر چیزی از قسم تنقلات
بخورد یا بخوابد ظاهراً قباحتی دارد و معاصی میشود یا نه **جواب** قباحت و معصیت ندارد
بلکه اگر بقصد قوت یافتن بر عزاداری و گریه کردن باشد ثواب دارد و همچنین خوابیدن
روز که چون شب عاشورا احیا از شب مستحب است اگر روز بخوابد فی الجمله ضرری ندارد
سؤال ابجی یا آب من یا آب چشم یا عرق از خود شخص خواه از غیر اگر در آب و طعام افتد
و مخلوط شود خوردن و خورانیدن آن بانسان و حیوان حرام است یا حلال **جواب** حلال است
و مندرج در خبث نیست خصوص از مقدس و خصوص از علماء بلی بعضی از اقسام ابجی و نحو
آن میشود که در بعض از احوال و بعضی از افراد آنان مندرج در خبث میشود **سؤال**
شخص وارد خانه میشود غذا برای او میاورند بر فرض اشکال در مسئله دیگر اجتناب طاهر در

ابچلو یا چلو

عصیر عنبی بعد از غلیان و قبل از ذهاب ثلثین که در میان غذا مثل آب مرغ و سبب کدو و غیر آن میباشد آیا
پاک و حلال است و خوردن آن جایز است یا نه **جواب** حمل بر صحت و حلیت و طهارت نماید و تفتیش
نفرماید و سؤال نکند هر چند بداند که تقلید نمیکند یا در تقلید مخالف میباشد والله العالم
سؤال خرما و کشمش اگر در طعام بیندازند که طبخ شود پاک و حلال است یا نه **جواب**
بلی پاک و حلال است **سؤال** خرما که در شیره شکر جوش بدهند خوردنش جایز است یا نه
جواب بسم الله وله الحمد ضرر ندارد **سؤال** خرمای خستاوی و رطب و غیره هر قسمیکه
باشد در جوشاندن مثل مویز و انگور است که قبل از ذهاب ثلثین خوردن و استعمال آن نباید
یا خیر **جواب** بسم الله وله الحمد مویز و خرمای خستاوی و رطب هر قسمی که باشد جوشانیدن
آن ضرر ندارد و حرمت مقصور است در عصیر عنبی نه مویز نه خرما بلی ذهاب ثلثین در همه جمیع
این ثلاثه بعد از جوش خوردن بهتر است **سؤال** آیا مویز و کشمش و خرما و مویز و کشمش
و خرما در میان طبخ چه حکم دارد **جواب** پاک و حلال است و همچنین خرما ولکن احتیاط اولی
است والله العالم **سؤال** اطباء در نسخه مینویسند که مویز فلان از فلان اجزا را در آب یا عرق
جوشانیده مالیده صاف نموده بنوشند یا همچنین نوشتن اطبا را جایز است یا نه و اکثر عوام
جاهل مسئله که موافق نوشته طبیب مویز را جوش میدهند باد و اهای دیگر و ذهاب ثلثین
نمیشود که میخورند یا معصیت این بر طبیب است یا بر مریض در هیچ دوا اگر بواسطه جوشاندن
یا نجس و حرام شود بفحوای لا شفاء فی الحرام شفاء منصوص است یا نه **جواب** اما مویز
پیش احقر ذهاب ثلثین در او شرط نیست بلی انگور ذهاب ثلثین در او شرط است لکن اگر نخود
ممزوج با دویه شود که نگویند عصیر عنبی است حتی آنکه اگر عنب را بروغن بجوشانند صدق
عصیر عنبی را محل اشکال است و کیف ما کان اگر طبیب دوا را منحصر در حرام دانست تجویزش
جایز است و گناهی ندارد و همچنین کسی که میخورد و لا شفا فی الحرام مادام حراماً الا مطلقاً و ما
من شیء حرمه الله الا و قد احله عند الضرورت وارد است بر این خبر و اگر منحصر نباشد مجوز
و شارب هر دو گناهکار میباشند والله العالم **سؤال** چه میفرمایید در این مسئله که
طبیب هر چند چیز حرام و نجس یا مسکر را اگر بجهت مریض حکم کند یا خوردن آن بر مریض و خورانیدن
آن بر پرستاران مریض جایز است یا واجب یا حرام و در صورت جواز یا وجوب یا کشتن
و اذیت دادن جانوران بری و بحری از پرنده و چرنده و گزنده و درنده که حرام گوشت باشند
برای دوا برای پرستاران مریض یا خود مریض را جایز است یا واجب در هیچ علاج برای طبیب جایز است

واسلام وایمان همه شرط نیست یا نه وطبیب حاذق شرعا عبارت از چه کس است **جواب** بسم الله وله الحکم
در بدن ادوی استشفاء بحرام ومسکرات خلاف است در حال ضرورت از بعضی ظاهر میشود
جواز مطلقا واز بعضی ظاهر میشود عدم جواز مطلقا واز بعضی ظاهر میشود تفصیل بین خوف
تلف نفس فیجوز والا فلا یجوز واز بعضی ظاهر میشود که محل نزاع در خوردن وادخال در جوف
است نه با ماله اما مثل اکتحال وطلاء بدن ونحو آن ضرر ندارد واز بعضی ظاهر میشود
وفرق میان مسکرات وغیر آن در اول جایز نیست ودر ثانی جایز است وهمچنین بتفصیل
کبیر ظاهر میشود ودر حق جواز است مطلقا وعموم ما من شیء حرمه الله الا وقد احله عند
الضرورة کافی است ودر اسناد لا ل وقوله علیه السلام ان الله لم یجعل فی الحرام شفاء
منافات با اضطرار مکلف ندارد چنانچه میدانیم که خدا برای هر دردی دوائی قرار
داده ومع ذلک ما مضطر میباشیم بجهة اینکه نمیدانیم که کدام است بلی مشروط است معالجه
بحرام بچند شرط اول انکه برای مرض باشد نه برای حفظ صحت وچاقی وسرخی رو وبسیار
شدن مو وزیادتی قوت جماع مثلا دوم انکه مرض از امراضی نباشد که محل مسامحه باشد
مثل ناری حیثم فی الجمله سوم انکه علم یا مظنه بحصول علاج ونفع در ان علاج باشد
حذاقت طبیب در ان شرط موثر است فی الجمله نه مطلقا زیرا که اگر تعارض کنند در
علاج قول افلاطون با پیره زن چرخ ریس ومظنه در سمت پیره زن باشد رجوع بطبیب جایز
بجهة انکه قول طبیب تعبدا تعهدا حجت نیست بلکه از باب وصف مظنه است چهارم
انکه با سر نیز حاصل شود از علاج بغیر این حرام بجهة انکه با سر نیز حاصل شود بعد از فحص
باشد ولکن این وشرط اخر شرط میباشد احتیاطا وبر فرض جواز از برای اولیاء مریض
نیز جایز است وادادن واگر اینها اختلاف در اجتهاد وتقلید یا اعتقاد داشته باشند که
بعضی معتقد نفع مثلا باشند وبعضی نباشند در ثبوت هر کس مکلف باعتقاد خود میباشد
بلکه نراقی اعلی الله مقامه میفرماید که کاهی از اوقات واجب است بر پرستار مریض یا طبیب
یا غیر اینها از مسلمانان با اطلاع ایشان بر این فرض ومریض انکه اجبار کنند مریض را بخوردن
دوا وایشان در حق طبیب فرموده لکن مثال این است لا نزاع لو علم الطبیب انحصار العلاج
فی المحرم واخبر به المریض ولم یحصل له ظن بقوله لعدم معرفته بحاله فلا یجوز للمریض
التناول بنفسه ویجوز بل قد یجب علی الطبیب اکراهه علیه لو تمکن انتهی کلامه وانت
خبیر بان الاکراه فی الجمله لو کان مسلما لکان فی حق المولی علیه الصغیر او المجنون او ولده

الصغیر ممن له ولایة علیه لا مطلقا فاجبار الطبیب مسلم فی الجملة واما فی حق غیره فالاجبار کما تری
حتی مع القطع نعم فی بعض صور القطع بها یکون مسلما فی نظائره کما اذا اراد احد ان یشرب ماء
فیه سم او شراب الخمر او یاکل ما یضر به مجنونا او تجرح جهلا بالجهل بالحال فانه حینئذ یجب علی العالم
الزامه بترک اکله او شربه وهو واضح وبیان طبیب حاذق فائده در رسی ندارد بعد از انکه مدار
بر مظنه باشد وقول افلاطون بی وصف مظنه بسلامت معتبر نباشد ومخفی نماند که ما مر است اقوال
جهام ذوق ای ماهر یقال حذق الرجل فی صنعته اذا مهر فیها وعرف غوامضها والله العالم **سؤال**
خوردن شراب در حالیکه اطبا علاج را منحصر بر آن کرده باشند چه حکم دارد بیان فرمایند
جواب در صورت انحصار علاج بشراب وظن حصول علاج با ان فتوی جواز استعمال میباشد **سؤال**
تریاک خورده اگر قریب بهلاکت رسد بجهة دفع سمیت وبقاء حیات او قدری براز خوردن انسان که
موثر دارد **جواب** در صورت انحصار دوا به براز خوردن وظن حصول علاج جایز میباشد **سؤال**
علماء هند خوردن اهک سنک یعنی حجر را جایز میدانند وبا برگ تنبول میخورند در نزد ما
قبله هم خوردنش جایز است یا نه **جواب** اگر مضر نباشد ضرر ندارد **سؤال** صدف را
سوخته اهک میسازند ودر هند عوام با برگ تنبول میخورند جایز است یا نه **جواب**
بسم الله وله الحمد جایز است وبعد از سوزاندن اشکال جزئیت حیوان غیر ماکول اللحم بر فرض
ثبوت مرتفع میشود وصدف سوخته داخل در خاک نیست وبعد از فرض تسلیم داخل در
خاک مضاف است نه خاک مطلق وبعد از فرض تسلیم حرمت خوردن خاک مسلم نیست بلکه مسلم
حرمت طین است والله العالم **سؤال** تنباکو خوردن هرگاه خوف ضرر روحانی وجسمانی
نداشته باشد بسبب انکه سکر ندارد در شرع جایز است پس اگر کسی تنباکو بکشد در التی که وابور
کویند یا در قلیان وسبیل بلکه در هند وسنامانت کار دیکر میکنند که تنباکو را قوام میکنند
وبعضی مو کهار اریزه ریزه کرده در ان داخل میکنند وحب میسازند وان را در قلیان میکشند و
همه این بخارا از معتبرین شنیده شد وهم بچشم دیده شد که مسکر نیست با این معنی که زیاد
کشیدن عقل را زایل نمیکند مثل اینکه برهنه راه رود یا تمیز در میان زوجه ومادر نکند
ویا پدر ومادر وبزرگان را فحش دهد وبخلاف قاعده عمل ارد بلکه از زیاد کشیدن البته
بیهوش میشود یا نمیتواند برخیزد وراه برود یا اگر راه رفت میافتد این صورت در زیاد خوردن
تنباکو هم میشود پس تنباکو کشیدن در صورت مذکوره بجهة محض مشغولیت یا بجهة نفع دفع
نوم وغیره در حالی که خوف ضرر نباشد شرعا جایز است یا نه وخلاف مروت ومزیل عدالت

میباشد یا خیر **جواب** تنباکو را کسی که کونکرده است که از مسکرات است و اما کیج شدن بعضی از امزجه مثل قلیان کشیدن و در بعض امزجه به ناشناکسی که معتاد به قلیان نیست اگر قلیان بکشد کیج میشود پس این سکر نیست لکن ما بین اغماء و بیهوشی میباشد و احوط اجتناب از انست و منافی مروت نیست مگر در بعضی از اوقات بالنسبه به بعضی از اشخاص و اما بعضی از اقسام کشیدن که از بعضی از هندیان در طرازده دیدم ظاهر انست که داخل در لغو باشد میباشد و احتراز از ان اولیست بلکه دور نیست که منافی مروت باشد والله العالم **سؤال** تنباکو را که هندیها میکشند سوخته ان تنباکو را که مثل زغال میباشد با زغال کشته و توده زرد نمک میسازند که او برای هضم طعام بسیار نافع است تراخوردن چه صورت دارد بخورد و نخورد **جواب** ضرر ندارد مادامیکه ضرر نداشته باشد والله العالم

باب المکاسب سنخ مکاسب

سؤال عکس کشیدن در الات انگریزی برای انگریزی برای کسیکه او عکس بر میدارد یا برای انکه عکس او را بر میدارند از برای هر دو جایز است از برای هر دو جایز است یا نه و کیفیت عکس کشیدن انست که یک شیشه بر میگیرند و بران بعضی از ادویه میریزند و بعد از ان ان شیشه را در التی که مشابه بصندوقی است و در ان یک شیشه را مثل دوربین نصب است میگذارند و محاذی شخصی که برداشتن عکس منظور است در برمیدارند و بعد از یک دقیقه ان شیشه اولی را که در ان صندوق گذاشتند بیرون میاورند و بعضی ادویه دیگر بران میریزند از ریختن ادویه عکس محاذی ان که نشسته بود پیدا میشود بنوا توجروا **جواب** اگر نهادی انجهه دیگر مترتب نشود مجرد عکس گرفتن ضرر ندارد بلی احتیاط در ترک تصویر تمام در فرض مزبور است چون بعضی از علماء تصویر مزبوره را هر چند غیر مجسم باشد حرام میدانند هر چند ان ضعیفست و قوی جواز است **فائده** عمل قرطاس عبارتست که کاغذ را بصورت پول منتشر شد و چیزی میخوانند که کاغذ مبدل بپول میشود که انست تا چهل روز ان پول حیاند وکلامدعی بعضی از سلطانی با سلطانی تفقه و عمل تجیب عمل حاضرات و امثال ان **سؤال** عمل قرطاس نمودن که بماند از سلطانی یا سلطان و یا کمتر ایا جایز است که ان وجه مدد ظلم و عدل ان یا غیران که طلبی ندارند خرج شود یا اینکه از یدان ظالمی غیر منحصر بمسلمانی میرسید و از برای عامل و خرج کنند در جهت ظلم برائت نفقه حاصل است یا خیر یا بلکه اصل عمل جایز نیست اگر از ظالم خرج نماید عامل معاقب و مشغول الذمه میباشد یا نه **جواب** همه عمل قرطاس مرقوم حرامست و ابقاء ان حرام است و غش و

وتدلیس است دادن بعامل وکم کیج همه اینها حرام است بلکه اعدام و ازاله ان واجب و لازم است **سؤال** ایا تحبیب نمودن میان دو کس و احضار جن با ملک یا ارواح جایز است یا نه و بر فرض جایز نبودن ایا مختص است عدم جواز و منع از ان بحالت اختیار و وسعت و یا جایز نیست مطلقا حتی در پیدا نمودن نشان و مال سرقت شده و منع از هلاکت و مرض ادمی که جنی شده باشد و مرضی دارد که دوا یش را از ایشان مشخص نماید و یا غایب را پیدا نماید و یا غایب را پیدا نماید یا زن خود را طلاق دهد یا نکاه دارد و هکذا و همچنین تحبیب نمودن میان دو کس که عداوت دارند بهم که بنا است بقاء ان عداوت موجب مفسده میشود و اگر احدهما بر دیگری غالب یا اذیت میناماید مثل زن و شوهر و یا تعلم کرفتن چنین علوم بجهت چنین فواید یا بجهت محض امتحان و همچنین کشتن جن و یا حبس وی بجهت خوب شدن ادمی که جنی شده و جن از نبش مکند **جواب** عمل تحبیب احضار جن و انس و تسخیر ارواح و ملک و کشتن جن و حبس ان همه حرامست و نزد بعضی گناه کبیره میباشد و تعلیم و تعلم انها مثل سحر است که جایز است اگر بقصد دفع سحر باشد و عمل انها در حالت ضرورت و دوران امر بین المحذورین اذا کان العمل المرقوم الیه هما مما لا انضابیفه ولکن التشخیص مشکل **سؤال** برای دفع سحر عقرب و مار و سلت دیوانه افسون و سورهای قران که از معصومین منقول نباشد اگر بخوانند جایز است یا نه و ترک اکل حیوانی در اکثر ختمها و دعاها که برای قضای حاجت میخوانند جایز است یا نه و اگر کسی تعلیم سحر بجهت دفع سحر نماید چه حکم دارد **جواب** جایز است **سؤال** در جائی که حکومت انگریزی است خواندن درس انگریزی و تحصیل علم و زبان دیگر انگریزی برای غیر اغنیاء بجهت امر معاش و حصول عزت و ابرو و تفهیم ان معاملات و مرافعات برای اغنیاء در شرع جایز است یا نه و نوکری نصاری چه حکم دارد **جواب** تعلم هر زبانی جایز است چه انگریزی و چه غیر ان و اما نوکر شدن شخص مسلم کافر را جایز نیست الا بجهت ضرورت **سؤال** ایا نوکری نصاری یا بت پرست یا ظلام باحکم کردن بقانون ایشان و بحکم کردن هر دو جایز است یا نه **جواب** مجرد نوکری که بمعنی اجیر شدن ضرر ندارد مگر در خلاف شرع مثل شراب خمر و ریختن خمر فروختن و اما نوکری بمعنی التزام بطاعت ایشان حرام و باعث تکثیر سواد کفر و اضلال است **سؤال** در نوکری ظلام که جایز نیست بشرائطی که در تحفظ فرمودند یا نوکری

مسلم
ظالم ومؤمن هردو جایز نیست یا نوکری ظالم مؤمن جایز است و ظالم عباسی از حیث جواب
همکدام جایز نیست و مؤمن ومسلم فرزندارند و ظالم انها سیکه تصرف در امور مسلمین مینمایند
بدون اذن حاکم شرع سؤال در نوکری کفار که جایز نیست بشرائطی که دستخط کرد
اند یا نوکری کافر حربی وذمی هردو جایز نیست یا نوکری کافر ذمی جایز است جواب
هیچکدام جایز نیست و این اصح است لا بجبر و قصد اغاثه مظلوم یا تقلیل ظلم سؤال
اگر کسی نوکری کافر را بکند باین نیت که مال کافر بهر نوع که باید باید گرفت و نام
خود را بخدمتی خواه ان خدمت متعلق بظلم باشد خواه بظلم نباشد در دیوان کافر ثبت
نماید وان خدمت را انجام ندهد باشد جایز است یا نه جواب حرامست سؤال
اگر کسی با وجود علم باین معنی که نوکری کفار جایز نیست در خدماتیکه متعلق بظلم است
نوکری کفار بکند و نام خود را در دیوان کافر ثبت نماید پس پول مشاهره اش که میرسد
حلال است یا حرام وان پول را میتواند در امور شرعیه صرف نماید جواب باین عنوان
ان پول حرامست مگر انکه کافر حربی باشد یا در حکم حربی که این وقت پول را بقصد استنقاذ از
کافر ضرر ندارد سؤال بعضی کفار بت پرست که حاکم و ظالم نمیشوند از اغنیاء وارباب
دولت نوکری انها بخدمتیکه متعلق بظلم وستم نباشد مثل نوکری رفاقت و خطوط نویسی و
حساب نویسی و نحو ذلک جایز است یا نه جواب این اجیر شدن ضرر ندارد والله العالم سؤال
نوکری نصاری ودیگر کفار برای درس دادن زبان فارسی و عربی باطفال کفار ومسلمین مخصر
مسلم را جایز است یا نه جواب اجیر شدن ضرر ندارد سؤال اگر کافر مسلمی را نوکر
بدارد باین نحو که نام او را در دیوان ثبت نماید و هیچ خدمتی باو متعلق ننماید و بگوید که تو در
خانه خود یا هرجا که خواسته باشی باش من زر مشاهره بتو خواهم رسانید این قسم جایز است یا نه
و اگر بلا قید و ماه زر مشاهره ندهد یا نفرستد پس طلب کردن مشاهره خود جایز است یا نه
جواب ذکر شد که اسم خود را در دیوان کفر و ظلم ثبت نمودن خلاف شرع است بلی اگر
وظیفه برای مسلم قرار دهد ابتداءً یا بطلب مسلم ضرر ندارد مثل وظایفی که علماء ما و مقدسین
از شاه وغیره میگیرند در بوقت و باین عنوان ضرر ندارد و داخل است در جوایز ظلام
سؤال فرق ما بین اجیر و نوکر را بیان فرمایند و در هند و ستان در عرف نوکران را
میگویند که کسی را بخدمت معینه یا غیر معینه وامیدارند و زر شهریه برای او قرار میدهند
پس کسیکه بخدمت معینه یا غیر معینه شهریه می یابد ان نوکر است و اجیر را میگویند که خدمت

از کسی که میگیرند اجرت ان خدمت را میدهند بطریق شهریه نمیدهند جواب این فرق نیست
که مرقوم فرمودی لکن در اول احتراز از وظائف سلطان نکردی که انها از سنویه یا شهریه
میگیرند و مع ذلک بازاء نوکری نیست پس اگر بگوئیم باین طور شاید بهتر است باشد که وظیفه
آنست که از باب اظهار جلالت و بزرگی میدهند نه بازاء نوکری و نوکری پول را بازاء وظیفه
محض نوکری و اطاعت میگیرند نه بازاء خدمت و اجر بازاء خدمت سؤال در باره
نوکری کفار انقبله دستخط فرموده اند که مسلم را نوکری کفار جایز نیست الا بجبر و ضرورت و در
جواب سؤال دیگر در نوکری نصاری و بت پرست دستخط فرموده اند که مجرد نوکری ضرر ندارد
مگر در خلاف شرع ظاهرا منافی فوق است توجیهش فلی فرمایند که هر قسم نوکری هر قسم کفار جایز
نیست یا مستثنی هست کدام و اگر مستثنی هست کدام است جواب مراد از نوکری که جایز نیست
اینست که اسم خود را در دیوان ظالم ثبت کند و هر دفعه که کافر بخواهد جائی برود یا جنگ
کند یا سفر کند داخل در اعداد نوکرهایش باشد این جایز نیست بجهة اینکه شعار کفر باین
نوکری بلند میشود بلکه نوکری ظلام هم جایز نیست باین معنی هرچند در سفر طاعت نوکرش
نفرستد بلی اگر بقصد دفع ظلم یا تقلیل ظلم یا قضاء حوائج اخوان باشد ضرر ندارد و
لکن ترکش مع ذلک بهتر است لانه فی خطر عظیم بالجبر ضرر ندارد و مراد از نوکری در مسئله
سابق اجیر شدن برای نعلکی و خیاطی و نحو ان که خلاف شرع نباشد میباشد وان جایز است
سؤال وکالت یا مختاری کردن از جانب موکل خود در معاملات مسلمین در محکمه
انگریزی جایز است یا نه جواب جایز نیست الا بضرورت و جبر سؤال مواجب و مستمری
که از دیوان میدهند لکن از رعیت گرفته نمیشود از عاملها بطور حکام گرفته میشود
حلال است یا حرام و یقین که از رعیت گرفته شده است جواب اگر بدانند که از رعیت بوجه
ظلم و غصب گرفته اند و بشما میدهند حرامست بر شما گرفتن و باید که شما برعیت رد کنید
اگر رعیت را شما میشناسید الا بحاکم شرع یا بقصد فقیر بدهید و اگر نمیدانید یا انکه
میدانید که بطوری که میدانید که حلال است اخذ نموده در بیوت صرف ضرر ندارد سؤال
گرفتن وظایف که مال شاه میباشد و بر عیت حواله میکند حلال است یا حرام جواب
حلت ان مشکلست براکه اخراج املاک و خراج مقاسمه مال سلطان جور نیست سؤال
رشوه گرفتن که حرامست یا محض این فعل حرام است یا پول رشوه هم حرامست که ان پول را نباید
در امور شرعیه و غیرها صرف کرد جواب هردو حرامست لعن الله الراشی و المرتشی و الرشوه

بخت سؤال کوکی معیشت کی او همین است که نوکری کفار میکند مطلقا و رشوه میکیرد
و دیکر مداخل از برای او نیست پس هرکاه پول نوکری و رشوه حرام باشد چه طور امور
شرعیه خود را بعمل بیاورد قلمی فرمایند جواب جواب کذشته در سؤالات سابقه
که اکر ضرور باشد مثل ضرور دینا کلسینه بقدر اکل سد رمق با جبر باشد جایز است و الا
جایز نیست سؤال رشوه دادن و رشوه کرفتن هر دو حرام است یا یکی حرام و دیکری
حرام نیست و ایا فرق هست ما بین انکه رشوه دهنده کافر باشد یا مسلم جواب هر دو
حرام است و فرقی نیست ما بین کافر و مسلم سؤال اکر از کافر به نیت رشوه پول
نکیرد بلکه به نیت استنقاذ بکیرد جایز است یا نه جواب به نیت استنقاذ بکیرد دادن
حربی مضایقه بجواز نداریم والله العالم سؤال ایا رشوه دادن و کرفتن جایی در
مستثنی هم هست یانه و در کمرکات حکام جور که بعمال انها پول میدهند برای خلاصی مال خود
یا بجهت تخفیف حصول مال خود یا اینهم رشوه است یا نه جواب رشوه منقسم است
باحکام خمسه کاهی اقربان واجب میشود وان در عوض نفس و مال امانتی و در غیر این ثلثه
از حفظ مال غیر که در تصرف تو نباشد برای دفع ضرر از برادر مومن من باب اعانة بر بر
و تقوی مستحب است و بجهت افزایی مال حرام است و بجهت معاونت بر اثم و عدوان
و جایز است و ان در حفظ مال خود سؤال تعریف رشوه و جعاله را بیان فرمایند
و ایا جعاله هم مثل رشوه حرام است یا جعاله حرام نیست جواب رشوه بضم
الراء وکسرها و قیل بفتح الراء ایضا هو ما یبذل للحکم او للهدایه الی شیء من وجوه
الحکم سواء حکم لباذل الرشوه بحق او باطل و سواء کان الباذل هو احد المتنازعین
او کلیهما او غیرهما و فی معناها الجعل بل و فی معناها الاجره لان هذه الثلثه
مفادها فی خصوص الحکم و بمعنی الحکم کل غرض محرم من حکام الجور مثل کدخدا شدن
و میر بیک شدن یا حکام عظیم پادشاه شدن یا والی بعد از شدن مکر انکه غرض صحیح
داشته باشد که انوقت برای دهنده جایز است و برای کیرنده حرام است والله
العالم سؤال فرق ما بین رشوه و جعاله و اجرت چه چیز است جواب فرق
میانه رشوه و جعاله و اجرت در خصوص حکم و قضا نیست و همه حرام است قال فی شرح
اللمعه و لا یجوز الجعل و لا الاجرة من الخصوم و لا من غیرهم لانه فی معنی الرشاء
انتهی بلی ارتزاق قاضی از بیت المال جایز است والله العالم سؤال ربا خوردن

امانت و عین
از ملاحظه احتیاط
و مال غیر که ده

باکراهت
در مال النسا
کم و بیش است
در مال زیاد
صح

از بت پرست و نصاری جایز است یا نه جواب از بت پرست باخوردن اشکال است و همچنین از
نصاری در وقتی که حربی باشند سؤال در جائی که یهودی و ارمنی و مجوسی و دیکر
کفار در ید پادشاه اسلام خواه شیعه باشد خواه سنی خواه ظالم باشد خواه عادل جزیه بدهند
ایا در حکم کافر حربی میباشند یا ذمی و ربا کرفتن انجا از انها جایز است یا نه جواب به پادشاه
اسلام همینکه جزیه بدهند کافر حربی نمیشوند و اقوی اینست که پادشاه اسلام
مثل پادشاه ایمان است و جزیه به پادشاه اسلام نیز میدهند پس ربا از ایشان
جایز نیست سؤال کسی بواسطه ضرورت خود مثلا ده تومان سوی کرفت ایا
این ده تومان را در امور شرعیه مباحه صرف نماید یا بواسطه انکه معامله با حرامست
این پول هم حرام است جواب تا اضطرار نشود این پول نیز حرام است و اضطرار مثل احتیاج
نفس و حفظ نفس و نحو انست سؤال اکر کسی پولی قرض الحسنه نماید و قرض دهنده
بداند که رد قرض از پول حرام مینماید این وجه بر قرض کیرنده حلال است یا حرام بینوا توجروا
جواب چون میداند که قرض کیرنده متمکن از دادن بر وجه حلال است عوض ضرر
ندارد و لکن باداء مال الحرام بری الذمه نخواهد شد الا انکه قرض دهنده بری الذمه نماید
قرض کیرنده را والله العالم سؤال چه میفرمایند تفضیله در این مسئله که زید مثلا
مبلغی از قرض سوی نمود و تمسک بوعده از جانب زوجه خود نوشته داد و املاک زوجه خود
را که زید بران املاک قابض و متصرف بود مکفول و مرهون نمود و بعد انقضای مدت عمر
زید تمام مبلغ اصل و سود بعمرو ادا نموده بعد عمرو خواست که حلیت زر سود از زوجه زید بخواهد
انوقت معلوم شد که زوجه زید عقل و ادراک ندارد و از ورثاء زوجه زید دو کس هستند
یکی دختر و یکی شوهرش که زید باشد پس در خصوص عمرو حلیت از که بخواهد و چه
بکند که زر سود مباح کردد و مشغول الذمه نماند جواب بتفصیل و توضیح بعبارت واضح
بیان فرمایند جواب تا مادامیکه زوجه زید ادراک و عقل ندارد و در حیات باشد ولی
و اختیارش با حاکم شرع است باید از جهة حلیت سود رجوع بحاکم شرع نماید و حاکم شرع تکلیف
را بهتر میداند و اکر دفع سود فی الواقع از کیسه زوج باشد هرچند تملک باسم زوجه باشد
و رهن نیز از ضعیفه باشد در بنوقت حلیت از زوج باید طلب نمود نه از زوجه و اکر زوج
در حیات نباشد از وارث و حلیت و اکر وارث صغیر یا مجنون یا غایب باشد یا انکه مدیون باشد
زوج در باین دسترس نباشد در خصوص رجوع بحاکم شرع باید نمود سؤال اکر مال

کافر نقد یا بهشت مؤمن بر سد برادران مال الحلال است یا نه **جواب** اگر کافر حربی باشد و در
امان اسلام نباشد حلال است و لکن فی کشف الغطاء و لا یجوز الاخذ بانکار الودیعة و العاریة
و یجوز بانکار الدین اذا کان عن معاملة لا بالقرض الحسن لئلا ینقطع سبیل المعروف و بانکار الرهن
و المضاربة و المزارعة و الاجارة و نحوها و لو اخذه المسلم منه ابتداء فلیس داخلا تحت الابداع فیجوز
له جحوده و لو کان الحربی بالمسلم اولا فالاقوی عدم الجواز فی جحفهما و فی تمشیة ذلک الی الاخذ
و الجعالات وجه قریب انتهی و انت خبیر بعدم الفرق فی کون العین امانة بین الرهن و المضاربة
و الاجاره و بین العاریة فلم یحصل فصل بینهما و التعلیل لسد باب المعروف استحسان **سؤال**
قرض کافر حربی یا در حکم حربی را اگر کسی ادا نکند در آخرت که مشغول ذمه او نمی ماند پس اگر
کسی پول حرام از ربا خوار زر مشوه و غیرها اگر نزد خود داشته باشد و بخواهد در امور شرعیه
و مباحه صرف کند اینطور بکند که از کافر حربی یا در حکم حربی نقد یا جنس قرض بگیرد و بعد
از ادای قرض او از آن پول حرام نماید میشود یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد اگر منظور
دارد که مال حلالی بدست بیاورد خرج کند اینوقت اگر از کافر حربی قرض بگیرد جایز است و
لکن مال حرامی که باید بدهد عوض قرض فائده در اشتغال ذمه اش بمال حرام نیست بلکه این
شخص که مال ربوی دارد مامور است که بصاحبش رد کند یا نزد حاکم شرع رساند یا صدقه
کند از برای صاحبش دیگر بکافر حربی عوض قرض دادن مثل اینست که بصحرا بریزد و اگر بخواهد
که حلال بخورد بذمه از مسلم بخرد و قرض کند بذمه و بعین مال حرام نخورد در اینوقت
این مال حلال است حاجت ندارد باینکه از کافر حربی قرض کند و نرهد **سؤال** اگر
کافر حربی در امان و اطاعت مسلم باشد گرفتن مال او بجبر و تعدی بهر نحوی که رضای او نباشد مثلا ادا
ننمودن قرض او و کم و کسر گرفتن مسلم باشد گرفتن مال او بجبر و تعدی بهر نحوی که رضای او نباشد
مثلا ادا ننمودن قرض او و کم و کسر کردن مسلم باشد و بخوان جایز است یا نه **جواب** اگر کافر حربی
در امان مسلم باشد یا زعم امان داشته باشد جایز نیست بلکه باید خالی از زعم امان و شبهه آن
هر دو باشد و الله العالم **سؤال** در بیشتر دهات زمین هاست که تو بزراعت و اشجار
و ناچیزها بقا در آنها هستم الآن مالک بالخصوص معلوم نیست و مردم در اینها مختلف بعضی
میگویند که از فلانست و بعضی میگویند که جای فلان دیگر است لکن از برای ما از هیچکدام
علم حاصل نشده و در پشت این زمین ها باد به نشینان هستند بعضی از آنجاها زراعت
و تخم نموده اند و بعضی دیگر آنها را چراگاه خودشان قرار داده اند اما در اینها مالک سابق نیست

اما چنین جائی برای دیگران چه طور است **جواب** تصرف شما در این زمینها بتملک میشود
و بغیر تملک مثل مجرد نشستن و برخواستن و زراعت کردن از هر دو رجوع بحاکم شرع عادل نمائید
و لما دعی را اذن در تصرف بغیر تملک میدهم چون در این زمینها از تعمیر و تحجیر منه و
موات هم نیست تملکش مشکلست **سؤال** در وقت چیدن گندم و جو بعضی خوشها
بر زمین میماند میبرند و مالک خود یا وکیل بقدر مقدور سعی در جمع و ضبط و اخذ آنها
میکنند و بعد از عجز از ما بقی اعراض و قطع نظر مینمایند آیا بر چیدن آنها جایز است یا نه
و بر فرض جواز هر گاه کسی بر چیند بقصد تملک و عین آن حاضر و باقی باشد مالک میتواند
از او بگیرد یا نه و هر گاه بعضی از آن خوشها که بر زمین افتاده است بعد از اعراض مالک
دانه دانه شود و در خاک پنهان شود و شخصی آنها را بقصد تملک متوجه شود یا
بدهد یا زمستان از آب باران یا غیره سبز شود و او محافظت آنها بکند و حاصل از آن
آن حاصل مال این شخص میشود یا صاحب اصلی و مالک بودن زمین **جواب** بسم الله
له الحمد در صورت اعراض مالک بر چیدن خوشها ضرر ندارد پس اگر بر چیند خوشها را با
قصد تملک مالک از او نمیتواند بگیرد و چه آن عین تلف شده باشد و چه تلف نشده
باقی باشد و اما آن دانهائی را که آب داده پس اگر بسبب آب دادن او سبز شده پس آن نیز مال
او است و مالک نمیتواند از او بگیرد هر گاه از آب باری و نحو آن بقصد حیازت و نحو آن مال
بوده بلی اجرت زمین را باید بدهد و اما اگر بخودی خود سبز شده مال صاحب ملک است
علی الاقوی نه صاحب بذر اگر او اعراض نموده و این انتفاعی در طلب غیر حاصل شده
دخلی بکسی ندارد **سؤال** هر گاه دو نفر یا زیاده در ملکی یا طاحونی یا دکانی شریک
باشند و یکی از این شرکاء در دادن مال الاجاره یا اجیر دیگر بدون توافق کنند میتواند قسمت
کنند یا نه هر چند و بگوید قابل قسمت نمی باشد و من قسمت نمیکنم **جواب** بلی قسمت مینمایند هر جا
که قابل قسمت باشد چون اراضی و بیوتات و اما طاحونه و حمام که قابل قسمت نباشد پس
طریق تخلص از نزاع آنکه اجاره دهند احد شریکین بدیگری یا بثالث و یا آنکه مناوبه نمایند
که یک مدت در نوبه در تصرف احدهما باشد که استیفاء منفعت نماید و یکماه دیگر مثلا در
ید دیگری و الله العالم **قرآن خوانی و مراثی و غنا و مجالس و غیره** **سؤال** اجرت گرفتن بجهة ختم قرآن در سر قبور حلال است
یا حرام **جواب** با واضح طرفین حرمتی ندارد **سؤال** غنا چیست و در مراثی جایز

اما حسین علیه السلام و همچنین قران واذان غنا جایز است یا نه و کیفیت خواندن مراثی در هند اینست که
همیشه که مرثیه را در لحن میخوانند ولکن ترجیح در آواز نیست و الفاظ مراثی هم بفهم همه میرسد
و شعرا بیتی که در لحن میخوانند ولکن ترجیع با آواز میدهند و الفاظ معلوم میشود و شنیست که هم
آواز را ترجیع میدهند و هم الفاظ مفهوم نمیشود که چه میگویند مگر بعض بعض لفظ مفهوم
میشود در این همه از جمله اقسام را کسی نمیگوید که خوانندگی میکنند بلکه میگویند که مرثیه
میخوانند در همه صور در شنیدن و خواندن آن نفس الامر چه حکم میفرمایند بینوا
توجروا **جواب** بسم الله وله الحمد همین که در عرف بگویند خوانندگی نیست ضرر ندارد
و همچنین اگر بگویند مرثیه میخوانند ضرر ندارد بشرط آنکه نگویند مرثیه میخوانند بطور
خوانندگی و یا خوانندگی میکنند یا خوانندگی میکنند و مرثیه والاحوط احترام است **سؤال**
حقیقت غنا در شرع شریف چیست و دیگر آنکه آیا غنا در مراثی امام حسین علیه السلام خواه
هندی و خواه عجمی و خواه عربی همه در قران خواندن نزد جناب جایز است یا نه **جواب**
بسم الله وله الحمد غنا اینست که در عرف بگویند خوانندگی میکنند و در مراثی بدتر است بلی
اگر مرثیه بطوری بخوانند که نگویند که خوانندگی میکنند و نگویند که مرثیه بطور خوانندگی
میخوانند ضرر ندارد **سؤال** موافق فتوای علماء دین و مفتیان آثار ائمه معصومین لفظ
غنا چه معنی دارد بعبارت سهل و واضح ارشاد شود و آن در شرع شریف حرام است یا جایز و بتقدیر
اول حرمتش علی الاطلاق یا مخصص بغیر مراثی سید الشهداست و کیفما کان تحقق وجود او بشهادت
عرف عام چنانچه بنا را اکثر مبانی واحکام بران نهادند ثابت میشود یا محول بشهادت
عرض عام واقفان رموز علم موسیقی بهر حال کسی که غنا میشنود اگر باین نهج عذر میکند که ما
دانا نیستیم موسیقی را نمیفهمیم و غنا را خوب از بد تمیز نمیتوانیم بدهیم این عذر عند الشرع مسموع
خواهد شد یا نه بینوا توجروا **جواب** بسم الله وله الحمد غنا بعبارت واضح خواندنی
میباشد و رجوع بعرف عالم که اشتراء کنیزهای معینه وارده در اخبار مشعر باین است باید نمود
و رجوع باهل موسیقی و اهل خبره خصوص مقامات و اصوات بیجا است و استثناء در حرمت
غنا نیست مگر در عروسی بشرایطش دیگر در حدی برای شتر و در قران و مرثیه غنا عذابش بیشتر است
بلی اگر شک شود که در عرف عام غنا باشد یا نباشد بنا را بر اباحت بگذارد و گوش دادن آن
ضرر ندارد هر چند احتیاط اکمل است **سؤال** آیا غنا حرام است مطلقا و در هیچ موضع
استثنا ندارد مثل مراثی سید الشهدا و قران و غیران یا مستثنیات دارد آیا اجتناب از صوت

مشتبه الحال از حیثیت غنا و غیره لازم است یا نه **جواب** حرامست مگر آنکه تشخیص آن بعرف
است که بگویند خوانندگی میکنند بلی اگر بگویند که مرثیه میخوانند یا قران میخوانند آن نیز
ضرر ندارد و استثناء که در غنا شده است دلیل معتبری ندارد مگر آنکه در استثناء در عروسی
هست بچند شرط اول آنکه عروسی شرعی باشد نه آنکه زن غیر را یا دختر غیر با علم و اطلاع
عروسی کند دوم آنکه غنا کننده زن باشد نه مرد بلکه احتیاط اینست که کنیز باشد سوم آنکه
تکلم بباطل نکنند چهارم آنکه استعمال آلات لهو مثل تار و طنبور و نی و دف با صنج ننمایند
بلی بی صنج ضرر ندارد پنجم آنکه مرد داخل ایشان نشود ششم آنکه اجنبی صوت زن را نشنود
هفتم آنکه در نکاح دایم باشد نه منقطع و ملک یمین و تحلیل هشتم آنکه در حال زفاف
که وقت داخل کردن عروس بخانه داماد است باشد یا آنکه در وقت متعارف از عروسی در
بلاد باشد نه آنکه تا یکسال یا شش ماه بکشد مثلا طول بدهند هر چند اشتراط بعضی
از این شرطها محل مناقشه است لکن احوط استثناء ما مشتبه بغنا پس اجتناب لازم نیست
علی الاقوی **سؤال** مراثی در سوز که عبارت از غنا است خواندن و شنیدن آن
ثواب دارد یا نه و سؤال دیگر شخصی که مقامات غنا نمی فهمد محض به نیت ثواب که شنیدن
ذکر مصائب امام حسین علیه السلام نهایت ثواب دارد یا نه سوز میشنود و گریه میکند آیا شنیدن
سوز او را ثواب دارد یا نه **جواب** در این دو سؤال رجوع بعرف نمایند اگر در عرف میگویند
که این خواننده خوانندگی میخواند نه آنکه مرثیه میخواند یا آنکه مرثیه را بطور خوانندگی میخواند
و غنا میخواند حرام است بلکه معصیت غنا در مرثیه بیشتر است و اگر میگویند که مرثیه میخواند
ضرر ندارد **سؤال** تحریک و تحریر حلقوم در مرثیه خوانی که آن را سوز خوانی و نوحه
خوانی گویند و محض به نیت و قصد گریستن و گریانیدن باشد و نشستن در آن مجلس و
شنیدن جایز است یا نه **جواب** جایز است مادامیکه بطور غنا نباشد **سؤال**
در این مسئله که کسی که غنا را میشناسد از غنا ماهر است و میداند که این مرثیه یا این قران
که خوانده میشود در آن غنا شریک نیست اگر چه در عرف عام و هم در عرف خاص کسی از خوانندگی
نمیگوید بلکه میگویند مرثیه میخواند در سیوف یا التخمیس شنیدن و خواندن همچه
مرثیه جایز است یا خیر **جواب** بسم الله وله الحمد اگر قاطع باشد که در عرف غنا میگویند
و غنا میباشد ولکن عرف من باب التسامح نمیگویند که غنا در مرثیه و یا در قران قرائت
میکند یا نمیگوید که مرثیه بطور غنا میخواند و بتوقف احتراز لازم است و اگر باصطلاح اهل صوت

و الحان غنا باشد و در عرف غنا باشد و ابو نیست احتراز لازم نیست و مدار بر اصطلاح اهل صوت و
سؤال آیا مرثیه باشد هر چند از شیخ استاد اعلی الله مقامه خلاف مختار ظاهر میشود
صوت لهوی مرکب از ریزی و بلندی با ترجیع یا بی ترجیع که در عرف خاص و عام همه آنها را
غنا گویند اگر در مرثیه و قران و اذان داخل کنند و نخوانند خواندن و شنیدن جایز است
یا نه **جواب** جایز نیست بلکه در قران و اذان و مرثیه گناهش بیشتر است **سؤال**
آیا شبیه در آوردن که مراد عزاداری سید الشهدا علیه السلام میباشد که شمر در رشت میکنند و
طرفی یکی زینت در رشت میکنند با اینکه مرد است چه حکم دارد **جواب** عیب ندارد بلکه
ممدوح است مادامیکه مشتمل بر محرم خارجی مثل غنا و نخوان نباشد **سؤال** در بعضی
از بلاد هند و سنان رسم است که بتاریخ ششم و هفتم شهر محرم الحرام علمها را از خانه بخانه
یکدیگر میبرند و همراه ایشان انبوه کثیر و جمیع غفیر از مؤمنین و غیر آن میباشند و نیز همراه
اکثری از آلات لهو و لعب مثل دف و دهل و صنج و نای و غیر آن میباشد و نیز همراه
و بعد بهر خانه که میرسند این چیزها را مینوازند تا وقتی که مردم از سینه زنی فارغ
شوند سؤال این است که شریک شدن در این مجمع و همراه رفتن و شریک ماتم شدن خصوصا
نظر باینکه سامان رفت میباشند اینها و ما را بجز از گریه بر مصائب انجناب غرضی نیست
گویا بالعرض این چیزها هم بگوش میخورد جایز خواهد بود یا نه **جواب** انشاء
الله مثاب و ماجور خواهد بود در شراکت جمیع مصیبت و تکثیر سواد اهل مصیبت
با قطع نظر از رفت و بکاء و سبب ابکاء که هر یک از این بخصوص مطلوب میباشد و اما
همراه داشتن آلات مرقومه پس اگر مقصود از زدن آن آلات مجرد لهو و لعب باشد
بیشک حرام است و اما اگر مقصود از زدن آن آلات مجرد لهو و لعب مثلا غرض از طبل طبل جنگ
باشد یا طبل لهو ایشان باشد چنانچه معروف است که هر دسته که از مخالفین از کوچه میآمد
طبل شادی میزدند از جهة اعلام آنکه تازه لشکری و معینی رسیده انهم ایضا قاصد
ندارد و چون مقصود حکایت طبل ایشان میباشد نه حقیقت قصد شادی و سرور
و شعف داشته باشد غرض خداوند منان توفیق ما و شما را اضافه الی یوم القیمه با قامه عزای
اولاد سید انام زیاد کرده اند **سؤال** صنج و طبلی که وضع از برای او خصوص انعقاد
مجموع عزاء سید الشهداء روحی له الفداء و نظم مجمع مجالس تعزیه ابی عبد الله ساخته باشند
و در عرف و عادت چنین صنج و طبل را آلات لهو نمیگویند بلکه در عرف و عادت از آلات

تعزیه محسوب است چنانچه در بعضی اوقات اهل مصیبت در تعزیه داری در وقت سینه زدن لا بد
یا معمول عزاداران همان صنج و طبل را میکوبند آیا کوبیدن چنین صنج و طبل در تعزیه
سید الشهداء حلال است یا حرام **جواب** ضرر ندارد بلکه مطلوب و محبوب است **سؤال**
ماتم کردن در مجالس عزا در غم امام حسین علیه السلام و دیگر معصومین علیهم السلام یعنی دست
بر سینه زدن و همچنین دست بر سر و روی زدن و جامه سیاه و نیلیه و سبز پوشیدن سر
عمامه و عبا در غم امام حسین علیه السلام شرعا جایز است یا نه و اگر جایز نیست کسی که
همچه عمل میکند عاصی میشوند یا نه **جواب** ضرر ندارد و معصیت نیست بلکه خیر
است **سؤال** بیان مصائب و فضایل امام حسین و دیگر معصومین در زبان حال و
بمقتضای حال یا شاهد حال جایز است یا نه و در شق اولی آیا بیان کننده را اعلام و اشعار آن
بر مردم وقت ذکر واجب لازم است یا خیر و روایات و اخبار و حکایات در فضایل و مصائب
اگر کسی در کتاب غیر معتبره ببیند یا از زبان ذاکری بشنود با نسبت یا غیر اسناد در مجالس خواند
جایز است یا نه و خواننده از خواندن آن عاصی خواهد بود یا نه **جواب** بیان مصائب
بلسان حال جایز است بشرطی که مناسب امام علیه السلام باشد نه آنکه مثلا بگوید وای تو عروس
نکردم و کاکل تو را شانه و باید مردم را اشعار کند و اعلام دهد که زبان حال است و بجای آن
داشت که همچه بگوید همچه گفته شود و اگر کتاب معتبر یا نامعتبر ببیند باید اسناد دهد حتی
اسم آن کتاب را معین کند یا نکند **سؤال** خواندن اشعار یا نثر که مشتمل بر فضایل و مصائب
اهل بیت و ائمه علیهم السلام باشد و مشتمل باشد بر خوبی و توصیف سبب شمشیر و تیر و
و نیزه و اشعاریکه برای گریه به مضمونش این باشد که هاتف غیبی ندا داد یا حضرت رسول و علی
و فاطمه علیهم السلام چنین فرمودند و همه آن حکایت و روایت نباشد محض از طرف شاعر
و ذاکر باشد در مجالس عزای سید الشهداء جایز است یا نه **جواب** شعر مدح ائمه و مصائب
ایشان ضرر ندارد و هر چند از بعضی اخبار نهی از شعر در یوم جمعه وارد شده حتی با تصریح
باینکه اگر چه در مدح ائمه باشد و لکن بمعارضه با اخبار دیگر ضرر ندارد و اگر آن اقوال که
مرثیه خوان میخواند چه نثر و چه بغیر شعر مناسب ائمه باشد و داخل در لسان حال باشد
ضرر ندارد و الا بهمعنی نیست و باید قرینه بر لسان حال بیاورد **سؤال** در هند و سنان
در عشره عاشورا در مجالس عزای جناب سید الشهداء علیه الاف التحیة و الثناء شیعه و سنی
همه جمع میشوند و از سنیه یکی با عتقاد از برای شنیدن ذکر مصیبت میاید و کسی برای شنیدن

اشعار مرثیه که لطف شاعری بیشتر در ان میباشد و کسی از برای تماشا و برای دیدن جمعیت مردم و سامان
عزا که شوکت و شان جلی میدارد و بعضی از ان سنیها عزادار هم هستند باعتقاد و بعضی بنا بر
اعتقاد حسب رواج و این از اخبار ثابت است که در مجالس عزای حسین علیه السلام حضرت حضرت فاطمه
و سایر معصومین علیهم السلام تشریف میاورند سنیها که باعتقاد شیعه دشمن پیغمبر و آل
پیغمبر هستند یا از شرکت ایشان در مجالس عزا جناب فاطمه و دیگر معصومین تشریف میاورند
یانه و بفرض ثانی ثواب مجلس کم میشود یانه و اگر صاحب مجلس و بانی عزا با وجود امکان و قدرت
سنیها را امدن در مجلس منع نکند و باز ندارد ایشان را در نصورت یا صاحب عزا مانع
تشریف اوردن معصومین علیهم السلام در مجلس عزا شد یانه و کسی که مانع تشریف اوردن
معصومین علیهم السلام در مجالس عزای حسین علیه السلام شود انشخص عاصی شد یا خیر
و ثواب مجلس برای او هست یانه **جواب** اعتقاد بنده اینست که اگر کافر محض در مجلس
عزا حاضر شد منع نکند بلکه کافر اگر چه بکفر بمیرد بجهة همین حاضر شدن تخفیف عذاب
حاصل میشود و اگر بمیرد ثواب دنیوی حاصل میشود مثل اینکه رزقش وسیع میشود
یا ولدی باو عطا میشود یا رزق تازه باو میرسد یا انکه باعث هدایت او میشود و اگر این
کافر العیاذ بالله قائل نباشد خداوند منان در اباء و امهات و اجداد و جدات یا اولاد
و اولاد اولاد عوض و پاداش میدهد و امدن کافر منع خوب نیست و لکن معصیت نیست
و اگر جائی باشد که ملک مانع نباشد و الا معصیت میباشد **سؤال** در مجالس
عزای جناب امام حسین علیه السلام در هندوستان بخانه شیعیان سنیها میایند
اگر حال باغ فدک و غصب خلافت و از این قبیل چیزها خوانده میشود سنیها اماده بجهة
جنگ و فساد و فتنه میشوند حتی نوبت مرافعه سنی و شیعه بعدالت انگریزی میرسد
در اینصورت این سنیها را منع از حضور مجلس عزا جایز است یا ذاکر را از خواندن همچه روایات
منع نماید **جواب** در این فرض بجهة دفع فساد منع سنیها از حضور مجلس عزا جایز است
چنانچه منع ذاکر از ذکر همچه روایات نیز جایز است و لکن اختیار ثانی اولیست و اقرب بتقیه
میباشد چیزی نخوانند که مخالف تقیه نباشد و امدن سنیها در مجلس عزا خالی از احتمال
منافی تقیه بهتر است **سؤال** چیزهای خوردنی که بمجلس تعزیت امام حسین علیه
السلام قسمت شود بفقراء و مؤمنین ثواب بیشتر دارد یا محض خیرات بفقراء و مساکین و مؤمنین
جواب در مجلس تعزیه صرف بفقراء و مؤمنین ثواب بیشتر دارد **سؤال** چه میفرماید

ممکنست حضور ائمه علیهم السلام بلکه ایشان نیز مسرور میشوند با مدن کفار و منع

درین مسئله که مؤمنی که اوامر و نواهی خدا را چنانکه حکمش بجا نیاورد یا بعضی را بجا میاورد و
بعضی را بجا نمیاورد و عصیان میکند لکن گریه میکند بر مصیبت امام حسین علیه السلام در مجالس
عزا و برای زیارت انحضرت میرود و اظهار اخلاص نسبت باهل بیت میکند ایا این گریه و اظهار
اخلاص و محبت باهلبیت و ائمه طاهرین علیهم السلام او را در حالت نزع و در قبر و برزخ و در
قیامت نفع میبخشد و رستکاری او از جهنم میشود و داخل بهشت میکرد و ائمه طاهرین
شفاعت او خواهند کرد یانه و در شق ثانی پس شهادت امام حسین علیه السلام که بواسطه
شفاعت امت کنهکار شده است عبث است **جواب** البته خداوند منان از برکت
تعزیه و گریه و اخلاص بسید الشهداء روحی له الفداء این بنده را میامرزد و ائمه علیهم
السلام شفاعتش میکنند حتی انکه در حدیث وارد است که کسی بقدر جناح الذباب یعنی
بر مکس بر سید الشهداء گریه کند استحی الله ان یعذبه بالنار خداوند منان حیا میکند
که اورا عذاب کند و فی الحدیث ایضا ان الحسین باب من ابواب الجنة یعنی بحقیق که حسین دری
از درهای بهشت است **سؤال** در جلسهائیکه خوشی که افعال و اقوال مضحکانه دشمنان
پیغمبر و ائمه نقل میشود برای خوشی محبان اهلبیت علیهم السلام ایا رفتن در ان مجلس و دیدن
و شنیدن ان اقوال و افعال را جایز است یا خلاف مروت و حرام میباشد **جواب** بسم الله
و له الحمد مادامیکه در ان مجلس حرامی را مرتکب نمیشوند حرام نیست بلکه بعضی اوقات
بقصد سرور اهلبیت و اشتراک در سرور ایشان مستحب است **سؤال** اگر کسی
دشمنان اهلبیت و قاتلان و غاصبان حق ایشان را فحش دهد بطوری که اسم مادر و خواهر
ایشان را ببرد و در فحش من کون نماید و صریحا اسم عورت مادر و خواهر ایشان را ذکر
نماید ایا جایز است یانه **جواب** سب و فحش مؤمن حرام است نه دشمن اهلبیت و مادر
و خواهران ملعونان اگر ملعون باشند و دشمن اهل بیت باشند ضرر ندارد **سؤال**
فحش دادن و در فحش نام عورت مادر و خواهر او اوردن بغیر مؤمن که نزد اهل قبله
جایز است یانه پس اگر شخصی عادل و پیشنماز باشد و بکسی که غیر مؤمن باشد فحش دهد و
نام عورتهای ازمادر و خواهر او و اگر ایشان هم غیر مؤمن باشند و در فحش زبان
بیاورد عدالتش میرود یانه **جواب** عدالت نمیرود **سؤال** فحش عبارت از چه
چیز است و ایا فحش دادن حرام است یانه و سماع و استماع ان هم حرام است اگر کسی بدون قصد
فحش دادن اسم عورت را بزبان بیاورد انهم فحش است یانه و نقل فحش هم حکم فحش

و ائمه اطهار علیهم السلام

داردیا خیر **جواب** فحش عبارتست از کلام قبیح و تحقیق این در مبحث سماع و استماع حرام نیست

نقل فحش فحش نیست **سؤال** کسی که مسائل واجبه را نداند و بزیارت برود چه صورت

دارد **جواب** بزیارت برود و مسائل را همه یاد بگیرد

باب البیع در بیع و متعلقات آن

سؤال حقیقت بیع را بیان فرمایید **جواب** بدانکه

بیع را تعریف فرمودند علماء ما رضوان الله علیهم بتعاریف مختلفه که اخصر و امتن آن انشاء

تملیک عین الی آخر بعوض معلوم است و منتقض میشود این تعریف بهبه زیرا که هبه مقصود

بخشش و مجانیست نه معاوضه و نه مبادله و همچنین منتقض نمیشود بهبه معوضه زیرا که مراد از

هبه معوضه اینست که هبه و هدیه میکند یعنی در تخصیص و لکن مقصود از او عوض گرفتن است

چه از حالش این مطلب معلوم باشد یا اینکه شرط کند مثل اینکه بگوید و هبتک هذا بشرط ان

تهبنی الخ پس نقل مال عین موهوبه بواسطه نفس شرط هبه و خود هبه شده و همچنین است

هرگاه بگوید و هبت هذا الفرس مثلا بهذا الثمن و دین را هبه معوضه بدانیم و صحیح بدانیم دیگر

وقف تعریف بیع منتقض میشود بهبه معوضه و الا صحت چنین هبه محل اشکالست زیرا که حقیقت

هبه تملیک عین است تبرعا و بلا عوض در ماهیت آن نقل بعوض ماخوذ نگشته بلی صحیح

است جعل عوض بواسطه شرط چنانچه بیان شد و همچنین منتقض نمیشود بصلح با عوض زیرا

که حقیقت صلح گذشت و تسالم محض است و هیچ عوض در آن ملحوظ نیست و از ارکان نیست بخلاف

بیع که در مفهومش عوض ماخوذ است بخلاف صلح و در جاییکه عوض هم باشد در آنوقت تمیز

بیع از صلح یا بقصد است در جاییکه بلفظ مشترک کند در جاییکه بلفظ خاص مثل بعت یا صالحت

باشد تمیز بقصد مفهوم این و عنوان در و واقع در نزد اهل عرف واضح است بلی کلامیکه هست

اینست که انشاء تملیک در بیع که باعث نقل و انتقال است انشاء بایع و مشتری هر دو است یا این

نحو که نقل المالک العین و ملکه الی المشتری بعوض و کذلک المالک المشتری العوض الی المالک

البایع فملک العین یملک المشتری العین و تملک البایع الثمن فعلی هذا یکون کل واحد منهما

ملکا و متملکا فیکون البیع انشاء المبادلة من کل منهما و یا اینکه انشاء تملیک از طرف واحد است

کما هو الظاهر بان یکون التملیک فی المبادلة من قبل البایع وحده و اما من جانب المشتری

فالقبول وحده و لکن اقوی وجه ثانی باشد بحسب سلیقه و وجدان بلکه دور نیست که

متبادر از بیع در عرف همین باشد و اما آنچه در بعض کتب معروفست بیع خریدن و فروختن

است که تملیک از طرف واحد را بیع نمیدانند پس بیع تملیک است بازای تملک نه تملیک بازای

هبه شده و نقل مشروط نمی‌شود موهوبه بواسطه

تملیک بعبارت دیگر و بنا بر آن نیز ثابت اشاره است که بیع بمعنی شرا آمده است که بیع مرة بمعنی فروختن

است و مرة بمعنی خریدن استعمال نشده است اشاره است بحقیقت شاوره بیع که مرکب است از دو جزء مرکب **سؤال**

بیان فرمایید در غیر بیع معاطاة که انعقاد آن با لفظ است آیا بلفظ واحد معین است که الفاظ

متعدد موجب حصول مبادله نمیشود یا آنکه شرط نیست **جواب** بدانکه بیع و عنوان آن در لسان

متشرعه مبادله عرفیه است که ملحوظ شده باشد با امضاء شارع چونکه حقیقت شرعیه در آن نیست

پس میگوییم آنچه معلوم است مؤثر بودن قصد انشاء بلفظ واحد معین که فقط با او میکند یا به

الفاظ که مراد فه محصل مقصود باشند مثل انکحت و زوجت و اما بلفظ واحد غیر معین یا بمجموع

من حیث المجموع که هر یک جزء دال باشد بر خلاف عرف و امضاء شارع نیز معلوم نیست بلکه معیز

العدم میباشد اظهر بلکه اقوی اشتراط اتحاد لفظ است پس هرگاه بگوید ملکت و بعت و اشتریت

و از مجموع اینها من حیث المجموع لا کل واحد اراده نقل نماید نقل حاصل نمیشود زیرا که آنقدری

که یقینا معهود از لسان شرع و امضاء شارع شده آن حصول نقل بلفظ واحد است و زیاده از آن

مقطوع العدم یا مشکوک است پس شک در حصول اثر باعث نشده که اصالت فساد را مع اصالة عدم

النقل و استصحاب ملکیت کل مال لصاحبه را باید محکم بدانیم چنانچه لازم است که قصد اثر را

بلفظ واحد معین داشته باشد که اگر بیکی غیر معین از الفاظ مذکوره قصد انشاء و نقل را

نماید نیز مبالغه حاصل نمیشود کما اینکه لابد است که مدلول همان لفظ مقصود باشد که اگر

بعت بگوید و مدلول آن مقصود او نباشد صحیح نیست **سؤال** بیع زمین که حدودش

معلوم باشد و جریب و مقدار مساحتش معلوم نباشد جایز است یا نه **جواب** نص المحقق

بجوازه فی الشرایع فقال و یجوز بیع الثوب و الارض مع المشاهدة و ان لم یمسحا پس بیع مذکور

صحیح است لکن بشرطیکه مشاهده شده باشد نه اکتفا شود بمحدود شده بلکه چند

اکتفا بمحدود نمایند و مشاهده در دفع غرر ظاهرا کافی باشد غالبا بلی در بعضی از زمینها

و در بعضی از بلاد میشود که بدون مساحت بیع ارض خالی از غرر نیست **سؤال**

فروش ملک با تعیین حدود صحیح است یا نه **جواب** با مشاهده بیعش صحیح است یا نه

و حاجت بمساحت نیست و اما بیع ارض بوصف و بمساحت تنها انهم جایز است علی الاقوی

سؤال شخصی اگر متناصل و ناچار کرده باشند و بجهة استیصال و ناچاری

مال خود را در معرض بیع در آورد میتوان مال او را خرید یا نه **جواب** اگر او را

جبر در فروختن این اموال کرده باشند که عین این معامله با کراه جابر من الجبر لا من

الجواز نه باشد صحیح نیست فی الاصح است **سؤال** بیع اثمار و غلات و سبزیها و ورق توت
و نحو آن قبل از ظهور و بروز جایز است یا نه **جواب** در اثمار قبل از آنکه ظاهر شود و زیاده
از یک سال نباشد و بچیز دیگر منضم نشود و شرایط جواز در زهریات مفصلا در کتب فقه مذکور
است و در امثال این مسائل نقل به بیع جایز نیست و نقل بصلح جایز است مطلقا **سؤال**
آیا حقوق قابل عوض شدن در بیع و نحو آن هستند باین معنی که حق را مثل حق تحجیر و نحو
آن از اسقاط آن عوض قرار دهند در بیع یا نه و همچنین افعال را مثل خیاطه و الصلوة علی النبی
و آله و نحو آن یا نه **جواب** اما اعتبار عوض در بیع پس محل کلام نیست و اما تعیین عین یا منفعت
و غیر آن پس بر چند وجه منصوص است اول آنکه تعیین عوض بعین باشد و این صحیح است در
نزد همه دوم آنکه منفعت باشد و این قسم نیز صحیح است هر چند اتفاقی مشکل است سوم
آنکه حق باشد و از شرح قواعد ظاهر میشود فساد آن که اگر حق را کسی عوض قرار دهد باطل
است و لکن حق صحت است پس مراد از عوض ماخوذ در بیع مطلق مقابل است سواء کان عینا
او منفعة او حقا فلو بیع الکتاب بسکنی الدار او بخدمة عبد او بحق تحجیر صح البیع و یعتبر فیه ما یعتبر
فی البیع و لان تخصیص العوض بالعین و المنفعة تخصیص بلا دلیل و العقد کالبیع صادق
فیما عوض فیه الحقوق کما لا یخفی پس اقوی جواز قرار دادن حقوق است عوض در بیع و نحو آن
و اما افعال پس در مثل خیاطه و نحو آن پس ظاهر اشکال در جواز آن نباشد و اما مثل صلوات
بر نبی صلی الله علیه و آله و سلم و زیارت الحسین علیه السلام و الصلوة و غسل الجمعة مثلا
فلما لم یرد حکمه صریحا فی الاخبار فرجع الی القواعد فیقول المستحبات علی قسمین الاول ما لا یقع
عن الغیر کغسل الجمعة و النافلة المرتبة فانهما لا یقعان عن الحی فی حال الحیوة و الثانی ما
یقع عن الحی کالزیارة اما القسم الاول فمقتضی القاعدة عدم الجواز اذ الافعال المستحبة کالصوم
و الصلوة و الزیارة و نحوها من الاغسال و غیرها یشترط فیها المباشرة بنفسه فکما انها تستحب للبایع
فکذا تستحب للمشتری ایضا و لا یعقل کون فعل الشخص فعلا للغیر و نائبا عن الغیر و لو جعل الثواب
عوضا عن الغیر فهو غلط اذ الثواب و لا غیره معلوم و علی فرض معلومیته غیر مفید و التسلیم ثانیا
لقد اشترطوا فی الثمن ان یکون المشتری قادرا علی تسلیمه نعم یجوز هذا الافعال المستحبة للاموات
بجعل ثوابها و اهدائها الیهم لدلالة الاخبار علی ذلک کما فی باب الحج و غیره و لیس فی الاخبار ما یدل
علی جوازها للاحیاء فافهم پس با عدم وجدان دلیل بر جواز اصالة الفساد در معاملات محکم است
و اما القسم الثانی فیجوز جعله عوضا مطلقا للاحیاء و الاموات و لکن الاشکال فی ان الصلوة

دعوی

الصلوة علی النبی و نحوه و قرائة القرآن یقع عن الاحیاء ام لا فالاولی جعله للاموات و ترکه للاحیاء
سؤال طلا و نقره خالص و تارهای طلا و نقره خالص و همچنین کلابتون و ملیله که در آن چیزی
از ابریشم یا نخ میباشد و تمام این مذکورات مکیل و موزون نیست داخل در بیع صرف است که
قبض در مجلس شرط است یا نه که بدون قبض در مجلس معامله فاسد است و فرق هست در بین
شما یعنی که هر دو مسلم باشند یا احدهما مسلم و دیگر کافر باشد و هرگاه قبض در مجلس نشد تا بعد
مبیعه قابل تصرف هست یا نه **جواب** در همه اشیاء مذکوره در سؤال غیر از کلابتون قبض در مجلس
شرط است چه مسلم چه کافر حربی و چه ذمی باشند و بدون قبض تصرف نمیتوان بیع جایز نیست مگر
آنکه اباحه شود و در کلابتون قبض در مجلس احوط است **سؤال** در بیع و شراء طلا و نقره
خالص و تارهای طلا و نقره خالص و کلابتون و نقطان هر چند در این دو چیز نخ یا ابریشم چیزی
میباشد اگر یکی و زیادتی بیع و شرا شود ربا میشود یا نه **جواب** بلی اگر بجنس ایشان فروخته
شود ربا میشود و اگر بغیر جنس فروخته شود یا ضمیمه غیر جنس نماید ربا نمیشود چون شرط ربا در
معاوضه این است که مکیل و موزون باشد و در جنس متحد باشند و ضمیمه از غیر جنس نباشد
سؤال پول سیاه داخل در بیع صرف است یا نه باین معنی که کسی بخواهد با پول سفید یا نقره
و طلا پول سیاه را خرید کند یا به پول سیاه مس را خرید کند داخل و در یکی و زیادتی ربا هست یا
نه **جواب** در بیع صرف نیست و داخل ربا میشود چون مکیل و موزون است **سؤال**
نفع پولیکه در برات نوشتن بکفار میدهم بیع است که بحق السعی یا عوض و اجرت ایشان میشود
یا این را هم سود مینامند و حرام است **جواب** نفع برات را اگر اجرت و حق السعی قرار دهد
ضرر ندارد و خلاصه باید یا بعنوان بیع در بیع برات دو چیز را ملاحظه نماید یکی قبض در مجلس
دیگر در بیع نقدین معتبر است اگر بصیغه بیع باشد نه صلح و یکی دیگر ملاحظه ربا اگر در
مکیل و موزون باشد و از یک جنس باشد و اگر مقصود قرض باشد نیز ضرر ندارد و لکن
شرط صحت قرض که قبض باشد ملاحظه کنند و نفع را شرط نکنند و قصد تبرع یا قصد حق
السعی یا قصدهای دیگر ضرر ندارد و الله العالم **سؤال** شخصی کاغذ براتی بکسی بعد
از چند روز تغیر شد پس چنین بیع برات صحیح است یا نه **جواب** منظور از بیع مهر و کاغذ نیست
بلکه آن مبلغ است که در آن کاغذ مسطور است و لکن بیع ما فی الذمه چون محل اشکال است
در بعض از اقسامش پس صلح نماید که خالی از اشکال میشود **سؤال** روغن خوراکی
بجنس از کفار خریدن بقصد تجارت و بازه بهیمه کفار فروختن شرعا صحیح است یا نه و جمیع

و اگر پول سیاه
پول سیاه را
خرید کند
صحیح
داخل بیع
صرف میشود
یا جنس

کفار داده و سند بلیت حکم دارند یا مختلف اند **جواب** بسم الله وله الحمد اعلام بنجاست صحیح است
ولکن بهتر آنست که مصالحه حق اولویت خود کند و تجارت را بچیزهائیکه بعض مشکلست بحق
اولویت بکند باین معنی که پول بگو بعوض حق اولویت واگر مشتری بنجاست روغن وا میداند
حاجت باعلام بنجاست نیست بلکه در حق کفار غالبا اعلام بنجاست فایده ندارد چون بذلت بسیار
رسید بملاقات ایشان نجس میشود لکن چون روایت دارد در چیزیکه نجس است اعلام لازمست در
وقت بیع مثل پوستین نجس و ثوب نجس و تخصیص بمسلم محتملست لکن عدم تخصیص احوط
است **سؤال** اشیاء نجس را با اعلام بر مشتری فروختن جایز است یا نه وضمانشهم در بین جو
بردنه بایع هست یا نه **جواب** با اعلام جایز است و اعلام واجبست و قبل از اقباض غیر محکوم
بضمانت میباشد و مراد از بیع اشیاء نجسه متنجسه قابل تطهیر میباشد نه نجس العین مثل شراب
و خنزیر **سؤال** در بیع متنجس اعلام بنجاست لازم است حتی مثل هیمه و ذغال و امثال مخصوص به
بیع است یا در همه عقود لازم است حتی عاریه و اجاره **جواب** اقوی وجوب اعلام
است حتی در مثل هیمه و ذغال و بر بوق بیت الخلا و جاریست این حکم در اجاره و صلح و
هبه و عاریه حتی عاریه لنگ هر چند بداند که عاریه کرده که بگیرد یا جاری غسل کند
باتماس بلی وجوب اعلام شرط صحت نیست و فرقی نیست در این حکم بین نجاست معفوه
و غیر معفوه بلکه جایز نیست برای غیر ذی الید و متصرف که بکسی شیء نجس بدهد الا بعد از
اعلام بلی اگر خود شخص در خانه کسی مثلا چیزی بگیرد که نجس باشد لازم نیست بر صاحب خانه اعلام
بلکه اگر پیش بعض آن شیء محکوم بطهارت باشد باجتهاد یا تقلید و در پیش دافع محکوم بنجاست
باشد در بیجا نیز احوط وجوب اعلام است بلی اشکال در اینست که نوع نجاست را نیز بیان کند
چون نجاست اختلاف در حکم دارد یا نه اقوی عدم وجوبست بلی احتیاط اولیست چنانچه
ظاهر جریان حکمست در مثل حیوانات نجسه هر چند تطهیر در اینها بزوال عین است بلی وجوب
اعلام در بیع مثل عبد و امه که تمام بدن ایشان نجس باشد یا آنکه بعض از بدن ایشان
نجس یا آنکه بعض از بدن ایشان باشد اشکالست اقوی عدم وجوب اعلام است هر چند
ایشان در حال بیع نائم یا مغمی علیه یا مجنون باشند والله العالم **سؤال** اگر اشیاء نجس
و حرام را بدست کافر حربی یا بدست زنان و اطفال ایشان فروشند و پول را بقصد استنقاذ
نه بقصد ثمن از ایشان بگیرد صحیح است یا نه و آن پول را حلال و جایز التصرف میباشد
یا نه **جواب** بطریق استنقاذ ضرر ندارد **سؤال** شخص تجارت اشیاء حرام مثل سیه

وغیره میکند از مال الحلال خود یعنی مثلا ده تومان از مال خود را مینه میخرد و بدوازده
تومان میفروشد آیا ثمن این مبیعه که بدست آمد فروختنش حلال است یا حرام و در صورت
اولی آیا دوازده تومان کلا حرامست یا اینکه دو تومان که بواسطه نفع است حرامست وده
تومان که عین مال الحلال است حرام نیست اگر بدست کافر حربی یا ذمی بفروشد ثمن اشیاء
حرام چه حکم دارد **جواب** مینه و خمر و سایر اعیان نجسه مملوک مسلم نمیشود بهیچ سببی
از اسباب ملک و فروختن آن بدوازده تومان نیز حرامست و تمام دوازده تومان حرامست
بلی خصوص کافر حربی را مضایقه نداریم بحلال بودن چیزی که از او بگیرند نه بصورت بیع
و تجارت بر اعیان حرام بمعاوضه نمیشود بلی باسقاط حق اختصاص و حق اولویت تجارت
جایز است و عوض نیز حلال است والله العالم **سؤال** معاملات با کفار حربی از قسم
بیع و شراء و رهن و مضاربه و شرکت و هبه معوضه و غیر معوضه و اجاره و استیجار و شهریه
دادن و غیر ذلک از معاملاتیکه نفع کفار در آن باشد جایز است یا نه **جواب** مانعی
ندارد **سؤال** جیت و سایر اجناسی که رنگ آن مردود و بایع بعنوان اصل و بقاء ثبات
میفروشد آیا این معامله صحیح است یا نه و فعل حرام بجا آورده یا نه **جواب** معامله صحیح
است ولکن مغبون نمودن حرام است و برای مغبون خیار فسخ است فورا **سؤال** معامله
که اطفال سرباز از میکنند چه صورت دارد بیان فرمایند **جواب** باذن اولیاء جایز است
علی الاقوی **سؤال** چه میفرمایند در قرآن یا کتابی که بر آن وقف نامچه نوشته اند و
فروشنده میگوید وقف نامچه نوشته شده است و صیغه وقف جاری نشده است آیا خریدن آن
قرآن یا کتاب جایز است یا نه **جواب** بلی جایز است و ذو الید مصدق است مادامیکه بینه عادله
بر کذبش نباشد **سؤال** چه میفرمایند انقبله که مسجدی سقف از چوب بود و بسبب
کهنگی و پارینه شدن سقف احتمال افتادن و هلاکت نمازیان منصور بود زید چوبها
پیش از برداشته از سر نو سقف آن مسجد را از خشت آجر و غیره باستحکام درست کرده اند
حالا آن چوبهای پوسیده سابق محض بیکار است چنین لیاقت ندارد که در مسجد دیگر
صرف کرده بشود بجز سوختن بکار دیگر نمیاید آیا آنها را فروخته در مصارف ضروریه
مسجد صرف نماید چونکه مال مسجد را سوختن و فروختن جایز نیست حالا چه کرده شود
جواب بفروشند و در مصارف مسجد از چراغ و تعمیر و اجرت خادم و نحو آن صرف کنند
والا آن مسجد که باین نحو باشد بیعش جایز است **سؤال** هرگاه شخصی حیوانی را که گرد

ومعیوب در اید دار زین بمیرد یا از مال بایع است یا مشتری **جواب** اگر قبل از قبض تلف شود
واز کیسه بایع است واگر بعد از قبض است از کیسه مشتری پس تلف مبیع قبل از قبض از کیسه
بایع است وبعد از قبض اگر در ایام خیار بمیرد در زمانی مختص بمشتری از کیسه بایع رفته واگر
بعد از ایام خیار در زمانی بمیرد یا در خیار عیب بمیرد یا با سقوط خیار حیوان یا با خیار شرط
مشتری وبایع در نبوت از کیسه مشتری میباشد **سؤال** چه میفرمایند انقبله درین
مسئله شرعیه که در ملک هند در زمان قحط وگرانی کفار بت پرست اطفال وزوجه خود را
میفروشند یا انها در حکم عبد وکنیز شرعی هستند یا نه وبدون متعه ونکاح با همچه کنیز
مقاربت کردن جایز است یا نه در وقت ضرورت بیع یا هبه یا ازادشان جایز است یا نه
جواب بسم الله وله الحمد ظاهرا بقصد استنقاذ واستیلاء بر انها عبد وکنیز میشوند
واحکام کنیز از بیع وازادی وغیره بر انها جاریست ولکن جماع نکنند تا مسلمان شوند که کفار بت
پرست وطی ومقاربت با ایشان نمیشود نه بعقد دوام ونه بقصد انقطاع ونه بملک
یمین ونقل اتفاق برین در کلام جمعی میباشد والله العالم **سؤال** زن یا دختر کافر
کافر بت پرست از دین خود برگشت باین طریق که طعام اهل اسلام یا دیگر اهل کتاب خورد
خود برگشت باین طریق که طعام اهل اسلام یا دیگر اهل کتاب شوهرش یا پدرش بواسطه
اینکه طعام غیر قوم خود را خورده است او را بدست مسلم فروخت یا هبه کرد پس زن ودختر
انکافر بعد از انکه پدر وشوهرش او را از خانه خود بیرون کردند ویا او خود پیش اهل اسلام آمد
ایا بر ایشان حکم کنیز شرعی جاری خواهد شد یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد اگر مسلمان شد کنیز
نمیشود واگر بمیرد معصیت یا غیر تا انها که طعام را خورده بیرون کردند قبل از تشرف باسلام اگر
مستولی بر او شود در حکم کنیز میشود **سؤال** تعریف عبد وکنیز را بیان فرمایند وزن اگر کنیز و
غلام شرعی بخرد یا از ارث خواه از جهیز کنیز وغلام باو برسد یا از زن مالک ان کنیز وغلام میشود یا نه
وکنیز وغلام مملوک از زن میشوند یا خیر وزن میتواند ان کنیز وغلام را بفروشد یا ازاد کند یا بکسی به
بخشد یا فرج ان کنیز را بکسی تحلیل کند یا نه **جواب** زن ازاد بالاصل یا بالعارض مالک کنیز وغلام
میشود وکنیز را میتواند تحلیل نماید واز برای غلام خود میتواند که بزنی دائمی یا انقطاعی بگیرد
لکن بغلام خود محرم نیست ونوکر غیر غلام وکنیز است شرط حصول غلام وکنیز انست که از حربی بغنیمت و
اسیری گرفته باشد ومملوک شده باشد باستیلاء بر او اگر مرد است غلام وعبد میگویند واگر زنست
کنیز میگویند واولاد انها که از عبد ومملوک حاصل باشد نیز کنیز وغلام میگویند والله العالم **سؤال**

هرگاه مالک کنیز خود وطی کند یا استبراء مالک قبل از بیع لازم است یا بعد از استبراء نمیتواند کنیز را بفروشد یا نه
جواب بسم الله وله الحمد بر مالک کنیز که وطیش نموده لازم است که اول او را استبراء کند وبعد از ان
بفروشد واگر مالک ترک استبراء نموده وفروخت بر مشتری لازم است استبراء واگر بایع استبراء کند از مشتری
ساقط است واستبراء در کنیز حیض بین یک حیضه وکنیزی که بواسطه مرض یا انکه در سن من تحیض میباشد
وحیض نمی بیند چهل وپنج روز میباشد که بعد از این مدت وطی مشتری جایز است وجایز است فروختن ان
سؤال چه میفرمایند که هرگاه زید کنیزی بعمرو بفروشد وبعد از بیع معلوم شود که ان کنیز حامله بوده
است بیع صحیح است یا نه **جواب** اگر این حمل از مولی باشد بیع فاسد است چون بیع ام ولد جایز نیست
مگر در صورتیکه مستثنا شده است بیع ام ولد برفرض تحقق یکی از صور مجوزه ولزومش محل اشکال است
زیرا که حمل را از عیوب شمرده اند ونقل اجماع بر ان شده پس لازم نیست خیار از مشتری واشکال محل
است **سؤال** کنیز حامله را فروختن چه صورت دارد بیان فرمایند **جواب** بیع ام ولد باطل است
وام ولد ان است که کنیز در حالتیکه ملک مولی میباشد نطفه منعقد میشود در رحم او از مولای او وبیع
بالتحقیق این شرائط بیع باطل است **سؤال** ما تقول شیخنا الاکرم فیمن اشتری جاریة وهی حامل من
الزنا او غیره هل یجوز الاستمتاع بها بالجماع وغیره قبل الوضع ام لا بینوا ارشدکم الله **جواب** الاحوط
الاجتناب عن مطلق الاستمتاع سیما الجماع فی قبلها ودبرها حتی تضع لاضطراب الاخبار والاقوال
حتی انهیت الی ازید من عشرة حتی ان من العلامة فی بیع القواعد ونکاحه وطلاقه ظهر اقوال
ثلاثة ولکن الاقوی اختصاص الحرمة بما اختاره المحقق ونسب الی المشهور وهو ما قبل ان یمضی
لها اربعة اشهر وعشرا والکراهة بعدها الی ان تضع مع استحباب العزل کما ان الاقوی الاختصاص
الحرمة بالجماع فی القبل لا بمطلق الاستمتاع ولا بالجماع فی الدبر بل قیل ان الاقوی ان الحمل من الزنا
لا حرمة له فیجوز الوطی مع الحمل من الزنا وغیره نعم قد یقوی عدم الحرمة من اثر الوصار بعد ملکیة المشتری
وقبل قبضها او بعد قبضها لان الحرام لا یحلل الحلال فیه ایضا تامل لان ذلک لیس لاجل الاحترام بل لا
جل تغذیة الولد وامکان لا انصاف اختصاص الحکم بما اذا کان من الحلال وتغذیة الولد ولا غیر معلومه
وغیر ثابت الحرمة والله العالم **سؤال** در بیع مرابحه اگر بایع در راس المال دروغ بگوید مثل اینکه
بده تومان خریده ودر حال فروش بیازده تومان میگوید بعد از وضوح کذب ان یا بیع باطل است
مطلقا یا بعد ثمنی که مخصوص است ویا صحیح وبرفرض صحت یا خیار دارد یا نه **جواب** قال المحقق قدس
سره لو باع مرابحة فبان رأس المال اقل کان المشتری بالخیار بین رده وبین اخذه بالثمن وقیل یحطه
باسقاط الزیادة من الثمن مع ربحها وفی الجواهر نقلا عن محل المبسوط انه قال ان بان الغلط بقول

البایع لزم المشتری الزیادة وربحها وان قامت البینة بکان للمشتری الخیار فهذه اقوال اربعة
ان بنینا علی الصحة والظاهر ان الغلط فی راس المال والغلط فی الاخبار برأس المال بالاقرار او
البینة مع التوافق بالکذب مثل المناط فی المسئلة وان لم یکن فی صورة السهو والغلط فی الاخفاء
او فی الاخبار من دون التعمد ثم نقل عن المقدس الاردبیلی التامل فی الصحة وفی الجواهر لولا الا
الاجماع عن الجمیع لظاهر هنا لامکن المناقشة فیه والاشکال فی مقامه اذ لا دلیل علیه لا اختلاف
الداعی وهو عمل الا دلیل علی کونه موجبا للخیار اذ الحد مطلقا الا ان یقال بان نظلم عقد الداعی
بوجه الخصوص من بین الدواعی موجب للخیار بالاجماع وقاعدة الغرور موجب لضمان لا الخیار و
قاعدة للخیار فی العقد الفردی اذا کان نفس المعاوضة فیها الضرر کالغبن والعیب وتخلف الوصف
والشرط لا فی مثل المقام الذی ضرر قد نشاء من اعتماده علی خبر مخبر الصحة بخبر الا ترجیح در نظر هم دارد
اینست که در فرض سؤال که بایع دروغ بکوید مبایعه صحیح است و خیار ثابت است بل فی الجواهر ولا بعد
ثبوت الخیار فی الکذب بکل ما یختلف به الثمن بل الظاهر ثبوته لعدم الاخبار بما یختلف به الثمن فصلا عن
الکذب فیه لا ینحصر الکلام فیما لم یکن بیع المرابحة متحدا مع بیع الغبن او تخلف الوصف او الشرط بل
فرض مخصوص ما کان الداعی للرضا بالثمن الخاص اخبار البایع راس المال مع ربح کذا وجواب
کما تدعی ان تخلف هذه الداعی من بین الدواعی موجب الخیار للاجماع ونحوه فتامل جیدا
والله العالم در خیار شرط سؤال ملکی بیع شرط برده وبایع فسخ نموده بعد
از رد مثل الثمن و مال معلوم شد که مشتری در زمان منافع خاصه وان ملک را منفعل ید بکری
نموده بیاید هلو بله ایا حال این اجاره چه چیز است جواب این مسئله بغایت مشکل است
واضطراب فتاوی علماء کلمات ایشان ظاهر است بجهة انکه از بعضی ظاهر میشود که مشتری
در زمان خیار بایع محجور علیه از تصرف میباشد و تصرفش صحیح نیست تا اینکه زمان خیار
منقضی شود و از بعضی علماء بر حجر معصیت و حرمت نیز ظاهر میشود و از بعضی مجرد حرمت
ظاهر میشود با صحة عقود ناقله عین و منفعت و سایر اتلافات و از بعضی صحت تصرفات ظاهر
میشود بدون حرمت وان طایفه نیز مختلف شده اند از بعضی از ایشان ظاهر میشود
که از فسخ بایع جمیع تصرفات مشتری منفسخ میشود قهرا و از بعضی که بایع میتواند فسخ نماید
و از بعضی ظاهر میشود که بایع رجوع بمشتری مینماید بقیمت المثل عین یا بقیمت المثل منافع عین
و از مشتری میگیرد بلکه از علامه در تذکره و قواعد در مسئله اختلاف متبایعین در بیع و
تقایل منافع یتقالف ظاهر میشود که اگر اجاره داده مالک بعد از حلف رجوع باجرة المثل منافع میکند

الضرر موجب ع

خیار ع

ظاهر میشود ع

و محقق در جامع المقاصد فرموده که بدل حیلوله عین را در اجاره نیز از مالکی که بحلف فسخ بیع
باطل شده میگیرد و این قول اقرب بقواعد است بجهة اینکه جمع بین حق مشتری که تصرف در
ملک خود نموده و جمع بین حق بایع که فسخ نموده و حل اثر عقد نموده و جمع بین حق
عوض و معوض نباید بشود عوض تصرف عین یا عوض منافع را باید بدهد بعد نیز قیمة منافع
واحتمال اینکه حق خیار مثل حق شفعه باشد دلیل ندارد مگر قیاس سؤال چه میفرمایند
که هرگاه ملکی را بیع شرط کرده اند حاصل از ملک مال که هست در صورتیکه ارباب
حاصل شرطی نشده باشد جواب بسم الله وله الحمد اگر شرط شده بمقتضای شرط عمل
کنند و هرگاه شرطی ننمایند تا بیع منفسخ نشده حاصل مال مالک است والله العالم سؤال
زید ملکی را خیار شرط نمود بمدت ده سال در بین مدت مرد و وصی هم ندارد مگر وارث
صغیر و نابالغ و مدت خیار در حالت نابالغی صغیر منقضی شد آیا این بیع بعد مدت خیار نافذ
صحیح است یا نه جواب بعد از انقضای مدت خیار لازم است و حقی باقی نمیماند برای صغیر سؤال
بفرمایند که در یک معامله شخص میتواند که خیار منعقد از برای خود که بایع است
یا از برای مشتری قرار بدهد بخیار شرط باین معنی که چنین قرار بدهد که اگر مبلغ مال المبایعه را
اگر تا راس سنه فلانی رسید که بیع لازم و خیار ساقط باشد والا باز هم بیع معلق باشد تا سنه
دیگر و همچنین الی المدة و سال یا سه سال آیا جایز است یا نه در حینیکه بیع معلق است نماء مبیع از مال
کیست جواب خیار فسخ که حاصل از شرط میشود دو قسم است اول آنکه منفصل از عقد بیع باشد
دوم آنست که متصل باشد اگر منفصل باشد اول و آخرش باید مضبوط باشد و تردید خوب نیست
و اگر خیار فسخ را معلق بشرطی نموده مثل رد ثمن و نحو آن در توقف نیز باید معلوم باشد و نماء مبیع
در ایام خیار مال مشتری است چنانچه نماء ثمن در ایام خیار مال بایع است علی الاقوی والله العالم
سؤال تصرف غیر ذی الخیار در مالی که منتقل شده با وجا بر است بدون اذن ذی الخیار
یا نه یا فرق است میان خیارات و میانه تصرفات جواب تصرف غیر متلف وصف یا عین کلا یا
بعدا و همچنین تصرف غیر مانع از رد مثل استیلادی امه و همچنین تصرف غیر ناقل غیر ملک مانع منافع
ملک جایز است اشکال در تصرف موجب تلف عین یا وصف یا منفعت یا ناقل ملک میباشد اقوی
جایز است و احوط ترک است و لکن اقوی اینست که این تصرف مانع از فسخ نیست بلکه اگر فسخ کرد رجوع
بمثل یا قیمت نماید هر چند در اصل جواز فسخ مناقشه میتوان نمود نظیر جواز رجوع در هبه ما انتقل عن
از موهوب له بغیر او سؤال کسی که ملکی را فروخت بمقداری از مال که با حیاط بکیرد و قرار داد

باشد ۲ بخواهد مشتری نیست ع

و اگر متصل باشد آخرش باید منضبط باشد ع

که اگر تخلف کرده از فقط خیار فسخ داشته باشد در اثنای وقت صاحب خیار مرده ایا این خیار برای وارث بالغ حاصل میشود یا نه **جواب** مانع از ثبوت خیار برای وارث نیست هر چند این حدیث خیار برای وارث بالغ نه انتقال خیار از مورث بوارث نظر انتقال خیار که منفصل پیش از رسیدن زمان خیار شارط موروث بمرد بلکه اگر موروث شرط عملی کرده و تخلف شرط در زمان شارط نشده بلکه در زمان ممات او شده خیار اشتراط برای وارث محل اشکال است من حدوث الاهلیة للخیار بهذا الاشتراط وهذه الاهلیة تنتقل الی الوارث ومن ان خلاف الشرط والتخلف عنه انما حدث بعد وفات الشارط ودلیل خیار الاشتراط هو النص والنص لا یشمل الفرض ولیس علی طبق القاعدة حتی یتعدی الی الفرض والله العالم

باب الاجارة در اجاره

سؤال اجاره بلعین مشجر یا نخل و ثمره او رضا یا اشجار ایا هر دو باهم جایز است یا نه **جواب** این اجاره نیست صلح است که اجاره اش میگویند

سؤال هرگاه زید بنفس خود را اجاره داده در عمل معینی و عمل را کلا یا بعضا بجا نیاورده بمرد و مدیون اشخاص دیگر هم باشد و چیزی بجز عین مبلغ مزبور از برای او باقی نمانده باشد اگر چیزی از عمل بجا اورده نشده باشد یا بعض از مبلغ ثابت باقی مانده از عمل راجع بمستاجر میشود یا انکه باید غرماء شود و این مستاجر براو او طلب کارهای دیگر **جواب** بسم الله وله الحمد اگر در اجاره مرقومه شرط مباشرت شده باشد بطور تنصیص یا ظهور اشتراط مباشرت مرقومه بموت باطل میشود کلا یا بعضا بالنسبة به مسمی و بعد از بطلان عین مبلغ مرقوم بر میگردد کلا او بعضا و اگر اجاره باشتراط مباشرت یا ظهور او نبوده بلکه در ذمه میت قرار گرفته بود که خود بجا اورد یا دیگری در فوت اجاره مرقومه باطل نمیشود ولکن اگر چیزی بعد از عین بجز مبلغ مرقوم باقی نمانده باشد چنانچه مفروض در سؤال است راجع نمیشود بمستاجر و بغرماء راجع میشود و اگر باقی مانده باشد بقدر ادای دیون سایر غرماء این وقت راجع میشود بمستاجر باین معنی که جایز است که صاحب عین مال الاجاره نماید قال المحقق فی الشرایع اما المیت فغرماء سواء فی الترکة الا ان یترک نحوا مما علیه فیجوز لصاحب العین اخذها و از اسکافی قول باختصاص مطلقا نقل شده وان ضعیف است

سؤال هرگاه زید عمرو را اجیر کرده باشد باجاره عقدیه یا معاطاتیه که اجیر مزبور مثلا دو دفعه یا سه دفعه صلوة هدیه برای فلان میت در لیلة الدفن بگذارد و بعمل اورد بمبلغ معین المقدار ایا این نوع اجاره صحیحست یا نه و بر فرض بطلان هرگاه اجیر مزبور همان اجرت مزبوره را از مستاجر مزبور اخذ نموده باشد و همان عمل مزبوم در لیلة الدفن بعمل اورده باشد ایا بر اجیر مزبور لازم است که اجرت ماخوذه را

ایا تمام ان مبلغ ع

خلف غیر مال الاجاره ع

بمستاجر رد نماید یا نه بیان فرمایند که مقام حاجت است **جواب** اولا باید دانست که ممکن نبود شخص واحد نماز وحشت برای میت فی لیلة الدفن مشروع است یا نه هر چند از شخصی باشد که تبرعا ولله برای میت بخواهد نماز وحشت بکند بجهت رفع وحشت او نوعی جواز است لان الصلوة خیر موضوع من شاء استقل ومن شاء استکثر ولان الامر المتعلق بالمستحبات غالبا للتکرار او لبیان حسن الطبیعة علاوه انکه در اخبار نماز وحشت است که اولا برای میت بجهت رفع وحشت صدقه بکنید و اگر صدقه ممکن نشود نماز وحشت بکنید و نکرد صدقه مطلوبیت نماز وحشت بدل او میباشد و بدل در حکم مبدل است مضافا الی ان نفس التکرار احتیاطا و تکرار الاستیجار ایضا کذلک مضافا الی ان استیجار اشخاص متعدده لا یکون منصوبا و انما استفاد من قوله علیه السلام وان دعا الاربعین مستجاب و نحو هذه الکلمات ایضا انه فی الاستیجار المتکرر من واحد خصوصا اذا لم یکن هناک الا واحد و ثانیا باید دانست که این استیجار از شخص متبرع یا از وکیل وصی میت یا از وصی یا از اولیاء میت میباشد که از کیسه خود اجرت بدهند و تعیین از مرکب میت وصی اگر وصایت مطلقه داشته باشد اشکال و تعیین از وکیل وصی اگر وکالت مطلقه داشته باشد اشکال در جائیست که وصایت مطلقه و وکالت مطلقه نباشد اینوقت نمیتوان حکم بصحت نمود بجهت انصراف متعارف پس اگر انصراف قضیه نبود حکم بصحت مینمود در همین اقوی جواز است مگر در صورت انصراف والله العالم

باب الصلح در صلح

سؤال شخصی خانه و ملک خود را رهن کرد از نزد زید بمبلغ (دینار) او را بکر در وفات و تمام شود از باب خلع عمر قرار داده از ادای دین انخانه وان ملک ابعال خود مصالحه نماید و در حین مصالحه چند نفر شهود گرفت که این مصالحه اصلی ندارد و صوری میباشد و این شخص وفات یافته صبیه دارد که مطالبه حق خود مینماید و عیال ان مرحوم با مصالحه نامچه صوریه مدعیه است که صلح بمن شده است اگر ان دختر شهود اورد که این صلح صوری بود مدعیه است صلح بمن شده است میرسد نقاص حق خود نماید یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد با بقاء رهن و عدم فک رهن مصالحه باطل است باید اداء دین شود از ان خانه یا غیر ان خانه بلی فک خانه و ملک از رهن و اداء دین اهر دختر وارثه اخذ ارث مینماید و محتاج باوردن شهود ببطلان صلح نیست بلکه ضعیفه مدعیه باید اقامه شهود بانتقال وصلح نماید بلی هرگاه اصل صلح معلوم باشد و دختر مدعیه شده صوری بودن ان باید اقامه شهود نماید و پس از اقامه شهود نزد حاکم متصدی مرافعه اخذ حق خود نماید و حتی الامکان ترک نزاع و مسائل بنحو استفتاء مشکل

اشکال در جواز استیجار ذی شخص متبرع ملتمست هم حتی اولیاء میت ع

تعداد نع

است بلکه باید رجوع بحاکم حاسم شود **سؤال** شخصی در مصالحه یا در بیع خیار فسخ مادام
العمر از برای خود شرط میکند آیا صحیح است یا نه **جواب** احوط ترک است و اقوی صحت
است در صلح مادام العمر مثل تولیت هر چند ظاهر بعضی بطلان است بجهة انکه زمان
فسخ اول و اخرش مردد و باید معلوم باشد ولکن در صلح جهل مغتفر است نه در بیع و نحو آن از عقود
لازمه که مبنی بر مداقه میباشد والله العالم **سؤال** زنی بوالد خود مصالحه نمود جمیع
ما یملک خود را و خیار مادام الحیوة برای خود قرار داده و بعد زوج مرقومه ادعا نموده
که در ما یملک خود وصی تعیین نموده و مصارفی برای خود قرار داده آیا از فسخ حساب میشود
یا نه **جواب** اقوی انست که این فسخ است بجهة اینکه وصیت سبب سلطنت است برای دیگری
یا تملیک عین یا منفعت است و با بقاء صلح مرقوم اثبات سلطنت برای اجنبی یا تملیک دیگری
بی معنی است و هر تصرفی که مانند بیست لا یملک رجوع و فسخ میباشد چنانچه در بیع و مسئله
بیع با خیار فسخ برای هر یک از بایع و مشتری تصریح نمودند که تصرف ذی الخیار فیما انتقل اسقاط
خیار است و تصرف او فیما انتقل عنه فسخ میباشد و هکذا صرحوا فی بحث الهبة الجائزة نعم لهم کلام
بالخلاف فی ان الرجوع الفعلی اذا کان بالعقد او بالایقاع فهل یصح ذلک العقد فقیل لا لانه
مشروط بالفسخ والفسخ لا یحصل الا به صحیحا والصحة فیه لا یتحقق الا بعد العقد او الایقاع
وهو دور محال وقیل بالصحة بدعوی انه دور معی وقد تعرض شیخنا الاستاد اعلی الله مقامه
فی هبته جواهره وتعرض شیخنا الاستاد بعض فضلائنا المعاصرین فی احکام الخیارات والاقوی
فیه ایضا الصحة نظر الرجوع الفعلی باللمس والتقبیل والوطی فی الرجوع للمطلقة کما ان لهم کلاما
اخر وهو ان الفسخ المزبور انما یکون مع العلم بالالتفات لما نقله سابقا او مع الشک لاصالة التقدم
واما مع الغفلة الا الالتفات مطلقا فنحو مع الزوج فی السؤال المرقوم لو ثبت الوصایة المرقومة ولکن
الاولی الصلح لما مر من الخلاف مع الاشکال فی اصل الصلح لاشتماله علی الخیار فی الزمان المجهول
نعم لو علمنا بعدم التذکر لی التفات الی الصلح السابق فجدید یشکل الحال فی کونه رجوعا **سؤال**
زید ملک خود را مصالحه نمود بیکی از اولاد خود و در ضمن العقد شرط خیار فسخ مادام الحیوة
برای خود نمود آیا بعد از موت زید خیار فسخ منتقل بوارث میشود یا نه **جواب** اقوی صحت
شرط مرقوم است لکن خیار فسخ مادام الحیوة حکم تراویث نمیشود بعد از موت بلی اگر مضبوط باشد مثل
ده سال و قبل از اجل مصالح بمیرد خیار فسخ منتقل بوارث میشود **سؤال** چه میفرمایند
در این مسئله که هرگاه زید عمرو را وکیل نمود که ما یملک مرا مطلقا چه از منقول وچه از غیر منقول مصالحه

نماید به برادر من و منافع مادام الحیوة مخصوص بخود من باشد که برادر تصرف نتواند بکند مادام الحیوة و مدت
هم معین نکرده معلق ساخته منافع را مادام الحیوة آیا چنین صلحی صحیح است یا فاسد **جواب** بسم الله وله
الحمد هر چند استثناء زمان حیوة مجهول است و ظاهر جمعی فساد صلح مرقوم لکن چون اول علم دارد
اثره و عقد صلح متحمل این نحو از جهالت میباشد صحت این گونه صلح خالی از قوة نیست والله العالم **سؤال**
هرگاه شخصی ملکی از املاک خود را بعقدی از عقود شرعیه مثل صلح منتقل نمود بشخص
مسلوب المنفعة که مادام الحیوة منفعت بر ملک مال ناقل باشد آیا این عقد صحیح است یا نه و بر فرض
صحت هرگاه فوت ناقل مقارن شود با وقت چیدن و جمع نمودن حاصل آیا داخل در ترکه میت است یا
مال منتقل الیه **جواب** ظاهر فقها بطلان استثناء اجل مجهول است بجهة انکه هر جا که اخذ اجل
نمودند ضبط نمودند حتی در تکلم بجهة انکه شرط همین که متعلق بزمان شد باید مضبوط باشد و
لکن اقوی در خصوص صلح و شرط مزبور صحت است بجهة انکه اول بعلم میشود و اول بعلم کفایت میکند و
حاصل املاک در زمان چیدن و جمع نمودن داخل در استثناء میباشد والله العالم **سؤال**
مصالحه نمود زید منافع دو دانک و نیم زراعت خود را از شتوی و صیفی اناً و لمحة از ان تا یکسال بیک
صد و هفتاد و پنج تومان که در دو قسط تسلیم مالک نماید نصفه را در غره ربیع الاول و نصف
انرا در غره جمادی الاولی سنه مزبوره و در ضمن مصالحه شرط شده که هرگاه خدا نخواسته افت اسمانی
از قبیل تگرگ و سن و خارکی و ملخ خارکی محصول خورد بتصدیق اهل خبره بعد از مخارج مصالح هرگاه
چیزی باقی و زیاده باشد از مخارج مالک ببرد و الا فلا و هرگاه در مصالحه به بهم نقص بهم رسید
از عهده برآید مالک و شرط شده که هرگاه وجه مال المصالحه مذکور تسلیم مالک نشود تومانی ده شاهی
از مصالح له گرفته شود و مدیون مشار الیه باشد **جواب** بسم الله وله الحمد بحسب ظاهر مانعی از صحت
مصالحه و شروط ثلثه نمیباشد الا اینکه شرط ثالث که هرگاه وجه مال المصالحه مذکور تسلیم نشود
تومانی ده شاهی از مصالح له گرفته شود و مدیون مشار الیه باشد خالی از منافات نیست بجهة انکه
شرط مشخص شروط علیه مدیون نمیکند مگر اینکه مراد مجرد الزام باد باشد مسامحة علاوه انکه تومانی
ده شاهی بجهة تخلف میباشد زمان تخلف که موجب ده شاهی میشود بیان نشد که هر روزی میباشد
یا هر ماهی میباشد مگر اینکه اینهم معلوم و معهود ایشان بوده باشد والله العالم **سؤال** آیا
زید از عمرو طلبی نقد دارد و عمرو مفلس و معسر و در عوض طلب زید مصالحه نماید در عوض طلب او خیار فسخ بمدت
معینی در عوض طلبی و از برای خود میکند آیا صحیح است یا نه **جواب** ضرر ندارد اگر از
از روی حیا و جبر نباشد والله العالم **سؤال** آیا مصالحه در خمس جایز است که اگر کسی در ذمه

و این واضح است

وی نیست تو ما باشد یا هرچه باشد صلح کند با هلش بربع آن مثلا و یا صلح با وی کند مالی را ابقد زکه اضعاف قیمت است و یا جمیع را بدهد نبید از باب خمس و او برغبت ظاهریه بعضی را بنجد چه در اول چنین معاهده کردند **جواب** بسم الله وله الحمد صلح مرقوم از سادات جایز نیست بجهة آنکه قبل از انقباض مال التجیری نمی‌نند و بعد از انقباض اگر هبه یا صلح نماید بنحوی که اطمینان برضایش در واقع باشد مضایقه نیست و اگر صلح از حاکم شرع باشد ضرر ندارد بشرطی که خلاف مصلحت نباشد و حاکم شرع عادل و مند بن البصر بتکلیف خود میباشد

سؤال مصالحه ادعاء مدعی با مدعی علیه بقسم مطلقا یا بضمیمه مالیه یا صلوات جایز است برای غیر مجتهد که معنی مدعی و منکر را تمیز داده یا نه **جواب** صلح بقسم محل اشکال است

سؤال شخص غیر مجتهد ادعای مدعی با مصالحه میکند بمبلغ معینی و در ضمن العقد شرط می نماید که مدعا علیه قسم بخورد در حضور همین شخص غیر مجتهد یا در غیر حضور او یا دعوی بچنین مصالحه و قسم ساقط میشود و مصالحه صحیح است یا نه **جواب** اگر منظور قسم مسقط دعوی باشد صلح محل اشکال است بلکه بسید استناد و جمعی این صلح و این شرط را باطل میدانند والله العالم

سؤال تقرر ما بند که در مصالحه صیغه شرط است یا نه و بر فرض شرطیت آن باید بعربی باشد یا بهر زبان که باشد کافی است **جواب** عربی و فارسی هر دو کافی است و عربیت شرط نیست بلکه اقوی است که اگر بتعاطی و تراضی بفعل اظهار شود بعنوان صلح نیز کافی است و لازم است والله العالم

سؤال بمجرد صیغه صلح موهبت لازم میشود یا بعد از دادن مال المصالحه یا نه **جواب** قبض عوض شرط در صحت و لزوم نیست و اجتناب داعی بر دو صورت صلح بعوض چنانچه لازم است ادای عوض در صورت صلح بعوض چنانچه لازم است ادای عوض علی نحو المقرر والله العالم

باب الوقف و حبس و وقف

سؤال هرگاه کسی ملکی را وقف کند و شرط کند که هرگاه واقف خود محتاج شود منفعت را خود تصرف کند و بکسی ندهد صحیح است یا نه **جواب** این وقف باطل است علی الاقوی

سؤال اگر در حین وقف محتاج باشد و وقف بجهة فقرا نماید و نظرش این باشد که تا خود محتاج است بدیگری ندهد آیا وقف صحیح است یا نه **جواب** اگر وقف بر فقراء بکند و خود مندرج در فقراء بشود یا وقف بر سادات یا مجتهدین بکند و خود سید باشد یا مجتهد شود تصرف کند ضرر ندارد و اشتراط اینکه بغیر خود ندهد بیجا است که وقف بر نفس شود

سؤال که هرگاه شخصی ملکی را وقف کرده و ابتدای اینکار اسم خود را هیچ داخل در موقوف علیهم محسوب نداشته بود و بعد از آنکه

وقف نموده و صیغه وقف هم جاری ساخته و بتصرف متولی داده بعد از چندی میگوید که من خود را هم از موقوف علیهم محسوب داشته ام آیا بر متولی هست که سخن واقف را بکند یا بعمل نماید یا محمول است **جواب** شرط وقف اخراج واقف است و قبل از آنکه میگوید که من خود را داخل در وقف کرده ام بجهت ظاهر کلامش مدعی بطلان وقف است و متولی مدعی بر صحت وقف اگر معارضی ندارد خود بداند و خدایش و اگر معارض دارد باید مرافعه بشود در پیش حاکم شرع و در مدعی صحت و مدعی فساد اول مقدم است والله العالم

سؤال هرگاه ملکی وقفیت آن معلوم باشد چون پیدا نبید بهمین قسم مانده است دیگر نه متولی و نه مصرف و نه وقفنامچه و بیان تقدیم بطنی بر بطنی معلوم نیست این ملک حال در میان موقوف علیهم چه قسم باید قسمت بشود و سخن در اینست بعضی که بطن اول اند مدعیند که ثانیان و اموات بلاعقب حصه معینه ایشان مخصوص بطن اول است و بطن ثانی دخلی ندارد و حال سند و حجتی از تعیین واقف ندارند و نیست بجز وقفیت ملک و موقوف علیهم بودن ایشان **جواب** محصل کلام در مسئله و مرجع نزاع این است که وقف ترتیبی است بر بطون یا آنکه وقف تشریکی است که همه بطون شریک باشند و قسمت بحسب رؤس باید ببرند و چون در دوران میان ترتیب و تشریک تشریکیست یا آنکه خلافش معلوم شود دلیل مسئله استحاله ترجیح بلا مرجح نیست چنانچه بعضی از افاضل عصر توهم کرده اند بخیال آنکه اولاد مساوی اند در موقوف علیهم بودن و ترجیح بطن اول بر بطن ثانی محتاج بدلیل است بجهة آنکه این به تنهائی ثابت نمیکند تشریک را بلکه بجهة اصل عدم تقییه میباشد و این اصل لفظی مقدم بر اصول عملیه متولیه متوهمه در مقام میباشد بل هذا الاصل المعول علیه یوجب ضرورة مدعی الترتیب للبیّنة والاولی التوقف فتامل جیدا

سؤال اگر وقفیت معلوم باشد و ترتیب و تشریک معلوم نباشد چه باید نمود **جواب** عمل به ترتیب باید بشود لاصالة عدم الانتقال الی البطن المتأخر الابعد بفقدان البطن المتقدم الاصالة تأخر الحادث و با آنکه عمل به تشریک باید نمود **جواب** عمل بتشریک باید نمود لاصالة عدم التقیید لان الترتیب تقیید و هو مقدم علی اصالة عدم الانتقال و اصالة تأخر الحادث و بهذا الاصل نقول ان المدعی هو من یدعی الترتیب لان مدعی التشریک هو من یقول بخلاف الاصل المعول علیه فتامل جیدا فانه دقیق و الفاضل القمی تمسک فی نفی العقود الزاید من الترتیب و نحوه باستحالة الترجیح بلا مرجح و هو ایضا مبنی لو ضم الیه الاصل المعول علیه و لا ینفع لو لم یکن الاصل المعول علیه موجود والله العالم

سؤال هرگاه زید و عمرو و بکر هر سه برادر بوده و املاکی داشته باشند عاع باغ خود شان آن سه

صیرورة بعیر کردانند

مدعیا و مدعی التشریک منکرا فعلی مدعی الترتیب صح

هو المدعی لان المدعی صح

برادر حصه خود را مثلا که نصف کل میباشد وقف نمودند و برادر تمام حصه خود را وقف اولاد ذکور نموده
و یک برادر نصف حصه خود را وقف تعزیت سید الشهداء نموده و نصف کاملا مال زمال
شرکاء باقی طلق میباشد و آن املاک مشاع بر نخیلات مشتمل بر نخیلات متفرقه که هر یک اصله
شلاد و مکانی واقعست و اراضی خیلی که هر خرابه در مکانی واقع است آن خرابجات مختلفه است
از حیثیت طول و عرض و خوبی و بدی حال صاحبان حصه طلق میخواهند قسمت نمایند آن
اراضی و نخلات را آیا بچه نحو قسمت نمایند باین معنی که آیا هر خرابی را با رضای جدا گانه قسمت نمایند
که وقف و طلق از حصه خرابه خود بردارند یا آنکه تمام خرابجات را سنجیده و خوب و بد را مقابل یکدیگر
قرار داده مقومین معادل نموده یا تواضع با یکدیگر قسمت نمایند آیا یک وجه از این دو وجه صحیح است
یا هر دو **جواب** اگر تراضی باشد هر دو وجه جایز است الا وجه اول متعین است و لکن باید تعدیل
سهام و عدم تبدیل وقف را منظور بدارند که وقف را بدل بطالت نکنند **سؤال** آیا ما بین
موقوف علیهم یا وقف تمام باشد یا خاص وقف را قسمت میتوان کرد یا نه چنانچه ما بین وقف از
طلق جایز است **جواب** قسمت وقف بین موقوف علیهم جایز نیست و قسمت وقف از طلق جایز است
بلی جایز است قسمت وقف از وقف در وقفیکه دو طایفه از موقوف علیهم باشند **سؤال** هرگاه
از شرکین بعد از قسمت بگوید که حصه من کمتر است یا اینکه بد میباشد و من قسمت را قبول ندارم
آیا میتواند یا نه **جواب** ادعای فساد قسمت میباشد باید ثابت نماید والله العالم **سؤال**
آیا وقف نقلی را جایز میدانند یا نه **جواب** با اکتفا بافعال وقف در منقول مثل کتاب قرآن و حصیر
مسجد و بخوان و غیر منقول مثل پل و مسجد و مدرسه و مقبره هر چند خالی از اشکال نیست و لکن
خالی از قوت هم نیست **سؤال** کسی ملک معینی را وقف نموده است که منافع آن را صرف افطار
مؤمنین نمایند در رمضان یا از برای مسجد فرش تمام نمایند و متولی از برای آن معین نموده
و شخص آن را متولی را عادل ندانند آیا جایز است برای آن شخص که از آن افطار نماید یا بر آن
فرش نماز کند یا نه و بر هر تقدیر فرقیست میان آنکه بداند که خود متولی میداند یا حال او مجهول
باشد یعنی نداند که متولی خود را عادل میداند یا نمیداند یا نه **جواب** حمل بر صحت نموده
افطار نماید و فسق او نیز مانع نداند بلی اگر بداند که خیانت در جمیع اموال وقف و قسمت مینماید
داخل افطار روا نیز قسمت شخصیه از آن قبیل است بوقف نخورد و همچنین در فرش نماز و غیره نکند
سؤال عدالت در متولی وقف حسب فتوای سرکار شرط است یا نه **جواب** احوط اشتراط
عدالت و اقوی کفایت امانت است **سؤال** سوای حاکم شرع بکسی دیگر اختیار است که کسی را

اولاد و نصف دیگر را وقف صح

که خود عادل نیست یا بداند که خود را عادل میداند صح

متولی وقف قرار دهد یا نه **جواب** اگر در متن عقد وقف متولی اخذ نشده طلب بحاکم شرع
نیست الا متولی حاکم شرع عتبت یا ماذون از حاکم شرع یا عدل المؤمنین اگر دستش بحاکم و دست
رس بماذون از حاکم شرع نباشد و هر کسی متولی وقف نخواهد بود **سؤال** اگر واقف شرط
نموده باشد که باید حاکم وقف متولی قرار دهد و حاکم وقف مسلم نباشد بجویز حاکم وقت
در قرار دادن متولی معتبر است و معتبر است یا نه **جواب** این شرط بحسب ظاهر صحیح است و سوق
کافر نیست تا اینکه گفته شود در متولی وقف اسلام و عدالت و بلوغ و بخوان بلکه این حاکم
وقت متولی تراش است و جاعل متولیست بلی جمعا بین الشرط و الشرع متولی امین و مسلم قرار
دهد والله العالم **سؤال** متولی وقف عام که قسمت موقوفات بدست او است آیا میتواند
خود متولی با ین موقوفات کسر عتبات عالیات برود یا نه **جواب** بلی میتواند بشرط
آنکه عبارت وقف نامه ظهور نداشته باشد در اینکه متولی بغیر خود باید بدهد بلکه منظور
صرف در مصرف بر باشد نه آنکه ظاهر باشد در اینکه متولی بغیر خود باید بدهد باید عبارت
واقف در حین وقف معلوم شود و هر مالی که حلال باشد با ن مال جایز است زیارت و متولی
اگر حق شرعی یا حق جعلی از قبل واقف دارد و مقدار حق خود را گرفته است جایز است با ان
زیارت والا فلا **سؤال** چه میفرمایند در این مسئله که زید دو خانه دارد یکی در
کربلا و یکی در عجم و هر دو را وقف اولاد ذکور نموده که در خانه کربلا ساکن شوند و خانه عجم
را اجاره دهند آنچه عاید شود از وجه اجاره او صرف تعمیر خانه کربلا نمایند و الحال مدت
چند سال است میباشد که از خانه عجم چیزی عاید نمیشود بواسطه خرابی او و در شرف انهدام آیا و
واقف انهدام است میتواند که آن ملک عجم را بفروشد بواسطه عدم منفعتش و از پولش در کربلا
یک ملک ذی منفعت بخرد و وقف کند در عوض آن ملک **جواب** جایز است بیع تمام وقف
که در شرف انهدام است بشرط یأس از تعمیر هر چند باجاره باشد و بشرط عدم امکان بیع بعض
هر چند بجهت عدم اقدام مردم باشد و بشرط عدم امکان تغییر وضع یا موضوع و متولی وقف
یا موقوف علیهم باذن حاکم شرع یا عدل المؤمنین مباشر بیع وقف میشوند نه وصی واقف و نه
خود واقف با عدم تولیت والله العالم **سؤال** مسجد و مدرسه و حمام یا دیگر خانه
مثل چینیه و تکیه و غیره از موقوفات هرگاه واقف برای تعمیر و مرمت آن وجه مصارف قرار
نداده باشند و مشرف بانهدام شود آیا جایز است برای متولی که از اجاع زمین فروخته
دیگری مثل آن از آن حجر و کوچک و کمتر خرید کند یا نه و آیا جایز است برای متولی که

هیزم موقوفات نبوده را در صورت مسطوره بالکلیه منهدم شاد و الات و اسباب از امثال اجر و
چوب و تخته و غیره را فروخته دیگری مثل انها از ان حقیرتر و کوچکتر و کمتر در بعض ان
زمین بنا کند و بعض ان زمین خالی را طویله اسب خود یا جای نشستن نوکران خود یا راه امد
و رفت خود و مردم در خانه خود قرار دهد یا نه **جواب** اما فروختن عین مسجد مثل سرین جایز
نیست و اما الات ان پس فروختن جایز است و مهما امکن صرف در این در باید شود و الا بمماثل و اما غیر
مسجد و مدرسه پس فروختن بشرائطی که در بیع وقف مذکور است در سؤال و جواب دیگر جایز
و اما منهدم ساختن و الات و اسباب او را فروخته و کوچکتر نمودن جایز است و مهما امکن تغییر
وضع دهد نه تغییر موضوع بلی اگر تغییر وضع و موضوع در این وقف جایز است بزرگ را کوچک
کند و دکان را حمام کند و اگر مکان زیادی باشد که محل احتیاج ان وقف نباشد جایز است اجاره
بدهد بلکه اگر ممکن نشود اجاره بیع بعض ان نماید و اگر بیع بعض ممکن نشود بیع کل نماید و عوض
و بمصرف وقف برساند والله العالم **سؤال** چه میفرمایند که خانه این وقف اولاد و
اولاد اولاد نازلا ما نزلوا و متر قی بخرابیست که هرگاه خراب بشود موقوف علیهم قدرت بر تعمیر ان ندارند
و بعد چند مدت بالکلیه از قابلیت سکنی میماند ایا بیع چنین خانه و خریدن خانه دیگری به جای
ان خانه برای موقوف علیهم جایز است یا خیر و کسی که از امنجه دینی ان دارد دکان را مدرسه یا مسجد
یا مقبره بسازد وقف نماید حکم مسئله را بیان فرمایند **جواب** بسم الله وله الحمد بلی بیع و شرای
خانه موقومه صحیح است بچند شرط اول انکه ممکن نباشد تعمیر بالمرة بنا مثلا ان هرچند بتغییر وضع مثل
کوچک نمودن خانه موقومه باشد یا به تغییر موضوع مثل اینکه خانه را کاروانسرا کند سوم انکه
انحصار شود بیع همان جیزی که خوف خرابی است پس اگر خوف خرابی در تمام نماید خانه باشد تمام
خانه را میفروشد و اگر در غرفه یا حجره تنها باشد انحصار شود به بیع همان غرفه یا حجره و اگر امر دائر
شود ما بین انکه غرفه خراب شود یا انکه معمور تر بالغرفه بیع نمایند بجهت انکه غرفه تنها را نمیخرند بفروشند
تمام خانه را مگر انکه خوف خرابی در جمیع خانه باشد بسبب سرایت و بعنوان چهارم انکه ممکن باشد
شراء چیزی که بدل از وقف باشد در این وقف جایز است بیع وقف و بعد از بیع جایز است مسجد یا مدرسه
نمودن هرچند ترک نمودن بیع و وقف بالمرة اولی میباشد مگر بدفتر زیاده که بیع وقف بودن چنان
بوده باشد که بجمیع بطون در ترک ان ضرر باشد و بالجمله ملاحظه حق واقف و حق خدا وند متعال
حق موجود بر اهل وقف و حق معدومین از اهل وقف منظور دقیق بشود والله العالم **سؤال**
مکانی از مضیف خانه که وقف مضیف خانه جماعتی معین بوده جایز است و دانیغیر دهند و مسجد نماید

ممکن نشود الاع

باجاره دادن دربه مدتی مدید باشد دوم آنکه اصلا متغیر بالمرة نشده هرچند م نن

یا معامله مسجد نمائید بان مکان و فرض میباشد در جواز و عدم جواز ان میا اذن متولی و عدم اذن ان بایه
بینوا و توجروا **جواب** بسم الله وله الحمد تغییر وقف چه بجهت وضع یا موضوع باشد مهما امکن بدون عذر
جایز نیست مگر بجهت سه چیز اول بجهت رعایت مصلحت خود وقف مثل انکه در مسجد امتعه میکنند
یا انکه بجهت خادم مسجد و مدرسه جائی بنا میکنند یا منازه یا چاه و یا حوض در وسط مدرسه بنا میکنند
دوم انکه بجهت دفع مضرت از خود وقف باشد بجهت خرابی و تعطیل وقف حتی انکه جایز است بجهت
خرابی یا وقف یا تعطیل وقف خانه وقف را حمام کنند یا حمام وقف را خانه نمایند سوم انکه بجهت ملاحظه
اصلح فالاصلح بجهت بزرگ کردن مسجد دیوار مسجد را خراب میکنند و دیوار دیگر میسازند و مثل انکه
تعمیر مشاهد مشرفه و تغییر وضع انها مینمایند و لکن بعضی از علماء ما تغییر موضوع را در غیر مسجد
و مدرسه فرمودند حال اگر تغییر مضیف خانه به مسجد بجهت اندراج در این صور باشد این بدیل ضرر
ندارد و اگر در غیر این صور باشد ضرر دارد اذن متولی هم بکار نمیاید و در این صور ثلثه اگر متولی اذن
بدهد و اگر امتناع از اذن بکند اذنش ساقط است **سؤال** صیغه وقف اخوی ناظر واقف
عام چه خاص میتوانند یا حاکم شرع بخوانند و در جمیع مذکورات بر فرض اختصاص بحاکم و حمال
اذن از ایشان کافی است یا نه **جواب** در وقف خاص قبول بطن اول کافیست و در وقف عام
قبول حاکم شرع یا ماذون از قبل حاکم شرع باید باشد بلکه در اول هم احوط با انضمام بطون
اشتراط قبول یا حاکم یا ماذون از او میباشد **سؤال** چه میفرمایند دین مسئله که مسلمی
از مال حلال مسجدی ساخته مگر عمالش همه کفار و از اعیان منجسه مسجد ساخته
برای مینوان جاری شد یا نه و در شق اول تطهیر ش از ظاهر و باطن واجب است یا
است اگر واجب است چگونه تطهیر نمایند هم از ظاهر و هم از باطن [illegible]
مانع حصول مسجدیت نیست خصوص اگر دیوار مسجد یا سقف مسجد باشد [illegible]
قرار بدهند و اگر ممکن است تطهیر ظاهر و باطن به باران [illegible]
بخراب کردن ان اگر بذل معری باشد والا تطهیر [illegible]
در وجوب تطهیر مسلمین غیر از بانی [illegible]
نجس و تمکن بانی از تطهیر ان [illegible] **سؤال** [illegible]
دید عمرو داشت بطریق عاریت یا اجاره وان ملک را زید وقف نمود بر جهتی و صیغه جاری
نمود و لکن قبض و اقباض که شرط وقف است تعذر یافته و متولی و ناظر هیچ وجه تصرف
نموده اند ایا این وقف لازم است یا نه و ما الات رجوع میتوانند بکنند و تصرف مالکانه نماید

یا نه **جواب** قبض علی انه وقف بعنوان آمده و قبضه بوصیتی ندارد **سؤال** قبض ناظر در وقف
کافی یا خیر **جواب** ناظر یعنی متولی است و قبض او کافیست در منقولات **سؤال** اجله
کتب بخطه امر وقف داره الفلانیه وقفا صحیحا شرعیا من دون تعرض الاقباض الذی هو شرط
فی صحة عقد الوقف و لزومه و اشهد علی صحة ما کتبه فهل یکفی للحکم بثبوت الوقف و لزومه
ام لا **جواب** الذی یظهر من الفقهاء فی مبحث الهبة و غیرها ان الاقرار بالهبة و الوقف و نحوهما
مما یشترط فیه الاقباض لیس اقرارا بالاقباض و لکن الذی یظهر من المراجعة الی عرفنا الیوم مضافا
الی قرینة الاشهاد ان الاقرار به منزل علی الصحیح المستجمع الاجزاء المفید لوجود الشرائط کما اذا
لزم بالنذر او العهد و سایر الملزمات با صدار الهبة او الوقف و نحوهما و مع ذلک فاللازم فی
امثال هذه الرجوع الی الحاکم الجاسم و المرافعة عنده و لا یقنع بمجرد الفتوی والله العالم

باب الوصايت در وصايت

سؤال شخصی وصیت کرد
با این عبارت که فرزند دلبندم میرزا حسن وصی من است با خواهرش هاجر بیگم که هر دو معا وصی میباشند
و در ثلث من الحینا باهم هر دو میباشد و میرزا حسن بعد از خواهرش خواهر دیگرش سکینه بیگم را
خواهرش با او شریک در وصایت است با میرزا حسن و بعد از او بنات خانم شریک در وصایت
است با میرزا حسن و بعد از او خود میرزا حسن بالاستقلال وصی من است و بعد از عمر طبیعی
میرزا حسن آقا محمد و آقا هاشم و آقا تقی هر کدام که در امانت ایشان بیشتر باشد او وصی میباشد
و بعد از ایشان کسی را که ایشان وصی خود قرار دهند و الاوصی من کسی که در امانت بیشتر
باشد از نسل آقا محمد و آقا هاشم و آقا تقی و از سلسله ایشان باشد یا غیر سلسله در میان
نباید یا بعد از فوت میرزا حسن هاجر بیگم است بالاستقلال یا موقوف است بانضمام یکی از این سه
نفر که آقا محمد و آقا هاشم و آقا تقی که اولویت داشته باشند و بر فرض عدم استقلال هاجر بیگم
و احتیاج بانضمام اولی و احق یکی از آن سه نفر است یا موقوف باذن حاکم است شرع است یا نه بر
حسب صفت **جواب** بسم الله و له الحمد اقوی در فرض مزبور است که هاجر بیگم وصی
میباشد نه باستقلال بلکه با ضم دیگری چنانچه اقوی در هر دو وصی بالاستقلال و ثالثا
بالاجماع است اگر یکی فوت شود حاکم شرع ضم شخص دیگری با آن وصی باقی باید بنماید و لکن
چون در این وصیت ... از سلسله در میان نباید پس لازم است که از اینها که
تعیین شده اند در ... مقدمه قرار شود و بهتر است که آن حاکم شرع دو نفر را ضم نماید یکی
از سلسله آقا محمد و آقا هاشم و آقا تقی هر کدام که امین تر باشند و دیگری سکینه بیگم که بعد

المسائل

بعد از هاجر خانون ضم بمیرزا حسن میشد هر چند اقوی ضم یکی میباشد لکن کلام در این است که اولی
ضم سکینه بیگم میباشد با هاجر بیگم نظر بتقدیم اکتفاء او بهاد در نظر موصی یا اولی ضم امین تر از آن
سه نفر که آقا محمد و آقا هاشم و آقا تقی میباشند چون نظر موصی در طبقه اولی و ثانی و ثالث در این
منضم بمرتبه بوده است در مرتبه و اینکه مرتبه بعد است از حیثیت عدالت و امانت آن مرد
و اینکه موصی تصریح نموده که بعد از فوت میرزا حسن یکی از آن سه نفر مرد مذکور که امین
تر است وصی است پس ضم امین تر از ثلثه متعین است و لکن مع ذلک ضم سکینه بیگم اگر با عدالت
و امانت باشد بهتر است چون سه مرد مرقوم که امین تر است طبقه رابعه قرار داده و این سه
نفر را بعد از فوت میرزا حسن و استقلال او در وصی بودن آن خواسته نه مطلقا پس اقوی
اکتفا بضم سکینه بیگم میباشد هر چند احوط ضم امین تر از آن سه نفر میباشد با آن دو جوهر
والله العالم **سؤال** شخصی وفات کرده حجة الاسلام و خمس و زکوة و صوم و صلوة و واجبی
واجبی در ذمه دارد و اولاد صغیر دارد احتیاج میخواهند که از مال الان میت برده ادا واجبات و را بعمل
آورد یا نه **جواب** اگر وصی مطلق دارد در این امور امر راجع بوصی است و الا راجع بحاکم شرع
یا بعدول مؤمنین میباشد اگر عالم باشد بقاء اشتغال ذمه میت بعد از وفات بحج و خمس و زکوة و
سایر حقوق مالیه مثل صوم و صلوة والله العالم **سؤال** هرگاه وصی علم داشته باشد باینکه
موصی او مدیون مردمست در هر باب چه بخواهی دینی کرفته باشد یا راه دیگر از قبیل خمس و زکوة
یا امانت و غیره آیا میتواند اینها را بدون علم و اطلاع ورثه بدهد یا نه و هرگاه ورثه اذن در دادن
بدهند آیا از ثلث باید بدهد یا از کل مال **جواب** بسم الله و له الحمد اگر وصی وصی در اداء نیز باشد
و ورثه مطلع باشند بدین و کبیر باشند و حاضر باشند با اطلاع اینها از اصل مال بدهد و همچنین اگر
صغیر باشند و اگر کبیر باشند و غائب باشند با اطلاع حاکم شرع بدهد اگر غائب وکیل نداشته باشد
و الا با اطلاع وکیل و اگر ورثه مطلع نباشند بر دین تکلیف وصی اداء دین میباشد لکن چون
مستلزم ضرر است بر وصی اگر ورثه امتناع از تصدیق وصی کنند در ظاهر شرع اداء دین بر او
لازم نیست مگر از ثلث اگر دین متوعب ثلث بشود و تمام ثلث باید صرف دین شود و تمام ملک باید
صرف دین بشود و ثلث در ظاهر ساقط میشود و اگر وصی ممکن از اثبات باشد لازم است که اثبات
دین نماید و ثلث را بعد از اداء دین بکند والله العالم **سؤال** چه میفرمایند در این مسئله که وصی
اگر قبول وصایت موصی کرده باشد آیا واجب لازم است که وصایت وصیت را بعمل آورد یا نه و
اگر قبول نکرده باشد یا سکوت کرده باشد در قبول و عدم قبول در هر دو صورت آیا واجب لازم است

که این شخص علی مقتضای وصیت نماید یا خیر مثل اینکه هند چهارصد تومان نزد امانت داشته و
وصیت کرد بزینب که بعد از من یکصد تومان از مال امانتی من بعمرو بدهی و باقی را باولاد من بدهی
و زینب این وصیت را قبول کرد یا سکوت کرد و رد و قبول و عدم قبول در بین صورت یا بعد از هند
و بعد لازم است بر زینب که بمقتضای وصیت صد تومان را بعمرو داده و باقی را باولاد هند بدهد
یا نه **جواب** وصی اگر قبول وصیت نموده مهما امکن لازمست که عمل بوصیت نماید و خلاف وصیت
حرامست و تبدیل وصیت نیز حرامست فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه و اگر رد
کرده باشد و رد بموصی رسیده و متمکن از ایصا بغیر بوده در بین فوت موصی مجبور بر عمل بوصیت لازم
نیست و در غیر این صورت و صورت سکوت لازم است بعد از وفات موصی عمل بوصیت پس بر زینب
لازم است که وجه مرقوم را صد تومان بعمرو بدهد چون وصیت بکمتر از ثلث و بقدر ثلث لازمست و این
در فرض مزبور کمتر از ثلث میباشد **سؤال** چه میفرمایند درین مسئله که هند در حیات خود جمیع 5
املاک خود را بنابر مصلحتی نه در حقیقت بشما زینب فرضا بیع کرد مع قبض و اقباض و هند یک پسر
داشت و دو دختر یک دختر در حیات خود هند فوت شد و از او باقی ماند یک پسر عمرو نام بعد هند
هم فوت شد وارث گذاشت یک پسر خود و یک دختر خود را و هند در حال صحت و ثبات عقل به
زینب که املاک خود را فرضا باو بیع کرده بود پیش روی پسر و دختر خود و چند مردمان دیگر
بطریق وصیت گفت که حق دختر متوفیه خود یعنی پسرش که عمرو باشد از املاک من بدهی
تا محروم نماند و این وصیت بر کمتر از ثلث است و زینب مقر است باین وصیت است در بین صورت موافق
این وصیت عمرو را از املاک جده بقدر سهم مادر متوفیه خود اگر در حیات میبود حصه می برد یا نه و
زینب امر به شرعا که سهم مادر متوفیه عمرو را بعمرو داده باقی املاک را به پسر و دختر هند رد
کند یا نه **جواب** بلی عمل بوصیت مرقومه لازمست و ترک عمل باین وصیت گناهکار است پس بر
زینب باید که سهم بقدر سهم مادر متوفیه عمرو را به طفلش که عمرو باشد بدهد که این وصیت نیز
از ثلث است و مقدار سهم متوفیه کمتر از ثلث است و باقی را باولاد قسمت کند والله العالم **سؤال** 6
فرق در وصی و قیم چیست **جواب** اگر مراد از وصی وصی بر صغار است و قیم نیز بر صغار است نسبت
عموم و خصوص مطلق میباشد بجهة آنکه وصی مذکور قیم نیز هست و قیم اعم است از آنکه
وصی باشد یا اب و جد باشد یا حاکم شرع باشد یا منصوب از جانب حاکم شرع باشد و اگر وصی
مطلق باشد نسبت عموم من وجه میباشد بجهة آنکه وصی بثلث مثلا قیم نیست و منصوب از قبل
حاکم شرع بر صغیر قیم است و وصی نیست و وصی بر صغار هم قیم است و هم وصی و اگر مراد در قیم

مطلق قایم بامر است در این صورت نسبت میان وصی با قیم باز عموم و خصوص مطلق است که هر وصی قیم است و هر
قیم وصی نیست مثل اب و جد و حاکم شرع و منصوب آن که قیم اند و وصی نیستند و این واضح است
سؤال در وصی و قیم بلوغ و ذکوریت و اسلام و ایمان و عدالت شرطست یا نه **جواب** 7
بلوغ شرطست و اسلام و ایمان هم شرطست و ذکوریت شرط نیست و عدالت احوط است و امانت کافیست
والله العالم **سؤال** چه میفرمایند درین مسئله شرعیه که هرگاه زید وصی از جهة حفظ
ترکه و مخلفات عمرو موصی و عدم حضور ورثه مخلفات و متروکات موصی را نقدا و جنسا
در نزد ثقه مسلم الامانة والدیانة عند الکل بودیعه بودیعت و امانت گذارده من بعد
ذلک امین و مستودع مرقوم خاین و تالف ترکه و مخلفات مزبوره گردیده آیا باین حالت بر ذمه
و رقبه وصی مزبور چیزی قرار میگیرد یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد ضمانت وصی مرقوم بر
دو چیز فرض میشود از ظاهر سؤال یکی بالنسبة بحصه ورثه غیر ثلث و دیگری بالنسبة بخصوص
ثلث چنانچه ظاهر سؤال است که ثلث معین و مفروض و مفروز نشده پس در ضمانت وصی مرقوم
در مال ورثه اگر کبیر باشند یا صغیر باشند و زید وصی بر صغار میباشد اشکالی نیست بجهة
آنکه ولایت بر زاید از ثلث ندارد بلکه اگر ممکنست بدهد بایشان یا ولی نماید و اگر ممکن نیست بدهد بحاکم
شرع و اگر ممکن نیست بدهد بعدول مؤمنین باید بسپارد بلی اگر متمکن نبوده از امر ابنعم مرقومه
و باین شخص که سپرده مسلم العدالة بوده و بعد از تعذر حاکم شرع بوده بدیهیست
ضامن نیست یا آنکه مضطر بوده و بنای سفر داشته یا آنکه استیمان آن شخص را اصلح بحال
صغیر و غایب دانسته در بین صورت نیز ضامن نیست ما علی المحسنین من سبیل و اما در ثلث موصی
پس شکی نیست که وصی امین است تا فرض تعدی و تفریط نشود ضامن نیست پس اگر در عبارت
موصی دلالتی بر رخصت استیمان شخص دیگر باشد باز ضامن نیست و اگر نباشد توهم ضمانت
میشود و چون استیمان شخص وصی مستلزم و دال بر استیمان غیر او نیست پس ضامن میشود
ولکن تحقیق اینست که ضامن نیست چون لازم نیست وصی مباشرت در حفظ مال و انفاذ
وصایا نماید چه عاجز باشد از مباشرت چه نباشد و وصی غیر وکیل میباشد چون وصی ولیست
نه مباشر و برای وصی جایز است تصرفی که منوط بمصلحت باشد و متمکن در سؤال این است که
بجهة حفظ مال استیمان مسلم الامانة عند الکل نموده و گفته اند که وکیل نمیتواند وکیل بگیرد
الا بقرینه بخلاف وصی بل ذکر بعض السادة من الفقهاء جواز التوکیل مع التصریح بالمنع فی بعض
الصور فقال و لو منع من التوکیل فیها یجوز الا الجواب لو احد احد تعرض لهذه المسئلة و التحقیق

ان يقال ان اوصى اليه بالشرط المذكور ولم يسمه بذلك حتى مات فلا يجب العمل بهذا الشرط
حيث لم يقبله واذ قبله في حيوة الموصي او بعد مماته فالاحوط مراعاة الشرط المذكور بل
احتمال لزومه في غاية القوة انتهى كلامه هذا مما ترجح في نظري في الحال مع ان السائل في غاية
٨ الاستعجال **سؤال** منجزات مريض از اصل محسوب ميشود يا از ثلث **جواب** از ثلث
محسوبست هر چند قول باصل خالى از قوت نيست و جواب بكر از اين سؤال از ثلث است
على الاقوى للمشهور ايضا و در زائد محتاج باجازت ميباشد و جواب ديگر از اين سؤال
در مرض وفات آنچه را كه نقل بغير خود نموده بدون عوض مقابل بقدر ثلث معتبر است
٩ **سؤال** دخترى در سن پانزده يا شانزده سال بگويد در مرض موت كه فلان كس وصى
منست و تعيين موصى به و مصارف آن ننموده باشد آيا اين وصيت صحيح است يا نه و بر فرض
صحت تكليف وصى در مصارف چه چيز است **جواب** اقوى صحت وصيت است و منزل
است بمتعارف و متداول وصاياى اين زمان كه اخراج ثلث باشد و اما وصى پس بايد صرف
ثلث را در مصارف واجبه قرار دهد بملاحظه مراعات الاهم فالاهم از صلوة فائته و مظالم
١٠ و نحو آن و اگر حقوق لازمه در ذمه موصيه نباشد پس در مطلق خيرات صرف نمايد **سؤال**
شخصى در حال مرض وفات وصيت نموده كه همشيرزاده مرا ضبط و لادمن بدهيد آيا اين
نحو وصايا و وصيت صحت دارد يا نه و بر فرض صحت آيا زياده بر ثلث محتاج باجازت است يا نه
جواب اقوى صحت چنين وصيت است و در زائد بر ثلث وصيت ممضى نيست مگر باجازت
وارث كه اگر وارث كبير باشند و امضا نمايند و يا اينكه صغير كبير شود و امضا نمايند و يا اينكه
١١ باطلست والله العالم **سؤال** فى زيد اوصى لعمرو ثم اوصى لبكر فى مدة قليلة او كثيرة ثم
مات الموصى فقام عمرو و بكر و كل منهما يدعى الوصاية فالوصية لمن تكون منهما **جواب** ان
كان هناك قرينة على ان الموصى اراد وحدة الوصى على كل حال وكان هناك قرينة اخرى على ان
الموصى رجع عن ايصائه الاول فيكون البكر وصيا لا غير والا فهما وصيان اذ يجوز تعدد الوصى كتعدد
الوكيل على امر واحد والظاهر حينئذ استقلال كل في الوصية وان كان الاحوط الاجتماع والله العالم

باب وكالت است

سؤال شخص ماذون از طرف حاكم شرع در فروختن
مال امانتى مستحق حق سعى خود ميباشد يا نه **جواب** همينكه حاكم شرع امر كرد كه مال را بفروشد
و او قصد تبرع نكرد و فروخت مستحق اجرت است مگر اينكه قرينه ظاهر باشد كه آن شخص كه ظاهر كرده و خواه ل
كرده غرضش تبرع بوده است پس و الا اگر آن شخص رجوع بهمان حاكم شرع كه از جانب او ماذون

شد نمايد به تبرعى و ثانيا آنكه فروختن مرهون بجهت مطالبه حقى جز اجرة المثل ميشود بچهار شرط
اول آنكه عمل مرهون عادت اجرت داشته باشد دوم آنكه در شأن او ظاهر تبرع نباشد سوم و چهارم
آنكه شأن مباشرت اخذ اجرت و قصد تبرع نيز نباشد والله العالم **سؤال** زيد ادعا مينمايد
كه فلان مرا وكيل نموده در طلاق زوجه اش بمحض ادعا زيد عمرو را وكيل در اجراء صيغه
طلاق نموده و عمرو هم صيغه را جارى ساخته آيا اين طلاق چه صورت دارد **جواب** در ظاهر شرع
وكالت ثابت نميشود الا به دو شاهد عادل و لكن در واقع اگر وكيل بوده طلاق صحيح است و الا باطل
و اين واضحست **سؤال** هرگاه زيد عمرو را مثلا وكيل نموده در امر معينى و روانه بلاد بعيده نمود
او را از براى آن امر معين و با وكيل همچنين قرار داد كه در زمان وكالت وكيل مزبور در خرج و نفقه
موكل خود باشد بهمين دستور هم وكيل قبول نموده روانه امر موكل خود گرديد و مطلب بطول
انجاميد نا امديد و موكل هم بحسب قرار داد خود خرج و نفقه از براى وكيل چند سال ميداشت
تا اينكه زمانى قطع خرج و نفقه از وكيل نمود و وكيل از خود خرج كرده تمشيت امر موكل خود
داده مراجعت نمود حال وكيل ميگويد كه از زمانى كه قرار داد قطع خرج و نفقه كرده الى زماننا هذا
كه مثلا مبلغ ده تومان ميشود بايد بدهى بحسب قرار داد خود ميگويد و موكل ميگويد كه من از اين زمان
قطع خرج و نفقه ترا معزول كرده بودم از وكالت آيا بمجرد قطع خرج و نفقه عزل از وكالت محسوب ميشود يا نه
جواب بسم الله و له الحمد عزل از وكالت موقوفست ببلوغ عزل و تا بلوغ عزل نشده وكيل
مزبور مستحق خرج و نفقه خود ميباشد **سؤال** در وكيل و متولى وقف و وصى و قيم و وكيل
خواه در مرافعات چه در عقود و چه در معاملات همچنين در اجير براى عبادات و نائب
و ماذون چه از جانب حاكم شرع و چه از جانب غير آن بلوغ و ذكوريت و عدالت و اسلام و
ايمان در غير وكيل شرطست همچنين در وكيل بر مسلم و عدالت احوطست آيا كافيست
يا نه **جواب** بلوغ شرطست در جميع و ذكوريت شرط نيست و اسلام و ايمان در غير وكيل شرط
است و همچنين در وكيل بر مسلم و عدالت احوطست امانت كافيست **سؤال** اينكه در سخط
فرموده اند كه در وكيل اسلام و ايمان شرط نيست مگر در وكيل بر مسلم پس وكيل بر مسلم مراد از
مسلم مؤمن است يا محض مسلم **جواب** محض اسلام كافى ميباشد در وكالت پس جايز نيست كه
كافر بر مسلم غير مؤمن وكيل شود و لكن جايز است كه مسلم غير مؤمن را بر مسلم مؤمن وكيل كند
يا نه **جواب** نه بلكه احوط ترك توكيل غير مؤمن است بر مؤمن والله العالم **سؤال**
ما يقول العلماء الاعلام كثر الله امثالهم فى رجل وكل عمرا واعنه وكيلا مفوضا على مطالبانه

وتبقى الوكيل مدة من الزمان يتصرف في الوكالة فيقبض ويقبض ويأخذ ويعطي في اموال الموكل بعلم
على مقتضى الوكالة حتى انه كان ماذونا بالتوكيل فى توكيل غيره فتصرف بمال الموكل ثم ان الوكيل المعلوم
الاول قبض من مال الموكل شيئا معلوما ودفعه الى موكله بيده ومات الموكل وبعد موت الموكل انكر
الوارث ذلك فهل يصدق الوكيل لانه امين ام لا بل يجب على الوكيل اثبات ما دفعه الى موكله في حيوته
جواب بسم الله وله الحمد الاقوى قبول قوله بالنسبة الى موكله فضلا عن وارث الموكل لان
الوكالة تبطل بالموت واما امانة الوكيل بالنسبة الى الموكل لا بالنسبة الى وارث الموكل ففي الورعي لبنه
القبول في الرد حكم جمع بانه لو ادعى الرد على من ائتمنه يصدق مع اليمين واما اذا ادعى بعد موته على
الوارث الرد على المودع بعد موته فلا يصدق وفي وكالة الشرايع اذا اختلفا في دفع المال الى الموكل
فان كان بجعل كلف البينة وان كان بغير جعل قبل القول قوله كالوديعة وهو قول مشهور
قبل القول المالك وهو الاشبه انتهى فكيف يقبل قوله في حق الوارث للموكل والله العالم

باب در احكام اولياء وحضانت

سؤال ولی شرعی يتيم يا وصی شرعی او در بلاد مثل آنست عاجز يا در بلاد بعيد محبوس است و عاجز از تصرف
بوده باشد

بوده باشد یا در اين صورت هم وصيت حاكم شرع را در اموال يتيم ولايت هست يا نه و بر فرض بودن
ولايت حاكم شرع ايا در آن بالاستقلال است يا بالاشتراك و ايا در فرض مذكور با عدم
تمكن از حاكم شرع عدول مؤمنين ولايت دارند يا نه جواب در فرض مزبور حاكم شرع ولی
مستقل مى باشد و با نبودن او يا دست رس نبودن بآن عدول مؤمنين ولی مى باشند تا آنكه ولی
نايب الوكالة از ولی محبوس بيايد يا آنكه خود ولی بيايد والله العالم سؤال چه ميفرمايند
هرگاه در بلادى حاكم شرع نباشد و عدول مؤمنين هم از خوف حكام جور نتوانند تصرف در
امر احدى نمايند با اينحال شخصى متوفى شده و ندارد احدى را بجز صغيرى در اينصورت هم
ولی در تجهيز و تكفين متوفى و امورات صغير كه مى باشد و لكن صغير قدرت اين ندارد كه مال و
اسباب خود را حمل و نقل نموده ببلد ديگر مهاجرت نمايد يا در اينصورت خود اين صغير با وجود
اينكه مميز هست ايا ميتواند خود متكفل امر ميت بشود يا نه و بر فرض جواز يا بر فرض قدرت بر او
لازم است مهاجرت يا نه و بر فرض جواز يا لازم است كه حكام شرع را از حال خود مخبر نمايد يا نه
بتوانند توجه جواب ولى ميت كه وصيت نكرده باشد و وصى هم نداشته باشد حاكم شرع
مى باشد و بر فرض نبودن حاكم شرع عدول مؤمنين و اگر عدول مؤمنين هم نباشد امين از
مؤمنين و اگر اينهم نباشد اعلام بحاكم شرع و اگر خوف انتشار ميت و تعفن ميت باشد در اين

وقت

وقت اذن از اولياء ساقط است بر صغير جنون لجديت مادامیکه صغير مى باشد والله العالم سؤال
ولى مجنون و غايب با حاكم شرع است يا جد و پدر جواب ولى غايب حاكم شرع مى باشد
يا وكيل غايب و اما مجنون اگر جنونش متصل باشد ببلوغ خلاف است و قول ببقاء ولايت اب و
جد قوى است و با انفصال از بلوغ اختيار با حاكم شرع است و با عدم آن عدول مؤمنين سؤال
ايا در ولايت جد مقدم است بر پدر يا نه جواب در تشاح اب و جد در نكاح دائم و
انقطاع جد مقدم است و در غير نكاح در تشاح نيز جد مقدم است و در صورت اختلاف
و تقدم و تاخر مقدم مقدم است خواه اب باشد خواه جد والله العالم سؤال در ولی
صغير كه عبارت از جد و پدر باشد اسلام و ايمان و عدالت شرط است يا نه جواب در ولد
محكوم باسلام پدر كافر ولی نمی باشد و عدالت شرط نيست سؤال هرگاه ولی صغير
تصرفى در مال صغير بكند كه ملاحظه صرفه و غبطه صغير را نكرده باشد كسى را ميرسد كه مدعى
بشود و اين تصرف مثل مبايعه و نحو آن صحيح است يا نه و فرقى هست ميان آنكه ولى پدر باشد يا وصى
باشد يا حاكم شرع جواب اقوى آنست كه تصرف اب و جد در مال صغير مشروط بعدم مفسده نيست
و عدم مفسده كافى است و در تصرف وصى و حاكم شرع بايد مصلحت ملاحظه شود والله العالم سؤال
ايا واجب است بر ولى كه طفل نابالغ را عادت دهد باداى نماز و قضاى آن عادت دهد يا نه جواب
واجب نيست مستحب است كه اولياء اطفال غير بالغ را باداى نماز و قضاى آنها عادت دهند سؤال
ايا لازم است باولياء كه اطفال را از مس نمودن خط قرآن منع نمايند در حاليكه اطفال بى وضو مى باشند
جواب لازم نيست على الاقوى بر ولى منع نمودن اطفال از رسانيدن دست بخط قرآن در حال بى
وضو بودن اطفال غير بالغ كه مميز باشند و شيخ استاد در درس تصريح فرموده اند كه ولى بايد منع نمايند
بجهة آنكه از آيه استفاده كرده كه نبايد مس غير مطهر واقع شود و فرق نكرده است ما بين آنكه اطفال با وضو
باشند يا نه بجهة اينكه وضوء اطفال رفع حدث نميكند و اين استفاده ممنوع است و وضوى اطفال
مميز صحيح است بلى احوط آنست كه منع كنند اطفال با وضو يا بى وضو را مس خط قرآن و اسماء الله و
اسماء ائمه نكنند والله العالم سؤال ايا جايز است كه اولياء صغير را زينت كنند بطلا و حرير جواب
جايز است والله العالم سؤال ايا خورانيدن نجس يا متنجس اولياء اطفال را براى اولياء
جايز است يا نه جواب جايز نيست چه باطفال و چه غير اطفال بلى اگر اطفال خود بخورند يا بياشامند
متنجس را بر ايشان لازم است اعلام و منع لازم نيست بخلاف نجس العين كه در آن اعلام و منع لازم است مطلقا
والله العالم سؤال اگر صغير مرتكب شود چيزى را كه خلاف شرع است يا ضرر براى صغير دارد لازم

اسبروی

است بر ولی که او را منع نماید و باز دارد مثل اینکه صغیر مرتکب شود با کل نجس العین و خوردن شراب
و خواندن غنا یعنی غنا و رقاصی و مثل اینها **جواب** بلی لازم است بر ولی و سایر مکلفین منع علی
الاقوی و اما خوردن و آشامیدن متنجس پس احوط منع نمودن اطفال است هر چند عدم وجوب منع
اقوی است و الله العالم **سؤال** چه میفرمایند درین مسئله شرعیه که صغیر مال دارد که سن او دوازده
سال است حاکم شرع خالوی او را قیم قرار میدهد و سالی مبلغی بجهة خرج صغیر از مال الصغیر قرار میدهد
که قیم مذکور بدهد مادر طفل شوهر دارد و میگوید صغیر باید نزد من باشد اخراجات او را بدهید
و خالوی که قیم است میگوید که صغیر را من خودم نگه میدارم و اخراجات او را از مال خودم میدهم که ضرر
بمال الصغیر نخورد و آنچه دارد از برای او باقی بماند تو که مادر هستی اگر بخواهی صغیر پیش خودت باشد
مطالبه اخراجات از مال صغیر مکن آیا در صورت خالو که قیم است میتواند صغیر را از ضعیفه بگیرد یا حق
حضانت از برای مادر است **جواب** در حضانت مادر مقدم است بر غیر از وصی و قیم حاکم شرع
منصوص اگر خرج متعارف طلب کند نه زائد بر متعارف بلکه اگر زاید از متعارف هم خواهش کند حق حضانت
او ساقط نمیشود هر چند خرج طفل را قیم بکشد بلی اگر فرض شود که تفکیک حضانت از انفاق بشود
که نفقه دادن متعسر باشد در صورت سقوط حضانت مادر وجهی دارد خلاصه مادر تا بودن پدر
در جهة حضانت مقدم است بر همه و در جهة مال وصی و حاکم شرع مقدم میباشد بر مادر و مادر
ولایتی ندارد و لابد در تربیت و الله العالم **سؤال** شیخنا ادام الله وجودکم چه میفرمایند
در خصوص صغیره که از سن هفت سالگی گذشته و عمویش موجود و والد مرحومش وصی هم نداده
و والده صغیره شوهر کرده حال در صورت عمو صغیره را حضانت نماید یا مادر او که شوهر کرده افتونا
اجرکم علی الله بالخیر و السعادة **جواب** بسم الله و له الحمد اگر دختر بحد بلوغ رسیده اختیارش با
خودش است و اگر ببلوغ نرسیده و پدرش مرده باشد مادرش هر چند شوهر کرده باشد تا احق و
اقرب است از جمیع اقارب قال فی الروضة البهیة فان مات احدهما کان الآخر احق بالولد مطلقا من جمیع الاقارب
الی ان یبلغ انتهی و بلکه از کلام بعضی و از بعضی اخبار بلوغ با رشد قاطع اولویت ندارد و لکن تضعیف
امارات بر بلوغ تنها بلی بعضی اشکال در صورت تزویج ام کرده اند که در این فرض اولویت ندارد
و لکن تضعیف اشکال شیخ استادنا اعلی الله مقامه و غیره نموده اند باینکه مانعیت تزویج در فرض
وجود اب میباشد و با نبودن اب تزویج مانع نیست و العلم عند الله العلیم **سؤال**
حضانت طفل که شرعا با مادر است پس اگر پدر بخواهد که بمجرد وضع حمل یا دو سه روز بعد
از وضع حمل طفل را از مادر بگیرد جایز است یا خیر و نفقه طفل با مادرش در مدت حضانت با

پدر است یا نه و اگر هست چه قدر است و اگر پدر بگوید با مادر طفل که من حضانت ترا نمیخواهم طفل مرا بده
و مادر زن بدهد باز هم نفقه طفل با مادر باید هست یا نه و مدت حضانت را بیان فرمایند که چه
قدر است **جواب** بسم الله و له الحمد حضانت طفل در ایام رضاع با مادر است چه پسر باشد
و چه دختر و جایز نیست گرفتن طفل از مادر تا تمام شدن مدت رضاع مگر اینکه مادر طفل طلاق بگیرد
و شوهر بکند و نفقه ایام حضانت با پدر است و حضانت و تربیت با مادر است و نفقه بقدر
احتیاج و کفاف عرفی میباشد و حضانت حق مادر است نه خاله پدر ندارد که بگوید من حضانت
ترا میخواهم یا نمیخواهم و نفقه ثابت است و مدت حضانت در پسر تا دو سال و در دختر تا هفت سال
است و الله العالم **سؤال** بیان فرمایند که زن خواه دائمه باشد خواه منقطعه و در حالت
حمل داشتن شوهر او را مطلقه کرد یا هبه مدت نمود یا بعد از وضع حمل خواه زن شوهر دیگر کرده
باشد خواه نکرده باشد قبل از تمامیت ایام رضا یا حضانت پدر میتواند طفل را از او بگیرد یا نه و
در صورت ثانی نفقه طفل با پدر است یا نه آجرکم علی الله **جواب** اگر مادر شوهر نکرده باشد
پدر نمیتواند طفل را از مادر بگیرد تا آنکه حضانت طفل تمام بشود و آن دو سال است در پسر و
در دختر هفت سال است و نفقه طفل با پدر است اگر از مال خود طفل نداشته باشد یعنی اگر
فقیر باشد که اگر طفل غنی باشد پدر از مال خود طفل انفاق میکند بطفل و اگر شوهر کرده و طلاق از
شوهر دیگر نگرفته باشد پدر میتواند که طفل را بگیرد و الله العالم

باب النکاح و المتعه و التحلیل و متعلقات نکاح

سؤال نظر کردن بزن بعد از
نکاح بدون ریبه جایز است یا نه و بر فرض جواز مواضع جواز کدام است **جواب** جایز است و موضع
نظر وجه و کفین فقط است علی الاحوط و نظر با غیر زن در غالب اوقات بنحوی میباشد جایز است علی
وجه قوی بل الاقوی **سؤال** ربیب شخص میتواند که زن دیگر ناپدری خود را بعقد خود
بیاورد یا چونکه بمنزله پسر است نمیتواند از اینجا که مسئله محل ابتلاست حکم الله بخوبی ارشاد
نمایند که از عقد اشکالی و مفاسدی بهم نرسد **جواب** بلی میتواند و لا اجد خلافا فی ذلک بل صرح
العلامه بذلک فی التذکرة قال و لا یحرم علی الرجل زوجة الربیب و لا زوجة الراب انتهی و هو الاقوی
سؤال هرگاه کسی زنا نماید بضعیفه دختر او را میتواند بنکاح خود در آورد یا نه و همچنین
مادر او را میتواند بگیرد یا نه و همچنین پسر زانی میتواند این ضعیفه مزنیه بها پدر خود را بگیرد
و مادر و دختر او را چه آن مزنیه عمه و خاله باشند یا غیر اینها **جواب** بسم الله و له الحمد
آنچه ظاهر میشود از نصوص کثیره معتضده باصول محکمه و شهرت قدماء و لفتوا عملی اکثر مؤید

نزد قبل اینست که زنا منشاء حرمت مصاهرت نمیشود حتی بعمه و خاله نیز دلیل معتبری ندارم پس
جایز است پس اگر کسی با زنی زنا نماید میتواند مادر او و یا دختران زن را بگیرد و اگر زنا دانسته عقد کرده
بعد که عقد صحیح است و تفریق لازم نیست بلی جماع حرام میدانند بلکه ظاهر مشهور است و متن لمعه
که متضمن نقل فتاوی مشهوره است نیز حرمت ناطق است مجتهدان احتیاط در نگرفتن یا طلاق دادن
است ولکن چرا عایت این احتیاط در این مقام واجب نمیشود زیرا این احتیاط عذاب و عقابی ندارد و مرتب
نخواهد بود والله العالم **سؤال** نکاح زن سنیه با مرد شیعه و زن شیعه با مرد سنی جایز
است یا نه **جواب** اول جایز و دوم غیر جایز **سؤال** نکاح زن شیعه که با سنی جایز نیست
و در صورت تعذر یا این سبب که از کفو خود مؤمن یافت نشود و هم از سنی اقرار بعدم تعرض
مذهب نماید چه باید کرد و در صورت وقوع این معامله و عدم جواز شرعی اولاد او اولاد الزنا
خواهد بود یا نه **جواب** اگر جاهل مسئله باشد و مقصر نباشد گناه ندارد و اولاد او اولاد
زنا نمیباشد و اگر مجبور باشد در نکاح در صورت نیز گناه ندارد و اولادش اولاد زنا نباشد
و مراد از جبر اینست که مثلا حاکم جابری حکم کند بنکاح مرقوم نه مجرد تعذر و عدم وجود کفو مؤمن
که این عذر شرعی نیست بلکه باید از آن بلد کوچ کند و زوج مؤمن اختیار کند یا آنکه صبر کند و شوهر
نکند بلی بعضی از مشایخ ما نکاح شیعه بسنی را جایز میدانند و آن ضعیف است **سؤال**
چه میفرمایند درین مسئله که در هندوستان رواج یافته است که اکثر سنی ها بطمع عروسی
در وقت نکاح یا قبل از آن شیعه میشوند و در نزد ملا و فقرا اقرار بشیعه شدن مینمایند و تبرا
... بنام ... چنانکه ملا تسلیم میکنند میگویند و بعد از عروسی باز بمذهب اولی خود معاودت
میکنند پس با همچه کس عروسی کردن جایز است یا نه و اگر جایز است باز که او سنی شد عقد صحیح میماند
یا نه و زوجه اثر بر ... الحکند **جواب** جاهل معذور است و بعد از وضوح کذب عقدش
باطل است و احتیاط اگر طلاق بگیرند و عده بدارند بهتر است و عده را نباید ترک کرد چون بحکم ملحق بمادر
... این وطی صحیح است بالنسبت بمادر هر چند آن واطی ملعون و زانی باطنی میباشد **سؤال**
ما تقولکم فی هذه المسئلة که زید و مادر با عمرو دختر بالغه با رشیده امامیه با وجود علم بر آنکه
نکاح دختر امامیه با غیر امامیه جایز نیست بنکاح مرد غیر امامیه در آورد و دختر هم با وجود علم مسئله
یا جهل مسئله و علم بر اینکه این مرد غیر امامیه است نکاح خوان اذن بدهد و نکاح منعقد کرده یا
این نکاح صحیح و جایز است یا خیر و اولاد یکه بهم میرسد حرام زاده هستند یا حلال زاده میباشند
و زید و مادر و عمرو ... دختر در این فعل عاصی هستند یا نه **جواب** بسم الله تعالی

وله الحمد اقوی است که زن شیعه نمیتواند بمرد مخالف و سنی شوهر کند و ولی هم نمیتواند که دختر
صغیره را برای سنی عقد نماید چه عقد انقطاع و چه دوام و اگر با علم بمسئله و حرمت شوهر کند
ولد الزنا میشود و الا ولد شبهه و حلال زاده میباشد و محتاج بطلاق نیست و اگر قبل از دخول
باشد بجای دیگر شوهر کند بدون عده و اگر بعد از دخول باشد عده بدارد و بعد از عده شوهر
کند **سؤال** چه میفرمایند درینکه صغیره را پدرش عقد نموده است و بعد از عقد پدر
آن دختر فوت شد بعد از آن صغیره بعد از چند روز میگوید که من این عقد را نمیخواهم حال آن
عقدش باطل است یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد صغیره مادام الصغر حرفش بیوجه است و بعد از
کبر و رشد و تمیز اقوی اینست که اختیار بزوج و زوجه نمیباشد و عقد ولی در حق او نافذ و مبرم
است والله العالم **سؤال** در صورتیکه ولی صغیره غیر حاکم شرع نباشد مجتهد جامع الشرائط
میتواند او را بعقد کسی در آورد یا نه و همچنین بجهت صغیر میتواند زنی عقد نماید یا نه صغیره کانت
او کبیره که آن کبیره محرم صغیره نیز باشد یا نه **جواب** بعضی جماعتی منع کرده اند ولکن جمعی فقها جایز دانسته
ولکن احتیاطا اقدام باین امور ننمایند که عاقبت ندارد و محل تامل است والله العالم **سؤال** دختر
دختر بالغه مجنونه و یا پسر بالغ مجنون بجنون اطباقی را جد و پدر میتوانند بولایت خود بنکاح
دوام خواه انقطاع در آرند یا ولی حاکم شرع است و بر فرض ثانی اگر بدون اذن حاکم شرع جد و
پدر باذن خود بعقد در آورده باشند عقد صحیح است یا نه **جواب** اگر با اتصال جنون از بلوغ
و بعد از بلوغ بزمانی مجنون شد اختیار با حاکم شرع است نه با اب و جد و در اتصال احوط اجماع اذن
حاکم و اب و جد ... میباشد **سؤال** سفیه و سفیهه هرگاه بدون اذن ولی نکاح کنند چه
صورت دارد و تکلیف مباشر نکاح در اجرای صیغه چیست همچنانکه مثلا ولیکه از اطراف زوجین
آمده وکیل میکنند در اجرای عقد نکاح آیا لازم است که سفاهت و رشد زوج و زوجه را
ثابت کنند یا خیر **جواب** نکاح سفیهه و سفیه بدون اذن ولی در اصل نکاح و مهر صورتی
ندارد و اذن ولی شرط است و در مسئله ثانیه اگر ظاهر حال رشد و عقل زوج و زوجه باشد
اکتفا باین جایز است علی الاقوی هر چند احوط عدم اکتفاء بظاهر حال است و اگر ظاهر حال نباشد باید
عقل و رشد معلوم شود بشهادت عدلین مثلا والله العالم **سؤال** دختری و پسری هر دو
اصول دین را معلوم در سن تمیز ندانند آیا عقد اینها جایز است یا نه **جواب** بعد از اسلام عقد فیما بین
دو مسلم صحیح است و اصول دین ندانستن ضرر باسلام ندارد والله العالم **سؤال** کسی که مسلمان
است و شیعه مگر منکر بعضی از ضروریات دین میباشد مثل معراج جسمانی و یا معاد جسمانی و یا انکار ...

بوجد و جد پدر یا صغیره او را باذن ولی که پدر و جد میباشد نکاح و یا متعه میتوان کرد یا نه **جواب** اعتبار وثیق و ولی نیست با حکم بکفر او چه پدر و چه جد که مباشر امور اولاد صغیر خود شوند بلی جد اگر مسلمان باشد و پدر کافر ولایت با جد میباشد چنانکه اگر جد کافر باشد و اب مسلمان باشد ولایت با اب میباشد **سؤال** زنیکه مسلمان باشد ولکن منکر بعضو از ضروریات دین است نکاح و متعه با او چه حکم دارد **جواب** محکومه بکفر است و مرد مسلم نمیتواند او را بگیرد **سؤال** یهود و نصاری که در مملکت هند جزیه نمیدهند مگر در مملکت عرب و عجم پس اهل هند در جائیکه ایشان جزیه میدهند در آنجا نکاح یا متعه با زنهای ایشان میتوانند کرد ثانیه و اگر اهل عرب و عجم در جائیکه ایشان جزیه نمیدهند هند بروند و بخواهند که با زنان ایشان نکاح یا متعه نمایند چه حکم دارد **جواب** نکاح حربیه جایز نیست چه اینکه بالذات حربی باشند مثل آفتاب پرست یا باخلال شرائط ذمه حربی شوند و نکاح ذمیه جایز است بعقد انقطاع والله العالم **سؤال** زنان لا ابالی که مقید بتزویج نباشند تزویج ایشان جایز است یا نه **جواب** ضرر ندارد ولکن مکروه است والله العالم **سؤال** ضعیفه زانیه عده دارد یا نه و بعقد دوام یا انقطاع عقد او جایز است یا نه **جواب** اقوی عدم عده است و احوط استبراء بحیضه و احوط از آن عده میباشد **سؤال** زید ضعیفه را عقد کرد بدوام و دخول نمود بعد طلاق داد بجهة حیله شرعیه باز عقد کرد و دخول نکرد و طلاق داد ثم بدون عده همان ساعت بکری عقد کرد و دخول کرد چه صورت دارد و هر گاه چند نفر چنین کردند و حمل ظاهر شد از که میباشد **جواب** بسم الله وله الحمد عقد اول شخص اول صحیح و سایر عقدها باطل و با حمل مذکوره بوجه و بهمین و آن چند نفر مذکور زانی خواهند بود با علم اینکه ضعیفه در عده است والله العالم **سؤال** قبل از انقضای مدت منقطعه قبل از ابراء آیا جایز است عقد دوام یا انقطاع با کمتر از زمان اول یا نه **جواب** مقتضای حدیث بان عدم جواز است و هو المتبع والا مقتضای قاعده جواز است خصوص در ثانی علی الخصوص قوله علیه السلام هن مستاجرات و روایت هر چند مشتمل بر این عبارت که لا یجوز شرطان فی شرط و این در عقد معمول به نیست بلکه روایت خالی از اجمال هم لا لاتبعیت که معلوم نشد که مراد از شرط التزام است یا عقد است یا اجل است یا مهر است یا تفکیک در اراده باید نمود که مراد از شرطان اجلان باشد و مراد از شرط اخر عقد باشد بنا بر این در عقد واحد دو اجل نمیشود و ما نحن فیه در عقد انقطاع دو عقد میباشد نظیر اجاره که دو عقد میباشد بلی اگر زیادتی اجل نکاح منقطع را در ضمن عقد مصالحه دیگر یا بیع یا اجاره

یا عقد لازم دیگر شرط کنند در آن اشکال و منع است من حیث القاعده چرا که شرط اجنبی و طی در زمان زاید شد نه عقد نکاح و شیخ استاد اعلی الله مقامه در جواهر الکلام تعلیل میفرمایند بعدم قابلیت تاخر عقد و نکاح و تحصیل حاصل و این تعلیل در عقد انقطاع بالاتی عقد انقطاع ضعیف است و بر اگر این با الاثر جمع بین شاة و خنزیر میباشد و تحصیل حاصل در عقد دائم بالاتی انقطاع با اختلاف این دو در قسم و غرل و سایر لوازم ممنوع است و اگر بکرو گیر زوجه با فرض بقای زوجیت قابل انشاء عقد دوام نیست نظر بتکبیر عصر در اثنای ظهر سهوا جواز آنیست که مدعی عدم قابلیت باید برساند نه مدعی قابلیت و لا جناح علیکم فیما تراضیتم به من بعد الفریضة هم دلیل بر جواز است و استصحاب قابلیت دوام و انقطاع دلیل قابلیت میباشد مگر آنکه منع از حدوث قابلیت نمایند بطور منفصله مانعة الخلو بلی لکن چون نقل از مشهور عدم جواز است در امر فروج احتیاط اولی است احتیاط نمایند بعد از ابراء مدت اجراء عقد دوام یا انقطاع نمایند **سؤال** هل التزویج المطلقة بالطلاق الرجعی او تزویج المنقطعة الموهوبة مدتها للزوج المطلق او للمتمتع فی زمان عدتها یجوز ام لا **جواب** اما تزویج المنقطعة فی زمان العدة فیجوز للزوج ولا یجوز لغیر الزوج لان العدة للاجنبی لا للزوج وهکذا فی زمان العدة دواما او انقطاعا یصح الرجوع نعم العدة من حیث انها عدة لیس مانعة بالنسبة الی المطلق بل المانع فی خصوص الطلاق الرجعی انما هو حق الرجوع لان العقد علی الرجعیة غیر صحیح مطلقا والله العالم **سؤال** مرد زنی را از راه محبت و رسم و رواج نفس خواهر یا مادر یا دختر من میگفت و او را همیشه یا مادر یا دختر خطاب میکرد و همچنین زن مرد را پدر یا برادر یا پسر خطاب میکرد نکاح با ایشان جایز است یا نه **جواب** جایز است بلی اشکال والله العالم **سؤال** صیغه اخوت چنانکه میان مردان جایز است یا میان زنان هم جایز است یا نه و همچنین میان زن و مرد در صیغه اخوت ایجاب و قبول از طرف که باید بشود و آیا محرمیت حاصل میشود یا نه **جواب** در میان زنان و در میان زن و مرد مصافیه بقصد استحباب است ولکن محرمیت حاصل نمیشود و ابراخوه در دین و ایمان و دخول بهشت بنحو انیر اگر آن اثر ثمیل زن و مرد شوده اگر زوج اول بکر را خود باطل میشود و ایجاب و قبول از هر دو میشود مثل صیغه **سؤال** مرد و زن هر دو کافر بودند بتایید الهی مرد مسلمان شد و بعد چند مدت زن هم مسلمان شد حالا که هر دو مسلم شدند بنکاح اولی که موافق ملت کفر بودند آیا اللازم بهمان زوجیت شوهری باقی باشند یا تجدید نکاح بمذهب اثناعشری نمایند و اگر در حالت کفر نکاح شرعی اثناعشری کرده

ثمر ش ظاهر میشود

باشند باز هم تجدید لازم نیست بلی اما عقد کند و صیغه خواند که کافر بود **جواب** بسم الله و له الحمد
همینکه مرد مسلمان شد اگر زن کافره از اهل کتاب بوده نکاحش باقی است در جمیع صور محتمله و حاجت
بتجدید عقد نیست و اگر از اهل کتاب نبوده و بت پرست بوده یا آتش پرست و نحو آن و بعد از دخول بوده
و زن در عده مسلمان شده باز نکاح باقی است و اگر اسلام بعد از انقضای عده بوده نکاح شان
در رو و از اسلام زوج منفسخ شد **سؤال** آیا غیر مجنون را الا زمنگی بر وقت عقد دوام
باشد خواه انقطاع یا نه و بعد از عقد اگر زوجه مطلع شد و رضا نشد آیا عقد فسخ میشود یا نه و در
شق ثانی در هیچ صورت اگر زن مانع شود مرد را از دخول بسبب کراهت آیا مهر زوجه چه
دوام باشد چه انقطاع تمام میشود یا نصف **جواب** اعلام لازم نیست و عقد صحیح است و موجب
خیار نیست و زن اگر مانع شود از دخول اگر طلاق حاصل شد مهر نصف میشود و الا فلا **سؤال**
کسی که لیاقت مجامعت نداشته باشد مثل اینکه ذکرش را بریده باشند یا مالیده باشند یا
بالمره مردی نداشته باشد مثل اینکه عنین باشد نظر کردن بر زنان نامحرم برای او چه حکم
دارد و اگر هیچه کسی با زنی یا نکاح یا متعه کند صحیح و درست است یا نه **جواب** بسم الله و له
الحمد حرام است نظر کردن او بر زنان نامحرم اگر بقصد تمتع و تلذذ باشد بلکه مثل سایر مردهاست
غرض اینست که خواجه با دیگران فرقی ندارد در نظر بنامحرم و نظر نامحرم با او و نکاح و متعه هر دو
در حق او جایز و صحیح است و الله العالم **سؤال** چه میفرمایند که بر دخول خواه قدرت داشته
باشد خواه نداشته باشد و در ضمن عقد شرط کند عدم دخول را آیا نکاح یا متعه صحیح است یا
باطل و بر تقدیر اول نصف مهر میشود یا تمام و بعد اگر دخول کرد با وجود شرط عدم با رضای زوجه
یا بدون رضای زوجه دخول حرام است یا حلال در صورت حلال مهر تمام است یا نصف **جواب**
شرط عدم دخول در متعه جایز و منصوص است و اما در دائم پس آنچه در نظر مقبول دارد
صحت است و لکن احوط ترکست اگر با شرط عدم دخول دخول کرد با اذن ضرر ندارد و بی
اذن حرام است و لکن مهر تمام در ذمه مستقر میشود و بی دخول نصف مهر ثابت است و الله
العالم **سؤال** با شرط عدم دخول نکاح یا متعه صحیح است یا نه و بر تقدیر اول هرگاه
منکوحه یا ممتوعه بخانه زوج آمد و موافق شرط دخول نشد بعد طلاق یا انقضاء و ابراء
مدت یا بعد وفات زوج یا قبل از اینها زوجه میتواند مطالبه مهر کند و در شق اول که مهر
تمام است یا نصف مثل اینکه با شرط عدم دخول مهر ده تومان مثلا قرار یافته بود زوجه قبل از
افتراق و یا بعد از افتراق مطالبه ده تومان میکند یا پنج تومان **جواب** توضیح حال در

نکاح اهل [illegible] کند زوجه را از [illegible] مجنون بودن خود خواه [illegible]

جواب موقوف بر رسم مسائل است **مسئله** اولی آنکه شرط عدم دخول در قبل یا در دبر یا هر دو
جایز است یا نه **جواب** اقوی جواز است مطلقا چه در دائم و چه در انقطاع و تفصیل در او
سؤال دیگر منعرض شده **مسئله** ثانیا اینکه این شرط عدم دخول مهر را اگر دخول کرده
زنا میشود یا نه **جواب** اینست که زنا نیست **مسئله** سوم از اینست که تمام مهر ثابت
میشود یا نه **جواب** آنست که ثابت میشود تمام مهر و مستقر میشود هر چند دخول بنحو حرام
باشد **مسئله** چهارم آنکه با اذن در دخول آیا دخول جایز است یا نه **جواب** اقوی جواز
دخول است **مسئله** پنجم آنکه با شرط عدم دخول اگر فراق حاصل بشود بطلاق یا ابراء
انتصاف مهر میشود یا نه **جواب** اینست که باعث انتصاف میشود بلی در موت خلافست و در
سؤال دیگر نوشتم که بعضی ابد هستند و در بعضی دیگر صلح اولی است **مسئله** ششم آنکه
مطالبه مهر در چه وقت است **جواب** آنست که مطالبه مهر در عقد دائم مشروط بدو
شرط اول آنکه مهر مؤجل نباشد که اگر مؤجل باشد برضای طرفین قرار داده اند که بعد از اجل
شش ماه بگیرد همه را یا بعض را مطالبه همه یا بعض مؤجل نمیتواند کرد بلکه اگر بر فرض مهر بود
ضعیفه معصیت امتناع نموده از دخول زوج تا آنکه اجل تمام شد باز میتواند که امتناع نماید
دوم آنکه اجل تمام شد باز میتواند که امتناع نماید دوم آنکه قادر باشد پس اگر معسر باشد
حرام است مطالبه بلی حق امتناع از دخول مرد بر زن در فرض ثانی که معسر باشد زوج حاصلست
که میتواند که زن نگذارد که بر او دخول کند تا آنکه تمام مهرش را بگیرد علی الاقوی بلی آنچه در
منع امتناع زن در فرض اعسار زوج کرده است از ضعیف است بخلاف فرض اول که مهر
مؤجل باشد که حق امتناع زوجه ساقط است و مرد میتواند که زن را دخول کند و زن حق
امتناع از تسلیم بضع خود ندارد بجهة آنکه خودش راضی باشد که مهر را بعد از شش ماه یا شش
سال دیگر بگیرد پس خودش اقرار و اقدام بضرر خود نموده که حق امتناع را ساقط کرده **مسئله**
هفتم آنست که در فرض امتناع زوج و زوجه از تسلیم بضع و مهر کدام مقدم است **جواب**
بعضی گفته اند که هیچکدام مقدم نیستند بلکه حاکم شرع امر میکند که مهر را نزد امینی بسپارند پس
امر میکند بزوج و بزوجه و امر میکند بتمکین و بعضی گفته اند که زوجه مقدم است در حق تسلیم
بجهة آنکه لان فائت المال یستدرک بخلاف البضع و هو وجیه بلی در ثبوت ضرر برای دادن مهر
زوج قبل تسلیم بضع اشکال است بجهة آنکه معاوضه حقیقیه نکاح نیست تا آنکه امتناع از تسلیم قبل
از تسلیم ثابت باشد و لزوم ظلم بر زوجه حق امتناع اگر تسلیم قبل از تسلیم باشد مقتضی حق امتناع

که تمام مهر را در نزد امینی عادل بگذارند [illegible] حق امتناع [illegible] زوجه [illegible]

زوجه نیست چنانچه در مبسوط شیخ استادا علی الله مقامه در جواهر الکلام گفته که مجرد حکم
تکلیفی میاوردن حکم وضعی که اولویت باشد و فرموده که از عاج سابق در مکان مشترک
ظلم است نه جلوس در مجلس او مگر انکه ادعا شود که استیلا بر ما فی ید مسلم ایضا ظلم اخر است
جبر بان کلاهما محل منع اذ الظلم فرع حق الاختصاص او الملک و من دون ثبوت احدهما لا یصدق
الظلم **مسئله** هشتم از انست که در منقطعه زوج قبول شرط عدم دخول نموده پس اگر زوجه
مطالبه تمام مهر نماید زوج را لازمست که بدهد یا نه **جواب** چون امتناع زوجه بحق
است مثل اینکه مریض و حایض باشد میتواند زوجه مطالبه تمام مهر نماید بلی اگر تخلف نموده
بعد تخلف در خصوص وطی مهر قسمت نماید در صورتیکه تخلف از روی عصیان باشد و اما
اگر از جهه عذر تخلف میشود در خصوص وطی مهر یا سایر تمتعات بمثل مرض و حیض و موت
زوجه اقوی عدم تقسیط مهر میباشد والله العالم **سؤال** در نکاح دایم یا متعه شرط عدم
دخول از جانب زوج کرجایز و عقد صحیح است یا این شرط عدم دخول اگر از جانب زوجه باشد
که زوجه بر وقت عقد نکاح یا متعه شرط کند عدم دخول را باز هم جایز و عقد صحیح است یا نه
جواب بلی این شرط از جانب زوجه نیز صحیح است و عقد نیز صحیح است و در منقطعه منصوص
است و الحاق دوام نیز قوی است بالحاق منقطعه والله العالم **سؤال** با شرط عدم دخول عقد
کرد ضعیفه را بعقد دوام خواه انقطاع و ضعیفه بخانه زوج هم امد و موافق شرط دخول
نشد تا انکه فراق حاصل شد بسبب طلاق یا ابراء مدت و انقضای مدت یا بموت احد المتعاقدین
مهر زوجه نصف است یا تمام خواهد بود **جواب** در طلاق زوجه دائمه و ابراء مدت منقطعه قبل از
دخول نصف است در موت عدم تنصیف خصوص در منقطعه قوی است ولکن صلح با ورثه اولی است
در نصف اخر **سؤال** با شرط عدم دخول بدون اذن وطی زوجه کرد بنا بر رای انکه وطی
حرام است بدون اذن زوجه با شرط عدم دخول پس اگر ولد اورد حرام زاده است یا حلال زاده و
اگر حلال زاده است سبب چیست که وطی حرام باشد و ولد حلال زاده **جواب** سبب انست
که شرط عدم دخول شده و از زوجیت بیرون نرفته است و مدار لحوق بر زوجیت است نه حرمت
وطی بالعرض مثل مسجد و حیض و در مکان غیر خلاصه حرمت انیه منشا عدم لحوق ولد نه
حرمت عرضیه والله العالم **سؤال** مهر زن خواه عقد دوام باشد خواه انقطاع در صورت
عدم دخول نصف است یا در سقط مهر تمام است **جواب** ابراء مدت منقطعه مثل طلاق
موجب نصف مهر است در صورتیکه طلاق قبل از دخول باشد و در صورت انقضای مدت و عدم دخول

زوج بدون امتناع زوجه مهر تمام است والله العالم **سؤال** زنی معقوده داشته مکرر دخول
نشد یا بفوت احدهما مهر تمام است یا نصف **جواب** بسم الله و له الحمد در تنصیف مهر بموت قبل
از دخول خلاف عظیم است احوط رجوع بصلح است والله العالم **سؤال** کسی که استطاعت
ندارد که پنجاه هزار روپیه یا لک روپیه بمهر زن دائما بدهد و فقط برای تعیین مهر المخصص بقصور کند
که این زر دادنی نیست برای نام نهادن نزد کثیر تعیین میشود و این نکاح جایز است یا نه **جواب**
جایز است هر چند صد هزار تومان باشد بلی مکروه است و لکن زوج باید بر فرض قدرت قصد دادن
داشته باشد و اگر نه العیاذ بالله قصد ندادن داشته باشد در حدیث است که زانی میباشد و نعوذ
یا قطع باینکه این زر دادنی نیست ضرر ندارد و بشرط انکه بقصد دادن بر فرض استطاعت صداق نهد
والله العالم **سؤال** اذا کان الصداق لابد من تعیینه فهل تقویم لباس النوم کاللحاف و ملحفا
و امثال ذلک من الفرش و الالبسه کقول الفارسی تخت لبسه کقول الفارسی تومان و من الفرش
ثلث تومان و من اللباس بخمسه تومان مثلا یوجب تعیین المذکورات و یجوز الصداق بها مع تعیین
هذه الاشیاء جنسا و وزنا ام لا بل هی مع ذلک مجهولة فلا یجوز الصداق بها علی هذا القدر من
التعیین **جواب** للتقویم المذکور مع تعیین جنس الاشیاء و وزنها صحیح والله العالم
سؤال شرط عدم تزویج و عدم تسری بر زن معقوده و شرط خروج از منزل هر وقت که
دلش بخواهد و شرط اینکه طلاق در دست ضعیفه باشد و شرط استیعاب لیالی قسمت برای
خودش و اینکه حقی از برای سایر زوجات که میخواهد بگیرد یا دارد قرار بدهد صحیح است یا متزلزل
و بر فرض بطلان موجب فساد عقد میشود یا نه **جواب** در بحث خیار اشتراط در بحار الانوار حاشیه
شرایع مذکور شد که این شرائط هیچکدام من حیث القاعده ضرر ندارد زیرا که منافی مقتضی عقد
نمیباشد و منافی مقتضی کتاب نیز نیست زیرا که شرط عدم وقوع غیر شرط عدم حلیت و شرط
مخصص عموم فانکحوا و الطلاق بید من اخذ بالساق میباشد مثل البیعان بالخیار ما لم
یفترقا با اشتراط خیار برای اجنبی بلی اشتراط عدم حق قسم برای ضره در حق ضره دیگر باعث
سقوط حق آن ضره بعد از شروع و تنجز حق نمیشود و اما شرط طلاق و شرط عدم تزویج و عدم
تسری در حدیث منع از ان شده پس بمقتضای حدیث حکم بعدم جواز شرط مزبور میباشد و
شیخ استاد در جواهر الکلام شرط عدم قسم برای ضره و شرط خروج بیت از هر وقت که دلش
بخواهد را نیز مخالف مشروع دانسته و محقق در شرایع حکم ببطلان شرطین مزبورین منصوص
نموده و حکم بصحت عقد نیز نموده و شیخ استاد اعلی الله مقامه در جواهر حکم بتصحیح نموده و بعد

اتفاق نموده علماء نیز شده **سؤال** ناکح و منکوحه بدون وکالت اگر خود نکاح یا متعه بخوانند صحیح
است یا نه **جواب** بلی صحیح است و توکیل لازم نیست والله العالم **سؤال** در نکاح اگر یک
صیغه بلفظ انکحتُ یا زوجتُ یا بجمع هر دو یک صیغه متعدیه بنفس یا متعدیه بحرف باء یا من
در زوجت خوانده شود کافی است و عقد منعقد میشود یا نه و بنابر انعقاد تکرار صیغ بصور
مختلفه چرا است و بچه نیت بخوانند **جواب** تکرار صیغه لازم نیست و مجرد احتیاط
میباشد چون امر فروج عظیم میباشد و یک صیغه باشد و در گفتن ناکح و منکوحه نسبت باید
مذکور یا معلوم باشد و قاعده تعدی و لزوم را نیز مراعات کند تا آنکه غلط نخواند و تزوج
متعدی بباء در مفعول ثانی میشود مثل و زوجناهم بحور عین و لکن در انکحت تعدی بباء معلوم
نیست محتاج به تتبع میباشد **سؤال** هرگاه متعاقدین عارف بعربیت نباشند و
متمکن از یاد گرفتن باشند با مشقت و یا بدون مشقت یا آنکه بخواهند خفیه عملی در میان خود سازند
صورت پذیرد از بیعی یا نکاحی یا غیر آن لازم است ایشان را توکیل یا خود در زبان خود بخوانند یا
آنکه مثلا میخواهند متعه کرده باشند و کسی نفهمد این عدم تمکن محسوب است یا نه **جواب**
توکیل لازم نیست هر چند قادر بر توکیل باشند **سؤال** بزبان هندی صیغه نکاح یعنی
ایجاب و قبول و کالتاً یا اصالتاً جایز است یا نه **جواب** با عدم قدرت بر عربیت بزبان
هندی و فارسی جایز است حتی آنکه وکیل کردن هم لازم نیست والله العالم **سؤال**
در جمیع صیغ عقود بصیغه فارسی اکتفا میتوان نمود یا آنکه در غیر نکاح دایم و متعه کفایت
میکند و در این موقوف بر عدم تمکن است یا نه و مراد و مقصود از عدم تمکن چه چیز است
جواب بسم الله وله الحمد بلی جایز است صیغه فارسی با اجتماع سایر شرائط و در خصوص
نکاح با امکان از جهة احتیاط عربی بخوانند و با عدم تمکن غیر عربی کافی است و مراد از عدم تمکن
آنست که خود قادر بر عربی خواندن نباشد والله العالم **سؤال** زوج یا زوجه یا وکلای
ایشان هرگاه یک صیغه در زبان خود صحیح بخوانند خواه هندی خواه عجمی باشد بعد
صیغهای عربی را غلط بخوانند از حیثیت مخارج حروف و اعراب و بناء و حرکات و انشاء و
قصد انشاء را هم بدانند نکاح صحیح است یا باطل **جواب** یکی از صیغ همینکه صحیح شد کافی است
در هر زبان که باشد با عدم قدرت بر عربی نکاح صحیح است و صیغ دیگر اگر غلط باشد ضرر
ندارد والله العالم **سؤال** زوج و زوجه یا وکلای ایشان با وجود قدرت بر عربی نکاح
در زبانی که عربی نیست خواندند آیا صحیح است یا نه و چون از احتیاط مطلوب است بلکه مطلوب

باید صحیح

حکمت **جواب** علما اشتراط عربیت را نموده‌اند بر عربیت هر چند فتوی نیست لکن خلاف احتیاط است
و احتیاط در امر فروج مطلوب است **سؤال** زوج و زوجه اگر گنگ و لال باشند
و وکیل کردن هم منظور نداشته باشند بجهة اخفاء امر و با نکاح خوان حتی در غیر عربی
بهم نرسد یا نکاح خوان هم لال باشد و منحصر باشد میتوانند که باشاره مثل نماز با وجود
با زوج و زوجه یا وکیل عقد بخوانند خواه دوام باشد خواه انقطاع و همچنین طلاق و همچنین
سایر عقود **جواب** اشاره اخرس در جمیع عقود و ایقاعات کافی میباشد و حاجت بتوکیل
نیست با اندک قدرت بر توکیل بلکه اگر وکیل اخرس باشد و موکل غیر اخرس هر چند موکل عاجز باشد
وکیل اخرس عالم در ثبوت در صحت توکیل اشکال است **سؤال** تولی عقود زوجه در نکاح زوجه
غیر آن در ایجاب و قبول در شخص واحد و کالت از هر دو طرف و از یک طرف چه حکم دارد **جواب** تعدد
موجب و قابل بحسب اعتبار کافی است پس یکنفر میتواند که متولی طرفین عقد شود خصوصاً ولی از اب
و جد و غیره و وصی **سؤال** زید در جواز تولی شخص واحد از طرفین در عقد و نکاح مقلد سرکار
شریعت مدار است حال زوج و زوجه یا وکیل آنها آمده زید را وکیل میکنند در ایقاع نکاح آیا
بر زید لازم است که سؤال کند از ایشان که فتوی مجتهد ایشان در این باب چه چیز است یا زید بتکلیف
و تقلید خود عمل کند **جواب** لازم نیست که دریافت کند فتوای مجتهد ایشان را و بتکلیف و تقلید خود
عمل نماید مگر در صورتیکه بداند که بر ایشان حرام است اقدام بر این نکاح و یا عقد نماید **سؤال**
در عقد نکاح و سایر عقود شخص واحد میتواند وکیل طرفین در عقد بشود یا نه **جواب** بلی میشود
خصوص اگر ولی صغیر یا صغیره باشد علاوه بر آن فی الجمله اسقفامه و بعضی از علمای دیگر که منع نموده اند که
یکنفر مباشر ایجاب و قبول متعه شود **سؤال** یک نفر میتواند که هم موجب و هم قابل شود و تمام شود یا نه و
بر فرض جواز تولی آیا یکنفر ایجاب و قبول را در جمیع صیغ عقود از نکاح دوام و متعه و بیع و شراء و مصالحه و امثال
ذلک متولی میشود یا نه و آیا فرق هست میان وکیل از یکجانب و از هر دو جانب یا نه و هرگاه وکیل مطلق باشد آیا
وکیل میتواند وکیل نماید کس دیگر را از جانب موکلین یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد یک نفر میتواند که
هم موجب و هم قابل شود غایة ما فی الباب در فرض وکالت از هر دو طرف فضولی نخواهد بود و بر فرض عدم
وکالت فضولی خواهد بود از هر دو طرف یا از یک طرف و ظاهر وکالت مطلقه جواز توکیل نیز هست الا اینکه
قرینه بر خلاف نصب شود **سؤال** یکطرف یک کس را ایجاب و قبول از طرف ناکح و منکوحه وکیل میتوان
شد یا نه و همچنین در متعه **جواب** بلی میتواند شد خود در متعه **سؤال** شخص بواسطه نایب میتواند
که افراد توکالت خود از زوج و زوجه بجهة اجرای عقد نکاح و متعه بکند و همچنین در طلاق و سایر عقود

و با مصلحت دیگر صح

یا نه جواب وکالت ثابت نمیشود الا بدو شاهد عادل یا بثبوت اگر دو شاهد عادل شهادت ندهند نفر است
که با اسقاط توکیل یا با توکیل هر دو بخوانند سؤال آیا چنانکه وکیل از وکیل برای اجرای صیغه طلاق
از طرف زوج جایز است یا نه یعنی که زوج زید را وکیل کرده برای صیغه طلاق و زید عمرو را وکیل نمود و
همچنین در نکاح و متعه هم وکیل از وکیل از طرف زوجه و زوج یا احدهما جایز است یا نه و همچنین در سایر
عقود جواب قاعده در باب وکالت است که وکیل وکیل نکرد مگر در جائیکه قرینه داله باشد بر توکیل
غیر مثل اینکه شأن وکیل مباشرت موکل فیه نیست یا آنکه دائره موکل فیها وسیع باشد و یک شخص نتواند
از عهده بر آید یا اینکه اذن صریح داشته باشد بر توکیل غیر چه آنکه بگوید از قبل خود وکیل بکن یا
از قبل من وکیل یا آنکه مجمل بگوید که در این وقت توکیل جایز است در جمیع عقود و ایقاع از طلاق و ظهار
و عتق و غیره سؤال ناکح خود از طرف منکوحه وکیل میتواند و کیل شد یا نه و همچنین پدر از طرف
دختر و جد از طرف دختر پسر خود در نکاح وکیل میتواند شد یا خیر جواب بلی وکیل میتواند شد بلکه
بلکه در مطلق عقود هم سؤال آیا جایز است که زوج از طرف زوجه وکیل شود و نکاح را باین نحو
بخواند که انکحت موکلتی نفسی مثلا باز در جواب بگوید قبلت لنفسی یا نه جواب صحیح است چون انکحت
بهر دو مفعول متعدی بنفس میباشد هر چند نسبت بمفعول ثانی چه زن فرض شود و چه مرد متعدی بمن و
لام هم میتواند سؤال اگر دو زن یک کس را وکیل کنند برای نکاح خود از برای زید
و مهر هر دو مساوی باشد یا مختلف آیا وکیل میتواند که هر دو زن را بیک مهر برای زید عقد کند
و صیغه را باین نحو جاری سازد که انکحت موکلتی فلانة و فلانة موکلتک علی المهر المعلوم یا نه و اما فرق
هست در تساوی مهرین یا اختلاف مهرین جواب اینهم جایز است و فرق نیست در این صورت
در تساوی مهرین و اختلاف آن سؤال مسلم غیر مؤمن و غیر اثنا عشری را یا کافر حربی باشد
یا ذمی خواه مرتد ملی باشد خواه فطری وکیل کردن از برای اجرای صیغه عقد دوام و انقطاع
و ایقاع طلاق و همچنین در سایر عقود و ایقاعات جایز است و عقد صحیح خواهد بود یا نه جواب اگر
کیفیت اجرای صیغه عقد و ایقاع را بداند عقد و ایقاع صحیح است و لکن استیمان او و تصدیق قول او
مگر نکند مگر بیقین باجرای صیغه بوجه صحیح والله العالم سؤال زن ذمیه که کافر حربی یا ذمی
یا مرتد فطری یا ملی خواه شخص غیر مؤمن و غیر اثنا عشری را برای اجرای صیغه متعه وکیل کند جایز
یا نه جواب اگر بداند مثل اینکه سابق است سؤال در توکیل بلوغ و ذکوریت معتبر است
یا آنکه زن و پسری که بده ساله رسیده و فرق میان ضرر و نفع میگذارد میتواند وکیل
شود در اجرای صیغه نکاح یا متعه یا غیر آن جواب بسم الله و لله الحمد بلی بلوغ شرط است و ذکوریت

در اینصورت نیز

شرط نیست و لکن باید که در مقام عمل احتیاط را که صلاح موکل باشد بجا آورد سؤال آیا زن را وکیل
کردن برای صیغه نکاح و متعه و طلاق بلکه جمله عقود جایز است یا نه و بر تقدیر اول آیا میتواند زوجه
که از طرف زوج وکیل شود و صیغه را باین نحو بخواند که انکحت نفسی موکلی مثلا باز بگوید قبلت
لموکلی یا نه و نکاح صحیح است یا خیر جواب بلی زن میتواند وکیل شود در اجرای جمیع عقود و ایقاعات
چه خود احد اطراف عقد باشد یا نه والله العالم سؤال زن صیغه فضولی نکاح یا متعه را برای زوج خود
یا غیر میتواند بخواند یا نه جواب میتواند والله العالم سؤال چه میفرمایند علمای اعلام
کثر الله امثالهم در خصوص این مسئله که در ولایت خارج مذهب علیه از بابت اینکه پادشاه کفر
چنین صادر شده است که هر چند خانه یک ملائی قابل مصدقی شود یعنی از تحصیلات پادشاهی
داده شود و با و مخصص شود اجرای عقد با و مختص شود اجرای عقد نکاح و طلاق و
احکام اموات و مولود و نزد آن ملای مصدق یکجلد دفتر آمده است و حکم شده است که هر ملا که
اسم ناکح و منکوحه را و اسم موتی و مولود را باین دفتر بنویسند یا قبول نمودن و چنین ملا شدن
بی عیب است یا حرام و یا لازم بیان فرمایند جواب اسم خود را در دیوان کافر ثبت نمودن
و نوکر و ملازم بودن او مثل نوکری ظلام و فساق از سایر حرام است هر چند و اینجز تقیه شرعیه شد
قبول ولایت از قبل مخالفین با مضاء شرع ما میباشد بلی اگر نوکری نباشد و اعانت در کفر
و ظلم در این مصدق شدن نباشد ضرر ندارد سؤال زید دختر باکره را بعد از تزویج
وطی نموده و افضاء نموده آیا حرام مؤبد است یا استمتاعات بر او حرام است یا نه و اگر زوجه بعد آن
اندمال خوف داشته باشد از ضرر جماع چون در سابق تا اکنون از مخرج بول او خون میآمد
حالا خوب شده است و لکن اطمینان حاصل نیست چه حکم دارد و قول قابله یا طبیب یا زوج
مقدم است یا قول زن جواب افضاء بعد از بلوغ سبب تحریم وطی و سایر استمتاعات نمیشود
و اگر فرضا جماع ضرر داشته باشد سایر تمتعات ضرر ندارد و حرام نیست و اگر تعارض بکند
قول طبیب و قول قابله با قول زوجه قول زن مقدم است علی احتمال قوی سیما اذا قلنا انها
هی مصدقات لنحو المقام لا فی خصوص العدة والحیض والحمل بلی افضاء قبل از بلوغ سبب تحریم
وطی میشود نه سایر استمتاعات علی قول قوی خلافا للروضة سؤال زید دختری را
عقد دائمی نموده عمرو یقین نموده و بسط الزام این عقد و آن تصرف کرد و زید تصرف نکرده و
بعد بر عمرو معلوم شد که عقد زید صحیح بوده و زید صیغه طلاق جاری کرد آیا عمرو صیغه را بتواند
ثانیا برای خود عقد نماید یا حرام مؤبد خواهد بود و یا در مسئله تفصیل است جواب اینجا استاد

اندمال یعنی خوب شدن زخم

برای خود عقد نمود

علی استماعه دو سؤال و جواب تصریح نموده اند که حرام مؤبد میشود بلکه شیخ مرحوم ادعای وضوح حرمت مؤبد نموده اند و مع ذلک خالی از اشکال نیست **سؤال** اگر کسی زن کوری را وطی کند بالشبهه بعد از فوت شوهرش یا بعد از طلاق و عده طلاق میتواند این زن را برای عقد خود کند یا حرام مؤبد میشود **جواب** حرام نمیشود والله العالم **سؤال** اگر کسی با مادر زن یا خواهر زن خود وطی کند بالشبهه آیا زن برا و حرام مؤبد میشود یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد ضرر ندارد که این زن حلال یا بر و وطی شبهه حرام نمیشود **سؤال** چه میفرمایند ان قبله در این مسئله که مثلا زید وقت شب در زنا ریکی بخانه آمد و رفت بر رخت خواب خود برای خوابیدن و اتفاقا مادر زن در آن شب بر رخت خواب زن او یعنی دختر مادر زن خوابیده بود زید گمان آنکه زن او است وطی کرد مادر زن خود را بشبهه و فی الفور از خانه بیرون رفت و مادر زن دانست که این شخص شوهر او است ولکن زید را منع کرد و نه هیچکس را از این حالت و ماجرا آگاه نمود در این صورت اگر اولادی بهم برسد آن اولاد از طرف زید و مادر هردو ولد الزنا خواهد بود یا از طرف مادر زن زید بر زید حرام مؤبد شد یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد زوجه زید حرام نمیشود و بچه بمادر ملحق نیست بلکه بر زید ملحق است پس ولد الزنا از طرف مادر است نه زید **سؤال** چه میفرمایند که زید ندانسته با زن شوهرداری نکاح یا متعه کرد و وطی نمود بعد معلوم شد که شوهر دارد در این صورت آیا از زید زنای محصنه بعمل آمده یا نه و با زن تنها عاصی بزنای محصنه شده و این زن بر زید آیا حرام مؤبد شده یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد امام در پسر زنا در حق او منحصر شده و زن زنا داده است و زنای محصنه که بسبب رجم زانیه موقوف است بوجود سایر شرائط احصان که از جمله حضور زوج و تمکن از زوجه باشد و در بنا کذشت که حرام مؤبد میشود علی ما صرح فی نظیره الفاضل القمی و غیره **سؤال** منظوره یا ملموسه زان قبل بشهوت حرام مؤبد است یا نه **جواب** حرام مؤبد نمیشود بنظر یا قبله یا لمس بلکه زنا باید بعمل آید موجب تحریم ابدی میشود و نه مقدمات زنا از بوسه و نظر و دست بازی **سؤال** زید مثلا با زن کتابیه یا زن کافر بت پرست خواه آتش پرست زنای محصنه کرد بعد از فوت شوهر چون آن زن اسلام آورد در اینصورت زید نکاح با آن زن میتواند بکند یا بر او حرام مؤبد میشود و حد اینچنین زناش علیحده است **جواب** ظاهر احرام مؤبد میشود و فرقی نیست در سببیت نا بدان فعل از برای حرمت ابدی میان کافره و مسلمه و در حد زنای محصن که رجم است شهید ثانی فرق نگذاشته است میان زنا بمسلمه یا کافره **سؤال** اگر کسی زنی را بعقد خود در آورد خواه بدوام خواه انقطاع و دخول هم کرد یا دخول نکرد و بعد برادران زن را وطی کرد خواه موطوء به واطی حرام مؤبد میشود یا نه **جواب** در اول حرام

در جواهر الکلام و فاضل قمی اعلی الله مقامه

نیست و در ثانی حرام است اشکال در این است که اگر خواهرش را پیش از وطی برادرش عقد کرده و طلاق داده آیا جایز است که این خواهر زاده را بار دیگر عقد کند یا نه احتیاطا ولی نیست **سؤال** ما تقول العلماء فی رجل فهل یجوز له ان یعقد علی امه او اخته او بنته افتونا توجروا فاذا الیجوز فهل یتسری الحکم فی الام وان علت وان نزلت والاخت وان علت وان نزلت والبنت وان نزلت **جواب** انما یحرم الام وان علت والبنت وان نزلت وخصوص الاخت دون بناتها لعدم ذکرها فی النص لعموم و عدم معقولیة علو الاخت ولا یسمی بنت الاخت ولا ابنتها اختا وهو واضح **سؤال** چه میفرمایند علمای حقه امامیه دام الله ظلالهم در این مسئله که وطی دبر با زن حلال که بنا بر مشهور در مذهب امامیه جایز است یا حدیثی در خصوص جواز آن وارد است یا نه و بنا بر اول آن احادیث محمول بر تقیه است یا خیر و بر فرض تقیه آیا کراهت دارد یا نه و بعضی از علماء که حرام نوشته اند احادیث حرمت قابل اعتبار هست یا نه جوابش را بقلم تحریر مشروح مزین فرمایند که تسکین خاطر فاتر شود **جواب** بسم الله وله الحمد جمعی از علمای ما رضوان الله علیهم حرام میدانند وطی در دبر را حتی آنکه در نصوص بعضی وارد است که محاش النساء علی امتی حرام که از این نص فی الجمله ظاهر میشود که بر امم سابقه مثل قوم لوط اگر جایز بوده در خواب امت جایز نیست و در عمل نصوص غیر بنویه وارد است که ما اهل بیت سالک این امر نکرده میشویم بین اخوط نر گشت **سؤال** وطی فی الدبر بزوجه منکوحه یا ممتوعه یا محلله دیگر حرام است یا جایز **جواب** نمیگویم حرام است بلکه اخبار جوازش متکثر است چنانکه حرمتش نیز در اخبار وارد است و لا اقل مکروه میباشد **سؤال** شخص کمان بلکه یقین میداند که اگر با عیال خود وطی در دبر نکند مثلا بوطی و لواطه خواهد شد در اینصورت وطی در دبر با حلیله جایز است یا نه **جواب** در اینصورت وطی در دبر زن جایز است چنانچه قول حضرت لوط که هؤلاء بناتی هن اطهر لکم برای همین نازل شد و حضرت لوط فرموده که علم لوط بانهم ما ارادوا الا الوطی فی الدبر **سؤال** قبلة الانام ضعیفه مطلقه اگر محل لشبهه واقع شده شود و بالعنت بسوی غیر مطلق و ولد آورد و تاریخ وطی مطلق و غیر مطلق معلوم نیست که فهمیده شود که ولد ملحق بمطلق است یا غیر او یا در اینصورت حکم بقرعه میباشد یا اینکه ولد ملحق بثانی نیست **جواب** بسم الله وله الحمد مشهور الحاق بثانی است هرچند قول بقرعه بحسب قاعده خالی از قوه نیست مثل وطی بشبهه بزوجه در صورتی که الحاق بزوج نشود ولکن نصوص وارده در مقام مانع عمل بقرعه میباشد **سؤال** طفلی از زنی در زمان ما بعد از فوت شوهرش و بعد از ده ماه متولد شد آیا ملحق است یا نه **جواب** شرط الحاق طفل عدم تجاوز از اقصی حمل است و در اقصی حمل خلاف است مختوده ماه گفته قال و هو حسن

وبعضه الوجدان فی کثیر وانستا بمشهود داده که اقصی حمل نه ماه است ونقل اجماع نیز بر این شده
حتی انکه سید استاد وشیخ استاد اختیار نه ماه را فرموده اند ودر روایت وارد است که اگر یک لحظه
زیاده شود مادر خود را میکشد لهذا اجرای بر الحاق مشکل است وصلح ونیکبار با این ولد اولی است والله
العالم **سؤال** شخصی سفر رفت وتا چهارده سال موجود ومعلوم نشد زنش شوهر کرد و
حامله شد سال یازدهم شوهر اول پیدا شد این نکاح وولد چه صورت دارد وزوج اول بدون
طلاق زوج ثانی با این زن میتواند وطی بکند یا نه **جواب** اما اولاد در این سؤال پس حلال
زاده است واین زن بدون طلاق زوج ثانی باقیست بر زوجیت زوج اول وحاجت بعقد جدیدی
نیست لیکن این زن باید که از زوج ثانی عده داشته باشد وزوج اول بعد از مدت عده مقاربت
کند بلکه احتیاط ترک جمیع تلذذات از او نماید هر چند اختصاص تحریم بوطی فقط میباشد لکن احتیاط
بترک باقی است وعلاوه برای زوجه که زوجش غایب باشد تدبیر نیست که قطع بمرگ زوج نموده
واگر حاکم شرع مبسوط الیدی باشد رجوع باو کند تا او تفحص کند **سؤال** اگر زوج بمرض
کوفت مبتلا شود آیا از برای زوجه خیار فسخ نکاح حاصل است یا نیست **جواب** محکی از
ابن جنید جواز فسخ است ولکن مشهور عدم خیار فسخ میباشد وحق با مشهور است والله
العالم **سؤال** شخصی کنیز خود را بغلام خود عقد کند وبعد او را غلام مکاتب کند وبعد از مدتی
فرار کند پس کنیز مزبوره را شخص دیگر اگر عقد نماید عقدش صحیح است یا نه **جواب** مولی اگر
عقد دوام وانقطاع برای عبد خود نماید اختیار ابراء وطلاق در دست مولی میباشد
ومولی میتواند در مدت انقطاع واگر کنیز بخواهد خود را آزاد نماید تا خیار فسخ حاصل
شود برای این کنیز وعقد خود را بلکه جایز است که مولی تفریق نماید میان زوج وزوجه بهر
طور که بخواهد وضرر ندارد خواه بلفظ طلاق باشد یا فسخ خواه غلامش فرار کرده باشد
یا فرار نکرده باشد وحاضر نباشد **سؤال** شخصی کنیز خود را بغلامی عقد کرده وآن
غلام گریخته باشد آیا مالک کنیز میتواند که فسخ عقد کنیز خود بکند یا نه **جواب**
مالک کنیز نمیتواند که فسخ عقد کنیز خود بکند بلی این کنیز را بکسی منتقل نماید بهر ناقلی که
باشد منتقل الیه میتواند که فسخ نماید بلکه اگر آن شخص دوباره باقاله یا بعقد دیگر مشتری
منتقل بمولای اول نماید برای او نیز خیار فسخ حاصل میشود علی الاقوی **سؤال**
اگر زن خلاف شرعی بکند شوهر او قبل از نصیحت میتواند او را بزند یا اول او را نصیحت
کند **جواب** بسم الله وله الحمد نصیحت مطلق خلاف شرع عزا ونشوز زدن بیجا است ولکن

(حاشیه:) عقد
(حاشیه:) که طلاق دهد در فرض عقد دوام وابراء نماید صح
(حاشیه:) فسخ نماید صح

زدن بیجا است لکن زدن مذکور مفصلا با شرایطش مذکور است در کتب فقهیه در حکم نشوز
بتفصیل والله العالم **سؤال** کسی نفقه وکسوت زنش را نمیدهد یا تسلط دارد زن که
جبرا از او بگیرد یا نه **جواب** حاکم شرع جبر میکند وعدول مؤمنین نیز از باب امر بمعروف
زن نیز جبر میکند با اعانت حاکم یا عدول مؤمنین وزن تقاص نیز میتواند بکند **سؤال**
در دهات نیز متعارف است که کسان زوجه از زوج یا از کسان زوج از نقد وجنس بعد از تراضی
طرفین قدری معلوم باسم شیربها مثلا میگیرند ودر عوض از برای عروس پارچه تدارک که متعارف
است میکند از آرد وگوشت وروغن وغیره ودر عروسی بمصرف میرسانند ودر غالب از نقد
جنس چیزی باقی میماند آیا بر اخذ حلال است یا نه **جواب** ضرر ندارد **سؤال** هل یجوز للرجل
الاستمناء من زوجته لیس بمحرم بنحو التفخیذ فی حالة الحیض والنفاس وفی غیر حال الصیام ام لا **جواب**
الاستمناء من زوجته لیس بمحرم بنحو التفخیذ والله العالم

در متعه ومتعلقات

ان **سؤال** با زنان اهل کتاب وکافر ذمیه متعه جایز است یا نه **جواب** متعه کتابیه
جایز است بت پرست وغیر کتابیه نکاح او جایز نیست نه بعقد دوام ونه بانقطاع والله العالم **سؤال**
با یهودیه ونصرانیه خواه جزیه بدهند یا ندهند متعه جایز است یا نه **جواب** متعه با زنان ذمیه
جایز است وغیر آن از کفار حربی جایز نیست واگر جزیه ندهند در حکم حربی میباشند والله العالم **سؤال**
آیا متعه با زن یهودیه ونصرانیه ومجوسیه درست است یا نه وآنها کافر حربی یا ذمیه اند **جواب**
یهودیه ونصرانیه که بر شرایط ذمه باقی باشند اقوی آنست که نکاح ایشان بعقد دوام جایز نیست
ولکن نکاح ایشان بعقد انقطاع وملک یمین جایز است واما مجوسی پس اقوی آنست که ملحق است بکتابیه
پس جایز است وطی او بخصوص ملک وتحلیل وعقد چه انقطاع واما عقد دوام پس جایز نیست واما
نصاری ویهود ومجوس هر چند بالاصل ذمی میباشند نه حربی لکن در این اعصار خصوص نه
حربی میباشند واما کافر حربی از قبیل بت پرست وآتش پرست پس وطی ایشان جایز نیست نه بدوام و
نه بانقطاع ونه بملک ونه بتحلیل مگر آنکه مسلمان شود ودر این خلافی نقل نشده والله العالم
سؤال چه میفرمایند علمای دین در این مسئله که متعه کردن با زن زانیه که پیشه اش زناکاری است
بدون معاشرت عده متعه با او جایز است یا نه بفرمائید **جواب** هر چند حق ومشهور اینست
که منی از زنا احترام ندارد ولکن چون خلاف احتیاط است عده صیغه نخوانند … اول
نکنند … بلکه بعقد درآورند یا جهل بنحو تحصیر نمایند … **سؤال**
متعه با زن زانیه درست است یا نه **جواب** بلی جایز است با کراهت علی الاقوی …

(حاشیه:) وعده دارند

كه بعد از كردن منع كند او را از زنا و فجور ولكن بهتر انست كه بعد از استبراء رحم او از فجور او را بنكاح خود دراورد هر چند خود زنا كرده باشد كه در بنوت تبعد از استبراء بكيرد والله العالم **سؤال** بازن فاحشه بازارى كه پيشه او زنا است متعه جايز است يا نه واكر بدانم كه ان زن ديشب بمبادرت از متعه يا زنا بود عده ديدنش ضرر واشت يا نه واكر اينچنين زن ادعا كند كه من از زنا تائب شدم پس با او متعه كردن چه صورت دارد **جواب** متعه جايز است ولكن بعد عده امر كه احوط است بعد از توبه اين اشكال است و در بعضى از روايات وارد است كه اكر بخواهد بفهمد كه در توبه صادق است يا كاذب او را دعوت كند بزنا اكر اجابت كند علامت كذب در توبه است واكر امتناع كرد دليل بر صدق است **سؤال** هركاه شخص زنى را بعقد دراورد نيم ساعت يا دو روز مثلا بر فرض عدم دخول ايا به ان شخص ميرسد يا نه **جواب** نيم ساعت يكساعت چون پيش بعضى مجهول است لغو است ودو روز و يكروز و نيم روز ضرر ندارد و معقوده اب بر ابن حرام است در صورتيكه عقد صحيح باشد والله العالم **سؤال** زنى با زيد متعه كرد و وطى كرد بعد از انقضاى مدت با زن ديكر متعه كرد و وطى نموده بعد ظاهر شد كه زن ثانيه دختر زن ممنوعه اوليه است ايا همچنين متعه صحيح شد يا نه واكر صحيح نشد معصيت با كيست مه زن است يا مرد در حالتيكه زن هم از حال مرد خبر نداشته باشد هر دو زن هم در از عصيان برى هستند يا نه و در هيچ صورت اكر نطفه منعقد شد اولاد حرامزاده هستند يا نه واكر حرامزاده هستند حرامزاده در هيچ صورت حرامزاده از يكطرف يا از دو طرف و از اين هر دو زن كدام زن بر زيد حرام است يا هر دو حرام مؤبد شده بيان فرمايند **جواب** حرمت مرحوم واطى و موطوئه مشروط است بعلم و با فقد از طرفين حرمت مفقود است از طرفين واكر يك طرف عالم باشد و ديكرى جاهل حرمت مخصوص بعالم ميباشد و همچنين ولد ملحق بجاهل ميباشد نه عالم و زن ثانيه بر حرام مؤبد است نه زن اول والله العالم **سؤال** در عقد انقطاع زيد متعه نمود ضعيفه را در ده سال مثلا بدو نوم ماه يا بعد از دخول ضعيفه ميتواند مطالبه تمام مهر نمايد يا انكه هر سالى يكنوبه ماه منتخى است **جواب** در نصوص و فتاوى تصريح باين شده است كه تمام مهر را بعد از دخول مطالبه ميتواند نمايد بلى اكر تخلف نمود در بعضى از زمان بلا عذر شرعى زوج ميتواند كه بقدر تخلف استرداد نمايد **سؤال** دو خواهر نسبيه هستند مثلا شخصى با يكى از ايشان متعه كرد بعد از انقضاى مدت باز با خواهر اول يعنى ممنوعه سابق متعه نمود و همينطور بعد از انقضاى مدت يكى با ديكرى متعه مينمود ايا اين قسم متعه شرعا جايز بود در مسئله يا نه و همچنين نكاح دائمى بعد طلاق يكى با ديكرى چه حكم دارد بينوا توجروا **جواب** بسم الله

با هر دو حرام مؤبد شده صح

با خواهر ديكر متعه كرد و بعد از انقضا مدت صح

ولله الحمد تفصيل اين مسئله انست كه اكر بخواهد هر دو را در زمان واحد بعقد انقطاع و يا بعقد دوام يا مختلف در حباله خود دراورد نميتواند واما اكر هر دو در زمان بخواهد پس بعقد انقطاع جايز است كه يكى را صيغه كند تمتع و هكذا جايز است بالعكس واما اكر بخواهد هر دو را بعقد دوام نميشود والا انكه يكى را كه طلاق داده اكر طلاق رجعيست بايد بعد از عده باشد واكر طلاق باين است فوى صحت عقد ثانيه ميباشد بمجرد طلاق ولكن احوط انقضاى عده مدت دخول ميباشد واكر قبل از دخول باشد ضرر ندارد چه اكه عده ندارد واكر سابق تمتع منقطعه باشد وعقد لاحق دوام بالعكس حكمش از ما سبق معلوم شد تفصيل اكر بخواهى سوال ديكر كن والله العالم **سؤال** معروف است كه اولياء صغار دخترهاى صغار را بعقد انقطاع در ميبندند با شخاص بجهة محرميت يا لازمست كه از زمان كبر هم جزيى داخل نمايند يا نه بنا بر جواز مطلقا ايا در مهر قرار دادن عنطه صغر لازمست يا نه و اولياييكه قبول اين عقد مينمايند يا جايز است از انها طلاق دادن هين صغيره يا نه **جواب** بلى جايز است و داخل زمان بلوغ لازم نيست بلكه در جمله از موارد منجر باره از مفاسد ميشود و ابراء مدت نيز جايز است ولى نه طلاق و در ولى اجنباى چون بر جعل ملاحظه غبطه در عقد يكه انقطاعى باشد و منظور محرميت باشد لازم نيست هو العالم **سؤال** صيغه محرميت از براى مجرد محرميت باشد خدمات چگونه است **جواب** ضرر ندارد و صيغه اش نيز همان صيغه معهوده است ولكن داعى وطى و نحوان نيست والله العالم **سؤال** شرط عدم دخول در عقد انقطاع صحيح است يا نه **جواب** صحيح است بلكه در عقد دائم نيز صحيح است و محقق در شرايع ميفرمايد كه فرقى ما بين عقد دائم و انقطاع در صحت اين شرط نحكم ميباشد بلى حديثى وارد در صحت اين شرط را بعضى بر تنزيل بعقد انقطاع در صحت كرده اند وحديث ظاهر الدلالت نيست بلى فى الجمله اشعارى دارد اكر اذن دخول داده بشرط بعد الشرط اذن صحيح ميباشد و ظاهر اينست كه براى دخول على حد مهرى نيست چه اذن در دخول بدهد يا نه و ولد نيز ملحق ميباشد هر چند بدون اذن دخول كرده باشد و از بعضى ظاهر ميشود كه اشكال كرده اند در جواز وطى بسبب اذن بجهة انكه عقد موجب جواز است نه اذن اين اشكال ضعيف است زيرا كه عقد نكاح جميع تمتعات ميباشد و شرط باعث مشروط له شد كه منع نتواند بكند و اجنبيه ميباشد كه زنا ميباشد و مثل تحليل نيست كه بفقط در حليت ممنع باشد خلاصه اين است كه شرط عدم دخول در قبل يا دبر يا بمره يا در مدتى در عقد دوام يا انقطاع هر دو صحيح بلكه كسى كه ميهادت در نفقه داشته باشد لوازم و غايات نكاح را باجرا ننشد ميتواند كه حكم بكند

تمتع و بعد از ان قبل از دخول يا بعد از دخول انرا مدت كند و بخشد و بعد از ان خواهر را صيغه كند صح

مبيح صح

که شروع کند بتمتع و کند تلذذ بالمره از لمس و تقبیل و نظر بشهوت جایز میباشد زیرا که ترتب لوازم نکاح
از عدم جمع بین الاختین و حلیت نظر بوالده و سایر احکام مصاهرت کافی میباشد و
حقیقت نکاح ما لکیت بضع میباشد نه فعلیت و ترتب استمتاع فافهم و تامل جید و شیخ
استاد تصریح کرده اند که غایت نکاح منحصر بوطی نیست بلکه یکی از غایات میباشد فالعجب
من الفقهاء حیث مجملهم فی هذه المسئلة بالنسبة الی العقد والشرط معا اقوال الصحیحه
عدیدة الصحه مطلقا والفساد مطلقه حتی بالنسبة الی العقد والفرق بین الدائم والمنقطع
والفرق بین العقد والشرط **سؤال** زید میخواهد زوجه خود را مطلقه سازد و بعد
او را منقطعه نماید بجهة درک فضیلت متعه آیا محتاج انقضاء عده میباشد یا نه و مقصود
اینکه کر امتی از احد طرفین است یا نیست و مطلقه رجعیه که در حکم زوجه است با وجود این
ایقاع عقد مشروعیت یا بدعت یا حرام خواهد بود و اشخاص که زوجه خود را مطلقه مینمایند بجهة
اینکه نکاح او در ساعت نحس واقع شده و در همان مجلس او را عقد میکنند اینطور چگونه
است **جواب** تا عده منقضی نشود عقد دیگر بیمعنی است چه دائم چه انقطاع والله
العالم **سؤال** انفصال مدت انقطاع از زمان اجرای صیغه مثل اجاره جایز است یا نه
جواب شیخنا الاستاد در جواهر الکلام عنوان این مسئله را نموده در اول کلام میل بجواز نموده
و تصریح فاضل و جماعة ممن تاخر عنه الجواز بل نسبه غیر واحد الی ظاهر الاکثر بلکه بعضی از این
اکثر نقل نموده اند که جایز است نکاح قبل از مدت کما استظهره الکرکی و غیر آن از بعضی نقل کرده
اند عدم جواز را بجهة آنکه که صدق میکند که این زن ذات بعل است و المرأة لیس لها بعلان بلکه مصادم
و لزوم تمام که بموت هر گاه موت واقع شد بطلان عقد نکیر که موت قاطع استمرار نکاح شد نه
نه مانع حدوث نکاح و اجل فی الحقیقة اجل نفس استمتاع است نه اجل زوجیت خلاصه در آخر
کلامش فرموده که انصاف آنکه حکم بجواز مشکل است بلکه عدم جواز با ثبات اجل را مؤید عدم جواز تاخیر
انقطاع گرفته و احتیاط را در آخر کلام در عدم اجرای عقد مزبور نموده **سؤال** در متعه
اجرای صیغه لازم است یا محض تراضی طرفین و قرار داد مهر و تعیین مدت کافی است **جواب**
انما یحلل الکلام و یحرم الکلام فلا بد من العقد ولو بالفارسیه **سؤال** صیغه متعه بزبان
غیر عربی یعنی بزبان هندی و عجمی و غیر آن جایز است یا نه و صیغه متعه چیست و اگر زن کسی را برای
اجرای صیغه متعه وکیل نماید چه باید گفت همچنین صیغه متعه و کالة از طرف مرد چه باید گفته شود
بینوا توجروا **جواب** اگر عربی را نمیدانند قطعا جایز است که بغیر عربی عقد نمایند چه فارسی و چه

وجه هندی اذ لکل قوم نکاح و صیغه متعه اینست که زن خودش بگوید متعتک نفسی فی المدة
المعلومة بالمبلغ المعلوم و زمان معلوم یکساعت یا دو ساعت نباشد بلکه یک روز یا نصف روز اول
یا نصف اول شب یا تمام شب مثلا باشد و مبلغ نیز معلوم یا مشاهده شود و اگر وکالت در میان باشد
وکیل زن بگوید متعتک نفس موکلتی یا الخ و مرد بگوید قبلت التمتع یا قبلت التمتیع یا قبلت المتعه
فی المدة المعلومة بالمبلغ المعلوم و اگر وکالت در میان باشد بگوید قبلت التمتع لموکلی الخ **سؤال**
در متعه یا نکاح اگر بجای متعتک و انکحت بنفسی صالحتک بگوید در جواب قبلت بگوید نکاح
یا متعه صحیح است یا باطل بینوا توجروا **جواب** باطل است والله العالم **در تحلیل**
سؤال رسم است که دختر کنیز بجهیز میدهند میدانند که شوهرش با او همبستر شده
مباشرت خواهد کرد پس چون جهیز مال زوجه است شوهرش بدون اجازت زوجه مباشر
با آن دختر شد یا نه و در صورت عدم تحلیلش زنا محصنه خواهد بود یا نه و اولاد از این
زن حکم ولد الزنا خواهد داشت یا نه **جواب** بعد از آنکه مال شوهر نباشد و تحلیل یا بلا
مالک کنیز نشده باشد البته زنا میباشد ولکن بالنسبة بکنیز زنا محصنه نیست چون شرط زنا
محصنه نخواهد بود در صورتی است که آزاد باشد نه مملوکه باشد از طرف دیگر که در صورت مرد بسیم
مرد آن است که بالغ باشد و آزاد باشد و زن او دیده باشد که جماع کرده باشد بعقد دائم و یا انقطاع
و یا ملک یمین مالک وطی او باشد و همچنین متمکن باشد از جماع کردن با زن خود که ممنوع از مقاربت
او نباشد و بنحوی باشد که متمکن باشد بزوجه خود در صبح و شام پس اگر زوجه مثلا غایب
از زوج باشد بنحوی باشد اقلا اگر بصبح برود بظهر آن روز بعیال خود برسد و اگر بظهر برود در شام
با و برسد خلاصه بنحوی باشد که بتواند با زن هر وقت بخواهد جماع کند که اگر با این شرط زنا
کند زناء محصن میشود که مستحق جلد و رجم هر دو میباشد و اگر واطی و موطوئه هر دو علم بتحریم
داشته باشند اولاد ایشان ولد الزنا از طرفین باشد و اگر از یکطرف شبهه باشد دون طرف دیگر
ولد الزنا از یکطرف میباشد و ولد حلال از طرف دیگر باین معنی که اگر مثلا برای کنیز تنها شبهه
باشد ولد با او ملحق میشود و ملحق بواطی نمیشود **سؤال** هر گاه کنیز را با اذن مالکه اش بصیغه
عقد یا تحلیل با مرد و دادند بغلامی بعد همان کنیز را فروخت مالکه آن بزید و زید فروخت
بعمرو حال عمرو ملتفت علاقه زوجیت شده میخواهد کنیز را از حباله غلام فک نماید و بعد خود
دهد و تناسل اتفاق افتاده بین مشتبهه چه طور میشود بیان فرمایند **جواب** بسم الله وله
الحمد بدانکه هر گاه کنیزی که زوجه باشد یا محلل باشد به دیگری فروخته شد مالک جدید اختیار

بالمالك الجديد ميباشد كه فسخ نكاح و زوجيت نمايد فوراً و تحليل بمجرد نقل نفسه باطل ميشود
على الاقوى و احتياط المالك الجديد فسخ تحليل نمايد باحتمال انكه تحليل شايد عقد منقطع باشد
نزد والله العالم **سؤال** تحليل كنيز بيد و نفر در وطى جايز نيست يا در تحليل نظر يا لمس و نحو
ان در كنيز بيد و نفر يا جماعتى جايز است يا نه و بعبارت اخرى محل حاجت غالبا اين است كه يك كنيز
را جايز است بيد و نفر يا جمعى تحليل نمايند من حيث النظر يا من حيث اللمس يا من حيث التقبيل خصوصا
اگر محل نظر و لمس و تقبيل مختلف باشند **جواب** بسم الله و له الحمد هر چند توهم ميشود جواز ان
در نظر كه محل ابتلا باشد ليكن شيخ استاد در جواهر الكلام تصريح بعدم جواز فرموده اين را از معاملات
و مقطوعات حساب نموده و بمنزله تشريك دو نفر در تحليل وطى دانسته و اينجه دلالت دارد كه
يك زن دو شوهر ندارد فرموده كه دلالت دارد بر اين مطلب والله العالم **سؤال** قبول در تحليل
شرط نيست يا نه **جواب** عدم اشتراط قبول را در جواهر از مسلمات شمرده و ادعاى بداهت ميكند
كه تحليل داخل در عقد و ايقاع نيست بلكه اجماع مركب است كه اگر تحليل داخل در عقد نكاح
و انقطاع ميباشد قبول شرط است و اگر داخل در ملك يمين هم باشد باز قبول شرط است والله
العالم **سؤال** تعيين مدت شرط است در تحليل يا نه بينوا توجروا **جواب** احوط اشتراط
و اقوى عدم اشتراط ميباشد والله العالم

باب الرضاع در رضاع

سؤال رضاعى كه باعث نشر حرمت ميشود كدام است و بشهادت زن ثابت ميشود يا نه
بينوا توجروا **جواب** رضاع محرم يا بنبات لحم و شد عظم و يا برضاع يكشب و روز يا
برضاع زن يكرو و بپانزده شكم خوردن شير كامل و اقوى قبول زن ميباشد با جمع شرائط
از عدالت و تعدد و نحو انها والله العالم **سؤال** زنى كه مدت دو سال از وضع حملش
نگذشته طفل غيرى اگر زايد از دو سال باشد با شرائط عددى و زمانى شير دهد باعث
نشر حرمت ميشود يا نه والله العالم **جواب** بسم الله و له الحمد باعث نشر حرمت نميشود والله العالم
سؤال زنيكه بعد از دو سال از وضع حمل خود بجلال طفل غيرى اگر كمتر از دو سال
باشد با شرائط عددى و زمانى شير دهد سبب نشر حرمت ميشود يا نه **جواب** بلى اين
شير نشر حرمت ميشود در طفلى كه سن رضاع باشد و از سن رضاع نگذشته باشد والله
العالم **سؤال** زنى كه فرزندى از حرام زاييده باشد شير خود را بفرزند حلال خورانيدن
جايز است يا نه و در شير حرام رضاع متحقق ميشود يا نه **جواب** خورانيدن شير مزبور
بفرزند حلال زاده مكروه است و موجب رضاع شرعى نميشود والله العالم **سؤال** اگر

زن بكه شير دهد باولاد پسر خود ان زن بر شوهرش حرام ميشود يا نه بينوا اجركم على الله **جواب**
بسم الله و له الحمد حرام ميشود بنا بر عموم منزله ميرداماد عليه الرحمه بجهت انكه چنانچه ان مرتضع برادر
رضاعى پسر شوهر ميشود در ضعيفه جده رضاعى ميشود بلكه بمنزله زن پسرش ميشود و زن
پسر بر پدر حرام است و لكن بنا بر مختار و حق حرام نيست ان شاء الله كما هو المشهور والله العالم
سؤال اگر عمه شير بدهد برادرزاده خود را بشوهرش حرام ميشود يا نه و مسئله اتفاقيه
است يا نه **جواب** بسم الله و له الحمد لوازم عموم منزله ميرداماد عليه الرحمه اينكه اگر كسى
زنش شير دهد از شير شوهرش برادر خود را يا خواهر خود را يا اينكه شير دهد برادرزاده
خود را زنش بر او حرام ميشود نه اينكه در فرض اول زنش خواهر نسبى ولد رضاعى ميشود
مختار انست كه حرام نيست **سؤال** هرگاه ضعيفه دختر را شير داد و ان دختر مرد خواهر
نسبى ان دختر را ضعيفه ميتواند از براى پسر خود بنكاح در اورد يا نه **جواب** نكاح در صورت
مرقومه ضرر ندارد و مشهور نيز بر جواز است و عموم منزله معتبر نيست و دلالتى نيز ندارد بر حرمت
در مقام والله العالم **سؤال** زنى هرگاه شير داد همشيره زيد را آيا زيد ميتواند دايه
همشيره خود را بگيرد يا خير **جواب** بلى جايز است كه زيد دايه همشيره خود را بگيرد بجهت
انكه در نسب حرمت مخصوص ام و زوجه اب ميباشد و دايه مرقومه از هر دو عنوان خارج است
و اين واضح بلكه حكم بعموم منزله صحيح است ولكن قول بعموم منزله ضعيف است **سؤال** زنى كه
بچه دخترش را شير دهد چه طور است جوابش را بتصريح صدق رضاعت در وجه حرمت دختر
دختر بر داماد ش و دليل عدم حليت تحريم را بيان فرمايند **جواب** لا ينكح ابو المرتضع فى اولاد
صاحب اللبن ولادا و رضاعا كما يحرم سابقا يحرم لاحقا والله العالم و صدق رضاعت نوعى
ميشود كه ده شكم يا پانزده شكم شير كامل بدهد بخورد يا يكشب و روز تمام كه در ميان هر دو
زنى شير ديگر ندهد يا انقدر بخورد كه گوشت و پوست و بيده بشود هر چند زن ديگر شير دهد
سؤال زنى پسر خود را بشراكت مادر خود هفت و زيادى طريق كرد در روز در شب پنج و شش
دفعه مادرش و پنج شش دفعه خودش شير خورانيد پس در اين صورت زن مذكوره بر شوهرش حرام ميشود
يا نه **جواب** در صورت مذكوره حرام نميشود زيرا كه شرائط عددى و زمانى مفقود است والله العالم
سؤال زنى شير داد بپسر عمرو دختر را بعد از وفات يا طلاق شوهر اول شوهر ثانى اختيار
نموده و شير داده پسرى را آيا اين دو طفل بيكديگر محرم و حرام ميباشند يا نه **جواب** مقتضى
عموم منزله در رضاع حرمت ميباشد چنانچه مختار طبرسى است لكن مشهور و حق عدم تحريم ميباشد

و در فرض ثانى عمه نسبى ولد رضاعى ميشود صح

لاشتراط اتحاد الفحل فی خصوص حصول التحریم بین المرتضعین کما هو المقتضی الاخبار الخاصة **سؤال**
چه میفرمایند که زنی دختری دارد اجیر شده دختر غیری را شیر داده لکن دختر خودش را شیر ملیک نکرده
واین دختر غیر را که شیر داده عموئی دارد اگر عمو بخواهد دختر آن زن را بعقد خود درآورد در چه صورت دارد
بینوا توجروا **جواب** بسم الله وله الحمد ضرر ندارد و عمو منزله ثابت نیست والله العالم **سؤال**
چه میفرمایند که زینب یک پسر دارد و یک دختر بعد از اینکه پسر خود را عروسی کرد پسری متولد
کرد و مادرش فوت شد برای شیر کم مادر دید آن خود را در دهن پسرزاده خود داده اگرچه از
مدتی خشکیده بود لکن از مکیدن شیر فرود آمد در این صورت با این پسرزاده دختر دختر خود را بعقد
بدهد چه صورت دارد **جواب** بسم الله وله الحمد این رضاع مؤثر نیست و رضاع مؤثر آن
که از شیری بخورد که آن شیر از حمل باشد و شیر بدون حمل اثر ندارد والله العالم **سؤال**
چه میفرمایند که زید برادری دارد عمرو نام میخواهد زوجه اش برادر عمرو برادرش محرم نماید زید
دختر غیر را عقد کرده است برای برادرش عمرو بعد دختر را داده است بزوجه خودش شیرش داده
در این صورت زوجه زید بر عمرو محرم میشود یا نه و اگر زید بمیرد عمرو میتواند زوجه برادرش
را بگیرد یا نه بینوا توجروا **جواب** بسم الله وله الحمد در این فرض مرقوم محرم میشود بجهة آنکه مادر
زن رضاعی میشود و زوجیت نیز فسخ میشود بجهة دختر رضاعی برادرش میشود و عمرو نیز نمیتواند
که زوجه برادرش را بگیرد چون مادر زن حرام است مؤبدا والله العالم **سؤال** زید خواهر
شیری برادر خود را تزویج میتواند نماید یا خیر آنچه سرکار از حکم خود معلوم است بیان فرمایند **جواب**
اظهر جواز تزویج زید است خواهر شیری برادر خود را بعد از آنکه زید از آن شیر نخورده باشد
و فاضل قمی اعلی الله مقامه نیز تصریح فرموده در سؤال و جواب که همشیره نسبیه مرتضعه که شیر
نخورده باشد میتوان بآن پسر همشیره او زوجه شود و اخوه نسبیه هر یک از مراضعین در اخوه
دیگر تزویج میتواند نماید والله العالم **سؤال** شخص همشیره رضاعی خواهر خود یا همشیره
رضاعی برادر خود را میتواند بگیرد یا نه **جواب** بلی مشهور جواز است و خوب جواز است چه جایز
است برای ناکح نکاح اخت نسبی برادر ابی یا رضاعی بطریق اولی والحجر جواز است ناکح که نکاح تزویج
اخت را بکند تزویج اخت برادر خود را فبتصر و نفی خلاف نیز شده حتی آنکه بعضی از ما نعین
از تزویج رجوع از منع کردند و در بعضی از روایات است کما اخت تزویج اخت الرضاعة و
کراهیت ظاهر از حدیث است ولی کراهت را امضا نیفه ندادیم والله العالم **سؤال** دو زن
میباشند و دو طفل دارند یکی دختر و دیگری پسر و پسر از آن زن دختر خورده بمجدی که بایکدیگر محرمیت

حاصل شد و بعد از مدتی این دو طفل فوت شدند و مادرهای این دو طفل هر کدام یکی دختر
و دیگری پسر باز بهم رسانیدند تا بحد بلوغ رسیدند آیا میتوانند بعقد یکدیگر درآیند یا نه
جواب نکاح مرقوم ضرر ندارد و مشهور نیز جواز است و منزله عموم منزله معتبر نیست و لا آن
نیز ندارد در حرمت **سؤال** شریعت مدارا چه میفرمایند زید برادری دارد عمرو نام و دختر
غیر را بدون امضای عمرو عقد کرده است و دختر را بزوجه خودش داده که شیر داده است
در این صورت زوجه زید بر عمرو محرم میشود یا نه و اگر زید بمیرد عمرو میتواند که زوجه زید را بگیرد یا نه
بینوا توجروا من الله و رسوله صاحب الشریعة **جواب** بسم الله وله الحمد در فرض مرقوم
محرم نمیشود چون محرم شدن فرع مادر زن شدن او میباشد و فرض این است که زوجیت حاصل نشده
نه باذن و نه باجازت بلی اگر باذن و یا امضا میشد چنانچه در سؤال دیگر فرض شد محرم و محرم نیز میشد
بلی اگر اجازت کند و اجازت را نیز کاشف بدانیم نه ناقل در این وقت محرم میشود والله العالم **سؤال**
چه میفرمایند در این مسئله که نکاح خوان یقین برضاع ندارد مگر مظنه آیا میتواند که نکاح بخواند و
بعد از نکاح و وطی اگر رضاع یقین شد معصیت جمله بذمه نکاح خوان است یا نه بینوا توجروا **جواب**
اگر علم برضاع شرعی از برای زوج یا وکیل زوج یا زوجه یا وکیل زوجه که خواننده صیغه نکاح
باشد حاصل باشد در این وقت معصیت دارند و الا معصیتی نیست و مظنه کافی نیست در حرمت
نکاح بلکه با ظن برضاع شرعی در صورتیکه ظن معتبر نباشد مثل ظن حاصل از شهادت عدل الا آنکه
ظن معتبر است بخلاف ظن از غیر عادل که با این ظن عقد صحیح است و نکاح حاصل است والله العالم **سؤال**
ما یقول العلماء فی رجل تزوج بامرأة و اخر تزوج باختها النسبیة فولد لکل واحد منهما ولد او
ارضعت کل واحدة من الزوجتین ابن اختها فهل یجوز للولد الذی لم یشرب اللبن ان ینکح بنت خالته
التی لم تشرب اللبن و هل یحرم الزوجة علی زوجها ام لا افتونا توجرون **جواب** الاقوی جواز
النکاح بین غیر المرتضعین اذ الرضاع المرقوم تقتضی الحرمة بالنسبة الی هذا المرتضع و اخته من
الرضاعة لا مطلقا نعم الاحوط عدم المناکحة للروایة و اما المسئلة الثانیة فلا تحرم الزوجة
علی زوجها الان وجه الحرمة علی ما توهم هو الجمع بین الاختین من جهة ان المرضعة صارت بمنزلة
الزوجة و هو کما تری اذ الجمع بین الاختین فی النسب نظیره الجمع بین الاختین فی النسب نظیره الجمع
بین الاختین فی الرضاع لا مثل الفرض فتدبر والله العالم

باب الطلاق والخلع والظهار و طلاق و متعلقات آن سؤال

نظر اعلی دین مهر شوهر میتواند زن را طلاق بدهد یا نه والله العالم **جواب** طلاق

مشروط باداء دین مهر نیست قبل از اداء میتوانند طلاق بدهند والله العالم **سؤال** مردی زن خود را مطلقه نمود در سفر مثلا و از برای او مثلا بعد از عده و طلاق دو تومان خرجی میفرستاد هر ماهی و بعد از دو سال بزوجه گفت که من ترا طلاق دادم و ماهی دو تومان را برای نواز مهریه برای تو میفرستادم آیا این طلاق صحیح است و اعلام لازم نیست یا نه و نفقه بفرض عدم اعلام آیا لازم نیست یا نه و این احتساب از مهر صحیح است یا انکه ضعیفه بخیال نفقه میگرفت **جواب** طلاق اجماعا صحیح است و اعلام لازم نیست و لزوم نفقه بتوهم عموم تعلیل وارده در مفضاة وانزلت عطایها علی الازواج علیلست چون این تعطیل ربطی بتعطیل در سؤال ندارد بجهة انکه در مفضات وطی حرام است هر چند مصرحی بلزوم اعلام و یا عدم ندیدیم و همچنین مصرحی بلزوم نفقه هم ندیدم و در اماء مزوجه و زوجه مفضات و عتق عبد نگاه بکن دیگر هم دو باره بکنم انشاء الله تعالی و اما احتساب مهر پس ظاهر اینست که بیجا باشد چون شرط احتساب از دین اعلام مدیونست تا انکه برضا قابض و دافع اداء دین کلی شود و تشخیص یا معاوضه برضای هر دو شخص حاصل شود **سؤال** اولیاء صغیر جایز است برای ایشان طلاق دادن صغیره و ابراء مدت ان یا نه **جواب** بسم الله و له الحمد اما طلاق پس ولایت اولیاء در ان کلام است و الطلاق بید من اخذ بالساق فی الجملة مانع باشد و تفصیل ثناج بونه یکراست و اما انقطاع پس اقوی جواز است والله العالم **سؤال** چه میفرمایند در این مسئله جائی که عدلین نباشند و بهم نرسند و در بلاد دیگر هم وکیل کردن ممکن نباشد و یا عسر و حرج داشته باشد و ضرورت طلاق رود چه کند و چگونه طلاق دهد **جواب** علاج ندارد تا انکه عادلین حاصل شود و در اینجا عدلین بدل ندارد والله العالم **سؤال** در شهادت و سایر جاها که عدلین میباید بجای عدل واحد دو زن عادله معتبر کافیست یا در طلاق هم بجای عدلین چهار نفر زن عادله معتبر کافی هستند یا نه **جواب** غیر عدلین چاره نیست و شهادت زن منفرده و منضمه بکار نمیاید **سؤال** زید خود را عادل نمیداند و در حقیقت هم عادل نیست لکن دیگران اعتقاد بعدالت او دارند خصوص مطلق کیا و نیز اعتقاد بعدالت زید دارد پس هر گاه مطلق خود شرط طلاق را اجرا بنماید یا وکیل مطلق یا وکیل وکیل مطلق هر گاه طلاق باو کالت باشد در این صورت جایز است یا اگر شاهد در طلاق شود یا جایز است مطلق یا وکیل مطلق را اگر زید را شاهد در طلاق قرار دهد یا نه و در عکس این چه حکم دارد **جواب** بسم الله و له الحمد در اینجا دو مسئله است اول انکه اگر کسی خود را عادل نداند و اگر او را در چیزهائیکه مشروط بعدالت باشد بطلبند جایز است اقدام یا نه جواب اینکه جایز است اقدام او

ولازم نیست مرا واظهار فسق خود یا اظهار عدم عدالت خودش مسئله دوم لیست کیا جایز است که این شخص از زن را انکاح کند یا انکه عادل نبوده و باعتقاد خود شرط طلاق مثلا حاصل نیست جواب از این است که بعضی از علماء ما رضوان الله علیهم مثل ملا احمد نراقی میفرمایند که در ضعیفه مطلقه هفت کس داریم حاکم و اجنبی و زوج و زوجه و شاهدین و وکیل زوج که اگر اینها مختلف در اعتقاد باشند باین معنی که زوج بعد از طلاق دانست که وکیل طلاق داد در حضور فلان و فلان و آن هر دو عادل نبودند یا انکه زوجه مطلع شد که شاهدین عادلین نبودند یا انکه شاهدین خود را عادل نمیدانند آیا زوج و زوجه و شاهدین چکنند میفرمایند هر کس عمل باعتقاد خود نماید پس هر که این طلاق را صحیح میداند آثار صحت را اجرا بکند و هر که فاسد میداند آثار فساد را اجرا نماید پس اگر زوج معتقد عدالت شاهدین باشد بعد از عده ضعیفه مطلقه خواهرش را میگیرد و اگر این زن چهارمی بوده چهارمی دیگر را میگیرد و اگر زوجه معتقد عدالت باشد شوهر میکند همچنین اگر شاهدین اگر خود را عادل نمیدانند ضعیفه را نمیگیرند و همکذا حاکم شرع و اجنبی و اما سید سند و بعضی دیگر میفرمایند که مدار بر صحت طلاق عدالت واقعیه نیست بلکه عند المطلق میباشد و عند مجری صیغة الطلاق میباشد و این خالی از قوة نیست پس همین که عند مجری صیغة الطلاق و در نزد عدلین جاری شد میتوانند این زن را بگیرند و طلاق صحیح است حتی الکل و لیس بها همه در جائیکه اعتقاد جزمی حاصل باشد بعدالت یا خلاف عدالت و اما اگر مجهول الحال باشند اجماعا حمل بر صحت نمایند والله العالم **سؤال** زید زوجه خود را مطلقه نمود قبل از انقضاء عده رجوع کرده و قبل از دخول ثانیا مطلقه کرده آیا طلاق ثانی بائن است یا رجعی **جواب** اقوی و احوط اینست که رجعی میباشد بنا بر این در مجلس واحد سه طلاق حاصل میشود بتخلل و توسط دو رجوع و اما اگر بگوئیم که طلاق ثانی بائن است نظر باینکه زوجیه هدم باین عده سابقه کرده سه طلاق در مجلس واحد حاصل نمیشود و انصاف اینست که بائن بودن طلاق ثانی خالی از قوه نیست و بجهة احتیاط تجدید عقد با رجوع اولیست **سؤال** آیا زوجه میتواند که خود وکالتا از زوج صیغه طلاق خود را جاری بسازد باین نحو که بگوید که انا زوجة المسماة بفلانه موکلی طالق باینه و طلاق صحیح است یا نه **جواب** بلی میتواند هر چند بطور غیاب بگوید المراة المعهوده طالق والله العالم **سؤال** چه میفرمایند که زید دو زن داود هر دو را طلاق میدهد بوکالة یا وکیل میتواند هر دو زن را یک دفعه بیک صیغه طلاق جاری بسازد باین نحو که بگوید بفلانه و فلانه زوجتی موکلی طالقان یا نه و در صورت جواز در همه حال چهار شاهد عادل باید یا عدلین هم کفایت میکند یا نه

عدالت
طلاق

جواب جمع و تثلیه در صیغه طلاق با تعدد شود طلاق جایز است و عدالت کاتبین

سؤال چه میفرمایند در این مسئله که آیا چنانکه نکاح سنیها و کفار حربی و ذمی که موافق مذهب ایشان میشود بمقتضای و لکل قوم نکاح در مذهب ما صحیح است و ما نمیتوانیم منکوحه ایشان را بگیریم همچنین طلاق ایشان که موافق مذهب ایشان میشود آیا در مذهب ما صحیح است که ما نمیتوانیم مطلقه بعد از انقضای عده بگیریم یا نه و بر تقدیر ثانی هرگاه نکاح ایشان در مذهب ما صحیح است پس طلاق چرا در مذهب ما صحیح نباشد و قاعده طلاق سنیها در هند این است که عربیت و شاهدین عادلین را شرط نمیدانند مگر محض زبانی میگویند سه مرتبه که من ترا طلاق دادم ترا پس طلاق میشود در مذهب ما و ایشان در این مسئله آنچه حکم خدا و شرع باشد قلمی فرمایند جواب خواسته که اگر مخالف مذهب خود طلاق بدهد عیال خود را بآن طلاقی که بمذهب خودش صحیح است چه بمذهب ما صحیح باشد یا نباشد بعد از تمام شدن عده جایز است برای ما که آن زن را بگیریم لقوله علیه الصلوة والسلام الزموهم بما الزموا به انفسهم بلکه اگر مخالف فرضا زن شیعه داشته باشد بنابراین نکاح شیعه را سنی جایز بدانیم باز هم اگر طلاق بدهد حتی طلاق ثلثه در مجلس واحد بی رجوع باز صحیح است لان ذلک دینهم بلکه از این تعلیل ظاهر میشود که کفار ذمی و حربی نیز چنین است و شیخ استاد اعلی الله مقامه در جواهر شرح نقل کرده از بعضی علما که اگر زن شیعه با مرد سنی بی بمذهب وقفا ان طلاق غیر صحیح بمذهبهما مضی در حق زن شیعه نیست و این تفصیل ضعیفست والله العالم

سؤال معروض میدارد رفیعه که زنان عساکر معهوده واقعه مرد که منقطع الخبر و مرتفع الاثر میباشند و منفقی چه شرعا و چه و لاینانند و از خبرهم بهیچ وجه بی شوهری و بی چیزی بمنتها ینداند مدام تا کنون که قریب بده سال است اگر بجهة رجوع بحاکم شرع خصوص بجهة نبودنش در بعضی از بلاد ایشان و تعذر و تعسر است با ایشان نوعا کما هو الغالب در رجوع بحاکم غیر البلاد زنا جیل دربعه سنین و تفحص نشده ولکن عامه مؤمنین اولاد و کامه مسلمین آن ناحیه بعد از رجوع و استشاره گفته اند که باید چهار سال صبر کنید بفتوی جمعی از اعلام تا تفحص شوند و تفحص هم از همه کس بقدر امکان از متعلقان هم بات شده و از هیچ وجه لا موتا و لا حیوة خبری و اثری ظاهر نشده و خوف وقوع لتوالد علاوه بر نبی نفقه و کسوت بودن و حرام بلکه ظن غالب در غالب هم هست پس عدول از تولا میتوانند بهمان تفحص و تربص در سنوات عشر اکتفا نموده امرشان با عنداد بعده وفات نمایند و طلاق هم احتیاطا جاری نمایند یا مجدد احتیاج بتربص است و یا حکام رجوع بحاکم یا علم

ایشان

عمر و نعلن رضا و است و با هر دو واحد هم آنچه باید تبوی مانده اند و نیز این تا عمر طبیعی مردم ایام قدیم که صد و بیست سال است باید صبر کنند و تا عمر طبیعی مردم این ایام که غالبا بهفتاد نمیرسند اگرچه عادة نتوانند صبر بی چیزی نمایند و عفت در محافظت ورزند حکم آنرا بیان فرمایند که نهایت حاجت است

جواب بسم الله وله الحمد اولا باید دانست که تاجیل حاکم موقوفست بعلم حاکم بتحقق شرائط تاجیل و این غالبا ممکن نیست و ثانیا باید دانست که این حکم مخصوص بحاکم مبسوط الید میباشد و غالبا حکام شرع در این زمان قاصر الید عن الفحص فی المدة المضروبة میباشند و ثالثا این حکم تاجیل و مباشرت طلاق یا امر بعده داشتن و وجه مزبوره از مناصب و مختص بحاکم میباشد و عده و مهر این ولایت را اندازند هم تجری چند از ملا محسن فیض نقل شده و این هر چند خالی از وجه نیست لکن خلاف ظاهر نصوص است که بلفظ والی و امام وارد شده ففی موثقة سماعة عن الصادق فقال ان علمت انه فی ارض فهی منتظرة له ابدا حتی یاتیها موته او یاتیها طلاقها و ان لم یعلم این هو من الارض کلها و لم یات منه کتاب و لا خبر فانها تاتی الامام فیامرها ان تنتظر اربع سنین فیطلب فی الارض فان لم یجد له اثرا حتی تمضی اربع سنین امرها ان تعتد اربعة اشهر و عشرا ثم تحل للازواج فان قدم زوجها بعد ما تنقضی عدتها فلیس له علیها رجعة و ان قدم و هی فی عدتها اربعة اشهر و عشرا فهو املک برجعتها با وجود این خبر و بخوان در امر فرج جرات بر قیام عدول مؤمنین نداریم خلاصه این بلائیست که باید صبر نمود

سؤال ضعیفه شل یا افالج باشد خواهد طلاق بگیرد صداقش میرسد یا نه جواب بعد از دخول تمام میرسد و قبل از دخول اگر شوهر فسخ نماید بواسطه مرض مزبور عیبی از نوع صداق ندارد و اگر طلاق دهد نصف صداق میرسد والله العالم

سؤال اگر با مطلقه رجعیه کسی زنا کند حرام مؤبد میشود بر آنکس یا نه و بر تقدیر اول آیا در عده وفات و خلع و مباراة هم اگر زنا کند حرام مؤبد میشود یا نه و همچنین در سایر احکام رجعیه بالخلعیه فرقست یا نه جواب زنا بذات البعل موجب حرمت ابدیه میباشد و همچنین در عده رجعیه که بمنزله زوجه میباشد و اما زنا در عده وفات و عده خلع و مباراة پس موجب تحریم ابدی نیست

در عدة ان زنا

سؤال عقد در عده با علم بعده و با علم بتحریم یا جهل و دخول در عده حکمش را بیان فرمایند جواب موجب تحریم ابدی چند چیز است اول عقد در عده چه عده بائن چه رجعیه بشرط اجتماع دو علم یکی علم بتحریم و دیگری علم بموضوع عده و با فقد هر دو علم یا یکی از آن تحریم ابدی حاصل نمیشود بعقد دوم دخول در عده که اگر زنی را عقد کند و دخول کند و این دخول نیز در عده باشد موجب تحریم ابدی میباشد چه هر دو عالم باشند یا جاهل باشند همینکه دخول شده حرمت ابدیه حاصل است و اگر دخول در خارج عده شود تحریم ابدی نداد اگرچه عقد در عده شود پس اگر عقد را تجدید کند عقد مزبوم صحیحست و ان دخول مثل عقد منشا

و عالم باشند بتحریم یا جاهل باشند

بحر یا ابدی نمیشود سؤال عده طلاق از غیر طلاق است یا نه و عده وفات همچنین است یا خیر جواب
اقوی در عده وفات باید که ابتدای او از زمان بلوغ خبر است و ثبوت خبر شرط تزویج است نه شرط عده و
عده طلاق از زمان وقوع طلاق است نه از زمان بلوغ خبر طلاق و قول باشتراك هر دو عده از حین
بلوغ خبر ضعیف است هر چند روایات متعدده وارد شده است شهید ثانی علی الله مقامه فرموده است
که اگر حد او را برامر واجب بدانیم مثل مطلقه خواهد بود در عده که از حین وقوع موت است نه از حین
بلوغ خبر والله العالم سؤال عده طلاق و عده وفات و عده انقطاع و استبراء امه هر یك چند
یوم است و یا صغیره و غیر مدخول بها و یائسه مطلوق ثان نواحش بازاری عده دارند یا نه جواب عده
طلاق در ذات الشهور سه ماه است که در سن من بالمرء حیض نه بینند و در حیض بین سه طهر است و
عده وفات در غیر حامل چهار ماه و ده روز است و در حامل ابعد الاجلین یعنی هر کدام که طولانی
تر است و عده انقطاع در حیض بین دو حیض میباشد در حیض بین چهل و پنجروز و استبراء امه
در حیض بین حیضه واحده است و در غیر آن چهل و پنجروز و صغیره و غیر مدخول بها و یائسه که نسبت باین سید
باشند عده ندارند در طلاق و در وفات عده دارند و زنا عده اش احوط است مثل عده طلاق و لا اقل
استبراء بحیضه واحده و یا چهل و پنجروز نمایند سؤال قول زن در انقضاء عده در یکماه و نیم
و بخوان مسموع است جواب اینکه محقق تصریح نموده قول زن در انقضاء عده بحیض در زمانیکه ممکن
باشد مسموع است در حال نزاع بین متوجه میباشد بر زن و اگر انقضاء عده بشهور نماید محتاج به بینه
میباشد و شهید در لمعه تفصیل داده در اول مابین دعای معتاد و غیر معتاد فرموده که تفصیل قریب است
و از شیخ طوسی ظاهر میشود فرق مابین اهل عامه معتاد و غیر معتاد فرموده که تفصیل مرحوم قریب است طاب
شیخ طوسی ظاهر میشود فرق مابین متهمه و غیر متهمه قال فی اللمعه و ظاهر الروایات انه لا یقبل
منها غیر المعتاد الا بشهادة اربع من النساء المطلعات علی باطن امره و هو قریب و ورد علی الشهید
بانه لم یرو هذا الا روایة مرسلة عن علی ابن ابیطالب علیه السلام انه قال فی امرأة ادعت انها حاضت فی شهر واحد ثلث
حیض انه یسئل نسوة من بطانتها هل کان حیضها فیما مضی علی ما ادعت فان شهدن صدقت والا فهی
کاذبة و عن الشیخ حمله علی المتهمة و انه خبیر بامکان تغیر العادة سیما فی غیر مستقیمة الحیض والطهر مع ان
نصوص القبول سندا و دلالة و عددا و عملا ارجح فقولها مقبول و ان کانت متهمة بلا مع وجود من یشهد
بان عادتها خلاف ذلك فان کان الطلاق رجعیا فللزوج النزاع معها و لا بد من الیمین و ان کان خلعیا
لم یرجع علیه حتی یتنازعها الا علی بعض الوجوه کان یرجع الی البذل هذا فی غیر الزمان و اما فیه فالنزاع
فی انقضاء العدة بالزمان لا یکون الا فی زمان ایقاع الطلاق و الاصل تأخره و الاصل بقاء العدة

ولکن الطلاق قولها العدة و الحیض للنساء اذا ادعت صدقت ضد بعها و لما قیل فی هذا القسم لعدم
قبول قولها و انه لا خلاف بین الاصحاب فالاحتیاط الاولی الا فمقتضی الادلة سماع قولها فتبصر و
الله العالم در خلع سؤال آیا در طلاق خلع قبل از رجوع ضعیفه بذل لحاظ
استجازت سبب برای مطلق نکاح و زن چهارمی یا نه جواب اقوی جواز است و قول بعدم
خواهر م
جواز بسبب نزول طلاق در بذوق ضعیف است سؤال آیا رجوع ضعیفه بذل مشروط است
بامکان رجوع زوج یا نه بین در جائیکه برای زوج ممکن نیست مثل آخر زمان عده یا جهل زوج
برجوع زوجه یا به تزویج زوج برابعه و اخت چه باید کرد جواب ظاهر محقق بود شرایع بلکه
ظاهر مشهور عدم اشتراط میباشد و لکن شیخ استاد در جواهر اختیار اشتراط امکان رجوع
زوج را نموده و لکن در نظر احقر قول محقق قوی است مثل بنا بر ظاهر مشهور سؤال بعد از
رجوع زوجه در بعض از بذل مثل رجوع در تمام بذل میباشد یا نه جواب اقوی اینست که رجوع
بعض م
بذل نیز کافیست بلی برای زوج لازمست که بعد از اختیار رجوع بزوجه مهر را بدهد و اکتفاء
برجوع زوجه ببعض مهر نکند سؤال در جائیکه جواز رجوع برای زوجه بوده و رجوع
نیز نموده بعضی نیز هم فرق کرده اند میان آنکه فراق بصیغه خلع بوده یا بصیغه طلاق که در اول خلع
فاسد میشود احتیاج برجوع مرد نیست و در ثانی خلع فاسد و طلاق حاصلست و محتاج برجوع زوج
میباشد آیا این فرق صحیح است یا نه جواب این فرق نیز از شیخ استاد ظاهر میشود و لکن محل
مناقشه میباشد بلکه فرق صحیح میباشد هذا ما ظهر فی الحال الی ان یقع المجال التأمل فی سعة
المجال سؤال شرط رجوع برای زوج در طلاق خلع و طلاق بعوض صحیح است یا نه و بر فرض بطلان
شرط خلع نیز باطلست یا نه جواب محقق تصریح ببطلان شرط در هر دو مقام کرده و متعرض فساد
خلع نشده و شیخ استاد در جواهر تجویز ندیده در مسئله دارد هر چند در اول کلام خود مایل به فساد
خلع نیز شده و استاد خلاف را ابا ابن ادریس داده و تحقیق هر دو مقام که صحت شرط و صحت خلع باشد
در خیار اشتراط در شرح شرایع گذشت و باعتبار رجوع نمودن اولی میباشد و الله العالم سؤال
خود رجوع را جایز است مصالحه نماید یا نه جواب جایز نیست مصالحه حق الرجوع و الله العالم در
ظهار سؤال لفظ او بجای مادر مثل یا خواهر من موجب ظهار میشود یا نه و همچنین
لفظ تو بجای مادر و خواهر من و تو خواهر و مادر منی اگر بزن خود بگوید آیا در متعه ظهار میشود
یا نه جواب ظهار بر تو هم حاصل میشود علی الاقوی و اقوی حصول ظهار در منقطعه میباشد
از جهة اشتراط لفظ ظهر هر چند عربیه را شرط ندانیم و از جهة اشتراط سماع عدلین و خالی بودن از حیض

وظهر غیر مواضعه بودن بلکه در ملک یمین نیز میباشد بلی اگر علو که را از ملک خود خارج کند یا ابراء مدت منقطعه کند کفاره قطع است مثل طلاق در دائمه اگر طلاق بائن یا رجعیه دهد که عده اش تمام شود در نوقت حلال میشود بعقد جدید با سقوط کفاره و پیش از کفاره ظهار وطی حرامست نه سایر استمتاعات هر چند احوط حرمت جمیع تلذذات میباشد قبل از کفاره و اگر وطی کرد پیش از کفاره ظهار دو کفاره باید بدهد و کفاره ظهار مکرر نمیشود بتکرر وطی هر چند کفاره وطی مکرر میشود بتکرر وطی در وقتیکه بعد باشد نه نسیان

باب العتق والتدبير

در عتق سؤال در عتق لفظ شرطست یا نه هر گاه در دل قصد نماید بدون تلفظ عتق حاصل نمیشود یا شرط نیست و بر فرض اشتراط لفظ عربیت شرطست یا نه **جواب** اقوی اشتراط لفظ و عدم اکتفا بمجرد قصد است بجهة خصوص نصیکه وارد است که لیس الطلاق والعتاق الا ان یقول هر چند در اشتراط ان در مسئله شیعه که از فواحش ماداه و نیته او نصوص بخورد یم و بمقتضای قاعده نیز عدم اشتراط است بلکه اجتزاء و اکتفا بکل مادل علیه است چنانچه استفاده از قول مفصلین میتوان نمود در بر عربیت و عاجز از عربیت و اما اشتراط عربیت پس اقوی عدم اشتراطست و چیزی که وارد است که حضرت علی بن الحسین علیه السلام تعلا میکنیز به نان را خورده بود فرمودند انت حر لوجه الله دلالت بر اشتراط عربیت بلکه دلالت بر اشتراط خصوصیت این صیغه و عدم اجتزاء بغیر این صیغه ندارد بلکه همین قدر است دلالت که میتوان نمود بر وقوع عتق بان و اما بر اشتراط صیغه و لفظی در عتق عربی بودن پس دلالت ندارد زیرا که لسان آن بزرگوار عربی بود تادیه بعربی فرموده و بدانکه در تحقق عتق کفایت عتق لفظ انت حر لوجه الله نفا نیست و مثل صیغه اعتقک در انت عتیق محل خلافست و اقوی اجتزاء باین صیغه نیز میباشد

در تدبیر سؤال آیا در تدبیر لفظ شرطست و عربیت نیز شرطست یا نه **جواب** چون تدبیر یا از اقسام وصیت است چنانکه در جمله احکام با وصیت است موافق است و یا از اقسام عتق است چنانچه محققوا ننند که تدبیر عتق معلق است پس انچه در عتق گفتیم در تدبیر نیز جاریست از اشتراط لفظ و عدم اشتراط عربیت و نحوان والله العالم

باب الارث در ارث

سؤال اشیاء حبوه را بیان فرمائید آیا عمامه و پوستین و شال وسط و کمر و جورابها و خاتم الله در صورت متعدد باشد و کذا انگشتر متعدد داخل در حبوه است یا نه **جواب** حبوه علی الاقوی علی المشهور المنصور منحصر بچهار چیز است شمشیر و قرآن و انگشتر و رخوت بدن و پوشاک آن و پوستین داخل است و لکن در عمامه و شال کمر و کلاه و جورابها اشکال است و قد صرح فی المستند بدخول الجوراب و لکن احتیاط در امثال اینها در حبوه

بصلح و نحو آن و همچنین است قبل دستکش و عرقچین و بهاری و شلوار سفری یا شلوار و سیلچی و کفش و چکمه و نعلین عربی و خاتم هیچ نه خاتم انگشت مگر اینکه جامع وصفین باشد و همچنین در جامه حریر و انگشتر طلا که احتیاط در اینها بکنند و اگر باحتیاط راضی نشوند اقوی در محل شك عدم حبوه میباشد بلکه بعموم ارث عمل شود و در ثیاب متعدده ظاهر اینها داخل در حبوه میباشد و اما قرآن متعدد و انگشتر و شمشیر پس منحصر است که اقتصار کنند بغالب الاستعمال یا دائم الاستعمال و اگر همه مساوی در استعمال باشد بر یکی از زیاده صلح بر یکی صلح اولی میباشد **سؤال** آیا حبوه داخل در ترکه است که باید وضع ثلث از آن بشود یا نه **جواب** اقوی اینست که اگر تصریح باخذ ثلث از حبوه نموده یا بطور عموم ذکر کرده بعض از آن موضوع میشود و اما اگر بطور اطلاق وصیت بثلث نموده از حبوه اخراج نمیشود **سؤال** حبوه که ولد اکبر میبرد در مقابل او از فرض میت چیزی تعلق برا و میگیرد یا نه **جواب** در زمینها اگر ممنوع بوده که است و واضح است که حبوه هم محل اداء دیون میشود و اگر ممنوع نباشد مقتضای عدل و انصاف اینست که از مجموع ترکه داده شود نه از موضع مخصوص که ضرر نه بر پسر بزرگ که ضرر نه بر پسر زیرا که ورثه یا سایر ورثه مخصوص لازم اید و لکن اقوی جواز اختصاص است مثل کفن هر چند ملاحظه توزیع احوط است حتی در کفن و الله العالم **سؤال** اگر شخصی پسر دو عموزاده و عمه موجود باشد آیا وارث آنشخص متوفی عمه است یا عموزاده است و اگر عالمی فتوی داده باشد که وارث شخص متوفی عمه است نه عموزاده بهر اسنا آیا اینحکم معمول به است و عمل با ان جایز است و تصرفات عمه در ترکه ممضی است یا نه و یا انکه عموزاده بطریق وارث است **جواب** بسم الله و له الحمد ان عالمی که فتوی داده است بلکه بطریق اجماع فتوی داده است که عمه مقدم است حق گفته است و بر طبق مشهور فتوی داده است بلکه بطریق اجماع فتوی داده اگر نظام سؤال اعتماد شود که عمه مثل از عم هر دو ابوینی باشند با هم دو ابی فرض شود بلی در ابن عم ابوینی با عمه ابی مشهور حکم بتقدیم عم و حجب عمه از عم را نموده اند و شیخ طوسی حکم بتقدیم ابن عم ابوینی نموده بر عمه ابی مثل عم ابی خلاصه عمه در هر حال مقدم بر ابن عم و ابن عمه میباشد و قاعده تقدیم اقرب در فرض مخصوص نیست بلکه در خصوص ابن عم ابوینی با عم ابی میباشد و مناط تخصیص معلوم نیست تا تعدی شود و در ارث شرح شرایع بتفصیل در مسوده بیان کرده ام **سؤال** شخص متوفی از او برادرزاده و عمه و خالو باقی است وارث متوفی یکدام یك از اشخاص مذکوره است **جواب** عمه و خالو وارث نیستند که برادرزاده داده شود اگر یکی باشد همه را میبرد و الا قسمت کنند والله العالم **سؤال** هر گاه وارث پسر عموی پدری و مادری یا شد و عمو و عمه مادری یا پدری تنها باشد در نوقت کیفیت ارث چگونه است **جواب** اقوی حرمان پسر عموی مزبور میباشد پس ارث منحصر میشود به عمو

وعمه اثلاثاً که دو ثلث عمو میبرد و یک ثلث عمه **سؤال** هند فوت شد بلا ولد و وارث گذاشت مادر و
یک خواهر ابیه و شوهر و یک خاله و یک عم آیا متروکه او از منقولات و غیر منقولات بکدام کس
میرسد و بچه نحو تقسیم میشود **جواب** خواهر و خاله و عمو با وجود بودن مادر وارث نمیبرند نصف
ترکه بشوهر میرسد و باقی بمادر و لکن ارث بعد از ادای دین و وصیت میباشد و کفن و مؤنت
دفن با شوهر است اگر دارنده باشد **سؤال** چه می فرمایند که زنی وفات نموده است شوهری
دارد و همشیره ابوینی و مادری و یک برادر از پدر و از مادر خود میراث را چگونه تقسیم نمایند **جواب**
بعد از کفن و دفن و دین و وصیت شوهر نصف ترکه را میبرد و برادر مادری سدس ترکه را میبرد و بقیه مال
همشیره ابوینی و مادری میباشد **سؤال** شخصی مرده و دو خواهر دارد یکی ابوینی و یکی از مادر
و وارث منحصر بانها است تقسیم ترکه بر انها بچه نحو باید بشود **جواب** بسم الله وله الحمد خواهر مادری
از شش یک میبرد و خواهر پدری نصف میبرد که از شش سه میبرد باقی میماند دو تای دیگر در بین دوتا
خلافست که بهر دو قسمت میشود هر یک بقدر نصیب میبرند یا مخصوص بخواهر پدری میباشد قول
ثانی اقوی است در نظر و لکن احتیاط در این دوتا که در این امر است بصلح یا تراضی والله العالم **سؤال**
چه میفرمایند که زنی نامی فوت شد و از او باقی ماند ملک متروکات و چند خانه و چند کنیز مسماة بخوله و یک
غلام و چند کنیزه خوله و یک نفر غلام و پسر زید بالمره متصرف همه ملک متروکات شد بواسطه
آنکه زید مدیون بود و پسر نتوانست که دین او را ادا نماید پس یک کنیز خود را جمله مالک قرار داد پس
همان کنیز با آنکه کنیز بود بحباله شخصی در آورد و یک قطعه خانه را بکافری برسبیل هبه نمود که او از آن
معبد خود ساخت حال پسر زید میخواهد آن کنیز را از حباله آن شخص بیرون آورد و خانه را از تصرف
آن کافر بگیرد و کنیز و غلام و اولاد کنیزان و غلام و اموال اینها ملک پسر زید خواهد بود یا نه **جواب**
در فرض مرقوم همه راجع به پسر زید است هر چند پسر زید بنابر محجور میباشد از تصرف پیش از ادای دین
بلی ولد کنیز محکوم بحریت است اگر تزویج بحر شد و تزویج جاهل بحال بود **سؤال** آیا ولد الحیض
ارث میبرد از پدر و مادر یا نه و همچنین که طواف نساء نا کرده وطی کرد با زن حلال که خود و ولد او در
آیا آن ولد حلال زاده است یا حرام زاده و ارث از پدر و مادر میبرد یا نه **جواب** بواسطه حیض و احرام وطی
حرام است نه آنکه زن از زوجیت خارج شده است و اجنبیه شده است تا آنکه با علم بحرمت زنا شود
و ولد ملحق نشود پس ولد ملحق است و وارث است والله العالم **سؤال** زن مسلمه شیعه که از نواحی
بازار بیشه او زنا کار نیست در پیش یکی در سنی نوکر شد با او هم خواب و هم بستر شد و لکن آن مرد سنی
او را در پرده نکشانید بلکه همیشه در مجمع نامحرمان می نشست با یکدیگر حرف و حکایت میکردند

وطن بنکاح هم نداده بلکه مظنه زنا نیست بعد مدت نه سال از آن مرد سنی و از آن زن شیعه اولاد
بهم رسید آیا آن اولاد حرام زاده هستند یا حلال زاده و وارث از پدر و مادر میبرند یا نه **جواب**
بسم الله وله الحمد تا یقین نشود حلال زاده است و وارث از پدر و مادر میبرد والله العالم **سؤال**
زید اگر بگوید که عمرو ولد من نیست و عمرو بعد از وفات زید بگوید که زید پدر من بود من پسر او هستم
در این صورت عمرو ارث میبرد از زید یا نه **جواب** تا ثابت نکند علاقه نسب خود را از او تا
نمیشود وارث میبرد از زید یا نه و باید بمرافعه شرعیه حاضر شود **سؤال** در این مسئله شرعیه
که شخصی متوفی شده و فتاتی از وی مخلف شده زوجه دارد آیا زوجه از فتات ارث میبرد
یا نه و فرقی بین ذات ولد و غیر ذات ولد هست یا نه **جواب** از مجری قنات محروم است عیناً و قیمة
از آب موجود ارث میبرد اگر قبل از وفات بوده و آبی که بعد از وفات در قنات میباشد اگر
معلوم است که قبل از وفات بوده ضعیفه ارث میبرد و اگر معلوم است که بعد آمده است و از نهر
خارج آمده است ارث نمیبرد از ارث و اگر استنباط شد از مجری قنات احتیاط اولیست و اگر تاریخ
سبق و لحوق در آب و موت مجهول باشد نیز ارث نمیبرد **سؤال** هر گاه زید فوت شد و دو نفر
اولاد ذکور از او بماند یکی از زوجه حره و یکی از جاریه مملوکه و جاریه ذات الولد با ولدش فوت شود
ارثا و یکی میرسد و هر گاه جاریه قبل از ولد فوت شود حکم از چه قبیل است و هر گاه ولد پیش از والده اش
فوت شود و اگر ولی بارث والده اش که جاریه متوفیه باشد نداشته باشد آیا ارث برادر پدری
که از حره است میرسد یا نه **جواب** هر دو ولد ارث پدر میبرند میباشند بودن ولد از جاریه مانع از ارث
نیست و تاخر بودن ولد بجا است چنانچه ظاهر است بلکه جاریه را تماماً از نصیب پسرش قرار دهند
و اگر مالی غیر از جاریه بوده باشد بقدر نصیب ولد خود آزاد میشود و اگر هر یک از جاریه و ولدش
با هم فوت شوند که تقدیم و تاخیری در بین نباشد هیچکدام از یک دیگر ارث نمیبرند و اگر جاریه قبل از
ولد فوت شود وارث او ولد او میباشد نه ولد از زوجه حره و هر گاه ولد پیش از جاریه فوت شود وارث
او جاریه میباشد که از حصه ولد آزاد شده بود و اگر چنانچه جاریه نیز بعد از فوت ولدش فوت شود
پسر دیگر از زوجه حره وارث او نمیشود مگر اینکه قرابتی در میانه باشد و برادر پدری که از حره است
وارث جاریه نمیشود و ارث ولاء عتق در اینجا راه ندارد و شرط ولاء عتق مفقود است پس وارث
جاریه امام علیه السلام میباشد بعد از فقد وارث نسبی و سببی غیر امام و در زمان غیبت رجوع
بحاکم شرع عادل میشود و ایشان اگر به برادر پدری که فقیر میباشند بدهند مضایقه نیست با عدم
اهم از او والله العالم **سؤال** شخصی هر گاه وصیت کرد که ثلث اموال مرا بمصارف معینه برسانید و تعیین

آزاد میشود
جاریه آزاد میشود از حصه پسرش و اگر مالی غیر از جاریه نبوده باشد

کرد که ثلث را از منقولات بر دارند که اعیان و املاک از برای صغیر بماند حال جمیع منقولات ثلث
میرود یا چیزی باقی میماند آیا زوجه میت ثمنیت از تمام منقولات دارد یا نه و در صورتیکه چیزی
از منقولات از برای مصرف صغیر نماند وصی میتواند از ثلث برای صغیر صرف نماید و در اینده از مداخل
املاک صغیر بردارد و بمصرف ثلث برساند یا نه **جواب** اقوی این است که موصی میتواند که
ثلث خود را معین کند در چیزی هر چند تعیین باعث حرمان یا تقلیل ارث وارث شود بلکه وصی میتواند
که کفن میت و مؤنت دفن بلکه ادای دین میت را از نقد نماید هر چند بمذاق جمعی از علماء با آنکه احتیاط
اینست که کفن و دین و ثلث در فرض عدم تعیین از جمیع ترکه باشد و در خرج صغیر ملاحظه اصلح باید
نمود و این مختلف میشود باوقات و انظار و اگر مصرف وصیت منافی با صرف در مصرف صغار نباشد
که غنی نباشد یا آنکه غنی باشد و بعنوان قرض از نقد ثلث بردارند برای صغیر قرض بدهند ضرر ندارد — و بعد از خاصل املاک الصغیر
و اگر قرض دادن بصغیر باعث تاخیر در عمل بوصیت شود **سؤال** هرگاه میت مدیون باشد املاک
و نقد هر دو دارد اگر ادای دین از نقد کنند زوجه از املاک محروم می ماند و اگر از املاک نقد کنند ثمن
ضعیفه بیشتر میشود آیا تخییری برای وارث و وصی ثابت است یا آنکه لازم است توزیع کند **جواب**
اینجانب خواطر دارم که شیخ استاد فرموده مقتضای عدل و انصاف توزیع است و لکن بنای معاصرین بر
تخییر است والله العالم **سؤال** زوجه ذات الولد از ترکه شوهر از اراضی و غیر اراضی حسب فتوای سرکار
شریعتمدار ثمن میبرد یا نه **جواب** خوانده که نصیب زوجه ثمن و ربع است عینا در منقولات
و در بناء قیمة لا عینا و در اراضی محروم میباشد عینا و قیمة و فرق نیست در حرمان ما بین ذات
الولد و غیرها خلافا للمحقق اعلی الله مقامه **سؤال** شرط توارث در منقطعه اثر دارد یا نه
جواب قال فی الشرائع لا یثبت بهذا العقد میراث بین الزوجین شرطا سقوطه او اطلقا اما لو شرطا
التوارث او احدهما قیل یلزم لانه لا یثبت الا شرعا فیکون اشتراطا لغیر وارث کما لو شرطا للاجنبی
والاول اشهر و از کلام محقق استفاده شد که شرط ارث برای اجنبی معلوم البطلان میباشد چون
مقیس علیه قرار داده و انصاف اینست که اگر مقصود از این جعل عنوان ارث میباشد که این شرط محل
اشکال است بجهت آنکه اجنبی و اجنبیه داخل در اولاد و ازواج نمیشود و شرط جاعل عنوان نیست
و اگر جعل مقصود حصه برای او بعد از موت خود میباشد این فی الحقیقه وصیت میشود و از عنوان
ارث خارج میشود و صحیح بقدر ثلث بی اجازه و در زائد از ثلث با اجازه و بی اجازه نه و در قدر
بر ثلث اشتراط در حق غیر میباشد و این اشتراط صحیح نیست آن بود حال اشتراط ارث در اجنبی الا
ان یقال ان صحة اشتراط الوقفیة فی الحر و العود الی الحریة فی دلیل علی ان الشرط کما هو ملتزم

کذلک جاعل العنوان ایضا فیجعل الاجنبی وارثا و یجعل الوارث اجنبیا الا ان الامر مخالف للشرع
والسنة و قد جرى بعض الکلام فی نذر الاضحیة لشرط الغیر المقدور شرعا فی العتق تامل جید او الحق
من الفاضل القمی حیث تنظر فی اقتضاء الشرط بعموم المؤمنون عند شروطهم اذ لا معنى لوفاء المیت لشرطه
انتهى و فیه اولا انه تقضی بطلان الامر بالوفاء فی حال الحیوة بالممات ایضا و ثانیا انه یقتضی بطلان
شرط الوصیة و اما شرط ارث در عناوین شرعیه بر اید از جعل شارع مثل اینکه نصیب زوج را با ولد زوجه
نصف قرار بدهد اینهم بحسب ظاهر مثل سابق میباشد که بقدر ثلث ممضی میباشد و در زاید از
ثلث محتاج باجازت میباشد و الا لازم میاید اشتراط در حق غیر اما اشتراط ارث در خود عناوین
شرعیه که زوج و زوجه در عقد انقطاع باشد که عنوان بودن آن معلوم نباشد پس اگر قول قاضی
را اختیار کنیم که عقد انقطاع را مثل عقد دوام میداند علی کل حال پس شرط بر فوض ضرر ندارد بلکه
شرط سقوط ارث مثل شرط سقوط در دائم میباشد و اگر قول ابن ابی عقیل و سید مرتضی را اختیار — دربا بوقت
کنیم که عقد انقطاع مثل عقد دائم میباشد تا دامیکه شرط سقوط نکرده باشد در ثبوت این شرط تردید
باید صحیح باشد چنانچه بحسب قاعده عموم المؤمنون عند شروطهم صحت این اشتراط است مگر آنکه معلوم شود
که عنوان ارث زوج و زوجه دائمی میباشد که در ثبوت اشتراط ارث منقطعه مثل اشتراط ارث اجنبی
و اجنبیه میباشد و اثنا فاثبات این مشکل است بلکه مقتضای عموم ازواج و آنکه منقطعه زوجه است
از جهت عده و جواز تغسیل و جواز نظر بعد از وفات و نحو ذلک اقتضاء ارث میباشد خرج صورة الاطلاق
و فی صورة الاطلاق و فی صورة الاشتراط هر چند شیخ استاد در جواهر مضعفات عدیده ذکر کرده
اول آنکه هر قسمت اجرات قوله فی خبر محمد عن ابی جعفر فی المتعة قال لیست من الاربع لانها لا تطلق و لا ترث
و انما هی مستاجرة ظاهر الدلالة یا صریح الدلالة میباشد که ارث مخصوص باربع من الزوجات میباشد که
دوم آنکه در حدیث وارد است از عبد الله بن عمر سألت ابا عبد الله عن المتعة فقال الحلال الذی من الله
و رسوله قلت فما حدها قال من حدودها ان لا ترثها و لا ترثک سوم خبر ابان بن تغلب قال قلت لابی
عبد الله کیف اقول لها اذا اخلوت بها قال تقول اتزوجک متعة علی کتاب الله و سنة نبیه لا وارثة و لا موروثة
یوما کذا و کذا و ان شئت کذا و کذا سنة بکذا و کذا درهما و تسمی من الاجر ما تراضیتما علیه قلیلا
کان او کثیرا فاذا قالت نعم فقد رضیت فهی امرأتک و انت اولی الناس بها قلت فانی استحیی ان اذکر شرط
الایام قال هو اضر علیک قلت و کیف ذلک قال انک ان لم تشترط کان تزویج مقام و لزمتک النفقة و
کانت وارثة لم تقدر علی ان تطلقها الا طلاق السنة ضرورة که ظاهر کون المراد بذلک بیان ان المتعة
حکمها ذلک لکی لا تکون الامرأة محرومة چهارم آنکه اشتراط ارث از یک طرف و سقوط ارث از

از طرف دیگر نیز باید جایز باشد مع غلبة التوارث من الجانبین بجهة آنکه لازم صحت اشتراط توارث
صحت ارث زوجه و زوج بنحو غیر مقرر از شرع است و هو من المستغربات واغرب منه التزام صحة
ارث الزوجة والزوج لا علی حسب حالهما من وجود الولد وعدمه من غیر فرق لان الشرط یصیرها کذلک
ششم آنکه عقد متعه بموت باطل میشود و معدوم میشود و انه بمنزلة الهبة بخلاف عقد الدوام
بلا زوجیه بینهما حینئذ کی تقتضی التوارث بل یکون بالموت کمن ذهب بل لعل ذلک هو السبب
فی عدم الاقتضاء المتعة الارث ضرورة کونها ح حینئذ کموت العین المستاجرة الذی من المعلوم
بطلان الاجارة بها و یتفرع علیه عدم جواز تغسیلها والنظر الیها بعد او لو بها فمن الغریب بعد
ذلک جراة من عرفت علی الفتوی بذلک فالتحقیق عدم ارتهابه لک مطلقا بل لو اشترط ذلک فی
العقد علی غیر جهة الوصیة بطل العقد بناء علی اقتضاء بطلان الشرط بطلانه بل قال فی اثناء استدلاله
ولا ینبغی لمن رزقه الله معرفة بذاق الشرع ان یحتمل ذلک فضلا علی ان یکون فتوی انتهی و انت خبیر بان
الثلثة الاول قابلة للتخصیص فنقول هن مستاجرات ما لم یشترط الارث وان من حدودها عدم
الارث ما لم یشترط الارث و بالتخصیص ما حصل رد استدلال ابی الحنیفة و بعض العامة علی حرمة
المتعة بقوله تعالی والذین لفروجهم حافظون الا علی ازواجهم بتقریب ان المتعة خارجة عن ملک
الیمین وعن الازواج ایضا بعدم التوارث وقال ابو حنیفة انه المیراث نطق بنسخ المتعة فقال له فی رده
مؤمن الطاق فقد ثبت النکاح بغیر میراث فقال ابو حنیفة من این قلت ذلک فقال لو ان رجلا من المسلمین
تزوج بامرأة من اهل الکتاب ثم توفی عنها ما تقول فیها قال لا ترث منه فقال له ثبت النکاح بغیر میراث واما
مضعف دوم و سوم پس ضعف ضعف و اضح است بجهة اینکه از شرطیت آن از جمل شارع ابتداء هر جعل
شرطی لغو نمیشود از جمل شارع ابتداء هر چند شرط از مجعولات شارع است لکن لا ابتداء فهو بحسب جعل
الشارط والا لم یعتبر فیه و اما مضعف چهارم پس آن نیز ضعیف است بجهة آنکه بطلان زوجیت بموت محل
کلام است بجهة آنکه بالنسبة ببعضی از احکام مثل نظر و لمس باقی میباشد و بالنسبة بجواز تزویج با خواهر
و برابع مثلا باقی نیست و مقتضی الاصل بقاء الزوجیة واحکامها الا ما خرج بالدلیل علاوه آنکه فرق در
بطلان زوجیت بموت میان دوام و انقطاع ایضا محل کلام است در احکام مثل جماع بعد از موت و زنده شدن
بعد از موت بلکه عمومات نیز شامل است پس متفرع میشود جمیع احکام مثل اولویت در دفن و غسل
که زوجه منقطعه نیز غسل میدهد زوج را و بالعکس کما صرح به جمع و هو مختاره فی الرسالة العلمیة
پس اقوی صحت این اشتراط است و یحصل منه علی الله مقامه هر چند اختیار بطلان این اشتراط را کرده
از جهة توجیه اخبار مانعه لکن قال و مع ذلک کله فالاحتیاط ان لا یجمع مع الشرط و یصالح بینهما انتهی والله

بالنسبة الی النصف والثمن والربع وارث المقاد وعدم ... که در این سطر ذکر شده ... اصحاب الکلام ... ملاحظه شود فی ... الارث

العالم **سؤال** ما تقولکم فی ارث الزوجة ان الولد هل هو عندکم کغیر ذات الولد فتحرم منه من غیر
فرق بینهما ام بینهما فرق عندکم وهل الدار فی القیمة علی حال الموت او تاخر التقویم ام علی حال التقویم
وهل الماء المتجدد فی الانهار والقنوات بعد الموت ترث منه الزوجة ام لا **جواب** الاقوی تساوی
ذات الولد مع غیر ذات الولد فتحرم مما تحرم منه من غیر فرق بینهما والظاهر ان المدار فی التقویم هو ملاحظة
قیمته یوم الدفع الی الزوجة **سؤال** ما یقول جناب الشیخ سلمه الله فیمن له زوجتان احدیهما ماتت
والاخری خالیة الفراش هل لها الثمن عینا او قیمتا افدنا **جواب** الاقوی ان الزوجة محرومة عن طلق الارض
حتی ارض المزارع والمراتع والاباء والقنوات فضلا عن ارض الدار والمنازل عینا وقیمة کما انها محرومة
عن الابنیة عینا لا قیمة وکذا عن عین الاشجار لا عن قیمتها کما ان الاقوی عدم الفرق فی الحرمان
المذکور بین ذات الولد وغیرها وان ذهب الی الفرق الی المشهور فالاحتیاط اولی والله العالم **باب**
در غصب و غیر آن **سؤال** هرگاه شاخه درخت در ملک همسایه
بیاید حکمش چیست **جواب** در باب صلح ذکر این مسئله کرده اند که اگر صاحب درخت قطع
نماید یا آنکه همسایه راضی باشد ببودن شاخه درخت بدون اجرت ضرر ندارد و اگر همسایه راضی
نشود آنرا بعوض به عوض ابتوقف واجب است بر صاحب درخت که شاخه از جمله ملک انعطاف یا قطع
نماید و خرج انعطاف یا قطع نماید و خرج انعطاف یا قطع بر مالک است اگر ممکن نباشد انعطاف
و کج نمودن پس اگر قطع نماید بنا بر اقوی واجب است قطع نماید یا کج کند و اگر نه حیله
کند و اجرت داشته باشد هوای همسایه باید بدهد همسایه باید اجرت را بدهد و اگر وقوع شاخه
بفعل اجنبی باشد بدون اذن مالک اجرت باز بر مالک متحقق میباشد هر چند فوت داده
بودن اجرت بر اجنبی و تقسیط اجرت بر هر دو که مالک و اجنبی باشد اولی است بلی اگر انعطاف
بفعل همسایه باشد بر مالک چیزی نیست و قطع نمیتواند بکند و اگر قطع بکند یا انعطاف بکند
خود همسایه مباشر قطع یا انعطاف میشود و حاجت باذن حاکم ندارد و همچنین حکم عروق شجر
و جدار حایل که واقع شود در ارض غیر و بعضی گفته اند که حاجت باذن مالک نیست و بعضی تامل
دارند در قطع در و قتیکه قطع مستلزم قطع جزء دیگر از مال او باشد **سؤال** اگر شاخه
درخت زید در ملک هوائی عمرو باشد بی ضرر و با ضرر آیا در هر دو صورت عمرو میتواند که شاخه درخت
زید را قطع نماید یا میل دهد بملک زید بی اذن و رضای زید و آیا فرقی بین حالت اضرار و عدم
و عدم اضرار هست یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد اگر عمرو راضی شود ببودن شاخه درخت زید در هوا
ملکش چه بالعوض چه بی اجرت بی اشکال است و اگر راضی نشود حتی با اجرت یا با ضرر یا بی ضرر الا

مما تحرم ... توفی ... بکناسة ...

زید بگوید که شاخه تو نومیه امیل دهد بملک خودش و اگر اماله ممکن نباشد خود زید قطع نماید اگر زید اماله
نماید برای عمرو جایز است که اولا اماله بدهد شاخه خود را بملک صاحب شاخه اگر خود قطع نماید
شاخه را شاخه مقطوعه را بصاحب شاخه رد نماید و اگر عمرو باذن حاکم یا عدول مؤمنین بعد از
امتناع زید این امر را مرتکب شود احوط است و تفصیل این مسئله را در باب صلح ذکر کرده ایم و تحقیق
در اینجا متعرض شده است و در باب غصب هم مناسبت است والله العالم **سؤال** چه میفرمایند در
مسئله که زید فوت شد و از او باقی ماند چند پسر که یکی از انها غایب یا معتوه یا مجنون یا […] یا صغیر است
و از شخص متوفی ملک و املاک از قبیل خانها و دهات و باغات زیاد باقی مانده است و وصی و
قیم ندارد و در ان بلد حاکم شرع و عدول مؤمنین هیچیک از اولیاء شرع نیستند لکن حاکم جور و
دیگر و کلا موجود و نمیخواهند املاک را بحکم حاکم یا بامر مؤمنین غیر عادل یا مطابق دیانت و امانت خود
تقسیم کنند آیا این تقسیم صحیح است یا نه و بر تقدیر اول سهم غایب یا مجنون را یا صغیر را بکه بسپارند و ورثه
و غیر ایشان تصرف در ان املاک جایز است یا خیر همچنین تصرف در مال مجنون یا غایب یا صغیر خود
ورثه یا غیر را از قبیل نشستن و نماز کردن و غیر ان جایز است یا نه **جواب** همه این تصرفات و یا
تقسیمها باطلست بلکه هر که متسول بر این مال و مانع شود ضامن است عینا یا منفعة و غاصب میباشد
شرعا و اگر ورثه دیگر نیز تصرف نمایند بقدر حصه صغیر یا غایب یا مجنون نیز غاصب و ضامن میباشند بلی اگر
مجبور باشند در اخذ و استیلا یا انکه ضرورت و احتیاج باشد مثل ضرورت باکل میته بقدر سد
رمق تصرف نمایند زیاده بران را ضامن میباشند و اگر حکام شرع اذن دهند اشکال دفع میشود
انشاء الله تعالی **سؤال** زید خانهای متعدد دارد و یکخانه را خود بدون اجاره سکونت بعمرو داد
بعد چند روزی زید مرد و وارث کذاشت صغیر و کبیر و وصی و قیم هم ندارد و وارث کبیر راضی
هستند که عمرو در انخانه بماند و در حالیکه وصی و قیمی باشد حکم مسئله چیست و اگر کبیر بگوید که
ما راهم در این املاک خواهش ما بواسطه خود تو اذن میدهیم که در انخانه بمان چه حکم دارد **جواب**
باوجود تعلق حق صغیر و غایب یا مجنون با عدم اذن وصی و قیم یا حاکم شرع نشستن عمرو غصب است و مشغول
الذمة اجرة المثل است و اذن کبیر از ورثه بجهت نشستن عمرو و […] مگر انکه او حاکم شرع اجازه
نماید والله العالم **سؤال** اشخاص طایفه اجتماعیه بر رمه کوسفندی وارد شوند بعضی امر و بعضی
مباشر اند یا بعضی از انها سر بریدن و اتلاف کوسفندان شوند و غیر از این اشخاص هم مباشر بوده
هم تصرف در کوشت کوسفندان نموده نمایند یا ضمان تعلق بهمه اشخاص مسطوره از امر و مباشر
اخذ و مباشر تلف و کذا کسانیکه تصرف در کوشت نموده اند میکیرد یا متصرف در بعض از کوشت

کوسفند ضامن کل کوسفند میباشد و یا کشنده کوسفند ضامن است و خورنده را ضمان تعلق نمیکیرد
یا انکه شخصی که یکی از کوسفندان از ده راس کوسفند مأخوذی از رمه را تصرف نموده تمامه ده
راس را ضامن است که در معرض تلف در امده یا شخص کوسفند خورنده که مباشر اخذ و تلف نشد
باید از عهده بعض از قیمت این کوسفند بقدر حصه بر اید و یا ضامن کل قیمت نیست بینوا اسلمکم الله
جواب بسم الله و له الحمد اما امر پس ضامن نیست به مجرد امر الا انکه نحو حکومتی داشته باشد که
مامور مجبور باشد در امتثال امر او که در اینوقت ضمان بر امر است نه مامور مباشر و کسانیکه در تصرف کوشت
ایشان در امده هر چند نخورده باشد نیز ضامنند مثل کسانیکه تصرف در کوسفند کرده اند و
کوسفند را کرفته اند ضامن میباشند و متصرفین در کوشت ضامن همان قدریست که تصرف نموده اند
همه کوسفند مکر انکه همه کوسفند بدستش رسیده باشد که ضمان ید باو متعلق است هر چند
هزار دست کشته باشد و اخذ یک کوسفند از ده کوسفند باعث ضمان کل نمیشود مکر انکه
فرض شود که ان یک کوسفند مثل اسب پیش اهنگ است که بسا میشود که غصب اسب پیش اهنگ
سبب تلاف و تضییع اسبها در بیابان شود و اگر کوسفند را ذبح کرد و بعد از ذبح رد بمالک نمود
ضامن تفاوت قیمت زنده و مذبوح میباشد **سؤال** چه میفرمایند در خوواطی بهیمه مثل خر که وطیش بثبوت
شرعی ترافع نرسیده بلکه مالکش مطلع نشده بر این امر و موطوئه نیز در ید مالک تلف کردیده و
بعد از مضی سنین متعدده ایا مع هذا کله بر واطی هست قیمت ان یا نه و علی الاول ایا واطی قیمت
را باید بمالک بدهد و مدیون مالک نیست یا باید از جهت صدقه بفقراء دهد و اکر هیچکدام عمل نکند
و اکر هیچکدام عمل نکند مشغول الذمه است یا خیر حکم در این باب را بیان فرمایند که بر واطی در واقع چیزی
لازم نیست یا نه و یا بر فرض عطای قیمت بر مالک ان موطوئه میشود حتی میتواند اجرة المثل
مدتی را که بعد از […] وطی در ید مالک بوده استرداد نماید و یا از قیمت ان محسوب بدارد و یا نه
علی الفرض اکر مالک مجهول باشد چکند **جواب** در فرض مرقوم دلیل مساعدت نمیکند بر لزوم
غرامه و لزوم […] اعلام و اشتغال الذمه واقعی معلوم نیست بلکه مصرح به بعضی از اجلاء
فقها نیز هست والله العالم **سؤال** […] مدار فرمودند که هرگاه کسی مال غیر را سهوا و نسیانا
او جهلا تصرف کند و تلف کند ضامن است مثلا شخصی صد تومان برسم امانت بکسی میسپارد
و روز دیکر ان امانت را بر میدارد و ان شخص این علم بشئ نداشته و شرعا انچه مامور بود
بجا اورده امانت را بید عمرو پس داده بعد ما نظر معلوم میشود که امانت ان شخص غصب بوده
و مال غیر بود ایا در […] این جاهل ضامن است یا نه و صاحب اصلی آیا میتواند مال و حق

که اگر تقاضا

خود را از امین دریافت نماید یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد بلی امین جاهل ضامن است باینمعنی که اگر تقاضا
از او نماید میتواند نه اینکه مشغول الذمه میباشد فعلا قبل از مطالبه والله العالم **سؤال** چیزی
نزد کسی گذاشته و کس دیگر که جاهل بحال آن شیء است بمحض نگاه کردن آن چیز را برمیدارد و نگاه می
کند و بجای خود نهاده و مرور بعد مغصوب بوده آیا بهمین قدر از تصرف نگاه کننده ضامن
میشود یا نه **جواب** معلوم نیست که مجرد نظر باعث ضمان نمیشود لکن اگر مستولی شود و تصرف
نمود در او در هر چند بداعی نظر باشد در ثبوت ید او بر ضمان میباشد والله العالم **سؤال**
حکام جور و کفار که مجرمان مسلم را حبس میکنند آنها را ابکار و امید ارند بعمل غالی بلافی و دیگر شغلها
و آثار احکام میفرمایند آیا خریدن آن و استعمال نمودن در صلوة وغیرها جایز و صحیح است یا نه
و مشتری مشغول الذمه اجرت میباشد یا نه **جواب** اگر محض عمل از محبوسین در این اعیان باشد
هر چند حابسین مشغول الذمه محبوسین در این اعمال میباشند ولکن از اعیان غصب نیست و اگر
محبوسین عینی از مال خود هر چند رنگ باشد در آن اعیان داشته باشد آن اعیان غصبی میشود
و نمیشود آن را خرید مگر باذن ایشان یا حاکم شرع بر فرض نبودن یا تعسر اذن ایشان و پول نقد
اجرت ایشان بهمین سبیل یا بتسلیم بایشان نماید یا بتسلیم حاکم شرع بر فرض نبودن و تعسر که مال
غیر باشد بتسلیم ثمن بایشان و در خصوص اعمال الاشتراء الذی در نه عین قوی است بنابر از الحاق رنگ
بعین آن خواطست **سؤال** هرگاه کفش کسی بکفش کسی عوض شود یا کاغذ زر رخت یا رخت دیگری عوض
کند یا خطا بعضی پارچه دیگری عوض کرده در قبا بدوزد ظاهر است که غصب میباشد این دو شکل
دارد یکی آنکه صاحبش را میشناسم ولکن رد کردن یا اجازت گرفتن نمیتوانم بواسطه زحمت و مشقت
یا بسبب عدم دست رس دیگر اینکه صاحبش را نمیشناسم در هر دو صورت چه میتوان کرد و چگونه
استعمال آن در صلوة وغیرها میتوان نمود و اگر رخت یا کاغذ زر را عوض کرده او را در خواهد صاحب
معلوم باشد خواه مجهول بکاغذ زر دیگر چه حکم دارد **جواب** در شکل اول اگر بدانی که مال شما
نزد او میباشد در این شکل تقاص بکن و اگر بهتر از مال تو باشد تصدق زاید بکن و اگر
مساوی یا کمتر است هیچ لکن در کم نزد شما صاحب طلب میشوید و اگر نمیدانی که مال شما در نزد
ایشان است تصدق بکن یا بتسلیم حاکم شرع بکن و اگر کافر باشد ضرر ندارد تصدق کردن و
کاغذ را اگر مهما کافر باشد امیز باشک رد با و از جهت ایصال بمال الضرر ندارد در شکل ثانی
نیز بحاکم شرع بده یا صدقه بکن والله العالم **سؤال در تقاص** هرگاه زید
از والد بکر مبلغ خطیری شرعا طلب داشته و والد بکر وفات نموده و متروکات و مخلفات او را

معلوم میشود که ان چیز

بکر تصرف نمود و با او امتناع نمود از دین والد خود حال زید هرگاه متمکن از استیفای حق خود از
ترکه و مطالبه از ولد نباشد و یا ممالک ولد دست بدیدیابد میتواند بعنوان تقاص از باب طلب
خود تصرف نماید یا نه و هرگاه حاکم شرع نافذ الحکم آن ولد را محجور از تصرف در اموال خود
نمود بجهة ادای دین والد خود و بعد از حجر نقل و انتقال از آن ولد صادر شود صحیح است یا نه
جواب تقاص اگر از مال میت باشد و در دست ولد باشد جایز است که اگر دین دیگر نباشد یا ادا
از او داشته باشد یا آنکه آن وارث هم ممتنع باشد و اگر مال خود ولد بدست بیاید در باشد
تقاصش مشکل است هر چند خالی از وجه نیست که تضییع حق باعث تقاص شود و حجر ولد در مال
پدرش قبل اداء دین حاجت بحجر حاکم شرع ندارد و در مال خودش حجر حاکم مشکل است والله العالم
سؤال در تقاص مطالبه شرط است یا نه و هل له شرط اخر ام لا **جواب** شرط تقاص
امتناع مدیون یا مماطله میباشد و مطالبه در صورتی شرط باشد که بمطالبه کشف میشود
امتناع یا مماطله که اگر بدانیم که مطالبه اثر ندارد و با مطالبه نیز نخواهد داد مطالبه شرط نیست و
فقد بینه و نبودن مالی که تقاص در آن میشود از امانت بعضی شرط کرده اند و اقوی عدم
اشتراطست مثل عدم اشتراطست مثل عدم اشتراط دعاوی و غیر آن از شرائط **سؤال** منعقد
قریب بعلم مدیونیت باعث جواز مطالبه و تقاص میشود یا نه **جواب** جواز مطالبه بطور
جزم و وثوق بجزم مدیون بودنست و مظنه کافی نیست در تقاص و مطالبه دین فرض معنی
است **سؤال** آیا مظنه متاخم بعلم در خوف از مطالبه دین از مدیون شخص تقاص میتواند
بکند یا خیر و ظن در این مورد راجح حکمست **جواب** بلی خوف ضرر در مطالبه مکافی است در
مقاصه از سلطان و غیر آن والله العالم **باب در هبه و ابراء سؤال**
اگر بر شخصی حق شخصی از اراضی و باغات و نقود و خانه وغیره میباشد که بعض در قبض او
هست و شخص مدیون التماس کرد از مالک که جمیع حقوق خود را بمن معاف بکن و لفظ معاف در
اصطلاح او بمعنی بخشیدنست و آنکس گفت معاف کردم و مدیون لفظ قبول کردم نگفت که حیا
بگفتن لفظ قبول بسبب اینکه قبول کردن ظاهر است از التماس و سؤال او ولذا نسبت بآن حقوق
برای این شخص حلالست یا نه **جواب** اما بالنسبة بآنچه در ذمه تعلق دارد احتیاج بقبول ندارد
چه ابراء احتیاج بقبول ندارد علی الاقوی و اما بالنسبة باعیانی آنچه در قبض او نیست هبه تمام
نشده بجهة آنکه شیخنا اینست که هبه محتاج بقبض است و بکر قبض از ندارد و صحیح نیست هر
چند فوریت در قبض شرط نیست پس ایجاب قبول و قبض متاخر سبب میشود از برای نقل

مثل مطالبه

وانتقال اما بالبنية يا نكه در مرض او ميباشد اشكال در چند وجه ميباشد اول انكه عربيت در
ايجاب و قبول شرط باشد و حاصل نشده و اين اشكال بى وجه است بجهة علم اشتراط عربيت
سيما در مثل هبه ثانى انكه قبول ننداردياقبول مقدم شده و اين اشكال هم بى وجه است
بجهة انكه قبول فعلى كافى است بلكه شرايط قبول در هر قسم از هبه محل كلام است نظير هدايا و برسله از
بلاد بعيده يا همسايه و نحو آن **سؤال** زيد با عمرو ادعائى دارد مثلا با حقوق دروافع هم از
در مجلس مرافعه يا جاى ديگر كسان ديكر دور او را ميگيرند كه بيا بگو اگر حق دارم ساقط كردم بتحقير
مدعى ميگويد كه حق را ساقط كردم بعد ميتواند شرعا مطالبه حق خود را بكند يا نه **جواب**
اگر از قرينه خارجه معلوم شود كه اسقاط و ابراء ننموده و بلفظ اسقاط كردم حق خود را قاصد
اسقاط و ابرا نبوده ميتواند ادعا و مطالبه حق نمايد والا فلا والله العالم **سؤال** شخصى مديون
شخصيست و شخص مديون بكر با و گفت كه حقوق خود را از من بگير و مكر را تشخيص كند در جواب
كه من حقوق را از تو نميخواهم بازند بود با نبود و تركرفت بعد از فوت او وارث او از مديون مطالبه ميتواند
كرد يا نه **جواب** اين كلام كه حقوق خود را نميخواهم بر چند وجه است اول اينكه باين قصد انشاء عفو
و ابراء نمود يا بحسب قرينه مقام ظاهر در همين شود اينوقت حقى نمانده كه خود يا وارث مطالبه نمايد
دوم انكه مهلت مقصود است يا مقصود تعارفست كه بقينا خود يا وارث از او ميگيرد سوم انكه ندانيم كه معه
مقصود حيث و قرينه مقام نباشد و لكن ظاهر ان لفظ اين است كه از حق خود گذشت و لا يخفى
على المتدبر سيما فى المتدبر لان ظاهر اللفظ عدم المطالبة العوض والمرة كما اذا قال لا اطالب حقوقى منك
ابدا اذ النفى المذكور نفى العموم وكما اذا فرض هذه العبارة فى ابتداء الفرض فقال ملكيك هذا ولا اريدها
نقعه عوضا فهو ظاهر فى انه اراد الهبة لا القرض لان نفى اللازم دليل على نفى الملزوم والله العالم **باب**
در قضا و قسم و غير آن در قضا سؤال چه ميفرمائيد
در اينكه مسئله واضح باشد و احد طرفين با وجود ان اطاعت نكند مجتهد جامع الشرائط را يا شخصى كه
غير مجتهد باشد جايز است او را اگر از باب امر بمعروف خود يا بواسطه بعضى از ارباب اقتدار اجبار بحق و اگرفته
صاحب حق برساند يا نه **جواب** اگر اجبار حاكم ممكن نباشد يا انكه حاكم شرع موجود نباشد و شرائط
امر بمعروف جمع باشد جايز است بلكه لازم است **سؤال** شخصى ملكى را متصرف است شخص ديگر مدعى ميباشد
كه ملك اين عمرو باشد مدعى عليه منكر بود و ميگويد كه اين ملك را از مالك را من خريده و من بحق متصرف
ميباشم ايا دعوى اين حرف منقلب ميشود يا نه **جواب** قطعا منقلب خواهد شد كه منكر مدعى شود
و مدعى منكر ميشود و مدعى اقامه بينه بايد بكند **در قسم سؤال** چه ميفرمايند

اما بهه نفعه حقوقنا عن بحوق الذنب و ظاهره عدم مطالبه مع

هر گاه مدعى عليه قسم بكلام الله مجيد يا قبور ائمه صلوات الله عليهم يا امامزاده يا مسجد يا محراب و منبر و امثال انها شود ايا
قسم شرعى است يا نه و بر فرض جواز مسقط دعوى ميباشد يا نه **جواب** بسم الله وله الحمد بالتعيين قسم
مشروع ميباشد و لكن مسقط دعوى نيست والله العالم **سؤال** مدعى بخواهد كه منكر را در غير
قسم بد هد جايز است يا نه و خرج ان با كه ميباشد **جواب** از تغليظ در قسم بحسب مكان مجاز است
و لكن جبر منكر نيست كه اجابت كند در تغليظ و على هذا خرج تغليظ در قسم با طالب تغليظ كه مدعى است
ميباشد و با وجود خرج كشيدن مدعى ميه اجابت واجب نيست والله العالم **سؤال**
بر ترك امر مكروه قسم شرعى منعقد ميشود و بر ترك فعل مكروه و اگر عمدا يا اختيارا خلاف كرده كفاره
قسم بد هد و اگر قسم خورده كه هيچوقت بجا نياورد اين مكروه ادر دفعه دوم و سوم مثلا كفاره
احوط است مگر انكه قصد همه ازمان را مستقلا كرده باشد كه تعدد كفاره لازم است والله العالم **سؤال**
در جائيكه طى نزاع منحصر بقسم باشد بالتمام طرفين يا غير مجتهد را جايز است قسم دادن و القاى
صيغه قسم نمودن در صورتيكه مجتهد در ولايت نباشد يا حرام است و بر فرض جواز چكند بتوان حكم
الله **جواب** بسم الله وله الحمد مسقط دعوى منحصر است بحاكم شرع يا بمصالحه با با تراضى
بغير از اين ثلث نميشود والله العالم **سؤال** يمين بكذب در غير از دين حاكم موجب كفاره است يا نه و چه
چيز است كفاره ان يا كفاره يمين در حنث تعليقست كه يمين بان تعلق گرفته نه در يمين بكذب والله العالم
مطلقا **جواب** دروغ گفتن صريح بغير توريه جائى مستثنى هم هست يا نه و اگر هست كدام جا است
بسم الله وله الحمد در حنث فعل يا ترك كفاره است نه در يمين كذب والله العالم **سؤال** دروغ
گفتن صريح بغير توريه جاى مستثنى هم هست يا نه و اگر هست كدام جا هست بيان فرمائيد **جواب**
بسم الله وله الحمد سه جا دروغ گفتن مستثنى است اول در مقام اصلاح خصمين از مؤمنين
دوم دفع ضرر مالى يا جانى يا عرضى از مؤمن و از خود سوم وعده بعيال والله العالم
سؤال كذب صريح گفتن كه در شرع سه جا مستثنى است چنانكه انقبله دستخط فرموده‌اند
پس هر گاه امام جماعت در يكى از اين سه جا دروغ صريح بگويد عدالت مير ود يا نه بيان فرمايند
جواب بسم الله وله الحمد بسبب هيچ يك عدالت نميشود چه در امام جماعت و چه در غير از جهت
كذب در مقام مذكوران جايز است و رخصت از شارع رسيده است والله العالم **در شهادت**
سؤال شهادت زن در دعوى بر ميت بلكه مطلق دعاوى معتبر است يا نه و بر فرض اعتبار
و قبول يا عدد زن بيشتر از عدد معتبر است در شهادت مرد است يا نه و بر هر تقدير قسم هم لازم دارد يا نه بينوا
اجركم على الله **جواب** بسم الله وله الحمد شهادت زن منفرده بل منضمه در جمله از دعاوى معتبر نيست مثل

با نه بر ترجيح كه بازا كراى فعل مكروه را بجا اورده ميشود كفاره قسم **جواب** قسم منعقد ميشود صح ٣ كه اين قسم مسقط دعوى شود صح مهما محلوف عليها مع

حدود مگر در زنا و همچنین معتبر نیست در طلاق و هلال و وکالت و وصیت الیه که وصیتها باشد و ذکور
بودن شاهد شرط نیست بلکه در چیزهائیکه دشوار باشد اطلاع مردان بر آن چیزها مثل ولادت و عیوب
باطنه در زنها و زنده متولد شدن طفل و وصیت تملیکیه شهادت زن معتبر است هر چند منفرده باشد
بلکه در آخر یکی یک ربع آن ثابت میشود و بدو تا نصف و بسه سه ربع و بچهار تمام پس ذکور بودن شاهد
شرط نیست در غیر این دو مورد بکمتر از چهار زن چیزی ثابت نمیشود پس میزان شهادت چهار است در
چیزهائیکه شهادت زن منفرده جایز است اما دعوی مالی چه بر مثبت باشد چه بر غیر پس شهادت زن منفرده
جایز نیست بانضمام مرد جایز است و محتاج بقسم استظهاری بر بقای حق میباشد بطریق اولی والله
العالم **سؤال** شهادت دادن نزد قضاة و حکام جور و کفار چه صورت دارد و در این چند
صورت فرض میشود صورت نیست که حاکم منحصر است بقضاة جور و حاکم شرع دیگر که در نزد او
مرافعه شود نیست و صورت نیست که حاکم شرع هست و قضاة جور هم هستند و مدعی عمداً حاکم شرع را
بجهة اغراض نفسانیه گذاشته رجوع بقضاة و حکام جور مینماید و صورت نیست که حکام جور
مقدمات دعاوی را در نزد حکام شرع میفرستند که ایشان فصل دعاوی نمایند ولکن تحصیل حقوق
خود باعانت حکام جور میشود و همچنین در جائیکه حکام جور هستند و حال حاکم شرع نیست و
مدعی مرافعه را در نزد حکام جور میبرند و در نزد مؤمنین تا ایشان فصل نمایند مگر اینکه حکام جور
طرفین را برای فصل در نزد مؤمنین میفرستند پس شهادت دادن در هر یک از این مقامات را بیان
فرمایند و هم فیصل کردن مؤمنین مرافعه پس در کی حکام جور را و جمیع این صور هم در حال اختیار
میباشد نه اضطرار بینوا و توجروا **جواب** مرافعه بحکام جور و کفار حرامست و شهادت نیز در نزد
ایشان حرامست و اخذ بحکم ایشان نیز حرامست بلکه اخذ عین مال خود بحکم حکام جور ضرر زند
یعنی آن مال حرام نمیشود و اگر مضطر شود در رجوع بحاکم جور و احیاء حق او موقوف باشد بحکم
حکام جور در ثبوت مرافعه در نزد ایشان جایز است و شهادت نیز جایز میباشد خلاصه مدار جمیع این
صور مفروضه بر اضطرار و اختیار میباشد والله العالم **سؤال** اذا شهد الشاهدان
باشتغال ذمة عمرو لزید الان بموجب الاقرار السابق ولکن یمکن فی حق العمرو انه ادی ما علیه
الی زید فهل هذا الامکان یرفع الشهادة ولا یجوز للشاهد مع هذا الاحتمال الشهادة ام لا بل
ما لم یعلم الشاهد بالاداء یجوز له ان یقول للحاکم بانی شاهد ان عمروا الآن ذمته مشغولة لزید
بکذا مع حکمه بامکان الاداء ولا یؤدی بنفاء الاشتغال بینوا یرحمکم الله **جواب** الشهادة
المزبور بالماضی لا بالحال و بعبارة اخری بالحدوث لا بالبقاء و بعبارة اخری بکان لا بالآن ولا

لا یجوز الشهادة الا بما علم والمعلوم ما رقم نعم وظیفة الحاکم الاستصحاب فی الدیون لا فی
العین لعدم المعارضة الا استصحاب الید فی العین فتبصر والله العالم

باب در قصاص و دیات

سؤال زید عمرو را در منازعه لگد بشکم و پهلو
زد و بعد از سه روز بالم بزیاد بستر بهمان لگد مرد حکم آن چه چیز است **جواب** از علامه در
قواعد و شیخ استاد در جواهر ظاهر میشود که لگد زدن به شکم و اخذ خصیه داخل در قتل
عمد است که بسبب تلاف نموده چون بمنزلة آلة قتاله میباشد ولکن چون آلة قتاله بودن
یک لگد یا دو لگد محل تامل است مگر آنکه زیاد مکرر شود و قصد ضرب اشد قصد قتل و بهتر
آنست که صلح نمایند چون داخل شبه عمد نیست که دیت تمامه بر خودش لازم شود و متحقق عمد هم
نیست که قصاص متعین شود والله العالم **سؤال** زید اسب خود را در معبر عام نگاه داشته
عمرو اجلو مادیان خود را گرفته میخواهد عبور کند صاحب اسب میگوید اسب خود را نگهدار سوم
او قبول نکرد چون صدای مادیان خواست رد شود از اسب جستن نمود برای مادیان و لگدی انداخت
مادیان رد شد و لکن کره بود لگد بآن کره برخورد و بعد از سه روز از آن صدمه آن کره مرد حکم
را بیان فرمایند **جواب** جنایت دابه واقفه در طریق عام در اکثر ضامن نیست چه جنایت از ید
باشد یا از سر یا از رجلین مگر آنکه دیگری باعث شده باشد که دابه واقفه جنایت کرده باشد
و این حکم مدلول علیه نصوص و اجماعست والله العالم **سؤال** دیت سرخ شدن صورت
یا سبز شدن یا سیاه شدن از سیلی بیان فرمایند **جواب** مخفی نماناد که دیت سرخ شدن رو
بسیلی یا مثل غیر آن یک اشرفی و نیم و در سبز شدن سه اشرفی و در سیاه شدن شش اشرفی و
اگر اینها در بدن حادث شود دیت آن نصف دیت رو میباشد و در دامیه سه شتر است و در حارصه
یک شتر باشد و اگر در دست باشد نصف میشود و گردن ملحق بسر است عند جمع من الاصحاب والعلم
عند الله

در حدود متفرقه

سؤال سب نبی و وصی نبی و فاطمه زهرا صلوات الله علیهم اجمعین
و سایر منسوبین به نبی مثل اولاد انبیاء و اولاد ائمه و ازواج ایشان چه حکم دارد و بتوبه ساقط
میشود قتل یا نه و مراد از سب چه چیز است **جواب** در کتاب تجارت حکم سب مؤمنین و همچنین در
کتاب جهاد مذکور شده و مراد از موضوع سب فی الجملة ذکر شده و مصرح بسقوط قتل
بتوبه در این مسئله ندیدم مگر در شرح لمعه در جهة خصوص سب و اما در جهة ارتداد حکم توبه
مرد و زن مذکور است در اکثر کتب ولکن حکم قتل در اینجا داخل جهة ارتداد ندارد زن را در ارتداد
توبه میدهند و در اینجا قتلست و تدارک نیز دلیل میباشد و سب اولاد انبیا و ائمه اگر بسبب خود

ابنيا وائمه راجع شود باعث جواز قتل ميشود والا دليل الحاق نداريم بل الحاق خصوص فاطمه صلوات الله عليها وعلى ابيها وعلى بعلها خالى از فوت نيست وقتل نظام اخبار واجب نيست مطلقا خود درجائيكه قائل با قتل ميشد ايمن بر خود و بر مال خود و برادران مؤمن خود نباشد و در كلمات بعض فقها اشعار بعضوائي اخبار مفيد شد وحليت قتل با من از ضرر و با عدم امن شيخ ابي على اسمعه نامه در جواهر الكلام فرجح عدم جواز قتل را نه مجرد عدم وجوب قتل را مثل تصنيف عماد دين در جواز سب خوف بر نفس مجوز ان ميشود و در جواز قتل ساب تخوف ضرر مجرمان ميشود و اقوى انست كه جواز قتل براى همه ثابت باشد وحاجت باذن امام وحاكم شرع نيست هر چند احوط است و بمقنعه ولف استناد وجوب استيذان از امام داده و در كشف اللثام وان ضعيف است دعوى شهرت ونقل اجماع غنيه بر خلاف انست و اين جواز قتل نه از جهت اين است كه بغير سبب كفر ميشود بجهت انكه در خوكان اين حكم نيز جارى نيست و اگر از مسلم صادر شود احكام ارتداد را جارى نمايند كنند نه خصوص قتل را و در جزئي ارداسك جايز است قتل كسى كه گمان كند كه كسى مثل رسول الله در فضل وحسب ميباشد و از ابن حديث وظاهر كلمات فقها چنين مستفاد ميشود كه سب حاصل ميشود بهر چيزيكه دال بر نقص ان بزرگوار باشد هر چند اينچه داعى محبت وجدا نيست هم از لفظ سب دشنام هر چند اهل لسان عرب نسيم ابينست كه لفظ يا فعل قبيحيست كه بر رد ناموس شخص نقل داشته باشد نه هر لفظ قبيحى مثل يا حمار وما ابليد ربا دليل نحو نالشيم سب بلكه ميشود نسبت به برادران مؤمن ولى سب نسبت بان بزرگوار بجهة توصيف ان بزرگوار تحقير او باين نحو كه محمد عرب چنين گفت يا انكه محمد صلى الله عليه كوش است يا انكه خط ندارد يا انكه سواد ندارد و مثل اصاله درء الحدود بالشبهات نيز مؤيد ما ميباشد در نفى الفاظ اگر احكام كفر را جارى نكنند مثل يقر نيست نه خصوص سب را زيرا كه سب حكم او قتل است بجميع نفى وى و در كشف اللثام خبرها از شيخ طوسى نقل شده كه حضرت امير فرموده لا يؤتى برجل يذكر ان له صادق المراة الا جلدته مائة وستين فان جلد الناس ثمانون وجلد الانبيا مائة وستون و عن عمار السجستانى ان ابا بحر عبد الله النجاشى سئل الصادق فقال انى قتلت ثلثة عشر رجلا من الخوارج كلهم سمعتهم برء من على ابن ابيطالب فقال لو كنت قتلتهم بامر الامام لم يكن عليك فى قتلهم شىء ولكنك سبقت الامام فعليك ثلثة عشر شاة تذبحها بمنى وتصدق بلحمها لسبقك الامام عليك ثلاثة عشر وليس عليك غير ذلك وجهل با بن حديث وفقد بيته اعظ و جهت مانع از فتواى بان ميباشد پس عمل بنديه بر كفاره با ملاحظه تسامح در ادله سنن ضررى ندارد ومعلوم شد كه حكم سب جاريست با حراز قصد وعدم غفلت وعدم خروج از حال

غاملى

طبعي بل في خبر على بن عقبه عن ابي عبد الله قال كنت عنده وسأله رجل عن رجل قال عن النبي على جهة غضب يوأخذه الله به فقال الله اكرم من ان يستغلق عبده ولكن فى الجواهر وان كنت لم اجد خلافا فيه على نحو لا يسلب الغضب اختياره على وجه يسقط عنه التكليف وفى الجواهر بعد ان حكم بالتعميم وعدم الفرق بين المسلم والكافر والرجال والنساء نعم قد يتوقف فى قتل الكافر الساب اذا اسلم لان الاسلام يجب ما قبله انتهى اقول ومنه ايضا يتوقف فى الساب التائب لعموم قوله التائب من الذنب كمن لا ذنب له وفى الجواهر ايضا ولا اشكال فى ثبوت السب بالبينة ولو اثنان اما الاقرار فمقتضى اطلاق دليله كفاية الواحد فيه وقد يقال باعتبار الاثنين فيه ايضا لما سمعته فى نظائره والله العالم اقول لو بنينا على المناقشة لكان هذا المقال جاريا فى عدم اعتبار الاثنين فى البينة ايضا لما فى نظائره من اربعة شهود وانت خبير بان سائر العقوبات حتى القذف والارتداد تثبت بالعدلين وبالاقرار مرة هذا الاشكال جار فيهما قال السيد المرتضى فى الانتصار ومما انفرد به الامامية القول بان من سب النبى مسلما كان او ذميا قتل فى الحال وخالف باقى الفقهاء فى ذلك فقال ابو حنيفه واصحابه من سب النبى وكان مسلما فقد صار مرتدا وان كان ذميا عزر ولم يقتل وقال ابو القاسم عن مالك من شتم النبى من اليهود والنصارى قتل الا ان يسلم وهذا القول من مالك موافق لقول الامامية وقال الثورى الذمى يعزر وذكر عن ابو عمران يقتل وروى الوليد بن مسلم عن الاوزاعى ومالك فمن سب رسول الله قال هى ردة يستتاب فان تاب نكل به وان لم يتب قال لا يضرب مائة ثم يترك حتى اذا هو برئ ضرب مائة ولم يذكر فرقا بين المسلم والذمى وقال الليث فى المسلم يسب النبى انه لا يناظر ولا يستتاب ويقتل مكانه وكذلك اليهودى والنصرانى وهذه المسئلة موافقة للامامية وقال الشافعى ويشترط على المصالحين من الكفار ان من ذكر كتاب الله عز وجل او محمد رسول الله بما لا ينبغى او زنى بمسلمة او اصابها باسم نكاح او فتن مسلما عن دينه او قطع عليه طريقا او اعان اهل الحرب بدلالة على المسلمين او آوى عينا لهم فقد نقض عهده واحل دمه وبرئت منه ذمة رسول الله وقال الطحاوى وهذا من الشافعى يدل على انه اذا لم يشترط لم يستحل دمه بذلك دليلنا على صحة ما ذهبنا اليه بعد الاجماع المتردد ان سب النبى وعيبه والوقيعة فيه ردة من المسلم بلا اشكال والمرتد يقتل واما الذمى فان لم يكن بذلك مرتدا لان حقيقة الردة هى الكفر بعد الايمان والذمى ما كان مؤمنا فيصير كافرا بل كفره متقدم لكن هذا وان لم يكن منه ردة فهو خرق للذمة واستخفاف بالشريعة وضع منها ومن اهلها وبعض هذا يبرء من الذمة التى حقن بها دمه فحينئذ يكون دمه مباحا من الوجه الذى ذكرناه فاما ما يستدل به اصحاب ابي حنيفه فى الفرق بين الذمى والمسلم

وفی هذه المسئلة من روایتهم عن الزهری عن عروه عن عایشه قال دخل رهط من الیهود علی النبی
فقالوا السام فقالت ففهمتها فقلت علیکم السام واللعنة فقال النبی صلی الله علیه وآله یا عایشه
ان الله تعالی یحب الرفق فی الامر کله فقلت یا رسول الله علیه وآله الم تسمع ما قالوه فقال
قد قلت وعلیکم قال المخالف لنا ولو کان هذا الدعاء من المسلم لصار مرتدا فیقتل ولم یقتله
النبی صلی الله وآله بذلک وما یستدلون به ایضا ما رواه شعبة عن هشام بن زید عن انس
ان مالک ان امراة یهودیة اتت النبی صلی الله علیه وآله بشاة مسمومة فاکل منها فجیء بها فقیل
الا نقتلها فقال لا قال المحتج ولا خلاف بین المسلمین ان من فعل ذلک بالنبی صلی الله وآله وهو
ممن ینتحل الاسلام انه مرتد یقتل فالجواب عنه ان هذه اخبار احاد لا توجب علما ولا عملا ولا نعترض
بها علی مدلول الادلة وهی معارضة باخبار احاد لا توجب علما ولا عملا کثیرة یقتضی قتل من هذه
صفته مثل ما رواه عن ابی یوسف عن حصین بن عبد الرحمن عن رجل عن ابن عمران قال انی
سمعت راهبا سب النبی صلی الله علیه وآله فقال لو سمعته لقتلته انا لم نعطهم العهد علی هذا
ثم لم ینکر احد علی ابن عمر هذا القول فدل علی وقوع الرضا به فاما ابدال السلام بالسام فلیس بصریح
فی سب لا شتم ولو وقع من مسلم لوجب ما اقتضی القتل واما الشاة المسمومة فیجوز ان یکون
النبی صلی الله علیه وآله اعتقد ان الیهودیة ما علمت بانها مسمومة فقد یجوز ان لا یکون بلغته
عالمة وقد یجوز ایضا لو کانت عالمة وقاصدة ان یکون صلی الله علیه وآله ترک القتل عنها مع استحقاقها
الضرب من المصلحة فله صلی الله علیه وآله مثل ذلک وانما کلامنا فی الاستحقاق للقتل والمسلم و
الیهودی فی هذا الباب سواء **سؤال** بفرمایند که سب مؤمنین که فسق و کبیره است یا خیر و مستثنیات
آن چند است و فرق میان آن و کبیره است غیبت چیست **جواب** اما السب فی القاموس و مجمع البحرین
ان الشتم والسب واحد بل فی مجمع البیان فی تفسیر ولا تسبوا الذین یدعون من دون الله المذکوره فی سوره
الانعام قال السب الذکر بالقبح ومثله الشتم والذم ونقل عن ابن عباس فی نزول هذه الایة لما نزلت انکم
وما تعبدون من دون الله حصب جهنم قال المشرکون یا محمد لتنتهین عن سب آلهتنا او لنهجون ربک
فنزلت الایة وعن قتادة کان المسلمون یسبون فیها فنهاهم الله عن ذلک لئلا یسبوا الله فانهم قوم جهلة وفی حدود
جمع الفایدة قال والظاهر ان المراد بالسب والشتم والنیل شیء واحد وهو ما یقتضی النقص وفی کلیات
ابی البقاء والغیبة بالفتح مصدر غاب عن الغیب اذا استتر وبالکسر اسم من الاغتیاب وهو ان یتکلم خلف
انسان مستور بکلام وهو فیه وان لم یکن ذلک الکلام فیه فهو بهتان وان واجهه فهو شتم انتهی کلامه
والاولی الرجوع الی العرف والظاهر انه کبیرة والاستثناء لیس الا فی صورة المعارضة بالاهم والفرق واضح

عرفا ولغة لان الغیبة اخبار والسب انشاء قال فی القاموس غابه عابه والله العالم **سؤال** هرگاه شخصی
در مقام غیظ و غضب نسبت بفرزند خودش حرامزاده یا ولد الزنا و همچنین نسبت بخشن و نا بزوجه
خود کند از برای همچنین شخصی حکم شرع چیست و آیا بر او حد لازم میشود یا خیر بینوا توجروا کم علی الله
جواب بسم الله وله الحمد اما ولد حرام یا تو ولد حلال نیستی پس قذف نیست و موجب حد نخواهد بود
بلکه موجب تعزیر و تادیب میباشد اگر مخاطب باین کلام مستحق استخفاف نباشد مثل فاسق متجاهر بفسق
و مرادش از حرام هم معنی مجازی نباشد یعنی که وفا بوعده نداری و دیانت یا امانت نداری و اگر منظورش
از ولد حرام این باشد که یعنی انعقاد نطفه او در مکان حرام یا در روز حرام مثل مسجد و روزه و حیض و احرام
شده است و اینهم معلوم نباشد مستحق تعزیر میباشد مگر آنکه ثابت کند براینکه انعقاد نطفه او در یکی
از مذکورات واقع شده است از آن زمان تعزیر او ساقط میشود اما ولد الزنا گفتن پس اگر منجر بقذف
والدین میباشد و باعث حد قذف میباشد ولکن در این دو مثال مخاطب مستحق تادیب میباشد و حد
قذف ساقط میشود بتصدیق مقذوف و اقرار او و بینه عادله بوقوع آن فعل و بعفو از قاذف نزد یکی
و در عفو مقذوف کافیست و احوط ضم عفو از مولی میباشد و بلعان زوجه هرگاه قذف مستند باو
باشد والله العالم **سؤال** چه میفرمایند درین مسئله که هرگاه کسی ملبس بلباس سیادت بشود
گاه گاه یا غیره و بر فرض وجوب حدش چیست بینوا توجروا **جواب** اولا موعظه و نصیحت کن
والا بحاکم شرع بگو که او را موعظه کند و اگر اثر نکرد حاکم شرع او را تادیب کند و مقدار تادیب و کیفیت
موقوف و منوط است بنظر حاکم والله العالم

خاتمه در مسائل مختلفه

سؤال مراد از رفع قلم از شیعیان علی بن ابیطالب در بعضی از روایات چه چیز است و هرگاه العیاذ
بالله مرتکب شرب خمر یا زنا شوند حرجی نیست **جواب** بسم الله وله الحمد عقل مستقل حاکم است که زنا
و کفر و ظلم مثل اینها هیچ یک در هیچ وقت از اوقات حلال نمیشود و رفع قلم کنایه از مدت امهال است در نوشتن
توبه که واجب فوری است و برای کرامت این اوقات متبرکه کتاب اعمال سیئات درین روزها سه روز
نمینویسند و بعد اگر توبه نکنند مینویسند و در روزهای دیگر تا هفت ساعت یا نه ساعت که الان
در نظرم نیست **سؤال** در بعض ادعیه زوجنی من الحور العین است آنچه خواند **جواب**
مجرد نیت که بگوید واخذ منی من الحور العین یا آنکه زوجنی بگوید و قصد مصاحبت نماید و معنی
لغوی را قصد نماید **سؤال** در کتاب مجمع البحرین و مطلع النیرین مذکور است که فی الحدیث
نهی عن قتل عوام البیوت لعوامر الحیات التی تکون فی البیوت واحدها عامر و عامرة سمیت
به لطول اعمارها پس از این حدیث عدم جواز قتل مارهای خانگی معلوم میشود یا این حدیث نزد آن

واخلاقا نداری صح

واگر چه بزوجه نسبت زنا دهد مستحق حد قذف میباشد صح

یا ادعا سیادت و طلب خمس هم بکند حد برای چنین شخص واجب است یا خیر صح

صحیح قبله و قابل اعتنا هست یا نه و بفرمایند که از کدام امام ماثور است و عوام مطلق مارخانگی یا انکه حیه
خاصه مراد است بینوا توجروا **جواب** بسم الله وله الحمد آنچه در خواطر میباید اینست که این حدیث
از نواهی نبویست و در من لا یحضره الفقیه مذکور کرده و این حدیث در کتاب حلیة المتقین در خاتمه
اش ذکر کرده و نقل از معصوم نکرده پس گفته که در حدیث است والله العالم **سؤال** چه
میفرمایند علمای امامیه در صورت تعارض امر والدین در امور مستحبه و مکروهه و مباحه که قول کدام
یک مقدم شرعا که باید مقدم داشت **جواب** بسم الله وله الحمد آنچه حقیر خویش دادم اینست که ولد
مهما امکن کاری بکند که والدین معارض هم نباشند و بد نشوند یا بوسیدن یا پول دادن یا بخشش کردن
چیزی نمودن یا واسطه نمودن شخص بزرگی که ایشان را راضی نماید و اگر هیچ وجه راضی نشوند
فاضل قمی اعلی الله مقامه مقدم داشت رضای مادر را و این خالی از قوت نیست بجهة آنکه اخبار
وارده در باب والدین در باب والده بیشتر میباشد و اهتمام بتحصیل رضاء مادر بیشتر است حتی آنکه
در خبر است که اگر ولد در نماز باشد و پدر او را در نماز صدا بزند جواب نگوید و اگر والده صدا بزند جواب
بگوید و این خبر هرچند معمول باطلاق نیست خصوص در فریضه و خصوص در ضیق وقت ولکن
در نافله هم فرق بیجا است که اگر قطع نافله جایز است برای اجابت هر دو جایز است و اگر جایز نیست
برای اجابت هر دو جایز نیست و در حلیة المتقین این خبر در باب حقوق والدین بطور دیگر وارد
شده و آن اینست که از امام محمد باقر منقولست که در میان بنی اسرائیل عابدی بود جریج نام و او
دایم در صومعه خود بعبادت مشغول بود روزی مادرش آمد نزد او آمد و او مشغول نماز بود
او را آواز داد جوابش نداد دیگر بار آمد باز او را آواز داد جواب نداد دیگر بار سوم آمد و او را طلب کرد
باز متوجه نگشت نماز بود مادرش گفت از خدای بنی اسرائیل میخواهم که ترا باین گناه بگیرد روز دیگر
زن زناکار که در بنی اسرائیل بود آمد و نزد صومعه او نشست و فرزندی زائید و گفت این
فرزند از جریج است با من زنا کرد و این فرزند از او بهم رسید و در میان بنی اسرائیل شهرت کرد
آن کسی که مردم را امر از زنا میکرد حال خودش زنا کرده است پادشاه فرمود که او را بردار کنند پس
مادرش بروی خود زد جریج گفت خاموش باش که این بلا از نفرین تو بر من متوجه شده است
چون مردم این را شنیدند از سبب آن پرسیدند جریج آنچه گذشته بود نقل کرد گفتند ما چون بدانیم
که تو راست میگوئی جریج گفت آن طفل را بیاورید چون آوردند عابد از آن طفل پرسید که فرزند
کیستی آن طفل بامر الهی بزبان آمد و گفت فرزند فلان کسم که شبانی گوسفند فلان میکند
پس از کشتن نجات یافت و قسم خورد که تا زنده باشد خدمت مادر کند و از او جدا نشود **سؤال**

باز مشغول نماز بود

چه میفرمایند

چه میفرمایند انقباله در حق کسی که بسبب علم تتبع اخبار صحیحه قطع و یقین بر تشریف آوری جناب
امیر المؤمنین علیه السلام در قبر وقت سوال نکیر و منکر نداشته باشد آیا برای او نقص در ایمان و
اعتقاد لازم میاید و برای او چیزی هست یا نه و آیا از این نقص در فضیلت آن حضرت لازم میاید
یا خیر و اعتقاد و یقین انقباله در باب حضور آنحضرت در قبر وقت سؤال حدیث اگر بر انقباله ثابت و
یقین است پس دلیلش چه چیز است و آیا کدامی حدیث صحیح و معتبر است در تخصیص بنظر آن
قبله رسیده است یا نه و این مسئله آیا از اصول دین میباشد یا فروع دین و حدیث حافظ
رجب برسی و آنچه در تفسیر امام حسن عسکری است در این خصوص قابل یقین و اعتماد علماء اصولیین
است یا نه و برای این مطلب چه حکمتست و بر فرض حضور آنحضرت نبی العز حدیث ما اخاف من
شیعتنا الا البرزخ از بهر چیست و تلقین میت هنگام دفن چرا اگر گفته شود که در حالت احتضار
هم که حضور ائمه معصومین از اخبار کثیره صحیحه معتبره ثابتست با وجود این چرا محتضر را وقت احتضار
شهادتین و دعای عدیله و غیره تلقین میکنند گوئیم که این تلقین شاید قبل از احتضار و حضور حضرات
علیهم السلام باشد تا شیطان ملعون قبل از تشریف آوردن حضرات معصومین علیهم السلام
بدراه نکند جواب مفصل موافق مختار خود ملمی فرمایند که ضرور است بینوا اجرکم علی الله **جواب**
بسم الله وله الحمد آنچه در بعضی از کتب دیدم این است که حضور حضرت امیر المؤمنین صلوات الله وسلامه علیه در
پنج وقت است نوشته است که واجبست اعتقاد بان و آن پنج وقت اینست که وقت ولادت و وقت انعقاد
نطفه و قبر و سؤال قبر و احتضار میباشد و حقیر در غیر احتضار بحدیث معتبری برنخوردم و لکن در
خصوص وقت احتضار احادیث بسیار است و مع ذلک سید مرتضی اعلی الله مقامه نسبت داده
اند انکار این معنی را بلکه ادعا کرده است که این امر بسیار محال بجهة اینکه حضور جسم واحد در امکنه
متعدده در زمان واحد محال است با وجود انکار سید مرتضی اعلی الله مقامه و رفع فی الخلد
درجاته میشود کسی بگوید که سید مرتضی طاب ثراه العیاذ بالله ناقص الایمان یا ناقص المعرفة بحق امام
بوده و ما در این مسئله سه مقام داریم مقام فهم کما هو حقه بدون تاویل و مقام تسلیم و مقام
فهم با تاویل که دو مقام اخیر اشکال ندارد اشکال در مقام اولست و فهمیدن آن در جهة وقت حضور
در احتضار که نسبت باشخاص و اعمال مختلف است از طول و قصر زمان و آیا اینکه جمیع ائمه حاضر میشوند
یا همان حضرت امیر و آیا با پیغمبر یا بی پیغمبر و در بعضی اخبار است که با جبرئیل حضور حضرت مذکور است و آیا اینکه
برای خصوص مؤمنانست یا کافران هم بلکه اطفال هم و مجنون و مغمی علیه و کسی که احتضار ندارد مثل
موت فجاة و مقتول و حریق و غریق و نحوان آیا حاضر میشوند این مراتب فهم عذر الفهم است الا برؤیت

انشاء الله

انشاء الله تعالی اللهم ازنا طلعتهم وارزقنا شفاعتهم بحقك عليهم وبحقهم عليك **سؤال**
چه میفرمایند در باب جعفر کذاب که آیا لعن کردن و بد گفتن او را جایز است یا نه و آیا توبه جعفر و قبول توبه
ثابت شده یا نه و آیا توقیعی از حضرت صاحب العصر در باب توبه و قبول توبه جعفر وارد شده یا نه **جواب**
هر چند بخیال تحصیل ندارم ولکن مجملا باید دانست که اولاد ائمه چه بد باشند چه خوب مناسب
مانده که ما چون ایشان بکنیم مکران مدحی که از ایشان رسیده و بقدری که رسیده تعدی از آن
ما خوب نیست و قاعده نیست که در غیبت شاهزاده بنشیند علاوه آنکه در خصوص نهی از بد گفتن وارد شده
بلکه امام علیه السلام تشبیه کرده جعفر به برادران یوسف که خدا گناهان ایشان را بخشید و یوسف نیز بخشید
و قال لا تثریب علیکم الیوم پس اولی استغفار و دعا کردن از برای ایشان است نه لعن و بخوان والله العالم
مسئله حد ریش سؤال حد ریش و اقل درجه و انتهای آن چه قدر است
جواب قدر استحبابی آن یک قبضه و قدر جائز هر قدر که باشد در جانب نقیصه و اقل آن قدر است که
عرفا بگویند که ریش خود را تراشیده است و مقراض قدر اصلاح و بقصد اصلاح بی اشکال است و مقراض
کلی که هیچ نماند بمنزله تراشیدن است و اگر چیزی بماند بعد از مقراض ولکن کمتر از قبضه باشد ضرر ندارد
سؤال اینکه مشهور است که ریش زیاده از یک قبضه در آتش است اصل
دارد یا نه و بر فرض اول حد ریش چه قدر است و قبضه از کجا حساب میشود از اول زنخ یا منتهای زنخ
و بر فرض ثانی علما چرا ریش را تا شکم میگذارند چنانچه دیده ام **جواب** بعضی از روایات دیده
بعضی از امت پیغمبر صلی الله علیه و آله داخل در آتش میشوند ولکن تا سینه زیادتر ندیدم و لهذا بعضی از
اخبار وارد است که زیادتی ریش در آتش است و این محمول بر کراهت است نه حرمت و انشاء الله این مختصر
سؤال اینکه مشهور است که اگر کسی از
ریش بلند داخل آتش نمیشود و قبضه از آخر زنخ میباشد
شیعیان فرقه اثنا عشریه مخضب بمیرد فرشتگان رحمت برای او دعای مغفرت میکنند صحیح است یا نه **جواب**
بلی صحیح است و الله العالم **سؤال** اینکه مشهور است که ایستاده شانه کردن و شب شانه کردن
پریشانی میآورد همچنین شب در خانه جاروب کردن و تراشیده ناخن در خانه انداختن و تراشیدن ناخن
زیر پا آوردن و از او سوزاندن چه حکم دارد آیا ممنوع شرعی است یا نه **جواب** ایستاده شانه کردن مکروه
است و بلا فی والحلیه المتقین و جمال الصالحین جمع کنید **سؤال** ملیان کشیدن ... مکروه
است یا حرام **جواب** حرام نیست بلکه حکم بکراهت هم نمیتوان کرد **سؤال** انظر اگر فقیر است نیات
در هم یا زیاده باشد اگر کسی بود دارد و یکسال تعریف کند و صاحبش پیدا نشود چه کند اگر ...
از طرف او تصدق کند دهد باز صاحبش پیدا شود و طلب مال کند چه کند **جواب** ...

شرع یا صدقه کن و اگر صاحبش پیدا شد باید قیمتش بدهی ثواب صدقه مال شما میشود و الله
العالم **سؤال** چه میفرمایند در اینکه رد مظالم یا قرض یا مال مجهول المالك یا امانت که
راه رسانیدن بصاحبانش ممکن نباشد یا عسر و حرج باشد در نزد حاکم شرع یا نائب حاکم شرع
رسانیدن ممکن نباشد از طرف صاحب مال بفقراء تصدق و بمحل یا نه و اگر همه را بیك فقیر که محتاج
باشد بدهد چه حکم دارد فقراء عیال دار را چه کسانند **جواب** بلی بفقراء بدهد مراد از فقیر کسیست
که خرج سالیانه خود را فعلا و قوه بکسب نداشته باشد و الله العالم **سؤال** چه میفرمایید
در این مسئله که اگر حق کسی ذمه کسی باشد و نمیتواند بصاحبش و ورثه اش برساند بجهت آنکه دست
رسی بصاحبش یا ورثه اش ندارد و در تصرف حکم چه کند بنویسید نوجروا **جواب** بمجتهد برساند و الله
العالم **سؤال** سؤال میشود در تسبیح کرمان شاهی از کار رخت یا ... همه هدیه کردن درست است
یا نه و یا حکمش مثل حکم تسبیح چوب و سنگ است بنویسید نوجروا **جواب** اگر تسبیح کرمان شاهی بگل
کرمانشاه فقط سنگ است بنویسید نوجروا باشد ثواب ... ندارد و اگر تربت سید الشهداء علیه الاف
التحیة والثناء باشد بسیار خوب است هر چند در کرمانشاه ساخته باشند خلاصه هیچ تسبیحی تربت
حضرت سید الشهداء نمیرسد و الله العالم **سؤال** سؤال خاك کربلا را اگر بیرون از کربلا ببرند و در
بلاد دیگر از آن تسبیح سازند و دانهای آن را با آتش سوزانند و ببرند جایز است یا نه و تسبیح که خاك
تسبیح صح
کربلا در آن نباشد مثل تسبیح کرمانشاه خواندن بر آن ثواب دارد یا خیر بنویسید نوجروا **جواب**
بلی جایز است برای استحکام با آتش بپزند و تسبیح کرمانشاه چون قدری از تربت دارد هر چند کم است
خالی از ثواب نیست و الله العالم **سؤال** بابیل را میکشند و میسوزانند و از آن یا اجزای دیگر
سرمه میسازند که بجهت روشنی چشم هر که ضعف بصارت دارد بغایت نافع است آیا کشتن بابیل یا زنده
سوختن آن یا بجهت ساختن همچه سرمه جایز است یا نه و آن سرمه که از بابیل است و سوخته است
پاك است یا نجس بنویسید نوجروا **جواب** کشتن یعنی ذبح کردن جایز است ولکن مکروه است و کشتن غیر
ذبح جایز است و کراهتش اشد است و سوزاندن آن اشد کراهت است زیرا که سوزاندن
مخصوص خداوند است و هیچ حیوانی را نباید سوزانیدن و سوختن اش اگر زغال شود در
پاك بودنش اشکال است و اگر خاکستر شود پاك است و با ضرورت و احتیاج قطعا جایز است و بی ضرورت
هم جایز است هر چند مکروه است و الله العالم **سؤال** اگر کسی مرد مؤمنی و مسلمانی را
شاید صح
بکشد بلا جرم عمدا آیا جمله گناهان مقتول بر گردن قاتل میرود و مقتول مستحق بهشت میشود یا نه
جواب در بعضی اخبار وارد است چنین ... حتی آنکه تعلیل میکنند باینکه اگر زنده میماند توبه

میکرد ولکن این منزلت بکارهائی که خواسته صرف نشود باشد نه حق الناس و اما انکه مقتول بهشتی میشود
بواسطه قتل بی اصل است بجهه اینکه بهشت رفتن مشروط بایمان و اسلام میباشد اگر مقتول
از اهل ایمانست بهشت میرود والا فلا والله العالم **سؤال** شخصی حضرات نبوی و ائمه
صلی الله علیه و آله وسلم و دیگر انبیای سابقین علیهم السلام و بهشت و دوزخ را بعالم
رؤیا میبیند باین طور که در عالم رؤیا باشکال دیگر مصدق میباشند و نیز از اینکه شیاطین بصور
انبیاء علیهم السلام و ائمه طاهرین صلوات الله متشکل نمیشوند پس این رؤیا را صادق دانستن
درستست یا نه **جواب** این رؤیا صادق است ان شاء الله ولکن تعبیر رؤیا مشکل و معنی
خواب کار هرکس نیست **سؤال** شخصی بعد از بودن که صورت نورانی را قریب خود
دائما میبیند و اکثر از مضار و از منافع و از انجام امور مشوشه باماراتی و علامات
اطلاع میدهد و از بدو ظهور این امر کاهی مختلم نشده و اکثر ساکت و در عجائب خوشنود میدارد
و در عالم بیداری هم خود ان شخص را رجوع بخود میکند یعنی بیاد خود میسازد و نمیگذارد دیگر
اکل و شرب یا نوم یا اجتماع مال و زینت دنیوی نماید و اگر احیانا جمع کرد احیانا بدزدی و غیره از
دستش میرود و بعد از این خوشنودی خود در رفتن مال ظاهر میسازد و اگر احیانا اراده
امر غیر شروع کند او را تکالیف بگریه و زاری و توبه و انابه میدهد و در هنگام سیری و پرخوری
دو روز و دو ماه و سه سه ماه شوق اب و طعام و نوم و راحت نمیشود و کاهی در تشویش امر بوقف
نبود که امده از انجام امور اطلاع میدهد الا این جمله امور بالخصوص ان شخص نیست پس این چه چیز است
ایا از قسم شیاطین است یا خیر و در صورت احتمال شیاطین چاره حفظ از چیست **جواب**
از قسم شیاطین نیست قطعا احد سوء داعی اینست که این همزاد شخص است که مرکبی در رو قند لا نفع خود
همزاد چون مؤمنست و شفیق است شما را بخیر وا میدارد ولکن شما گول نخورید که مبادا میشود که از شیطان
باشد و شما را بخواهد فریب دهد پس هرچه مطابق شرع است قبول کنید والا فلا و اگر بتوانید که این
شر علیت یا نه بعالم شدن رجوع کند والله العالم **سؤال** دعا کردن بجهه طلب مرگ خود
که خدایا زود مرا مرگ بده شرعا جایز است یا نه یا انهم داخل تلف نفس است و اگر هیچه دعا کرد و زود
مرد بلا توبه ایا معاصی و نار است یا خیر بینوا توجروا **جواب** دعا کردن بجهه مرگ ضرر ندارد ولکن
خوب نیست چنانچه دعای طول عمر هم خوب نیست مگر بنحوی که امام علیه السلم در صحیفه و غیران فرموده
است که اللهم اجعل الحیوة زیادة لی فی کل خیر والوفاة راحة لی من کل شر و در جای دیگر فرموده و عمرنی
ما کان عمری بذلة فی طاعتک فاذا کان عمری مرتعا للشیطان فاقبضنی الیک و در هر حال طلب مرگ

دارد همزاد صح

جایز است مگر انکه بداند که مستجاب الدعوه میباشد و بداند مثلا ثبوت حقوق واجبه از رد امانات و
حق الناس و خواستن از توبه و غیران میشود و بهتر انست که بگوید اللهم احینی ان کانت الحیوة خیرا لی و امتنی
ان کانت الممات خیرا لی **سؤال** در عریضه حضرت صاحب عجل الله فرجه و سهل الله مخرجه که کتب
مولای است الی اخر مطلب بجای کذا و کذا چگونه مینویسند که بعد از ان معنی عبارت فیما لا طاقة لی بجمله
درست باید **جواب** بنویسند فی ادای دینی مثلا او تزویجا او الوزارة او السلطنة او الحبس او التلف و نحوها
فیما لا طاقة لی بجمله **سؤال** در عریضه مذکوره که از قبله قلبی فرموده اند مطلب ما میطور بود نوشته شد
که فی امر اداء دینا و تزویجا او الوزارة او السلطنة معنی فیما لا طاقة لی بجمله درست نمیاید مگر در حبس البته درست
میاید که انجام عدم طاقت تحمل بسبب ادای دین و تزویج و عدم سلطنت و وزارتست که بسبب خود
ادای دین و تزویج و وزارت و سلطنت چنانچه قبلی فرمایند که معنی فیما لا طاقة لی بجمله در هر مطلب
درست باید **جواب** فیما لا طاقة لی بجمله لعلت ان افعال موذیه مثل حبس و ظلم یا از رسیدن
بمحبوب و معشوق و ترک اداء دین که فرموده که هم لا هم که هم الدین و نحوها و این واضحست **سؤال**
هرگاه یکی از گوههای ضریح حبیب بن مظاهر را که بر زمین افتاده بود شخص بنیت تبرک که با خود
بدارد برداشت و میخواهد که عوض ان یا مثل ان یا از ان بهتر تازه درست کرده نصب کند یا در
همان جا بگذارد جایز است یا نه **جواب** بلی جایز است لکن گذاردن باید از خود تو تبرع خود
نباشد بلکه بعوض صاحب گوی بهائی بگذارد که ثواب ان راجع بمالک گوی اول شود والله العالم
سؤال بعض علماء العصر قائل بان الله تعالی لا یخلو عن فعل ابدا و بعضهم مخالف له یقول
من قال بهذا القول فانه منکر بضروری من ضروریات الدین ولعل من مخالف الاول یقول انه تعدد
القدماء اذ اول ما خلق الله نور نبینا المصطفی صلی الله علیه و آله والمفروض انه تعالی هو الازل و
الاول من لا یکون له ابتداء ولا انتهاء و هو تعالی ازلی و علی قوله فی الاول لا یخلو عن فعل فیلزم
منه ان النبی صلی الله علیه و آله قدیم مقارن له تعالی بمعنی انه خلق اول والمفروض انه تعالی لا اول
له فالنبی صلی الله علیه و آله قدیم و ورد بان النبی صلی الله علیه و آله حادث بمعنی انه صلی قائم بالغیر
بخلاف الله تعالی فانه قائم بذاته فیرجع النزاع الی معنی الحادث والقدیم فبعض قال الحادث هو
المسبوق بالعدم و بهذا المعنی یقول ان النبی صلی الله علیه و آله لیس بحادث بهذا المعنی فیلزم
قدمه صلی العیاذ بالله وقال اخر الحادث هو القائم بالغیر مطلقا اعم من ان یکون مسبوقا بالعدم
کسائر المخلوقات ولم یکن کالرسول صلی الله علیه و آله فهو حادث ولیس بقدیم والکاتب المتحیر
یتمنی من اهل الفضل والعلم الفرق بین الحادث والقدیم کی یزول تحیره **جواب** بسم الله

او الحبس و نحوها فیما لا طاقة لی بجمله در اینصورت در امر اداء دین و تزویج و وزارت و سلطنت معنی صح

یلزم ٣

ولله الحمد اما الكلام في الفرق بين الحادث والقديم واما مسئلة القدم والحدوث فالكلام فيه طويل الذيل لا تسعه هذه الصحيفه سيما في هذه الايام ايام التعزيه ولكن نبين لك ان شاء الله ما نعتمد به على الفهم والاعتقاد فاعلم ان معنى الحادث واضح وهو الذي يعبر عنه بالفارسيه نبود بتد والقديم ايضا واضح وهو الذي يعبر عنه بالفارسيه هميشه بود واما اطلاق قديم كه شيء ماهه يا بيشتر مجاز است ولكن جعل اهل الكلام الحادث على قسمين الحادث بالذات والزمان وارادوا بالاول ما افتقر الى العله وان كان قديما بالزمان كما ارادوا بالثاني معناه المتعارف المتبادر وكذا جعلوا القديم على قسمين قديما بالذات وهو منحصر في الله سبحانه تعالى وهو ما ليس له علة وليس له بذاته وقديما بالزمان وهو ما لم يسبق وجوده بجميع الزمان بذاته الا انه يجب بذاته مفتقر الى العلة فاذا فرض مثلا قدم الشمس والقمر بالذات وعدم انفكاكهما عن الضوء والنور فيصدق على الشمس والقمر انهما من القديم بالذات ويصدق على الضوء انه قديم بالزمان لا انه قديم بالذات لانه معلول للجرم ولا يعقل قدم المعلول ذاتا والا لم يكن معلولا وعلى هذا فالنسبة بين القديم والحادث صارت واضحة وملخص الكلام ان الحادث معناه الذي حدث ووجد وهو على قسمين الحادث بالذات والحادث بالزمان كما ان القديم معناه الذي لم يسبقه العدم وهو ايضا على قسمين القديم بالذات والقديم بالزمان لان عدم سبق العدم على قسمين عدم سبق العدم بالذات وعدم سبق العدم بالزمان فالقديم بالذات مع الحادث بالذات متباينان كما ان القديم بالذات مع الحادث بالزمان ايضا متباينان واما القديم بالزمان مع الحادث بالذات فيجتمعان اذ معلول القديم بالذات اذا فرض قدمه يصدق عليه القديم بالزمان كما يصدق عليه الحادث بالذات اذ نور القمر وضوء الشمس اذا فرض دوامهما وعدم انفكاكهما وفرض عدم الشمس والقمر يصدق عليهما القديم بالزمان لان المفروض اذ لم يسبقهما العدم زمانا كما يصدق عليهما الحدوث اذ المفروض كونهما معلولين والمعلول لا يعقل قدمه ذاتا والا لم يكن معلولا فالقديم اذا قيد بالذات يتباين مع الحادث سواء قيد بالذات او بالزمان او لوحظ مطلقا اي مهملا مع الحادث كذلك يكون النسبة عموما من وجه يتفارقان في الواجب بالذات والحوادث الزمانيه ويجتمعان في القديم الزماني والحادث الزمانيه يجتمعان في القديم الزماني والحادث الذاتي كما ان النسبة بين القديم بالذات مع القديم بالزمان عموم وخصوص مطلق اذ كل قديم بالذات قديم بالزمان ولا عكس وفي الحادث عكسه بمعنى ان الحادث بالزمان خاص والحادث بالذات عام اذ كل حادث بالزمان حادث بالذات ولا عكس فتبصر والكل واضح بعد التدبر اذا عرفت ذلك فنقول يحتمل قدم العالم وحدوثه لا يسعه

فالمختصر والاحوط في هذا الباب الاعتقاد بان العالم اعني تمام ما سوى الله حتى النبي صلى الله عليه وآله والائمة عليهم السلام وحملهم القدر الحقى المشيئة التي وردت في الاخبار بانها محل المشيه حادث بالحدوث الذاتي والزماني وان الازليه والقدم مطلقا مطلقا من خواص الواجب لا يشاركه غيره كما نقل عليه اجماع المليين وتدل عليه الاخبار المتكثرة في نهج البلاغة وبالدليل كلام القدماء او الاخبار بالحدوث الذاتي يحتاج الى دليل بعد ان كان الحدوث الزماني هو المتبادر وبالجملة الاولى بل اللازم احتياطا الاعتقاد بان كل شيء سوى الله وجوده في طرف الازل منتف بخلاف الله سبحانه وعدم خلو الله عن الفعل ممنوع اولا لان الفعل وعدمه يدور مدار الحكمة والعلم بالاصلح ونمنع ان المصلحة في القدم وان المصلحة دائميه ويكفي للمانع المنع ومجرد الاحتمال في الدليل العقلي غير مفيد وغير مفيد ثانيا لان الفيض والامتنان عن الايجاد وعن الخلق ايضا مع القدرة على خلافه ولا ينحصر الفعل في البسط نعم لو قلنا بان الله سبحانه لا يخلو من فيض اصل النعم اللدن في الجمله ولو قلنا بالحركة الجوهرية فالحدوث الذاتي والزماني من الواضحات كما قال في شواهد الربوبيه وقرة العيون بل لا من حيث الممكن وتصور حقيقة وافتقاره الذاتي راى انه لا يليق بالقدم في نفسه وانه فقير محض وسواد بحت ولين وعدم بحت لا من جهة تلقاء الرب فهو في نفسه فيكل ان عار عن الوجود فكيف بالقدم مع انه لو كان ازليا لكان ابديا اذ كلما لا بداية له لا نهاية له هرچه آغاز ندارد نپذيرد انجام مع لا يجوز على الخلق الفناء وعدم البقاء وهو ايضا خلاف الاخبار الكثيرة والحال انه قد ورد الاخبار الكثيرة بفناء الاشياء غير الله سبحانه وبالجملة الاعتقاد السالم عن الكفر والاثم اي الاعتقاد بالقدم الزماني اما الفسق كما في كلام بعض انتهاء او الكفر كما في كلام بعض اخر وقد نقل عن العلامة دعوى الاجماع على كفر من قال بالقدم فالاعتقاد السالم ما ذكرناه والله العالم

بسم الله وله الحمد كه اين رساله سؤال وجواب نغاوای احقر كه مدتى مديد بود كه مهجور باب و زيبد ونظم كتب فقهيه نداشت وحالكه سنه ١٢٩ هجريه باشد بسعى واهتمام جناب مستطاب قدسي انتساب افتخار الحاج حاجى سيد نوابجا يك نسخه بخط نستعليق استكتاب كردند و در بمبئى مطبوع شد مجددا جناب حاج مشار اليه در سنه ١٢٩٨ نسخه ديگر بخط نسخ استكتاب كردند و بعضى مسائل وتوجيهها مسائلى كه متدينين بنوعى شك داشتند از جناب شيخ العابدين دام ظله العالى سؤال نمودند وجوابش اخذ كردند جناب حاج مشار اليه تمام ملحقات مذكوره را در نسخه ثاني نوشتند و در بمبئى مطبوع شد لهذا مخفى نماند همين نسخه ثالث را جناب مقدس القابان آقا ملاحسين وآقا مشهدى محمد صادق در سنه ١٣٠٣ در دار الخلافه طهران مع ملحقات جديدا استكتاب كردند

محض

اینچند مسئله در ابتدای سنه ۱۲۹۲ هجری که از کربلای معلی از دستخط جناب شیخ دام ظله رسید طبع و

منتشر میشود **سؤال** چلوزه حلال که تخم بچه اش با رفتار شکستن بیرون آمده مثل مرغ و شتر در حکم
حلال است که حرام است یا نه بینوا توجروا **جواب** بچه حلال تخم حلال که در حال حلال منعقد شده اند و قبل
از استبراء بیرون آید حرامست **سؤال** بعد ذبح چلوزه اگر بچه مرده با تخم از شکستن بیرون آید حلال است یا حرام
بینوا **جواب** بچه شکم اگر مو در آورده باشد ذبح مادر کافیست در حلال بودنش چون تمام الخلقه
شده و اگر مو در نیاورده باشد حرامست و نجس و تخم اگر صلب و سخت شده باشد پوستش را بکنند و
درونش از سفیده و زرده پاک است و حلال و اگر پوست رویش محکم و سخت نشده اجتناب نمایند و نخورند
والله العالم **سؤال** در وقت تولد نصف بچه از شکم حیوان بیرون آمده و داخل شکمش که حیوان
بد حال شده ذبح کرده اند در اثنای ذبح یا بسبب طپیدن حیوان آن بچه که نصف بیرون آمده بود
مرده آیا آن بچه حلال است یا حرام بینوا توجروا **جواب** آن بچه حرامست مگر آنکه در مدت بسیار کم بزرگ
که صدق جنین بر او بکنند تا وقتیکه ذکوة الجنین ذکوة امه شود **سؤال** پیشنماز یکه بلا عذر
شرعی نماز فریضه را از وقت فضیلت در تاخیر اندازد عادل است یا نه و آیا این از گناهان کبیره است یا نه
بینوا توجروا **جواب** جائیکه تاخیر نماز مستحب است که قریب به بیست موضع میباشد اول وقت
نماز کردن خوب نیست و جائیکه تعجیل مطلوب است لکن تاخیری اندازد بجهة اذن و توسعه انهم ضرر
ندارد و ضرر بعدالت ندارد والله العالم **سؤال** واعظ غیر مجتهد اگر اخباری باشد خواه اصولی
اگر موعظه کند در باب نماز جمعه باین مضمون که نماز جمعه در غیبت امام حرامست و آنانکه نماز جمعه میکنند
در غیبت غاصب الله که حق امام را غصب میکنند و طعن کند بر علماء که نماز جمعه بنیت وجوب تخییری
یا عینی یا به نیت استحباب میخوانند مقصودش از این موعظه این باشد که نماز جمعه را مردم ترک کنند و نخوانند
آیا جایز است و یا واعظ فعل حرام کرده و عاصی و فاسق شده بینوا توجروا **جواب** واعظ غیر مجتهد
قولش مثل بولش میباشد در بیان احکام اگر از خود بگوید چه اعتبار دارد مدار بر قول علما میباشد
و حق انست که نماز جمعه حرام نیست بلی حق امام و اهل بیت علیهم السلام است لکن نواب ایشان حاکم میباشند
اگر این واعظ از مجتهد زنده نقل میکند بحث بر آن مجتهد است نه واعظ و اگر از قول خودش بگوید
چند حدیث لیث کالبی دیده واعظ فاسق و عاصی میباشد والله الهادی **سؤال** در جائیکه
در بین کم از یکفرسخ دو نماز جمعه میشود یکی مقدم یکی مؤخر و ماموین هر دو امام را عادل میدانند

تکلیف ماموین در شریک شدن بجماعت چیست و اگر ماموین نماز امام اول را عادل بدانند
و دومی را غیر عادل یا عکس آن تکلیف ماموین چه چیز است و در همین صورت اگر هر دو نماز یک
دفعه شود یعنی تکبیر هر دو امام برابر واقع شود ماموین چه کنند بینوا توجروا **ج** مقدم
صحیح و مؤخر باطل و مقارن هم باطل است و تکلیف ماموین این است که بنماز صحیح اقتدا کنند
و با شک در صحت اقتدا نکنند و در سؤال و جواب ذخیرة المعاد ظاهراً ذکر شده **س**
آیا ختم دوازده امام خواجه نصیر طوسی چنانکه مشهور است و مشهور است که روز شنبه
شروع کند و هر روز یازده مرتبه بخواند با تسلسل و بعد غسل یا وضو و جامه پاک بپوشد
و طیب همراه برداشته باشد و اگر در مسجد باشد بهتر است تا روز جمعه آنگاه یازده
بار هر روز تا یک هفته بخواند و بعد از ختم هر روز یک مرتبه بخواند جایز است یا بطور بدعت است بینوا
توجروا **ج** بدانکه در آخر تحفة الزائر در توسلات ائمه در دهم آن توسلی ذکر کرده خواجه
علیه الرحمه آن توسل را بحسب فکر خود در فقرات آن افزوده و بجهت قضای حوائج آن از مجربات
است رجوع نماید بتحفه و بخواند چون خواجه نصیر مرد بزرگی میباشد بطور تالیف
خواجه هم بخواند ضرر ندارد و ختم بطریق متکرره است بحسب اجازه صاحب نفس هم خوب است
و حدیث نیست والله العالم و انا الاقل زین العابدین المازندرانی سواد دستخط جناب

جناب شیخ دام ظله العالی بعد از ملاحظه کتاب ثانی که در تبریز چاپ شده

بسم الله و له الحمد این کتاب سؤال و جواب المسمی بذخیرة المعاد که از حقیر
میباشد در سنه ۱۲۹۴ چاپ شده مرسله افتخار الحاج و السادات و الاشراف حاجی سید [illegible]
جان دو جلد رسیده و از اول تا آخر بقدر الوسع دیدم و نظر ثانی نمودم غلط و اختلافی
که در چاپ واقع شده گرفتم و تغییر و تبدیل بعضی از الفاظ و عبارات هم نموده و لکن ضرر
بمطلب ندارد و حکم صحیح است و عمل هر دو کتاب صحیح است و انا الاقل زین العابدین المازندرانی
لهذا همین کتاب که چاپ ثالث است از روی یک جلد همان نسخه‌های تصحیح شده که
بنظر شریف جناب شیخ مدظله رسیده بود و بخاتم شریف مزین کرده بود [illegible]
شد و مجدداً تصحیح و مقابله شد و نسخ آثار ملحقات که در چاپ ثانی هست در این نسخه
هم تماماً نوشته شد که مقلدین و مؤمنین منتفع شوند **ملحقات تبریز مسئله**

جدیده بعضی از آن توجیه مسائلی است که قبلاً ذکر شده در کتاب

بسم الله الرحمن الرحیم **س** عرض میشود خدمت مجتهد العصر و الزمان جناب شیخ زین العابدین

متلطّخ که در کتاب ذخیرة المعاد در بحث استحاله در باب عرق حاصل از نجس و متنجّس که قلمی
فرموده اند پاک و حلال است توجیهش بیان فرمایند ج شرط طهارت این نیست که عرق
نجاسات مندرج در اسم آن نجاست مثل بول و غائط و منی نیست حتی از عرق جنب از حرام
بر فرض نجاست اگر زیاد جمع شود و عرق بکشیم نمیگویند که هذا عرق الجنب من الحرام بل
یقولون هذا عرق الجنب من الجنب من الحرام و اصالت طهارت سلیم از معارض است
علاوه آنکه بمقتضای حکمت تشکیک انقلاب بهوای مجاور نجس عرق شده و این بالذات پاک است
و حلال هم هست بجهت فرض عدم اسکار و عدم خباثت که اگر مسکر باشد مثل شراب حرام است
سؤال گفتن الصلوة خیر من النوم در اذان صبح که نوشتند ضرر ندارد توجیهش قلمی
فرمایند بینوا جواب چون خلیفه ثانی ایراد کرد بدین فقره از اذان که حی علی خیر العمل باشد
باینکه این چهار رکعت نماز مثلا یا این دو رکعت چگونه میشود بهتر باشد از پل ساختن
یا مسجد ساختن مثلا و جهاد کردن صحابه گفتند پس چه بگوئیم گفت بگوئید الصلوة خیر
من النوم حقیر من هذا الباب التقیة گفتم که اگر الصلوة خیر من النوم بگویند ضرر ندارد
و مطابق واقع است جزماً و تقیه ثواب دارد ولکن بقصد جزئیت نگویند که حرام است
اما چون دیدم پاره از اشخاص نفهمند در رساله ملاحظه بعضی از کلمات خط کشیدم
که نخوانند و ننویسند سؤال در ذخیرة المعاد در باب مکاسب جواز آلات لهو مثل
طبل و سنج و غیره همراه علم تعزیه داری سید الشهداء علیه السلام در صورتیکه مثلا غرض
از طبل طبل حرب باشد و غرض از زدن آنها تذکر زدن مخالفین در روز عاشورا باشد
که قلمی فرموده اند توجیهش ارشاد فرمایند جواب وجه جواز آن در آن صورت ظاهر میشود
از وجه جواز پوشیدن لباس زن در تعزیه که مقصود از لباس زن پوشیدن نه این است
که خود را زن قلمداد کند بلکه مقصود حکایت از زن است قولاً و فعلاً و لباساً فتامل جیّداً
فانه دقیق نعم لا یجری بالنسبة الی ما هو لهو جزماً علی کل حال و لا یختلف بالقصد کالغنا
و بعض آلات اللهو مثل تار و نی و نحو ذلک والله العالم سؤال جواز فحش دادن بغیر
مؤمن بدشمنان و غاصبان حق اهلبیت علیهم السلام و در فحش نام عورت مادر و خواهران
دشمنان اهلبیت را بردن هرگاه مادر و خواهرشان هم دشمنان اهلبیت باشند که
در ذخیرة المعاد در باب مکاسب مرقوم فرمودند توجیهش بیان فرمایند جواب این
در بحث تجارت که فقها متوجه بعضی از معاصی شده اند مثل غیبت و فحش و تشبیب
و غیر آن متوجه شدیم و مباحثه نمودیم و دلیل آن اولاً اختصاص دلیل منع سبّ و شتم

و فحش مؤمن ثانیاً امر النبی حساناً بهجو المشرکین وقال انه اشد علیهم من رشق النبال و
یستفاد منه جواز فحش غاصبین بالأولویة لان الهجو یقتضی الفحش بل ولتمام الکلام و
الغاصبون لحق اهل البیت اولی بالعقاب و الهتک فی الدارین والله العالم سؤال جواز
دروغ گفتن صریح در سه مقام یکی وعده با عیال دیگر در اصلاح خصمین سوم در دفع
ضرر مالی و جانی و عرضی از مؤمن و از خود در ذخیرة المعاد در باب الشهادات که مرقوم
فرموده اند توجیهش بیان فرمایند بینوا توجروا جواب در حدیث وارد است
و در کتاب وسائل عن جعفر بن محمد عن آبائه فی وصیة النبی لعلی ع قال یا علی ان الله احب
الکذب فی الصلاح و ابغض الصدق فی الفساد الی ان قال یا علی ثلث یحسن فیهن الکذب المکیدة
فی الحرب و عدتک زوجتک و الاصلاح بین الناس و کذب نافع ضرر ندارد و توریه نیز
در کذب ضرر ندارد و فی الوسائل عن الرضا ع قال ان الرجل لیصدق علی اخیه فیناله عنت
من صدقه فیکون کذاباً عند الله و ان الرجل لیکذب علی اخیه یرید به نفعه فیکون عند الله
صادقاً و فی حدیث بکیر بن اعین عن ابی عبدالله فی الرجل یستأذن علیه فیقول للجاریة
قولی له لیس هو هیهنا قال لیس بکذب نعم الاحسن للمؤمن الکامل ان یجتنب عن الکذب مهما
امکن ففی نهج البلاغة عن امیر المؤمنین ع انه علامة الایمان ان تؤثر الصدق حیث یضرک
علی الکذب حیث ینفعک و انا الاقل الجانی زین العابدین المازندرانی سؤال احوط مطلق
که در رساله بیان فرموده اند ترک آن جائز است یا نه جواب غالباً آنچه در خاطرم
میباشد احتیاط مستحبی میباشد سؤال هل یجوز للمقلد العمل علی فتاوی الشیخ المرتضی
اعلی الله مقامه فی دار البقا علی جمیع کتبه ام لا وایضاً اذا لم یجد المقلد فی مسئلة حکم
المجتهد الذی یقلده الان و یضطر الیه ام یحتاج مطلقا فهل یجوز له ان یعمل علی القول
المشهور من کتب الفقهیة للعلماء الاعلام رضوان الله علیهم ثم علی الاشهر ثم علی
الاظهر ثم علی الاصح و الاشبه مرتباً ام لا و هل یجوز ایضاً الذی الجناب المقلد کما اذا
اراد ان یعمل علی احکام کتب العلامة اعلی الله مقامه فی دار الکرامة کالقواعد و منتهی المطلب
و غیرهما ام علی کتب المحقق صاحب الشرایع ام علی کتب الشهید الثانی کالمسالک و الروضة
البهیة و غیرهما ام علی کتب سبطه کالمدارک و غیره ام علی کتب آقا السید علی طباطبائی
رضوان الله علیهم جواب قد ذکرت جواب هذا السؤال فی الرسالة و غیرها بان العمل
علی المشهور و بعض الکتب بتقلید الاموات فی حال الاضطرار جائز سیما اذا کان

علی طبق الاحتیاط **سؤال** منزوحات بئر یعنی کشیدن دلوهای مقرره چاه و کیفیت انرا بیان فرمایند **جواب** باید دانست که جمعی از علماء متاخرین چاه را مثل چشمه و کر و جاری میدانند و میفرمایند که بملاقات نجاست نجس نمیشود بلی بتغیر اوصاف ثلثه او یعنی رنگ و مزه و بو نجس میشود و نزح یعنی کشیدن دلوهای مقرره چاه را واجب نمیدانند واین بنده مستحب میدانم و بدین سبب داین کتاب و در زینة العبا متعرض نشدم و اگر کسی استحبابا یا احتیاطا یا تعبدا بکشد ضرری ندارد و از باب تسامح در ادله سنن دقت لازم ندارد پس اگر عمل کند با نچه در حدیقه و غیره مذکور است ضرر ندارد [در مردن] شتر چه ماده و چه نر خصوصا گاو نر و منی خواه از انسان خواه از غیر ان و خون حیض و نفاس و استحاضه و شراب تمام اب را بکشند و بعضی ملحق نموده اند هر مسکر مایع را چون شراب عسل یا مویز یا خرما و مانند ان و بعضی ملحق کرده اند خون نجس العین چون سگ و کافر و خوک را و بعضی فرموده اند عرق جنب از حرام طهور بودن ضرری ندارد و ضرری ندارد بلکه در عرق جنب از حرام و حلال بر فرض اینکه بنجاست قائل باشیم بلکه در هر ما لانص فیه اگر تمام را بکشند بهتر است مثل مردن فیل و غیر ان از ما لانص فیه و در مردن اسب و استر و خر و گاو ماده یک کر نزد اکثر علماء و بعضی در خصوص گاو ماده نیز حکم بتمام اب نموده اند و در مردن انسان مسلم چه زن و چه مرد و چه طفل هفتاد دلو و بعضی در انسان کافر حکم بکشیدن تمام اب نموده اند و در عذره یعنی غائط ادمی اگر ازهم بپاشد و متفرق الاجزاء شود چهل دلو و بعضی پنجاه دلو گفته اند چه تر باشد چه خشک و اگر ازهم نپاشد ده دلو و بعضی سه دلو را کافی میدانند و در ریختن خون بسیار چون ذبح گوسفند پنجاه دلو و بجهة خون کم چون مرغ و نحوه ده دلو و در روایت صحیحه نا کر بجهت خون کشتن گوسفند سی دلو یا چهل دلو و در کشتن مرغ یا کبوتر یا خون دماغ اگر خون دماغ باشد چند دلو و بعضی گفته اند بیست یا سی دلو بکشند و برای باران مخلوط ببول و عذره ادمی و عذره سگ که در چاه رود سی دلو و از برای مردن سگ و گربه و هر چه در جثه مانند انها باشد یا ما بین انها باشد اشهر میان علما انست که چهل دلو بکشند و از برای بول هم نیز چهل دلو و از برای ریختن چند قطره نیز چهل دلو بلکه در ریختن بول تمام چاه را بکشند احوط است بلکه در بول صبی تمام اب وارد است و اگر سگ زنده بیرون اید از چاه هفت دلو و هم چنین برای غسل کردن جنب که خالی باشد بدنش از نجاست عینیه هفت دلو است بلکه

متاخرین

برای دخول جنب و غسل هفت دلو کشیدن بهتر است و بعضی گفته اند که این نزح بجهت نجاست نیست بلکه بجهت اینست که اب چاه بغسل طاهر است و مطهر نیست پس این نزح برای سلب مطهریت است و در صحت غسل نیز خلاف کرده اند ولکن غسل صحیح است بلی احوط اعاده غسل است و از برای مردن مرغ از شتر مرغ تا کبوتر هفت دلو و از برای مردن موش نیز هفت دلو اگر ازهم نپاشیده باشد پنج دلو و از برای مردن چلپاسه که مار مالی میگویند نیز هفت دلو و از برای بول کودکی که غذای او غالب بر شیر باشد تا بالغ شدن هفت دلو و اگر شیرخواره باشد یک دلو و از برای مردن گنجشک و شبه ان یک دلو و بهتر سه دلو است و اگر حیوانی که نفس سائله نداشته باشد یعنی خون جهنده از رگ ندارد در چاه بمیرد چاه نجس نمیشود و لکن بهتر انست که از برای مردن مار و عقرب و چلپاسه سه دلو بکشند و هم چنین اگر فضله جوانیکه گوشت انرا میخورند در چاه بیفتد چاه نجس نمیشود و بهتر انست که برای فضله مرغ خانگی پنج دلو بکشند و پوست مار که در حال حیات از او جدا شود یا کست و هم چنین پوست وزغه **تنبیهات** اول انکه در جمیع اقسام کشیدن اب سوای کشیدن تمام اب باید تمام سبب نزح را بیرون اورد بعد مشغول بنزح شوند دوم انکه اکتفا میشود بیک دلو بزرگ که متعارف ان بلد است یا انکه متعارف ان بلد است یا انکه متعارف ان چاه است و بهتر انست که بدلوی که دو من و نیم شاه اب بگیرد تخمینا بکشند سوم انکه کافی نیست یک دلو بزرگ که مثلا ده دلو اب بگیرد بجهت انکه شاید ینبعان از ماده چاه تدریج را مدخلیتی باشد پس در نزح چاه بجای هفتاد دلو یا کمتر یا بیشتر یک دلو بزرگ که هفتاد دلو اب بگیرد در یک دفعه کافی نیست چهارم انکه مطهر چاه منحصر بنزح نیست بلکه اب باران و اتصال بکر یا القاء کر نیز مطهر چاه است بلکه اگر چاه را از زیر زمین جاری کنند پاک میشود و چاه نجف اشرف چون غالبا جاری است حکم چاه را ندارد پنجم انکه اگر اب چاه بعد از نجاست فرو رود و بعد از ان عود کند اقوی سقوط نزح است و احوط بقاء حکم است و در غنائم و در حدیقه فرموده که اگر در حین کشیدن مقدار هنوز تمام نشده اب چاه تمام شود مشهور انست که پاک میشود و احتیاج نزح بقیه دلوها نیست و اگر بعد از بیرون امدن اب بقیه را بکشند بهتر است ششم انکه حکمی که معلق بحیوان یا انسان شده صغیر و کبیر در حکم یکی است هفتم انکه اگر اسباب مختلفه در چاه بیفتد مقدار هر یک را بکشند و

ینبعان یعنی بیرون امدن آب از چشمه

واکتفا بنزح اکثر یا تداخل نکنند هر چند بدرجائیکه حکم مرحلیقه شده مثل شراب
وبول که بر قلیل وکثیر صادقاست تداخل قویست هشتم انست که اگر اب چاه متغیر شود بملاقات
عین نجاست که طعم ان نجاست یا بوی ان نجاست یا رنگ ان نجاست را بگیرد بملاقات
نه مجاورت بی اشکال وبی خلاف نجس میشود ومطهر او اینست که انقدر بکشند که زوال
تغیر شود واگر نزح مقدری داشته باشد بهتر که نزح مقدر را بکشند هر چند زوال
هستم انست که بتبعیت اب چاه سنگ وچوب وریسمان وحواشی چاه ودست ولباس
ابکش نیز پاک میشود هر چند بنجاست متغیر شده باشد نهم انست که اگر زوال التغیر بنفسه شده
باشد اقوی اینست که حاجت نزح نیست ولکن بهتر انست که انقدر بکشند که اگر بود باین
قدر زائل میشد بلکه بهتر انست که نزح مقدر ان نجاست را نیز بکشند دهم انست که در نزح
جمیع دلو خاص معتبر نیست ودر ابکش اسلام وعدالت ومرد بودن وقصد وغیر ان شرط
نیست بلکه اگر بحیوان نزح کند کافیست یازدهم انکه اگر نزح جمیع متعذر یا متعسر باشد
تراوح کنند باینکه چهار کس یا بیشتر دو دو بکشند که یکی اندر چاه رود ودو دلو پر کند ودیگری
بکشد وهکذا از اول صبح صادق تا شام وقبل از صبح مقدری وبعد از شام قدری مقدمه
وخرج باشند نه زن ونه خنثی ونه طفل ونزح تراوح با دو روز یا به نه شب هر چند شب دو روز
تر باشد ونه مرکب از دو ونه شب در اکل ونماز جمعه وجماعت اجتماع ایشان جائز است
لکن احوط انستکه برای غیر نماز جمعه باهم مجتمع نشوند دوازدهم انکه بالوعه وچاه که پهلوی
یکدیگر باشند ضرر ندارد ومظنه سرایت اب بالوعه بچاه معتبر نیست ودر حل یقه فرموده که
سنت است دور بودن بالوعه وچاه از چاه مقدار پنج گز اگر گذشت که دو گز دینم شاه باشد
تخمینا اگر زمین سخت باشد یا مقر اب چاه بلند باشد یا چاه در طرف شمال باشد وبالوعه
در طرف جنوب والا سنت است که هفت گز باشد که سه گز ونیم شاه باشد واما الاول فی الغائط المایع بل
سؤال هل یصح القوی الکثیر الاسفل من الاعلی بطریق الرشح بحیث یتصل ماء الاسفل والاعلی
ولکن لا علی سبیل الکثرة کالمیزاب وغیره جواب الاتصال کاف ولا یشترط ان یکون علی الکثرة
سؤال شستن محل نجس چه محل نجو باشد چه غیر نجو با غساله ان شرط است که تمام ریخته شود
ویا بریختن فی الجمله کفایتاست هر گاه باب قلیل شوید جواب ریختن غساله فی الجمله کافی است
ودر ریختن تمام غساله شرط نیست در حصول غسل ثانی بلی اصلا ریختن غساله شرط نیست در تعدد

تغییر شده باشد

غسل والله العالم سؤال ظرف سفالین وکاشی هر گاه جای روغن باشد ورطوبت مثبت در
داشته باشد باین معنی که روغن خوار باشد وبعد فضله موش در ان یافتند تطهیرش بچه
نوعست جواب تطهیرش باب میشود واحتیاط چیزی بمالند که چربی زائل شود واگر
اب کرم داغ بریزند حاجت بچیزی نیست سؤال کاغذ هر گاه بول موش یا گربه روی ان
ریخته شده باشد در اب کر فرو برند طاهر میشود یا نه وهر گاه طول بدهند در زیر اب چه
شود واگر خط غیر چاپ باشد خط ان محو شود واجب است یا نه جواب بمجرد فرو بردن
در اب کر یا جاری یا چاه پاک میشود وحاجت بمحو شدن ونخوان نیست سؤال در زمین
متاثر راب باران تا چند قدم باید رفت که کفش یا قدم پاک میشود جواب بعد از ازاله عین
مسمی مشی کافیست وبعضی تحدید کرده اند نقد در راه رود که اگر عین نجاست بوده زائل میشد
سؤال عصیر عنبی جوش امده ریخته شود در میان عصیر عنبی جوش نیامده که پاکست بعد
از ذهاب ثلثین پاک میشود یا نه جواب پاک میشود بذهاب ثلثین مجموع سؤال
در شبهه محصوره اجتناب لازم است وملاقی ان محکوم بطهارتست یا خیر جواب اجتناب
لازم است وملاقی ان محکوم بطهارتست هر چند خودش محکوم بنجاست ووجوب اجتناب
میباشد والله العالم سؤال شیٔ محصوره تنجس موضع منه ولم یعلم بعینه ای موضع
تنجس فلو مسه جسم برطوبة موثرة فهل یحکم علی ذلک الجسم بالنجاسة ام لا جواب ملاقی
الشبهة المحصورة اذا لم یکن الملاقات بالجمیع طاهر سؤال اگر مسلمی اغذیه نجسه بخورد
ودست ودهان خود را پاک نکند وغائب شود پس بعد مدت قلیله یا کثیره عند الملاقات
در باب او حکم طهارت جاری خواهد شد یا نه جواب در رسالهاست وکلام مجمل این مست
که همینکه احتمال میرود محکوم بنجاستاست وهمینکه احتمال التطهیر میرود حکم بطهارت نیست فو
واحتیاط اگر منجر بوسواس نشود ضرر ندارد والله العالم س دام ظلکم العالی رطوبتی
که اندرون بینی استیا بملاقات متنجس نجس میشود یا نه واگر ملاقی بعین نجاست شود
لکن عینش زوال یابد پس حکم بواطن ان رطوبت خود طاهر خواهد شد یا حاجت بازاله
خواهد شد واگر باطن دماغ خونی داشته باشد که خشک شده باشد پس هر رطوبتی که بملا
امیزش دم بر موضع دم گذشته بیرون اید نجس است یا طاهر جواب بتفصیل شقوق زیب
دم شود جواب رطوبتی که در اندرون بینی میباشد بملاقات متنجس یا بعین نجاست

نجس نمیشود و همچنین باطن چشم و باطن دهن بلکه عین نجاست اگر در رطوبت باشد اگر با
نجاست بیرون آید نجس است والا پاک نظیر آب مالحکه اگر با عین ریزه نجس باشد از غائط
یا خون نجس است والا پاک آنظیر آب پس اگر باطن دماغ نجاست خشک شده داشته باشد
و آب دماغ بیرون آید بی آنکه رنگ خون بگیرد پاکست والله العالم **سؤال** هرگاه شخصی
از آب حوض مسجد وضو بسازد و در مسجد دیگر نماز کند نماز ان صحیح است یا نه **جواب** نماز
ان صحیح است مگر آنکه شرط کند که وضو در آب حوض مسجد بسازد مگر نماز در ان مسجد نماید
و در اینوقت نماز کردن در غیر ان مسجد معاقب نیست بلکه بترک نماز در ان مسجد که شرط
شده است بلی اگر حین وضو قاصد بوده که وضو در ان مسجد بسازد و قاصد بوده که وفا
بشرط نماید در اینوقت صحت وضو مشکل است **سؤال** هرگاه آب غصبی داخل آب مباح بود
خواه کم خواه زیاد وضو و غسل بان صحیح است یا نه **جواب** اگر زیاد باشد که باعث
شراکت صحیح نیست و قلیل آن ضرر ندارد **سؤال** الوضوء بالارتماس اعضاء الوضوء
صحیح ام لا و علی الاول مطلقا ام عند الضرورة والغسل فی الماء الراکد بحیث یرمس
بعد النیة و یدخل الماء و یحرک بدنه الی الرجلین و تحت الماء هکذا ام لا **جواب** الارتماس
فی الوضوء والغسل جائز و فی الوضوء مکروه و فی الغسل خلاف الاولی لان الترتیب افضل
والارتماس فهو فی الماء یصح ولیس للخروج وجه متضح فلو نواه بعد ان غمره صح اذا حرک کل
البشرة والله العالم **سؤال** پارچه که از کارخانه فرنگی یا از دکان برآید کافر مثل چلوار
سفید که اظهار دارد و چیت قلمکار یا چاپی پارچه ابریشمی که رنگش خام است یا تطهیران
بجهت نماز لازم است یا نه **جواب** تا علم بنجاست نباشد شستن ان لازم نیست والله العالم
سؤال هرگاه از حریر محض سنجاف بقدر چهار انگشت یا زیاده در اطراف عبا و غیره مثل
جبه و حسنی که اهل ایران میپوشند و غیر ازان از البسه مثل کلاه بدوزند یا پوشیدن
ان در نماز یومیه و غیر ان جایز است یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد بلی جایز است علی الاقوی والله
العالم **سؤال** عرض میشود که سابقا باستفاده در آمده بود که لبس مطلا پیش خدام حضرت
ندارد و اینجا رسالهٔ خدام اتفاق مراجعه افتاد نیز همین معنی ظاهر شد اما نسبت انگشتر مطلا
احوط اجتناب نوشته شده است و چون احوط بعد از فتوی نیست ضرور است که وجوبی قرار دهیم
چنانچه مصطلح فقهاست پس اگر از حکم انگشتر از دیگر مطلیات وجهی بخواطر میرسد پس امید

وادیم که بما به الفرق ایماء رود و دیگر اینکه هرگاه حرمت تزیین بطلا مردان را مسلم است پس کسانیکه
نزد ایشان به ثبوت پیوسته است که هیچ مطلا خالی از طلا نیست بلکه طلا را از هر مطلا جدا
میکنند چنانچه در جمله اسواق بند کلابتون کهنه که میفروشند نقره در عوض از کلابتون مطلا
است و این نیست مگر بهر اینکه افراز طلا از نقره میکنند بهر کیف کسانیکه نزد ایشان اینمعنی
متیقن است یا بحسب علم خود مکلف یا مثبتات اند از مطلا مطلقا یا نزد دیگر جواز اتخاذ ظروف
از طلا و نقره غیر خالص منصوص در رساله است پس آیا طلای ناقص نسبت با انگشتر یا زنجیر
پوشیدنی نیز همین حکم جواز دارد یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد انگشتر مطلا نیز جایز است
و احوط استحبابی است و اینکه فرمودید احوط قبل از فتوی وجوبی است چنانچه مصطلح
فقهاست مسلم نیست بلکه آنچه دأب فقهاست این است که احوط دلیل بر استحباب است
و احوط فتوی نیست و اینکه ذکر فرمودید این بخصوص اصطلاح سرکار آقا سید محمد مرحوم
است نه اصطلاح فقها چنانچه شیخ استاد شیخ محمد حسن ره صاحب جواهر الکلام اصطلاح
ایشان این بوده که احوط در رساله اش و کتابش دلیل بر جواز خلاف احوط است مگر اینکه
با این عبارت بگوید که هو احوط ان لم یکن اقوی و ان لم نقل بکونه اقوی و اما اینکه فرمودید
که مطلا خالی از طلا نیست مسلم است لکن حرام موجود در اخبار ذهب است نه ماء الذهب
چنانچه در روایت است یا علی لا تختم بخاتم من ذهب و نفرمودند بخاتم مذهب و اختلاف
عنوان باعث اختلاف حکم میباشد چنانچه بحر العلوم اعلی الله مقامه در منظومه فرمودند
واختلف الاصحاب فی المذهب والعمل اولی اصول المذهب بلکه انگشتر که طلای خالص
نباشد و مغشوش باشد نیز جایز است مگر آنکه غش مستهلک باشد که صدق بکند
که انگشتر طلا است والله العالم **سؤال** عمدا یا جهلا در نماز بحول الله و قوته شخص گفته
بدون اقوم و اقعد نمازهائیکه خوانده باطل است یا نه و من بعد اگر باین قسم بخواند چه
صورت دارد **جواب** باطل نیست و ترک مستحب و قطع ان جایز است جهلا و یا عمدا
سؤال جهلا کسی قبل از سمع الله تکبیر میگفته بخیال آنکه بعد از رکوع مثل بعد از سجود
تکبیر دارد آیا نمازهائیکه خوانده عیب دارد **جواب** عیب ندارد و باطل نیست انشاء الله تعالی
سؤال قنوت نماز دعا هر دعائی خوانده شود چه فارسی چه عربی و چه دعاء قرآنی چه
مأثور و چه غیر مأثور کافی است یا باید مأثور باشد **جواب** هر دعاء عربی کافی است چه

قرائت چه عربی آن وچه ماثور وچه غیر ماثور حتی بفارسی نیز جایز است لکن بهتر ترک فارسی است
در نماز چه در قنوت وچه در غیر قنوت ودر قنوت اگر بخواند بهتر اینست که قصد وظیفه قنوت
نکند **سؤال** ماموم مسبوق باید بنیت تمام نماز خود را نماید وبعد از اتمام نماز امام قصد انفراد
نماید یا آنکه بقدر باقی مانده از صلوة امام باید قصد اتمام نماید **جواب** قصد تمام بمعنی است
وقصد بقیه کافیست وقصد اقتدای مطلق بدون قصد تمام وبدون قصد باقی کافیست
سؤال ماموم در ابتدای صلوة قصد آن دارد که در بین صلوة امام قصد انفراد نماید
آیا باید همان در ابتدای صلوة این نیت نماید یا آنکه بنا بر تمام صلوة نماید وبعد در بین
قصد انفراد نماید **جواب** قصد اتمام نماز لازم نیست وقصد بعض رکعت نیز کافیست بلکه
قصد مجرد رکوع یا تا رکوع نیز کافیست علی الاقوی چون از ادله استفاده شده که نماز جماعت
زمانا هر چند بقدر دقیقه وبقدر یک فعل یا قول باشد محبوب است ونظام الهی مبنا شد
سؤال هذه المسئلة الی جناب الامام الهمام فخر المحققین وافضل علماء الاصولیین
واکمل الفقهاء الکاملین المتورع القانع الفقیه النبیه البارع الشیخ زین العابدین ادام الله ظلاله
علی رؤس المؤمنین مادامت السموات والارضین نبت الامامة لامام الجمعة شرط الصحة
الجمعة ام لا بل هی من المستحبات ام لها حکم آخر **جواب** صرح جمع بالوجوب وشرطیته لصحة الجمعة
وان کان لا یخلو عن المناقشة ولاشک انه احوط **سؤال** عرض میشود خدمت جناب شیخ
زین العابدین المازندرانی دام ظله العالی مادامت الایام واللیالی که آیا نماز جمعه که در این
زمان غیبت امام علیه السلام واجب است خواه عینی باشد خواه تخییری قرائت نماز جمعه
احوط جهر است یا اخفات ودر زینة العباد ودر سؤال وجواب ذخیرة المعاد در بحث قراءت
در این عبارت که گفتم جهر در نماز صبح ودر دو رکعت اول نماز مغرب الی آخره حکم قراءت نماز جمعه
هم در احوط اخفات داخل است یا حکم قراءت جمعه را معلق گذاشته اند بینوا **جواب** حکم قراءت
نماز جمعه استحباب جهر فتوی میباشد واحوط اخفات است ووجه احتیاط مراعات خلاف
بعضی میباشد والله العالم **سؤال** نماز دو عید فطر واضحی را فرادی یا جماعت خواندن مستحب است
یا واجب یا حرام در این زمان غیبت امام عصر عجل الله فرجه **جواب** مستحب است بجماعت
وفرادی **سؤال** هل یصح الصوم المندوب لمشغول الذمة امر لا وکذا النذر **جواب** الاحوط
ترک من علیه واجب للمستحب والله العالم **سؤال** ادام الله ایامکم زید از املاک سوای مستثنیات

نقد همین قدر دارد که اگر آنرا بفروشد وفا بمصارف راه وخرج عیالش تا برگشتن او میتواند کرد
اما بعد از برگشتن فقیر ومحتاج میشود پس در اینصورت نزد خدام واجب الحج خواهد بود یا نه اگر
صنعت وپیشه دارد که بدان تحصیل معاش بعد از مراجعت برای او ممکن میشود در اینصورت
چه حکم دارد بینوا توجروا **جواب** در صورتیکه هیچ چیز بعد برگشتن پیش او نماند واجب الحج
نخواهد بود واگر چیزی بماند که از آن اوقات گذاری بدون عسر وحرج میتواند کرد اگرچه با
وسعت نباشد که پیش از این بوده واجب الحج خواهد بود والله العالم **سؤال** شخصی
املاکی دارد که بحاصل آن اوقات گذاری خود وعیال خود میکند اما اگر آنرا بفروشد
قیمتش بحسب متعارف هندوستان سی هزار روپیه میشود که از آن در ده هزار مصارف زاد
وراحله حج وعیالش تا مراجعت میتوان شد وبیست هزار در دستش بعد مراجعت باقی
میماند اما بیقین میداند که باز هیچ املاکی بدست نخواهد آمد وبعد از آنکه این بیست هزار
در چند سال بمصرف میرسد البته خودش با عیالش محتاج وفقیر میشود هر چند بعد از حج
بالفعل فقیر نیست مگر یقین دارد بعد چند سال فقیر خواهد شد در اینصورت واجب الحج
میباشد یا نه **جواب** بسم الله وله الحمد اگر باقیمانده بقدری میباشد که اگر ملکی باو خرید
شود یا تجارت شود وفا باقل واجبات معیشتش کند بنحویکه بر او عسر وحرج نباشد واجبست
که بفروشد آن ملک سی هزار روپیه را وبحج برود واگر وفا باقل واجبات معیشتش نکند لازم
نیست علی الاقوی هر چند اولی اعتماد بخدا است وحج را ترک نکند والله العالم **سؤال** نزد
خدام از املاک کدام کدام شیء مستثنی است که بهر تحصیل مصارف سفر حج نتوان فروخت
جواب سوای سکنی حسب حال خودش واملاکی که بآن قوت عیال تا مراجعت وبعد
مراجعت بدون عسر وحرج باشد اشیاء زائده را میفروشد والله العالم **سؤال** کسانی
که مالک املاک از باغات وزراعات وامثال آن بقدر مصارف خود وزاد وراحله میباشند
اگر خواهان زیادت وسعت شده پنجاه یا صد هزار قرض کنند واز آن املاک دیگر خرند
ویا تجارتی کنند که از منافع آن سال بسال قرض مذکور ادا میشده باشد پس هیچ کسانی
تا ادای این قرض که عمرهاست حصول منفعتی زائد از ضرورت خود قرض کرده اند واجب
الحج میباشند یا هیچ قرض مانع از وجوب ادای حج خواهد بود بینوا **جواب** اما در منافع
تجارتی که از زر قرض گرفته اگر قیمتش بآن مقدار رسد که ادای دین کرده باز مستطیع

ماند واجب الحج میباشد والاولا **سؤال** ادام الله ظلالکم وکثر امثالکم شخصی مدیون اکر
املاکی داشته باشد که از محاصل ان ادای قرض بتدریج میتوان شد وداین مهلت هم دهد
وزر بقدر زاد وراحله ومؤنت عیالهم پیش خود داشته باشد ایا واجب الحج میشود یا نه
جواب اکر قیمت املاک وفا باداء دین کند وزائد از ان بقدر استطاعت داشته باشد
واجب الحج خواهد بود والله العالم **سؤال** شخص مستطیع هرکاه انچه کار دیکه شرعاً واجب
نباشد مثل عروسی کردن اهل هند اولاد را اکر دران مقروض هزارها روپیه میشوند مدیون
کردد وداین مهلت هم دهد واجب الحج خواهد بود یا نه **جواب** اکر در سال استطاعت
اداء حج نکرده سال دیکر مقروض شده قرض متاخر مسقط وجوب حج نخواهد بود والله العالم
سؤال اکر شخص مستطیع مدیون مهر زن باشد واجب الحج میتواند شد یا دین مهر مانع
وجوب حج است **جواب** دین مانع استطاعت است بنابر این وقتیکه بعد از مقدار دین بقدر
استطاعت نداشته باشد واجب الحج نیست **سؤال** ادام الله ظلالکم علی رؤس المؤمنین
چه میفرمایند در اینمسئله که اغنیا دختران خود را از جهیز از نقد وجنس وزیور ومال
الاف میدهند چنانچه در هند متعارف است پس این دختران باین اموال که از پدر میابند
واجب الحج میشوند یا نه **جواب** بلی اکر بوجه تملیک داده باشند وزیور از حسب حال نباشد
باشد که بحد استطاعت برسانند اکرچه بانضمام اشیاء دیکر باشد واجب الحج خواهند بود
سؤال زن مستطیعه اکر از محارمش احدی همراهش نرود وداضی همراهیش نشود وجوب
اداء حج ازو ساقط خواهد بود یا نه ودر صورت ثانیه اکر زن جوان را امینی که خوف فتنه
ازو نداشته باشد بهم رسد بازنا میسر شد نچنین کس حجة الاسلام ازاو ساقط خواهد بود یا نه
جواب اکر محتاج بمحارم یا امینی باشد تا عدم تیسر ان مستطیعه نیست والله العالم
سؤال شخصی یکمرتبه در عمر خود مستطیع حج شد اما در اداء ان اهمال کرده بعد فقیر
شد ایا وجوب حج از ذمه او ساقط میشود یا نه ودر صورت ثانیه حال که استطاعت
ندارد سبیل بری الذمه شدنش چیست بینوا **جواب** هرکاه مستطیع شود ودران
سال حج نرود پس اکرچه فقیر شود وجوب حج ازاو ساقط نمیشود بلکه ضرور است که هرطور
که ممکن شود خود را بحج برساند اکرچه بکدائی باشد مکر اینکه خوف تلف نفس داشته باشد
که درینصورت وجوب حج ساقط خواهد بود والله العالم **سؤال** چه میفرمایند دریں مسئله

شرعیه که هرکاه بکسی حج واجب باشد برسبیل استطاعت ورفتن ان کس بحج منحصر باشد
بمرکب اتش زیراکه از خشکی برای ان رفیق نباشد لکن در بعضی از راه حج لا بد است ان کس در مرکب
اتش بنشیند یعنی در بعض دریا باید انکس در کشتی کفار نشیند وحال انکه عمله کشتی تماماً از
جماعت کفارند ودر بعض دریا انکس بمرکب اهل سنت بنشیند وحال انکه اهل سنت دران
مرکب اتش مثل کفار از نجاست اجتناب نمی نمایند وبرای این کس دران دو مرکب متضرری
شدن از نجاست دشوار باشد خلاصه در مرکب اهل سنت ومرکب کفار مثلا یک روز
یا دو روز یا هفت روز یا ده روز یا زیاده برای انکس تطهیر لباس وبدن برای صلوة ممکن
نباشد ومع ذلک صلوة را بهمان طور بکذارد اما اعمال او از حج وصلوة صحیح ومقبول
هست یا نه **جواب** با انحصار رفتن بمرکب اتش وعدم امکان رفتن از خشکی اکر اجتناب از نجاست
ممکن باشد هرچند بعسری باشد که مسقط تکلیف نباشد مثل اینکه مباشرت بمردم نکند
وهمیشه در کوشه با عبائی یا پلاسی بنشیند که ان عبا یا پلاس نجس شود ونان خشک که همراه
برده بخورد وطبیخ وخورش نخورد در اینوقت حجش صحیح است وحجة الاسلام بعمل امده
واکر اجتناب از نجاست ممکن نیست قطعاً یا ظناً یا انکه بنحوی عسر دارد که تکلیف است در انوقت
سفر سفر معصیت ونماز قصر نیست وروزه ساقط نیست مکر حجش صحیح است لکن حجة الاسلام
ازو ساقط نیست در سفر دیکر باید برود که ابتلا باینها دران سفر نباشد ولکن دران فرض
که در سؤال است اکر بدین نحو باشد هیچ مستطیع نشده که حجة الاسلام بذمه اش امده باشد
مکر انکه براه دیکر مستطیع بوده ونرفته یا بکشتی اتشی ودیکر که این طور نبوده ممکن بوده
در سالی حج نرفته یا انکه بخشکی با رفیق ممکن بوده ونرفته که در این صورت فرض اقوی سقوط حجة
الاسلام میباشد هرچند سفرش سفر معصیت میباشد بخلاف مفروض در سؤال ان حجیکه
دران سال بعمل اورده محسوب نخواهد بود که اکر در سال بعد استطاعت مالی وبدنی
طریقی بنز حاصل شود که سفرش سفر معصیت نشود حجة الاسلام بذمه اش تعلق میکیرد
وان حجیکه بجا اورده در سفر معصیت مغنی از حجة الاسلامیکه خدا بر مستطیع لازم کردانیده
نخواهد بود باید دوباره حج برود تا انکه حجة الاسلام بعمل اید وازهمین ظاهر شد حال
کسیکه در رفتن از دریا مزاجش منحرف شود یا انکه فر داختیار صلوة بغیر اضطراری مبتلا
شود مثل انکه باید نماز را نشسته کذارد وخلاف قبله کند بلکه اکر شان عملا کی داشته باشد

واستطاعت صح

که بمرکب اتشی نفتی ممکن از نماز و اجتناب از نجاست ممکن است یا نه در اینوقت نیز استطاعت
نیست وسفر من سفر معصیت استچون ظن سلامت در سفر بهر راه است فتبصر والله العالم
سؤال چه ارشاد است اند درینصورت که شخصی در بلدی از بلاد هند متوطن بوده و همانجا
مرده پس ایا حج بلدی او از همان بلد ضروراست یا از بلد دیگر از بلاد هند حج بلدی او ادا
میتواند شد یعنی اجیر را ضروراست که از همان بلد که فوت کاه اوست بقصد حج روانه
شود یا ضرور نیست از همان بلد و در صورت ضرور نبودن از همان بلد بغایت تعاقب
بلدین ضروراست یا از بلاد متباعده مثل لکهنو و بمبئی که فاصله دو ماه راه دارد حج
بلدی میتواند شد و نیز ارشاد شود که حج بلدی از بلد فوت او یا از بلد بکه وطنش در ان
بوده باشد بینوا **جواب** انچه لازم حج میقاتی میباشد وحج بلدی لازم نیست واکر
وصیت کرده بظاهر وصیت باید عمل شود که ظاهر مراد موصی بلدی که وطنش بوده
بود یا بلد استطاعت و اکر حج بلدی لازم میباشد یا انکه در وصیت قرینه بر تعلق اراده موصی
نباشد در ینوقت اظهر اعتبار بر بلد استیطان میباشد واکر وطن متعدد باشد اقرب
الاوطان میزان است واکر از بلد ابعد از وطن حج بد هند اکر مرد دیر بلد وطن شود بی
اشکال است واکر مرد نشود شیخ استاد اعلی الله مقامه در جواهر الکلام اشکال
کرده و میل بعدم وجوب مرد نموده والله العالم **سؤال** کسیکه مشغول الذمه بحج بوده
اکر وارثانش با وجود وفای مال حج بلدی حج میقاتی از و ادا نمایند مجزی خواهد بود
یا نه **جواب** بلی مجزیست اکر میت وصیت بحج بلدی نکرده باشد و در صورت وصیت
حج میقاتی از اصل مال و مصارف که از بلد تا میقات است از ثلث مال واجب خواهد بوده
والله العالم **سؤال** چه ارشاد است درینکه اکر مورث در مال خود وصیت بادای نماز و روزه
وحج ننموده باشد ایا وارثانش را واجب است که از اصل مالش او را از شغل ذمه بری کنند یا نه
جواب از اصل مال حج وجوب ادای حج میقاتی نزد من ثابت نیست بلی احوط انستکه ورثه
تبرع کنند که برای خودشان و برای میت هر دو بهتر خواهد بود والله العالم **سؤال**
چه ارشاد است اکر در ادای حجة الاسلام از میتی معامله اجاره نکنند بلکه ورثه بشخصی
بکویند که او تبرعا از جانب میت ادای حج بکند و ورثه میت باو نقدی معین یا غیر معین
تبرعا بدهند ایا در اینصورت میت و وارثانش از شغل ذمه بری میشوند یا نه و در صورت

وصیت وعدم وصیت حکم این حج تبرعی متفاوت میشود یا نه **جواب** حج دین است و ادا
دین به تبرع نیز میشود بلکه اکر تبرعا ادای حج شود لزوم عمل بوصیت مشکل است مکر انکه معین
در وصیت باشد که علی کل حال استیجار حج شود والله العالم **سؤال** چه میفرمایند در
اینکه اکر در معامله حجة الاسلام از میتی اکر سنه ادای حج را مردد کنند در امسال و سال
اینده باین طریق که اکر جهاز میسر امد امسال ادای حج از جانب میت خواهم کرد و در سال
اینده و این مضمون را مندرج صیغه کنند یا اجاره حج بلدی از این مفهوم مردد می
تواند شد یا نه **جواب** اکر منظور اجارهٔ حج در دو سال است ولکن ادای در این دو سال
مردد شود بسال اوّل و بسال دوّم باختلاف عوارض و حوادث مثل امدن جهاز و نحو ان
صحیح واکر مستاجر علیه مردد فرض شود در اینوقت اجاره باطل است والله العالم
سؤال غرض اینکه کاه است که حجاج بحجة الاسلام در وقت مضیق بجده میرسند که رسیدن
بر سعدیه اهل هند را انوقت متعسر میشود بلکه کاه است که متعذر پس در اینصورت اکر
ضرور باشد از محاذات احرام بستن پس کارش مشکل میشود چرا که حال محاذات معلوم نمیشود مکر
از کفتن نصاری یا مخالفین که باهم در بیانش اختلافها دارند و هرکز بر قول شان وثوق
حاصل نیست پس در اینوقت چه کنند یا از محاذات مشتبهه احرام می بندند یا از ادنای
حل بجده واجب چنین حاج باشد ارشاد شود **جواب** کفتن نصاری و مخالفین و اعراب
با حصول ظن بقول ایشان کافیست و باختلاف ظن اقوی را ملاحظه نمایند بلکه بجنب
قول در تشخیص مکان میقات در حدیث وارد است واکر فرض عدم شود که نباشد ظن یا
برخلاف باشد در اینوقت احوط عمل باحتیاط است که قبل از میقات و محاذات احتیاطا
محرم شود و اقوی جواز احرام بانچه متیقن از محاذات است و محاذات خالی از وسعت
وقضا نیست والله العالم **سؤال** شخصی ادای مناسک واجبه بحساب رؤیت ثلاثین
یعنی سی ام نموده بجهت اینکه برؤیت تسعه وعشرین ایه بیست و نهم پیش او حجت
شرعیه قائم نکردیده بود و بعد کذشتن ایام حج معلومش شده که در واقع رؤیت هلال
در تسعه وعشرین شده بود پس در اینصورت حجش صحیح و از شغل ذمه خود بری کردیده
یا حاجت باعاده حج خواهد بود در سال اینده در این باب هرچه حکم شرع شریف باشد
ارشاد فرمایند **جواب** جواب مختصر بطلان حج مرقوم است علی الاقوی و علی الاحوط

مشکل مم

ولکن تفصیل مقال ظاهر میشود بنقل عبارات اصحاب در توضیح صور مسئله قال
شیخنا الاستاذ در رسالهٔ المناسك ولو وقف الیوم الثامن علی انه یوم عرفة غلطا فی
الحساب او ناسیا لم یجزه وکذا العاشر والحادی عشر نعم لو رای الهلال وحده او مع غیره
وردت شهادتهم وقفوا بحسب رؤیتهم ولو وقف فی غیر عرفة غلطا لم یجزه وکذا من وقف
فی النصف الاول من النهار ولو غم الهلال لیلة الثلثین من ذی القعدة فوقف الناس یوم غیم ابراً
التاسع من ذی الحجة ثم قامت البینة انه الیوم العاشر لم یجزهم بل لو حکم من لیس اهلا اما
فکونه بهلال ذی الحجة علی وجه یکون یوم الترویة یوم عرفته لم یجز الوقوف معهم فی الاحوط
ان لم یکن اقوی انتهی وفی الدروس جعل خامس الواجبات الوقوف فی الیوم التاسع من
ذی الحجة بعد زواله فلو وقفوا ثامنه غلطا لم یجز ولو وقفوا عاشره احتمل الاجزاء دفعا للعسر
او یحتمل مثله فی القضاء لما روی عن النبی واحتمل عدم الاجزاء لعدم الاتیان بالواجب
والفرق بینه وبین الثامن انه لا یتصور نسیان العدد من الحجیج ویامنون ذلك فی القضا
وقوی الفاضل التسویة فی عدم الاجزاء والحادی عشر کالثامن ولو غلطت طائفه
منهم لم یعذروا مطلقا وابن الجنید یری عدم العذر مطلقا ولو رای الهلال وحده
او مع غیره وردت شهادتهم وقفوا بحسب رؤیتهم وان خالفهم الناس لا یجب علیهم
الوقوف مع الناس ولو غلطوا فی المکان اعادوا ولو وقفوا غلطا فی النصف الاول
من الیوم او جهلا لم یجز **سؤال** کسی بر خود تنك بکیرد در اخر سال اند وخته کند
برای زیادت یا خانه خریدن یا غیر ان خمس باید داد یا وضع میشود **جواب** اقوی
سقوط واحوط دادن خمس است والله العالم **سؤال** هرکاه شخصی خمس بدهکار باشد
باشد وشرط بکند همراه سید که این مبلغ بتو میدهم از بابت خمس وانیقد ذمه بکن
ایا بری الذمه میشود یا نه یا اولا مبلغ بدهد وبعد از سید پس بکیرد وحال انکه
خمس دهنده ملی باشد ویا اینکه چیزیکه بقیمت سوقیه بیرزد ببالاتر از ان قیمت
بسید بدهد بری الذمه میشود یا نه **جواب** هیچ کدام از اینها بکار نمی اید والله
العالم **سؤال** مثلا زید سید نجیب الطرفین است وزن نجیب الطرفین در حبالهٔ
نکاح او بوده بعد زید از زن طوائف بازاری که اولا از قوم بت پرستان و ذلیل تر بوده
وبعد از ان مسلمان شده واز افعال ذمیمهٔ خود تائب کردیده عقد کرده واز هر دو زن اولاد
دارد پس شرعا زید را تفاوت در اولاد از هر دو زن جایز است یا نه واولاد از بطن نو

نو مسلمه هم سید میشوند که خمس بایشان دادن جایز باشد یا نه واکر بکر برادر زید از
بطن سیده اولاد داشته باشد میتواند که با اولاد زید که از بطن نو مسلمه هستند
مناکحت نماید در نسب تفاوت میکند یا خیر واکر زید اولاد زن سیده را بر اولاد
نو مسلمه ترجیح دهد شرعا کنه کار خواهد شد یا نه و در اقوام سادات وشیوخ صحیح
النسب رسم است که اکر با زن غیر قوم خواه رذیل باشد خواه شریف نکاح میکنند
اولاد انها در قوم خود نکاح نمیکنند پس اکر چنین فعل با وصف علم بخلاف رسم کند ایا
خلاف مروت است یا نه وشرعا امامت چنین کس جایز خواهد بود یا خیر **جواب**
بسم الله وله الحمد اولاد زن جدید الاسلام نیز سید صحیح النسب میباشند بلی اولاد زن اول
نجیب الطرفین میباشند لیکن در سیادت ونجابت وشرافت همه شریکند وخمس هم بانها جایز
وترجیح در میان اولاد نیز جایز است هر چند مکروه است بلکه ترجیح اولاد غیر سیده بر اولاد
سیده نیز جایز است هر چند ترجیح مرجوح بر راجح است من حیث النسب هر چند بسا میشود
که بسبب عوارض خارجیه از علم وصفات دیکر راجح شوند وهمچنین زن کرفتن نیز جایز است
بلکه بعضی اعتبارات بسا میشود که راجح میشود چون حسن وقبح بوجوه واعتبارات مختلف
میشود بلی بسا میشود که منافی مروت است نکاح همچه زن لیکن خلاف شرع نیست **سؤال**
ارشاد فرمایند که اکر اشیاء حلال باشیاء حرام که از یك جنس باشد مخلوط شود ومقدار
هر دو معلوم نباشد چکونه هر یك را علاحده نماید واکر مقدار هر دو هم معلوم باشد لیکن
بسبب اتحاد جنس تمیز حلال از حرام ممکن نباشد چه طور هر یك را جدا میتوان ساخت **جواب**
حلال مخلوط بحرام که مقدارش معلوم نباشد ومالکهم معلوم نباشد حلال او اینست که
مجموع مال را از حلال وحرام حساب کند وپنج یك اورا که از هر پنج تومان یك تومان مثلا
بدهد حلال میشود واحتیاط انست که این را برای مجتهد بفرستد والله العالم **سؤال**
هرکاه شخصی ادعای اجتهاد نماید بلا کواه دو مجتهد یا خط ومهر یك مجتهد فرد او ردمیشود
سهم امام تسلیم ان کرد یا نه **جواب** بشهادت مجتهد ثابت میشود اجتهاد اکر دو تا باشند
واکر یکی باشد محل اشکال است و در رساله هست ومال امام علیه السلام باو دادن در
در صورت عدالت مجتهد والله العالم **سؤال** نائب مجتهد هرکاه عدالت نداشته باشد
بنفسه تصرفات او درست است یا نه **جواب** درست نیست والله العالم **سؤال**

هرگاه شخصی دو خروار گندم در دو جای کاشت یعنی در هر جائی یک خروار گندم کشت و زرع نمود بحیثیتیکه عرفا بگویند که دو مزرعه است ولکن در یکی از آن دو جای تخم روئید و حاصلش بحصول آمد و بعد از وضع مؤنت حاصل مزبور بحد نصاب میرسد و در جای اخر که کاشته تخم نروئیده و حاصلش بحصول نیامده یا تخم روئیده ضایع شده جای اخر را که حاصل او بعمل نیامده از حاصل جائیکه بعمل امده من باب المؤنت وضع و اخراج میتوان نمود یا نه بیان فرمایند **جواب** قال فی کشف الغطاء الحبوب و الثمرات المتفرقة زمانا و مکانا کغیرها مما یتعلق به الزکوة لیضم بعضها الی بعض فیحصل النصاب من الضم وان لم یحصل من الانفراد انتهی پس اگر فرض شود دو ده بلد کشت و زرع نماید میتواند دو خروار گندم را که در ده بلد کاشته اخراج کند و همچنین اگر ثمری را مادة ثمر چند باغ و بستان را مستقل محسوب نموده باید ثمر خود وضع از حاصل بستانی نماید من باب المؤنت والله العالم **سؤال** زکوة فطره را از چه جنس باید داد و وقت آن چه وقت است و مستحقین آن کیانند **جواب** قبل از زوال اخراج کند و اگر ممکن نیست عزل کند و مستحق آن فقیر نیست که خرج سالیانه را نداشته باشد بالفعل یا بالقوه مثل آنکه کسبی داشته باشد که وفا کند بخرج سال او بتدریج والله العالم **سؤال** رد مظالم بسادات میتوان داد یا نه و کذلک مجهول المالک **جواب** بلی جائز است ولکن بهتر ترک دادن بسادات است **سؤال** شخصی نذر نموده که هر زمان عملی را مرتکب شود سه روز معین صائم شود بعد از صوم را افطار نمود بفرمایند که کفاره هر روز علیحده است که سه کفاره بدهد یا آنکه یک کفاره بجهت حنث نذر کفایت از هر سه یوم مینماید بر فرض کفایت یک کفاره کفایت میکند یا آنکه هر دفعه که آن فعل را مرتکب شده موجب صوم ایام ثلثه شده باشد باید کفاره علیحده بدهد **جواب** ظاهر تعدد کفاره است اگر ایام ثلثه معینه را افطار نماید بکفاره افطار نذر صوم معین چنانچه تعدد نذر است بحسب ارتکاب آن فعل که هر دفعه آن فعل را بعمل آورد سه روز را باید روزه بگیرد نه آنکه یک نذر باشد زیرا که یک دفعه حنث شد دیگر واجب نیست مثل آنکه نذر بکند که هر شب نماز شب بکند از استحلال تخلف یک شب نذر میرود **سؤال** بفرمایند که کفاره حنث نذر چیست **جواب** احوط و اولی در حنث نذر آنست که کفاره افطار شهر رمضان را بدهند خصوص در کفاره نذر صوم که افطار نماید **سؤال** مقتضای نذر در صوم ما

وغیر صوم در حیثیت کفاره تفاوت دارد یا خیر **جواب** بسید مرتضی و ابن ادریس و علامه در غیر مختلف استناد داده اند که کفاره نذر صوم که افطار کند کفاره شهر رمضانست و در غیر آن کفاره یمین است و کفاره یمین اطعام ده مسکین یا پوشانیدن ده مسکین یا آزاد کردن بنده **سؤال** ما قولکم مدّ ظلکم در این مسئله که زید با زنی متعه کرد بغیر وکیل یعنی هر دو خود صیغه را بزبان عربی خواندند و زید با زن مقاربت هم کرد بعد زید ملتفت شد که زن حروف صیغه را از مخارج نخوانده و چونکه از عربی اطلاعی ندارد و معانیش نمی فهمد قصد انشا هم نکرده باشد پس نا واقع شد بگمان این زید از فعل خود توبه کرد و قسم خورد باین طور که خداوندا اگر آن زن بر من حرام است و حرام کردم قسم میخورم بعزت و جلال تو که با او مقاربت نخواهم کرد یا باینطور سوگند خورد که خداوندا قسم میخورم بعزت و جلال تو که با آن زن مقاربت نخواهم کرد بعد مدت فراموش کرد که بچه طور قسم خورده بود یعنی چنین قسم خورده که اگر حرام است مقاربت نخواهم کرد یا باینطور که مطلقا مقاربت نخواهم کرد حالا زید میخواهد که با آن زن باز متعه کند و مقاربت نماید آیا جایز است یا بسبب قسم متعه و مقاربت با آن زن قطعا و ابدا حرام است و در صورت حرام بودن اگر زید کفاره قسم بدهد و بعد از آن متعه و مقاربت کند جائز و حلال خواهد بود یا نه اگر جایز است پس کفاره چیست اگر کفاره اش مثل کفاره صوم رمضان است پس اگر عوض شصت روزه اطعام شصت مسکین نماید جایز است یا نه و بالفرض اگر زید چنین قسم کرده که با آن زن مقاربت نکند اگر کفاره قسم بدهد یعنی اطعام شصت مسکین نماید و بعد از آن با آن زن باز متعه نماید و مقاربت کند جائز است یا نه بینوا **جواب** بسم الله وله الحمد این قسم از چند راه معتبر نیست اولا آنکه بمینا اند قسم بر ترک مقاربت مشروطا بالحرمت و با شک در تحریم بسبب حلف حکم بحرمت نمیتوان نمود بلکه اصل اباحت و استصحاب حلیت مقتضی حلیت میباشد ثانیا آنکه شرط انعقاد قسم آنست که متعلق حلف خلاف اولی بحسب دین یا دنیا نباشد قال العلامه فی الحلف الارشاد اما فی التأدیب فی الامور الدنیویه فالاولی العفو ولا کفارة و قال بعض شراحه و الیمین لا ینعقد بخلاف الاولی انتهی و ترک مقاربت خلاف اولی میباشد با وجود میل نفسانی و عدم مانع و مع ذلک احتیاطا التماس مؤمنی را بانقطاع آن زن

مطلقا نموده یا قسم بر ترک مقاربت مع

ضم کند که بخواهش مؤمن حاجت او شود و قسم بر فرض انعقادش حل شود و کفاره ندارد
واکر بخواهد احتیاطاً کفاره بدهد کفاره عتق رقبه یا اطعام ده مسکین یا کسوت ده
مسکین فان عجز عن الجمیع صام ثلثة ایام متتابعات خلاصه متعه مرقومه جائز است وبجهة
اطمینان سائل خوش دارم که بعضی از روایات وارده را نقل کنم که سائل مطمئن شود بملاحظهٔ
آنها اول خبر زراره عن ابی جعفر قال قلت الرجل یحلف بالایمان المغلظة ان لا یشتری لاهله
شیئا قال فلیشتر لهم ولیس علیه شیء فی یمینه دوم خبر محمد العطار قال سافرت مع ابی جعفر
الی مکة فامر غلامه بشیء فخالفه الی غیره فقال ابو جعفر والله لاضربنك یا غلام قال فلم اره
ضربه قلت جعلت فداك انك حلفت لتضربن غلامك فلم اره ضربته فقال الیس الله یقول
وان تعفوا اقرب للتقوی سوم ما ورد فی قوله تعالی یا ایها النبی لم تحرم ما احل الله لك تبتغی
مرضات ازواجك والله غفور رحیم وقد فرض الله لکم تحلة ایمانکم چهارم خبر مسمعة
الاعرج قال سئلت ابا عبد الله عن الرجل یحلف علی الیمین فهل ان ترکها وان لم ترکها حتی
لا یأثم قال ترکها اما سمعت قول رسول الله صلی الله علیه وآله اذا رایت خیرا من یمینك
فدعها پنجم خبر مرسل محمد بن سنان عن ابی عبد الله من حلف علی یمین فرای غیرها خیرا منها
فاتی ذلك فهو کفارة یمینه ششم خبر ابن فضال عنه ایضا من حلف علی یمین فرای ما هو
خیر منها فلیأت الذی هو خیر منها فقط وانا الاقل الجانی زین العابدین المازندرانی **سؤال**
شخصی نذر نموده بعد معلوم شد متعلق نذر ممکن وی نبوده آیا نذرش منعقد است
یا خیر **جواب** نذرش منعقد نیست **سؤال** شخصی بی تقلید نذری کرده آیا نذرش
منعقد است یا خیر **جواب** اگر مطابق واقع نذر و صیغهٔ نذر واقع شده ومطابق
رای مجتهد شد صحیح است والا فلا **سؤال** بفرمایند که رضای والده در انعقاد نذر
شرط است یا خیر **جواب** رضا مادر والده شرط نیست واگر بعقوق راجع شود در
آن هم تامل است چون در واجب مثل ترك حج عقوق بی معنی است **سؤال** هرگاه قدری پول
بحضرت سید الشهداء ع و یا بحضرت عباس نذر مطلق نماید ومقید بچیزی ننماید یا
شیء دیگر نذر نماید یا همان پول و شیء مند و در اینجا مصرف باید صرف نمود بیان فرمایند
جواب اولی آنست که صرف زواری که کم خرج باشند یا خرج نداشته باشند نمایند یا
انکه اعانت زواری نمایند که کم خرج میباشند ومیخواهند پیاده بروند واگر همه

صرف تعزیه و روضه خوانی و شربت در روضه و قهوه و تنباکو و حق خدمت در اقامه تعزیه
نمایند ضرر ندارد خلاصه صرف زوار و خدام فقرا ائمه و روضه خوانی و شمع و تعمیر و مجاورین
فقراء شیعه نمایند لکن مقدم بدارد نادر زوار و خدام و روضه خوانی و تعمیر قبور و شمع را
بر فقراء مطلق و اینها همه در جائی است که از زینت قبور حساب نشود والا با امکان زینت
قبر و روضه شود بلی اگر ممکن نباشد زینت یا آنکه میخورند و نگذارند در انوقت نیز حکم نذر
مطلق دارد والله العالم **سؤال** صیغهٔ نذر همان لله علی هکذا است انکان مطلقا و یا
انکان کذا است انکان مقیدا یا لفظ نذرت هم لازم است بر فرض لزوم هرگاه کسی نذرت را
نظرت بظاء معجمه بگوید که غلط است نذرش منعقد است یا خیر **جواب** همان لله علی
هکذا است مشروطا او مطلقا علی الاقوی و لفظ نذرت هیچ دخلی بنذر ندارد و لازم
نیست بلکه وجودش غلط است **سؤال** بیع و شراء اطفال چه صورت دارد آیا جایز است
یا نه واگر کبیری و صغیری را بفرستد که چیزی از بازار بخرد بی عیب است یا نه **جواب**
در اشیاء حقیره ضرر ندارد واگر ولی داشته باشد و ولی هم مقاطعه راضی باشد واذن
در تسلیم و تسلم هم داده باشد از محل نزاع خارج است با این قیود مرقومه **سؤال**
کسی از کسی چیزی بخرد نه جنس ثمن معین کند و نه مدت آیا این بیع صحیح است یا نه که مشتری
راضی است که هر پولی که هر وقت ببرد بدهد **جواب** بیع بدون تعیین ثمن اگر منجزه باشد
و بدون تعیین مدت اگر نسیه باشد باطل است **سؤال** چه حکم است در باب تجارت روغن
گاو بجهتی که ساخته کفار باشد و هم از دست کفار خریده بدست کفار یا مسلمین بعد از
بعد از اعلام بگوید نجس بفروشد بینوا **جواب** حکم این مسئله نیز از سابق معلوم شده
که روغن از تکان دادن خیك بخوان حاصل میشود ومحتاج بدست نیست وشاید که
روغن را ساخته وتحصیل نموده از آلات طاهره یا با اعانت مسلمانان خلاصه روغن
از کافر گرفتن ضرر ندارد پیه و گوشت و پوست از کافر گرفتن ضرر دارد مگر اینکه بداند
که از دست مسلمان گرفته **سؤال** تجارت قند سیاه که ساخته دست کفار است از
دست کفار خرید نماید و باز آنرا بدست کفار یا مسلمین بفروشد جائز است یا نه و در صورت
جواز آیا شرط است که اعلام بمشتری عند کونه مسلما نماید یا نه **جواب** ساخته کفار
اگر مقطوع النجاست است باید اعلام نماید والا لازم نیست وهر ساخته کفار مقطوع

النجاست نمیباشد کاه میشود بالات طاهره یا انکه مسلمانان عمله کفار بوده اند و هرچه مایع و رطوبتی بوده بمباشرت مسلمانان شده و باقی بمصاحبت کفار در دست شده
سؤال چه میفرمایند درین مسئله که شخصی صد روپیه مثلا از وجه حلال نزد خود داشت پس پنجاه روپیه از غیر وجه حلال باین منضم کرده متاعی خرید و ان متاع را بدویست روپیه فروخت حالا میخواهد که وجه حرام را رد کرده منفعتی را که حاصل شده است بصرف خود ارد پس حلیت از این منفعت که از وجه حلال و حرام حاصل شده است چگونه ممکن میشود یعنی چه قدر منفعت وجه حرام را اخراج کند تا بقیه منفعت حلال و طیب گردد بینوا جواب اگر بذمه خریده منفعت مال خودش میباشد هرقدر که فروخته باشد و اگر بعین خریده باشد در پنجاه روپیه فضولی میباشد اگر مالک پنجاه روپیه معین است باید اجازه بکند والا از حاکم شرع باید اجازه کند تا حلال شود اصلا و فرعا و اگر بیع معاطات کرده بیع بذمه نمیباشد غالبا صرر در موارد مشکله باید رجوع بحاکم شرع شود و بمراجعه با و اشکال رفع میشود والله العالم سؤال زید زر ذی از مسلمی بو عده دادن و یا بقرض گرفته و از ان تجارت نموده منفعتی بهم رسانیده و حالا ضرور است که قرض را بان با ادا نماید پس هر حلیت بقیه منفعت را از برای زید شرعا صورتی متصور شد یا نه جواب اگر تجارت بعین مال نکرده هرچند رفع عین مال خود از با نموده در اینوقت بقیه منفعت مثل تمام منفعت از تجارت کننده میباشد و اگر تجارت از عین مال و با نموده در اینوقت محتاج باجازه مالک میباشد بلی حلیت و حرمت عین ماخوذه از دو با در اخبار شریفه بتفصیل وارد شده و تفسیر ان و فهم فقها مختلف است و حال مجال تفصیل نیست و شاید هی میشود والله العالم سؤال چه ازشاد است در اینکه اگر مؤمنی از کافر پارچه وغیره خرید کند و قیمتش را بکافر مذکور از وجه حرام ادا نماید ان پارچه وغیره برای ان مؤمن حلال است یا حرام جواب اگر از کافر حربی باشد ان را بالعرض پارچه وغیره بگیرد حلال است ولکن از ان وجه حرام که من باب القیمت مستخلص و بری الذمه نشده علاحده رد بمالک یا ورثه یا بحاکم شرع است سؤال چه حکم است در اینکه اگر از رعایای کفره خود بوجه صدد رقصوی جبرا و قهرا چیزی بطور جریمه بگیرد پس ان جریمه حلال خواهد بود یا نه جواب حلال است باد ادن خمس ان بحاکم شرع

والله العالم سؤال شخصی وصیت مینماید که فلان مبلغ وجه من وقف سید الشهداء علیه السلام باشد و صورتیکه از ثلث زائد باشد یا بقدر ثلث باشد حکم اینمسئله تفصیلا بیان فرمایند جواب پول وقف نمیشود مگر انکه اراده تسبیل داشته یعنی انکه منظور داشت که در راه خدا صرف شود در اینوقت اگر زاید بر ثلث نباشد یا انکه وارث امضا نماید هرچند زائد بر ثلث باشد در اینوقت باید صرف سید الشهداء روحی له الفداء شود سؤال اکثر است که در مساجد کهنه کچ مسجد یا خاکروبه بر می اید از انچه کند و مراد از عدم جواز حصات مساجد چیست و اگر کچ و اهک و سرخی یعنی براده خشت پخته حصاة دارد پس برای اکتناس مساجد کهنه که کناسه اش جز اشیا مذکوره نمیباشد صورت جوازی نخواهد بود جواب بسم الله وله الحمد اولا بدانکه انچه وارد شده اخراج حصی از مسجد است و این حدیث هم انچه دلالت دارد دلالت بر رد همان مسجد یا مسجد اخر است بلکه بعضی از علماء ما مثل علامه اخراج را حرام نمیدانند و رد را هم لازم نمیدانند بلکه در شرح لمعه تقیید کرده حرمت اخراج حصی از مسجد را باینکه فرش باشد یا جزو از مسجد باشد اما اگر قمامه باشد مستحب است اخراج او و تراب مساجد را مثل قمامه ضرر ندارد و غرض از مرض اینست که چیز یکه بجاروب کردن میرود داخل در حکم نیست و ضرر ندارد سؤال در وکالت همین قدر موکل بگوید که تو وکیل منی در فلان امر مثل عقد نکاح و متعه کردن وغیرهما کافیست یا نه جواب در ایجاب ان کافی است و ضم قبول هم بان شود عقد وکالت بعمل اید والا اذن صرف میباشد سؤال هل یصح تولی الشخص الواحد طرفی العقد ام لا و علی الاول مطلقا او مقیدا بالقسم الخاص کالنکاح مثلا جواب یصح للواحد مباشرة الایجاب و القبول سیما فی الاولیاء حتی فی النکاح علی الاقوی حتی فی الدائم کالمنقطع ایضا سؤال اذا وکلت البالغة الرشیدة فی العقد مطلقا و لم تعین احدا فهل یجوز له ان یتزوجها عن نفسه ام لا ایضا لو وکلت احدا فی تزویجها منه من اللفظ بان تصرح بالاذن له فی تزویجها من نفسه ام بالاشارة بحیث یرتفع الشک فحینئذ هل یجوز له ان یتزوجها من نفسه بان یکون الناکح وحده موجبا وکالة و قابلا اصالة ام لا و هل یجری هذا الحکم بالمنقطع ام مختص بالدائم جواب یجوز التزویج لنفسه اذا کان هناک

قرينة على الانصراف بان كان المقصود حصول الزوجية من دون تعلق الغرض بخصوص الزوج ومع الشك بكون النكاح كالفضولي محتاجا الى الاجازة اللاحقة والله العالم **سؤال** شخصى عقد ميكند صيغهٔ عقد ونكاح بلفظ انكحت و زوجت انشا ميكند اما مقصود ان بزنى دادن ودادن صعيفهٔ معينه امت از براى مرد معين واصطلاح فقها در دست ندارد با قصد ان اصطلاح نميكند همين قدر كفايت ميكند يا نه **جواب** همين قدر كافى است والله العالم **سؤال** چه ميفرمايند در اين مسئله كه حكام روسيه شخصى را بقانون خود شان مقصر نموده با قصاء ولايات روسيه فرستاده مدت مديد در انجا محبوس كرديدند و معلوم نيست كه بكدام ولايت برده محبوس ساخته اند نه حيات معلوم و نه ممات و لكن زوجهٔ از او مانده نه ولى ان مفقود و نه متبرع ذوجه مزبوره را نفقه ميدهد و براى ضعيفهٔ بى زوج بسبب تنكى و عسرت ميكذرد و حاكم شرع ندارد كه ضعيفهٔ مزبوره مرخود را باو رجوع نمايد تا حاكم شرع او را چهار سال مهلت داده از زوج مفقود او فحص نمايد و بعد از فقدان خبر انضعيفه را طلاق داده امر باعتداد نمايد در چنين صورت يعنى بفقدان حاكم شرع ايا عدول مؤمنين ميتوانند مباشر و متولى اينكونه امور ضعيفه مسطوره شوند يا نه **جواب** قال شيخنا الاستاذ اعلى الله مقامه فى الجواهر بان ذلك من اعمال الحاكم ومن مناصبه فليس لهما ولا لغيرها شيئ من ذلك فقال بعد الطعن على المحدث البحرانى تبعا للكاشانى فيما اختاره ان الحكم لا اختصاص بالحاكم فلا اشكال فى انه مع فقده او قصور يده ينبغى الحكم المزبور فيجوز لعدول المؤمنين القيام به للحسبة كما قوامتا فى غيره قال وهو واضح خصوصا بعد ملاحظة الاحتياط وكون المسئلة على خلاف مقتضى الضوابط والله العالم خدا صداولى و حق شما بالنسبت باين زنها او لا موعظه و خواندن احاديث وارده بانسئله براى ايشا نست كه كلام اين بزركواران تا ثيرش بيشتر است ثانيا اهتمام در فرج ايشان و دعا در تسهيل امر ايشان و اينكه اين مصيبتى است و لكل مصيبة انا لله وانا اليه راجعون **سؤال** چه ميفرمايند چند نفرى عن اباء و اجداد در سلك ملا منسلك شده و از جميع تحميلات ديوانى معاف و مرفوع القلم بوده اند و قتيكه دولت روسيه بولايت اسلاميه تسلط يافته دفتر نفوس ترتيب قرار داده اند و ملا هاى مذكوره را بدفترى معاف و مرفوع القلم ثبت نموده اند رعيت خراج كذار را بدفترى و غير انرا بدفتر ديكر ثبت نموده اند و حالا پادشاه

روسيه و حكام روسيه من باب الاكراه والاجبار حكم نموده اند كه در هر محله از ملا هاى مزبوره كه هستند بايد براى خود شان دفتر ها ترتيب قرار دهند و براى هر كس ملا هاى مذكور اجراء نكاح نمايند و اسامى ناكح و منكوحه را در دفتر نكاح ثبت كنند و نيز براى هر كس اجراء طلاق نمايند و اسامى مطلق و مطلقه در دفتر طلاق ثبت و ترقيم نمايند و هر مولود كه در ان محله بوجود ايد نام مولود و والدينش را در دفتر مولود تحرير كنند و هر كس كه در ان محل بميرد نام موتى در دفتر وفات بنويسند و حكم پادشاه روسيه است كه هر كس از ملا هاى مذكوره كه مباشر اين اعمال و افعال نشود او را از زمرهٔ ملاى خارج نموده داخل در زمرهٔ رعيت خراج كذار نمايم و تحميلات ديوانى از او بكيرم و بعد از اخراج ديكر قادر نيست كه براى احدى اجراء عقد نكاح و ايقاع طلاق نمايد در بنصورت ايا براى ان ملا ها جايز است كه من باب الاكراه والاجبار بحكم ايشان كردن نهاده مباشر اين اعمال مزبوره شوند يا نه بيان فرمايند **جواب** مخفى نماند كه مجرد ثبت و ضبط در دفتر اسامى هر مرقوم را حرمتى ندارد بلى التزام بحكم كافر و اسم خود را در ديوان كافر ثبت نمودن و نوكرى كردن از ايشان حرام است و حرمت اين واضح است لكن بعد از فرض اكراه و اجبار كه مفروض در سؤال حرمتش مرتفع ميشود بلى تقدس و ورع با امكان مقتضى اينست كه اين التزام را در نكند و براى احدى اجراء عقد نكاح و طلاق ننمايد يا انكه از ان بلد با امكان كوچ كند ببلد ديكر و با تعذر و تعسر التزام اين معنى ازامت ملكه بسا ميشود كه واجب است بجهة انكه اكر ملتزم نشود خلاف شرع بسيار در ان محله منتشر ميشود يا كثير ميشود والله العالم **سؤال** هل يجوز للرجل النظر على وجه المرأة الاجنبية شابة كانت ام عجوزة خاليا عن التلذذ والريبة ام لا **جواب** المرأة الاجنبية لا ينظر الى وجهها و فى العجوز لا باس به **سؤال** رؤيت المرءة فى المرآة جائزة ام لا على الثانى لما لانه لم ينظر الى ذاتها وعينها بل انما انتقش عليه مثالها وعلى الاول كيف يصح ذلك لان العلة المانعة من الخائفة الفتنة مشتركة بين الرؤية فى المرآة وغير المرآة بينوا مفصلا **جواب** ذكر فى بعض الشروح والحواشى انه يستفاد من بعض الاخبار جواز النظر فى المرآة والاحوط عدم جوازه مطلقا بل فى حال الضرورة ينبغى جواز النظر بالمرآة كما فى حديث الخنثى والله العالم **سؤال** اختتان واجب شرعا حدى از براى او هست يا نه **جواب** حد ان كرفتن غلفه حشفه است و فاضل قمى در سؤال و جواب خود متعرض است بتفصيل كه اكر مقدار قليلى نمايد چه بايد كرد

لکن اگر بسیار کم نماید ظاهراً دلیلی بر وجوب قطع در صحت طواف و امامت نیست والله العالم

سؤال تعریف غناء منهی عنه آیا محض تلفظ الفاظ باطله است یا محض ترجیع صوت یا محض طرب یا معهما یا معها بنا بر ثانی مراد از ترجیع آیا محض ارتفاع و حضیض صدا است یا تکریر و تحریر بنا بر شق اول منجر بعسر و حرج میشود و بنا بر شق ثانی دیگر فروع موسیقیه که الذ و ارغب از تکریر میباشند خارج میشوند و اگر صدا مطرب است پس مراد از طرب چیست و اگر کیفیتی است که موجب سرور یا حزن شود چنانکه در منهاج است پس حسن صوت که مستحسن بل مامور به فی التلاوت و الدعاء و غیرهما من العبادات است حرام میشود و اگر موقوف بر عرف است پس آیا عرف اهل موسیقی است یا غیر از طائفه اگر اهل موسیقی میباشند پس موضوع من موسیقی هر آوازی است که از فضای دهن بیرون اید خواه تکریر داشته باشد یا نه و اگر مراد غیر این طایفه است پس عرف اهل زمان ما است یا زمان شارع علیه السلام بنا بر اول عرف جاری بر اینست که قران خوانی و مرثیه خوانی و روضه خوانی را خوانندگی نمیگویند اگرچه ترجیع مع الاطراب داشته باشد و اگر عرف زمان شارع علیه السلام است پس معلومیت آن باید میخواهم که هر شقی از شقوق را مفصل و مبین و اوضح جواب التفات شود و ما اجر کم الاعلی الله

جواب حقیقت غنا بنوعیکه تشخیص جنس و فصل جامع مانع باشد نه خود فهمیدم و نه کسی را دیدم که فهمیده باشد و بخیالت نرسد که ترجیع مع الطرب یا تعاریف دیگر بیان حقیقت است تا ما بلکه از قبیل سعدانه نبت میباشد و ایضاً بخیالت نرسد که رجوع بعرف و اصطلاح اهل موسیقی باید چنانچه شیخ استاد اعلی الله مقامه میفرماید زیرا که واضح است خطاب منزل بعرف عام است این همه اخبار وارد که کنیزک بعضی حرام است و تجارت با و جائز نیست چگونه منزل بعرف خاص میباشد و استثنا حدی و عروس هم دلیل بر این است که از واضحات عرفیه است چنانچه از سؤال و جواب ائمه علیهم السلام معلوم میشود خصوص حدیثان لی جیرانا و بخیالت نرسد که خصوص عرف زمان حضرت مراد است بجهت آنکه این در وقتی است که تغایر عرفین باشد و عرف زمان ائمه علیهم السلام تغییر زده باشد و بخیالت نرسد که از خواص غنا است که بر ما حقیقتش معلوم نیست بلکه مرا اعتقاد اینست که بیع و صلح و اجاره و هبه و بیع و شرب و نحوان حتی ان حقیقتش بر ما معلوم نیست بلکه برای علماء نیز واضح نیست علاء

اعلی الله مقامه ثلج منجمد که نقد هر که باشد میفرمایند که منفعل نمیشود بجهت آنکه حقیقت ماء در او ظاهر و این عدم توجهی واضح است بلکه باعتقاد بنده غیر ائمه علیهم السلام احدی حتی انبیا طوری نمیتوانند که بیان حقیقت از حقایق عرفیه واضحه عند العرف را بتواند تشخیص کند که جامع مانع باشد مگر آنکه بار متوسل بعرف شود مثل آنکه بگوید الماء ما سمی ماء مطلقا و هکذا و آنها که داعی ذکر کردم از واضحات است در پیش خبر فهیم بعد از آنکه غنا عرفی شده مثل سائر الفاظ پس باید که رجوع بعرف شود و بعد از مراجعه بعرف چند قسم است اول آنست که یقین میکند که این غنا است با آنکه عجم مثلا میگویند که خوانندگی میکند و عرب میگویند که تغنی در اینوقت حرام است و در حکم این قسم است که در عرف عام میگویند تغنی فی مرثیه او فی قرائه او فی اشعاره او فی مدحه یا آنکه بگویند بر ثنی غناء و اهل عجم بگویند که بطور خوانندگی قران و دعا و مرثیه میخوانند که این نیز حرام است مثل سابق مادامیکه برای عروس نباشد بشرائط و در حدی نباشد که این دو جا استثنا دارد و در غیر این دو جا استثنا ضعیف است قسم دوم اینست که یقین ندارد مظنه یا وهم یا شک دارد در نفسه حرام نیست و اصل اباحت محکم است قسم سیم که در حقیقت قسم پنجم است اینست که یقین دارد که غنا نیست نه ذاتاً نه وصفاً و نه حالا این حلال است جزما و احوط اقتصار در سماع اصوات مشتبه بعد از مراجعه بعرف عام این است که اقتصار کند در سماع بقسم سیم که پنجم است فی الحقیقه والله العالم و هو الهادی

سؤال بنا که نقل ضریح حضرت خامس آل عبا سید الشهداء علیه السلام در هند رسم شده است شرعاً چگونه است و در اکثر قریات ساکن کفار بت پرست بسیار و اهل اسلام کم هستند که وقتیکه مسلمانان نقل ضریح را گردش میدهند کفار خنده میکنند نظر بر این ترک آن اولی است یا نه و اگر بنظر کراهت و بکلو نقل ضریح ساختند یا شرعاً دفن کردن خواه در آب انداختن خواه مسلم و سالم است نگاه داشتن کدام یک از اینها بهتر است بلینوا اجرکم علی الله عاشورا میکنند و خنده بعضی مضر نیست و ضرر بر خود شان است نه بر دیگری انما الاعمال بالنیات الکل امر ما نوی قل کل یعمل علی شاکلته ای نیته و در دریا انداختن و دفن کردن و باقی گذاشتن با سائر اینها مخیر میباشد و باقی گذاشتن بهتر است و خراب کردن و لکر خشت و سائر الات را در جای خوب صرف کنند والله العالم

سؤال الغانات النصاری باخذ الاجرت فی دواوینهم بحیث تشتمل علی ارتکاب بعض المحرمات کمعاملة الربا و الخمر و غیرهما لاجل تحصیل المعاش فی خدمتهم غالبا فی تلک البلاد و فقدانه فی غیرهم غالبا جائزة ام لا

جواب لا یجوز فی المحرم و یجوز فی المحلل الاجاره و اخذ الاجرة و لا یجعل نفسه مکتوبا فی دیوان الظلمة و لا یجعل نفسه من خدامهم نعم یجوز ان یجعل نفسه اجیرا لهم فی الخیاطة و الحیاکة و البناء و غیرها والله العالم بحقایق الامور و انا الاقل الجانی زین العابدین المازندرانی کتبه عبده الکریم

مخفی و مستور نماند احکام شکیات در باب الصلوة توضیح المسائل متروک شده بود مجدداً محض سهولت مقلدین و متعلمین از قرار تفصیل ذیل نوشته شد که بهره مند و منتفع گردند اللهم وفقنا بحق محمد وآله

بدان شکیات نماز بیست و یک قسم است پنج صورت آن اعتبار ندارد یعنی اعتنا باید نکرد و هشت صورت آن باطل است در آن نماز و هشت صورت دیگر آن باطل نیست نماز در آن طریقه سجده سهو بعد از سلام قصد میکنی از برای هر سهوی که هست و میروی بسجده میگوئی بسم الله وبالله وصلی الله علی محمد وآل محمد سر از سجده بر میداری باز بسجده میروی

پنج صورت	شک امام و مأموم	که اعتبار ندارد

شک بعد از سلام	شک بعد از وقت	شک بعد از محل	شک کثیر الشک

و هشت صورتی که باطل است		در آن نماز بدون	تروی یعنی فکر
اول شک در رکعات نماز دو رکعتی واجبی غیر از نماز احتیاط مثل نماز صبح	دوم شک در رکعات نماز سه رکعتی	سیم شک در نماز چهار رکعتی که یا یک در میان باشد	چهارم شک در نماز چهار رکعتی که یا دو در میان باشد پیش از اکمال سجدتین
پنجم	ششم	هفتم	هشتم
شک میانه دو و پنج	شک میانه سه و شش	شک میانه چهار و شش	در آنکه رکعت کم شده چند رکعت است

واما هشت صورتی که باطل است در آن نماز احوط آنست که تروی کند یعنی فکر کند بقدری که سکوت طویل منافی نماز بعمل نیاید اگر پیش از آن بنحو اطرش آمد عمل کند اگر چه بطور مظنه باشد و اگر تروی و فکر مأیوس از ترجیح یکی از دو طرف شک شد پس بنا بگذارد بر مثل سکوت طویل و نخوان نماز را باطل سازد بنا بر احوط

واما آن هشت صورتی که از فکر حاصل نشد پس **اول**	که باطل نیست نماز در آن عمل بشک میکند **دوم**	باید مصلی اندک فکر کند **سیم**	بنا بر احوط که اگر علم یا ظن **چهارم**
شک میان دو و سه بعد از اکمال سجدتین بعد از فکر بنا را بر سه می گذاری و نماز را تمام میکنی یک رکعت ایستاده نماز احتیاط نشسته بجا میآوری یا دو رکعت	شک در میان دو و چهار بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذاری و نماز را تمام میکنی و بعد دو رکعت ایستاده نماز احتیاط بجا میآوری	شک میان دو و چهار بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذاری و نماز را تمام میکنی و دو رکعت ایستاده و دو رکعت نشسته احتیاط را بجا میآوری	شک میان سه و چهار هر جا که باشد بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند بعد یک رکعت ایستاده یا دو رکعت نشسته افضل است
پنجم	ششم	هفتم	هشتم
شک میان چهار و پنج بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذارد و نماز را تمام میکنی بعد دو سجده سهو واجب بجا میآوری و اگر این شک در حال قیام باشد می نشینی بنا بر چهار میگذاری یک رکعت ایستاده	شک در میان سه و پنج در حال قیام و می نشینی و بنا را بر چهار میگذارد نماز را تمام میکنی یک رکعت ایستاده یا دو رکعت نشسته بجا میآوری و دو سجده سهو احتیاطاً	شک میان سه و چهار و پنج در حال القیام فرو می نشینی و بنا را بر چهار بگذار و نماز را تمام کن و بعد دو رکعت نشسته یا دو رکعت ایستاده بجا آور و دو سجده سهو احتیاطاً	شک میان پنج و شش در حال قیام فرو می نشینی و بنا را بر چهار میگذارد و نماز را تمام میکنی و بعد از آن دو سجده سهو واجب بجا میآورد کفایت میکند

و شک در غیر این مواضع باطل است یا اگر شک و شکیات که در حال قیام بود و نشست و از برای بحول الله بجا و از برای قعود و قیام بجا و تسبیحات اربعه بجا و تکبیر بجا اگر گفته باشد از برای هر یک علیحده دو سجده سهو بجا آورد احتیاطاً و اعاده اصل نماز بعد از بجا آوردن عمل بشک غیر از شک دو و چهار و دو و سه و چهار بلکه در جمیع شکوک ضرر ندارد **در سهویات نماز است** و آن بر دو قسم یا چیزی از نماز کم میشود یا زیاد میشود و بعد بخاطرش میاید اگر رکن باشد و داخل رکن بعد نشده برگردد و آن را بجا آورد و اگر داخل رکن شده باطل است و اگر غیر رکن باشد و محلش باقی باشد بجا آورد و الا نماز صحیح است بلی سجده سهو در هر چه کم شد یا زیاد بجا آورد احتیاطاً مگر سجده و تشهد که قضا باید بشود اول و بعد سجده سهو در پنج موضع باید بکند واجب

اول کلام بیجا	دوم سلام بیجا	سیم تشهد فراموش شده	چهارم سجده فراموش شده	پنجم شک چهار و پنج

مخفی و مستور نماناد که احکام شکیات در باب الصلوة توضیح المسائل نوشته شده مجدداً محض سهولت تقلید مقلدین و متعلمین از قرار تفصیل ذیل نیز مرقوم شد که بهره مند و منتفع گردند اللهم وفقنا بمحمد و آله

بدان شکیات نماز بیست و یک قسم است پنج صورت آن اعتبار ندارد یعنی اعتنا بآن نباید کرد و هشت صورت آن باطل است در آن نماز و هشت صورت دیگر آن باطل نیست

نماز در آن **طریقه سجدهٔ سهو** بعد از سلام قصد میکنی از برای هر سهوی که هست و میروی بسجده میگوئی بسم الله و بالله و صلی الله علی محمد و آل محمد سر از سجده بر میداری باز بسجده میروی و

پنج صورت	شک امام و ماموم	که اعتبار ندارد	
شک بعد از سلام	شک بعد از وقت	شک بعد از محل	شک کثیر الشک
و هشت صور	تی که باطل است	در از نماز بدون	تروی یعنی فکر
اوّل شک در رکعات نماز دو رکعتی واجبی غیر از نماز احتیاط مثل نماز صبح	دوّم شک در رکعات نماز سه رکعتی	سیّم شک در نماز چهار رکعتی که یا یک در میان باشد	چهارم شک در نماز چهار رکعتی که نا پی دو میان باشد پیش از اکمال سجدتین
پنجم	ششم	هفتم	هشتم
شک میانه دو و پنج	شک میانه سه و شش	شک میانه چهار و شش	در آنکه رکعت که شده چند رکعت است

وامّا هشت صورتی که باطل است در آن نماز احوط آنست که تروی کند یعنی فکر کند بقدری که سکوت طویل منافی نماز بعمل نیاید اگر بیش از آن بخواطرش آمد عمل کند اگرچه بطور مظنه باشد و اگر تروی نمود و مأیوس از ترجیح یکی از دو طرف شک شد پس بنا گذارد یکی مثل سکوت طویل و بخوان نماز را باطل سازد بنا بر احوط

اوّل	دوّم	سیّم	چهارم
وامّا آن هشت صورتی از فکر حاصل نشد پس	که باطل نیست نماز در آن عمل بشک میکند	باید مصلی اندکی فکر کند	بنا بر احوط که اگر علم یا ظن
شک میان دو و سه بعد از اکمال سجدتین بعد از فکر بنا را بر سه می گذاری و نماز را تمام میکنی یک رکعت ایستاده نماز احتیاط بجا میآوری یا دو رکعت نشسته	شک در میان دو و چهار بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذاری و نماز را تمام میکنی و بعد دو رکعت ایستاده نماز احتیاط و دو رکعت نشسته بجا میآوری	شک میان دو و چهار بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذاری و نماز را تمام میکنی و دو رکعت ایستاده احتیاط را بجا میآوری	شک میان سه و چهار هر جا که باشد بنا را بر چهار بگذارد و نماز را تمام کند بعد یک رکعت ایستاده یا دو رکعت نشسته افضل است
پنجم	ششم	هفتم	هشتم
شک میان چهار و پنج بعد از اکمال سجدتین بنا را بر چهار میگذاری و تمام میکنی بعد دو سجدهٔ سهو واجب بجا میآوری و اگر این شک در حال قیام باشد می نشینی بنا بر چهار میگذاری یا یک رکعت ایستاده	شک در میان سه و پنج در حال قیام فرو می نشینی و بنا را بر چهار میگذاری و نماز را تمام میکنی یک رکعت ایستاده یا دو رکعت نشسته بجا میآوری و دو سجدهٔ سهو بجا	شک میان سه و چهار و پنج در حال قیام فرو می نشینی و بنا را بر چهار بگذار و نماز را تمام کن و بعد دو رکعت نشسته یا دو رکعت ایستاده بجا آر و دو سجدهٔ سهو احتیاطاً	شک میان پنج و شش در حال قیام فرو می نشینی و بنا را بر چهار میگذاری و نماز را تمام میکنی و بعد از آن دو سجدهٔ سهو واجب بجا میآوری بجا آری کفایت میکند

۴ و شک در غیر از مواضع باطل است یا آنکه شک و شکیاتی که در حال قیام بود و نشست و از برای بحول الله بیجا و از برای قعود و قیام بیجا و تسبیحات اربعه بیجا و تکبیر بیجا اگر گفته باشد از برای هر یک علیحده دو سجدهٔ سهو بجا آورد احتیاطاً و اعاده اصل نماز بعد از بجا آوردن عمل بشک غیر از شک دو و چهار و دو و سه و چهار بلکه در جمیع شکوک ضرر ندارد **در سهویات نماز است** و آن بر دو قسم است یا چیز از نماز کم میشود یا زیاد میشود و بعد بخاطرش میاید اگر رکن باشد و داخل رکن بگر نشده برگردد و از آنجا اداء کند و اگر داخل رکن شده باطل است و اگر غیر رکن باشد و محلش باقی باشد بجا آورد و الا نماز صحیح است بلی سجدهٔ سهو در هر چه کم شده باید بجا آورد احتیاطاً مگر سجده و تشهد که قضا باید بشود اول و بعد سجدهٔ سهو در پنج موضع باید بجا آورد

اوّل	دوّم	سیّم	چهارم	پنجم
کلام بیجا	سلام بیجا	تشهد فراموش شده	سجدهٔ فراموش شده	شک چهار و پنج

هو الاول و الآخر و الظاهر و الباطن له الملک و له الحمد یحیی و یمیت

الحمد لله الذی وفقنا باتمام هذا الکتاب المستطاب فی عهد السلطان الاعظم و

ابو النصر و المظفر ناصر الدین شاه قاجار

الخاقان الاکرم مؤید من عند [illegible]

محل فروش این نسخه در سرای

امین الملک مرحوم در طاق ملا حسن کتاب فروش

شهر ربیع الغراء السلطان بن السلطان

السلطان و الخاقان بن الخاقان بن الخاقان السلطان صاحبقران

خلد الله ملکه الی یوم القرار السبعی و اهتمام عالیجاهان ملا محمد حسین و حاجی مشهدی

محمد صادق خلیفان خلد آشیان آقا حسین خوانساری الشهیر بسعادتیار

الحلال افر بنهایة الله عالیجاه اتقد قاجار زینت شد

در دار الطهران صناع عن الخلد باذن مطبع قاخان ای ... طبع محلی

